

DE NEDERLANDSCHE ZEEMACHT

IN

HARE VERSCHILLENDE TIJDPERKEN GESCHETST

DOOR

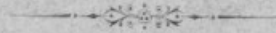
J. J. BACKER DIRKS.

TWEEDE DEEL.

Tweede, vermeerderde en verbeterde druk.

'S GRAVENHAGE,
DE GEBROEDERS VAN CLEEF.
1891.

HOOFDSTUK I.

Algemeen overzicht. — Eskaders naar de Oostzee. — Onverantwoordelijke zwakheid tegenover de Barbariysche staten. — Verwickelingen met den Keizer over eene handels-compagnie te Ostende. — Nieuw oorlogsgeraar in 1740. — Schromelijk verval van 's lands zeemacht. — Een eskader onder den Luitenant-Admiraal Grave in 1744.

Sommige tijdperken in de geschiedenis, niet ongelijk aan eene vrij eentoonige landstreek, leveren, al naar men het neemt, veel of weinig ter behandeling op. Wie tot in bijzonderheden afdaaft en niet terugdeinst voor hetgeen oppervlakkig beschouwd slechts eene herhaling is, vindt nog al een en ander te vermelden; wie zich daarentegen wenscht te bepalen tot eene schets, slechts hier en daar iets uitgewerkt, wanneer de stof er aanleiding toe geeft, behoeft niet veel woorden te bezigen.

Op de lotgevallen der Republiek in de eerste jaren na den vrede te Utrecht is dit ten volle toepasselijk. Dewijl nu de verrichtingen der zeemacht onbelangrijk zijn en de staatkundige voorvallen, vreemd aan het onderwerp, niet te veel ruimte mogen beslaan, zoo wordt hier aan een tijdsverloop van dertig jaren een betrekkelijk zeer gering aantal bladzijden gewijd. Zij bevatten slechts losse trekken, om de keten der gebeurtenissen niet te verbreken, en kunnen tot verklaring dienen van toestanden en handelingen, die anders met het verledene kwalijk overeen te brengen zijn.

Onder de wijzigingen, welke de kaart van Europa omstreeks dezen tijd onderging, was die in het Noorden zeker wel de belangrijkste. Peter de Groote had toch, in den oorlog met Karel XII van Zweden, een groot deel van diens Oostzee-provinciën veroverd en aan zijn eigen rijk gehecht. Tevens grepen aan de voornaamste hoven van Europa, waarmede de Republiek in betrekking stond, binnen een klein tijdsbestek veranderingen plaats, die hier herinnerd of aangestipt moeten worden. Dezelfde Aartshertog, dien Nederland en Groot-Brittanje eenmaal voor den Spaanschen troon bestemd hadden, bekleedde thans als Karel VI de keizerlijke waardigheid in Duitschland. Zijn mededinger, die nu als Philips V over Spanje regeerde, was een zwak en onbeduidend vorst, wiens bestuur slechts een kortstondigen glans ontleende aan de pogingen tusschen 1714 en 1719 door zijn minister Alberoni aangewend om de Spaansche monarchie uit haar diep verval op te heffen.

Meer in rechtstreeksch verband tot de geschiedenis der Republiek staat het overlijden van Lodewijk XIV, den hoofdbewerker van zoo menige staatkundige verwickeling, die in 1715 zijn uitgeput rijk aan zijn achterkleinzoon naliet, voor wien de losbandige Philips van Orleans, als regent, de teugels van het bewind voerde. Een jaar tevoren was Anna, Koningin van Groot-Brittanje, gestorven zonder kinderen na te laten. Overeenkomstig de bepalingen nopens de Protestantsche successie, was zij opgevolgd door haren neef George I, tevens Keurvorst van Hannover, met wien de Whigs weder aan het roer kwamen. De Republiek, die hare tractaten, onder welke dat van 1678, met hem vernieuwde, was dientengevolge in 1715 verplicht om 6000 man hulptroepen naar Engeland te zenden, ter afwering van een inval van den Pretendent, die aanstonds zijn geluk in Schotland beproefde.

Weinig opbeurend is het tafereel, dat zich in de eerste jaren na den vrede van Utrecht voor het oog van den nakomeling ontrolt. De zedeloosheid, die aan de meeste hoven hand over hand

toenam, was eene milde bron van allerlei buitensporigheden. Vele handelende personen, wier kuiperijen voor politiek moesten doorgaan, boezemen door de verdorvenheid van hun karakter een diepen afkeer in. Hunne belachelijke gehechtheid aan nietigheden, evenals die van anderen, wier drijfveeren minder onedel waren, zou het vrij sombere geheel iets opvroolijken, bijaldien de gedachte, dat er vaak een onverantwoordelijk spel werd gedreven met het welzijn der volken niet tot ernst stemde. Bijna nergens ontwaart men eene staatkundige gebeurtenis, waarop de blik met welgevallen rust. Overal hetzelfde gebeuzel om de blijkbaar wankelende maatschappij kunstmatig te schragen, zonder ooit de bijl aan den wortel te leggen.

Wat al verbonden en tegenverbonden, openbare en geheime, binnen dertig jaren tijds gesloten en doorgaans slecht nagekomen! Dit alleen werpt reeds een onbehagelijk licht op de eerste helft der achttiende eeuw. Zeker ontbrak het niet aan degelijke personen; doch wel aan mannen, die met de hun eigene braafheid en bekwaamheid een staatkundigen en personeelen invloed vereenigden, waardoor het hun mogelijk werd de omstandigheden eenigermate te beheerschen.

Geplaatst in deze voorwaar niet bekoorlijke lijst, zal het beeld der Republiek, met al de haar aanklevende gebreken, een minder ongunstigen indruk maken, dan bij eene afzonderlijke beschouwing. Nog in het bezit van den naam eener zeemogendheid, kon zij zich aanvankelijk verheugen over de moeite, die andere staten zich gaven, om hare gunst te verwerven. Uit dien hoofde kon de schrijver van de Europese Mercurius voor 1718 haar nog zeer vleiend vergelijken bij een juffertje, aan hetwelk allen om strijd het hof maakten. Jammer slechts, dat de Republiek, schoon op de meeste harer aanbidders werkelijk veel te zeggen was, door overgrootte kieskeurigheid eerlang ondervond, wat Lafontaine als het gevolg eener nuffige eigenzinnigheid schetst; dat namelijk de meeste en beste partijen wegbleven en de Republiek het eindelijk voor lief moest nemen als bondgenoot op te treden van wien haar eenigszins noodig had.

De poging om zich uit het warnet der diplomatie wat terug te trekken ware den regenten van de Republiek, vooral in de eerste helft der achttiende eeuw, minder euvel te duiden geweest, indien zij tegelijker tijd het inwendig vermogen van den staat min of meer hersteld en zijne eer tegenover het buitenland beter opgehouden hadden. Dit ware hun voorzeker mogelijk geweest, omdat de zaken volstrekt niet hopeloos stonden. Jaarlijks groeide het maatschappelijk kapitaal aan. De aanzienlijke uitdeelingen der Oost-Indische Compagnie, hoewel geen zuivere maatstaf ter beoordeeling van haren werkelijken toestand, deden hare actiën in 1720 tot den ongehoorden prijs van 1080 pCt. stijgen.

Bij de vrij algemeen heerschende welvaart, was van een goed overleg veel te wachten. En schoon de Republiek geen hof bezat, hetwelk 's lands inkomsten dwaselijk verspilde, noch regenten, die het edele hunner roeping ten eenen male voorbijzagen, zoo werden toch geene afdoende maatregelen genomen tot herstel. Om zich te overtuigen van de weinige degelijkheid in financiëele berekeningen van dien tijd, behoeft men slechts te letten op de zwendelarij van den actie-handel, waaraan zelfs hooggeplaatste personen deel namen. Juist dat streven naar eene snelle uitbreiding van het bijzonder vermogen, hetwelk velen in den windhandel medesleepte, was een der grootste gebreken van de meesten, die in de achttiende eeuw hier te lande eenig bewind voerden.

In eene scherpe hekeling van den geest des tijds in het zevende vervolg van de *„Latijnsche en Nederduitsche keurdichten”* luidt het niet dan al te zeer naar waarheid:

*„Was 't der vooroudren werk de trouw veel hooger te achten,
Dan een oneerlijk en misdadig geldgewin;
Nu streelt 't gevaarlijk goud elks gretige gedachten:
Wat voordeel geeft, is goed en deugdzaam in elks zin.“*

Men stuit inderdaad schier overal op eigenbelang en schraapzucht, welke door het lichaam van den veegen staat voortwoekerden. Eerlijke en bekwame mannen, met eene oprechte en onbaatzuchtige liefde jegens hun vaderland beziel, poogden te vergeefs dien kanker der zelfzucht uit te roeien, welke de nog overgebleven krachten der Republiek verteerde.

Te midden van dit alles ging de zeemacht bijna geheel teniet. De met schulden bezwaarde Admiraliteiten konden uit hare eigene middelen weinig doen tot verbetering en uitbreiding van het materiëel. Slechts met veel moeite kregen zij een gewoonlijk ontoereikenden onderstand. Ook vele leden en ambtenaren dier collegiën, met de algemeene kwaal besmet, beoogden maar al te zeer hun eigen gemak of voordeel. Daarenboven verslond de omslachtige huishouding van het bestuur der zeemacht, die op den bestaanden voet bleef voortduren, groote sommen aan traktementen, huishuren en dagelijksche uitgaven. Om te bezuinigen liet men het personeel der vlagofficieren zoo goed als uitsterven, terwijl men zich, wanneer de nood eenig machtsbetoon vereischte, met het voorhanden materiëel behielp.

Kort na den vrede moest er iets gedaan worden tegen de Zweden. Deze hadden den Nederlandschen handel reeds bekommerd, gedurende het verblijf van hun Koning te Bender, en deden het nog erger, na diens terugkomst in 1714. Vooral gold het den handel op die streken, welke door de Russen veroverd, maar nog niet formeel aan hen afgestaan waren. Tegen de Engelschen, die thans de Oostzee met hunne koopvaarders bezochten, hadden de Zweden eene grief te meer, omdat George I, als Keurvorst van Hannover, door aankoop eigenaar was geworden van sommige plaatsen in Duitschland, die weleer tot Zweden hadden behoord.

Engeland en de Republiek moesten iets doen om den nationalen eigendom in de Oostzee te beveiligen. Hiertoe vertrokken in 1715 uit Nederland twaalf schepen, onder den Schout-bij-nacht de Veth en in het volgende jaar zes, onder Kapitein Grave. De zeven schepen, in 1717 uitgerust, schijnen hunne bestemming niet bereikt te hebben; doch in 1718 vertoonden zich weder twaalf Nederlandsche schepen, onder den Schout-bij-nacht van Koperen, in de Oostzee. Maar al die eskaders richtten weinig uit, vooral omdat hunne bevelhebbers, ter voorkoming van eene gevreesde botsing, door hunne instructiën zeer in hunne vrijheid van handelen beperkt waren.

Intusschen klaagden onze kooplieden, dat de Zweden binnen eenige jaren wel 300 schepen genomen, en dat ook de Denen hun veel overlast aangedaan hadden. Na den dood van Karel XII kwam er echter verbetering, en in 1721 maakte de vrede van Nyborg tusschen Rusland en Zweden aan den onzekeren toestand een einde.

Onderwijl hadden zij, die op de zuidelijke havens van Europa handel dreven, insgelijks verliezen geleden, nadat Algiers, voorwendende dat de slaven niet in tijds waren gelost, het in 1712 gesloten tractaat had verbroken. Talrijke kruisers van dien staat, waarvan er een, als ware het om ons te bespotten, den naam van de *Beurs van Amsterdam* droeg, bedreven de grootste geweldensrijen. Tusschen 1714 en 1720 vielen hun niet minder dan 40 schepen, ter waarde

van zes millioen gld., en niet minder dan 900 zeelieden in handen. Met inbegrip van den losprijs voor deze gevorderd, beliep de schade wel zeven millioen.

Het openstellen en aanmoedigen der eigen kaapvaart, de vernieuwing van het plakkaat op de bewapening der koopvaarders, dat echter wegens den tegenstand van de Staten van Zeeland op de schepen dezer provincie voorloopig niet werd toegepast, hadden evenmin gebaat, als het zenden van drie schepen onder den Schout-bij-nacht Godin, die hiermede door een misverstand alleen Spanjaarden, eene met Nederland bevriende natie, bevocht.

Te vergeefs riepen de Staten-Generaal de bemiddeling van den Sultan in, wiens gezag over de Barbariische staten destijds al weinig meer beteekende, ofschoon de Europeesche mogendheden nog tegen hem opzagen. Geen der genomen maatregelen vermocht den overmoed te breidelen van hen, die eenmaal voor mannen als Tromp en de Ruyter hadden gesidderd. Zelfs de acht schepen, die in 1721 onder den Vice-Admiraal Aerssen van Sommelsdijk, en de zes andere, die in het volgende jaar onder den Schout- bij-nacht Grave naar de Middellandsche Zee gingen, om gemeenschappelijk met de Spanjaarden de zeeroovers te bestrijden, richtten weinig uit. Engeland trachtte den vrede met Algiers en andere staten op de kust van Barbarije, omstreeks dezen tijd, insgelijks veeleer door geschenken en allerlei dienstbetoon, dan door een krachtig optreden te bestendigen.

Hoe moeielijk het viel die kleine despoten te bevredigen, welke zich weinig om het recht der volkeren bekreunden, maar een des te grooter denkbeeld hadden van hunne eigen waardigheid, ondervond de Schout-bij-nacht Godin, nadat hij, in October 1723 met vijf schepen vertrokken, den 4^{den} Mei des volgenden jaars te Algiers aangekomen was. Eerst liet men zijn saluut, daarna eene witte vlag onbeantwoord, waarom hij de onderhandeling per brief opende. Zoodra hij vervolgens gecommitteerden aan wal zond, om de voorwaarden te bespreken, bleek de tegenpartij heel wat meer te vragen, dan hij kon toestaan. Na vooraf bedongen te hebben, dat de onzen geene passen meer zouden geven aan natiën, die met Algiers in oorlog waren, hetgeen als eene reden der vredebreuk werd opgegeven, eischte de Dey: zes metalen stukken van 36 p., acht ijzeren van 18 p., vijf kabeltouwen, 1400 snaphanen, 1400 sabels, 14.000 kanonkogels in soorten, 1000 quintalen buskruit en 50 masten. Tot de inwilliging hiervan was de Schout-bij-nacht, uit wiens verbaal de meeste dezer bijzonderheden geput zijn, niet gemachtigd; wel tot de belofte van een jaarlijksch present in geld, van hoogstens 20.000 gulden, gedurende zes achtereenvolgende jaren. Dit aanbod sloeg de Dey af, bewerende dat hij geen geld noodig had, welks betaling bovendien minder van een present, dan van eene schatting zou hebben, die hij niet vorderde.

Toen echter de onzen verklaarden, dat zij niet verder konden gaan, liet de Dey hun zeggen, dat zij dan ook geen lieden van hun woord waren; want de Schout-bij-nacht, die aanvankelijk had geschreven, dat hij gekomen was om vrede te maken, scheen nu geene toereikende volmacht te hebben. Dit verwijt kon niemand deren; doch de onzen moesten, na eene herhaalde aanbieding van geld, dit toornige en helaas niet geheel onverdiende antwoord verduwen:

„dat die propositie schande soude syn voor hem van deselve te accepteren, ende dat het te groter voor ons was die te proponeren; verder dat hy ons niet geroepen hadde tot maken van vrede, dat wy gaan konde so als wy gekomen waeren, en dat wy weder konde komen of wegblyven so als wy wilde; dat hem Dey het een en ander seer indifferent was.”

Hierop werden de onderhandelingen aanstonds afgebroken en stak het eskader den 9^{den} Mei weder in zee. Men vernam in de Republiek met blijdschap, dat Kapitein Schrijver later een roofschip veroverd en een ander op het strand gejaagd had, hetgeen evenwel eene schrale vergoeding was voor de zedelijke nederlaag, te Algiers geleden. En als ontbrak er iets aan, zoo verongelukte de *Sandenburg*, het vlaggenschip van den Schout- bij-nacht, kort na diens terugkomst op de Schelde, bij welke ramp de bemanning echter gespaard bleef.

Hoogst vernederend was het gebeurde voor de Republiek. Dat Engeland omstreeks denzelfden tijd insgelijks veel deed om de gunst der roofstaten te winnen en te behouden, strekt haar niet tot verschooning, omdat het niet, evenals bij haar, uit zwakheid voortspoot. Tot welk een onvermogen de Republiek was vervallen, bleek zonneklaar, toen zij, in plaats van met nadruk voldoening te eischen voor de onheusche ontvangst, haren Schout-bij-nacht te beurt gevallen, den Vice-Admiraal Aerssen van Sommelsdijk uitzond met slechts zes schepen en een fregat, welke door ouderdom of onbezeildheid geenszins voor hunne taak berekend waren. Zelfs moest de *Veere* (52), een Zeeuwsch schip, te Lissabon als geheel onbruikbaar worden afgekeurd.

Gelukkig dat nu de Dey, op aansporing van den Sultan, de eerste stappen deed, door een voorstel te zenden aan den Nederlandschen bevelhebber, die inmiddels ook een naderen last uit het vaderland had ontvangen. Hij zeilde naar Algiers, waar hij thans een goed onthaal vond, dat er niet minder op werd, zoodra hij tot een voorloopig geschenk twintig vaatjes buskruit aan wal liet brengen. Onder wederzijdsche beleefdheden vernieuwde men vervolgens den vrede op nagenoeg dezelfde voorwaarden als in 1712. Tot de kleine wijzigingen behoorde de vergunning aan den Nederlandschen Consul te Algiers, om voortaan een predikant te mogen houden. Om den Dey op den thans ingeslagen weg te doen volharden, zonden de Staten hem in 1727 een schip met geschenken, en in 1728 weder acht oorlogsschepen onder den Schout-bij-nacht Grave, die te Tunis en te Tripoli den vrede herstelde. Schoon de genomen maatregelen vrij wel aan het oogmerk beantwoordden, zoo had men toch van het gouvernement eener zee-mogendheid billijkerwijs iets meer mogen verwachten; vooral dewijl de pogingen van sommige bevelhebbers, om met hunne slecht bezeilde schepen de kruisers der roofstaten op te sporen en te achterhalen, slechts bij uitzondering gelukt waren, en dus op niet dubbelzinnige wijze aantoonde, waarom de staat zoo toegeeflijk was.

Het nut van de bewapening der koopvaarders was intusschen meermalen gebleken. Metterdaad hadden vele Nederlandsche schippers getoond, dat zij ouder gewoonte nog wel een roover konden afslaan, en ten minste bereid waren den hun toevertrouwd bodem tot het uiterste te verdedigen. Als merkwaardigheid zij hier bijgevoegd, dat schipper Meijer, voerende de *Anna Catharina* (12), in 1721 door een roofschip van dertig stukken aangetast en geënterd, zich van een vijftigtal overgesprongen vijanden ontlaste door eenige kisten met kruit te doen springen, waarna hij gelukkig ontkwam.

Terwijl de Nederlandsche regeering den eigendom der kooplieden op de gemelde wijze in de Middellandsche Zee poogde te beveiligen, bedreigde een gevaar van een anderen aard het monopolie der Oost-Indische en der West-Indische Compagnie. Er waren namelijk in de Zuidelijke Nederlanden, thans als eene Oostenrijksche bezitting onder den Keizer staande, plannen ontworpen om den vervallen koophandel dier eenmaal bloeiende gewesten wat op te beuren. Men had er, tot niet geringe ontsteltenis der onzen, naar Oost-Indië en naar de kust van Guinea schepen uitgerust, welke door de beide Nederlandsche compagniën, als gevaarlijke mededingers, meer of min vijandelijk behandeld waren.

Eene klacht, door de Staten-Generaal op verzoek der belanghebbenden bij het keizerlijke hof ingediend, vond geen gehoor. Zelfs verleende Karel VI, na reeds drie jaren tevoren iets dergelijks beproefd te hebben, den 19^{den} December 1722 octrooi aan eene Compagnie voor den Indischen handel, die zich te Ostende zou vestigen. Deze daad lokte, zoowel van de zijde der Republiek en harer geestverwanten, als van die harer tegenpartij, een waren stortvloed van vertoogen en tegenvertoogen uit. Te midden van al dat geschrijf, waarbij ieder zijn standpunt met de grootste spitsvondigheid zocht te verdedigen, doch waarbij in den grond der zaak het recht aan de zijde des Keizers was, vernam men eensklaps, dat Spanje, hetwelk aanvankelijk de Nederlandsche aanspraken had ondersteund, in 1725 door toedoen van den Hertog van Ripperda, zich met den Keizer verzoend en diens zijde gekozen had.

Engeland, Frankrijk en Pruisen, beducht voor de gevolgen hiervan, sloten aanstonds een verbond te Hannover, met uitnoodiging aan de Republiek zich bij hen te voegen. Dit geschiedde in 1726, nadat de Staten-Generaal vruchteloos beproefd hadden eene vredebreuk met de roofstaten als eene gemeene zaak der bondgenooten te doen aanmerken, doch nadat het betwiste recht der beide Nederlandsche Compagnien uitdrukkelijk was gewaarborgd.

Nu kregen de onzen het te kwaad met Spanje, dat zijne havens tijdelijk voor Nederlandsche schepen sloot. Inmiddels schorste de Keizer, op aanraden van den Franschen Minister de Fleury, de veel besproken Compagnie voor zeven jaren, in afwachting van hetgeen een congres dienaangaande zou beslissen.

Gedurende de beraadslagingen van het congres, dat in 1728 te Soissons bijeenkwam, namen de Republiek en Groot-Brittanje, waar George II zijn vader was opgevolgd, eene eenigszins meer indrukwekkende houding aan. In den loop van Juni 1729, vereenigden twaalf Nederlandsche schepen onder den Vice-Admiraal Aerssen van Sommelsdijk zich met ruim twintig Engelsche bodems, die onder den Admiraal Wager te Spithead lagen. Men scheen evenwel niet te willen doortasten; want de vereenigde macht ging niet onder zeil. Talrijke saluten, bezoeken, maaltijden en andere festiviteiten, opgeluisterd door kostbare serviezen, fluweelen kleederen, gouden borduursel enz. schonken der bemanning eenige verpoozing, tot dat de vloot half October werd ontbonden. Vele Engelschen gaven hunne ontevredenheid over deze nuttelooze vertooning lucht, in puntdichten en schotschriften, waarvan sommige eene vervolging uitlokten.

Toch maakte de uitrusting Spanje wat handelbaarder, dewijl het in November te Sevilla een afzonderlijk verdrag aanging met Frankrijk, Groot-Brittanje en de Republiek. Later gaf ook de Keizer toe door in 1731 te Weenen een tractaat te sluiten met George II, waarbij men zondelingerwijs de toetreding der Staten-Generaal, wier gemachtigden niet gereed waren en eerst later teekenden, slechts stilzwijgend aannam. Bij Art. 5 van dit tractaat, beloofde de Keizer de compagnie te Ostende geheel te zullen opheffen; daarentegen verbonden zich de Staten-Generaal en de Koning van Groot-Brittanje, bij Art. 2, tot de erkenning en handhaving der Pragmatieke Sanctie, waardoor de Keizer, die geene mannelijke nakomelingen bezat, het recht tot opvolging in de Oostenrijksche erflanden aan zijne dochter Maria Theresia had verzekerd.

Voor dat het Weener tractaat de Republiek weder meer in de buitenlandsche aangelegenheden wikkeld, moest zij voortdurend eenige zorg wijden aan het behoud van den vrede met de roofstaten. Den 11^{den} September 1729, terwijl de twaalf Nederlandsche schepen nog te Spithead lagen, was Kapitein Schrijver met drie daarvan naar Algiers gezonden. Hij kwam er den 14^{den} October aan en legde door beloften en bedreigingen de geschillen zoo wat bij. Treffend was, volgens een brief van Schrijver van 29 October 1729, de opdracht van vele

slaven, „die, met veel lametere, bidde en smeekte verzogten Haar Hoog Mog derselver miseriën indagtig te maken, om na soo veel jaaren in grootte ellende doorgebracht te hebben, Gndelyk de genade van Haar Hoog Mog. mogten verwerven, van haar uyt de slavernij te verlossen.”

Dit beroep op der Staten welwillendheid was, blijkens de aanzienlijke sommen in de eerstvolgende jaren aan het lossen dier ongelukkigen besteed, niet vergeefs. Het ware te wenschen geweest, dat men den Algerijnen en anderen inmiddels wat meer eerbied had ingeboezemd voor alles, wat onder Nederlandsche vlag voer.

Is het niet bedroevend, dat de Algerijnen, kort na het vertrek van Schrijver, weder vier Nederlandsche schepen oprachten, die hun Dey, in weerwil van de hevige tegenkanting der zijnen, ja teruggaf, doch niet zonder aanspraak te maken op nog eenige pompen en ankers, boven de hem reeds beloofde masten, dewijl hij nu de aangegane verbintenissen eens was nagekomen? Is het niet ergerlijk, dat eene zeemogendheid, als de Republiek, niet slechts allerlei dwaze verzoeken dier kleine roofzuchtige vorsten inwilligde, maar zich ook hierbij nog menige vernedering getroostte? Hoe ver dit soms ging, ondervond Kapitein Schrijver, nadat hij den 1sten Mei 1730 andermaal met drie schepen was uitgezonden, om een aantal presenten naar Algiers te brengen, waarvan de lijst verscheidene bladzijden van zijn journaal vult.

Tijdens een bezoek, den 19^{den} Juni door hem bij den Dey afgelegd, kwam er bericht, dat zes schepen, waaronder twee prijzen, de haven naderden, hetgeen den Dey bij het afscheid deze woorden ontlokte: „*God gere, dat zij mij er geen van uwe natie brengen!*”

Wie schetst echter de ontsteltenis van Schrijver, toen hij daarop bespeurde, dat het de *Purmerlust* (28) en de *Ter Horst* (28) waren, twee Oost-Indische schepen, welke de Algerijnen bij de Sorlings hadden genomen, dewijl zij zonder Turksche passen voeren. Dit was den roovers te lichter gevallen, omdat de equipages weinig ter verdediging hadden gedaan, betoonende zich, volgens het oordeel van den Nederlandschen bevelhebber, veeleer „*hoenders dan Hollanders.*”

Schrijver protesteerde tegen het binnenbrengen dier schepen, dat hij niet aanstonds kon beletten. Ware de wind gunstig geweest, dan zouden zij, volgens zijne verklaring, niet ongehinderd achter de moelje gekomen zijn; want hij zou dan het goed zijner heeren en meesters hebben beschermd. Nu eischte hij slechts teruggaaf, vergoeding en eene voorbeeldige straf voor de nemers. Doch hiernaar had men te Algiers volstrekt geene ooren. Zelfs wilde de Dey den Nederlandschen bevelhebber niet spreken, uit vrees dat hij den schijn op zich zou laden van omgekocht te zijn. Niet bij machte zijn eigen volk te beteugelen, liet hij den Nederlandschen kapitein voorstellen, eene zekere som gelds voor de vrijgeving der schepen te betalen en den vier kapers, die hen opgebracht hadden, elk een zwaar anker en touw te vereeren.

Schrijver, die zich al beklaagd had, dat men te Algiers noch eer, noch godsdienst kende, nam dit voorstel aan, dat nu evenwel van de zijde der Algerijnen nog bezwarender werd gemaakt. Na een hoogst onstuimig tooneel in den divan, achtte de Nederlandsche kapitein het geraden de onbillijke eischen der tegenpartij in te willigen door van de 22 kisten met gemunt geld, welke de genomen schepen voor het Indische leger aan boord hadden, de helft af te staan. Tevreden met de 137.000 gld., het hun toegewezen aandeel van den buit, lieten de Algerijnen den 25sten Juni de beide schepen met het overige gedeelte der lading vertrekken, behoorlijk voorzien van Turksche passen.

Voor een man als Schrijver, wien het noch aan eergevoel, noch aan geestkracht ontbrak, was het uitermate grievend, dat hij eene dergelijke onderhandeling moest voeren, in plaats van opden vermogenden invloed te kunnen rekenen van den staat, dien hij vertegenwoordigde. Hij noemde het in een geheim schrijven aan den Griffier Fagel van 29 Juni 1730 *„een zeer epineus geval, en volgens den term van den Dey, een stock, by wat end aan te vatten, men de handen ruyl maakte.”*

Na een groot aantal slaven gelost, een roofschip van Salé veroverd en een Nederlandsch schip, dat werd opgebracht, hernomen te hebben, viel hij den 27sten October te Texel binnen. Doch hij toefde slechts kort in het vaderland, daar hij in het volgende voorjaar weder met dezelfde bestemming uitzeilde en den 26sten Juni 1731 bij vernieuwing te Algiers aanlandde. Hier kwam het onlangs gebeurde spoedig ter sprake. Een zeggen van Schrijver, dat de Staten-Generaal het door hem gehouden gedrag niet ten volle hadden goedgekeurd, vatte de Dey als een bedekten eisch tot teruggaaf der elf kisten met geld op, hetgeen hem *„van gants quaad humeur maakte.”* Op de aanmerking, door een tolk overgebracht, dat de restitutie van de eene helft de maag van den Dey had bedorven, verzocht Schrijver, dezen bij gelegenheid te antwoorden: *„dat de elf kisten geld Haar Hoog Mog. maagen, meede gants uyt ordre hadden gebracht.”*

Hij gaf den Staten-Generaal, wien hij, evenals den Griffier, den 3^{den} Juli 1731 van het gebeurde bericht zond, in hetzelfde schrijven een alleszins behartigenswaardigen wenk, door te zeggen: *„het gesigt van nieuwe scheepen moet haar in die vrees houden, soo wel als de presenten dienen, om haar vrindschap te conserveren.”*

Doch goede raad baatte weinig. Schrijver ontscheepte de medegebrachte geschenken, loste weder vele slaven en vernieuwde het tractaat, dat zelfs met eenige artikelen vermeerderd werd, waarin o. a. voorkwam, dat zelfs de Oost-Indische schepen, die volgens het oordeel van Schrijver hun vrijgeleide op de trompen hunner stukken voerden, ter vermijding van een geval als onlangs had plaats gegrepen, voortaan steeds met Turksche passen zouden varen.¹⁾ Hier zou nu eene opsomming van tamelijk onbeduidende zeetochten moeten volgen, die men der vermelding blijkbaar zoo weinig waardig achtte, dat het doorlezen van de gedrukte maandberichten van dien tijd onwillekeurig den twijfel zou doen rijzen, of de Republiek wel eenige gemeenschap met de zee had, bijaldien er geen sprake ware geweest van duizenden binnengekomen koopvaarders, van rijke ladingen, rechtstreeks uit Indië aangevoerd, van een aanzienlijk getal haringbuizen en walvischvaarders, die in de Republiek te huis behoorden. Al wat gedaan werd om dien nationalen rijkdom te beschermen en de eer van den staat op te houden, bepaalde zich tot de uitrusting van enkele oorlogsschepen door de Admiraliteiten van Amsterdam en de Maas. Zij waren echter noch groot, noch talrijk genoeg om ontzag in te boezemen. Is het wonder, dat de Republiek in de schatting van Algerijnen en anderen hoe langer hoe meer daalde? Eene mogendheid toch, die prijs stelt op hare onafhankelijkheid, kan alle maatregelen van zelfverdediging niet straffeloos veronachtzamen. Zonder een hard woord te bezigen, dat om der gevolgen wil hier niet misplaatst zou wezen, kan men een dergelijk verzuim, op zijn zachtst genomen, als eene kwalijk begrepen en bovendien zeer gevaarlijke zuinigheid aanmerken. Hoe zal men den tijd vinden, om zich bij eenig nakend gevaar het benodigde materieel en een geoefend personeel te verschaffen; waar de gelden, om alles tegelijk en onder den drang der

¹⁾ Iets over de inrichting dier Turksche passen vindt men in de *Europische Mercurius* voor 1750, 1^e stuk, p. 162.

omstandigheden, zelfs ten duurste te bekostigen? Op den rand des verderfs, waar eendracht en bezadigdheid den veegen staat misschien nog kunnen redden, verliest de menigte, uit haren sluimer opgeschrikt, niet zelden het vertrouwen op hare zorgeloze leidslieden. En wat dan?

Hierop hadden de gebeurtenissen van 1672 een antwoord gegeven. Thans was de misslag grooter, daar en zee- en landmacht in ellendigen staat verkeerden. Waren de gevolgen minder ernstig, zoo had men dit slechts aan de mindere felheid van den schok te danken.

Terwijl vele regenten en inwoners der Republiek er slechts op uit waren, om 's lands uitgaven te bekrimpen en hun bijzonder vermogen uit te breiden, zelfs door middelen, die vaak den toets eener strenge eerlijkheid niet konden doorstaan, begonnen zich duistere stippen aan den staatkundigen horizont te vertoonen.

Bij alle vroegere geschillen, ofschoon dikwijls luide besproken, had de Republiek eene doorgaans zeer voordeelige onzijdigheid bewaard. Maar kort nadat zij in 1739 het afgeloopen Tractaat van Marine met Frankrijk had vernieuwd, doemden eensklaps van verschillende kanten eene reeks van gevaren op. Groot-Brittanje geraakte in oorlog met Spanje, hetgeen beide noopte een nauwkeurig toezicht te houden op de lading van Nederlandsche schepen.

Nagenoeg terzelfder tijd begon Denemarken onze talrijke walvischvaarders in de Noordelijke IJsee te bemoeielijken, bewerende dat zij een verboden handel dreven op Deensch gebied en te dicht bij de kusten hiervan vischten. Een en ander leidde tot de uitrusting van twaalf schepen, waarvan er twee tot bescherming der visscherij en de overige tot diensten in de Middellandsche Zee, tot een tocht naar Curaçao en tot het geleiden der Oost-Indische retourschepen gebruikt werden. Ook vertrokken in 1742 en 1743 kleine eskaders naar de Oostzee, waar Zweden, gelijk vroeger gezegd is, in strijd met de tractaten, het aantal goederen van contrabande poogde uit te breiden.

Dreigender was het onweder, dat inmiddels uit het zuiden kwam opzetten, nadat Keizer Karel VI in 1740 was overleden. Wel verre van de rechten zijner dochter Maria Theresia te erkennen, zooals de geraadpleegde mogendheden, met uitzondering van Beijeren, allen hadden beloofd, vielen de meeste haar onder verschillende voorwendzels aan. Alleen de Republiek en Groot-Brittanje bleven getrouw aan de verplichtingen, hun door het Weener tractaat van 1731 opgelegd.

Om echter niet al te zeer in de zaak betrokken te worden, ondersteunden de Staten-Generaal de Koningin van Hongarije, gelijk Maria Theresia naar het grootste harer erflanden werd genoemd, aanvankelijk slechts met geld en troepen, zonder een harer vijanden den oorlog te verklaren. Zij slaagden er in, hunne beloften zodoende vrijwel te houden en nochtans buiten het eigenlijke geschil te blijven, ofschoon velen hier te lande op meer doortastende maatregelen aandrongen. Om de voor- en nadeelen hiervan te betoogen, verscheen eene menigte vlugschriften, waarvan er een getiteld: *„Hollandsch waterzootje, strekkende tot een tegen-geregt aan een Spaansche ogliopodrido, opgedischt in Fransche schotels, door een Napelschen kok met een lang mes,“* naar het heette gedrukt *„in 't Malle schip, onlangs gezonken voor Zaandam.“*

Het behelst een inderdaad zeer geestig pleidooi voor het meer nadrukkelijk ondersteunen der Koningin van Hongarije. De geuite wensch bleef niet lang on vervuld ; want de Republiek werd in 1744 werkelijk meer in de gebeurtenissen betrokken. Hare houding leverde echter een doorslaand bewijs, dat vele raadgevers op het papier, dweepende met een verleden, dat reeds lang tot de geschiedenis behoorde, zich zelve te weinig rekenschap hadden gevraagd van het tegenwoordige.

Groot-Brittanje, sedert 1739 in oorlog met Spanje, was als bondgenoot van Maria Theresia in allerlei vijandelijkheden geraakt met Frankrijk, hetwelk als bondgenoot van Beijeren der genoemde vorstin veel afbreuk had gedaan eer het den 26sten April 1744 haar den oorlog verklaarde. Inmiddels poogde het den Koning van Groot-Brittanje in diens eigen rijk te bemoeielijken door aan Karel Eduard, den zoon van den Pretendent, de middelen tot eene landing in Schotland te verschaffen. Nauwelijks had Koning George II bij geruchte iets hiervan gehoord, of hij liet in Februari 1744, op grond der tractaten van 1678 en 1716, aan de Staten-Generaal 6000 man troepen en voorloopig eenige schepen vragen. Het eerste gedeelte van het verzoek werd aanstonds ingewilligd.

Wat het zenden van schepen, zelfs tot het konvooieeren der troepen betrof, lieten de Staten zich met de grootste voorzichtigheid uit. Zij beloofden eerst eens te informeeren, of er ook gereed lagen, hetgeen zij ten zeerste betwijfelden. Dit was niet zonder reden, omdat zij de zeemacht in de laatste jaren bijna geheel uit het oog hadden verloren. Wilde men het verzuim nog eenigermate herstellen, dan moesten alle autoriteiten de handen ineenslaan en zich met ijver aan het werk zetten. Doch wel verre van nu een voorbeeld te geven, begonnen de Staten-Generaal te debatteren, met uitnoodiging aan de Admiraliteiten zulks insgelijks te doen, opdat hunne Gedeputeerden dan konden visiteeren en examineeren, en ten laatste rapport uitbrengen.

Holland, dat op meer spoed aandrang, lokte ondertusschen een schrijven van de Staten-Generaal aan de provinciën uit, om deze tot het in willigen en afbetalen van nagenoeg 2^{1/2} miljoen gld. op te wekken. Van deze som, in 1741 ten behoeve der zeemacht aangevraagd, was alleen door Holland 850.000 gld. voldaan. Met zeker pathos verklaarden de Staten-Generaal, dat zij zich niet zonder aandoening konden voorstellen, aan welk gevaar het land met zijne uitgestrekte kusten en vele havens bloot stond, nu er geene schepen waren om het te verdedigen. Doch het gaf niet veel. Eerst nadat er voorloopig 400.000 gld. bij wijze van leening uit andere fondsen was beschikbaar gesteld, begonnen de Admiraliteiten eenige aanstalten te maken.

Karel Eduard kon, wegens de sterkte der Engelsche vloot, zijn plan niet volvoeren. Nochtans maakten het geschrijf en gepraat over de hem verleende hulp den toestand meer gespannen. Zelfs kwam het eerlang tusschen Frankrijk en Groot-Brittanje tot eene volslagen vredebreuk. Te midden van al de beraadslagingen hier te lande, vroeg Koning George II, behalve de gezonden troepen, twintig linesschepen, welke de Staten-Generaal hem toezeiden, er bij voegende dat zij voorloopig bereids de noodige bevelen hadden gegeven. Wat de vrucht was van die wijze voorzorg en van allen bedenkelijken ijver en spoed, waarmede de Admiraliteiten te werk moesten gaan, zal blijken.

Reeds bij voorraad was een langwijlig debat aangevangen over den staat der zeemacht. Welk een overvloed van stof kreeg men nu eensklaps! De Republiek bezat toch nog wel een dertigtal bruikbare oorlogsschepen van 44 tot 90 stukken; maar noch geld om die uit te rusten, noch volk om die te bemannen, noch vlagofficieren om die te commandeeren.

Een voorstel, kort na den vrede van Utrecht gedaan, om het getal der laatsten, evenals voor 1665, te beperken, was niet onaannemelijk geweest. Doch in plaats van een klein kader voltallig te houden, had men hen bijna geheel laten uitsterven. Holland, voorheen niet zelden in het bezit van negen vlagofficieren telde er thans één. Het was de Schout-bij-nacht Grave, een man van drie en zeventig jaren, waarvan hij gedurende twee en twintig zijn tegenwoordigen rang bekleedde. Van de drie vlagofficieren, in Zeeland aanwezig, was de Luitenant-Admiraal Ockerse

te oud en de Schout-bij-nacht Grindet te doof om dienst te doen, waarvoor alleen de Vice-Admiraal Wiltschut in aanmerking kon komen.

Onder den drang der omstandigheden maakten velen eene schoone promotie; want de Staten van Holland en West-Friesland benoemden den 8sten Mei den bejaarden Schout-bij-nacht Grave tot Luitenant-Admiraal bij de Maas en den nagenoeg zeventigjarigen Kapitein Taelman tot dezelfde waardigheid bij het Collegie van Amsterdam. Bij dezelfde Collegiën stelden zij aan tot Vice-Admiraals de kapiteins 't Hooft en Schrijver en tot Schout-bij-nachts de kapiteins Hoogeveen en Reynst. Acht dagen later besloten de Staten-Generaal, dat de Luitenant-Admiraal Grave het eskader zou commandeeren, waarop ook drie of vier andere vlagofficieren zouden dienen. Zij vonden dit getal wel wat groot, doch lieten het er bij, omdat het bezwaar zou opleveren anderen met de uitrusting der schepen te belasten, die aan de benoemde vlagofficieren vóór hunne bevordering was opgedragen. Alleen de Luitenant-Admiraal moest worden vervangen, bijaldien het niet bleek, dat Engeland het opperbevel aan een officier van denzelfden of hooger rang had verleend.

Minder gemakkelijk kreeg men het benoodigde geld en volk. „*Tot vervelens toe,*” moesten de Staten-Generaal, volgens hun eigen zeggen, altijd op hetzelfde aanbeeld slaan.

Met betrekking tot de gemelde som, was men, na veel schrijven en redeneeren, twee jaren later nog precies even ver. Geen wonder, dat het gereed maken der beloofde schepen slechts tragelijk voortging; te meer, dewijl er gebrek was aan bevaren volk en wel voornamelijk aan onderofficieren. Men zocht de laatsten tot in Denemarken, van waar een twintigtal konstapels werden ontboden, en plaatste tot aanvulling der bemanning zelfs tuchthuisboeven op 's lands schepen. Zeker een slecht middel om den militairen geest, onder alle rangen zoo hoog noodig, op te wekken en aan te kweeken!

Den 6^{den} Augustus 1744 kwam de Luitenant-Admiraal Grave met de *Haarlem* (76) en nog zeven andere schepen te Spithead, waar een Britsch eskader lag, onder den Admiraal Balchen. Deze ontving de onzen zeer voorkomend. Met blijkbare opgetogenheid teekende Grave in zijn journaal aan, dat Balchen hem de eerste visite bracht, hetgeen tot dusverre nooit was gebeurd; dat de Britsche opperbevelhebber hem eerst op den valreep en daarna in de kajuit om den hals vloog, over welke groote eer hij zich maar niet genoeg kon verbazen. Hij beantwoordde het bezoek, kreeg de noodige orders voor de nakomende schepen en zond eenige brieven af, onder welke een aan Lord Carteret, waarin hij „*op wiskundige wijze aantoonde, om welke reedenen, onmogelijk eerder met het schip Haarlem te Spithead had kunnen komen.*”

Twee dagen na zijne aankomst, zeilde Grave, vereenigd met de Britsche vloot onder Balchen, naar de bocht van Frankrijk, waarbij aanvankelijk alles naar wensch ging. Zelfs waren de onzen betrekkelijk gelukkig, toen zij den 23sten Augustus Fransche schepen in 't zicht kregen, waarop jacht werd gemaakt; want de Vice-Admiraal 't Hooft veroverde de *Sirène* en Kapitein Frensel de *Monarque*. Vier door de Britten gemaakte prijzen werden opgezonden met de *Hampton-Court*, en de beide Nederlandsche met de *Beekvliet*, omdat deze bodem, gevoerd door Kapitein van der Ster, volgens de meening van Balchen, „*zoo een slegt zeylder was en de gecombineerde vloot meer ophielt, dan daarbij dienst deed.*”

Doch nu begon het verdriet. Evenals Kapitein Petersen, die wegens het aantal zieken, met de *Middelburg* zich niet bij het eskader had kunnen voegen, openbaarden zich thans ziekten aan boord der schepen van Grave. Deze vond het uit dien hoofde geraden, den 7^{den} September den

Vice-Admiraal Schrijver met de *Damiate* (64), de *Assendelft* (54) en de *Edam* (54) te detacheren, om zich op de Taag te gaan ververschen.

Dit was hoog noodig, daar het getal zieken van den Vice-Admiraal, kort tevoren reeds 80, bij zijne komst op de rivier van Lissabon niet minder dan 95 bedroeg, wier lot volgens hun bevelhebber zeer te beklagen was. Balchen keurde het opzenden dier schepen nochtans af, bewerende, dat hij zulks niet zou doen, al waren er honderd zieken aan boord. Dit zal vermoedelijk wel eene uiting van misnoegen geweest zijn over de onbeduidendheid, waartoe het Nederlandsche eskader hierdoor verviel, terwijl er wellicht in de Spaansche Zee nog iets te doen zou wezen. De vier overgebleven schepen, waarvan er drie eene vlag voerden, geleken, om de woorden eens lateren dichters te bezigen, bijna eene spotprint op zich zelve. Moest het den Britten niet in het oog vallen, tot welk een laag peil de eenmaal schoone zeemacht hunner vroegere mededingster was gedaald? Dat men van het eskader, volgens sommigen alleen voor het Kanaal bestemd, wat veel had gevergd, is eene belachelijke uitvlucht; want de reis was noch ver, noch van langen duur. Immers kwam de vloot slechts tot bij de straat van Gibraltar, om een konvooi te dekken. Op haren terugtocht had zij echter tot den 6^{den} October met stilte en tegenwind te kampen, en kreeg zij vervolgens „*een brave stooker uyt den Z. Z. W.,*” die later tot een vliogenden storm overging, welke veel schade aanrichtte.

Maar dit stonden de Nederlandsche schepen gelukkig door; want Grave kwam den 19^{den} met de *Haarlem* (76), de *Dordrecht* (54), de *Delft* (54) en de *Leeuwenhorst* (54) behouden te Spithead. De Engelschen leden meer; zelfs was de *Victory*, het vlaggenschip van Balchen, met de gansche equipage spoorloos verdwenen. Men weet die ramp aan de slechte constructie van het schip, waarover in die dagen veel geklaagd werd. Naar de meening van Grave was het schip van Balchen veeleer gezonken of omgeslagen dan gestrand. Later gaf het den Nederlandschen bevelhebber aanleiding om op de slechte uitrusting van zijn eigen schip te wijzen. Gaarne wenschte hij dezelfde gevaren nog eens te loopen „*mits conditie,*” zoo schreef hij, „*dat aan mij gesonden wierden alle de leveranciers, die met haar weten ondeugend hout, ijzer, hennip, zeildoek ofte iets diergelijks aan de admiraliteyten leeveren. — Ik sal haar alle voor niet de kost geeven, om dan het plaizier te hebben van op mijn gemak gezeeten in een hooge armstoel, haarlieden te sien op haare kniën vallen,*” enz. Hij verzekerde ten slotte, dat hij die heeren zuiverder terug zou brengen, dan wanneer zij drie jaren in het vagevuur gelegen hadden.

Niet minder ernstig wees de Nederlandsche bevelhebber op de nooddrift van zijn scheepsvolk, dat naakt en bloot was en bijna niets aan het lijf had, om het tegen harde winden en zware regenbuien te beschermen. Zeker klonk dit, met het oog op de vele zieken, nogal bedenkelijk. Tegenover die bezwaren komt de ijdelheid, welke in de brieven van den bevelhebber doorstraalt, te sterker uit. Had de eerste bejegening zijne verwachting overtroffen, den 16^{den} November schreef hij:

„*ik word overal met veel distinctie ontfangen, en meer eer aangedaan, dan mijn toekomst. Ik geloof dat hetselve veroorzaakt is, dat den heer Envoyé Trevor mijn character een weinig aan het Engelsche Hoff heeft doen kennen.*”
En verder: „*soo dat nu hier meer authorityt en pouvoir heb, als weet ooyt een Luitenant-Admiraal van Holland gegeven te zijn, — en worde op mijn wenk gediend.*”

Jammer dat er, te midden van al die glorie, ook gewaagd moest worden van de *Beekvliet*, die 67 zieken, 7 dooden en 36 man te weinig aan boord had. Kapitein van der Ster, met dien bodem naar het vaderland gezonden, viel den 4^{den} December te Texel binnen, na twee ankers en drie touwen verloren te hebben. Zijn lek en onbezeild schip telde slechts 80 gezonde matrozen.

Inmiddels kwamen andere schepen gereed, die zich evenals de drie uit Portugal bij het eskader voegden, dat eindelijk den 31sten Januari 1745 door de komst van de *Prins Friso*, Kapitein Prigge, en de *Vriesland*, Kapitein Lincklaen, voltallig werd. Maar thans begonnen zich kwalen van ernstiger aard dan al het genoemde op 's lands schepen te openbaren, namelijk oneenigheid tusschen de bevelhebbers en gebrek aan discipline.

Nadat de Schout-bij-nacht Reynst, zelfs buiten de voorkennis der Staten-Generaal, in November was teruggeroepen, verzocht de Vice-Admiraal Schrijver hetzelfde, en wel als eene groote gunst. Hij kon het met zijn chef niet vinden, van wiens te groote inschikkelijkheid jegens de Engelschen hij een donker gekleurd tafereel ophing.

Het verschil liep eerst over het straffeloos deserteeren en het opeischen van Engelsche matrozen in Nederlandschen dienst, die op één schip wel ten getale van honderd werden aangetroffen. De voorschriften, den Engelschen dienaangaande met betrekking tot vreemde schepen gegeven, kwamen volgens de meening van Schrijver niet te pas, nu de Nederlanders als auxiliaren dienden en als zoodanig de Engelsche koningsgeus voerden. Hij weet alles aan de houding van den Luitenant-Admiraal, die hem ten slotte van een dispuut hierover zelfs geantwoord had: „*ik moey mij met geen rusie*” en daarentegen zijn hof maakte door onmogelijke dingen te ordonneeren, gelijk er alles behalve vlelend werd bijgevoegd „*uyt groote vrees van het verwagte present voor de heroique gedaane dienst geen vijftig pond Sterlings vermindert werdt.*”

Met de handhaving der krijgstucht was het bitter gesteld, omdat men de Engelsche matrozen, die zich vele impertinentiën veroorloofden, moest ontzien en dan andere niet voor hetzelfde kon straffen. Schrijver voegde er ter loops bij „*dat de jonge officieren meer in de vrijmetzelaarsvergaderinge en processien over straat met schortsvel en troffel pronkten, als op haare schepen in den dienst van 't landt.*”

Van deze philippica, vervat in een schrijven aan den Griffier der Staten-Generaal van 28 Januari 1745, zond hij den 4^{den} Februari een duplicaat, bij een nader schrijven nogmaals op de slechte tucht wijzende, waarvan de officieren het voorbeeld gaven, door hunne veelvuldige en te langdurige bezoeken, waarbij „*zij haar met malkander soodanig dronken drincken, dat zij geen geschreeven ordres kunnen leezen,*” hetgeen verregaande ongeregeldheden na zich sleepte.

Na op den stank gewezen te hebben, die tot groot nadeel der gezondheid orees uit het stilstaande water onder in het schip, dat niet kon worden uitgepompt, riep de Vice-Admiraal heftig uit: „*het is meer als hoog tijd, om het politigue masqué af te nemen, en klaare significante taal te spreken.*” Hij scheen echter te vreezen, dat men den Luitenant-Admiraal over eene betere inrichting der schepen zou raadplegen, doch stelde zich hierover gerust, door op te merken: „*Edog! ik wil gelooven, dat dien heer met zijn schrijven sig soo wel bekend gemaakt heeft, dat het geen ingressi sal vinden bij de regenten tot verandering van de scheepsbouw, alsoo er dat maar aan mankeeren soude, om de zeamagt van de Republicq in alles te ruineeren.*”

Aan al dat spektakel op 's lands eskader, waar volgens Schrijver de eene disordre op de andere volgde, schoon een brief van Grave dienaangaande niets meldt, moest een einde komen; vooral toen anderen de zienswijze van den driftigen Vice-Admiraal begonnen te deelen.

Op de lijst van diens grieven tegen den opperbevelhebber, onder wien hij zich schaamde als vlagofficier te dienen, stond volgens een schrijven van den 8sten Februari 1745 ook een feit, dat velen afkeurden, hierin bestaande,

„dat den heer Admiraal Grave desselfs schip Haarlem uyt deese haven heeft laten zeylen na de rhee van Spithead, alwaar Sijn Edele Gestrenge met de Admiraalsvlag van de Republicq Jungeerd, als de tweede persoon onder de vice-admiraal Stuard, hebbende aen sijn Capt. Idsinga geordonneert sig ten eenenmaal te reguleeren naar en te volgen alle de bewegingen van gemelden vice-admiraal Stuard, so in 't afschieten van de wagt, het ontfangen van saluten, het droogen van zeylen, het heyssen en stryken van stenge en rhaas, het heyssen en stryken van vlag en geus, en verder in alles wat komt voor te vallen.”

Bij het uiten dezer klacht stond Schrijver niet alleen; want de Staten-Generaal ontvingen weldra een brief van den 11^{den} Februari, waarin Schrijver en de Vice-Admiraal 't Hooft hunne bezwaren inbrachten tegen de ondergeschikte rol, die hun bevelhebber, ondanks al hunne vertoogen, sedert den 29sten Januari voor lief nam.

In een anderen brief van denzelfden datum klaagde echter de Luitenant-Admiraal zelf over Schrijver, met verzoek om nader gehoord te worden. In de eerste beschuldiging van Schrijver, waarbij deze zich beriep op het meer voegzaam gedrag door een Britschen commandeur op de Taag jegens hem gehouden, op hetgeen vroeger Almonde had gedaan en op de voorwaardelijke aanstelling van Grave was blijkbaar iets overdrevens, vooral omdat het gemelde niet toepasselijk was op eene Britsche haven of reede.

Immers hadden de Staten-Generaal zelven, reeds lang geleden, met betrekking hiertoe een besluit genomen. Zonder te gewagen van de andere grieven, hielden zij thans den Luitenant-Admiraal de hand boven het hoofd door te antwoorden, dat zij vroeger aan hunne vlagofficieren hadden gelast de wacht op de reeden van den Koning van Groot-Brittanje niet op en af te schieten, voor dat de tegenwoordig zijnde schepen van Zijne Majesteit dit hadden gedaan. Zij stelden dus hun Luitenant-Admiraal in het gelijk, ofschoon tevens verklarende, dat zij den ijver zijner beschuldigers voor de eer van 's lands vlag op zich zelf niet konden misprijzen.

Hiermede was echter niet alles geschikt. Schrijver bleef aanhouden op zijne terugroeping, in een brief van den 8sten Maart, wijzende op het aantal zieken, dat eenmaal tot 181 was geklommen. Anderen begonnen den dienst insgelijks verdrietig te vinden, terwijl velen hier te lande in den waan verkeerden, dat het beste gedeelte van 's lands zeemacht geheel in het belang eener vreemde mogendheid werd gebruikt. Dit bewoog de Staten-Generaal eene onderhandeling aan te knopen met het Britsche hof, over de terugzending van de helft van het eskader. dientengevolge riepen zij eerlang Grave en Schrijver met de helft der schepen terug, voor zoover deze niet reeds in de Nederlandsche havens lagen.

Met de tien schepen, die nog in Engeland bleven onder den Vice-Admiraal 't Hooft, verrichtte deze in den loop van 1745 nog eenige diensten, welke niet belangrijk waren, vooral omdat de meeste schepen, zooals de genoemde vlagofficier den 31sten Mei aan de Staten-Generaal

berichte, aanzienlijke reparatiën moesten ondergaan, eer dat zij in zee konden steken. Bij herhaling moesten de Engelschen op het proviandeeren der bodems aandringen. De Admiraliteiten van het Noorder-Kwartier en Friesland verklaarden zich echter niet bij machte dit voor een jaar te doen; de laatste verzocht, dat hare schepen, de *Prins Friso* en de *Vriesland*, liever terugeroepen mochten worden. De *Friso* werd later in Engeland gesuppleerd. Met de *Assendelft*, welks bevelhebber dagelijks maar het noodige aan wal kocht, zag het er slim uit, toen het groot want moest worden vernieuwd.

Aan sommige bodems was zooveel te herstellen, dat de Engelschen tegen hunne opneming in de dokken bezwaar maakten. Uit dien hoofde werd de *Vriesland*, die wel vijf maanden zou moeten timmeren en daarenboven 70 zieken aan boord had, huiswaarts gezonden. In November riepen de Staten-Generaal eerst de *Brederode* en de *Tholen*, en daarna het overblijfsel van hun eskader terug. Dit viel den 27sten December te Hellevoet binnen, terwijl de inval van Karel Eduard, den Britten niet geringe bezorgdheid inboezemde. De Republiek, die er nogmaals 6000 man heenzond en later ook weder eenige schepen beschikbaar stelde, verleende haren bondgenoot dus een steun van weinig beteekenis. Het was een gevolg van de verwaarloozing der zeemacht, waarop de Staten-Generaal sedert twee jaren hadden gewezen. Wat zij echter vertelden van het geheel wegraken van 's lands vloot, van eene verwaarloozing buiten exempel, van de eer en glorie der natie, van de defensie en het welvaren van den staat: het was alles aan eens doovenmans deur geklopt. Met uitzondering van Holland en Zeeland, konden of wilden de provinciën niets doen, ter uitvoering van de plannen der Generaliteit. Hierdoor verviel alles dermate, dat de Republiek eerlang zelfs niet bij machte was hare eigen stroomen en kusten te beveiligen.

HOOFDSTUK II.

De Republiek in 1747 door Lodewijk XV wakker geschud, — Maatregelen tot bescherming van Zeeland, — Engelsche hulp, — Verheffing van Willem IV tot Erfstadhouder, — 's Lands zeemacht op de Schelde, — Wat den Vice-Admiraal Schrijver te Lissabon wedervoer, — Vrede te Aken in 1748. — 's Prinsen veelomvattende plannen, — Zijn dood in 1751.

Roemloos dreigde de Republiek der Vereenigde Nederlanden te vallen, toen de Franschen, bij het voortzetten van den oorlog, in 1746 hare grenzen naderden. Thans was het niet de hevigheid van den aanval, gepaard met binnenlandsche verdeeldheid, die haar evenals in 1672 op den rand des verderfs bracht. Geen machtig bondgenootschap tastte haar van onderscheiden kanten aan, maar een zwak vorst, die over een uitgeput rijk den scepter zwaaide. Daarentegen kon zij zelve op vermogende hulp rekenen en was de scherpe tegenstelling der binnenlandsche partijen, sedert den vrede van Utrecht, merkelyk weggenomen door beider gemeenschappelyk streven naar rust. Geen spoor van die maatregelen tot beteugeling van den volksgeest, zooals tijdens het eerste stadhouderlooze bewind. Men ging de Oranjegezindheid der menigte, die hare hoop op den Stadhouder van Friesland en diens geslacht had gesteld, een weinig te keer zonder haar te onderdrukken.

Gelderland had hem reeds in 1722 de stadhouderlijke waardigheid opgedragen. De bovendrijvende partij in Holland en Zeeland had in 1734 's Prinsen huwelijk met eene dochter van den Koning van Engeland wat bedenkelijk gevonden. De Staten van Zeeland waren uit dien hoofde, tot vermindering van 's Prinsen invloed, zelfs overgegaan tot de vernietiging van het Marquisaat van Vlissingen en Veere, dat hem uit de nalatenschap van Willem III was toegewezen.

Maar hiertegenover staat het luidruchtig vreugdebetoon, hetwelk den jonggehuwden in Holland en Zeeland ongehinderd te beurt viel. Zelfs begaf de Prinses zich naar 's Gravenhage, om hare eerste bevalling af te wachten, en werd het kind, dat kort na de geboorte overleed, in den vorstelijken grafkelder te Delft bijgezet. Bij deze en andere gelegenheden kon de menigte ongestoord van hare gehechtheid aan het stamhuis doen blijken. Telken jare, bij de viering van den eersten Mei, werden onder de oogen der hooge regeering, in hare residentie, ook ten behoeve van den geliefden Oranjetelg openlijk de ondubbelzinnigste wenschen geuit.

Hoe geheel anders, dan in 1672 ! Thans kon men niet zeggen, dat de Oranjepartij reden tot verbittering had; omgekeerd, werden ook hare tegenstanders minder gedreven door staatkundigen hartstocht, dan wel door eene kleingeestige vrees om het verkregen gezag en de hieraan verbonden voordeelen te verliezen. Met dergelijke bijoogmerken hadden velen het algemeen welzijn veronachtzaamd.

De laakbare onverschilligheid met betrekking tot 's lands verdediging komt te sterker uit, indien men let op de algemeen heerschende welvaart, ofschoon niet alle bronnen meer even rijkelijk vloeiden als weleer. In weerwil hiervan en van de toenemende weelde, groeide het maatschappelijk vermogen der Republiek voortdurend aan. Nergens was zulk een overvloed van kapitaal te vinden, dat in handelsondernemingen, alsmede in binnen- en buitenlandsche fondsen was belegd. Tegelijk met den meer in zwang gekomen geldhandel, wierpen vele takken van industrie, vooral die, welke met de zeevaart in verband stonden, aanzienlijke winsten af. De Oost-Indische Compagnie had nog onlangs goede jaren beleefd. Te Amsterdam waren in 1740 en 1741 meer dan drie duizend schepen binnengekomen. Omstreeks honderd en vijftig schepen werden ter walvischvangst, omstreeks twee honderd buizen ter haringvangst gebezigd. De Republiek had dus werkelijk veel te verliezen, dat andere staten haar benijdden; en toch stond zij op het punt een politieken zelfmoord te begaan door met alle schatten, die regenten en andere bewoners jaarlijks opstapelden, niet voldoende te zorgen voor die middelen, welke haar de eenmaal duur gekochte onafhankelijkheid en het rustig genot van den verkregen rijkdom moesten verzekeren.

De nijpende geldverlegenheid der meeste regeeringslichamen, in niet geringe mate verergerd door het omslachtige en kostbare der staatshuishouding, was eene der hoofdoorzaken van de beklagenswaardige rol, welke de Republiek in de laatste jaren had gespeeld. Hare regenten bezaten te veel eergevoel om zich geheel aan de zaak te onttrekken en teveel vrees voor de gevolgen om er zich rechtstreeks in te mengen. Uit dien hoofde poogden zij de vriendschaps betrekkingen met Frankrijk te onderhouden, terwijl zij de vijanden van dit rijk met geld, volk en schepen dermate ondersteunden, dat zij volgens hunne eigen verklaring in openbaren oorlog weinig meer konden doen. Met reden merkte dan ook de schrijver van het vroeger gemelde „*Hollandsch waterzootje*” aan, dat zulk een zenden van hulpstroepen weinig meer verschilde van een oorlog „*dan eene zieke vrouw van een krank wijf.*” Doch juist die weifelende houding, welke bovendien menigen koopman verlokte tot een handel, waarvan de rechtmatigheid niet boven allen twijfel verheven was, bracht de Republiek in ongelegenheid met alle partijen. Spanje en Engeland hielden hare koopvaarders aan. Frankrijk,

welks schepen door eenig misverstand in 1744 een Nederlandsch konvooi hadden aangetast, ontzag de Nederlandsche kustzee niet, welker vrijheid een klein Engelsch schip op nog ergerlijker wijze schond. Dit was zelfs eene der redenen, waarom de Staten-Generaal, zooals hiervoor is gezegd, in 1745 de helft van het auxiliaire eskader terugriepen.

Sedert dat tijdstip begon het oorlogsgevaar meer en meer te naderen. De steden, kasteelen, schansen en bolwerken der Zuidelijke Nederlanden gingen verloren, als waren het papieren woningen met houten mannetjes bezet. De vurig gewenschte barrière, eene vrucht van ons aandeel in den Spaanschen successie-oorlog, beantwoordde dus geenszins aan de verwachting. Maar dit was niet het eenige, waardoor Lodewijk XV de Republiek verontrustte. Gebelgd, omdat de Staten weigerden zijne kapers met de gemaakte prijzen in hunne havens te ontvangen en omdat zij troepen, die bij de overgave van Doornik en Dendermonde beloofd hadden binnen zekeren tijd niet tegen de Franschen te vechten, ter bestrijding van Karel Eduard naar Engeland zonden, schorste hij den laatsten December 1745 het in 1739 vernieuwde handelstractaat.

Van het besluit der Staten-Generaal om in 1746 voorloopig 23 schepen uit te rusten kwam niets, dewijl eene hiertoe benoodigde som van ruim twee millioen gld. niet te vinden was. De regeering vergenoegde zich met een paar kleine vaartuigen, als auxiliaire schepen, onder Oostenrijksche vlag op de Schelde te leggen, welk getal zij later, toen het gevaar dreigender werd, tot twaalf vermeerderde. Deze bodems, die tevens Zeeland konden dekken, bleven den ganschen winter in dienst.

Overigens had men het niet verder kunnen brengen, dan tot het uitrusten van een drietal oorlogsschepen. Er bestond zelfs weinig kans, dat het in 1747 beter zou gaan, omdat men op de gewone langwijlige manier slechts over het vinden der kosten bleef voortaspelen. Een bevel der Staten-Generaal om de noodige voorbereidselen te maken in de zeeplaatsen, vonden de afgevaardigden van Friesland wel wat „*precipitant.*” Toch gold het voornamelijk eene petitie van 1741, waarin Friesland ten halve, en Groningen, na verloop van vijf jaren, volstrekt niet had toegestemd.

Te Amsterdam, Hoorn en Rotterdam, begon men in het voorjaar van 1747 werkelijk eenige bodems uit te rusten. Doch in weerwil van allen herhaalden aandrang ging het uiterst langzaam. De Staten-Generaal, die het ernstige van den toestand niet schenen te beseffen, treuzelden in hunne vergadering van den 10^{den} Maart nog over een grauw paard, gezonden door den Dey van Algiers, hetwelk de Admiraliteit van het Noorder-Kwartier te Hoorn had laten „*opzetten*”, omdat het wegens een ongemak aan een der voorpooten niet vervoerd kon worden, en waaromtrent zij zonder nadere informatiën geen besluit konden nemen, dewijl het niet duidelijk op de lijst der presenten voorkwam. En zoo ging het voort, totdat men den 17^{den} April de ontzettende tijding ontving, dat Lodewijk XV het grondgebied van den Staat niet langer kon ontzien.

Weldra bleek, dat hij, de daad bij het woord voegende, denzelfden dag zijne troepen Staats-Vlaanderen had laten binnenrukken. Of hij op zijn standpunt wijs handelde, door zodoende een einde te maken aan het weifelen der Republiek en deze geheel in de armen van Engeland te werpen, is te betwijfelen. Voor de Republiek zelve en hare bestuurders scheen het uur der vergelding geslagen. Met klimmende heftigheid was er reeds gewezen op het onverstand, de nalatigheid en de trouweloosheid van vele regenten. Men had de onlangs gevoerde onderhandelingen zelfs in een gedrukt stuk voorgesteld, als eene „*Willige verkoopning der Republiek, voor contant geld, door der Staten Ambassadeur en den*”

Raadpensionaris, als makelaars, namens hunne hooge principalen,” op conditiën, die eene bittere spotternij behelsden op vele bestaande misbruiken.

Nu de Franschen werkelijk in Staats-Vlaanderen stonden, geraakte de bevolking van Zeeland, die zich onmiddellijk bedreigd waande, in rep en roer. Doch er verscheen spoedig eenige hulp tot geruststelling der gemoederen. De Staten-Generaal besloten den 19^{den} April de Admiraliteiten aan te sporen om de schepen, die tot dekking van Vlaanderen en Zeeland bestemd waren, met allen spoed en verdubbelden ijver in gereedheid te doen brengen, en de Collegiën tevens uit te noodigen om ten spoedigste Gecommitteerden naar 's Gravenhage te zenden, om met de Gedeputeerden der Staten-Generaal te overleggen wat in deze tijdsomstandigheden tot beveiliging der zee-kusten verder kon en behoorde gedaan te worden. Twee dagen later ontvingen zij het antwoord uit Rotterdam, dat de Admiraliteit van de Maas de schepen, die in gereedheid bevonden werden, aanstonds zou doen uitloopen, en dat hare Gecommitteerden ten spoedigste naar den Haag zouden komen, waartoe de afwezige leden van het Collegie opgeroepen waren.

Nadat de Staten-Generaal gelast hadden alles naar de Schelde te zenden, wat eenigszins bruikbaar was, kwam aldaar den 24sten April ook de Engelsche Commandeur Mitchell met enkele Britsche schepen, later door andere gevolgd. Eerlang waren, met inbegrip van sommige in Holland en Zeeland gehuurde, 24 schepen bijeen, waaronder zes of hoogstens tien Engelsche. Dit was vooreerst genoeg om den Franschen het oversteken der Schelde te beletten; want een ernstigen aanval van den zee-kant behoefde men wegens het bondgenootschap met Groot-Brittanje, doch vooral wegens de volslagen onbeduidendheid der Fransche marine, niet te duchten. Zoo iets kon slechts opkomen in de ontstelde verbeelding eener verschrikte menigte, die in het begin van Mei zelfs de vischschuiten voor de Maas voor een talrijke Fransche vloot aanzag. De kustbevolking wapende zich in allerijl en het loopende gerucht maakte onder de burgerij van Rotterdam zulk een diepen indruk, dat zij zich slechts met moeite van het tegendeel liet overtuigen.

Het bevel over de Nederlandsche scheepsmacht op de Schelde, waar ook sommige groote oorlogsbodems lagen, baarde nog eenige moeielijkheid. De Staten-Generaal wilden het, als een blijk van vertrouwen, aan den Vice-Admiraal Schrijver opdragen. Doch hiertegen kwamen de Staten van Zeeland op, die het kader hunner provincie in 1746 voltallig gemaakt hadden door het benoemen van Wiltschut tot Luitenant-Admiraal, Imansz tot Vice-Admiraal en Sappius tot Schout-bij-nacht. Zij wenschten het bevel op hunne stroomen liever aan een hunner eigen vlagofficieren toevertrouwd te zien.

Schrijver meende daarentegen niet onder den jongeren Vice-Admiraal van Zeeland te kunnen dienen. Om allen te bevredigen, verleenden de Staten-Generaal het bevel over de schepen binnengaats, vier dagen later, aan den Luitenant-Admiraal Wiltschut.

Dit onderling gekibbel, op zulk een tijdstip, was zeker niet geschikt om den nationalen overmoed van den Britschen commandeur wat te breidelen, die op de Schelde meer als opperbevelhebber, dan als auxiliair schijnt gehandeld te hebben.

Intusschen brachten de gebeurtenissen op de grenzen eene volslagen omwenteling in de Republiek zelve te weeg. Hoe verachtelijk vele regenten zich in de oogen der wereld hadden gemaakt: de kern der bevolking, de eigenlijke natie was niet ontaard. Uit een aantal vlugschriften blijkt, dat zij alles behalve blind was geweest voor de gebreken harer bestuurders en dat zij die alleen tamelijk geduldig had gedragen, zoolang er rust en eene zekere mate van

algemeene welvaart heerschten. Nu echter de vijand het grondgebied van den staat betrad en de middelen ontbraken om zijn voortgang te stuiten, ontwaakte de volksgeest.

In de verbijstering van het oogenblik, waande men overal verraad te zien en kon slechts één persoon vertrouwen inboezemen, namelijk het eminente hoofd, op wiens verheffing al meermalen ten duidelijkste was gezinspeeld.

Daags na de komst van Mitchell op de Schelde, had de burgerij van Veere, andermaal het voorbeeld gevende, van den magistraat dier stad de verheffing van Willem Karel Hendrik Friso tot Stadhouder van Zeeland begeerd. Hetzelfde was in andere steden van dit gewest en ook van Holland geschied. Dientengevolge werd de genoemde vorst, die reeds in drie gewesten de stadhouderlijke waardigheid bezat, hiermede ook, gedurende de eerste dagen van Mei, in de vier overige bekleed, waarna de Staten-Generaal hem insgelijks het Stadhouderschap der Unie, met alle andere voorouderlijke titels opdroegen.

Eerlang ontving de Prins, die sedert als Willem IV optrad, eene grootere macht, dan een zijner voorgangers ooit had bezeten, en werden zelfs al zijne waardigheden erfelijk verklaard, zoowel in de vrouwelijke, als in de mannelijke linie.

Overall waar hij zich na de aanvaarding van zijn ambt vertoonde, begroette de bevolking, die in hem bij voorbaat haren redder zag, hem met eereblijken en vreugdebetoon. Den 18^{den} Mei kwam hij in Zeeland, om er de verdedigingsmiddelen in oogenschouw te nemen en tevens met den Vice-Admiraal Schrijver en andere bevelhebbers te overleggen, wat verder ten behoeve der genoemde provincie moest worden gedaan. Van nu af kwam er meer orde en begon het vertrouwen te herleven. Behalve eenige Nederlandsche en Britsche schepen buitengaats, alsmede de kleine vaartuigen op nauwe plaatsen gestationneerd, vormden niet minder dan vijftig bodems eene keten bij den mond der Schelde. De meeste waren echter gehuurd en in der haast bemand, 's Prinsen verheffing en de levering van den derden man, die eerlang met de gebruikelijke uitzonderingen werd voorgeschreven, brachten hierin verbetering. Dit was, volgens het oordeel van Schrijver, hoog noodig; want schoon bij het aantal vaartuigen en stukken van zes en acht pond, dat in Zeeland voorhanden was, geenerlei vrees voor het behoud dier provincie behoefde te bestaan, zoo ried hij in een schrijven van 10 Juni 1747, eenige minder geschikte vaartuigen, als de huur om was, door andere te vervangen, en

„alle onbequame manschap, die in den beginne in de grootste schielijkheid syn aengenomen te congedieeren,” te meer omdat zij „tot hooge gagien syn gehuurt, daar zij geen kleynen, ja sommigen niets waerdig syn.”

In een lateren brief aan den Stadhouder van den 25sten Juni, waarin de Vice-Admiraal vooral over het gehalte van het geschut klaagt, zoodat hem *„tot drie maalen toe de stukken van dat metaal om de ooren gesprongen”* waren en ten minste vier schepen van Amsterdam uit dien hoofde ongebruikt lagen, merkt hij wel scherp, doch niet zonder reden aan:

„Het was te wenschen dat de politique heeren, die de directie van militaire saaken in handen hebben, eens leerden, dat er alles van teroren wezen moet, om den dienst te kunnen doen.”

Ten gevolge der genomen maatregelen, kon men in Juli twee schepen uitzenden om 164 Groenlandsvaarders af te halen, één om de haringvisscherij te beschermen, en vijf andere onder den Vice-Admiraal Schrijver om den Franschen in volle zee afbreuk te doen. Zonderling genoeg, wilde men dit evenwel nog niet als eene daad van oorlog beschouwd hebben, daar

Schrijver, die, wegens eene reparatie aan de *Boekenroode* (44), alleen met de *Edam* (54), de *Assendelft* (54), de *Burg van Leyden* (54) en de *Dordrecht* (46) zijn kruistocht volbracht, uitdrukkelijk bevel kreeg, slechts als auxiliair te handelen, in welke hoedanigheid hij nochtans een Fransch schip nam, waarover Lodewijk XV zich ernstig beklagde.

Zijne kapers en kruisers ontzagen nu den Nederlandschen eigendom volstrekt niet meer. Hunnerzijds moedigden ook de Staten de commissievaart aan, doch met weinig vrucht, en vernieuwden zij het plakkaat op de vreemde kapers, die binnen de tonnen werden gegrepen.

Ontegenzeggelijk verkeerde de Republiek, tusschen de oorlogvoerende partijen, in eene uiterst valsche positie, die zij te vergeefs poogde te bemantelen door een vloed van woorden. Te zwak en te weinig voorbereid om eenig gewicht in de schaal te kunnen leggen, hing zij ten eenen male van de goedwilligheid van vriend en vijand af. Groot-Brittanje steunde haar, door ook de Nederlandsche koopvaarders en visschers onder zijne hoede te nemen en door Mitchell met diens schepen maanden lang op de Schelde te laten.

Fransche troepen rukten inmiddels, na het bezetten van Staats-Vlaanderen, op andere punten het gebied der Republiek binnen. Zij behaalden den 2^{den} Juli eenig voordeel in het open veld, bij Lafeld, en verrasten den 16^{den} September zelfs het sterke Bergen-op-Zoom.

Voor den Stadhouder, meer regent dan krijgsman, was dit hoogst belemmerend. Nauwelijks had hij de eerste stappen gedaan om de berooide zaken wat te redderen, of er rezen nieuwe klachten, gepaard met volksberoeringen, die onstuimiger werden, nu het bleek, dat zijne verheffing geen voldoende waarborg schonk tegen het voortdringen der Franschen.

Weinig kon de lofwaardige ijver van sommige Admiraliteitscollegiën baten, zoolang het geld, de ziel van alle krijgstoerusting, hun ontbrak. En er haperde bovendien aan 's lands zeemacht veel, dat zelfs met geld niet aanstonds te verbeteren was.

Bij herhaling verklaarde de Vice-Admiraal Schrijver, volgens zijn verbaal, dat hij, wegens negentig zieken aan boord van de *Dordrecht* en honderd aan boord van de *Burg van Leijden*, eigenlijk met twee schepen en twee hospitalen kruiste. Voortdurend moest hij op allerlei zaken wijzen, die volstrekt niet in orde waren. Na zijne terugkomst, in het begin van October, werd hem gelast zich onmiddellijk tot een nieuwen tocht gereed te maken en onderwijl met andere vlagofficieren in Zeeland te beraadslagen over het beveiligen dezer provincie. Aldaar lagen op dit tijdstip, behalve de schepen van Mitchell, die nu en dan buitengaats kruisten, zes Nederlandsche oorlogsbodems van 40 tot 60 stukken met omstreeks zeventig kleinere. Het opperbevel hierover voerde de Luitenant-Admiraal Wiltschut, onder wien de Schout-bij-nacht Reynst sedert Juli de Hollandsche schepen commandeerde.

Onder de grootste ontberingen, bracht het personeel op de Schelde een recht verdrietigen winter door. In December telde men aan boord van de *Damiata* twintig dooden en niet minder dan honderd en zeventig zieken, wier verpleging groote zorg vereischte. Dewijl er in het gasthuis te Middelburg slechts zestig konden worden opgenomen, vroeg de Schout-bij-nacht Reynst een ledig schip, ten behoeve der overige. Al de bezwaren, die uit den gezondheids-toestand van het volk en de gebrekkige uitrusting der schepen voortsproten, werden vermeerderd door veelvuldige stormen, eerlang gepaard met ijsgang.

Van de schromelijke verwarring, hierdoor te weeg gebracht, levert het gebeurde met de *Oud-Teylingen* (44), waarvan sedert den 19^{den} November de vlag van den Zeeuwschen Schout-bij-nacht Sappius woei, een sprekend bewijs.

Den 14^{den} Januari 1748 geraakte deze bodem in het ijs bezet, en bij Valkenisse, met hoog water aan den grond. Na een kort beraad, besloten de Schout-bij-nacht en Kapitein Keyzer,

steunende op een vroeger besluit van den krijgsraad, hun schip op te offeren, te meer, daar het volgens het zeggen van den Kapitein in slechten en verrotten staat was. Zij lieten het volk op twee kleine vaartuigen overgaan en bleven in de nabijheid, om nog iets tot behoud van den verlaten bodem te kunnen beproeven. Hunne eerste berichten, des nachts ingewonnen, luiden zeer ongunstig. Toen zij den volgenden morgen het onderzoek wilden herhalen, bleek echter, volgens het rapport door den Schout-bij-nacht Sappius over het gebeurde uitgebracht, dat een der vaartuigen, waarop de luitenants en onderofficieren met het meerendeel der equipage waren overgegaan, lijnrecht in strijd met den ontvangen last, zich naar Vlissingen had begeven.

Hier verhoogde zulks de reeds bestaande confusie. Twee andere schepen lagen op de bank voor de haven, geheel op zijde. Met leedwezen verneemt de Schout-bij-nacht Reynst welk eene ramp de *Oud-Teylingen* hooger op heeft getroffen. Over de handelwijze van Sappius en Keyzer kan hij voorloopig niet oordeelen; doch het gedrag hunner aangekomen manschappen wekt in hooge mate zijne verontwaardiging op, blijkens deze woorden uit zijn journaal:

„zij liepen alle dronken, als dolle menschen. Ik liet haer door de wagt uyt de kroegen haelen en aen boord brengen, hetgeen met veel moeite en geweld moest geschieden”.

Sappius, des namiddags te vier uren zelf te Vlissingen gekomen, vertrok nog denzelfden avond naar Middelburg om den Luitenant-Admiraal Wiltschut rapport te doen. Met overijling was er zeker te werk gegaan, omdat het verlaten schip, den 21sten Januari weder vlot geraakt, nog dicht bleek te zijn.

Keyzer verklaarde in een rapport, door den Schout-bij-nacht Reynst medegedeeld, dat het volk van het kleine vaartuig de officieren gedwongen had den steven naar Vlissingen te wenden. Ware dit niet gebeurd, dan hadden Sappius en hij ongetwijfeld den beganen mislag gemakkelijk kunnen herstellen, die te midden der heerschende verwarring ongestraft bleef. Maar de tucht moest verslappen onder de niet voltallige equipages, die aanhoudend met ziekten te kampen hadden en somtijds gebrek aan het noodige leden. Van haren deerniswaardigen toestand hing de Luitenant-Admiraal Wiltschut den 2^{den} Februari, in zijn schrijven aan de Staten-Generaal, een somber tafereel op, er bij voegende, dat het nog erger dreigde te worden, indien niet gezorgd werd voor proviand, waarvan sommige schepen slechts tot den 1sten Maart voorzien waren.

En dit viel, bij gemis van geld en crediet, niet gemakkelijk. De Staten-Generaal moesten bij hun bericht aan de provinciën belijden, dat zelfs de bakkers weigerden voor 's lands vloot te bakken. Geen wonder, dat het uiterst langzaam ging met de proviandeering, hetgeen een herhaald schrijven van Wiltschut noodig maakte. Een onderzoek, den 24sten April door de Staten-Generaal ingesteld, bracht nu aan het licht, wat trouwens iedereen wist, dat namelijk alles in de eerste plaats was te wijten aan de wanbetaling der provinciën.

Overgelukkig was het zeker, dat de Franschen onderwijl niets van belang tegen 's lands scheepsmacht op de Schelde beproefden, en dat er weldra uitzicht kwam op vrede. Het teekenen der preliminairen, op den 30sten April, werd door een stilstand van wapenen gevolgd. Kort tevoren, den 7^{den} April, was de Luitenant-Admiraal Wiltschut overleden en vervangen door den Vice-Admiraal Imansz, van wien de Luitenant-Admiraal Taelman den 15^{den} Mei het bevel overnam.

Mitchell was op dat tijdstip met de Engelsche schepen vertrokken, en van de Nederlandsche konden er tragsgewijze worden afgedankt tot dat in het najaar de gansche vloot uiteenging.

Valt er van de verrichtingen van 's lands zeemacht in de nabijheid der kust, wegens het staken der vijandelikheden, weinig meer te melden, des te merkwaardiger is het wedervaren van den Vice-Admiraal Schrijver op den kruistocht, dien hij ingevolge den hem verstreken last gedurende de eerste maanden van 1748 volbracht. Langzamerhand waren de *Burg van Leijden* (54), de *Maarsen* (44), de *Leeuwenhorst* (54), de *Middelburg* (44) en de *Assendelft* (54) gedurende het najaar in gereedheid gekomen. Tot ergernis van Schrijver, die zich tijdelijk op de *Edam* (54) bevond, kwam de *Haarlem* (76), waarop hij zelf moest overgaan, eerst den 24sten December ter reede van Texel. Vier dagen tevoren had zijn ongeduld hem een lang niet malschen brief in de pen gegeven aan den heer Trip, burgemeester van Amsterdam en lid der Admiraliteit aldaar, wien hij van alles de schuld gaf.

„Er was geen tijd geweest voor de uitrusting van een vlaggenschip,“ schreef de Vice-Admiraal den 20sten December 1747, *„maar wel tweemaal in eene zomer voor eenen van de jongste capiteynen, omdat hij een favorit van den Burgemeester Dirk Trip is, ter oorsaake van des vaders beeldendienst, die bij Uw Edele Gestrenge dagelyks bewijst.“* Aan het slot luidt het:

„Ik werd verteert door quellinge naa 't ligchaam en naa ziel, want de saken, in so een hoogen graad van verwarring zyn gebragt, dat het aller menschen gedagten te boven gaat, en die (onder Uw Edele Gestrenge directie) nu dagelyks vermeerderen. Ik versoek Uw Edele Gestrenge deesen aan de Heeren Burgemeesters van Amsterdam vertoont, opdat Haar Edele Groot Agtbaaren te regt geïnformeert worden, waarover dat ik mijn bedaartheyd hebbe verlooren, waarmede veel plaisir sal geschieden die met alle mogelyke eerbied blyft,“ enz.

Hoeveel overdrijving in sommige oordeelvellingen van Schrijver moge heerschen, zoo waren toch zijne klachten over slechte directie maar al te gegrond. Zijn eigen schip de *Haarlem*, hetwelk den 7^{den} Januari 1748 kon zeilen, en twee dagen later, zonder storm, met zeeschade te Spithead kwam, leverde hiervan een doorslaand bewijs. Een bekomen lek was gemakkelijk te verhelpen. Welk een gevaar had echter de equipage niet uitgestaan, wegens de onbekwaamheid der stuurlieden en vooral door het slechte zeildoek *„vol gaaten, verleege en verstikt, sodanigh dat hetzelve met de handen is van malkander te scheuren, gelijk zulks door capitein van der Voort in onser aller presentie is geschiet.“* Het was, volgens het beste weten van deskundigen, een stel zeilen, dat men reeds vier jaar geleden had afgekeurd. Hierin moest worden voorzien. Doch nu kwam er meer aan het licht.

Volgens denzelfden brief aan de Admiraliteit van Amsterdam, den 19^{den} Januari te Spithead geschreven, met verscheiden bijlagen, waren de snaphanen van vier kalibers, zoo verschillend, dat de kogels voor de nauwste te groot waren *„en in de wijdste lareerden.“* Van de drie soorten van pistolen, ging het kleinste met de tromp in het grootste. Uit dien hoofde moest de bevelhebber al zijne kogels doen vergieten. Hij staafde zijne ongunstige berichten door verklaringen van officieren en andere bevoegde personen. Bovendien wees hij op het ongeriefelijke van zijn eigen verblijf: *„yder signaal ofte eerschot, die er gedaan is, zyn er glaasen gebrooken, zodat de provisie in voorraadt is geconsumeert, en present de ruyten met gesaagde deelen worden gestopt, dat my in het*

toekomende vrij sal maaken van een ondragelyke togt, maar ook in donker zal doen zitten. Ik kan zeggen, dat een goede jagthond warmer hok heeft, als wy officieren."

Vele dier klachten werden herhaald in een schrijven van 29 Januari aan Prins Willem IV, die blijkbaar verbetering trachtte aan te brengen; want Schrijver spreekt in denzelfden brief van eene misleiding door miswijzing van het kompas, waarin Z. H. *„gunstelijk redres heeft gelieren te maaken voor het toekomende met de aanstelling van Cornelis Douwes."*

Ernstiger waren de berichten over het verval der discipline. Trapsgewijze was het heimelijk venten van allerlei zaken, waaronder vooral sterke drank, aan boord van 's lands schepen zeer toegenomen. Vele onderofficieren maakten zich hieraan schuldig. Men betrapte een hunner, volgens een brief van Schrijver aan den Prins van 12 Februari, op de *Haarlem* onder zeer verzwarende omstandigheden; want *„om dat te bedekker te doen, heeft hij dat in de zeylkamer, regt boven het cruylt gedaan, alwaar de officieren hem met vijf of ses anderen, extraordinair dronken hebben vinden sitten, met kaarsen uyt de lantaarnen."* *„En so is het met hondert zaken in de marine gestelt,"* voegde de admiraal er bij.

In de tweede helft van Februari, konden de Nederlandsche schepen met drie Britsche onder den Vice-Admiraal Warren vertrekken. Hunne bevelhebbers zouden met goedvinden van het Britsche gouvernement tegen Spaansche schepen, als auxiliaren, tegen Fransche zelfstandig handelen. Het eerste geval kwam niet voor. Wel het laatste, dewijl van den 20sten Februari tot den 28sten Maart twee Fransche schepen prijs gemaakt en vijf door vijandelijke kruisers genomen schepen heroverd werden. Van die zeven bodems, hadden de onzen er drie vermeersterd. Doch nu begon zich, helaas, aan boord van sommige hunner schepen weder dezelfde ziekte te openbaren, die het personeel van 's lands zeemacht sedert eenigen tijd zoo vaak had geteisterd.

Over de vermoedelijke oorzaken van dit noodlottig verschijnsel, hetwelk 's lands officieren in hunne verrichtingen zeer belemmerde, kan hier niet worden uitgeweid. Slechts ter loops zij aangestipt, dat er doorgaans over ziek volk was geklaagd, nadat de zeereizen, vooral in den dienst der beide Compagniën, van langer duur waren geworden.

Aan boord der oorlogsschepen was het sedert de laatste jaren opmerkelijk toegenomen; niet zoozeer uitsluitend wegens den langeren duur der reizen, dan wel omdat de invloed eener gebrekkige luchtversching, gepaard met het min gezonde van den scheepskost, zich meer openbaarde, nadat men de bemanning was gaan versterken. Dit had zelfs bewogen tot het aannemen van slecht gevoed en ziekelijk volk, dat zich vervolgens aan spijs en drank te buiten ging, vullende, zooals de Vice-Admiraal den 30sten April aan den Burgemeester van Amsterdam schreef, *„haar uytgehongerde buyken driemaal daags tot barstens toe, met een zwaar roedzel."*

Reeds den 12^{den} Maart had hij Kapitein Roemer Vlacq met de *Assendelft* gedetacheerd, tot het opbrengen van prijzen, omdat deze bodem wegens het aantal zieken toch weinig dienst kon doen. Tegen het einde derzelfde maand, zag het er op zijn eigen schip, om dezelfde reden, nog ellendiger uit. In overleg met den Britschen Vice-Admiraal, besloot hij dus zich te verwijderen. Na de vier aanwezige Nederlandsche bevelhebbers de noodige instructiën gegeven te hebben, begaf hij zich met de *Haarlem* naar de Taag, waar hij den 9^{den} April aanlandde, met 207 zieken en 36 dooden, welke cijfers nog klommen. Na het afnemen der ziekte, ontbraken den 21sten Mei,

wegens 66 dooden en acht deserteurs, van welke er twee gefusileerd waren, 74 man aan de equipage.

Naar aanleiding van de executie dier twee matrozen op de Taag, kreeg de Vice-Admiraal een ernstig geschil met het Portugeesche hof, waarvan hij den Nederlandschen Resident van Til, die hem eigenlijk had moeten steunen, voor de oorzaak en den aanblazer hield.

Met onverholen minachting, laat hij zich over dien ambtenaar uit, zoowel in zijne officiële brieven, als in de beide gedrukte memoriën, welke hij daarna tot eigen verantwoording aan de Staten-Generaal overlegde. Uit alle berichten van Schrijver blijkt, dat zij, die in Portugal onder een zwak vorst de teugels van het bewind voerden, de voltrekking van het vonnis op de rivier van Lissabon, als eene belediging van den soeverein aanmerkten, bewerende dat niemand op diens grondgebied hooge justitie mocht uitoefenen.

Schrijver betwistte dit in geen deele; doch hield van zijn kant staande, dat oorlogsschepen van alle natiën, waar zij zich ook bevonden, steeds als nationaal gebied werden beschouwd.

Het gold dus hier de hoogst belangrijke vraag, of een oorlogsschip al dan niet voor een beweegbaar deel van het territoir te houden is. Het recht was in deze ten volle aan de zijde van den Nederlandschen bevelhebber, niet alleen volgens de schier algemeen gehuldigde begrippen van zijn tijd, maar ook volgens de tegenwoordige. Hij schreef in het postscriptum van een brief aan den Prins, dat de executie niet te dicht bij 's Konings paleis had plaats gehad, gelijk sommigen beweerden:

„Ik heb de weg laten afgaan en verklaring laten beleggen, zynde twee-entertig minuten tijts daarmede gepasseert, dat zo ver is, als Zorgvliet van den Haag. En al was het nog naader geweest, wil dat niets zeggen, also de executie op het territoir van de Republicq is geschiet.”

Wat meer omzichtigheid, bij de toepassing, ware misschien raadzaam geweest en zou hem stellig vele moeielijkheden bespaard hebben. Want nu eischte het Portugeesche gouvernement zonder in nader onderzoek te willen treden, voldoening. Het legde embargo op het Nederlandsche vlaggenschip, met bevel aan de commandanten der forten bij den ingang der rivier, het aan te houden en desnoods in den grond te boren, indien er pogingen gedaan werden om uit te zeilen.

Wat moest de verongelijkte Vice-Admiraal aanvangen? Hij was met zijn driftig gestel inderdaad te beklagen. Zijne brieven bleven onbeantwoord of kwamen terug, als niet beleefd genoeg van inhoud. Inmiddels werkte het ruchtbaar worden van een en ander nadeelig op de discipline.

„Dagelijks,” zoo luidde het in een zijner brieven, *„loopen de dezerteurs onder de ooggen van myn en myn officieren, doende aan sommige alle soorten van impertinentiën, dat ordinair zyn begin neemt met werpen van citroenschillen, en dan eyndigt met steenen, zeggende aan myn volk van de chaloupen, dat zy den admiraal zullen massacreeren, gelyk hy twee van haare makkers gedaan heeft.”*

Hij kon niet dan gewapend aan wal gaan, en deed het zoo min mogelijk, om nieuwe botsingen te vermijden.

Hieraan moest een einde komen, vooral nadat de zieken aan boord van de *Haarlem* genoegzaam hersteld waren om de reis te kunnen aanvaarden. Daarom besloot de bevelhebber, in het

belang der Republiek, maar toe te geven. In welke stemming hij zulks deed, kan uit deze woorden zijner memorie blijken:

„Ziedaar tot welk een trap van bederf onze eeuw is gedaald. Al mijne redenen, gegrond op de waarheid en het regt, zijn niet aangehoord. Er waren complimenten noodig, naar den smaak van het hof, en geene nasporingen van het regt. Alleen de vurige begeerte, om zijn vaderland te dienen, heeft den ondergeteekende bewogen tot zooveel toegeeflijkheid, hetgeen aan de eene zijde zijn gevoel voor regt, aan de andere zijde de belagchelijke houding van het Portugesche ministerie, en vooral de boosaardige kuiperijen van den Resident van Til, in het volle licht zal stellen.”

Nadat het Portugeesche hof den 7^{den} Juni met de laatste ophelderingen genoeg had genomen, konden Schrijver en twee kapiteins, die insgelijks op de Taag lagen, zich tot hun vertrek gereed maken. Den 27sten gingen zij onder zeil met de *Haarlem*, de *Maarsen* en de *Middelburg*, waarmede zij den 19^{den} Juli Portsmouth bereikten. Toen Schrijver, die inmiddels tot Luitenant-Admiraal was verheven, ingevolge den hem verstrekten last terugkeerde, den 29sten Augustus te Texel binnenviel en zich vervolgens naar Amsterdam begaf, duurde de wapenstilstand nog voort.

Eerst den 18^{den} October maakte het teekenen van den vrede te Aken een einde aan den oorlog, die met even weinig overleg, als geluk was gevoerd. Engeland alleen had er eenig stoffelijk voordeel van getrokken. Menig punt van geschil bleef ten slotte onbeslist. Frankrijk, verbitterd over de nauwe betrekking tusschen de Republiek en Engeland, weigerde het geschorste handelstractaat te vernieuwen. Uit dien hoofde moest men hier te lande eene reeks van jaren voortsukkelen op het welbehagen des Konings, die zich nu eens wat rekkelijker, dan eens wat strenger betoonde, naarmate hij de Nederlanders of sommigen hunner wenschte te beloonen of te straffen.

Prins Willem IV, wiens verheffing niet terstond alle gewenschte verbeteringen had aangebracht en dientengevolge door volksbewegingen was gevolgd, kon zich thans meer uitsluitend aan de binnenlandsche aangelegenheden der Republiek wijden. Hierbij stuitte hij echter op den tegenstand van vele regenten, die zoodra het gevaar voorbij was hun verloren gezag betreurden. Om dien tegenstand eenigermate te breken, werd de Raadpensionaris Gilles door den heer Steyn vervangen. De taak van den Stadhouder, die voortdurend met eigen lichaamszwakte te kampen had, was zwaar. Op bijna elk gebied moest hij hervormingen invoeren. Hoezeer dit bij de zeemacht noodig was, is overvloedig gebleken. Wat hij deed of voorstelde, om haar uit dien ellendigen toestand op te beuren, vereischt eene meer opzettelijke overweging.

Tot verbetering van 's lands financiën, was kort na 's Prinsen verheffing, als liberale gift, eene belasting op de inkomsten uitgeschreven, waarbij eigen opgaaf tot grondslag strekte. Die maatregel, waarvan men den uitslag niet juist weet, ofschoon sommigen beweren, dat er dientengevolge wel 50, ja 120 millioen gld. in de schatkist vloeide, heeft in elk geval voor de zeemacht slechts tijdelijk gebaat. Alle Admiraliteiten klaagden toch in de eerste maanden van 1748 weder over geldverlegenheid, en die van Amsterdam verklaarde zich, wegens de gemaakte kosten en de geringe subsidiën, „*genoegzaam geabimeert.*” Dat kon wel niet anders, nu er van de 16½ millioen gld., van 1741 tot 1748 aan de zeemacht besteed, slechts de

helft was betaald. Met verschillende leeningen en door nogal vaak de kas van het verhoogde last- en veigeld, aan te spreken, was het ontbrekende aangevuld.

Terwijl nu plannen geopperd werden om de inkomsten der Admiraliteiten, in verband met den algemeen en toestand, nader te regelen en meer te verzekeren, hield de Prins zich met andere zaken betreffende 's lands zeemacht bezig.

Wat al gebreken had de Luitenant-Admiraal Schrijver, gedurende zijn laatsten tocht, en in een hierop gevolgd rapport niet aan het licht gebracht! Men noemde hem lang van stijl; doch „*zaken van die natuur waren met geen drie regels te beschrijven.*” Behalve het vroeger gemelde, drong hij vooral aan op grootere eenparigheid bij het bouwen van schepen. Zeer ingenomen was hij met hetgeen Charles Bentam, een Engelschman van geboorte, op 's lands werf te Amsterdam had gedaan:

„In 't generaal zijn de manoeuvres op 's lands schepen onder het ressort deeses collegies genoegzaam gebracht tot een gants hooge graad van volmaaktheid, zynde de landsoorlogschepen bij alle andere collegiën gebleeven op den ouden voet.”

Daarentegen wees hij in zijn Verbaal, waaruit deze bijzonderheden geput zijn, op de gebrekkige kennis van de Hollandsche scheepstimmerbazen, van welke hij er een noemde „*die een schip teekende op geruit papier, ieder ruit een voet, evenals de vrouwen bij haar brei- of kantwerk, ieder ruit voor een steek nemen.*”

Of het toestoppen van de lokgaten op de *Haarlem* „*met mantjes, gerult met krullen en andere nuytigheden,*” werkelijk uit kwaadaardigheid was geschied, zooals hij vermoedde, om een schip, door een Engelschen baas gebouwd, te doen vergaan, is niet te beslissen.

Zeker lokte de lof, door hem aan Bentam toegezwaaid, veel tegenspraak uit.

L. van Zwijndregt, Borst en Rijkert Koek, welke dezelfde betrekking bij de Maas, in Zeeland en in het Noorder-Kwartier bekleedden, kwamen tegen de ontwerpen van Bentam op. Koek viel dezen in de „*Aanmerkingen,*” die hij in 1748 te Enkhuizen liet drukken, zelfs heftig aan, ten slotte de niet zeer vleierende meening uitende, dat eerzucht de voorname drijfveer van Bentam was, die er vermoedelijk naar streefde, om baas-generaal te worden, ten einde, evenals een dergelijke ambtenaar in Engeland in een koets met vier paarden te kunnen rijden.

Al dat geharrewar tusschen de voorstanders van het oude en het nieuwe stelsel gaf aanleiding tot de vertaling van menige vreemde pennevrucht over den scheepsbouw en tot de uitgave van twee oorspronkelijke werken over hetzelfde onderwerp, die eerst zeven jaren later het licht zagen. In het eene, door van Zwijndregt opgesteld, trad deze op als de handhaver van den roem der Oud-Hollandsche constructie, zich wel wat schamper uitlatende over de hoogvliegers, die zich op wiskundige regels beriepen tegenover mannen van ondervinding, wier geslacht reeds anderhalve eeuw schepen had gebouwd.

In het andere, gevloeid uit de pen van Udemans, onderbaas van de Kamer der Oost-Indische Compagnie te Middelburg, wordt aan den ijver van den Luitenant-Admiraal Schrijver en in het geheel aan de theorie hulde gedaan, schoon de opsteller erkent, dat de ervaring veel moet beslissen, wat niet wiskunstig is uit te maken.

Vooreerst was er echter wegens gebrek aan geld niet veel te bouwen. Reden te meer om het voorhanden materieel, dat in 1749 nog verzwakt was door het verkoopen van de *Oud Teylingen* en de *Rossum*, die wegens ouderdom waren afgekeurd, zorgvuldig te bewaren. De gelegenheid hiertoe was, zelfs te Amsterdam, uitermate slecht.

„Onze scheepen zijn geen tien jaaren oud,“ zegt de Luitenant-Admiraal Schrijver in zijn Verbaal, „of het voor- en agterschip is doorgezakt, en in het midden steeken zij een hoogen rug op, zynde de lenden gebrooken, waardoor in weynig meerder jaaren buyten staat zyn dienst te doen, veroorzaakt door het op den grond zitten, als de scheepen in het arssenaal zyn leggende.“

Met het oog op deze woorden van Schrijver, moest ieder het weder opvatten van een plan tot herstelling van het dok te Vlissingen goedkeuren. De Staten-Generaal stonden hiervoor den 31sten Juli 1750 eene subsidie van 500.000 gld. toe; doch onder voorwaarde, dat de Zeeuwsche Admiraliteit voortaan jaarlijks geregeld verantwoording zou doen aan de Generaliteits Rekenkamer. De Admiraliteit nam dit aan en zond hare rekening. Maar nu wilde de Rekenkamer ook de oorspronkelijke stukken hebben, om deze met de overgelegde te kunnen vergelijken, welke de Admiraliteit alleen dan wilde zenden, indien zij vooraf de verzekering kreeg, dat zij die later zou terugkrijgen voor hare Provinciale Rekenkamer.

Hiertoe was echter de Rekenkamer der Generaliteit niet te bewegen. Deze betwistte zelfs den Staten-Generaal het recht dit geschil te beslissen, dat volgens hare meening van zuiver huishoudelijken aard was, waarop de Staten-Generaal verzochten het dan maar in der minne bij te leggen, tevens last gevende tot het uitbetalen der volle subsidie.

Dientengevolge werd het dok, waarvan de heer van Borselen, 's Prinsen vertegenwoordiger in Zeeland, den 9^{den} October 1750 den eersten steen legde, drie jaren later weder bruikbaar. De Admiraliteit van Zeeland kwam echter blijkbaar de gestelde voorwaarde slecht na; want in 1762 weigerden de Staten van Overijssel haar de verschuldigde gelden te betalen, op grond dat zij hiervan geene rekening deed.

Betreffende het personeel, waren er twee zaken, die in hooge mate voorziening eischten, namelijk de gezondheidstoestand van alle schepelingen en de opleiding van officieren en onderofficieren. De eerste stond in nauw verband met den bouw der schepen, waarop de Luitenant-Admiraal Schrijver eene betere luchtversanding wenschte aan te brengen, waarvan hij aanvankelijk de goede uitwerking had gezien. Wat de opleiding van het personeel betrof, die men vroeger hier te lande overbodig, ja bespottelijk vond, had men sedert 1709 te Amsterdam iets gedaan door bij de Doorluchte school aldaar ook een Lector of Leeraar in de Wis-, zeevaart- en Sterrenkunde aan te stellen, welke die vakken in de Nederlandsche taal onderwees.

Tot dien post, eerst door Mattheus Soeten bekleed, werd omstreeks dezen tijd benoemd Martinus Martens, die een werk over de Stuurmanskunst had geschreven, dat in 1742 door vier zeeofficieren en twee bekwame deskundigen ten zeerste was aanbevolen. Men deed verder een belangrijken stap voorwaarts door te Amsterdam een Zeemanscollegie op te richten, waar de reeds genoemde Cornelis Douwes, die zich door zijne geschriften verdienstelijk had gemaakt, den 1sten Februari 1748 werd aangesteld om onderwijs te geven in de zeevaartkunde. Eerlang kwam bij de Admiraliteit van de Maas iets dergelijks tot stand.

Om den dienstijver in de hoogere rangen aan te moedigen, vermeerderde de Prins het getal der vlagofficieren. Nadat hij Schrijver tot Luitenant-Admiraal verheven en sommige vacaturen, b. v. die, welke den 25sten Maart 1749 door het overlijden van den Luitenant-Admiraal Grave was ontstaan, aangevuld had, benoemde of bevorderde hij den 8sten Maart 1750, op den tweeden verjaardag van den Erfprins, niet minder dan zeventien personen. Hierdoor kwam de Republiek, nadat weinige dagen later nog een Schout-bij-nacht van Zeeland was aangesteld, in het bezit van vijf Luitenant-Admiraals, zes Vice-Admiraals en acht Schout-bij-nachts.

Hunne rangen, evenals die van den Kapitein ter zee, werden bij een besluit van denzelfden dag op den nog tegenwoordig gebruikelijken voet met die van de landmacht geassimileerd.

Ongetwijfeld maakte dit aantal vlagofficieren eene vrij zonderlinge tegenstelling met de houding der Republiek tegenover de Barbarijsche staten. Hier verschenen nu en dan slechts kleine eskaders van twee of drie schepen, terwijl men de goede verstandhouding onderhield door overeenkomsten, die hare voorname kracht aan de geschenken ontleenden.

Eene onderhandeling met Marokko, waarbij de presenten eene hoofdrol speelden, was zoo langwijlig, dat zelfs de Staten-Generaal er het geduld bij verloren, eer dat zij in 1752 tot een gewenscht einde kwam.

Hoe bevreemdend onder die omstandigheden zulk eene ongewone bevordering van het personeel mocht zijn, die al licht gerangschikt wordt onder de bewijzen van zwakheid of te groote toegeeflijkheid, welke men den Stadhouder verweet, zoo eischt de billijkheid hierbij te voegen, dat velen de aan hun rang verbonden traktementen niet genoten en dat de uitbreiding van het kader vermoedelijk in nauwe betrekking stond met andere plannen, omstreeks denzelfden tijd overwogen, die nochtans wegens den dood van Willem IV onuitgevoerd bleven.

Dewijl het niet te miskennen was, dat de bronnen van nationale welvaart niet meer in dezelfde mate vloeiden, als voorheen, zoo had de Prins ook den toestand van handel en industrie ter harte genomen. Het verlevendigen hiervan was een uiterst moeielijk vraagstuk, omdat het gepaard moest gaan met een herstel van 's lands algemeene geldmiddelen en van 's lands vervallen zeemacht. Doch het was in hooge mate populair. „*Huilt gij inwoners der laagte: want al het volk van koophandel is uitgehouwer.*” riep de schrijver eener patriotsche redevoering uit, met de woorden van den profeet Zephanja. En zijn inderdaad kalm betoog vond een geopend oor bij zijne landgenooten. Hij toch roerde hetzelfde vraagstuk aan, dat veler aandacht onverdeeld bezig hield. De welgemeende poging om het op te lossen maakte den Prins tot den lieveling des volks.

Voorloopig had de Stadhouder zich bereid verklaard, om voor zich en de zijnen bij voorkeur inlandsche stoffen te gebruiken, hetgeen evenwel meer tot de kunstmatige middelen behoorde, die geene duurzame verbetering aanbrenge. Tevens was de haringvisscherij, die van de concurrentie der Engelschen veel te lijden had, van bijna alle lasten bevrijd en nadrukkelijk beschermd. Onderwijl bracht eene commissie den 20sten November 1750 een rapport uit, met een voorstel, dat heel wat verder strekte. Zij wenschte de Admiraliteiten in het Noorder-Kwartier en in Friesland op te heffen, de lijsten der konvooien en licenten te herzien en vervolgens gestreng te handhaven, alles gepaard met eene volledige opgave van het beheer der in stand blijvende Admiraliteiten.

Deze voorstellen betroffen het netelige vraagstuk rechtstreeks. Zij beoogden eene vermeerdering van de inkomsten der Admiraliteiten, bezuiniging en eene gestrengde controle.

Hoe fraai dit evenwel oppervlakkig mocht klinken, zoo loste het de bestaande moeielijkheid in geenen deele volledig op; want juist de opbrengsten van handel en visscherij, ten behoeve der Admiraliteiten, en de hieraan verbonden formaliteiten hield men voor de oorzaken van den achteruitgang. Er moest derhalve iets anders worden uitgedacht, hetwelk voor handel en zeemacht beiden was aan te bevelen.

Hierover peinsde de Stadhouder, nadat hij zich over de redenen van het verval des koophandels door deskundigen had doen inlichten. Dientengevolge bracht hij den 27sten Augustus 1751 bij de Staten-Generaal en bij de Staten van Holland eene uitvoerige verhandeling over den koophandel ter tafel, met een daarbij gevoegd ontwerp om de Republiek tot een gelimiteerd porto-franco te maken, d. i. om de rechten op den in- en uitvoer van een aantal artikelen af te

schaffen. Wat de Admiraliteiten hierdoor verloren, zou men haar op andere wijze vergoeden. Maar dit wekte de bezorgdheid der genoemde Collegiën op. Dat van Zeeland, al geraakt omdat er geene Zeeuwsche kooplieden waren geraadpeegd, keurde het plan hoogelijk af. De Hollandsche Collegiën, ofschoon bereid, onder zekere waarborgen, eene proef te nemen, duchtten van den voorgestelden maatregel een volslagen ondergang der marine, omdat juist het bezit van eigen inkomsten de reden was geweest, dat zij in de laatste jaren nog iets hadden kunnen doen.

Was de vrees der Admiraliteiten gegrond? In theorie zeker niet; want de bloei van handel en visscherij moest het maatschappelijk kapitaal vermeerderen en de natie in staat stellen meer op te brengen. Hiertegenover stonden echter de lessen der ervaring.

Het maatschappelijk kapitaal was reeds aanzienlijk; toch werden de gelden, ten behoeve der vloot gevraagd, doorgaans met weezin toegestaan en zeer ongeregeld, ja soms in het geheel niet opgebracht. Daarom herhaalden de Admiraliteiten, wat zij in 1740 hadden gezegd, dat het namelijk gevaarlijk was, de zeemacht nog meer afhankelijk te maken van onzekere inkomsten. In de praktijk waren de bezwaren der Collegiën volstrekt niet ingebeeld of ver gezocht, schoon men sommige gebreken wel op rekening van hun eigen beheer kan stellen. Alle plannen vielen echter in duigen door 's Prinsen overlijden op den 22sten October van hetzelfde jaar. Men liet toch bijna alles op den ouden voet, dewijl de Staten van Holland, die bereid waren in den geest van het gedane voorstel iets te beproeven, bij de andere provinciën geene medewerking vonden.

Evenals 's Prinsen verheffing stof tot blijdschap had geschonken, baarde zijn dood die in nog ruimer mate tot droefheid, omdat hij, gedurende zijn kortstondig bewind, veel goeds tot stand gebracht en daarbij uitzicht op meer gegeven had. Met den lof door den tijdgenoot toegezwaard aan den verdienstelijken vorst, wiens optreden inderdaad een lichtpunt was te midden van veel duisters, kan de nakomeling ten volle instemmen, ofschoon hij de laffe en walgelijke vleitaal, door sommigen geuit, om meer dan eene reden moet afkeuren. De belachelijke overdrijving, in woord en geschrift ten toon gespreid, ware slechts een bewijs te meer voor de weinige degelijkheid der eeuw, ook op het gebied van welsprekendheid en goeden smaak, indien zij niet tevens eene reactie had uitgelokt of ten minste bevorderd, die voor de Republiek zeer gevaarlijk kon worden.

De overledene toch liet al de waardigheden, die hem erfelijk waren opgedragen, aan zijn driejarigen zoon na. Hierdoor vervielen de hooge ambten in de Zeven Provinciën, onder Willem IV voor het eerst op één eminent hoofd vereenigd, na zijn dood aan een minderjarige. Wel voorziende, dat hem vermoedelijk geen lang leven beschoren was, had de overleden Stadhouder in 1750 de benoeming van den Hertog van Brunswijk-Wolfenbüttele tot Veldmaarschalk bewerkt. Deze kon thans, als zoodanig, het bevel over de troepen voeren. Voor het overige kreeg Prinses Anna de teugels van het bewind in handen, als gouvernante van haren zoon Willem V, den onmondigen Erfstadhouder der Zeven Vereenigde Nederlanden.

HOOFDSTUK III.

Minderjarigheid van Willem V. — Zevenjarige zeeoorlog tusschen Frankrijk en Groot-Brittannië. — Kapitein Evertsen met een konvooi aangehouden. — Dood van de Prinses-Gouvernante. — Voogdijschap van den Hertog van Brunswijk-Wolfenbüttele. — Vruchteloze dapperheid van Kapitein Dedel. — Vrede te Parijs in 1763. — Aanhoudend gekibbel met de Barbariische staten.

Ontmoedigende verschijnselen openbaarden zich in de Republiek, na het overlijden van Willem IV. Hadden vele Staatsgezinde regenten, bij zijn leven, zoodra het oorlogsgevaar was geweken, pogingen aangewend om een gedeelte van hun verloren invloed te herwinnen, deze werden thans natuurlijk voortgezet of herhaald.

Dewijl zij echter aanstonds tegenkating vonden bij de voorstanders van het Stadhoudelijk gezag, wier ijver tegelijk met de reactie aangroeide, ontwaakte de van ouds bestaande verdeeldheid weldra dermate, dat in 1754 zelfs maatregelen noodig waren tegen sommige schotschriften, die haar aanwakkerden.

Het kenmerkend verschil, doorgaans tusschen de buitenlandsche staatkunde van beide partijen waargenomen, kwam te scherper uit, nu men hiervan, eerst der Prinses, eene Engelsche van geboorte, daarna den Hertog van Brunswijk, een Duitsch vorst, met schijn van grond een bitter verwijt kon maken. Werkelijk zal er voortaan niet alleen sprake zijn van eene Stadhoudelijke en eene Anti-stadhoudelijke partij, welker leden den naam van Patriotten kregen; maar ook van Engelschgezinden en Franschgezinden, naar gelang men voor de zwakke Republiek steun zocht bij de eene of de andere mogendheid.

Aanvankelijk gaf de Anti-stadhoudelijke partij, gelijk zij dit sedert haar ontstaan in den regel had gedaan, ook in deze jaren de sterkste blijken van de eigenaardige richting harer buitenlandsche politiek. Doch juist de hevigheid, waarmede zij haar doel najaagde, noopte de Prins- of Stadhoudersgezinden insgelijks eene meer besliste keuze te doen in denzelfden geest, dien men hun tot dusverre, eigenlijk slechts bij wijze van tegenstelling, had kunnen toedichten. Het redeneeren over de plannen tot verbetering der zeemacht, dat nog eene wijle aanhield, baatte ten slotte niet veel. Ondertusschen rakelden de Admiraliteit van de Maas en die van Zeeland haren ouden twist weder op over het licent, verschuldigd door schippers, die zoowel de Hollandsche als de Zeeuwsche wateren bevoeren. Het Collegie van Zeeland wilde het geheel blijven ontvangen, terwijl dat van de Maas, zich beroepende op den toestand voor 1686, weder aanspraak maakte op de helft. Slechts noode bukte Zeeland voor de beslissing der Prinses-Gouvernante, die ten gunste van Holland uitviel en door de Staten-Generaal werd bekrachtigd.

Overigens valt er met betrekking tot 's lands zeemacht weinig te melden. Hare verrichtingen bepaalden zich voornamelijk tot het geleiden van koopvaarders. Aangezien de Admiraliteiten dit uit hare eigen middelen moesten bekostigen, geschiedde het evenwel met zoo spaarzame hand, dat het op de roofstaten geen indruk maakte. Zelfs vatte Algiers de wapenen op, louter omdat de Republiek zwak en nochtans zoo benijdenswaardig rijk was.

Dit verplichtte haar iets meer te doen tot beveiliging der koopvaardijochepen, welke de zuidelijke havens van Europa bezochten. Hieraan, doch vooral aan de mindere veerkracht der

Algerijnen zelven, had zij het te danken, dat er betrekkelijk weinig schade was geleden, toen de Dey weder voorstellen tot vrede deed.

De Schout-bij-nacht Seis, met de *Damiate* (68), de *Landskroon*, de *Leeuwenhorst*, de *Dordrecht* en *Het hof van St. Janskerke* naar Algiers gezonden, vond er eene zware taak, waarvan hij zich echter naar omstandigheden gelukkig kweet, door in het laatst van November 1757 een nieuw tractaat te sluiten.

Voor dien tijd was de Republiek in moeielijkheden van ernstigen aard geraakt, ten gevolge van de geschillen tusschen Frankrijk en Groot-Brittanje over de grenzen hunner bezittingen in Noord-Amerika. Het laatstgenoemde rijk, dat er Nieuw-Engeland en sedert 1713 ook Nieuw-Schotland bezat, wenschte deze streken te verbinden en tevens zijn gebied naar het verre westen uit te breiden.

Frankrijk daarentegen, in het bezit van Canada en Louisiana, beoogde niet alleen de vergrooting dier twee koloniën, maar ook hare toekomstige vereeniging, waartoe het bereids de eerste stappen had gedaan door het aanleggen van eenige sterkten in de nog woeste en onbezette binnenlanden. De belangen der genoemde mogendheden waren dus zoo lijnrecht met elkander in strijd, dat de eene haar doel niet kon bereiken zonder dat van de andere te verijdelen. Beiden hadden reeds een schat van tijd en papier verkwist, om haar goed recht te staven, eer het in Amerika tot feitelijkheden kwam, waarvan zij elkander wederkeerig de schuld gaven.

Tot ergernis van vriend en vijand, namen de Engelschen weder eene menigte Fransche schepen, zelfs in de Europeesche zeeën, voor dat hun gouvernement in Mei 1756 openlijk den oorlog verklaarde, waarop Frankrijk in den loop der volgende maand antwoordde.

Geen wonder, dat de Republiek, die eenmaal aan de vereenigde vloten der betrokken partijen het hoofd had geboden, thans in het bewustzijn harer eigen onmacht, de naderende gebeurtenissen met bezorgdheid tegemoet zag.

Frankrijk, dat volgens sommigen tijdens den vrede van Aken slechts één bodem bezat, waaraan men strikt genomen den naam van linieschip kon geven en in het geheel niet meer dan een dertigtal oorlogsvaartuigen, had onder het kortstondig beheer van den Minister Machault zijne marine versterkt. Groot-Brittanje kon, ongerekend de kleinere, op 130 schepen van vijftig tot honderd stukken bogen.

Wat kon de Republiek met hare konvooiers en nauwelijks twintig oorlogsschepen tegen de kolossale macht der vijandelijke mogendheden aanvangen, bijaldien zij het goed recht harer eigen bevolking krachtadig moest handhaven? En hare uitzichten werden eerlang nog donkerder, toen er bovendien een oorlog te lande uitbrak tusschen Oostenrijk en Pruissen, waarbij Frankrijk zich schaarde aan de zijde van het eerste en Engeland later ééne lijn trok met het tweede.

Alle voorstellen tot versterking van zee- en landmacht onder die omstandigheden door de Prinses-Gouvernante gedaan, niet om deel te nemen aan den krijg, maar om eene gewenschte onzijdigheid met eere te kunnen bewaren, leidden slechts tot vermeerdering der binnenlandsche verdeeldheid.

Hard moge het klinken in den mond van den vreemdeling, dat de slecht geëerbiedigde neutraliteit van de Republiek inderdaad weinig eerbied verdiende; met het oog op de feiten, is zijne uitspraak niet te wederleggen. Noch hare grenzen, noch hare kusten en zeegaten werden gedurende den thans uitgebroken oorlog naar behooren ontzien. De Republiek was te zwak om den Franschen een doortocht door hare vestingen te weigeren en moest het gedoogen, dat een Pruissisch leger, op haar grondgebied, over den Rijn trok.

Aan den zee kant was het nog erger. Op hare reeden en in hare havens werden vijandelikheden gepleegd, en tegen het einde van den oorlog bevochten vijandelijke schepen elkander in hare kustzee, in de onmiddellijke nabijheid van de residentie der Staten-Generaal. Dit alles lokte wel vertoogen uit, waarop meestal eenige voldoening of verontschuldiging volgde, en is trouwens in oorlogstijd doorgaans niet geheel te verhoeden; doch het geschiedde voor de eer der Republiek, als eene onafhankelijke mogendheid, en te menigvuldig, en te openbaar, en te straffeloos. Zoo plukte Nederland de wrange vruchten, door baatzucht en partijschap in eigen boezem gekweekt. Wat de Staten onderwijl beproefden om handel en zeevaart te beschermen, zal dit nader bevestigen.

Vooraf zij hier opgemerkt, dat de Republiek, bij het uitbreken van den oorlog, tot beide partijen geenszins in dezelfde verhouding stond. Met Frankrijk, dat na den vrede geweigerd had het geschorste tractaat te vernieuwen, was zij op geenerlei wijze verbonden; daarentegen wel met Groot-Brittanje door verschillende tractaten, waaronder meer bepaald die van 1674 en 1678 bij latere overeenkomsten bekrachtigd waren. Op grond van het laatste, vroeg de Britsche gezant in Februari 1756, dus voor de oorlogsverklaring, aan de Staten-Generaal 6000 man hulp troepen, omdat zijn gouvernement eene landing in Schotland duchtte.

Hiertegen verhief de Fransche gezant zijne stem in een tamelijk dreigend vertoog, dat zich slechts uit de volslagen weerloosheid van de Republiek liet verklaren.

Menige Nederlandsche pen zette zich in beweging, om het verleenen dier hulp te ontraden, dewijl het gemelde tractaat van zuiver defensiven aard, en derhalve niet van toepassing was, nu Groot-Brittanje in Europa de eerste vijandelikheden had gepleegd.

Het Britsche hof, van den eersten schrik bekomen en niet voornemens de Republiek te bemoeielijken, liet de zaak voorloopig rusten. Toen het er den 2^{den} Augustus op terugkwam, was al zooveel voorgevallen, naar aanleiding van het andere tractaat, dat de Staten-Generaal het verzoek met stilzwijgen beantwoordden.

Gouden bergen hadden de Nederlandsche kooplieden zich voorgespiegeld van de gestrengte onzijdigheid, waartoe hun gouvernement den 25sten Mei had besloten. Behalve de groote, doch onzekere winsten, uit een verboden handel voortspruitende, kon toch de geoorloofde handel, in het tractaat van 1674 zoo duidelijk omschreven, ongehoorde voordeelen afwerpen. Noemde het de scheepsmaterialen, die Frankrijk tot versterking zijner marine dringend behoefde, niet uitdrukkelijk onder de geoorloofde handelsartikelen? Zou niet de vlag de gansche lading dekken, indien er geene contrabande aan boord was? Welk eene vlucht kon daarenboven niet de vaart op St. Eustatius en Curaçao nemen, nadat Frankrijk het verkeer met zijne koloniën had opengesteld!

Al die schitterende uitzichten waren zeker bekoorlijk genoeg. Jammer slechts, dat het Engelsche gouvernement in zijne oorlogsverklaring en in eene hierop gevolgde Acte van het Parlement de Nederlandsche zienswijze niet scheen te deelen, en tevens de middelen bezat om zijne denkbeelden te doen zegevieren.

Onregelmatig was elke afwijking van een plechtig bezworen tractaat zeker; doch lang niet zoo trouweloos, als menigeen, teleurgesteld in zijne hoop op winst, of verblind door staatkundigen hartstocht, dit liet voorkomen. Wel verre van zich van alle verplichtingen ontslagen te achten, nu de Staten-Generaal niet aanstonds de verlangde hulp hadden toegestaan, verklaarde de Britsche regeering het tractaat van 1674 nog verbindend. Zij beriep zich niet eenmaal op eene blokkade der geheele Fransche kust, in welk geval zij zich door hetzelfde tractaat had kunnen dekken, met verwijzing naar de overeenkomst van 1689, waarvan de onzen liefst nooit hoorden

gewagen. Alleen den handel in scheepsmaterialen en den toevoer hiervan aan haren vijand, meende zij niet te kunnen gedoogen.

Om dit te rijmen met hare erkenning van een duidelijk sprekend tractaat, behoeven niet alle vroeger en later bedachte spitsvondigheden te worden nageplozen. Zij verschool zich achter de wet der noodzakelijkheid, welker geldigheid Hugo de Groot en anderen hebben erkend, ofschoon velen haar later hebben gewraakt en geloochend, vooral omdat ieder, die er zich van bedient, eigenlijk rechter in zijne eigen zaak is, en zoodoende alle overeenkomsten geheel willekeurig kan verijdelen.

Wel beseffende, dat men de scheepsbehoefden niet als contrabande kon behandelen, sloeg de Britsche regeering een middelweg in, door er het recht van voorkoop (praeëemptie) op toe te passen. Zij liet namelijk de schepen met hout en andere materialen opsporen en aanhouden, deze goederen tegen betaling van waarde en vracht overnemen en daarna de schepen met het overige gedeelte der lading vrijelijk vertrekken.

Afgescheiden van alle geweldnarigen en knevelarigen hierbij gepleegd is de maatregel zelf, van een Britsch standpunt, wel te verdedigen.

Met betrekking tot den handel op de Fransche koloniën in West-Indië, uitte Groot-Brittanje voor het eerst de meening, dat onzijdigen in oorlogstijd geen nieuwen handel mogen aanvangen. Vergeefs beriepen de onzen zich op het eerste artikel van het tractaat van 1674, waarin ten opzichte van de plaatsen geene sprake was van eenige beperking. Hiervan gewaagde alleen het tweede, dat de vrijheid van handel uitstrekke over alle goederen *„die oyt in vrede sullen werden gevoert,“* uitgezonderd contrabande.

Naar de letter van het tractaat, hadden de Nederlanders ten volle gelijk; want de Engelschen moesten de beide artikelen van het tractaat dooreen warren, om tot de slotsom te geraken dat de handel der onzijdigen zich niet verder mocht uitbreiden, dan tot hetgeen in vrede tijdstijd geoorloofd was.

De Britsche regeering, wier opvatting door velen werd gedeeld, bracht later de zaak op een ander terrein door de Fransche koloniën in staat van blokkade te stellen. Zij oogstte zoodoende den bijval harer onderdanen, wier naijver jegens de onzen te sterker ontbrandde, naarmate vijandelijke kruisers en het pressen van zeevolk hun eigen handel meer stremden.

Tegen de schepen met Fransche producten van St. Eustatius en Curaçao komende, of derwaarts bestemd met goederen, die maar eenigszins verdacht waren, gingen de Engelschen met de uiterste gestrengheid te werk. In de meeste gevallen werden schip en lading verbeurd verklaard. Ongerekend het wederrechtelijke van de aanhouding en de buitensporigheden door vele kruisers begaan, achtten Nederlandsche schippers, reeders en kooplieden zich ten hoogste verongelijkt door het kostbare der rechtsgedingen voor de Britsche admiraliteitshoven, die soms geheel naar willekeur beslisten. Sommigen hunner gaven den Britten niet dan al te zeer een voorwendsel aan de hand, door zich van slinksche middelen te bedienen, en verlokt door het uitzicht op grove winst, inderdaad oorlogscontrabande te vervoeren. Doch men zond over het geheel eene verbazende hoeveelheid geschut, wapenen en buskruit uit de Republiek aan de beide oorlogvoerende partijen, hetgeen zich kwalijk met de begrippen eener volstrekte onzijdigheid laat overeenbrengen.

Om deze te handhaven, moest de Republiek eene zeemacht bezitten, geëvenredigd aan hare taak. Zij miste die om vroeger gemelde redenen, en erlangde haar voorloopig niet om redenen, die thans nader uiteengezet moeten worden.

In den zomer van 1756, kort na het uitbreken van den oorlog, klonk het den onzen als een donderslag in de ooren, dat een aantal hunner schepen in de Engelsche havens waren

opgebracht. Wat de Nederlandsche regeering bij den Britschen gezant Yorke te 's Gravenhage, en door haar eigen gezant Hop te Londen, bij het Britsche hof in het belang der eigenaars aanvoerde, werd gunstig opgenomen. Men beloofde toch de schepen te zullen vrijgeven, na er de scheepsmaterialen uit gelicht te hebben, die men evenwel zou betalen. Hieruit bleek aanstonds, waaraan Engeland zich dacht te houden. Het meende zoo gematigd te zijn, als bestaanbaar was met zijn eigen belang en verklaarde zich ten volle bereid tot eene nadere schikking. De bedoeling hiervan, hoewel licht te raden, scheen den onzen niet recht duidelijk, vooral wanneer er tegelijk van het tractaat van 1678 werd gerept. Daarentegen bleven zij maar aandringen op de getrouwe nakoming van het tractaat van 1674, tegen elke inbreuk hierop luide protesteerende.

Staatkundig was die oogenschijnlijk kloeke houding niet; althans zoolang de middelen ontbraken om den machtigen bondgenoot eenigszins tot nadenken te brengen. Dit bleek aanstonds, terwijl de onderhandelingen over de eerste der opgebrachte schepen in vollen gang waren. Kapitein Evertsen van Lodyke, met de *Gorkum* (46) en 21 koopvaarders uit de haven vertrokken, ontwaarde toch den 15^{den} Augustus, dat drie Engelsche schepen, de *Rochester* (50), de *Port-Mahon* (20) en een kleiner vaartuig jacht op hem maakten. Nadat een saluut was gewisseld, draaide hij bij, hetgeen Kapitein Dof van de *Rochester* in de gelegenheid stelde hem eene sloep te zenden met een officier. Toen deze namens zijn bevelhebber de hoop uitdrukte, dat Evertsen geen bezwaar zou hebben tegen het visiteeren der schepen van het konvooi, gaf de Nederlandsche kapitein zijne verwondering te kennen over deze boodschap, met de verzekering, dat zijne koopvaarders geenerlei verboden goederen aan boord hadden. Hij liet daarop een zijner eigen officieren met de sloep naar Kapitein Dof varen, om dezen tot andere gedachten te brengen. Maar de Britsche commandant zond beide officieren terug met het bericht, dat hij uitdrukkelijk last had tot visiteeren en dat hij al de schepen, geladen met masten, stengen en wat verder tot uitrusting van schepen diende, te Duins moest opbrengen. Hij hoopte, dat Evertsen hem niet zou noodzaken tot een gevecht en wenschte van nadere bezoeken verschoond te blijven.

Evertsen las den officier, welke die boodschap overbracht, het vierde artikel van het veel besproken tractaat nog eens voor en antwoordde voorts, dat hij het verlangde onderzoek niet kon toestaan. Daar hij onder dit gesprek Engelsche sloepen naar de koopvaarders zag roeien, zond hij er ook de zijne heen, met bevel aan de schippers, om geene Engelschen aan boord te nemen en geweld met geweld tekeeren. Nu hielden de sloepen der Engelschen af, doch maakten hunne schepen zich gereed tot den aanval.

„In deze critique omstandigheydt, als synde een gedeelte myner coopvaarders met maste, stengen, balken en verdere sloopstoerustinge beladen,“ dus luidde het in den brief, dien Evertsen den 17^{den} Augustus in zee aan de Admiraliteit van de Maas schreef, *„resolveerde met advys myner officieren, omme de visitatie, en door haar overmagt het wegneemen der schepen voor te komen, tot welsyn der commercie, met myn onderhebbend convrooy en de Engelsche oorlogsschepen tot voor de rheed van Duyns te zeylen, en aldaar soo lange te blyven cruysen, tot windt, weer en stroom mij mogte noodsaaken aldaar ter rheed te loopen*

en te moeten ankeren, tot de ordres van Haar Hoog Mogende, hoe mij in dit kas te moeten gedraagen, sal hebben ontfangen.”

Hij schreef den schippers seinen voor, bijaldien zij onverwacht assistentie mochten behoeven en volvoerde zijn plan.

Zoodra Evertsen te Duins kwam, zond hij een brief aan den aldaar commandeerenden Vice-Admiraal Smith en een anderen aan der Staten Ambassadeur te Londen. Al zijne bemoeiingen waren echter vruchteloos en de belofte van den genoemden Vice-Admiraal, dat deze met „*alle veneratie*” zou te werk gaan en niets zou gelasten tot krenking van de vlag, moet niet al te letterlijk worden opgevat; want den 22sten kwam een Engelsch officier, met een brief van dien Vice-Admiraal, om de schepen te visiteeren.

Volgens een aanbod hem gedaan, liet Evertsen den Brit vergezellen door een der Nederlandsche officieren, die in last kreeg den schippers hunne papieren af te vragen. Tegen den avond van denzelfden dag verklaarde de Britsche commandant, dat hij vijftien schepen van het konvooi moest aanhouden. De zes overige, waarvan twee naar Faro in Portugal, en vier naar Fransche havens bestemd waren, konden vertrekken.

Evertsen vond het, in overleg met den scheepsraad, gepast dienaangaande nadere bevelen af te wachten. Hij ontving die eerlang; want de Staten-Generaal besloten den 31sten Augustus hem aan te schrijven, dat hij de reis met de vrijgelaten schepen moest voortzetten, terwijl zij tevens hunnen Ambassadeur gelastten nieuwe vertoogen bij het Britsche gouvernement in te dienen. Voor dien tijd had Evertsen, op hoop van approbatie, een plan gevormd om de reis te vervolgen met de zes schepen, die hunne papieren teruggekregen hadden.

Lijdelijk moest hij aanzien, dat de meeste bodems van zijn konvooi naar Sheerness en Portsmouth gevoerd werden. Na al het mogelijke te hebben aangewend om dit te verhoeden, ried hij den schippers tegen de hun aangedane behandeling te protesteeren, en verliet, zooals hij den 28sten September uit La Rochelle aan de Admiraliteit van de Maas schreef, den 3^{den} September de reede van Duins.

Tot verontschuldiging van den Nederlandschen bevelhebber, wiens gedrag door sommigen werd afgekeurd, omdat hij de middelen tot zelfverdediging ongebruikt had gelaten, is niet alleen aan te voeren de groote verantwoordelijkheid, die hij door een gevecht op zich genomen zou hebben, maar ook vooral de bewustheid, dat hij eene regeering diende, welke niet bij machte was den haar toegeworpen handschoen aanstonds op te rapen. Juist daarom was de halsstarrigheid, waarmede de Staten-Generaal bleven hechten aan de nakoming van een tractaat, dat zij toch niet met nadruk konden doen eerbiedigen, onstaatkundig.

Eenige toegeeflijkheid, onder den drang der omstandigheden van regeeringswege betoond, ware te verkiezen geweest boven een vruchteloozen tegenstand, die schadelijk was voor den koophandel en beleedigend voor de eer der vlag.

Kapitein Vis, die insgelijks koopvaarders moest geleiden, was zoo voorzichtig den Staten-Generaal bepaald af te vragen, wat hij in een dergelijk geval moest doen. Maar dit was niet zoo gemakkelijk te zeggen. Onder vele adviezen klomk dat van Holland, om den uitvoer van houtwaren te beperken, op grond dat men die zelf noodig had, niet kwaad; te meer, omdat men aan dien maatregel, ofschoon inderdaad eene uitvlucht, door een beroep op het verledene, wel een zekeren glimp had kunnen geven. De Staten-Generaal namen echter voorloopig geen besluit en verschoven slechts het vertrek van Kapitein Vis, die eindelijk de reis schijnt te hebben aanvaard, met achterlating van drie schepen, welker lading in hout bestond.

Sedert dien tijd verleenden de autoriteiten der Republiek konvooi, behalve naar die havens, welker blokkade zij erkenden, steeds zekere voorzichtigheid in acht nemende.

Betreffende het wedervaren der bevelhebbers van 's lands oorlogsschepen op die tochten, kunnen hier slechts enkele bijzonderheden vermeld worden.

De Commandeur van der Kamp, voerende de *Veere*, in April 1757 van Marseille vertrokken met een konvooi, waarbij zich een Fransch schip onder Spaansche vlag had aangesloten, deed op de hoogte van Barcelona sein voor de Hollandsche schepen, die er mochten liggen.

Dientengevolge kwam ook een Engelsche koopvaarder naar buiten, die insgelijks konvooi vroeg, doch hetzelfde antwoord ontving, dat van der Kamp vroeger den Franschman had gegeven, namelijk dat de zee vrij en ruim was, „*daar meede,*” volgens de opvatting der Staten-Generaal, „*apparent denoteerende, dat hij deselve wel direct niet kon protegeeren, maar hem egter niet uyt syn convrooy soude weeren.*”

Toen evenwel de Franschman, onder Fransche vlag, op het Engelsche schip vuurde en dit vermeesterde, terwijl de schipper zich nog aan boord van den Nederlandschen bevelhebber bevond, achtte deze zich verplicht tusschenbeiden te komen. Hij verhinderde alle vijandelijkheden onder het bereik van zijn kanon en liet de beide schippers hun verschil te Alicante uitmaken.

De Staten Generaal, die zijn gedrag ten volle goedkeurden, wisten door het eenvoudig verhaal van het gebeurde, dat van der Kamp overzond, ook den Franschen gezant en diens hof van het goed recht van hun bevelhebber te overtuigen.

Wel te betreuren, dat de genoemde Commandeur, die volgens de gedrukte bescheiden het gebeurde ten genoegen van beide partijen zoo goed kon verdedigen, zich niet met denzelfden uitslag kon vrijpleiten wegens zijn gedrag aan boord. Uit een onteerend vonnis door de Admiraliteit van Zeeland in October 1757 over hem geveld, waarin met betrekking tot het voorafgaande slechts ter loops wordt gezegd, „*dat hy onder syn convrooy heeft gepermitteert scheepen van vreemde mogentheeden van welke hij nooyt eenige documenten had afgerordert ofly geëxamineert,*” blijkt, dat hij was uitgevaren als 1^e officier van Kapitein Stavorinus, Commandant van de *Veere*, die 26 December 1756 tusschen Alicante en Marseille was overleden, en dat hij, nadat hij dezen in het bevel was opgevolgd, zich aan verschillende overtredingen en grove buitensporigheden had schuldig gemaakt. De punten van beschuldiging waren dronkenschap, mishandeling van het scheepsvolk en zelfs van de officieren, slechte en onvoldoende schatting, het inladen van koopmansgoederen, het veelvuldig verlaten van zijn schip, zoodat hij zelfs eenmaal in zee met al zijn sloepsvolk den nacht aan boord van een koopvaarder had doorgebracht, het niet geregeld bijhouden van zijn journaal enz. Uit dien hoofde verklaarde de Admiraliteit van Zeeland hem vervallen van zijn rang, eerloos en onbekwaam om den lande ooit meer te dienen, met verbanning voor den tijd van 15 jaren uit de Republiek der Vereenigde Nederlanden.

De commandanten van kleine, meest afzonderlijk gebezigde schepen, waren niet altijd bij machte zich behoorlijk te doen gelden. Kapitein Crul, met *Het Welvaren van 't land* (20), moest in Augustus 1758 meer dan eenmaal het visiteeren van zijn konvooi toelaten. Gelukkiger was Kapitein Binckes met de *Maarsen*. Hij verjoeg den 27sten December de Engelsche kapers, die al twee schepen van zijn konvooi hadden afgesneden, en bracht dit ongedeerd te Cadix.

Ook de Schout-bij-nacht Sels redde een koopvaarder, dien de Engelschen onder het bereik van zijn kanon wilden aantasten, en beschermde een anderen, dien een hunner kapers ter reede van Malaga bedreigde, terwijl hij er lag met vier Nederlandsche oorlogsschepen.

En wat te zeggen tot lof van Kapitein Haringman, commandeerende de *Veere* (50), wiens eigen bodem, in strijd met sommige berichten, geen konvooi bij zich hebbende, door twee Britsche

oorlogsschepen, elk van zestig stukken, voor een verdachten koopvaarder werd aangezien? Zonder te gewagen van een kloek gezegde, hem misschien ten onrechte in den mond gelegd, zij slechts gemeld, dat hij den eisch tot onderzoek van zijn schip beantwoordde door te wijzen op zijne geladen batterij, met de verzekering, dat hij zich tot het uiterste zou verdedigen. Dit maakte inderdaad zooveel indruk, dat men hem zijne reis ongemoeid liet voortzetten.¹⁾ Welk eene verpoozing het lezen van dergelijke kloeke daden, te midden van zooveel droevige ervaringen ook schenkt, zij konden voor den tijdgenoot het grievende hiervan slechts verzachten, niet wegnemen.

Terwijl de gemoederen in het land zelf meer in gisting kwamen door allerlei geschriften, waaronder die over het karakter en het bestuur van Johan de Witt een waren oorlog op het papier te voorschijn riepen, sprak het Engelsche gouvernement zijne meening over de betwiste punten van het tractaat steeds duidelijker uit. Blijkbaar ging het tegen de schepen, naar West-Indië bestemd, nog strenger te werk, dan tegen die, welke de Fransche havens moesten aandoen. Fabelachtig waren de sommen, welke de Nederlandsche kooplieden in 1758 gedurende twee jaren tijds, alleen uit dien hoofde beweerden verloren te hebben. Dit verbitterde hen tegen de Prinses-Gouvernante, die hen tot gematigdheid aanspoorde en tevens haar invloed bij Koning George II, ter wille van den Nederlandschen handel, wel met warmte, doch niet met den gewenschten uitslag aanwendde.

Inmiddels wakkerde het Fransche hof de bestaande ontevredenheid tot zijn voordeel aan, door den Nederlandschen koopman den vrijen invoer van gezouten haring, als een lokaas, voor te houden. Welk een invloed dit moest hebben, nadat Groot-Brittanje sedert het optreden van den Minister Pitt eene nog meer beslissende houding aannam, is te begrijpen.

Weldra vervloog zelfs de hoop, aanvankelijk op eene overeenkomst met Zweden en Denemarken gevestigd. De Britten zelve erkennen, dat zij in 1758 niet minder dan 176 onzijdige schepen oprachten, van welke de meeste aan Nederlanders toebehoorden. Voor het einde van 1758 verklaarde het Britsche hof, zonder eenig voorbehoud, dat het noch den handel op West-Indië, noch het vervoer van scheepsbehoeften meer zou toelaten.

Tot driemaal toe had eene commissie van kooplieden zich met weinig vrucht tot de Prinses-Gouvernante gewend, eer de mare zich verspreidde, dat Engeland voornemens was op den ingeslagen weg te volharden. Geen wonder, dat eene vierde bezending van kooplieden, den 7^{den} December onder den indruk van dit bericht bij de Prinses-Gouvernante ten gehoor ontvangen, zich wat sterk uitliet. Na in de eerste plaats te hebben aangedrongen op allerkrachtigste verzoeken bij het Britsche gouvernement, tot vrijgeving van den grooten, aan Nederland toebehoorenden schat, dien het tegen recht en reden in zijne havens ophield, vroegen de kooplieden, in de tweede plaats, genoegzame bescherming voor de zeevaart door de geheele wereld. „Oorlogsschepen, Mevrouw, zijn er noodig om deze te bereiligen!” riep hun woordvoerder uit, ten slotte vergeving vragende, bijaldien eene wanhopende drift hem en zijne mede-afgevaardigden wat ver deed gaan. Tot op zekere hoogte hadden de kooplieden volkomen gelijk: oorlogsschepen waren inderdaad noodig; maar zij hadden geen recht het gemis hiervan bedektelijk te verwijten aan de Prinses-Gouvernante, die reeds in 1756 op het versterken van zee- en landmacht had aangedrongen. Duidelijk genoeg hadden zij en de Raad van State, bij het overleggen der petitie voor 1757, op het jammerlijk verval van 's lands marine en den onhoudbaren toestand der Admiraliteiten gewezen.

¹⁾ De grond van het opgesierde bericht schijnt te zoeken bij Kok, *Vaderlandsch Woordenboek*, III p. 969.

Met herinnering aan de grootsche plannen van Willem III, hadden zij zelfs de mening geopperd, of het bij de schromelijke nalatigheid der provinciën niet verkieslijk ware „*'s lands magazijnen, werven, schepen, kanon en al haar toebehooren te verkoopen,*” met de opbrengst hiervan de schulden zooveel mogelijk af te lossen en vervolgens de zorg voor den handel aan de kooplieden zelven over te laten. Was eene petitie, in het belang der zeemacht ingediend, niet sedert vijftien jaren onafgedaan? Zeeland alleen had zich van zijne verplichting ten volle gekweten. De andere gewesten waren allen in meerdere of mindere mate te kort geschoten. Sommigen hunner begonnen nu over eene gelijktijdige zorg voor de grenzen te spreken. De Staten van Groningen, die nog niets hadden gedaan dan praten en schrijven, zonder voor of tegen te stemmen, behandelden het onderwerp nog eens uitvoerig in eene missive van den 21sten November 1758.

Zoo leverde eene gebrekkige constitutie aan het provinciale belang, en niet minder aan kleingeestige baatzucht of ontwakende partijschap een gereed middel om den gang der gansche staatsmachine te verlammen. Vooral de koopsteden van Holland hadden zich, ook na de schending van het Nederlandsche grondgebied, tegen elke vermeerdering der landmacht aangekant. Thans had de Prinses-Gouvernante, ofschoon niet weinig ontstemd door hetgeen was voorafgegaan, uit de woorden der kooplieden nauwelijks opgemaakt, dat Amsterdam en andere stemhebbende steden niet langer denzelfden tegenstand zouden bieden, of zij bracht, vier dagen later, bij de Staten-Generaal een nieuw voorstel ter tafel, waarvan zij echter den uitslag niet beleefde, daar zij den 12^{den} Januari 1759 overleed.

Hierdoor kwam in het bestuur der zeezaken eene niet onbelangrijke wijziging. Terwijl de Hertog van Brunswijk-Wolfenbuttel de voogdij over den minderjarigen Stadhouders-erf aanvaardde, geraakte alles, wat het zeewezen betrof, nagenoeg op denzelfden voet als onder stadhouderloos bewind. De Kapiteins ter zee ontvingen hunne aanstelling weder van de Staten-Generaal, die hierin als voogden van den Admiraal-Generaal handelden. Maar de verhouding der Admiraliteiten tot de Staten-Generaal gaf, evenals vroeger, telkens aanleiding tot onderling gekibbel tusschen het laatstgenoemde regeeringslichaam en de Staten van Holland en andere gewesten.

Oogenschijnlijk bestond er, na het overlijden der Prinses, gegronde reden tot bekommering, dewijl men voortaan hare door sommigen hoog gewaardeerde tusschenkomst bij den Koning van Engeland zou moeten ontberen. Nochtans werd de toestand door een samenloop van omstandigheden eer beter dan erger. Want hoewel een buitengewoon gezantschap aan het Britsche hof weinig hielp en het aantal opgebrachte en verbeurd verklaarde schepen in 1759 nog aanzienlijk was, zoo erkende men toch eerlang hier te lande, dat de beleedigingen minder waren dan voor dien tijd. Dit was een gevolg van de in Engeland genomen maatregelen tot beteugeling der kapers en van de gematigdheid, welke de Staatspartij aan den dag legde, nadat zij tijdelijk meer invloed had gekregen. Bovendien wierp het laatste voorstel der Prinses-Gouvernante deze heilzame vrucht af, dat de Staten-Generaal den 26sten Februari 1759 het besluit namen om, behalve de gewone konvooiers, 25 schepen in zee te brengen.

Volgens de raming, waarbij die ongelukkige petitie van 1741 weder ter sprake kwam, vereischte de gemelde uitrusting eene buitengewone uitgaaf van 2.649.600 gld., eene voorwaar onbeduidende som in vergelijking met die, waarop de kooplieden hunne verliezen hadden geschat. Het vinden dier gelden baarde echter veel moeite. Wegens de nalatigheid van sommige provinciën, kon men zelfs het thans genomen besluit niet eenmaal volledig ten uitvoer brengen. Toch vormden de 21 schepen, welke in den loop van 1759 werden uitgerust, met de

gewone konvooiers een aantal van 32 bodems, die men tot het geleiden van koopvaarders kon bezigen.

Aangezien dit op de gebruikelijke wijze geschiedde, en dus wel een veelvuldiger, doch geen sterker konvooi werd verleend, zoo waren de bevelhebbers dier schepen er meestal weinig beter aan toe. Kapitein Dol van Ourijk bevrijdde met de *Castor* een Nederlandschen koopvaarder, die te Livorno werd opgebracht, en ontzette later in de straat van Gibraltar een anderen, die al Engelsche prijsmeesters aan boord had. Kapitein Betting, die met de *Prins Willem* (36) niet kon verhinderen, dat vier Engelsche schepen, behoorende tot een sterk eskader, onder den Admiraal Boscawen, zijn konvooi onderzochten en aanvankelijk eenige koopvaarders hiervan in bezit namen, bewerkte echter hunne vrijgeving door de flinke houding, welke hij tegen de Britsche kapiteins en hun admiraal aannam, om opheldering en satisfactie te erlangen.

Hoogst bedenkelijk was, omstreeks denzelfden tijd, eene reis van den Schout-bij-nacht Sels met slechts vier schepen naar West-Indië, omdat aldaar een Britsch eskader kruiste. Hij kwam evenwel behouden te Curaçao, waar hij kort daarna overleed aan eene hevige ziekte, die op 's lands eskader was uitgebroken.

Door middel van een verhoogd last- en veiligeld en eene bij herhaling aangevraagde som, waartoe de meeste provinciën weder niet bijdroegen, konden de Admiraliteiten ook in 1760 en 1761 een dertigtal schepen in dienst stellen, welke bevelhebbers, schoon doorgaans met eene onvoldoende macht toegerust, hunne taak nagenoeg ongestoord volbrachten. Er bestonden aan de zijde der Britten stellig minder grieven, al kan men dit niet onvoorwaardelijk aan de voorzichtigheid en de toegeeflijkheid der onzen toeschrijven. Immers vroeg het Fransche gouvernement, dat zijne marine weder liet vervallen, minder naar scheepsmaterialen, en benam het verlies van bijna alle Fransche koloniën den onzen de gelegenheid den gewraakten handel voort te zetten. Daar het Fransche hof, om het verval der eigenlijke marine voor de oogen des volks eenigermate te verbloemen, de kaperijen aanmoedigde, hadden Nederlandsche schepen hiervan eerlang meer te lijden, dan van de Britsche kruisers.

Groot-Brittanje, waar George III in 1760 zijn vader opgevolgd en de Minister Pitt in October 1761 afgetreden was, verklaarde bij den aanvang van 1762 ook den oorlog aan Spanje, welks Koning in het afgelopen jaar een familieverdrag met Lodewijk XV had gesloten. Die stap, gevolgd door het zenden van een Engelsch leger naar Portugal, dreigde aan den oorlog eene grootere uitbreiding te geven, tot nadeel van de Republiek, welke eigendom op zee aan alle kanten gevaar liep. Onder die omstandigheden namen de Staten-Generaal maatregelen van voorzorg, en drongen de Staten van Holland op nog sterker uitrusting aan. Wegens den tegenstand der andere gewesten, kon men het besluit tot eene uitrusting van dertig schepen, boven het aanvankelijk bepaalde cijfer, slechts voor de helft ten uitvoer leggen, hetgeen trouwens eerst voor het volgende jaar baatte. Intusschen konden 59 schepen, gedurende den loop van 1762, de koopvaarders in verschillende richtingen geleiden.

Tegen alle verwachting, ontloek er weldra hoop op het einde van den krijg. Rusland, dat tot dusverre Pruisen had bestreden, nam tijdens het kortstondig bestuur van Czar Peter III eene tegenovergestelde houding aan. Het trad eensklaps op, als de bondgenoot van zijn vijand. Dit gaf aan den oorlog te lande eene wending, die het uitzicht op vrede opende.

Ter zee kon de machteloze marine der Franschen weinig of niets meer uitrichten. Terwijl nu alles een spoedig staken van de vijandelijkheden voorspelde, liep de Republiek, welke onzijdigheid, zooal niet eervol dan toch feitelijk was bewaard gebleven, ernstig gevaar om ter elfder ure rechtstreeks in de zaak betrokken te worden.

Kapitein Dedel, die met de *Dankbaarheid* (24) een konvooi naar Lissabon en Cadix had geleid, vertrok in Augustus 1762 andermaal met vier koopvaarders, van welke twee met scheepshout naar Bordeaux, twee andere met stukgoederen naar St. Sebastiaan en Bilbao gedestineerd waren. Meer dan eenmaal weigerde de zesentwintigjarige Kapitein zijn konvooi door kleine vaartuigen te laten onderzoeken, en toen de *Diana* (32), gesteund door andere bodems, denzelfden eisch herhaalde en het voorgenomen onderzoek wilde bewerkstelligen, besloot hij overeenkomstig zijn last geweld met geweld te keeren. De uitslag hiervan was te vermoeden. Na in een half uur tijds twee dooden en elf gekwetsten bekomen te hebben en zelf in het aangezicht verwond te zijn, moest Dedel voor de overmacht zwichten en het opbrengen van zijn schip en zijn konvooi gedoogen.

Wie zal het wraken, dat hij, steunende op zijn goed recht, de middelen gebruikte, waarover hij kon beschikken? Hadden de Staten-Generaal hun gevoelens over de handelwijze der Engelschen niet meermalen in de sterkste bewoordingen geuit? Waartoe diende eigenlijk 's lands konvooi, indien een bevelhebber zelfs met levensgevaar de eer zijner vlag niet mocht verdedigen? Deze en dergelijke vragen blijven ter beantwoording voor hen, die het gedrag van Dedel vroeger of later als overijld hebben afgekeurd. De Staten-Generaal dachten er anders over. Zij erkenden, dat zij in dien geest orders hadden gegeven, approbeerden het gedrag van hun kapitein en hielden „voor aangenaam de sermiteyt door hem betoond.” Zeer bedenkelijk was evenwel het voorgevallene, dat beide partijen als een „*casus belli*” konden aanmerken. Maar noch de eene, noch de andere achtte dit wenschelijk: de Republiek, omdat zij zwak was; Groot-Brittannië, omdat het de reeds kwijnende oorlogsfakkels niet op nieuw wilde doen opflikkeren. Om dit te verhoeden, gaf het blijken van de grootste toegevendheid. Na de schepen met hout geladen naar Chattam gezonden en een volledig onderzoek van de geheele lading der andere bevolen te hebben, liet het, volgens eene missive aan de Admiraliteit van Amsterdam van den Gezant Boreel van 7 September, aan Dedel zeggen, dat hij met zijn fregat naar goedvinden kon vertrekken, met aanbieding van „*alle nodige hulp en adsistentie, zo aan het schip als aan desselfs staand en loopend want, hetgeen nog al wat had geleeden in de rencontre.*” Eerlang kregen de twee schepen, welke lading onschuldig bevonden was, dezelfde vergunning en schenen de Britten voornemens de lading der beide andere voor rekening van het gouvernement over te nemen. Doch ook hierin kwam nog verandering; want in denzelfden brief, waarin der Staten gezant den 17^{den} September aan de Admiraliteit van Amsterdam berichtte, dat het eene vrijgelaten schip zonder konvooi vertrokken was en dat het andere slechts op een gunstigen wind wachtte om hetzelfde te doen, schreef hij: „*de twee schepen met hout geladen en naar Bordeaux gedestineert, zijn op mijn gedaene repraesentatiën ontslagen, en men heeft alleenig daarvan genomen twee à drie masten, dewelcke boven op het deck waren geplaatst.*” Hij vond het raadzaam, Kapitein Dedel met deze schepen te doen vertrekken, waartoe de Staten-Generaal hem de noodige orders zonden. Nu verzocht hij, volgens een nader schrijven van 24 September, van de vrijlating dier schepen een schriftelijk bewijs, opdat zij niet andermaal zouden worden opgebracht, en gelastte vervolgens Kapitein Dedel hen naar de plaats hunner bestemming te geleiden. Den 2^{den} October ging 's lands fregat met de beide koopvaarders onder zeil.

Alles pleit zeker voor de overgrootte gematigdheid, welke thans Engeland bezielde. Maar juist die gematigdheid, of liever die beschermende welwillendheid was voor de machteloze Republiek een scherp verwijt en eene rechtmatige straf. Had niet de Portugeesche Minister Pombal nog onlangs getoond, wat de kloeke houding eener kleine mogendheid vermocht? Had

hij in 1759 den fieren Brit niet genoopt zich door een buitengewonen Gezant, ten aanhooren van het gansche Corps Diplomatique te Lissabon, te doen verontschuldigen, wegens eene schending der Portugeesche kusten. Moest dan de Republiek achterstaan bij een rijk, waaraan men zelfs te dien tijde reeds eene te groote afhankelijkheid van Groot-Brittanje verweet? Hiervoor was geene reden hoegenaamd, tenzij de heillooze verdeeldheid in de Republiek zelve. Wel verre van hare bijzondere belangen te verzaken, verspilden de partijen hare krachten in onderlingen twist, vergetende dat eendracht en vaderlandsliefde, zelfs bij gemis van stoffelijke middelen, nog een zedelijk overwicht kunnen schenken, dat eerbied inboezemt. De Republiek schijnt de inderdaad vernederende handelwijze van haren bondgenoot niet begrepen, ten minste niet als een wenk voor de toekomst beschouwd te hebben.

Den 3^{den} November werden Frankrijk en Groot-Brittanje het te Fontainebleau eens, met betrekking tot de voorafgaande punten. Den 10^{den} Februari 1763 maakte de vrede te Parijs een einde aan den oorlog ter zee, evenals vijf dagen later de vrede te Hubertsburg in Saksen aan den oorlog te land. Ook deze was rijk aan gebeurtenissen geweest, die echter de Republiek slechts middellijk raakten. De uitslag van den zee krijg, waarbij zij eene weinig vereerende rol had gespeeld, leverde niets op, dat haar rechtstreeks betrof, dan eene gewenschte rust. Gedurende den Zevenjarigen oorlog, waarin de staatsschuld van Groot-Brittanje was verdubbeld, had zij niet onbeduidende geldelijke voordeelen behaald. Ongerekend de Groenlandsvaarders, de haringbuizen en de Zeeuwsche schepen, waren in 1760 te Texel, in 't Vlie, te Goeree en in de Maas meer dan 4000 schepen binnengekomen en nagenoeg evenveel uitgezeild. In weerwil van alle klachten over geleden verliezen, was er ten slotte veel geld verdiend. Daarentegen had de Republiek hare staatkundige beteekenis bijna geheel verloren en verdiende zij meer en meer de niet zeer vleierende uitspraak van Frederik den Grooten, die haar de sloep noemde van het Engelsche linieschip. De waarheid van dit beschamend gezegde is niet geheel te loochenen. Nu de Republiek hare waardigheid toch eenigermate prijs gaf, had zij misschien verstandiger gedaan door alle halfheid af te leggen en zich werkelijk nauw aan te sluiten bij Groot-Brittanje, dat zij thans van zich verwijderd had, zonder Frankrijk duurzaam te winnen. Dit zocht uit eigenbelang hare gunst slechts tijdelijk te verwerven. Leverde het van deze gezindheid niet een sprekend bewijs door onmiddellijk na den vrede alle verleende handelsvoordeelen, en bepaaldelijk dat nopens den invoer van gezouten haring, weder op te heffen?

Zoodra de vijandelijkheden gestaakt waren, begon de pas ontwaakte ijver der Republiek voor hare zeemacht op nieuw te verflauwen. Dankzij de vroegere besluiten, lagen in 1763 een dertig schepen beschikbaar, waarvan zij er drie naar Berbice zond om een opstand onder de slaven te bedwingen. De aan boord zijnde troepen hield zij, na hunne terugkomst, op voorstel van den Hertog van Brunswijk, als een regiment mariniers in dienst. Maar weldra verviel de zeemacht, die men nagenoeg geheel buiten bezwaar voor de provinciën eenigszins versterkt had, weder tot ver beneden peil. In 1764 bedroeg het aantal gebruikte schepen slechts half zoo veel, als in de voorafgaande jaren, en vond het plan tot eene geregelde jaarlijksche uitrusting geen bijval. Welke gevolgen dit had is duidelijk te zien uit de houding der Barbarijsche staten, die sedert den vrede, in 1757 met Algiers gesloten, schier geheel uit het oog zijn verloren.

Meermalen waren schepen naar de Middellandsche Zee gezonden, om de beheerschers dier kleine roofnesten op de noordkust van Afrika door geschenken en vertoogen in gunstige stemming te houden, hetgeen niet belette, dat zij de Staten-Generaal voortdurend met allerlei dwaze eischen en klachten bleven lastig vallen. Zoo was de Keizer van Marokko in 1764 ten hoogste verstoord, omdat twee paar braceletten, voor zijne dochter bestemd, in Spanje zoek

geraakt waren; omdat verder een oud uurwerk niet spoedig genoeg hersteld en een nieuw niet tijdig gereed was. De Consul, een oud man, die trouwens onder verdenking lag van ongeoorloofden handel te drijven, moest vertrekken en wist niet wat hij maar zou bedenken, om den vertoornden despoot te bevredigen.

Een nieuwe Dey, in 1766 te Algiers aan het bestuur gekomen, wenschte zooveel te ontvangen, dat de Staten-Generaal het niet konden in willigen. Nochtans betoonden zij zich overberekend hem genoeg te doen. Zij beloofden toch voortaan, bij de jaarlijksche geschenken, Algiersche maat en gewicht te gebruiken, d. i. 10% meer te geven, en zonden buitengewone consulaire presenten, benevens eenige duizenden aan specie. Nadat de Dey met de gewone jaarlijksche geschenken en de toezegging van consulaire, geregeld om de twee jaren, genoeg had genomen, toonde hij zich eerlang weder misnoegd omdat het beloofde niet spoedig genoeg kwam. In 1767 dreigde hij den Staat zelfs met oorlog en den Consul met slavernij.

Al dat loven en bieden tusschen de rijke, doch zwakke Republiek en de kleine, doch stoute roofnesten, niet minder kluchtig dan hoogst vernederend, was in vollen gang, toen Willem V meerderjarig werd en als Admiraal-Generaal ook het bestuur over het zeewezen aanvaardde. Bij de indiening der laatste petitie, had de Raad van State den wensch uitgedrukt, dat met 's Prinsen optreden een nieuw tijdperk van bloei mocht aanbreken. Hiertoe moesten de geldmiddelen verbeterd, de achterstallen, waaronder die van 1741, aangezuiverd worden; bovendien moesten de namen van Prinsgezind en Staatsgezind vervallen of voortaan dezelfde beteekenis erlangen. Nauwkeurig wees de Raad van State den weg, door tot eendracht en herstel der financiën aan te sporen. Maar de smeulende partijschap, welke hem die woorden in den mond legde, en de herinnering aan eene petitie, die na vijf en twintig jaren onafgedaan was, moest bij hem zelve en velen in den lande zekeren twijfel doen oprispen aangaande de vervulling van den geuiten wensch.

HOOFDSTUK IV.

Pogingen van Willem V om het aanzien der Republiek te vermeerderen. — Opstand der Noord-Amerikanen. — Invloed hiervan. — Nieuwe geschillen met Engeland. — Paul Jones. — Een eskader onder den Schout-bij-nacht van Bylandt aangehouden. — Gewapende neutraliteit. — Onderschepte papieren. — Engeland verklaart in December 1780 den oorlog.

Willem V kreeg in 1766 de teugels van het bewind onder vrij gunstige omstandigheden in handen. Rust en welvaart heerschten in het binnenland en er waren geene buitenlandsche vraagstukken aanhangig, welke den vrede in de onmiddellijke nabijheid der Republiek dreigden te verstoren. Met bijna onverdeelde blijdschap begroetten, zoowel de autoriteiten, als de bewoners der Vereenigde Nederlanden, den jeugdigen Erfstadhouder, van wien allen blijkbaar de schoonste verwachtingen koesterden. Uitbundigen lof zwaaide men zelfs den Hertog van Brunswijk toe, wegens de zorg, door hem gedragen, om den Prins tot diens veel omvattende taak te bekwamen. Wel is het te betreuren dat deze schijnbaar algemeen goede verstandhouding slechts kort duurde en vooral dat Willem V, met al zijne goede hoedanigheden en inderdaad goede bedoelingen, niet opgewassen bleek te zijn tegen de stormen, die eerlang boven zijn hoofd losbraken. Niet onwaarschijnlijk, dat hij, in het bewustzijn van eigen zwakheid, gelijk een zijner warme verdedigers bericht, het tijdstip zijner mondigheid met een bezwaard

gemoed zag naderen en hierom bij eene speciale acte, welker bestaan eerst veel later van algemeene bekendheid werd, zijn gewezen voogd, als een vertrouwden raadsman of consulent, duurzaam aan zich verbond, zonder dezen echter met genoegzame verantwoordelijkheid te belasten. Dit was voor den Prins zelven noodlottig, toen de openbare meening zich tegen den Hertog verklaarde. Diens invloed was aanvankelijk nauw merkbaar en zeker niet hinderlijk. 's Prinsen huwelijk in 1767 met eene nicht van den Koning van Pruissen en eene zuster van diens vermoedelijken opvolger, hetwelk de Republiek in nadere betrekking bracht tot het Brandenburgsche stamhuis, werd door verreweg de meeste Nederlanders luide toegejuicht.

Zoodra de Stadhouder het bestuur had aanvaard, wijdde hij zijne opmerkzaamheid aan den beklagenswaardigen toestand van 's lands marine, waaruit de aanhoudende moeielijkheden met de roofstaten voortsporen. Met volle recht had de Schout- bij-nacht Sels, na het sluiten der laatste overeenkomst met Algiers, in zijn rapport aangemerkt:

„dat de bestendigheyd van eene vrede met de Barbaren alleenlijk rustte, of op het ontsag, dat sij hebben voor de mogendheydt met dewelke sij in vrede staen, of op de groote presenten, die sij van deselve ontfangen, en dewelke dikmaels van die natuur sijn, dat sij daerdoor te meerder werden in staet gestelt om te kunnen beschadigen”.

Hoe lastig het was die kleine potentaten te bevredigen, ondervond Kapitein Binckes weder, die in December 1767 met de *Zephyr* vertrok, om de gewone presenten voor 1766 en de consulaire voor 1767 naar Algiers te brengen. Hij vond den 23sten Januari des volgenden jaars, bij zijne aankomst, den Dey slecht geluimd en zooveel eischend, dat hij naar Toulon zeilde om eerst rapport te doen en nadere bevelen af te wachten. Toen hij den 27sten Maart andermaal te Algiers kwam en er de presenten overreikte, scheen de Dey nogal tevreden, doch hij vroeg, waarom hij nu wel een horloge, maar hierbij geen ring kreeg, zooals gewoonlijk. Op het antwoord van Binckes, dat het horloge veel kostbaarder was, verklaarde de Dey zich bereid den ring, dien hij noodig had, te koopen, waartoe hij den Nederlandschen bevelhebber eene beurs met 500 sequinen zond. Deze onderhandelde inmiddels over de vernieuwing van het tractaat, waarin hij den 6^{den} April slaagde, nadat de geschenken eenigszins waren gewijzigd; natuurlijk in het voordeel van den Dey, die thans 1125 quintalen lood, 500 quintalen klein touwwerk, 25 kabeltouwen, 10 zware touwen van 120 vademen lengte en 13 tot 18 duim dikte, 20 masten, 500 eiken planken, 1000 greenen of vuren planken, 100 balken, allen van bepaalde lengte en dikte, 100 rollen zeildoek, 100 tonnen teer en 50 tonnen pek bedong. Geld wilde hij volstrekt niet aannemen.

Den 16^{den} April ging Binckes weder onder zeil en zond den 25sten, na zijne komst te Marseille, bericht van den uitslag zijner reis, eenstemmig met den Schout- bij-nacht Sels verklarende, dat Franschen en Engelschen, ofschoon deze insgelijks presenten gaven, toch meer achting genoten dan de onzen, omdat zij meer oorlogsschepen in de Middellandsche Zee vertoonden.

Moest het den Stadhouder niet bitter grieven, dat hij in 1768, als Admiraal-Generaal den Helder bezoekende, aldaar slechts vijf schepen onder Roemer Vlacq aantrof, die met moeite waren uitgerust? Zij waren bestemd tegen Marokko, welks Keizer de geschenken had afgeslagen, en moesten vooral indruk maken door de kostbare lading, die zij overbrachten.

Om den oorlogzuchtigen Dey van Algiers niet andermaal reden tot misnoegdheid te geven, vertrok Kapitein Binckes den 22sten Februari 1769 weder met de *Zephyr* en drie fluiten, welke de beloofde presenten aan boord hadden. Bovendien nam de Nederlandsche bevelhebber twee

diamanten ringen mede, elk ter waarde van 3180 gld. of ruim 605 sequinen, waaruit de Dey moest kiezen. Deze, nu zeer voldaan over het ontvangene zond den eenen ring terug en behield den anderen, doch weigerde het ontbrekende te betalen, omdat de ring naar hij voorgaf op slechts 400 sequinen was getaxeerd. Binckes liet het er maar bij, hopen de dat de Staten-Generaal dit wel zouden goedkeuren. Nochtans was de Dey een jaar later weder ontevreden, omdat de geschenken wat lang uitbleven. Bovendien wilde hij, door tusschenkomst van de Staten-Generaal, duizend geweren koopen, welke commissie deze nogal lastig vonden, als minder strookende met de tractaten. Zij verschoonden zich dus zoo goed mogelijk van de leverantie en legden aanstonds eene pleister op de wond door tegen het vervolg weder iets meer te beloven.

Ten einde der Republiek als mogendheid meer aanzien te geven, had de Stadhouder in 1768 een plan ontworpen, om hare landmacht op omstreeks 50.000 man te brengen en, behalve de gewone konvooiers der Admiraliteiten, jaarlijks ten minste zes schepen op kosten der provinciën uit te rusten. Alle voorstellen van dien aard schonken evenwel slechts stof tot praten. Nadat de Staten van Holland zich bereid hadden verklaard om de verbetering van land- en zeemacht, met al hun vermogen, op gelijken voet te ondersteunen, diende de Raad van State in 1771 eene petitie in van 4.178.508 gld. tot den aanbouw van 24 nieuwe schepen, waarvoor sedert dertig jaren niets was aangevraagd. De noodzakelijkheid hiervan was niet te betwisten, daar uit een speciaal onderzoek bleek, dat de Republiek met hare rijke bevolking en hare uitgebreide handelsbetrekkingen in 1772 slechts 26 linieschepen van 50 tot 72 stukken en 40 kleinere schepen bezat, waarvan sommige dertig of meer jaren oud en dus zoo goed als onbruikbaar waren. De Stadhouder vond dit zoo bedenkelijk, dat hij het raadzaam oordeelde den uitslag van het onderzoek zorgvuldig te verbergen. In plaats dat echter de regeeringslichamen, voor welke die toestand geen geheim bleef, aanstonds middelen tot een spoedig herstel beraamden, gingen zij voort met redeneeren, terwijl de Staten van Holland een stap achterwaarts deden door te verklaren, dat zij, eerst na de verbetering der marine, die van de landmacht in overweging zouden nemen. Zodoende was in 1773 nog geen besluit genomen, toen zich de mare verbreedde, dat de Keizer van Marokko voornemens was een gezantschap met vijf oorlogsschepen herwaarts te zenden.

Belachelijk was de overdreven vrees, die nu eensklaps 's lands hoogste vergadering bezielde; doch zij gaf aanleiding tot iets meer krachtontwikkeling tegen de Barbarijsche staten en bepaald tegen Marokko, dat in 1774 weder den oorlog verklaarde. De eskaders naar de kust van Afrika gezonden, waarvan er een in 1777 twaalf schepen telde, maakten den Keizer van het genoemde rijk wat handelbaarder. Zij leidden tot een vrede, gesloten door Kapitein van Kinsbergen, die, na een vierjarig verblijf in Rusland, hier voor het eerst in Nederlandschen dienst op den voorgrond treedt. Eer dit echter geschiedde, waren de verwickelingen met de roofstaten door andere gebeurtenissen geheel op den achtergrond geraakt.

De sommen aan die buitengewone uitrustingen besteed, hoewel zij, volgens de later overgelegde Missive en Memorie van den Stadhouder, gezamenlijk meer dan negen millioen gld. bedroegen, konden geene duurzame verbetering aanbrenge. Deze was eer te verwachten van het gemelde voorstel tot den aanbouw van nieuwe schepen, hetwelk men voor sommige provinciën wat smakelyk maakte door er eene kleine vermeerdering van landmacht aan te verbinden. Niet minder dan vijf provinciën keurden het in 1773 goed. Zeeland was er insgelijks niet tegen, doch verklaarde zich onvermogen om tot de kosten bij te dragen. Alleen de Staten van Holland, waar intusschen van Bleiswijk, den vermoedelijken opsteller der Acte van Consulentschap, op 's Prinsen aanbeveling tot Raadpensionaris was benoemd, gingen voort

met beraadslagen en staken eindelijk, den 25sten April 1774, eene spaak in 't wiel door hunne toestemming afhankelijk te maken van de vaststelling eener jaarlijksche uitrusting van schepen, waarvoor 780.000 gld. moest worden uitgetrokken. Dientengevolge kon men weder van voren af aan beginnen en verliep een kostbare tijd met ijdel debat. Te vergeefs kwam den 17^{den} Januari 1775, op advies van den Stadhouder, een bemiddelend voorstel ter tafel, volgens hetwelk de uitgaven voor de landmacht iets verminderd en daarentegen jaarlijks 600.000 gld. tot eene buitengewone uitrusting bestemd zou worden; want ook dit plan droeg geenszins de goedkeuring der Staten van Holland weg. Bij hunne aanmaning tot meerdere behartiging der marine, den anderen gewesten in April 1776 toegezonden, repton zij van geene landmacht meer. Wegens het geschil over eene som van minder dan twee ton kon men dus niet tot een gewenscht besluit komen, terwijl zich aan den staatkundigen horizont donkere plekken vertoonden, die zich eerlang tot onheilspellende wolken samenpakten.

Groot-Brittanje was, kort na het einde van den Zevenjarigen oorlog, in onmin geraakt met zijne Noord-Amerikaansche koloniën, die eindelijk tegen het moederland opstonden. Den 19^{den} April 1775, terwijl men hier vruchteloos beraadslaagde over 's Prinsen bemiddelend voorstel, was het bij Lexington tusschen de gewapende opstandelingen en de troepen des Konings tot een gevecht gekomen. Dit sloegen velen in de Republiek en elders met belangstelling gade. Wat gevierde schrijvers sedert jaren als afgetrokken theoriën hadden verkondigd, scheen zich toch in Noord-Amerika te verwezenlijken. Met het verleden brekende, grondden de kolonisten zich uitsluitend op het recht der natuur. Zij verwierven zich hierdoor in Frankrijk den bijval van het ontwikkelde gedeelte der natie, die zelve de vrijheid niet bij ervaring kende; ja van sommigen aan het alles behalve democratisch gezinde hof, die dweepten met een denkbeeldigen toestand van staatkundig geluk, evenals met een Arcadisch herdersleven, dat al weinig strookte met het maatschappelijk keurslijf, waarin zij leefden. Bovendien zagen velen in den opstand der Amerikanen het middel, om de Britsche macht te fnuiken. Geen wonder, dat zij dien eerst heimelijk, daarna openlijk ondersteunden.

Ook in de Republiek vonden de Noord-Amerikanen sympathie bij hen, die van den opstand stoffelijke voordeelen verwachtten, en bij anderen, die hem, gelijk hierboven van de Franschen is gezegd, als eene zuivere toepassing van geliefkoosde stellingen beschouwden. Welk een invloed dit zelfs op den stand der binnenlandsche partijen had, vereischt eenige toelichting. Gilden, schutterijen en andere corporatiën, uit den boezem des volks voortgekomen, hadden sedert onheuglijke tijden in Nederland eenige beteekenis gehad, vooral onder het bestuur van een Stadhouder, dien velen hierom als den natuurlijken schutsheer van de rechten des volks aanmerkten. De Staatspartij, samengesteld uit de stedelijke regenten en hun aanhang, vormde daarentegen eene eigenaardige aristocratie, die aan de eene zijde het gezag van den Stadhouder en den adel, aan de andere den invloed van den burgerstand zocht te beperken.

Onder de twee van ouds bestaande partijen, hadden in de laatste jaren ook de nieuwe begrippen over natuurrecht en volkssouvereiniteit aanhangers gevonden. De hieruit ontstane democratische partij, die insgelijks in hare buitenlandsche politiek sterk naar Frankrijk overhelde en zich te heftiger tegen het gezag van den Stadhouder aankantte, naarmate deze, door het erfelijke zijner waardigheden en eene recht vorstelijke hofhouding, boven vele zijner voorgangers uitstak, vormde met de overblijfselen der vroegere Staatspartij die der zoogenaamde Patriotten. Deze was aanvankelijk niet talrijk, doch kon, als eene goed aaneengesloten oppositie, veel uitwerken tegenover de Oranjegezinden, wien het aan de noodige eenheid ontbrak. Dit was te wijten aan den Prins zelve, die eene beschuldiging van Engelsch-

gezindheid met recht als eene lasterlijke aantijging van zich mocht werpen, doch niet is vrij te pleiten van eene mate van zwakheid en besluiteloosheid, die hem eindelijk ten verderve bracht. Zeer ontstemde het de vrienden der Noord-Amerikanen, toen de Staten-Generaal op verzoek van den Britschen gezant den uitvoer van krijgsbehoeften verboden. Doch er ging een kreet van verontwaardiging onder hen op, toen zij vernamen, dat de Koning van Groot-Brittanje tegen het einde van 1775 eene Schotsche brigade, in Nederlandschen dienst, tot demping van den opstand had aangevraagd. Hiertoe moest men, zoo uitte zich de heer van de Capelle tot den Pol, liever eene bende Janitsaren dan de troepen van een vrijen staat bezigen. Anderen meenden hetzelfde. En hoewel de Koning van Groot-Brittanje er ten slotte van afzag, zoo hadden de debatten over het verzoek toch een smeulend vuur doen ontbranden, dat spoedig helder opflikkerde.

Onmiddellijk na het uitbreken van den opstand, had de handel op St. Eustatius en Curaçao, waar de Amerikanen tot spijt der Engelschen vele behoeften kwamen halen, eene ongekende vlucht genomen. Later beschuldigde men den Britschen gezant, dat zelfs hij de ongehoorde winsten, welke de toevoer van het verbodene langs dien weg opleverde, niet had versmaad. Wat kon men zich echter niet voorspiegelen van een rechtstreeksch verkeer, bijaldien het den kolonisten, die zich den 4^{den} Juli 1776 hadden vrij verklaard, inderdaad gelukte in het verre westen een nieuwen en onafhankelijken staat te stichten? Dewijl zulks niet zonder tegenspraak zou gaan en de handel op St. Eustatius reeds klachten uitlokte, vereischte 's lands marine, die het geoorloofde moest kunnen beschermen, alle zorg. Doch terwijl de eskaders in denzelfden tijd uitgezonden, om de Republiek op beteren voet met de staten der Barbarijsche kust te brengen, vrij goed aan het oogmerk beantwoordden, kwamen de provinciën betreffende den aanbouw van nieuwe schepen tot geen besluit.

In den loop van 1777 werden verscheidene bodems in dienst gesteld, welker getal, met inbegrip van de kleine, evenwel niet meer dan 32 beliep. Den 27sten September bezocht de Stadhouders 's lands werf te Amsterdam, waar hem eene luisterrijke ontvangst verbeidde. Zijne bemoeiingen konden echter weinig baten, daar hem de macht ontbrak om slechts te bevelen, en de geestkracht om al de leden van een samengesteld bewind tot onverwijld handelen te nopen. Naar aanleiding zijner bevinding, wees hij nog voor het einde des jaars op den ellendigen staat der verdedigingsmiddelen en diende de Raad van State nieuwe voorstellen tot verbetering in.

Den 29sten December ging de Schout-bij-nacht Lodewijk Graaf van Bylandt, zijn nog ongereed vlaggenschip achterlatende, onder zeil naar West-Indië met de *Jason* (36), de *Alarm* (26), de *Thetis* (26) en de *Argo* (40), met welke laatste Kapitein van Kinsbergen zich in de Spaansche Zee moest afzonderen, om bij de nog hangende geschillen met Marokko te dienen. De schepen zeilden door het Nieuwegat, waarin men onlangs een paar voet water meer bevonden had dan in het Schulpengat. Na in het Kanaal van den eenigen koopvaarder afgeraakt te zijn, dien hij bij zich had, moest de Schout-bij-nacht twee zijner schepen, wegens bekomen schade, met de *Argo* naar Lissabon zenden. Aangezien de Schout-bij-nacht Reynst er bereids met vier andere lag, zeilde van Bylandt zelf met de *Jason* door naar Madera, om het voorgeschreven aantal van zes in de Portugeesche havens niet meer te overschrijden dan hoog noodig was. Den 23sten Februari 1778 te St. Eustatius aangeland, vond hij aldaar de *Princes Royal* (56), zijn vlaggenschip, dat eenige dagen na hem uit Texel was gezeild.

Als commandant der zeemacht, wachtte den Schout-bij-nacht eene zeer netelige taak. De Noord-Amerikanen, die zich wel onafhankelijk verklaard hadden, doch niet als zoodanig erkend waren, bezochten in steeds klimmend aantal de Nederlandsche havens in West-Indië, hetgeen de Engelsche autoriteiten natuurlijk met leede oogen aanzagen. Ten volle beseffende, dat het

belang van Nederland eischte den ouden bondgenoot geene rechtmatige stof tot klagen te geven en evenmin den opkomenden staat in de nieuwe wereld te verbitteren, gedroeg van Bylandt zich uiterst voorzichtig. Hij ried den Amerikanen vooralsnog geene vlag te laten waaien, doch belette dit niet met geweld, toen zij later dien raad in den wind sloegen. Alle saluten onder niet erkende vlag liet hij geheel onbeantwoord. Daarentegen verleende hij alle verplichte bescherming in de Nederlandsche havens en kustzeeën.

Na de aankomst van de *Prinses Louise* (56), de *Maria Louise* (56), de *Brunswijk* (36), de *Alarm* en de *Thetis*, zond hij tegen het einde van Maart de *Jason* tot versterking naar Demerary en Suriname, waar in korten tijd wel 25 Amerikaansche schepen dicht bij de kust genomen waren. Niet weinig vermeederde het gehaspel met de Britten, vooral met den Gouverneur van St. Kitts, nadat er bericht was gekomen van de vredebreuk in Europa en van het openstellen der Fransche havens in West-Indië voor schepen van alle natiën. Hierop volgden weldra een sterke aanvoer van Fransche producten en levendige handel daarin, welke te St. Eustatius aanving, nog voor dat van Bylandt den 31sten Juli met de *Princes Royal* vertrok, om den orkaantijd te Curaçao door te brengen.

De meeste schepen waren inmiddels, na verschillende diensten in de kolonie verricht te hebben, weder naar het vaderland onder zeil gegaan. Dientengevolge had van Bylandt, toen hij den 4^{den} Augustus te Curaçao het anker liet vallen, behalve zijn vlaggenschip en de *Brunswijk*, die er tot den 8sten vertoefde, alleen bij zich de *Alphen* (36) onder Kapitein van der Feltz, die eerst den 29sten Juni uit Nederland was aangekomen. Het tijdelijk verblijf van den Schout-bij-nacht te Curaçao, dat tot den 7^{den} October duurde, kenmerkte zich voornamelijk door de ontzettende ramp, welke den 15^{den} September de *Alphen* trof.

Tegen acht uren in den morgen, hoorde men aan boord van het vlaggenschip een zwaren slag „*alsof hemel en aarde verging*” waarvan de oorzaak wegens den hiermede gepaard gaanden rook niet aanstonds te bespeuren was. Weldra ontwaarde men evenwel met schrik, dat het genoemde fregat door eenig toeval was in de lucht gesprongen, hetgeen andere schepen en vele huizen zwaar had beschadigd, hoewel de *Princes Royal*, die er slechts eene scheepslengte van af lag, er betrekkelijk weinig door leed. Meer dan 200 man verloren met Kapitein van der Feltz het leven. Slechts 25 personen, die zich of niet aan boord bevonden of met sloepen gered werden, bleven gespaard. De Schout-bij-nacht, wiens journaal een uitvoerig verslag behelst van de begrafenis der opgevischte lijken en andere bemoeiingen, kwam den 19^{den} October weder te St. Eustatius, waar hij aanvankelijk slechts over de *Princes Royal* en na den 27sten November ook over het teruggekeerde fregat *Jason* kon beschikken, om de eer van 's lands vlag onder steeds toenemende verwickelingen te handhaven.

Gedurende zijne afwezigheid waren de zaken in Europa heel wat bedenkelijker geworden. Het overlijden van den Keurvorst van Beijeren maakte beducht voor nieuwe vijandelijkheden in Duitschland, die mogelijk tot de grenzen der Republiek konden overslaan.

Veel ernstiger was de houding van Frankrijk, hetwelk na den opstand in Noord-Amerika op verschillende wijzen begunstigd te hebben, ten laatste het masker afwierp, door de nieuwe Republiek te erkennen en zich den 6^{den} Februari 1778 door formeele tractaten met haar te verbinden. Zoodra het Britsche hof hiervan kennis had gekregen waren vijandelijkheden uitgebroken, die voor Engeland, naar veler oordeel, licht eene zeer ongunstige wending konden nemen; want er was in de laatste jaren iets meer zorg gedragen voor de zeemacht van Frankrijk, waarbij Spanje weldra de zijne voegde, terwijl Groot-Brittanje nog steeds een belangrijk gedeelte zijner macht tegen de Noord-Amerikanen moest gebruiken. De ongelegenheid, waarin Engeland hierdoor geraakte, was groot genoeg voor de Republiek, om

met eene betrekkelijk geringe macht een aanzienlijk gewicht in de schaal te kunnen leggen, doch niet van dien aard, dat de oude bondgenoot, gelijk sommigen waanden, door vijanden overstelpt zich maar alles moest laten welgevalen.

Was het niet onverantwoordelijk, dat de Nederlandsche regenten eerst in Mei 1778, aan den vooravond van een Europeeschen zeeoorlog, toen eene middelmatige vloot eerbied zou hebben ingeboezemd, den zevenjarigen twist over den aanbouw van 24 schepen staakten en dienaangaande tot een besluit kwamen? Was het niet bedroevend, dat het slechts tragelijk kon worden uitgevoerd, dewijl er vier jaren later, nadat de Republiek reeds in de vijandelikheden was betrokken, nog meer dan vijf ton van de goedgekeurde som niet was opgebracht? Dit was te noodlottiger, omdat de Staten-Generaal onbegrijpelijker wijze verzuimd hadden het tractaat van 1674 in vredestijd te herzien, en zij op nieuw alle voorstellen door Engeland tot schikking gedaan hardnekkig afsloegen. Onder de gegeven omstandigheden, waarvan de Republiek het onaangename en vernederende zich zelve te wijten had, scheen werkelijk de fatsoenlijkste uitweg ten minste voorloopig iets toe te geven en zich inmiddels eendrachtig op eene mogelijke botsing voor te bereiden. Men deed echter noch het eene, noch het andere. De Nederlandsche zeeofficieren moesten zich volgens hunne instructie, met betrekking tot de oorlogscontrabande, in September 1778 niet alleen regelen naar het veel besproken tractaat van 1674 met Engeland, maar ook zonderling genoeg naar dat van 1739 met Frankrijk, hetwelk indertijd geschorst en nooit vernieuwd was.

Groot-Brittanje liet, evenals tijdens den vorigen oorlog, zoodra de vijandelikheden met Frankrijk waren aangevangen, de Nederlandsche koopvaarders aanhouden en de hierin geladen scheepsbehoefden tegen betaling der vracht en der waarde overnemen. Tusschen den 2^{den} Augustus en den 20sten September, werd die maatregel op niet minder dan honderd schepen toegepast. Op de vele hierover ingeleverde klachten verklaarde het Britsche gouvernement, eerst aan den Nederlandschen Gezant te Londen, en den 2^{den} November bij monde van zijn eigen Gezant Yorke te 's Gravenhage aan de Staten-Generaal, dat het den toevoer van scheepsbehoefden niet kon gedoogen, doch steeds bereid was dienaangaande in schikking te treden. Hiertoe waren de onzen echter niet genegen, ofschoon die tak van handel inderdaad slechts geringe voordeelen afwierp en Engeland thans niet, evenals vroeger, dezelfde bezwaren opperde tegen den handel op West-Indië.

Onder den indruk der ontvangen mededeeling, besloten de Staten-Generaal den 19^{den} November voorloopig geen konvooi te verleen en aan schepen met hout geladen, zonder nochtans den uitvoer hiervan te verbieden. Dit scheen een middelweg, die Engeland kon bevredigen en aan Frankrijk niet alle uitzicht benam. Strikt genomen was de regeering der Republiek tegenover eene buitenlandsche mogendheid niet verplicht voor den geregelden aanvoer van scheepsmaterialen te zorgen. Toch was haar besluit eene geenszins onverschillige zaak, dewijl het een handelsartikel betrof, dat in vredestijd wel in Frankrijk, maar niet in Engeland mocht worden binnengevoerd, en dat Engeland in oorlogstijd, wegens zijne ligging, altijd gemakkelijker met eigen schepen kon halen dan Frankrijk. Bovendien is een maatregel, op verzoek der eene partij, ten nadeele der andere genomen, niet als volstrekt neutraal te beschouwen.

Aanstands vond het besluit van den 19^{den} November tegenspraak bij de afgevaardigden van Amsterdam, welks regenten de zienswijze van het Fransche hof met betrekking tot de Noord-Amerikanen deelden, en zooals later bleek, omstreeks denzelfden tijd reeds onderhandelingen met de nieuw gestichte Republiek hadden aangeknoopt. Terwijl Amsterdam protesteerde tegen

het besluit der Staten-Generaal, trok het Fransche gouvernement alle onlangs verleende handelsvoordeelen in, behalve voor de genoemde stad, die zich door hare patriottische gevoelens had onderscheiden. Waarlijk een uitstekend middel, om het opflikkerende twistvuur in de Republiek aan te wakkeren.

Als zoodanig mocht de Stadhouder, in een rondgaanden brief van den 24sten Januari 1779, de ongehoorde handelwijze van het Fransche hof ten sterkste afkeuren. Waar moest het heen, bijaldien het Britsche de binnenlandsche tweespalt in denzelfden trant tot bereiking zijner eigen oogmerken begon dienstbaar te maken?

Een onmiddellijk gevolg van de verklaring van Frankrijk was, dat men bij een besluit van den 28sten Januari dat van den 19^{den} November voorloopig schorste, hetgeen den ontbranden ijver der partijen echter weinig bekoelde. Wat al verdeeldheid in den boezem der Republiek, juist op hetzelfde tijdstip, waarop zij het tweehonderdjarig bestaan der Unie feestelijk herdacht! Ergerlijk is het te zien, hoe Frankrijk in denzelfden geest bleef voortwerken. Een nieuw reglement, in 1778 aldaar uitgevaardigd op den handel van onzijdigen, was inderdaad vrijgevig en op wederkeerigheid gegrond. Het Fransche gouvernement kon de voordeelen hiervan en andere aan de Republiek verleen of haar die ontzeggen; maar het was niet gerechtigd die aan eenig lid der Unie, als een lokaas, voor te houden. Naarmate de stemmen ter staatsvergadering uitgebracht zijne goedkeuring wegdroegen, schonk het aan Haarlem en andere steden dezelfde voorrechten, als aan Amsterdam, en ten laatste in Juli 1779 aan geheel Holland, omdat de Staten van dit gewest bij meerderheid van stemmen het verleen van onbepaald konvooi hadden aangenomen. Nog ergerlijker was de verblinding van hen, die eenig bijzonder belang boven dat van het gemeenschappelijk vaderland stelden en hierdoor zelfs de beschuldiging op zich laadden, dat de steller van het Fransche edict *„juist niet in Frankrijk gezocht moest worden.”*

Aan onbepaald konvooi was evenwel niet te denken, zoo lang men niet over een genoegzaam aantal schepen kon beschikken, vooral nadat Engeland in April 1779 verklaard had ook de gekonvooierde schepen met de betwiste goederen geladen te zullen aanhouden. Alle aanmaningen tot versterking van zee- en landmacht, om de Republiek uit haren weerloozen staat op te beuren, hadden weinig ingang gevonden. Na veel over en weer praten, waarbij zich ook nu en dan de Britsche gezant liet hooren, hadden de Staten-Generaal den 26sten April 1779 eene in het vorige najaar aangevraagde som van 1.995.840 gld. tot het uitrusten van 32 schepen ingewilligd, welk cijfer evenwel niet aanstonds kon worden bereikt, omdat vooreerst de gelden slechts gedeeltelijk werden opgebracht. Ondertusschen kwamen de schepen, die met verschillende bestemming waren uitgezonden, langzamerhand in de havens bijeen, eer de Staten-Generaal tegen het einde van 1779 moesten beoordeelen, in hoeverre aan het uitgedrukt verlangen der Staten van Holland kon worden voldaan.

Onder de teruggekeerde schepen behoorde ook de *Princes Royal*, waarmede de Schout-bij-nacht van Bylandt, na de aankomst van de *Erfprins* (56) en de *Holland* (64), den 27sten Maart van St. Eustatius onder zeil gegaan, den 21sten Mei te Texel binnenliep. Sedert het ongeluk van de *Alphen*, was er weinig merkwaardigs voorgevallen, dan dat hij voortdurend had moeten worstelen met de Engelsche kapers, die in de kustzee van het slecht versterkte St. Eustatius straffeloos velerlei geweld pleegden. Hoogst belangrijk waren de berichten, welke de Schout-bij-nacht aangaande den toestand van den West-Indischen handel gaf in het officiële rapport, dat hij den 11^{den} Juni overlegde. Na te hebben gemeld, dat in 1778 van St. Eustatius 43 schepen naar Nederland waren vertrokken, op één na allen bestemd voor Amsterdam, en dat, volgens een schrijven van Kapitein van Hoey, in hetzelfde jaar 59 schepen van Suriname naar het

vaderland waren uitgezeild, hing hij ten slotte een tafereel op van het levendig verkeer in de koloniën, door hierbij te voegen:

„Zedert de tijd, dat ik op de rhede van St. Eustatius gekomen ben, heeft het getal der vaartuygen, die van de rhede geseild zyn, na onderscheide plaatsen, bedragen circa 3182, waaronder 235 Noord-Americanen, waarvan er nog verscheidene op de rhede lagen.”

Bij de aankomst van den Schout-bij-nacht van Bylandt, vond deze ter reede van Texel slechts een zestal fregatten, tot kleine tochten in de Noordzee en andere diensten bestemd. Eerlang kwamen grootere bodems in gereedheid. Den 20sten Juli viel Kapitein Riemersma met de *Erfprins* en een konvooi van St. Eustatius, en den 7^{den} September viel ook de *Jason* binnen. Tevens ontving men bericht, dat eene Fransche en Spaansche vloot van meer dan honderd zeilen bij den ingang van het Kanaal gezien was, die vermoedelijk den Engelschen eene niet geringe ongelegenheid zou baren.

Nadat den ganschen zomer van 1779 tamelijk vruchteloos was geredeneerd over de versterking en het gebruik der macht, die zich thans in de zeegaten vereenigde, hadden er gebeurtenissen plaats, die eensklaps 's lands vloot tot een voorwerp van meer dan gewone opmerkzaamheid maakten.

Terwijl de gemoederen der bewoners van Nederland door al het gekibbel over hetgeen er gedaan moest worden en door vele vlugschriften meer en meer in gisting kwamen, had de bemanning der inmiddels werkeloos liggende schepen overvloedig tijd hare bijzondere grieven te overdenken en hierover op hare beurt te redeneeren. Dit leidde tot een oproer aan boord van de *Venus* (24), dat zich ernstig liet aanzien en den Hoogen Zeekrijgsraad niet weinig zorg baarde, eer deze den 21sten October, na de executie der belhamels, de gansche zaak als geëindigd kon beschouwen.

Onder den titel van „*Vier brieven uit Texel*”, verscheen een verhaal van de aanleiding tot den opstand, welks schrijver tegelijk vele gebreken der schromelijk vervallen zeemacht opsomde. Voor men dit bedaard kon overwegen en het vonnis aan de veroordeelden voltrekken, had een ander voorval de spanning in 's lande raadzaalen, ja in alle kringen, niet weinig vermeerderd.

Paul Jones, een Schot van afkomst, doch thans in dienst van Noord-Amerika, die maanden lang de kusten van Groot-Brittanje had bekommerd, viel den 4^{den} October te Texel binnen. Zijn klein in Frankrijk uitgerust eskader bestond, nadat hij zijn eigen schip de *Black Prince* of de *Bonhomme Richard* (40) wegens bekomen schade aan de golven had prijs gegeven, uit de *Alliance* (40), de *Pallas* (32) en de *Vengeance* (12). Bovendien voerde hij met zich de *Serapis* (40) en de *Countess of Scarborough* (20), twee Engelsche schepen, die hij kort tevoren had veroverd.

Wie hier te lande sympathie gevoelde voor de zaak der Noord-Amerikanen kreeg nu de gelegenheid haar op in het oog vallende wijze te openbaren; vooral toen de beruchte kaperkapitein zich eerlang te Amsterdam en te 's Gravenhage in het publiek vertoonde. De onverdiende hulde, welke de menigte hem bewees, moest Engeland bitter grieven. Het kon echter deze uiting van den volksgeest niet aan den staat wijten, zoolang de regenten tegen elke schending der onzijdigheid zorgvuldig waakten. Doch juist dit viel in het onderhavige geval zoo hoogst moeielijk, dat sommigen de komst van Paul Jones slechts voor een fijn doordacht middel hielden om de Staten-Generaal als ware het met geweld uit hunne onzijdige stelling te verdrijven. Zij konden op de schepen en de prijzen der Noord-Amerikanen, wier onafhankelijk-

heid noch door hen zelve, noch door Groot-Brittanje erkend was, immers kwalijk toepassen wat de tractaten en het volkenrecht dienaangaande voorschreven.

Dit besefte ook het Britsche gouvernement, dat bij monde van zijn Ambassadeur te 's Gravenhage den kaperkapitein als een rebel en staatsmisdadiger voorstelde. Het eischte voorts, dat men hem als een zeeroover zou behandelen, door zijne prijzen in beslag te nemen en die aan de rechte eigenaars terug te geven. Hierin wilden de Staten-Generaal niet treden. Zij moesten erkennen, dat zich bij de vestiging hunner eigen Republiek een dergelijk vraagstuk had voorgedaan, toen de Watergeuzen met hunne schepen rondzwalkten. Het ware bovendien zeer onstaatkundig geweest de Noord-Amerikanen, die vermoedelijk weldra eene plaats onder de onafhankelijke mogendheden zouden innemen, van de Republiek te vervreemden. Alles wel overwogen hebbende, besloten de Staten-Generaal, op grond van een in 1756 door hen gemaakt reglement, dat Paul Jones en de zijnen zich hier te lande slechts van het allernoodigste mochten voorzien en dan ten spoedigste moesten vertrekken. De hierbij gevoegde bepaling, dat men desnoods geweld tegen hen zou bezigen, vond bij velen in Holland luide tegenspraak.

Nog ingewikkelder dreigde het geval te worden, zoodra het bleek dat de bevelhebbers ook Fransche aanstellingen bezaten en vervolgens eene Fransche vlag heeschen, hetgeen Paul Jones zelf echter niet deed, ofschoon men hem van dezelfde dubbelzinnigheid van karakter verdacht.

Gelukkig bewerkte de Vice-Admiraal Reynst, wiens vlag aan boord van de *Amsterdam* woei, den 27sten December het vertrek van Paul Jones, voordat het nieuwe incident aanleiding kon geven tot nadere overwegingen. Hij noodzaakte den kaperkapitein de ankers te kappen, om aan het getalm een einde te maken. Drie dagen later staken, volgens een nader schrijven van den genoemden Vice-Admiraal, ook de overige Fransche schepen in zee. Paul Jones kwam met de twee prijzen behouden te Duinkerken. Zijne latere bedrijven hebben niets opgeleverd om de zekere vermaardheid te staven, die zijne verschijning, onder de gegeven omstandigheden, aan zijne persoonlijkheid had geschonken.

Intusschen waren alle beschikbare schepen in de Nederlandsche havens bijeengekomen, met uitzondering van de *Holland*, die te St. Eustatius lag, en van een kleiner, dat zich nog in de Middellandsche Zee bevond. Op de vele klachten der kooplieden over de werkeloosheid der zeemacht en het gebrek aan bescherming, hadden de Staten-Generaal, onder protest van Holland, in November het besluit genomen om voorloopig wel eenig konvooi te verleenen, doch niet aan houtschepen. Dientengevolge stak de Schout-bij-nacht van Bylandt den 27sten December, denzelfden dag, waarop Paul Jones was vertrokken, van de reede van Texel in zee met de *Princes Royal* (56), de *Argo* (40), de *Valk* (24), de *Zwieten* (44) en de *Alarm* (24), welke beide laatsten naar West-Indië bestemd waren. Buitengaats wachtte hij zijn konvooi in, dat uit 27 schepen moest bestaan, van welke hij zeker was dat zij geen scheepshout aan boord hadden. Hij kon echter des nachts niet goed zien hoeveel er waren en telde er 's anderen daags 17, welk getal later nog met enkele werd vermeerderd. Of van de menigte houtschepen, die op hetzelfde tijdstip ter reede van Texel lagen en nagenoeg tegelijk met het konvooi uitzelden, sommige tersluiks zich hierbij hebben aangesloten, doet minder ter zake, omdat zulks geenerlei moeielijkheid heeft gebaard. Hunne tegenwoordigheid heeft slechts een schijnbaren grond opgeleverd voor eenige liefelikheden door Schlosser, in zijne Geschiedenis der Achttiende en Negentiende eeuw, den Nederlanders naar het hoofd geslingerd.

Omstreeks denzelfden tijd moesten eenige bodems uit de Maas vertrekken. Hier waren den 26sten December de *Jason*, de *Castor*, de *Arend*, de *Bellona* en den *Briel* werkelijk in zee gestoken. Wegens ongunstig weder en hierdoor bekomen schade bleven er drie liggen, zoodat

alleen de *Arend*, bestemd naar Suriname, en de *Bellona*, die zich bij het konvooi moest aansluiten, de reis ondernamen. De laatste, meenende dat van Bylandt vooruit was, zeilde ongehinderd door tot St. Martin, zonder iets te bemerken. De andere bodems, van welke de *Jason* naar St. Eustatius moest, vertrokken eerst op den 7^{den} Januari.

Alleen met de schepen uit Texel ondernam de Schout-bij-nacht van Bylandt, omtrent wiens wedervaren het nog voorhanden journaal gehouden aan boord van de *Princes Royal* vele bijzonderheden behelst, den hem bevolen tocht. Hij had de koopvaarders, die hij onder zijn geleide nam, van een bijzonder sein voorzien om hen van andere te kunnen onderscheiden. Men kon van den Graaf van Bylandt niet vermoeden, dat hij, als bekend aanhanger van den Prins, diens bevelen in den wind zou slaan, of als edelman en militair eene valsche verklaring afleggen, die trouwens weinig zou hebben gebaat, omdat de Engelsche bevelhebbers aangaande de lading der gekonvooieerde schepen tamelijk goed schenen ingelicht.

Nauwelijks was het konvooi in zee, of men ontdekte een paar kleine Engelsche vaartuigen, die onmiddellijk afhielden. In den voormiddag kwamen verscheidene groote in 't zicht, die zooals later bleek tot een geheel eskader van zeven lineschepen met vele fregatten en kotters onder den Commodore Fielding behoorden. Nadat de onzen alles tot een gevecht hadden klaar gemaakt, praaide de *Courageux* (74), een der Britsche schepen, den Schout-bij-nacht en berichtte dezen dat de Britsche Commodore, die vooruit lag, een onderhoud met hem verlangde. Van Bylandt verklaarde zich hiertoe genegen en zeilde nu door tot dat hij des namiddags te half vijf het Britsche vlaggenschip de *Namur* (90) op zijde kwam. Uit de onderhandelingen door middel van sloepen aangeknoopt bleek weldra, dat de Nederlandsche Schout-bij-nacht, evenals zijn neef en vlaggenkapitein F. S. van Bylandt, wel kon verzekeren, dat zich onder het konvooi geene schepen met hout bevonden, doch dat zij niet hetzelfde konden verklaren nopens hennip, ruw ijzer en andere materialen, waarover tot dusverre niet was geklaagd. Het onderzoek, waartoe de Britsche Commodore, in dit geval, volgens zijn last moest overgaan, zeide van Bylandt niet te kunnen gedoogen. Inmiddels was het volslagen donker geworden, hetgeen de Britten verplichtte de uitvoering hunner verdere plannen tot 's anderen daags te verschuiven.

Uit de niet overal eensluidende berichten van hetgeen op den 31sten December tusschen de gemelde eskaders voorviel, is het volgende met genoegzame zekerheid op te maken.

Gedurende den nacht hadden vele schepen van het konvooi, en stellig dezulke, die er niet bij hoorden, de vlucht gekozen. Met de *Princes Royal*, de *Argo* en de *Alarm*, zeilde van Bylandt des morgens naar de overgeblevene, terwijl de *Zwieten* en de *Valk* iets meer te loefwaarts bleven. Tot tweemaal toe liet de Nederlandsche Schout-bij-nacht met scherp vuren op eene Engelsche sloep, die zich te half negen naar eene der koffen begaf, om haar te visiteeren. Nu opende Fielding zijn vuur tegen de *Princes Royal*, waarop van Bylandt onmiddellijk antwoordde, gesteund door Kinsbergen, den bevelhebber van de *Argo*. De bewapening van de *Alarm* was te zwak om veel te kunnen uitwerken. Maar de Nederlandsche Schout-bij-nacht zette den strijd tegen de overmacht niet voort. Hij streek de vlag, na door het hijschen eener rood en wit gestreepte vlag aan de bezaansroe, den anderen kapiteins gelast te hebben het gevecht insgelijks te staken. Omtrent den juisten tijd, waarop dit buitengewone sein werd gedaan, komen de berichten niet geheel overeen, daar men uit het journaal van den Schout-bij-nacht zou opmaken, dat het onmiddellijk na het vuren op de sloepen geschiedde.

Het doen van dit sein, hoe vreemd op zich zelf, was echter niet het eenige bezwaar later tegen van Bylandt ingebracht. Daar het strijken zijner vlag, noch door hem, noch door de Engelschen, als een teeken van overgaaf werd beschouwd, heesch hij deze weder, na eenig overleg met

een der Kapiteins van Fielding. Hij gelastte zelfs den Kapiteins Nauman en Mulder, hunne reis naar West-Indië met de *Zwieten* en de *Alarm* aanstonds te vervolgen. Nu de Britten op de oorlogsschepen toch geenerlei aanspraak maakten, is dit te begrijpen, evenals het besluit om met de drie overige bij het konvooi te blijven, ten einde van den afloop der zaak getuige te zijn. Minder begrijpelijk vonden sommigen het, dat van Bylandt aan de vordering der Britten met betrekking tot het gewone eerbewijs nog toegaf eer hij denzelfden avond het Engelsche eskader volgde, dat met de zeven aangehouden koopvaarders, later met nog twee achterhaalde vermeerderd, koers zette naar Portsmouth.

Zoodra de Schout-bij-nacht den 4^{den} Januari 1780 ter reede van Spithead was aangekomen, zond hij den Kapitein van Bylandt naar Londen met een brief aan der Staten Gezant van Welderen, waarin hij verslag gaf van het gebeurde. De opgebrachte koopvaarders, hoewel niet de strafbaarste, werden strenger behandeld dan andere, vermoedelijk omdat zij gekonvooieerd waren. Den 18^{den} Januari besloten de Staten-Generaal den Schout-bij-nacht met zijne schepen terug te roepen, opdat hij zich in de eerste plaats zou kunnen verantwoorden. Dientengevolge ging van Bylandt den 27sten Februari onder zeil met de *Princes Royale* de *Argo*, de *Valk* en de *Nassau* (64), die inmiddels te Spithead was binnengevallen. Den 1sten Maart kwam de *Valk* ter reede van Texel. Kapitein Sylvester, die er het bevel over voerde, had uitdrukkelijk order geene rapporten hoegenaamd te doen, betreffende het eskader, dat voorgaats lag en nog op den avond van denzelfden dag binnenviel.

Op de internationale betrekkingen had de ontmoeting tusschen van Bylandt en Fielding geen invloed, tenzij dat de wederzijdsche verbittering iets toenam. Groot-Brittanje zocht den oorlog niet en de Republiek had alle reden dien te duchten. Op advies der Admiraliteiten, drongen de Staten van Holland bij de Staten-Generaal aan op het vragen van satisfactie voor de ondergane belediging, waartoe den 17^{den} Februari voorloopig werd besloten, in afwachting van de goedkeuring der andere provinciën.

Alle verzoeken bij het Britsche hof, dat oogenschijnlijk van de gansche zaak weinig notitie nam, bleven echter zonder eenig gevolg. Maar dezelfde gebeurtenis, die tegen veler verwachting den buitenlandschen vrede niet verbrak, gaf aan de binnenlandsche tweespalt nieuw voedsel. Het onderzoek, op het verlangen van den Schout-bij-nacht zelven ingesteld, bracht te weinig aan het licht. De eenparige vrijspraak door een Hoogen Zeekrijgsraad, die er den 14^{den} April op volgde, rechtvaardigde den bevelhebber geenszins in de oogen der menigte. Uit de lange sententie, waarin verklaard werd, dat zijn gedrag overeenkomstig de regels van voorzichtigheid en van goede soldaat- en zeemanschap was geweest, „*vooral in aanmerking genomen de particuliere omstandigheden, waarin hij zich had beronden,*” putte men stof voor nieuwe beschuldigingen, die niet uitsluitend hem, maar ook den Stadhouders golden.

Andere zeeofficieren waren, volgens het gerucht, slechts tegen hun wil in de zaak betrokken. Onder de talrijke vlugschriften, waarin de ontmoeting tusschen van Bylandt en Fielding werd besproken, voerde er een den beteekenisvollen titel: *Kinsbergen's traanen gestort op 's lands schip van oorlog de Argo.*

Donker waren de uitzichten, terwijl het voorgevallene de gemoederen in den aanvang van 1780 bezig hield. Niemand kon met zekerheid bepalen, of de aanhouding van het konvooi niet tot vijandelijkheden zou leiden. Velen hoopten dit zelfs, in den waan, dat Engeland onder de slagen zijner vereenigde aanvallers weldra zou bezwijken. Maar de vloot der Franschen en Spanjaarden, die in het najaar op de kusten van Engeland werkelijk een verbazenden schrik had verspreid, was ten slotte vertrokken zonder iets van belang verricht te hebben. Men kwam echter hier te lande niet tot bezinning. Terwijl het den Franschgezinden nu en dan gelukt was

iets te doen om Frankrijk te believen, bewaarden de Staten-Generaal over de aanvragen van den Britschen gezant om hulpbenden een diep stilzwijgen, omdat de provinciën het dienaangaande niet eens konden worden. Maar Yorke had niet vruchteloos meer dan zeven en twintig jaren zijn meester in den Haag vertegenwoordigd. Hij kende den toestand der Republiek door en door, waarom de overigens gematigde schrijver van het „*Vrijmoedig en staatkundig onderzoek van een Geldersman*” hem liever in den hemel, dan in den Haag wenschte te zien.

Den 21sten Maart, te midden der verbittering over het opgebrachte konvooi herhaalde hij zijn verzoek om hulpbenden, tevens een termijn stellende, waarbinnen de Koning een bepaald antwoord verwachtte. Die termijn verstreek eer de Staten-Generaal het weigerend antwoord, waartoe alle provinciën, schoon niet op dezelfde gronden, hadden besloten, behoorlijk konden opmaken. Hun stilzwijgen werd echter in den bedoelden geest opgevat en het Britsche hof schorste diensgevolge alle tractaten met de Republiek, en met name dat van 1674.

Denzelfden dag, waarop de Staten-Generaal hiervan kennis kregen, besloten zij, niet zonder tegenspraak van de provincie Zeeland, tot het verlenen van onbepaald konvooi, alleen met uitzondering van die goederen, welke in het geschorste tractaat als oorlogscontrabande waren aangeduid. Frankrijk juichte dit toe en hief aanstonds alle nadeelige edicten op, ten behoeve der gansche Republiek.

Thans openbaarde zich inderdaad een streven om te doen, wat de meer besliste houding der Republiek dringend vereischte. Den 2^{den} Mei hechtten de Staten-Generaal hunne goedkeuring aan eene som van 2.623.590 gld., kort tevoren aangevraagd, om met eene gelijke som uit het last- en veilgeld de kosten eener uitrusting van 52 schepen te bestrijden. Weldra kwam er meer drukte in de havens en zeegaten, van waar de gereed zijnde schepen soms kleine kruistochten ondernamen, dewijl men voortdurend hoorde van geweldenarijen. Deze troffen ook andere mogendheden, waarvan sommige er omstreeks denzelfden tijd op bedacht waren haren geoorloofden handel met nadruk te beschermen.

Den 26sten Februari 1780 had Catharina II van Rusland, op raad van haren Minister Panin, eene verklaring geteekend, welke den grondslag legde tot een verbond van gewapende neutraliteit, waarin Zweden en Denemarken, die reeds in 1693 eenigermate het voorbeeld hadden gegeven, eerlang werden opgenomen. Het merkwaardige stuk, door Catharina II uitgevaardigd, behelsde nauwkeurige bepalingen nopens oorlogscontrabande, het recht van blokkade en andere punten, welker handhaving, zoo noodig met geweld, de onderteekenaars elkander plechtig waarborgden.

Den 3^{den} April was het ook den Staten-Generaal medegedeeld, die reeds den 24sten derzelfde maand, onmiddellijk nadat zij tot onbepaald konvooi hadden besloten, hunne ingenomenheid met de hoofdzaak betuigden. Doch vervolgens begon een onbegrijpelijk getalm over bijzaken, eer de Staten-Generaal den 20sten November met vier tegen drie stemmen konden besluiten aan de uitnoodiging te voldoen. In plaats van nu aanstonds aan de vreemde hoven hiervan kennis te geven, zooals binnen zes weken moest geschieden, verschoven zij dit eene wijle, hetgeen de Britten in de gelegenheid stelde om alles te verijdelen.

Sommige papieren gevonden bij Hendrik Laurens, den gewezen President van het Noord-Amerikaansche congres, die met de *Mercury* door een Britschen kruiser genomen en in October naar Londen gevoerd was, gaven het Britsche gouvernement een uitstekend voorwendsel aan de hand. Het zond die stukken, welke over den bedekten handel van sommige Nederlanders met de Noord-Amerikanen een helder licht verspreidden, aan den

Stadhouder. Deze, verbaasd over den inhoud en met reden wat geraakt door enkele uitdrukkingen betreffende zijn persoon, bracht den 30sten October al het ontvangene ter tafel in de vergadering der Staten van Holland. Voorzoover het brieven waren, tusschen particulieren gewisseld, leerde men er weinig nieuws uit; want het was algemeen bekend, hoe velen hier te lande over den vrijheidsoorlog der kolonisten dachten. Onder de overgelegde stukken bevond zich echter ook het concept van een tractaat, dat men later met Noord-Amerika hoopte te sluiten. Het was opgesteld in overleg met den Pensionaris en met voorkennis der Burgemeesters van Amsterdam. Dit klonk zeker hard genoeg, doch beteekende inderdaad niet veel, daar het slechts een ontwerp was, hetwelk eerst na de vrijverklaring der kolonisten bij de bevoegde autoriteit ter sprake moest komen. Het ruchtbaar worden dier op zijn hoogst zeer onvoorzichtige daad was genoeg, om de reeds ontwaakte hartstochten meer in beweging te brengen.

Te midden van het debat over het al dan niet geoorloofde van zoodanigen stap, drong de Engelsche gezant den 10^{den} November en den 12^{den} December, met klimmende heftigheid, op het voorbeeldig straffen der schuldigen aan. Daags voor de indiening der tweede memorie, hadden de Staten-Generaal besloten de kennisgeving van hunne aansluiting bij het verbond der gewapende neutraliteit wat te verhaasten. Doch nu kwam het Britsche gouvernement hun voor, door in den nacht tusschen den 19^{den} en den 20sten December tot den oorlog te besluiten, eer het officiëel bericht had van de toetreding der Staten-Generaal en eer deze het definitieve stuk den 24sten December te Petersburg lieten teekenen.

Op dien grond beweerde het, dat de Republiek, zelve niet langer neutraal, ook niet in een verbond van neutralen kon worden opgenomen.

Hiervan werd evenwel met geen enkel woord gerept in het oorlogsmanifest, dat slechts een tal van andere grieven opsomde, waaronder enkele inderdaad belangrijk genoeg om eene vredebreuk te rechtvaardigen. Maar dit lag immers in de bedoeling van velen hier te lande, die een oorlog met den gehaten Brit zelfs met vreugde tegemoet zagen, dwaselijk vergetende, dat de inwendig verdeelde en uitwendig zwakke Republiek oneindig meer te vreezen dan te hopen had. Er bestond toch weinig kans, dat de partijen haren onderlingen twist zelfs tijdelijk zouden staken, daar juist de omstandigheid, dat men slechts weinige personen voor de oorzaak van de vredebreuk hield, als ware het olie in het vuur wierp. Wat er tot verdediging van het politiek systema van Amsterdam werd geschreven, bewees te veel en lokte tegenspraak uit o. a. in het Politiek vertoog, hetwelk den Amsterdammers alles behalve aangenaam in de ooren moest klinken. Onder de talrijke vlugschriften, die het licht zagen, waren er ook gewijd aan den toestand der vloot, die eerlang weder eene hoofdrol zou moeten vervullen.

HOOFDSTUK V.

Kortstondige blijdschap over de vredebreuk. — St. Eustatius en andere bezittingen verloren. — Medewerking der Franschen. — Onbeduidende verrichtingen van 's lands vloot. — Gerecht van de Kapiteins Melrill en Oorthuys. — Zeeslag op de Doggersbank. — Teleurgestelde verwachtingen.

Oppervlakkig beschouwd is het tafereel van verwarring, hetwelk de laatste jaren der Republiek voor 1780 opleverden, reeds weinig opbeurend. Het werd sedert nog somberder gekleurd, ofschoon nu en dan opgeluisterd door spranken van den ouden heldenmoed. Alles draagt sporen van de naderende crisis in het ziekelijke en ondermijnde staatslichaam. Gistende bestanddeelen, die in dagen van kalmte een zuiverenden invloed konden hebben, verhoogden slechts den heerschenden nood en brachten de stroeve staatsmachine tot nagenoeg volkomen stilstand. Het nasporen van de oorzaken hiervan is niet alleen onmisbaar voor het verband, maar kan ook bovendien eene nuttige zijde hebben, omdat vele waarheden, door de gebeurtenissen uit de tweede helft der achttiende eeuw gepredikt, juist niet uitsluitend voor dat tijdperk gelden. Het zijn vooral de feiten, die opmerking verdienen. Afgetrokken begrippen, die ons vaak koud laten, erlangen toch in het kleed der historie eene zekere realiteit, die verwarmt en aangrijpt. Oorzaak en gevolg grenzen nader aan elkander, vallen meer als in een brandpunt te zamen en vormen zoo een helderen spiegel, die tot zelfkennis leidt.

Al aanstonds was de blijdschap, waarmede velen de oorlogsverklaring begroetten, eene grove dwaling. Wel zag men de aanzienlijke waarde in Engelsche fondsen belegd en omstreeks vijftig millioen, die onbeschermd aan de zee waren toe vertrouwd, niet voorbij; doch wie te goeder trouw hoopte, dat Nederland gelijk weleer den vermogenden tegenstander een gewenscht ontzag zou inboezemen, overschatte zoowel de bezwaren, waaronder deze gebukt ging, als de middelen, waarover de Republiek kon beschikken.

Ongetwijfeld was sedert eenige maanden in de havens niet vruchteloos gearbeid. Van de 69 bodems, waaronder ten minste 25 bruikbare linesschepen en 40 fregatten of andere charters van 24 tot 44 stukken, welke de Republiek bezat, waren toch verreweg de meeste voor de oorlogsverklaring in dienst gesteld. Den 28sten November kon de Schout-bij-nacht Binckes uitloopen met de *Prinses Louise* (54), bestemd naar de Middellandsche Zee; den 4^{den} December Kapitein F. S. van Bylandt, met de *Mars* (36), om naar West-Indië te gaan; den 19^{den} December de Schout-bij-nacht van Bylandt met de *Amsterdam* (68), waarmede hij naar de Spaansche Zee moest. Tegelijkertijd zeilde Kapitein van Rietveld met de *Nassau* (60) en Kapitein Cras met de *Nassau-Weilburg* (50) naar West-Indië. Andere schepen lagen te Texel, op de Maas of elders gereed.

Om een aanval van den zeekant met nadruk af te weren, was de voorhanden macht zeker toereikend. Doch zij kon de luchtkasteelen van ouden zeeroem, door sommigen op haar gebouwd, niet rechtvaardigen. Deze waren des te gevaarlijker, omdat de koude werkelijkheid hen niet aanstonds in duigen wierp en dus natuurlijk tot verkeerde gevolgtrekkingen leidde. Hoe ver dit ging, bleek aanstonds uit de beoordeeling van het wedervaren der bevelhebbers, die, onbekend met de vredebreuk, nog den 25sten December uit de Maas waren vertrokken. Kapitein Satink, voerende de *Prinses Caroline* (54), ontmoette den 30sten het Engelsche schip *Bellona* (74), dat overgave eischte en na eene weigering ontvangen te hebben zijn vuur opende. Dit kwam den onzen op veel schade aan staand en loopend want, drie dooden en tien

gekwetsten te staan. De Nederlandsche officieren, die het vijandelijk vuur gedurende een half uur hadden beantwoord, aan eene vergissing denkende, riepen nu, dat zij bereid waren als vrienden naar Duins te volgen, indien de Engelschen hun slechts van een loods voorzagen. Van overgave wilde Satink niets hooren, verklarende, dat hij zijn bodem liever wilde doen zinken of in de lucht vliegen. Zoodra hij echter 's anderen daags met de *Bellona* (74) en de *Marlborough* (74), die inmiddels genaderd was, Duins bereikte, bleek het, dat er geen abuis bestond. In alle opzichten overmand, moest Satink zijn schip overgeven, hetwelk de Engelschen vervolgens in bezit namen.

Weinig dagen later trof Kapitein van Volbergen, bevelhebber van de *Rotterdam* (52), die tegelijk met Satink was uitgezeild, nagenoeg hetzelfde lot. Hij ontmoette den 26sten een kotter, die onmiddellijk naar Duins stevende, en eene Nederlandsche kof, die Engelsch volk aan boord had, waarvan niemand het rechte begreep. Den 31sten, op de hoogte van Wight, eischte een Britsch commandant de overgave van de *Rotterdam* en gaf den onzen, na een weigerend antwoord bekomen te hebben, de volle laag. Hierdoor kreeg van Volbergen niet weinig schade, benevens drie dooden en een twintig gekwetsten, van welke er later nog vier overleden. Zoodra de batterij gereed was en ook hij zijn vuur opende, hield de Engelschman af.

Terwijl van Volbergen nu zijne reis voortzette en La Hogue naderde, zag hij in den namiddag van den 3^{den} Januari andermaal een Engelschen bodem. Toen deze weder hetzelfde eischte, was hij op alles voorbereid en wisselde eenige lagen met dien aanvaller, waarbij zijn volk weinig, doch zijn tuig des te meer leed. Maar ook dit schip hield vervolgens af, evenals een ander, dat zich den 4^{den} liet zien. Eerst den 5^{den} Januari tastte de *Warwick* (54), in 't zicht van de *Edgar* (74), den reeds deerlijk gehavenden bodem met kracht aan, dien van Volbergen niet onmiddellijk wilde overgeven. Na echter het vijandelijk vuur met drie of vier lagen beantwoord te hebben, moest hij voor de noodzakelijkheid bukken.

Thans vernam hij, dat het oorlog was; en bij zijne aankomst te Portsmouth, waar men hem den 15^{den} op parool aan wal liet gaan, dat hij vroeger eerst met de *Isses* (54) en vervolgens met de *Middeston* (30) had te doen gehad.

Zeker was er te Hellevoetsluis niets beproefd om die schepen, welke slechts een paar uren voor de aankomst van 's Prinsen bode waren uitgezeild, te verwittigen van het gevaar, dat zij in den mond liepen. Men had hun ten minste kleine vaartuigen kunnen nazenden, hetgeen de autoriteiten in Zeeland op denzelfden tijd met een gewenschten uitslag hadden gedaan. Voor dit verzuim kon men echter kwalijk den Prins aansprakelijk stellen, wiens bedoelingen men op losse gronden begon te wantrouwen. Dat hij aan den vooravond van een oorlog, waarvan hij en de zijnen na al het onvruchtbaar gekibbel der laatste jaren slechts nadeel voorzagen, nog tot gematigdheid overhelde, bewees geenszins, dat hij niet liever met kracht van wapenen den Britschen vorst tot dezelfde meening had genoopt. Met blijkbare zinspeling op zijne mislukte plannen van het vorige jaar, bracht bij den 26sten December, na het vertrek van Yorke, een voorstel der tafel om de zeemacht te versterken en tot verdediging der kust ook het leger wat te vermeerderen. Dit vond een zeer begrijpelijken tegenstand, omdat het bemannen der aanwezige schepen bezwaren opleverde, welke door eene gelijktijdige werving van troepen nog zouden vermeerderen. Het voorstel leidde eerst later tot de oprichting van een korps scheepssoldaten.

Over de versterking der zeemacht, waartoe de Stadhouder den 5^{den} Januari 1781 verschillende petitiën, gezamenlijk ten bedrage van 14.605.671 gld. indiende, dachten thans alle partijen eenstemmig, zoodat de Staten-Generaal eerlang hunne goedkeuring aan de gedane

voorstellen konden hechten. Om de bereiking van het oogmerk niet te zeer afhankelijk te maken van de ongeregelde opbrengst, werden de benodigde sommen voorloopig opgenomen. Met betrekking tot het verzuim, waarvan Satink en van Volbergen de gevolgen ondervonden, zij hier in het algemeen opgemerkt, dat men de keuze van sommige bevelhebbers niet gelukkig kan noemen. Tot hunne eigen schade, schenen noch Kapitein de Bruyn, die reeds vroeger wegens onvoorzichtigheid voor een krijgsraad was geweest en nu ter reede van Hellevoetsluis op de *Prins Willem* (74) het bevel voerde, noch de Vice-Admiraal Hartsinck, die met het algemeene toezicht belast, ter reede van Texel op de *Admiraal-Generaal* (74) commandeerde, ten volle voor hunne gewichtige taak berekend. Bij alle goede hoedanigheden, die zij als menschen en officieren mochten bezitten, misten zij beiden onmiskenbaar de noodige veerkracht.

Even besluiteloos als de Stadhouder zelf, liet de Vice-Admiraal door een te veelvuldig en te langdurig overleg vaak het gunstige tijdstip voorbijgaan. Is het wonder, dat velen, bij de heerschende spanning, achter het aarzelen der redeneerende hoofdpersonen ten laatste eenig boosaardig opzet waanden te zien, waarvan men deze inderdaad niet beter kan vrijpleiten, dan door hun wezenlijk zwak te doen uitkomen.

Aanvankelijk nam de Republiek eene zuiver defensieve houding aan tegen de talrijke kruisers en kapers der Britten. Tot bescherming van kusten en zeegaten werden batterijen aangelegd en troepen gedetacheerd. De regeering vernieuwde ook het plakkaat op de vijandelijke kapers, waarvan er een zoo dicht bij den wal te Scheveningen kwam, dat zijne kogels door de huizen vlogen. Dit geval baarde niet weinig opschudding. De Stadhouder zelf, de Hertog van Brunswijk en vele nieuwsgierigen snelden aanstonds naar het bedreigde punt. Hieruit blijkt ten volle, hoe weinig er noodig was om de weerlooze Republiek schrik aan te jagen. Daarom was haar contra-manifest zoo flauw gesteld; daarom wenschten de Staten van Zeeland, ook na de openbare vredebreuk, den vijand door toegeeflijkheid nog tot andere inzichten te brengen, hetgeen een der woordvoerders van de andersdenkende partij in de *Post van den Neder-Rhyn* de hatelijke opmerking ontlokte, dat hij nooit aan den heldenmoed der Zeeuwen had getwijfeld, en nu slechts hoopte dat zij geene korenschepen in plaats van kaperschepen tegen Engeland zouden uitzenden.

Tot het beveiligen van den nationalen eigendom, die bij het uitbreken van den oorlog overal verspreid was, kon vooreerst niets gedaan worden. Binnen enkele weken vielen den vijand omstreeks 200 koopvaarders, ter waarde van vijftien millioen gulden, in handen. Meer dan 300 andere lagen in vreemde havens en durfden zich niet op zee vertoonen. Handel en visscherij stonden volslagen stil. In de koloniën zou het er vermoedelijk treurig uitzien, omdat vele schepen, onbekend met den oorlog, waren uitgezeild. De Kapiteins Rietveld en Cras, die te Madera bericht kregen, hadden zich naar Curaçao begeven, waar de *Beverwijk* en de *Arend* lagen.

Op last van den Stadhouder had de Schout-bij-nacht van Bylandt, na zijne aankomst te Lissabon, Kapitein de Rook, die zich met de *Eendragt* aldaar bevond, den 30sten Januari naar West-Indië gezonden. Hierdoor bleef Suriname behouden, evenals Curaçao door de tijdige komst van de *Nassau* en de *Nassau-Weilburg*. Andere plaatsen vielen den vijand bijna zonder slag of stoot in handen, nadat Rodney, die een Britsch eskader in West-Indië commandeerde, den 27sten Januari, tegelijk met het bericht van den oorlog, ook last tot handelen gekregen had. Den 3^{den} Februari veroverde hij St. Eustatius, hetwelk den Britten zoo lang een doorn in het oog was geweest. Hij vond er de *Mars* (36), waarmede Kapitein van Bylandt onlangs was aangekomen, en een ontzaglijken buit aan geld en koopmansgoederen, door sommigen op wel vijftig

millioen gulden begroot. Zelfs achterhaalden drie zijner schepen den Schout-bij-nacht Crul, die een paar dagen geleden was vertrokken met de *Mars* (60) en een konvooi van 23 koopvaarders, waarvan er slechts één aan de Engelschen ontsnapte. De Schout-bij-nacht sneuvelde met drie der zijnen, waarna het gansche konvooi te St. Eustatius werd opgebracht. Saba, St. Martin, Berbice, Demerary en Essequibo volgden weldra, doch werden met meer versooning behandeld dan St. Eustatius.

Rodney achtte zich gerechtigd om hier met eene ongehoorde gestrengheid bijna alles verbeurd te verklaren, niet alleen dewijl vele inwoners verboden handel gedreven hadden, maar ook dewijl vele Engelschen er in betrokken waren, zooals bleek uit eenige gevonden koopmansboeken.

De bevelhebber zond deze als bewijsstukken naar Londen, waar zij echter nergens te vinden waren, toen hij die later tot eigen verantwoording opvroeg.

Veel kwam nochtans van den buit niet terecht. Op het eiland zelf werd een gedeelte ver beneden de waarde verkocht. Een konvooi van 34 schepen, met het voornaamste naar Engeland gezonden, ontmoette een Fransch eskader onder La Motte-Piquet, die er meer dan de helft van wegnam. Sommigen hier te lande vleiden zich, dat zij dientengevolge een gedeelte van het verlorene zouden terugkrijgen. Maar dit ging niet. Op het algemeene gebruik was geen beroep te doen, omdat alles langer dan vier en twintig uren in 's vijands handen was geweest. Nopens eene gunstiger voorwaarde, indien het verlorene door oorlogsschepen werd heroverd, kwam men eerst drie weken later met Frankrijk overeen. De Nederlandsche kooplieden moesten zich dus vergenoegen met den schralen troost, dat eene aanzienlijke hoeveelheid van den buit ook den vijand was afhandig gemaakt.

Met de eenmaal zoo vermogende Oost-Indische Compagnie was het thans weinig minder treurig gesteld, dan met hare altijd eenigszins hulpbehoevende zuster. Noch hare schepen, noch hare bezittingen waren tegen een aanval gedekt. Zij leed dan ook niet onbelangrijke verliezen. De Kaapkolonie dankte haar behoud slechts aan eenig krijgsvolk, hetwelk de Fransche admiraal de Suffren, op zijne reis naar Indië, er achterliet. Uit dien hoofde tastte de Britsche admiraal Johnstone haar niet aan. Doch in de meer westelijk gelegen Saldanha-baai veroverde hij in Juli een vijftal schepen der Compagnie. Drie andere, welke vroeger in zee tijding hadden bekomen van de vredebreuk, zetten koers naar de havens van Noorwegen. Van een zestal, dat in den Oceaan eenige kapers had afgeslagen, waarbij de *Eendragt* of *Concordia* was verongelukt, bereikten er vijf, onder bescherming eener Spaansche vloot, den 8sten Juni de baai van Cadix.

Tot eer van hen, wier onvruchtbaar gekibbel veel had bedorven, zij hier aangemerkt, dat het ten minste in het voorjaar van 1781 niet aan geld ontbrak. Maar de ervaring had reeds meer getoond, dat eene vervallen zeemacht niet oogenblikkelijk met geld te herstellen is. Al aanstonds wees de heer Titsingh, in eene flink gestelde brochure, op de schaarsheid van zeevolk. Onder de middelen ter verbetering, die hij aanbeval, behoorde het oprichten eener maatschappij, evenals in Engeland. Dit vond wel algemeene goedkeuring, doch werkte meer op tijd en gaf iemand, die het doel prees, tevens deze schalksche opmerking in de pen:

„Wij leeren thans in een eeuw van sociëteiten en maatschappijen, en het is te hopen, dat de posteriteit het nut erlangen zal, dat deselve beoogen, maar voor zoo verre als men thans nog bereekenen kan, is de winst van deselve niet groot.”

Ook te Dordrecht opperden sommigen het denkbeeld om eene maatschappij op te richten, meer bepaald tot aanmoediging en belooning van Nederlandsche heldendeugd. Intusschen was het benoodigde personeel, ondanks de uitgelofde premiën, niet dadelijk te vinden. Zoo er nieuwe schepen bij kwamen, moest zulks nog grooter bezwaar opleveren. Dit zou evenwel vermoedelijk niet spoedig gebeuren, omdat het insgelijks aan werkvolk voor 's lands werven ontbrak. Hier was men verplicht zich te behelpen met personen, wier ambacht slechts eenige punten van overeenkomst had met dat van den scheepstimmerman. Ter bespoediging werden bovendien niet alleen vele schepen op particuliere werven aanbesteed, maar poogde men ook de Noordsche mogendheden te bewegen tot het overdoen van eenige bodems met bewapening en volk. Deze toonden zich evenwel hiertoe niet bereid. Catharina II, op wier bijstand men voornamelijk had gerekend, beantwoordde het verzoek om hulp met nieuwe voorstellen tot bemiddeling. Op geestige wijze hekelde men, in de *Post van den Neder-Rhyn*, hare verhouding tot de Republiek. In een droomgezicht, was sprake van een koerier naar Petersburg gezonden, beladen met demonstratiën, deliberatiën, resolutiën, sollicitatiën en andere hedendaagsche galanteriewaren, om die te verruilen tegen oorlogsschepen en equipages, van waar hij terugkeerde, met een valies vol mooie woorden, verhandelingen over de zelfverdediging en den scheepsbouw, een spiegelkje van het verledene, het tegenwoordige en de toekomst, alles aangevuld met wind. Zeker lieten de meesten hunne ijdele verwachting, gebouwd op de gewapende neutraliteit, langzamerhand varen en kwamen allen meer tot de overtuiging, dat de Republiek, wilde zij iets uitwerken, zich zelve moest helpen.

Voorloopig konden de gereed zijnde schepen, hoewel niet talrijk, den vijand op kleine schaal toch wel eenige afbreuk doen. Velen, onder welke de Stadhouder, meenden het. Doch nauwelijks waren de eerste plannen hiertoe onder de leiding van den Vice-Admiraal Hartsinck ontworpen, of diens handelingen verwekten zooveel opspraak, dat men al wat dienaangaande geschreven en gedrukt is met de grootste omzichtigheid moet gebruiken. Zijn oorspronkelijk verbaal, tot eigen verantwoording door hem overgelegd, levert echter overvloedige stof om het vroeger uitgesproken oordeel te staven. Hieruit blijkt, dat de Vice-Admiraal in Februari iets vernomen hebbende van een Engelsch konvooi, dat eerlang de Elbe moest verlaten, den Prins voorstelde, pogingen aan te wenden om die vijandelijke macht te onderscheppen. Nadat echter de Prins het plan goedgekeurd en er den 16^{den} Maart zelfs nader op aangedrongen had, vond de Vice-Admiraal het, wegens de ongereedheid zijner schepen, niet uitvoerbaar. Hij begaf zich vervolgens naar den Haag, van waar hij eerst den 10^{den} April terugkeerde. Op dat tijdstip lagen ter reede van Texel verscheidene bodems, onder welke het vlaggenschip de *Admiraal-Generaal* (74). Aan boord hiervan zond Hartsinck den 14^{den} eenige orders aan de Kapiteins de Bruyn en Baron van Kinkel, die te Hellevoetsluis en te Vlissingen commandeerden; hij gelastte bovendien aan zeven Kapiteins, ter reede van Texel, zich tot eene expeditie gereed te maken.

Aan het geleiden van koopvaarders was vooreerst niet te denken. Er was vooral gebrek aan personeel. Volgens de later ingediende Missive en Memorie van den Stadhouder, ontbraken, alleen voor de schepen van Amsterdam, niet minder dan 1600 koppen, waaronder 24 luitenants en 129 onderofficieren.

Kort na zijne terugkomst te Texel berichtte de Vice-Admiraal aan den Prins, dat zich thans een Engelsch konvooi in de Wezer bevond. Hierop vertrok de Stadhouder in persoon naar den Helder, waar men hem statelijk ontving. Na eenig overleg, in het bijzijn van den Amsterdamschen burgemeester Bendorp, kreeg Hartsinck de benoodigde volmacht om de

Schout-bij-nacht Zoutman met eenige schepen te detacheren. Weldra vertrokken de Prins en andere autoriteiten, die tijdens hun verblijf ook de inrichting van het Nieuwediep tot eene geschikte ligplaats voor groote schepen hadden besproken. Zij hielden de onderneming tegen het vijandelijk konvooi voor zoo stellig bepaald, tegen de eerste gunstige gelegenheid, die zich op of na den 26sten April zou voordoen, dat Bendorp met een zijner vrienden een glas op den goeden uitslag ledigde, toen de wind op den gemelden dag uit het oosten woei.

Maar Hartsinck scheen terug te deinzen voor de verantwoordelijkheid, die natuurlijk eenigermate op hem zou rusten. Hij vond de ruchtbaarheid van het plan en de ongereedheid van twee kleine schepen belangrijk genoeg, om op het tijdstip der uitvoering de zaak nogmaals met Zoutman te beredeneeren en dientengevolge nadere orders in den Haag te vragen, omdat hij wel volmacht, doch geen stelligen last gekregen had. Hierop kwam een antwoord van den Prins, dat weder een krijgsraad noodig maakte, die bij meerderheid van stemmen de onderneming afkeurde. Hartsinck zelf, die hiertegen eerst bezwaren had geopperd, stemde er nochtans voor.

Luide en oogenschijnlijk niet ongegronde klachten lieten zich hooren, over de werkeloosheid der vloot, nu zich eene gelegenheid tot handelen aanbood, waarvoor men hare krachten toereikend waande. Wel beseften sommigen, dat er vooreerst geen sprake kon zijn van grootsche verrichtingen, zoolang niet 25 linesschepen en een gelijk aantal fregatten gereed lagen. In een gedrukten „*brief uit Texel over de vloots-renue van Zijne Doorluchtige Hoogheid,*” was uit dien hoofde zelfs bitter den spot gedreven met de fiere houding, welke de Gekroonde Leeuw te midden eener onaanzienlijke macht behield. Het ware, volgens den schrijver, zeker een ondeugend en leelijk paskwil geweest, indien men hem eens met den staart tusschen de beenen had afgebeeld; doch het zou ongetwijfeld beter met den toestand hebben gestrookt, dan eene majestueuse en dreigende houding.

Tot het onderscheppen van een vijandelijk konvooi, achtte men evenwel 's lands vloot in staat. Waarom hadden 's lands zeeofficieren dit niet beproefd? Waarom liep de vloot, na de revue, volgens den algemeenen wensch niet in zee, terwijl „*de zuchtende koopvaardij en de smeekende haringvaart naar bescherming reikhalsden?*”

Gehoor gevende aan veler dringend verlangen, gelastte de Stadhouders nu uitdrukkelijk het uitzenden van eenige schepen. Dientengevolge vertrok Kapitein Kinsbergen den 9^{den} Mei met de *Batavier* (54), de *Amphitrite* (36), de *Argo* (40), de *Venus* (24) en de *Ajax* (20), waarbij zich later nog de *Eensgezindheid* (36) voegde. Weldra bleek het echter, uit de rapporten van Kinsbergen, dat zijne macht onvoldoende was. De Prins beval daarom haar te versterken, waaraan Hartsinck onmiddellijk voldeed, door op den 14^{den} Mei zelf onder zeil te gaan met de *Admiraal-Generaal* (74), de *Erfprins* (54), de *Zephyr* (36) en de *Zeebaars* (20).

Maar het eskader, dat hij thans onder zich had, beantwoordde geenszins aan de verwachting. Uit vrees van te worden afgesneden, bleef het nabij de kust toeven. Het bespeurde om die reden niets van een vijandelijk konvooi, dat, volgens een koopvaarder, den 11^{den} Mei onder het geleide van slechts vijf oorlogsschepen werkelijk uit de Wezer was gezeild en den koers benoorden om Hitland gezet had. Mogelijk was dit geschied om het Nederlandsche eskader te vermijden, evenals de Engelschen het vertrek van een ander konvooi uit dien hoofde wat verschoven. Er moest echter meer gebeuren, om de natie te bevredigen.

Wien zal het bevreedden, dat het misnoegen klom, toen Hartsinck den 24sten Mei, met achterlating van een paar kleine kruisers, weder binnenviel. Openlijk beschimpte men hem, als had hij den vijand met een driewerf hoezee begroet, doch onmiddellijk het roer gewend, om ten spoedigste in veiligheid te geraken.

Terwijl nu maatregelen werden genomen, om de reede van Texel tegen een aanval te dekken, en plannen ontworpen, om Zoutman met een sterker eskader uit te zenden, wierpen velen de schuld van den slechten gang der zaken op 's Prinsen raadslieden, en vooral op den Hertog van Brunswijk. In Juni drong de regeering van Amsterdam op diens verwijdering aan, hetgeen tot een heftig tooneel met den Stadhouder zelve aanleiding gaf en den Hertog eene bittere klacht ontlokte over de grievende beledigingen, waaraan hij dagelijks bloot stond. Doch alle maatregelen tegen den wassenden stroom van vlugschriften, libellen en paskwillen schenen ontoereikend. Hun aantal nam voortdurend toe en hun inhoud begon zich meer tegen den Prins zelve te richten.

Intusschen was de houding van Hartsinck niet het eenige punt van bezwaar tegen het beleid over 's lands vervallen zeemacht. Voor Curaçao, waar Kapitein Rietveld met de *Nassau* (64) en Kapitein Cras met de *Nassau-Weilburg* (54) benevens twee fregatten lagen, was behoorlijk gezorgd. Doch St. Eustatius en andere plaatsen waren den vijand als eene weerlooze prooi in handen gevallen. Crul had met één schip voor de overmacht moeten bukken. Schier nergens vond de nationale eigendom eene gewenschte bescherming. Van alle kanten hoorde men slechts van verloren schepen en goederen. Den 12^{den} April hadden sommige reeders en kooplieden den Schout-bij-nacht Binckes zelfs van plichtverzuim aangeklaagd, met verzoek om vergoeding der geleden schade.

Deze bevelhebber, wiens vertrek naar de Middellandsche Zee vroeger is aangestipt, was rechtstreeks doorgezeild naar Livorno en den 23sten Januari aldaar aangekomen. Behalve de *Princes Louise*, had hij bij zich de *Castor*, gevoerd door Kapitein Melvill, dien hij den 19^{den} in zee had aangetroffen. Deze had in 1780 de presenten naar Algiers gebracht en sedert in de Middellandsche Zee en nabij de Spaansche kusten gekruist.

Onder de orders van den Schout-bij-nacht kwam hij nu te Livorno, waar zij een bericht vonden van den oorlog en een bevel tot represailles. Dientengevolge zond Binckes Kapitein Melvill uit, die op den 4^{den} Februari de *den Briel* ontmoette, gevoerd door Kapitein Oorthuys, die in Januari 1780 tegelijk met hem uit het vaderland was vertrokken en sedert insgelijks verschillende kleine tochten had gedaan. Beiden kwamen den 24sten Februari met hunne schepen te Livorno, waar zij den 1sten der volgende maand last kregen zich gereed te maken tot een kruistocht bij de Vlaamsche eilanden, om er de Oost-Indische schepen in te wachten en deze naar eene Spaansche haven te geleiden. Hetzelfde was ook den Schout-bij-nacht van Bylandt gelast, die evenwel, na zijne aankomst met de *Amsterdam* te Lissabon, aldaar voortdurend in reparatie lag en vooreerst met dien bodem niets kon aanvangen.

Terwijl Binckes nog met zijne drie schepen te Livorno was, brachten de Engelschen er den 11^{den} Maart de *St. George*, een Nederlandsch schip van Smyrna, op, welke gebeurtenis de Kapiteins Melvill en Oorthuys in hunne journalen slechts ter loops vermelden. Alleen de schrijver van den laatste teekende aan, dat men eenige dagen tevoren van de verovering en de vermoedelijke opbrengst van dien bodem te Livorno verwittigd was. Dit erkende ook de Schout-bij-nacht Binckes, toen hij vernam, dat men op grond hiervan de gemelde klacht tegen hem had ingeleverd. Hij verontschuldigde zich echter met de tijdelijke ongereedheid zijner schepen, die zich tot een verre tocht moesten voorbereiden, en wierp de schuld der valsche voorstelling van het gebeurde op de partijdigheid der bevolking van Livorno. Het gelukte hem niet zich van allen blaam te zuiveren; want zijn brief, den 20sten Juni geschreven en door den druk algemeen verkrijgbaar gesteld, had geenszins de beoogde uitwerking.

Melvill en Oorthuys logenstrafden eerlang door daden elk nadeelig gerucht, dat ook ten hunnen opzichte mocht zijn verbreid. Zij vertrokken den 20sten Maart met den Schout-bij-nacht van Livorno, doch kregen twee dagen later bevel zich te verwijderen, om den hun opgedragen last te volbrengen. Te Malaga binnengelopen, vernamen zij de ontzettende verliezen, welke de Republiek reeds in West-Indië had geleden, en tevens dat er eene overmachtige vloot te Gibraltar lag. Dit bewoog hen eene wijle te vertoeven en eerst den 15^{den} Mei, na de ontvangst van meer geruststellende berichten, onder zeil te gaan. Het gezelschap van de *Séduisant* (10), een Fransch schip, ware hun bijna noodlottig geworden. Dit liep toch onbegrijpelijkerwijze, in weerwil der gedane seinen, de *Castor* aan boord en berokkende dezen bodem op een hoogst ongelegen tijdstip schade aan de buitenhuid, die in zee niet te herstellen was. Melvill liet het gat van een paar vuisten slechts met eene prop vullen en hierover een plankje spijkeren, waarmede hij nauwelijks gereed was, of hem werd bericht, dat zich een drietal vijandelijke fregatten in de straat van Gibraltar bevonden. Zijn besluit om deze op te zoeken, werd door de equipage met een luid hoera begroet.

Twee Engelsche fregatten, die zij den 29sten Mei in 't zicht kregen, verwijderden zich, nadat de onzen eenige schoten tegen hen gelost hadden, die evenwel niet raakten. Den 30sten kwamen dezelfde bodems, zooals later bleek, de *Flora* (42), gevoerd door Kapitein Williams, en de *Crescent* (36), gevoerd door Kapitein Pakenham, op de hoogte van kaap St. Maria voor den wind op de Nederlandsche schepen af.

Melvill poogde vergeefs de *Flora*, die hem des morgens te half vijf de eerste laag gaf, tusschen twee vuren te brengen. Hij moest zich dus tot een afzonderlijk gevecht bepalen, terwijl Oorthuys de *Crescent* onder handen nam. Slechts nu en dan konden de kapiteins enkele schoten met elkanders bestrijder wisselen. Beiden kweten zich uitermate, doch geenszins met denzelfden uitslag.

De *Castor* leed ontzettend, omdat het de *Flora* gelukt was hem voorover te vallen, en hem, schier van voren, herhaaldelijk te enfileeren. Dientengevolge werd de geheele batterij onbruikbaar, op twee stukken na, die Melvill tegen de voorliggende partij niet kon aanwenden. Na in den loop van twee en een half uur 21 dooden en 42 zwaar gekwetsten bekomen te hebben, van welke er later nog 14 overleden, moest hij zijn ontramponeerden bodem overgeven. Williams, die 9 dooden en 34 gekwetsten telde, prees het gedrag van den Nederlandschen bevelhebber, vooral omdat hij erkennen moest, dat zijne bewapening veel zwaarder was. De gansche laag van de *Castor* schoot toch slechts 186, die van de *Flora* meer dan 300 pond.

Bij de overgave van de *Castor*, zette Oorthuys, wiens equipage den strijd met blijdschap had aangevangen, het gevecht nog voort. Lang kon het evenwel niet meer duren. Op de *den Briel* lagen 6 dooden en meer dan 40 gekwetsten, waaronder sommige doodelijk.

Nog erger was het gesteld aan boord van de *Crescent*. Deze had in drie uren tijds 27 dooden, 67 gewonden en eene ontzaglijke schade bekomen. De groote mast en de bezaansmast vielen over boord. Niet te vergeefs had Oorthuys 1200 schoten gedaan, en 5000 p. kruit verbruikt. De bodem van Pakenham lag geheel reddeloos en moest den strijd staken. De bemanning gaf hiervan de onmiskenbare teekenen door het strijken der vlag, het wuiven met de hoeden, en het luide roepen van „*Yes Sir!*” Maar dit baarde Oorthuys in zeker opzicht eene grievende teleurstelling, die in sommige uitdrukkingen van zijn journaal doorstraalt. Zijn eigen sloepen waren zoo doornageld, dat hij die niet kon uitsturen; die van de *Crescent* lagen onder de pas gevallen masten. Thans ontwaart hij met schrik, dat de *Castor*, die hem moest bijspringen, reeds gestreken heeft en eene Engelsche vlag toont.

Het overgeven van de *Castor*, die volgens de eerste waarneming van Oorthuys nog goed, volgens die van den schrijver echter slechts redelijk in de zeilen scheen, achtte de teleurgestelde bevelhebber des te meer jammer, omdat anders stellig de beide Engelsche schepen veroverd zouden zijn, terwijl hij nu zelfs de *Crescent* niet in bezit kon nemen. „*Had ik maar zeil kunnen voeren!*” riep hij uit; want het ontbrak de bemanning noch aan moed, noch aan lust. Doch ook zijn eigen schip had veel geleden. Weldra brak ook zijn groote mast af, 22 voet boven het dek, en viel deze met alles wat er aan was over boord. Bij het kappen der vleet, gingen nog een aantal kooien verloren.

Alvorens de bewegingen der schepen, na dien vrij zonderlingen afloop van den strijd, verder te volgen, zij hier opgemerkt, dat Oorthuys den verkregen uitslag niet overdreef. Ook Melvill had de vlag zien strijken en verzekerde, dat Pakenham na het gebeurde aan boord van de *Flora* overging, omdat hij zwaarigheid maakte als bevelhebber dienst te doen, eer hij zich voor een krijgsraad wegens het strijken zijner vlag had verantwoord. Oorthuys ontving nog jaren daarna een zeer vleidend schrijven van Pakenham, waarin deze niet alleen de waarheid van het voorgevallene bevestigde, maar ook de edelmoedigheid, waarmede hij en het overschot zijner equipage gespaard waren, hoogelijk roemde.

Inderdaad was het een geluk voor Oorthuys, dat Williams, die er misschien anders over kon denken, de handen te vol had, om zich oogenblikkelijk met de *den Briel* te bemoeien. Hij moest toch eerst de *Crescent* en toen deze, na drie dagen sukkelens een noodtuig had, de *Castor* op sleeptouw nemen. Hieraan werd nu insgelijks drie dagen lang gerepareerd. Den 19^{den} Juni, op de hoogte van Ouessant, maakten vervolgens twee Fransche schepen, de *Friponne* (40) en de *Gloire* (36), jacht op de in haast wat opgelapte bodems. Het eene veroverde aanstonds de *Castor*, het tweede 's anderen daags de *Crescent*. Alleen de *Flora*, waarop Melvill zich met een veertig man zijner equipage bevond, bereikte den 26sten de reede van Spithead. Een dag later kwam aldaar een Engelsch konvooi uit West-Indië, met de beide landsschepen *Mars*. De Kapiteins Melvill, van Bylandt en Halm kregen eerlang vergunning om op hun woord naar Holland te gaan. De *Castor*, die te L'Orient was opgebracht, werd aldaar, na een speciaal onderzoek, afgekeurd en voor sleet verkocht.

Oorthuys was den 2^{den} Juni te Cadix aangeland, waar hij 110 zijne gekwetsten aan wal bracht. Van hun ellendigen toestand hing de Nederlandsche consul een droevig tafereel op, verklarende dat er zelfs stukken glas en porselein uit de wonden gehaald werden. Dit was ongetwijfeld niet aan Pakenham te wijten en laat zich uit de woede van een schier hopeloos gevecht eenigszins verklaren. Oorthuys vond te Cadix Kapitein Berghuys met de *Princes Maria Louise*. Maar deze bodem verkeerde in zulk een slechten staat, dat hij eerlang verkocht moest worden, hetgeen den bevelhebber van de *den Briel*, tot aanvulling zijner bemanning, uitmuntend te stade kwam.

Den 8sten Juni vielen nu te Cadix, onder het geleide eener Spaansche vloot, ook de vijf Oost-Indische schepen binnen, waarop Melvill en Oorthuys hadden moeten kruisen. De Schout-bij-nacht van Bylandt, wien dit insgelijks was opgedragen, lag nog in het ongereede te Lissabon, en kon eerst den 7^{den} Juli met de *Amsterdam* en de *Dieren* in zee steken.

Melvill en Oorthuys hadden metterdaad getoond, dat zij en hunne equipages de moedgevende pillen niet behoefden, in een buitenlandsch nieuwspapier, tot beschimping der Hollanders aangekondigd. Misschien had de Stadhouders meer partij kunnen trekken van de geestdrift, door het bericht hunner kloeke houding te weeg gebracht, indien hij nu oogenblikkelijk gehandeld en minder geraadpleegd had. Wel verre van die gunstige stemming der natie aanstonds te leiden, lokte hij den 28sten Juni, om zijn bestuur te rechtvaardigen, weder een omstandig rapport uit over

den toestand en de verrichtingen der Admiraliteiten, hetwelk alle Collegiën iets later inleverden. Het opmaken dier stukken verslond echter veel tijd en de inhoud gaf weder stof tot nader geschrijf.

Inmiddels was de vloot niet uit het oog verloren. Bijna onmiddellijk na de terugkomst van Hartsinck, had de Stadhouder met dezen het zenden van een konvooi naar de Oostzee besproken, waartoe hij dien bevelhebber den 4^{den} Juli een bepaalden last zond. De Schout-bij-nacht Zoutman moest het commandeeren, en tot meerder veiligheid, zoowel van het konvooi als van de kust, moest Kapitein van Kinsbergen tegelijkertijd met een eskader in de Noordzee kruisen. Op de bezwaren, andermaal door den Vice-Admiraal in het midden gebracht, antwoordde de Prins, dat hem die niet belangrijk genoeg toeschenen om deswege het vertrek te verschuiven, er deze opmerkelijke woorden bijvoegende:

„In deeze tijden ben ik verplicht u nader aen te schrijven, om de schepen te doen uitgaen, tot het beschermen van de koopvaerdschepen, aen u overlaetende, om, zoo zulks geraden vind, krijsraet te doen houden, doch met dien verstande, dat van de eerste goede wint moet werden geprofiteert, tenzij dat eenparigh door den krijsraet wierden begrepen, nadere ordres te moeten vraegen; in dat geval alleen en in geen ander, authoriseere ik u, om nadere ordres te vraegen; want wij moeten ons niet als geblocqueert considereeren, zoo ras als men verneemt, dat de vijand in zee is”.

Beide commandanten staken den 20sten Juli, even voor de ontvangst van den gemelden brief, in zee: Zoutman met de *Admiraal de Ruyter* (68), de *Holland* (64) en drie fregatten; Kinsbergen met de *Admiraal-Generaal* (74), de *Erfprins* (54), de *Batavier* (54), de *Argo* (40) en een drietal kleinere bodems. Hartsinck drukte bij zijn bericht hiervan den wensch uit, dat Kapitein de Bruyn, volgens den hem gegeven last, weldra met de *Prins Willem* (70) en een paar kleinere schepen bij Zoutman mocht aankomen en dat de *Zuid-Beveland* (64), een Zeeuwsch schip, tot versterking van Kinsbergen mocht opdagen. Noch het eene, noch het andere geschiedde. Zoutman kreeg buitengaats alleen de *Piet Hein* (54) en twee fregatten, die zich bij het eskader voegden met de 71 koopvaarders, welke in het Vliee bijeengekomen waren. Gelukkig dat hij de schepen van Kinsbergen nog bij zich had, toen hij in den vroegen morgen van Zondag den 5^{den} Augustus, op de hoogte van de Doggersbank, een aanzienlijk getal vreemde schepen in 't zicht kreeg.

Weldra bleek het een Engelsch eskader te zijn onder den Vice-Admiraal Hyde Parker, dat eene menigte koopvaarders uit de Sond naar de Engelsche havens geleidde.

Zoodra de vijandelijke bevelhebber zich met eenige schepen van het konvooi afzonderde, liet Zoutman de koopvaarders met een paar fregatten wat lijwaarts afzakken. Hij schaarde voorts onmiddellijk zijne schepen in linie van batailje en posteerde de nog aanwezige fregatten aan lij. Toen de Britsche schepen hem te zeven uren, met een noordoostenwind, voor den wind naderden, liet hij zijne schepen, die op eene kabellengte van elkander lagen, nog wenden, zoodat zij over stuurboord, om de Oost-Zuid-Oost kwamen te liggen, eer de strijd aanving. Het eerste schip der Nederlandsche linie was de *Erfprins*, gevoerd door Kapitein Braak. Hierop volgden de *Admiraal-Generaal* onder Kapitein van Kinsbergen, de *Argo* onder Kapitein Staring, de *Batavier* onder Kapitein Bentinck, de *Admiraal de Ruyter*, het vlaggenschip van den Schout-bij-nacht, de *Piet Hein* onder Kapitein van Braam en eindelijk de *Holland* onder Kapitein Dedel

De zwakheid van de *Argo* is vermoedelijk de reden, dat het vlaggenschip niet in het midden lag. Lijwaarts van de linie bevonden zich de fregatten *Amphitrite*, *Zephyr*, *Eensgezindheid* en *Bellona*, allen van 36 stukken, benevens de *Dolphyn* (24) en de kotter *Ajax* (20). De *Medemblik* (36) en drie kleinere bodems lagen bij de koopvaarders. Wat de Engelschen vertellen van de *Charles-town of South-Carolina*, een Amerikaansch fregat van zonderlingen bouw en zware bewapening, hetwelk de onzen hielp, is een louter verzinsel. Het is moeielijk na te gaan wat aanleiding gegeven kan hebben tot het verhaal van de tegenwoordigheid van dit schip, waarvan ook Schlosser in zijne „*Geschiedenis der Achttiende en Negentiende eeuw*” gewaagt.

Hyde Parker had zijne linie insgelijks met zeven schepen gevormd. Het waren de *Bienfaisant* (64) onder Kapitein Braithwater, de *Preston* (50) onder Kapitein Graeme, de *Princes Amelia* (80) onder Kapitein Macartney, de *Fortitude* (74), waarop de vlag van den Vice-Admiraal woei, de *Buffalo* (60) onder Kapitein Truscott, de *Dolphin* (44) onder Kapitein Blair en de *Berwick* (74) onder Kapitein Steward. Te loefwaart hiervan bevonden zich de *Artois* (40), de *Latona* (38), de *Belle Poule* (36), de *Cleopatra* (32) en de *Surprise* (14). Volgens de Nederlandsche berichten, overtroffen de Britsche schepen die van Zoutman dermate in bewapening, dat elke laag 373 pond meer schoot. Daarentegen beweren de Britten, dat niet alle schepen de aan hun rang geëvenredigde stukken voerden, en dat in het algemeen de toestand hunner schepen veel te wenschen overliet.

Vóór den wind hield Hyde Parker op de onzen aan, met drie zijner schepen aan stuurboord en drie aan bakboord, in den breede zeilende. Hij bracht in die rangschikking geene verandering, toen hij bespeurde, dat Zoutman niet in het midden lag. En daar hij nu diens schip toch opzocht, kreeg de *Erfprins* niet aanstonds een schip tegenover zich, en moest de *Holland* er daarentegen twee bevechten. Dit werd niet ten volle opgewogen door dezelfde gegevens aan de beide einden der Britsche linie; want de *Berwick*, die gevaar liep twee bestrijders op den hals te krijgen, was een der beste schepen van het eskader, terwijl bovendien de *Erfprins*, die hem bedreigde, niet zoo licht eene voordeelige stelling kon innemen als de *Bienfaisant* aan het tegenovergestelde einde, onder begunstiging van den wind, zulks ten opzichte van de *Holland* kon doen.

Zoodra de Britten tegen acht uren, tot op een half musketschot genaderd, geloofd hadden en dwars voor de onzen lagen, openden zij het vuur. Sommigen keuren het af, dat Zoutman dit niet vroeger had gedaan, vooral omdat Hyde Parker, hoogst onvoorzichtig, te recht op hem aanstuurde en dus geëfileerd kon worden. Ekins noemt het in de „*Naval battles of Great Britain*” zelfs eene beleefdheid, waarvoor de Staten-Generaal hun bevelhebber geen dank schuldig waren. Anderen hebben die handelwijze verdedigd, omdat de Nederlandsche bevelhebber veel amunitie en de kracht van zijn volk spaarde; omdat hij zodoende niet voornemens bleek te zijn, op de Fransche manier aan lij te vechten, door op den vijand te vuren, dan af te houden en andermaal dezelfde manoeuvre te beproeven. Maar dit laatste behoefde niet te volgen op eenige schoten tegen den vijand gelost, terwijl men dezen nagenoeg vlak voor in den boeg kon raken, zoodat het altijd te betwijfelen is, of de onzen hieraan niet met voordeel eenige amunitie hadden kunnen besteden.

Allen brengen Zoutman en den zijnen eenparig hulde, wegens de kloekheid, waarmede zij den vijand bedaard afwachtten. Hunne latere handelingen beantwoordden ten volle aan dit loffelijk begin; want zij bevochten gedurende den ganschen voormiddag den vijand met eene hevigheid, die het gevecht op de Doggersbank tot een der merkwaardigste feiten maakte van den geheelen zeeoorlog, door Engeland tegen zijne talrijke vijanden gevoerd. Zelfs een Britsch schrijver, die met niet weinig nationale ijdelheid verklaart, dat de onzen zich hier een gevecht

met de Engelschen waardig betoonden, laat er het eervolle getuigenis op volgen, dat zij de onverbasterde nakomelingen bleken te zijn van hen, die eenmaal onder Tromp en de Ruyter hadden gestreden.¹⁾

Langs de geheele linie weerden beide partijen, na de opening van het vuur, zich met inspanning van alle krachten. De *Berwick* eerst door de *Admiraal-Generaal*, daarna door de *Erfprins* bevochten, kreeg het omstreeks tien uren te kwaad, stak bij den wind op en zeilde iets vooruit. Kinsbergen zou dit belet hebben, indien de toestand van de *Argo* hem niet had weerhouden; want deze, die in het gevecht met de *Dolphin* veel geleden had, moest uit dien hoofde de linie verlaten. Om de hierdoor veroorzaakte opening aan te vullen, laat Kinsbergen de zeilen tegenbrassen, en nadert zodoende de *Batavier*, terwijl de *Erfprins* zijne beweging volgt. Maar ook de *Batavier* was op dit tijdstip zwaar beschadigd.

Kapitein Bentinck, reeds in het begin van den strijd eene gevaarlijke kwetsuur bekomen hebbende, had het commando over dien bodem aan zijn tweeden kapitein Bosch moeten overgeven. Deze, zelf gewond, kweet zich eervol van zijne taak, doch stond, juist toen de *Buffalo* hem eenige verademing schonk, aan een nieuw gevaar bloot. Hyde Parker toch, die tot dus verre het vlaggenschip van Zoutman bevochten heeft, ontwaart de aarzelende houding zijner voorhoede en den ontramponeerden staat, waarin de *Batavier* en de *Argo* zich bevinden. Hij besluit daarom Zoutman te verlaten en tracht omstreeks elf uren, gevolgd door zijne achterste schepen, lijwaarts van de *Buffalo*, door de Nederlandsche linie heen te dringen.

Terwijl hij met de *Fortitude* de *Batavier* aantast, komt ook de *Berwick* weder opdagen, die veel tijd verloren heeft met bij den wind over te wenden. Deze bodem ligt eerst dwars voor het Britsche vlaggenschip en geraakt, na andermaal eenige lagen met Kinsbergen gewisseld te hebben, loefwaarts van Hyde Parker.

Nu wordt de poging van den Britschen opperbevelhebber om door de Nederlandsche linie heen te boren, gepaard met hetgeen Kinsbergen aanwendt om haar te verijdelen, het hoofdmoment van den strijd. De bevelhebber van de *Admiraal-Generaal*, het plan van den Britschen admiraal doorziende, heeft zijn bodem, terwijl de *Batavier* wordt aangetast, dicht aan den wind laten schieten, zoodat hij met zijne achterste stukken de *Fortitude* van voren kan bestrijken. Hierdoor redt hij de *Batavier*, doch stelt hij zich zelve bloot aan het vuur van de *Fortitude*, gesteund door de *Princes Amelia* en de *Bienfaisant*. Hij weerstaat evenwel de vereenigde pogingen der vijandelijke schepen en smaakt de voldoening, dat het eene voor, het andere na, de zeilen bijzet en bij den wind opsteekt.

Zoutman, die omstreeks drie uren lang den vijandelijken admiraal, en vervolgens andere schepen der achterhoede had bevochten, meldt in zijn hoogst eenvoudig rapport weinig bijzonderheden aangaande hetgeen er aan boord van hem en anderen voorviel.

De Kapiteins van Braam en Dedel hadden zich insgelijks roemvol gekwet en lagen nog op de hun aangewezen plaats, toen Hyde Parker tegen twaalf uren de strijdvlag neerhaalde en gevolgd door zijne achterste schepen, onder het levendig vuur der onzen, zich verwijderde om zich met zijne voorhoede te vereenigen.

Een doorslaand bewijs van de hardnekkigheid, waarmede beide partijen elkander de zege hadden betwist, leverde de toestand van het personeel en het materieel. Aan boord van het Nederlandsche vlaggenschip waren meer dan 40 dooden en 90 gekwetsten. Kinsbergen, die 7484 pond kruit verschoten had, telde 7 dooden en 41 gewonden, welk betrekkelijk gering aantal hij, volgens een brief aan de Admiraliteit van Amsterdam van 10 Augustus, toeschreef

¹⁾ *Campbell, Lives of the British admirals, continued, VII p. 39, 40.*

aan de zorgvuldigheid, waarmede hij den vijand belet had hem te enfileeren. Met uitzondering van de *Erfprins*, hadden alle andere schepen meer personeel verloren. Ook de fregatten, die nu en dan tusschen de openingen der linie op den vijand gevuurd hadden, telden eenige dooden en gekwetsten. Met inbegrip dergenen, die weldra bezweken, had men in het geheel op het Nederlandsche eskader 142 dooden en 403 gewonden. Aan de zijde der Britten, die later 104 dooden en 339 gekwetsten opgaven, was het weinig beter gesteld.

Beide eskaders waren deerlijk gehavend. Hyde Parker, die steeds het voordeel van den wind bezat, vond het dus niet geraden den strijd te vernieuwen en verklaarde, dat er zelfs aan het later volgen der onzen niet te denken viel. Onbewust van dit besluit maakten de Nederlanders, met een uitmuntenden geest beziel, alles zooveel mogelijk tot een herhaalden strijd gereed. Dit kostte hun evenwel moeite, omdat alle schepen zeer ontredderd, en vooral de *Holland* en de *Batavier* wegens hun ontramponeerden staat bijna niet in beweging te krijgen waren. Zoutman deed hierom sein aan de koopvaarders, om het gevaar te ontvluchten door om de zuid op te duwen. Hij toefde vervolgens eene wijle op de plaats van het gevecht, liet meer lijwaarts nog eene nieuwe linie formeeren, en gaf eerst te vier uren het bevel om de koopvaarders te volgen. Nauwelijks hebben de schepen den tocht naar de havens aangevangen, of Kapitein Dedel is verplicht door vlag in sjouw en noodschoten den reddeloozen staat van de *Holland* te melden. Op dezen bodem, waarop zich ook bevonden het zesjarig zootje van den bevelhebber en de heer van de Poll, student te Leiden, die gedurende zijne vacantie de expeditie als vrijwilliger bij woonde, zag het er treurig uit. Alle pogingen tot behoud aangewend, terwijl het water tegen de pompen aanwies, bleven vruchteloos. 's Nachts te twee uren moesten Dedel en de zijnen onder noodweer op de *Spion* overgaan, met achterlating van drie of vier gekwetsten, een opperkonstapel, die niet wel bij 't hoofd was, en een jong matroos, die kapitein van 't schip wilde blijven. De *Holland* zonk, doch verdween niet in de diepte; want 's anderen daags was de wimpel nog zichtbaar. De bemanning van een Zweedsch schip, die zulks bespeurde, maakte zich door middel eener sloep van dien wimpel meester en stelde hem ter hand aan een der Britsche officieren, die er insgelijks op afkwam. Zoo geraakte Hyde Parker nog in het bezit eener gemakkelijk verworven trofee.¹⁾

Den 9^{den} Augustus bracht de Graaf van Welderen met de *Ajax* het eerste bericht van het voorgevallene aan den Helder, van waar hij aanstonds naar 's Gravenhage reisde. Den volgenden dag verkondigde eene buitengewone Haarlemsche courant het gewichtige nieuws en gaf de Vice-Admiraal Hartsinck der Admiraliteit van Amsterdam kennis van hetgeen hij slechts ter loops had gehoord. Het konvooi bereikte het Vlie, waar ook de equipage van de *Holland* aanlandde, alles verloren hebbende. Den 12^{den} Augustus verscheen 's lands eskader voor het zeegat van Texel, waar het den volgenden dag binnenliep. Hartsinck heesch zijne vlag weder aan boord van de *Admiraal-Generaal*, welks equipage hij in hartelijke bewoordingen zijne tevredenheid over haar kloek gedrag betuigde.

Hoedanig was nu de uitslag van den ongetwijfeld roemvollen strijd? Zeker niet zoo beslissend in het voordeel der Nederlanders als velen hunner, in de eerste opwelling van vreugde, zich dit voorstelden. Tijdens het gevecht waren geene schepen veroverd, noch vernield. Het verschil in dooden en gekwetsten, schoon eenigszins in het nadeel der onzen, is te gering, en blijkens de

¹⁾ P. S. van den brief van Hyde Parker, voorkomende in de *Naval Chronicle* V, p. 295 en andere Engelsche werken. Het maakt echter geen gewag van het Zweedsche schip en is in de *Nederlandsche Jaarboeken* weggelaten.

jongste ervaring van Kinsbergen, ook te zeer afhankelijk van bijkomende omstandigheden, om hierop eenig oordeel te gronden. Onpartijdig beschouwd, konden de onzen alleen hierop bogen, dat Hyde Parker het eerst den strijd gestaakt en zich verwijderd had, terwijl zij bereid waren hem andermaal af te wachten. Hun langdurig toeven op de plaats van het gevecht mag zelfs, wegens den staat van de *Holland* en de *Batavier*, niet te zwaar in rekening gebracht worden. Zij lagen er nochtans aan lij van den vijand, gereed den strijd te vernieuwen, en mochten zich dus uit een militair oogpunt beroemen, dat er eenig voordeel aan hun kant was. Noch Zoutman, noch andere officieren gaven door hunne veeleer te korte dan opgesmukte berichten aanleiding tot de overdrijving, waarmede velen in dicht en on dicht de luisterrijke zegepraal der Nederlanders verkondigden. Al wat hierin gezegd wordt tot lof van Zoutman en de zijnen was eene welverdiende hulde aan de onmiskenbare heldhaftigheid, waarmede het Nederlandsche personeel had gevochten; al het smalen op het vluchten van een totaal geslagen vijand was eene bespottelijke overdrijving, die slechts reactie baarde, toen de natie, van haren eersten zwijmel bekomen, weder de werkelijkheid begon te zien. En deze was, dat Hyde Parker met zijn konvooi naar de havens gaande de voorgenomen reis slechts had voortgezet, terwijl Zoutman, na een eervol gevecht, met zijn konvooi naar de havens terugkeerende inderdaad het doel miste, waartoe hij was uitgezonden.

Onmiddellijk na de binnenkomst der schepen, bedankte de Stadhouder het personeel voor den betoonden heldenmoed, in een brief van den 14^{den} Augustus, die aan boord van elk schip werd voorgelezen. Hij en andere autoriteiten, ja vele particulieren, legden eene hooge mate van belangstelling aan den dag in het lot der gekwetsten, wier verpleging dan ook niets te wenschen overliet.

Met verontwaardiging ontdekte men hierbij al weder stukken glas en porcelein in de wonden. Op de vraag, hoe de vijand toch altijd aan dat ontuig kwam, antwoordde een der onzen:

*„Zoo men zegt,
Was het de punchkom, die voor 't aangaan van 't geregt,
Met glaasjes had gediend, om d' Engelsche Mynheeren,
Op hun beminden drank, tot barstens te tracteren.”*

Hoe weinig echter het gebruik van ongewone of verboden projectielen in de hitte van den strijd op rekening der commandanten te stellen is, leert het voorbeeld van Kinsbergen, op wiens schip na den slag twaalf ijzeren koevoeten zoek waren, die zijn volk waarschijnlijk uit het kanon den vijand had toegezonden.

Onder de meer duurzame blijken van belangstelling, die het publiek aan het personeel der vloot gaf, behoort de oprichting van een fonds voor zeelieden, waaraan later de Kweekschool voor de zeevaart te Amsterdam haar ontstaan te danken had.

Gouden penningen, eeresabels en andere onderscheidingsteekenen werden, tot eene herinnering aan het gebeurde, met kwistige hand uitgedeeld of toegezegd. Voorts benoemde de Stadhouder eerlang Zoutman tot Vice-Admiraal, en de Kapiteins Dedel, van Braam, van Kinsbergen en Bentinck tot Schout-bij-nachts. De laatste had er evenwel weinig genot van, omdat hij in den nacht tusschen 23 en 24 Augustus aan zijne wonden overleed, waarna zijn lijk te Amsterdam plechtig werd begraven. Wegens hunne dienstjaren, verhief de Stadhouder tegelijkertijd de Schout-bij-nachts Pichot en van Bylandt tot Vice-Admiraals en Kapitein van Rietveld tot Schout-bij-nacht. Sommigen, die zich vroeger, onder Melvill en Oorthuys, loffelijk hadden gekweten, kregen insgelijks hun deel van de thans verleende onderscheidingsteekenen

Zoo voegde Prins Willem V, die 1 September 1772 eene wijziging in de uniformen der zeeofficieren had gebracht, er later de epauletten aan toe, met bepaling dat zij, die op de Doggersbank of met Melvill en Oorthuys gevochten hadden, daarop een van goud geborduurd zwaard zouden dragen.

Eenigszins vreemd schijnt het, dat Kapitein Bosch, die als eerste officier van Bentinck diens taak had overgenomen en ten einde gebracht, tegelijk met andere eerste officieren, slechts de eeresabel ontving, doch geen van de gedenkpenningen namens de Staten-Generaal of den Prins vereerd.

Welk eene scherpe tegenstelling vormt dit alles niet met hetgeen den Britten na de aankomst in hun vaderland wedervoer! Hyde Parker genoot de eer van een bezoek, hetwelk de koninklijke familie op zijn eskader aflegde; doch hij ontving geenerlei openlijk bewijs van goedkeuring, hetzij om de ruwe wijze, waarop hij zich over het gebeurde uitliet, hetzij om de staatkundige gevoelens, die hij koesterde. Hij legde weldra zijn commando neder en vertrok, ruim een jaar later, als bevelhebber der zeemacht in Oost-Indië, met de *Cato* (58), waarvan men sedert geen taal of teeken heeft vernomen.¹⁾

Binnen weinig tijds deden nieuwe teleurstellingen het gejuich in de Republiek verstommen. Wel had de Prins, zooals men algemeen verlangde, den 24sten Augustus het gereedmaken van een ander eskader bevolen, om de koopvaarders te geleiden en de Oost-Indische schepen uit Noorwegen af te halen; doch het kwam er niet toe.

Nauwelijks was de Vice-Admiraal Hartsinck acht dagen later aan boord van zijn schip, of hij begon weder bezwaren te opperen en tevens van Engelsche schepen te gewagen, die zich telkens in de nabijheid der kust lieten zien. De Stadhouders kwam opnieuw aan den Helder en bewerkte, dat er den 11^{den} September inderdaad een eskader onder den Schout-bij-nacht van Braam, zeewaarts liep, hetwelk evenwel te onbeduidend was om zich te kunnen verwijderen. Hierbij bevond zich nu de *Zuid-Beveland*, een schip uit Zeeland, dat in het begin van September te Texel was aangekomen. Men verbeidde er insgelijks met ongeduld de *Prins Willem* uit de Maas, welk schip reeds bij het eskader van Zoutman had moeten zijn.

Toen Kapitein de Bruyn eindelijk met dien bodem, een paar kleinere en eenige koopvaarders in zee stak, om zich naar Texel te begeven, liep hij gevaar om door Engelsche kruisers verrast te worden. Kinsbergen ging daarom, met de *Ajax*, 's lands ten anker liggend eskader waar-schuwen. Weldra scheen men alles te boven; want den 14^{den} kon Hartsinck den Stadhouders berichten, dat de *Prins Willem*, de *Thetis* en de *Bellona* met hun konvooi voorgaats lagen. Doch terwijl hij dit schreef, ontving hij „*de onaangename tijding, dat 's lands schip Prins Willem op de Zuyder Haaks was vastgeraakt.*”

Kapitein de Bruyn weet dit aan de onkunde of de zorgeloosheid van den loods Jan Kok. Deze had zijne eerste waarschuwing in den wind geslagen, en daarna op zijn verschrikten uitroep: „*Kaerel, myn schip stoot, gy verzeyld myn schip, wat wilt gy doen?*” slechts een zeer verward antwoord gegeven. Tegen den avond kwam een andere loods aan boord, die het gebeurde slechts kon bevestigen. Alle pogingen om het schip bij wassend water weder vlot te krijgen bleven vruchteloos. Vele goederen werden er uit geborgen; doch het schip zelf ging verloren. Den 25sten, dus na tien dagen tobbers, was er niets meer van te zien dan eenig drijf hout.

¹⁾ Hierdoor vervalt de meening, door Mr. de Jonge, IV p. 546 (noot), aangaande zijne tegenwoordigheid in 1801 bij Kopenhagen geuit. Dit was zijn tweede zoon, die in 1807 overleed.

Inmiddels was de Schout-bij-nacht van Braam den 16^{den} weder binnengevallen, en hadden de zeeofficieren bij herhaling ontraden nog zoo laat in het jaar een eskader uit te zenden. Andere adviezen, voorkomende in de Missive en Memorie van den Stadhouders, strookten hiermede ten volle. Niet minder dan zestig koopvaarders vertrokken den 14^{den} October, onder vreemde vlag en onder het geleide van een Zweedsch oorlogsschip.

Misnoegd over het regeeringsbeleid, sloegen de Patriotten in hunne organen een scherpen toon aan. Zinspelende op den naam der verloren schepen, durfde een hunner de mening uiten, dat het kwalijk anders kon gaan, nu de *Eendragt* in den grond geboord, *Holland* gezonken, en *Prins Willem*, door slecht bestuur, van geen nut meer was. Woorden als landverraad en Judasloon werden menigvuldig gebezigd. Overal waanden sommigen eene geheime bedoeling, eenig boos opzet te bespeuren. Met klimmende bitterheid voeren zij uit tegen de pakketbooten, die haren dienst tot gerief van velen bleven voortzetten. Men brandmerkte haar, als werktuigen van verraders en triomfwagens van spionnen. Nochtans leidde het zorgvuldigst onderzoek van de papieren eener boot, die onverwachts door een onzer kapers was aangehouden, tot niets, hetwelk den argwaan eenigermate kon rechtvaardigen. Kapitein de Bruyn, door een krijgsraad uit den dienst ontslagen, met veroordeeling in de kosten, was eene onuitputtelijke bron van aardigheden. Wat hij tot zelfverdediging aanvoerde, wette slechts de pijlen van het vernuft. Zelfs de oprechtheid, waarmede 's lands belangen op de Doggersbank behartigd waren, begon men te wantrouwen, nog eer de Stadhouders op den 30sten November de beloofde eereblijken te 's Gravenhage plechtig overhandigde. Enkele geschriften, in het geheim gedrukt en verspreid, lieten zich over den Prins zelven op zulk een buitensporige wijze uit, dat er maatregelen van bedwang tegen noodig gekeurd werden.

Te midden dier heerschende ontevredenheid, viel de Vice-Admiraal van Bylandt te Texel binnen. Hij had met de *Amsterdam* en de *Dieren* bij tusschenpoozen in de Spaansche Zee gekruist, en was den 20sten October te Cadix gekomen, waar op dat tijdstip, behalve de vijf Oost-Indische schepen, de Schout-bij-nacht Binckes met de *Princes Louise* en Kapitein Oorthuys met de *den Briel* lag. Met de vier genoemde schepen, was de Vice-Admiraal den 2^{den} November naar het vaderland vertrokken, waar hij eene maand later ongehinderd aanlandde.

Onder de gegeven omstandigheden, schonk de behouden aankomst niet allen stof tot onverdeelde blijdschap. De Schout-bij-nacht Binckes werd toch eerlang, wegens het gebeurde te Livorno, voor een krijgsraad geroepen, die hem in Maart van het volgende jaar voor drie jaren schorste, welk vonnis de Stadhouders bekrachtigde, ofschoon deze in den hoogen leeftijd van den vlagofficier, die steeds met ijver had gediend, eene genoegzame versooning voor diens gedrag scheen te vinden.

Tegen den Vice-Admiraal opperden sommigen insgelijks een bezwaar. Hoewel overtuigd, dat hij thans zijne schepen niet zou hebben overgegeven, vonden zij het onverklaarbaar, dat hij overeenkomstig 's Prinsens last de Oost-Indische schepen, die te Cadix lagen, niet huiswaarts of ten minste tot L'Orient had geleid. Doch eene missive, eerst den 8sten November afgezonden, kon hem niet bereikt hebben. Toch schreef men, in de *Post van den Neder-Rhyn*, deze schampere opmerking: „*Het gebeurt meer, dat de couriers reizen, als de kinderen op hobbelpaarden, d. i. veel geweld maken en weinig avanceeren.*”

Stellig beantwoordden de gebeurtenissen van 1781 niet aan de verwachting. Blijkbaar waren sommigen wat haastig geweest, door in Januari den ganschen inboedel van Koning George ten verkoop aan te slaan, nu bij slot van rekening diens ambtenaren daarentegen een gedeelte van

den Nederlandschen eigendom niet alleen geïnventariseerd, maar ook werkelijk verkocht hadden.

Wat al zijdelingsche verliezen moesten de kooplieden niet bovendien lijden! Er waren in 1781 nauwelijks half zooveel schepen binnengekomen, als een jaar tevoren. In de Sond, waar jaarlijks een paar duizend Hollandsche schepen passeerden, had men er thans slechts elf gezien, welk cijfer echter, door het varen onder vreemde vlag, zoo verbazend laag schijnt geworden te zijn. Alleen het personeel der vloot had, in den loop van het jaar, lauweren geoogst die evenwel niet de gewenschte vruchten afwierpen.

Ongerekend de bittere teleurstelling, die velen zich zelven bereid hadden, door het vermogen der vervallen zeemacht tot in het bespottelijke op te vijzelen, als ware deze meer dan voldoende om de Britten uit zee te slaan, is het zeer te betwijfelen, of de voorhanden middelen wel altijd ten meesten nutte waren aangewend. Behalve hetgeen dienaangaande elders gezegd is, werkte hiertoe mede de neiging, die sommigen voortdurend bleven koesteren, om de zaak met Engeland nog in der minne te schikken. De nauwe banden toch, door een meer dan honderdjarig bondgenootschap gelegd, werden niet eensklaps verscheurd.

Uit dien hoofde waren de eerste voorstellen, om de Noord-Amerikanen als eene zelfstandige mogendheid te erkennen, afgeslagen en hadden de burgemeesters van Amsterdam daarentegen de openingen, hun in het geheim door Engeland gedaan, ten minste in overweging genomen. Zelfs was er met voorkennis van den Stadhouder en van den Franschen gezant, door middel van een vertrouweling der Britsche regeering, een bedekte handel aangeknoopt, die tot in Februari des volgenden jaars werd voortgezet.

Rusland deed inmiddels nieuwe pogingen tot bemiddeling. Is het wonder, dat al die plannen, in verband gebracht met de persoonlijke neiging van den Stadhouder en anderen om geheel in den geest van hun tijd meer te schrijven en te redeneeren, dan te handelen, de uit haren aard langzaam werkende staatsmachine tot bijna volkomen stilstand brachten?

Jammer was het voorzeker, dat men onderwijl de gelegenheid, om zich gedurende den winter in beter postuur te stellen, niet met warmte aangreep. Dubbel jammer, dat vele woordvoerders der Patriotten met onverstandigen ijver, de bestaande gebreken hekelden en die met de spooksels eener door argwaan ontstelde verbeelding verrijkten. Zodoende lokten zij een binnenschen strijd uit, die weldra in hevigheid den buitenlandschen overtrof.

HOOFDSTUK VI.

Merkbaar overwicht der Franschgezinden. — Aanhoudend gemor over het oorlogsbeleid. — Mislukte expeditie naar Brest. — Zeerampen. — Verguizing van het personeel. — Geschillen met Keizer Jozef II. — Vrede met Engeland in 1784. — Volkomen zegepraal der Patriotten in Holland. — De zeemacht gedurende de troebelen. — Tusschenkomst der Pruisen.

Van lieverlede hadden de Patriotten in den loop van 1781 veld gewonnen. Hun kwam de overdreven gematigdheid van den Prins zeer te stade; want de talrijke Oranjegezinden, die een bekwaam aanvoerder misten om wien allen zich konden scharen, werden ontmoedigd en langzamerhand, ten minste in sommige gedeelten des lands, geheel overvleugeld. De heftigheid, waarmede beide partijen elkander bestreden, maakte de Republiek tot een tooneel van onbeschrijfelijke verwarring.

Bij den twist, gedurende een oorlog met Engeland gevoerd, kwam uit den aard der zaak de zeemacht, met al wat haar betrof, gestadig ter sprake. Hierbij openbaarden zich dan allerlei gebreken. Dewijl echter het personeel, dat er op wees, vooral in de hoogere rangen, den Stadhouders met warmte aanhing, zoo meenden vele Patriotten de onmiskensbare werkeloosheid der vloot, niet aan de telkens opgenoemde redenen, maar aan staatkundige bedoelingen te moeten toeschrijven. Door hartstocht verblind, beschouwden zij doorgaans ook de meest gegronde bezwaren der zeeofficieren als uitvluchten en voorwendzels.

Omgekeerd is het niet te loochenen, dat het personeel der vloot door elke nadeelige kans haarfijn te berekenen en sterk te doen uitkomen, ten einde door het mislukken eener onderneming den laster geen voedsel te geven, juist bewerkte wat het zorgvuldig poogde te vermijden.

Zichtbaar was de toenemende invloed der Patriotten, in de houding der Republiek tegenover Frankrijk en Noord-Amerika. Nadat toch de Staten-Generaal in Maart 1782 hadden besloten, den oorlog voortaan in overleg (*de concert*) met Frankrijk te voeren, ontvingen zij een afgezant der kolonisten, wier onafhankelijkheid zij zodoende stilzwijgend erkenden. Later deden zij het officieel, hetgeen tot eene nauwe verbintenis met den pas verzezen staat leidde.

Alle door Engeland nog gedane voorstellen werden nu bepaald afgewezen. Den 24sten Mei verliet de Hertog van Brunswijk, op wien men het in de eerste plaats gemunt had, de residentie en vestigde zich te 's Hertogenbosch, de hoofdplaats van zijn commandement. Kort daarna verscheen een boekje, waarin al zijne hoedanigheden en eigenschappen, zooals de titel het aanduidde, nauwkeurig en naar waarheid werden beschreven, en waarin onwedersprekelijk werd bewezen, dat hij den naam van „monster” in alle opzichten verdiende. Het kan tot een staaltje strekken van den aard der hatelijkheden, waarvan ook het personeel der zeemacht weldra ruimschoots zijn deel ontving.

Een treurzang over 's lands diep verval deerde niemand, en kon zelfs eenig nut stichten, indien de hierin vervatte aansporing tot herstel der eendracht gehoor vond. Maar de grondtoon der meeste geschriften was veeleer geschikt, om de ontstane breuk te verwijderen. Dat men Hartsinck wees op het voorbeeld van Tromp, die zelfs in het allerguurste jaargetijde benoorden

Schotland had gevaren, op dat van Zoutman en Bentinck kon er mede door. Grievend voor den genoemden bevelhebber was echter een hierop gevolgde „*brief van Frederik Zeebang*”, waarin de geriefelijkheden werden opgesomd, die een zeeofficier aan wal en op de reede genoot, terwijl een zeetocht in het voorjaar hem daarentegen aan veel ongemak blootstelde. Aan het slot, voerde men den Stadhouder sprekend op. Men liet hem den Vice-Admiraal in grappige bewoordingen troosten over het gemis der onderscheidingsteekenen, aan anderen te beurt gevallen, met zinspeling op eene hem vereerde gouden snuifdoos, die ook later nog al eens ter sprake kwam.

Dit hatelijk geschrijf was zeker geen middel om den bevelhebber en het personeel der vloot wat op te beuren bij hunne alleszins moeilijke taak, waarvan velen zich een geheel verkeerd denkbeeld vormden. Wanende, dat alles plotseling naar wensch zou gaan, nu bij onderscheiden petitiën niet minder dan 27 millioen gld. ten behoeve der zeemacht was ingewilligd, en reeds eenige nieuwe bodems van stapel konden loopen, stelden velen het volste vertrouwen in de toekomst. Al wat niet rechtstreeks tot versterking der vloot leidde, keurden zij af, vooral de in oorlogstijd gebruikelijke bedestonden, als waren dit maar „*houten degentjes*”.

Weinig zorg baarde thans de oorlogzuchtige houding van den Keizer van Marokko. Immers zou de Republiek, in haar vorig aanzien hersteld, weldra hem en andere vijanden tot rede brengen. Allen, die zoo spraken en dachten, rekenden echter buiten den waard. Zij vergaten, dat enkele bodems verloren gegaan waren en dat het gemelde gebrek aan volk, om de nieuwe met spoed te voltooien en de gereed zijnde te bemannen, bleef voortduren.

Toch liet de zeemacht bij tijds van zich hooren. Den laatsten Februari 1782 had de Vice-Admiraal Hartsinck bericht gekregen van den Stadhouder, dat in de Wezer een Engelsch konvooi zeilree lag, hetwelk onder het geleide van de *Ariadne* moest vertrekken, zoodra de rivier van ijs bevrijd was. Den 29sten Maart gaf de Stadhouder een bepaalden last om Kapitein Staring uit te zenden, die de *Zephyr* (36) en de *Amphitrite* (36), met een konvooi naar West-Indië bestemd, tot benoorden Hitland moest vergezellen en vervolgens pogingen aanwenden, om het bewuste konvooi uit de Wezer te onderscheppen.

Staring vertrok den 8sten April met de *Argo* (40), de *Bellona* (36), de *Waakzaamheid* (24), de *Hoorn* (24), de *Jager*, de *Zeebaars*, de beide naar West-Indië bestemde fregatten en dertien koopvaarders. Van het geleiden der laatste schepen tot benoorden Hitland wordt in zijne instructie met geen woord gerept, ofschoon dit hem toch wel opgedragen schijnt te zijn.

Twee dagen later zeilden de *Prins Frederik* (64), de *Tromp* (54), de *Windhond* en de *Brak* uit de Maas naar Texel, waar men 's lands hoofdmacht wenschte te verzamelen. Bij hunne aankomst op den 12^{den} April lagen er de *Piet Hein* (56), de *Unie* (68), de *Amsterdam* (64), de *Zuid-Beveland* (60), de *Jason* (36), de *Thetis* (36) en de *Bellona* (20). Andere bevonden zich nog in het Veer en elders, om zich eerlang hierbij aan te sluiten.

Met het oog op die scheepsmacht ter reede van Texel, is het zeker wat bevreemdend, dat een betrekkelijk zoo klein gedeelte was uitgezonden. De Stadhouder zag dit in, en beval den 30sten April het eskader van Staring te versterken. Deze lag echter voorgaats, toen de Vice-Admiraal van Bylandt den 4^{den} Mei met de *Amsterdam*, de *Prins Frederik*, de *Unie*, de *Zuid-Beveland*, de *Tromp*, de *Erfprins* (54), de *Thetis*, de *Dolphijn* en de *Ajax* uitzeilde. Versterken van Staring kon men het dus kwalijk noemen, aangezien hij met de *Argo* en de *Hoorn* binnenviel, evenals vier dagen later de *Waakzaamheid*.

Het eskader onder van Bylandt, waarbij zich op de hoogte van de Maas de *Kortenaar* (64) voegde, kruiste eene wijle in de nabijheid der kust en viel den 11^{den} Mei weder binnen, nadat de bevelhebber Kapitein Braak met de *Erfprins*, de *Zuid-Beveland*, de *Bellona* (36), de *Thetis* en

de *Jager* had gedetacheerd, om nog iets tegen het konvooi uit de Wezer te beproeven. Er bestond echter spoedig reden, om zich over die afgezonden schepen te verontrusten, omdat zich kort na de terugkomst van het Nederlandsche eskader een Britsch voor de zeegaten vertoonde. Gelukkig vernam men, dat Kapitein Braak, in tijds gewaarschuwd, den 16^{den} behouden in het Vlie was aangeland. Met zijne onbeduidende macht, waarvan hij de *Zuid-Beveland* nog onbekwaam noemde, om als oorlogsschip gebruikt te worden, ware hij eene lichte prooi geweest voor den vijand, die met omstreeks 15 bodems in de nabijheid onzer kusten kruiste.

Niet bij machte dit vijandelijk eskader te verdrijven, namen de vlagofficiëren, ter reede van Texel, maatregelen tot zelfverdediging. De omslachtigheid, waarmede alles werd beredderd, scheen Kapitein van Gennep, den bevelhebber van de *Tromp*, te verdrieten. Hij vroeg ten minste, nadat de Schout-bij-nacht van Braam, die onder Hartsinck op de reede het bevel voerde, aanmerking had gemaakt op het laat indienen van zijn rapport, wat papier „*vermits op soo veel leyste, raporte etc. zich niet voorsien had.*” Hij werd echter verwezen naar het Collegie van de Maas, waaronder hij behoorde, en vernam later, dat er bij den opperbevelhebber klachten over hem waren ingekomen, o. a. dewijl hij zijn rapport op een kwart vel papier had geschreven.

Den 25sten Mei kwam de Stadhouders zelf aan den Helder, om te overleggen wat onder de gegeven omstandigheden kon worden gedaan. Een krijgsraad, dien hij bijwoonde, ried eenparig tot het voortzetten der verdedigende houding. Toen de Prins vier weken later verlangde te weten, of er dan volstrekt geene mogelijkheid bestond tot uitloopen, riep Hartsinck aanstonds weder den krijgsraad bijeen. Nadat hij de voor- en nadeelen omstandig had uiteengezet, verklaarden alle leden eenstemmig, dat zij het uitloopen niet geraden vonden, zoo lang zich in de Noordzee een Engelsch eskader ophield, waartegen de tien gereed zijnde Nederlandsche bodems, ongerekend meer dan 500 zieken, die zij aan boord hadden, ter nauwernood bestand zouden wezen.

Maar de Stadhouders herhaalde schier onmiddellijk zijne vraag, met toezending van eenige Engelsche nieuwspapieren, waaruit hij opmaakte, dat het vijandelijk eskader zich niet langer in de Noordzee bevond. Nu ontving hij een particulier schrijven van den Schout-bij-nacht van Kinsbergen, die hem de uitzending van een eskader ontried, omdat zich eene nederlaag liet voorzien, welker gevolgen te raden waren. Hierop kreeg hij bericht, dat de krijgsraad, aan boord van de *Admiraal-Generaal*, den laten Juli eenparig had besloten:

„dat hoe gevoelig het ook voor alle officieren van eer zijn mogt, tot eene alzints onaangenaame werkeloosheid van eene den lande zoo kostbaare marine te adviseeren, en zich daardoor mogelyk aan de hoonende discoursen van desonkundige lieden bloot te stellen, zyl. echter volgens eed en plicht en na rijpe overweging van de sacheuse en geforceerde omstandigheeden, waarin het vaderland zich door eenen ongelukkigen zaamenloop van zaaken gebracht rond, in dit ogenblik het uitloopen van 's lands macht, welke in Texel legt, met geen gerust geweeten konden aanraaden.”

Dit moest, naar hunne meening, eerst geschieden, nadat de gecombineerde vloot in het Kanaal, en ook de hoofdvloot der Britten derwaarts op reis was.

Geen wonder, dat de Prins aarzelde en dat velen, misleid door overdreven opgaven van schepen, die wel aanwezig, doch niet beschikbaar waren, in het gevoelen van den krijgsraad niet deelden. Zou de nakomeling het gelooven, dat de Republiek, na anderhalf jaar in oorlog geweest te zijn, nog geen eskader van achttien slecht bemande schepen kon verdrijven? Waar zijn de 52 lineschepen, waaruit de zeemacht thans volgens de petitie moet bestaan?

Al wat men opgeeft zijn „*sprookjes van 't Rood kousje*”. „*Waar zijn onze oorlogschepen?*” zoo luidde het in de *Post van den Neder-Rhyn*. „*Niet de oorlogschepen van 's lands Admiraliteiten, noch van hooge of lage bevelhebbers; maar onze schepen, welke voor ons geld gebouwd zijn? Zijn die gezonken of vernield? Dat wij ten minste weten, waar onze waterkasteelen gebleven zijn, of welke de reden is, dat zij niet gebruikt worden tot dat einde, waartoe wij die bestemd hebben!*”

Op denzelfden dag, waarop de krijgsraad te Texel een advies uitbracht, dat zoo weinig met veler wensch strookte, las men in de Zuid-Hollandsche courant een brief, naar het heette, geschreven aan boord van de *Jason*, gevoerd door Kapitein Story te Vlissingen, waar de Schout-bij-nacht van Kruyne pas het bevel had aanvaard. Ook hier waren, volgens een bericht van dien vlagofficier aan de Admiraliteit van Zeeland, Engelsche schepen bij den wal gezien.

Maar de gemelde brief behelsde niet meer of minder, dan dat een Engelsch schip van 28 stukken van Zaterdag tot Maandag ongestoord in de Wielingen had ten anker gelegen; dat Kapitein Story dit had willen verdrijven, doch hiertoe geene vergunning had kunnen erlangen. De brief, later door een tweeden gevolgd, waaruit bleek, dat er in Zeeland dergelijke praatjes liepen, was echter een verdichtsel. De geheele zaak was onwaar, of ten minste zeer overdreven, omdat er geen schip ten anker had gelegen, zoodat Kapitein Story niets gevraagd en de Schout-bij-nacht dus ook niets geweigerd had.

Zij, die met kleine vaartuigen waren buiten geweest, onder welke de gebroeders Naerebout, verklaarden omstreeks denzelfden tijd slechts een driemastschip bij den wal gezien te hebben, vermoedelijk een koopvaarder, bestemd naar Ostende. De schrijver van den brief, die met een verdichten naam had onderteekend, was nergens te vinden. De uitgever der courant herriep nu zijn bericht.

Maar dit alles nam den eenmaal gemaakten indruk niet weg, hetgeen van Kruyne en Story tot hun leedwezen ondervonden. De ontevredenheid, die zich in dagbladen en schotschriften uitte, begon ook in officiële stukken door te stralen. Den laatsten Juli brachten de afgevaardigden van Leiden, in de vergadering der Staten van Holland, een voorstel tot een volledig onderzoek ter tafel, hetwelk een verbazenden nasleep had.

Kort na de ontvangst van het laatste advies van den krijgsraad, had de Prins echter reeds aan den wensch van de woordvoerders der ontevredenen voldaan, door bij herhaling en met nadruk het uitzeilen der vloot te bevelen, bijaldien er geene overwegende redenen tot het tegendeel bestonden.

Dientengevolge stak de Vice-Admiraal Hartsinck den 7^{den} Juli in zee met de *Admiraal-Generaal* (74), de *Amsterdam* (68), de *Admiraal de Ruyter* (68), de *Prins Frederik* (64), de *Unie* (64), de *Kortenaar* (64), de *Princes Royal* (56), de *Tromp* (54), de *Rhymland* (56), de *Batavier* (54), de *Glinthorst* (54), de *Pallas* (40), de *Argo* (40), de *Brunswijk* (36), de *Jason* (36), de *Hoorn* (24),

en de kotters *Ajax*, *Brak* en *Snelheid*, Welk eene blijdschap dit verwekte, is op te maken uit de woorden van Bellamy:

*Triomf, een blij gerucht
Verspreidt zich door de lucht:
„De vloot der Batarieren „Is eindelijk in zee!”*

Zou nu de bevelhebber, die in de schatting der misnoegden wegens zijne bekende staatkundige gevoelens niet hoog stond aangeschreven, zich metterdaad van allen blaam zuiveren? De macht, waarover hij kon beschikken en die eerlang nog werd versterkt, was zeker niet onbeduidend; doch zijne taak was omvangrijk en vereischte het wegzenden van enkele bodems. Hij moest zorgen voor acht Oost-Indische en drie West-Indische schepen, die tegelijk met hem uit Texel gezeild waren; voor een konvooi naar de Oostzee, dat uit het Vlie zou komen; eindelijk voor de drie Oost-Indische schepen, die sedert het vorige jaar te Drontheim lagen. Bovendien moest hij trachten den vijand rechtstreeks afbreuk te doen door zoo mogelijk diens verwachte konvooien te onderscheppen.

Daags na het uitloopen ontving Hartsinck de zekere tijding, dat eene Fransche en Spaansche vloot op de hoogte van Ouessant was gezien. Den 12^{den} Juli, voordat andere Nederlandsche schepen waren opgedaagd, zonderden de *Princes Royal* en de *Brunswijk* zich met de Oost- en West-Indische schepen van de vloot af. Den 19^{den} passeerde de *Enkhuizen* (24), insgelijks naar West-Indië bestemd. Maar den 22sten kwamen, met een achttal koopvaarders, uit het Vlie: de *Zuid-Beveland* (60), de *Erfrins* (56), de *Medemblik* (36), de *Bellona* (36), de *Thetis* (36) en de *Dolphijn* (24). De *Eensgezindheid* (36) passeerde slechts, evenals vroeger de *Enkhuizen*, op weg naar West-Indië. Aanstonds detacheerde Hartsinck nu Kapitein van Gennep met de *Tromp*, de *Zuid-Beveland*, de *Erfrins*, de *Thetis* en de *Snelheid*, om naar Drontheim te stevenen. Twee andere kapiteins, van der Beets en Rijneveld, kregen in last met de *Pallas* en de *Medemblik* de koopvaarders naar de Oostzee te geleiden.

Behalve de veiligheid, welke al die konvooien en detachementen tot op zekere hoogte hadden genoten, was de geheele kruistocht vruchteloos, ofschoon de tegenwoordigheid van een Nederlandsch eskader in de Noordzee de Britsche koopvaarders en kruisers werkelijk in hunne bewegingen belemmerde. Dit beteekende echter weinig, evenals het nemen van een paar kleine vaartuigen. Reeds den 6^{den} Augustus besloot de Vice-Admiraal wegens gebrek aan bier en water naar Texel terug te keeren. Hij toefde nog eenige dagen voorgaats met de schepen, die hij aldaar vond. Nadat hij verzocht had de tonnen weder te leggen en het gewone vuur op Kijkduin te ontsteken, liep hij den 16^{den} Augustus met de meeste schepen binnen, eerstdaags door al de overige gevolgd.

De Kapiteins van der Beets en Rijneveld kwamen met hunne koopvaarders behouden te Elseneur, na een Britsch konvooi verstrooid en hiervan twee vaartuigen veroverd te hebben. Kapitein van Gennep liet den 12^{den} Augustus op de kust van Noorwegen, bij het eiland Roeff, iets ten zuiden van Drontheim het anker vallen en gaf hiervan onverwijld kennis aan de gezagvoerders van de Oost-Indische schepen. Dit was evenwel slechts de aanvang van de taak dier beide detachementen, waarvan de afloop nader zal blijken.

Den 20sten Augustus verscheen de Stadhouder opnieuw ter reede van Texel, waar hij de schepen zoo ontramponneerd of slecht voorzien aantrof, dat er niet meer dan één in staat was onmiddellijk zee te kiezen. Hij gaf de noodige bevelen en stelde op alles orde, waarvan men

evenwel weinig voordeel kon trekken, omdat er den 23sten, op denzelfden dag van zijn vertrek, een bericht kwam van den Vice-Admiraal Pichot, dat er weder Britsche schepen voor de Maas gezien waren, die zich eerlang ook voor Texel vertoonden. Hun aantal bewoog den krijgsgaad weder eene verdedigende houding aan te raden:

„alhoewel het voor officieren van eer, dewelke hun vaderland met liefde en yver dienen, niettegenstaande zij zich door de lasterschriften van onbeschaamde en tot heeden toe ongestrafte Nieuwsschrijvers dagelijks aangerand moeten zien, niet dan ten uitersten onaangenaam is, om door eene vijandelijke macht opgeslooten te worden.”

Nogmaals vertrok de Prins naar den Helder, waar hij den 9^{den} September een krijgsgaad bijwoonde, die zijne vraag, of 's lands schepen al dan niet konden uitzeilen, om de schepen uit Drontheim verwacht te beveiligen, ontkennend beantwoordde. Op de nadere vraag van den Stadhouder, of iemand der aanwezigen ook eenig denkbeeld kon opperen, verklaarden allen, dat zij er niets bij te voegen hadden, ofschoon de bestaande toestand hun leed deed. Hierin moest de Stadhouder berusten. Van zijn kant beval hij alle schepen zoodanig van victualie en water voorzien te houden, dat zij op de eerste orde konden uitzeilen, onder aanbieding van een zeker aantal soldaten, om de bemanning aan te vullen, hetgeen vijf bevelhebbers zeer welkom was.

Twee omstandigheden liepen mede. Kapitein van der Beets werd in tijds verwittigd, dat hij in de Sond moest toeven totdat hij nadere bevelen of versterking had ontvangen. Nog gelukkiger was het, dat Kapitein van Gennep, die met de Oost-Indische schepen den 25sten Augustus werkelijk de reis had aanvaard, den 7^{den} September in zee het kleine vaartuig ontmoette, door Hartsinck afgezonden met een brief van den 27sten Augustus, waarin hem gelast werd om in de eerste haven de beste weder binnen te loopen. Hij voldeed hieraan zoodra mogelijk, en lag den 11^{den} September met zijn eskader en de drie Oost-Indische schepen in het Lied van Bergen. Mag nu al het bovenstaande tot de overtuiging leiden, dat met betrekking tot de uitrusting van 's lands schepen gebreken waren ingeslopen, die men als werkelijke beletselen kon aanmerken; dat het personeel alle hieruit voortspruitende moeielijkheden, die het grootendeels had kunnen verhoeden, en in het algemeen de bezwaren, die zich voordeden, rijkelijk zwaar tilde: zoo is toch nergens eenig bewijs te vinden van de laakbare oogmerken, die men 's lands zeeofficieren aanwreef.

Hoe ver dit toen reeds ging, blijkt uit het lofdicht op den Vice-Admiraal Hartsinck, den roemrijken hersteller van 's lands glorie, waarin met ronde woorden gezegd wordt, dat hij het merk van een verrader droeg; uit den lauwerkrans voor dien onverwinnelijken zeeheld, waarin men hem, ongelijk aan zijne voorgangers, een admiraal van het strand noemde, met bittere zinspeling op de snuifdoos, die hij tot loon zijner deugd had ontvangen; uit een ander gedicht op dien zeer dapperen, onversaagden, onverwinnelijken vlootvoogd, waarin het bewuste geschenk alweder voorkomt: *„waaruit men klaarlijk kan bemerken, dat snuiven 't zwaarst is van zijn werken.”* Later verscheen een catalogus van rariteiten, verzameld door Philip van Wolvensteyn, eigenlijk gericht tegen den Hertog van Brunswijk, waarin men onder andere zeldzaamheden ook ten verkoop aanbood: *„de couragie van een Hollandschen Vice-Admiraal, zeer voorzichtig in eene snuifdoos vol watten gepakt,”* met de bijgevoegde opmerking, *„splinternieuw en nog nooit gebruikt!”*

Dergelijke spottereien, die eerlang boosaardiger werden, kwamen in vliegende blaadjes en schotschriften voor, welke ieder fatsoenlijk man doorgaans met een verachtelijk schouderophalen of op zijn hoogst met een afkeurenden glimlach begroet. Maar ook de veel gelezen *Post van den Neder-Rhyn* viel den bevelhebber heftig aan, door te vragen, of wij nu de Engelschen geslagen, verbrand, genomen en opgebracht hadden, en dan hierop te antwoorden:

„Maar de Admiraal-Generaal, het schip van den Vice-Admiraal, was lek. Doch moesten, in dit geval, de andere schepen hem te huis brengen? Was hij bang, dat onze getrouwe geloofs- en bondgenooten hem zouden knippen? Dan is hij een held, om op een papieren kasteel te zetten.”

Met het oog op het Engelsch eskader, dat ons telkens zoo goed als blokkeerde, luidde het verder:

„De Engelschen permitteren ons nu en dan een zeeluchtje te scheppen. Als zij eene koopvaardij vloot wachten, dan sluiten zij ons op, als een hond in zijn hok. Is die voorbij, dan zullen wij denkelyk weder permissie krijgen om uit te loopen.”

In de *„Echte copy eener missive geschreven op de reede van Texel, wegens een verre gaanden twist onder de Nagofficieren,”* voegde men er de vuilaardige opmerking bij, dat de Engelschen niet eenmaal zoo veel moeite behoeften te doen, omdat wij hunne schepen toch niet zouden nemen, dewijl wij *„maar uit jok en niet uit kouwens”* vochten.

In den regel minder grof, doch niet minder scherp liet de Oranjepartij zich hooren. Zij wees er op, dat het concert met Frankrijk tot dusverre al weinig had gebaat en dat de Spaansche admiraal bij zijn tocht naar het Kanaal, niet eenmaal de Oost-Indische schepen, die meer dan een jaar te Cadix lagen, onder zijn geleide wilde nemen. De *Oudewetsche Nederlandsche Patriot*, een harer organen, kon een zeker leedvermaak over dit alles niet verbergen, en uitte dit in de geestige voorstelling van een berouwhebbend Patriot.

Sedert het voorstel door de afgevaardigden van Leiden gedaan, vestigde zich de aandacht meer en meer op den Prins zelve. Als eersten staatsdienaar der Republiek, met de uitvoerende macht bekleed, stelden velen hem voor alles aansprakelyk. Vruchteloos trachtte hij den argwaan der bestrijders te overwinnen.

Nauwelijks van den Helder teruggekeerd, ontving hij den 13^{den} September een bericht uit Duinkerken, dat het vijandelyk eskader zuidwaarts gezeild was. Onverwijld deelde hij zulks mede aan Hartsinck, met bevel om 's lands schepen te doen uitloopen.

Ongelukkig waren juist ter reede van Texel rapporten ingekomen, die het tegendeel behelsden, hetgeen den kriegsraad tot een nader schrijven aan den Stadhouder bewoog. Wel jammer, omdat het bericht van den Prins waar bevonden werd en diens bepaalde last, om nu een eskader uit te zenden, niet aanstonds kon worden volvoerd, dewijl inmiddels verandering in den wind was gekomen. Dit oponthoud, veroorzaakt door schipper Sjoerd, die beweerd had de Britsche schepen den 5^{den} op de hoogte van Jutland gezien te hebben, gaf weder nieuwe stof tot verwijt. Te midden van het beraadslagen over het uitloopen van Kinsbergen met een klein eskader, verwekte iets anders de grootste opspraak.

Den 20sten en 21sten September stelde de Fransche gezant te 's Gravenhage den Stadhouder voor, tien onzer schepen naar Brest te zenden, waar zijn hof meende, dat zij de Nederlandsche koopvaarders beter konden beschermen en gunstiger kans zouden hebben om den vijand te benadeelen. Zoutman keurde het overhaast detachceeren van zulk een aanzienlijk gedeelte der vloot ten sterkste af. Anderen deelden in zijn gevoelen. Ook de Stadhouder was er tegen, hetgeen evenwel niet belette, dat hij het voorstel den 23sten September bij de Staten-Generaal ter tafel bracht, en den 30sten aan den Vice-Admiraal Hartsink schreef, dat een tiental door hem aangeduide schepen benevens eenige fregatten zich ten spoedigste voor vier maanden moesten victualieëren. Onderwijl raadpleegden de Staten-Generaal en namen zij dientengevolge den 3^{den} October met vier tegen drie stemmen het besluit, de schepen te zenden, doch onder voorbehoud, dat zij vóór den 8sten eene geschikte gelegenheid tot zeilen moesten hebben. De noodige orders, hierop onverwijld door den Prins uitgevaardigd, kwamen door eenig oponthoud aan het Nieuwediep eerst den 5^{den} aan boord van de *Admiraal-Generaal*.

Op hetzelfde tijdstip waren de Vice-Admiraal van Bylandt en de onlangs benoemde Schout-bij-nacht van Hoey, die het eskader moesten commandeeren, beiden afwezig. De eerste was naar den Haag met een vonnis over een luitenant, hetwelk, gelijk men zeer terecht aanmerkte, juist niet door een vlagofficier behoefde te worden overgebracht. De tweede had de bezorging van een request der vlagofficieren op zich genomen. Er was evenwel blijkbaar op zulk een spoed niet gerekend; want zoodra Hartsinck den aanwezigen kapiteins kennis gaf van hunne bestemming, verklaarden allen hunne schepen tot zoodanige expeditie buiten staat, hetgeen de opperbevelhebber aanstonds door Kapitein van Welderen aan den Prins liet weten. De eene had gebrek aan victualie, de andere aan zeilen, touwen, ankers, winterplunje of iets dergelijks.

Na de herhaalde aanmaningen van den Stadhouder, dat allen, zich steeds gereed moesten houden om onverwachts te kunnen zeilen, klinkt die verklaring nog al vreemd. Doch wat de proviand betrof, bleek later, dat al die aansporingen slechts voor de maand October golden. Het bevel van den 30sten kon ongetwijfeld niet in tijds worden opgevolgd.

Sommigen, die van de Admiraliteiten vroeger last hadden gekregen en dien niet waren nagekomen, hadden zich inderdaad aan verzuim schuldig gemaakt. Het later onderzoek bracht vele dergelijke zaken aan het licht, die meer en meer de oogen openen voor de nadeelen van het nog altijd gevolgde stelsel, om de bevelhebbers zelven met de proviandeering hunner schepen te belasten. Maar ook zij, die zich behoorlijk voorzien hadden tot den 1sten November, achtten dit niet toereikend voor den bedoelden tocht.

Den 7^{den} October kwamen van Bylandt en van Hoey, die te 's Gravenhage een onderhoud met den Prins gehad hadden, waarvan niets uitlekte en waaraan men dus vrijelijk allerlei geheimzinnige bedoelingen kon toeschrijven, weder ter reede van Texel. Hier overwogen de vijf aanwezige vlagofficieren denzelfden dag de zaak nogmaals, ten slotte de meening uitende, dat de schepen wegens gebrek aan victualie, behoefden, kleeven „*en verscheidene andere redenen, te lang hier te melden, volkomen buiten staat waren, om de voorgestelde expeditie naar Brest ten uitvoer te brengen, declarerende de heer Graave van Bylandt, dat hij zulks wel gansch speciaal infaisable oordeelde.*”

Den 9^{den} October legde de Stadhouder deze verklaring over in de vergadering der Staten-Generaal, die nu hun vorig besluit, wegens het verstrijken van den gestelden termijn, als geheel vervallen beschouwden.

Zie hier de hoofdpunten eener gebeurtenis, die in 1782 en later een verbazend gerucht maakte. Wie zich uit al wat daarover is geschreven een eenigszins onpartijdig oordeel wil vormen, zal

onwillekeurig tot de slotsom geraken, dat de ongereedheid der schepen werkelijk uit bestaande gebreken voortsproot; dat evenwel dit verschijnsel zich doorgaans en niet alleen bij deze gelegenheid openbaarde; dat eindelijk noch hierin, noch elders een bewijs te vinden is voor de kwade trouw, waarvan eene teleurgestelde partij het personeel betichtte.

Hoogst onvoorzichtig gaf de Stadhouder, die rijkelijk zijn deel kreeg in de gewaande schuld, den ontevreden een gevaarlijk wapen in de hand door nu met overhaasting het uitloopen van Kinsbergen te bevelen. Immers liep zijn last, dien Kapitein van Welderen, volgens het Verbaal van Hartsinck, den 8sten October bij zijne terugkomst uit den Haag medebracht, de beslissing der Staten-Generaal vooruit. Daarenboven was zoodanig bevel kwalijk te rijmen met de bezwaren door de zeeofficieren, een jaar tevoren, op grond van het seizoen, reeds in Augustus en September tegen een tocht naar het noorden geopperd.

Nochtans wekte niet zoozeer het uitzeilen van een eskader dan wel de overhaasting, waarmede dit geschiedde, de ergernis van sommigen op. Hartsinck gaf toch den 9^{den} October last, dat de hieronder genoemde bodems, die het eskader van Kinsbergen moesten vormen, wat victualie zouden overnemen van andere, hetgeen met zooveel spoed werd uitgevoerd dat de schepen nog denzelfden avond daarvan voorzien waren en 's anderen daags konden zeilen. Velen schreven den ijver van den Prins om dat eskader in zee te krijgen toe aan zijne vrees, dat de Staten-Generaal op hun genomen besluit zouden terugkomen en den gestelden termijn verlengen. Hun beweren, dat schepen in voldoende staat voor een kruistocht ook wel naar Brest konden stevenen, ging niet op, omdat het eskader veel minder schepen telde en met behulp van eenigen voorraad uit de achterblijvende slechts voor vijf weken was geprovian-deerd.

Ware nu Kinsbergen, overeenkomstig de wenschen van den Stadhouder, ten volle geslaagd, dan zou dit misschien een voordeelligen indruk gemaakt hebben. Maar de tocht, dien hij den 10^{den} October aanvaardde met de *Admiraal de Ruyter*, de *Unie*, de *Utrecht*, de *Kortenaar* en den kotter *Meermin*, beantwoordde in geenen deele aan de verwachting; want hij keerde, in de eerste dagen van November terug, zonder iets verricht en na een zijner schepen verloren te hebben. De *Unie* (64) namelijk, gevoerd door Kapitein van Welderen, was den 19^{den} October in eene hevige stormvlaag, omstreeks een uur na den middag, plotseling omgeslagen en tot niet geringe ontsteltenis van hen, die zulks aan boord der andere schepen zagen, spoorloos verdwenen. Niemand van de 450 man sterke equipage bracht er het leven af, zoodat men onkundig bleef van de oorzaak der ramp, die Kinsbergen en anderen toeschreven aan het losspringen eener huidplank of iets dergelijks, tijdens het vreeselijk werken van het schip.

De *Zierikzee* (64), waarmede Kapitein Haringman kort tevoren bij het eskader was aangekomen, ging iets later insgelijks verloren. Deze bodem, evenals de *Venus* tot versterking van het konvooi naar de Sond gezonden, bereikte in vrij slechten staat Elseneur. Van daar met Kapitein van der Beets en diens konvooi naar het vaderland onder zeil gegaan, strandde hij bij Schagen op de kust van Jutland. Gelukkiger dan van Welderen, was Haringman, zooals men later vernam, er in geslaagd zich met de gansche equipage, op omstreeks twintig man na, aan den Deenschen wal te bergen.

Kapitein van Gennep, die den 17^{den} October met de *Meermin*, door Kinsbergen daartoe afgezonden, een bericht had ontvangen en twee dagen later een schrijven van den Prins, was den 29sten met zijn eskader en de drie Oost-Indische schepen van Bergen gezeild. Zoodra hij zich in de eerste dagen van November voorgaats bevond, scheidde de *Zuid-Beveland* en de *Thetis* zich af om de *Oud-Haarlem*, een der Oost-Indische schepen, naar Zeeland te geleiden. De *Triton*, het tweede, viel den 11^{den} November tegelijk met de *Tromp* binnen. Drie dagen later,

kwam ook *Het Loo*, na van het konvooi afgedwaald te zijn, behouden aan. Omstreeks denzelfden tijd bereikte Kapitein van der Beets het Vlie, met de *Pallas* en de overige schepen van zijn konvooi.

Dit alles had zeker, eenige weken vroeger, algemeene blijdschap verwekt. Onder den indruk der mislukte expeditie naar Brest, merkten velen het thans nauwelijks op, terwijl het voor anderen, die met ietwat overdreven hoop alle verrichtingen der onlangs versterkte vloot gadesloegen, de smart over het verlies van twee schepen niet kon lenigen. De Franschgezinden, die nu bijna onbetwist den boventoon voerden, hadden voor niets ooren, dan voor al wat betrekking had op het schromelijk verzuim ten nadeele van den bondgenoot gepleegd.

Al vorschende naar de ware oorzaak van het niet zenden der schepen naar Brest, wonden zij zich meer en meer op, totdat hunne organen de onzinnigste beschuldigingen tegen den Prins en het personeel der vloot uitbrachten.

Geen wonder, dat het request der zeeofficieren, waarin zij de bescherming der hooge regeering inriepen tegen de verguizing, waaraan zij dagelijks blootstonden, hetwelk de Schout- bij-nacht van Hoey te 's Gravenhage had overgelegd, juist terwijl de zaak van Brest hangende was, niet tot het beoogde doel leidde. Zoodra het ruchtbaar werd, dat op den 7^{den} October een verzoek van dien aard was ingediend, leverde het stof tot nieuwe aanvallen. De weigering der zee-officieren om naar Brest te stevenen strookte al zeer weinig, naar het heette, met hun verlangen, om bij hun goeden naam en faam te worden gehandhaafd. Indien zij, gelijk hun request luidde, met allen ijver hadden gearbeid, om den vijand alle mogelijke afbreuk te doen en geene andere of meer middelen ten dienste van het vaderland hadden kunnen aanwenden, dan was het vraagstuk der marine immers volkomen beslist! Een stortvloed van hatelijkheden goot men eerlang over het personeel uit, waarbij niemand gespaard bleef. In de grofste bewoordingen werden niet alleen Hartsinck en van Bylandt, op wie men het vooral gemunt had, maar ook Zoutman, Kinsbergen, Reynst e. a. beschimpt en beklad.

Denzelfden dag, waarop het request der vlagofficieren was ingediend, had ook de Stadhouder zijne Missive en Memorie overgelegd, ten einde zich te verantwoorden wegens zijn bestuur over de zeemacht. Het ging hem niet beter, dan de vlagofficieren. Zijn geschrift, op de vinnigste wijs bestreden, werd eene schier onuitputtelijke bron van nieuwe beschuldigingen. Men werkte de verspreiding van den zakelijken inhoud, die voor een billijken prijs verkrijgbaar was gesteld, tegen, als ware dit een libel, en vond later dat uittreksel alleen geschikt om er aan boord kardoezen van te maken. Het officiële stuk zweeg natuurlijk over de expeditie, die eerst in het later overgelegde vervolg werd behandeld; doch juist over de expeditie, en over haar alleen verlangde men iets te hooren. „*Hoe men het wende of keere,*” luidde het in de *Post van den Neder-Rhyn*, „*er is een misdrijf begaan tegen de gansche natie!*” Zeker bestond er weinig kans, om hen, die zich in dergelijke termen uitlieten, van het tegendeel te overtuigen. Nagenoeg terzelfder tijd betrapt men een vaandrig op het verkoopen van plannen, die met de verdediging van Zeeland in verband stonden. Het versterkte velen in hunne reeds opgevatte kwade vermoedens. Overal waanden sommige Patriotten slechts plichtverzuim en verraad te ontdekken. De Schout-bij-nacht van Rietveld, die met zijne vier schepen nog te Curaçao lag, werd insgelijks heftig aangevallen omdat hij een kleinen kaper in de nabijheid der reede niet tijdig genoeg had ontzet, hetgeen hem een verdrietig proces op den hals haalde.

Omstreeks denzelfden tijd bestormden de Staten van Holland, Friesland en Groningen den Prins met klachten, die niet altijd even kalm werden opgenomen. 's Prinsen aanhangers meenden zelfs, in het gansche plan der veel besproken expeditie, slechts een kunstig

beraamden toeleg der Patriotten zelven te zien, om de Oranjepartij in verlegenheid te brengen. Nu met steeds klimmende woede op onderzoek en straf werd aangedrongen, poogde ieder zich vrij te pleiten. Hartsinck legde zijn verbaal over en vroeg zijn ontslag. De Admiraliteiten van de Maas en Amsterdam verdedigden zich uitvoerig tegen de beschuldiging van verzuim; vooral de laatste, in een geschrift met niet minder dan drie en zeventig bijlagen.

De Staten-Generaal besloten wel tot het vurig begeerde onderzoek; doch er verliep meer dan een jaar eer men het eens was over de wijze, waarop het moest worden ingesteld, zoodat eene hiermede belaste commissie eerst den 30sten Maart 1784 hare taak kon aanvaarden. Zij bracht, na alle hierin betrokken vlagofficieren en kapiteins, gedurende vijftien maanden, op verschillende punten scherp ondervraagd te hebben, den 24sten Juni 1785, haar rapport uit, dat met de bijlagen een foliant van nagenoeg 600 bladzijden druks vormt.

Het bracht vele gebreken en bestaande misbruiken aan het licht, en klonk wat de hoofdzaak aangaat zeer bezwarend voor Hartsinck en van Bylandt, welke laatste bovendien der commissie wat stout had geantwoord, en volgens hare meening, evenals andere zeeofficieren, een merkwaardig gebrek aan geheugen scheen te hebben.

Wat echter opmerking verdient, is dat een rapport, uitgebracht in de hachelijkste oogenblikken voor het stadhoudelijk gezag, door eene commissie, waarin de heftigste bestrijders hiervan zaten, weinig of geen bezwaar tegen den Prins zelven behelsde. Nadat eindelijk den 16^{den} November 1786 alles gereed was, om het gedrag der zeeofficieren, op het verlangen der Staten van Holland ook gerechtelijk te onderzoeken, betwistte van Bylandt, die met reden vermoedde, dat het in de eerste plaats hem zou gelden, de bevoegdheid der rechtbank. Hij vond steun bij de Staten van Gelderland. Zoo bereikte men den zomer van 1787, waarin de geheele omkeering van den binnenlandschen toestand alle plannen tot nader onderzoek deed staken.

Terwijl de partijen in de Republiek, gedurende het najaar van 1782 over de mislukte expeditie naar Brest en andere aangelegenheden harrewarden, knoopte het Fransche gouvernement te Parijs onderhandelingen aan, waarbij de heer Brantsen en der Staten gewone ambassadeur van Berkenrode de belangen der Republiek moesten voorstaan. Veel goeds kon deze evenwel niet verwachten na een oorlog, dien zij maar flauw en daarenboven, vooral in de koloniën, ongelukkig had gevoerd. Zelfs de anders levendige kaapvaart had thans, in weerwil van den gemaakten ophef, weinig gebaat. Bovendien waren Le Turq, Jarry e. a., die zich als kaper kapiteins hadden onderscheiden, vreemdelingen. De eenige vrucht van den oorlog was de versterking van het lang veronachtzaamde materiëel der zeemacht, zoodat de Republiek, met inbegrip van enkele niet geheel voltooide, zich thans kon verheugen in het bezit van 46 linieschepen van 50 tot 70 stukken en 38 fregatten van 20 tot 40; waarlijk een cijfer, dat hare vloot sedert jaren niet had bereikt.

Tot uitrusting hiervan werd in Januari 1783 eene som van nagenoeg veertien millioen gld, aangevraagd, doch naar gewoonte niet ten volle goedgekeurd en opgebracht. Om aangaande het beleid der zeemacht beter ingelicht te worden, had de Stadhouder, drie dagen na de indiening zijner Missive en Memorie, een specialen Raad van Marine benoemd. Doch aan raad was voorloopig minder gebrek, tenzij om den weg af te bakenen te midden der zee van geschriften, waarin personen van onderscheiden kleur verschillende plannen tot hervorming der marine opperden.

Eer men de voorhanden macht kon aanwenden, verspreidde zich eensklaps de mare, dat alle mogendheden, uitgezonderd de Republiek, het over de preliminairen eens waren. Het Fransche hof, dat bereid was ons de heroverde koloniën weder te geven en voorts zijne bemiddeling aanbood, toonde zich niet misnoegd over het uitblijven der schepen van Brest, ofschoon het

zoowel hierop, als op onze doorgaande werkeloosheid wees om zijne eigen houding wat te bewimpelen.

De Republiek, nu geheel alleen staande, kon den haar aangeboden wapenstilstand moeielijk weigeren. Deze benam haar de gelegenheid de thans versterkte marine tegen den vijand te gebruiken, doch stelde haar in staat een gedeelte daarvan elders te bezigen.

Reeds in Maart 1783 vertrok Kapitein van Braam met de *Utrecht* (68), de *Wassenaer* (66), de *Goes* (54), de *Princes Louise* (56), de *Monnickendam* (40) en de *Juno* (36) naar Oost-Indië, waar hij evenwel eerst een jaar later aankwam. Zijne verrichtingen in de Indische wateren moeten hier onvermeld blijven; de behoefte aan hulp, in schepen en geld, welke de Oost-Indische Compagnie gevoelde, is evenwel een treurig bewijs van haren achteruitgang.

Bijna alle hoofdbewegingen der vloot kenmerkten zich door de eene of andere zeeramp. Het eskader, dat onder den Schout-bij-nacht van Rietveld in 1783 uit West-Indië terugkeerde, verloor onderweg de *Nassau-Weilburg* (54), doch met behoud der equipage. Kapitein Riemersma, die in het laatst van Juni onder zeil ging met de *Overijssel* (68), de *Erfprins* (54), *den Briel* (36) en de *Windhond*, om den Ambassadeur van Berckel naar Amerika over te voeren, verloor de *Erfprins*, die met ruim driehonderd man verging, zoodat Kapitein Aberson en slechts veertig der zijnen behouden bleven.

In Juli vertrokken eenige bodems naar de Middellandsche Zee, die later vereenigd met andere, onder den Vice-Admiraal Reynst aldaar een vrij aanzienlijk eskader vormden. Het werd in Februari van het volgende jaar door een zwaren storm beloopt, die alle schepen zeer ontramponeerde en het verlies van de *Drenthe* (64) veroorzaakte, die omsloeg en met 450 man in de golven verdween, zonder dat iemand er afkwam.

Uit dien hoofde lagen vele schepen maanden lang in reparatie. De Vice-Admiraal zelf bevond zich met de *Vrijheid* en andere te Toulon. Van hier werden sommige bodems, die gereed waren, tot verschillende diensten uitgezonden. Niet weinig moeite baarde het geleiden van een koopvaarder met geschenken naar Algiers, omdat van 44.000 pond kruit, die men beloofd had, nog slechts 10.000 geleverd en de voorraad inmiddels zeer verminderd was. Met de *Drenthe* was 11.000 pond verloren geraakt, en in denzelfden storm was 22.000 pond aan boord van de *Noord-Holland* door zeewater onbruikbaar geworden. Met inspanning bracht men de ontbrekende 34.000 pond bijeen, welke hoeveelheid in de kruitkamer van de *Prins Willem* niet te bergen en aan boord van den koopvaarder niet te vertrouwen was, hetgeen Reynst, uit wiens Verbaal deze bijzonderheden geput zijn, bewoog ook de *Alkmaar* mede te geven. Na de terugkomst van dezen bodem, ging de Vice-Admiraal den 31sten Mei 1784 met de *Vrijheid* en de *Alkmaar* onder zeil naar het vaderland.

Behalve de gemelde zeeschade, had de Republiek den 20sten October 1783 ter reede van Texel het verlies van de *Rhynland* (56) te betreuren. Volgens ooggetuigen hoorde men te negen uren in den morgen een zwaren slag, gepaard met dikken rook, waarna het bleek, dat het genoemde schip in volle vlam stond. Andere schepen, die gevaar liepen, slipten of kaptten aanstonds hunne touwen. Zoodra het brandende schip begon te drijven, boegseerde men het wat om de noord, ten einde andere bodems te behoeden. Het vuur zette den ganschen nacht zijn vernielingswerk voort, zoodat het schip den volgenden dag tegen het middaguur tot op het water was afgebrand en alleen inwendig nog bleef smeulen.

Terwijl de Republiek met Engeland, dat in September 1783 den vrede met Frankrijk, Spanje en Noord-Amerika had gesloten, nog onderhandelde om ook voor zich dragelijke voorwaarden te bedingen, viel een andere nabuur haar aan. Keizer Jozef II, een gekroonde radicaal, die in 1780

zijne moeder Maria Theresia in het bestuur der Zuidelijke Nederlanden was opgevolgd en sedert, op eene reis door de Republiek, de zwakheid hiervan ten duidelijkste had ontwaard, kwam vervolgens met allerlei eischen voor den dag. Na onze Barrière eigendunkelijk vernietigd te hebben, verlangde hij eene betere regeling der grenzen, den afstand van Maastricht en de verwijdering der Nederlandsche wachtschepen op de Schelde.

Blijkbaar bedoelde hij niets minder dan de opening der rivier, welke de onzen sedert den vrede van Munster gesloten hielden. Het was eene botsing tusschen twee begrippen. Jozef II grondde zich op het recht der natuur en beweerde, dat niemand bevoegd was zijnen onderdanen de inderdaad bestaande gemeenschap met de zee kunstmatig te benemen.

De Staten daarentegen beriepen zich op het geschreven recht, en wel bepaald op het tractaat van Munster. De Keizer had, volgens de opvatting onzer dagen, in de hoofdzaak gelijk, doch hij had, als Europeesch vorst, terwijl vele rechten in de oude wereld alleen op tractaten steunen, bepaald ongelijk door er een willekeurig te verscheuren. Zodoende maakte hij zich tot rechter in zijne eigen zaak, die hij bovendien slechts volgens het recht van den sterkste wilde beslissen. Bouwende op de machteloosheid der Republiek, verklaarde hij den 23sten Augustus 1784, dat hij de Schelde voorloopig als geopend aanmerkte en dat hij elke poging tot belemmering der vaart als eene oorlogsverklaring zou beschouwen.

Na den vrede, welke den 20sten Mei tusschen de Republiek en Engeland was tot stand gekomen, bleek nu het verlies van Negapatnam, gepaard met eene schade op omstreeks tachtig millioen gld. begroot, voor de eerste oneindig minder nadeelig te zijn, dan de hoogte, welke de binnenlandsche tweespalt gedurende den oorlog had bereikt. Zelfs de afzonderlijke vrede, door Frankrijk gesloten, bracht in veler stemming ten opzichte van dit rijk geene merkbare verandering. Men bleef het edelmoedig, onbegrijpelijk edelmoedig noemen, beweerende dat alleen lage zielen er anders over konden denken.

Verontwaardigd over den schandelijken vrede, troostten sommigen zich met de blijkbare verwijdering, die tusschen de Republiek en Engeland was ontstaan. Reeds kort na het opstellen der nadeelige preliminieren, hadden de Staten van Holland een besluit doorgedreven om den Koning van Frankrijk plechtig te bedanken. Is het wonder, dat de Staten-Generaal en de Prins, onder die omstandigheden, huiverig waren om in het geschil met den Keizer door te tasten? Ten einde elk voorwendsel zoo mogelijk te vermijden, lieten zij het wachtschip voor Lillo een weinig lager post vatten, bij Saaftingen, hetwelk onbetwist tot het gebied der Republiek behoorde. De gansche zaak kwam den Prins en zijner partij, uit een staatkundig oogpunt, hoogst ongelegen. Daarentegen werkten de schrikbeelden, in openbare geschriften van Pandoeren en Uhlanen opgehangen, de burgerwapeningen der Patriotten in de hand. Nochtans beschuldigden deze later de Oranjegezinden, dat zij de moeielijkheden met den Keizer opzettelijk hadden uitgelokt.

Onmiddellijk na de verklaring van Jozef II was de Vice-Admiraal Reynst, die in het laatst van Juli uit de Middellandsche Zee was teruggekeerd, naar Zeeland vertrokken om het bevel over de zeemacht op de Schelde, aan boord van de *Vrijheid*, op zich te nemen. Van de schepen, die zich aldaar bevonden, lag de *Pollux* onder Kapitein van Volbergen met de *Dolphijn* onder den Luitenant Cuperus hooger op, bij Saaftingen. Zij en andere bevelhebbers kregen in last, alle Oostenrijksche schepen aan te houden, doch hierbij met groote bescheidenheid te handelen en niet dan in het ergste geval geweld te gebruiken.

De houding van 's lands zeemacht onder het bevel van Reynst stak gunstig af, bij haar onvermogen in 1747 tijdens den inval der Franschen. Thans werden verschillende maatregelen genomen tot dekking van Zeeland en tot bescherming of tijdige waarschuwing van alle Nederlandsche koopvaarders en visschers. Doch al de ijver, hierbij door den Vice-Admiraal aan

den dag gelegd, beveiligde hem niet tegen de aanvallen, waaraan ook hij eerlang blootstond. Hij had zich, na de eerste berichten aangaande het plan van den Keizer om de Schelde te forceeren, op mogelijke gebeurtenissen voorbereid en zijnen officieren de benoodigde voorschriften gegeven. De Burggraaf Vilain XIV, den 1sten October met een pleziervaartuig te Vlissingen gekomen, was beleefd ontvangen, na zijn woord gegeven te hebben, dat hij langs denzelfden weg zou terugkeeren.

Zoo stonden de zaken, toen de Staten-Generaal den 6^{den} October vernamen, dat te Antwerpen een vaartuig gereed lag om onder keizerlijke vlag de Schelde af te zakken. Deze tijding, in verband met de laatste verklaring van het Oostenrijksche gouvernement, dat een schot op de Schelde als eene oorlogsverklaring zou worden aangemerkt, bewoog den Prins nog den 7^{den} October een naderen last te zenden, zoowel aan den Vice-Admiraal, als aan Kapitein van Volbergen. Hierin werd hun voorgeschreven om op de schepen, die zich mochten vertoonen, liever niet te vuren, maar hen slechts aan te houden op grond van eenig gebrek in de scheepspapieren. De bode, die onmiddellijk was afgereisd, doch te Bergen-op-Zoom wegens den lagen waterstand eene wijle moest toeven, kwam den 8sten October met zijn pakket een weinig te laat.

Denzelfden morgen was de *Louis*, onder keizerlijke vlag varende en naar zee bestemd, door den Luitenant Cuperus, na eene vruchteloze aanmaning tot het vrijwillig staken der reis, met geweld hiertoe gedwongen. Zeer omzichtig hadden echter 's lands officieren gedaan, wat hun plicht voorschreef. Een schot met los kruit, een schot met scherp voorover, en eerst toen dit alles niet hielp meer schoten met scherp, die voorbedachtelijk op het tuig gericht waren en inderdaad weinig schade deden. „*Het komt mij voor*” schreef van Volbergen uit dien hoofde den 13^{den} October aan den Griffier der Staten-Generaal, „*dat dit vaartuig op eene wijze behandeld is, dat geene denkbeelden van hostile wijze kunnen plaats hebben.*”

Na de opmerking, dat men tot handhaving der orde tegen een Hollandsch schip niet anders had kunnen doen, zegt hij, dat slechts één kogel bij de groote rust eenige schade had aangericht, en dat voorts „*al het scherp, hetzij kogels of schroot veel gehuils en weinig effect*” had te weeg gebracht. Maar er was gevuurd, eer de Oostenrijksche schipper bijdraaide, waarover velen in den lande hunne vreugde niet konden verbergen. Nu dit toch was geschied, hielden de onzen de *Louis* voorloopig in bewaring.

Hetzelfde wedervoer de *Verwachting*, een ander keizerlijk vaartuig, den 8sten October van Ostende vertrokken met bestemming naar Antwerpen, hetwelk acht dagen later de Schelde opzeilde en in tegenwoordigheid van de *Vrijheid*, de *Alkmaar* en de *Tromp* ter reede van Vlissingen ankerde, om bij de eerste gunstige gelegenheid de reis te vervolgen.

Overeenkomstig de laatste bevelen van den Prins, werd op dit schip niet gevuurd en vergenoegden de onzen zich met het eenvoudig te bezetten. Weinige dagen later kreeg de schipper zelfs vergunning om te vertrekken, indien hij vooraf beloofde weder te gaan vanwaar hij gekomen was. Hiermede draalde hij evenwel geruimen tijd, waarom zijn vertrek eerst den 26sten November kon plaats grijpen. In afwachting van den loop der aangeknoopte onderhandelingen, kreeg het andere aangehouden vaartuig dezelfde vergunning onder dezelfde voorwaarde.

Intusschen had de Vice-Admiraal den Stadhouders verwittigd van het ongeluk, dat 's lands brik de *Ajax* was overkomen. Deze bodem in den nacht tusschen 28 en 29 October op de hoogte van Wight kruisende, was plotseling lek geworden en met de gansche equipage, op dertig man na, gezonken. Overigens viel er, tijdens het commandement van Reynst, dat nog langer dan

een jaar duurde, weinig meldenswaardigs meer voor. Keizerlijke schepen vertoonden zich niet meer. De Vice-Admiraal bleef echter onafgebroken zorgen voor het bewaken der stroomen, zoolang de spanning aanhield en zond tevens vele schepen met verschillende bestemming uit. In verband met latere gebeurtenissen, zij hier alleen bijgevoegd, dat hij in het voorjaar van 1785 de *Havik*, een klein fregat, met de noodige loodsen en manschappen detacheerde, om *La Méfiante* en nog eene andere kanonneerboot, welke de Admiraliteit van Amsterdam te St. Malo had gekocht, aldaar af te halen.

Onder bemiddeling van het Fransche hof, kwam den 8sten November 1785 te Fontainebleau eene overeenkomst met den Keizer tot stand, waarbij deze de Schelde tot Saaftingen kreeg, met de forten Lillo en Liefkenshoek. Het lagere gedeelte der rivier bleef echter in het bezit der Republiek, met de bevoegdheid om dit, ingevolge het tractaat van Munster, gesloten te houden. Alle geschil over de vrijheid der rivieren was hiermede evenwel niet voor altijd uitgemaakt, gelijk de jaarboekschrijvers destijds waanden; want later, bij de regeling van onderscheiden Europeesche vraagstukken op het Weener congres, is een juist tegenovergesteld beginsel gehuldigd. Jozef II vergenoegde zich met eene som van tien millioen gld. waarvan 500.000 gld. moest strekken tot schadeloosstelling van hen, wier bezittingen door inundatiën hadden geleden. Dat een man als hij, wiens rechtvaardigheid en vrijheidsliefde zoo hoog waren opgevijzeld, zijn goed recht ten slotte voor geld prijs gaf, deed hem merkbaar dalen in de schatting der Patriotten, die omgekeerd in hunne gevoelens ten opzichte van het Fransche hof nader versterkt werden, nu dit, ter vermijding van een algemeenen oorlog, zelfs vier en een half millioen van de beloofde som voor zijne rekening nam. Twee dagen na het verdrag te Fontainebleau, verbond de Republiek zich ten nauwste met Lodewijk XVI.

Tot een tastbaar bewijs van erkentelijkheid, drong de in Holland bovendrijvende partij er op aan, den Franschen monarch twee linieschepen tot een geschenk aan te bieden, en wel de *Friesland* (74) en de *Stad en Lande* (74), die te Harlingen op stapel stonden. Zij werden echter niet geleverd, vooral omdat zij na de voltooiing, wegens te groote afmetingen, niet buiten de haven te krijgen waren en later (in 1792) tot slooping verkocht werden. Het uitblijven van dit geschenk, waaromtrent de Staten-Generaal evenwel geen besluit hadden genomen, deed het Fransche hof een geschikt voorwendsel aan de hand, om zich later aan de volledige nakoming zijner verplichting jegens den Keizer te onttrekken.

Inmiddels leidden de aanhoudende en stelselmatige pogingen der Patriotten, in sommige streken der Republiek, tot het beoogde doel, 's Prinsen invloed op de militaire rechtspleging, op het benoemen van regenten en vlagofficieren was beperkt. Zijn persoon was in spotprenten en schotschriften verguisd tot ergernis van het Pruisische hof, dat zich evenwel daarover niet sterk uitliet, zoolang Frederik II leefde.

Na het ruchtbaar worden der Acte van Consulentschap en de hierop gegronde beschuldigingen, had de Hertog van Brunswijk-Wolfenbützel den 14^{den} October 1784 zijn ontslag gevraagd. Sedert waren de aanvallen tegen den Prins zelven nog onstuimiger geworden en had men in Holland zelfs de Oranjekleur met oproerleuzen gelijk gesteld. Toen eindelijk de Staten van Holland, naar aanleiding eener volgens hen te weinig onderdrukte volksbeweging, den Prins het bevel over het garnizoen in de residentie ontnamen, verliet hij half September 1785 Den Haag.

Nu scheen de tweespalt tot een binnenlandschen krijg te zullen voeren. De partij, die in Holland zegevierde, oogstte in andere gewesten bijval, met name in Utrecht en Overijssel. Daarentegen hing de meerderheid in Zeeland en vooral in Gelderland den Stadhouder aan. Met toenemende bitterheid bleef men elkander, eerst op het papier, bestrijden. Staatkundige hartstocht scherpte van weerszijde het vernuft, zooals godsdiensthaat dit had gedaan in den tijd der Hervorming.

Eene ware zee van geschriften stortte zich over het rampzalig Nederland uit. Terwijl de lezing dier omvangrijke litteratuur van den dag het twistvuur onderhield en aanbliet, verzochten de Staten van Gelderland den Prins in 1786, eene Patriotsche beweging binnen Hattem en Elburg met geweld te stuiten. Het bezetten dier stadjes, dat zonder bloedstorting geschiedde, verhaastte den afloop. Onder den indruk dier gebeurtenis, schorsten de Staten van Holland den Stadhouder, als Kapitein-Generaal hunner provincie, tot welker verdediging zij zich voorbereiden. Alle pogingen, door Pruissen en Frankrijk aangewend om het geschil nog bij te leggen, faalden. De hartstocht der Patriotten kende geen palen. Wie lust gevoelt, om iets van den aard hunner aanvallen te weten, behoeft slechts het „*Gedenkboek van Amsteldam*” op te slaan. Hij zal in de vele titels, op bladz. 93 en 94 vermeld, menig staaltje vinden van de strekking der werken, die velen met gretigheid lazen.

Onderwijl nam de Stadhouder ook van zijn kant maatregelen. Hij verzamelde troepen op de Veluwe. En nadat zijne voorposten den 10^{den} Mei 1787, bij de Vaart, een korps Utrechtsche vrijwilligers hadden teruggeslagen, vaardigde hij den 26sten derzelfde maand een manifest uit, hetwelk de woede zijner tegenstanders ten top deed stijgen. Er waren bijna geen woorden te vinden om den Gelderschen despoot, dien men bij Catilina, Nero, Alva en Philips II vergeleek, hatelijk genoeg te schetsen. Men wilde hem vogelvrij verklaren, nu hij gereed stond zijne handen in burgerbloed te wasschen.

Onder al die troebelen had de zeemacht hare taak voortgezet. De Schout-bij-nacht van Kinsbergen was den 2^{den} Augustus 1784 van Texel onder zeil gegaan met de *Jupiter* (74), waarop zijne vlag woei, de *Tijger* (44), de *Pallas* (44) en den kotter de *Brak*. Den 1sten September, bij zijne aankomst te Malaga, vond hij aldaar de *Prins Willem* en de *Noord-Holland*, die vroeger tot het eskader van den Vice-Admiraal Reynst behoord hadden. Nadat ook de *Admiraal Tjerk Hiddes de Vries* (68), die vooruitgezeild en eerst naar Marokko geweest was, zich den 20sten September bij de vlag had gevoegd, vertrok de Schout-bij-nacht vier dagen later naar Toulon. Onderweg kreeg hij de *Medea* (44) bij zich, die insgelijks tot het eskader van Reynst had behoord, doch bereikte wegens stormweder eerst den 24sten October de plaats zijner bestemming, waar hij de geschillen met den Keizer vernam.

Aangezien er ook vrees bestond voor vijandelijkheden van de Republiek Venetië, werd hem de zorg voor de veiligheid der koopvaarders dringend aanbevolen. Uit dien hoofde zond hij Kapitein van der Beets met de *Tjerk Hiddes de Vries* naar Smyrna, om de aldaar liggende schepen huiswaarts te geleiden, en zond hij andere bodems naar Genua, Livorno en elders, om de koopvaarders, die er mochten zijn, veilig naar Malaga te brengen.

In April 1785 werd Kapitein Rijnveld gedetacheerd met de *Noord-Holland* om den Ambassadeur Baron van Dedem tot den Gelder van Marseille naar Konstantinopel over te voeren, van welken tocht de zoon des bevelhebbers, die toen als Luitenant onder zijn vader diende, later (in 1803) eene uitvoerige beschrijving gegeven heeft in zijne „*Reize naar de Middellandsche Zee en door den Archipel naar Constantinopel, gedaan in de jaaren 1783 tot 1786 met 's Lands schip Noord-Holland.*”

Het eskader van Kinsbergen, door het detacheren van sommige schepen verzwakt, werd versterkt met de *Alkmaar* (56), de *Admiraal van Brakel* (56), de brik *Windhond* en den kotter *Wesp*, hetgeen den bevelhebber in staat stelde op de kust van Barbarije de vlag te vertoonen en in het laatst van Augustus en het begin van September, evenals drie Engelsche en twee Malthezer schepen, met vier zijner bodems een Napolitaansch eskader te vergezellen, hetwelk den Koning en de Koningin van Napels van Livorno naar hunne hoofdstad overbracht.

Na de bewegingen zijner schepen voortdurend dienstbaar gemaakt te hebben aan de oefening der equipages, ging de Schout-bij-nacht in Februari 1786 met eenige bodems onder zeil naar het vaderland, het bevel in de Middellandsche Zee aan Kapitein Boot overlatende.

Den 28sten Juni van dit jaar, kwam ook Kapitein J. P. van Braam met de *Utrecht* (68) en de *Wassenaer* (66) weder uit Oost-Indië, waar hij, eerst te Malakka, Salangore en Riouw, daarna te Ceylon en op de kust van Coromandel, de Compagnie had geholpen. Van zijne drie andere schepen, die later volgden, bereikten slechts twee gelukkig de haven; want de *Juno* (36) strandde bij Wight, hetgeen velen den kapitein, die met zijne equipage behouden bleef, zeer euvel duidden, omdat reeds twee ongelukken met schepen onder zijn commando waren voorgevallen.

Inmiddels waren vijf andere schepen onder Kapitein Sylvester naar Oost- Indië gezeild, welke overtocht zich insgelijks door verschillende rampen kenmerkte. De *Amphitrite* (36) was, eenige dagen na het vertrek, wegens een lek weder binnengevallen. Daarna strandde de *Holland* (68) bij de Kaap. Sylvester zond nu de *Scipio* (20) vooruit, en kwam zelf eerst tegen het einde van 1786 met de *Beschermer* (54) en de *Ceres* (36) te Batavia, waar hij de *Amphitrite* (36), de *Hoorn* (26), de *Lynx* (16) en de *Pijl* (12) vond, die onlangs uit het vaderland waren aangekomen. Zij werden ten deele in de Molukken, ten deele op de kust van Borneo gebruikt, om het gezag der Compagnie te schragen. Behalve de genoemde eskaders, waren voortdurend schepen uitgezonden tot het konvooieeren van koopvaarders en andere diensten, hetgeen wegens de sterkte van het thans beschikbare materieel gemakkelijk kon geschieden.

Aanvankelijk werd de marine niet rechtstreeks in den binnenlandschen twist gemengd, schoon de meeste zeeofficieren onverpoosd aan de grofste aanvallen blootstonden en sommigen hunner dientengevolge uitweken. Zoodra echter beide partijen in den zomer van 1787 zich gereed maakten om haar geschil met de wapenen te beslechten, werd het personeel der zeemacht er meer in betrokken. Eenige vaartuigen op de rivier gestationneerd door de in Holland benoemde Commissie van Defensie, die te Woerden zetelde, baarden moeielijkheden, hetgeen de Staten van Zeeland bewoog, tot dekking hunner provincie, een gelijksoortigen maatregel te nemen. Intusschen klaagden de Staten van Gelderland over de vaartuigen, welke de Commissie van Defensie op de Zuiderzee bezigde en waarover Kapitein Braak het bevel had aanvaard. Vooral gold het de verrichtingen van de schepen eener dergelijke Commissie te Amsterdam, die tot geruststelling der burgerij, na het manifest van den Stadhouder, bij de Admiraliteit de beide onlangs te St. Malo gekochte kanonneerbooten *La Levrette* en *La Méfiante* had aangevraagd. Onder den drang der omstandigheden, had zij de twee vaartuigen gekregen, die elk twee carronnades en acht korte achtponders voerden. Maar Kapitein Seis weigerde het bevel over hare schepen, waarmede vervolgens Kapitein van Pelt en de Luitenant Molenaar zich belastten.

Weldra bleek, dat de Commissie met de gemelde bodems iets meer voorhad, dan het geruststellen der burgerij; want zij liet die op de Zuiderzee kruisen. Hier namen die vaartuigen, onder Prinsenvlag en geus, voor de Eem, zelfs eenige schepen met hooi en stroo bestemd voor 's Prinsen leger, die vervolgens te Amsterdam werden opgebracht. De stadhoudersgezinde Staten van Utrecht, die te Amersfoort vergaderden, noemden het zeeroof, waarmede later de Staten van Gelderland instemden. De Prins, gebelgd over het misbruiken zijner vlag, wendde zich tot de Staten-Generaal, wier gezag op dat tijdstip echter weinig beteekende. Hun last aan de Admiraliteit van Amsterdam om Kapitein van Pelt ter verantwoording te roepen had dan ook niet de verlangde uitwerking, omdat van Pelt weigerde te komen, bewerende, dat hij alleen der Commissie van Defensie verantwoording schuldig was.

Ernstiger werd de zaak voor de Kapiteins Dekker en Tulleken, die te Texel met de *Medemblik* en de *Salamander* zeilree lagen, toen zij den 13^{den} Juli van den Prins bevel kregen, om voorloopig niet te zeilen, in afwachting van hetgeen de Staten-Generaal tot beveiliging der Zuiderzee zouden noodig oordeelen, waarop ook de Staten van Friesland aandrongen, terwijl de Staten van Holland den 18^{den} Juli aan alle Admiraliteiten hunner provincie gelastten, de schepen van het land uitsluitend tot het beschermen van den handel te gebruiken en de gereed zijnde ten spoedigste te doen vertrekken.

Ten einde niet door de politieke gevoelens der bevelhebbers te worden gedwarsboomd, begaven de Patriotischgezinde Gecommitteerden van het Noorder-Kwartier zich met eene bende ruitery naar den Helder, waar zij de Kapiteins Dekker en Tulleken, op grond van zekere gesprekken, en den Luitenant van Braam, omdat hij voor den eerste, als zijn commandant, wat onstuimig in de bres sprong, gevangen namen. Misschien was er ook Oranjelint gedragen, waarvan men ten minste aan den Helder, bij dezelfde gelegenheid, na een ingesteld onderzoek, een ruimen voorraad ophaalde. Eerlang staken de schepen onder andere bevelhebbers in zee. Voor de gevangenen zag het er donker uit, dewijl de heer Vitringa, die wegens zijne gevoelens Elburg had ontruimd, tot Fiskaal bij de over hen gestelde rechtbank werd benoemd. De eisch was dan ook niet minder, dan dat Tulleken en Dekker beiden onbekwaam verklaard en in de kosten veroordeeld zouden worden; dat men bovendien den eerste tot vijf jaren zitten en eene langdurige ballingschap, den tweede tot vijfjarige verbanning zou verwijzen. Gelukkig voor hen kwam er weldra eene omkeering in den staatkundigen toestand der Republiek, waardoor elke tegen hen ingebrachte beschuldiging verviel.

Den 28sten Juni 1787 was de gemalin van den Prins, op eene reis naar den Haag, door eenige gewapende burgers, die onder de Commissie van Defensie te Woerden dienden, bij de Goejanverwellesluis aangehouden en tot den terugkeer genoopt. Deze daad, waaruit ten klaarste blijkt, hoe weinig de Patriotten zelfs in Holland op de meerderheid rekenden, had voor hen zeer ernstige gevolgen; want de broeder van de Prinses, die in 1786 zijn oom Frederik II als Koning van Pruissen was opgevolgd, eischte voldoening voor de beleediging zijner zuster aangedaan. Hieraan poogden de Staten van Holland zich te onttrekken, bouwende op de hulp van Frankrijk. Maar deze liet zich wachten. Den 9^{den} September vaardigde de Koning van Pruissen een ultimatum uit, twee dagen later gevolgd door eene declaratie van den Stadhouder. Den 13^{den} der genoemde maand rukte een Pruissisch leger van 20.000 man, onder den Hertog van Brunswijk-Luneborg, over de grenzen.

Nu stoven de verdedigers van Holland en Utrecht uiteen en greep eene omwenteling plaats, die zich sneller uitbreidde, dan het Pruissische leger marcheerde. Den 20sten September, lang voor dat er vreemde troepen genaderd waren, keerde Willem V onder het gejubel des volks in de residentie terug.

Buitenlandsche tusschenkomst, van wat zijde en in welke mate dan ook aangewend, is altijd een bedroevend verschijnsel. Ware de Prins krachtiger opgetreden of had zijne vastberaden gemalin haar oogmerk bereikt, dan zou het er vermoedelijk niet toe gekomen zijn. Men vergete niet, dat de zeer talrijke Oranjepartij in Holland slechts ontmoedigd en onderdrukt was. Een kloeke greep zou het kunstig weefsel eener overspannen minderheid aanstonds verbreken. Zeker had de Prins dit liever zelf moeten doen; zijne gemalin wilde het beproeven; de Pruissen deden het. En ook niet meer! Want er kan geene sprake zijn van 's Prinsens gewelddadige herstelling, nu deze te 's Gravenhage en andere plaatsen door eene juichende menigte als Stadhouder werd begroet, voor dat er Pruissen kwamen. Deze pleegden vooral op het platteland vele wandaden, hetgeen bij de meeste troepenbewegingen dier dagen geene

zeldzaamheid was; doch zij behoeften zelfs te Amsterdam en elders, waar men weerstand bood, slechts betrekkelijk weinig maatregelen van dwang te nemen.

HOOFDSTUK VII

Herstelling van het stadhouderlijk gezag in 1787. — Toestand van 's lands marine en pogingen om het bestuur hierover op beteren voet te brengen. — Verrichtingen in de Middellandsche Zee en elders. — Terugwerking der Fransche staatsomwenteling. — Mislukte inval van Dumouriez. — Kinsbergen opperbevelhebber. — Pichegru rukt het grondgebied der Republiek binnen. — Willem V wijkt in het begin van 1795 naar Engeland.

Geruimen tijd nadat de Prins, zooal niet letterlijk door buitenlandsche hulp, dan toch onder den invloed hiervan, in al zijne waardigheden hersteld was, duurde de gisting onder de menigte voort. Op vele plaatsen leidden de vreugdebedrijven over 's Prinsen terugkomst in de residentie tot baldadigheden. Te Amsterdam, dat zich maar noode had onderworpen, bleef de houding van beide partijen onrustbarend.

Nog den 28sten Maart 1788 achtte de Admiraliteit aldaar zich verplicht, het werkvolk van 's lands werf tot rust te vermanen. Eerst vier weken later ontruimden de Pruisen de Leidsche poort, die zij uit voorzorg hadden bezet gehouden.

Om den inwendigen vrede der Republiek vooreerst te verzekeren, verbonden Pruisen en Engeland zich met haar, zoowel tot onderling hulpbetoon, als tot handhaving der constitutie. Doch er bestond, na de nederlaag der Patriotten, geen dadelijk gevaar voor nieuwe omwentelingen. Zelfs verklaarden alle provinciën in den zomer van het genoemde jaar, bij eene speciale akte, dat het erfstadhouderschap een essentieel gedeelte harer constitutie uitmaakte. Dit alles scheen zekere duurzaamheid te voorspellen. In Holland, het brandpunt der beweging, werd de Raadpensionaris van Bleiswijk vervangen door van de Spiegel, een door en door bekwaam man, die evenwel als Zeeuw van geboorte niet den gewenschten invloed kon uitoefenen.

Onderwijl was de reactie allerwege in vollen gang. De Stadhouders zelf, gematigd en altijd geneigd tot verzoening, ging het ruwe geweld en de verregaande buitensporigheden te ver, waaraan bekende Patriotten op vele plaatsen ten doel stonden. Hij was echter niet gelukkig in de keuze van hen, die met de verandering der magistraten belast werden, en kon niet overal den ijver zijner aanhangers binnen de perken houden. Dit gaf den achtergebleven Patriotten, onder welke vele edel denkende en invloedrijke personen, nieuwe reden tot verbittering, terwijl de Prins hen poogde te winnen. Beducht voor de naderende gebeurtenissen, waren velen, die zich wat sterk op den voorgrond geplaatst hadden, reeds uitgeweken, onder welke sommige vreemdelingen, wier vertrek der Republiek niet schaadde.

Anders was het gelegen met een aantal meest jeugdige heethoofden, die niet alleen hunne talenten aan het vaderland onttrokken, maar door zich bij hunne geestverwanten in België en Frankrijk als martelaars der vrijheid voor te doen, het diep geschokte Nederland nieuwe gevaren brouwden. Sommige Patriotten verzoenden zich, ten minste oogenschijnlijk, met de

thans bovendrijvende partij; andere, die niet uitweken en zich niet aansloten, gaven hunne openbare betrekkingen prijs en bleven in het geheim werken, hopende op de toekomst.

Hoe volslagen de omkeering in den binnenlandschen toestand was, blijkt ten klaarste uit het lot der weinige zeeofficieren, die in de troebelen eene meer in het oog loopende rol gespeeld hadden. Nog voor het einde van September 1787 waren de Kapiteins Tulleken en Dekker met den Luitenant Aeg. van Braam in vrijheid gesteld. Later herzag men ook het vonnis van den Schout-bij-nacht van Rietveld, die voor een jaar was geschorst. Alle verder onderzoek naar de reden van het mislukken der expeditie naar Brest werd gestaakt. Daarentegen besloot de regeering het gedrag der zeeofficieren, gedurende den jongsten tijd, nauwkeurig uit te vorschen. Sommigen, die zich openlijk aan de zijde der Patriotten geschaard hadden, moesten hiervoor zwaar boeten. Kapitein Schierhout, die eensklaps zijn ontslag genomen en zich in dienst der Commissie van Defensie begeven had, werd op onteerende wijze gecasseerd en voor altijd gebannen. Hetzelfde wedervoer den Kapiteins Braak en van Pelt, evenwel met dien verstande, dat men de ballingschap voor den eerste op slechts tien, voor den laatste op vijftien jaren bepaalde. Kapitein Sels, die eerst eene benoeming aangenomen, doch op stuk van zaken daarvoor bedankt had, ontving geene straf, doch moest zich de kosten van het proces getroosten, omdat hij evenals de andere was uitgeweken. Pieter Paulus, de Fiskaal der Admiraliteit van de Maas, die zich als een ijverig voorstander der Patriotten had doen kennen, werd ontslagen.

Bedriegelijk was de herstelde rust; want hetzelfde vuur, hier te lande slechts oogenschijnlijk gedoofd en in de stilte voortsmeulende, barstte eerlang buiten de grenzen der Republiek in lichter laaie uit. Inmiddels openbaarden zich op het gebied der nationale welvaart teekenen van achteruitgang. Wel kwamen jaarlijks nog gemiddeld 4000 schepen alleen in de Hollandsche havens binnen en voeren nog 2000 Nederlandsche schepen door de Sond; doch de vaart op Rusland nam af, het aantal walvischvaarders, vroeger meer dan 200, daalde tot beneden 70, dat der haringbuizen tot beneden 200. En hoe ellendig zag het er uit met de Oost-Indische Compagnie! Hare achterstallen waren in tien jaren tijds, van ruim acht tot meer dan zeventig millioen gld. geklommen. Zij kon zich alleen staande houden door de hulp haar in schepen en enorme subsidiën verleend. Met de West-Indische Compagnie, die altijd ondersteuning had ontvangen, was het betrekkelijk nog erger gesteld. Dit bewoog de Staten-Generaal in 1791 het vervallen octrooi niet te vernieuwen en liever het geheele bestuur op zich te nemen. Wat zij en andere autoriteiten deden, om door premiën als anderszins verschillende takken van industrie op te beuren en aan te moedigen, moet hier onvermeld blijven. De slotsom is, dat alles eenigermate was verachterd; doch dat er nog vertier genoeg bestond, om den toestand niet als hopeloos te beschouwen, vooral dewijl in alle kringen der maatschappij zekere welvaart heerschte en de Republiek over het geheel als een der rijkste landen van den ganschen aardbodem was aan te merken.

Als eene vrucht van de inspanning der laatste jaren, nu sedert 1777 niet minder dan 46 linesschepen en 20 fregatten waren aangebouwd, bezat de Republiek thans een vrij aanzienlijk drijvend materieel. Het bestond op den 1sten Januari 1788 uit 39 schepen van 68 en 70, 11 schepen van 50 tot 56, 22 fregatten van 36 tot 40, 25 van 20 tot 26 stukken, en nog 25 kleinere bodems. Over het gehalte dier schepen werden evenwel vaak klachten gehoord. De onbezeildheid der meeste verhinderde niet zelden het welslagen eener onderneming. Op den tegenstand, dien vroeger aangewende pogingen tot verbetering hadden ontmoet, is elders gewezen. Doch nu was er meer! Het gold thans minder het stelsel, dan wel de toepassing

daarvan. Men wilde namelijk, dat tot een spoedig herstel van 's lands marine met te veel overijling was gebouwd en trachtte hieruit sommige zeerampen te verklaren, zooals die, welke de *Unie* en de *Drenthe* getroffen hadden. Deskundigen mogen het beslissen, in hoeverre de aanbesteding eener menigte bodems op particuliere werven, tot eene min goede afwerking van het materieel kan hebben bijgedragen. Kapitein van Bylandt schijnt het er voor gehouden te hebben, daar hij den 13^{den} October 1784, bij eenig defect aan de groote ra van de *Jupiter*, in zijn journaal aanteekende, dat zij, evenals het schip zelf, bij aanbesteding was gemaakt. Wat de soort van schepen betreft, zij hier opgemerkt dat de fregatten, die in den slag op de Doggersbank nog eene zeer ondergeschikte rol speelden, langzamerhand iets meer op den voorgrond traden, nadat de Noord-Amerikanen zich hiervan in den vrijheidsoorlog met vrucht hadden bediend.

Tot een bewijs dat men hier niet tegen elke nieuwigheid opzag, kan in de eerste plaats de invoering van het koperen der schepen strekken, ten einde hierdoor hunne bezeildheid te vermeederen. Sedert dat de Engelschen, in 1758 of iets later, bij wijze van proefneming, de *Alarm* hadden gekoperd, waren vele hunner schepen op dezelfde wijze voorzien. Frankrijk, vroeger door de kosten afgeschrikt, volgde nu weldra. Het liet in 1778 de *Iphigénie* koperen, naar het model van de *Lively*, een veroverd Engelsch schip. De ervaring door sommige Nederlandsche bevelhebbers, onder welke Kapitein Melvill, opgedaan, dat vijandelijke schepen beter liepen, omdat zij gekoperd waren, had in de Republiek tot het besluit geleid de gebruikelijke dubbeling met hout en de spijkerhuid langzamerhand door koper te doen vervangen. Behalve de Admiraliteit van Zeeland, die eerst in 1786 volgde, hadden alle Collegiën in 1781 reeds eene proef genomen of waren zij hiermede bezig. Dat van Harlingen noemde de *Pallas*. Elders blijkt dat ook de *Kortenaar* op last van de Admiraliteit van Rotterdam werd gekoperd. In betrekkelijk korten tijd waren vele schepen op dezelfde wijze voorzien. Dit is op te maken uit de woorden van Kapitein van Bylandt, die van de manoeuvres gewagende, welke het Nederlandsche eskader in 1784 onder het bevel van Kinsbergen in de Middellandsche Zee volbracht, er bij voegt, dat zij niet weinig vertraagd werden door het slechte zeilen van de *Noord-Holland* (64), het eenige schip van het gansche eskader, dat niet gekoperd was.

Inmiddels had men ook pogingen aangewend tot verbetering der bewapening, door het invoeren der in Engeland gebruikelijke carronnades. Dienaangaande meldt Kapitein van Bylandt, eer hij in 1780 zijne reis naar St. Eustatius met de *Mars* (36) aanvaardde, dat hij den 30sten October zijn geschut had opgezonden, omdat de Admiraliteit van Amsterdam, die tot eene proef carronnades van vier-en-twintig pond voor de *Amsterdam* (68) had doen gieten, op zijn verzoek ook achttienponders en achtponders voor de *Mars* (36) had doen vervaardigen. Doch alleen met eene verbetering van het materiëel was de zeemacht niet te helpen. Welk een tal van gebreken hadden velen door hunne geschriften niet aan het licht gebracht! In een „*Zeemansdroom*,” toegekend aan Kinsbergen; in de hierop gemaakte „*Staat- en krygskundige reflectiën*”; in de „*Vier brieven uit Texel*”; in het „*Vrymoedig en staatkundig onderzoek van een Geldersman na de oorzaken van den laagen en hachelijken toestand des Vaderlands*” en andere werken, allen in 1781 verschenen; in „*Eenige bedenkingen over de zeemagt van de republiek*,” een flink geschreven stuk, dat vermoedelijk van Kapitein van Bylandt afkomstig is en in 1783 werd gedrukt, waren doortastende maatregelen aanbevolen. Over de voordeelen van een vast korps matrozen en onderofficieren, over het nut eener jaarlijksche uitrusting, over de wenschelijkheid van een vereenvoudigd bestuur, over het nadeel der schatting van wege de bevelhebbers en over vele andere zaken waren de meesten het nagenoeg eens. Het onderzoek naar het mislukken der

expeditie van Brest bevestigde hunne meening. Maar de tijdsomstandigheden waren niet zeer geschikt tot het aanbrengen van omvangrijke verbeteringen, toen de hiertoe strekkende plannen werden geopperd. Sommigen, door partijdrift beneveld, ontbrak het aan de vereischte kalmte; anderen, uit eigenbelang en, staatkundigen hartstocht tevens, aan de noodige inschikkelijkheid.

Onder hetgeen werkelijk tot stand was gekomen, behoort de inrichting van het Nieuwediep tot berging van schepen. In dit opzicht was het verblijf van den Stadhouder, Rendorp e. a. in April 1781 aan den Helder niet zonder vrucht gebleven. Onder vele belemmeringen, had men het plan doorgezet, zoodat er in 1788 meer dan honderd schepen, door alle jaargetijden heen, veilig konden liggen, waarvan de Prins zich in persoon ging overtuigen.

Van niet minder belang voor de marine, was de oprichting der Kweekschool voor de Zeevaart te Amsterdam, welke de opleiding van bekwaam personeel ten doel had. Met betrekking hiertoe zij opgemerkt, dat vele Nederlandsche zeeofficieren, schoon zij, evenals de staatslieden van hun tijd in de kabinetten en de veldheeren aan de spits der legers, te veel woorden verspilden, toch bewijzen hadden geleverd, dat zij zelve wetenschappelijk gevormd waren en op het voetspoor van den Luitenant-Admiraal Schrijver hunne kennis ook ten dienste van anderen wenschten te gebruiken. Dezelfde Schout- bij-nacht Lodewijk Graaf van Bylandt, die later zoo verguisd werd, had in 1767 een werk over de zeetaktiek uitgegeven. Is het al niet geheel oorspronkelijk, zoo is het toch in een zuiver Nederlandsch kleed gestoken en met vele aantekeningen verrijkt. Vaillant, Kinsbergen e. a. hadden voor 1788 onderscheiden werken over zeevaartkunde en taktiek het licht doen zien. In het genoemde jaar verscheen ook de Almanak voor zeelieden. Zoowel hieruit als uit andere geschriften bleek, dat het berekenen der Lengte op zee, het verbeteren der zeekaarten, een doelmatig inrichten en gebruiken van instrumenten en vele andere onderwerpen, betreffende de zeevaart den Nederlandschen zeeofficier ter harte gingen.

Onder de beperkingen van het stadhoudelijk gezag, welke de Patriotten beoogden, behoorde die van 's Prinsen recht tot het aanstellen van vlagofficieren. Willem V had dit namelijk, evenals zijn vader, meermalen uitgeoefend, b. v. na den slag op de Doggersbank, om sommigen een blijk van tevredenheid te geven. Dientengevolge bekwam de Republiek en vooral de Admiraliteit van Amsterdam een vrij groot aantal vlagofficieren. Dat zulks lichtelijk in gunstbetoon ontaarden en tot misbruik leiden kon, is niet te loochenen. Hierbij moet evenwel niet worden vergeten, dat de Prins alleen den titel schonk en dat de benoemde niet terstond in het genot kwam van het daaraan verbonden traktement. Spottenderwijs noemde men hen uit dien hoofde in een *„Bericht uit het rijk der dooden, om te dienen tot een bijvoegsel van de Biographia Ultrajectina, of gulde legende van de Stichtsche Sinterklaas,“* eene menigte Vice-Admiraals en Schout-bij-nachts van papier, die vaak andere in den weg stonden.

Bekwame mannen van alle partijen kwamen hierin overeen, dat bij de zeemacht veel moest worden veranderd, zou deze het bolwerk blijven van de zwaar geteisterde Republiek. Pieter Paulus en andere Patriotten hadden plannen gevormd, hetgeen de thans herstelde partij op hare beurt insgelijks deed.

Een alleszins merkwaardig rapport, den 28sten October 1789 door eene Commissie tot het Defensie-wezen aan de Staten-Generaal uitgebracht, waarin vele bestaande gebreken als met den vinger aangewezen en doortastende maatregelen aanbevolen werden, toont zonneklaar, welk eene radicale hervorming der marine sommigen wenschelijk achtten.

Voornamelijk drong de Commissie in haar rapport aan op vereenvoudiging van het bestuur, eenparigheid van bouw, afschaffing van allerlei misbruiken en bezuiniging. De vijf bestaande

Admiraliteiten wilde zij vervangen door één Collegie 's Gravenhage, dat op den voet van den Raad van State moest worden ingericht. Met bittere zinspeling op schepen, gebouwd op plaatsen, waar zij niet vandaan te krijgen waren, meende zij dat een centraal bewind, hetwelk alles tegelijk gade sloeg, dergelijke misslagen zou kunnen verhoeden. Nopens de veel besproken schatting, deed zij geen bepaald voorstel; doch zij wees op andere schromelijke misbruiken aan boord der schepen, waar de schrijvers b. v. der bemanning 40 pCt. voor gedane voorschotten in rekening brachten. Den rang van Kapitein-Luitenant wenschte zij hersteld te zien en die van vlagofficier moest, volgens hare meening, niet langer een provinciaal ambt blijven, maar voortaan door de Staten-Generaal, namens de Unie verleend worden. „*De stof groeit onder onze vingeren aan; — overal stuiten wij op misbruiken!*” riep de Commissie uit, toen zij tot den staat der dokken en zeegaten genaderd was. Te Amsterdam lagen de schepen doorgaans in den modder, zoodat men in 1784 niet minder dan vier en veertig dagen had moeten besteden om de *Vrijheid* (70) in vlot water te brengen.

Maar de Commissie was inderdaad verstomd over de enorme kosten, welke het innen der gewone middelen na zich sleepte. Deze beliepen gemiddeld 17 pCt. van het bedrag, en in Friesland niet minder dan 41 pCt. Die inkomsten der gezamenlijke Collegiën, welke tusschen 1780 en 1785 gemiddeld 2.195.588 gld. per jaar hadden bedragen, konden door eene meer eenparige heffing en een zuiniger beheer worden opgevoerd. Ofschoon het moeielijk te ramen was, hoeveel de marine jaarlijks behoorde te kosten, zoo gaf de Commissie, met verwerping van alle aangeboden plannen, in overweging om voortaan het drijvend materiëel op 30 linesschepen en 40 fregatten te houden, terwijl men de schepen der Oost-Indische Compagnie bovendien zoodanig kon inrichten, dat zij als goede zestigers te gebruiken waren.

Na het invoeren der noodige bezuinigingen, begrootte de Commissie de jaarlijksche uitgaven op 545.242 gld. voor aanbouw; 319.000 gld. voor reparatie; 1.200.000 gld. voor uitrusting; 1.000.000 gld. voor traktementen en 500.000 gld. voor huishoudelijke kosten. Het gezamenlijk bedrag van 3.564.242 gld., verminderd met 2.405.588 gld., waarop de Commissie de gewone inkomsten schatte, liet een te kort van 1.158.654 gld. hetwelk de provinciën telken jare voor hare rekening moesten nemen.

De financiën der Admiraliteiten, thans een ware chaos, behoorden in orde gebracht, en door eene geregelde opbrengst tegen nieuw verval behoed te worden. Behalve de gewone inkomsten en de sommen uit de kas van het last- en veigeld verstrekt, hadden de Admiraliteiten gedurende eenige jaren bijna 43 millioen gld. aan verschillende uitrustingen en 33 millioen gld. aan het bouwen van schepen besteed. Zij hadden echter slechts 60 millioen ontvangen, en dus 16 millioen te weinig. Vooral de afdoening der schulden van het Collegie te Harlingen eischte dringend voorziening.

Pleit nu dit gansche rapport niet voor een ernstig streven om de gebreken in den wortel aan te tasten? Alleen blinde partijchap kon beweren, dat de Commissie, behalve de opheffing der Admiraliteiten, bijna alles maar bij het oude wilde laten. Doch reeds voor de indiening begon de tegenstand, die zich voornamelijk grondde op sommige berekeningen. Alle Collegiën, zelfs dat van Harlingen, hetwelk veel te wenschen overliet en naar het oordeel der andere misschien zou kunnen vervallen, waren eenparig tegen eene eventueele opheffing. Van hunne adviezen, zoowel als van die door de Vice-Admiraals Reynst en Zoutman uitgebracht, maakte de Commissie gebruik, b. v. wat betreft den bouw van de schepen der Oost-Indische Compagnie. Eenige wenken, in vlugschriften gegeven, had zij blijkbaar niet versmaad. Haar rapport was evenwel slechts de eerste stap op eene alles behalve geëffende baan.

Bij eene latere missive, erkenden de Admiraliteiten het gegronde van sommige grieven. Het zeevolk moest aan wal 25 pCt., aan boord 40 pCt. voor ontvangen voorschotten betalen. Met betrekking hiertoe had de Admiraliteit van de Maas echter al vroeger bepaald, dat het voorschot aan boord nooit meer dan $\frac{1}{5}$ der gansche soldij mocht bedragen.

Voordat de Commissie haar rapport overlegde, waren de Admiraliteiten van de Maas en Amsterdam opgekomen tegen vele hierin gemaakte berekeningen. De laatste beweerde, dat het hol van een schip, in 1781 op 381.000 gld. begroot, niet lager te stellen was. Hierbij kwam nog ruim 200.000 gld. aan touwwerk, blokwerk, optuigen, zeilen en bewapening, eer het schip eene reis van zestien maanden kon ondernemen. Nadat het stuk ingediend en den Staten der bijzondere gewesten toegezonden was, vroegen die van Holland nog eens het gevoelen van de drie aldaar gevestigde Admiraliteiten, welke zich in den loop van het volgende jaar weinig ingenomen betoonden met de voorgeslagen hervorming. Die van het Noorder-Kwartier vreesde, dat de beoogde menage niet zou opwegen tegen de hiermede gepaard gaande inconveniënten. Zij was tegen de opheffing der Collegiën, hoewel erkennende dat het oprichten van een Algemeen Collegie, met behoud der bestaande, zijn nut kon hebben.

De Admiraliteit van de Maas ontried het plan insgelijks. Eenparigheid van bouw behoorde, volgens haar, tot de Platonische republiek. Zij vond de kosten van aanbouw en reparatie, die alleen te Hellevoetsluis omstreeks 200.000 gld. beliepen, veel te laag geraamd. Zij kon niet inzien op welken grond de Commissie eene vermeerdering der gewone inkomsten verwachtte, en was beducht, dat eene opheffing der Collegiën slechts strekken zou tot vermindering van den invloed der provincie Holland. Alleen het aannemen van mariniers, het wijzigen van den bouw der Oost-Indische schepen en het aanbrengen van sommige verbeteringen in de bestaande Collegiën, kon zij ten volle toejuichen. Hiermede strookte het gevoelen der Admiraliteit van Amsterdam in hoofdzaken. Deze merkte bovendien op, dat hare gewone inkomsten gedurende het genoemde tijdsverloop meer dan 300.000 gld. te hoog gesteld waren, hetgeen zij een notabel abuis noemde. Over het algemeen vond zij eene zoo diep ingrijpende hervorming als de Commissie voorstelde uiterst gevaarlijk.

Provinciale, stedelijke en personeele belangen werden als om strijd aangevoerd, om de verwezenlijking van een alleszins nuttig, hoewel niet in allen deele onberispelijk plan te doen falen. Zeker niet bemoedigend voor hen, die het wrakke staatsgebouw wenschten te schragen. Hoe bezwarend dit was voor den Raadpensionaris van de Spiegel, die bij de aanvaarding van zijn ambt alles in de war en in vervallen staat vond, is te begrijpen. Zijn voornemen om de Admiraliteiten ineen te smelten tot één Collegie, evenals de Raad van State, kon hij niet ten uitvoer brengen. Dit en andere voorstellen tot verbetering stuitten in den regel op den tegenstand der regenten.

Intusschen waren in 1789 en 1790 ten behoeve der zeemacht gelden toegestaan, waarover men betrekkelijk spoedig kon beschikken, omdat Holland voor de nalatige provinciën in de bres sprong. Verschillende uitrustingen kwamen dientengevolge tot stand.

Kapitein Staring vertrok in 1789 met de *Thetis* (20), de *Bellona* (20), de *Zwaluw* (16) en de *Merkuur* (16) naar Oost-Indië, waar hij medewerkte tot het bijleggen der geschillen met de vorsten van Boni en Palembang, en het handhaven der rust op Java en in de Molukken, totdat hij in 1792 terugkeerde, met achterlating van de *Zwaluw*, die afgekeurd en verkocht werd. Kleine eskaders kruisten in de Middellandsche Zee en vele schepen werden tot andere diensten uitgezonden. Kinsbergen, onlangs tot Vice-Admiraal verheven, commandeerde in 1789 een oefeningseskader in de Noordzee en zou dit in 1790 bij herhaling gedaan hebben, indien zijne scheepsmacht niet eene andere bestemming had gekregen. In Juni van het laatstgenoem-

de jaar zeilde hij met twaalf bodems naar Engeland, waar hij zich ter reede van Spithead eenige weken ophield, om desgevorderd tegen de Spanjaarden hulp te verleen.

Het kwam er niet toe, zoodat zijn verblijf wel eenige overeenkomst had met dat van den Vice-Admiraal Aerssen van Sommelsdijk in 1729 terzelfder plaatse. Ook thans weder klaagden sommigen over de kosten aan een blijkbaar doelloozen tocht besteed. Toch leverde deze het voordeel op, dat Kinsbergen en de zijnen, zoowel door hunne persoonlijkheid, als door den toestand hunner schepen, den ongunstigen indruk uitwischten, dien het eskader van den Luitenant-Admiraal Grave ruim veertig jaren geleden in de Engelsche havens had gemaakt.

Maar juist de ijver door Kinsbergen en anderen aan den dag gelegd, om 's lands marine een beter voorkomen te geven, leidde hen tot de overtuiging, dat er van regeeringswege meer gedaan moest worden. Kort voor zijn vertrek naar Engeland, schreef de Vice-Admiraal den 23sten Mei 1790 aan den Griffier der Staten-Generaal:

„Het doet my leet te moeten zeggen, Hoog Edele Gestrenge Heer, als de Republicq zig thans schielyk, tot een oorlog moest praepareeren, wy niet beter, als met den beginne van den laatstleden oorlog ter zee zullen zyn, en altoos weezen, zo wy niet eens een vaste voet van officieren, onderofficieren, eenig zeerolk en wagt-schepen zullen hebben. Het is geen ruyl eigenbelang, maar de lierde voor myn Vaderland, die myn eerbiedigst deese vryheid doet neemen,“
enz.

Doch er heerschte in afwachting van den uitslag der geopperde plannen, zekere bedrijvigheid door het uitzenden van de gemelde eskaders, vele konvooiers en sommige schepen naar West-Indië, waarover de Staten-Generaal onlangs het geheele bestuur op zich genomen hadden. Met deze bestemming was ook de *den Briel* (36) vertrokken, die kort na het aanvaarden der reis, den 22sten December 1791, op de Engelsche kust strandde. Kapitein Gobius, die er het bevel over voerde, ontdekte 's avonds te half acht op de hoogte van Lezard een lek, dat niet te stoppen was, en moest aanstonds maatregelen nemen tot redding der equipage. Wegens de sterke branding, bereikten hij en de meesten der zijnen slechts met veel moeite een onherbergzaam oord, waar de kustbevolking zoo goed als straffeloos nog een zeker strandrecht handhaafde. Met verontwaardiging zag de Nederlandsche bevelhebber, hoe zij des anderen daags zijn schip met kleine vaartuigen omringde en alles vermeesterde, wat onder haar bereik viel. Daarentegen ontbraken hem de eerste levensbehoeften voor zijn volk. Brood was niet te bekomen en de opgevischte hammen waren niet gekookt te krijgen. Hierover misnoegd, begaf een gedeelte der bemanning zich naar Falmouth. Het werd na de aankomst van 16 Engelsche soldaten onder een sergeant niet beter; want deze maakten gemeene zaak met de bevolking. Sommigen hunner drongen des nachts zelfs tot in de slaapkamer van den Nederlandschen bevelhebber door om het daar geborgene te rooven. Na hieruit met geweld verdreven te zijn, sloegen zij de glazen in en veroorzaakten een groot rumoer in het benedenhuis, alvorens te vertrekken. Intusschen bleven 's lands meeste goederen eene prooi der kustbewoners. Deze vernielden, wat zij van hetgeen de zee spaarde niet konden vermeesteren. Het gezicht van de zware touwen, die langs het strand stuk gehakt lagen, zou volgens den bevelhebber een stalen hart hebben gebogen. Men liet hem voor zijn eigen goed betalen, en niet dan tegen voldoening van een derde van de waarde stond men hem een honderdtal hemden af voor zijne van alles ontbloote equipage.

Gelukkig, kwamen in de eerste dagen van Januari eenige schepen te Falmouth, waarop men het volk kon doen overgaan. Om Gobius te troosten en het gebeurde wat te vergoelijken, verklaarde de Engelsche commandant, dat een Engelsch fregat op dit gedeelte der kust, in de nabijheid der tinmijnen, er vermoedelijk weinig beter aan toe ware geweest. Gobius begaf zich naar Plymouth en bezocht later het tooneel der verwoesting nogmaals, in het belang van den verkoop der geredde goederen. Met uitzondering van de wapens en de amunitie, werd alles te gelde gemaakt. De opbrengst was evenwel niet groot. Het hol van het schip werd, in de tegenwoordigheid van Gobius, voor 56 guinjes verkocht.

Zoodra deze den 21sten Februari weder te Hellevoetsluis was aangekomen, gaf hij een omstandig verslag van het gebeurde, waarbij hij, volgens de officiëele lijst, aan proviand en commaliewant nagenoeg 30.000 gld. had verloren.

Kapitein Gobius werd eerlang benoemd tot bevelhebber van de *Castor* (36), die bestemd was naar de Middellandsche Zee, waar de onzen, sedert het vertrek van Kinsbergen in 1786, doorgaans eene te kleine macht onderhouden, en zoodoende nieuwe verwickelingen met de roofstaten uitgelokt of ten minste aangemoedigd hadden.

De Keizer van Marokko liet zich in 1787 slechts met geschenken bevredigen.

Te Tunis liet men zich 25.000 gld. betalen voor het planten der Nederlandsche vlag, terwijl de Dey vier paar pistolen, die hem drie jaren geleden vereerd waren, terugzond, omdat zij met koper in plaats van met goud waren beslagen, en een ander paar, met diamanten en robijnen bezet, dat hem insgelijks niet beviel. Hij liet zich tevreden stellen met 10.000 pond buskruit en nam toen het laatstgenoemde geschenk weder terug. De vrede met Tripoli bleef slechts bewaard tegen betaling van 6000 gld. in geld.

Algiers moest door buitengewone geschenken worden bewogen om het gezondene te aanvaarden, dat evenwel, ongerekend de kosten van het transport, op bijna 46.000 gld. te staan kwam. Tegen een volgend jaar verwachtte de Dey weder vele scheepsmaterialen. Sedert waren nieuwe onaangenaamheden gerezen, waartoe de Admiraliteiten zelven vaak aanleiding gaven door het eenmaal beloofde, of niet in tijde te zenden, of wel van zoodanig gehalte, dat de ontvanger zich met reden kon beklagen.

Waar toe dit leidde ondervond Gobius, nadat hij den 11^{den} October te Livorno was aangekomen. Aldaar lagen op dat tijdstip de *Lynx* (14) en *Het Zeepaard* (24), waarbij zich den 18^{den} ook de *Gelderland* (64) voegde, gecommandeerd door Kapitein van Bylandt, die met dezen bodem in het laatst van Juli was onder zeil gegaan, om het bevel in de Middellandsche Zee op zich te nemen. Voor het einde van October kwam de *Snelheid* (12) te Livorno. Den 15^{den} November verscheen er ook de *Concordia*, een hoeker, beladen met presenten voor Algiers, welker bezorging aan Kapitein Gobius met de *Castor* werd opgedragen, tegelijk met 300 vaten buskruit, die hij van de *Gelderland* overnam.

Den 19^{den} November zeilde Gobius met de *Castor* en de *Concordia* naar Algiers, waar hij den 1sten December, bij zijne aankomst, een goed onthaal vond en het medegebrachte kruit loste. Zoodra men vervolgens ook de andere geschenken aan wal bracht, vond de Dey de gezonden masten wat kort, en nadat hij zich tot het aanvaarden had laten bewegen, ontdekte men, helaas, eene verrotte plek. Gobius, die zelf moest erkennen, dat de masten over het geheel slecht en dun waren, poogde te vergeefs de verbolgenheid van den Dey te stillen. Deze bewerende, dat men hem slechts verrotte goederen zond, wilde van geene Hollanders meer hooren en verklaarde hun den oorlog, met last aan Gobius en den Consul om binnen drie dagen te vertrekken. Er was niets aan te doen. Gobius ging den 16^{den} Januari 1793 onder zeil, om met Kapitein van Bylandt te overleggen, hoe verder te handelen. Doch alvorens zijne

bestemming te bereiken, vernam hij, dat van Bylandt eenigen tijd geleden met de *Gelderland* en twee kleinere schepen naar het vaderland was vertrokken.

Te Livorno vond hij slechts twee kleine vaartuigen: de *Valk* (24), die in December was aangekomen, en de *Lynx* (14). Hem zelven werd met de *Castor* eene quarantaine van veertig dagen opgelegd. Met deze on aanzienlijke macht kon hij evenwel niets aanvangen tegen de Algerijnen. In het besef hiervan, toefde hij te Livorno tot den 21sten Augustus en zeilde vervolgens naar Genua en naar Gibraltar, waar hij den 30sten September 1793 het anker liet vallen om versterking af te wachten. Eer deze opdaagde, was de Republiek zelve bedreigd, hetgeen ook aanleiding had gegeven tot het onverwacht vertrek van Kapitein van Bylandt met de *Gelderland*.

Na de indiening van het rapport over den toestand der Admiraliteiten, had die van Amsterdam nog een gevoelig verlies geleden door het verbranden van haar magazijn, in den nacht tusschen den 5^{den} en den 6^{den} Juli 1791. Sedert waren inderdaad pogingen aangewend, om het bestuur der Republiek, en bepaald dat van haar zeezezen, op beteren voet te brengen. Ten einde den loop der zaken te bespoedigen, besloten de Staten-Generaal den 7^{den} September 1792, dat zij voortaan het stilzwijgen eener provincie, die negen weken, na de indiening eener petitie ten behoeve van zee- of landmacht, hare stem niet had uitgebracht, voor toestemming zouden aanmerken. Bovendien stelden zij een staat van oorlog vast, ten bedrage van hoogstens 13^{1/2} millioen gld., die nochtans slechts voor twee jaren zou gelden, bijaldien de Admiraliteiten binnen dit tijdsbestek niet de noodige hervormingen hadden ondergaan. Voor equipage, aan bouw en reparatie werd eene jaarlijksche som van 1.080.000 gld. uitgetrokken. De Staten-Generaal namen tevens het besluit, om zes compagniën scheepsartilleristen op te richten, gezamenlijk 840 man sterk, waarover vlagofficieren het bevel zouden voeren. Tegelijker tijd herstelden zij den rang van Kapitein-Luitenant en regelden zij de kaders en de traktementen der zeeofficieren. Onmiddellijk nadat de gemelde stappen op den goeden weg waren gedaan, dreigde het gevaar van den zuidkant.

Frankrijk was sedert 1789 het tooneel geweest eener staatsomwenteling, welker gelijke de wereld nooit tevoren had aanschouwd. Hartstochtelijke volksleiders poogden er de eeuwen oude monarchie in den grond te hervormen. In dolle drift hun doel voorbijstrevende, sloopten zij echter, onder het vergieten van stroomen bloede, wat zij aanvankelijk slechts wilden verbeteren. In September 1792 was de reeds zeer beperkte monarchale regeering geheel afgeschaft, Frankrijk in eene democratische republiek herschapen en Koning Lodewijk XVI in staat van beschuldiging gesteld. Onheilspellend was dit voor naburige staten, waar velen dezelfde begrippen koesterden, die nu in Frankrijk tot de uiterste consequentie werden doorgevoerd; te meer dewijl het spoedig bleek, dat er bij de raddraaiers een voornemen bestond, om de zegeningen van hun werk ook over andere natiën uit te storten.

Eerst gold het België, waar de hervormingen van Jozef II een tegenstand hadden uitgelokt, die vooral na zijn dood, in 1790, een meer democratisch karakter had aangenomen; daarna de Republiek der Vereenigde Nederlanden, waarop de uitgeweken Patriotten de aandacht hunner geestverwanten hadden gevestigd, als op een rampzalig land, waar de vrijheid met hulp van buitenlandsch geweld was vertreden.

Gedurende het najaar van 1792 drongen de legers der Fransche republiek in Duitschland en de Zuidelijke Nederlanden door. In October bezette Generaal Custine het gewichtige Maintz. Generaal Dumouriez veroverde bijna geheel België en werd te Antwerpen binnengehaald. Tot vermeestering van het kasteel, achtte hij eenige schepen noodig, die er evenwel moesten

komen langs de Schelde, welke de Staten-Generaal, sedert hunne overeenkomst met Jozef II, ouder gewoonte gesloten hielden. Vermoedelijk zou de Fransche republiek haar beginsel niet even gemakkelijk prijs geven. Ongerekend toch het verlangen naar eenig geschil met Nederland, om er hare begrippen te doen zegepralen, sprak de Nationale Conventie haar gevoelen omtrent de belemmering der vaart op sommige rivieren, met name op de Maas en de Schelde, duidelijk genoeg uit.

Toen zich den 22sten November twee Fransche vaartuigen op de Schelde vertoonden, met last van Dumouriez, om tot Antwerpen door te varen, verklaarden de Staten van Zeeland dit niet te kunnen toestaan. Zij schreven daarover aanstonds aan de Staten-Generaal, die wel besef-fende, dat een beroep op het beschreven recht thans weinig zou baten, den doortocht weigerden, voornamelijk op grond, dat het verleenen van eene passage over hun gebied aan eene der oorlogvoerende partijen, niet strookte met de regels eener strikte onzijdigheid. Zij gelastten evenwel hun bevelhebber op de Schelde zich tot een ernstig protest te bepalen, indien het bleek, dat de Franschen voornemens waren, hun oogmerk desnoods met geweld te bereiken. En zoo liep het af; want een zevental kleine vaartuigen, waaronder de *Ariël* en de *St. Lucie*, voeren den 1sten December de Schelde op, en kwamen eenige dagen later voor Antwerpen ten anker, welks kasteel den 29sten November was overgegaan. De bevolking der stad zag in de verschijning dier schepen eene uitwerking van het besluit der Nationale Conventie, waarvan zij de afkondiging met luide vreugdeblijken begroette.

Aanstonds werden nu hier te lande maatregelen genomen tot dekking van Zeeland. Kapitein Schreuder Haringman kreeg het bevel over eenige kleine vaartuigen op de Schelde, waar in de eerste dagen van Januari 1793 ook een Britsch smaldeel onder den Commodore Murray verscheen. Tot beveiliging der zeegaten, had de Stadhouder ook Kapitein van Bylandt, wiens onverwacht vertrek van Livorno elders is aangestipt, uit de Middellandsche Zee teruggeroepen. Deze kwam den laatsten Januari 1793 met de *Gelderland* te Vlissingen, waar men ieder oogenblik eene oorlogsverklaring van de Franschen tegemoet zag. Hij vond er het Engelsche eskader en vele kleine Nederlandsche bodems, te Bath en elders op de Schelde gestationneerd, onder het bevel van den genoemden Kapitein Haringman. Van Bylandt zeide, dat men wegens den slechten toestand der grenzen en het gemis van batterijen vooral op de bescherming der oorlogsschepen rekende. Deze moesten, op last van den Prins, de Schelde weder gesloten houden, behalve voor de vroeger doorgezeeilde schepen, die nog te Antwerpen lagen en bijaldien zij de rivier afzakten ongehinderd in zee mochten steken.

Vreeselijk woedden ondertusschen de Fransche republikeinen te Parijs en in andere oorden des rijks. Den 21sten Januari verloor de ongelukkige Lodewijk XVI het hoofd onder de guillotine. De moordzucht der volksleiders in Frankrijk, die zich door niets liet bevredigen en het gepeupel tot allerlei gruweldaden aanzette, wekte in het buitenland den afschuw van alle weldenkenden op, onder welke velen tot op zekere hoogte dezelfde beginselen huldigden. Zoo deinsden ook de Patriotten, die sedert 1787 een democratischen geest onder hunne landgenooten hadden gevoed, voor een dergelijk uiterste terug. Alle dringende aanzoeken der uitgewekenen en der naderende Franschen stieten af op het gezond verstand van de meer bezadigde Nederlandsche democraten. De groote menigte, vooral in de lagere standen der maatschappij, altijd meer bewerkt door anderen dan geleid door eigen beginselen, hield zich rustig. Zij was trouwens innig gehecht aan het stadhoudelijke huis. Bovendien koesterden sommigen, die bij eene omwenteling weinig te verliezen en veel te winnen hadden, niet denzelfden haat tegen de meer

bevoorrechte leden der maatschappij, die zich thans in Frankrijk op zoo verschrikkelijke wijze lucht gaf; want vele ergerlijke misbruiken welke daar en elders tot dusverre bestonden, waren in de Republiek sedert eeuwen afgeschaft. Een heilzaam gevolg van de vrij algemeen heerschende stemming was, dat alle partijen de handen ineensloegen, zoodra de Fransche republiek den 19^{den} November 1792 het besluit had gevormd, om andere volken insgelijks te bevrijden, en na de verovering van België, den 1sten Februari 1793 werkelijk den oorlog verklaarde aan den Koning van Groot-Brittanje en den Stadhouder van de Vereenigde Nederlanden. De Staten-Generaal antwoordden hierop den 20sten derzelfde maand door een manifest, waarin zij hunne verontwaardiging betuigden, zoowel over de houding van het Fransche bewind, als over eene proclamatie van den Generaal Dumouriez aan de Bataven, er ten slotte bij voegende: *„de goede Voorzienigheid, die ons gemeenebest zoo menigmaal uit de dringendste gevaren gered heeft, beware het genadiglijk voor zulk eene verlossing en zulke vrienden.”*

Wat velen wegens den slechten staat der landmacht en der vestingen hadden gevreesd, verwezenlijkte zich eerlang. Nadat Dumouriez den 17^{den} Februari van Antwerpen was opgerukt, veroverde hij spoedig bijna geheel Staats-Brabant. Breda werd lafhartig overgegeven, de Willemstad kloekmoedig verdedigd. Geertruidenberg, de Klundert en andere plaatsen moesten allen, na langer of korter tegenstand, voor den vijand bukken. Deze stond voor het einde van Februari aan den Moerdijk, gereed om in Holland door te dringen. Hier begon nu de taak der zeemacht.

Groote schepen waren er zoo weinig in gereedheid, dat van Bylandt had moeten terugkeeren om den mond der Schelde te bewaken. Hooger op de rivieren kon men die zeker niet gebruiken doch hunne aanwezigheid in de zeegaten had de uitrusting der kleine vaartuigen, die tot verdediging der stroomen vereischt werden, ongetwijfeld merkkelijk bespoedigd.

Thans lag de Schout-bij-nacht Melvill met eene niet noemenswaardige macht op het Hollandsch diep, toen de vijand het blijkbaar gemunt had op de provincie Holland, tot welker verdediging de Vice-Admiraal van Kinsbergen in Februari een uitvoerig plan inleverde.

Overeenkomstig hiermede, werden kustbatterijen aangelegd, eenige der meest bedreigde punten met krijgsvolk bezet, en voorts een aantal kleine vaartuigen gehuurd of gekocht. In allerijl liet men er zelfs enkele bouwen. De Britsche Kapitein Berkeley, die onlangs den Hertog van York met de *Sidon* te Hellevoetsluis had gebracht, kreeg eenige kanonneerbooten tot verdediging van Holland, waar hij maanden lang vertoefde. Den 3^{den} Maart droeg de Prins het opperbevel over de gansche scheepsmacht op aan den Vice-Admiraal van Kinsbergen, die zich in het belang der zaak eenige voorwaarden bedong, doch even verstandig als onbaatzuchtig voor de hem aangeboden waardigheid van Luitenant-Admiraal bedankte, om den naijver van andere vlagofficieren, opgewekt door de hem geschonken voorkeur, geen voedsel te geven.

Met behulp der toegestane middelen kwam de linie van defensie, die bij de eerste verschijning des vijands alles behalve gereed was, in beteren staat. Zij had eene aanzienlijke lengte. In Holland stond de rechtervleugel, die zich van de Willemstad tot aan de Steenbergsche vliet uitstreckte, onder Kapitein van Halm; het centrum, dat zich van de Dordsche kil tot aan de Willemstad en Hellevoetsluis uitstreckte, onder den Schout- bij-nacht Melvill; de linkervleugel, die van Hardinxveld tot aan de Dordsche kil lag, onder Kapitein Bols. De Engelsche kanonneerbooten onder Kapitein Berkeley, waarvan de eerste den 5^{den} Maart opdaagden, werden tot dekking van den wal tusschen Strijensas en de Buitensluis; de Hollandsche, die tegelijk kwamen, in den mond van de Kil gebezigd.

De Zeeuwsche linie van defensie was zoodanig geschaard, tusschen het Krammer en de Wester-Schelde tot bij het fort Bath, dat het uiterste schip van den linkervleugel zich in 't zicht bevond van den uitersten post der Hollandsche linie.

Een vroeger gegeven bevel om alle aanwezige vaartuigen, waarvan de vijand zich tot den overtocht kon bedienen, buiten zijn bereik te brengen, was blijkbaar slecht nagekomen. Zoodra nu den 7^{den} Maart de gansche overzijde, met uitzondering van de Willemstad, door vijandelijke troepen bezet was, eer de onzen alle batterijen gereed hadden, moest er voor Dordrecht gezorgd worden. Onder hetgeen tot beveiliging dier stad werd gedaan, behoorde ook het versperren van den mond der Kil door middel van een zwaar touw, met een ketting omwoeld, hetwelk tusschen de *Hoop* en een kaapstander aan den tegenover gelegen oever zoodanig werd gespannen, dat men het naar verkiezing stijf kon winden en vieren. Dergelijke versperringen, welker samenstelling niet even duidelijk blijkt, liet Kinsbergen ook elders aanbrenge.

Den 10^{den} Maart ontving de Luitenant Koek, die het bevel over de *Hoop* voerde, volgens zijn journaal aan boord van dezen bodem gehouden, met eene poon uit Dordrecht: drie vloten, zes ankers en touwen, een kaapstander, een gijn met zijn toebehooren en vijftig vademen ketting tot sluiting der Kil. Aanvankelijk door den wind belemmerd, gelukte het hem toch weinige dagen later, onder het vuur der batterijen van den Moerdijk, het touw te spannen en de drie vloten daaronder te brengen, zoodat hij den 15^{den} het vaarwater kon afsluiten. Daarna kreeg hij nog een paar zware balken voor eene slee op den kant, om het loopen der gijnblokken te bevorderen en een vierde vlot, tot betere ondersteuning.

Inmiddels hoorde men van eenige voordeelen door de Oostenrijkers aan de Maas behaald, hetgeen uitzicht gaf op de ontruiming van Staats-Brabant. Den 16^{den} Maart heerschte aan den Moerdijk eene ongewone stilte, dewijl op dat tijdstip, zooals later bleek, reeds vele Franschen waren afgetrokken, nadat Dumouriez zelf, acht dagen geleden, den terugtocht had aangevangen. Bij de hierop gevolgde verkenningen der onzen aan den overkant, hadden nog eenige schermutselingen plaats met de achtergebleven Franschen, die eerlang het grondgebied der Republiek insgelijks verlieten.

Vijf en twintig gewapende pinken, elk met twee twaalfponders en twaalf of veertien man aan boord, onder het bevel van den Graaf van Rhoo, welke den 19^{den} Maart te Dordrecht en 's anderen daags in den mond der Kil verschenen, werden tot bewaking van den Biesbosch, hooger op, bij den vleugel van Kapitein Bols gestationneerd. Ondanks de meer geruststellende berichten van het krijgstoneel, bleven de onzen op alles voorbereid. Eerst tegen het einde van Maart kon men de gemeenschap met Zeeland langs de binnenwateren, die tot ongerief van velen was gestremd geweest, als geheel veilig beschouwen. Nochtans bleef de Kil des nachts voorloopig gesloten, tot dat alle hiertoe gebezigde goederen den 7^{den} Mei werden teruggezonden.

Sedert den 20sten Maart waren de onzen langs de geheele linie aanvallend gaan handelen. Nederlandsche en Engelsche troepen begaven zich naar de Willemstad, om er het dappere garnizoen bij het laatste gedeelte zijner taak te ondersteunen. Andere verschenen te Klundert en elders, om de verlaten punten weder te bezetten of den nog toevenden vijand te verdrijven. Hiertoe werkten 's lands schepen mede, ook door het konvooiereen der transporten. Kinsbergen keurde het zeer af, dat Berkeley, nadat er versterking in de Willemstad was gebracht, op eigen gezag des nachts iets tegen de nabij gelegen Noordschans had beproefd, hetgeen ten eenen male mislukte en nu door hem slechts als eene verkenning werd voorgesteld. Daarentegen kon de Vice-Admiraal zich verheugen over het bericht van Kapitein Schreuder Haringman, dat zeven gewapende sloepen onder het bevel van den Luitenant Blois

van Treslong, tusschen den 20sten en 21sten Maart, een gelukkigen aanval hadden gedaan tegen de Fransche vaartuigen, die bij Lillo en Liefkenshoek lagen. Onder het vuur van den wal en de schepen hadden zij, met de sabel in de vuist, een uitlegger en de vroeger genoemde brik *St. Lucie* vermeesterd, welke laatste met drie metalen 24 p. bewapend en met een gemetseld fornuis tot het gloeien van kogels voorzien was. Meer dan vijftig gevangenen vielen den onzen in handen, bij de nachtelijke onderneming, die hun zelve op vier dooden en eenige gekwetsten te staan kwam.

Voorloopig kreeg de Republiek, na den aftocht des vijands, eenige verademing. Men was in sommige plaatsen wel wat haastig geweest met het planten van den vrijheidsboom, die nu geveld en te Breda feestelijk verbrand werd. Omgekeerd spotte de thans zegevierende partij, wat lichtvaardig met de „*Mislukte reize van Generaal Dumouriez van Frankrijk naar 's Hage*”; want zij had dien uitslag geenszins aan eigen voorzorg te danken. Dienaangaande schreef Kinsbergen den 8sten Maart aan den Stadhouder:

„Het ware wenschelyk voor het vaderland geweest, Doorluchtige Vorst, dat men een oud zeeman had gelieven te geloven, drie jaaren geleeden, wanneer hy eerbiedig aan zyne heeren en meesters zeide, van als soldaat, matroos en burger, zig verpligt te vinden, om te moeten zeggen, dat, als men geen meer zorge voor de marine droeg, men dan, by het opkomen van eenen oorlog, zig nog slechter zoude berinden, als in den laatsten Engelschen oorlog.”

Nu het oogenblikkelijk gevaar voorbij was, betreurde hij het in zijn rapport, dat men niet genoeg schepen in dienst had, om eene respectabele vloot uit te brengen, en luidde het in zijn schrijven van den 9^{den} April aan den Griffier der Staten-Generaal, nog voorhanden in het Rijks-Archief:

„Het is te hoopen, dat de critique omstandigheeden waarin de republic zich bevonden heeft ons tot een les zal strekken, om de marine altoos op dien voet te houden, dat het vaderland zich nooyt weer sonder een behoorlyke defensie zal berinden.”

Op dit tijdstip was de Vice-Admiraal voor eenige dagen in Zeeland om de aldaar aanwezige macht op te nemen, die behalve de kleine vaartuigen, onder welke ook de *Méfiante* en de *Levrette* genoemd worden, uit de *Gelderland* en omstreeks zes fregatten bestond. Kapitein van Bylandt had insgelijks geklaagd over den omslag, dien men nog maakte, terwijl de vijand reeds nabij was, en op het bericht, dat eerst nog een rapport zou worden ingewacht, alvorens over te gaan tot den aanleg eener door hem noodig geoordeelde batterij, aangemerkt: *„het is te wenschen, dat de vijand zijne operatiën daarna gelieve uit te stellen.”*

Schoon nu Kinsbergen, in dit opzicht, geen reden van klagen had, zoo ondervond hij toch onaangenaamheden van anderen aard. Melvill diende maar noode onder hem, en Schreuder Haringman verlangde naar Den Haag terug te keeren, zoodra dit den 11^{den} April met voeg kon geschieden. De Graaf van Rhoo, als bevelhebber der gewapende pinken, onder Kinsbergen gesteld, rekende zich, als lid der Admiraliteit, bevoegd tot eigendunkelijke handelingen. Bovendien achtte de Vice-Admiraal, die nog onlangs getoond had hoezeer hem het personeel ter harte ging, toen hij in de Utrechtsche courant een gerucht las, dat men voornemens was het met rasphuisboeven te versterken, zich ten hoogste gegriefd door het uitreiken van gouden

medailles aan Berkeley en diens officieren, terwijl de zijne geenerlei openlijk blijk van goedkeuring ontvingen.

Een en ander bewoog hem den 15^{den} April zijn ontslag te vragen, dat hem evenwel niet werd verleend.

Nog meer dan twee maanden bleef Kinsbergen als opperbevelhebber werkzaam, eer de Prins zijn verzoek inwilligde en hem vervolgens uit erkentelijkheid voor de bewezen diensten tot den rang van Luitenant-Admiraal verhief. Gedurende den zomer had hij zich voornamelijk bezig gehouden met de regeling van een aantal konvooien, in verschillende richtingen geleid, meestal door een of hoogstens een paar schepen. Het eenige eskader van meer beteekenis, hetwelk den 22sten April onder Kapitein van Bylandt in zee stak, oorspronkelijk om in de nabijheid der kust te kruisen, bestond slechts uit de *Gelderland* en vijf kleine schepen, waarvan sommige gedetacheerd moesten worden.

Dientengevolge stevende de bevelhebber, nadat hij den 7^{den} Mei in last had gekregen bij Hitland op eene verwachte retourvloot te kruisen, alleen met zijn eigen schip en de *Waakzaamheid* derwaarts. Later kreeg hij nog drie andere kleine schepen, waarmede hij zich in den omtrek bleef ophouden, tot dat hij den 1sten Juli bericht ontving, dat de Oost-Indische schepen binnen waren en dat hij dus kon terugkeeren.

Met reden had van Bylandt opgemerkt, dat zijn kruispost voor zoo luttel schepen veel te groot was; want Kapitein Vaillant, die met de *Zephyr* en de *Havik* de twaalf retourschepen geleidde, in zee tijding gekregen hebbende van den oorlog, had uit dien hoofde werkelijk de reis benoorden Schotland gedaan, zonder door iemand van het eskader van Kapitein van Bylandt bespeurd te zijn. Vaillant kwam gelukkig met zijn gansche konvooi onder den wal, waar hij echter een zwaren storm te doorstaan had, eer hij den 22sten Juni kon binnenloopen. Kapitein Verhuell, voerende de *Havik*, was verplicht geweest de drie masten te kappen en een gedeelte zijner batterij over boord te werpen, om schip en equipage te behouden.

Nadat in April vele der kleine tot verdediging der stroomen gebezigde vaartuigen waren afgedankt, had de Kapitein-Luitenant Lemmers met zestien kanonneerbooten een tocht gedaan, die niet geheel onvermeld mag blijven. Hij was in Mei met zijne flottille den Rijn opgevaren, om de Pruisen bij het beleg van Maintz van den waterkant te ondersteunen. Het gunstig oordeel, door Schlosser in zijne „*Geschiedenis der achttiende en negentiende eeuw*” over den uitslag dier hulp geveld, is zeker meer streelend voor het nationale gevoel, dan gegrond, omdat de kanonneerbooten eerst tot Bingen genaderd waren, toen de belegerde vesting zich den 22sten Juli overgaf. Zij kwamen in Augustus terug.

Weldra keerde zich de krijgskans andermaal in het nadeel der bondgenooten. Hunne zorgeloze en onderling verdeelde legerhoofden waren op den duur niet bestand tegen de Fransche republikeinen, die onder den invloed van een denkbeeld met veerkracht handelden. De bondgenooten lieten de behaalde voordeelen ongebruikt en trokken zelfs geen partij van den afval van Generaal Dumouriez, die eerst met de Oostenrijkers heulde en vervolgens tot hen overliep.

Nog in de laatste maanden van 1793, baanden de opnieuw versterkte legers der Fransche republiek zich een weg over de grenzen. Terwijl het Schrikbewind te Parijs zijne bloedige taak voortzette, rukten de Generaals Jourdan en Pichegru weder tegen België op.

Natuurlijk sloeg men dit hier te lande met veel bezorgdheid gade. Ten einde nu beter voorbereid te zijn, namen de Prins en andere autoriteiten al spoedig maatregelen. Den 21sten September werd het opperbevel over de zeemacht bij vernieuwing aan den Luitenant-Admiraal van

Kinsbergen opgedragen. De uitslag, in het voorjaar onder zijne leiding verkregen, mocht vertrouwen inboezemen voor de toekomst. Daarenboven was bereids een en ander gedaan, en behoefde alles niet met dezelfde overhaasting te geschieden als eenige maanden geleden. Duchtende, dat sommigen het toch weder te veel op het laatste oogenblik zouden laten aankomen, schreef Kinsbergen, die in October reeds een plan had ontworpen, den 7^{den} December aan de Admiraliteiten: „*Permitteerd my, Edel Mogende Heeren, te mogen reflecteeren, dat na een jaar in oorlog te zijn geweest, wy niet meer dan 23 schepen in dienst hebben, waaronder slechts 5 van linie.*”

Alvorens de uitwerking te zien dier tijdige aanmaning, moet hier kortelijk worden gewaagd van twee Nederlandsche eskaders, die voor het einde van 1793 vertrokken en beiden nog in tijds terugkeerden om iets tot verdediging der Republiek te kunnen bijdragen.

Het eene bestond slechts uit de *Gelderland* en de *Snelheid*, waarmede Kapitein van Bylandt den 7^{den} November onder zeil ging om te Cork, in Ierland, eenige retourschepen af te halen. Tien dagen later, bij zijne aankomst aldaar, vond hij er zes, benevens de *Scipio* en de *Comeet*. Met het gansche konvooi aanvaardde hij den 28sten de reis naar het vaderland, die echter alles behalve voorspoedig was. „*Niets evenaarde,*” volgens de eigen woorden van Kapitein van Bylandt in zijn journaal, „*de slechtheid van sommige der geconvooyeerde schepen, dan de stouthed hunner bevelhebbers,*” die nu eens de gedane seinen niet begrepen, dan eens deze niet opvolgden, zoodat hij menig schot met scherp voorover moest doen, om alles in orde te houden.

Na eenig toeven te Plymouth, waar de commandant niet zonder bezwaar de Oost-Indische schepen in de haven toeliet, omdat er zooveel Engelsche lagen en nog andere verwacht werden, hervatte van Bylandt de reis den 21sten Januari 1794, tegelijk met de *Tremendous*, de *Vanguard* en een aantal Britsche koopvaarders, die hem, wegens de tegenwoordigheid van Fransche schepen in het Kanaal, tot Portsmouth vergezelden. Zonder verderen tegenspoed bereikte het konvooi de Noordzee, waar een storm het verstrooide, hetgeen voor sommige schepen, die gebrek aan proviand en andere benoodigdheden begonnen te krijgen, meer dan eene moeielijkheid opleverde. Het moet echter met de zeewaardigheid der Oost-Indische schepen al treurig gesteld zijn geweest, als men den Nederlandschen bevelhebber, van de *Gerechtigheid*, een daarvan, hoort verklaren, dat het niet vol geladen was en dientengevolge „*dreef, als een bos hooi.*” Den 10^{den} Februari viel hij met een gedeelte van zijn konvooi te Texel binnen, later gevolgd door de rest. Hij geleidde in Mei nog eenige uitgaande schepen der Compagnie tot benoorden Schotland, en kruiste vervolgens eene wijle op de kust van Noorwegen eer hij den 9^{den} Juni te Vlissingen aankwam.

Het tweede eskader, dat in het najaar van 1793 uit de havens vertrok, bestond uit de *Staten-Generaal* (74), de *Admiraal de Ruyter* (68), de *Delft* (50), de *Prinses Frederika Wilhelmina* (40) en de brik *Koerier*. Onder het bevel van den Schout-bij-nacht Melvill moest het naar Gibraltar stevenen, waar Kapitein Gobius met de *Castor* nog altijd versterking wachtte, om in de geschillen met Algiers te kunnen doortasten. Nadat Melvill den 20sten December in de baai was gekomen, zeilde hij den 6^{den} Januari 1794 met zijne schepen en die van Gobius naar de Middellandsche Zee, waar hij eerst eenige koopvaarders naar Livorno geleidde en vervolgens den 22sten Maart het anker liet vallen voor Algiers. Hier moest hij eenige bezwarende voorwaarden inwilligen, alvorens den vrede te kunnen vernieuwen, die in de eerste dagen van April tot stand kwam, waarna het eskader den 17^{den} dier maand weder vertrok. Door eenig oponthoud te Gibraltar en te Lissabon, verscheen het eerst den 12^{den} September ter reede van

Vlissingen, na onderweg verschillende belangrijke, deels onaangename tijdingen uit het vaderland te hebben ontvangen.

Gedurende de afwezigheid van Melvill, had de Republiek de wisselingen der fortuin werkelijk in hooge mate ondervonden, en was zij eindelijk, door een samenloop van omstandigheden, zeer in het nauw geraakt. Bij den aanvang van 1794 liet alles zich vrij gunstig aanzien, vooral toen de Nederlandsche troepen onder het bevel der Prinsen, vereenigd met de legers der bondgenooten te lande niet onaanzienlijke voordeelen behaalden. Maar de houding der mogendheden, die allerlei bijoogmerken koesterden, verijdelde ras alle hoop hier te lande op hare medewerking gebouwd.

Eene overeenkomst den 19^{den} April 1794 door de Republiek en Engeland met Pruisen aangegaan, en volgens het oordeel van Schlosser zeer beleefd met den naam van subsidie-tractaat bestempeld, omdat er eigenlijk het huren van 62.400 man Pruisen ten behoeve der zeemogendheden in was bedongen, leidde geenszins tot het beoogde doel; want de Koning van Pruisen, die van Engeland het beloofde geld ontving, gebruikte later de troepen, in strijd met de overeenkomst, geheel naar zijn eigen goeddunken.

Oostenrijk, hetwelk insgelijks, vooral in verband met de Poolsche aangelegenheden, de verdediging van België als van ondergeschikt belang aanmerkte, begon dit in den zomer te ontruimen. Engelschen en Nederlanders, die er zich alleen niet staande konden houden, moesten terugtrekken.

Hunne rugwaartsche beweging had reeds een aanvang genomen, toen Kapitein van Bylandt den 9^{den} Juni met de *Gelderland* te Vlissingen kwam, waar hij, behalve eenige kleinere vaartuigen, de *Utrecht* (64), het vlaggenschip van den Schout- bij-nacht Spengler, de *Tholen* (40) en de *Wilhelmina* (36) vond. Oogenblikkelijk gevaar voor Zeeland bestond er echter nog niet. Men was op dit tijdstip voornamelijk bezorgd over het lot van een talrijk en kostbaar konvooi, hetwelk volgens een loopend gerucht met de *Waakzaamheid* en de *Alliantie*, die het huiswaarts geleidden, den vijand was in handen gevallen. Dit bleek later bezijden de waarheid te zijn, ofschoon niet geheel uit de lucht gegrepen; want de Luitenant van Hamel had de *Waakzaamheid* (24), na een kloekmoedigen, doch hopeloozen strijd tegen de *Proserpine* (44) en de *Seine* (44), inderdaad moeten overgeven. Niet vruchteloos was hij evenwel met voordacht tot de opoffering van schip en equipage overgegaan, dewijl hierdoor de *Alliantie*, die veel geld aan boord had, en meer dan vijftig koopvaarders, d. i. nagenoeg het gansche konvooi behouden bleven.

Slechts weinige dagen na de komst van de *Gelderland*, begon het er voor Zeeland bedenkelijker uit te zien. Vluchtelingen uit Ostende verspreidden er schrik over den voorspoed der Fransche wapenen, hetgeen sedert den 1sten Juli tot nieuwe maatregelen van voorzorg noopte. Ernstiger werd de toestand, nadat de vijand zich een dag later voor Sluis liet zien en de Engelschen den 20sten Juli Antwerpen ontruimden. Nu zou vermoedelijk Staats-Vlaanderen niet langer te houden zijn. Kapitein van Bylandt, die met de *Gelderland* en eenige kleinere schepen voor Bath lag, liet tegen het einde derzelfde maand twee achttienponders als jagers op den bak plaatsen en verder alles op tegenweer voorbereiden.

Zou de hier en elders bedreigde Republiek thans, evenals ten vorigen jare en in 1747, den vijand het hoofd kunnen bieden? Misschien ware dit haar mogelijk geweest, bijaldien zij in eigen boezem dezelfde gegevens had gevonden. Dit was echter geenszins het geval, nu velen in den lande de Franschen meer als vrienden en verlossers, dan als vijanden tegemoet zagen; nu

velen, wel verre van zich om het eminente hoofd te scharen, geheime comité's vormden, die verstandhouding met den vijand aanknoopten.

Van hunne zoogenaamde leesgezelschappen, opgericht om de begrippen der Fransche republiek onder de menigte te verbreiden, telde alleen Amsterdam er weldra 36, met 3000 leden. Na den val van Robespierre en het Schrikbewind, schroomden ook de gematigden niet meer zich bij de beweging aan te sluiten. Noch de opwekking tot volkswapening, noch de aansporing tot stijving van 's lands schatkist vond gehoor. Dreigende proclamatiën hiertegen werden verspreid, en op den vastgestelden bededag zelfs overal aangeplakt. Zij, die zoodoende alle maatregelen van den Stadhouder en de Staten-Generaal dwarsboomden, beloofden den naderenden vijand hulp en medewerking. Hunne drijfveeren kunnen hier onbesproken blijven; hunne daden moeten in rekening worden gebracht.

Toen de Engelschen in Augustus vele ingenomen stellingen verlieten, oordeelde Kinsbergen, wegens de afwezigheid der meeste groote schepen, den toestand van Zeeland zoo bedenkelijk, dat hij den Stadhouder aanried, tot verdediging der stroomen, een beroep op de hulp van Groot-Brittanje te doen. Dientengevolge kwam den 17^{den} der genoemde maand een Engelsch eskader onder den Schout-bij-nacht Hervey op de Schelde. Twee dagen later bracht de Luitenant van de Velde, die met zijne matrozen Sluis had ondersteund, het bericht van den onhoudbaren staat dier plaats, welke den 25sten capituleerde. Van de Velde was met een viertal anderen, in een klein vaartuig, de vijandelijke linie gepasseerd.

Over het algemeen bleven de zeelieden het bewijs leveren, dat onder hen nog genoeg mannen van den ouden stempel waren. Had niet kort tevoren Christiaan Cornelis, alleen met de hulp van een jongen, eene prijsgemaakte kof heroverd; had niet Wierd Adels iets dergelijks geheel alleen volbracht?

Dezelfde geest openbaarde zich onder het personeel op de Schelde, doch kon de naderende onheilen niet afweren. Zoodra Melvill den 12^{den} September te Vlissingen was binnengevallen, achtte men de provincie Zeeland dermate beveiligd, dat niet alleen Melvill naar de Maas vertrok, om daar het bevel op zich te nemen, maar dat ook de Schout-bij-nacht Spengler den 19^{den} werd uitgezonden met de *Utrecht*, de *Zeeland*, de *Tholen*, de *Prinses Sophia Frederika Wilhelmina*, de *Snelheid* en de *Meermin*, om in de Noordzee te kruisen. Dit stond vermoedelijk in verband met de vernieling eener IJslandsche vloot door vijandelijke kapers, die insgelijks bij de haringbuizen gezien waren.

Nadat de Engelschen in September, bij Grave, achter de Maas getrokken waren, ontruimden de onzen Staats-Vlaanderen. 's Lands eskader op de Schelde, waar de Schout-bij-nacht Spengler terugkeerde, die eerlang als bevelhebber werd vervangen door den Schout-bij-nacht Haringman, bleef ten einde toe voor Zeeland waken. Andere schepen lagen op de Hollandsche stroomen om den voortgang des vijands te stuiten. Doch toen weldra voor de Republiek het beslissend oogenblik aanbrak, waren de krachten harer zeemacht verlamd, omdat deze op aanzienlijken afstand van het bedreigde punt in het ijs lag vastgevroren.

's Hertogenbosch, Venlo, Maastricht en Nijmegen geraakten achtereenvolgend in het bezit der Franschen. De Engelschen weken overland naar de Hannoversche grenzen en kenmerkten hun schandelijken aftocht door vele daden van geweld. Vruchteloos poogden de Stadhouder en de Staten-Generaal nog krachtigen bijstand van de bondgenooten te erlangen; even vruchteloos beproefden zij de binnenlandsche beweging te onderdrukken en zelfs met den vijand een verdrag aan te gaan. Hunne eenige hoop, gedurende den winter, moesten zij vestigen op de rivieren en de hierbij aangelegde batterijen. En ook dit laatste bolwerk viel, zoodra het half

December begon te vriezen. Weldra baande hetzelfde ijs, dat 's lands schepen en vaartuigen besloten hield, den vijand overal den weg.

Den 27sten, December kwam Daendels, een uitgeweken Nederlander, met zijne troepen in den Bommelerwaard. De Franschen stonden acht dagen later in het land van Altena. Zij bereikten den 16^{den} Januari 1795 Utrecht. Aan verdediging was niet te denken. Franschen en uitgewekenen werden als redders ingehaald. De Oranjegezinden zaten diep verslagen, terwijl hunne tegenstanders juichten. Willem V, wien het blijkens de zonderlinge oorlogsverklaring in de eerste plaats zou gelden, besloot nu op zijne beurt te wijken. Den 18^{den} Januari ging hij met zijn gezin en eenig gevolg naar Scheveningen, van waar een aantal pinken hem en de zijnen naar Engeland overvoerden. Hetzelfde rijk, dat ruim honderd jaar geleden een vorst uit het stamhuis van Oranje, als den hersteller zijner staatkundige en kerkelijke vrijheid had begroet, bood der stadhoudelijke familie voorloopig een toevluchtsoord.

En Nederland? Hier jubelde men als ware een slavenjuk verbroken. Hier plantte men den uitheemschen vrijheidsboom, met geweld, in den hard bevrozen grond. Hier liet men den Franschen generaals, in vestingen en zeeplaatsen, alle vrijheid van handelen. Hier kwam onder hunne leiding eene volslagen omwenteling tot stand, die spoedig heel wat verder strekte, dan oorspronkelijk was bedoeld. Want „*de vreemdelingen trokken hunne zwaarden*” niet te vergeefs over de Republiek der Vereenigde Nederlanden. Na haar eerst den broederkus gegeven te hebben, omklemden zij haar met een ijzeren arm. Tot stervens toe benauwd, sloeg hare bevolking, na jaren van beproeving en loutering, als een eenig man, de oogen weder op het gebannen vorstenhuis. En er volgde uitredding, zoodra de band tusschen Nederland en Oranje op nieuw was gelegd.

HOOFDSTUK VIII.

Omwenteling in Januari 1795 — Gevolgen hiervan voor het personeel der vloot, — Plannen tot uitbreiding der zeemacht. — Verbond met Frankrijk, — Eskader naar Oost- en West-Indië. — Nationale Vergadering, — Nationale vlag, — Machteloosheid ter zee in Europa en noodlottige tijdingen uit andere werelddeelen.

Staatsomwentelingen hebben doorgaans niet onmiddellijk tot het beoogde doel geleid. Meestal werd zelfs het geheel met volslagen ontbinding bedreigd, eer de gewenschte verbetering was tot stand gekomen. Van menige omkeering in het staatkundige hebben de hoofdbewerker den weldadigen uitslag niet beleefd, die hun een roemvollen naam bij het nageslacht verzekerde. Lamartine, op dit gebied geen vreemdeling, zeide daarom terecht, dat het gelukkiger was de gevolgen der omwenteling te erven, dan haar te bewerken. Nederland zelf heeft dit in zijn eigen verleden bewaarheid gezien.

Hachelijk was de onderneming der mannen van 1795, toen zij den ganschen staat, en wel met buitenlandsche hulp, in den grond wilden hervormen. Waren zij voor hunne veelomvattende

taak berekend? Zouden zij den ontwaakten hartstocht bij zich zelve en den landgenoot, zouden zij den alleszins begrijpelijken overmoed des ingeroepen vreemdelings weten te breidelen? Hierop kon slechts de toekomst een volledig antwoord geven. Voor het tegenwoordige scheen de aarzeling der toongeverers om hun plan uit te voeren, zoo lang het Schrikbewind in Frankrijk woedde, een waarborg tegen de gruwelen aldaar in den naam van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap gepleegd.

Verschillende pogingen, sedert 1788 door Willem V en zijne raadslieden aangewend om het verouderde staatsgebouw te verbeteren of te schragen, hadden nog weinig gebaat, toen de omstandigheden in den winter van 1794 den bewindvoerders te machtig werden, en alles, bij het vertrek van den Stadhouder, letterlijk ineens stortte. Nauwelijks had de Prins zijne residentie verlaten, of de reeks van gebeurtenissen, die aan de Republiek der Vereenigde Nederlanden eene geheel andere gedaante schonk, nam een aanvang. Nog denzelfden avond verkondigde het Comité Révolutionnaire te Amsterdam van de pui der stadswaag, bij fakkellicht, dat het tijdstip der omwenteling was aangebroken. Kraijenhoff, onlangs uitgeweken en nu teruggekeerd aanvaardde het militaire commando in de hoofdstad. Het Comité, 's nachts in de Karseboom vergaderd, ontving er Daendels, die van Utrecht kwam, en zorgde 's anderen daags voor een nieuw bestuur onder R. J. Schimmelpenninck. Den 22sten Januari verschenen de Fransche Generaals Moreau en Salme te 's Gravenhage, waar Pichegru zich een dag later in het stadhouderlijk verblijf vestigde.

Overall werden de Franschen onder luid feestgebaar ingehaald en klonken hunne revolutionaire liederen langs straten en grachten. Men danste, in den zwijmel der eerste vreugde, om den in haast opgerichten vrijheidsboom, die eerst na het ophouden van de strenge vorst kon worden geplant.

Te midden der heerschende opgewondenheid, verloren echter de zoogenaamde redders van Nederland het belang hunner eigen natie geenszins uit het oog. Zij verzekerden zich van sterkten en havens, hetgeen hun des te gemakkelijker viel, omdat de Luitenant-Admiraal Kinsbergen, wien de Stadhouder het bevel over 's lands vloot had opgedragen, den 21sten Januari van de Staten-Generaal orde had gekregen, den commandanten der schepen aan te schrijven, dat zij zich met de Franschen moesten verdragen, zonder defensie en zonder een aanval af te wachten.

Kapitein Story, sedert het begin des jaars bevelhebber van het fort en de schepen te Hellevoetsluis, ontving bovendien op den 23sten Januari een naderen last van Generaal Malhèze, om de Fransche krijgsgevangenen te slaken en zich dan van hen te bedienen tot het arresteren der nog aanwezige Engelschen, die volgens de loopende geruchten iets in hun schild voerden. Hij gehoorzaamde terstond en verijdelde zoodoende alle plannen der Engelschen, die vermoedelijk onder den indruk der tijdsomstandigheden zeer overdreven waren voorgesteld. Weinige dagen later nam een ander Fransch generaal officieren en equipages den eed af, en schonken de Staten-Generaal hunne goedkeuring aan hetgeen Kapitein Story had verricht.

Terzelfder tijd werden de schepen in het Nieuwediep bezet door Fransche troepen, onmiddellijk na de komst van Daendels te Amsterdam daartoe afgezonden. Den 23sten Januari bereikten de eerste benden, aangevoerd door Kolonel Lahure, Den Helder, waar de bevelhebbers volgens den ontvangen last de schepen zonder slag of stoot overgaven. De opeiseling dier schepen, welke nog altijd in het ijs lagen, door Fransche huzaren, is waarschijnlijk de eenige grond van de bespottelijke voorstellingen door Thiers en andere buitenlanders in geschriften en platen

opgedischt van eene verovering der Hollandsche vloot, ter reede van Texel, door paardenvolk en rijdende artillerie.

Zonder eenige krachtsinspanning kregen de Franschen aan Den Helder te beschikken over vijf linesschepen, zes fregatten en vele kleine bodems, die er nog in dienst waren onder Kapitein Reyntjes. Den 29sten Januari kwam de Winter, in 1787 als Luitenant ter zee uitgeweken en thans als Brigade-Generaal in Franschen dienst teruggekeerd, aan Den Helder, waar hij de vlotelingen toesprak en allen den eed afnam.

Zeeland, dat zich eene wijle aan den vreemden invloed poogde te onttrekken, volgde weldra. Den 29sten Januari ontving Kapitein Gobius, bevelhebber van de *Castor* te Vlissingen, eene sommatie van den Franschen generaal Michaud, die hem tevens berichtte, dat Holland zich bij Frankrijk had aangesloten. De Schout-bij-nacht Haringman, die het opperbevel voerde en insgelijks den gemelden last van de Staten-Generaal had gekregen, gaf een ontwijkend antwoord, omdat hij den uitslag wenschte af te wachten der onderhandelingen van eene commissie uit de Staten van Zeeland met Michaud, waaraan Kapitein Gobius als zeeofficier was toegevoegd.

Na diens terugkeer op den 4^{den} Februari uit het land van Cadzand, verklaarde Haringman den 5^{den} in den scheepsraad, dat de provincie had gecapituleerd en dat ook de zeemacht zou overgaan. Fransche officieren kwamen bij den Schout-bij-nacht hunne opwachting maken, en 's anderen daags verscheen Michaud zelf aan boord van de *Castor*. Buitendien lagen drie linesschepen, vijf fregatten en vele kleine vaartuigen te Vlissingen.

Hetzelfde misnoegen, dat elders in de eerste dagen der omwenteling op de meeste schepen was waargenomen, begon zich nu ook in Zeeland te openbaren. Zekere ontevredenheid over te langdurigen dienst, ongeregelde betaling of andere grieven had ten allen tijde onder sommige epuipages geheerscht; maar de klachten van het zeevolk waren thans en zoo luid, en zoo algemeen, en zoo in rechtstreeksch verband met het pas voorgevallene, dat men er kwalijk alle staatkundige beteekenis aan kan ontzeggen. Terstond na de omwenteling was op de oorlogsschepen te Amsterdam eene onrustige stemming bespeurd, en den 25sten Januari was op de *Frederik Willem* (64) een volslagen oproer uitgebroken, omdat ieder zich vrij waande. Fransche soldaten waren noodig geweest tot herstelling der rust en handhaving der orde.

Aan Den Helder, waar de Winter ongetwijfeld niet zonder reden een spoedig ontslag had toegezegd, werd het volk slechts met beloften en bedreigingen in bedwang gehouden, totdat het open water in Maart en April het vervoer der ontslagenen toeliet.

Zoodra de scheepsmacht in Zeeland was overgegaan, brak den 9^{den} Februari op de *Castor*, volgens een relaas van het gebeurde achter het journaal van dien bodem, ja op meest alle schepen te Vlissingen „*genoegzaam eene revolte*” uit. Het zeevolk eischte betaling en ontslag, nu de Prins het land uit was; het weigerde te werken en had veel lust de Franschen te verjagen.

Moreau, kort tevoren uit Den Haag gekomen, Michaud, de Schout-bij-nacht Haringman en andere zeeofficieren stelden alles in het werk om de misnoegden te bevredigen, waartoe de burger Louysen een voorschot van meer dan 40.000 gld. deed. Vele matrozen vertrokken nog voor de volledige betaling, zoodra zij tien gulden op afrekening hadden ontvangen.

Ondertusschen was het bestuur der provincie Holland voorloopig geregeld. Evenals het Comité Révolutionnaire te Amsterdam, hadden dergelijke Comité's in andere plaatsen voor de vernieuwing van den stedelijken magistraat gezorgd. Dat te Amsterdam, hetwelk een grooten ijver betoonde om de omwenteling overal te doen zegevieren, had eene bijeenkomst van

afgevaardigden der vernieuwde stedelijke besturen bewerkt. Zij waren den 24sten Januari in den Doelen op de Garnalenmarkt vergaderd geweest, en hadden er het besluit genomen, zich als Provisioneele Representanten van het volk van Holland naar 's Gravenhage te begeven. Twee dagen later namen zij bezit van de gewone vergaderzaal der Staten van Holland, die zonder verzet uiteengingen. Zij kozen Pieter Paulus tot hun eersten voorzitter, ontsloegen den Raadpensionaris van de Spiegel en kondigden den 31sten Januari de „*Rechten van den mensch*” als voorloopige grondwet af. Andere gewesten volgden vroeger of later. De Staten-Generaal liet men aanvankelijk, in het belang der buitenlandsche aangelegenheden, voortbestaan; doch Holland werd er vertegenwoordigd door afgevaardigden van de Provisioneele Representanten. Naarmate andere provinciën dezelfde verandering in haar bestuur gebracht hadden, zonden ook zij dergelijke Representanten. Toen eindelijk die van Zeeland den 13^{den} Maart zitting namen, was het gansche personeel der Staten-Generaal vernieuwd. Vóór dien tijd had dit regeeringslichaam, op aandrang der voortvarende Representanten van Holland, menigen doortastenden maatregel genomen, ook met betrekking tot de zeemacht.

Den 29sten Januari hadden de Gecommitteerden der Admiraliteiten een donker tafereel opgehangen van „*de perplexen omstandigheden der financiën.*” Het Collegie van de Maas had, behalve de achterstallen der beide vorige jaren en vele andere schulden, aan traktementen van officieren en bedienden meer dan 50.000 gld. te betalen, terwijl slechts 6 à 7000 gld. in kas was en de gewone inkomsten tijdelijk ophielden. De Representanten van Holland, zich heftig beklagende over den bajert van verwarring, dien het zeewezen opleverde, verklaarden niet voornemens te zijn in „*de schoenen der vorige administrateurs*” te treden. Blijkbaar waren gewichtige veranderingen op til, hetgeen den Luitenant-Admiraal Kinsbergen wel zal bewogen hebben bij herhaling zijn ontslag te vragen. Omstreeks het midden van Februari werd hem, tegelijk met den Fiskaal van der Hoop, niet alleen zijn post, maar ook eene wijle zijne vrijheid ontnomen.

Welk eene radicale hervorming velen beoogden, kwam spoedig aan het licht.

Nadat de Staten-Generaal het ambt van Kapitein-Generaal en Admiraal hadden vernietigd, begonnen de afgevaardigden van Holland, volgens een besluit der Representanten van dit gewest, op het afschaffen der vijf Admiraliteiten aan te dringen:

„*en dat ter zelver tijd werde gecasseerd de geheele marine van den staet met annullatie van alle de graeden van 's Lands zeeofficieren van luitenant-admiraal af tot den laagsten graad toe, zoodanig nogtans, dat alle officieren, die tans met eenig commandement zijn gechargeerd, voorloopig in dienst blijven.*”

Den 27sten Februari werden de Admiraliteiten, overeenkomstig het voorstel, opgeheven en vervangen door een Comité tot de zaken van de Marine van 21 personen. Deze moesten het werk onderling verdeelen en zich door enkele leden uit hun midden doen vertegenwoordigen te Amsterdam, te Rotterdam, te Hoorn of Enkhuizen, te Vlissingen of Middelburg en te Harlingen. Denzelfden dag besloten de Staten-Generaal het gansche corps zeeofficieren te ontslaan, doch met deze wijziging der voorgestelde woorden:

„*dat ter zelver tijd zal worden gelicentieerd, gelijk gelicentieerd word mits deese de geheele Marine van den staat, met vernietiging van alle de graeden van 's Lands officieren,*” enz.

Voorwaar een afdoend middel om zich van politieke tegenstanders te ontslaan; want alleen deze wenschte men uit het corps te verwijderen, daar het Comité van Marine hen, die bereid waren het nieuwe bestuur ter zee te dienen, terstond uitnoodigde hiervan binnen veertien dagen kennis te geven, met vermelding van naam, woonplaats, enz.

Sommige oudere en vele jongere zeeofficieren, die zich aanboden, werden gecontinueerd en konden zelfs op eene snelle bevordering hopen, omdat vele andere, onder welke de meeste vlagofficieren, zich het genomen besluit eenvoudig lieten aanleunen. Dit beroofde echter de marine, terwijl iedereen met een spoedig herstel en eene aanzienlijke uitbreiding der vloot dweeptte, van een aantal verdienstelijke mannen, die niet op staande voet te vervangen waren. Tegen sommigen, die zich aanboden, rezen bij het Comité, volgens de eigenhandige aantekeningen van een der leden, bedenkingen, die met hunne staatkundige denkwijze niets gemeen hadden. Velen, die zich aanvankelijk terugtrokken, zijn later toegetreden; anderen, die zich bij voorkeur „*gecasseed*” noemden, bleven zich onttrekken, zoo lang het omwentelings-tijdperk voortduurde.

Aan het mindere personeel beloofde het Comité van Marine geregelde betaling. De maandgelden der schrijvers, die voor gedane voorschotten niet meer dan 5% in rekening mochten brengen, werden vastgesteld. Alle benodigde of ontbrekende plunjes zouden van landswege worden verstrekt, of kon men zich des verkiezende aanschaffen volgens het model van een blauw baaitje en eene lange broek voor den soldaat.

„Doch geen matroos, noch soldaat,” zoo luidt het verder, *„zal voortaan aan boord komende, genoodzaakt worden zich een uniforme kleeding, ten zijnen koste aan te schaffen, indien hij van andere goede kleederen is voorzien, dewijl het Comité tot de zaken van de Marine van begrip is, dat geen monsteering, maar wel het vaderlandsche hart de dapperheid van den zeeman uitmaakt.”*

Terstond was er sprake van eene wijziging der vlag, die eerst later tot stand kwam, en van het herdoopen van schepen, die vorstelijke namen droegen. Den 27sten Maart schreef het Comité van Marine, dat de *Prins Frederik* en de *Prinses Frederika Sophia Wilhelmina* voortaan de *Revolutie* en de *Brave* zouden heeten. Dit geschiedde ook met andere bodems, die eerlang vermeld zullen worden onder namen, geheel strookende met den geest des tijde.

Tot de afdoening van de meest dringende schulden en tot bestrijding der eerste uitgaven, werd eenig geld verstrekt aan het Comité van Marine, welks leden bitter klaagden over den desolaten staat, waarin zij alles hadden gevonden en dien zij niet voor hunne rekening konden nemen. Zij lieten zich hierbij evenwel bezadigder uit, dan vele anderen, die zich telkens allerlei smaad-redenen veroorloofden ten opzichte van het gevallen bestuur.

Wat al harde woorden bezigden niet de afgevaardigden van Gelderland in de Staten-Generaal, twee dagen nadat het genoemde regeeringslichaam ten volle was vernieuwd. Ellendig hadden zij, met hunne vrije halzen, doch met een ijzeren juk bezwaard, onder den treurwilg gezeten. In hunne bloemrijk rede gewaagden zij van laatste zuchten, een blank geweten de pas even kimmende stralen van de zon der vrijheid, en ten slotte van de liefdekoorden, die het gemeenebest nog in tijd van den rand des verderfs hadden teruggetrokken.

Dergelijke ontboezemingen, in die dagen niet zeldzaam, konden misschien veler gemoederen wat opbeuren, waar de koude werkelijkheid slechts weinig stof tot blijdschap opleverde. Want,

terwijl een gedeelte van de bevolking om den vrijheidsboom juichte, ging een veel grooter gedeelte onder zware rampen gebukt.

De Engelsche troepen, in het begin des jaars over land naar Hannover geweken, hadden den weg, dien zij namen, door plundering gekenmerkt. Dijkbreuken teisterden sommige streken, gebrek aan levensmiddelen en stilstand van alle vertier brachten verslagenheid in de meeste huisgezinnen. Onder zulke omstandigheden kreeg men overal Fransch krijgsvolk te onderhouden en vroegen de Provisioneele Representanten van Holland, bij eene publicatie van 26 Maart, aan de bewoners van hun gewest het opbrengen van ongemunt goud- en zilverwerk, om in den geldnood eenigermate te voorzien.

Niet minder zorgbarend waren de tijdingen uit het buitenland. De meeste vreemde gezanten hadden, na 's Prinsen vertrek, Den Haag verlaten, en de Britsche regeering had terstond eene vijandige houding aangenomen. Weldra vernam men, dat op alle Nederlandsche schepen, in de havens van het vereenigd koninkrijk aanwezig, den 20sten Januari beslag was gelegd. Dit lot trof de *Brakel* (54), onder het bevel van Kapitein Oorthuys eenige dagen geleden met een uitgaand konvooi te Plymouth gekomen, alsmede de *Zeeland* (64), de *Tholen* (40), de *Pijl* (16) en de *Meermin* (16), die er insgelijks lagen. Vervolgens werd hetzelfde gedaan met de *Brak* (16), tot het konvooi van Oorthuys behorende, de *Overijssel* (68), waarmede Kapitein Bosch op de terugreis van Cadix te Cork was binnengelopen, en de *Zephyr* (36), die zich reeds een paar maanden te Edinburg bevond ter afhaling van amunitie.

Behalve de genoemde acht schepen van het land en het gemelde konvooi, hielden de Engelschen nog andere Oost-Indische schepen en meer dan honderd koopvaarders in de havens aan. Den 9^{den} Februari begonnen zij het in zee te doen. Vooralsnog was dit niet te beletten en ontbraken ook de middelen om de koloniën te beschermen; doch men vleide zich met de hoop, dat het spoedig anders zou worden, zoodra de marine van den staat op de gewenschte hoogte was gebracht.

Aan de landzijde achtte men zich in den zomer van 1795 bedreigd door eene verzameling van krijgsvolk op Pruissisch en Hannoversch gebied. Vele uitgeweken Nederlanders sloten zich daarbij aan, hetgeen de voorstanders der omwenteling, in verband met de stemming der nog in dienst zijnde troepen, maanden lang ernstig bekommerde.

Bij alle binnen- en buitenlandsche ongelegenheden, kon de Bataafsche Republiek, gelijk men haar thans noemde, slechts onvoorwaardelijk rekenen op den steun der Franschen. Maar de eenigszins dubbelzinnige verhouding, waarin zij tot deze vrienden en verlossers stond, maakte dien steun gevaarlijk. In de eerste opwelling der vreugde, hadden vele geestverwanten der Franschen schier geen woorden kunnen vinden om hunne dankbaarheid voor de verleende hulp uit te drukken. Zij waren er niet tegen, dat de zegevierende vreemdelingen bij wijlen den sterken arm leenden, om de tijdelijk verslagen, doch zeer talrijke aanhangers van den gewezen Stadhouder in bedwang te houden, ofschoon sommigen dit terstond bedenkelijk vonden. Hun argwaan werd grooter en door anderen gedeeld, zoodra de Franschen zich in vele sterkten nestelden en weldra, volgens het recht van den oorlog, op het bezit van 's lands magazijnen en tuighuizen aanspraak maakten. De buitensporige eischen, ten behoeve van het krijgsvolk gedaan en slechts noode ingewilligd, strekten slechts tot vergrooting van de bestaande geldverlegenheid. Wat de Franschen in naam zelven bekostigden, betaalden zij meerendeels met nietswaardige assignaten. Zulk eene vriendschap was door niemand bedoeld, zulk een steun was gevaarlijker dan geen steun hoegenaamd!

Velen hoopten op de sluiting van een verbond met Frankrijk, waartoe de burgers Blaauw en Meijer tegen het einde van Februari naar Parijs gezonden waren. Maar dit ging niet zoo vlot van

de hand, omdat eerst moest worden uitgemaakt, of de Bataafsche Republiek, geheel door Franschen bezet, wel onafhankelijk was.

Het bestuur te Parijs, in de toepassing minder onbaatzuchtig dan in de verkondigde leer, verklaarde haar slechts als zoodanig te kunnen erkennen tegen zekere schadeloosstelling in geld en grondgebied. Het is te begrijpen, welk eene ontsteltenis dit bericht hier te lande verwekte. Na eenig over en weer praten kwamen Sièyes en Rewbell, twee leden van het Fransche bestuur, den 9^{den} Mei te 's Gravenhage, waar zij, na eene feestelijke ontvangst, den 16^{den} met de Staten-Generaal een verbond sloten. Hierbij werden Maastricht, Venlo, Staats-Limburg en Staats-Vlaanderen aan Frankrijk afgestaan. Voorts moest de Bataafsche Republiek zich verbinden tot het betalen van honderd millioen gulden, tot het innemen van Fransch garnizoen te Vlissingen en tot het onderhouden van eene zekere hoeveelheid Fransche troepen, later op 25.000 man gesteld. Ware dit alles geweest, dan had zij ongetwijfeld zwaar geboet voor het invoeren van buitenlandsche hulp. Doch het was niet alles; want de Fransche invloed duurde voort, daar de Generaal Moreau, die in Maart het opperbevel van Pichegru had overgenomen, met de landsverdediging belast bleef en er bovendien zonderlinge geruchten liepen met betrekking tot het bevel over de zeemacht.

Ingevolge het gesloten tractaat, moest de Bataafsche Republiek twaalf oorlogsschepen en achttien fregatten uitrusten. Vóór dien tijd hadden de Fransche autoriteiten werkelijk aanleiding gegeven tot de loopende geruchten.

Den 25sten April schreef de Winter, dien het Comité van Marine tot zijn Adjudant-Generaal had benoemd, dat er een kotter ter reede van Texel was geweest, welks bevelhebber, uit naam van den Franschen Admiraal van Stabel, een Duinkerker van geboorte, naar de gereedheid der schepen had gevraagd, en zoowel hierover als over de hem te beurt gevallen ontvangst zijne ontevredenheid had betuigd. Volgens eene aantekening van den Kapitein-Luitenant Buyskes, moet de genoemde Admiraal eenige dagen later zelf te Texel geweest zijn. Stellig kwam deze den 3^{den} Mei met eenige Fransche officieren te Vlissingen, waar hij een hoogen toon aansloeg. Ook de Commissarissen te Rotterdam hadden nu en dan verzoeken van hem ontvangen, hetgeen den 11^{den} Mei een bepaalden last van het Comité van Marine uitlokte, daaraan niet te voldoen, zonder nader orde, als zijnde genoemde Admiraal onbekend bij het Comité „*en dus onberoegd.*”

De matrozen waren even weinig bereid onder een Franschman te dienen. Men beweerde ten minste, dat er te Rotterdam, op één dag, uit vrees daarvoor wel honderd waren weggelopen. Zonder aan dit bericht veel waarde te hechten, ligt de vraag voor de hand, wat de Republiek deed om zich van hare verplichting te kwijten en tevens de zelfstandigheid harer vloot te handhaven.

Sommige schepen waren in dienst gebleven of gesteld, onder officieren, die aan de uitnoodiging van het Comité hadden voldaan. Zoodra dit, twee dagen nadat in de Staten-Generaal met groote ingenomenheid over het herstel der marine was gesproken, als zijn gevoelen had kenbaar gemaakt, dat in twaalf maanden wel vijftien millioenen zouden noodig zijn, was eenig geld toegezegd, in afwachting van het rapport eener commissie. Dit kwam den 27sten Mei bij de Staten-Generaal ter tafel en luidde tamelijk gunstig, met betrekking tot het vaste en het drijvende materieel der zeemacht. Behalve eene menigte kleine vaartuigen, konden 24 linesschepen en een gelijk aantal fregatten als bruikbaar beschouwd worden. Om bij den aanbouw van nieuwe bodems, waartoe men eerlang zou overgaan, meer eenparigheid te krijgen, werd P. Glavimans, een der leden van de commissie tot onderzoek, den 10^{den} Juni als Constructeur-Generaal aangesteld. Inmiddels trachtte het Comité voor de aanwezige schepen

de noodige officieren bijeen te krijgen, hetgeen blijkbaar niet zoo vlug in zijn werk ging, als sommigen hadden gewaand. Nog den 25sten Juni wees een dergenen, die zich aanmeldde, bij het indienen van zijn verzoek, op „*het groote gebreck aan kundige officieren, principaal in deese conjuncture van tijden.*”

Een dag later was het Comité van Marine gereed, om in het belang der zaak en ook tot geruststelling der menigte een zeker aantal vlagofficieren voor te dragen. Den 26sten Juni wees het de Staten-Generaal op de behoefte aan bekwame en vertrouwde hoofdofficieren, dewijl velen, in het bijzonder Admiraals en Schout-bij-nachts, die bij de resolutie van 27 Februari waren gelicentieerd, niet hadden goedgevonden zich op nieuw aan het Comité van Marine te adresseeren „*ingerolge deszelfs advertentie, geplaatst in de meeste nieuwspapieren deeser lande.*” De Staten-Generaal benoemde hierop, nog denzelfden dag, den Generaal de Winter, de gewezen Schout-bij-nachts Baders en Mulder, benevens de Kapiteins Braak, Sels en Reyntjes, van welke sommigen vroeger om staatkundige redenen bemoeielijkt waren, tot Vice-Admiraals „*alles ingerolge derselver anciënniteit in de dienst,*” zoo men namelijk den rang door de Winter bij het Fransche leger bekleed met dien van Schout-bij-nacht gelijkstelde. Zij bevorderden de Kapiteins F. A. Meurer, J. A. Bloys van Treslong en P. S. Story tot Schout-bij-nachts. De Winter, in Mei uit den Franschen dienst ontslagen, zou het opperbevel voeren, en de traktementen bleven ouder gewoonte op 2400 gld. en 1200 gld. bepaald, ofschoon deze eerlang verhoogd werden, om die meer in overeenstemming te brengen met hetgeen de officieren der landmacht in de hiermede gelijkstaande rangen genoten. Onder de verdere maatregelen behoorden eene wijziging der uniformen, eene herziening van den sedert 1702 bestaanden artikelbrief en een nieuw reglement op het saluut, waarbij het strijken der vlag werd afgeschaft.

Onderwijl hadden de commandanten der in dienst gestelde schepen getracht het benoodigde volk te erlangen. Hiertoe waren de Comité's van Marine en van het Bondgenootschap te Lande, met goedkeuring van de Staten-Generaal, overeengekomen, dat 2000 à 2500 man beneden de vijf en veertig jaren, onder welke de noodige onderofficieren, korporaals en tamboers, vrijwillig of bij loting, ten behoeve der vloot uit het leger zouden worden genomen. Dit scheen weinig naar den zin der soldaten, aangezien de Staten-Generaal den 27sten Juni, slechts acht dagen later, het deserteeren moesten te keer gaan van hen, die zich aan de bedoelde loting poogden te onttrekken.

Den 13^{den} Augustus konden vele schepen de reede van Texel en de Maas verlaten en zich des anderen daags tot een eskader in de Noordzee onder de Winter vereenigen. Het bestond uit de *Admiraal de Ruyter* (64), als vlaggenschip, de *Gelijkheid* (64), de *Dordrecht* (64), de *Piet Hein* (54), de *Pollux* (40), de *Monnikendam* (40), de *Alarm* (36), de *Argo* (36), de *Alliantie* (36) en een tiental kleinere bodems. Nadat de brikken *Echo*, *Gier* en *Mercur* gedetacheerd waren, om gedurende een paar dagen voor het Schagerrak te kruisen, voegde zich de Schout-bij-nacht Story den 16^{den} Augustus bij het eskader met de *Staten-Generaal* (74), de *Brave* (40) en de *Vlugheid*. Nog denzelfden avond zond de Winter de *Argo*, de *Alliantie* en de *Vlugheid* naar Bergen in Noorwegen tot afhaling van de aldaar liggende schepen. Dit was echter alles; want de verschijning van meer dan twintig Engelsche schepen bewoog den bevelhebber, na een vruchteloozen kruistocht van slechts tien dagen, de reede van Texel weder op te zoeken. Somwijlen vertoonde zich eene vijandelijke macht voorgaats, terwijl de onzen betere tijden moesten afwachten om haar te kunnen verdrijven, hetgeen thans, evenwel minder ongunstig beoordeeld werd dan tijdens den voorgaanden oorlog. Met betrekking tot de zeemacht in de

laatste maanden van 1795, zij hier alleen aangestipt, dat zich volgens een schrijven van eenige personen aan boord van de *Pallas* van 9 September en een brief van de Winter van den 11^{den} derzelfde maand, enkele sporen van Oranjegezindheid onder de bemanning vertoond hadden, waarop nader zal worden teruggekomen, en dat het proviandeeren der schepen, wegens de ongeregelde en slechte betaling van het verschuldigde slechts uiterst langzaam ging.

Tegen het einde van October schreef de Winter, dat de bakkers slechts wilden leveren voor 21 gld. de 100 pond, te betalen zes weken na de bestelling en met afdoening van 50 pCt. der oude schuld, hetgeen hij niet uitvoerbaar achtte. Zich beklagende over de onbeschofftheid en de kwaadwilligheid van sommige leveranciers, kon hij zich echter niet verbeelden, dat alle bakkers „*zoo aristocratisch*” zouden denken, als de gemelde.

Vereischte het onderhoud der schepen binnengaats, die men tot eene eerbiedwekkende macht wenschte te vermeederen, niet weinig hoofdbrekens, bepaald ontmoedigend klonken de berichten uit den vreemde. Nopens het lot der in Engeland aangehouden schepen, ofschoon tot dus verre niet beslist, hoorde men onheilspellende tijdingen. Die van de twee kleine detachementen, door de Winter naar het noorden gezonden, luidden insgelijks bezwarend.

In September meldde een brief van den Kapitein-Luitenant Dirkinck, den bevelhebber van de *Argo*, dat zijn bodem, met de *Alliantie* en de *Vlugheid*, den 22sten Augustus op de kust van Noorwegen door vier Engelsche schepen was aangetast. Na een kloeken tegenweer, waarbij echter het vuur van de *Vlugheid* den vijand niet kon bereiken, had de *Alliantie* zich moeten overgeven. Uit een veel later ingekomen rapport bleek eerst, dat sommige matrozen en alle soldaten op één na, tijdens het gevecht ernstige reden tot misnoegen hadden gegeven; dat zij, na de overgaaf, zelfs eene seinvlag hadden verscheurd, om zich met oranje te kunnen versieren. Dirkinck voegde er bij, dat de beide andere bodems, vooral de *Argo*, met veel schade aan tuig en rondhout, één doode en veertien gekwetsten, te Hitteroe waren binnengevallen, waar hij terstond zijn beklag had ingediend bij de Deensche autoriteit. Volgens zijn schrijven van 24 Augustus, was de *Alliantie* op een kwartmijl van den wal genomen, en zou hij „*notariëel laten opnemen, zoo van de loodsen als inwoonderen, de kogels van de Engelsche, welke op de klippen gevallen waren.*” Hij achtte zich in de haven zelve niet veilig, en was voornemens eene betere op te zoeken. Tegen het einde van 1795, lag de *Vlugheid* te Stavangar om te kielien, en bevond zich de *Argo* te Christiaanszand, met de *Echo*, de *Mercur* en de *Gier*. Maanden lang vertoefden deze schepen nog in Noorwegen, evenals de *Scipio*, die met een konvooi van de Kaap de Goede Hoop gekomen, te Drontheim overwinterde. De *Comeet*, die er insgelijks toe behoorde, was onderweg door de Engelschen genomen. Groot-Brittanje, dat eerst 15 September 1795 den oorlog verklaarde, had de onzen van het begin der omwenteling af benadeeld, niet alleen door het aanhouden, opbrengen of veroveren van oorlogsschepen en koopvaarders, maar ook door het bezetten van eenige koloniën. Voorgevende dat het dit slechts tijdelijk deed, bezigde het de vlag en den naam van den Prins van Oranje. Welk een indruk dit hier te lande maakte, toen men trapsgewijs op de hoogte kwam van het elders voorgevallene, laat zich gemakkelijk verbeelden.

Met de verliezen in Oost-Indië was men ten deele nog onbekend. Door tusschenkomst van Kapitein de Jong, den bevelhebber van de *Scipio*, wiens eerste rapport echter zoek geraakt was, vernam het bestuur, dat Kapitein Dekker met de *Medemblik*, gelukkiger dan Oorthuys e. a., in Januari ongemoeid door het Kanaal gestevend en den 11^{den} April in de Simonsbaai aangekomen was, waar hij eenigen tijd vertoefde, alvorens de reis naar Batavia voort te zetten. Eerst den 7^{den} en den 18^{den} Januari des volgenden jaars ontving men de brieven van Kapitein

Dekker, waarin hij dit zelf meldde. Doch wat kon de *Medemblik* in Oost-Indië doen, dewijl er buitendien slechts de reeds voor slooping bestemde *Amazon* was.

Den 7^{den} December wist men te Parijs en weldra ook te 's Gravenhage, dat de Kaapkolonie den 23sten September aan de Britten was overgegeven.

Ook de berichten uit West-Indië waren zorgwekkend. Handel en visscherij stonden nagenoeg stil. Verbazend was de schade, ons rechtstreeks en zijdelings door Engeland berokkend, waarbij ook het kostbaar en langdurig verblijf van Nederlandsche bodems in neutrale havens in aanmerking komt. Onderwijl moest de bevolking der Bataafsche Republiek zich opofferingen getroosten tot kwijting der schuld aan Frankrijk, tot onderhoud van vreemd krijgsvolk en tot volvoering der grootsche plannen van het nieuwe bestuur. Onafhankelijk van iedere staatkundige zienswijze, moest de slotsom der in 1795 opgedane ervaring wel zijn, dat de eerste vruchten van den vrijheidsboom alles behalve goedkoop waren.

Nochtans ging men de toekomst hoopvol tegemoet; temeer omdat de Staten-Generaal nog voor het einde des jaars, overeenkomstig veler wensch, tot het bijeenroepen eener Nationale Vergadering hadden besloten. Eerst na een warm debat was het besluit met vier tegen drie stemmen genomen. Doch er moesten nog omwentelingen in Friesland en volksbewegingen in Zeeland plaats hebben, eer het tot uitvoering kwam. Volgens het vooraf vastgestelde reglement op de verkiezing, werden allen, die weigerden eene verklaring te teekenen, dat zij alleen den regeeringsvorm op de souvereiniteit des volks gegrond voor wettig, en alle erfelijke ambten voor onwettig hielden, van het stemrecht uitgesloten.

Den 23sten Februari 1796, nog voor het verkiezingswerk ten volle was afgelopen, zeilden twee eskaders voor de koloniën bestemd uit Texel, aanvankelijk vereenigd onder het bevel van den Vice-Admiraal Braak. Deze moest zich met het eene, bestaande uit de *Piet Hein* (50), de *Pollux* (40), de *Jason* (36), de *Jager* (36), de *Venus* (24), de *Mug*, de *Snelheid*, de *Iris* en den kaper *Zorg en Hoop* naar West-Indië begeven. Het andere eskader, voor Oost-Indië uitgerust en slechts tot op zekere hoogte denzelfden koers sturende, bestond uit de *Dordrecht* (64), de *Revolutie* (64), de *Admiraal Tromp* (54), de *Castor* (40), de *Brave* (40), de *Bellona* (20), de *Sirène* (20), de *Havik* (18) en het Oost-Indisch schip de *Maria*, als transportvaartuig. Kapitein Lucas van de *Dordrecht*, die reeds eene aanstelling als Schout-bij-nacht bezat om haar op een gegeven oogenblik te gebruiken, voerde het bevel over dit eskader, waarvan de schepen volgens zijne verklaring tamelijk in orde waren.

Onder den gunstigen indruk, dien het uitzeilen der genoemde schepen had gemaakt, aanvaardde de Nationale Vergadering den 1sten Maart het opperbestuur over de Bataafsche Republiek. Zij koos Pieter Paulus tot haren eersten voorzitter en werd, nu de Staten-Generaal ophielden te bestaan, als de vertegenwoordigster van het gansche volk begroet. Onder hen, die haar een hartelijk welkom toeriepen, behoorden ook de leden van het Comité van Marine en de Winter, die het uit naam van het corps deed.

Denzelfden dag, waarop Pieter Paulus de eerste zitting der Nationale Vergadering te 's Gravenhage opende en met ophef van zijne belangstelling in de marine en het uitzeilen der beide eskaders gewaagde, trok eene andere gebeurtenis de aandacht in de zeeplaatsen. Kort na de omwenteling waren plannen geopperd tot wijziging der vlag. Een voorstel in het laatst van September door het Comité van Marine gedaan had de goedkeuring der Staten-Generaal weggedragen. Den 1sten Maart 1796 heesch men dientengevolge, op alle landschepen, met groote plechtigheid de nieuwe Nationale vlag, die uitsluitend door de marine van den staat mocht worden gevoerd. Het was de gewone driekleur, waarbij in de roode baan, op weinig duimen van den stok, een langwerpig, wit, beschilderd stuk, of zoogenaamde jack was

ingezet, dat nagenoeg een derde van de lengte der baan besloeg en iets minder breed moest zijn, zoodat aan beide zijden een roode rand bleef. Dit beschilderde stuk bevatte de afbeelding eener maagd, die in bevallige houding op eenig loof of groen zat, eene speer met den hoed der vrijheid in de eene hand hield en met de andere rustte op een schild, waarop een bundel pijlen was afgebeeld. Aan hare voeten bevond zich een leeuw, in eene zittende of eenigszins liggende houding, die met den eenen voorpoot op den grond rustte, met den anderen de speer, even beneden de hand der maagd, omklemde, opdat men haar die niet zou ontrukken. Hij moest verder met een norsch en grimmig gezicht buitenwaarts kijken. Dezelfde omslachtige voorstelling kwam op de geus, die overigens wit bleef; op den rooden, den witten en den blauwen wimpel van achteren of aan den top van den mast; op de roode, witte en blauwe vlaggen der vlagofficieren, alsmede op den standaard, waarop de drie kleuren echter bleven. Koopvaarders mochten, volgens de Publicatie van 14 Februari 1796, in de gewone vlag geenerlei verandering brengen.

Alle schepen ter reede van Texel begroetten het hijschen der nieuwe vlag op de *Vrijheid* met kanonschoten. Onder de verdere feestelijkheden behoorde eene sterk gekruide toespraak van de vier leden uit het Comité van Marine, overgekomen tot het bijwonen der plechtigheid, die niet alleen op de schepen binnenslands, maar ook op de pas gezeilde moest plaats hebben. Overeenkomstig hunne instructie, deden beide bevelhebbers het den 1sten Maart in volle zee, doch slechts kort en zonder dat allen de nieuwe vlag, wegens den sterken wind, behoorlijk konden salueeren.

Zes dagen later geraakten hunne schepen, die toen benoorden om Schotland zeilden, door een hevigen storm van elkander. De *Jason* werd dermate ontredderd, dat de Kapitein-Luitenant van Donckum hiermede eene haven moest opzoeken. Hij kwam den 18^{den} Maart te Drontheim, waar Kapitein de Jong nog altijd met de *Scipio* lag. De *Venus*, die insgelijks schade bekomen had, viel den 30sten Maart te Bergen binnen. Na eenige onzekerheid nopens het lot der andere schepen, ontving men den 25sten April door een koopvaarder het geruststellend bericht, dat Lucas den 28sten Maart al de zijne bijeen had, met uitzondering van de *Castor*, en in goeden staat de reis voortzette.

Terwijl de Nationale Vergadering, onder vaak heftige en steeds langwijlige debatten aan de grondslagen eener Constitutie arbeidde, verloor zij de zeemacht niet uit het oog. Doch op dit gebied wachtte haar menige teleurstelling. Zoo vervloog weldra alle hoop op de teruggaaf van de *Brakel*, de *Zephyr* en andere in Engeland aangehouden bodems, waarmede sommigen zich nog eene wijle geveild hadden. Men vernam uit verschillende brieven en rapporten, dat het Britsche hof den 4^{den} en den 6^{den} Maart al de schepen in bezit had genomen en de equipages, voor zoo ver deze niet in Britschen dienst overgingen, als krijgsgevangenen beschouwde. Uit de brieven der zeeofficieren, die over den onrustigen geest hunner bemanning klaagden, wist men, dat velen zich door de hun aangeboden handgelden lieten bekoren. Niet alleen vreemdelingen, maar ook vele Hollanders, onder welke zelfs gehuwde, schenen, zooals Kapitein Oorthuys den 20sten Januari schreef, aan den Britschen zeedienst de voorkeur te geven. Deze berooving van personeel, nadat maanden lang alles in het werk was gesteld om de eskaders van Braak en Lucas voltallig te krijgen, veroorzaakte meer stoornis in de plannen dan het verlies der schepen.

Ter voorziening in de bestaande behoefte, had de Winter in het begin des jaars voorgesteld, ten minste gedurende dezen oorlog, alle jongens boven de zeventien jaren in de wees- en armhuizen voor de vloot te doen leveren. Telkens moest hij, daar het bestuur voor een zoo doortastenden maatregel terugdeinsde, dezelfde klacht over gebrek aan volk herhalen. Sommige misbruiken bij de werving waren afgeschaft. Maar tot vrijwillige dienstneming scheen

weinig lust te bestaan, zelfs onder visschers en zeelieden. De jongelingen in de koopsteden dienden, zooals de Winter in een rapport schreef, liever bij het leger, en zelfs de weeskinderen schenen samen te spannen. Hij wilde het leveren van een aantal geschikte personen voor ieder district verplichtend stellen, en nu de schepelingen toch misnoegd waren, slechts eenige vroegere misbruiken bij de werving weder gedoogen. De Nationale Vergadering nam de zaak ter harte en vaardigde den 16^{den} Maart 1796 eene proclamatie uit, om tot dienstneming op 's lands vloot aan te sporen.

Zij wees daarin op het voorbeeld van het vrijheidminnend Haarlem, dat in deze dagen meer dan tweehonderd rappe jongelingen aan den zeedienst had geschonken. Zij herinnerde daarin tevens, dat de tijden van mishandeling en onderdrukking voorbij waren, en dat 's lands schepen thans onder het bevel stonden van ware vaderlandsche mannen, die hunne vlotelingen niet als slaven, maar als medeburgers beschouwden. In het voorbijgaan zij hier opgemerkt, dat Lucas e. a. eene vrij zonderlinge commentaar leverden op deze gemoedelijke toespraak, die evenwel haar doel niet miste, welks bereiking men op verschillende wijzen poogde te bevorderen. Amsterdam, Groningen en Zeeland verhoogden de uitgeloofde premiën nog aanzienlijk. Te Rotterdam verrees voor deze buitengewone werving eene stellage op de Grootte markt, waarop eene tent met vlaggen, muzikanten en de noodige ververschingen, 's avonds verlicht. Een optocht, waarbij een zeeofficier in volle uniform op een wit paard aan de hoeken der voornaamste straten de proclamatie voorlas, afgewisseld door muziek, strekte tot inleiding. Wie zich aanbood, mocht naar verkiezing eene greep doen op een schenkblad vol guldens of zich hiervan doen toetellen 80 voor een bevaren, 40 voor een onbevaren matroos. De meesten, het zekere boven het onzekere stellende, verkozen het laatste. Van den 21sten tot den 30sten Maart werden op die manier 203 personen geworven, die telkens bij troepjes, onder muziek, uit de tent werden weggeleid. Deze bijzonderheden verhaalt ons de heer W. M. Obreen, die zelf met de aanneming der matrozen belast was.¹⁾ Elders bleef men niet achter, en wel met dit gevolg dat in den zomer van 1796 het gebrek aan volk geen overwegend bezwaar opleverde. Blijkbaar wenschte de Nationale Vergadering, meenende dat in de eerste behoeften der koloniën voorzien was, met alle verder beschikbare middelen den vijand afbreuk te doen. Zij vaardigde den 2^{den} Mei een manifest uit tegen Engeland en nam een besluit tot het uitreiken van kaperbrieven. Een dag later regelde zij de verdeling der buitgelden, met afschaffing voor dezen oorlog van vele gebruikelijke kortingen ten behoeve van het land, den Admiraal enz.

Ondertusschen ontving zij uit Noorwegen slechte tijdingen.

's Lands kotter de *Panther*, den 17^{den} Januari onder den Luitenant Falck derwaarts gezeild, was spoorloos verdwenen en vermoedelijk met man en muis vergaan. Groot-Brittanje, dat bij het nemen van de *Alliantie* weinig ontzag had betoond voor de neutrale kustzee, was nog een stap verder gegaan en had den 22sten April de *Vlugheid* en den Franschen kaper *Le Petit diable* te Fahrsund vermeesterd. Op de verhoogen van het Deensche hof, gaf het in September beide vaartuigen wel terug, doch de *Vlugheid* in zoo „desolaaten staat,” dat de Luitenant van Esch weigerde dezen kotter in ontvangst te nemen, die vervolgens op machtiging der Nationale Vergadering als onbruikbaar werd verkocht. Andere bodems waren verloren geraakt bij hunne pogingen om naar de Nederlandsche havens terug te keeren.

¹⁾ De heer W.M. Obreen heeft onder den titel van „Bijdragen tot de historie van de marine” een uitvoerig handschrift nagelaten, indertijd berustende bij des schrijvers zoon, den gepensionneerden Hoofdingenieur der Marine H.A. van der Speck Obreen, die het mij welwillend ten gebruike heeft afgestaan.

Den 7^{den} Mei ging de Kapitein-Luitenant Dirkinck, wiens verblijf te Christiaanszand door hooggaande onaangenaamheden met zijne officieren was gekenmerkt, onder zeil met de *Argo*, de *Mercur*, de *Echo*, de *Gier* en een kleinen prijs. Vijf dagen later ontmoette hij twaalf Engelsche schepen, die zich van de beide eersten en den prijs meester maakten, welk lot de *Echo* en de *Gier* slechts ontgingen door het bij Schiermonnikoog tegen den wal te zetten. Van beide schepen kwam niets terecht, dan eenige landsgoederen; doch de equipages werden gered, op drie man na.

Ernstiger klonken de berichten uit Drontheim, nopens de stemming onder het scheepsvolk. Een schiemansmaat van de *Jason*, welk schip er nog timmerde, had het beeld uit de nieuwe vlag gesneden en verbrand. Het deserteeren op dien bodem was zonder voorbeeld. Over het algemeen scheen er tegenzin te bestaan in het dienen onder de nieuwe vlag. Het hijschen daarvan had ook aan boord van de *Scipio* een ongewoon spektakel veroorzaakt, waaraan de bevelhebber slechts een einde had gemaakt door te verzekeren, dat het geen voorwendsel zou wezen om den diensttijd der equipage te rekken.

Den 23sten Mei vertrokken de *Jason*, de *Scipio* en de later aangekomen *Postillon*; de eerste om de reis naar West-Indië te hervatten, de beide andere naar het vaderland, waar alleen de *Postillon* den 6^{den} Juni behouden in het Vlie aankwam. De *Scipio* had den 31sten Mei, bij het ontwaren van vijandelijke schepen, weer eene schuilplaats gezocht te Bergen, waar de *Venus* nog lag. Bedenklijker was het gebeurde met de *Jason*, die terstond een anderen koers gestuurd en van den vijand niets bespeurd had.

Over de stemming der equipage was meermalen geklaagd en de Kapitein-Luitenant van Donckum, die tijdens zijn oponthoud in Noorwegen eene scherpe berisping van het Comité van Marine had gekregen, stond blijkens de vroeger vermelde aantekeningen achter de namen der zeeofficieren bij het Comité niet hoog aangeschreven.

Wat hem thans wedervoer vereischte eene groote mate van bedaardheid en wilskracht, die hij niet bezat. Na de verovering van een klein Engelsch vaartuig, geraakte de equipage van de *Jason* in opstand en bracht, met behulp van den schipper van den prijs, den 8sten Juni het fregat zelf te Greenock in Schotland op. Met de Engelsche vlag boven de Bataafsche, was het er binnengelopen. Aangaande de oorzaak dier gebeurtenis, nader bekend uit een Schotsch nieuwspapier, waarvan Kapitein de Jong bij een brief van 24 Juni uit Bergen in Noorwegen een uittreksel zond, heerschte verschil van gevoelen. Het kon misnoegen zijn over het verlies van den prijs, die op last van den bevelhebber was vernield, of de oude ontevredenheid over de verandering der vlag.

De Nationale Vergadering, hoewel spoedig beter ingelicht, stelde aanvankelijk het eerste op den voorgrond; de Britsche regeering, die een opstand om staatkundige redenen lichter kon billijken, het tweede. Zij eigende zich het schip toe, liet de opstandelingen vrij en verleende hun zelfs hulp, doch behandelde de officieren als krijgsgevangenen. Eerst jaren daarna vernam men nadere bijzonderheden, waaruit o. a. bleek, dat niet de gevangen Engelschman, maar schipper Hillebrands eene voorname rol in de zaak had gespeeld. Te 's Gravenhage gekomen en herkend, boette hij zijn misdrijf aan de galg.

Welk een voedsel moest „het verlies van de vier schepen uit Noorwegen, het vervloekt verraad van de *Jason*, geroegd bij de slechte betaling niet aan bedilzucht en afgunst geven?” Zoo schreven den 26sten Juni 1796 de Commissarissen te Amsterdam, die toen, evenals andere autoriteiten op middelen peinsden ter bestrijding van de noodige uitgaven. Het wantrouwen der leveranciers, nu de verbintenissen weder slecht werden nagekomen, was een schier onoverkomelijke hinderpaal. Het Comité van Marine ondervond dit

en wees de Nationale Vergadering in een geheim comité op de nijpende geldverlegenheid, terwijl ieder slechts à contant wilde leveren. De ongeregelde betaling van het werkvolk kon zelfs gevaarlijk worden voor de thans gevestigde regeering; want een der commissarissen had te Enkhuizen reeds moeten hooren, „*dat de oude constitutie ten minste niet meer liet werken dan betalen konde.*” Er was oogenblikkelijk noodig 829.000 gld. en weldra meer. „*Het crediet is door de wanbetaaling volmaakt verlooren,*” merkte de Winter op in een brief van 29 Juni, waarin hij berichtte, dat van alle kanten klachten werden geuit over den onwil der leveranciers. Was het dezen echter zoo erg kwalijk te nemen, als men den Vice-Admiraal in hetzelfde schrijven hoort gewagen van een grutter, die al meer dan 70.000 gld. te vorderen had?

Twee weken later werd ruim veertien millioen gld. ten behoeve der marine toegestaan. Doch er was veel te bekostigen, nu de Bataafsche Republiek, met uitzondering van zeven wachtschepen, omstreeks zestig bodems met 17.000 man in dienst had. Hieronder waren begrepen de schepen, die zich in de koloniën of op weg derwaarts bevonden. Een niet onbeduidend gedeelte lag nog in de havens, gereed voor de Noordzee, toen het Comité van Marine den 8sten Juli een voorstel deed tot organisatie van het vaste corps zeeofficieren.

Sedert de vernietiging van het oude corps, was de toekomst van velen, die onder het tegenwoordig bestuur bleven dienen, onzeker geworden. Anderen, slechts voorloopig aangesteld, om de ledige plaatsen aan te vullen en in den dienst te voorzien, moesten eerst beproefd worden. Vele plannen en opmerkingen waren gemaakt, o. a. door de Vice-Admiraals J. Sels en de Winter, welke laatste uitdrukkelijk wees op het gevaar, als men uitsluitend hen plaatste, die van cadet af gediend hadden, daar het misschien de deur zou openen om Lucas, Rynbende e. a. te weren. Zijn raad werd opgevolgd, gelijk te zijner tijd zal blijken.

Bij het thans ingediende voorstel, meende het Comité van Marine den uitslag der genomen proef meerendeels gunstig te mogen noemen en uit dien hoofde met volkomen kennis van zaken vaste traktementen en rangen te kunnen verleenen. Eene commissie uit de Nationale Vergadering, die er een rapport over moest uitbrengen, verklaarde den 5^{den} Augustus, dat zij hare taak niet voleindigd had, maar stelde voor, om op dien heuglijken verjaardag van den slag op de Doggersbank te besluiten, dat voortaan eene som van 300.000 gld. of daaromtrent zou worden bestemd tot het vinden van vaste traktementen voor 's lands hoogere en lagere zeeofficieren. Dit werd terstond goedgekeurd en ter kennis van de belanghebbenden gebracht, als wier tolk de Vice-Admiraal Sels een brief van dankbetuiging zond. Sommige bezwaren der commandeerende officieren, toen zij in het najaar de schepen op nieuw moesten victualieëren, werden insgelijks eenigermate opgeheven.

Naar gewoonte was de verjaardag van de overwinning op de Doggersbank aan boord gevierd, die thans, volgens de woorden van de Winter in een schrijven van 8 Augustus, nog belangrijker was geworden door de gelijktijdige organisatie van het corps zeeofficieren. Deze had echter niet volledig plaats gehad en bleef zelfs nog geruimen tijd in de pen.

Dezelfde brief van de Winter behelsde eene lijst van Engelsche en Russische schepen, die in de Noordzee kruisten en het uitzeilen der onzen minder geraden maakten. En zoo bleven, helaas, alle rapporten, zoowel van hem, als van den Schout-bij-nacht Bloys van Treslong, die op de Maas commandeerde, tot laat in het najaar van eene vijandelijke overmacht gewagen, die zich voorgaats ophield. Onze schepen konden niet uitzeilen en zich derhalve ook niet vereenigen. Dit baarde eenig opzien, vooral omdat de genoemde Schout-bij-nacht den 2^{den} October in zijn rapport berichtte, dat een Fransch eskader, vroeger te Hellevoet gekomen, weer naar Zeeland was vertrokken.

Sommigen in de Nationale Vergadering konden hun leedwezen over de werkeloosheid onzer eigen schepen niet verbergen. De Winter klaagde in een geheim schrijven aan het Comité van Marine zijn nood over het gesprokene door een lid van 's lands hoogste vergadering, „*waarin deselve ons geheel Zeewesen aanstonds te onvoegelyk taxeert van inactiviteit en blootheid, 't geen zeer grievend is voor een Militaire cheff.*”

Met het oog op aanvallen in couranten of vlugschriften, verklaarde Bloys van Treslong, in een schrijven van 28 November, dat wij tegen de overmacht niet bestand waren, „*wat ook de verstandige onderzoeker in den Post van den Neder-Rhyn daarover moge vragen of gissen.*” Natuurlijk was de tocht van de Maas naar Zeeland korter dan naar Texel, en bovendien veiliger, dewijl de vijandelijke schepen doorgaans tusschen de Maas en Texel kruisten. Doch het publiek, sedert lang op iets gewichtigs voorbereid, was niet te bevredigen met het bericht, dat de *Scipio* en de *Venus*, op een kruistocht langs de kust van Noorwegen, een vijftal van Archangel komende Engelsche koopvaarders hadden opgebracht. Velen, vooral de vertegenwoordigers der natie, verlangden meer te hooren. Zij vestigden, te midden der beslommeringen aan het ontwerpen eener Constitutie verbonden, hunne hoop op de beide eskaders, die in Februari waren gezeild. Wat zij er achtereenvolgens van te weten kwamen, zal nu blijken.

Aanvankelijk bestond er alle reden om zich met een goeden uitslag te vleien. Vijf dagen nadat een koopvaarder den 6^{den} Juli het eerste bericht had gebracht van de aankomst van den Vice-Admiraal Braak te Suriname, was het door een eigenhandig schrijven van genoemden Vice-Admiraal bevestigd. Nog voor het einde derzelfde maand was de tijding ontvangen, dat Lucas zich met al zijne schepen bij de Canarische eilanden bevond. Uit een particulieren brief van Kapitein Dekker bleek in September, dat hij in het begin van Augustus des vorigen jaars met de *Medemblik* Batavia had bereikt, waar de tijding van de omwenteling in het moederland met vreugde was begroet. Eerst den 3^{den} October ontving de regeering hier te lande langs den officiëelen weg berichten uit West-Indië, die over het geheel minder gunstig luiden. Na den in Maart doorgestanen storm, had de Vice-Admiraal Braak met de *Piet Heyn* en de *Mug Cayenne* bereikt, waar hij de *Pollux*, de *Jager*, de *Snelheid* en de *Iris* aantrof. Den 13^{den} Mei met al die bodems op de rivier van Suriname komende, vond hij bij het fort Amsterdam de *Eensgezindheid*, een nagenoeg onbruikbaar fregat, de *Erfprins van Brunswijk* en de *Triton*. Den aanstootelijken naam van het tweede schip had hij, na alle officieren en ambtenaren den eed afgenomen te hebben, in *Vertrouwen* veranderd. De moeielijkheden, bij de beëdiging ondervonden, hadden hem evenwel doen besluiten het hijschen der nieuwe Bataafsche vlag wat uit te stellen, om de verwarring der eerste oogenblikken niet te vermeederen. De *Thetis* en de *Zeemeeuw*, twee kleine vaartuigen, vielen den vijand in handen bij de verovering van Demerary, Essequebo en Berbice. Behalve het eskader in Suriname, lagen de fregatten *Medea* en *Ceres* te Curaçao.

Den 25sten October vernam de Nationale Vergadering, dat de Vice-Admiraal Braak den 12^{den} Augustus plotseling was overleden. Op voorstel van den President, die bij de mededeeling er nadrukkelijk op wees, hoeveel de admiraal om zijne staatkundige gevoelens had geleden, besloot de vergadering, „*dat hij zich bij het vaderland wel verdiend had gemaakt*” met bijvoeging, dat haar besluit moest worden ter kennis gebracht van de oude moeder des overledenen.

Kapitein van Overveld, die wegens de afkeuring van zijn eigen schip de *Eensgezindheid* slechts tijdelijk het bevel over de zeemacht in West-Indië had aanvaard, gaf dit over aan Kapitein

Hartsinck van het *Vertrouwen*, waarop eerst na de plechtige begrafenis van den Vice-Admiraal de Nationale vlag werd geheschen.

Hartsinck en de zijnen konden, evenmin als de bevelhebbers in het vaderland, de vijandelijke schepen verdrijven, die zich telkens in de nabijheid der kust lieten zien. Zij lieten zich echter niet verlokken, noch door het ontrollen der Oud-Hollandsche vlag aan boord der Engelsche schepen, noch door geschenken, waaronder een vaatje Hollandsche boter voor Hartsinck. Deze bepaalde zich tot eene verdedigende houding en beantwoordde alle brieven, hem door de Engelschen gezonden, kort en zakelijk.

Omstreeks denzelfden tijd, waarop de berichten uit West-Indië minder gunstig werden, had de regering iets naders uit Oost-Indië vernomen.

Den 4^{den} October schreef de Schout-bij-nacht Bloys van Treslong, dat op de Maas een schip onder Amerikaansche vlag was binnengevallen. Het was den 15^{den} Mei van Batavia gezeild, en had als passagiers aan boord Kapitein van Kuvel, den gewezen bevelhebber van de *Amazon*, en Kapitein van Stralen, een officier van de Oost-Indische Compagnie. De Schout-bij-nacht meldde voorts, dat de eerste hem wegens ongesteldheid niet te woord had kunnen staan, maar dat de tweede hem het verlies van alle bezittingen in Oost-Indië, met uitzondering van Java, en de afkeuring van de *Amazon*, vroeger door zijn medepassagier gecommandeerd, had medegedeeld.

Den 27sten October bracht de President der Nationale Vergadering twee brieven van den Commissaris Frykenius ter tafel, waarvan de laatste den 13^{den} Mei te Batavia geschreven was. Zij bevestigden het reeds gehoorde, met bijvoeging dat de equipage van de *Amazon*, ten deele op andere bodems overgeplaatst, verlangde ontslagen te worden, waarom de genoemde Commissaris het noodig had geoordeeld „haar eene volkomen definitie van de woorden *vrijheid, gelijkheid en broederschap te geven,*” ten einde de subordinatie zonder dwang te kunnen handhaven. Uit zijn schrijven bleek, dat de *Medemblik* en een paar brikken der Oost-Indische Compagnie thans de eenige defensie ter reede van Batavia uitmaakten.

Dit was zeker bedenkelijk, doch zou veranderen zoodra Lucas er met zijn eskader kwam, dat volgens de meening van de Winter in September wel te Mauritius kon wezen. Bij alle minder opbeurende berichten zag men reikhalzend uit naar eenige tijding van Lucas, van wiens eskader sedert drie maanden niets meer was gehoord.

Welk een indruk moest onder die omstandigheden het uittreksel van een Engelsch nieuwspapier te weeg brengen, door den Schout-bij-nacht Bloys van Treslong bij een brief van den 7^{den} November aan het Comité van Marine toegezonden! Het behelsde niet minder, dan dat Kapitein Aylmer, die den 3^{den} November met de *Tremendous* in Engeland was gekomen, de tijding had medegebracht, dat het gansche eskader van Lucas, waarvan de schepen genoemd werden, in de Saldanha-baai was veroverd, zonder dat het een droppel bloeds had gekost. Het was bijna ongelooflijk. Zelfs toen een der leden van de Nationale Vergadering den 8sten November een exemplaar van de „*Moming Post*” overlegde, dat een omstandiger verhaal behelsde, met het bericht, dat men deze heuglijke gebeurtenis te Londen met klokgelui en kanonschoten had gevierd, schenen sommigen nog te twifelen. Zij vleiden zich dat het een verzinsel mocht zijn.

Spoedig bleek de volle waarheid, waarover de Nationale Vergadering zich in de openbare zitting niet sterk uitliet. Zij droeg aan de Comité's van Buitenlandsche Zaken, Financiën en Marine de taak op, om met elkander te overleggen wat thans in het belang der koloniën gedaan kon worden. Het gebeurde was niet alleen een geduchte slag voor de pas eenigszins herstelde

zeemacht, maar kon in de eerste plaats voor Java noodlottige gevolgen hebben. Wat er eigenlijk was voorgevallen, zal thans meer in bijzonderheden worden nagegaan, zooveel doenlijk met gebruikmaking van een aantal nog voorhanden journalen en andere stukken, die over het gebeurde een vrij toereikend licht verspreiden.

HOOFDSTUK IX.

Reis van het eskader onder Lucas. — Overgare daarvan in de Saldanha-baai — Stemming onder het scheepsvolk. — Werkzaamheid der volksvertegenwoordigers. — Mislukte plannen in den zomer van 1797. — Einde van de eerste Nationale Vergadering. — Vruchten van haren constitueerenden arbeid.

Kapitein Lucas, in dit opzicht gelukkiger dan de Vice-Admiraal Braak, had weinig dagen na den storm, die in Maart 1796 de beide eskaders teisterde, het zijne bijeengekregen, alleen met uitzondering van de *Castor*. Den 19^{den} Maart had hij de laatste West-Indische schepen uit het gezicht verloren en den 28sten derzelfde maand met een Deenschen koopvaarder het bericht afgezonden, dat hier den 25sten April was ontvangen. Sedert had hij de reis naar de Canarische eilanden voortgezet, waar hij den 13^{den} April, bij zijne aankomst op de reede van La Luz, ook de *Castor* vond. Hij toefde er vijf weken, voornamelijk om drinkwater in te nemen, dat aldaar slechts met moeite en tot hoogen prijs was te bekomen. De verstandhouding met de autoriteiten, die het saluut onder eene door Spanje nog niet erkende vlag onbeantwoord hadden gelaten, was vriendschappelijk genoeg. Maar toen sommige matrozen deserteerden, gaf het gedrag der bevolking en vooral dat der geestelijkheid den onzen niet weinig aanstoot, daar men den weggelooopen matrozen in huizen en kloosters eene schuilplaats verleende. Van een bericht, dat zeven Engelsche schepen zich in de nabijheid van het eiland bevonden, nam de Nederlandsche bevelhebber weinig notitie, omdat er volgens zijne meening op de Spanjaarden, die ook dit hadden medegedeeld, doorgaans weinig te rekenen was, „houdende zij zig zelfs met grove leugens op.” Onmiddellijk daarop ging hij nochtans den 17^{den} Mei met het geheele eskader onder zeil. Bij het vertrek der laatste sloep, ging door eenig toeval een der geweren af, hetgeen een Spaanschen schildwacht het leven kostte. Lucas liet dit zoo goed mogelijk schriftelijk ophelderen en deed gelijk het reglement van 6 Juli 1795 uitdrukkelijk voorschreef, bij zijn vertrek nog een saluut, ofschoon hij vooruit wist, dat het onbeantwoord zou blijven. Vier dagen later passeerde hij den Noorder Keerkring en heesch, volgens den hem verstrekten last, de Schout-bij-nacht's vlag.

Op dat tijdstip was het nemen van een zeer alleedaagschen maatregel van voorzorg schromelijk verzuimd. Het is bijna onbegrijpelijk, dat de bevelhebber, die misschien reden had om de opgaven der Spanjaarden te wantrouwen, ook allerlei verdachte schepen, die hij en de zijnen werkelijk in 't zicht en onder hun bereik kregen, ongehinderd liet doorzeilen. Zoo was den 12^{den} April, daags voor het binnenvallen op de reede van La Luz, een klein Engelsch fregat geheel ongemoeid gebleven. En dit was inderdaad geweest *La Moselle*, een slecht bezeild schip van niet meer dan 28 stukken, waarmede Kapitein Brisbane het eerste bericht van de nadering der onzen aan de Kaap de Goede Hoop bracht. Hoewel bestemd om twee schepen met troepen

naar Barbados te geleiden, was hij zoo overtuigd van het belang der tijding, die hij kon mededeelen, dat hij op eigen gezag het konvooi aan zich zelf overliet en naar het zuiden van Afrika stevende.

Tijdens het verblijf van het Bataafsche eskader ter reede van La Luz, waren twee transporten met troepen gepasseerd, het eene begeleid door de *Jupiter* (56), het andere door de *Tremendous* (70), beiden op weg naar de Kaap, waar zij versterking aanvoerden. Van al die schepen hadden de onzen iets gezien of gehoord, zonder daartegen iets te beproeven, een misslag, dien zij te laat inzagen, zoo als ook de Schout-bij-nacht in zijn generaal rapport betuigde.

Den 26sten Mei deed het eskader Porto-Prayo op St. Jago, een der Kaap-Verdische eilanden aan, om nadere berichten in te winnen en zonderling genoeg de vijandelijke schepen te vernielen, die in deze neutrale haven mochten liggen. Tot eene zoo wederrechtelijke daad, achtte de Schout-bij-nacht zich eenigermate bevoegd, op grond eener particuliere correspondentie hierover voor het uitzeilen door hem gevoerd met Pieter Paulus, die met de grootste voorzichtigheid eenvoudig had geschreven:

„Uwe vraag omtrent St. Jago is moeilijk te beantwoorden; de zaak was zeker zeer wenschlyk, en ik twyfel niet, of gij zult wel occasie hebben om hier of daar u oogmerk te bereiken.”

Alle bevelhebbers erkenden bij het later onderzoek dat gemelde uitdrukking hun voorgelezen en besproken was; doch zij konden niet toegeven, dat het plan eenparig was goedgekeurd. Kapitein Rynbende had zich tegen eene dergelijke schending van het recht der volkeren verklaard, waartoe ook de voorgelezen brief niet uitdrukkelijk machtigde. Kapitein Claris vond het opgemerkte zeer gegrond, doch voegde er bij, dat zulke opmerkingen weinig baatten, omdat de Schout-bij-nacht toch doorgaans zijn eigen zin volgde. Gelukkig lagen er te Porto-Prayo geene vijandelijke schepen en waren de onzen dus niet in de gelegenheid, om de vrijheid eener onzijdige Portugeesche haven te schenden, waar zelfs hun saluut werd beantwoord en eene goede ontvangst hun ten deel viel. Dit weerhield echter den Schout-bij-nacht niet, terstond eene dreigende houding aan te nemen, toen bij het waterhalen zes matrozen vermist werden. Zij kwamen terug, bewerende verdwaald geweest te zijn, waarom zij niet behoefden opgehangen te worden en slechts eene ordinaire straf ontvingen. De Kapitein-Luitenant Valkenburg, met de boodschap aan den Gouverneur belast, had dezen verzekerd, dat de onzen voor hen, die 's morgens te acht uren ontbraken, een gelijk aantal met geweld van den wal zouden halen.

Na een oponthoud van drie dagen verliet het eskader Porto-Prayo, waar nog minder drinkwater te krijgen was dan op de Canarische eilanden. De schrale watervoorraad was een der redenen, waarom de Schout-bij-nacht in de eerste dagen van Juni het Oost-Indische schip *Maria* liet slippen, welks geringe bezeildheid de reis nog al vertraagde. De bevelhebber van dien bodem moest de Saldanha-baai, die reeds vroeger tot verzamelplaats was aangewezen, opzoeken en, bijaldien hij er het eskader niet vond, naar Mauritius zeilen. Sommigen keurden het af, dat men dit behoefteschip liet gaan, zonder er eerst het spek, het vleesch en andere benodigdheden van over te nemen. Op last van den Schout-bij-nacht had de eerste officier van de *Castor* alleen gevraagd, of de amunitie ook voor de hand lag, en hierop ten antwoord gekregen, dat die bestuwd en onder de spek- en vleeschvaten geborgen was.

Uiterst bevreemdend is het, dat een bevelhebber, die geen bezwaar had gemaakt, om eenige weken op de Canarische eilanden te verwijlen tot het doen van reparatiën en het innemen van drinkwater, later, toen hij zich tegen het einde van Juni op slechts geringen afstand van de kust van Brazilië bevond, geenerlei poging aanwendde om het ontbrekende te erlangen. Hieraan schijnt volstrekt niet gedacht te zijn, behalve door Kapitein Rynbende, die volgens zijne latere verklaring het onderwerp mondeling had aangeroerd, doch met geen ander gevolg, dan dat hij in ruwe en beleedigende termen door den Schout-bij-nacht was afgegrauwd.

Deze, hoewel voor zijn vertrek van Texel reeds bekend met de overgave van de Kaap, scheen het er bepaald op gezet te hebben, om in de ten noordwesten daarvan gelegen Saldanha-baai binnen te loopen. Hij grondde zijn plan op zekere uitdrukking van zijne instructie, die echter den 18^{den} November 1795 was opgesteld, terwijl men hier nog geen kennis droeg van het verlies der Kaapkolonie. Zonder dien gewijzigden toestand in aanmerking te nemen, zonder de verschillende artikelen zijner instructie in hun onderling verband te beschouwen, zonder met iemand te raadplegen of aan iemand volledige opening te geven, scheen de Schout-bij-nacht van den beginne af bepaald voornemens de Saldanha-baai in elk geval aan te doen. Daar moesten de schepen zich verzamelen, indien zij door weer of wind verstrooid mochten worden; daar moest de *Maria* zich weder bij het eskader voegen.

Zoo paalvast had de bevelhebber zich dit voorgenomen, dat hij den 26sten Juli, bij het naderen der kust van Afrika, niet zoozeer een besluit van den krijgsraad uitlokte om zich in de Saldanha-baai te ververschen, dan wel in overweging gaf, of men dit met of zonder voorafgaande verkenning zou doen.

Slechts ten deele bekend met den inhoud van den lastbrief huns bevelhebbers, die weigerde nadere opening te geven, vond de krijgsraad het beter maar rechtstreeks naar de genoemde baai te zeilen. Men verzuimde nogmaals een koopvaarder te achterhalen, die vermoedelijk van de Kaap kwam en dus berichten had kunnen geven, hetgeen Lucas voor onmogelijk verklaarde, omdat hij met een der beste verrekijkers van de wereld uit de voormars niet had kunnen zien, of het een twee- of een driemaster was. Sommigen dachten er anders over en meenden, dat men in elk geval eene poging had moeten doen tot het praaien van dit schip. Den 4^{den} Augustus, dicht bij den wal, kreeg men een ander in 't zicht, hetwelk de *Maria* bleek te zijn, waarna het thans geheel voltallig eskader twee dagen later de Saldanha-baai binnenzeilde.

Hier moest nu de geringe voorraad drinkwater worden aangevuld. Eenige schepen hadden nog slechts voor acht of tien dagen, allen door elkander voor niet meer dan veertien dagen, hoewel Kapitein Claris betwijfelde, of men bij een nauwkeurig onderzoek, alles dooreengenomen, Mozambique niet had kunnen bereiken. Doch Lucas had maar altijd vast op de veiligheid der Saldanha-baai gerekend en meende, dat hij er nu „*als in Abrahams schoot lag.*” Zoo stellig verkeerde hij in dien waan, dat hij 's anderen daags eenige zeilen liet afslaan en den 8sten Augustus eenige zieken tot herstel op twee eilandjes liet brengen. Hij scheen dus volstrekt niet van plan zich te overhaasten, en verzuimde nochtans vele maatregelen van voorzorg. Op de vraag, of het niet goed zou wezen eene batterij aan den ingang der baai op te stellen, antwoordde hij weder niet voornemens te zijn hier tabernakelen te bouwen. Hij liet de verlaten posthouderswoning bezetten, van waar men in zee kon zien, doch geen vaartuig voor de baai kruisen, en dacht niet aan de mogelijkheid, dat hij verplicht kon worden onverwijld te vertrekken. Ongerekend hetgeen de bevelhebber en zijne officieren nalieten, is het opmerkelijk, hoe langzaam en zorgeloos zij ook datgene volvoerden, waarvan zij het nut inzagen. Zij wilden zich vergewissen, of er met hunne 1750 weerbare mannen, hetzij dan met of zonder hulp der eigen bevolking, iets beproefd kon worden tot herovering der kolonie, waar eenige officieren van het

eskader nabestaanden en goede vrienden hadden, en moesten inmiddels de benoodigde hoeveelheid drinkwater innemen.

Hiermede werd onverantwoordelijk getalmd, ofschoon de ingewonnen berichten, hoe onzeker met betrekking tot de sterkte der Engelsche vloot in deze wateren, toch allen tamelijk wel hierin overeenstemden, dat zich eene vrij aanzienlijke krijgsmacht aan de Kaap bevond. De schepen van Lucas lagen nog zeer in het ongereede, toen zich enkele onrustbarende verschijnselen opdeden, weldra gevolgd door de zekerheid van een nakend gevaar.

Op den laten avond van den 12^{den} Augustus kwam de Luitenant Valkenburg terug van een bezoek bij zijn schoonvader, die op een afstand van omstreeks drie uren landwaarts in woonde. Langs dien weg vernam de Schout-bij-nacht, dat werkelijk 1400 man op marsch waren, welke voorhoede de teruggekeerde luitenant met eigen oogen had gezien. Dit scheen den opperbevelhebber toch belangrijk genoeg om den kriegsraad bijeen te roepen, hetgeen sedert het binnenloopen van de baai nog niet was geschied. In die vergadering, den 13^{den} Augustus gehouden, las hij eenige tot dus ver niet bekende artikelen zijner instructie voor, waaruit bleek, dat hij in geval van overmacht met het eskader naar Mauritius moest zeilen. Hij deelde mede wat hij van Valkenburg had vernomen, en stelde voor niet langer dan veertien dagen meer in de baai te vertoeven. Claris wilde haar terstond of den volgenden dag verlaten, waarop besloten werd de schepen ten spoedigste van water te voorzien en zich dan naar Mauritius te begeven. In dien zelfden kriegsraad werd op voorstel van den Schout-bij-nacht goedgevonden, ter aanmoediging van het zeevolk, dat zich vele ontberingen moest getroosten, nog een vierden hachjesdag te verleenen.

De bewering van den Schout-bij-nacht, dat hij zijn voorstel ook gegrond had op den „*reeds roor lang kwaadwilligen geest van zijn volk,*” werd nagenoeg eenparig door alle commandanten gelogenstraft, en de Kapitein-Luitenant Melvill verklaarde stellig, dat er tot dus verre op de *Dordrecht* geene kwaadwilligheid bestond. De journalen der andere schepen maken daarvan ook geenerlei gewag, ofschoon zich eene toenemende zucht tot desertie begon te openbaren.

Den 12^{den} Augustus waren vier man van de *Brave*, op klaarlichten dag, bij het waterhalen weggelopen. Den 14^{den} liepen van twaalf man 's avonds aan wal gezonden tot het oplichten eener Engelsche patrouille, die zich vertoond had, niet minder dan zeven met wapens en al tot den vijand over. Een luitenant, die hen aangevoerd had, werd door den kriegsraad van plichtverzuim vrijgesproken, doch bracht zich zelve eenige dagen later om het leven, waarna het bleek, dat hij geen oprecht aanhanger der constitutie was geweest, daar men onder zijn boedel een rolletje nieuw oranjelint vond.

In den vroegen morgen van den 15^{den} Augustus kreeg de Schout-bij-nacht het onaangename bericht, dat weder dertig man waren overgelopen. Onder hen behoorden zeker de twaalf man van de *Dordrecht*, waarover de Kapitein-Luitenant Melvill spreekt. Dit bewoog den bevelhebber tot het weder bijeenroepen van den kriegsraad, die nu eenparig besloot, de zieken aan boord te halen en des anderen daags te vertrekken, al ware het dan met eene hoeveelheid drinkwater voor slechts zes weken. Had men deze, na tien dagen arbeids, niet aan boord gekregen, dan was de plaats om zich te voorzien al zeer slecht gekozen en wordt het verzuim op de kust van Brazilië nog te grooter. Was de genoemde voorraad, zoo als te vermoeden is, reeds aan boord of ten minste nagenoeg, dewijl anders de tijdsbepaling van het vertrek op zeer losse gronden rustte: waarom is het besluit van den kriegsraad dan niet letterlijk en zoodra mogelijk ten uitvoer gebracht? Omdat, ja eigenlijk omdat een onervaren bevelhebber zijne taak zelfs op dit hachelijk tijdstip nog te licht achtte, en door eene onbegrijpelijke zorgeloosheid alles verbroddelde. Achter

zijn naam op de lijst van het Comité staat: „ten volle bekend voor een allerbraafst officier en eerlijk man,” hetgeen echter volstrekt niet in zich sluit, dat hij de hoedanigheden bezat, die vooral onder de gegeven omstandigheden noodig waren.

Terwijl men in den morgen van den 16^{den} Augustus, in stede van zich klaar te maken en onder zeil te gaan, nog eene laatste vracht water haalde en eene laatste poging deed om berichten van den wal te krijgen, vertoonden zich aan de oostzijde der baai Engelsche troepen met eenige veldstukken, waarmede zij op de *Bellona* schoten en het waterhalen verhinderden. Omstreeks den middag werd bovendien sein gedaan, dat veertien Engelsche schepen van den zee kant naderden. Nu was goede raad duur. Tot eer van den Schout-bij-nacht zij gezegd, dat het hem noch aan persoonlijken moed, noch aan zelfvertrouwen ontbrak, en dat hij zich in de eerste oogenblikken van gevaar flink hield. Schoon alles, volgens zijn eigen zeggen, aan boord overhoop lag, liet hij den boel terstond maar in het ruim smakken en de schepen tot het gevecht klaar maken. Dit bevel werd gehoorzaamd, doch inmiddels bleef het wegloopen van het volk op hoogst onrustbarende wijze voortduren. Uit eene sloep van de *Bellona* ontsnapten weder vier man, en toen de Schout-bij-nacht zelf twee sloepen van boord zond, om de zieken af te halen, die bij het gevecht van dienst konden zijn, roeide de eene, zoodra zij buiten het bereik van zijn geschut was, naar den vijand, en ware het met de andere niet beter afgeloopen, indien men haar door signalen en dreigementen niet tot den terugkeer had geroept. Hoe kon een bevelhebber op zulk volk eenig vertrouwen stellen?

En de toestand van zijn eskader werd nog benarder, toen omstreeks vier uren in den namiddag een Engelsch fregat de baai inzeilde, gevolgd door vier andere; toen zich een uur later een vijandelijk lineschip vertoonde, en het getal der lineschepen weldra tot acht klon. Voor zonsoudergang lag de Britsche Schout-bij-nacht Elphinstone in den mond der baai met de *Monarch* (74), de *Tremendous* (74), de *America* (64), de *Stately* (64), de *Ruby* (64), de *Sceptre* (64), de *Trident* (64) en de *Jupiter* (50), benevens de meerendeels kleine fregatten *Crescent*, *Sphynx*, *Moselle*, *Rattlesnake* en *Echo*, waarbij zich den volgenden dag nog eene brik voegde. Wel verre van zich hierdoor vervaard te laten maken, zeide de Schout-bij-nacht Lucas op het eerste gezicht der vijandelijke schepen, vol moed, ja overmoedig tot de zijnen: „*Het zal zoo'n vaart niet loopen; de Ruyter heeft er wel doorgeslagen, en waarom zouden wij het dan niet doen?*” Zonder over het min gepaste dezer vergelijking uit te weiden, zij slechts in het voorbijgaan opgemerkt, dat zij in één opzicht volkomen mank ging. De Ruyter sloeg zich meermalen door een overmachtigen vijand heen, dit is waar; doch hij liet zich, nadat hem het bevel over vloten of eskaders was toe vertrouwd, nooit in eene baai opsluiten.

Kapitein Claris verzekerde, dat hij eenige dagen tevoren op het voorbeeld van den Britschen admiraal Johnston had gewezen, die in den laatsten oorlog de baai overhaast had verlaten, om niet door de *Suffren* te worden ingesloten, waarop de Schout-bij-nacht had geantwoord, dat hij niet gekomen was om te gaan loopen, maar om te vechten, er naar gewoonte weder een oordeel over den moed van Claris zelven bijvoegende, dat alles behalve vleiend klonk. Aan zijn vlaggenkapitein, die tot het verlaten der baai aanspoorde, toen dit nog mogelijk was, weigerde hij zulks, als reden opgevend, dat een geankerd eskader oneindig veel voordeel had op een, dat onder zeil was. In dit opzicht had de spreker, die zich wat lichtvaardig met den grooten admiraal vergeleek, van dezen veel kunnen leeren. Zijne luchthartigheid was echter slechts van korten duur. Hij raadpleegde met andere commandanten, vroeg of alles in orde was, daar men weldra iets te doen zou krijgen en scheen zich dus op een gevecht voor te bereiden. Nauwelijks hadden zij echter het vlaggenschip verlaten, of de Schout-bij-nacht riep de officieren van de *Dordrecht* bijeen, die allen van oordeel waren, dat de vijand weldra tot

overgaaf zoude sommeeren en dat er „*door de vervloekte kwaadwilligheid en muiltzugt van ons volk,*” gevoegd bij de vierdubbele overmacht, welke het eskader insloot, niets overbleef dan capitulatie.

's Avonds te acht uren kwam de verwachte boodschap van den Engelschen bevelhebber, waarop Lucas mondeling antwoordde, dat hij eerst den volgenden morgen zijn besluit kon mededeelen, omdat thans de andere kapiteins niet tegenwoordig waren. Twee uren later ontving hij een naderen brief van Elphinstone, die meer zekerheid wilde hebben, waarop hij schriftelijk hetzelfde antwoord gaf, met bijvoeging, dat er, op zijn woord van eer, gedurende het door hem verlangde tijdsverloop, geene schade hoegenaamd aan de schepen zou worden gedaan. Met betrekking tot deze belofte, hem later door sommigen kwalijk genomen, heerscht zekere tegenstrijdigheid in de afgelegde verklaringen, waarvan de meest aannemelijke luiden, dat Lucas dien brief aan Elphinstone op eigen gezag had geschreven en eerst daarna den krijgsraad bijeenriep, die te elf uren vergaderde.

In deze bijeenkomst deed de Schout-bij-nacht verslag van het voorgevallene, in het bijzonder van de kwaadwilligheid der equipage van de *Dordrecht*, alsmede van zijn antwoord op de sommatie. Uithoofde van de zwakke bemanning der schepen, nu velen gedeserteerd of ziek waren, en van de miltzucht, die zich bij de verschijning der Engelschen onder het volk had geopenbaard, werd eenparig besloten eene capitulatie te beproeven. Nog dienzelfden nacht ontwierpen de vergaderde officieren de voorwaarden, waarop zij voor de noodzakelijkheid zouden bukken.

Bijzonderheden nopens de kwaadwilligheid van het volk waren voornamelijk door den Schout-bij-nacht aangevoerd. Kapitein Rynbende van de *Revolutie*, die in den loop van den dag meermalen op het vlaggenschip was geweest, had op zijn eigen schip, voor hij te tien uren weer van boord ging, eene treurige ervaring opgedaan, waarover hij slechts in vertrouwen sprak. Hij was ontstemd door scheldwoorden, die men hem toegeroepen had, en door eene klacht over de officieren, welke de Kapitein-Luitenant Pool in zijne memorie met stilzwijgen voorbijgaat. De Luitenant de Vrije, eerst kort geleden van de *Tromp* op de *Revolutie* overgeplaatst, had bij het naderen der Engelschen een onderofficier wegens plichtverzuim onderhouden en hierop ten antwoord gekregen: „*Het raakt mij niet, daar zijn nu onze verlossers!*” De Vrije had dien man in drift een klap gegeven, waarover een gedeelte der equipage met groote onstuimigheid bij den kapitein was komen klagen. Dit kon er tot op zekere hoogte mede door; doch het gezegde van den onderofficier, dat er aanleiding toe had gegeven was bedenkelijk, te meer daar men nu en dan Oranje boven! had gehoord, afgewisseld door de vreeselijkste vervloekingen tegen de Patriotten. Op andere schepen waren sporen van dezelfde stemming waargenomen, hoewel niet overal in dezelfde mate. Het vertrouwen der meeste bevelhebbers op hun volk was echter zoodanig geschokt, dat zij het gemelde besluit namen en de voorwaarden opstelden, waarmede Kapitein Claris zich in den morgen van den 17^{den} Augustus naar het Britsche vlaggenschip begaf.

De nacht was tamelijk rustig voorbijgegaan; doch nauwelijks had Kapitein Claris het schip van Lucas verlaten, of de equipage hiervan geraakte in volslagen oproer. Sommigen braken het ruim open en gingen zich te buiten aan den gevonden drank. Lucas zelf begaf zich met de sabel in de hand tusschendecks, doch zijne bevelen werden slechts tragelijk gehoorzaamd. Op de *Revolutie* en de *Castor* bedreef het volk gelijksoortige buitensporigheden. Is het vreemd, dat de Schout-bij-nacht geen raad wist, toen hij inmiddels van Elphinstone ten antwoord kreeg, dat niet al het gevraagde kon worden toegestaan? Hij deelde zulks mede in een krijgsraad, des namiddags te vier uren gehouden, waarin de leden besloten zich te onderwerpen, hiertoe

genoopt door de miltzucht der equipages, die gedurende de onderhandelingen ten toppunt gestegen was. De schepen nog op het strand te zetten ging niet aan, omdat de Britten bedreigd hadden alsdan niemand te zullen verschoonen. Wegens den staat der equipages, die op sommige schepen onderling aan het vechten en schier overal uit den band gesprongen waren, moest de Schout-bij-nacht wel afzien van elke bijna wanhopige poging om zich door den vijand heen te slaan.

„Eenigen van ons, ” liet hij er in zijn schrijven aan het Comité van Marine op volgen, „wilden tot eer van de vlag, zoo als zij dat hieten, eenige schoten doen; doch dit heb ik aangemerkt als kinderspel, en daar kon ik mij niet mede ophouden.”

Kapitein-Luitenant Valkenburg, belast met het overbrengen der geteekende capitulatie, moest op verzoek van Lucas mondeling aandringen op het spoedig bezetten van de *Dordrecht*, de *Revolutie* en de *Castor*. De Engelschen naderden en kwamen tegen den avond van den 17^{den} Augustus met sloepen aan boord van de *Dordrecht* en sommige andere bodems, waar zij handen vol werks hadden om de baldadigheden der matrozen binnen zekere perken te houden. Hier verscheurde het volk, met oranje linten getooid, de Bataafsche vlag of trapte haar onder den voet; daar bedreigde het, onder de vreeselijkste vervloeking, de officieren met strop en mishandeling; overal was een geweldig rumoer en een aanhoudend geroep van Oranje boven! Zoo bleef het, tot dat de Engelschen den 18^{den} dieper in de baai kwamen, en zoowel door hunne tegenwoordigheid, als door het verwijderen der belhamels, een einde aan het tumult maakten.

„Nooyt was er grooter vreugde bij eenige menschen in de waereld, als het grootste gedeelte van ons volk bij die gelegenheid toonde, — meest alle riepen zij hoezee! en andere Oranje boven! — God behoede in 't vervolg ons vaderland en een yder braaf mensch in 't byzonder voor diergelijke atelige gebeurtenisse!”

Met deze verzuchting, waarvan men een weerklink vindt in de aantekeningen van sommige officieren en in zijn later opgesteld generaal rapport, besloot de Schout-bij-nacht zijn journaal. Van wat zijde ook bekeken, levert de overgave van dit eskader een bedroevend schouwspel op. Werkelijk scheen de meerderheid der bemanning al weinig hart te hebben voor de zaak, welke zij diende, want verreweg de meeste onderofficieren en matrozen lieten zich, door beloften of om de krijgsgevangenschap te ontgaan, voor den Britschen dienst werven.

De onderlinge verhouding der officieren, van welke sommigen insgelijks van minder gehechtheid aan de constitutie verdacht werden, was alles behalve aangenaam en leidde, na de komst der schepen in de Tafelbaai, waar allen zich den 27sten Augustus bevonden, tot een tooneel, dat waarschijnlijk weer door eene dwaasheid van den Schout-bij-nacht werd uitgelokt. Deze moet bij de onderteekening van het parool in tegenwoordigheid zijner officieren gezegd hebben:

„Mijne Heeren! Weet Gijl. reeds wat de Admiraal Elphinstone, die grillemeester, die fratse-maker, die potsemaker tegen mij heeft gezegd? Hij zeide dat ik, of de Kapitein-Luitenant Valkenburg, of Kapitein Claris, een van ons drieën, ons eigen eskader verraden heeft.”

Clariss zeide hierop, dat hij wel gezwegen zou hebben, indien hij had kunnen vermoeden, dat de Schout-bij-nacht dit zoo onvoorzichtig in aller presentie zou zeggen. 's Anderen daags vroegen de officieren den Schout-bij-nacht opheldering dienaangaande, waarop zij een ontwijkend antwoord kregen, nochtans met de verzekering, dat zulks in Holland wel zou bekend raken.

Bij het later onderzoek kwam dit punt ter sprake en ontkende Kapitein Claris die woorden gebezigd te hebben. Hij had alleen gesproken van babbelaars op de vloot, die Elphinstone een ongunstig denkbeeld van het gehalte der Bataafsche zeeofficieren ingeboezemd, en den Schout-bij-nacht voor een walvischvanger uitgemaakt hadden.

Sommigen wisten alleen bij geruchte iets van de zaak. Melvill legde zijn brief en het antwoord van Lucas over, waarin deze verklaarde er het rechte niet van te weten. Het woord „*schurk of verrader*” schijnt door hem lichtvaardig gebezigd te zijn; want Elphinstone, wel verre van over verraad te spreken, of een bedenkelijk stilzwijgen in acht te nemen, gewaagde in zijn brief aan de Britsche Admiraliteit met lof van de houding der officieren, wier hopelooze verdediging slechts noodeloos bloed gekost zou hebben. Dit bericht werd afgezonden met de *Moselle*, waarmede ook de Luitenant Metman vertrok, om eene voorloopige verantwoording van den Schout-bij-nacht over te brengen.

Den 23sten September gingen eenige officieren met de *Havik* naar Plymouth. Lucas aanvaardde de reis naar het vaderland, vergezeld door enkele zijner officieren, eerst den 8sten December met de *John*, een Amerikaansch schip, bestemd naar Hamburg. Vele officieren en meer dan 200 man, die als krijgsgevangenen beschouwd werden, gingen een dag na den Schout-bij-nacht onder zeil met het cartelschip *Geertruida*, hetwelk door een Fransch schip aangehouden, hen den 8sten Maart 1797, overeenkomstig hun verlangen, te St. Malo bracht. Allen bereikten vroeger of later het vaderland, waar het verlies van hun eskader een zoo diepen indruk had gemaakt.

Heftiger dan de Nationale Vergadering, die in kalme bewoordingen tot een onderzoek had besloten, lieten anderen zich uit. „*Konden de schimmen onzer oude zeehelden uit hunne graven, en der op het bed van eer gesneuvelden uit den afgrond der zee oprijzen,*” zoo leest men bij Zillesen in zijne geschiedenis der vereenigde Nederlanden, „*zij zouden de lasheid en het verraad van hun nakroost op vele schepen in dezen oorlog vervloeken!*” Zoo schreef een tijdgenoot, tevens voorgevende, dat het volk tot woede gebracht was door de houding der officieren, die maar terstond capituleerden, om er hunne ter sluiks geladen koopgoederen niet bij te verliezen. Al wat hij zegt beteekent echter weinig, tenzij dat er veel opgewondenheid heerschte, dewijl slechts een der bevelhebbers werd beschuldigd van hetgeen hij allen verwijt, en dat zelfs deze eene beschuldiging niet met voldoende bewijzen te staven was. Onderzoek moest er evenwel gedaan worden, waarop ook de Schout-bij-nacht Lucas bij herhaling aandrong, nadat hij in Maart 1797 was teruggekeerd. Het Comité van Marine wees hem het Huis ten Bosch tot voorloopig verblijf aan, waar hij zijn Generaal rapport opstelde.

Na dit voltooid te hebben, vroeg hij nogmaals eene spoedige afdoening, en verzocht tevens, wegens den staat zijner gezondheid, zich naar Schiedam te mogen begeven. Dit werd hem vergund en daar verbeidde hij nu den afloop, dien hij echter niet beleefde.

Eerst den 19^{den} Mei ging de Nationale Vergadering tot de benoeming van een Hoogen Zeekrijgsraad over, waarbij Jacob Spoor als Fiskaal moest optreden. Onderwijl was de gezondheid van den Schout-bij-nacht dermate verachterd, dat hij buiten staat was zich met de zaak te bemoeien en den 21sten Juni overleed, voordat nog eenig officieel oordeel was geveld.

Slechts vijf dagen later, bracht de Fiskaal een rapport uit, hetwelk voor den overledene, ten minste in diens militaire hoedanigheid, zeer bezwarend klonk.

„Men kan niet onderstellen, dat Lucas voorbedagtelijk zijn esquader in 's vijands handen heeft willen brengen. In het onderzoek dezer zaak is geen de minste schijn voorgekomen van eenig verraderlijk inzicht. Aan personeelen moed schijnt het hem mede niet gemangeld te hebben; maar men is genoodzaakt te erkennen, wanneer men de houding geduurende deze expeditie in aanmerking neemt, dat hij met de verraderlijkste inzichten, of met de vernederendste lafhartigheid, geen meer kwaad hadt kunnen doen.” —

De slotwoorden zijn veelbeteekenend. Immers luidt het daar:

„zoo gij echter, gelijk ik vaststelle, met mij overtuigd zijt, dat 's mans eerlijkheid en goede trouw onkreukbaar is gebleeven, en dat de ramp aan het esquader bejegend, veroorzaakt is door gebrek aan beleid en krijgskunde, en schadelijker geworden door kwalijk geplaatste hooggevoeligheid van zich zelve, zou u mogelijk, zoo wel als mij, op 't vallen van 't wraakzwaard een traan van medelijden ontrold zijn, welke 't gevoel van 's volks recht niet hadt kunnen weerhouden.”

En dan eindigt het rapport met den wensch, dat het voorgevallene ten spiegel mocht strekken voor andere officieren, die naar eenig bevel te water of te land stonden, zonder daarvoor berekend te zijn. Bij de later hierop gevolgde sententie, sprak de Hooge Zeekrijgsraad de overige officieren vrij.

Sommigen beweerden, dat Lucas en anderen, om eigen misslagen te verschoonen of te bedekken, aan de houding van het scheepsvolk in de laatste uren te veel waarde gehecht hadden. Dit is nog heden, uit de verwarde en vaak tegenstrijdige berichten, niet met volle zekerheid op te maken. Het overgaan van de meeste schepelingen in Britschen dienst pleit zeer voor de bewering der officieren, dat zij op hun volk niet rekenen konden. Lucas schreef in zijn brief van den 7^{den} December, dat er met de *Geertruida* 220 zouden vertrekken, dat er van zijn eskader nog 128 in het hospitaal en 33 in de prison waren, zoodat volgens zijn weten in het geheel slechts 390 geen dienst genomen hadden.

Hierbij valt minder aan overdrijving te denken. In verband met het afloopen van de *Jason* en andere gevallen, die zich sedert de omwenteling van 1795 hadden voorgedaan, is de vraag niet onbelangrijk, in hoeverre dit alles eene staatkundige beteekenis had of hebben kon.

Ware de gansche vloot met Nederlanders bemand geweest, dan zou men zich alles gereedelijk uit de gehechtheid der menigte aan het stadhoudelijk huis kunnen verklaren, zonder nochtans de hoogst ontijdige uiting daarvan te billijken. Doch het is niet te loochenen, dat een groot deel van de bemanning uit vreemdelingen bestond, gelijk de Kapitein-Luitenant Pool van de *Revolutie*, welks equipage zich door oproerigheid onderscheiden had, uitdrukkelijk zegt, dat er *„op zijn best een derde gedeelte nationalen op waren.”* Doorgaans werd een tal van buitenlanders, vaak op allerlei slinksche wijzen, voor 's lands dienst geworven. Zelfs durfde een lid der Nationale Vergadering het openlijk uitspreken, dat velen in kleine herbergen op de

grenzen van Brabant, Luikerland en Duitschland door drank en andere kunstgrepen tot dienstneming overgehaald, als ossen en schapen herwaarts gedreven werden, zonder de taal van het land te kennen. Dit was vroeger insgelijks wel gebeurd, doch nu meer dan ooit, sedert dat men zich voorgesteld had de zeemacht te versterken, terwijl de eigen bevolking niet den genoegzamen lust voor den zeedienst openbaarde. Om die van heinde en ver samengeraapte, bonte menigte wat te disciplineeren, pasten sommige bevelhebbers dan straffen toe, die in den regel lang niet malsch waren.

Zoo werd den 30sten November 1795 een man van de *Dordrecht*, wegens verregaande insubordinatie, aan het Nieuwediep met den strop om den hals gegeeseld en gebrandmerkt, met bepaling, dat hij daarna vijftig jaar in het rasphuis moest doorbrengen, om eindelijk voor levenslang gebannen te worden. Men zou hier aan eene schrijffout denken, bijaldien niet hetzelfde in meer dan een bericht voorkwam.

Alle vergrijpen tegen de krijgstucht moesten natuurlijk streng gestraft worden, schoon enkele commandanten misschien wel wat rijkelijk ver gingen. De Schout-bij-nacht Lucas, destijds nog Kapitein, liet ten minste den 9^{den} Februari 1796, ter reede van Texel liggende, twee zijner derde meesters op het halfdek een pak slagen geven, omdat zij voor de zieken niet behoorlijk zorg hadden gedragen. Meer voorbeelden van dien aard zijn aan te voeren, en dat wel op een tijd, waarop zich ook Franschen aan boord bevonden, die aan hunne vrijheidsbegrippen ingang poogden te verschaffen.

Den 22sten December 1795 had een Fransche luitenant zich bij het Comité van Marine over het slaan van een zijner soldaten beklagd en zich dienaangaande eenige opmerkingen veroorloofd, waarop de Vice-Admiraal Reyntjes, die het stuk in handen kreeg, met verontwaardiging berichtte:

„Ik kan mij niet begrijpen, hoe een Franschman zich durft te vermeeten, ons Hollandsche zeeofficieren te willen leeren, hoe men eene goede discipline op onze oorlogscheepen moet houden, die in dat articul altoos uytgemunt hebben.”

Den 24sten Februari 1796 schreef de Vice-Admiraal de Winter, naar aanleiding van eene klacht in de Bataafsche courant, insgelijks uit Fransche bron afkomstig, aan het Comité van Marine, o. a.

„terwyl ik my flatteere, dat Ulieden door eigen ondervinding genoeg overtuigt zullen zijn, dat de discipline ordentelyk en niet te straf op de vloot gemaintineerd word, zo noodzakelyk is, en 't geen een Fransch republicain niet kan begrijpen, omdat zy niet inzien, dat onze equipage geen natie uitmaken, maar meest altijd een opgeraapte hoop volk is.”

Hij verwijderde soms Franschen, wier tegenwoordigheid hij voor de rust gevaarlijk achtte. De aangehaalde woorden bevestigen tevens het reeds gezegde nopens de samenstelling der equipages.

Hetzelfde was ook in vroeger jaren wel gebeurd, en het was steeds de eerste en voornaamste taak der commandanten en verdere zeeofficieren geweest, de ruwe menigte, die zij onder zich kregen, tot een flink en deugdelijk personeel te vormen. Zij moesten hunne ondergeschikten, door woord en daad, zoowel ontzag als vertrouwen inboezemen. Daarbij moest het verblijf aan boord door goede schafting, prompte betaling en in het algemeen door het zorgvuldig

behartigen van het waarachtig belang der minderen zoo aangenaam mogelijk worden gemaakt. Dan eerst kon men billijkerwijze verwachten, dat ook zij, die aanvankelijk slechts noode deden, wat de dienst vorderde, tenslotte onder bekwame en beminde aanvoerders trouw zouden blijven aan de zaak, die velen slechts met weerzin hadden omhelsd. Nu zag men dit wel in, blijkens de beloften door de Nationale Vergadering en het Comité van Marine gedaan; doch de uitvoering liet veel te wenschen over.

In de eerste plaats hadden de „*weinige energieke mannen*” die volgens hunne eigen bekentenis de eigenlijke bewerkers der omwenteling waren, minder verstandig dan Jan de Witt en de vroegere Staatspartij, vele bekwame zeeofficieren om politieke redenen van de vloot verwijderd. Die ontbinding van het gansche personeel der zeemacht, juist terwijl men voornemens was deze uit te breiden, was de voornaamste reden, dat alle fraaie plannen terstond faalden. Dientengevolge toch waren de hogere rangen aangevuld met jongere officieren van de ontbonden marine en met enkelen, die volstrekt niet tot het vroegere corps behoord hadden.

De verdere samenstelling was even moeielijk, en nauwelijks waren de eerste benoemingen gedaan, of de klachten over onbekwaamheid namen een aanvang. Kapitein Jacobson van de *Brave* betuigde in een schrijven van 22 April 1795 zijn leedwezen, dat de keuze zijner officieren zoo slecht was uitgevallen. Zoo waren er meer. Lucas schreef den 21sten Februari 1796, dus al voor zijn vertrek, over de oneenigheden der officieren op de *Sirene*, waarvan hij geen goede directie verwachtte, en klaagde, tijdens zijn verblijf op de Canarische eilanden, dat hij zich met de geringste bagatellen moest bezig houden, omdat al zijne officieren te jong waren, behalve de Kapiteins Rynbende en Claris. Rynbende hing later een donker tafereel op van de onder hem gestelde officieren, die omgekeerd weer redenen van ontevredenheid hadden over de behandeling van den kapitein. Lucas zelf bezat, zoo als uit het voorafgaande overvloedig gebleken is, niet de vereischte hoedanigheden om de bestaande gebreken door eene verstandige leiding te verbeteren, ongetwijfeld in die dagen een verbazend moeielijk vraagstuk.

Door snelle bevordering en zeer willekeurige benoemingen had men een personeel bijeengegereggen, zonder eenig esprit de corps. Onder de pas aangestelde zeeofficieren heerschte een voor den dienst schadelijke naijver. Zonder te letten op de onverhoopte uitzichten, die zich eensklaps voor de meesten geopend hadden, achtten velen zich met het oog op anderen verongelijkt. Ontelbaar waren de klachten hierover bij het Comité van Marine ingekomen. Was het nu te verwachten, dat jonge, doorgaans onderling twistende officieren hunne equipages zouden vormen, gelijk Kinsbergen en andere bevelhebbers van den ouden stempel dit gedaan hadden? Zelfs mannen, die ten volle voor hunne taak berekend schenen, verloren onder het zwaarwichtige daarvan den moed. Zoo vroeg Kapitein Claris, die in een brief van 2 Januari 1796 zeide als een kruier gewerkt te hebben om de *Castor* in orde te brengen voor de reis, tot belooning zijn ontslag, dat hem evenwel niet werd verleend.

De pogingen van hem en andere bevelhebbers slaagden echter niet meer dan oogenschijnlijk; want de equipage van de *Castor* evenaarde ten slotte die van de *Revolutie* en de *Dordrecht* in oproerigheid.

Eene rijke bron van misnoegen onder het zeevolk was meestal de slechte schafting, welke sommige commandanten verstrekten. Dienaangaande behelst de Memorie van den eersten officier op de *Revolutie* bijzonderheden, die wel een grond van waarheid zullen hebben, al kon Kapitein Rynbende zich tegen sommige beschuldigingen verdedigen. Reeds op den avond voor het uitzeilen van Texel, had een gedeelte der equipage van de *Revolutie* den Kapitein en de overige officieren, met uitzondering van den Kapitein-luitenant Pool, op verregaande wijze

gebrutaliseerd, zonder dat blijkt waarom. Den 27sten Maart was een steenen pot met witte boonen op het halfdek gesmeten, rakelings langs het hoofd van den officier der wacht. Pool maakte hiervan rapport, den Kapitein tevens herinnerende, dat zijne witte boonen inderdaad slecht waren. Niet alleen de matrozen klaagden; want ook twee Kapiteins van de artillerie verzochten, om de slechte tafel van de *Revolutie*, op een ander schip te mogen overgaan. Den 22sten April verscheen de eerste schipper Dirk van Wijk, die reeds meer als leider was opgetreden, aan het hoofd der gansche equipage op het halfdek, luid klagende over de schrale en slechte schafting, waarbij de witte boonen weer in het bijzonder genoemd werden. Hij somde eenige andere grieven op en besloot met te zeggen, dat het streed met de beloften van het Comité. Op eene aanmaning van den eersten officier, gingen de ontevredenen mompelend uiteen.

's Anderen daags werd eene looporder van den Schout-bij-nacht betrekkelijk de schafting voorgelezen, die zoo weinig naar hun genoegen was, dat de bootsman J. van Beusekom zich niet weerhouden kon te vragen, waarom het Comité dan beloofde, dat zij het beter zouden hebben, dan onder het vorige gouvernement, als zij het daarentegen slechter kregen dan ooit. Doch van Wijk werd op verzoek van alle officieren overgeplaatst op de *Castor*, tot groot leedwezen van de equipage, die in hem, zooals later de Kapitein-Luitenant S. Oudkerk Pool, bij eene aan den Hoogen Zeekrijgsraad overgelegde Memorie verklaarde „*den president en steun*” van het oproer verloor. Er viel ook niets van dien aard meer voor tot de overgaaf van het eskader.

Al het gemelde leert, dat er redenen van misnoegen bestonden, doch verklaart in geenen deele, waarom het zich meestal uitte in het roepen van Oranje boven! en het dragen van oranje lint. Hoe weinig sommige vreemdelingen er de rechte beteekenis van inzagen, blijkt uit het gebeurde met een matroos op de *Piet Heyn* in West-Indië, die volgens het aan boord van dien bodem gehouden journaal niet alleen een oranje lint om zijn hoed droeg, maar er ook de drie Fransche leliën op geschilderd had. Het voorgevallene op de *Revolutie* geeft echter bij nadere beschouwing een zekeren draad in handen, aangezien dezelfde schipper Dirk van Wijk, die bij herhaling de hoofdrol speelde, reeds ter reede van Texel theekommetjes bezat, waarop van buiten stond W. P. v. O, en van binnen: „*Die rust bemint, is Prinsgezind.*” Hieruit bleek zijne gehechtheid aan den gewezen Stadhouder, door velen gedeeld, waarvan de Vice-Admiraal de Winter, volgens een schrijven van 8 April 1796, het gevaar zeer goed besepte. Bij nader inzien doet het vermoeden, wat zeer aannemelijk is, dat al de Oranjebewegingen op 's lands schepen voornamelijk van de onderofficieren en sommige oudgedienden uitgingen. Van de officieren was dit minder te duchten, omdat bij hunne aanstelling te nauw op hunne staatkundige denkwijze was gelet. Sommigen legden zelfs een buitengewonen ijver aan den dag. Zoo herinnerde een hunner tijdens zijn verblijf te Bergen in een brief van 21 Mei 1796 aan boord van de *Venus*, dat aldaar, meer dan een jaar na de omwenteling, het Prinsenwapen nog boven het consulaat hing met „*Je maintiendrai*” er onder. Anderen namen eene afwachtende houding aan, verborgen hunne staatkundige denkwijze, of bereidden zich misschien eenigszins voor op eene nieuwe omkeering van zaken. Zoo toch laten zich verklaren het oranje lint en de cocardes, gevonden onder de nalatenschap van dien luitenant op de *Dordrecht* en in eene kist van den dokter op de *Maria*, wiens boedel insgelijks na zijn overlijden was geredderd. Hoeveel kisten van denzelfden inhoud er meer waren, is kwalijk te begrooten. Doch het doet er minder toe, dewijl het niet blijkt, dat hare eigenaars het er op toelieden om de menigte te bewerken.

Geheel anders was het gelegen met de onderofficieren en bevaren matrozen. Deze vaak ruwe, doch flinke mannen, die al de onaangenaamheden van het scheepsleven jaren lang hadden ondervonden, achtten zich ten diepste gegriefd door het verwijderen van ervaren commandanten, tegen welke zij met eerbied hadden opgezien, door het afschaffen der vlag, waaronder velen met eer hadden gediend, door vele thans ingevoerde nieuwigheden. Zoodra het tot eene uitbarsting kwam, moest de gehate vlag het terstond misgelden en lieten velen zich met onverholen minachting over hunne officieren en de tegenwoordige orde van zaken uit.

„*Nu is dat apenspel uit,*” had de tweede stuurman van de *Castor* volgens het journaal van den Luitenant Overbeek, eersten officier op dien bodem, nog geroepen, toen de Engelschen hem van boord voerden. Zulke mannen, die hun gevoel hadden verkropt om geene zware straf te belooften, hadden ongetwijfeld, telkens wanneer zij hunne kans schoon zagen, te midden der misnoegde schepelingen hoog opgehaald van den goeden tijd, waarop de oude vlag nog woei, Kinsbergen en anderen nog bevel voerden en er nog een Prins in het land was. Is het vreemd, dat eene ontevreden menigte, onder den indruk dier verhalen, weldra al haar leed vooral aan de laatste oorzaak toeschreef en dat vreemdelingen van allerlei slag, eenstemmig met den landgenoot, hun hart luchtten door een luid Oranje boven? Waren, volgens latere berichten, niet dezelfde verschijnselen op de *Jason* waargenomen? Eerst was het beeld uit de vlag gesneden, daarna de ontevredenheid der soldaten aangewakkerd, waarbij volgens het zeggen van den bevelhebber het ergste was, „*dat de dek- en onderofficieren allen zeer slecht en gemeen waren, het sterkst de Oranjepartij toegedaan.*” Al wat zij vertelden van kleine rantsoenen, hard werken, mishandelingen enz. waren klachten, die voorheen meermalen geuit waren, doch nooit zoo algemeen tot zulke buitensporigheden geleid hadden. De Oranjegezindheid van sommigen was de ware oorzaak, en deze werd bij hen, die om andere redenen misnoegd waren, opgewekt en versterkt door dek- en onderofficieren. Dit strookt ten volle met hetgeen zich uit het gedrag van schipper Dirk van Wijk liet vermoeden, en zal nader met andere voorbeelden worden gestaafd.

De Engelschen begrepen het, en verlokten de equipages niet alleen door handgelden, maar ook voor zij deze konden aanbieden, door het vertoonen der oude Prinsenvlag. Sommigen hadden hierover vroeger wel gedacht en gesproken, doch weinig gedaan, toen het verlies van het gansche eskader van Lucas de algemeene aandacht op de bedenkelijke stemming onder het zeevolk vestigde.

Een lid der Nationale Vergadering merkte op grond der berichten van het eskader uit de Saldanha-baai zeer te recht op, dat er dus voor de overgaaf oranje linten en cocardes aan boord geweest moesten zijn. Wat kon hiertegen gedaan worden? Een andere spreker opperde het denkbeeld, of het niet raadzaam ware door nieuwspapieren, opwekkende krijgsliederen en wat dies meer zij, eene tegenovergestelde neiging in den boezen van het scheepsvolk te doen ontkiemen. Wilde men nu eenmaal de thans gevestigde orde van zaken duurzaamheid verschaffen, dan moest het dien weg op. Men kan de menigte bewerken, hare genegenheid langzamerhand verplaatsen of verdooven; maar slechts door zachtheid en overreding, niet door geweld. Zij, die het onhandig beproefden, kregen juist de kern der bemanning tegen zich, die aan elke bestaande ontevredenheid een staatkundig karakter poogde te geven.

De Schout-bij-nacht Bloys van Treslong, aan boord van de *Brutus* de schepen op de Maas commandeerende, onderscheidde zich door een buitengewonen ijver in het opsporen en onderdrukken van al wat naar Oranjegezindheid zweemde. Na het bekend worden van hetgeen in de Saldanha-baai was voorgevallen, eischte hij den 16^{den} December 1796 eene zware straf voor een korporaal van de *Delft*, in wiens brievenbus men toevallig wel anderhalve el oranje

lint had gevonden. In denzelfden brief meldde hij, dat ook een konstapelsmaat op de *Furie*, blijkens een schrijven aan dezen gericht, om hetzelfde artikel moest hebben gevraagd. Drie dagen later rapporteerde de Schout-bij-nacht, dat bij een speciaal onderzoek aan boord zijner schepen niets was ontdekt, dan drie of vier pijpjes, waarop iets stond ter herinnering aan den dood der Prinses-Gouvernante. Tijdens de inspectie had evenwel een man van de *Brutus* gezegd:

„Zij zoeken na oranje; ik ben wel gek, maar niet zoo gek, dat zij het bij mij zullen vinden. Ik bewaar het mijne hier,“ op zijn hart wijzende, *„en als men dit open sneed, dan zou er... bloed uitkoomen.“*

Nagenoeg vier weken later schreef dezelfde Schout-bij-nacht weder, dat hij, op raad van een paar leden van het Comité van Marine, nauwelijks twee man had ontslagen, die blijkbaar niet ingenomen waren met de tegenwoordige constitutie, of dertig anderen hadden om dezelfde reden hun ontslag gevraagd. Wat te doen? Hij stelde onder verbetering voor, om alle onderteekenaars van dit adres *„hoofst voor hoofst een gedugt pak slagen toe te tellen.“* Ongetwijfeld een uitstekend middel, om iemand van de voortreffelijkheid eener constitutie te overtuigen.

Omstreeks denzelfden tijd had een Luitenant van de *Monnikendam* „*Wilhelmus*“ gespeeld, en was dientengevolge veroordeeld, om met het zwaard over het hoofd te worden gestraft. Zijn vonnis werd bekrachtigd, en een lid der Nationale Vergadering zou er zijn zegel aan gehecht hebben, al moest het zwaard er doorgaan. Dergelijke klachten over officieren behoorden evenwel tot de zeldzaamheden.

Onder het personeel ter reede van Texel heerschte vrijwel dezelfde stemming, als op de Maas, ofschoon men er de zaak wat kalmer scheen op te nemen. Nadat de Winter, volgens een schrijven van 22 October 1796, zich had vergenoegd met een konstapel-majoor van de *Leyden*, die een nationaal lint verbrandende had gezegd, dat het stonk, eenvoudig als een gevaarlijk sujet weg te zenden, beklaagde zich een matroos op de *Jupiter*, vroeger als Patriot uitgeweken, den 13^{den} Februari 1797 bij het Comité van Marine over vele onderofficieren van dezen bodem, die het met de oude constitutie hielden en hem dermate sloegen, dat het eten hem niet meer smaakte. Indien hij er iets van zeide, dan was het maar altoos: *„Ga vervloekte Franschman!“* Voor het einde der maand berichtte de Vice-Admiraal Reyntjes, wien het onderzoek was opgedragen, dat de klager niemand had weten te noemen, en dat hij dezen in tegenwoordigheid der gansche bemanning eene correctie zou geven; vermoedelijk dus weder hetzelfde afdoende middel van overreding.

De eerste stuurman van de *Waakzaamheid*, een drie-en-zestig-jarig man, die altijd had gevaren, en nu in dronkenschap zich had vergrepen door te roepen: *„Vecht gijl. maar voor de Republiek, ik recht alleen voor den Prins!“* kwam er zeer genadig af met twaalf dagen op water en brood in de ijzers.

Hoe geheel anders dan op de Maas, waar de Schout-bij-nacht Bloys van Treslong telkens wat op het spoor kwam, zonder het kwaad te kunnen uitroeien. Zelfs vond men op de *Brutus*, zijn eigen vlaggenschip, een stuk oranje lint aan een watervat gehecht, van welk strafbaar feit hij evenwel, tot zijne ergernis, den dader niet kon ontdekken.

De Nationale Vergadering, welke den ganschen winter, onder vele incidenten, onbegrijpelijk had geharreward om de eerste grondslagen eener constitutie voor het Bataafsche volk te leggen, bemoeide zich nu regtstreeks met de gezindheid der schepelingen. Zij koos daartoe den verjaardag harer eerste bijeenkomst, die op last van het Comité van Marine aan boord gevierd

moest worden, waartoe ieder man der equipage eene halve flesch wijn, een vierendeel tabak en twee pijpen ontving.

Den 1sten Maart 1797 vaardigde de Nationale Vergadering eene publicatie uit tegen de oproerigheden van het scheepsvolk, met eene bepaald staatkundige bedoeling. Bij het eerste artikel, werden voor alle zeelieden, van den matroos tot den hoogsten officier, het openbaren van Oranjegezindheid door gesprekken, het opwekken daarvan bij anderen door woorden en geschriften en het voeden der hoop op eene tegenomwenteling strafbaar gesteld met geeseling en vijf jaren tuchthuis. Volgens het tweede artikel, zouden het dragen van eenig Oranjeteeken, het roepen van Oranje boven, het zingen van Oranjeliedjes en het zingen of spelen van „*Wilhelmus*” insgelijks met geeseling, doch met tien jaren tuchthuis gestraft worden. Het derde artikel bedreigde allen, die vergaderingen tot het bewerken eener tegenomwenteling bijwoonden of begunstigten, met geeseling, brandmerk en vijftien jaren tuchthuis. In elk der drie gevallen, zou na het verstrijken van den straftijd levenslange verbanning volgen. Met den dood zou worden gestraft het ophitsen van anderen door beloften, bedreigingen of geld, en voorts ieder feitelijk verzet tegen de landsregeering of superieuren. Allen, die zich aan een der genoemde bedrijven hadden schuldig gemaakt, moesten ten spoedigste gevonnisd worden, op confessie of een naar rechten voldoende bewijs; wie op heeter daad was betrapt, op confessie of verklaring van ten minste twee getuigen, zonder dat hierbij de rechter zich aan den preciesen vorm van procederen behoefde te houden. Op de schepen binnengaats zou een krijgsraad, benoemd volgens art. 36 van den artikelbrief, een definitief vonnis wijzen, hetwelk geene verdere bekrachtiging van het Comité van Marine noodig had.

Bij de aandachtige lezing van het plakkaat, waarvan hier slechts de hoofdpunten zijn aangestipt, zou men wanen, dat het den voorstanders der omwenteling een tamelijk voldoende wapen in de hand gaf; te meer dewijl het geen doode letter bleef en eerlang op een schipper van de *Alarm*, op een tweeden konstapel van de *Walcheren* e. a. werd toegepast. Nochtans meende de Vice-Admiraal de Winter, volgens een schrijven van 20 Maart 1797, dat er verzuimd was ook uitdrukkelijk strafbaar te stellen het inprikken van beeltenissen, namen, letters, cijfers enz. ter herinnering aan den gewezen Stadhouders of iemand van zijn huis, gelijk velen deden. Hij wilde daarentegen een vleeschdag per week meer geven, om het volk te winnen, amnestie verleenen voor de tot dus verre aan boord begane misdaden, en dan voortaan alle desertie met de koord straffen, zoodat er de dood op volgde. Zijn voorstel, in de Nationale Vergadering ter tafel gebracht, lokte een warm debat uit, vooral met betrekking tot het laatste punt, dewijl de misbruiken bij de werving in veler oog tot versooning konden strekken. Wat de admiraal geschreven had over het inprikken, liet men onaangeroerd, doch zijne overige voorstellen werden, ten minste gedurende den tegenwoordigen oorlog, goedgekeurd.

Weinige dagen later bedankte de Schout-bij-nacht Story, uit naam der vlotelingen, voor den hun geschonken vleeschdag. Hij en andere bevelhebbers waakten zorgvuldig tegen de uiting der verboden politieke gevoelens, waarvan men inderdaad een tijd lang weinig bespeurde.

Onderwijl bestond er alle reden tot bezorgdheid over het lot der koloniën. Nauwelijks was de Nationale Vergadering bekend met den bedenkelijken toestand van Suriname en het verlies van het eskader in de Saldanha-baai, of zij kreeg verontrustende berichten uit Curaçao, eerst van Kapitein Kikkert, die er het bevel over de *Ceres* (36) voerde, daarna van Kapitein Wiertz, den commandant van de *Medea* (40). De Directeur en een paar andere ambtenaren op het eiland vroegen hun ontslag. Sommige officieren en nagenoeg alle manschappen van de schepen betoonden zich onwillig, om den gevorderden eed af te leggen. Het garnizoen insgelijks. Eerst nadat alle officieren hiervan hun ontslag hadden gekregen, met de vergunning zich te

verwijderen, was er betrekkelijk rust gekomen. Wiertz deed zijn best om soldaten, matrozen en vrijwilligers door geld te winnen, hetgeen hem gelukte, evenwel ten koste van het leven van een vaandrig, die zich voor het vertrek der officieren hiertoe geleend had.

Curaçao bleef ten gevolge der genomen maatregelen vooreerst behouden; doch Kapitein Wiertz betreurde het zeer, dat hij na meer dan veertigjarigen dienst zulke moeielijkheden ondervond. Hij riep de hulp der Franschen op de naburige eilanden en die van het eskader te Suriname in. Maar ook hier moest de Vice-Admiraal Braak vervangen en de aanwezige macht versterkt worden, waartoe zelfs eene overeenkomst met Spanje gesloten werd, tot overneming van troepen in Zuid-Amerika ten behoeve onzer koloniën.

Een ander gegeven was, dat onder de bevolking van Ierland zoodanige ontevredenheid bestond, dat eene landing aldaar voor het Britsche gouvernement ernstige gevolgen zou kunnen hebben. Het Directoire in Frankrijk had reeds den 16^{den} December 1796 een aanzienlijk eskader onder Morard de Galles van Brest derwaarts gezonden, hetwelk 25.000 man troepen onder den Generaal Hoche aan boord had. Na door storm ontredderd en verstrooid te zijn, was het grootendeels in de Bantry-baai gekomen, doch zonder opperbevelhebbers. Zulks deed de overigen aarzelen en na herhaald stormweder tot den terugtocht besluiten. Dientengevolge vond Hoche, toen hij er aanlandde, de zijnen vertrokken en moest nu wel volgen. Met verlies van een lineschip, dat bij den eersten storm was vergaan, en van eenige kleinere bodems, die gestrand of in 's vijands handen gevallen waren, hadden de andere schepen in Januari 1797 de Fransche havens bereikt. Deze onderneming, waarvan men zich veel had voorgesteld, was dus volslagen mislukt, gelijk den onzen officieel was bericht. Doch men bleef zich vleien, dat het op zichzelf niet kwaad bedachte plan onder gunstiger omstandigheden zou kunnen gelukken. Zoowel dit, als de zorg voor de koloniën in West-Indië, bepaalde in het voorjaar van 1797 de bestemming der Bataafsche zeemacht.

Terwijl de tijdingen uit het buitenland voortdurend gewaagden van zegepralen, vooral in Italië door het Fransche leger onder den jeugdigen Bonaparte behaald, hoopte men hier te lande meer dan ooit, dat ook de vloot, waaraan inderdaad veel was ten koste gelegd, eerlang aan de gespannen verwachting zou beantwoorden. Om de beraadslagingen te bekorten en de ontwerpen beter geheim te houden, besloot de Nationale Vergadering den 24sten Februari dat het Comité van Marine voortaan alleen met de Commissie tot de Buitenlandsche Zaken zou overleggen, die tevens volmacht kreeg over een zeker aantal troepen te beschikken. Het Comité van Marine en dat van het Bondgenootschap te Lande droegen, om alles nog meer te vereenvoudigen, het bedoelde overleg slechts aan commissiën uit hun midden op.

Stellig waren de uitzichten voor de Bataafsche marine in Europa thans eenigszins verbeterd. De Kapitein-Luitenant Everts die bevel had gekregen om met de *Scipio* en de *Venus*, welke nog altijd in Noorwegen lagen, huiswaarts te keeren, had zijn last kunnen volbrengen en was den 27sten Februari de Maas binnengelopen. Scheen dit een gunstig voorteeken, nog gunstiger was het, dat weinige dagen later de zoo lang gewenschte vereeniging van het eskader op de Maas, onder den Schout-bij-nacht Bloys van Treslong, met dat van Texel plaats greep, zonder eenige belemmering te ondervinden van de zijde der Britsche schepen, die zich nu en dan weder begonnen te vertoonen.

Den 19^{den} Februari had de Winter, zoowel den Schout-bij-nacht op de Maas, als den Vice-Admiraal Reyntjes, die ter reede van Texel het bevel voerde, gelast om met den eersten gunstigen wind uit te loopen, zich in zee te vereenigen en dan gezamenlijk in het laatst genoemde zeegat weder binnen te vallen. Acht dagen later was de Vice-Admiraal Reyntjes gereed dien last op te volgen met twaalf schepen, waarmede hij den 1sten Maart werkelijk uitliep,

evenals de Schout-bij-nacht Bloys van Treslong met de zijne. Het eskader van den Vice-Admiraal bestond uit de *Jupiter* (72), de *Vrijheid* (74), de *Gelijkheid* (68), de *Leyden* (68), de *Cerberus* (68), de *Tjerk Hiddes de Vries* (68), de *Mars* (44), de *Beschermer* (56), de *Monnikendam* (44), *Het Zeepaard* (20), de *Waakzaamheid* (24) en de *Courier*; dat van den Schout-bij-nacht uit de *Brutus* (74), de *Hercules* (64), de *Delft* (54), de *Galathé* (18) en de pas binnengekomen *Venus*. Beide eskaders ontmoetten elkander den 2^{den} Maart, ter hoogte van Kamperduin, en wendden aanstonds den steven naar Texel, waar alle schepen, des anderen daags het anker lieten vallen en de bemanning de gemelde versnapering kreeg, ter gedachtenis aan de verjaring van de eerste bijeenkomst der Nationale Vergadering.

Langzamerhand kwamen, behalve de genoemde schepen, andere in gereedheid. Reyntjes betoonde hierbij een onmiskenbaren ijver, die echter volgens de meening van het Comité van Marine soms te ver ging. Dit berispte hem ten minste ernstig, omdat hij twee schepen zonder naderen last had doen repareeren, hetgeen de genoemde vlagofficier zich dermate aantrok, dat hij in een schrijven van 28 April zich ten hoogste gegriefd betoonde en verklaarde dat hij liever ontslagen wenschte te worden, als zijn ijver toch kwalijk werd genomen. Hij geraakte eerlang, niet om deze, maar om eene andere reden, tijdelijk buiten dienst.

Ondanks alle „*penurie van penningen*,” waarover het Comité van Marine aanhoudend klaagde, was in het voorjaar van 1797 eene aanzienlijke macht bijeen, waarop men, zooal niet openlijk, dan toch ondershands de aandacht der belanghebbenden vestigde, omdat het voornemen bestond een gedeelte daarvan tot een konvooi naar West-Indië te bezigen. Te midden van de drukte der verdere uitrusting, ontving de Commissie tot de Buitenlandsche Zaken den 4^{den} April van den Franschen minister Truguet het eerste voorstel tot eene gelijktijdige expeditie der Spaansche, Fransche en Bataafsche vloten naar Ierland, waar de ontevredenheid der bevolking bleef voortduren. Wat de medewerking der Spaansche marine betreft, die nog onlangs bij St. Vincent was geslagen door de Britten onder den Admiraal Jervis, die er zijn lateren titel aan te danken had, berustte het gansche plan op nog al losse gronden. Hiertegen opperden de onzen evenwel minder bezwaar, dan tegen het voorstel om het zenden van een eskader naar West-Indië te verschuiven en voor de landing in Ierland Fransche troepen aan boord te nemen. De Winter en Daendels, tot dat einde naar Parijs gezonden, wisten alle bestaande moeilijkheden uit den weg te ruimen, en zelfs te bewerken, dat de Bataafsche Republiek, bijaldien hare bondgenooten niet gereed waren, over hare vloot en haar krijgsvolk naar welgevallen zou kunnen beschikken om de onderneming alleen te bewerkstelligen. Zeker wel een droevig bewijs van de weinige zelfstandigheid, die Nederland had behouden, hetgeen trouwens voor niemand een geheim was. Zonderling klinkt het dat een bewind, welks zeemacht twee jaren lang was geblokkeerd, nu zoo overbereid was om den vijand niet slechts te bestrijden, maar dezen zelfs op zijn eigen gebied te bestoken.

Tot opheldering hiervan diene, dat het misnoegen der Ieren thans niet meer de eenige moeilijkheid was, die het Britsche gouvernement ondervond en den onzen kans op voordeel gaf. Op Zondag van Paschen was onder het zeevolk te Spithead een opstand uitgebroken, die zich in Mei herhaalde, en wel met de grootste hevigheid op het eskader van den Admiraal Duncan in de Noordzee. Het gouvernement moest zeer strenge maatregelen nemen, eer het gelukte, omstreeks half Juni de orde te herstellen. De eerste berichten daarvan waren nog voor het einde van April hier te lande ontvangen, en later door Kapitein Claris bevestigd, die den 12^{den} Mei in een brief uit Plymouth aan het Comité van Marine meldde, dat al voor de tweede maal oproer aan boord van de Engelsche vloot was uitgebroken; dat het volk de baas was en een Admiraal met zijne officieren in de ijzers zat. Geen wonder, dat men bij het beramen der plannen een zoo belangrijk gegeven in rekening bracht.

Ter reede van Texel werd druk gewerkt om alles klaar te maken, en een zeker aantal soldaten, onder het bevel van Daendels, werden op 's lands vloot ingescheept. Deze lag weldra geheel zeilklaar en behoefde niets te duchten van de enkele vijandelijke schepen, die zich af en toe voor den wal lieten zien.

Reyntjes, den 4^{den} Juni door eene beroerte getroffen, schoon niet doodelijk, werd naar Monnikendam vervoerd en in het bevel over de reede opgevolgd door Bloys van Treslong, totdat den 20sten derzelfde maand de Winter aan boord kwam, die zes dagen later verklaarde, dat alles gereed was om op de eerste order te zeilen. De gelegenheid scheen zoo gunstig mogelijk. Onder de Engelsche matrozen was de rust pas hersteld en heerschte nog zekere gisting. Doch nu lieten de bondgenooten ons in den steek. Spanje was onwillig of onvermogend, en de voorbereidselen in Frankrijk werden plotseling gestaakt. Hoche ging wel van den Rijn op marsch met de troepen voor Brest bestemd; maar hij bereikte de haven niet, dewijl hij te Rheims bleef toeven om de Royalisten te Parijs in bedwang te houden. Hij moest zijne lievelingsplan verschuiven, om zijne staatkundige vrienden te steunen, en nam een werkzaam deel aan de gewelddadige ontkenning, die eerlang volgde.

Van die vertraging door het standhouden der Fransche troepen te weeg gebracht, hadden de onzen niet het rechte begrip. Over den indruk, dien het op de vloot maakte, valt weinig te zeggen, omdat juist hier eene gaping is in de brieven der zeeofficieren. De Commissie tot de Buitenlandsche Zaken was echter dermate overtuigd van den neteligen toestand, waarin het Britsche gouvernement zich bevond, dat zij van haar recht gebruik maakte en den Vice-Admiraal de Winter den 13^{den} Juli gelastte om met den eersten goeden wind uit te loopen. Drie dagen later herhaalde zij dien last, met volmacht om desnoods een zeeslag te wagen. Meermalen vernieuwde zij, soms onder schijnbaar gewenschte omstandigheden hetzelfde bevel, zonder dat het tot uitvoering kwam. Dit moest teleurstelling baren, omdat men eene spoedige en luisterrijke zegepraal der vloot had verwacht; misnoegen, omdat nog onlangs was geklaagd, dat 's vijands overwicht ter zee den onzen binnen weinig jaren eene schade van wel 120 miljoen gld. had berokkend. Onbegrijpelijk scheen het, dat men der tegenpartij den tijd schonk zich te herstellen; dat onze vloot met hare 37 transportschepen en 15.000 man landingstroepen rustig bleef liggen, totdat zich weder Britsche schepen voor de havens vertoonden.

Bittere klachten lieten zich hooren over het beleid van den Vice-Admiraal de Winter, die wederkeerig ten diepste gegriefd was over de telkens herhaalde aansporingen, die hij ontving.

„Het smert mij,“ zoo schreef hij den 2^{den} Augustus, „dusdanig geoordeeld te worden, dat men kan veronderstellen, dat ik of te weinig character en fermteyt zoude bezitten om te zeilen als de wind en gelegenheid goed was, wanneer miserabele loodsen zulks niet goedvonden, ofte mij zoo onkundig aansien, dat ik de strecken en gelegentheden niet zoude kennen, die er noodig zijn, om met een escader oorlogschepen uyt het Texelsche gat in zee te steeken.“

Doch er volgt in denzelfden brief: *„Men mag sig applaudiseeren, zooals ik mijn selve doe, van 't laatste anker niet geligt te hebben, om te probeeren; want de uytkomst heeft doen sien, dat 's lands vloot niet alleen in gevaar zoude geweest hebben, om eenige schepen vast te doen zeilen, maar door een*

overmagtigen vijand, die voor het gat gestadig oppast, geheel en wel schandelijk geslagen te worden.”

En zoo bleef het totdat het gunstige jaargetijde was verstreken. Doch juist dit verweet men den admiraal, wien het echter geenszins aan den vereischten moed ontbrak, daar hij zich zelfs bereid verklaarde om de voorgestelde onderneming nog met kleinere schepen te beproeven. Zijn voorstel werd afgeslagen, en alle hoop op de verwezenlijking van het oorspronkelijke plan verdween ten eenen male, toen in de eerste dagen van September last werd gegeven tot het ontschepen der troepen, die gedurende al dien tijd aan boord waren geweest. Zoo liep de hoog opgevijselde expeditie naar Ierland op niets uit, als een tegenhanger van de indertijd mislukte expeditie naar Brest. Ook thans bedilde en laakte men de wijze, waarop een veelbelovend plan ontworpen en ten slotte onvolvoerd gebleven was; doch in minder heftige bewoordingen dan in 1782, omdat men thans de vermoedelijke oorzaak niet tevens als een staatkundigen hefboom kon bezigen.

Inmiddels ging de Nationale Vergadering den laatsten Augustus uiteen, om plaats te maken voor hare opvolgster. Zij had in achttien maanden onbetwistbaar veel gedaan en nog meer geredeneerd, ondanks de telkens herhaalde waarschuwing tegen het verspillen van den nationalen tijd. Het voornaamste bleef echter onafgedaan. Zij was er wel in geslaagd om eene constitutie te ontwerpen, die haar aannemelijk toescheen en dus aan het volk kon worden voorgelegd; maar dit had er anders over gedacht en in de zoogenaamde grondvergaderingen het aangeboden ontwerp met eene groote meerderheid afgestemd. Zeker al weinig vrucht van den verbazenden arbeid aan het opstellen besteed. Met het plan, om de Bataafsche Republiek ter zee weder even geducht te maken als weleer, in zoo hoogdravende woorden aangekondigd, was het ten slotte niet beter afgelopen. Terwijl de Franschen boogden op hunne overwinningen te lande, die in April hadden geleid tot den wapenstilstand van Leoben, waarop eerlang de vrede van Campo Formio volgde, kon de Nationale Vergadering op geen enkel voorval ter zee wijzen, hetwelk der natie tot eer verstrekte. Zou de tweede Nationale Vergadering, welke dezelfde vraagstukken ter oplossing kreeg als hare voorgangster, beter slagen? Ongetwijfeld had zij, wat de vloot betreft, dit in haar voordeel, dat het drijvend materiëel tot eene hoogte was opgevoerd, die het sedert jaren niet had bereikt.

HOOFDSTUK X.

Zeeslag bij Kamperduin. — Staatkundige gevolgen hiervan. — Constitueerende Vergadering. — Het Comité van Marine door een Agent vervangen. — Constitutie van 1798. — Organisatie van het personeel der zeemacht. — Voortdurende blokkade. — Geruchten van de landingsplannen des vijands.

Terwijl men in de eerste helft van September ter reede van Texel een aanvang maakte met het ontschepen der troepen, kwam te 's Gravenhage bericht, dat te Parijs den 4^{den} September geweld was gepleegd tot wijziging van het bestuur. Twee leden van het Directoire waren door hunne drie medeleden afgezet; de Generaal Augereau had den Raad van Vijfhonderd met behulp der militaire macht uiteengedreven; vele gematigden, van koningsgezindheid verdacht, werden dientengevolge van hunne waardigheid ontzet en daarna gebannen. Dit verklaarde het uitblijven van Hoche, die er deel aan had, doch er weinig partij van trok, daar hij veertien dagen later overleed.

Welke verwachtingen die omwenteling te Parijs bij sommigen hier te lande opwekte, kan blijken uit de woorden van een lid der Nationale Vergadering, die terstond uitriep: „*Bravo, bravo! Wel voorgaan doet wel volgen.*” Kort daarna stelde een ander voor, dien triomf te Parijs door een nationaal feest te vieren, hetgeen tevens een geschikt middel zou wezen om de republikeinsche energie aan te wakkeren. Hij wilde bovendien alle ambtenaren een eeuwig haat doen zweren tegen het stadhouderschap, de aristocratie en regeeringloosheid. Blijkbaar wenschten de meest radicale voorstanders der omwenteling ook hier, zoo noodig met geweld, tot eene oplossing te geraken. Weinig konden de zeeofficieren, die het er voor hielden, dat hunne campagne voor dit jaar ten einde liep, vermoeden, dat 's lands vloot nog handelend zou moeten optreden; nog minder, welke gevolgen dit voor de meesten hunner, ja voor het gansche vaderland zou hebben.

Ondanks de geldverlegenheid van het bestuur, waren maanden lang groote sommen besteed aan het eskader ter reede van Texel. Alles was in het werk gesteld om het te versterken, waartoe de Commissarissen te Amsterdam zelfs de *Washington*, een pas gebouwd schip, maar ongekoperd hadden gezonden, ofschoon het Comité van Marine dit liever in bruikbaren staat had zien komen. Uit de klachten over de fregatten, die onder den Vice-Admiraal Raders naar West-Indië moesten, is evenwel op te maken, dat aan het schijnbaar geduchte materieel nog al een en ander haperde. Story verzekerde insgelijks in een rapport, later tot zijne verdediging opgesteld, dat de *Staten-Generaal* half September buiten staat was zee te bouwen zonder gevaar voor schip en bemanning, en dat het genoemde schip vervolgens slechts in haast door hem was gerepareerd.

Wat het personeel betreft, kon men op de staatkundige denkwijze der meeste officieren rekenen en scheen de stemming van het zeevolk, na de herhaalde toepassing der Publicatie tegen oproerigheden, voor het oogenblik geen zorg te baren. Een courantenbericht, dat de vlotelingen Oranje boven! hadden geroepen, hield men terecht voor overdreven, en schijnt alleen betrekking te hebben gehad op de muijerij der soldaten aan boord van de fregatten van Raders, die niet evenals de andere waren ontscheept.

Onder de officieren, die zich gedurende den zomer met de oefening van hun volk hadden bezig gehouden, voor zoover dit op eene reede mogelijk is, bestond omstreeks dezen tijd alleen

zekere vrees, dat de bij herhaling uitgestelde organisatie van hun corps niet tot aller genoegen zou uitvallen en wel bepaald, dat sommige zeeofficieren, die in 1795 waren ontslagen, zich weder mochten aanmelden en dan op grond van vroegere diensten boven de jongere gesteld zouden worden. Zij droegen hunne belangen voor in een verzoekschrift, hetwelk de Winter in een schrijven van 28 September bij de toezending aan het Comité van Marine ondersteunde. Maar die vrees voor terugzetting, de onderlinge naijver hiermede gepaard, zwegen tegenover den vijand, aangezien verreweg de meesten blaakten van persoonlijken moed. Bedenklijker was het, dat schier allen meer theoretisch dan praktisch geoefend, zoodra het tot een gevecht met de Engelschen kwam, in dit geval juist tegen de meest ervaren zeelieden van dien tijd hun proefstuk zouden moeten afleggen. Deze overwegingen, die ook bij de beoordeelaars van de daden van het bestuur oprezen, maken het zeer begrijpelijk, dat in de verzoeken van de „*Politieke Blixem*” en andere geschriften dier dagen, aangaande het wenschelijke van het uitloopen der vloot, zekere aarzeling doorstraalt.

Vroeg of laat moest dit zeker gebeuren, doch stellig niet, dan om een oogmerk te bereiken, geëvenredigd aan hetgeen men daarbij op het spel zette. Tot bescherming van eigen kusten en zeegaten, tot behoud van koloniën of kostbare koopvaardijvloeden moest iets gedaan, en zoo noodig iets gewaagd worden. In elk ander geval was dit, op zijn zachtst genomen, hoogst onvoorzichtig. Als zoodanig is dan ook te beschouwen het besluit der onlangs benoemde Commissie tot de Buitenlandsche Zaken, waarin echter de meeste leden der vroegere zaten, om krachtens de haar verleende volmacht, onder den indruk van sommige schriftelijke en mondelinge klachten over de werkeloosheid der vloot, deze nog in het najaar zonder noodzaak uit te zenden. Kwade bedoelingen heeft zelfs het scherpziend oog van de staatkundige tegenstanders der Commissie niet kunnen ontdekken.

Deze laadde nochtans eene groote verantwoordelijkheid op zich, toen zij den 4^{den} October den opperbevelhebber van 's lands vloot door het Comité van Marine liet gelasten om met den eersten gunstigen wind zee te kiezen, zonder zich door enkele praai-rapporten of andere dergelijke onzekere berichten van eene vijandelijke overmacht te laten weerhouden; zich dan zoo mogelijk te vereenigen met de *Kortenaer* en de *Scipio*, die op de Maas lagen, en zich verder te gedragen naar zijne instructie.

Of de Winter, die elders van een uitgebracht advies gewaagt, juist dezer dagen was geraadpleegd, blijkt niet uit zijn schrijven van den 3^{den} October, waarin hij, na eene executie gemeld te hebben, eenvoudig zegt: „*er is verder geen nieuws,*” noch uit de latere verantwoording der Commissie tot de Buitenlandsche Zaken. Of de Vice-Admiraal den tocht op het laatste oogenblik nog heeft ontraden, doet weinig ter zake, omdat hij toch het antwoord niet afwachtte. Doch het is opmerkelijk, dat hij in een geheim schrijven aan het Comité van Marine van 5 October 1796, dus juist een jaar geleden, met zooveel woorden had geschreven: „*Het is geensints voorsigtig nog raadsaam, om met een vloot scheepen in t'laast van October in de Noordzee te kruysen.*”

Zoodra het bevel den 5^{den} October was ontvangen, liet de Winter alles gereed maken om te zeilen, en den 7^{den} kon hij berichten, dat hij denzelfden morgen te halftien gelukkig was in zee gekomen. Met de vijftien linesschepen, de vier fregatten en de kleinere vaartuigen, waaruit zijne vloot bestond, liep hij zuidwaarts om zich te vereenigen met de *Kortenaer* en de *Scipio*, welke bevelhebbers insgelijks last hadden gekregen tot uitloopen. Zij konden hieraan echter niet voldoen, evenmin als aan dien van de Winter, hun met de *Vlieg* gezonden; deels wegens

tegenwind, deels wegens de Engelsche schepen, die zich ten minste aanvankelijk voorgaats ophielden.

Dit moet het eskader van Kapitein Trollope geweest zijn, die met de *Russell*, de *Adaniant* en een viertal kleine bodems was achtergelaten om de onzen in het oog te houden, terwijl Duncan met zijne hoofdmacht te Yarmouth was binnengelopen om zich na eene blokkade van negentien weken te ververschen. Hier kreeg de Britsche admiraal, onverschillig door welk vaartuig, bericht van het uitloopen der Bataafsche vloot, waarop hij terstond weder in zee stak met eenige bodems, die met andere uit Portsmouth en Duins versterkt eene macht vormden, blijkbaar opgewassen tegen de Bataafsche.

Den 8sten October vertoonden zich de schepen van Trollope boven den wind van 's lands vloot, met het kennelijk doel om haar gade te slaan. De Winter liet er jacht op maken, doch kwam hiervan terug, dewijl hij het niet geraden vond zijne schepen te verspreiden bij de onzekerheid, waarin hij verkeerde nopens de sterkte en het tegenwoordig oponthoud der vijandelijke vloot. Sommigen merkten later aan, dat hij zich te zeer van Texel verwijderde, daar hij zich den 10^{den}, volgens zijn eigen verhaal, op de hoogte van de Maas, tien of twaalf mijlen buiten den wal bevond, altijd waargenomen door die weinige Engelsche bodems, uit welker bewegingen hij thans opmaakte, dat zij andere tegemoet zagen.

De Winter, die later verklaarde, dat hem de gelegenheid ontbroken had voor dien tijd met enkele zijner schepen boven dat Britsche smaldeel te komen en dit zodoende van de hoofdmacht af te snijden, vormde het plan daartoe, tegen den volgenden nacht, doch gaf het terstond op, toen hij nog den 10^{den} vernam, dat zestien mijlen ten N. N. W. van Texel eene vijandelijke vloot was gezien. Zoowel dit bericht, als de onwaarschijnlijkheid, dat de schepen van de Maas binnen de eerste veertien dagen zouden kunnen uitloopen, leidde hem tot het besluit zijn koers, langs den wal, noordwaarts te stellen, den vijand het gevecht aan te bieden, zoo deze zich vertoonde, en anders ter reede van Texel weder binnen te vallen.

's Morgens vroeg van den 11^{den} October stuurde de Bataafsche vloot, die op de hoogte van Scheveningen door een harer fregatten andermaal bericht kreeg, dat zich eene vijandelijke vloot in den omtrek bevond, met een westenwind den voorgenomen koers, altijd op zekeren afstand vergezeld door de schepen van Trollope, die wat hooger stuurden om de hunnen te bereiken, van wier nabijheid zij thans vrij zekere berichten konden hebben. Meer dan vier mijlen te lovert der onzen deden zij sein, blijkbaar tot waarschuwing der Engelsche schepen, die zij in 't zicht kregen. Dit bewoog ook de Winter omstreeks negen uren te bevelen, dat allen zich tot het gevecht klaar zouden maken, waarna de bramzeilen der vijandelijke vloot zich aan de kim lieten zien.

Van de menigvuldige seinen dien ochtend gedaan, behoeft weinig gezegd te worden, tenzij dat het onvoorzichtig was geweest, denzelfden morgen te zeven uren, eerst de *Cerberus*, vervolgens ook de *Delft* te detacheren tot het praaieren van een koopvaarder, waarmede men even goed fregatten had kunnen belasten. Beide lineschepen, ofschoon spoedig tegenbevel ontvangen hebbende, waren niet terug, toen de admiraal omstreeks tien uren sein deed voor de vloot, die in drie kolommen zeilde, om de slagorde te formeeren.

Met betrekking tot de wijze, waarop dit geschiedde, heerscht in gedrukte en geschreven berichten de grootste tegenstrijdigheid. Terwijl de Winter, evenals de Kapitein-Luitenant Polders, terstond na den afloop schreef „*over stuurboord*,” waarvoor de redenen in de sententie van den Vice-Admiraal omstandig worden opgegeven, meldde de Schout-bij-nacht Story in zijn eerste rapport „*over bakboord*.” hetgeen ook Polders in een nader bericht deed. De Britten zeggen „*on the larboard tack*” en Ekins, die beweert dat de Winter verkeerd had

opgegeven over welken boeg hij lag, voegt er eene plaat bij, die met de opgaaf van de Winter strookt.

Op grond van een later rapport van Story, van de journalen op *Het Haasje*, de *Batavier* en de *Waakzaamheid* is nochtans aan te nemen, dat de linie van batailje geformeerd werd „*over stuurboord, met bakboordshalzen toe,*” schoon sommigen dit anders hebben opgegeven.

Niet alle schepen bevonden zich echter op den hun aangewezen post. De Schout-bij-nacht Bloys van Treslong, de bevelhebber der voorhoede, kwam met de *Brutus* tusschen de achterste schepen van het centrum te liggen, hetgeen hem later zeer euvel werd geduid. Hij beriep zich op een sein, hetwelk de Winter beweerde niet gedaan te hebben, en op andere wijzigingen der linie, die hem in verband met vroegere schikkingen in de war moesten brengen.

Dit gold den Schout-bij-nacht Story, die zich op mondelingen last van den Vice-Admiraal met de *Staten-Generaal* vóór, in plaats van achter de *Wassenaer* bevond. De *Delft*, eerst te elf uren teruggekeerd, zag volgens sommigen de voor hem bestemde plaats ingenomen, en begaf zich daarom naar het einde der linie, achter de *Alkmaar*. Dit plaatsgebrek, voor een gedeelte met reden te wijten aan de tegenwoordigheid van de *Brutus*, is evenwel volstrekt niet te rijmen met de openingen, die overal in de linie waren en bleven, ondanks het sein van opsluiten, dat aan boord van de *Vrijheid* ten einde toe bleef waaien. Tijdens het formeeren der linie, brak de groote marsera van dit vlaggenschip, hetgeen evenwel geene confusie veroorzaakte.

's Middags te twaalf uren, vier mijlen dwars van den wal tusschen Kamperduin en Egmond-aan-Zee, wachtte de Bataafsche vloot den aanval af, met klein zeil en in deze orde geschaard: de *Gelijkheid* (68), de *Beschermmer* (56), de *Hercules* (64), de *Tjerk Hiddes de Vries* (68), de *Vrijheid* (74), het vlaggenschip van de Winter, de *Staten-Generaal* (74), gecommandeerd door den Schout-bij-nacht Story, de *Wassenaer* (64), de *Batavier* (56), de *Brutus* (74), het vlaggenschip van den Schout-bij-nacht Bloys van Treslong, de *Legden* (68), de *Mars* (44), de *Cerberus* (68), de *Jupiter* (72), waarop zich de Vice-Admiraal Reyntjes en de Schout-bij-nacht Meurer bevonden, de *Haarlem* (68), de *Alkmaar* (56) en de *Delft* (54). Lijwaarts van de linie waren de *Monnikendam* (44), de *Embuscade* (36), de *Heldin* (32), de *Waakzaamheid* (24), de *Minerva* (24), de *Daphne* (18), de *Ajax* (18), de *Galathé* (18), de *Atalante* (18) en *Het Haasje* (6).

Verdeeld in twee divisïën naderde de Britsche vloot, voor den wind, tot op een kwart mijl. De bakboordsdivisie bestond uit de *Russell* (74), de *Director* (64), de *Montague* (74), de *Veteran* (64), de *Monarch* (74), het vlaggenschip van den Vice-Admiraal Onslow, de *Powerful* (74), de *Monmouth* (64) en de *Agincourt* (64). De stuurboordsdivisie telde de *Triumph* (74), de *Venerable* (74), het vlaggenschip van den Admiraal Duncan, de *Ardent* (64), de *Bedford* (74), de *Lancaster* (64), de *Belliqueux* (64), de *Amadant* (50) en de *Isis* (50). Voorts hadden de beide divisïën tot hare beschikking de *Beaulieu* (40), de *Circe* (28), de *Martin* (16) en vier kotters.

Oppervlakkig bezien scheen deze macht de onze te evenaren; doch de Engelsche schepen waren iets zwaarder bewapend, iets sterker bemand, en werden, hetgeen meer beteekent, door een ervaren personeel gecommandeerd. Duncan, de opperbevelhebber, was een beproefd admiraal van zes en zestig jaren, die reeds meer dan eene halve eeuw de zee had bevaren. Hij en de meeste der zijnen bezaten dien echten zeemansblik, die slechts door oefening in de praktijk te verkrijgen is. Zoodra hij de rangschikking der Bataafsche vloot had opgenomen, achtte hij zekere afwijking van den regel in zijn voordeel, evenals later Nelson bij Trafalgar.

Dientengevolge bracht hij de onzen, zooals de Kapitein-Luitenant Polders het uitdrukte, terstond in de war, „*door zijne ongeregelde manier van rechten en zijne ongepermitteerde manoeuvres;*” want hij schaarde zijne vloot, geheel tegen verwachting, niet te loevert van de

Bataafsche linie, maar vond het beter deze slechts te doen verbreken, waar dit mogelijk was, en dan sommige schepen aan lij te bevechten. Vandaar de schijnbare verwarring, waarin de Engelsche vloot naderde. Ieder schip moest ten spoedigste zijn tegenstander opzoeken; doch allen waren niet even bezeild, en vielen dus niet tegelijk aan.

Een geregeld verhaal van al wat er voorviel is niet te geven. De opsomming van de meestegelijktijdige of op elkander volgende gebeurtenissen zou, volgens de meening van Kapitein O' Brien Drury, bevelhebber van de *Powerful*, den geest in dezelfde verwarring brengen, die in de vloot heerschte. Zelfs is de tijdorde der hoofdmomenten niet altijd met volkomen zekerheid te bepalen, wegens het onderling verschil der opgaven. Wat meer zegt, de berichten van denzelfden persoon, en wel met name van de Winter zijn niet overal eensluidend, daar de meeste voorvallen in zijn verhaal achter de Zeetacticq van John Clerk iets later gesteld worden, dan in zijne eerste opgaven.

Te half één bereikte de bakboordsdivisie der Britsche vloot de Bataafsche achterhoede. De *Agincourt* zeilde achterom de *Delft* heen, doch geraakte daarbij te ver aan lij om dezen bodem met voordeel te kunnen aantasten, hetgeen den bevelhebber later straf berokkende.

Op hetzelfde tijdstip drong Onslow met de *Monarch*, gevolgd door de *Powerful*, tusschen de *Jupiter* en de *Haarlem* door de linie heen, waardoor de drie achterste schepen, onder welke twee vijftigers, van de overige werden afgesneden. Aanvankelijk zag de Winter dit met genoegen, hopende dat zijne schepen terstond zouden opsluiten. Maar dit geschiedde niet. Zelfs hadden de *Jupiter* en de *Haarlem* minder gedaan om het doorbreken te bemoeielijken, dan het fregat *Monnikendam*, welks dappere bevelhebber Lancaster, juist voor de opening liggende, zijn vuur met zoodanigen uitslag tegen de *Monarch* richtte, dat de Britsche Vice-Admiraal het noodig vond dit fregat eerst buiten gevecht te stellen. Met zijne zware batterijen schoot hij het reddeloos, waarna het door de *Beaulieu* werd genomen, 50 dooden en 40 gekwetsten aan boord hebbende.

Inmiddels kreeg de achterhoede het in alle opzichten te kwaad. De bevelhebber van de *Powerful* verzekerde, dat de *Haarlem* na twintig minuten voor hem streek en ruim tien minuten later de *Jupiter* voor de *Monarch*, hetgeen evenwel kwalijk overeen te brengen is met het aantal dooden en gekwetsten, alsmede met de aanzienlijke schade aan schip en tuig, waarvan de Kapitein-Luitenant van Nes in zijn later rapport gewaagde. De *Cerberus* geraakte door een verkeerd begrepen sein uit de linie, waardoor zijn tegenstander gelegenheid kreeg zich bij de drie of meer Britsche schepen te voegen, welke de *Alkmaar* en de *Delft* tusschen twee vuren brachten. Terecht prijzen vriend en vijand de kloekmoedigheid, waarmede de Kapitein-Luitenant Krafft en Kapitein Verdooren, van de hunnen afgesneden en door vijanden omringd, deze achterste schepen der linie nog omstreeks twee uren verdedigden, eer zij voor de overmacht bukten.

Weinig minuten na den aanval van Onslow, was het vuur langs de geheele linie algemeen geworden. De *Mars*, de *Leyden* en de *Brutus* waren aanvankelijk op grooten afstand en alleen te loevert bevochten. Vóór het laatstgenoemde schip was eene ruime opening gekomen door het ontijdig afhouden van de *Batavier*, waarvoor de Kapitein-Luitenant Souter, die er het bevel over voerde, later zwaar werd gestraft. Volgens zijne opgave, die ten volle strookt met het journaal van den schrijver, had de eerste laag des vijands vele dooden en gekwetsten doen vallen, onder welke de opperstuurman aan 't roer. Voordat de tweede stuurman dezen had vervangen, zag de bevelhebber het schip afvallen, en wel in die mate, dat zijn tegenstander aan lij van de *Wassenaer* kon oploeven. De Kapitein-Luitenant Holland en zijne equipage, nu van

twee zijden aangetast, verweerden zich kloek, doch moesten na een paar uren vechtens den geheel ontredderden bodem overgeven.

Bij het naderen der vijandelijke vloot waren *de Staten-Generaal*, de *Vrijheid* en de vier schepen der voorhoede goed aaneengesloten, hetgeen de Britten noopte hier op te loeven, en overeenkomstig het verlangen van de Winter in eene linie, evenwijdig aan de onze, den strijd aan te vangen. Deze orde werd echter spoedig verbroken; want Duncan hield met de *Venerable* achter de *Staten-Generaal* om, waardoor de Schout-bij-nacht Story, volgens de later door hem ingediende rapporten, tusschen twee vijandelijke schepen geraakte, die elk nog geen scheeps-lengte van hem aflagen. Het tweede moet de *Ardent* zijn geweest, die eigenlijk bestemd was om de *Vrijheid* te bevechten, en door dit schip weldra zeer ontramponneerd werd. Kapitein Burgess sneuvelde en de *Ardent* had dringende behoefte aan hulp, die eerlang van meer dan eene zijde werd geboden. De Schout-bij-nacht Story had toch, om de *Venerable* beter te kunnen treffen, een weinig afgehouden en zodoende den Britschen admiraal in de gelegenheid gesteld een weinig vooruit te loopen, zoodat hij aan lij van de *Vrijheid* kwam. Hierop zette de Winter, volgens wiens rapport van 15 December het vijandelijk vlaggenschip echter aan stuurboord lag, den strijd onverpoosd voort, die omstreeks een uur had geduurd, toen de *Powerful*, na zijne taak bij de achterhoede vervuld te hebben, de plaats van de *Ardent* innam.

Dit was niet de eenige omstandigheid, welke den toestand van den Bataafschen admiraal thans zeer hachelijk maakte. Tegen overmacht bleef hij onverschrokken den strijd voortzetten, waarin zijn vlaggenkapitein van Rossum, doodelijk gewond, door den Kapitein-Luitenant Siccama werd vervangen. Deze en anderen kweten zich uitstekend; doch hunne volharding kon weinig baten omdat hunne hulpmiddelen verminderden en daarentegen telkens nieuwe vijanden opdaagden, hetgeen in verband staat met het gebeurde bij de voorhoede.

Nagenoeg tegelijk met de *Vrijheid*, waren de vier schepen, die hiervoor lagen, door even zooveel Britsche aangetast. Doch het duurde niet lang, of er naderden meer vijanden. Tot overmaat van ramp geraakte de *Hercules*, welks bevelhebber in den strijd met de *Triumph* eene zware wonde had bekomen, door eenig toeval in brand. Dit moet reeds spoedig zijn geschied, als ten minste de *Triumph* dientengevolge week, omdat Kapitein O'Brien Drury schreef, dat hij laatstgenoemden bodem was voorbijgezeild, toen hij zich van de achter- naar de voorhoede begaf. Jammer, dat in een bericht van een der officieren afkomstig, onder vele andere bijzonderheden wel gemeld wordt, hoe de brand ontstond door een gescheurd zeil, dat ter herstelling op de kampanje lag in de nabijheid van eenige kruitkisten, en hoe men het vuur eerst te zes uren meester werd; doch niet op welken tijd het uitbrak. Zoodra de brand toenam, moest het schip de linie verlaten. Beide partijen vermeden het om strijd en de Luitenant Musquetier, die alles met groote koelbloedigheid bestuurde, liet tot behoud der radeloze equipage het kruit over boord werpen of onder water loopen. Later werd dit schip eene gemakkelijke prooi des vijands, nadat deze door eenige gevluchte matrozen had vernomen, dat het geheel weerloos was.

Ook de *Beschermer*, waarop Kapitein Hinxt ernstig gekwetst was, verliet de linie, toen het gevecht omstreeks een uur had geduurd. Hierdoor werd de toestand van den Kapitein-Luitenant Ruysch met de *Gelijkheid*, en van den Kapitein Zegers met de *Tjerk Hiddes de Vries* zoo goed als hopeloos. Op geruimen afstand van elkander, bleven zij en hunne equipages zich heldhaftig verweren tegen een steeds klimmend aantal vijanden. Na meer dan twee uren te hebben volgehouden, moesten zij eindelijk zwichten.

Van de voorhoede was dus na half twee, het tijdstip, waarop de *Beschermer* afviel en de *Hercules* in brand stond, niets meer te wachten. Onmiddellijk achter de *Vrijheid* was door het

uitwijken van de *Staten-Generaal*, het afvallen van de *Batavier* en het veroveren van de *Wassenaer* eene verbazende ruimte gekomen, welke de Winter hoopte, dat de Schout-bij-nacht Bloys van Treslong met de *Brutus*, de *Leyden* en de *Mars* zou aanvullen.

De laatste bodem had reeds in het begin veel geleden; de beide andere, die ten einde toe den strijd volhielden, waren slechts op een afstand en alleen te loevert aangetast. Zij naderden echter niet terstond, en konden dit later bezwaarlijk doen, omdat de wind te half drie of kwart voor drieën naar het noorden liep. Aangezien van de voorhoede, die nu gemakkelijk bij hem aansluiten kon, niets meer te hopen was, besloot de Winter zelf zoo mogelijk achter de *Mars* te komen. Terwijl hij daartoe pogingen aanwendt, schiet de *Director* hem den grooten mast en den fokkemast over boord, bijna oogenblikkelijk gevolgd door den bezaansmast. Aangenomen dat het tijdstip, waarop de wind veranderde, juist is opgegeven, zooals wel te vermoeden is, omdat een Engelsch bericht van eene omstreeks denzelfden tijd intredende stilte gewaagt, dan vervalt het beweren van den admiraal in zijn eerste schrijven, dat hij zijne masten reeds te twee uren verloor, hetgeen ook in de sententie wordt gezegd. Beter strookt hiermede het verhaal der Britten, dat eerst tegen drie uren de masten over boord vielen. Doch het komt er ten slotte minder op aan, omdat ooggetuigen verzekeren, dat de Bataafsche admiraal zijn masteloozen bodem nog eene wijle verdedigde, totdat hij, door vijanden omringd en geen uitzicht op redding hebbende, tusschen drie uren en half vier zich moest overgeven.

Omstreeks denzelfden tijd geraakten ook de *Delft*, de *Alkmaar*, de *Tjerk Hiddes de Vries* en de *Gelijkheid*, welker equipages den strijd tot op het laatst hadden voortgezet, in 's vijands handen. Met eene sloep van de *Circe* werd de Winter afgehaald en overgebracht naar de *Venerable*, waar Duncan hem te vier uren op de meest eervolle wijze ontving. Zoowel terstond als gedurende de hierop gevolgde krijgsgevangenschap, gaven de Engelschen den onzen veelvuldige blijken van hoogachting.

Tegen den avond verzamelde de Schout-bij-nacht Story, die zelf tot drie uren had gevochten, zonder wegens schade aan schip en tuig iets tot ontzet van anderen te kunnen doen, eenige der verstrooide bodems, waarvan hij er te middernacht elf bijeen zag.

's Anderen daags bereikte hij met de *Staten-Generaal*, de *Batavier*, de *Cerberus*, de *Beschermer* en zeven der kleinere vaartuigen het zeegat van Texel, waar de *Leyden* en de *Mars* reeds waren binnengevallen. De *Brutus* kwam met de *Atalante* en *Het Haasje* ter reede van Hellevoetsluis, na voor den wal nog door een Britsch fregat te zijn beschoten. Dit vlaggenschip van den Schout-bij-nacht Bloys van Treslong, die zelf den rechterarm had verloren en bovendien vele dooden en gekwetsten telde, droeg volgens ooggetuigen, de meest kennelijke sporen van den hardnekkigen strijd, waaruit het terugkeerde.

Hoe bitter moest echter de natie zich teleurgesteld vinden, door het binnenvallen der ontramponeerde schepen, door het uitblijven der meeste, nadat er zoo lang en zoo vurig op eenig luisterrijk bedrijf van de pas herstelde zeemacht was gehoopt. Zonderling genoeg bracht de schrijver van den Schout-bij-nacht Story de gemoederen nog in verwarring door in een brief aan zijne vrouw, daags na het gevecht uit zee geschreven, te berichten, dat de Engelschen op de vlucht geslagen waren en dat hun admiraalschip masteloos lag te drijven. De autoriteiten konden hierdoor wel eenigszins in onzekerheid, doch niet geheel op het dwaalspoor gebracht worden, dewijl het Comité van Marine den 12^{den} October bericht van de Winter en uit de zeeplaatsen had gekregen en den volgenden dag de ontvangen stukken in de Nationale Vergadering overlegde. Den 14^{den} October zond het aan den President der Nationale Vergadering eene missive over het gebeurde.

Met reden noemde de Winter, in zijn eerste schrijven, den dag van het gevecht den ongelukkigsten zijns levens en teekende hij zich aan het slot: „*Ulieder ongelukkige admiraal*”; want nooit voor dezen was een Nederlandsch opperbevelhebber in 's vijands handen geraakt, nooit tevoren was eene zoo volkomen nederlaag geleden.

Het verlies aan personeel, in den strijd niet altijd beslissend, was aan onze zijde verreweg het grootst, hoewel de cijfers in de eerste oogenblikken slechts bij gissing te ramen waren. Men stelde het later op omstreeks 500 dooden aan onzen kant en omstreeks 200 aan dien van den vijand, terwijl het aantal gekwetsten aan beide zijden ongeveer 600 bedroeg. Ons verlies aan materieel, naar evenredigheid grooter dan in den ramspoedigen slag bij Lestoffe, werd door niets opgewogen; want de schepen der Engelschen, ofschoon volgens hunne eigen opgaven meerendeels zeer beschadigd, bleven allen behouden. Zij keerden in zegepraal terug met acht veroverde bodems en duizenden krijgsgevangenen. Is het wonder, dat te Londen vreugdeschotten werden gelost, zoodra op den laten avond het eerste bericht van de behaalde overwinning was ontvangen; dat men er vervolgens illumineerde en dagen lang feestvierde; dat het gouvernement en de natie wedijverden om Duncan, andere bevelhebbers en de vlotelingen in het algemeen met eerbewijzen te overladen? Niet alleen toch was het een nieuwe zeetriomf op den ouden mededinger, maar ook een gevoelige slag voor de gehate Fransche vrijheidsbanier, waaronder de Bataafsche Republiek zich had geschaard.

Alles te zamen waren negen linieschepen en een fregat, dus tien bodems met officieren en bemanning, in 's vijands handen gevallen. Twee daarvan bereikten evenwel de Engelsche havens niet. De ontramponeerde *Delft* zonk, nadat het meerendeel der equipage met sloepen aan boord van de *Husselt* was gebracht. Een dertigtal zwaar gekwetsten, die men niet kon vervoeren, kwamen er bij om, evenals de Luitenant Heyberg, die zich niet had willen verwijderen voor al de zijnen gered waren en nu met het schip in de diepte verdween, eer de laatste sloep er bij kon zijn. Een Engelsch officier, die getroffen door zooveel edelmoedigheid insgelijks was gebleven, wierp zich in zee en bereikte zwemmende het naastbijzijnde schip. Het fregat *Monnikendam* geraakte of wegens den beschadigten staat, waarin het zich bevond, of door het zorgeloos gedrag der prijsmeesters, geheel uit den koers en strandde den 14^{den} October met 38 Engelschen en nog 123 man eigen equipage, bij West-Kapelle, waar alle opvarenden met schuiten gered werden. Het fregat sloeg uiteen en de bemanning behield ook niets dan het leven.

Andere schepen werden in deerniswaardigen staat opgebracht. Volgens het rapport van de Winter van den 15^{den} December, was de *Vrijheid* slechts door de gepaste maatregelen der officieren tegen het lot van de *Delft* bewaard gebleven en te Yarmouth aangeland, dank zij vooral den schipper en den stuurman. De *Jupiter* had, volgens het rapport van den Kapitein-Luitenant van Nes, eerst den 25sten October, na een verbazend gesukkel, de rivier van Hull bereikt. Zijne beschrijving van de ontvangst aldaar en van den tocht over land naar Peterborough behelst vele niet onaardige bijzonderheden, die aantonen hoe welwillend sommige krijgsgevangenen in hun ongeluk bejegend werden.

Voortreffelijk was de houding van het Comité van Marine, te midden van alle bedroevende tijdingen, die het ontving. Schoon vol aandoening over de geleden nederlaag en doordrongen van het nadeel, dat er uit voortspoot, liet het den moed niet zakken en poogde het dezen bij anderen op te beuren. Het betuigde zijn gevoelig leedwezen over de neerslachtigheid, die het voorgevallene in de harten zijner Commissarissen te Amsterdam had verwekt. Zelfs wenschte het, volgens een schrijven van 16 October aan die Commissarissen, den teruggekeerden schepelingen een blijk van belangstelling te geven en gelastte hun tot dit einde de gebruikelijke

hoeveelheid wijn en tabak te verstrekken. Denzelfden dag, waarop het Comité dit vaststelde, ontving het bericht van de stranding van de *Monnikendam* en een rapport van den Schout-bij-nacht Story, hetwelk terstond aan de Nationale vergadering werd overgelegd, onder bijvoeging, „*dat het in vele opzigten tot merkelijke opheldering diende der tot dus verre bekomen tijdingen.*” Dit moge vijf dagen na den slag zoo geweest zijn voor den tijdgenoot, doch voor den nakomeling is dit stuk, waaraan nochtans sommige opgaven zijn ontleend, blijkbaar te zeer onder den eersten indruk van het gebeurde geschreven.

Opmerkelijk is het, dat de menigte, doorgaans zoo bereid eene zaak naar den uitslag te beoordeelen, de schuld van het geleden verlies bij deze gelegenheid niet bij het personeel zocht, dat ook volgens het getuigenis der tegenpartij wel in bekwaamheid, maar niet in dapperheid was overtroffen. Hoogst tevreden waren de bevelhebbers over hunne ondergeschikten, over wier gedrag zij, volgens eene order van den 20sten November, op hun eed aan den lande gedaan, binnen acht dagen rapport moesten uitbrengen aan het Comité van Marine. Zij, die zich hier bevonden, deden zulks; andere, thans in Engeland, eerst later. Alle rapporten luiden zeer gunstig, op enkele uitzonderingen na, die weinig te beteekenen hebben. Sommige commandanten maakten van de gelegenheid gebruik, om nog daden van buitengewonen aard onder de aandacht van het Comité te brengen. Zoo noemde de Luitenant van Nierop een schipper, die zich door twee matrozen naar zijn post liet dragen, omdat hij, zich verrekt hebbende, niet gaan kon. De Luitenant Huys prees de koelbloedigheid, waarmede een matroos van de *Embuscade* een matten kogel, die in het boord bij de kajuit bleef zitten, terstond in het stuk laadde en terugschoot. Met betrekking tot de stemming van het volk waren allen het nagenoeg eens. Bloys van Treslong wees zelfs op zijn eersten schipper en een konstapel-majoor, die in het gevecht alle vermoedens, op grond van hun vorigen dienst aangaande hunne denkwijze, in eens hadden weggenomen.

Kapitein Verdooren was de eenige, die in zijn later rapport gewaagde van een konstapelsmaat, die 's avonds na den slag gezegd moest hebben: „*Nu zal het wel spoedig weer Oranje zijn.*” Deze had vervolgens ook met een achttal anderen dienst genomen bij de Engelschen. De Kapitein-Luitenant van Nes beklaagde zich over velen van de *Jupiter*, doch repte met geen woord van eenige staatkundige bedoeling. De Winter prees, in zijn schrijven van 15 December, de zijnen bijna zonder uitzondering en roemde ten zeerste een twaalfjarigen cadet, die zoowel bij het wonden, als bij het amputeeren van zijn linkerbeen, tot aanmoediging van anderen nog luidkeels had geroepen: „*Vive la république!*”

Waren de commandanten over het algemeen ingenomen met hun personeel, de natie was dit, zooals reeds gezegd is, niet minder met de commandanten. Slechts ten opzichte van een hunner liepen nadeelige geruchten. Deze betroffen den Kapitein-Luitenant Souter, die het bevel over de *Batavier* had gevoerd. Hij beklaagde zich den 19^{den} October, dat de Vice-Admiraal Raders, thans ter reede van Texel commandeerende, daags tevoren zich had uitgelaten, alsof hij, ondergeteekende, niet behoorlijk zijn plicht had gedaan.

Nadat alle onderofficieren, matrozen en soldaten van de *Batavier* een stuk geteekend hadden, om hun bevelhebber te verdedigen tegen hetgeen zij door brieven uit Amsterdam en door gesprekken aan Den Helder ten zijnen laste hadden vernomen, kwam Souter er zelf op terug, bij herhaling aandringende op een nauwkeurig onderzoek. Anderen wenschten dit insgelijks. De Schout-bij-nacht Story haakte naar het oogenblik, waarop hij zijn gehouden gedrag voor een Hoogen Zeekrijgsraad zou kunnen verantwoorden, en wendde zich hiertoe den 6^{den} November tot de Nationale Vergadering. Hij achtte een spoedig onderzoek noodig, vooral omdat hij niet, gelijk anderen, in 's vijands handen was gevallen. Dit scheen dus bijna als eene eer en als eene

genoegzame reden tot vrijspraak beschouwd te worden. Hij beriep zich op bekomen kwetsuren, op persoonlijk gevaar, toen hem eerst de roeper uit de hand geschoten, vervolgens een gedeelte van zijn kijker weggenomen was, op twintig dooden en meer dan veertig gewonden, van welke nog vier overleden.

Toen hij en anderen tegen het einde van November de gevraagde rapporten inleverden, begon de gunstige meening, die men aanvankelijk ten opzichte van sommige bevelhebbers had gekoesterd, zich langzamerhand te wijzigen. Meer bepaald kwam het gedrag van den Schout-bij-nacht Bloys van Treslong, die tot genezing zijner wonde terstond naar Leiden was vervoerd, ter sprake. Nadat de Kapitein-Luitenant Polders, die het bevel op de *Brutus* had overgenomen, den 23sten October in een schrijven aan het Comité van Marine zijne verwondering had betuigd over de gebrekkige copie van zijn verslag in de Leidsche courant, aan welks openbaarmaking hij op zijne eer verklaarde geen deel gehad te hebben, verscheen in de Haarlemsche courant van den 21sten November een relaas van den slag, dat op de houding van Bloys van Treslong een ongunstig licht wierp en daarna van de Winter afkomstig bleek te zijn. Nauwelijks was het uitvoerige rapport van het Comité van Marine aan de Nationale Vergadering bekend, of de bevelhebber van de *Atalante* kwam in de Haarlemsche courant van den 30sten November op, tegen hetgeen de Kapitein-Luitenant Polders aangaande hem had gerapporteerd. Dit onderling gehaspel in de nieuwsbladen, eer de bevoegde macht uitspraak deed over allen, bracht zekere wijziging in de openbare meening.

Niemand ondervond duidelijker hoe gunstig het publiek voorloopig dacht over hen, die zich hadden overgegeven, dan de Winter zelf, die tegelijk met de Schout-bij-nacht Meurer en het lijk van den inmiddels overleden Vice-Admiraal Reyntjes den 29sten November door een Britsch cartelschip tot voor het gat van Texel werd gebracht, waar men hem terstond af haalde. Zijne stemming was alles behalve opgeruimd en hij snakte naar eenige dagen rust. Om die te genieten zou hij zich naar Amsterdam spoeden, waar zijne tegenwoordigheid bovendien werd vereischt „*om eene stervende geliefde huysvrouw ter hulpe te komen.*” Hij zou er tevens de nadere bevelen van het Comité van Marine afwachten. Hij was echter den 15^{den} December nog te Amsterdam, waar hij het verlangde rapport over zijne officieren afzond, onder bijvoeging, dat hij wegens de gunstige wending in de ziekte zijner vrouw eerlang naar 's Gravenhage hoopte te komen.

Of hij evenwel te Amsterdam de gewenschte rust vond, is te betwijfelen; want kort na zijne aankomst maakten zijne vereerders hem tot een voorwerp van de buitensporigste huldeblijken. In plaats van den heldhaftigen, doch ongelukkigen bevelhebber met stillen eerbied te bejegenen, juichten zij hem openlijk toe als ware eene schitterende overwinning door hem behaald. Geleek het niet eene bittere spotternij, dat men hem in feestelijken optocht naar het stadhuis geleidde, hem daar een eeredegen schonk en vervolgens zijne terugkomst aan een rijk voorzienen disch vierde? En zoo dit er als eene persoonlijke daad zijner staatkundige vrienden nog mede door kon, wat dan te zeggen van die openbare manifestatie in den schouwburg? Men voerde er het vaderlandsche tooneelspel „*Jacob Simonsz. de Rijk*” op, begroette er den geslagen admiraal als een der Oud-Nederlandsche zeehelden, bood hem eene burgerkroon aan, droeg op het tooneel, dat een Hollandsch zeedorp verbeeldde, een gedicht tot zijn lof voor, speelde er vaderlandsche liederen, alles besloten met een matrozenballet. En dit, terwijl in de werkelijkheid, langs het strand van den Helder tot Scheveningen, de aangespoelde rondhouten zijner gehavende vloot werden in oogenschouw genomen, om te zien of daaronder nog iets bruikbaar te vinden was.

Voor de feestvierenden kon dit geen geheim zijn, evenmin als voor de Winter, die trouwens de hem betoonde hulde met groote zedigheid aannam. Om hieraan zoo min mogelijk een officieel karakter te geven, schreef het Comité van Marine den 4^{den} December aan zijne Commissarissen te Amsterdam, dat zij op geenerlei wijze als zoodanig deel moesten nemen aan de gemelde feestelijkheden. Het zag den Vice-Admiraal met genoegen vereeren, doch wenschte van zijn kant niets te doen, voor dat een krijgsraad aller gedrag had onderzocht.

Van hetzelfde gevoelen was de Nationale Vergadering, waar de gemoederen op dit tijdstip om andere redenen in gisting waren; want zij weigerde, ofschoon slechts met meerderheid van ééne stem, den admiraal te ontvangen, zoo lang deze niet voor een krijgsraad was geweest. Welke lofspraken dus sommigen hielden, de regeering nam eene afwachtende houding aan. Zelfs strekte zij dit uit over de lijken dergenen, die aan hunne wonden gestorven waren. Kapitein Hinxt, de bevelhebber van de *Beschermer*, na de terugkomst ter reede van Texel overleden, was den 23sten October te Huisduinen, overeenkomstig zijn rang begraven. Andere officieren hadden in Engeland of hier op dezelfde wijze eene laatste rustplaats gevonden. Doch met het lijk van den Vice-Admiraal Reyntjes, dat behoorlijk in eene looden kist gelegd, te Amsterdam op 's lands werf stond, scheen men eenigermate verlegen; misschien omdat het een vlagofficier gold. Eerst had men het slechts in Engeland willen laten, en thans opperden velen bezwaar tegen eene plechtige begrafenis, zoo lang er geen onderzoek was ingesteld naar het gedrag van den overledene. Ondertusschen wenschte de familie het lijk van den Vice-Admiraal te mogen bijzetten in diens woonplaats, hetgeen haar werd toegestaan en alle verdere redeneering overbodig maakte.

Tegen de plannen van den vijand, wiens schepen zich telkens voor de zeegaten vertoonden, moesten de onzen op hunne hoede zijn. Reeds in de eerste helft van December liepen er geruchten van eene vijandelijke landing, tot afwering van welk gevaar de Schout-bij-nacht Story, volgens zijne brieven van 9 en 11 December, in overleg met de officieren der landmacht, zich beijverde aan den Helder „*alles zoo te water als te lande tot de beste defensie in gereedheid te brengen.*” Nagenoeg eene maand later meende het Comité van Marine reden te hebben om te vermoeden, dat er ontwerpen gesmeed werden tot het in brand steken van 's lands schepen, arsenalen en werven. Het schreef uit dien hoofde de vereischte maatregelen voor, die in de zeeplaatsen terstond werden genomen. Hebben werkelijk plannen van dien aard bestaan, dan zijn deze door tijdige voorzorg ganschelijk verijdeld.

Zoodra de noodlottige afloop van den slag bij Kamperduin algemeen bekend was geworden, hadden velen zich tot de Nationale Vergadering gewend om op een spoedig herstel der vloot aan te dringen. De meeste regeeringsleden zagen dit met genoegen en spraken in denzelfden geest. Doch het zou geld, veel geld kosten, aangezien het bouwen, toetuigen en bewapenen van een schip van 70 stukken te dien tijde op 749.000 gld., dat van een van 60 stukken op 675.100 gld., dat van een van 44 stukken op 513.500 gld. geraamd werd.

Om de vereischte sommen bijeen te krijgen, achtten velen eene buitengewone geldheffing doelmatig. Nadat een eerste voorstel daartoe schipbreuk geleden en de Commissie voor de Buitenlandsche Zaken zich op tamelijk bevredigende wijze verantwoord had, kwam den 30sten November een gewijzigd voorstel in de Nationale Vergadering ter tafel, hetwelk aanleiding gaf tot zoo onstuimige debatten, dat het den President niet altijd doenlijk was de orde te handhaven. Menig toneel van verwarring greep plaats, eer de vergadering den 2^{den} December tot het besluit kwam, ten behoeve der vloot, door de geheele Republiek 8% van ieders inkomen te heffen, eigenlijk bij wijze van gedwongen leening, daar het aldus opgebrachte 3% rente zou dragen. Niet zoozeer het bedrag der som, dan wel de eenparige voet, waarop men haar overal

zou innen, lokte tegenstand uit, en wel voornamelijk bij die gewesten, welke in de gebruikelijke opbrengst naar de quota's hun voordeel en tegelijk een waarborg voor hunne meerdere zelfstandigheid zagen. De Federalisten, die vooral het laatste beoogden, in de vergadering overstemd, vleiden zich op grond der inkomende bezwaren met nieuwe hoop. Maar de strenge Unitarissen, wel beseffende dat eenparigheid van geldheffing den weg tot de gewenschte eenheid en ondeelbaarheid van den ganschen staat zou banen, waren niet bereid op een besluit terug te komen, dat zij eenmaal met moeite hadden doorgedreven. Zij poogden steun bij het publiek te verkrijgen en plaatsten daarom in de Haagsche courant van den 15^{den} December eene verklaring, waarin hun gevoel, tegelijk met dat van sommige hunner geestverwanten buiten de vergadering, nader werd uiteengezet.

Terwijl de storm door dit stuk in de Nationale Vergadering opgewekt nog voortwoedde, werd den 29sten December een Hooge Zeekrijgsraad benoemd, bestaande uit den Vice-Admiraal J. E. van Raders, als President, de Vice-Admiraals J. Sels en W. van der Beets, den Schout-bij-nacht P. J. Gervais en de Kapiteins J. A. van Grootenraay, J. Claris en C. Byll, als leden. Mr. J. L. Vitringa bekleedde het ambt van Fiskaal en Mr. G. Costerus werd als Secretaris gekozen. De Hooge Zeekrijgsraad, die in den loop van het rechtsgeding wegens overlijden of om andere redenen eenige wijziging onderging, kon evenwel niet onmiddellijk met het onderzoek beginnen, dewijl sommige leden bezwaren opperden tegen het aanvaarden der hun opgelegde taak. De Vice-Admiraal Sels, die op het landgoed den Broek bij Barneveld woonde, wenschte om redenen van gezondheid en omdat er eenig vooroordeel tegen de officieren der vroegere marine scheen te bestaan, liever verschoond te blijven; ook vooral omdat hij zich in dit geval niet onzijdig achtte, dewijl hij volgens zijn schrijven aan de Nationale Vergadering van den 9^{den} Januari 1798 sedert lang meende:

„dat geen vlootvoogd te reukeloos tot een gerecht treden of te lichtelyk besluiten moet, om een vijand al drijvende of met klein zeil in te wachten, maar veel liever zoeken moet, om die ter bekwaamer geleegenheid te omleggen door alle zodanige middelen, dewelke daartoe bekwaam zijn, nadien het veel voorzigtiger is de gelegendheid tot een gerecht te verliezen, dan dezelve te omhelsen met een klaarblykelyk gevaar van eene nederlaag.”

Noch dit, noch een later schrijven had de beoogde uitwerking. Het veroorzaakte slechts oponthoud; want Sels legde evenals de anderen, op den 14^{den} Februari den eed af. Voor dien tijd was het staatsbestuur zelf gewijzigd.

Niet tevreden met de zegepraal den 17^{den} Januari 1798 behaald, toen de Nationale Vergadering haar besluit van den 2^{den} December bij meerderheid van stemmen handhaafde, wenschten de meest radicale Unitarissen elken tegenstand te breken. Een voorstel, den 19^{den} bij vernieuwing te berde gebracht, om een eeuwigen haat te zweren tegen het stadhouderschap en alle overheersching, werd met een diep stilzwijgen begroet. Doch weldra geraakten de tongen los en bleek dat velen aan dien eed grootere uitbreiding wilden geven, door het Federalisme, dus het beginsel van eene aanzienlijke minderheid der vergadering, tegelijkertijd af te zweren. En dit geschiedde slechts drie dagen later, op den 22sten Januari, nadat de nieuw opgetreden President Midderigh den leden der Commissie voor de Buitenlandsche Zaken huisarrest had opgelegd en 22 leden der vergadering in hechtenis had doen nemen. Met een vijftigtal zijner geestverwanten hield hij vervolgens, onder bedekking van krijgsvolk, eene zitting, waarbij niemand van

twijfelachtige denkwijze werd toegelaten, en ieder, die in de hoofdpunten niet gaaf toestemde, de zaal moest ontruimen. Allen verklaarden een onveranderlijken afkeer te hebben van het stadhoudersbestuur, het federalisme, de aristocratie en de regeeringloosheid.

Het bestaande reglement, eigenlijk de voorwaarde, waarop indertijd eene Nationale Vergadering was tot stand gekomen, werd vernietigd, evenals elk overblijfsel van de provinciale souvereiniteit. Onder het daverend gejuich op de tribunes, die inmiddels voor het publiek waren opengesteld, decreteerden de thans aanwezige leden, dat zij voortaan zouden uitmaken de Constitueerende Vergadering van het Bataafsche volk. Men noodigt den Franschen Gezant de la Croix, die er onder gestookt had, in de zaal. De Voorzitter omarmt hem, en onder het aanhoudend gejubel der menigte geven beiden elkander den broederkus.

Nadat vele leden zich nog hadden teruggetrokken, ging alles den overblijvenden vlug van de hand. Zij benoemden voorloopig, naar het voorbeeld der Franschen, een Uitvoerend Bewind van vijf leden, hetgeen weer gelegenheid bood tot hoogdravende redevoeringen en eene publicatie over het thans geredde vaderland. Het ontwerp eener Constitutie, den 6^{den} Maart gereed, nog minder blijken dragende van eigen onderzoek dan het verworpen plan, werd binnen veertien dagen goedgekeurd om den 23sten April aan het volk te worden voorgelegd. Ten einde van dien kant echter niet andermaal teleurstelling te ondervinden, liet men de grondvergaderingen zuiveren, eer zij hare stem moesten uitbrengen. Gemachtigden, door het Uitvoerend Bewind daartoe benoemd, ontnamen het stemrecht aan allen, die het tot dus verre niet hadden uitgeoefend, bekend stonden als aanhangers van den gewezen Stadhouder, of weigerden de bewuste verklaring van den 22sten Januari te onderschrijven. Hoe ruw het bij die zuivering toeging, is op te maken uit de honderden klachten daarover uitgebracht, zelfs door niet twijfelachtige aanklevers der bovendrijvende partij. Maar alles ging zoo overhaast, dat aan geen herstel van grieven te denken was.

Op den bepaalden dag werd het ontwerp met eene groote meerderheid aangenomen. Volgens deze Constitutie van 1798, bestond de Bataafsche Republiek uit acht departementen. De Wetgevende macht berustte bij twee Kamers, de Uitvoerende bij een bewind van vijf leden.

Meer of minder rechtstreeks was de zeemacht van den staat in al de gebeurtenissen betrokken, waartoe zij onwillekeurig de eerste aanleiding had gegeven. De proclamatie der omwenteling van den 22sten Januari werd aan boord voorgelezen, en volgens besluit van denzelfden dag moesten ook alle zeeofficieren de vastgestelde verklaring afleggen. Dat men hunne daden beoordeelde, waartoe de Kapitein-Luitenant Souter den 9^{den} Februari, op last van den Hoogen Zeekrijgsraad werd gearresteerd, was niet meer dan billijk; dat men echter hunne gevoelens uitvorschte, en dus op staatkundig gebied deed, wat men der Inquisitie in zaken des geloofs euvel had geduid, keurde zelfs een warm republikein ten zeerste af. De zeeofficieren boden geen tegenstand; want de Schout-bij-nacht Story schreef den 8sten Februari, dat hij ingevolge den ontvangen last naar Texel was geweest, waar allen, hoofd voor hoofd, de gevorderde verklaring hadden afgelegd.

Bij de ontvangst van dit bericht, waren de dagen van het Comité van Marine reeds geteld. Dit scheen voor een ondergeschikt college te veel zelfstandigheid te bezitten en had, vooral sedert den toenemenden invloed der Unitarissen, in de laatste maanden scherpe verwijten moeten hooren. Deze betroffen eerst de behandeling van twee gewezen zeeofficieren, wier zaak eenige toelichting vereischt. De eene was de in 1787 gebannen Kapitein Schierhout, die zich in Juni 1795 aangemeld en hierop ten antwoord gekregen had, dat het Comité alles liever mondeling wenschte te bespreken, hetgeen hij zelf evenwel minder noodig vond. Er schijnt niets van gekomen te zijn, daar hij zich een jaar later met hetzelfde verzoek tot de Nationale Vergadering

had gewend, doch even vruchteloos. Den 9^{den} Januari 1798 deed hij dit nogmaals, daar hij zijn naam thans op eene lijst van gepensionneerden had gevonden. Hij gaf hierbij tevens te kennen, dat zijn verzoek om Schout-bij-nacht te worden geweigerd was, op grond dat hij als Kapitein niet buitengaats had gediend, hetgeen hem bevreedde, daar men toch geen bezwaar had gevonden tegen de benoeming van een luitenant ter zee tot Vice-Admiraal.

Hoewel deze uitdrukking sommigen leden der Nationale Vergadering voldoende scheen, om het gansche stuk ter zijde te leggen, zoo was toch niet te ontkennen, dat eene daartoe benoemde commissie over het vroeger request nooit eenig rapport had gedaan.

Was dit een verzuim ten opzichte van een verongelijken Patriot, nog erger scheen de bejegening van den bejaarden Kapitein Riemersma, wiens request tot plaatsing van den 10^{den} Mei 1796 in handen van het Comité van Marine was gesteld, en die nu den 7^{den} December 1797 gevraagd had ten minste de redenen te mogen weten waarom dit zonder gevolg was gebleven. Nadat een en ander weder in handen van het Comité was gesteld, had Riemersma den 17^{den} Januari 1798, dus te midden der heerschende spanning, zich andermaal tot de Nationale Vergadering gewend, zijne verwondering betuigende over het stilzwijgen op zijn herhaald verzoek, terwijl hij nu gevaar liep gepensionneerd te worden. Dit schrijven deed een storm van verontwaardiging tegen het Comité losbarsten, hetwelk bevel kreeg binnen een bepaald tijdsbestek advies uit te brengen. Het voldeed hieraan den 24sten Januari met eene missive, waarin het verklaarde, dat het gemeend had aan Kapitein Riemersma wegens diens verkwistende leefwijze geen commando te kunnen opdragen. Deze reden, hoewel naar veler oordeel alles behalve afdoende, veroorzaakte in de pas gevormde Constitueerende Vergadering eene minder vleiende uitweiding over het gedrag van den betrokken persoon, eer het besluit viel diens verzoek aan het Uitvoerend Bewind te zenden.

Andere officieren achtten zich verongelijkt door de ontworpen organisatie van hun corps. Doch nu begonnen ook particulieren te klagen over het Comité van Marine. Den 30sten Januari ontving het bestuur acht, twee dagen later niet minder dan veertien bezwaarschriften tegen de gehouden directie. Voor het Uitvoerend Bewind, gemachtigd om alles te doen wat de nood en het behoud der Republiek in deze dringende oogenblikken vorderden, scheen dat algemeen verlangen eene voldoende reden om het Comité van Marine met den 19^{den} Februari te ontbinden.

Daags tevoren benoemde het Mr. Jacob Spoor tot Agent van Marine, die aan den drang der omstandigheden eenigermate toegaf door Kapitein Riemersma, bij wijze van proefneming, het bevel over de *Brutus* op te dragen en ook Kapitein Schierhout te plaatsen; doch hij ging overigens niet overijld te werk. Hij wachtte het rapport over de rangschikking der zeeofficieren eener commissie af, die nu voorstelde, behoudens de uitspraak van den thans zittenden krijgsraad, de Vice-Admiraals in deze volgorde te plaatsen: Jan Ernst van Raders, Jan Willem de Winter, Jan Sels, Willem van der Beets en Nicolaas Riemersma, wel te verstaan als deze bleek genoegzame kracht voor zijn werk te bezitten. Voorts de Schout-bij-nachts Frederik Alexander Meurer, Johan Arnold Bloys van Treslong, Samuel Story, Franciscus Jacobus Wiertz, Pieter Jacob Gervais en Jan Louis Bosch. Wie ongeschikt was, moest worden gepensionneerd. Na een warm debat over de verdiensten van sommigen en over de voor- en de nadeelen der inachtneming van de anciënniteit, werd het rapport den 22sten Maart goedgekeurd. Toch bleef de eindregeling nog geruimen tijd hangen; want toen de Schout-bij-nacht Gervais, wien het bevel over de *Oldenbarneveld* was opgedragen, als lid van den Hoogen Zeekrijgsraad moest worden vervangen, stonden op de voordracht: de Schout-bij-nacht van Woensel, de Kapitein Riemersma en de Kapitein Schierhout, uit welk drietal de laatste werd gekozen. Nog maanden

daarna heerschte eene blijkbare onzekerheid nopens den rang, dien Riemersma bekleedde, totdat hij eindelijk als Vice-Admiraal werd gepensionneerd.

Wegens de uitmuntende houding der nationale troepen bij en na de omwenteling van den 22sten Januari, was besloten voor ditmaal alle officieren en gemeenen, zoo te land als op de vloot, afzonderlijk op te roepen, om bij de stemming over het ontwerp van constitutie de rechten van den burger uit te oefenen. Voor de noodige verklaringen en de te maken uitzonderingen zou het Uitvoerend Bewind wel zorgen. Wel te betreuren, dat uit de voorhanden bescheiden niet duidelijk blijkt hoe ver die zorg ging, omdat van de bemanning van de *Kortenaer* gezegd wordt, dat zij op den 23sten April man voor man stemde en er algemeen vóór was, zonder dat er wordt bijgevoegd, of meer dan honderd Polakken en andere vreemdelingen, die onlangs aan boord gekomen waren, geene stem uitbrachten. Noch op de *Enkhuijzen*, noch op de *Batavier* wordt van eenige uitzondering gewaagd. Zelfs liep er een gerucht, dat een matroos was gestraft, omdat hij als vreemdeling geweigerd had mede te stemmen.

Na de zuivering der grondvergaderingen, bestond er waarlijk geene reden tot verdere kunstgrepen. Gelukkig bewijst een journaal van de *Batavier*, dat er ten minste niet op commando werd gestemd. Nadat toch de eerste officier van dien bodem, ten aanhooren der gansche equipage, de proclamatie had voorgelezen, gevoegd bij het ontwerp, dat voor ieder ter inzage had gelegen, nam hij volgens de rol hoofd voor hoofd de stemmen op, waaruit bleek, dat slechts 48 er voor en 253 er tegen waren. Deze uitslag verbaasde hem en niet minder den Schout-bij-nacht Story, wiens vlag van de *Washington* woei.

Op last van dezen Schout-bij-nacht, riep de officier nogmaals de equipage op dek om te vragen, of ieder bij zijne meening volhardde. Allen gaven hierop een toestemmend antwoord, terwijl sommigen als reden van afkeuring opgaven eene vermoedelijke verlenging van dienst, anderen het afschaffen der gilden. Het schijnt er bij gebleven te zijn, doch geeft niet de minste opheldering aangaande het al dan niet uitsluiten van vreemdelingen. Volgens eene aanteekening uit de verballen van Spoors, hadden 6329 zeelieden voor en 1200 tegen het ontwerp gestemd, waaruit zoowel blijkt, dat ieder naar goedvinden kon stemmen, als dat het aantal onbevoegd verklaarden stellig niet groot was.

Vóór den slag bij Kamperduin, had toch de Republiek op de vloot 15.000 man in dienst, van welke 3000 in Oost en West; van de overige waren duizenden in 's vijands handen geraakt of gestorven, die in April van het volgende jaar niet waren vervangen. Op den uitslag der geheele stemming had die van het zeevolk echter geen overwegenden invloed.

Zoodra de aanneming der Constitutie bekend was, besloot het bewind tot een nationaal feest, waarbij het de vlotelingen niet vergat. Drie dagen voor het feest verscheen een nieuw reglement op de uniformen der zeeofficieren, wier rangen hoofdzakelijk door epauletten en borduursel werden aangeduid. Honderd onderofficieren en matrozen werden uit Hellevoet ontboden, om te 's Gravenhage deel te nemen aan het feest. Op alle schepen verstrekte men de gebruikelijke hoeveelheid wijn, pijpen en tabak. Den 19^{den} Mei, voor de feestviering bestemd, moesten ook de vlaggen geheschen en driemaal 21 saluutschoten gelost worden. Het uitzicht op een vroolijken dag zal zich ongetwijfeld voor vele schepelingen, die zich om de politiek weinig bekreunden, wel verwezenlijkt hebben. Niet voor de burgerij, die zich op den feestdag ontstemd gevoelde, zoodat de rechte geestdrift bij het officiële feest van den 19^{den} Mei ontbrak.

Dit was de schuld der Constitueerende Vergadering zelve, die in meer dan een opzicht de thans gevierde grondwet had geschonden. Niet alleen had zij, ruim vier weken voor de aanneming het voorloopig Uitvoerend Bewind bestendigd, als ware dit op grond der Constitutie benoemd; doch zij had ook, wat erger was, om zeker te zijn van de meerderheid in beide Kamers, den 4^{den} Mei

eenvoudig geproclameerd, dat een gedeelte harer leden in de Eerste, een ander in de Tweede zitting zou nemen, hetgeen velen als ongrondwettig af keurden. De Generaal Daendels, wegens een gesprek met den Franschen Gezant de la Croix ter verantwoording geroepen, was op den dag van het feest naar Parijs om zich van de medewerking van het Directoire te verzekeren, dat in de eerste dagen van Juni zijn Gezant uit den Haag terugriep. Welke vermoedens de leden van het Uitvoerend Bewind koesterden, aangaande het onverwacht vertrek van den Generaal, is overvloedig op te maken uit hunne bewoordingen, als ware het eene schandelijke desertie. Zij moesten wel beseffen, dat hun iets boven het hoofd hing en dat zij bij de vele en luide klachten over willekeur en geldverspilling niet op den steun der menigte konden rekenen. Tallooze vertoogen in schotschriften en periodieke blaadjes, waarvan zij de *Politieke Blixem*, de *Constitutioneele Vlieg* en de *Revolutionaire Vraagstuk* met name aanduiden, doch waaronder ook de *Politieke Donder*, het *Waakzaam Oog* e. a. behoorden, noopten hen zelfs tot maatregelen ter beteugeling van de drukpers. Zij hadden echter de algemeene achting verbeurd en vonden geen beklag, toen Daendels den 10^{den} Juni teruggekeerd en door de Fransche troepen te 's Gravenhage feestelijk ingehaald hen twee dagen later met krijgsvolk uiteendreef. Hij beoogde nochtans met deze gewelddadigheid niet de omverwerping, maar de getrouwe nakoming der onlangs aangenomen grondwet. Tot eer van hem moet gezegd worden, dat hij niet verder ging, en de nadere regeling overliet aan vijf der Agenten, die onder het Uitvoerend Bewind verschillende departementen als Ministers hadden beheerd. Deze hielden alles aan den gang, totdat de verkiezingen waren afgelopen, en verantwoordden zich later in eene Memorie aan de Eerste Kamer. Jacob Spoor, de Agent van Marine, trad hierbij zeer op den voorgrond. Hij opende den 13^{den} Juni het tusschenbestuur, dat echter slechts zes weken duurde.

Dienzelfden dag sprak de Hooge Zeekrijgsraad den Vice-Admiraal de Winter vrij, wegens zijn gedrag in de actie bij Kamperduin. Hiertegen valt niets te zeggen; want hij had zich tot op het uiterste lofwaardig gekweten. Nochtans heeft deze uitspraak over de Winter en de officieren van de *Vrijheid*, daags na de omwenteling door Daendels bewerkt, en voor dat het gedrag der andere bevelhebbers onderzocht was, iets opmerkelijks. Met reden kon Bloys van Treslong, boven wiens hoofd zich donkere wolken samenpakten, in het door hem in 1799 te Leiden uitgegeven „*Voorloopig bericht*” zeggen: „*Hoe toerallig loopt alles samen!*” Zelfs vonden de Vice-Admirals Sels en van der Beets en Kapitein Schierhout, drie leden van den Hoogen Zeekrijgsraad, deze uitspraak nog ontijdig; maar de meerderheid zegevierde. Andere officieren werden later insgelijks met meer of minder lof vrijgesproken, doch niet allen. De Kapitein-Luitenant Souter van de *Batavier* werd vervallen verklaard van alle militaire charges, onbekwaam om te dienen en veroordeeld om op het schavot, na het verbreken van zijn zijdgeweer, met het zwaard over het hoofd te worden gestraft. Daarna zou hij eerst voor tien jaren in een tuchthuis opgesloten en dan voor twintig jaar gebannen worden. Den 13^{den} Februari van het volgende jaar werd het eerste gedeelte van dit vonnis, te Nieuwediep, aan den wal ten uitvoer gelegd. Uit een verzoek tot voldoening der kostgelden van den provoost te 's Gravenhage blijkt, dat de tweede stuurman van de *Batavier* in het begin van Juni was ontslagen.

Minder onteerend, doch niettemin zeer hard klinken de vonnissen, geveld over den Schout-bij-nacht Bloys van Treslong, den Kapitein-Luitenant Polders en twee andere bevelhebbers. De eerste, over wien de Winter zich bij het onderzoek zijner eigen zaak alleszins bezwarend had uitgelaten, werd toch met verzwaring van den gedanen eisch, wegens verregaand plichtverzuim en ongehoorzaamheid aan de bevelen van den opperbevelhebber, vervallen verklaard van al zijne militaire betrekkingen en veroordeeld in de kosten. Polders, die onder hem gediend had,

mocht wegens nalatigheid en begane misslagen, gedurende twee jaren slechts als tweede officier op een oorlogsschip dienen en moest zich de helft der kosten getroosten. De drie jongste leden van den Hoogen Zeekrijgsraad velden het vonnis, met den President; dezelfde leden, die het oordeel over de Winter vroeger ontijdig genoemd hadden, waren er bepaald tegen en zelfs voor eene volledige vrijspraak. Volgens eene aantekening uit de verballen van Spoor mochten de Kapitein Musquetier van de *Leyden* en de Kapitein-Luitenant Jacobson van de *Cerberus* een jaar lang niet commandeeren, de laatste zelfs niet, na eerst gedurende drie jaren gesuspendeerd te zijn.

Bloys van Treslong liet zich in het gemelde „*Voorloopig bericht*,” dat hij tot eigen verantwoording uitgaf, zeer spijtig uit over den loop van het geding. Hij beweerde, dat zijne positie gedurende het gevecht inderdaad voordeelig was geweest, en dat men eerst na den ongelukkigen afloop, andere oorzaken buiten zich zelve zoekende, hem tot slachtoffer had gekozen. Hij beriep er zich op, dat het doorbreken der linie, als eene voorname reden van de nederlaag aangemerkt, noch voor, noch achter de *Brutus* was gelukt, noch op de plaats, waar deze eigenlijk had moeten liggen. Dit en andere door hem aangevoerde punten pleiten zeer in zijn voordeel, en laten geen twijfel, of hij heeft, waar veler gedrag verschoonend werd beoordeeld, eenigermate tot zondenbok gediend. De smet, door het vonnis op hem geworpen, bleef echter niet levenslang op hem rusten, daar hij tien jaren later, door een ander bestuur, bepaald om zijn gedrag bij Kamperduin in zijn goeden naam en zelfs in den verloren rang werd hersteld.

Den 31sten Juli 1798 eindigde het tusschenbestuur, dat inmiddels R. J. Schimmelpenninck als Gezant naar Parijs had afgevaardigd. De nieuwe Kamers benoemden den 16^{den} Augustus een Uitvoerend Bewind van vijf personen, waarna alles overeenkomstig de Constitutie ingericht en voorloopig meer bestendig was. Hoewel ook de zuinigheid van dit nieuwe bestuur, vooral met het oog op den verachterden staat der geldmiddelen, veel te wenschen overliet, zoo oogstte dit toch meer bijval dan het vorige, omdat het zich door onbaatzuchtigheid en vooral door gematigdheid kenmerkte. Het schonk velen, die om staatkundige redenen nog altijd in hechtenis zaten, onder welke ook de vroegere Raadpensionaris van de Spiegel, de vrijheid.

Onder al de staatsberoeringen in de eerste helft van 1798, had de vloot slechts verdedigenderwijze behoeven te handelen. De berichten van 's lands schepen in verwijderde oorden behelsden ook weinig belangrijks. De *Pollux* en andere bodems indertijd met den Vice-Admiraal Braak naar Suriname gezeild, kruisten nu en dan in de nabijheid der kust. Den 30sten April was een brief ontvangen van Kapitein Wiertz, die nog met de *Medea* te Curaçao lag, waaruit bleek, dat eene landsbrik van 14 stukken, gevoerd door den Kapitein-Luitenant Heshusius, in September des vorigen jaars op een kruistocht bij het genoemde eiland was slaags geweest met twee kleine Engelsche vaartuigen, die met goed gevolg bevochten waren, zonder dat men hen echter daarna, wegens de onbezeildheid der brik, had kunnen achterhalen.

Bij eene tweede ontmoeting in November, toen dezelfde brik, onder denzelfden bevelhebber, naar de kust was gezonden om levensmiddelen te halen, had de bemanning zich andermaal dapper gekwet, doch reeds in het begin van den strijd haren bevelhebber verloren.

Ondanks het weinige, dat van de geringe scheepsmacht in de koloniën te wachten was en den noodlottigen afloop der meeste ondernemingen, bleef de hoop op betere tijden levendig. Vroeg in het voorjaar van 1798 lagen weer twaalf linesschepen, benevens een gelijk aantal fregatten en kleinere vaartuigen gereed, waaronder eenige nieuwe.

Aangezien de Winter, op zijn woord teruggekeerd, doch niet uitgewisseld, vooreerst niet mocht dienen, berustte het opperbevel bij den Schout-bij-nacht Story, wiens vlag ter reede van Texel

woei op de *Washington*, die thans gekoperd was. Onder hem commandeerde op de *Brutus*, ter reede van Hellevoetsluis gelijk hierboven is gezegd, Kapitein Riemersma die toch niet meer berekend scheen voor de hem opgelegde taak; want hij werd in Augustus vervangen door den onlangs benoemden Schout-bij-nacht Gervais. Deze heesch den 9^{den} Augustus zijne vlag op de *Oldenbarneveld* en Riemersma vertrok den 16^{den}, als gepensionneerd Vice-Admiraal, zoo als het gewezen Comité van Marine dit indertijd had gewild.

Over het geheel drukte het tegenwoordig bestuur der marine in vele opzichten de voetstappen van het vorige, gelijk uit de organisatie van het corps zeeofficieren blijkt, waarbij vroegere plannen gevolgd en de rapporten, den 20sten November 1797 door het Comité van Marine verlangd, geraadpleegd werden. Er verliep echter nog eenige tijd eer alles behoorlijk geregeld was, blijkens een gedrukt exemplaar, onder den titel van „*Rangschikking van het corps zeeofficieren, overeenkomstig het plan van organisatie, bij de voormalige Nationaale Vergadering den 28sten Maart 1797 gearresteerd. In den Haag ter 's lands drukkerij 1799.*”

Het tegenwoordig bestuur legde insgelijks meer welwillendheid aan den dag jegens hen, die vroeger onder den Stadhouders hadden gediend, tot ergernis van sommige jongere officieren, wier kans op eene goede plaatsing en bevordering dientengevolge zeer verminderde. Sommige zeeofficieren, die om dezelfde reden als de Winter tijdelijk niet op een actief schip geplaatst mochten worden, bezigde men op andere wijze. Twee hunner kregen zelfs eene zeer merkwaardige bestemming. Uit vele nog voorhanden brieven blijkt, dat de Kapitein-Luitenant Lancaster den ganschen zomer op de Hollandsche en Zeeuwsche stroomen kruiste met de *Vlieg*, tot oefening van cadets, die evenals hij uit de krijgsgevangenschap teruggekeerd waren. Eene dergelijke taak werd den Kapitein-Luitenant Siccama opgedragen, die maanden lang op de Zuiderzee kruiste met de *Arend*, eene brik geheel tot instructie-vaartuig ingericht, evenwel niet ten behoeve van jeugdige krijgsgevangenen, maar tot opleiding van jongelieden voor 's lands zeedienst. Zijne brieven behelzen menige wetenswaardige bijzonderheid, waarover hier niet kan worden uitgeweid. Met het oog op de klachten over de onbedrevenheid van het jongere personeel, zal ieder de bestemming der genoemde officieren wel onder de zeer doelmatige verordeningen van het toenmalige bestuur rangschikken.

Wie echter de tot hiertoe verkregen uitkomst vergelijkt met de buitensporige taal, sedert drie jaren door sommige woordvoerders gebezigd, zal onwillekeurig moeten glimlachen. Zelfs het kleine eskader onder den Vice-Admiraal Raders, tot versterking der zeemacht in West-Indië bestemd, dat na den slag bij Kamperduin ter reede van Texel weken lang zoogenaamd zeilklaar lag, was ten slotte niet vertrokken. Eerst achtte de bevelhebber de fregatten te oud en te slecht voor eene reis om de noord gedurende het ongunstige jaargetijde; daarna kwamen ook andere redenen te berde, totdat zich vijandelijke schepen voorgaats vertoonden en de oude geschiedenis weder aanving. Van eene gemeenschappelijke onderneming met de Fransche vloot, waartoe in de noordelijke en westelijke havens des rijks eenige toerusting gemaakt schenen te zijn, was volstrekt niets gekomen, omdat het bestuur te Parijs dat plan op de achtergrond had geschoven in het belang van een ander, waartoe het eskader van Toulon moest dienen.

Dit was den 20sten Mei onder zeil gegaan en had den Generaal Bonaparte met diens leger overgebracht naar Egypte, waar de meeste schepen, op de reede van Aboukir, in het begin van Augustus door Nelson veroverd of vernield werden. Terwijl de algemeene aandacht hierop gevestigd was, viel in de Westersche zeeën niets van beteekenis voor. Wel had men hier over een tocht naar Ierland gesproken, dien echter de Schout-bij-nacht Meurer in een schrijven van 3

Juli te recht voor ondoenlijk hield, omdat de Engelschen onze zeegaten blokkeerden en de Noordzee vol was van hunne schepen. Het tusschenbestuur had daarop den 13^{den} Juli een geheim besluit genomen om zoodra mogelijk de *Furie* en de *Waakzaamheid* uit te zenden, welker bevelhebbers eene dubbele instructie kregen, waarvan de eene op een tocht naar West-Indië en de andere, die geheim bleef, op een tocht naar Ierland doelde. Beide fregatten lagen weldra gereed, maar konden wegens de blokkade niet uitzeilen. Men begon zelfs te duchten, dat de Engelschen, die in Mei eene vrij dwaze landing bij Ostende hadden beproefd, zich ook hier niet altijd uitsluitend tot eene blokkade zouden bepalen.

Na den slag bij Kamperduin had men zich, ter reede van Texel en elders, op eene mogelijke landing voorbereid. Nu ging men deze in verband brengen met de plannen der uitgewekenen te Leer en andere plaatsen op de grenzen, waarheen zich na den 12^{den} Juni ook eenige heftige republikeinen hadden begeven. Dienaangaande bevatte o. a. de „*Constitutioneele vlieg*” van half Augustus bijzonderheden, weldra door nadere gevolgd, die wel de algemeene opmerkzaamheid moesten trekken. Het Bewind, dat er meer in zag dan een praatje, liet in September den staat der verdedigingsmiddelen bij de voornaamste zeegaten opnemen door den Schout-bij-nacht Story, wiens eerste rapporten niet zeer bevredigend luidden.

Hij achtte den 20sten September over het geheel onze kusten te zeer van troepen ontbloot, en vond de batterijen langs de Maas en bij Goeree „*van alles, maar principaal van de noodige canonniers en officieren geheel onvoorsien.*” Volgens een nader bericht den 23sten September gezonden door den Schout-bij-nacht Gervais, die eene conferentie had gehouden over de verdediging van Voorne en Goeree, waren echter de batterijen in goeden staat „*en genoegzaam ja zelfs overbodig van 't nodige geschut voorzien, zoo ook van ammunitie.*” De *Oldenbarneveld*, de *Brutus* en de *Kortenaer* zouden de reede wel kunnen verdedigen, en desnoods 300 man leveren om aan den wal als artilleristen te dienen. Den commandanten der schepen te Vlissingen, Brouwershaven en den Briel was order gezonden om op alle mogelijke voorvallen nauwkeurig te letten.

De Schout-bij-nacht Story, het meest bezorgd voor Texel, waar zich inderdaad slechts weinig troepen bevonden, was terstond derwaarts gereisd. Zijn vlaggenkapitein T. F. van Capellen, die veertien dagen geleden had geschreven:

„*daagelijks word de Engelsche vloot nog van de kusten gezeint, en zijn eenige schepen van dezelve roodgaats en van de rheed te zien,*” meende den 21sten September insgelijks, dat het Texel zou gelden en vreesde dat er te veel gerekend werd op het volk der schepen, dat men wel noodig zou hebben tot verdediging der reede.

Over de heerschende stemming was niet te klagen. Eene samenzwering op de *Utrecht* ontdekt, waarover nader, scheen een op zich zelf staand feit zonder staatkundige beteekenis. Zoodra Story aan Den Helder was, rangschikte hij volgens zijn schrijven van 24 September 's lands schepen zoodanig langs den noord- en den zuidwal, dat de vijand, na de batterijen gepasseerd te zijn, „*zig absolut tusschen twee ruuren moest begeeven.*” Hij liet uit voorzorg eenige tonnen uit het groote gat wegnemen, en berichtte, dat 350 van de beste soldaten gereed stonden om op het eerste sein naar Texel te worden overgebracht.

Over het algemeen was voor de eilanden langs de noordkust te weinig gedaan, waarop Kapitein Krafft, die zich met de *Dolphijn* bij Vlieland bevond, uitdrukkelijk wees. Doch het kwam vooreerst niet tot verwezenlijking der gevreesde plannen. De laatste maanden van 1798 kenmerkten zich, wat de zeemacht betrof, voornamelijk door het verlies der beide fregatten die sedert Juli zeilklaar lagen.

Frankrijk had den Ieren weder een onbeduidenden bijstand gezonden, verlangde iets dergelijks van de Bataafsche Republiek en deed in October voorstellen tegen het volgende jaar. Misschien bewoog dit het bestuur tot de uitvoering van het bestaande plan; want zoodra de Engelschen het zeegat van Texel eene wijle verlieten, staken de *Furie* en de *Waakzaamheid* den 23sten October in zee om zich naar Ierland te begeven. Het baatte niets, dewijl beiden eenige dagen later den vijand in handen vielen, volgens de eerste geruchten, bijna zonder slag of stoot. Zoodra de Winter dit had gelezen in de *Haagsche courant* van den 12^{den} November, wendde hij zich tot den Agent van Marine om zijne verontwaardiging te betuigen over de onkunde en lafhartigheid der beide commandanten, tevens voorstellende om voortaan alle bevelhebbers, die hunne schepen overgaven, eer alle middelen tot verdediging waren uitgeput, zonder genade met den dood te straffen. De Agent, die bij een geheim schrijven van 13 November 1798 dit aan het Uitvoerend Bewind mededeelde, achtte de bestaande wetten gestreng genoeg, indien zij uit kwalijk geplaatste menschenliefde slechts niet te zacht werden toegepast. Het Uitvoerend Bewind opperde bezwaren tegen het gedane voorstel, dat in het onderhavige geval ook minder toepasselijk was, daar de *Waakzaamheid* na den slag bij Kamperduin niet behoorlijk nagezien, terstond water ingekregen, en de *Furie* in het gevecht dooden en gewonden bekomen had. Overigens was de meening van den Agent over het voldoende der bestaande wetten ten volle gegrond, zoo als de ondervinding niet dan al te spoedig duidelijk leerde.

Nooit had de Nederlandsche zeemacht, naar evenredigheid van hetgeen zij uitrichtte, meer geleden, dan na de omwenteling van 1795. Al hare ondernemingen waren mislukt en verreweg de meeste schepen, welke de Bataafsche vlag buitengaats hadden ontplooid, waren eene prooi des vijands geworden. Toch lag er, dank zij de aanhoudende krachtsinspanning der laatste jaren, nog een vrij aanzienlijk materieel in de havens, waarop de inboorling met welgevallen staarde, doch hetwelk den vijand geenerlei ontzag inboezemde. Zelfs begon de vrees veld te winnen, dat in den vreemde iets tegen de binnengaats liggende schepen werd beraamd. Waarlijk een donker uitzicht voor bewindslieden en bevelhebbers, wien het niet verborgen kon zijn, dat de kunstmatig verkregen volksgeest slechts een bedriegelijken steun opleverde. Men had de Oranjegezindheid der menigte onderdrukt, maar niet uitgedoofd. Wie het tegendeel meende bedroog zich. Dientengevolge stond het Bataafsche gouvernement met al zijne aanhangers op een krater, waar het onderaardsche vuur overal werkte. Eerlang zou het de gelegenheid krijgen te ervaren, in hoeverre het vooralsnog bij machte was eene uitbarsting te verhoeden of te beteugelen.

HOOFDSTUK XI.

Maatregelen tot verdediging van kusten en zeegaten in 1799. — Eerste vijandelijkheden, — Landing der Engelschen, — Overgave van 's lands eskader in de Vlieter. — Engelschen en Russen in Noord-Holland. — Hun aftocht. — Rampzalige gevolgen hunner onderneming voor het personeel en het materieel der Bataafsche vloot.

Ten gevolge der nieuwe coalitie tusschen Groot-Brittanje en Rusland, waarbij na het Congres van Rastadt ook Oostenrijk zich aansloot, daagden in de eerste maanden van 1799 in Italië, Zwitserland en Duitschland legers op, tot bestrijding van Frankrijk.

Het Directoire riep uit dien hoofde een gedeelte zijner troepen terug uit de Bataafsche Republiek, die zich hierdoor op een hoogst ongelegen tijdstip van een zeer gewenschten steun ontbloot zag; want zij duchtte juist nu een reeds lang dreigend gevaar van den land- en den zee kant. Dit kon zelfs, in verband met veler ontevredenheid over de tegenwoordige orde van zaken, eene tegenomwenteling uitlokken en haren eigen staatkundigen ondergang na zich sleepen. Op de medewerking van een gedeelte der bevolking zouden de bondgenooten wel rekenen, evenals de Franschen in 1795.

Bij herhaling wees het Uitvoerend Bewind in April 1799 op het nakend oorlogsgevaar en vroeg tot goedmaking der gevorderde uitgaven eene som van twee millioen gld. Buitengewone maatregelen waren noodzakelijk, hoewel men over den aard van het gevaar zelf nog eenigermate in het onzekere verkeerde.

Eene waarschuwing van het Fransche bewind, dat het vermoedelijk in de eerste plaats Walcheren zou gelden, bleek ongegrond te zijn, en uit de bewegingen der Engelsche schepen, die zich gedurende den ganschen winter nu en dan in de nabijheid der kust hadden laten zien, was niets af te leiden.

Onder de weinige bijzonderheden in de zeegaten, behoorde het stranden van een Engelsch fregat, bezuiden de Haaks, in de maand Januari. De onzen hadden er nog een en ander van geborgen, eer de vijand zelf het in brand stak.

Voor het einde van Februari hadden de Britten een Fransch kapertje veroverd, terwijl de onzen wegens het ijs niet tusschenbeiden konden komen. Vervolgens beginnen de rapporten weer van schepen voor den wal, welker aantal echter gering was.

Met het oog op de loopende geruchten en ingewonnen tijdingen, moest het gouvernement zich intusschen op tegenweer voorbereiden. Het stelde, wat de verdediging van kusten en zeegaten betrof, eene groote mate van vertrouwen in den Schout-bij-nacht Story, den commandant-en-chef van 's lands vloot, op wien dus eene zware verantwoordelijkheid rustte.

Met reden kon deze vlagofficier later, nadat hem verraderlijke bedoelingen waren toegeschreven, zich op de thans gevoerde correspondentie met den Agent van Marine beroepen. Zijne brieven toch getuigen zoowel van doorzicht als van goede trouw, waartoe hij door woord en daad ook anderen zocht op te wekken. Op zijn verlangen kreeg het garnizoen aan Den Helder eenige versterking. Hij betreurde het ontijdig opruimen der strandbatterijen ten zuiden van Kijkduin, die volgens anderen eer verstoven dan weggenomen waren, en in elk geval slechts van betwistbaar nut waren, zoo lang men nopens de plaats der landing in het onzekere verkeerde.

Den 30sten Maart, terwijl vele schepen in het Nieuwediep en nog slechts enkele op de reede lagen, schreef de Schout-bij-nacht, dat hij alle kapiteins bij voorraad had geïnformeerd van de positie, welke zij op de reede moesten nemen, zoodat hunne schepen „*gezamentlyk eene linie aan de zuyd- en de noordwal formerende, voor eene goede defensie het best gesitueerd zijn.*”

's Anderen daags, bij de gebruikelijke feestviering ter eere van het ontrollen der Bataafsche vlag, die wegens het seizoen tot zoolang was uitgesteld, sprak de Schout-bij-nacht in zijne looporder van de eer der vlag, en van de trouw aan volk en wet, er op wijzende, hoe de Republiek, trotsch op de diensten vroeger door hare vlotelingen bewezen, ook nu de dreigendste gevaren rustig tegemoet zag. Iets later vond zijn beroep op de gezindheid der bemanning, tot leniging van den nood in de overstroomde gewesten, een zoo gunstig gehoor, dat men alleen op de schepen van Texel nagenoeg 4000, en met inbegrip van die op de Maas en in Zeeland 5834 gld. collecteerde, hetgeen werkelijk veel is, als men nagaat, dat de collecte in het geheele land slechts 200.000 gld. opbracht.

Ofschoon nu dergelijke hulpvaardigheid niets bewijst voor de gehechtheid van het zeevolk aan het bestaande gouvernement, zoo pleit deze bereidwilligheid toch wel eenigermate voor de goede verstandhouding tusschen den commandant en zijne ondergeschikten. Story had zich steeds bevlijigd haar te bevorderen, door sommigen het gevraagde ontslag te bezorgen, anderen den dienst te veraangenamen. Hoe weinig men op dit tijdstip eene staatkundige beweging onder het zeevolk te duchten had, scheen te blijken uit de zeldzame gevallen, waarin men de bestaande strafbepalingen behoefde toe te passen. Heeft Story zich dienaangaande te veel voorgesteld, dan is zijne dwaling te verklaren uit de algemeene stelling, dat men zoo licht gelooft wat men hoopt.

Op de Maas waren enkele gevallen voorgekomen, waarin de publicatie van den 1sten Maart 1797 was toegepast. Den 2^{den} December 1798 had een matroos geroepen „*Oranje boven!*” waarvoor hij door den beul van Haarlem op een schavot te Hellevoet was gegeeseld, gebrandmerkt en vervolgens naar het tuchthuis te Gouda gezonden. Den 21sten Januari 1799 had een man van de *Kortenaer* hetzelfde gedaan en bovendien de constitutie vervloekt. Weinige dagen later was iets dergelijks op de *Scipio* voorgevallen, waarvoor insgelijks iemand gegeeseld en gebrandmerkt moest worden. Aangezien de vorige rekening van den „*meester van den scherpen zwaarde*” nog al hoog geloopt was, wilde Kapitein Everts, ter besparing van kosten, de executie der beide laatsten gelijktijdig doen plaats hebben, hetgeen den 16^{den} Maart geschiedde.

Van dergelijke uitingen had men ter reede van Texel niets bespeurd; want het gemelde oproer onder de equipage van de *Utrecht*, ofschoon zeer bedenkelijk, had geene staatkundige beteekenis gehad. Het schijnt eene poging geweest te zijn der vele aan boord zijnde Polakken, Croaten en andere vreemdelingen om zich van het schip meester te maken, waarop een langdurig onderzoek volgde, dat eerst tegen het einde van Februari tot het straffen der schuldigen leidde. Vier matrozen werden gehangen, drie andere met den strop om den hals afgestraft, met vijf of zes jaren tuchthuis en daarna eeuwige ballingschap. Nog zes anderen kregen zware straf, zoodat het bij dertien bleef, daar sommigen zich uit de voeten gemaakt hadden. Aangenomen dat het gebeurde op de *Utrecht* niets was, dan een boosaardig plan door buitenlanders gesmeed; dat het deserteeren van het volk aan Den Helder, waarover Story klaagde, volstrekt geene andere reden had, dan om den dienst te ontloopen of nieuw handgeld te krijgen: zoo was zulk eene bemanning toch licht in beweging te brengen, zoodra de reeds aangeduide middelen werden beproefd.

De schrik voor geeseling en brandmerk had de op de vloot heerschende stemming onderdrukt, doch niet veranderd. Zelfs hoorde men later, dat zij, die in den slag bij Kamperduin geenerlei staatkundige gezindheid hadden aan den dag gelegd, in hunne gevangenis te Portsmouth onderling vochten, hetzij voor of tegen den Prins.

Aangaande de officieren moet hier worden opgemerkt, dat na den slag bij Kamperduin, en vooral nadat het gouvernement in den zomer van 1798 gematigder van denkwijds was geworden, velen van de vroegere marine zich tot dienstneming bereid verklaard en eene aanstelling ontvangen hadden. Onder hen behoorden de genoemde vlaggenkapitein van de *Washington* T. F. van Capellen en de Kapitein-Luitenant van Kervel, thans op denzelfden bodem, die na vroeger door de Winter in scherpe bewoordingen gelaakt te zijn, eenige weken geleden, op uitdrukkelijke aanbeveling van denzelfden admiraal weder geplaatst was. De politieke overtuiging van hen en anderen liet men in het midden, en zij kan ook onbesproken blijven, zoolang deze zich niet in daden openbaarde.

Met betrekking tot Kapitein de Jong, die sedert de omwenteling onafgebroken was in dienst gebleven en later toch zoo hoogst ongunstig werd beoordeeld, mag in het belang der waarheid niet worden verzwegen, hoe oprecht hij zich scheen te verheugen over de genomen maatregelen van tegenweer. Den 4^{den} Mei, schreef hij:

„Gisteren een wandeling aan wal doende, zag ik met bijzonder genoegen de verandering die er op de grote batterij gemaakt word, eene verhoging tot 6 roet en de stukken op kustaffuiten, maakt eene merkelijke verbetering. Was er maar meer volk, UEd. ignoreerd voorzeker niet, dat onze chef genoodzaakt is 400 schepelingen voor de batterijen aan land gereed te houden. Van de Revolutie wandelden wij verder na Kijkduin en zagen 12 à 13 vijandelijke schepen; zij observeeren ons nauw en komen zomtijds met een geheele vloot voorgaats, alwaar zij zig in twee divisiën verdeelen, een om de noord en een om de zuid, die zig om de twee à drie dagen weder voorgaats vereenigen. Meermaalen heb ik de eer gehad met U te spreken over eene onderneeming van hunne zijde, en ik blijf bij mijn gevoelen persisteeren, dat is ver af te zijn van het voor onmogelijk te houden.“

Deze woorden pleiten voor den schrijver. Andere stukken getuigen van denzelfden geest en leveren zelfs geen spoor van bewijs, dat sommigen het destijds niet oprecht meenden met de zaak, die zij dienden.

Den 12^{den} April kwam de *Washington* (76), het vlaggenschip van Story, die zich aanvankelijk wegens dienstzaken nogal vaak moest verwijderen, uit het Nieuwediep op de reede. Andere bodems volgden, zoodat aldaar voor het einde van Mei, behalve de kleinere en het genoemde vlaggenschip, lagen de *Leijden* (68), de *Cerberus* (68), de *de Ruyter* (68), de *Utrecht* (68), de *Gelderland* (68), de *Batavier* (54), de *Beschermer* (54), de *Amphitrite* (44), de *Mars* (44) en de *Hector* (44).

Op de Maas, waar de Schout-bij-nacht Meurer sedert den 3^{den} April op het wachtschip de *Kortenaer* commandeerde, stonden de actieve schepen onder den Schout-bij-nacht Gervais, wiens vlag van de *Oldenbarneveld* (68) woei, omdat Meurer zelf, tot dusverre niet uitgewisseld,

niet handelend mocht optreden. Men was er op alles voorbereid, zoodra bericht was ontvangen van buitengewone uitrustingen in de Engelsche havens.

Te Vlissingen, waar zich, evenals op andere plaatsen in Zeeland, kleine Nederlandsche en Fransche vaartuigen bevonden, commandeerde Kapitein Zoeteman het wachtschip de *Walcheren*. De kleine bodems, die in het voorjaar op de Eems en bij de Friesche gaten lagen, stonden onder het bevel van den Luitenant Oudkerk Pool. Terwijl de Luitenant Bok, ter versterking derwaarts gezonden, zich in Mei met de *Crash*, een in dienst gestelden Engelschen prijs, binnendoor van Harlingen naar Delfzijl wilde begeven, geraakte dit vaartuig bij Ameland aan den grond. Later werden andere bodems naar Delfzijl en de Wadden gedetacheerd, waarover tegen het einde van Juni het generaal commando, met uitdrukkelijken last tot goede defensie en protectie van den koophandel aan den Kapitein-Luitenant van Kervel werd opgedragen.

Deze was kort tevoren betrokken geweest in een tamelijk onbeduidend voorval ter reede van Texel, dat later veel opspraak verwekte. Mevrouw Rodney, de weduwe van den Britschen admiraal, onlangs uit Frankrijk gekomen, hield zich, na eerst Rotterdam en Amsterdam te hebben aangedaan, met hare beide dochters en eene dienstbode omstreeks dezen tijd eene wijle aan Den Helder op, voornemens om van daar met een koopvaarder naar Engeland over te steken, welk schip echter wegens de blokkade der kust niet zeilde. De Schout-bij-nacht Story, dit vernomen hebbende, liet aan de genoemde dame een wenk geven, dat hij bereid zou wezen haar, op eigen verzoek met een parlementair vaartuig naar de Engelsche vloot te doen geleiden. Dit was gebeurd, en Story meende dat van Kervel, dien hij met het overvoeren van dit gezelschap belastte, hierbij gelegenheid zou hebben de vijandelijke macht eens op te nemen. Hij gaf er den Agent van Marine kennis van, met overlegging van alle hierover gewisselde stukken, en achtte het eerst later noodig zich op dit punt uitvoerig te verantwoorden, omdat men het verblijf dier personen aan Den Helder, in verband met de stemming die zich aldaar openbaarde „*speculatief*” had genoemd. Dit was louter verdachtmaking, omdat er waarlijk geene vreemdelingen aan Den Helder behoefden te komen om de bewoners voor den Prins te winnen. Opmerkelijk dat juist van Kervel, een officier der oude marine, die hier mondeling of schriftelijk meer kon hebben gedaan, dan uit de officieel overgelegde stukken bleek, eenige maanden later, toen het straffen regende, nochtans ongemoeid bleef.

Gedurende Mei en Juni vertoonden zich zelden Engelsche schepen voorgaats. Op de kusten van Friesland en Groningen namen zij enkele kleine vaartuigen en viel bij een hunner ondernemingen den onzen eene vijandelijke jol met vijf man in handen. Oudkerk Pool, die hierover bij herhaling schreef, voegde er evenwel bij, dat hij die ondernemingen op de noordelijke kusten slechts voor een masker hield om de ware bedoeling des vijands te verbergen. De onzekerheid, welke dienaangaande heerschte, juist nu veel troepen opgevorderd waren, maakte den toestand zeer bedenkelijk. Rekenende op de onzijdigheid van Pruisen, verontrustte het bestuur zich minder over hetgeen de uitgewekenen op de oostelijke grenzen konden beproeven, maar des te meer over de kusten en zeeplaatsen, die het niet behoorlijk kon bezetten. Van omtrent 30.000 man Fransche en Nederlandsche troepen, waaruit de gansche beschikbare macht bestond, lagen 5.000 in Zeeland, dat men in oogenblikkelijk gevaar achtte, 10.000 in Holland en een gelijk aantal onder Dumonceau in de noordelijke gewesten, terwijl 3000 man, onder den Generaal Brune als opperbevelhebber, tot reserve overbleef.

Om spoedig bericht te erlangen wanneer eenig punt onmiddellijk werd bedreigd, stelde men langs de geheele kust seinposten en telegrafien, onder het oppertoezicht van den thans gepensionneerden Schout-bij-nacht van Woensel, die zich in deze veel moeite gaf. Den 24sten

Augustus zond hij nog een nieuw uitgedacht plan aan den Schout-bij-nacht Story, dat ten oogmerk had om met behulp van eenige stengen en raas alle letters van het alfabet te kunnen overbrengen. Vooralsnog gebruikte men eenvoudige toestellen, aan welke inrichting men op de noordelijke eilanden in de eerste dagen van Juli druk werkte. Zij, die er mede belast waren, moesten zoodra ieder oogenblik een aanval kon worden verwacht, bovendien een of meer mannen te paard gereed houden, om deze terstond als expressen te kunnen afzenden. Tegen dien tijd hoopte men, dat het leger een aanmerkelijken steun zou gevonden hebben in de onderwijl georganiseerde burgerwapening, die echter niet aan de verwachting beantwoordde, omdat velen zich op stuk van zaken poogden te onttrekken, zoodat het bestuur zelfs dwangmaatregelen moest nemen.

In Juli kreeg men nadere berichten van de toebereidselen in de Engelsche havens, en weldra hoorde men, dat op den 14^{den} dier maand schepen naar Reval gezeild waren om Russisch krijgsvolk aan boord te nemen. Nu verdubbelden de bevelhebbers in de zeegaten hunne waakzaamheid. De Schout-bij-nacht Meurer opperde zelfs bezwaar tegen het ontijdig binnenvallen der visschers, die reeds onrustbarende tijdingen verspreid hadden. Hij lokte een bevel uit, dat allen moesten zorgen voor zonsondergang binnen te zijn. De Schout-bij-nacht Story wilde nog verder gaan en de visschers doen konvoieeren of wel geheel binnenhouden. Dit schreef hij na zijne terugkomst uit Zeeland, waar hij op last van het gouvernement de verdedigingsmiddelen had geïnspecteerd; voorwaar een bewijs, hoezeer men zijn oordeel waardeerde en zijne goede trouw boven allen twijfel verheven achtte. Hij moest nog eene dergelijke reis doen naar de noordelijke gewesten, waar hij meende, dat van Kervel voor het oogenblik den vijandelijken euvelmoed wel voldoende zou kunnen breidelen. Zijn uitvoerig rapport over den staat van Zeeland luidde zeer bevredigend. Behalve het wachtschip te Vlissingen onder Kapitein Zoeteman, lagen op onderscheiden punten van de Zeeuwsche stroomen: twee brikken, vijf kanonneerbooten, zes branders en zes gaffelschuiten van de Republiek; bovendien op de Schelde drie korvetten, twee brikken en twee kanonneerbooten van de Franschen, onder den Schout-bij-nacht Castaignier. In overleg met dezen had Story, die het aantal der schepen voldoende achtte, slechts eenige verschikking noodig gevonden en bovendien het wegnemen van eenige tonnen en bakens gelast. Hij wees in datzelfde schrijven van 22 Juli op de verwarring, die het zou kunnen veroorzaken, als vele krijgsgewonden officieren, thans nog commandeerenden het bevel bij een aanval moesten overgeven. Vervolgens begaf hij zich naar Den Helder, vertoefde alleen den 27sten Juli aan boord van de *Washington*, en stak 's anderen daags om zich van het verdere zijner taak te kwijten naar Friesland over. Daar besprak hij de vereischte maatregelen met den Generaal Dumonceau, doch vond den algemeenen toestand wegens de inmiddels derwaarts gezonden barkassen en galeien zoo gunstig, dat hij te Amsterdam gekomen om eenige vaartuigen te huren, de Wadden veilig waande, er bijvoegende, dat hij binnen eenige dagen voor dat gedeelte der kust wel zou kunnen instaan.

Blijkbaar maakten de genomen maatregelen niet alle vijandelikheden op kleine schaal onmogelijk; want de Britten drongen met lichte vaartuigen tot in het Friesche gat door, waar zij den 11^{den} Augustus de *Crash* en eenige vischschuiten veroverden, andere in brand staken. De galei *Breijdel*, door de *Noodweer* en drie gewapende barkassen gesteund, bleef behouden. De *Weerwraak*, die onder Schiermonnikoog week, slechts tijdelijk. Zoodra toch de Luitenant van Maren, die er het bevel over voerde, des anderen daags ook hier vijandelijke barkassen en sloepen ziet naderen, besluit hij zijn bodem liever te vernielen, dan hem over te geven. Met

uitzondering van twee of drie geresolveerde mannen, zendt hij de equipage in de barkas naar den wal, waar in haast eene batterij is opgeworpen.

Na de stukken op de *Weerwraak* vernageld en de draaibassen over boord gesmeten te hebben, steekt hij den brand in het schip, dat ondanks de genomen voorzorgen slechts langzaam vuur vat. Eerst nadat de vlam uit het voorluik geslagen is, verwijdert hij zich onder eene hagelbui van kogels met de jol, evenals zij, die hem ten einde toe hebben bijgestaan. Hij bereikte echter zijn oogmerk, want de *Weerwraak* stond te vijf uren geheel in brand en sprong te acht uren in de lucht.

Minder slaagde hij aan wal, waar hij verplicht was den grooten hoop te volgen, omdat hij de batterij verlaten vond. De Engelschen, die haar vervolgens demonteerden en eenige stukken medenamen, kwamen evenwel niet verder dan het strand en trokken af, na eenige kleine vaartuigen veroverd of verbrand te hebben.

Dit bedrijf van het eskadertje, dat zich weken lang voor de noordelijke zeegaten had opgehouden, was het voorspel van de groote onderneming, waartoe de eerste scheepsdivisie met krijgsvolk denzelfden dag te Yarmouth onder zeil ging.

Wegens het onstuimige weder kon het wegnemen der tonnen in het groote gat van Texel, waartoe vroeger bevel was gegeven, eerst nu geschieden. De laatste merken, welke den vijand konden dienen, waren echter volgens de verantwoording van Story, bij zijne terugkomst aan boord niet verdwenen, waartoe hij terstond last gaf.

Hier en elders noemt hij weliswaar niet den juisten datum, doch uit de journalen van de *de Ruyter* en de *Batavier* blijkt, dat zijne vlag den 18^{den} Augustus weder op de *Washington* werd geheschen. Met denzelfden maatregel was in het Friesche gat te lang gedraald, daar men er volgens het journaal van de *Noodweer* niet voor den 15^{den}, dus na den aanval, waaraan de aldaar zijnde bodems hadden blootgestaan, de tonnen en eene baak stukhakte.

Dienzelfden dag bereikte de bovengemelde landingsvloot onder den Schout-bij-nacht Mitchell het eskader, dat zich onder den Admiraal Duncan voor Texel ophield.

Alvorens tot de volgende gebeurtenissen over te gaan, moet hier met een enkel woord gewaagd worden van de nogal drukke correspondentie, die in de laatste weken was gevoerd tusschen de commandanten van de Bataafsche schepen en van het voorgaats liggende Engelsch eskader. Den 4^{den} Juli, onmiddellijk na het vertrek van Story, had zich een parlementair vaartuig vertoond om een onzer officieren bij Duncan te brengen, die een onderhoud met Story verlangde. Kapitein van Braam, op dit tijdstip de reede commandeerende, zond er den Luitenant Hugues op af, die zeer goed ontvangen werd, doch weldra terugkwam, zonder dat iets van belang was voorgevallen, dewijl alles op een misverstand scheen te berusten. Wil men er eene bedekte poging in zien, om den Schout-bij-nacht Story te winnen, dan bewijst zulks toch in elk geval niets ten nadeele van dezen vlagofficier, die later een te onbezorgd toelaten van parlementairen afkeurde, en zelfs een besluit van het gouvernement op dit punt verlangde. De aangeknoopte onderhandeling betrof voornamelijk die vijf man, welke den onzen vroeger op de Eems in handen waren gevallen.

Hierover wisselde men den 23sten Juli weder van gedachten, waarvan het gevolg was, dat zij volgens de berichten van Kapitein van Braam, in ruil tegen eenige visschers, zouden teruggezonden worden. Den 2^{den} Augustus, terwijl Story en van Braam beiden afwezig waren, ontving Kapitein van Capellen weder een schrijven over hetzelfde onderwerp, waarbij de Britsche Admiraal tevens meldde, dat hij geen voorwendsel behoefde te zoeken om op de hoogte te komen, aangezien hij van den staat van zaken beter onderricht was, dan een officier dit zou kunnen doen. Drie dagen later hield Kapitein van Capellen het er voor, dat alles meer en meer

eenig roekeloos plan der Engelschen aankondigde, terwijl hunne nieuwspapieren zelfs den goeden wil der marine om zich te verweren in twijfel schenen te trekken. Dienaangaande voegde hij er deze merkwaardige woorden bij : „*Indien hierop hun plan alleen was gegrond, durf ik Uw wel zweeren, hadden wij niets te vreezen.*” Den 12^{den} Augustus vertoonde zich weder een parlementair voorgaats, met eene onbeduidende boodschap, waarop de Luitenant de Quartel het antwoord bracht, die na zijne terugkomst van de vijandelijke vloot, den 15^{den} Augustus rapporteerde, dat de Engelschen geenerlei bezwaar hadden gemaakt hem alles te laten zien. Tijdens zijn bezoek waren echter de schepen van Mitchell er nog niet, die eerst den 15^{den} aankwamen.

Deze gansche correspondentie scheen buiten Story omgegaan, die later verklaarde, dat evenals in de oostelijke provinciën des rijks, ter reede van Texel pogingen waren aangewend om op de stemming van het volk te werken. Hij noemde in het bijzonder den gewezen zee-officier van Braam, die zijn zwager, Kapitein Kolff, op de *Utrecht* bezocht en ook op andere schepen bezoeken afgelegd had. Wat hier en elders omstreeks dezen tijd door de aanhangers van den Stadhouder werd beproefd, om eene tegenomwenteling voor te bereiden, doet evenwel minder ter zake. Wel hoe de in dienst zijnde officieren en schepelingen zich kweten, toen zij, gebonden door hun eed, den bestaanden regeeringsvorm, waarmede velen hunner vermoedelijk volstrekt niet waren ingenomen, moesten verdedigen. In dit opzicht verkeert de militair, tevens burger van den staat, in een uiterst moeielijk geval. Bij de beoordeeling van zijn gedrag, onder zulke omstandigheden, kan men niet genoeg doordrongen zijn van de waarheid, dat het doel geenszins de middelen heiligt.

Den 21sten Augustus vertoonden zich enkele vaartuigen in het gat van Texel, waarvan een de parlementaire vlag voerde. Story zond het adviesjacht van Duinker om de dépêche te halen, hetwelk den volgenden morgen terugkeerde, zonder uitdrukkelijk verlof eene vijandelijke sloep met drie Engelsche officieren op sleeptouw hebbende. Deze brachten eene sommatie tot overgave voor hem en voor Kolonel Gilquin, den bevelhebber der kustbatterijen, welk stuk zonderling genoeg eene landing als geschied voorstelde. Story hield de Engelsche officieren aan boord, verzocht den Kolonel insgelijks te komen en weigerde hierop, evenals deze, in ronde bewoordingen aan den eisch gehoor te geven. De Engelsche officieren, die 's namiddags te half vier vertrokken, hadden meer gezien en gedaan, dan Story op dit tijdstip wist.

Behalve de exemplaren eener proclamatie van den Prins van Oranje en van den Britschen bevelhebber Abercrombie, die zij hem en Gilquin hadden overhandigd, was ten minste één exemplaar ter sluiks aan een jong Bataafsche officier in de handen gespeeld. Dit streed met het oorlogsrecht en moest op last van den Agent van Marine, tegelijk met diens aanmerkingen op de woorden der sommatie, ter kennis van den Britschen commandant worden gebracht, waaraan Story echter wegens den verderen loop der gebeurtenissen niet heeft kunnen voldoen. Maar die proclamatiën waren niet het eenige, dat eene gezindheid der bevolking, waarop alles was berekend, kon verlevendigen. Andere middelen werkten daartoe mede, waaronder vooral de berichten van de gebroeders Duinker en hunne equipages, die telkens met hunne adviesjachten op verkenning werden uitgezonden. De Luitenant Cluwen, die zich aan Den Hoorn op Texel bevond, schreef den 25sten Augustus, dat het allen groote oproermakers waren, die nooit zonder tijding voor de Oranjegezinden terugkeerden. Nu hadden zij een Engelschen commandant, dan Engelsche matrozen met oranje lint gezien. Een man in het rood met eene star op de borst had hun een papier ter lezing gegeven, half Engelsch, half Hollandsch. De Engelschen zouden eerlang in Texel komen en hadden wel vijf en twintig dergelijke vloten, als het thans niet lukte. Zij hadden geen gebrek aan loodsen en waren mild in het uitdeelen van guinjes en oranje lint. Een stuurman, aan Den Hoorn woonachtig, verzekerde volgens het

schrijven van den genoemden Luitenant, dat hij aan boord van een dier adviesjachten reeds thee had gedronken uit kopjes, waarop te lezen stond „*Vivat Oranje*.” Dergelijke zaken maakten ongetwijfeld een diepen indruk op de bevolking, schoon zich hiervan aanvankelijk weinig liet bespeuren aan boord der schepen, welker bemanning ieder oogenblik tot handelen kon worden geroepen. Wie zal echter uitmaken, zelfs gissen, wat in veler hart omging? Men stond toch niet tegenover een gewonen vijand, maar tegenover een, dien velen in den lande gaarne als overwinnaar en bondgenoot zouden ontvangen. De sommatie sprak van eene landing, zoodat het niet alleen op de reede en de aldaar liggende schepen gemunt scheen te zijn. Al deze redenen kunnen den Kapitein de Jong bewogen hebben in deze buitengewone omstandigheden het denkbeeld te opperen, om tot behoud der schepen een wapenstilstand met den Britschen admiraal te treffen, in afwachting van den uitslag der ondernemingen te lande. Story verwierp het geopperde denkbeeld. Hij liet den 26sten Augustus, terwijl eene schier ontelbare scheepsmacht zich voorgaats bleef ophouden, een te zeer naderend fregat verjagen en op de schepen alles tot het gevecht klaar maken.

Denzelfden dag trachtte de Kapitein-Luitenant Buyskes eenige vaartuigen met steenen bij de zuidelijke punt van den Rug te doen zinken; doch te vergeefs, omdat op de aangewezen plaats reeds een paar vijandelijke bodems lagen. Story had zich echter van die onderneming weinig voorgesteld en rekende tot verdediging der roede voornamelijk op het eskader, ondersteund door de Revolutie en de Unie, twee batterijen aan Den Helder, die te zamen 86 stukken voerden, doch aan de landzijde, waar zich nog geen spoor van de tegenwoordige fortificatiën bevond, gemakkelijk te nemen waren.

Terwijl de vijand, volgens de gedane seinen preparatie tot landen maakte, overtuigden zich de Kapiteins van Braam, van Capellen en de Jong, door eene wandeling naar Kijkduin, met eigen oogen van den staat van zaken. Zij rapporteerden, dat zij meer dan tweehonderd vijandelijke schepen hadden gezien, van welke de groote, behalve de Engelsche, ook eene Oud-Hollandsche of Prinsenvlag lieten waaien. Kapitein Huys lag met de *de Ruyter*, waarvan het journaal nog bestaat, op brandwacht en had alles tot het gevecht klaar doen maken. Zijne equipage sliep des nachts bij het geschut, zonder kooien. In den morgen van den 27sten, te half vijf, hoorde zij duidelijk vuren bij de Groote Keet en Calandsoog; later zag zij troepen in de duinen, zonder die evenwel te kunnen onderscheiden. Aanhoudend bleef men hetzelfde waarnemen, tot er des avonds te halfzeven bevel kwam, dat de *de Ruyter* zich naar de reede moest begeven.

Op andere schepen was het vuren insgelijks gehoord en de beweging aan wal gezien, doch had men uit enkele tegenstrijdige berichten niet kunnen opmaken, wat er eigenlijk voorviel, tot het ontruimen der batterijen later op den dag eene weinig bemoedigende zekerheid schonk. Onder begunstiging van weer en wind, had de vijand des morgens tusschen Petten en Calandsoog de voorgenomen landing bewerkstelligd. Daendels, die noch dit, noch het voortdringen der eenmaal gelande troepen had kunnen verhinderen, was geweken naar de Zijpe en had, uit vrees dat een gedeelte zijner macht zou worden afgesneden, bevel gezonden aan Kolonel Gilquin om de batterijen te verlaten, na alvorens het geschut vernageld te hebben. Story achtte dit ontijdig, vooral omdat hij de troepen, welke tot verdediging van het eskader moesten bijdragen, in tijd van nood wel op de schepen had kunnen bergen. De Luitenant-Generaal Krayenhoff, die Daendels in het gelijk stelde, keurde het nochtans af, dat zulks niet terstond aan den Schout-bij-nacht was bericht. Nu ontving deze eerst te vijf uren des namiddags den noodlottigen brief van Kolonel Gilquin. Hij liet de in haast verlaten batterij nog eens

inspecteeren, de stukken daarvan beter vernagelen, en verzamelde al zijne weerbare schepen tegen den avond op de koopvaardersreede.

Overeenkomstig een last den 23sten voor dit geval gegeven en onbekend met een naderen van den 26sten, die nog niet was ontvangen, besloot Story naar de Vlieter te zeilen en aldaar eene verdedigende houding aan te nemen. Den 28sten 's morgens te zeven uren deed hij sein van anker lichten, en te half twaalf lagen alle schepen voor het genoemde vaarwater. Te dien tijde woeien aan Den Helder en op Texel reeds vele Prinsenvlaggen, hetgeen zoo ver men oordeelen kon, op de bemanning der schepen een wel diepen, doch geen onrustbarenden indruk maakte. Wel ongelukkig, dat de Kapitein-Luitenant Buyskes, wiens verhaal over het latere veel licht had kunnen verspreiden, juist op dit tijdstip naar Medemblik werd gezonden om berichten in te winnen, en kort na zijne terugkomst weder naar 's Gravenhage vertrok met een rapport. Hij was echter overcompleet op de *Washington*, waarop hij zich slechts bevond omdat de door hem gecommandeerde *Verwachting* onbruikbaar was.

Het eskader, thans voor de Vlieter liggende, bestond uit het vlaggenschip de *Washington* (74), Kapitein van Capellen; de *Leijden* (64), Kapitein van Braam; de *Cerberus* (64), Kapitein de Jong; de *Utrecht* (64), Kapitein Kolff; de *de Ruyter* (64), Kapitein Huys; de *Gelderland* (64), Kapitein-Luitenant Waldeck; de *Beschermer* (50), Kapitein Eilbracht; de *Batavier* (50), Kapitein van Senden; de *Amphitrite* (44), Kapitein Schutter; de *Mars* (44), Kapitein Bock; de *Embuscade* (36), Kapitein-Luitenant Rivery en de *Galathé* (16), Luitenant Droop.

Tegen den avond van den 28sten Augustus, zag men dat Engelsche schepen op de reede gekomen waren, doch niet veel en tot dus ver geen zware. Wat deed nu Story? Het praatje, dat de marine, zoo als geheel Holland wist, met den vijand onder eene deken lag, was toch kwalijk op hem toe te passen, die sedert 1795 onafgebroken van zijne gehechtheid aan de nieuwe orde van zaken had doen blijken; een ander praatje, dat de Britsche admiraal verscheiden malen incognito bij hem aan boord was geweest, mag wel gerangschikt worden onder de geruchten, in dagen van partijschap uitgestrooid en lichtvaardig geloofd. Doch het zou kunnen wezen, dat hij uit politieke kansberekening eene dubbelzinnige rol tegenover het gouvernement had gespeeld, die later als verraad werd beschouwd. Met klem van redenen, wierp hij deze beschuldiging van zich af. Op dit punt sprak hij, in zijne latere verantwoording, met warmte en oogenschijnlijk met de overredingskracht van een oprecht man. De Engelschen, die afval van het gouvernement en begunstiging van 's Prinszen voornemen geenszins als verraad aanmerkten, roemden alles behalve de houding van den Schout-bij-nacht. Reden genoeg, om een antwoord te zoeken op de vraag: wat heeft hij werkelijk gedaan?

Den 29sten Augustus belette de wind hem, zooals hij dit voornemens was, naar de reede van Texel terug te keeren, waar zich slechts veertig fregatten en kleinere schepen van den vijand bevonden. Hij hoopte dit 's anderen daags te kunnen doen en was in alles op zijne hoede.

Behalve uit den brief zelf, die aan het Departement van Oorlog was gezonden, doch waarvan een authentiek afschrift bestaat, blijkt ook uit de journalen van de *de Ruyter* en de *Batavier*, dat denzelfden morgen inderdaad sein was gedaan om weder onder zeil te gaan.

Op dit tijdstip begon er echter meer aan te haperen, dan alleen gunstige wind. De loodsen en sommige officieren opperden allerlei bezwaren, en de bevelen, in strijd met hunne adviezen gegeven, werden onbegrijpelijk langzaam ten uitvoer gebracht.

De rapporten van sommige kapiteins gewaagden van eene onrustbarende stemming op andere schepen. Story noemde hieronder de *Cerberus*, gevoerd door Kapitein de Jong, die het evenwel in zijne eigen verantwoording op zeer aannemelijke gronden tegenspreekt. Aan deze tegenstrijdigheid is intusschen weinig gelegen, daar nog denzelfden avond op de *Washington*

een voorval plaats greep, hetwelk den Schout-bij-nacht de oogen moest openen, al kon hij in gemoede verzekeren van al het voorafgegane niets geweten, of er ten minste de gevaren niet van beseft te hebben.

Te negen uren des avonds vernam Story, dat het volk op de *Washington* weigerde naar kooi te gaan, onder voorwendsel dat er een gerucht liep, als zou men dezen bodem des nachts in de lucht doen springen. Kapitein van Capellen, die hiervan rapport deed, slaagde er in de rust te herstellen, tevens gedoogende, dat eenige manschappen de wacht bleven houden bij de kruitkamer, van welke toegeeflijkheid de Schout-bij-nacht beweerde op dat tijdstip geen kennis te hebben gedragen. Hij zelf beging echter eene schromelijke onvoorzichtigheid door den Kapitein-Luitenant Buyskes, die 's avonds te tien uren aan boord kwam, des morgens te vier uren weder met een rapport naar 's Gravenhage te zenden. Hij was toch, volgens zijne eigene bekentenis, weinig bekend met het vaarwater, had bij loodsen en sommige officieren, op grond hunner meerdere ervaring, reeds bezwaren, zoo al geene bepaalde tegenwerking ondervonden en verwijderde nu juist den persoon, die wat de kennis onzer zeegaten en stroomen betrof, zoo bij uitstek op de hoogte was.

Na een tamelijk rustigen nacht, bleek de wind in den morgen van den 30sten niet gunstig meer te zijn voor een terugkeer naar de reede; daarentegen wel voor den vijand om te naderen. Dit maakte het zeker geraten de schepen, die nog altijd vóór de Vlieter lagen, in dit smalle vaarwater te rangeeren. Zoodra Story hiertoe wenschte over te gaan brachten de loodsen weder bezwaren te berde, en terwijl men daarover redeneerde, vertoonde zich te zeven uren in den morgen een Britsch eskader, dat nevens de eigen vlag eene Oud-Hollandsche liet waaien. Ten volle beseffende, welk een invloed dit op zulk een oogenblik kon hebben, was Story er in de eerste plaats op bedacht om uitstel te winnen.

Tot dit einde zond hij zijn vlaggenkapitein van Capellen af, en deed hij sein aan Kapitein de Jong. Deze, hoewel op zijn schip reeds getuige geweest van den onwil der equipage, ging van boord en stapte over in de sloep van zijn medeafgevaardigde. Beider last hield in, om den Britschen commandant zoo mogelijk te bewegen zich op een afstand te houden tot men nader order van het gouvernement had bekomen. Met reden zeide Kapitein de Jong later dat het wel iets had van zijn vroeger gedaan voorstel, waarover de Schout-bij-nacht nog lang daarna een zoo hard oordeel velde.

Gedurende de afwezigheid dier twee kapiteins, kwam het op de *Washington* en andere schepen tot volslagen oproer. Dit barstte op het vlaggenschip uit, nadat te half tien bevel was gegeven om alles klaar te maken tot het gevecht. Wat Kapitein van Braam van de *Leijden* op dit tijdstip hier te verrichten had, is een raadsel; doch hij was er, en stond den Schout-bij-nacht ter zijde, totdat eene sloep hem afhaalde, omdat op zijn eigen schip een opstand was uitgebroken. De volkomen juiste tijdsbepaling, bij deels gelijktijdige, deels snel op elkander volgende gebeurtenissen, door onderscheiden personen aangeteekend, levert hier eenige moeielijkheid op. Doch men kan met voldoende zekerheid aannemen, dat de Schout-bij-nacht te half elf, dus op een vrij ongelegen tijdstip, alle kapiteins bij zich aan boord seinde, waar de grootste wanorde heerschte. Bijna iedereen weigerde zijn plicht te doen; sommigen verscheurden de Bataafsche vlag en traptten haar onder de voet; anderen verhinderden hun bevelhebber met geweld zich te verwijderen en beleedigden hem persoonlijk.

Te midden van dit rumoer, kwamen de commandanten der andere schepen op de *Washington*, de meeste slechte tijding brengende, voornamelijk van Braam en Kolff. Zij waren echter nauwelijks aan boord, of de Jong en van Capellen keerden, volgens het journaal van de *Batavier*, te 11 uur 20 terug met een paar Engelsche officieren en een brief van Mitchell, al voor

hunne komst geschreven, die niets minder behelsde, dan een eisch tot het oogenblikkelijk hijschen der Prinsenvlag. Mondeling had de Britsche Schout-bij-nacht er alleen bijgevoegd, dat hij een uur ter beraadslaging toestond.

Deze tijd verstreek met de verklaringen der commandanten nopens den oproerigen staat hunner equipages. Alleen Kapitein van Senden kon verzekeren, dat op de *Batavier* alles in orde was, ofschoon hij voor niets kon instaan, bijaldien andere schepen niet vochten. De gezamenlijke bevelhebbers kwamen, op grond der afgelegde verklaringen, tot het besluit, dat alle defensie onder de gegeven omstandigheden onmogelijk was, „*waarop door den Commandant-en-chef tot het nederhalen der Bataafsche vlag, en het krijgsgevangen verklaren van alle de officieren is geconcludeerd.*”

De bewering van Kapitein de Jong, als ware het vooral aan hem te danken, dat men niet in de verwarring van het oogenblik tot het hijschen der Oud-Hollandsche vlag overging, wordt door Story tegengesproken. Eene andere bewering van denzelfden Kapitein, dat hij liever de overgave zag, zonder dat er een schot gedaan was, ten einde de schepen aan de Britsche kroon te doen vervallen, die hierover dan wel ten behoeve van den Prins en diens partij zou beschikken, onderstelde het mogelijke eener tegenomwenteling, en werd dus niet zonder reden verzwegen bij de latere verhooren.

Dezelfde Kapiteins de Jong en van Capellen vertrokken, om het genomen besluit ter kennis van den Britschen Schout-bij-nacht te brengen. De twee Engelsche officieren, die hen vergezeld hadden, bleven achter en zorgden er voor, dat laat in den avond op al de schepen van het eskader eene Oud-Hollandsche vlag werd geheschen.

Verward en partijdig zijn de gedrukte verhalen van hetgeen er dien achtermiddag nog voorviel, en de geschreven bescheiden geven hier weinig licht. De Schrijver van de *de Ruyter*, een volbloed aanhanger van het bestaande gouvernement, teekende aan, dat Kapitein Huys, weder aan boord gekomen, de equipage op dek riep:

„en hun met geen geringe aandoening van smerten het noodlottig besluit mededeelde, dat men in de noodzakelykheid was gebragt om de Bataafsche vlag neer te haalen en de Hollandse ordinaire vlag in de plaats te heysen, zeggende: dit niet zoude geschied zijn, indien het volk van verscheyde scheepen niet sinaal geweigerd hadden om te regten, daarby roegende dat hy Cap. Huys geen Engelse vlag zoude hijssen, al was het dat hy met het schip er bij neer sonk, waarover de equipage zig wel terreedden toonden.”

Meer terzake dient, dat 's namiddags een adviesjacht aan boord van de *Batavier* kwam met een officier, die vroeg „*uyt naam van den S. b. Nagt off wij een Hollandsche vlag, wimpel en Geus aan boord hadden.*” Op dit punt, zeker nog al bezwarend voor Story, verdedigde hij zich later. Het is vermoedelijk alleen een officier van het vlaggenschip geweest, en de staatkundige denkwijzen van sommigen was hem niet onbekend, schoon hij geen reden meende te hebben diegenen te wantrouwen, welke door het gouvernement waren aangesteld. Drie dagen later, toen hij zich bij de aanbieding van zijn degen op de goede trouw van zichzelf en de zijnen beriep, betuigde Mitchell, dat hij tot zijn leedwezen bij de officieren niet dezelfde gehechtheid aan den Stadhouders had gevonden, als bij de equipages. Zonder aan dit gesprek veel waarde te hechten, aangezien Story beleed, dat hij geheel onervaren was in de Engelsche taal, strookte het toch volkomen met de berichten der Britten aangaande de gezindheid van Story en zijne officieren. Voor hetgeen velen hier te lande als een laaghartig

verraad beschouwden, viel den Schout-bij-nacht van de zijde der Engelschen, die van een tegenovergesteld standpunt oordeelden, geene lofspraak te beurt. Hij moge nu werkelijk, onder den drang der omstandigheden, op het beslissend oogenblik wat overijld en in confusie gehandeld hebben, vóór dien tijd had hij overvloedig blijken van goede trouw gegeven en stellig meer bekwaamheid aan den dag gelegd, dan de Schout-bij-nacht Lucas in een soortgelijk geval.

Tijdens de overgave van het eskader wist de Luitenant van Maren, die het bevel voerde over eenige gewapende snikken, hiermede te ontkomen en Amsterdam te bereiken, waar hij den 1sten September bericht van het gebeurde bracht. In het Nieuwediep hadden de Engelschen gevonden: de *Verwachting* (66), de *Broederschap* (54), de *Hector* (44), *Het Duifje* (44), de *Expeditie* (44), de *Constitutie* (44), de *Sibille Antoinette* (44), de *Unie* (44), de *Heldin* (32), de *Valk* (24), de *Minerva* (24), de *Venus* (24), de *Alarm* (24), de *Drechterland*, de *Gouda*, de *Vredelust* en een geraseerd schip, waaronder eenige bodems, die onlangs van de Oost-Indische Compagnie gekocht waren, aan welke de vier laatste nog behoorden.

Zij lieten in de eerste dagen van September ook het eskader van de Vlieter naar de reede van Texel verzeilen, waarbij sommige Bataafsche officieren, schoon als krijgsgevangenen tot geenerlei dienst verplicht, de behulpzame hand boden, hetgeen Story en anderen afkeurden. Doch men vrage zich hier af, of niet alles scheen aan te duiden, dat het door velen zoo gewenschte tijdstip der omwenteling reeds was aangebroken. Klonk het niet heinde en ver „*Oranje boven!*” en verscheen niet de Erfprins, onder het uitbundig gejuich der vlotelingen, den 8sten September op de *Washington* en andere schepen?

Zijne tegenwoordigheid, hoe aanmoedigend voor de zijnen, was echter een ongunstig verschijnsel, omdat zij aan de gedeeltelijke mislukking van het plan te wijten was. Hij had te Lingen en elders den afloop eener onderneming van de uitgewekenen verbeid, waartoe zijne vrienden de bevolking in de oostelijke streken der Republiek gunstig hadden gestemd. Dit bewoog het gouvernement, dat er de gevaren van inzag, al hield Pruisen zich strikt onzijdig, tot gestrenge maatregelen.

Den 23sten Augustus verscheen eene proclamatie, inhoudende zware strafbepalingen tegen de uitgewekenen en allen, die met hen samenspanden, benevens eene kennisgeving van de bevoegdheid aan alle autoriteiten verleend om verdachte personen te arresteren, en bovendien aan het Uitvoerend Bewind om overal, waar dit noodig geoordeeld werd, den staat van beleg te doen afkondigen. Hoe dit in zijn werk zou gaan, bleek nader uit de publicatie van den 28sten Augustus.

De uitgewekenen van hun kant rekenden zoo vast op de gezindheid der bevolking, dat zij slechts met een handvol geestverwanten een inval waagden, die geheel mislukte. Het gouvernement was nog te sterk en had zijne maatregelen te goed genomen. Op grond der gekregen volmacht stelde het Uitvoerend Bewind alle plaatsen, waar de bevolking eenige blijken van sympathie voor den gewezen Stadhouder aan den dag legde, in staat van beleg. Later moesten velen voor hun betoonden ijver boeten, onder welke de bekende Freule van Dorth, die op last van een krijgsraad werd gefusilleerd.

Zoodra het bleek, dat de uitgewekenen zich misrekend hadden, begaf de Erfprins zich naar Emden en van daar naar Den Helder, waar hij den 7^{den} September, dus daags voor zijn bezoek op de schepen was aangekomen.

Hier in den omtrek scheen alles een beteren uitslag te voorspellen. Zoodra het maar eenigszins kon, woei de Oranjevlag. Van omstreeks 4000 schepelingen traden niet minder dan 3700 in 's Prinsen dienst. Gewezen zeeofficieren, die hem thans vergezelden, beijverden zich om alles te

regelen. Sommige officieren der Bataafsche marine sloten zich bij de thans veldwinnende beweging aan, doch niet alle.

Alvorens den verderen loop der gebeurtenissen in dit gedeelte van Noord-Holland te volgen, zij hier opgemerkt, dat het gouvernement na de genomen maatregelen van voorzorg en nu eenmaal de landing geschied was, voor andere punten der kust weinig vrees scheen te koesteren. Aanvankelijk was er zekere ontsteltenis geweest. De nog altijd krijgsgevangen Schout-bij-nacht Meurer, die liefst niet op een schip te Hellevoet verrast wilde worden, had zich op het bericht der eerste sommatie van boord verwijderd en den wensch geuit om zelfs de vesting te mogen verlaten. De Schout-bij-nacht Gervais, op de Maas met de verdediging belast, vond den afmarsch der troepen, die elders vereischt werden, nog al bedenkelijk, indien de vijand ook tegen dit gedeelte der kust iets mocht beproeven. Hij liet, volgens een ontvangen bevel, uit voorzorg de tonnen wegnemen, waarmede echter verscheiden dagen verliepen, zoodat het eerst den 6^{den} September was gedaan. I

Inmiddels had men bericht gekregen van de overgave der schepen van Story en was het de vraag of op de bemanning van andere beter te rekenen viel. Gervais schreef den 8sten September, dat hij een schiemanmaat, die over het gebeurde bij de Vlieter wat veel had geredeneerd, terstond finaal uit den dienst had ontslagen. Denzelfden dag meldde Kapitein Byll, wien met zijne matrozen de verdediging der stad was opgedragen, dat eene commissie uit de municipaliteit onder den indruk der jongste berichten had verklaard liever geregelde troepen dan matrozen tot verdedigers te hebben, en hij voegde er bij: *„Hunne vrees is zeker niet geheel ongegrond, (want) de meeste der ingezeetene zijn niet alleen Orange maar zelfs Engelschgezind.”*

Nadrukkelijk wees de Kapitein-Luitenant van Kervel op het gevaar, waaraan Groningen en Friesland blootstonden, nu deze gedeelten der Republiek, om den vijand in Noord-Holland te bestrijden, schier geheel van troepen beroofd waren. Men werd evenwel dermate gerust ten opzichte van andere punten, dat de *Oldenbarneveld*, de *Brutus* en de *Kortenaer* den 17^{den} September buiten dienst gesteld werden, om het dan overtollige volk naar Amsterdam te kunnen zenden.

Eenigszins bevreemdend is het zeker dat een vijand, die over zoo ontzaglijke strijdmiddelen kon beschikken, steunende op den geest des volks, der geringe macht van het Bataafsche gouvernement werkelijk niet meer afleiding gaf. Zelfs na de overgaaf van het eskader in de Vlieter, toen de Zuiderzee geheel open lag, vergenoegden de Britten zich eene wijle met de operatiën te lande, die tamelijk voorspoedig waren.

Hoezeer Daendels de gezindheid der menigte duchtte, is af te leiden uit zijn bevel om alle gebouwen, waarvan de Oranjevlag had gewaaid, te verbranden, en alle personen, die Oranjekokardes droegen, te arresteeren en bij eene poging tot ontvluchting terstond dood te schieten. Doch toen hij dit gelastte, begon het er voor de bestaande orde van zaken donker uit te zien. Fransche en Bataafsche troepen moesten bij herhaling terugtrekken voor de Britsche, waarbij zich half September een Russisch leger voegde.

Inmiddels kregen ook de verdedigers versterking, die met afwisselend voor- en nadeel, maar doorgaans met ongunstigen uitslag vochten, totdat er den 6^{den} October bij Castricum een keerpunt kwam. Sedert dien tijd maakten de Engelschen en Russen eene rugwaartsche beweging, die in het bijzonder noodlottig was voor den Kapitein-Luitenant Souter. Deze, te Alkmaar gevangen zittende en door den Erfprins ontslagen, had op eigen verlangen nog een nacht in zijn kerker gesleten. Denzelfden nacht vertrokken de Engelschen, waarom de cipier hem 's morgens niet losliet, hetgeen de Agent van Marine ten volle goedkeurde. Onderwijl had

de vijand den terugtocht voortgezet en eene stelling ingenomen tusschen Petten en Winkel. Hier lagen de vijandelijke troepen, toen hun bevelhebber den 18^{den} October eene overeenkomst sloot met den Generaal Brune. De bijzonderheden van de gevechten te lande kunnen onvermeld blijven, doch hetgeen de Britsche vloot vóór het aangaan der overeenkomst had gedaan, als meer in verband met de geschiedenis van 's lands zeemacht, moet hier beknoptelijk worden medegedeeld.

Den 10^{den} September, terwijl men te land hevig vocht, hadden de Engelschen eenige der genomen schepen tot het vertrek in gereedheid gebracht. Nadat het volk, dat in 's Prinsen dienst was overgegaan, zich van boord had begeven, waren de schepen denzelfden achtermiddag onder zeil gegaan. Zoodra de Russen den 15^{den} geland waren, begon de Schout-bij-nacht Mitchell, onder medewerking der Prinsgezinden, op de Zuiderzee door te tasten. Hij bezette Medemblik en Enkhuizen, deed eene vruchteloze poging tegen Stavoren, slaagde aan de Lemmer en liet Harderwijk te vergeefs opeischen. Hoorn werd tijdelijk bezet. Bij de kleine ontmoetingen langs de kust, verloren de onzen den 13^{den} September de *Gier* en de *Draak*; tusschen den 6^{den} en 7^{den} October de *Helmond* bij Marken; den volgenden nacht de *Perseus* en de *Lynx* op de Eems. Over het algemeen kweten de equipages der kanonneerbooten zich uitstekend, doch zij konden wegens de tegenwoordigheid der Britten op het gegeven oogenblik niet te Amsterdam komen, waar men den 1sten September, op het bericht van den Luitenant van Maren, buitengewone maatregelen tot beveiliging der stad had genomen, die aanvankelijk zeer onvoldoende waren.

De geringe scheepsmacht te Amsterdam, waarover de Kapitein-Luitenant Buyskes den 8sten September het bevel had aanvaard, werd ijlings vermeerderd door vaartuigen, die binnendoor moesten komen. Men ontving versterking uit Vlissingen en eenig volk van de te Hellevoetsluis buiten dienst gestelde schepen, waarvan de Winter den 21sten September schreef, dat men het eerst wel goed mocht disciplineeren „om er met vrugt en succes, en tot eer van de zo zeer bezoedelde Bataafsche vlagge gebruik van te kunnen maaken.” De volgende week hoopte hij alles tot de verdediging van het Pampus gereed te hebben, ten slotte dezen wensch uitende: „God gere dat onze marine ook eyndelyk eens aan de victorie der Bataafsche wapenen mag contributeeren.” Gaarne had hij ook sommige bodems er bijgekregen, die in Friesland gemist konden worden; maar de Luitenant Hugues zag volgens zijn schrijven van den 22sten September geen kans met de *Breydel*, de *Noodweer* en de *Voorzorg*, die te Harlingen lagen, Amsterdam te bereiken, zoolang Engelsche schepen de Zuiderzee in alle richtingen doorkruisten. Hij stelde voor, indien het noodig mocht zijn, alleen de bemanning over land te zenden.

Ongetwijfeld was het jammer, dat de genoemde en andere bodems waren afgesneden; doch Amsterdam kreeg van de andere zijde hulp genoeg. De Fransche Schout-bij-nacht Castaignier kwam uit Vlissingen met drie kanonneersloepen, twee kanonneerbooten, drie branders, 360 matrozen, 60 kanonnières en 12 officieren. Buitendien lagen voor het Pampus de *Bato* (38), eene hulk en een hoeker, elk met 18 stukken, twee drijvende batterijen, elk met 15 stukken, gesteund door drie batterijen aan den wal, terwijl men een aantal waterschepen en snikken als kruisers kon bezigen en vele tjalken tot branders inrichten. Desgevorderd zou het Fransche gouvernement wel meer kanonneersloepen zenden, omdat er volgens het oordeel van de Winter, toen hij dit 27 September schreef, te Håvre 30 gereed, doch ongebruikt lagen. Na al de sommen, in de laatste jaren aan de marine besteed, moesten de Franschen ons dus nog bijspringen tot het verdedigen der binnenwateren. De bereidwilligheid van hun Schout-bij-nacht, of liever het gezag, door hem gevoerd, schijnt den onzen gegriefd te hebben en verklaart misschien de

anders zeer ontijdige klacht van den Kapitein-Luitenant Buyskes over de geringe som van vier gulden daags, waarmee hij, na alles verloren te hebben, niet kon rondkomen; want hij vroeg in denzelfden brief van 28 September eenige vergoeding, grooter daggeld of ontslag, meenende dat hij wel gemist kon worden nu er een Fransch bevelhebber was.

Amsterdam, door verschillende maatregelen tegen een coup de main gedekt, bleef ongemoeid totdat alle gevaar door het sluiten der gemelde overeenkomst ophield. De kustplaatsen langs de Zuiderzee, waar de Engelschen zich genesteld hadden, werden voor dien tijd weder ontruimd. De Oranjegezindheid der bevolking, schoon overal gebleken, kon zich niet algemeen en krachtig genoeg doen gelden, om eene volslagen omwenteling te bewerken.

Naarmate de Engelschen zich terugtrokken, verdwenen ook de Oranjevlaggen. Te Enkhuizen stopte men deze in den grond, bij de herplanting van den vrijheidsboom, hetgeen den schrijver van de „*Lantaarn voor 1800*” de opmerking in de pen gaf, dat het geen mirakel zou wezen, aangezien de gewassen doorgaans iets van de hoedanigheid der mest aannemen, indien voortaan aan dien boom iets geels, iets Oranjeachtigs groeide.

Men verzekert, dat velen te Amsterdam en elders, in de stellige meening dat eene geheele omkeering van zaken ophanden was, met de Oranjekokarde in den zak liepen. De Erfprins, die naar men wil de hoofdstad in het geheim bezocht, scheen echter overtuigd, dat bij al den ijver, dien velen voor zijn persoon en geslacht aan den dag legden, de tijd voor eene omwenteling niet rijp was. Hij verliet den 21sten October andermaal zijn vaderland, waar de toongevers den afgrond niet zagen, dien zij ongemerkt naderden. Noodlottige dwaling! Zij dreven den vorstentelg uit, als ware hij een vijand, en lieten daarentegen den Franschen Generaal Brune alles bijna oppermachtig beredderen. Deze gaf zich niet eenmaal de moeite het gouvernement behoorlijk te kennen en vergunde den vijand geheel eigendunkelijk een vrijen aftocht, niet zonder ten minste den schijn op zich te laden, dat hij voor zich en de zijnen meer had aangenomen dan iemand op zijn standpunt betaamt. Voor de Bataafsche Republiek had hij al bitter weinig bedongen van een vijand, die zich toch eenigermate in verlegenheid bevond. Over de teruggaaf van sommige koloniën was zelfs niet gesproken; op die van de onlangs veroverde schepen, eerst geeischt en door de Engelschen afgeslagen, was niet verder aangedrongen. Krijgsgevangenen zouden zij vrijgeven. Het gevraagde aantal van 15.000 brachten zij echter op 8000, onder welke sommige, die op hun woord teruggekeerd waren. De volkomen vrijheid van de Winter was uitdrukkelijk gevraagd en toegestaan, doch zeker bij den haast, waarmede het stuk werd opgemaakt vergeten, waarom de woorden, hem betreffende, zoo zonderling aan het slot zijn toegevoegd.

Groot-Brittanje, dat zijn hoofdoogmerk niet had bereikt, moest zich vergenoegen met de geenszins onverschillige bijzaak, dat het de telkens opkomende Bataafsche marine, die een steun voor het Fransche beginsel dreigde te worden, eene bijna onherstelbare schade had berokkend. Na al wat het reeds in denzelfden geest had gedaan, sleepte het thans een niet onaanzienlijk materieel uit de havens. Het gansche eskader van Story, den 10^{den} September opgezonden, bevond zich vijf dagen later op de Theems en kwam vervolgens bij Sheerness ten anker, uitgezonderd de *Beschermer*, de *Utrecht* en de *Embuscade*, die hunne bestemming eerst later bereikten. Bij zulke ontzettende verliezen is het bijna overbodig te gewagen van kleine, zooals van den schoener *Pegasus*, die in eene Noorsche haven was genomen. Van de schepen, die bij het bezetten van Den Helder in het Nieuwediep lagen, werden in den loop van November verscheidene naar Engeland gevoerd, waarbij de *Valk* den 10^{den} der genoemde maand bij Ameland strandde; de meeste liet men echter in zeer beschadigden staat achter. Ongestraft hadden de Engelschen zich niet zoo lang in de nabijheid onzer kust opgehouden.

Doch wat baat het opsommen van de altijd betrekkelijk geringe verliezen des vijands. Om der bijzonderheid wille zij hier alleen opgemerkt, dat tijdens deze expeditie, den 9^{den} October 1799 ook de *Lutine* (32), komende van Yarmouth en bestemd naar Texel en Hamburg, bij Vlieland verging.

Alles tezamen genomen had de bevolking van Engeland, hoewel de onderneming niet aan het doel beantwoordde, overvloedig reden tot blijdschap. Nadat toch in September een gansch eskader was opgebracht en in het begin van October bericht van de hierna te melden overgaaf van Suriname was ontvangen, kwamen in November en December nog meer veroverde schepen als zoovele zegeteekenen. Voor zoover de vlaggen daarvan niet vernield waren, werden zij te Hampton-Court met groote plechtigheid aan den Prins van Oranje overhandigd. Van de in zijn naam genomen schepen werden de *Gelderland* (64) onder Kapitein Tulleken, de *Amphitrite* (44) onder Kapitein May, de *Embuscade* (36) onder Kapitein van Vos en de *Galathé* (16) onder den Kapitein-Luitenant Spengler, met Hollandsche vlag en Hollandsche bemanning in dienst gesteld. Nopens de andere sloot de Britsche regeering eene voorloopige overeenkomst met den Prins, in afwachting eener latere definitieve regeling bij den vrede.

Andere uitgewekenen en krijgsgevangenen, die bereid waren den Prins te dienen, vormden eene Hollandsche brigade van omstreeks 6000 man, welke het Britsche gouvernement in 1801, evenals drie van de genoemde schepen, in Ierland bezigde. Het bevel over de *Galathé* werd toen echter gevoerd door den Kapitein-Luitenant F. T. van Braam.

De Hollandsche brigade werd eerst na den vrede van Amiens ontbonden. Vruchteloos drong men echter toen op de teruggaaf der schepen aan, waarop het Engelsche gouvernement volgens de letter van het tractaat, dat hierover zweeg, en volgens de rechterlijke uitspraken een onbetwistbaar recht beweerde te hebben.

De Bataafsche Republiek kon zich in 1799 verheugen, dat haar grondgebied ten slotte was ontruimd, doch de vreugde was geenszins algemeen en velen moesten boeten voor hunne betoonde gehechtheid aan den Prins. Zooals hierboven is gezegd, blijkt nergens, dat Story en andere zeeofficieren, hoe zij ook dachten, om staatkundige redenen nalieten wat hun was opgedragen. Toch werd hun dit verweten. Niet alleen in de overgave van 's lands eskader, maar in bijna elk daarop gevolgd verlies, waande men landverraad of op zijn zachtst genomen plichtverzuim te ontdekken.

Men zegge niet: zoo oordeelde eene onnadenkende menigte; neen, in 's lands vergaderzalen, zoowel te 's Gravenhage als te Parijs, en bij de plechtige herdenking van het doorgestane leed, bezigden volksvertegenwoordigers en feestredenaars de smadelijkste bewoordingen ten opzichte van het personeel der zeemacht. Zoodra de loopende geruchten den 5^{den} September tot zekerheid waren geworden, zeide de President der Eerste Kamer te 's Gravenhage:

„Welk eerlijk man, Burgers Representanten, om het even welke partij hij zij togedaan, voelt zich niet verontwaardigd op het hooren van zulk een snood verraad, 't welk zoowel tot schande verstrekt van dengenen, die het bewerkt, als van dengenen, die het uitgevoerd en toegelaten heeft. Goede Hemel! heeft daarom het Bataafsche volk deze monsters zoo langen tijd geroed, om eindelijk door hen, op eene lashartige wijze bedrogen en verraden te worden.” — *„Hebt gij hem gehoord, Burgers Representanten,”* riep de afgevaardigde Briat in het Wetgevend Lichaam te Parijs, nadat men officieel bericht ontvangen had van het gebeurde,

„dien admiraal, koeltjes verhalende, dat een opstand van zijn scheepsvolk hem gedwongen heeft, zijne vloot aan de Engelschen over te geven. Er was dan geen kruitkamer op zijn schip!.... Dat deze bloodaard voor altoos onteerd zij!”

Bij de redevoering te Amsterdam den 19^{den} December in de Nieuwe kerk gehouden, gewaagde de spreker slechts van de tweedracht der vlotelingen; de spreker in de Oude Luthersche kerk uitte zich duidelijker over het oproerig gedrag van sommige aterlingen, de lafhartige overgave en het verraderlijke der handelwijs; doch het sterkst klinken wel deze versregels uit een der gedichten van dien tijd:

*Maar meld hen ook hoe laffe slaaven,
Verraders van hun vaderland,
Een vloot den vijand overgaven,
Tot hunne en onze en aller schand.
Juicht Britten:
Om de U voor goud verkregen vloot!*

Er is genoeg uit te zien, welke onedele en lage drijfveeren men den bevelhebber en den zijnen toedichtte. Geen wonder dat het gouvernement onmiddellijk na het gebeurde sommigen liet arresteeren, waarop den 8sten October een Hooge Zeekrijgsraad tot het onderzoeken van het gedrag der beschuldigten werd benoemd. Het is echter de vraag, of deze rechtbank, waarin zelfs twee officieren zaten, die in de Saldanha-baai iets dergelijks hadden bijgewoond, niet al te zeer onder den indruk der openbare meening verkeerde, om kalm en volstrekt onpartijdig te oordeelen. Stellig kenmerkten zich hare vonnissen door eene zeldzame gestrengheid, hetgeen vooral opmerkelijk is, dewijl het bewijs van verraad, gedurende een nauwlettend onderzoek, niet werd geleverd.

Terstond waren sommige personen gehangen, zonder dat het juiste aantal blijkt. Kapitein Byll spreekt in een brief van den 12^{den} September van een tiental. Den 27sten December had op de *Rozenburg*, het kostschip te Amsterdam, eene executie plaats, ingevolge de uitspraak van den Hoogen Zeekrijgsraad. De Kapitein-Luitenant Connio, commandant van de *Gier*, werd er met den kogel, een matroos van denzelfden bodem met de koord gestraft. Bij het vonnis van den genoemden Kapitein-Luitenant konden zijne antecedenten, om staatkundige redenen, niet in zijn nadeel werken. Volgens een nog voorhanden brief, waarin hij den 26sten Februari 1798 den Agent van Marine met diens benoeming geluk wenschte en voor zich een commandement vroeg, was hij in 1781 luitenant-extraordinair en in 1783 luitenant-effectief geworden, waarna hij in 1787 om zijne Patriotische gevoelens uitgeweken en tot de omwenteling in Franschen zeedienst geweest was.

Eer hetzelfde lot anderen trof, schijnt het Britsche gouvernement zich met de zaak bemoeid te hebben, welk incident van te zonderlingen aard is om er niet met een enkel woord over uit te weiden. In Maart 1800 kwam te Hellevoet een cartelschip met 328 Bataafse krijgsgevangenen. Op dit vaartuig bevond zich tevens een Engelsch officier, die verklaarde belast te zijn met *dépêches*, welke hij aan den commandeerenden Luitenant Carrega niet mocht afgeven. Om dien Engelschman buiten gemeenschap met den wal te houden, beval de Agent van Marine, dat hij zijne *dépêches* maar onder couvert moest verzenden. En wat behelsden nu deze? Eene verklaring van de rechtsgeleerden der Britsche kroon, dat zij de procedures tegen krijgsgevangenen, die alleen op hun woord in de Republiek waren, voor onrechtmatig hielden; eene

lijst van 82 personen, op wie dit met name toepasselijk was; en bovendien eene bedreiging, dat alle krijgsgevangenen zonder onderscheid, en in het bijzonder de 82 genoemde, onmiddellijk naar Engeland moesten komen, indien hierop binnen drie dagen geen bevredigend antwoord kwam. In dit netelig geval gelastte de Agent van Marine den Luitenant Carrega dien Britschen officier mede te deelen, dat de Hooge Zeekrijgsraad niet zoo zeer te oordeelen had over daden vóór de krijgsgevangenschap gepleegd,

“als wel over het ongehoordst en schandelijkst verraad of lashartigheid, waardoor het geheele esquader van den schout by nagt Story onbeschadigd en zonder slag of stoot in vyandelijke handen is gegeven, een gruweldaad, welker regtmatige strafs oefening alle gouvernementen interesseerd, welke hun eigene existentie slegts niet zoeken in de onderwerping van andere.”

Na te hebben opgemerkt, dat de Bataafsche officieren een dergelijk onderzoek konden verwachten; dat velen hunner dit hadden gevraagd of begeerd, noemt hij het eene ongerijmde suppositie,

„dat een gouvernement straffeloos op zijn eigen territoir zou moeten dulden diezelfde veragtelijke schepsels, die zyne dierbaarste en hun onder dierbaren eede toebetrouwde belangen op eene voorbeeldeloze wyze hebben verraden.” —

Hij erkende echter, dat zulks niet mocht geschieden ten praejudice van de rechten door een ander gouvernement op hen verkregen, waarom eerst uitwisseling moest plaats hebben en voor den Kapitein-Luitenant Connio ook het overeengekomen aantal krijgsgevangenen zou worden afgeschreven, er nochtans bijvoegende, dat het eigenlijk geene krijgsgevangenen waren van het Britsche gouvernement, zijnde het overbekend, dat de sommatie in een anderen naam was geschied. Mocht de Britsche officier met dit antwoord niet voldaan zijn, dan moesten zijne nadere adressen ten spoedigste worden opgezonden. Anders moest hij terstond vertrekken en in elk geval zorgvuldig buiten alle correspondentie met de bevolking der Republiek gehouden worden.

Blijkt uit het bovenstaande, dat Engeland zekere pressie uitoefende op de rechterlijke macht, evenals Frankrijk op de uitvoerende, dan mag het beschermend karakter daarvan niet worden voorbijgezien. Eene dergelijke tusschenkomst kan in tijden, waarin misschien sommige rechters in de algemeene verontwaardiging deelden, tegen het involgen van den hartstocht behoed hebben. Tot ons leedwezen vonden wij geene andere stukken betreffende hetzelfde onderwerp; doch het gemelde schijnt, in verband met de later uitgesproken vonnissen, niet onbelangrijk.

Behalve de kosten van het geding, waartoe de meesten veroordeeld werden, luidde het vonnis in April 1800 over den Luitenant Eilbracht van de *Helhond* geweest, dat hij een jaar lang in ondergeschikten rang moest dienen. Een cadet van denzelfden bodem kreeg zijn ontslag. De Kapitein-Luitenant van Esch van de *Draak* werd gedegradeerd, met bepaling dat hij binnen vier jaren geenerlei commandement mocht voeren. Eenige officieren van de *Utrecht*, de *Gelderland*, de *Beschermer*, de *Batavier*, de *Cerberus*, de *de Ruyter* en de *Amphitrite* werden in April en Mei, later nog een van de *Embuscade* en twee van de *Broederschap*, veroordeeld tot het verlies van eene maand hunner gage, omdat zij onder eene andere vlag diensten hadden gepresteerd. De Luitenant Hugues, in hechtenis genomen en in dezelfde kamer geplaatst, waarin de Kapitein-Luitenant Connio had gezeten, had zich den 24sten Maart met een scheermes van het

leven beroofd. Men vond hem schuldig aan plichtverzuim en liet de kosten uit zijn boedel betalen.

Tusschen de vonnissen over de commandanten der schepen geveld heerscht een in het oog loopend verschil, hetgeen zich uit hun gedrag niet laat verklaren.

Kapitein de Jong, in de eerste dagen van October vrijwillig uit Engeland teruggekeerd en op Texel, waar hij volkomen veilig was, de arrestatie van anderen vernomen hebbende, had zich in de meening, dat hij zich voldoende kon verantwoorden, naar den Haag begeven, waar hij den 13^{den} November in hechtenis werd gezet. Na een langdurig en omslachtig onderzoek kreeg hij in Augustus 1800 niet alleen een vonnis, doch met verzwaring van den eisch een zeer onteerend vonnis ten zijnen laste. Hij werd vervallen verklaard van zijne militaire ambten en onbekwaam om den lande voortaan te dienen. Daarenboven moest hij aan boord van een oorlogsschip, door een der provoosten, met het zwaard over het hoofd worden gestraft; zou dan tot den vrede in verzekerde bewaring gehouden en vervolgens ten eeuwigden dage gebannen worden.

Den 13^{den} October 1800 werd de straf, overeenkomstig het voorschrift, te Hellevoetsluis aan boord van de *Eendragt* voltrokken. De gestrafte zelf erkent, dat hij in zijn ongeluk op gepaste wijze bejegend werd. Er schijnt zelfs een gerucht geloopt te hebben of eene klacht geuit te zijn, dat de Kapitein-Luitenant Buyskes, die het bevel over de *Eendragt* voerde, te ver was gegaan. Wat anders had de verklaring van vier officieren op dien bodem te beteekenen, dat genoemde commandant den Kapitein de Jong ten tijde van, voor of na de executie geene eerbewijzing had gedaan? De onderteekenaars hadden den gevangene beurtelings in eene hut van de kerk bewaakt, en op den dag van de executie allen, op een na, in de kerk gegeten. Zij verzekerden, dat er trouwens slechts zelden in de kajuit werd gedekt.

Minder onteerend waren de straffen van andere bevelhebbers. De Kapiteins Huys, van Senden en Eilbracht, de Kapitein-Luitenants Waldeck, Schutter en Kivery, alsmede de Luitenant Droop, die allen gecommandeerd en in de overgave van het eskader toegestemd hadden, werden slechts gecasseerd en onbekwaam verklaard; Kapitein Bock, evenals Kapitein Schutter, hier met den rang van Kapitein-Luitenant aangeduid, kreeg, omdat hij na dien tijd geenerlei dienst had gedaan, alleen zijn ontslag. Geen wonder, dat Kapitein de Jong niet begreep, waarom men aan dezelfde omstandigheden voor hem een zoo ongunstiger uitleg gaf. Is het echter gewaagd dit thans in verband te brengen met de Engelsche lijst, waarop aller namen voorkomen, doch niet de zijne? Hiertegen kan alleen met schijn van grond worden aangevoerd, dat Kapitein Kolff, wiens naam insgelijks op de lijst stond, nochtans den 15^{den} September 1800 tot den kogel werd veroordeeld; maar dit bewijst eigenlijk niets, omdat de veroordeelde in den nacht tusschen den 11^{den} en den 12^{den} Mei uit zijn kerker was ontvlucht, en zich dus buiten het bereik der justitie bevond. Het blijft de vraag, wat er geschied zou wezen, indien de premie van duizend dukaten, volgens eene missive van den Agent van Marine aan het Uitvoerend Bewind onmiddellijk na het bericht der ontvluchting voor het terugbrengen van den vluchteling uitgelooft, eens werkelijk verdiend ware.

Story, van Braam en van Capellen, die zich in Engeland bevonden, hadden geen lust zich te komen verantwoorden (gelijk ten minste de Schout-bij-nacht voornemens scheen), nadat het voorbeeld van Kapitein de Jong had geleerd wat hiervan de gevolgen konden zijn. Hun vonnis werd echter niet door denzelfden Hoogen Zeekrijgsraad, maar eerst door het later opgerichte Militair Gerechtshof geveld, dat hen in 1804 meenedig, eerloos en infaam verklaarde, met cassatie en levenslange verbanning. Mocht een hunner zich op het grondgebied wagen, dan wachtte den Schout-bij-nacht het zwaard, den beiden Kapiteins, evenals Kolff, de kogel. Voor zoover zij en andere gecondemneerden de omwenteling van 1813 beleefden, viel hun echter een beter lot ten deel. De Kapiteins de Jong, van Braam, van Capellen en anderen, door den

Souvereinen Vorst in hun goeden naam en faam hersteld, betraden niet alleen ongestraft den vaderlandschen grond, maar kregen nog gelegenheid om met eere onder de herstelde driekleur te dienen. Story behoorde onder hen, die hetzelfde voorrecht niet meer smaakten, daar hij volgens eene advertentie in de Rotterdamsche courant van den 15^{den} Januari 1811 den 8sten derzelfde maand was overleden.

HOOFDSTUK XII.

Algemeen verval. — De zeemacht in 1800 en 1801. — Merkwaardige voorvallen te lande. — Staatsregeling van 1801. — Wapenschorsing. — Hartsinck met een eskader naar St. Domingo. — Vrede te Amiens. — Eskaders naar de koloniën en de Middellandsche Zee. — Handelsbeweging in 1802 en 1803. — Nieuwe vredebreuk.

Onder het wegsterven der vreugdegelmen, bij de nationale feestviering over den aftocht van Engelschen en Russen, kwam de Bataafsche Republiek wat tot zich zelve. De werkelijkheid was voorwaar kil genoeg om zelfs den vurigsten ijveraar eenigszins te bekoelen. Het grondgebied was, ja behouden gebleven, doch met een bestuur, dat hoe langer hoe meer onder vreemden invloed geraakte. Treurig zag het er uit in het moederland; nog treuriger in de koloniën. Met Java, thans onze eenige bezitting in Oost-Indië, was schier alle gemeenschap verbroken. Men had in den loop van 1799 eenige oude brieven van daar ontvangen, doch kon er geene producten halen en nog minder versterking heenzenden. In het begin van 1799 waren eenige schepen uit West-Indië teruggeroepen, die in Noorwegen eene wijkplaats hadden gezocht. Suriname had gelijk terloops is gebleken, den 20sten Augustus 1799 gecapituleerd. Twee Luitenants ter zee, na eene zeer omslachtige reis den 20sten Maart 1800 te 's Gravenhage gekomen, werden terstond gearresteerd, doch verklaarden geene bijzonderheden te kunnen mededeelen, zoo lang zij niet in het bezit waren hunner journalen, die zich aan boord van een Amerikaansch schip bevonden.

Uit een aantal brieven van Kapitein Kikkert, die met zijne beide fregatten nog altijd te Curaçao lag, zonder orders en zonder eenige hulp te ontvangen, liet zich ook het lot dezer bezitting voorspellen. Zeehandel en visscherij stonden nagenoeg stil. De eerste werd alleen onder neutrale vlag gedreven, de laatste slechts in de nabijheid der kust en onder vele belemmeringen.

Geene enkele Hollandsche of Bataafsche vlag woei meer in de Middellandsche Zee, en de som, thans voor presenten aan den Dey van Algiers uitgetrokken, gaf dus alleen de hoop te kennen, dat eenmaal weder betere tijden zouden aanbreken. De meeste andere takken van industrie kwijnden. En terwijl de bronnen van nationale welvaart karig vloeiden, moest de bevolking der Republiek zich herhaalde opbrengsten getroosten.

In weerwil der zware lasten, die op alle standen der maatschappij zeer drukten, verkeerde het bestuur doorgaans in de grootste geldverlegenheid en stond het in Februari 1800 voor een tekort van 40 millioen. Dit was een der gevolgen van de ontzaglijke sommen, sedert vijf jaren aan het najagen van ijdele droombeelden verspild. Hieronder behoort voorzeker de poging tot een spoedig herstel van den ouden zeeroem, nadat men een groot deel van het personeel den voet had gelicht. Met kwistige hand waren schepen gebouwd, welker aanblik den verrukten

Bataaf eene wijle kon verlustigen, doch welker bestemming geene andere scheen te zijn, dan bij de Britsche marine te worden ingelijfd. Dat Nederland kwalijk genoeg volk bezat, om de nog overige te bemannen, was een schrale troost en een sprekend bewijs van de losse gronden, waarop de omwentelingspartij hare plannen tot herstel der zeemacht had gebouwd. Hoe belemmerd deze in al hare bewegingen was, bleek in het voorjaar van 1800 weer uit het gebeurde met de schepen uit West-Indië teruggekeerd, die reeds sedert maanden in Noorwegen lagen.

Den 8sten Juni 1799 was Kapitein Hartsinck met het fregat de *Jager*, den schoener de *Vliegende visch*, de gewapende pinken *Iris* en *Piet Hein*, alsmede de *Lovel*, een kleinen prijs, te Bergen aangekomen. Kapitein Bloys van Treslong, met de *Pollux* van de andere schepen afgeraakt, was te Drontheim binnengevallen. Dit rampzalig overschot van het eskader, in 1796 naar West-Indië gezeild, bevond zich in slechten staat en de equipages waren misnoegd over te lang gerekten dienst. Naar aanleiding van een twist tusschen Kapitein Lonbar en den Luitenant Grevestein, klaagde Hartsinck in een schrijven, dat 15 Juli 1799 was ontvangen:

„Uw E. zal uyt mijn verbaal kunnen ontwaar worden, hoe veele van diergelyke onaangenaamheedens ik al geduurende mijn commandement hebbe gehad, met officieren, welke volstrekt geen dienst of subordinatie verstaan en zig teegens hunne chefs alle oogenblikken verzetten, ja zelfs onder voorgeering van Vreihed en Gelykheid hun op de grosste manier beleedigen.”

Na zes jaren in West-Indië te hebben doorgebracht, verzocht hij teruggeroepen te worden. Hieraan werd spoedig voldaan; want den 27sten Augustus 1799 nam Kapitein Lonbar het bevel over. Bloys van Treslong was insgelijks op bekomen last vertrokken, na het bevel over de *Pollux* den 10^{den} September aan den Luitenant Ziervogel te hebben overgegeven.

Het wedervaren dier vijf schepen, welke de reis naar het vaderland niet veilig konden ondernemen, is op zichzelf van weinig beteekenis, doch werpt een niet onbelangrijk licht op den toenmaligen staat van zaken. Geene kans ziende om de gemelde bodems op andere wijze hier te krijgen, kwam het Bataafsche bestuur op het niet onaardige denkbeeld hen, tot het afhalen der beloofde krijgsgevangenen, als cartelschepen te bezigen.

Den 8sten Januari 1800 zeilde de *Pollux* van Drontheim, en den 21sten de *Jager* met de *Vliegende visch* en de *Iris* van Bergen. Door storm beloopten keerden de beide laatsten naar Bergen terug, waar ook de *Pollux* den 5^{den} Februari met noodtuig binnenviel. Kapitein Lonbar, die twee dagen na zijn vertrek met de *Jager* de drie masten en den boegspriet verloren had, bereikte in zeer ontramponeerden staat Shields, waar de Engelschen zijn bodem evenwel tot overmaat van ramp niet als cartel wilden aanmerken, omdat zich het geschut, hoewel in het ruim geborgen, nog aan boord bevond en omdat zij onze schepen op die manier niet uit Noorwegen konden laten terugkeeren. De *Jager* werd gerepareerd en onder behoorlijk geleide naar Bergen teruggebracht, waar alle schepen den 17^{den} April weer bijeenlagen, in nog ellendiger staat dan tevoren. De *Piet Hein*, een gekocht en bewapend klein vaartuig, niet te verwarren met het vroegere admiraalschip van denzelfden naam, was reeds van de hand gezet. Nu zou de reparatie van de *Iris* vermoedelijk het dubbele der waarde, die van de *Pollux*, op 57.000 gld. geraamd, oneindig meer bedragen dan hiervoor was toegestaan. De *Jager*, waaraan in Engeland 13.000 gld. was vertimmerd, zou nog wel 57.000 gld. kosten, eer dit fregat zich in goeden staat van defensie bevond. Uit dien hoofde liet de regeering, die door een aantal brieven en rapporten van de commandanten dier schepen tamelijk wel op de hoogte gehouden

was, het meerendeel der equipages met een paar Deensche schepen overvoeren, en alleen de *Vliegende visch* terugkeeren, die volgens een schrijven van den Kapitein-Luitenant Hofmeijer den 15^{den} Mei te Delfzijl binnenviel. De *Pollux* en de *Iris* werden, evenals de *Piet Hein*, in Noorwegen verkocht; de *Jager* werd er opgelegd, in afwachting eener nadere gelegenheid.

Vond de Republiek zodoende eene bergplaats voor oud materiëel in Noorwegen, ter bewapening van het nieuwe nam zij omstreeks denzelfden tijd vooral tot Zweden hare toevlucht. Den 26sten Maart 1799 was bij P. Schönstrom, te Stafsio, eene bestelling van onderscheiden stukken gedaan tot een gezamenlijk gewicht van 3000 schippond. De Luitenant J. H. Bolken derwaarts gezonden om de gereed zijnde, volgens de Zweedsche bepalingen, voor den uitvoer te beproeven, had den 25sten October een rapport uitgebracht, waaruit bleek, dat de goedgekeurde niet naar Hamburg waren verzonden, omdat de fabrikant geene assurantie had kunnen bekomen. In December had de Agent van Marine een brief van Schönstrom ontvangen, waarin deze nadere opheldering beloofde en tevens geluk wenschte met de bevrijding van het grondgebied. De regeering verlangde hierop in 1800 meer te ontvangen, dan het nog ontbrekende en belastte den 22sten Juli den Luitenant Bolken met een contract voor 200 schippond meer, hetwelk de fabrikant den 15^{den} September teekende. Er was toen reeds verzonden over Altona, en eene aanzienlijke hoeveelheid lag klaar. Bovendien bestelde het Bataafsche gouvernement tegen 1801 nog 30 stukken van 36 p. een gelijk aantal van 30 p. en van 24 p., benevens omstreeks 100 van 18 p., gezamenlijk weer ter zwaarte van 3000 schippond, waarvan den 14^{den} Juli 1801, volgens een bericht van den Luitenant Bolken uit Stafsio, nagenoeg de helft gereed was.

In het voorjaar van 1800 was, bij de indienststelling van schepen, ondanks alle verliezen, een toereikend materieel aanwezig. Met inbegrip van enkele niet geheel voltooide bodems, bezat de Republiek toch nog veertien lineschepen, zes fregatten, vier korvetten, vijf brikken, meer dan vijftig kanonneerbooten, adviesjachten enz. alsmede de *William* en twee andere prijzen. Om daarvan het noodige gebruik te kunnen maken ter verdediging van kusten en zeegaten, bestond dringende behoefte aan volk, en nog meer aan geld. Eene som van ruim negen millioen, voor de marine toegestaan, was niet terstond beschikbaar, en er brak boven het hoofd van den Agent van Marine letterlijk een storm van aanvragen los. Te Amsterdam heerschte in Maart groote ontevredenheid onder het werkvolk over de ongeregelde betaling, hetgeen de Winter, die eene uitbarsting vreesde, volgens een schrijven van den 15^{den} der genoemde maand bewoog, op zijn eigen naam, bij een kassier 16.000 gld. in voorschot te nemen. Welke gevolgen de wanbetaling van het gouvernement voor sommige commandanten na zich sleepte, ontvond Kapitein Hartsinck, die in April voor schulden werd gearresteerd, uit welke ongelegenheid hij zich in het begin van Mei hoopte te redden, indien van 41.900 gld, die hij nog te vorderen had, slechts 13.000 werd afgedaan. Onder zulke omstandigheden wilde het Wetgevend Lichaam, ten behoeve van de Winter, niet afwijken van de organisatie op de traktementen, in 1797 ter bezuiniging vastgesteld. Dientengevolge bleef zijne benoeming tot Commandant-en-chef achterwege, en zou het bevel over de onderdeelen aan verschillende officieren worden opgedragen.

De Schout-bij-nacht Meurer, belast met dat over den rechtervleugel, tusschen de reede van Texel en de Eems, en Kapitein Hartsinck met dat over den linkervleugel, op de Zeeuwsche stroomen, opperden echter beiden de grootste bezwaren tegen het aanvaarden hunner taak. De eerste vond een traktement van 11.500 Gld. te gering. De laatste verzocht tot drie malen toe aan den Agent van Marine van dat bevel verschoond te blijven, en wendde zich vervolgens, buiten dezen om, tot het Wetgevend Lichaam. Spoor was hierover blijkbaar zeer ontevreden,

doch gaf eindelijk toe. Hij onthief Hartsinck van het bevel op de Zeeuwsche stroomen, en belastte hiermede den Schout-bij-nacht Meurer, die liever dit commandement scheen te hebben en zich den 4^{den} Mei op zijn post bevond. Drie weken later was zijne macht, die meest uit kleine vaartuigen bestond, in drie divisiën gesplitst, waarvan de eerste onder Kapitein Rysterborch bij 't fort den Haak, de tweede onder Kapitein Dumesnil de l' Estrille bij Vlissingen, en de derde onder den Kapitein-Luitenant Oudkerk Pool bij Zierikzee lag.

De Fransche scheepsmacht op de Schelde, bestaande uit vier korvetten en zestien kleinere bodems, was gesteld onder den Schout-bij-nacht Leissegues, met wien Meurer, volgens zijn rapport van 29 Mei en eene in Juni door hem gezonden lijst, alles overlegde wat de verdediging der provincie betrof.

Nu de zaak bij den linkervleugel geregeld was, liet men het verdere voorloopig rusten.

De vaartuigen tot dekking van de Friesche gaten en op de Eems bleven onder van Kervel, die eene instructie kreeg van de Winter, waarin deze zich Inspecteur der Navale macht tot dekking der zeegaten noemt, zoodat hij, getrouw aan zijne belofte, zich wegens de ontvangen weigering niet had onttrokken. Op de Zuiderzee kruiste eene flottielje, onder den Luitenant van Maren. Ter reede van Texel, even als te Hellevoet, voerde de oudste aanwezige officier het bevel.

Vijandelijke schepen lieten zich bijwijlen voorgaats zien, doch schenen slechts te observeeren. Hoe bereid die kruisers waren den onzen eenige afbreuk te doen, bleek uit de overrompeling van twee cartelschepen. Den 5^{den} Mei vertrokken de *Sibilla Antoinette* en *Het Duifje* onder Kapitein Staring van Texel, om in genoemde hoedanigheid eenige Engelschen uit Zeeland over te voeren. 's Anderen daags in den Deurloo liggende, werden beiden onverhoeds vermeesterd en, tot ontsteltenis der equipage van een ander cartelschip, te Yarmouth opgebracht. De hierover ingediende klachten bleven niet vruchteloos, doch het duurde vijf maanden eer de genoemde schepen weder te Texel kwamen. Onder den indruk van hunne verovering, was men in Mei telkens voor verrassingen beducht.

Zelfs op de weerbaarheid der grootere schepen was niet onvoorwaardelijk te rekenen. Zoo lagen te Hellevoet de *Oldenbarneveld*, de *Brutus*, de *Doggersbank*, de *Neptunus* en de *Joan de Witt*, dus vijf linieschepen, benevens de fregatten *Eendragt* en *Jumo*, doch met eene zoo onvoltallige equipage, dat velen niet eenmaal volk genoeg aan boord hadden tot het bemannen der batterij. Half Juni ontbrak er nog zooveel, dat Kapitein Claris den 15^{den} dier maand schreef, dat hij zich schaamde tegen de komst van den Agent van Marine, dien hij eerstdaags wachtte.

Iets dergelijks kon de Schout-bij-nacht Meurer in den volsten zin des woords zeggen van het vaartuig, hem tot het doen zijner inspectie-reizen verstrekt, indien de schilderij door hem daarvan opgehangen niet al te sterk gekleurd is. Nu de grootere jachten zuinigheidshalve buiten dienst gesteld waren, had men hem een vaartuig gegeven, niet grooter dan eene zandschuit, vroeger als vrachthaalder gebezigd, dat naar hij gehoord had niet wilde zeilen, noch drijven. Er was van achteren een paviljoentje, doch niet met de noodige ruimte voor hem en het personeel, dat hem moest vergezellen. Hij kwam in Augustus op hetzelfde onderwerp terug en verkeerde toen bovendien in geldverlegenheid, nadat hij een huis had moeten huren en een wissel niet gehonoreerd was. Toegevend dat hij misschien zich wat sterk had uitgedrukt, sprak hij toch weder in denzelfden adem over het verkoopen van zijn zilver om zich het benodigde geld te verschaffen.

Beter was Kapitein Dekker, de commandant van de *Bato*, te Amsterdam er aan toe, wien eerst den 22sten Juli het bevel over den rechtervleugel werd opgedragen, dat hij den 2^{den} Augustus aanvaardde. Deze huurde een vaartuig voor zijne dienstreizen en kreeg in September, toen hij

dit wegens het seizoen minder geschikt achtte, op zijn verzoek terstond een meer doelmatig van het land.

Gedurende den zomer bleef men nu en dan enkele vijandelijke schepen zien en rapporteerden binnenkomende schippers eenige malen, dat zich eene grootere macht in zee ophield, die evenwel geene vijandelikheden pleegde. De vrees voor sommige punten in Zeeland bleek dus overdreven geweest te zijn. De zeemacht genoot eene tijdelijke rust, die zich voornamelijk kenmerkte door een aanhoudend gehaspel over geldelijke aangelegenheden en door onderlinge twisten van het personeel, waarin ten gevolge der gebeurtenissen van het vorige jaar weder veel mutatie was gekomen.

Opmerkelijk is de geringe bezorgdheid, welke het gouvernement thans aan den dag legde voor de reede van Texel, waar zich slechts weinig schepen bevonden. In hoeverre de plannen tot versperring van het zeegat door een werktuig, dat men naar verkiezing kon leggen en opnemen, op de houding der Engelschen invloed hebben gehad, is moeilijk te beslissen. Met zekerheid valt slechts te zeggen, dat zij daarvan in Maart kennis droegen en dat op die hoogte sedert weinig van vijandelijke schepen werd bespeurd. Toch is die zoogenoemde kunstklip eerst laat aangewend en heeft zij blijkbaar niet ten volle aan de verwachting beantwoord. Het was een log gevaarte van kruiselings over elkander gelegde zware balken, overal voorzien met ijzeren haken. Den 30sten Juli berichtte Kapitein Ruysch, dat aanstalten gemaakt werden om het met kanonneerbooten naar buiten te brengen, en twee dagen later schreef hij dat het in tegenwoordigheid van den Constructeur-Generaal Glavimans en den Architect Goudriaan was gelegd, vooraan in het Schulpengat, op 70 voet water, 35 roeden westwaarts van kaap Hoofd, waar de Schouten-kaap en de toren van Huisduinen in malkander vielen. Het zakte nog een paar voet, zoodat het den 3^{den} Augustus omstreeks vijf voet onder water lag.

Eenige maanden geleden had de later zoo bekend geworden Amerikaan Robert Fulton, zich destijds in Frankrijk ophoudende, den Ambassadeur Schimmelpenninck voorgesteld, de vijandelijke schepen te vernielen door een werktuig van zijne vinding, dat hij „*Nautilus*” noemde. De toepassing was verschoven, vooral wegens de groote belooning, die hij vroeg. Na de landing in 1799 was Fulton op zijn ontwerp teruggekomen, met het bericht, dat Jacob Staphorst hem de gelden verstrekt had om een dergelijk werktuig te bouwen. Op eene daarbij gevoegde teekening is een voorwerp afgebeeld, dat veel gelijkt op eene torpedo. Hij schijnt weinig bijval gevonden te hebben, evenals toen hij kort daarna het eerste denkbeeld opperde om vaartuigen door middel van stoom voort te stuwen.

Den 15^{den} Juli 1800 schreef de Kapitein-Luitenant van Kervel, dat ook de vaart op de Eems en de Wadden, schoon minder druk dan weleer, ongestoord bleef en dat zich zelden meer dan een klein vijandelijk vaartuig in de nabijheid vertoonde. Den 11^{den} Augustus hadden de Engelschen echter, volgens een bericht den 14^{den} door van Kervel afgezonden met een daarbij gevoegd rapport van den Luitenant van Ginkel, eenige tjalken genomen, hetgeen Kapitein Dekker bewoog versterking derwaarts te zenden. Het scheen de aanvang der kleine vijandelikheden, waarmede de Engelschen zich dit jaar vergenoegden.

Hun aanslag tegen de *Maasnymph* (16), die onder den Luitenant Bezemer voor Zeeburg bij de Maas op de buitenpost lag, mislukte ten eenen male. Zonder te letten op hetgeen de genoemde bevelhebber had in het midden gebracht tegen eene ligplaats, die niet meer gelijk ten vorigen jare door eene kustbatterij gedekt werd, had de regeering hem uitdrukkelijk gelast zich daarheen te begeven. Bezemer lag er dan ook al sedert Juni, acht gevende op alles wat de Maas binnenkwam en aanhoudende wat hem maar eenigszins verdacht toescheen. Den 18^{den} Augustus stelden de equipages van de *Hanger* onder Kapitein Little en van de *Squirrel* onder

Kapitein Hamstead, twee kleine kruisers, die zich voorgaats ophielden, eene poging in het werk om de *Maasnymph* bij verrassing te nemen. Omstreeks te twee uren in den morgen naderden zij dezen bodem met eene gewapende barkas en twee sloepen, opgepropt met volk.

Ongemerkt bereikten zij het doel van hun streven, waar zij evenwel een zoo flinken tegenstand vonden, dat zij na een half uur vechtens met schade moesten afdeinzen. Bezemer roemde ten zeerste de houding van zijn volk, waarvan een konstapelsmaat gesneuveld, doch het overige gedeelte zelfs ongekwetst gebleven was. Hij zelf, wiens hoed volgens een bericht van Kapitein Claris op vier plaatsen doorboord was, had zich bij uitstek gekweten. In zijn schrijven van den 19^{den} Augustus meldt hij alleen:

„wij hebben drie schuitjes yzere ballast en veele sesponders kogels in de barrekas en sloepen geworpen, alzo de Maasnymph agter en voor eene slegte defensie heeft, hebbe ons van de middelen moeten bedienen, die het geschiktst scheene.”

Hij verzweeg hierbij, dat hij zelf, gelijk men elders leest, met reuzenkracht begaafd, die ijzermassa optilde en de schuitjes, ieder ongeveer 75 Ned. ponden wegende, achtereenvolgend in de sloepen deed neerploffen, hetgeen een vreeselijk gekerm onder zijne aanvallers deed ontstaan en hen tot wijken bracht. Kapitein Claris, die het bevel voerde ter reede van Hellevoet, snelde er heen om alles op te nemen en der kloeke bemanning zijne tevredenheid te betuigen. Hij vermoedde, dat er verraad in het spel was geweest, en drukte zijn gevoelen in zijn brief van 19 Augustus ruw genoeg uit, door te berichten :

„Ik hebbe order gegeven dat geen battery of schip bij nacht een visser of lootsschuyt moet laten passeeren, maar hem op de huyd moet schieten, alzo dat vee niet te vertrouwen is.”

Met genoegen ontwaarde hij, dat het voorgevallene op de bemanning van andere schepen een hoogst gunstigen indruk maakte.

Natuurlijk trok een dergelijk feit in hooge mate de opmerkzaamheid, nu te water zoo weinig belangrijks voorviel. Wat men uit de koloniën vernam was bedroevend. Kapitein Kikkert had den 19^{den} April Curaçao verlaten, na de *Medea* verkocht en de *Ceres* aan een stuurman met een veertigtal matrozen toevertrouwd te hebben. Hij en vijf anderen waren met een Amerikaansch schip vertrokken, waarmede zij door de Engeschen opgebracht, doch weder in vrijheid gesteld, te New-York aanlandden, van waar zij met een ander Amerikaansch schip onder zeil gingen, dat hen den 8sten September te Texel bracht. Kikkert wist zich later te verantwoorden. Curaçao werd inmiddels door Franschen, die er zich nestelden, en door Fransche vluchtelingen van St. Domingo tot een tooneel van plundering en onbeschrijfelijke verwarring gemaakt, waaraan een Engelsch fregat in October paal en perk stelde. Het voorgevallene vereenvoudigde de taak der marine in West-Indië zeer; want daar was letterlijk niets meer te beschermen.

De berichten van Java bleven schaarsch en dit eiland moest geheel aan eigen hulpmiddelen worden overgelaten.

Hoe gaarne het personeel der zeemacht elke gelegenheid aangreep om toch iets te verrichten, bleek uit hetgeen in den nacht tusschen den 13^{den} en den 14^{den} October op de Eems voorviel. 's Avonds te zeven uren vernomen hebbende, dat bij Watterem weder een Engelsche kotter lag, besloot de Luitenant Nooy er heen te gaan met de galei *Voorzorg* en de kanonneerboot *Adder* onder den Luitenant Dingemans, waarop ook de Luitenant de Gelder met acht man van de *Noodweer* overging, omdat zijn eigen bodem op dit tijdstip niet gereed was.

Zij ontdekten te half tien den vijandelijken kotter, welks hoog opgehaalde enternetten zoowel aan stuurboord als aan bakboord tegen verrassing waarborgden. Na eene vruchteloze poging aan beide zijden, slaagde de *Adder* van achteren en maakten de onzen zich na een hardnekkig gevecht van den kotter meester. Vier hunner werden daarbij gewond, terwijl de vijandelijke equipage, in het geheel slechts 28 man sterk, een doode en zes of zeven gekwetsten telde. De *Rosé* (12), zoo heette de kotter, werd door de Gelder opgebracht en later in dienst gesteld. Met genoegen hoorden velen weder van dit op zich zelf kleine bedrijf gewagen. Onder hen ook de commandant van den rechtervleugel, omdat er overtuigend uit bleek, zooals hij den 20sten October schreef, „*dat niet alle braarheid en goede trouw van uit het corps der marine was geweken.*” Dergelijke verzuchtingen van iemand, die zelf tot het corps behoorde en daarbij een hoogen rang bekleedde, toonen overvloedig welk een diepen indruk de noodlottige gebeurtenissen der laatste jaren op de publieke denkwijzen hadden gemaakt. De verovering van de *Rosé* ware een goed besluit geweest van 1800, indien er geene melding behoefde gemaakt te worden van de verwoestingen door den Novemberstorm van hetzelfde jaar aangericht.

Den 9^{den} November verhief zich de wind tot een vliedenden storm, die vele schepen deerlijk havende. Te Hellevoet geraakte de *Vlieg* masteloos op het strand; te Texel, waar alle schepen van hunne ankers gedreven werden, sloeg de *Arend* op den zuidwal. Erger was het gesteld in Zeeland, waar de *Ajax*, de *Daphne* en de *Hippomenes* bij Zierikzee tegen den dijk geslingerd werden en de *Pluto* bij Vlissingen strandde. De *Jou-Jou*, een klein vaartuig, was spoorloos verdwenen en bleek later vergaan te zijn met verlies van slechts één man, zoodat het personeel er nog beter afkwam, dan dat van andere bodems. De Schout-bij-nacht Meurer verklaarde gedurende acht en dertig jaren, dat hij diende, zulk een weder niet te hebben bijgewoond, doch hield het slechte ijzer voor eene der hoofdoorzaken van de aangerichte schade. Deze, in het geheel op 363.861 gld. begroot, kostte tenslotte, omdat bijna alles herstelbaar was, tijd en geld, doch juist op een oogenblik, waarop men van het laatste schraal was voorzien; want enkele dagen later, toen voor de noodige victualie moest worden gezorgd, schreef Kapitein Claris, dat de officieren noch geld, noch crediet hadden; dat hij met veel moeite voor zijn eigen schip iets had bekommen, maar nu vreesde zijne oude leveranciers op den hals te krijgen. Wie dit alles overweegt zal moeten toestemmen, dat 's lands zeedienst bij den aanvang der negentiende eeuw voor de meesten weinig geldelijk voordeel opleverde en tegelijk weinig kans om zich eervol te onderscheiden. Maar de zeemacht was slechts een getrouw afdrukkel van den ganschen staat, die eenmaal vermogend, later vervallen, thans een noch eervollen, noch voordeeligen tijd doorleefde.

Geheel anders was het in Frankrijk, waar de Generaal Bonaparte, onverwacht uit Egypte teruggekeerd, in November 1799 met behulp zijner soldaten het Directoire afgeschaft en de benoeming van drie Consuls bewerkt had, onder welke hij zelf den eersten en voornaamsten rang bekleedde.

Terwijl in Nederland alles kwijnde, voerde hij een schitterenden krijg in Italië en streed Moreau niet minder gelukkig in Duitschland. Dit bewoog den Keizer van het laatste den 9^{den} Februari 1801 tot den vrede te Luneville, waarbij hij o. a. den linkeroever van den Rijn aan Frankrijk afstond. Reeds voor dien tijd had de Eerste Consul den Admiraal Bruix naar den Haag gezonden, om een gemeenschappelijken tocht naar de koloniën te beramen tot benadeeling van Engeland, den onverzoenlijken bestrijder van het revolutionnaire Frankrijk. Dientengevolge werden in het voorjaar van 1801 schepen uitgerust en begonnen tegelijk de aanvragen om geld, waaraan het bestuur, nu met inbegrip van twee millioen voor achterstallen

en een millioen voor aanbouw nog geen tien millioen was ingewilligd, niet altijd gereedelijk kon voldoen.

De commandeerende officieren te Hellevoet vroegen in Januari niet alleen de vastgestelde som ter victualiëring, maar iets daarboven, omdat alles zoo duur was, verzekerende, zooals Kapitein Claris den 6^{den} Januari schreef, dat zij zich anders liever verschoond zagen van het verstrekken der schafting. Weldra opperden andere commandanten hetzelfde bezwaar, dat ten minste eenigermate werd opgeheven. Erger was Kapitein Kikkert er aan toe, die tijdens zijn verblijf te Curaçao bijna niets had ontvangen en nu werd vervolgd wegens de onbetaald gebleven wissels. Hij kreeg niet terstond antwoord op zijn herhaald verzoek van 17 Maart en 3 April, en zat den 7^{den} April van dienaars omringd in personeel arrest.

Inmiddels kwamen eenige schepen in gereedheid, waaronder volgens een bericht van Kapitein Zoeteman van den 8sten Februari de *Pluto* te Vlissingen, die in den Novemberstorm van zijn koper 180 bladen en van de looze kiel vooraan een stuk van 14 voet, tusschen den grooten en den bezaansmast een stuk van 3 voet verloren had. Het bevel over de gansche zeemacht werd nu aan de Winter opgedragen.

Uit dien hoofde kreeg de Schout-bij-nacht Meurer, terwijl hij zich nog te Delft ophield, tot zijn leedwezen, zijn ontslag als commandant van den linkervleugel en twee maanden later Kapitein Dekker als commandant van den rechtervleugel. Doch er was op dit oogenblik in het noorden des lands niet veel te commandeeren.

Daarentegen werden te Hellevoet alle krachten ingespannen ter volvoering van het met Frankrijk beraamde plan. Voor het einde van Maart lag er een eskader gereed, bestemd voor eene lange reis, waarvan het doel een diep geheim bleef. De Winter inspecteerde het en schreef den 30sten Maart, dat hij bijzonder „content” was, omdat alles zoo „à merveille” ging. Nochtans moest hij in denzelfden brief gewagen van vier Engelsche lineschepen en twaalf fregatten of kleinere vaartuigen, die zich daags tevoren vertoond hadden. Hoewel niet beducht voor een coup de main, moest hij toch vermoeden, dat deze en mogelijk andere schepen van den vijand hem zouden verhinderen uit te loopen, gelijk zij werkelijk deden, nadat hij den 15^{den} April zijne vlag op de *Oldenbarneveld* had geheschen.

's Anderen daags was alles klaar en de wind uitstekend. „Maar,” schreef de teleurgestelde Admiraal, „onze geloofsgenooten waeren gisteren nog met 24 zeylen voor den wal, waaronder agt à negen linescheepen.” En hij liet er op volgen: „Ik brande van nieuwsgierigheid om tijding te weten van Deenemarken, of wy hoop hebbe dat de Staeten daer renforceeren moeten, dan kunnen wy er nog doorslippen, anders niet.”

Doch zijne hoop werd niet vervuld. De Engelschen thans met eene vloot onder Hyde Parker in de Sond, waar Nelson den 2^{den} April Kopenhagen had gebombardeerd, tegelijk met een eskader voor Brest, in de Middellandsche Zee, ja in alle hemelstreken tegenwoordig, waren sterk genoeg ter zee, om bovendien een eskader in de Noordzee te onderhouden, hetwelk de onzen blokkeerde. Het Bataafsche eskader te Hellevoet manoeuvreerde daarom wel veel tot oefening der bemanning, doch altijd binnengaats. In den loop van Juli werden de meeste aan boord zijnde troepen weder ontscheept, waarvan een groot deel tot een nieuw corps mariniers bestemd, den 2^{den} Augustus plechtig als zoodanig werd geïnstalleerd. Vervolgens kwamen nog meer schepen, vooral kleine tot versterking onzer macht; doch ook die van den vijand groeide verbazend aan, zoodat de onzen niet uit konden en zelfs eenigen aanslag begonnen te vreezen.

Tot nog toe kreeg men dus weinig vergoeding voor de gemaakte kosten, terwijl sommige bevelhebbers aanhoudend met geldverlegenheid te worstelen hadden. Kapitein Everts, commandant van de *Doggersbank*, die onlangs om een gedeelte van de hem verschuldigde 40.000 gld. had gevraagd, klaagde in Augustus bitter over de affronten, welke hij om de slechte betaling dagelijks moest ondergaan. Nu wilde de slager hem geen crediet meer geven, zoo lang de oude rekeningen niet voldaan waren. Hij wist zonder geld het benodigde vleesch voor de equipage en de kajuit niet te bekomen. Behalve meer getob van dien aard viel er weinig meldens waardigs voor, totdat in de eerste dagen van October sommige brieven van het staken der vijandelikheden begonnen te gewagen en den 11^{den} dier maand bepaalde last kwam de Engelschen voortaan als vrienden te behandelen.

Dit was een gevolg van de vredespreliminairen, den 1sten October 1801, na het aftreden van den Engelschen Minister Pitt, tusschen Frankrijk en Groot-Brittanje geteekend. Beider geallieerden genoten er de vruchten van, zoodat nu ook de Bataafsche Republiek een door allen gewenscht geschenk van haren vermogenden bondgenoot ontving. Dezelfde dag leverde echter een bewijs van hare afhankelijkheid. Bonaparte, die niet kon gedoogen, dat hier te lande een regeeringsvorm bleef voortduren, geschoeid op dezelfde leest als het in Frankrijk door hem afgeschafte Directoire, had in Maart reeds een wenk gegeven aan het Uitvoerend Bewind, hetwelk daarop met een voorstel tot eene vervroegde herziening der Constitutie was te berde gekomen, dat na veel over en weer praten, door het Wetgevend Lichaam met groote meerderheid was verworpen. Drie leden van het Uitvoerend Bewind hadden daarop, in strijd met het gevoelen hunner twee ambtgenooten, een nieuwen staatsgreep bewerkt. Half September kondigden zij hun voornemen aan, om het afgestemde ontwerp rechtstreeks aan het volk voor te leggen, hetgeen de Eerste Kamer wilde verhoeden of tenminste verdagen, door na een onstuimig debat de proclamatie van het Uitvoerend Bewind op te schorten. De drie bedoelde leden hiervan, vertrouwend op de gewapende macht, lieten de vergaderzalen der beide Kamers sluiten en verzegelen. Zij vochten letterlijk met hunne beide ambtgenooten, die het in lichaamskracht wonnen, doch als minderheid geen wettig besluit konden nemen. Uit dien hoofde zegevierde het drietal, onverschillig of het den ontvangen wenk meer als voorwendsel bezigde tot bereiking van eigen oogmerken. De slotsom was, dat het verworpen plan der natie werd voorgelegd, en dat deze den 1sten October 1801, denzelfden dag, waarop de vredespreliminairen werden geteekend, de nieuwe Constitutie aannam.

Onmiskkenbaar droeg zij den stempel van gematigdheid. Niet onaardig drukte de schrijver van *de Lantaarn* voor 1801 het uit, door te zeggen, dat de zware nevel, die sedert eenigen tijd over het land hing, wat begon op te trekken, schoon het in sommige hoofden nog verbazend mistte. Alles ademde een verzoenenden geest. Ieder mocht thans zijne stem uitbrengen. De departementen herkregen de namen en nagenoeg de grenzen der oude provinciën; het revolutionnaire burger en burgeres geraakte in onbruik; de woorden Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap verdwenen aan het hoofd der staatsstukken; niemand werd meer om staatkundige denkwijzen uitgesloten, en de Fransche Consul poogde het doel der Oranjegezinden, als staatspartij, ganschelijk weg te nemen door den gewezen Stadhouders, bij de vredesonderhandelingen, voornamelijk uit de geestelijke goederen van Fulda en Corvey eene schadeloosstelling aan te bieden.

Bij de Constitutie van 1801, kreeg de Bataafsche Republiek een Staatsbewind van twaalf personen en een Wetgevend Lichaam van vijf en dertig leden. Het kwam den 2^{den} November bijeen, al weder onder muziek en met de blijde boodschap dat het vaderland behouden was. De

Agent van Marine, onder de leden van het Staatsbewind opgenomen, werd vervangen door een Raad van drie personen, bestaande uit de heeren Aenae, Jacobson en van Royen.

Den 25sten Juni van het volgende jaar kwam, in plaats van de gebruikelijke hooge zee krijgsraden, een Hoog Militair Gerechtshof, hetwelk de nog hangende zaken overnam en dus over Kapitein Dirkinck van de *Argo*, den Kapitein-Luitenant van Donckum van de *Jason*, den Schout-bij-nacht Story en anderen vonnis streek. Een niet onbelangrijk teeken des tijde waren de eerlang geopperde plannen tot wijziging van het wapen en de vlag.

Voor de zeemacht had de wapenstilstand een meer rechtstreeksch gevolg, dan het aannemen der Constitutie. De Bataafsche Republiek, die onder bezwarende omstandigheden den aanbouw van nieuwe schepen had voortgezet en volgens het reeds gemelde bericht van den Luitenant Bolken weder eene groote hoeveelheid stukken van 36 en 18 p. tot bewapening daarvan uit Zweden verwachtte, bezat nog altijd genoeg materieel, om in de eerste behoefte te voorzien, nu hare schepen zich weder vrijer konden bewegen. Sommige lagen gereed, onder welke de *Avanturier* tot kaper of kruiser bestemd. Na al wat er over vrijheid en menschen-rechten was geredeneerd, klinkt het tamelijk zonderling den Kapitein-Luitenant Cowell, die het bevel over dezen bodem voerde en wien uithoofde van den gesloten vrede eene andere taak moest worden opgedragen, den 6^{den} October een voorstel te hooren doen tot een tocht naar de kust van Guinea, om aldaar ivoor en slaven in te nemen, deze te Suriname en Demerary met onmetelijke winst te verkoopen en dan met eene lading koffie en katoen naar Amsterdam te zeilen. Zijn voorstel werd evenwel niet aangenomen en het schip kreeg eene andere bestemming.

Voor de koloniën moest worden gezorgd, waartoe de beschikbare schepen en het pas opgerichte corps mariniers zouden te stade komen. Doch in het begin van October openbaarde zich onder de laatsten eene schromelijke neiging tot desertie. Binnen twee dagen gingen dertien hunner met geweer en wapens op den loop. Om zulks te stuiten achtte de Winter het noodig de letter der wet met de uiterste gestrengheid toe te passen op ieder, die maar eenigszins in de termen viel, en wilde Kapitein Claris allen, zoowel als de boeren, die iets van het gestolene hadden gekocht, tot een exempel voor anderen, nevens elkander ophangen. Weldra hield de kans van wegloopen op, toen velen met de schepen naar verschillende oorden vertrokken.

Tot recht verstand van de talrijke expeditiën, die nu volgden, is een overzicht van de eerste bewegingen der schepen onmisbaar. De *Pluto* onder Kapitein Zoeteman, binnendoor uit Zeeland gekomen, bevond zich in October te Hellevoet. Hier stak de Winter den 24sten der genoemde maand in zee met de *Oldenbarneveld*, de *Revolutie*, de *Juno*, de *Phoenix*, de *Brutus*, de *Joan de Witt* en de *Neptunus*. Nadat de *Vliegende visch* reeds naar Vlissingen was gezonden, scheidden ook de drie laatste schepen zich van het eskader af en lieten den 27sten insgelijks het anker op de Schelde vallen bij de *Scipio* en het Fransche fregat *La Poursuivante*. De *Doggersbank*, bij het uitzeilen aan den grond geraakt, keerde naar de reede van Hellevoet terug, waar de *Eendragt* en de *William* opzettelijk waren achtergelaten om zich tot eene Indische reis voor te bereiden. Met de vier overige schepen bereikte de Winter in de twee laatste dagen van October de reede van Texel, niet zonder reden klagende over de geringe zorg, die voor de merken langs de kust en bij de zeegaten werd gedragen. De vuren te Egmond en te Kijkduin brandden niet; op de eerste plaats was de kaap, op de laatste de in 1799 aangerichte schade nog niet hersteld. Tegen half November kwamen de *Pluto*, de *Doggersbank* en de *Kortenaar* insgelijks ter reede van Texel, waar bovendien de *Verwachting*, *Het Zeepaard*, de *Arend*, *Het Duifje* en de *Sibilla Antoinette* lagen, terwijl de *Bato* en de *Schrikverwekker* van

Amsterdam derwaarts op weg waren. Met den 1sten December werd Kapitein Zoeteman, als bevelhebber van de *Pluto*, door Kapitein Dekker vervangen.

Eerlang kregen de meeste der genoemde schepen eene bestemming. De *William* lag reeds den 20sten November zeilklaar, met twee kisten vol brieven en pakketten voor de Kaap en Batavia. De *Echo*, nog altijd onder van Kervel, werd uit het Vlie ontboden en moest dezelfde reis doen. Te Vlissingen werd een eskader klaar gemaakt om Fransch krijgsvolk over te brengen naar St. Domingo. Kapitein Hartsinck, die het met den rang van Vice-Admiraal zou commandeeren, heesch den 2^{den} December zijne vlag op de *Brutus*, waarop Kapitein Verdooren wegens ziekte was ontslagen. Hartsinck stilde het misnoegen der Franschen over de ongewone schafting, dat zich aan sommigen der eigen equipage had meegedeeld, door eene flinke houding en het straffen der belhamels. Hij wachtte slechts op een goeden wind.

Zoodra deze in de eerste dagen van 1802 gunstig werd staken overal schepen in zee. Den 3^{den} Januari vertrokken de *Echo*, de *William*, de *Juno*, de *Phoenix* en de *Eendragt*, allen naar Oost-Indië. De drie laatsten moesten zich in de Fransche havens met een konvooi vereenigen en vonden, daar zij niet uit dezelfde haven gezeild waren, elkander eerst ter reede van St. Martin. Hartsinck stak slechts een dag later in zee met de *Brutus*, de *Joan de Witt*, de *Neptunus*, de *Ajax* en de *Poursuivante*. De *Vliegende visch*, insgelijks tot zijn eskader behorende, kreeg terstond schade, lag twee dagen later masteloos bij Westkapelle en bleef achter.

Den 7^{den} Januari zeilde te Vlissingen de *Atalante* naar de kust van Guinea; den 13^{den} verlieten *Het Zeepaard* en de *Arend* de reede van Texel, met een konvooi naar Smyrna, en vertrok de *Daphne* met den Ambassadeur Grasveld naar Lissabon, om voorts eenige havens van de Middellandsche Zee aan te doen. Wegens tegenwind vielen de drie laatstgenoemde schepen te Cowes op Wight binnen, waar zij tot den 11^{den} Februari vertoefden en eenige onaangenaamheden te verduren hadden.

Hunne weggelooopen matrozen vonden namelijk heul bij de talrijke Nederlanders, die zich aldaar ophielden, en hoewel sommige uitgeweken officieren aan boord een goed onthaal genoten, werd toch de Bataafsche monteering aan wal, hetzij door de eigen bevolking, of door de uitgewekenen smadelijk bejegend. Belangrijker is het wedervaren van andere schepen.

Van Kervel met de *Echo* bereikte den 18^{den} Maart de Tafelbaai, waar zich later de *William* bij hem voegde. Met beide schepen zette hij den 10^{den} April de reis voort en kwam den 5^{den} Juni te Batavia. Hij bracht er de gewichtige tijding van de vredespreliminieren en commandeerde vervolgens eene expeditie tegen de zeeroovers in de Lampongs, welke niet aan het oogmerk beantwoordde, hetgeen voornamelijk aan zijn beleid werd geweten. Den 6^{den} October ging hij met de *Echo* weder onder zeil naar het vaderland, achterlatende de *William* en de *Avanturier*, die vijf dagen tevoren was aangekomen. Dit was de voorlooper van de *Juno*, de *Phoenix* en de *Eendragt*, onder Kapitein Melissen, die in April met zes transportvaartuigen ter reede van Aix in zee gestoken, Porto-Prayo en de Simonsbaai hadden aangedaan en den 27sten November ter reede van Batavia het anker lieten vallen, eerlang gevolgd door de schepen met krijgsvolk, die in zee van hen waren afgeraakt.

Kapitein Hartsinck, in Januari 1802 met zijn eskader naar St. Domingo bestemd, kon wegens bekomen schade niet doorzeilen, gelijk de Fransche autoriteiten dit verlangden en liep te Brest binnen. Zijn eigen schip de *Brutus* stuurde slecht, hetgeen men door eene verandering van het roer poogde te verbeteren. Hij vreesde, dat ook de looze kiel niet in orde was, omdat anker-touwen en loodlijnen telkens beschadigd bovenkwamen. Hij vond er evenwel geen bezwaar in de reis te doen, waartoe hij den 22sten Januari gereed lag, ofschoon hij uithoofde van tegenwind eerst den 12^{den} Februari kon vertrekken. De soldaten, die reeds veel van de zeeziekte geleden

hadden, pas eenigszins op hun verhaal gekomen, kregen het nu te kwaad met de scheurbuik, die ook velen der equipage aantastte. Gelukkig dat zich eene ruime hoeveelheid wijn aan boord bevond ter wille van de Franschen, onder welke sommigen vrouwen en kinderen bij zich hadden.

Op de *Joan de Witt*, waarop zich ook zes vrouwen der eigen equipage bevonden, kreeg men op de heenreis twee Fransche kraamvrouwen en later op de thuisreis nog eene Hollandsche. Den 3^{den} April kwam het eskader, dat omstreeks 1300 man aanvoerde, ter reede van Kaap Francais, waar 18 Fransche schepen en fregatten lagen onder den Admiraal Villaret Joyeuse. die in December des vorigen jaars gezeild en in Februari hier aangekomen, het verbranden der stad niet had kunnen verhoeden. Toussaint L'Ouverture en zijne negers hadden alles dermate verwoest, dat de troepen in de eerste dagen na de ontscheping het benoodigde van de schepen moesten ontvangen. Zij kregen de hangmatten mede en ieder persoon voor vier dagen proviand. Zonder zich te laten weerhouden door den toestand van de *Brutus*, welks roer al weder defect was en welks kiel bij een onderzoek zeer beschadigd bleek te zijn, zette Hartsinck den 17^{den} April met het gansche eskader de reis voort, om volgens zijn last de Bataafsche vlag op de kust van Noord-Amerika te vertoonen.

Nu geraakte ook het roer van de *Neptunus* onklaar, waarom de bevelhebber niet, volgens het plan, naar Rhode-Island stevende, maar de Chesapeake-baai aandeed. Tot den 28sten Juni vertoefde hij ter reede van Hampton, waar de *Brutus* een nieuw roer kreeg en over het geheel nogal kosten gemaakt werden. Zijne terugreis was daarop tamelijk voorspoedig, tot dat het eskader den 4^{den} Augustus wegens aanhoudenden tegenwind te Falmouth binnenliep. Een saluut van 21 schoten, door Hartsinck gedaan, werd met slechts 17 beantwoord, waarover de betrokken autoriteiten tot tweemaal toe haar leedwezen betuigden. Vermoedelijk zal dit wel de reden zijn, dat het kasteel, toen Hartsinck na vier dagen oponthoud de reis voortzette, het eerst salueerde, hetgeen de Schrijver van de *Neptunus* als iets ongewoons opteekende.

Onder aanhoudende mistsignalen stevende het eskader langzaam door het Kanaal. Even na het passeeren van Dover, ontdekte het den 11^{den} Augustus twee Bataafsche eskaders, waarvan het eene onder den Schout-bij-nacht Bloys van Treslong naar West-Indie, het andere onder den Schout-bij-nacht Dekker naar Oost-Indië bestemd was. Vier dagen later kwam Hartsinck met zijne schepen ter reede van Texel.

Den 27sten Maart 1802 was de vrede te Amiens gesloten, waarbij de Engelschen de teruggaaf van alle koloniën, met uitzondering van Ceylon beloofd hadden. Hunne bedrijven te water kwamen der Bataafsche marine op zware verliezen te staan, daar zij volgens onze berekening niet minder dan 64 bodems, waaronder 21 linesschepen en 22 fregatten genomen of vernield hadden, doch volgens hunne eigen opgaaf wel 89 bodems. Wat der Republiek overbleef liet nogal te wenschen over, vooral omdat sommige schepen oud en de nieuwe te overhaast gebouwd waren. Hartsinck schreef den 14^{den} Januari 1802 te Brest van zijn vlaggenschip, dat in 1782 gebouwd was als *Willem I*, en in 1795 den naam van *Brutus* gekregen had: „*Het giert zoodanig, dat de anderen het nauwelijks durven naderen.*”

Doch ook de *Neptunus*, in 1798 gebouwd en op grond van den tocht uit de Maas naar Vlissingen door Kapitein Krafft in zijn schrijven van 28 October 1801 het volmaaktste zeeschip genoemd, dat hij in drie-en-twintig jarigen dienst had bijgewoond, hetgeen te zeggen was van meestal de nieuwe schepen, die in zee waren geweest, scheen op de langere reis nog al gebreken te hebben. Stellig moesten de schepen der Republiek omstreeks dien tijd vaak belangrijke reparatiën ondergaan en waren de meeste spoedig versleten. Het gemelde kan dit eenigszins staven, het wedervaren van andere zal dit vollediger doen.

In de eerste dagen van April 1802 had de Fransche minister Decrès, op last van den Eersten Consul, scheepsgelegenheid gevraagd voor nog 300 man van Walcheren naar St. Domingo. Het Staatsbewind bestemde hiertoe de *Sibilla Antoinette*, waarmede de Kapitein-Luitenant Hofmeijer den 2^{den} Juni onder zeil ging. Hij volbracht zijne taak, doch leed op de terugreis schipbreuk, waarbij echter geene menschenlevens te betreuren waren.

In Mei was ook de *Scipio* naar de Middellandsche Zee vertrokken en de *Avanturier* naar de Kaap en Oost-Indië, waar dit schip, zooals vroeger gebleken is, behouden aankwam. Het uitzenden van al de genoemde kleine schepen en transportvaartuigen behoorde echter slechts tot de voorloopige maatregelen. Temidden van den roes der blijdschap over den gesloten vrede, arbeidde men aan grootere eskaders, die onze aandacht eene wijle van het verheugde vaderland zullen afleiden.

Nog voor de openbare feestviering, zeilde de Winter den 21sten Mei uit Texel met de *Oldenbarneveld*, de *Revolutie*, de *Snuffelaar* en *Het Haasje*. De *Schrikverwekker*, die op den Drempel bleef zitten, volgde later en bereikte na zes dagen de andere schepen. De Vice-Admiraal, die in last had den vrede met de Barbarijsche staten te bevestigen of te herstellen, de vlag te vertoonen, de equipages te oefenen en tevens de schepen der nieuwe constructie te beoordeelen, deed met zijn eskader Madera aan, waar hij berichten kreeg van de rooverijen der Barbaresken, die thans met vele mogendheden overhoop lagen. Daarom nam hij den 27sten Juni, bij zijn vertrek, een Noord-Amerikaanschen koopvaarder op verzoek van den schipper onder zijn geleide. Hij wenschte blijkbaar met de roofnesten niet meer in aanraking te komen, dan volstrekt noodig was; want bij het binnenzeilen der straat van Gibraltar, gaf hij een brief voor Tanger bestemd aan een Portugees mede, hetgeen hem, gelijk hij zelf aanmerkte, „*berrijdde om met de Mooren communicatie te hebben.*”

Te Malaga vond hij de *Scipio*, onder den Kapitein-Luitenant Carrega, die goederen en volk voor het transport naar Oost-Indië te La-Rochelle en Bordeaux had gebracht en nu hier sedert eene maand de komst van het eskader verbeidde. De *Arend* en *Het Zeepaard* waren er niet geweest en keerden terug naar Texel, zonder Malaga te hebben aangedaan. Van de *Daphne*, thans nog op de kust van Barbarije, kreeg de Winter het gewenschte bericht, dat de Republiek voorloopig met de roofstaten op tamelijk goeden voet scheen te zijn. Hij verloor daarom de regelen der voorzichtigheid niet uit het oog en liet, om geen opzien te baren, het geld, dat hij moest innemen, met kleine pakjes, elk van vijftig Spaansche matten, telkens wanneer een officier naar den wal ging aan boord brengen.

Te midden van allerlei festiviteiten en maaltijden, waarbij het niet ontbrak aan toosten en saluten, kwamen minder aangename tijdingen. De Keizer van Marokko verlangde met ongeduld naar presenten en een Ambassadeur. Den 29sten Juli verscheen de Kapitein-Luitenant Gaymans met de *Daphne*, die Tripoli niet had kunnen aandoen, omdat Zweden en Noord-Amerikanen het blokkeerden. Te Algiers was veel te vereffenen, daar twee Joden aldaar, alleen wegens gedane voorschotten, nog 40.000 gld. te vorderen hadden.

Om zich van den toestand te vergewissen en alles te schikken, ging de Winter, na de *Snuffelaar* en *Het Haasje* tot een kruistocht langs de Europeesche kust gedetacheerd te hebben, den 9^{den} Augustus met de andere schepen onder zeil en liet den 25sten het anker vallen in de baai van Algiers.

Op de aanvankelijk gunstige berichten van den Consul, bezocht hij den Minister van Marine en den Admiraal van Algiers, uit wier gesprekken hem bleek, dat hunne regeering van de onzen moest hebben de jaarlijksche presenten voor 1801 en 1802, bestaande in touwwerk, planken, kruid, enz. maar dat de consulaire of tweejaarlijksche, bestaande in bijouteriën, in April bereids

uitgereikt waren. Van elders blijkt, dat zulks nogal iets bedroeg, zijnde een gouden repetitie-horloge met diamanten omzet voor den Dey, negentien gouden horloges met een gelijk aantal gouden kettingen voor onderscheiden personen, voorts ringen, achttien zilveren horloges, 350 el Hollandsch linnen, laken, porceleinen theeserviezen, enz.

De Dey, vernemende dat gemelde presenten niet aan boord waren, ontving den Bataafschen admiraal vrij koel, doch aanvaardde met blijdschap honderd vaatjes buskruit. Hij vereerde de Winter eene fraaie Turksche sabel en wilde nogmaals honderd vaatjes hebben. Dit verzoek werd afgeslagen, doch hij kreeg er na eenig beraad toch nog vijf en twintig. De Winter was echter over de houding van sommige voorname personen te Algiers zoo weinig tevreden, dat hij de voor hen bestemde geschenken niet uitreikte. Den twee Joden, die hij vermoedelijk niet terstond kon betalen, beloofde hij, eer hij den 4^{den} September weder onder zeil ging, de voldoening hunner pretensie.

Veertien dagen later bereikte hij Tripoli, na den Zweedschen admiraal Cederström verzekerd te hebben, dat hij niets zou doen in strijd met de nog altijd voortdurende blokkade. Zijne onderhandeling aldaar was echter even verdrietig als vernederend. De Pacha, verontwaardigd over een aanbod van 50.000 gld. aan specie, boven de consulaire presenten en eenige kleinigheden, wilde het ontschepen van een en ander niet eenmaal gedoogen, verklarende, dat de Zweden en Denen tevergeefs meer geboden, dat Engelschen, Franschen en Spanjaarden oneindig meer betaald hadden. Hij eischte 200.000 piasters behalve eenige presenten, vervolgens 150.000 in eens en 10.000 jaarlijks, waarop ten slotte na veel loven en bieden werd overeengekomen, dat de Republiek 80.000 piasters voor achterstallen zou betalen, waarvan 20.000 terstond en dan voortaan 5000 per jaar. Behalve andere geschenken bood de Winter, bij de erkenning van den Consul, den Pacha nog een gouden horloge met ketting en ring aan, dat eigenlijk voor Algiers bestemd was geweest. In hoeverre hij een ander geschenk, namelijk vijftig vaatjes buskruit, met de toezegging van eene dergelijke hoeveelheid tegen het volgende jaar, overeen kon brengen met zijne belofte aan den Zweedschen admiraal, voegt hij er niet bij.

Aangenamer was zijn verblijf te Tunis, welks Bey zich bij de plechtige audiëntie op den 13^{den} October ingenomen betoonde met de Nederlanders, ofschoon hij wel wenschte „*dat dezelve expeditier waren in de uitvoering van derzelve beloften.*” Dit bedierf evenwel niet de goede verstandhouding. Bij een bezoek, hetwelk de Minister van Tunis met een talrijk gevolg op het eskader aflegde, schonk de Winter zijn gast een gouden met diamanten omzet horloge benevens ketting en ring, insgelijks oorspronkelijk voor Algiers bestemd, zestig vaatjes grof buskruit en eene zekere hoeveelheid thee. De autoriteiten van Tunis deden echter in mildheid niet onder voor den Admiraal; want de Minister gaf bij zijn vertrek van boord eenige honderden goudstukken voor het scheepsvolk en de Bey zond later ter verkwikking der equipage 21 koeien, 60 schapen, 150 duiven, 300 hoenders, 6000 brooden, 4000 granaatappelen, boter, suiker, waskaarsen, groenten, enz. Ten einde toe heerschte de beste verstandhouding, waarom onze Admiraal den 12^{den} November, zeer tevreden over de genoten ontvangst, met zijn eskader weder in zee stak.

Uitvoerig beschrijft hij vervolgens in zijn journaal alle plaatsen, die hij bezocht; doch over de vele mededeelingen en soms belangrijke opmerkingen, die het behelst, kan hier niet worden uitgeweid. Na Cagliari en Livorno te hebben aangedaan, beliep hij eenige schade door storm, eer hij den 5^{den} Januari 1803 met zijne linesschepen te Toulon binnenviel, vanwaar hij den 4^{den} Februari de reis voortzette. Andermaal door storm beloopen, kwam hij alleen met de *Oldenbarneveld* en de *Schrikverwekker* te Malaga, waar hij eenige dagen later niet alleen de

ontbrekende *Revolutie*, maar ook de *Scipio* en de *Snuffelaar* bij zich kreeg, weldra gevolgd door *Het Haasje*.

Allen zeilden vroeger of later naar de Taag, die zij den 22sten Maart 1803 gezamenlijk opvoeren tot voor Lissabon, waar de Winter *dépêches* vond, inhoudende o. a. het bericht, dat de Vice-Admiraal Hartsinck hem eerlang zou vervangen en dat zijn gedrag in de netelige commissie op de kust van Barbarije volkomen was goedgekeurd.

Den 1sten April, te midden der partijen en contra-partijen, hier in menigte gegeven, ontving hij eene secrete missive van het Staatsbewind over de nieuwe verwijdering tusschen Frankrijk en Engeland, met last ten spoedigste naar Ferrol te stevenen. Vier dagen later kwam de Kapitein-Luitenant Carp met de *Wolf* rechtstreeks uit het vaderland, om hem nader te waarschuwen. Den 30sten April lagen alle schepen van het eskader te Ferrol, met uitzondering van *Het Haasje*, dat berichten naar de Kaap en Batavia moest brengen, evenals de *Wolf* naar West-Indië. De Winter zelf, die wegens een toenemend ongemak aan de beenen in geen drie weken op dek was geweest, verlangde teruggeroepen te worden, ofschoon hij volgens zijn schrijven van 30 April 1803 aan het Staatsbewind, bereid was te blijven, indien men dit noodig achtte. Men zal hem en zijn eskader terugvinden, na een blik geworpen te hebben op de andere eskaders, die in 1802 de havens hadden verlaten.

Bij het vertrek van de Winter uit Texel in Mei 1802, werden aldaar twee eskaders voor de overzeesche bezittingen uitgerust. Onderwijl kwam de *Atalante* den 26sten Juli terug van de kust van Guinea en vier dagen later *Het Zeepaard* met de *Arend* van Smyrna. Den 5^{den} Augustus zeilden de beide eskaders, die Hartsinck, uit Noord-Amerika terugkeerende, in zee had ontmoet. Op het eene, waarover de onlangs tot Schout-bij-nacht bevorderde Kapitein Dekker het bevel voerde, bevonden zich Mr. de Mist, als Commissaris van het Staatsbewind tot overneming der Kaapkolonie, de nieuwe Gouverneur en Generaal- en-chef Janssen, andere ambtenaren en vele troepen. Op voorstel van Spoors waren de lineschepen slechts „en flûte” gewapend, om bij de terugreis uit Oost-Indië iets van den aanwezigen voorraad producten te kunnen medebrengen. Daar echter vele vooruitgezonden schepen tot dit eskader behoorden, vertrok de Schout-bij-nacht alleen met de *Pluto*, de *Bato*, de *Kortenaer* en de *Maria Reijgersbergen*, waarvan de *Kortenaer*, op den Drempel vastgeraakt en naar de reede teruggekeerd, eerst veertien dagen later kon volgen.

Na de *Bato*, waarop zich de Gouverneur-Generaal bevond, als een slecht bezeild schip (het was de in 1784 gebouwde en in 1798 herdoopte *Staten-Generaal*) aan zich zelf te hebben overgelaten, zette de Schout-bij-nacht met slechts twee schepen koers naar Lissabon en Santa-Cruz, waar hij den 29sten September de *Kortenaer* en de *Bato* die zich gedurende tien dagen te Plymouth had opgehouden, aantrof. Acht dagen nadat hij den 8sten October met zijne vier schepen was onder zeil gegaan, liet hij de *Bato*, om dezelfde reden als vroeger, weder alleen varen en bereikte met de drie overige den 19^{den} December de Tafelbaai, waar de *Echo*, van Batavia teruggekeerd, zich bevond en de *Bato* slechts vijf dagen later volgde.

Hier vernam de Schout-bij-nacht, dat de *Juno*, de *Phoenix* en de *Eendragt*, na een kort oponthoud in de Simonsbaai, den tocht naar Oost-Indië hadden voortgezet. Bij de thans aanwezige schepen voegde zich den 30sten December nog de *Spion*, met een konvooi uit Texel en bestemd voor eenige diensten bij de overgave der Kaapkolonie, die met den 1sten Januari 1803 zou geschieden. Daags tevoren bracht een klein Engelsch vaartuig evenwel den last de plechtigheid voorloopig uit te stellen; wel een bewijs, dat er reeds toen iets haperde, en een wenk tot groote omzichtigheid. Ter vermindering van botsingen sloten de Bataafsche en de Engelsche autoriteiten eene conventie, waaraan beide partijen zich zouden houden in afwachting van nadere berichten.

Kapitein Claris, die vroeger op het eskader van den Schout- bij-nacht Lucas was geweest en blijkens het daarop gevolgde verhoor vele vrienden en betrekkingen aan de Kaap had, onder welke zijn schoonvader, zou er thans als equipagemeester blijven. Hij gaf, overeenkomstig de vooraf gemaakte regeling, het bevel van de *Bato* aan Kapitein Melvill over.

Langzamerhand vertrokken eenige der hier liggende schepen. Den 31sten Januari 1803 ging de *Vrede*, eenige maanden geleden onder den naam van *Trajaan* te La-Rochelle gekocht en thans als transportschip gebezigd, naar Batavia onder zeil. Een dag later de *Echo* naar het vaderland, met bericht van den stand der zaken, waarvan de Schout-bij-nacht Dekker den afloop niet verbeidde; want hij zette den 14^{den} Februari, kort voor de beslissing kwam, met zijne vier schepen de reis naar Oost-Indië voort.

Daar hij eenige dagen later de *Bato* weer liet slippen, kwam hij den 13^{den} April met de *Pluto*, de *Kortenaer* en de *Maria Reijgersbergen* te Batavia, waar hij alleen de *Phoenix* aantrof. De *Juno*, de *Eendragt*, de *William* en de *Avanturier* waren naar de buitenkantoren, om de Molukken en andere bezittingen van de Engelschen over te nemen. De *Bato*, op den eigen dag tot Bantam genaderd, voegde zich den 16^{den} April bij de overige schepen. Op dit tijdstip duchtte men te Batavia reeds eene nieuwe vredebreuk, waarom de Schout-bij-nacht en de autoriteiten aanstonds plannen vormden in het belang der defensie. Hiertoe behoorde het volledig bewapenen en bemannen der linieschepen, dat echter eer gezegd dan gedaan was; want schoon de officieren het uitstekend vonden, om tot sparing der eigen equipage, op elk schip tien of twaalf Javanen als roeiers te gebruiken, zoo achtten zij het toch niet geraden de gezamenlijke equipages met meer dan duizend Chineezers en inlanders aan te vullen. Tijdens de beraadslagingen ontving men het eenigszins geruststellende bericht, dat de Kaap, op naderen last, den 21sten Februari was overgegeven. Dientengevolge schoven de Schout-bij-nacht en de Gouverneur-Generaal Sieberg hunne defensieplannen wat op den achtergrond en besloten zij liever iets tegen de zeeroovers te ondernemen, die met zestien prauwen het eiland Middelburg hadden afgeloopen en telkens buitensporigheden bedreven.

Alvorens de verdere bewegingen der schepen, gedurende den zomer van 1803, in Oost-Indië na te gaan, moet ook het eskader naar West-Indië worden gevolgd en aller wedervaren in verband gebracht met hetgeen onderwijl in Europa voorviel.

Tegelijk met den Schout-bij-nacht Dekker was Kapitein W. O. Bloys van Treslong, die omstreeks drie jaren geleden, als commandant van de *Pollux* te Drontheim was binnengevallen, naar West-Indië gezeild met de *Proserpina* (32), de *Kenau Hasselaar* (32), de *Hippomenes* (12), de *Serpent* (8), de *Rosé* (12), negentien transportvaartuigen, die troepen voor onderscheiden plaatsen aan boord hadden, en twee particuliere schepen. Zijne reis was echter niet voorspoedig daar hij wegens tegenwind te Torbay binnenlopende, zeven bodems van zijn konvooi miste en vijf dagen later, bij het voortzetten der reis nauwelijks de helft bijeen had.

Ter reede van La-Luz daagden sommige der verloren schepen weder op, doch bleven andere achter, zoodat het geleiden nogal lastig viel. Tot overmaat van ramp berichtte Kapitein Buschman van de *Kenau Hasselaar*, tien dagen na het hervatten der reis, dat hij door een misverstand niet de benoodigde hoeveelheid water aan boord had, waarom hij vergunning kreeg zich den 19^{den} October af te zonderen met den genoemden bodem, de *Rosé* en een transportschip, om langs den kortsten weg rechtstreeks door te zeilen naar St. Eustatius.

Eene maand later, op de kust van Guyana, zond Bloys van Treslong de *Hippomenes* met twee transportschepen naar Demerary, de *Serpent* met twee andere naar Berbice, waarna hij zelf den 21sten November met de *Proserpina*, op de Suriname voor het fort Amsterdam, het anker liet vallen. Hij bezocht den Admiraal Stopford en den Generaal Cambell, die hem de kolonie

overgaven, waar de Bataafsche vlag den 3^{den} December op alle sterkten met eenige festiviteit werd geheschen.

De voormalige Gouverneur-Generaal Frederici, sedert 1792 als zoodanig werkzaam en tijdens het Engelsch bestuur gecontinueerd, omdat hij als een ijverig prinsgezinde bekend stond, werd nu geschorst. Kapitein Bloys van Treslong aanvaardde het voorloopig bewind met de Raden van Politie van Ommeren en Brederode, waarvan hij onverwijld kennis gaf aan het bestuur in het moederland, dat eerst later den gewezen Secretaris Béranger zond.

Bloys van Treslong nam intusschen een werkzaam deel aan het bestuur der kolonie, welke taak hoogst moeielijk werd, zoodra hij den 6^{den} Mei 1803 met de *Wolf* tijding had gekregen van de nieuwe vredebreuk, die men in Europa tusschen Engeland en Frankrijk tegemoet zag. Hij posteerde zich met de *Proserpina* voor het fort Amsterdam, kreeg een paar weken later nogmaals bericht met de *Vliegende visch* en bereidde zich op de naderende gebeurtenissen voor. Tot opheldering daarvan moge het volgende dienen.

Sedert jaren waren niet zooveel landsschepen naar afgelegen oorden vertrokken, als in 1802. De beweging der handelsvloot, na 1795 voortdurend gestremd, openbaarde dezelfde levendigheid. Meer dan 4000 koopvaarders liepen tijdens het genoemde jaar in de Nederlandsche havens binnen. Hadden vele onzer kooplieden zich gedurende den oorlog uit noodzaak wel van vreemde vlaggen bediend, nu waren zij er op uit, dit te verbieden en den eigen handel krachtig op te beuren. Dientengevolge beploegden weldra een groot aantal Nederlandsche schepen, met Nederlandsche lading, onder eigen vlag bijna alle zeeën der oude en der nieuwe wereld.

Zij lagen uit dien hoofde even verspreid als de oorlogsvloot, toen er kort na den vrede van Amiens nieuwe verwijdering ontstond tusschen Frankrijk en Groot-Brittanje, wegens het gezag, dat Bonaparte zich buiten de grenzen van Frankrijk, meer bepaald in Duitschland, Zwitserland en Italië verwierf. De Bataafsche Republiek, in naam onafhankelijk, was inderdaad niet meer dan eene Fransche provincie, geheel onder den invloed van den Eersten Consul, wien de verkregen waardigheid, twee maanden na den vrede, voor zijn leven was opgedragen. Wat baatte het der Republiek, of Engeland haar aan den vooravond eener nieuwe vredebreuk eene alleszins gewenschte onzijdigheid aanbood, op voorwaarde dat Frankrijk zich van wapeningen op haar grondgebied onthield? Zij bezat immers geene keusvrijheid en vernam reeds voor het einde van Maart, dat Fransch krijgsvolk tot hare bescherming in aantocht was. Niet bij machte dit te weigeren, en dus ondanks zich zelve weder medegesleept, kon zij alleen pogingen aanwenden om de overal verspreide oorlogsschepen en koopvaarders zoo mogelijk nog in tijds van het naderend gevaar te verwittigen.

Hiertoe was de Kapitein-Luitenant Swedenrijk Carp den 21sten Maart 1803 met de *Wolf* uit de Maas vertrokken, die na eerst de Winter en vervolgens Bloys van Treslong gewaarschuwd te hebben, dezelfde tijding te Berbice, Demerary, Curaçao, St. Eustatius en St. Martin bracht. Nog voor de vredebreuk, zeilde ook de Vice-Admiraal Hartsinck den 12^{den} April met de *Pallas* uit de Maas, waarmede hij den 6^{den} Mei te Ferrol aankwam, om de Winter af te lossen en daarna met eene andere bestemming te vertrekken. Bovendien was de *Arend* den 29sten April van Texel in zee gestoken, die in September de Tafelbaai aandeed en voor het einde van 1803 Batavia bereikte, gelukkiger dan *Het Haasje*, waarmede de Luitenant Ysbrands tot hetzelfde einde van het eskader te Lissabon was gedetacheerd. Deze viel den 2^{den} Augustus den Engelschen in handen en bevond zich meer dan een jaar daarna nog te Madras.

Nauwelijks had de Republiek al de bovenstaande maatregelen genomen, of het gevreesde oogenblik naderde met rassche schreden. Hartsinck had, wegens bekomen schade en tegenwind op de reis naar Ferrol, nog enkele dagen te Torbay vertoefd, en er waren wederzijdsche

bezoeken afgelegd eer hij den 27sten April de reis voortzette. 's Anderen daags echter diende R. J. Schimmelpenninck, die sedert eenige maanden het Bataafsche gouvernement in Engeland vertegenwoordigde, eene klacht over de belemmering der koopvaart in. Den 10^{den} Mei berichtte hij, dat een koerier naar Parijs was met een ultimatum, waarin het Britsche gouvernement van het Fransche o. a. de ontruiming van de Bataafsche Republiek en Zwitserland eischte. Hierop volgde den 16^{den} Mei eene oorlogsverklaring van den Koning aan Frankrijk, op grond van welke de Britten, volgens hunne eigen opgave voor het eerst, den 19^{den} Mei een Nederlandsch schip namen, hetgeen niet volkomen strookt met de klacht van den Ambassadeur en nog minder met het recht der volken, daar Schimmelpenninck eerst vier weken later zijne paspoorten kreeg, en de oorlogsverklaring aan de Republiek zelve den 17^{den} Juni was gedagteekend. Maar het verlies van enkele koopvaarders heeft niets te beteekenen, in vergelijking met den zwaren last, dien de Republiek na slechts korte verademing weder moest torschen. Het lot harer zeemacht in het moederland en in de koloniën geeft een niet dan al te wel-sprekend tafereel van den rampzaligen toestand, waarin het gansche staatslichaam verkeerde.

HOOFDSTUK XIII

Maatregelen tot zelfverdediging en eerste toebereidselen zowel hier te lande als in Frankrijk tot eene landing in Groot-Brittanie. — Tijdingen uit Oost en West. — Napoleon Bonaparte's verheffing tot Keizer. — Constitutie van 1805. — Het kortstondig bestuur van R. J. Schimmelpenninck als Raadpensionaris. — Nieuwe uitzichten op wijziging van den staatsvorm.

Bonaparte stelde bij het uitbreken van den oorlog in den zomer van 1803 den hoogsten prijs op de medewerking der Republiek, omdat hij terstond over eene landing peinsde, waarbij de hulpmiddelen harer zeemacht hem uitmuntend te stade zouden komen. Overeenkomstig zijn verlangen, verbond zij zich, acht dagen nadat Engeland ook haar den oorlog had verklaard, tot de levering van vijf lineschepen en vijf fregatten met de noodige transportvaartuigen voor 25.000 man en 2500 paarden. Bovendien nam zij op zich een aanzienlijk getal platboomde vaartuigen gereed te maken, die niet voorhanden waren en dus gebouwd moesten worden. Kon zij kwalijk weigeren hetgeen de vermogende bondgenoot haar vroeg, of liever oplegde; grievender was het nog, dat Fransche krijgsbevelhebbers zich weder op ergerlijke wijze mengden in hetgeen zij tot eigen veiligheid deed.

De Generaal Monnet te Vlissingen, die al zoo veel aanstoot had gegeven, gelastte niet alleen het wegnemen der tonnen in den Deurloo, dat met ons belang strookte en dus terstond kon worden gedaan, maar eischte op hoogen toon en met bedreiging van geweld te zullen bezigen, de inrichting van een paar schoeners tot kanonneerbooten. Een andere Fransche commandant liet te Hellevoet de *Prince of Wales*, waarmede Schimmelpenninck den 19^{den} Juni terugkeerde, met soldaten bezetten, die zelfs eene derwaarts gezonden Bataafsche sloep afweerden. Daarenboven rezen telkens moeielijkheden over het aanhouden van neutrale schepen. Bij deze en andere gelegenheden kon het zwakke gouvernement, dat zich de benoeming van den

Generaal Victor tot opperbevelhebber ook van de Bataafsche krijgsmacht moest laten welgevallen, zijne officieren ter nauwernood voor den uiterlijken schijn handhaven. Gelukkig tastte Engeland niet terstond door; want in de meeste zeegaten waren slechts kleine vaartuigen gestationneerd. Nog den 5^{den} Juli was de *Joan de Witt*, volgens een schrijven van den Raad van Marine aan het Staatsbewind, het eenige schip van beteekenis ter reede van Texel. Acht dagen later moest de Generaal Dumonceau in het belang van Amsterdam op eene betere defensie van de Zuiderzee aandringen.

Den 21sten derzelfde maand was de verdediging te Hellevoet zoo onvoldoende, dat zelfs eenige visschers op de Maas genomen werden.

Terwijl de autoriteiten zich inspanden om het aan Frankrijk beloofde gereed te maken, ontvingen zij allerlei tijdingen uit het buitenland. Zij vernamen, dat Kapitein Buschman van de *Kenau Hasselaar* te Curaçao was overleden en zonden er Kapitein Everts heen om hem te vervangen. De Vice-Admiraal Hartsinck was, volgens een naderen last, den 16^{den} Juni te Ferrol in zee gestoken met de *Pallas*, de *Schrikverwekker*, de *Revolutie* en de *Scipio*, om hiermede het eskader in Oost-Indië te gaan versterken. De *Snuffelaar* was reeds vroeger weggezonden, als ongeschikt voor den tocht, en de *Oldenbarneveld* onder Kapitein Musquetier bleef te Ferrol in slechten staat achter. Weldra hoorde men dienaangaande meer bijzonderheden, nadat de Winter, die voor 3200 gld. den schipper eener Pruisische smak had bewogen hem met den Secretaris de Koek, twee bedienden en eenige goederen naar Holland te brengen, den 28sten Juli te Texel was aangekomen.

Met eenige kleine bodems, die in vreemde havens lagen, wist het bestuur aanvankelijk geen raad. De *Daphne* nog te Malaga onder den Luitenant Gaymans, die voor het einde des jaars aan eene ziekte overleed, welke ook een groot deel zijner equipage wegraapte, werd aldaar buiten dienst gesteld en den Consul in bewaring gegeven.

De *Snuffelaar*, door de Winter teruggezonden, en de *Wolf*, van den tocht naar West-Indië teruggekeerd, hadden wegens het uitbreken van den oorlog te Bergen in Noorwegen eene schuilplaats gezocht, waar men beiden slechts wilde verkoopen, omdat zij toch de reis niet zonder gevaar konden ondernemen. Half October voegde zich daarbij de *Spion*, waarmede Kapitein Siccama den 2^{den} Juli van de Kaap gezeild en op de tijding van de vredebreuk insgelijks te Bergen was binnengevallen. Hij had onderweg nog twee kleine prijzen gemaakt, waarvan hij den eersten, na verloop van een etmaal, aan een zijner passagiers, een Engelschman, voor 6000 gld. had verkocht.

Den 20sten October besloot het gouvernement de genoemde schepen maar allen over te geven aan den kaper-kapitein St. Faust, die zich met zijn eigen schip de *Unie* te Bergen ophield en in Januari 1804 de drie landsvaartuigen ter zijner beschikking kreeg. Tegen het einde van 1803 wist het gouvernement, dat Demerary en Essequebo met de *Hippomenes* en de *Serpent*, die er lagen, in 's vijands handen gevallen waren, en in Januari 1804 ontving het de heuglijke tijding, dat Hartsinck met zijne vier schepen in vrij goeden staat Rio Janeiro had bereikt.

Wat hadden nu de bewindslieden sedert den zomer van 1803, zoowel tot beveiliging van het grondgebied, als tot nakoming der belofte aan Frankrijk, gedaan? Nog geruimen tijd was de *Joan de Witt* alleen gebleven en had men de zorg voor kusten en zeegaten aan talrijke kleine vaartuigen toevertrouwd. Dit kon te eer, omdat de Engelsche kruisers zich schenen te vergenoegen met de kustbevolking wat schrik aan te jagen. Zoo sloegen in September vele bewoners van Zandvoort op de vlucht bij de nadering van eenige vijandelijke sloepen, welke bemanning slechts eene pink in brand stak, die ten slotte nog door een kloeken visschersknaap werd gebluscht. Om dergelijke verrassingen te verhoeden was besloten de telegrafische

gemeenschap langs de geheele kust van Vlissingen tot Delfzyl te herstellen, hetgeen echter tijd vereischte.

Dienaangaande zij hier opgemerkt, dat het plan van den Schout-bij-nacht van Woensel, om letters over te seinen, niet werd gevolgd. De thans gebezigde toestellen, vermoedelijk nagenoeg dezelfde als vier jaar geleden, kenmerkten zich door groote eenvoudigheid. Zij bestonden in een mast met ra, waaraan bij dag bollen, bij nacht lantarens geheschen werden, ten getale van vijf aan den zeekant en twee aan de landzijde. Volgens berekening konden met de vijf eerste 21 seinen gedaan worden, die wegens de zes overeenkomstige seinen aan de landzijde elk zes verschillende beteekenissen konden hebben. De telegraaf was den 11^{den} November 1803 tusschen Den Helder en Goeree sedert veertien dagen in werking.

Alvorens te gewagen van de uitrusting der aan Frankrijk beloofde schepen en vaartuigen, moet de man genoemd worden, die oorspronkelijk voor deze onderneming aangesteld, gedurende eene reeks van jaren, zoowel op het staatstoneel als bij de marine, eene gewichtige rol vervulde. Het was de gewezen zeeofficier C. H. Verhuell, die sedert 1795 buiten dienst gebleven was en nu, kort nadat Bonaparte in de maand Juli Vlissingen had bezocht, bij een geheim besluit van den 15^{den} Augustus, met den rang van Schout-bij-nacht tot Commissaris-Generaal werd benoemd, om het belang der bewuste expeditie te behartigen. Twee dagen later vertrok hij naar Parijs, waar de Eerste Consul hem weldra eene groote mate van vertrouwen schonk, dat hij duurzaam behield.¹⁾

Met het eskader te Texel werd geen haast gemaakt, daar men eerst in October de *Brutus*, het vlaggenschip van den Schout-bij-nacht Kikkert, de *Doggersbank* en de *Neptunus* begon uit te rusten. De benodigde victualie voor 25.000 man werd aanbesteed en met het huren van transportschepen was een aanvang gemaakt. Wat het vijfde linesschip betreft, vatte men zuinigheidshalve het voornemen op de *Oldenbarneveld*, die nog in slechten staat te Ferrol lag, daarvoor aan te bieden. Eerst was er sprake geweest van den verkoop aan Frankrijk, waarover de heer Jacobson, lid van den Raad van Marine, den 6^{den} September 1803 in een vertrouwelijk brief aan Verhuell schreef: „*Ziet eens, mijn vriend! of dit denkbeeld, zo gij hetzelve goedkeurd, aan den man wil.*” Dit scheen niet te gaan en de onbruikbare *Oldenbarneveld* kon evenmin voor het vijfde linesschip doorgaan. Uit dien hoofde moest de *Hersteller* naar Texel, waar in het voorjaar van 1804 alles vrij goed in orde was, toen de Generaal Marmont, als opperbevelhebber, het eskader kwam inspecteeren.

Onderwijl had men aan de platboomde vaartuigen gewerkt, waarvan er in September of uiterlijk half October 1803 wel 80 gereed zouden zijn. „*Noch ijver, noch moeite is gespaard,*” schreef Jacobson aan Verhuell, tevens bewerende, dat de vrees voor eene landing in Engeland ten toppunt was geklommen. En zoo was het te dien tijde werkelijk. Noch de onzen, noch de Franschen, noch de Engelschen hielden in 1803 en 1804 de bewuste onderneming voor dwaas en onuitvoerbaar, of wel voor eene schijnvertooning om andere oogmerken te verbergen. De Engelschen achtten die platboomde vaartuigen eene voortdurende bedreiging en wilden zelfs het vernielen daarvan bij den vrede bedingen. „*No gunboats or no peace*” luidde een hunner vlugschriften.

¹⁾ *Het leven en karakter van Carel Hendrik, Graaf Verhuell, ed. 1847 I p.139 e. v. De ontbrekende datum blijkt uit eene missive van den Raad van Marine van 8 Juni 1804, M. S. evenals de officiële aanstelling onder zijne papieren, waarin zonderling genoeg, tot driemaal*

toe, de voorletters C. A. in pl. v. C. H. staan. Men heeft hem blijkbaar verward met zijn oudsten broeder Christiaan Antonie, wien dezelfde betrekking eerst was aangeboden.

Verhuell vergezelde in November den Eersten Consul op diens reis naar Boulogne, om er de gemaakte toebereidselen in oogenschouw te nemen. Hij werd vervolgens, als bevelhebber der Bataafsche flottielje, naar de Republiek gezonden, waar in September de Fransche Kolonel Renaud alles had bezichtigd.

Wat Verhuell te Vlissingen aantrof, beantwoordde niet aan zijne verwachting. Frankrijk zelf had echter, volgens de woorden van Jacobson, onze taak bemoeielijkt, eerst door hier te lande hout en touwwerk op te koopen, waardoor alles tegen het einde van September wel 30% duurder was, dan twee maanden geleden, later door het bemannen der platboomde vaartuigen te eischen, waaraan men bij het tractaat zelfs niet gedacht had en hetgeen, zooals hij den 4^{den} November schreef, om verschillende redenen „*eene physique onmogelykheid*” was. Daarna veroorzaakte de vraag om zwaarder bewapening weer nieuwe stoornis. Den 13^{den} December schreef Verhuell: „*de Consul verkiest een groot aantal 24 p. bij de flottielje te hebben.*” Aan dit verlangen werd zoo goed mogelijk voldaan, waarna nogmaals over eene gedeeltelijke bemanning werd onderhandeld.

Het overbrengen van de gereed zijnde bodems langs de binnenwateren, naar Vlissingen, viel meestal niet gemakkelijk. De Kapitein-Luitenant Ketjen ondervond dit, toen hij den 26sten Januari 1804 wegens het ijs en den onwil van sommige schippers, die hij onder zijn geleide had, eindelijk van Amsterdam tot Gouda genaderd, eerst den 6^{den} Februari Dordrecht en den 1sten Maart Vlissingen bereikte. Deze dag was echter geen feestdag meer, daar het Staatsbewind de sedert 1797 gebruikelijke viering van het hijschen der nieuwe Bataafsche vlag had afgeschaft. Het strookte geheel met den thans heerschenden geest van verzoening, doch was bedenkelijk, omdat men zich juist op dit oogenblik zoo geheel verdiepte in de plannen des vreemdelings, waartoe de eerste divisie te Vlissingen gereed lag. Verhuell kon den 5^{den} Maart met 4 schoeners en 18 kanonneerbooten vertrekken, waarmede hij 's anderen daags behouden te Ostende kwam. Nog 56 booten der zelfde divisie gingen binnendoor, terwijl Verhuell weinige dagen later met 13 andere daartoe behoorende schoeners buitenom zeilde, evenwel niet zonder verontrust te worden door Engelsche kruisers. Met zes dooden en negen gekwetsten, belandde hij omstreeks middernacht in de haven van Ostende. Eer de tweede divisie volgde, verwekten de vijandelijke aanslagen op de binnenwateren niet geringe bezorgdheid.

Met gewapende sloepen namen de Engelschen in den nacht tusschen 15 en 16 Maart, in het Keeten bij Vianen, den beurtman van Zierikzee en eene hoogaars met aardappelen, daarna eene poon bij Colijnsplaat. Terstond legde men er de *Schrik*, eene kanonneergaljoot onder den Luitenant Olijve en gelastte den Luitenant Velsberg met zijn schoener de *Snoek* de Dordsche kil te verlaten en daarmede tusschen Noord-Beveland en Zierikzee te gaan liggen. Nauwelijks waren echter beiden ter bestemder plaatse, of de *Schrik* zelf werd in den nacht tusschen 23 en 24 Maart door zeven gewapende sloepen aangetast en na een hardnekkig gevecht van anderhalf uur, waarin de bevelhebber het leven verloor, genomen.

Velsberg ontwaart eerst bij het aanbreken van den dag, wat er gebeurd is. Tot versterking zijner equipage, die onlangs door het verwisselen van twaalf bevaren matrozen tegen nieuwelingen een knak gekregen heeft, neemt bij te Zierikzee 50 soldaten en 8 kanonniërs aan boord en slaagt er nu werkelijk in, den Engelschen omstreeks den middag hunne prooi te ontweldigen. Dit voorval stond niet alleen. Acht dagen later werd de *Atalante* (16) in het Vlie overrompeld door Kapitein Hardinge met de sloepen van de *Scorpion* en de *Beaver*, twee vaartuigen, die slechts op verkenning waren uitgezonden. 's Nachts te half twaalf enterden de Engelschen den

genoemden bodem, waarop Kapitein Swedenrijk Carp het bevel voerde over eene equipage van 76 man. De gebruikelijke voorzorgen waren niet verzuimd en alleen het plotselinge van den aanval kan sommigen schrik hebben aangejaagd. Niet evenwel den bevelhebber, die van geen overgaaf wilde hooren en zich letterlijk dood vocht.

In de meest eervolle bewoordingen gewagen de Britten van zijn noodlottig einde. Met drie andere dooden en vier zwaar gekwetsten brachten zij de *Atalante* op. De *Vlieg* onder den Kapitein-Luitenant van der Straaten was in tijds geretireerd, en de volgende aanslagen tegen de *Adder* en *Het Zeepaard* werden gelukkig verijdeld. Telkens lieten zich echter vijandelijke schepen voorgaats zien, zoodat de vier linesschepen te Texel, waarbij zich in Mei ook de *Hersteller* voegde, evenals de transportschepen geheel zeilklaar, als geblokkeerd werden. Den 16^{den} Mei ging Verhuell onder zeil met 19 schoeners en 47 kanonneerbooten, behoorende tot de tweede divisie. Aanhoudend bestookt door de Engelschen, doch krachtadig ondersteund door de Fransche artillerie, die hem van den hoek van het Zwin tot nabij Ostende geleidde, bracht hij er 10 schoeners en 42 booten met 12 dooden en 26 gekwetsten in de haven. Eene boot was veroverd, de rest lag verspreid. Twee gestrande vaartuigen bleven slechts behouden door het kloek gedrag van Verhuell, die er zich onder het bereik van het vijandelijk geschut met eene sloep liet heenroeien.

Eer den 23sten Juni, op dezelfde wijze beveiligd en verontrust, nog 26 kanonneerbooten, die tot dezelfde divisie behoorden, te Ostende kwamen, had Bonaparte zich, onder den naam van Napoleon I, tot Keizer der Franschen verklaard. Verhuell kreeg eene plaats onder de eerste ridders van het Legioen van Eer, volgens zijne eigen woorden, „*de grootste en streelendste belooning voor den krijgsman.*” Hij werd door het Staatsbewind tot Vice-Admiraal bevorderd en nog voor het einde van Juni door den Keizer tot bevelhebber van den rechtervleugel der groote expeditie benoemd. Als zoodanig drong hij op de uitrusting der laatste divisie aan. Terwijl men hieraan werkte en de groote schepen, die in dienst waren, bij hunne afwachende houding moesten volharden, kwamen er tijdingen van de schepen uit verwijderde streken, die voorzoover de brieven verloren zijn geraakt uit de nog voorhanden journalen kunnen worden aangevuld.

Voor het einde van Mei 1804 wist de regeering, dat Hartsinck den 26sten October van Rio Janeiro was vertrokken en in goeden staat zeilende, den Kapitein-Luitenant Carrega met de *Scipio* op de hoogte van de Kaap had gedetacheerd, waar deze den 29sten November brieven had gebracht, om zich vervolgens met een konvooi naar Oost-Indië te begeven. Ook was nader bericht gekomen van het verlies van Berbice, Essequebo en Demerary, alsmede van den inmiddels tot Schout-bij-nacht bevorderden Bloys van Treslong uit Suriname. Deze had ernstig geschil gekregen met Béranger, dien het Staatsbewind, zeer tegen den zin van Spoor, als Commissaris derwaarts had gezonden.

De Schout-bij-nacht, die er alleen met de *Proserpina* (34) lag, had den 31sten Augustus 1803 de *Kingbell*, een Engelschen prijs, onder den naam van *Pylades* in dienst gesteld, vervolgens kanonneerponten doen vervaardigen en voor het einde des jaars twee schepen met steenen doen zinken, om het opvaren der rivier te bemoeielijken. Sedert half Februari 1804 vertoonde zich nu en dan eene vijandelijke scheepsmacht voorgaats, welke den 26sten April de batterij aan Braamspunt tot zwijgen bracht en veroverde.

Van dit oogenblik viel het eene punt na het andere in de handen der Britten, wier schepen ten getale van meer dan twintig de rivier opvoeren en geene kans tot ontzeilen overlieten. Den 5^{den} Mei werd de kolonie, zooals de Engelschen dit uitdrukkelijk hadden bedongen, met de *Proserpina* en de *Pylades* overgeven. De forten hadden waarschijnlijk meer kunnen doen ter

verdediging; maar noch Bloys van Treslong, noch zijn Luitenant van der Hart zinspelen in hunne journalen op het verraad, waaraan de overgave door sommigen wordt toegeschreven. De Schout-bij-nacht Bloys van Treslong, in Juni met een Pruisisch schip vertrokken, ging den 25sten Juli ter hoogte van Texel op eene loodsschuit over, waarmede hij aan boord van de *Brutus* kwam. Voor het einde van Juli 1804 was hij te 's Gravenhage, waar hij zijn rapport uitbracht. In October van hetzelfde jaar kreeg het bestuur rechtstreeksche berichten uit Oost-Indië door twee personen, die zeer goed op de hoogte konden zijn. Kapitein Buyskes, volgens zijn journaal den 18^{den} Februari met de *Arend* van Batavia gezeild en den 30sten Augustus op de *Taag* gekomen, was overeenkomstig zijne instructie den 5^{den} September over land naar de Republiek gereisd, na het bevel aan den Luitenant Bolken te hebben overgegeven. Hij bracht tevens brieven van den Vice-Admiraal Hartsinck en werd eerlang gevolgd door den Schout-bij-nacht Dekker, dien hij aan de Kaap als passagier had opgenomen, zoodat het bestuur een tamelijk volledig overzicht kon hebben van den toestand in Oost-Indië, waarover uit dien hoofde hier een en ander wordt ingelascht.

Den 22sten Augustus 1803 lag de Schout-bij-nacht Dekker, van een kruistocht langs de noordkust van Java tegen de zeeroovers en tot opneming der verdedigingsmiddelen van Soerabaya teruggekeerd, ter reede van Batavia met de *Pluto*, de *Bato*, de *Kortenaer* en de *Vreede*, eerlang de *Juno*, de *Eendragt* en de *Phoenix* uit de Molukken wachtende. Met uitzondering van de *Vreede*, bepaalde hij den zeildag der genoemde bodems naar het vaderland op den 1sten October. Zijne verstandhouding met de koloniale autoriteiten, aanvankelijk zeer goed, werd langzamerhand minder aangenaam, omdat zij buiten zijne voorkennis teveel over de schepen beschikten en daarenboven te weinig eer aan zijne vlag en zijn rang bewezen.

Dit leidde tot eene mondelinge opheldering, waarna het bestuur der kolonie zich bereid verklaarde 180 last fijne producten, specerijen enz. met het eskader te verzenden. Terwijl de *Pluto* en de *Bato* bij Onrust timmerden, om de terugreis te kunnen ondernemen, kwamen den laatsten Augustus de *Eendragt* en de *Phoenix* te Batavia. De *Juno* was den 27sten Juli, bij het vertrek van Amboina, op den hoek van Alang gestrand en verongelukt, waarbij een der jongere officieren het leven had verloren.

Weinige dagen na de aankomst werd de *Eendragt* als vervuurd afgekeurd en tot den verkoop bestemd. Tegen de helft van September ontving men te Batavia berichten en couranten tot den 3^{den} Mei 1803, waaruit men vernam dat de *Arend* was vertrokken en hoe zorgelijk de staatkundige toestand in Europa begon te worden.

De Schout-bij-nacht, die volgens zijne instructie in Maart 1804 moest terug zijn, bracht geene wijziging in zijn plan en bleef, in weerwil der ontvangen tijdingen, voornemens bij de eerste gelegenheid op of na den 15^{den} October met de drie linesschepen te zeilen. Dan zouden in de kolonie achterblijven de *Maria Reijgersbergen*, de *Vreede*, de *William*, de *Avanturier* en voorloopig ook de *Phoenix*. Na eenig gehaspel over de lading, welke de schepen ten slotte niet eenmaal geheel konden bergen, gingen de *Pluto*, de *Kortenaer* en de *Bato* den 17^{den} October onder zeil. Zij waren echter niet verder dan bij Onrust, toen men nadere tijding kreeg van het uitbreken des oorlogs tusschen Frankrijk en Engeland. Dientengevolge rees eenig geschil; want de Indische regeering uitte den wensch, dat de Schout-bij-nacht terstond de reis zou staken, hetgeen deze om verschillende redenen niet oorbaar vond. In overleg met de Kapiteins Melvill en Zegers, volvoerde hij zijn plan, alleen belovende, dat hij, overeenkomstig de vroegere afspraak, in de eerste plaats Isle-de-France zou aandoen.

Hier vernam hij in November, dat de Republiek feitelijk in den oorlog betrokken was en dat de Fransche Schout-bij-nacht Linois zich met een klein eskader in de Indische wateren bevond. De

noodige hulpmiddelen om zijne drie „*en flûte*” gewapende schepen volledig uit te rusten waren niet te bekomen, ofschoon het Fransche bestuur overbereid was hem bij te staan met hetgeen aan geschut, amunitie en kruit in de magazijnen voorhanden was.

Dekker, die al het verder ontbrekende tot hooge prijzen moest koopen, besloot alleen de *Pluto* te bewapenen. Hij liet daarom van zijne lading specerijen 25 kisten op de *Bato* en eene gelijke hoeveelheid op de *Kortenaer* overschepen. Hij oordeelde het evenwel beter niet terstond naar Batavia terug te keeren, waar het benoodigde toch niet te krijgen was, maar liever eene wijle te kruisen op de kust van Natal en vervolgens de Kaap aan te doen, ten einde met de autoriteiten aldaar nader te overleggen. De Fransche Kapitein-Generaal de Caen hechtte zijne volle goedkeuring aan dit plan, waartoe de Schout-bij-nacht den 28sten Januari 1804 met zijne drie bodems in zee stak.

Ongerekend de gedeeltelijke bewapening der schepen, die meer tot het overbrengen van kostbare producten, dan tot andere einden waren uitgezonden, verbood de staat, waarin alles zich bevond, een langdurigen kruistocht. Telkens scheurden de zeilen, omdat het garen verstikt was; op de *Pluto* brak de kop van het roer en de groote mast van de *Bato* was niet te vertrouwen.

Den 28sten Februari liep de *Pluto* de Tafelbaai binnen, waar de *Bato* reeds lag en de *Kortenaer* den 8sten Maart insgelijks met eenige schade aankwam. Hier besloot nu de Schout-bij-nacht, in overleg met het bestuur der kolonie, de specerijen te lossen, de *Bato*, die eene groote en kostbare reparatie moest ondergaan, op te leggen, de beide andere schepen zoo goed mogelijk uit te rusten en deze, in afwachting van nadere tijdingen, voor Oost-Indië te bestemmen, waar zij zich dan bij het eskader van den Vice-Admiraal Hartsinck konden voegen. Aangezien deze echter jonger was dan hij, besloot Dekker zelf achter te blijven en de *Pluto* onder het bevel van Kapitein Melvill te stellen. De *Scipio*, in het laatst van November des vorigen jaars met brieven naar de Kaap gedetacheerd, was den 20sten Januari met het konvooi vertrokken en dus op weg naar Oost-Indië.

Te Batavia was den 28sten December 1803 de *Arend* met berichten uit het vaderland en de Kaapstad aangekomen, terwijl de Fransche Schout-bij-nacht Linois zich op de reede bevond met één lineschip, twee fregatten en eene korvet. Twee dagen later ging hij onder zeil, versterkt met de *Avonturier*, een der Nederlandsche schepen, die in de kolonie waren achtergebleven. Gelukkig bereikte Hartsinck den 1sten Februari 1804 met de *Pallas*, de *Schrikverwekker* en de *Revolutie* de reede van Batavia, waar hij alleen de *Vreede* aantrof, die in slechten staat verkeerde, en de *Arend*, bestemd om onder Kapitein Buyskes naar het vaderland terug te keeren. De *Maria Reijgersbergen* en de *Phoenix* waren tien dagen geleden naar Soerabaya gezeild, om schepen en troepen van daar te konvooieeren naar de Molukken, waar ook de *William* zich ophield. Wegens den toestand van de *Vreede*, die eerlang werd afgekeurd, stelde Hartsinck de *Beschermer*, eene brik van de Oost-Indische Compagnie, in dienst. Neemt men nu in aanmerking, dat al het gemelde was voorgevallen, eer Kapitein Buyskes in zee stak, die bovendien uitvoerige brieven van Hartsinck medekreeg, dan zal men ontwaren hoe goed de bewindslieden der Republiek in October 1804, na de aankomst van Buyskes, op de hoogte konden zijn.

Ter aanvulling zij hier bijgevoegd, dat Linois den 15^{den} Februari, de *Avonturier* bij zich hebbende, een Britsch konvooi bevocht en vervolgens weer eenige dagen met zijn gansche eskader ter reede van Batavia kwam, waar hij den Nederlandschen bevelhebber niet genegen vond tot een gemeenschappelijken kruistocht. Op grond zijner instructie weigerde Hartsinck volstandig zich te verwijderen van Java, tot welks beveiliging zijne macht, wegens het vertrek der schepen van Dekker, nauwelijks toereikend was. Om in de behoefte aan kleine bodems te voorzien, kocht hij

van de Franschen de *Admiraal Raynier*, een prijs, dien zij reeds bij hun eerste bezoek hadden opgebracht, en liet hij zoodra dit noodig bleek te zijn koloniale vaartuigen in dienst stellen. De bewegingen van zijn eskader, waarbij ook de *Scipio* sedert den 20sten April tegenwoordig was, bepaalden zich voornamelijk tot de noordkust van Java en zijn van ondergeschikt belang. Voor het einde van Juni kreeg hij bericht, dat de *Bato* aan de Kaap was opgelegd en dat hij eerlang de *Pluto* en de *Kortenaer* kon tegemoet zien, onder bijvoeging, dat de Schout-bij-nacht Dekker naar huis was gereisd.

Dienaangaande werd het Staatsbewind ten volle ingelicht. De Schout-bij-nacht was den 25sten April met de *Pluto* naar de Falsbaai gezeild, weinige dagen later gevolgd door de beide andere schepen, waarna hij den 13^{den} Mei, overeenkomstig zijn vroeger besluit, het bevel over de *Pluto*, in tegenwoordigheid van den Commissaris de Mist, aan Kapitein Melvill, vroeger commandant van de *Bato*, had overgegeven. Zijne vlag werd gestreken en de standaard geheschen op de *Kortenaer*, gevoerd door Kapitein Zegers, wien Dekker in zeer vleierende bewoordingen het ontslag weigerde, dat hij zich zelven verleende. Nadat Kapitein Buyskes op de terugreis naar Europa met de *Arend* aan de Kaap was gekomen, vertrok de Schout-bij-nacht Dekker den 14^{den} Juni met dezen bodem, dien hij evenwel voor de Taag verliet, om op eene Spaansche bark over te gaan, terwijl de *Arend* zelf de genoemde rivier binnenstevende.

De Raad van Marine, evenals het Staatsbewind, zeer tevreden over het gedrag van Kapitein Buyskes, was ten hoogste verbolgen over de eigendunkelijke en laakbare handelingen van den Schout-bij-nacht Dekker. Hij liet dezen vlagofficier, volgens een schrijven van 19 November 1804 aan het Staatsbewind, onmiddellijk na zijne terugkomst in hechtenis nemen en stelde vele stukken hem betreffende in handen van het Hooge Militaire Gerechtshof, o. a. schrijvende, dat de beschuldigde zich niet had ontzien „*koffij, suiker e. a. Indische producten voor zijne privé rekening zoo te Isle-de-France als elders in Oost-Indië te verkoopen en te debiteren.*” Twee zeeofficieren hadden daarover inlichtingen gegeven, andere zouden dit ongetwijfeld later insgelijks kunnen doen.

Iets van dien aard was er stellig gebeurd, zonder dat blijkt, of juist de Schout-bij-nacht de eenige of voorname overtreder was. Hartsinck teekende geruimen tijd daarna in zijn journaal op, dat volgens het bestuur van Isle-de-France, door het eskader van den genoemden Schout-bij-nacht aldaar 85.519 pond koffijboonen en 79.570 pond suiker waren ontscheept, zonder hiervoor tol te betalen, waarvan het beloop door het Fransche bestuur der Hooge regeering van Indië in rekening werd gebracht. Wat Hartsinck met betrekking tot deze zaak uitvorschte, vermeldt hij niet. Het Hooge Militaire Gerechtshof vond het gedrag van den Schout-bij nacht strafwaardig genoeg, om hem tot den kogel te veroordeelen, welk vonnis evenwel op zijn dringend smeekschrift geschorst, en met weglating van alle onteerende straffen in een eenvoudig ontslag uit den dienst veranderd werd.

Behoefde het Bataafsche gouvernement zich na de aankomst van Hartsinck minder ongerust te maken over Java en aanhoorigheden, voortdurend gevoelde het de nadeelen der gestremde gemeenschap. De *Arend* moest te Lissabon worden verkocht of opgelegd, evenals vroeger de *Daphne* te Malaga. Door den publieken verkoop van eerstgenoemden bodem geraakte deze in het bezit van den Keizer van Marokko, wien men vervolgens de *Daphne* ten geschenke gaf. De *Oldenbarneveld*, nog altijd te Ferrol, kon niet terugkeeren en Kapitein Musquetier, die er het bevel over voerde, beklagde zich in een brief van den 27sten October 1804, dat een Fransch commandant tot de ontwapening wilde overgaan om zich van het bruikbare te bedienen. Drie maanden later was het bestuur toch verplicht het volk af te danken, het schip aan den Consul over te geven en den bevelhebber terug te roepen. Het kon evenmin aan Curaçao hulp

verleenen, waar het onlangs met particuliere gelegenheid den heer Changuion als Gouverneur had heengezonden. Uit een brief, voor diens aankomst gedagteekend, vernam men, dat de *Rosé* verkocht, de *Kenau Hasselaer* gerepareerd en een prijsgemaakt schip onder den naam van *Suriname* in dienst gesteld was. Alles bevond zich in goeden staat, doch men vreesde, dat het gebrek aan toevoer hongersnood zou veroorzaken.

Volgens de Engelschen lag het in het plan van den elders genoemden St. Faust, omtrent wien onze berichten zeer onvolledig zijn, nog iets in het belang van Curaçao en andere eilanden van West-Indië te beproeven. Deze Franschman in dienst van eene Amsterdamsche reederij, welke van landswege ondersteuning genoot, bevond zich gelijk vroeger is gezegd met de *Unie* te Bergen, toen hij in Januari 1804 de aldaar binnengevallen landsvaartuigen te zijner beschikking kreeg. Uit eene latere correspondentie blijkt, dat hij of de reederij den naam van de *Spion* in *Bataafsche trouw* veranderde, hetgeen vermoedelijk met alle drie gebeurd is, omdat hij den 3^{den} Mei daaraanvolgende, met de *Bataafsche trouw*, de *Unie*, de *Deugd* en de *Eer*, op de kust van Noorwegen, het Britsche fregat *Amethyst* (46) bevocht, welks bewapening die van zijne gezamenlijke kapers ver overtrof. Eenige dagen later maakten de Britten zich van de *Unie* meester, die volgens hunne opgaaft met de *Spion* den handel afbreuk deed. Napoleon schijnt met het bedrijf van St Faust dermate ingenomen geweest te zijn, dat hij dezen tot Ridder van het Legioen van Eer benoemde.

Hier wekte de kaper-kapitein, vooral door zijne buitensporigheden ten koste van neutrale mogendheden veler misnoegen op. De reederij liep teniet, St. Faust geraakte in hechtenis, moest het land ruimen en plaatste in November 1804 een zeer opgewonden stuk in de *Rotterdamsche courant*, om zich tegen een aanval in de *Delftsche* te verdedigen. Stellig weigerde het bewind der Republiek hem in het voorjaar eene nieuwe commissie, welke hij daarna in Frankrijk schijnt gekregen te hebben; want hij vertrok in de eerste dagen van April 1805 uit Parijs en reisde naar Delfzijl, waar hij, zooals de Engelschen berichten, met de *Honneur* in zee stak om zich naar Curaçao te begeven, welk schip een dag later door hen werd genomen.

Tegen het einde des jaars, weigerde het bestuur der Republiek hem in de uitwisseling van krijgsgevangenen te begrijpen. Met uitzondering van de ruchtbaarheid door het bedrijf van St. Faust verkregen, hoorde men thans weinig van de eenmaal zoo levendige kaapvaart, die niet de oude voordeelen afwierp en dus eerlang verflauwde en zoo goed als gestaakt werd.

Tot laat in het najaar van 1804 was 's lands eskader te Texel in dienst gebleven, doch voortdurend geblokkeerd. Onder de weinige meldenswaardige bijzonderheden behoort het stranden van de *Romney*, een Engelsch fregat, waarvan de bemanning gered werd, hetgeen eenige krijgsgevangenen ter uitwisseling opleverde.

Welk een verschil bij de eerste dagen der omwenteling! In plaats van de gewenschte vloot tot bestrijding van den vijand, een eskader tot werkeloosheid gedoemd en eene nijpende geldverlegenheid, waarvan de gewisselde stukken getuigen. Op de aanvraag om een millioen gld. tot victualiëring der schepen en tot betaling van huur en maandgelden, door den Raad van Marine gedaan, ontving deze van den Thesaurier-Generaal en den Raad van Financiën een bedroevend verslag van de uitputting van 's lands kas. Men sukkelde evenwel den winter door, om in de eerste maanden van 1805 dezelfde klachten nog sterker te uiten; want den 5^{den} Maart verklaarde de Raad van Marine zich buiten staat de equipages te voeden en de victualie nog langer van de ongelukkige zeeofficieren af te persen; bovendien waren noch hennep, noch andere behoeften meer te bekomen, dan tegen contante betaling, zoodat „*dientengerolge,*” voegde het collegie er bij, „*onze administratie werkelijk stagneert, en wy niet bij*

magte zijn om de Texelsche expeditie of de Vlissingsche flottielje aan derzelver destinatie te laten voldoen.”

Duur kwam der Republiek hare nauwe betrekking met Frankrijk te staan. Zij had in de beide laatste jaren aan de genoemde expeditiën wel 12 miljoen besteed en sedert 1795 aan leverantiën, contributiën enz. met inbegrip van 10 miljoen voor de inwisseling van nietswaardige assignaten, 229 miljoen uitgegeven. Van het weinige, dat haar restte, moest zij ter wille van denzelfden bondgenoot nog een kostbaar eskader onderhouden en eene derde divisie te Vlissingen uitrusten. Dit gebeurde inderdaad; want de Raad van Marine berichtte acht dagen na den gemelden wanhoopskreet, dat ook de laatste divisie ter bestemder plaatse was aangeland en dus alles nu te Ostende en te Duinkerken lag.

En wat ontving de bevolking der Republiek voor de offers, die zij zich getroostte? — Vrijheid? — Neen, dit allerminst, en de opgewondenheid der eerste omwentelingsdagen had dientengevolge voor zekere onverschilligheid plaats gemaakt. De natie was niet gehecht aan hare eigen constitutie, welker duurzaamheid de meesten, na de voorafgegane proefnemingen, met reden betwijfelden. Dergelijke meeningen waren in een vlugschrift „*Mémoire sur la Hollande*” reeds geuit, toen de mare zich verspreidde, dat Keizer Napoleon eene verandering onzer staatsregeling verlangde en den Gezant R. J. Schimmelpenninck had bewogen, onder den titel van Raadpensionaris, de teugels van het bewind te aanvaarden.

Uitdrukkelijk had deze bedongen, dat de natie zelve zou worden geraadpleegd, die met overgrootte meerderheid hare goedkeuring aan het nieuwe plan schonk. Den 26sten April 1805 verkondigde eene publicatie, dat van de 353.322 stemgerechtigden slechts 136 zich bepaald tegen hadden verklaard, zonder echter het aantal der uitgebrachte stemmen te vermelden. Drie dagen later deed Schimmelpenninck den eed en trad hij in functie, als Raadpensionaris, met een grooter gezag over de gansche Republiek dan een der Stadhouders ooit had bezeten. Zijn titel, zoowel als die van Hoog Mogenden, aan het Wetgevend Lichaam verleend, was veeleer een breken met de revolutionnaire begrippen, dan een terugkeer tot het verledene. Bij de heerschende afmatting, kon dit velen niet onwelkom zijn. Zij begroetten de aangenomen staatsregeling met blijdschap, omdat zij in den Raadpensionaris vertrouwen stelden, hetwelk een „*Coup d'oeil rapide*” op diens persoonlijkheid nog moest versterken. Redenaars en dichters voorspelden een nieuw tijdperk van geluk, waarbij o. a. Feith weder van de redding van het vaderland gewaagde.

Beter dan vele opgeschroefde bewoordingen pleitte de aanvankelijke herleving van 's lands crediet voor de gunstige meening, die het algemeen van den Raadpensionaris koesterde. De regeling der financiën was toch een der neteligste vraagstukken, die hij ter oplossing kreeg. De gewone inkomsten waren nauwelijks voldoende tot betaling van de renten der schuld; voorwaar een onhoudbare toestand, dien hij onder medewerking van Frankrijk hoopte te verbeteren. Tevens moesten nieuwe belastingen geheven en bezuinigingen ingevoerd worden, schoon niet ten koste der zeemacht, omtrent welker herstel ook de schrijver van het gemelde „*Coup d'oeil*” weder sedert lang niet gehoorde verwachtingen uitte.

Wat Schimmelpenninck beoogde, leert de begroting voor 1806 door hem opgemaakt. Daarop komt eene som van 16.830.584^{1/2} gld. ten behoeve der zeemacht voor. Behalve tot bestrijding der gewone uitgaven, moest de genoemde som strekken tot den aanbouw van vier lineschepen, vier fregatten en drie korvetten, tot aanneming van 8800 matrozen boven de 2800 in dienst zijnde en van 300 mariniers, tot onderhoud der flottielje, huur van transportschepen, betaling van levensmiddelen, tafelgelden enz. Noch met betrekking tot de zeemacht, noch in

andere opzichten werd het den Raadpensionaris echter vergund zijne plannen te verwezenlijken.

Terstond na zijn optreden bracht hij het bestuur der marine in overeenstemming met de nieuwe constitutie. Bij besluit van 30 April ontbond hij den Raad van Marine, die 's anderen daags uiteenging, waarop de gewezen President van Royen, ingevolge een besluit van denzelfden datum, voorloopig de taak van Secretaris van Staat voor de Marine op zich nam. Hij berichtte, dat nu te Texel lagen de reeds vroeger genoemde lineschepen, met de *Orpheus* (42), de *Zeekoe*, de *Iris*, *Het Zeepaard* en de *Breidel*; te Hellevoet de *Euridice*, de *Circe* en de *Krekel*; bovendien als kostschepen, te Amsterdam de *Zeelust* en te Rotterdam de *Diana*. Tien kleine oorlogsvaartuigen waren in het Vlie en op de Wadden, zeven andere in Zeeland.

Daarbij kwamen nog de twaalf schepen in Oost-Indië en drie in West-Indië. Eerlang werd het getal der in dienst zijnde vermeerderd met de *Wrecker*, de *Zoutman*, de *Chattam*, de *Pieter Paulus*, de *Ajax*, de *Irene* e. a. Personeel was er genoeg, zoo als blijkt uit de „*Naamlijst en rangschikking van het vaste corps zeeofficieren, op den 1sten Februarij 1804*” en uit eene latere opgave van „*Promotiën en aanstellingen tot 31 Januarij 1805,*” beiden gedrukt te 's Gravenhage. Hierop komen onder de Vice-Admiraals nog voor J. Sels en F. A. Meurer, van welke de eerste in 1807 overleed en de tweede tegen het einde des volgenden jaars werd afgevoerd.

Doeltreffende pogingen waren aangewend om het gehalte van dit corps, waarover na de vernietiging van het oude en de overhaaste samenstelling van een nieuw zoo bitter was geklaagd, door speciale opleiding te verbeteren. Op de twee brikken, vroeger hiertoe gebezigd, is elders geweest. Sedert 1803 was het fregat *Euridice* op advies van den Raad van Marine, onder het bevel van Kapitein Wolterbeek, als Instituut-schip ingericht. Behalve de equipage van slechts 99 man, bevonden zich daarop een zestigtal adelborsten, die onder directie van den heer Schröder, van acht instructeurs met tien assistenten onderricht ontvingen. Het oorspronkelijke plan om daarmede kruistochten te doen in de Noordzee en het Kanaal was, uit hoofde van den oorlog, niet gevolgd kunnen worden. In Juli 1805 werd het Instituut overgebracht naar Fyenoord en kreeg Kapitein Wolterbeek het bevel over de *Chattam*, met andere bodems bestemd tot een tocht naar Ceylon, die evenwel geen voortgang had.

Te dien tijde trokken de landingsplannen, waartoe nu alles gereed was, bijna uitsluitend de aandacht. Verhuell, reeds benoemd tot Secretaris van Staat voor de Marine en slechts tijdelijk vervangen door van Royen, bevond zich in het belang der expeditie te Duinkerken. Op zijn verzoek had hij den onlangs teruggekeerden Kapitein Buyskes tot Adjudant-Generaal gekregen, die in de eerste helft van Augustus met zijne goedkeuring ontslagen en tot belooning voor den betoonden ijver als bevelhebber van de *Pieter Paulus* benoemd werd.

Alle berekeningen grondde zich in den zomer van 1805 minder op de groote schepen, dan op de landingsplannen, waartoe de schoeners en kanonneerbooten zich met tusschenpoozen naar Ambleteuse en Boulogne begaven, nu en dan, vooral bij het omzeilen van kaap Grisnez, verontrust door de Engelschen, die bepaald voordeel behaalden op de laatste bezending, welke den 20sten Augustus van Duinkerken vertrok. Op dat oogenblik lagen er 1200, en met inbegrip der transportschepen wel 2000 vaartuigen gereed om het Kanaal over te steken, met een leger van 132.000 man. De Keizer, sedert den 3^{den} Augustus tegenwoordig, had alles voorbereid, toen een onverhoopt voorval, zooals in de volgende regelen zal worden aangetoond, bijna onmiddellijk na de aankomst der laatste Bataafsche vaartuigen, de gansche onderneming ten minste voorloopig in duigen wierp.

Den ganschen zomer lagen ter reede van Texel de *Hersteller*, de *Brutus*, de *Doggersbank*, de *Neptunus* en de *Joan de Witt*, onlangs vermeerderd met de *Wreker* en de *Zoutman*, gereed om te zeilen, evenals eenige fregatten en eene menigte transportvaartuigen, waarop 25.000 man onder den Generaal Marmont. Deze had in Juli met den Admiraal de Winter, destijds Inspecteur-Generaal der Marine, alles in oogenschouw genomen en bevond zich den 8sten Augustus aan boord om de bevelen des Keizers op te volgen. Hij was met veel ceremoniëel op de *Hersteller*, het vlaggenschip van de Winter, ontvangen en plechtig geïnstalleerd als commandant-en-chef te land en te water, hetgeen hij zich, volgens zijne eigen woorden, slechts uit plichtbesef had laten welgevalen. Dientengevolge woei de Fransche standaard op de *Hersteller* boven de admiraalsvlag. Aan uitzeilen was evenwel niet te denken wegens een Engelsch eskader, hetwelk zich voorgaats ophield. In ditzelfde geval verkeerde de Fransche Admiraal Gantheaume, die met twintig lineschepen, waarop 4000 soldaten boven de equipage, voortdurend in Brest werd geblokkeerd. Doch op geen dezer beide eskaders had Napoleon zijn stout plan in de eerste plaats gebouwd. Faalde hij in zijne berekeningen dan ligt de fout misschien voor een klein gedeelte aan de wisselvalligheden van weer en wind, waaraan eene vloot van zeilschepen ten allen tijde blootgesteld is; maar stellig voor een groot gedeelte, zoo niet geheel, aan de ongeschiktheid van den Admiraal Villeneuve, die kort geleden voor zijn vaderland en zijn Keizer te kwader ure den wakkeren La Touche Tréville in het bevel te Toulon was opgevolgd.

In het voorjaar van 1805, toen de plannen tot eene derde coalitie ontworpen werden, had Villeneuve zich met een eskader uit Toulon en eenige Spaansche schepen uit Cadix naar Martinique begeven, waar nog andere zich bij hem zouden voegen, die vereenigd moesten terugkeeren en dan omstreeks Juli in het Kanaal konden zijn. Daar echter Gantheaume niet uitgelopen en dus ook de schepen te Ferrol niet bevrijden kon, zond Napoleon den Admiraal in West-Indië nader bevel om, zoo hij binnen een zeker tijdsbestek geene versterking had ontvangen, terug te keeren en de geblokkeerde schepen te Ferrol en te Brest een uitweg te banen. De Keizer zelf, niet onbekend met de wapeningen in Oostenrijk en Rusland, nam eenige maatregelen van voorzorg in Duitschland en langs de grenzen, begaf zich naar Italië om de aandacht wat van de kust af te leiden en kwam den 3^{den} Augustus te Boulogne, hopende door eene gelukkig volbrachte landing de nieuwe coalitie in de hartader te zullen treffen. Hij verbeidde er met ongeduld de komst van Villeneuve of Gantheaume, om den overtocht onder bedekking van een eskader te bewerkstelligen. Nu ontvangt hij de tijding, dat Villeneuve, met twintig schepen en zeven fregatten in de Spaansche zee gekomen, den 22sten Juli het Britsch eskader voor Ferrol met eenig verlies bevochten, doch tegelijk de blokkade verbroken heeft. Een nadere last om hetzelfde te Brest te doen, al ware het ten koste van zijn eigen eskader, werd echter door den Admiraal niet opgevolgd. Deze, wien het overigens niet aan persoonlijke moed ontbrak, scheen de meerderheid te duchten van Nelson, die hem eerst overhaast uit West-Indië had doen terugkeeren en hem nu weder als een schrikbeeld voor den geest zweefde.

De Keizer, meenende dat alles overeenkomstig zijn last was geschied, wachtte den uitslag van 15 tot 20 Augustus, vrij tevreden over al het voorafgegane. Hij was evenwel reeds ongeduldig geworden, toen hij den 22sten twee berichten ontving, die lijnrecht met elkander in strijd waren. Nog drie dagen brachten de Keizer en zijn Minister van Marine Decrès in pijnlijke onzekerheid door, waarna het bijna aan geen twijfel meer onderhevig was, of Villeneuve had zich met het eskader naar Cadix begeven, waar de Engelschen hem eerlang opsloten. Napoleon verschoof dientengevolge de landingsplannen tot nader, zond in alle richtingen orders aan de Generaals

en liet zijn leger met verhaaste marschen naar den Rijn en tot in het hart van Duitschland rukken.

Marmont kreeg bevel de aan boord zijnde troepen te ontschepen, hetgeen den 2^{den} September werd gedaan. Verhuell, die zich nu gevoegelijk kon verwijderen, belastte Kapitein Gerbrands met het bevel over de flottielje en begaf zich naar 's Gravenhage, waar hij als Secretaris van Staat het bestuur over de marine, tot dusverre door van Royen waargenomen, op zich nam. Zijne eerste mededeelingen klonken niet opbeurend.

Er was bericht uit Oost-Indië, dat de *Pluto*, den 27sten Juni 1804 van de Kaap gezeild, den koers door straat Bali genomen en zich voor Samarang vereenigd had met de *Revolutie*, de *Schrikverwekker* en de *Pallas*, die juist onder Hartsinck naar Soerabaya stevenden, waar deze vernam, dat de *Kortenaar*, het andere schip van de Kaap, straat Sunda gepasseerd en den 26sten Augustus ter reede van Batavia gekomen was. Hartsinck, in October ook derwaarts gezeild, had er toen zijne meeste schepen bijeen, doch in zeer bedenkelijken staat. De beide lineschepen hadden op de reis van de Kaap nog al schade beloopt. Over het geheel deed zich een steeds klimmend gebrek aan volk en vele benooidgheden gevoelen. Eene expeditie tegen de zeeroovers was niet best geslaagd. Het was te voorzien, dat men hoe langer hoe minder aan de schepen zou hebben, indien het verblijf in de kolonie gerekt en het ontbrekende niet aangevuld werd. En wat zou er dan worden van het oogenschijnlijk nog sterke eskader? Behalve de vier genoemde lineschepen, elk van 68 stukken, en de *Pallas* (32), bevonden zich in Oost-Indië de *Maria Reijgersbergen* (32), de *Scipio* (20), de *Avanturier* (18), de *Phoenix* (32) en de *William* (18). Bovendien waren de *Admiraal Raynier*, de *Maria Wilhelmina*, de *Beschermmer* en de *Brak* als kleinere vaartuigen in dienst gesteld. Te Curaçao zag het er insgelijks donker uit. Kapitein Everts berichtte, dat het eiland voortdurend geblokkeerd en verontrust werd door de Engelschen, die zelfs landingen ondernamen en de *Vliegende visch*, een kleinen schoener het vorige jaar aldaar gekocht, veroverd hadden. Redenen genoeg, om tot behoud der overgebleven koloniën, en dus voor de marine, die er werkzaam moest zijn, iets — ja veel te doen.

Alle plannen hiertoe door den Raadpensionaris reeds gevormd bleken in de gegeven omstandigheden niet uitvoerbaar. Nog onlangs had de heer van Royen bij een schrijven van den 28sten Augustus hem voorgesteld de beide lineschepen en de twee fregatten, die op stapel stonden, af te timmeren en dan, wegens den benarden staat der financiën, den verderen aanbouw te staken en liever, ter bezuiniging, eenig werkvolk af te danken. Verhuell dacht er anders over en wees, na een bezoek aan 's lands eskader ter reede van Texel gebracht te hebben, op den onrustbarenden toestand der zeemacht. Hij beoogde meer dan hetgeen tot verdediging strikt noodig was, daar „*de armade tot defensie van de Zuiderzee, de zeegaten en kusten benoorden de Maas, bestaande uit niet minder dan twee brikken, acht waterschepen, dertig landingsbooten en twee kustruortuigen,*” zooals hij den 14^{den} October aan den Raadpensionaris schreef, hem vooreerst geen zorg baarde.

Met uitzondering van de schepen in Indië, de *Bato* aan de Kaap en de *Oldenbarneveld* te Ferrol, had de Republiek negen lineschepen in dienst, van welke de *Pieter Paulus* en de *Doggersbank* als zeer vervuurd spoedig zouden uitvallen, zoodat de twee nieuwe het cijfer niet zouden verhoogen. „*Dan niets in voorraad, niets in aanbouw of op stapel!*” Waar moest het heen? Van de negen fregatten, die men nog bezat, waren er vijf buitenslands. Wel verre van te bezuinigen, wilde Verhuell twee schepen van 74 stukken, twee van 64, twee fregatten van 32 en twee kleinere op stapel zetten, waarvan de kosten over drie jaren op 3.724.900 gld. geraamd werden. De Raadpensionaris, overtuigd van het onbereikbare zijner

vroegere oogmerken, hield deze „*gewigtige materie*” voorloopig in advies. Eerlang geraakte zij, te midden van andere beslommingen, in het vergeetboek.

Onderwijl lagen de vaartuigen der flottielje sedert Augustus werkeloos te Duinkerken, Ambletuse en Boulogne in afwachting van de hervatting van het plan, waartoe de oorlogsvloot moest medewerken. Daarom had de geduchte nederlaag, welke Nelson der vereenigde vloot van Frankrijk en Spanje den 21sten October bij Trafalgar ten koste van zijn leven toebracht, voor Engeland eene zoo ernstige beteekenis. Zij handhaafde niet alleen het overwicht der Britten ter zee, maar verijdelde ook vooreerst alle plannen, ten deele op de scheepsmacht te Cadix gegrond. Villeneuve, in 's vijands handen gevallen, doch spoedig geslaakt, werd toen met het oogenblik zijner bevrijding ook dat zijner verantwoording naderde, den 24sten April 1806 dood in zijn bed gevonden, onder sterk vermoeden dat hij de handen aan zich zelven had geslagen. Hij werd algemeen voor de hoofdoorzaak van het mislukken, of liever van het staken der expeditie gehouden, waartoe zooveel toebereidselen gemaakt waren. Bij de overwinningen, in de laatste maanden van 1805 te lande door Napoleon behaald, maakte zijne flottielje op de nog onlangs zoo woelige en thans schier verlaten kust eene droevige figuur. Dit kwam des te sterker uit, omdat de vaartuigen nog meer dan een jaar bijeenbleven. Zij strekten tot spot, ook van hen, die er eenmaal voor hadden gesidderd. Was echter daarom het plan des Keizers slechts eene ijdele vertooning geweest? Deskundigen hebben er anders over gedacht. Na de lezing van hetgeen Thiers dienaangaande met opgave van dag en datum bericht, zal men ten volle onderschrijven het gevoelen door Mr. Thorbecke in zijne „*Historische Schetsen*” na de lezing van het leven van Verhuell geuit: dat het namelijk aan geen twijfel meer onderhevig kan zijn, of de tocht was ernstig gemeend.

Binnengaats, waar de Schout-bij-nacht Lemmers op de Zeeuwsche stroomen en de Schout-bij-nacht Kikkert ten noorden van het IJ commandeerde, viel weinig belangrijks voor, tenzij dat men de achtereenvolgende zegepralen des Keizers ook aan boord feestelijk gedacht. Kapitein Buyskes ging in het najaar van 1805 van de *Pieter Paulus* over op de *Euridice*, om hiermede de heeren Grasveld en Elout naar Batavia over te voeren en bleef geruimen tijd op laatstgenoemden bodem, ofschoon de reis, die misschien wel in verband stond met de geheime expeditie aan Wolterbeek opgedragen, evenmin voortgang had. Bij een storm, die half October ter reede van Texel woedde, beliep *Het Zeepaard* op den steenen dam geraakt, eene schade op wel 40.000 gld. begroot, waarom Verhuell de noodige volmacht vroeg en ontving om dat reeds in 1782 gebouwde fregat maar te sloopen. Den 23sten December strandde op de Zuider Haaks het Engelsche transportschip *Helder* (26), onze vroegere *Heldin*, met troepen van Duins gezeild en bestemd naar de Wezer. Het werd verbrijzeld, nadat alle opvarenden, met inbegrip van 25 officieren en 458 soldaten wel 558 man, gered en krijgsgevangen gemaakt waren. Het was bij de uitwisseling dezer krijgsgevangenen, met andere een getal van 600 bedragende, dat het bestuur der Republiek ten opzichte van St. Faust, die zich nog in Engeland bevond, de reeds gemelde uitzondering maakte. Omstreeks denzelfden tijd moeten de onzen bij Delfzijl de later in dienst gestelde vijandelijke brik *Manly* hebben veroverd.

Sedert eenige maanden had Engeland, evenals het nu weder met de *Helder* wilde doen, meer krijgsvolk naar het noorden van Duitschland gevoerd, hetgeen in verband met de wapeningen van Zweden en de eenigszins dubbelzinnige houding van Pruissen, zekere bezorgdheid had ingeboezemd voor de veiligheid der Republiek en der noordelijke grenzen van Frankrijk, daar vele streken van troepen ontbloot waren. Uit dien hoofde had de Keizer zijn broeder, Prins Lodewijk, het bijeenbrengen van een nieuw leger opgedragen om de bedreigde punten te beschermen. Als bevelhebber van dit legercorps, hield de genoemde Prins in de laatste

maanden van 1805 zijn hoofdkwartier te Nijmegen, totdat de slag bij Austerlitz in de eerste dagen van December de krijgskans geheel ten gunste des Keizers deed keeren. Lodewijk kon weldra zijn hoofdkwartier opbreken en ons land verlaten, doch bezocht voor zijn vertrek, van den 12^{den} tot den 16^{den} Januari 1806, Utrecht, 's Gravenhage, Amsterdam en andere steden, doorgaans begeleid door den Secretaris van Staat Verhuell en den Luitenant-Kolonel Kraijenhoff, die hem als Commissaris voor de defensie had ter zijde gestaan. Tijdens zijn oponthoud te Amsterdam, werd op 's lands werf de kiel gelegd van een nieuw schip, waarvan men hem uit beleefdheid den naam liet bepalen. Hij schonk het dien van *Admiraal de Ruyter*, waarom een andere bodem van denzelfden naam, te Rotterdam op stapel, dien van *Piet Heyn* ontving.

Sommige dagbladen in Frankrijk veroorloofden zich reeds zinspelingen op de mogelijkheid, dat Nederland zijne onafhankelijkheid zou verliezen, waarvoor echter Pruisen, gelijk eerst later is gebleken, krachtig en met goed gevolg in de bres sprong. Napoleon, die zich een meer rechtstreekschen invloed op den loop der zaken wilde verschaffen, zonder vooralsnog tot eene inlijving over te gaan, welke hij den onzen telkens maar als een schrikbeeld voorhield, sloeg daartoe het oog op zijn broeder Lodewijk en zou het derhalve niet kwaad gevonden hebben, zoo deze zijn bezoek in de Republiek, waar toch allerlei geruchten liepen, wat langer had gerekt. Nu leverde eene gezichtsverzwakking van den Raadpensionaris een voorwendsel tot bereiking van het gestelde doel. Den 6^{den} Februari 1806 betuigde de Minister Talleyrand hierover zijn leedwezen, tevens opmerkende, dat Holland's bestaan, nog onlangs door de coalitie bedreigd en thans op nieuw gewaarborgd, niet van eens menschen leven moest afhankelijk zijn. Het ware te wenschen, dat iemand te Parijs kwam om hierover te raadplegen, waartoe men de keuze gaarne op Verhuell zou gevestigd zien.

Schimmelpenninck, die er vermoedelijk alles van begreep, zond Verhuell. Hij vernam vier weken later ondershands en den 22sten Maart uit het mondeling rapport van den Admiraal, dat Napoleon zijn broeder Lodewijk erfelijk aan het hoofd der Bataafsche natie verlangde te stellen. Haar werd slechts de keuze gelaten tusschen dien Prins en inlijving. Waarlijk een deerniswaardig gevolg van het loopen aan den vreemden leidband. De Raadpensionaris riep de leden van het Wetgevend Lichaam en den Staatsraad met de Secretarissen van Staat tot een zoogenaamd Groot-Besogne te zamen, hetwelk den 10^{den} April tot eene nadere bezending aan den Keizer besloot. De natie zelve, ware het ook slechts voor den vorm, werd niet eens meer geraadpleegd, zooals Schimmelpenninck nog voorstelde. Zij bleef geheel onkundig van hetgeen haar boven het hoofd hing en zag alleen uit het druk heen- en wederrijden van koeriers, dat iets belangrijks op til was. Merkwaardig genoeg, dat juist in dezelfde dagen, den 9^{den} April 1806, Willem V, haar laatste Stadhouders, te Brunswijk overleed.

Alles werd te Parijs met de commissie geregeld, waarna Verhuell bij het officiële gehoor op den 5^{den} Juni, als haar woordvoerder o. a. tot den Keizer zeide:

„Wij zijn gelast, Sire, Uwe Majesteit den wensch van de vertegenwoordigers onzer natie over te brengen. Wij smeeken U, ons den Prins Lodewijk, tot opperhoofd van onze Republiek, als Koning van Holland te schenken.”

Napoleon gaf zijne toestemming en beval den Prins over Holland te gaan heerschen, dezen echter toevoegende: *„Houd nimmer op Franschman te zijn.”* Om den Koning zijne plichten in dit opzicht te herinneren, bepaalde Napoleon, dat hij en zijne nakomelingen, tegelijk met de koninklijke waardigheid in Holland, die van Connetable des Franschen keizerrijks erfelijk zouden bekleeden. Nog denzelfden dag benoemde Lodewijk den Vice-Admiraal Verhuell tot zijn

Minister van Marine, en gelastte hij dezen zich terstond naar 's Gravenhage te begeven, ten einde alles voorloopig gaande te houden en op zijne komst voor te bereiden.

Daags voor de aanneming der kroon, had de Raadpensionaris zijn ambt nedergelegd en den Haag verlaten. Hij trok zich geheel terug en bedankte vervolgens ook voor het voorzitterschap van de Wetgevende vergadering, hem levenslang aangeboden. Het Nederlandsche volk, dat met verbazing hoorde, waarop alles was uitgelopen, verbeidde zijn eersten Koning, als eene onvermijdelijke noodzakelijkheid. Veler nationaal gevoel, eerst door hartstocht overprikkeld, was door langdurige en telkens vruchteloze pogingen om iets bestendigs in het leven te roepen, eenigermate verstompt of verdoofd. Geen wonder, dat sommige regenten, wier toestand dagelijks onhoudbaarder werd, de aanvaarding van het bestuur door een vreemden vorst als eene uitkomst beschouwden. Zij waren echter geenszins de natie en lieten genoeg doorschemeren wat zij van deze nog vreesden. Er gingen inderdaad stemmen op, die getuigden, dat niet allen nopens de toekomst van hun geteisterd vaderland even onverschillig waren; doch zij vonden, bij de schier algemeen heerschende afmatting, niet genoeg weerklank. Voor Lodewijk zelve was de staat der gemoederen niet onvoordeelig. Hij zou enkele voorstanders aantreffen, die om der wille van hun land of met bijoogmerken zijne komst met vreugde tegemoet zagen; daarentegen ook bepaalde tegenstanders, wier afkeer hij door goedheid en gematigdheid moest zien te overwinnen; doch verreweg het meest onverschilligen, die slechts lijdelijk afwachtten, wat de Koning voor hen en hun land zou wezen. En juist dienaangaande had Lodewijk ongetwijfeld de beste oogmerken. Het was maar de groote vraag, of hij tot bereiking daarvan de noodige geschiktheid bezat en of de Keizer het zou gedoogen.

HOOFDSTUK XIV.

Lodewijk Napoleon, Koning van Holland. — Zijne maatregelen betrekkelijk de zeemacht. — Continentaal stelsel. — Weerlooze toestand der overzeesche bezittingen. — Landing der Engelschen in Zeeland. — Vernederingen den Koning aangedaan. — Hij doet afstand. — Zijn gebied bij Frankrijk ingelijfd.

Tien dagen na het aannemen der kroon, ging Lodewijk zelf op reis naar 's Gravenhage. Onderweg bewees men hem overal de verschuldigde eer. Twee afgevaardigden van het Departementaal Bestuur van Holland wachtten hem op aan den Moerdijk. Uit Rotterdam was de exercitie-brik *Zeemeeuw* met de jachten *Zephyr* en *Juno* vertrokken, waarbij de Commissaris-Directeur nog twee officieren met twee groote sloepen uit Hellevoet had ontboden. Kapitein Buyskes zond die van de *Euridice* met den Luitenant Vaillant en den Adelborst Verhuell om den Koning over te voeren, wiens troonsbeklimming den 15^{den} Juni aan boord der schepen werd bekend gemaakt.

Opmerkelijk is de koelheid, waarmede de Schrijver van de *Joan de Witt* eene zoo hoogst belangrijke gebeurtenis vermeldt, alleen zeggende, dat eene commissie aan boord kwam, *“die ons voorlas de aanstelling van den Koning Louis Napoleon over Holland.”* Dit voorspelde weinig goeds met betrekking tot de stemming der gemoederen, waarvan de nakomeling zoo gaarne iets naders wil vernemen. Hij slaat dus het leven van den Admiraal Verhuell op, die en als tijdgenoot, en als Minister van Marine er het rechte van kon weten, doch vindt hier een in vele opzichten duister verhaal, dat nieuwe vragen doet oprijzen. Gelukkig zijn

nog enkele bescheiden, die op het voorgevallene betrekking hebben, bewaard gebleven. Zoo meldt Kapitein Buyskes, dat het afleggen van den eed op den 1sten Augustus te Hellevoet weinig tegenstand ondervond, nadat Kapitein Wolterbeek, op last van den Minister Verhuell, een honderd man had ontslagen. Slechts één persoon van de *Chattam* betoonde zich onwillig, waarom hij terstond krom in de boeien gesloten en twee dagen later met hellebardiers naar den Haag gezonden werd. Niet lang daarna vroeg Kapitein Wolterbeek om redenen van gezondheid zijn ontslag als bevelhebber van de *Chattam*, waarop Kapitein Buyskes hem verving.

In 't Nieuwediep hadden onstuimiger tooneelen plaats. Toen Kapitein Pool op de *Joan de Witt*, na eene gepaste toespraak, van den eed begon, verhinderde een onophoudelijk „*neen, neen*” van de equipage hem voort te gaan. Zijne ophelderingen en vermaningen lokten een herhaald „*neen, neen*” uit, zoodat hij verplicht was de plechtigheid te staken. Hij ging van boord, maar keerde weldra terug met den Vice-Admiraal de Winter en den Schout-bij-nacht Kikkert. Andermaal werd nu de equipage aan dek geroepen en toegesproken, doch het klonk even volmondig als tevoren: „*neen, neen!*” Toornig dreigde de Winter een der schreeuwers met zijn degen, die hierop met groote ontsteltenis riep: „*Ja, dat zweer ik!*” De stemming onder het volk was echter zoo ongunstig, dat allen zelfs het hun aangeboden oorlam weigerden. De beide vlagofficieren, wier tegenwoordigheid niet den gewenschten indruk had gemaakt, vergenoegden zich daarom met alleen officieren en onderofficieren den eed af te nemen en verlieten de *Joan de Witt* zonder ceremoniëel. Tot eer van Lodewijk zij gezegd, dat hij, volgens de levensbeschrijving van Verhuell, het gedrag van de Winter, die het niet bij dreigen gelaten had, ten sterkste af keurde.

Acht dagen later woei van de *Neptunus* een geheim sein, dat opstand beteekende. Sloepen werden er heen gezonden met een detachement militairen, die velen gekneveld aan wal brachten, van welke men de meesten later naar Zeeland vervoerde. Nu schijnt het afleggen van den eed, den 9^{den} Augustus, zonder verdere stoornis te hebben plaats gehad. Een matroos van de *Joan de Witt*, die volstrekt bleef weigeren, werd geboeid als een misdadiger naar den wal gebracht. Des namiddags te vier uren, werden op het gansche eskader de Bataafsche vlag, geus en wimpel neergehaald en heesch men de voormalige vlag van den staat onder vreugdekreten en saluten, evenals den 25sten weder op 's Konings verjaardag, bij welke gelegenheid een dubbel rantsoen jenever de gebruikelijke hoeveelheid wijn verving.

Dat herstellen der oude vlag, waarbij vervolgens alleen het koninklijk wapen in de witte baan van de geus kwam, velen oudgedienden zeker aangenaam, had blijkbaar ten oogmerk de herinnering aan de omwenteling te doen verflauwen. Hiertoe moest ook de naamsverandering van sommige schepen medewerken. De Koning, die reeds den 1sten Juli 1806 de *Piet Heyn* in de *Rotterdam* had herdoopt, veranderde nog in den loop van hetzelfde jaar de namen van de *Wreeker*, de *Brutus* en de *Neptunus* in de *Koninklijke Hollander*, de *Braband* en de *Zeeland* en gaf, op voorstel van den Minister Verhuell, de fregatten *Orpheus*, *Aurora* en *Irene* de namen *Gelderland*, *Vriesland* en *Utrecht*. Aangezien sommige schepen, gelijk de *Rotterdam* en de *Koninklijke Hollander*, later nogmaals van naam veranderden en de scheepsnamen over het geheel vaak gewijzigd werden, zoo is de verwarring van het eene met het andere schip, zelfs in overigens vertrouwbaar stukken zeer verklaarbaar.

Tot verbetering der geldmiddelen, die hij in gansch berooiden staat vond, schreef Lodewijk, rechtstreeks op het doel afgaande, eene zoo ingrijpende bezuiniging voor, dat alle gewone uitgaven, behalve de renten der openbare schuld, met 20 miljoen gld. konden worden bestreden. Zijn tamelijk ondoordacht plan, dat hij ook op de voorloopig toch werkeloze marine wilde toepassen, haalde hem eerlang eene lang niet malsche terechtwijzing van den Keizer op

den hals, die veeleer uitbreiding der zeemacht wenschte. Verhuell, die zijn wapen voorstond en geene kans zag om met de hem aangewezen som behoorlijk rond te komen, opperde verschillende plannen ter bekoming en aanhouding van personeel. Hij wilde een vondelingshuis inrichten, waarin de kinderen tot zeelieden konden worden opgeleid, en een gesticht ter verpleging van oude zeelieden. Om den Koning te believen, zonder volk af te danken, stelde hij voor, ruim duizend man, die men gedurende den winter kon ontslaan, tijdelijk bij de landmacht in te lijven, ofschoon hij zich de bezwaren niet ontveinsde, welke de bedoelde personen daartegen met grond zouden kunnen inbrengen. Zijne eerstgenoemde plannen, die van goede gezindheid jegens het personeel getuigden, bleven onuitgevoerd. Een ander, tot oprichting van een corps koninklijke grenadiers voor den scheepsdienst, in Augustus ontworpen, kwam later met eenige wijziging tot stand.

Op een hoogst ongelegen tijdstip brak in September 1806, te midden der bezuinigingsplannen, een oorlog uit tusschen Frankrijk en Pruisen, waaraan Lodewijk deel moest nemen. Terwijl hij zich te Wezel bevond, liet hij om zich den terugtocht open te houden een eskader van kleine vaartuigen den Rijn opzeilen, dat later doorvoer tot Mainz, van waar het eerst terugkeerde, nadat den 14^{den} October de slag bij Jena ten gunste der Franschen was uitgevallen. Noch de kosten van dat eskader, noch die van den ganschen oorlog, hoe bezwarend voor de regeering met haar klein budget, verontrustten de bevolking van het koninkrijk Holland dermate, als het keizerlijk decreet den 21sten November te Berlijn uitgevaardigd. Dit stelde toch de Britsche eilanden in staat van blokkade en verbood ten strengste den handel en alle gemeenschap daarmede. Lodewijk, die voor zijne onderdanen genegenheid koesterde en tijdens den oorlog een veelbeteekenend woord had opgevangen, dat hem geene langdurige regeering voorspelde, liet het bewuste decreet niet volledig handhaven, hetgeen hem evenwel slechts onaangenaamheden berokkende, zonder Holland duurzaam te baten.

Uit het leger teruggekeerd zond hij den 1sten December aan het Wetgevend Lichaam een verslag van den toestand des rijks, waarin die van Java en de buitenkantoren, die van Curaçao en de forten op de kust van Guinea bevredigend werden genoemd. Het verlies van de Kaapkolonie, waar de *Bato* op last der autoriteiten was vernield, werd slechts aangestipt, als reeds bekend voor de aanneming der kroon. Terwijl de Koning het keizerlijk decreet van Berlijn, nog verscherpt door een ander den 15^{den} December te Warschau genomen, poogde te ontduiken en tegen den zin des Keizers eerst Maarschalken benoemde, vervolgens eene Ridderorde instelde, klinkt het tamelijk grappig hem tevens eerbiedig te hooren vragen, of het zenden van een fregat met 200 soldaten en eenige behoeften naar Curaçao de keizerlijke goedkeuring wegdroeg. Hij bestemde hiertoe de *Utrecht*, waarmede Kapitein Costerus, niet voor den winter uit Texel, gelijk in het leven van Verhuell staat, maar volgens het journaal van Buyskes, gehouden aan boord van de *Chattam*, eerst den 15^{den} Februari 1807 uit de Maas zeilde.

Bij het vertrek van dien bodem was het eiland echter reeds verloren. De onlangs derwaarts gezonden Gouverneur Changuion, te veel steunende op de veiligheid der haven, welke door forten, batterijen en twee oorlogsschepen werd verdedigd, had den Oudejaarsavond onbezorgd laten vieren en zich hiertoe zelfs in persoon buiten de hoofdplaats begeven. Hij en velen der zijnen waren nog afwezig, toen Kapitein Brisbane, die met slechts vier kleine fregatten in de nabijheid kruiste, den 1sten Januari 1807 des morgens te zes uren de haven binnenzeilde, waar het fregat *Kenau Hasselaer*, de *Suriname* en de onbemande schoener *Vliegende visch* lagen. De vijand enterde de schepen, waarop Kapitein Everts spoedig het leven verloor. Evenals de schepen, werden sommige batterijen bezet. De toegesnelde Gouverneur kreeg slechts een half

uur van beraad en onderschreef de capitulatie, waarmede alles binnen vier uren tijd was afgelopen.

Costerus, die met de *Utrecht* geen hulp meer kon aanbrengen en het gevaar in den mond scheen te loopen, kwam echter niet verder dan de Oreaden, waar hij den 26sten Februari door een storm dermate gehavend werd, dat hij zijn ontredderd fregat aan de golven moest prijs geven. Door middel eener lijn, bereikten 366 man, onder welke de bevelhebber, het eiland Sanda, terwijl 54 personen bij deze en andere gelegenheden omkwamen. Na ontzaglijk veel uitgestaan, doch van de zijde der Engelschen groote welwillendheid ondervonden te hebben, keerden Costerus en velen der zijnen met een Britsch cartelschip terug. Den 30sten April, twee dagen na zijne aankomst te Texel, bracht hij een rapport uit, waarin hij de mislukking der zoo wel beraamde en aanvankelijk gelukkig uitgevoerde expeditie nog bejammerde, ofschoon hij op dit tijdstip reeds vernomen had, dat de plaats zijner bestemming in 's vijands handen was.

St. Eustatius, Saba en St. Martin, het overschot onzer bezittingen in West-Indië, achtte men van ondergeschikt belang. Des te meer bekommerde zich de regeering over den benarden toestand, waarin de bezittingen in Oost-Indië zouden geraken, indien zij van hulp uit het moederland verstoken bleven. Men kon die wegens de overmacht der Engelschen ter zee niet terstond verleenen en juist nu, terwijl zich dringende behoefte aan schepen deed gevoelen, openbaarden zich in vele nog aanwezige bodems gebreken, voornamelijk tengevolge der overhaasting, waarmede zij onder een vorig bestuur waren gebouwd. De *Zeeland* (vroeger *Neptunus*) en de *Joan de Witt*, waaraan in 1797 slechts acht maanden was gewerkt, bevonden zich in slechten staat, vermoedelijk omdat het hout niet droog genoeg was geweest. Verhuell, die er reeds op had gewezen, dat de *Pieter Paulus* en de *Doggersbank* niet lang meer zouden duren, achtte het in een rapport aan den Koning van den 27sten December 1806 insgelijks een gevolg van de overhaaste constructie dat de *Chattam*, voor slechts acht jaren gebouwd, thans eene groote reparatie moest ondergaan, die in vier maanden 80.950 gld. zou kosten.

Lodewijk, die meestal eigenhandig zijne beslissing kenbaar maakte, schreef op de laatste missive van Verhuell: „*de Chattam zal gerepareerd worden, indien de kosten uit het vastgestelde budget te vinden zijn.*” En op een nader rapport van den 5^{den} Januari 1807, waaruit bleek, dat zulks niet kon, schreef hij kort en goed: „*Geen minister moet ons voorstellen doen, welke de strekking hebben om de vastgestelde som van het budget te overschrijden.*” Hij gedoogde echter eenige afwijking tot indiensthouding van werkvolk, dat men anders had moeten afdanken. Zijne doorgaans korte aantekeningen op de overgelegde stukken leveren het bewijs, dat hij werkelijk deed, hetgeen hij in zijne latere gedenkschriften als de roeping van een constitutioneelen monarch beschouwde. Om van den aard zijner aantekeningen eenig denkbeeld te geven, zij ter loops opgemerkt, dat hij op den laatst gemelden brief van Verhuell eerst geschreven had: „*Il ne faut pas*” etc. hetgeen zeker als te bar doorgehaald en door „*Aucun ministre ne doit*” vervangen is.

Denzelfden dag stelde Verhuell hem voor, een klein vaartuig op de Eems of de Wezer, door den Generaal Bonhomme *Louis Napoleon* genoemd, wat zwaarder te bewapenen, hetgeen de Koning goedkeurde, indien dit uit de vastgestelde som werd bestreden, er nochtans bij voegende: „*Il faut changer le nom du bâtiment; aucun bâtiment ne doit porter notre nom, que de notre consentement.*”

Weinige dagen later sprong het kruitschip te Leiden, welke ramp den Koning de gelegenheid bood zich door belangstelling en hulpvaardigheid eene plaats in het hart der bevolking te verwerven. Hij bezat inderdaad goede hoedanigheden en won veler genegenheid, doch miste de vastheid van karakter, die vooral onder de gegeven omstandigheden tot vervulling der

aanvaarde taak werd gevorderd. De bezuinigingsplannen, die zoo weinig met zijn spilzieken aard strookten, voor eene wijle streng doorgevoerd, lagen spoedig geheel in duigen. De ontwapening der flottielje te Boulogne, die volgens keizerlijk decreet van den 29sten Januari mocht geschieden, baatte voor het departement van marine een weinig. Doch waar de gelden te vinden om de in dienst zijnde schepen te herstellen of te onderhouden, de op stapel staande te voltooien? Dit scheen den goedhartigen, doch prachtlievenden vorst geene ernstige zorg te baren, die zich intusschen vermeide bij de luisterrijke installatie van de nieuwe Ridders der Unie en de plechtige uitreiking der nieuwe vlaggen aan zee- en landmacht. Vlag, standaard en wimpels voor oorlogsschepen, evenals de vlaggen der koopvaarders, bleven de gewone driekleur, zonder eenig bijvoegsel; alleen de geus der eersten, voor $\frac{1}{6}$ rood en $\frac{1}{6}$ blauw, kreeg in de breede witte baan het koninklijk wapen. De Koning bevorderde tevens de Kapiteins Buyskes, Lemmers en Verdooren tot Schout-bij-nachts en den Schout-bij-nacht Kikkert tot Vice-Admiraal.

Na de sluiting van het Wetgevend Lichaam op den 16^{den} April, bezocht hij Den Briel en Hellevoetsluis, waar hij de *Pieter Paulus* den naam van *Utrecht*, de *Diana* dien van *Kenau Hasselaer* schonk. Op zijne reis door Noord-Holland kwam hij aan Den Helder, waar een twaalfstal schepen van onderscheiden grootte voor hem manoeuvreerden. Hier ontwierp hij zijn plan tot het veranderen der oude wijze van schatting, tot het versterken der plaats en tot het overbrengen der scheepstimmerwerf van Amsterdam naar het Nieuwediep. Tijdens zijn oponthoud aan Den Helder, gaf hij aan een zijner officieren, die hem op een binnenkomend Zweedsch schip wees, hoewel Frankrijk met Zweden in oorlog was, het bekende antwoord: „*Ik zie hier niets dan koopvaarders,*” dat eerlang, den Keizer overgebrieft, dezen niet weinig aanstoot gaf.

Oorspronkelijk waren vele dier schepen ter reede van Texel tot een eskader naar Oost-Indië bestemd geweest. Men had er een linieschip, vier fregatten, twee korvetten en een transportschip willen heenzenden onder den Schout-bij-nacht Buyskes, waarmede tevens Daendels had kunnen vertrekken als Gouverneur-Generaal. Beiden waren in Februari 1807 aan Den Helder, waar zij dépêches ontvingen voor Oost-Indië en Isle-de-France; doch reeds voor het einde der maand liepen geruchten van het staken der expeditie. Den 4^{den} Maart had Buyskes het bevel van den Vice-Admiraal Kikkert overgenomen; doch er kwam niets van de reis, waarop Verhuell in een zijner brieven aan den Koning zinspeelde, door te gewagen van „*L'expédition connue,*” waarschijnlijk omdat een Engelsch eskader onze kusten en zeegeaten te nauw bewaakte. Thans ontving het gouvernement rechtstreeksche berichten uit Oost-Indië van den Kapitein-Luitenant Dibbetz, die evenwel ruim een jaar oud waren.

Aangezien de vele brieven en duplicaten, met verschillende gelegenheden uit verwijderde streken afgezonden, hoogst ongeregeld aankwamen en van de ontvangene slechts een klein getal bewaard is, valt doorgaans niet met juistheid te bepalen, in hoeverre de regeering in het moederland van het elders gebeurde al dan niet kennis droeg. Reden genoeg om hier in te lasschen wat Dibbetz, die in December 1805 uit Indië was vertrokken en den 13^{den} April 1807 zijn journaal overlegde, kon weten en berichten. De bewegingen der schepen, die zich voornamelijk bepaald hadden tot het zeilen van Batavia naar Soerabaya en omgekeerd, alsmede tot het konvooeieren van de handelsvaartuigen naar de Molukken met de kleinere bodems, kunnen onvermeld blijven. Nopens den staat van het personeel en het materiëel, ontving men belangrijke inlichtingen. Kapitein Zegers van de *Kortenaer* was den 26sten October 1804 na eene korte ongesteldheid overleden en Kapitein Holland van de *Pallas*, die naar huis

verlangde, had zich bereid verklaard nog eene wijle te blijven, nadat hem het bevel over de *Kortenaer* was opgedragen.

Te midden der bezwaren, waarmede het eskader, door ziekten geteisterd en slechts gebrekkig van het noodige voorzien, te kampen had, maakt de volharding van sommigen, met name de onverpoosde ijver door Kapitein Melvill van de *Pluto* aan den dag gelegd een gunstigen indruk. Hij trachtte den Vice-Admiraal Hartsinck zelfs tot een meer offensief handelen te bewegen. Wel scheen de veerkracht van dezen bevelhebber door velerlei beslommingen en bijkomende ziekte verminderd te zijn; doch volgens den inhoud van zijn journaal tot dus verre niet in die mate om het harde oordeel te rechtvaardigen, later door Lodewijk in zijne gedenkschriften over hem geveld. De Vice-Admiraal bezat nog alle schepen en besloot eerst in Augustus 1805 om de *Kortenaer* buiten dienst te stellen, ja gedeeltelijk te sloopen, ten einde andere bodems van het ontbrekende te kunnen voorzien. Hoe sukkelend alles in zijn werk ging, blijkt o. a. uit de ernstige vermaning, die Hartsinck den Kapitein Ruysch van de *Schrikverwekker* moest toedienen, omdat op dezen bodem, na vier maanden timmerens, weder eene vervuurde plaats ontdekt was. Behalve de *Kortenaer*, waren alle schepen van het eskader, schoon de meeste reparatie behoeften, nog in dienst, toen Kapitein Holland in Augustus en de Kapitein-Luitenant Dibbetz in November vergunning kreeg zich naar het vaderland te begeven. Bij het vertrek van den laatste, die hier aan een Minister des Konings rapport uitbracht, wisten de autoriteiten in Oost-Indië zelfs de aanstelling van den vroegeren Raadpensionaris nog niet.

Overtuigd van de noodzakelijkheid om iets voor de kolonie te doen, had de regeering in Maart 1807 het gemelde eskader onder den Schout-bij-nacht Buyskes derwaarts willen zenden. Zij had dit tot veler spijt moeten opgeven. Voor het personeel der zeemacht, dat telkens van schitterende bedrijven te lande hoorde, was de gedwongen werkeloosheid onuitstaanbaar. Hoe gaarne sommigen de gelegenheid om toch iets te doen aangrepen, bleek nog den laatsten Maart, toen de Kapitein-Luitenant van Ossewaarde te Delfzijl, op het bericht dat zich eene Engelsche brik op de Eems bevond, er met zijne kanonneerbooten heenstevende en de *Ferreter* (18) met 36 man veroverde. Dit en andere voordeelen behoeven echter minder als bewijzen van dienstijver te worden aangehaald, dan tot verklaring van de aanwezigheid van enkele kleine Engelsche vaartuigen bij de Hollandsche marine. Op den algemeenen toestand hadden dergelijke bedrijven geenerlei invloed. Kan men sterker bewijs verlangen van de volslagen onmacht der regeering, dan dat zij den Schout-bij-nacht Buyskes, evenals den Maarschalk Daendels, beval slechts de eene of andere gelegenheid op te sporen tot het bereiken hunner bestemming? Daendels ging over land naar Cadix en werd bij het oversteken naar Marokko door de Engelschen op het strand gejaagd en van alles beroofd.

Niet zonder moeite vond hij eene scheepsgelegenheid naar Teneriffe, van waar hij den 15^{den} September de reis met een aldaar gekocht vaartuigje voortzette. Buyskes, den 30sten Juni onder een vreemden naam met eene Amerikaansche brik onder zeil gegaan, kwam den 7^{den} September te Nieuw-York, van waar hij den 18^{den} November vertrok met een ander schip, dat hem den 14^{den} April 1808 ter reede van Batavia bracht, waar Daendels ruim drie maanden tevoren was aangeland.

Lodewijk vertoefde, na in het voorjaar de voornaamste zeeplaatsen bezocht te hebben, den geheelen zomer van 1807 in het zuiden van Frankrijk. Hij liet zijne marine, eenmaal de roem der natie, onder het opperbevel van de Winter. De vlag van den Vice-Admiraal Kikkert, als commandant benoorden het IJ, woei ter reede van Texel van de *Braband*; de Schout-bij-nacht Lemmers commandeerde nog op de Zeeuwsche stroomen; Kapitein Krafft voerde het bevel te Hellevoet op de *Chattam*. Hier lag ook de *Pieter Paulus*, thans de *Utrecht*. Het personeel der

binnengaats liggende schepen vierde getrouw de zegepralen te lande, den 7^{den} Juli dezes jaars bekroond door den vrede te Tilsit tusschen „den grooten keyzer Napoleon, den keyzer van Rusland en met Pruysen,” zooals Kapitein Krafft den 21sten Juli schreef, waarvan de tijding veertien dagen later aan boord werd medegedeeld.

Omstreeks denzelfden tijd kwamen verontrustende berichten uit Oost-Indië, de eenige plaats, waar de schepen zich wat vrijer konden bewegen. Wanneer de Luitenant Zwarthoff zijn rapport uitbracht blijkt niet uit het leven van Verhuell, waar dit vóór het verlies van Curaçao en de *Utrecht* wordt behandeld. Genoemde zeeofficier, die eerst den 27sten Juli 1806 vergunning kreeg te vertrekken en daarop nog eene wijle toefde, moet dat rapport, volgens eene later gevonden aantekening, den 19^{den} Juni 1807 hebben uitgebracht. Wat uit zijn verhaal wordt medegedeeld behelst slechts voor een gedeelte, hetgeen reeds voor zijn vertrek uit Indië gebeurd was. Het ontbrekende is echter aan te vullen, uit de berichten van Kapitein Ruysch, die volgens het journaal van Melvill, aan boord van de *Pluto* gehouden, den 21sten Juni 1806 met een Amerikaansch schip was vertrokken en den 9^{den} Augustus 1807 aan den Minister schreef, dat hij zoo op het oogenblik zijn goed had ontvangen uit het schip; dat hij zich haastte de papieren van Hartsinck te zenden en over een paar dagen mondeling rapport hoopte te doen. Kapitein Jager, de gewezen bevelhebber van de *Maria Reigersbergen*, welk fregat den 18^{den} October 1806 was genomen, berichtte den 8sten Juli 1807 zijne aankomst te Londen, zoodat de Minister in Augustus 1807 vrij goed op de hoogte kon zijn.

Op grond der ontvangen tijdingen schreef hij aan den Koning, die zich nog in de Pyreneën ophield, over de Indische zaken. De *Schrikverwekker*, een der linieschepen, was den 18^{den} Mei 1806 bij de Agnieten-eilanden gestrand en totaal verloren geraakt, evenwel met behoud der geheele equipage op een paar man na. Hartsinck had zoo lang mogelijk de linieschepen in dienst gehouden, doch eindelijk moeten toegeven aan den drang van de Indische regeering om die bodems te ontwapenen, ter completeering van de kleinere. De *Revolutie* en de *Pluto* lagen „en flûte” gewapend te Soerabaya. Van de overige schepen, vooral bestemd om te konvooi-eeren naar de Molukken, waren de *Pallas* en de *William* den 26sten Juli 1806 op de terugreis door twee Engelsche kruisers overvallen, welke de *Pallas* en twee met specerijen geladen vaartuigen vermeesterd hadden. De *William* had zich door de vlucht gered, hetgeen den bevelhebber zeer euvel werd geduid. Later moesten nog andere bodems verloren zijn, zoodat Verhuell in zijn rapport van 22 Augustus 1807 aan den Koning tot de slotsom kwam, dat behalve de twee ontwapende linieschepen, nog alleen de *Scipio* was overgebleven. Waarlijk een donker tafereel door den Minister voor den Koning opgehangen, overwaard om het nog voorhanden Journaal-Verbaal van den Vice-Admiraal Hartsinck te raadplegen en in nadere bijzonderheden te onderzoeken of het ook te sterk gekleurd was.

Na den terugkeer van Soerabaya, waar de *Kortenaer* als kiellichter achterbleef, vond Hartsinck, die onderweg de *Schrikverwekker* had verloren, den toestand van Java zoo bedenkelijk, dat hij slechts noode toegaf aan den drang van het bestuur, om de beide linieschepen, elk met honderd man, als blokschepen voor Soerabaya te bestemmen. Kapitein Melvill van de *Pluto* werd ontslagen en Kapitein Lancaster van de *Revolutie* overleed. Langzamerhand begon men van Engelsche kruisers in den archipel te hooren en half Augustus vernam Hartsinck wat de *Pallas* op de terugreis was overkomen. Na het vertrek der beide linieschepen, bevonden zich in de eerste helft van October 1806 de *Maria Reijgersbergen*, de onlangs teruggekeerde *William* en vele kleinere vaartuigen bij Onrust of ter reede van Batavia, waar eenige maatregelen van voorzorg tegen eene mogelijke verrassing genomen werden. Hiertoe behoorden een last van Hartsinck aan de bevelhebbers van de *Zeerob* en de *Zeeploeg*, twee kleine Indische

vaartuigen, om met deze bodems in straat Sunda, en een dergelijke aan Kapitein Jager om met de *Maria Reijgersbergen* om de oost te kruisen.

Nauwelijks zijn allen den 17^{den} October vertrokken of Hartsinck verneemt 's anderen daags te halfvijf na den middag, dat een suspect schip tusschen de eilandjes Onrust en Middelburg is gezien. Terstond daarop wordt eene zware kanonnade gehoord, en voor dat Hartsinck nadere bevelen heeft afgezonden krijgt hij bericht, dat de *Maria Reijgersbergen* door het Engelsche fregat *Carolina* (44) is genomen. De *Zeerob* had een dergelijk lot ondergaan, waaraan de *Zeeploeg* ontsnapte door op de reede te loopen. Maar ook deze bood niet de gewenschte veiligheid aan, hetgeen Hartsinck aan het opleggen der linieschepen toeschreef. Den 27sten November werd 's morgens vroeg nogmaals sein gedaan van verdachte schepen. Hartsinck stelde hierom voor tien uren des morgens orde op de verdediging en begaf zich vervolgens naar het kasteel, waar de Hooge Regeering vergaderd zat. Inmiddels naderden acht schepen, eerst onder Fransche, daarna onder Engelsche vlag, en veroverden de *William*, die bij Onrust in timmering lag. De *Phoenix*, de *Avonturier*, de *Zeeploeg*, de *Maria Wilhelmina* en andere kleine vaartuigen werden nu op den modder gezet en door het volk verlaten. De batterijen aan wal schenen niet gereed; maar de Engelschen staakten te half één het vuren en vergenoegden zich met de gestrande vaartuigen door middel van sloepen in brand te steken of op andere wijze te vernielen. Hun bevelhebber, de Schout-bij-nacht Pellew, die onderwijl de Engelsche vlag op Onrust liet hijschen, verklaarde zich bereid over de uitwisseling van eenige gevangenen te onderhandelen en ging den 2^{den} December weder onder zeil met zijn eskader, dat volgens den Kapitein-Luitenant Feteris van de *William* bestond uit vier linieschepen en vier kleinere bodems, waarvan er een buiten aan het jagen was.

Of Hartsinck al het mogelijke had gedaan om het gevaar af te wenden, is moeielijk te beslissen. Zijn verhaal van den uitslag strookte echter in hoofdzaak met dat, hetwelk de Britsche regeering in Juli 1807 van den Schout-bij-nacht Pellew ontving, die hierbij alleen nog van de vernieling van een twintigtal koopvaarders gewaagt. De toestand van den bevelhebber der zeemacht in Oost-Indië, die geene versterking en weinig berichten kreeg, was niet benijdenswaardig. Had eenige dagen tevoren de pas van een Amerikaansch vaartuig, geteekend door Kapitein Verdooren, aan boord Z. M. schip de *Wrecker* zijne opmerkzaamheid getrokken, half December vernam hij de benoeming van Prins Louis Napoleon tot Koning van Holland. Toen hij den laatsten December 1806 zijn uitvoerig journaal besloot, waren de schepen te Soerabaya nog niet aangetast. Die twee ontwapende linieschepen met de *Scipio* vormden dus werkelijk, zoo als Verhuell den Koning had bericht, de gansche zeemacht in Oost-Indië. Voor den Schout-bij-nacht Buyskes, toen op weg om het commando over te nemen, een droevig vooruitzicht! Niet minder voor den Kapitein-Luitenant Kreekel, die een dag na het gemelde rapport des Ministers, den 23sten Augustus 1807, uit het Vlie stevende met de *Vlieg* om zich naar Batavia te begeven. Hij bereikte, na veel door storm geleden te hebben, Santa Cruz, waar zijn bodem eenige herstellingen moest ondergaan, en zette de reis voort, doch kwam tenslotte, gelijk de regeering eerst na eene langdurige onzekerheid vernam, toch niet op de plaats zijner bestemming.

Koning Lodewijk werd door het somber, doch naar waarheid gekleurde tafereel van zijn Minister Verhuell niet bewogen meer aan de marine te besteden, omdat hij der natie geene zwaardere lasten wilde opleggen. Zonderling in tegenspraak met zijn voornemen tot spaarzaamheid was het plan, in de baden gevormd en terstond na zijne terugkomst in September volvoerd, om de koninklijke residentie van 's Gravenhage naar Utrecht over te brengen, waar alles kwalijk gevestigd was, of hij sprak van eene nieuwe verhuizing.

Nederland werd intusschen meer en meer beklemd door den kampstrijd, dien Engeland en Keizer Napoleon op leven en dood schenen te voeren. Onverbiddelijk was het eerste tegen elke mogendheid, die zijn ter zee machtelozen tegenstander slechts eenigermate kon of wilde schragen. Het had er geene gewetenszaak van gemaakt in September 1807 de Deensche vloot weg te rooven, en was ten hoogste verbitterd over het sluiten der Noordsche havens, niet alleen omdat het dientengevolge handelsvoordeelen moest derven, maar ook, en wel voornamelijk, omdat het zich dientengevolge verstoken zag van goed hout voor den scheepsbouw en zich dus met minder doelmatige soorten moest behelpen. Napoleon van zijn kant poogde het zoogenaamd Continentaal Stelsel, de stremming van alle gemeenschap tusschen Engeland en het vasteland, met onverzettelijke wilskracht door te drijven. Hiertoe moest ook de wijziging der grenzen van Holland strekken, toen hij die van het nieuwe koninkrijk Westfalen nader regelde. Den 11^{den} November 1807 kreeg Lodewijk, bij het tractaat van Fontainebleau, o. a. in het noordoosten eene uitbreiding van grondgebied met de heerlijkheden Oost-Friesland, Jever, Kniphausen en Varel, doch hij moest daarentegen o. a. de stad Vlissingen met een rayon van 1800 meters afstaan. Napoleon wenschte haar te maken tot een voorpost der geduchte werken van Antwerpen, die eene voortdurende bedreiging van Engeland moesten worden. Onderwijl verscherpte hij zijne verbodsbepalingen tot in het ongelooftijke.

Twee dagen na het gemelde tractaat, vaardigde hij te Fontainebleau een decreet uit, waarbij alle schepen verbeurd verklaard werden, die of de Wezer, of de Elbe binnenliepen, na eene Britsche haven te hebben aangedaan. Naar aanleiding van de verplichtingen door het Engelsche gouvernement den onzijdigen opgelegd, verklaarde hij den 17^{den} December deszelfden jaars, bij het beruchte decreet van Milaan, alle schepen, die Engeland hadden aangedaan, door Engelsche kruisers waren gevisiteerd of den Engelschen eenige belasting hadden betaald, voor gedenationaliseerd en als Britsch eigendom voor goeden prijs, waar zij ook onder het bereik van hem en zijne bondgenooten mochten komen. Zelfs Rusland, verontwaardigd over de behandeling den Koning van Denemarken aangedaan, schikte zich naar den wensch van Napoleon. Lodewijk, die slechts noode in den afstand van grondgebied had toegestemd, bleef tegenstribbelen en moest toch altijd eindigen met zich te onderwerpen.

Nieuwe verwijten over de slappe handhaving der keizerlijke decreten deden 's Konings toorn ontbranden tegen den Minister Verhuell, die te zeer de inzichten van den Keizer deelde en nog onlangs een paar zeeofficieren wegens oogluiking had gestraft. Om van dien Minister ontslagen te worden zonder hem te krenken, benoemde Lodewijk hem tot Gezant te Petersburg. Op den weg daarheen kreeg Verhuell op uitdrukkelijk verlangen van Napoleon een tegenbevel, met last zijne reis te staken en zich naar Parijs te begeven, waar hij in Januari 1808 weder als Gezant van den Koning van Holland optrad. Zoo ging het eigenlijk met alles, ook met de naleving der keizerlijke decreten. Na den 18^{den} Januari het aandoen der Britsche havens uitdrukkelijk te hebben verboden, sloot Koning Lodewijk vijf dagen later de zijne geheel, waardoor het gebruik der Kniphauer en Papenburger vlaggen verviel, waarmede velen zich zoo lang gedekt hadden. Nu verscheen ook de oorlogsverklaring aan Zweden, hetwelk reeds maanden geleden te lande door Hollandsche troepen was bevochten. Uit de nog voorhanden brieven der bevelhebbers te Hellevoetsluis en Texel blijkt, dat thans zoowel de schepen onder Zweedsche, als die onder Kniphauer en Amerikaansche vlag werden aangehouden.

Ondanks de plannen tot bezuiniging en de genomen maatregelen tot dekking van achterstallen, openbaarde zich telken jare een aanzienlijk tekort. Op de begroting voor 1808 kwam slechts ruim 6 miljoen voor ten behoeve van het departement van Marine en Koloniën, waarmede na het ontslag van Verhuell de heer van der Heim was belast. Deze vond het materieel weder

achteruitgegaan. De *Zeeland* was, volgens een rapport aan den Koning, onbruikbaar en kon wel gesloopt worden; de *Doggersbank* zou eene reparatie vorderen op 97.000 gld. geraamd. Zeker niet bemoedigend voor den Minister en nog minder geschikt om den Koning, die tot dus ver inderdaad al weinig nut van de zeemacht had gezien, tot meer belangstelling in dit wapen op te wekken. Toch bemoeide hij zich hiermede omstreeks dezen tijd, door in overleg met zijn tegenwoordigen Minister een aantal zaken te regelen, die op het personeel en den inwendigen dienst betrekking hadden. Meer dan een jaar geleden had Verhuell reeds geschreven over het wenschelijke om de rangen der zeeofficieren, vooral hunne verhouding tot het personeel der landmacht te bepalen. Bij een decreet van 15 Maart 1808 werden nu de rangen niet alleen op de gebruikelijke wijze geassimileerd, maar ten deele vervangen door de titels bij het leger in zwang. De namen van Vice-Admiraal en Schout-bij-nacht bleven gespaard; overigens zouden het voortaan zijn: Eskader-Brigadiers, Kolonels ter zee, Majoors ter zee, Luitenant-Kolonels ter zee en Luitenants ter zee. Uit de cadets, thans élèves genoemd, zouden na het doen eener reis, bij openbaar examen de vlaggejonkers of cadets gekozen worden. Een scheepsbevelhebber kreeg den naam van kapitein, die geen rang meer aanduidde. Op de lineschepen zouden geplaatst worden een Kolonel, een Majoor, een Luitenant-Kolonel en van vijf tot negen andere officieren; op de fregatten van 32 stukken en daarboven een Luitenant-Kolonel met drie tot hoogstens vijf officieren van lageren rang, 's Anderen daags benoemde Lodewijk verscheiden Kolonels en Majoors ter zee, en ruim vijf weken later schonk hij den titel van Brigadier aan de Kapiteins Ruysch, Wolterbeek, Krafft en Musquetier.

Bij een ander besluit van den 16^{den} Maart, stelde hij een aantal schepen in dienst, waarbij thans de *Wreeker*, die eerst *Koninklijke Hollander* was hernoemd, onder den naam van *Kroonprins* te Texel, en de *Rotterdam* onder dien van *Koninklijke Hollander* op de Maas. Zoo was, alleen door naamsverandering, een *Koninklijke Hollander*, eerst ter reede van Texel liggende, op de Maas gekomen. De Maarschalk de Winter zou met den Schout-bij-nacht Verdooren een niet on aanzienlijk eskader te Texel, de Vice-Admiraal Kikkert de schepen te Amsterdam, op de Zuiderzee en de Wadden, de Schout-bij-nacht Bloys van Treslong een eskader op de Maas commandeeren. De Schout-bij-nacht Lemmers, die sedert 1801 op de Schelde geweest en eerst voor het bevel te Hellevoet bestemd was, bleef overeenkomstig zijn verlangen te Vlissingen met de *Euridice*, de *Vriesland*, de *Ajax* en de *Iris*.

Volgens een decreet van 30 Maart 1808, zou het personeel der zeemacht bestaan uit een of twee Maarschalken, 2 Vice-Admiraals, 4 Schout-bij-nachts, 36 Brigadiers, Kolonels of Majoors ter zee, 36 Luitenant-Kolonels, 36 Opperluitenants, 100 Eerste Luitenants, 100 Luitenants, 60 Vlaggejonkers en 140 Elèves. Bij hetzelfde besluit werd in beginsel vastgesteld, dat voortaan de schatting van rijkswege zou worden verstrekt, en dat in verband hiermede eene regeling van traktementen en tafelgelden zou plaats grijpen. Hiermede wordt de reeks van besluiten, die eene volslagen hervorming der zeemacht ten doel hadden, eene wijle gestaakt, zeker wegens het overbrengen der residentie naar Amsterdam, waar het stadhuis, in een paleis herschapen, den 20sten April door Koning Lodewijk werd betrokken. Over de officiële uitnodiging, door het stedelijk bestuur tot hem gericht, over de plechtige ontvangst in de hoofdstad zelve vindt men elders bijzonderheden, die hier met stilzwijgen worden voorbijgegaan.

Nauwelijks was de Koning goed en wel in zijn nieuw verblijf, of hij beval, dat alle zeeofficieren zich weder moesten bedienen van de uniformen, die vóór 1795 gebruikelijk waren, alleen met dit onderscheid, dat zij bovendien epauletten moesten dragen, strookende met hun tegenwoordigen rang. Op grond van sommige bezwaren, hiertegen ingebracht, verlangde hij een nader rapport, waartoe vooraf de chefs van het corps moesten worden gehoord, om te

weten wat hun in deze het aangenaamst zou wezen. Hierop volgde een besluit van 30 Mei 1808, waarbij hoogst eenvoudig, voor alle rangen van Kolonel ter zee tot Elève, dezelfde groot en klein uniform werd vastgesteld, met bepaling dat alleen de epaulet het verschil in rang moest aanduiden.

Met betrekking tot de schatting van landswege, die volgens besluit van 31 Mei met den 1sten Juli moest beginnen, werd eene kleine wijziging als overgangsmaatregel noodig bevonden, omdat de aanbesteding den 4^{den} Juni niet was gelukt. De Koning beval uit dien hoofde slechts voor drie maanden te koopen en liet allen commandanten kennis geven, dat het besluit op den bepaalden tijd toch in werking zou treden. Ieder schepeling, van den commandant tot den jongsten matroos, ontving hetzelfde rantsoen. De officieren kregen bovendien tafelgeld; schippers, stuurlieden, schrijvers en chirurgijns, in plaats van het vroeger genoten dubbel rantsoen, eene maandelijksche toelage van 2.50 gld. Het land verstrekte voor het volk ketels en kommaliewant, nam de nog voorhanden victualie over en belastte met het beheer daarvan op elk schip een Raad van Administratie. Vier gewezen solliciteurs van de commandanten werden tot Commissarissen der vivres benoemd.

Sommige personen, wier gedrag in de hitte der partijschap zoo al niet onbillijk, dan toch uiterst gestreng was beoordeeld, kregen van den Koning eenige vergoeding. De Schout-bij-nacht Bosch, wegens zijn gedrag in 1799 wel vervallen, doch niet onbekwaam verklaard, verving in Mei van dit jaar den Majoor Keller, als commandant van het Instituut te Fyenoord. Weinige maanden later herstelde Lodewijk bij decreet van 2 October 1808 den gewezen Schout-bij-nacht J. A. Bloys van Treslong, die voor zijn gedrag in den slag bij Kamperduin was gevonnist, uitdrukkelijk zeggende :

„In aanmerking genomen hebbende het loffelijk gedrag door den gewezen Schout-bij-nacht J. A. Bloys van Treslong in 's lands dienst gehouden, waardoor hij zich in dien dienst gedurende 34 jaren als een man van eer en bravoure heeft gedistingueerd en in verschillende rencontres met den vijand niet alleen de reputatie van zijn geslacht heeft staande gehouden, maar ook bepaald in den zeeslag van den 11 den October 1797 de blijken van zijne betoonde trouw en dapperheid, in zijn doornageld schip, in de menigte der dooden en gekwetsten aan zijn boord, en in de verminking zijner eigene leden, zonder voor den vijand te bukken, aan het vaderland heeft overgebracht; aboleeren Wij en doen Wij te niete bij deeze, al het gunt aan denzelven bij sententie van den Hogen Zeekrijgsraad, in dato 30 October 1798, tot delict is geïmputeerd; aboleeren overzulks mede dezelve sententie tegen denzelven gewezen, en stellen en restitueeren denzelven J. A. Bloys van Treslong weder tot zijnen goeden naam en faam, en in den staat, waarin hij was voor de pronunciatie der voorschreven sententie.”

Twee bezwaren voor de gansche zeemacht waren niet zoo gemakkelijk uit den weg te ruimen. Het eene was de aanhoudende geldverlegenheid. De Vice-Admiraal Kikkert leverde een sprekend bewijs, hoever dit ging door eene duidelijke opgave van hetgeen hij, sedert den 1sten October 1803, als commandant van de *Brabant* te vorderen had. Dit beliep in Maart 1808 meer

dan anderhalve ton. Het tweede was, dat eene herhaalde poging tot uitloopen weder slecht aan het oogmerk beantwoordde. Kapitein B. J. Pool, den 5^{den} Maart met de *Gelderland* (36) in zee gestoken, moest wegens bekomen schade in Noorwegen binnenvallen en aldaar weken lang vertoeven. Nadat hij den 4^{den} Mei de reis had voortgezet, waarbij zich telkens weder kleine gebreken aan tuig en rondhouten openbaarden, ontmoette hij den 19^{den} het Engelsche fregat *Virginie* (46), dat hij vergeefs, overeenkomstig zijne instructie, poogde te ontzeilen.

's Avonds te negen uren tastte het vijandelijk fregat de *Gelderland* aan, welks equipage zich onder den eersten officier Boom, gedurende anderhalf uur kloekmoedig verweerde. De bevelhebber zelf speelde hierbij eene uiterst vreemde rol. Volgens zijn eigen verslag, had eene lichte kwetsuur aan den mond en de linkerhand hem, bij den aanvang van het gevecht, verplicht het commando eene wijle over te geven. Zoodra hij, na verbonden te zijn, weder naar boven wilde gaan, had eene nieuwe kneuzing aan de dijen hem dit belet. Hij vernam inmiddels van zijn eersten officier, dat aan ontzeilen niet meer te denken was en viel in onmacht bij het breken der masten. Eindelijk toch weer op het halfdek gekomen, vond hij zijn bodem reeds overgegeven. Geen wonder, dat hij zijn ontredderd en ten deele in brand geraakt fregat, bij de heerschende duisternis „een *affreus gezicht*” vond. Omstreeks een uur na middernacht kwam een Engelsch officier als prijsmeester op de *Gelderland*, die na een kort oponthoud te Cork, den 30sten Mei te Plymouth werd opgebracht.

Ongelijk meer dan de vijand, had de equipage geleden. Terwijl op de *Virginië* slechts een doode en drie gekwetsten waren, telde men op de *Gelderland* 14 dooden en 51 gekwetsten, van welke nog elf overleden. Het had de equipage dus noch aan moed, noch aan volharding ontbroken. De bevelhebber, die zijn vreemdsoortig gedrag niet genoegzaam kon ophelderen, werd later op onteerende wijze uit den zeedienst ontslagen en voor altoos gebannen.

Binnengaats trok men van de talrijke schoeners en kanonneerbooten, uit Boulogne teruggekeerd, ruimschoots partij tot beveiliging van kusten en zeegaten. Overal lagen zij gestationneerd. Van die op de Zuiderzee onder den Vice-Admiraal Kikkert verlangde Koning Lodewijk zekere bedrijvigheid. Hij beval ten minste den bevelhebber daarmede te kruisen en niet ten anker te blijven liggen. Noch bij de kleinere vaartuigen, noch bij de grootere, welker aantal in Juni met de *Koninklijke Hollander* te Hellevoetsluis werd vermeerderd, viel iets meldenswaardigs voor. Aangaande het lot van de *Hoop*, eene kleine brik, tegelijk met de *Gelderland* gezeild, doch terstond hiervan afgeraakt, had de regeering niets vernomen. Intusschen ontving zij een brief van Kapitein Carrega, vroeger over Noord-Amerika naar Oost-Indië vertrokken. Den 16^{den} Mei 1808 schreef de Minister van der Heim aan den Koning, dat de genoemde bevelhebber een handelshuis te Baltimore had bewogen tot het zenden van een schip met behoeften naar Batavia, waarmede hij zelf de reis had gedaan. Den 2^{den} Juli 1807 te Samarang gekomen, had Carrega voorgesteld schip en lading te koopen en eene flottielje van kleine vaartuigen uit te rusten. Zijn voorstel was goedgekeurd en hij zelf was, nadat de Vice-Admiraal Hartsinck het sinds lang gevraagde ontslag had gekregen, met het bevel over dat eskadertje belast. Hij was evenwel niet gelukkig, daar hij, zoo als later bleek, den 31sten Augustus 1807 in een gevecht met de *Psyche*, de *Scipio* verloor, het eenige actieve oorlogschip in Oost-Indië. Voor het einde deszelfden jaars poogden de Britten zich meester te maken van de *Revolutie*, de *Pluto* en de *Kortenaar*, die in weerloozen staat nog te Soerabaya lagen en in brand gestoken werden, zoodat het laatste overblijfsel van 's lands eskader in Oost-Indië verdwenen was, bij de aankomst van Daendels en Buyskes, waarvan het gouvernement, bij het indienen der koninklijke boodschap van den 18^{den} November 1808 aan het Wetgevend Lichaam kennis scheen te dragen.

In het laatst van Augustus had men, volgens een schrijven van den Minister van der Heim aan den Koning, ook vernomen, dat de Vice-Admiraal Hartsinck, op de reis naar het vaderland, den 8sten Juni 1808 te Baltimore was overleden.

Onder de vele besluiten des Konings, die nog op de gemelde waren gevolgd, behoort de aanstelling van Twent, laatst Kapitein ter zee in Russischen dienst, tot Kolonel bij de Hollandsche marine. Betrekkelijk het vaste materieel der zeemacht besloot de Koning, dat met den 1sten Januari 1809 de marine-etablissemten te Vlissingen, Middelburg, Veere, Delft, Hoorn en Harlingen opgeheven, en alle daartoe behoorende gebouwen aan het Departement van Financiën overgegeven zouden worden.

Onderwijl bleven de klachten des Keizers over de slechte handhaving zijner decreten voortduren, blijkbaar niet zonder reden, omdat men in 1808 weer telkens leest van schepen, niet alleen onder Papenburger, maar zelfs onder Kniphauser vlag. De Koning verbood hierop nogmaals het binnenloopen en lossen van schepen, verklarende dat zijne havens gesloten zouden blijven, voorloopig tot den laatsten Maart des volgenden jaars. Hij wenschte nu ook, dat de marine zich meer actief zou betoonen in het weren van den smokkelhandel, waartoe men den Minister van der Heim, zooals deze den 1sten December aan den Koning schreef, in overweging had gegeven de brikken *Manly* en *Ferreter* voorgaats te doen kruisen. In November en December leverde de Vice-Admiraal de Winter, commandant van het eskader te Texel en van een der onlangs vastgestelde arrondissementen voor de marine, allerlei staten en plannen tegen een volgend jaar in, waarvan slechts zeer beschadigde gedeelten zijn bewaard gebleven.

In de eerste dagen van 1809 bracht de Luitenant Vaillant bericht van de *Vlieg*, waarvan men sedert de aankomst op Teneriffe niets meer vernomen had. Uit een schrijven van den 3^{den} Januari 1809 van den Minister van der Heim aan den Koning, waarbij het rapport van den genoemden Luitenant werd overgelegd, blijkt dat genoemde brik, na het hervatten der reis, den 13^{den} November 1807 door een Engelsch eskader was gejaagd, aan welks vervolging zij eindelijk was ontkomen, na al het geschut over boord geworpen en de masten verloren te hebben. Zij had vervolgens met noodtuig de Allerheiligen-baai bereikt, waar zij den 23sten Januari 1808 gereed had gelegen tot het voortzetten der reis, toen het Portugeesche bewind haar in beslag genomen en met eene Portugeesche equipage naar Rio-Janeiro gezonden had. Vaillant was ruim vijf maanden later met paspoort vertrokken. Men scheen thans verbazend ongelukkig met die kleine vaartuigen, waarvan er voorheen toch in oorlogstijd meermalen aan de waakzaamheid des vijands ontsnapt. De *Hoop* (8), den 5^{den} Maart 1808, tegelijk met de *Gelderland* uitgezeild, was op de kust van Guinea aangeland, maar bij het voortzetten der reis den 8sten October deszelfden jaars, op de hoogte van de Kaap, door het fregat *Lightning* (27) genomen. Pas had de regeering de *Manly* weder met eene geheime zending belast, of zij ontving in Maart 1809 het bericht, dat ook deze brik weinige dagen na haar vertrek door een Engelschen kruiser was veroverd.

Alle zorgen voor afgelegene streken geraakten echter vooreerst op den achtergrond, uithoofde van een onmiddellijk dreigend gevaar. Terwijl in de eerste maanden van 1809 de Schout-bij-nacht Lemmers nog het Hollandsch eskader te Vlissingen, de Brigadier Wolterbeek de schepen te Hellevoet, de Schout-bij-nacht Bloys van Treslong sedert Maart, als opvolger van de Winter, het eskader te Texel commandeerde, ontstond de vrees voor een aanslag tegen onze kusten en zeegaten. Hierbij zouden de vaartuigen der flottielje te stede komen, waarvan nog 5 schoeners en 94 kanonneerbooten te Boulogne lagen. Kapitein Gerbrands verklaarde dat hem 570 man ontbraken, om die vaartuigen naar Holland te kunnen overvoeren. Voor het einde van Maart

was daarover heel wat gecorrespondeerd, zoodat de marine in tijds bezig was zich op mogelijke gebeurtenissen voor te bereiden.

Doorbraken en overstromingen in het voorjaar van 1809 stelden Koning Lodewijk andermaal in de gelegenheid van zijne hulpvaardigheid bij nationale rampen te doen blijken. Hij was op gevaarlijke punten tegenwoordig, bezocht de geteisterde streken en deed vervolgens eene reis door Overijssel, Noord-Brabant en Zeeland, waarvan hij den 20sten Mei terugkeerde. Zes dagen later bracht hij eenige verandering in zijn ministerie, waarbij hij den Generaal Kraijenhoff met het Departement van Oorlog belastte.

Op dit tijdstip had Engeland eene nieuwe vredebreuk tusschen Frankrijk en Oostenrijk bewerkt en voerde Napoleon den strijd in het hart van Duitschland. Dewijl vele Hollandsche troepen zich in Spanje bevonden en andere naar Westfalen moesten oprukken, zoo scheen de kans voor een gelijktijdigen aanval van den zee kant, dien men in Holland tegemoet zag en dien de Engelschen inderdaad beoogden, voor de laatsten zeer gunstig. Zij hadden in April eene poging gedaan om de Fransche vloot ter reede van Aix te vernielen en kruisten voortdurend in de nabijheid der Hollandsche kust. De vermeestering van enkele bodems in de noordelijke zee-gaten baarde onder deze omstandigheden minder argwaan, dan het aanhoudend bespieden van Zeeland, waar de Engelschen, in verstandhouding met sommige bewoners, werkelijk zeer nauwkeurige berichten inwonen.

Niet ongegrond waren de klachten in sommige Fransche dagbladen over de gretigheid, waarmede allerlei slechte tijdingen hier te lande opgenomen en verbreid werden; doch zij waren niet toepasselijk op het gouvernement, noch op den Koning. Deze liet nog den 5^{den} Juli alle bevelhebbers in de zeeplaatsen tot waakzaamheid aansporen, met last dat ieder zich gereed moest houden om terstond naar eenig bedreigd punt te kunnen oprukken. Denzelfden dag behaalde Napoleon de beslissende overwinning bij Wagram, die eerlang tot den wapenstilstand van Schönbrunn leidde. Lodewijk, die 's Keizers schrijven over de Engelschgezindheid der Hollanders nog niet had ontvangen, vermoedde dat het gunstig oogenblik voor een aanval van den zee kant thans vervlogen was en begaf zich voor eenige dagen naar Aken om zijne moeder te bezoeken. Zijne Ministers waren nog onkundig van zijn vertrek, toen zij de tijding kregen, dat eene Engelsche vloot met een aanzienlijk getal transportvaartuigen zich den 29sten Juli voor den Zeeuwschen wal had vertoond. Zij namen dientengevolge terstond eenige voorzorgen en zonden eene expresse aan den Koning.

Meer dan honderd vijandelijke schepen, later door andere gevolgd, met 38.000 man troepen onder Lord Chattam, bedreigden in de eerste plaats Walcheren. De gansche krijgsmacht hier aanwezig beliep slechts ruim 7000 man, grootendeels het garnizoen van Vlissingen uitmakende. Een tiental Fransche schepen op de Schelde, waarbij de *Vriesland*, de *Iris* en de *Ajax*, week tot boven Lillo en Liefkenshoek. Andere vaartuigen op de Zeeuwsche stroomen, tegen de overmacht niet bestand, trokken insgelijks terug. De vijanden konden dus hun voornemen aanvankelijk ongehinderd ten uitvoer brengen. Alleen mislukte de landing in het Land van Cadzand, en wel omdat men, volgens een ooggetuige, onder meer begane misslagen vergeten had de schepen, welke de troepen aan boord hadden, van de benodigde sloepen te voorzien. Maar noch dit verzuim, schoon ernstig genoeg in de gevolgen, omdat Vlissingen van de niet bezette overzijde versterking ontving, noch andere gebreken, welke zich op de te laat gezeilde en toch wat overhaast uitgeruste vloot openbaarden, hebben een beslissenden invloed op den uitslag der onderneming gehad. Voor eene afleiding, in verband met de krijgsgebeurtenissen in Duitschland, was het geschikte oogenblik voorbij; niet echter voor de vernieling der maritieme werken te Antwerpen, het tweede oogmerk van den tocht.

Den 31sten Juli, onmiddellijk na de landing op Walcheren, capituleerde Middelburg; een dag later ook Veere. De Engelschen verschenen terzelfder tijd voor Zierikzee en lieten het ontruimde Zuid-Beveland bezetten, waar zij den 2^{den} Augustus zelfs het fort Bath verlaten vonden. Met uitzondering van Vlissingen, dat zich eerst den 15^{den} na een hevig bombardement overgaf, had de vijand dus binnen weinig dagen twee eilanden in zijn bezit, terwijl hij zich op Schouwen en elders nestelde. Onbegrijpelijkerwijs tastte hij nu evenwel niet door, hetgeen den onzen de gelegenheid bood maatregelen te nemen, die tenslotte het gansche plan vrijdelden.

Lodewijk, den 3^{den} Augustus in Noord-Brabant komende, vond aldaar slechts 8000 man bijeen, die nochtans dagelijks versterking kregen, evenals het garnizoen te Antwerpen. Niet tevreden met de aanstonds genomen maatregelen, greefde Napoleon zijn broeder door Bernadotte als bevelhebber herwaarts te zenden. Nadat deze den 16^{den} Augustus zijne taak had aanvaard, belastte de Koning den Generaal Dumonceau met het bevel over de Hollandsche troepen en begaf zich naar de hoofdstad. Intusschen had de marine, voorloopig onder den Vice-Admiraal de Winter gesteld, zich met eene afwachtende houding moeten vergenoegen. De bevelhebber was echter met andere zeeofficieren onverpoosd werkzaam geweest aan het uitrusten van kleine vaartuigen tot dekking der binnenwateren, waarover hij den 9^{den} Augustus te Rotterdam een uitvoerigen brief schreef, die gelijk andere stukken uit denzelfden tijd slechts zeer beschadigd tot ons is gekomen. Hij drukt er den wensch in uit, dat 45 kanonneerbooten onder den Schout-bij-nacht Ruysch, bestemd voor de Ooster-Schelde en thans reeds tot in de Eendragt genaderd, door eene stoute manoeuvre den smaad zouden uitwisschen, dien het ongelukkig en lafhartig verlaten van het fort Bath op de Hollandsche armee had geworpen. Bij deze flottielje moest ook Kapitein Gerbrands zich voegen met veertien kanonneerbooten, binnendoor van Boulogne gekomen. Hiervan gingen evenwel op verschillende wijzen acht verloren, eer de zes overige hare bestemming bereikten. Kolonel Twent, met een twaalfstal vaartuigen op de Krammer gestationneerd, vond zijne macht onvoldoende, schoon zij volgens berekening van de Winter dagelijks zou aangroeien, waartoe de vijand den genoemden Kolonel niet den noodigen tijd gunde. Den 16^{den} Augustus moest hij naar het Haringvliet wijken, waarbij de Engelschen een zijner vaartuigen vermeesterden.

Omstreeks den zelfden tijd week de *Koninklijke Hollander* van Hellevoetsluis naar de Willemstad. Hierop moest de Winter, wien het bevel in het zuiden eerst den 18^{den} Augustus definitief werd opgedragen, zijne vlag hijschen. Bijna onmiddellijk werd hij daarvan echter ontheven en vervangen door Verhuell, tot dit einde bij een schrijven van den 19^{den} Augustus per estafette uit Parijs ontboden. Deze ging terstond op reis, kwam den 25sten te Bergen-op-Zoom en aanvaardde, na de verdedigingsmiddelen van den Briel en Hellevoetsluis in oogenschouw genomen te hebben, den 30sten Augustus het bevel over de scheepsmacht. Hij liet vooreerst den Schout-bij-nacht Ruysch en den Brigadier Wolterbeek het commando behouden, dat zij onder zijn voorganger hadden bekleed.

Om voor de veiligheid van het noorden des rijks te waken, werd de Winter als bevelhebber van zee- en landmacht naar den Helder gezonden, waar de Schout-bij-nacht Lemmers sedert eenigen tijd het eskader ter reede van Texel commandeerde. De Winter kreeg dus eene ondergeschikte rol en zijne hulpmiddelen waren hieraan geëvenredigd. De vier compagniën van 's Konings garde waren vervangen door zes compagniën van het 9^e regiment, waaraan velen ontbraken, zoodat het aantal manschappen volgens zijn schrijven van 5 September 1809 niet meer dan 350 bedroeg, onder welke nog stokoude menschen en kinderen, geheel onbekend met de behandeling van vuurwapenen, zoodat zij niet wisten, hoe zij een snaphaan moesten laden.

Verhuell daarentegen vond eene zoo al niet lichte, dan toch zeer dankbare taak; want de Engelschen hadden gedurende en na het beleg van Vlissingen onbegrijpelijk getalmd en leden vreeselijk door het ongewone klimaat. Den 20sten Augustus waren sommigen hunner aangetast door de koorts, die binnen weinig dagen schrikbarende verwoestingen aanrichtte en duizenden buiten gevecht stelde. Aan boord onzer schepen op de Schelde, wegens het dralen der Engelschen weder tot bij Lillo en Liefkenshoek afgezakt, meende men voor het einde van Augustus zelfs eene rugwaartsche beweging van den vijand te bespeuren. En men bedroog zich niet. Ten gevolge van een rapport, den 29sten Augustus door Lord Chattam aan den Koning van Engeland uitgebracht, werd den 2^{den} September last gegeven tot het ontruimen van Zuid-Beveland. Denzelfden dag beval de Minister van Marine uit de *Chattam* en de *Utrecht* te Hellevoet de masten te nemen en beide schepen tegen vijandelijke bommen te beschutten, door ze ter hoogte van tien voet met zoden of mist te overdekken. Deze voorzorg bleek echter overbodig; want de vijand begon den aftocht. Den 4^{den} September kon de Generaal Cort-Heyligers, na bij nacht de Ooster-Schelde doorwaad te hebben, het fort Bath bezetten.

Naarmate de Engelschen terugtrokken, rukten de Hollandsche troepen voorwaarts en namen de vaartuigen eene meer vooruitliggende standplaats in.

Aangezien dit juist gebeurde, toen Verhuell het bevel had aanvaard, zoo waren de moeielijkheden, die hij mocht ondervinden, slechts in geringe mate aan den vijand te wijten. Van de hem verleende volmacht maakte hij intusschen een ruim gebruik, door zelfs geheel buiten den Minister van der Heim om de uitrusting van drie fregatten te gelasten. De Minister schreef hem daarover een zeer vriendschappelijken brief, waarin hij op de allerbeleefdste wijze verklaarde, dat hij voortaan dergelijke orders niet meer zou bekrachtigen. Koning Lodewijk, ten opzichte van den Admiraal wat minder inschikkelijk, gelastte terstond het staken der uitrusting.

Voor het oogenblik scheen deze inderdaad overbodig. Bewaakt door Bernadotte, die in het begin van October door Bessières, Hertog van Istrië, in het bevel werd opgevolgd, alsmede door een aanzienlijk getal vaartuigen onder Verhuell op de Ooster-Schelde, tusschen Zierikzee en Bergen-op-Zoom, bleven de Engelschen hoofdzakelijk tot Walcheren beperkt. Zij maakten, na den vrede te Weenen, zelfs aanstalten om ook dit eiland te ontruimen. Tot ergernis der onzen hadden zij, volgens een schrijven van den Minister van der Heim van 6 November aan den Koning, den 30sten October ook den te Middelburg nog aanwezigen voorraad kruidnagelen in één koop, tegen 27 stuivers het pond, aan een jood te Londen verkocht. Bedenkelijker was, dat zij den 13^{den} November last kregen tot vernieling der havenwerken, arsenalen en andere inrichtingen te Vlissingen, waartoe zelfs geheele bezendingen werklieden uit Engeland overgestuurd werden.

Verhuell wenschte ontslagen te worden. Den 2^{den} November door den Koning ontboden, gaf hij zijn commando tijdelijk over aan den Schout-bij-nacht Ruysch, waarna dit andermaal aan de Winter werd opgedragen. Deze, in beleefde termen hiertoe uitgenoodigd, verliet den Helder en was den 15^{den} November weder aan boord der flottielje op de Ooster-Schelde, die uit 84 vaartuigen bestond, ongerekend een zestal onbemande te Bergen-op-Zoom en die, welke voor Brouwershaven, Hellevoet en verder op de Maas lagen. De kans was gekeerd, zoodat de Hertog van Istrië zelfs het plan vormde op Walcheren te landen en er den vijand te verdrijven. De 400 vaartuigen, die hij daartoe verlangde, waren echter niet spoedig genoeg te krijgen. De Luitenant-Kolonel Francke, die er in Holland 300 moest pressen, kon van Krimpen tot Delfshaven en Gorkum maar 165 bijeenbrengen, waarbij het voorloopig wel zou blijven. Doch er behoefde weinig meer gedaan te worden, omdat de Engelschen uit eigen beweging vertrokken. Hun aftocht, dien zij nagenoeg ongestoord konden bewerkstelligen, werd door geene

meldenswaardige voorvallen gekenmerkt. Dat een hunner transportschepen, zooals de Minister van der Heim den 13^{den} December aan den Koning berichtte, den 5^{den} dier maand te Brouwershaven binnengevallen, zich op het eerste schot aan den Luitenant-Kolonel Dibbetz overgaf, had zelfs weinig te beteekenen, omdat het een schip was met slechts zes stukken en zeventien man, die meest allen in verregaanden staat van dronkenschap verkeerden. Andere transportschepen verrichtten hunne taak ongehinderd, totdat den 24sten December de laatste onder zeil gingen.

Zeeland had ongetwijfeld veel geleden; maar dit was niet het hoofdoel van den tocht geweest, waaraan het Britsche gouvernement millioenen schats had besteed. Deze waren ten slotte even nutteloos opgeofferd, als de velen, die er het leven lieten. Nederland, gelijk Napoleon terecht zeide, door Engeland en Frankrijk van twee kanten benauwd, had echter volstrekt geen reden om zich te verheugen, dewijl terzelfder tijd van den anderen kant een vrij wat ernstiger gevaar begon te dagen.

Aangespoord door Verhuell, die omstreeks den 20sten November onverwacht te Amsterdam gekomen moet zijn, had Koning Lodewijk, terwijl de Engelschen nog op Walcheren huisden, tot eene reis naar Parijs besloten, waar zijn keizerlijke broeder thans vele vorsten om zich vereenigd zag. Hij kwam den 1sten December vergezeld door den heer Roëll, zijn Minister van Buitenlandsche Zaken, in Frankrijk 's hoofdstad, waar hij dagen in pijnlijke onderhandelingen sleet, omdat het bleek, dat Napoleon de inlijving van een gedeelte van Holland beoogde. Na eene duidelijke bekendmaking in de *Moniteur* van den 14^{den} December, belastte de Koning zijn Ambassadeur Verhuell met het doen van de noodige openingen, waarop hij zich den 25sten bereid verklaarde, tegen zekere schadeloosstelling, Noord-Brabant en Zeeland af te staan. Twee dagen later vernamen de bewoners van Walcheren, uit eene proclamatie van den Generaal Gilly, dat hun eiland, zoo pas door de Britten ontruimd, bij het Fransche keizerrijk was ingelijfd. Dit was slechts een begin van hetgeen de Koning reeds lang had voorzien en vruchteloos poogde te verhoeden. Zoodra de Engelschen terugtrokken, had hij den 13^{den} September veelbeteekenend genoeg aan Verhuell geschreven: „*Verlies niet uit het oog, dat ik ernstig verlang, dat mijne troepen de eerste zijn, die Walcheren bezetten, als de vijand dit ontruimt.*” Vóór zijn vertrek naar Parijs had hij nog ufdrukkelijk bevolen, geen vreemd krijgsvolk in de vestingen van zijn rijk te ontvangen. Doch al wat hij deed om den slag af te weren, of het noodlottig oogenblik te verschuiven, baatte zeer weinig. Nauwelijks hadden de troepen van Oudinot, die in Januari 1810 Bessières in het bevel was opgevolgd, eene weigering ontvangen, of de Keizer, zich hierdoor beleedigd houdende, eischte tegenovergestelde orders, welke Lodewijk, te Parijs zoo goed als gevangen, den 18^{den} Januari 1810 uitvaardigde. Dit schonk den Franschen vrij spel, die te Breda binnenrukten.

Zoodra de Luitenant J. M. Pool, die nog met eene kanonneerboot te Geertruidenberg lag, zulks vernam, vormde hij het plan zich met zijn vaartuig in tijds te bergen. Hij was nog bezig met zich door het ijs uit de haven te werken, toen de Franschen den laten Februari in de vesting kwamen, haar 's anderen daags bij trommelslag voor ingelijfd verklaarden en den Hollandschen commandant „*op bijzondere manier*” de sleutels der stad ontweldigden; doch Pool bereikte zijn oogmerk.

Onderwijl had de Winter de flottielje, tegen den last van zijn gouvernement, naar Antwerpen gebracht. Het was echter niet de vloot, gelijk men uit sommige berichten zou opmaken; want tegen het einde des jaars bevonden zich alleen de drie auxiliaire schepen op de Schelde. Wel verre van den Franschen eene vloot in handen te spelen, verontrustte de Winter zich, volgens een schrijven van 16 Februari 1810, over het sluiten der zuidelijke rivieren voor uitgaande

schepen en over de tegenwoordigheid van Fransche douaniers te Hellevoet, die zelfs de beurtschepen onderzochten. Hij gaf bovendien een geheimen last, om vele kleine vaartuigen, die in Zeeland en op de Maas lagen, binnendoor naar Amsterdam te brengen, hetgeen werkelijk geschiedde.

Er heerschte algemeene ontsteltenis over de eigendunkelijke handelingen der Franschen. Al wie tot de groote natie behoorde, scheen zich hier boven de wet te achten. Volgens zijne eigen verklaring, noopte de Majoor La Motte den bevelhebber der inklaringssloep te Hellevoet, hem alle papieren der binnenkomende schepen ter hand te stellen. De Schout-bij-nacht Lemmers, schoon toegevend dat het raadzaam was in dit tijdsgewricht de oogen wat te sluiten, achtte zich toch verplicht den 7^{den} Maart een geheim rapport uit te brengen over de buitensporigheden der Fransche kapers. Bij de *Duinkerken* en de *Anacréon*, die zich al te groote vrijheid veroorloofd hadden, waren namelijk thans ter reede van Texel ook de *Aimable Madeleine* en de *Loup garou*, beiden onder keizerlijke vlag gekomen, welke gelijkenis op visschers, volgens den Minister van der Heim in zijn schrijven van den 8sten Maart aan den Koning, den onzen zou kunnen schaden. Om dezelfde reden had Kapitein Rysterborch den laatstgenoemden bodem vroeger te Hellevoet gestopt.

De Engelschen begonnen, volgens een schrijven den 6^{den} April door den genoemden Minister aan den Koning gezonden, werkelijk de visschers te nemen, omdat zij beweerden een kaper gezien te hebben, die in strijd met de gemaakte bepalingen op een visscher geleek. Voor dien tijd was aan de heerschende onzekerheid een einde gekomen. Nog in het laatst van Maart, toen twee Fransche kapers ten aanschouwen van 's Konings schepen, eenige binnengekomen vaartuigen visiteerden, had de Winter gelast, dat de zeeofficieren zich daarmede maar niet moesten bemoeien, zoo lang men niet officiëel kennis droeg van de overeenkomst tusschen den Keizer en den Koning, die volgens loopende geruchten reeds gesloten moest zijn. Weldra kwam de verwachte tijding.

Lodewijk, die in Februari zijne Maarschalken op verlangen des Keizers had afgeschaft, doch tevens plannen ontworpen om zijn gebied, ten minste zijne hoofdstad te verdedigen, moest den 3^{den} Maart tot stilling van den toorn zijns broeders de Ministers Kraijenhoff en Mollerus ontslaan. Daarop kocht hij als ware het zijne vrijheid door het tractaat van den 16^{den} Maart 1810, waarbij hij Noord-Brabant, Zeeland en een deel van Gelderland afstond, met belofte van een eskader uit te rusten en het Continentaal Stelsel voortaan gestreng te handhaven. Hiertoe zouden 6000 man Franschen en 12000 man Hollanders, met de ambtenaren der keizerlijke douane, de kusten en riviermonden des koninkrijks bewaken. Dit zeide nog al iets; en het keizerlijk bestuur vatte de gebezigde woorden zelfs in ongehoord ruimen zin op. Roëll achtte de geheele overeenkomst van dien aard, dat hij weigerde haar te onderteekenen. Verhuell, in dit opzicht met reden „*buigzamer*” genoemd, deed het, ofschoon volgens zijn eigen zeggen slechts noode. Zijne gansche houding bij de onderhandelingen der laatste maanden was echter stellig niet geschikt geweest den Koning gunstiger voor hem te stemmen.

Omstreeks vier weken later bevond Lodewijk zich weer te Amsterdam, waar hij vervolgens, bij wijze van vergoeding, den ontslagen Maarschalken adellijke titels schonk. Zoo werd de Winter door hem tot Graaf van Huessen benoemd. Hoewel billijk gegriefd door den uitleg aan het jongste tractaat gegeven, volgens hetwelk de Keizer zich gerechtigd waande zelfs den Haag, Leiden en andere steden door Fransche troepen te doen bezetten, bewees de Koning zijn broeder omstreeks denzelfden tijd eene beleefdheid, die hem uiterst pijnlijk moest vallen. Tijdens zijn verblijf te Parijs, was het eerste huwelijk van Napoleon ontbonden en aanzoek gedaan om de hand der Aartshertogin Maria Louise van Oostenrijk. Na het kort daarop gevolgd sluiten van dezen tweeden echt, die ook hier te lande was begroet met saluten, parades en het

vlaggen der schepen, reisde Napoleon met de nieuwe Keizerin door België en kwam den 30sten April ook te Antwerpen. Hier bracht Lodewijk hem den 5^{den} Mei een bezoek, dat evenwel slechts kort duurde, omdat hij natuurlijk niet tegenwoordig wenschte te zijn bij het bezichtigen der pas ingelijfde streken, waartoe de Keizer zich voorbereidde. 's Anderen daags was deze te Breda, waar hij zich bij de algemeene audiëntie zoo sterk tegen de Katholieke geestelijkheid uitliet.

Het bleek ten duidelijkste, dat Napoleon alle hulpmiddelen van het overschot des koninkrijks aan zijne verdere plannen geheel dienstbaar wilde maken. Naarmate zijn gebied zich langs de kusten der Noordzee verder uitbreidde, stelde hij zijne hoop meer op de zeemacht. Te Bergen-op-Zoom schreef hij aan den Koning: *„Ik reken er op, dat gij in Juni negen of tien linieschepen gereed hebt, en hoor nochtans dat in Holland weinig aanstellen worden gemaakt.”* De marine, die hem eenmaal in de gelegenheid moest stellen Engeland, zijn hardnekkigsten bestrijder, te bereiken, begon hem onmiskenbaar grooter belang in te boezemen.

Te Antwerpen kwam hij aan boord der schepen, waarbij zich de drie Hollandsche onder den Luitenant-Kolonel Polders bevonden, die vroeger bij de huwelijksverbintenis mede gevlagd hadden, en thans den hoogen bezoeker met een zevenvoudig „Leve de Keizer!” begroetten. Na eerst op een Fransch linieschip geweest te zijn, liet Napoleon zich naar de *Vriesland* roeien, toen gecommandeerd door den Luitenant-Kolonel de Man, hetgeen met uitzondering eener zeer verklaarbare onjuistheid in de tijdsbepaling, geheel strookt met het eenvoudig verhaal van een ooggetuige, tot weerlegging van de verdichtselen, naar aanleiding van dit bezoek des Keizers op een Hollandsch oorlogsschip verbreid.

Volgens art. 8 van het gesloten tractaat, moesten negen linieschepen en zes fregatten met eene flottielje van honderd kleine vaartuigen tegen den 1sten Juli gereed zijn, waaraan 's Konings Minister onder tallooze bezwaren poogde te voldoen. Hoe ontmoedigend deze zijne taak vond, blijkt uit een vroeger schrijven van den 18^{den} September 1809, waarin hij zegt:

„Rochefort, Coppenhagen, Rusland, het gebeurde met de Utrecht, de Gelderland, de Hoop en de Vlieg schrikte af om eene marine te hebben en iets te ondernemen. Voor het gebeurde met de Manly valt nog minder te zeggen en het gebrek aan materiaal word dagelijks erger. Pik, teer, hennep mankeert geheel. IJzer, koper, hout wordt van tijd tot tijd bezwaarlijker te bekomen, en de kosten van alles gaan alle denkbeeld te boven.”

Volgens zijn rapport, den 5^{den} December 1809 aan den Koning uitgebracht, waren de *Kroonprins* (80), de *Koninklijke Hollander* (80), de *Chattam* (90), de *Zoutman* (80), de *Braband* (76) en de *Rotterdamsche handel* (68) in goeden staat, evenals de *Kenau Hasselaer* (32), de *Minerva* (32), de *Vriesland* (32), met de beide andere schepen van het auxiliair eskader en een aantal kleinere vaartuigen. De *Joan de Witt* (68), de *Doggersbank* (68) en de *Euridice* (32) moesten gerepareerd, maar de *Utrecht* (68), de *Zeeland* (68), de *Verwachting* (68) en het fregat *Expeditie* onherstelbaar geacht worden. Er was een voldoende aantal brikken, schoeners en kanonneerbooten. Behalve vier groote fregatten, waren in aanbouw vijf linieschepen: de *Adm. de Ruyter* en de *Adm. Evertsen* te Amsterdam, de *Piet Heyn* en de *Tromp* te Rotterdam, de *Amsterdamsche handel* te Medemblik, van welke negen bodems voor het einde des jaars vijf te water werden gelaten. Met het oog op dit materieel scheen de uitrusting van het beloofde eskader doenlijk, waarom den 5^{den} Mei, dus op den eigen dag van 's Konings bezoek te Antwerpen, het vereischte getal schepen in dienst werd gesteld. Maar toen het op de uitrusting daarvan aankwam, ging dit allesbehalve vlot van de hand. Eerst was er gebrek aan volk,

waarom de Winter de groote schepen met de equipages der kleine wilde bemannen en tevens den Keizer voorstellen om de Spaansche insurgenten op de Hollandsche schepen te bezigen, waardoor men volgens zijn schrijven aan den Minister van den 9^{den} Mei de anders benoodigde hooge handgelden zou vermijden. Ook de staat van het materieel viel niet mede. De *Kroonprins* moest gerepareerd en de *Doggersbank* geheel op nieuw gekoperd worden.

Vele commandanten hadden in Mei nog al iets te vragen; zelfs Kolonel de Falck voor de *Amsterdamsche handel*, ofschoon hij dit nieuwe schip overigens goed en zonder gebreken noemde.

Voor de landsverdediging lag een toereikend aantal vaartuigen op de Wadden onder Kolonel van der Straten, ter reede van Texel onder den Schout-bij-nacht Lemmers en te Amsterdam onder den Schout-bij-nacht Verdooren. Op de rivieren, waar eene krachtige houding misschien eenigszins baten kon, was alles vrij goed in orde. Talrijke kleine vaartuigen waren op verschillende punten gestationneerd. De Vice-Admiraal de Winter, die zich destijds op last van den Koning Grave van Huessen noemde, sprak als commandant van de zeemacht op de Maas tegen het einde van Mei de meening uit, dat zijne linesschepen, evenals de beide fregatten, door het verdeelen der rollen de kern eener goede equipage bezaten.

Te midden der voorbereidselen om het beloofde eskader gereed te krijgen, schonk eene voorgewende beleediging, den 13^{den} Mei een koetsier van den Franschen Ambassadeur te Amsterdam aangedaan, den Keizer een nieuw voorwendsel tot misnoegen. Zijne gelastigden verloren ten opzichte van den Koning zelve allen verschuldigde eerbied uit het oog en zijne bevelhebbers voerden allerwege den boventoon. Kolonel van der Straten ontving den 6^{den} Juni op de *Tromp* (8), door tusschenkomst van den Luitenant-Kolonel La Chèze, bevelhebber van het Fransche garnizoen te Harlingen, eene missive van den Franschen commandant te Leeuwarden, behelzende een last van den Hertog van Reggio om de eilanden door vijftig of zestig man van het garnizoen te Harlingen te doen opnemen, waartoe hij drie of vier kanonneerbooten vroeg, die tegen den 8sten gereed moesten zijn. Dit scheen maar geheel buiten het gouvernement om te gaan, welks dagen reeds geteld waren.

Velen, die zich den vreemden vorst met een schijn van onafhankelijkheid getroost hadden, begonnen sedert eenigen tijd te vermoeden, dat hun vaderland het laagste peil der vernedering nog niet had bereikt. Reden te meer, om nu een bewijs te leveren, op welken prijs sommigen te dien tijde het behoud hunner nationaliteit stelden. Kolonel Rysterborch en de Luitenant-Kolonel van der Loeff, beiden geboortig uit de afgestane provinciën en dus verplicht, volgens een keizerlijk decreet, zich als zoodanig aan den Prefect te Antwerpen op te geven, poogden dit te ontwijken en liever Hollanders te blijven. De eerste, die beweerde steeds in dienst van Holland geweest te zijn en er tevens gewoond te hebben, schreef daarover in Juni aan den Minister, met overlegging van een rechtsgeleerd advies, dat zijne opvatting kon staven. De tweede vroeg den Minister terzelfder tijd om raad en zond dezen ter inzage een concept-adres, bestemd voor den gemelden Prefect, inhoudende een verzoek om in 's Konings dienst te mogen blijven. Maar het gezag van den Koning spoedde ten einde. Hetzelfde lot, dat Zeeland en Noord-Brabant had getroffen, was eerlang Holland en de andere provinciën beschoren.

Eenigszins bevreemdend is het gedrag van de Winter, die eerst den 26sten Mei te Hellevoet gekomen, aldaar alles regelde en vooral tegen den smokkelhandel waakte. Hij ging den 17^{den} Juni weer naar Rotterdam om den Vice-Admiraal Kikkert te spreken, vervolgens naar Amsterdam, en toen met inbegrip van de drie auxiliaire schepen, op verschillende plaatsen van zijn commandement, twee linesschepen, vijf schoeners en meer dan veertig kleine vaartuigen voor den dienst gereed lagen, gaf hij, die van de nakende gebeurtenissen zeker iets geweten of

vermoed zal hebben, het bevel aan den Schout-bij-nacht Ruysch over, om zich naar de baden van Aken of Spa te kunnen begeven. Zijn vertrek op zulk een tijdstip ware stellig minder bevreemdend geweest, indien hij, terstond na den val des Konings, niet weder eene voorname rol had gespeeld.

Lodewijk zelf, aanhoudend gekweld door brieven van den Keizer, tegen wiens macht hij niet bestand was, en toch willens het schier onmogelijke te beproeven, sleet de maand Juni in eene zeer begrijpelijke spanning. Nu de scepeter hem dreigde te ontvallen, konden ingekomen berichten uit de koloniën hem slechts weinig belang inboezemen. Zij waren bovendien tegenstrijdig. Uit een brief den 29sten Maart 1809 door den Gouverneur-Generaal Daendels geschreven en in de laatste dagen des jaars ontvangen, was gebleken, dat de genoemde Gouverneur-Generaal, in weerwil van den stilstand der neutrale vaart, voor den financiëelen toestand, de rust en de veiligheid der kolonie durfde instaan; doch de heer Prediger, gewezen Raad van Indië, na de ontvangst van dien brief aangekomen, had in April 1810, zoo als de Minister van der Heim den 14^{den} dier maand aan den Koning schreef, een boekje van den Gouverneur-Generaal zelve opengedaan, die volgens zijn beweren met de grootste willekeur en wreedheid op Java huishield. Met verlangen zag men dus het mondeling rapport tegemoet van den Schout-bij-nacht Buyskes, van wien men dezer dagen hoorde, dat hij in November 1809 met de *Havik*, een koloniaal vaartuig, uit Indië vertrokken en den 10^{den} Februari 1810 op de hoogte van de Bermudas, door de *Thistle*, na een gevecht van omstreeks zes uren, genomen en opgebracht was. De Koning zou echter de verlangde opheldering niet meer krijgen.

Den 29sten Juni, slechts drie dagen na de ontvangst der laatste berichten van den genoemden Schout-bij-nacht, wenschten de Franschen ook Amsterdam te bezetten en aldaar hun hoofdkwartier te vestigen. Dit wilde Lodewijk, die zich te Haarlem bevond, volstrekt niet gedoogen. Hij peinsde nogmaals op tegenstand, en toen zijne Ministers, eenstemmig met vele officieren, hem dien ontrieden, besloot hij de kroon neder te leggen. Den 1sten Juli onderschreef hij eene acte van afstand, ten behoeve van zijn zoon, en eene proclamatie aan het volk, die nog van zijn goeden wil getuigde. Onmiddellijk daarna ging hij op reis naar Bohemen, dus buiten het gebied des Keizers. Deze bekreunde zich natuurlijk weinig om de gemaakte beschikkingen en teekende acht dagen later een decreet, waarbij hij, volgens een reeds lang beraamd plan, het gansche gebied des Konings bij Frankrijk inlijfde.

Zoo ontknoopte zich een bedrijf, in 1795 met ophef als het aanbreken van den dageraad der vrijheid aangekondigd. De eenmaal duur gekochte en vaak dapper verdedigde onafhankelijkheid was letterlijk verspeeld. Gelukkig was het slechts eene ernstige les, waarvan velen de heilzame vruchten nog beleefden. De ijzeren ketens, achter het Fransche klatergoud verborgen, deden hen weldra reikhalzend uitzien naar de ware vrijheid, en de gelijkheid, door één juk te weeg gebracht, wekte de echte broederschap, welke de nationaliteit vormt en beveiligt. Bange jaren moesten echter doorleefd worden eer het uur der verlossing sloeg.

HOOFDSTUK XV

Nederland een deel van het Fransche keizerrijk. — Personeel en materieel in 1811. — De Vice-Admiraal Truguet als Zeeprefect te Amsterdam. — Napoleon aan den Helder. — Verlies van Java. — 's Keizers plannen met de zeemacht. — Wijziging hierin sedert den tocht naar Rusland. — Afwisselende kansen. — Ontwaakte volksgeest. — Nederland's onafhankelijkheid hersteld onder den Prins van Oranje.

Onzeker van de uitwerking, die Lodewijk's beschikkingen zouden hebben, verbeidde het ministerie de naaste toekomst. Voor de natie was het een tijd van onaangename verrassingen. Nauwelijks eenigermate gewend aan den haar geschonken vorst, hoorde zij eensklaps diens vertrek en binnen weinig dagen 's Keizers besluit tot inlijving. Hierbij werd de tierceering der schuld vastgesteld, alsmede dat eene Commissie van vijftien personen tot nadere regeling zich naar Parijs zou begeven. Voorts werd de Hertog van Plaisance tot 's Keizers Luitenant-Generaal voor de nieuwe departementen benoemd, in welke hoedanigheid hij den 14^{den} Juli te Amsterdam verscheen, waar Oudinot, Hertog van Reggio, zich reeds bevond als bevelhebber van zee- en landmacht.

Deze vereerde de Winter met den last om officieren en volk den eed van trouw aan den Keizer af te nemen, hetgeen moest gepaard gaan met het neerhalen der Hollandsche en het hijschen der Fransch-keizerlijke vlag. Hoe moest de warme Republikein van weleer hierbij te moede zijn? Hij kweet zich nochtans van de hem opgedragen taak den 17^{den} Juli te Amsterdam, den 18^{den} ter reede van Texel, zond den Majoor Langeveld daartoe als zijn gemachtigde naar Medemblik en het Vlie, en reisde zelf naar Hellevoet en Rotterdam, waar de plechtigheid den 21sten plaats greep. Over het algemeen roemde hij de stemming der schepelingen, die allen den eed met geestdrift gedaan hadden. In zijn eindrapport, gewaagde hij tevens van de benoeming eener commissie, „om hunne hulde aan de voeten des troons van Zijne Keiz. en Kon. Majesteit te brengen,” waartoe hij de Majoors Ziervogel en Langeveld aanbeval. De eedsaflegging op de auxiliaire schepen, die was uitgesteld omdat men den Keizer te Antwerpen verwachtte, geschiedde later in de handen van den aldaar commandeerenden Vice-Admiraal Missiessy.

Bereidvaardig nam de Winter, zoodra het gerucht van 's Keizers aanstaande komst ook te Amsterdam liep, de organisatie eener „*garde d'honneur de marine*” voor die gelegenheid op zich. Hij zou haar commandeeren en de vier divisien, gezamenlijk op ruim honderd man gebracht, moesten de namen dragen van de Ruyter, Forbin, Tromp en Jan Bart. De uniformen, haarfijn door hem beschreven, verwierven de goedkeuring der autoriteiten. Hij wenschte echter de uitrusting van achttien muzikanten en een kapelmeester, ten bedrage van 1140 gld., voor landsrekening te doen komen, verzekerende „*dat zulks dit corps veel brille zou bijzetten.*”

Den 29sten Augustus was alles gereed en werden de vlaggen uitgereikt, waarna het corps voor den Hertog van Plaisance in het paleis defileerde, zich vervolgens vertoonde aan den Hertog van Reggio en eindelijk aan den Minister van Marine, die het allen inspecteerden. Het kwam echter vooreerst niet te pas, omdat de Keizer uitbleef.

Deze wijdde thans zijne bijzondere opmerkzaamheid aan de kortelings ingelijfde streken en voornamelijk aan hare zeemacht, welker toestand hij terstond na het decreet van 8 Juli had laten opnemen. Met zijne gewone voortvarendheid verlangde hij de spoedige uitrusting der eskaders te Hellevoet en te Texel. Binnen een paar jaar wilde hij 90 Fransche en 20 Hollandsche schepen bezitten, om die tegen Engeland te gebruiken, later bij de herhaling van nagenoeg dezelfde woorden, er bijvoegende: „*c'est là mon plan de campagne pour 1812.*”

De *Tromp* op de werf te Rotterdam reeds ver gevorderd, de *de Ruyter* en de *Evertsen* te Amsterdam op stapel, moesten in November gereed zijn. De nog fungeerende Minister van der Heim achtte dit alleen uitvoerbaar, indien er geld was, doch verklaarde in een schrijven van den 9^{den} Augustus aan den Hertog van Plaisance met de drie millioen, hem toegestaan, niet voor zes te kunnen werken. Bovendien had de Keizer bij decreet van 15 Juli bevolen, dat te Rotterdam twee en te Amsterdam drie nieuwe schepen van 74 stukken op stapel gezet moesten worden. De Minister Decrès, belast met het Departement van Marine te Parijs, behoorde maandelijks opgave te krijgen van de gemaakte vorderingen, en wel op de Fransche manier, in 24ste gedeelten berekend. Hij meldde hierom, wat men in Frankrijk door elk 24ste van een lineschip, een fregat, eene korvet enz. verstond. Eerlang beval hij zekere wijzigingen in de constructie, en toen dit bij de lineschepen wegens den meerderen diepgang, die er mede gepaard zou gaan, niet behoefde toegepast te worden, bepaalde hij toch uitdrukkelijk, dat *La Meuse* en *L'Yssel*, twee nieuwe fregatten, volgens het model van het Fransche *La Justice* moesten worden gebouwd.

Kort na de inlijving was Kapitein Bedell du Tertre met twaalf Fransche kanonneerbrikken langs de binnenwateren te Amsterdam gekomen, om verder naar de *Jahde* en de *Wezer* te stevenen, en had de hierboven gemelde Commissie den tocht naar Parijs aanvaard. Behalve de Majoor Ziervogel en Langeveld, die er reeds waren, kregen de Brigadier Wolterbeek, de Kolonels Twent en Siccama en de Luitenant-Kolonel Bolken in het begin van Augustus last zich derwaarts te begeven, ten einde er de Hollandsche marine te vertegenwoordigen, evenals de landmacht zich liet doen door achttien officieren en Amsterdam door vijf leden van het stedelijk bestuur. De genoemde zeeofficieren, bij welke zich volgens eene andere opgave ook de Kolonel van Kerchem, de Luitenant-Kolonel Blanken en de heer Quant bevonden, sloten zich aan bij de deputatie, die op den 15^{den} Augustus, ter gelegenheid van 's Keizers naamdag, eene audiëntie had, waarbij Verhuell als voorzitter het woord voerde.

Het levensbericht van dezen, die zich nu reeds „*voor de vierde maal de gewichtigste belangen van het vaderland zag toebetrouwd,*” glijdt over het gebeurde te veel heen. In een nog voorhanden brief meldt Verhuell, dat de zeeofficieren bij den Keizer en andere autoriteiten eene goede ontvangst hebben genoten; dat hun gedrag loffelijk is geweest; dat hij, voor hunne terugreis op den 22sten Augustus, beloofd heeft hen bij den Minister aan te bevelen tot het erlangen van schadeloosstelling voor de kosten, die zij boven de raming hadden gemaakt.

's Keizers naamdag was hier te lande en bepaald ook aan boord der schepen met saluten enz. gevierd, volgens het bericht van den Schout-bij-nacht Ruysch, te Hellevoet „*met zeer gepaste vroolijheid en zeer veel geestdrift.*” De Schout-bij-nacht Lemmers vergenoégde zich met de verklaring, dat alles ter reede van Texel in de beste orde was afgelopen. Er lag slechts eene onbeduidende scheepsmacht, waartegen de vijandelijke bodems, die zich bij wijlen voorgaats lieten zien, evenwel niets ondernamen. Of de verdedigingsmiddelen aan den wal hen afschrikten? De Hertog van Reggio, de Winter en andere officieren, die zes dagen na de feestviering alles kwamen opnemen, schenen over de inspectie voldaan.

Omstreeks denzelfden tijd kregen de bevelhebbers bericht dat de Keizer bij decreet van 4 Augustus de kusten des rijks in verschillende commandementen had verdeeld. Dat van de Schelde tot aan de westpunt van Schouwen, onder den Vice-Admiraal Missiessy, bestond uit tien linieschepen, een fregat, vier korvetten en dertig flottieljevaartuigen. Dat van de Maas tusschen de westpunt van Schouwen en Den Briel, onder den Schout-bij-nacht Ruysch, zou behalve de *Koninklijke Hollander*, de *Chattam*, de *Tromp* en de *Minerva*, welke de Keizer voor de Schelde bestemde, uit zes Hollandsche en zes Fransche flottieljevaartuigen bestaan, die weinig dagen later onder den Luitenant Du Petit-Thouars aankwamen.

Het commandement van Texel, dat zich uitstreckte van den Briel tot de Jahde, doch eerlang werd ingekort tot het Groninger diep, moest onder de Winter worden gebracht op eene sterkte van zeven linieschepen, twee fregatten, drie korvetten en dertig flottieljevaartuigen. Een vierde commandement strekte zich aanvankelijk uit van de Jahde tot de Elbe. Tevens werd den commandanten medegedeeld, dat de Keizer meer personeel ten behoeve zijner vloot verlangde te hebben. Hij zou daartoe volk zenden, hetwelk op de kleine vaartuigen geoefend moest worden. Onderling behoorden zijne officieren te wedijveren, om hierbij de beste resultaten te verkrijgen. Van de koninklijke *Vélites* en *Pupillen*, tot welker opheffing besloten was, werden velen voor den zeedienst bestemd.

In plaats van de zes Fransche, moest Ruysch zes Hollandsche vaartuigen, gecommandeerd door den Luitenant Sels naar de Schelde zenden. Zoowel deze verwisseling, als de gemelde komst van Bedell du Tertre en de later gevolgde van Kapitein Etienne, die Hollandsche vaartuigen bij de hunne kregen, had blijkbaar ten oogmerk de equipages aan elkander te gewennen en het nationaliteitsgevoel der Hollanders te verzwakken. De Minister Decrès, die zich van den landaard der in dienst zijnde personen liet onderrichten, was voornemens allen zooveel mogelijk dooreen te gebruiken, doch ging hierbij met overleg te werk.

Bedell du Tertre en Etienne bereikten, wegens allerlei oponthoud, eerst laat den hun aangewezen post. De eerste kwam niet voor den 21sten October te Delfzijl, waar de Winter zich juist bevond, en zou met de hem verstrekte Hollandsche vaartuigen de reis vervolgen. Etienne lag met zijne twaalf kanonneerbrikken in het Zuidooster rak en het Oude Vlie, om evenals Kolonel van der Straten voor de Zuiderzee en de Friesche zeegaten te zorgen. Hunne voorname taak was „*alle mogelijke surveillance tegen den smokkelhandel*” uit te oefenen. De Winter, die het laatste den 24sten October schreef, was echter beducht, dat de vijand tegen die kleine bodems of de schepen in het Nieuwediep wel een coup de main kon wagen, nu de uitrusting van zijn eskader, wegens de uitputting der magazijnen en de schaarschheid van penningen, zoo tragelijk voortging. Alleen de *Zoutman* was onlangs ter reede van Texel gekomen, bij de *Fenus*, de *Ferreter* en een tiental kleine vaartuigen. De *Braband* en de *Joan de Witt* bevonden zich nog te Medemblik.

Op last van den Keizer, moest de Minister Decrès in October naar Holland gaan om een en ander te onderzoeken en verslag uit te brengen. Hij bezocht te Hellevoet het arsenaal, het dok en andere inrichtingen, hield zich eene wijl aan boord van de *Chattam* op en reisde vervolgens naar Rotterdam. Den 1sten November kwam hij aan den Helder, waar hij de batterijen, de maritieme werken en ter reede van Texel de *Zoutman* inspecteerde. Met de Winter begaf hij zich naar Friesland en Groningen, van waar hij den 6^{den}, over Zwolle en Utrecht, naar Parijs terugkeerde. Daags tevoren was overeenkomstig zijn vroegeren last te Texel binnengevallen de keizerlijke brik *Le Génie*, met eene lading pik, teer en scheepsplanken uit Bergen in Noorwegen, die zeer welkom was, nu de handel op het noorden nagenoeg volkomen stilstond.

Het gelukte maar bij uitzondering dergelijke benoedigheden rechtstreeks aan te voeren, hetgeen later met groote moeite op andere wijze moest geschieden.

Voor het einde van November, kwam de *Kroonprins* ter reede van Texel en vervolgens in het Nieuwediep. De *Rotterdamsche handel*, insgelijks onderweg, was den 10^{den} door storm op eene droogte geraakt en moest, vijf dagen later weer vlot geworden, naar Medemblik om te overwinteren. Hoe sukkelend die verplaatsing van groote schepen door middel van kameelen ook ging, zoo meende toch het Fransche bestuur, dat het zich daarvan met voordeel zou kunnen bedienen om groote schepen van de keizerlijke werf te Venetië naar zee te brengen. Het ontbood derhalve geschikt personeel uit Amsterdam, om de Venetiaansche werklieden behoorlijk op de hoogte te stellen.

De bewegingen der kleine vaartuigen leverden echter niet minder bezwaar op. Bedell du Tertre, eerst den 19^{den} November op de Jahde gekomen, moest een paar dagen later voor eene Engelsche macht naar Varel wijken. Terwijl Etienne wegens het jaargetijde te Harlingen was binnengelopen, naderden andere bezendingen van denzelfden aard. Den 23sten November bereikte Kapitein Le Francq de sluis te Sparendam met 16 vaartuigen, waarmede hij den 6^{den} te Vlissingen was vertrokken. Met zes Hollandsche vaartuigen vereenigd, moest hij het onlangs ingestelde commandement van de Eems gaan bezetten. Hij toefde geruimen tijd te Amsterdam, waar den 4^{den} December een nog sterker eskadertje aanlandde, onder den Luitenant Drinot, hetwelk ten deele voor de Jahde bestemd was. Na eenig oponthoud stak Drinot met twaalf booten en zes péniches de Zuiderzee over, in een schrijven van 13 December bitter klagende over den slechten staat zijner bodems en over de loodsen te Harlingen, die weigerden hem zoo laat in het jaar verder te brengen.

Wat moest de Minister van der Heim nu wel zeggen, nadat hij, daags voor de komst van Drinot, over de nagenoeg veertig vroeger gezonden vaartuigen sprekende, zich over de zware kosten uitliet, welke een korter of langer oponthoud van die bodems hier veroorzaakte? Zij waren, zooals hij den 3^{den} December aan den Hertog van Plaisance schreef, van alles ontbloot geweest en slechts door het ledigen der magazijnen te Amsterdam en door verschillende aankopen voor den dienst gereed gemaakt. In een financieel opzicht was de taak van den Minister van der Heim hoogst bezwarend.

Hij moest nog voor anderen in de bres springen, die er onder leden. Naar aanleiding van een request van den Vice-Admiraal Kikkert, die nog meer dan 70.000 gld. te vorderen had en nu met gijzeling werd bedreigd, wees hij den Hertog van Plaisance op de hardheid van zoodanig lot, hetwelk den genoemden officier lang niet alleen trof. Dit was natuurlijk aan den verwarden en verachterden toestand der geldmiddelen te wijten, die sedert lang bestond en thans nog verergerd werd door hetgeen ten behoeve der Fransche schepen moest worden uitgegeven, dewijl in den herfst aan de brik *Le Génie* en de keizerlijke flottielje meer dan 185.000 gld. was besteed. De Minister Decrès, die telkens aanvragen kreeg, vond de Hollandsche administratie na alle reeds aangebrachte vereenvoudiging nog veel te omslachtig en in menig opzicht te kostbaar. Waartoe, vroeg hij in een schrijven van 6 December aan den Minister van der Heim, onderhield men b. v. nog acht keizerlijke jachten, die wel op 140.000 francs per jaar te staan kwamen? Vier daarvan moesten worden afgedankt en het personeel op de schepen geplaatst, of bij wijze van gratificatie tot aan het einde des jaars uitbetaald. Met den 1sten Januari 1811 te beginnen, mochten slechts vier jachten in dienst zijn, waarvan een binnenlandsch met een schipper en twee matrozen, en drie met een schipper en zes matrozen, welke gezamenlijk slechts 1680 francs per maand mochten kosten. Dergelijke bezuinigingen, oogenschijnlijk hard, waren noodig, en het ontbrak niet aan wenken, die van zekere welwillendheid getuigden jegens

hen, op wie de maatregel in de eerste plaats drukte. Noch Decrès, wiens brieven altijd in zeer beleefde termen vervat zijn, noch zijn keizerlijke meester verkozen echter in hunne plannen gedwarsboemd te worden, hetgeen sommigen bij de eindregeling van het personeel ondervonden.

Evenals Fransche bevelhebbers naar hier gezonden waren, hadden sommige Hollandsche eene plaatsing in de Fransche havens gekregen, hetgeen den meesten blijkbaar niet aanstond. Zeker was dit het geval met den Vice-Admiraal Bloys van Treslong, die in November als bevelhebber van een eskader te Toulon benoemd, zijn ontslag vroeg en kreeg, tegelijk met den Majoor van Braam, bij keizerlijk decreet van 12 December, waarbij tevens den Brigadier Wolterbeek, den Kolonels de Falck, Carpentier, Costerus, van der Sande, den Majoor Arkenbout e. a. vergund werd hunne retraite te nemen. Bij een decreet van denzelfden dag nam de Keizer de Hollandsche zeeofficieren in de Fransche marine op, hen tusschen de andere rangschikkende, naar den tijd hunner aanstelling in Hollandschen dienst. Als Vice-Admiraals benoemde hij de Winter, Verhuell en Kikkert; als Schout-bij-nachts Lemmers, Verdooren, Buyskes en Ruysch; als Kapiteins der 1e klasse de gewezen Brigadiers Musquetier en Holland; verder elf kapiteins, met bevordering tot dezen rang van den Majoor Polders en den Luitenant-Kolonel de Man. De andere majoors en luitenant-kolonels, te zamen 42 in getal, werden opgenomen als „*capitaine de frégate*,” terwijl bovendien 113 luitenants en eene menigte „*enseignes*” allen met name werden aangeduid. In een hierbij gevoegden brief van den 13^{den} December gaf Decrès kennis, dat Kapitein van der Straten, in plaats van Wolterbeek, de *Koninklijke Hollander* en Kapitein Holland, in plaats van de *Falck*, de *Amsterdamsche handel* zou commandeeren. Terstond na hunne opneming in de keizerlijke marine, werden vele Hollandsche officieren naar de Fransche havens geroepen.

Eerlang volgden andere besluiten om alles tegen het einde van 1810 op geregelden voet te brengen. Den 20sten December bevestigde de Keizer den Schout-bij-nacht Verdooren in het militair commando te Amsterdam, den Vice-Admiraal Kikkert in dat te Rotterdam en den heer Glavimans in het ambt van Constructeur-Generaal. Hij bepaalde voorts het personeel der administratie, met vaststelling der traktementen en benoemde den nog altijd fungeerenden Minister van der Heim tot Zeeprefect in het maritieme arrondissement Holland. Voortaan moesten ook de états-major der schepen en de driemaandelijksche staten geheel op de Fransche manier worden ingericht. Door bijgevoegde modellen of wettelijke voorschriften lichtte de Minister Decrès vele punten nader toe, in zijne brieven aan van der Heim, dien hij, met weglating van het tot dus ver gebezigde Excellentie, eenvoudig „*Monsieur le Préfet*” betitelde. Hij bracht den nieuwen Prefect tevens een en ander nopens de op hem rustende comptabiliteit onder het oog.

Van de actieve zeemacht is weinig te zeggen. Op de *Vriesland*, nog altijd bij het eskader van Missiessy, had in November, tijdens het schoonmaken der kruitkamer, waarin zich gelukkig slechts 800 scherpe patronen bevonden, eene ontploffing plaats gegrepen, die betrekkelijk veel schade had aangericht. Twee matrozen verloren daarbij het leven en van de zes gekwetsten overleed er later nog een. Meldenswaardig is voorts het ongeval, den 23sten December het Engelsche linesschip *Minotaur* (74) voor het zeegat van Texel overkomen. Het strandde des nachts bij stormweder op de Haaks en was bijna volstrekt niet te genaken. Een twintigtal personen dankten hun behoud aan den loods Duinker. Ruim honderd man bereikten den wal met twee barkassen. De overigen vonden hun dood in de golven. De marine, die van de aankomst dier barkassen kennis droeg, werd verder niet in de zaak gemengd; want de

schipbreukelingen, naar Amsterdam gezonden, werden door gens d'armes naar Valenciennes geleid.

Zonderling dat eene verbazende hoeveelheid brieven en rapporten, in de laatste maanden van 1810 ter reede van Texel geschreven, met geen enkel woord gewagen van het vertrek eener brik, die thans den oceaan beploegde en ten slotte hare bestemming bereikte, hetgeen sedert jaren niet was gebeurd. Napoleon had namelijk terstond na de inlijving des lands aan Java gedacht, er kleine vaartuigen heengezonden en den wensch geuit, dat ook een Hollandsch schip derwaarts mocht gaan. Dientengevolge was de Luitenant G. A. Pool met de *Claudius Civilis* den 18^{den} September van Texel gezeild, waarmede hij den 17^{den} Februari 1811 te Batavia aankwam. Uit de voorhanden stukken blijkt alleen, dat genoemde brik den 31sten Augustus van Amsterdam was vertrokken en den 7^{den} September ter reede van Texel lag. Sedert waren twee koloniale schepen, de korvet *Le Javan* en de brik *Le Royal Hollandais*, te Bordeaux aangekomen met eene niet onbeduidende hoeveelheid koffij en andere producten.

De Luitenant Bagelaar, die zich in Oost-Indië reeds had onderscheiden, den 4^{den} Juni 1810 met *Le Javan* gezeild, was in de golf van Biscaye, dus kort voor het bereiken der haven, te midden van een Engelsch eskader geraakt, dat hij op het dwaalspoor wist te brengen, door 's nachts eene koelbalie met lantaren te laten drijven, alle lichten aan boord te dooven en terstond van koers te veranderen. Zodoende behield hij de kostbare lading, waarvan de verkoop tegen den 4^{den} Februari werd aangekondigd. Niet minder verblijdend klonk een keizerlijk decreet, inhoudende dat voortaan, met half Januari 1811 te beginnen, elke maand twee schepen naar Java zouden vertrekken, waarmede alle belanghebbenden brieven konden verzenden, die hiertoe op een bepaalden tijd te Parijs moesten zijn. Het was echter de vraag of de Engelschen, die zoo lang alle rechtstreeksch verkeer gestremd hadden, deze schoone plannen niet zouden verijdelen. Aanvankelijk gelukte het er eenige bodems heen te zenden, die ter bestemder plaatse aanlandden, namelijk het fregat *La Nymphe*, waarop zich de Generaal Jumel bevond, en het fregat *La Méduse* met den Generaal Janssen, die het opperbestuur der kolonie van Daendels zou overnemen. Ook de korvet *Sapho* bereikte Soerabaya.

Ten behoeve van deze en andere bodems, die moesten volgen, ontbood het Fransche bestuur een aantal Hollandsche luitenants, die in de Indische wateren bekend waren. De Keizer had in November zelfs op spoed aangedrongen, omdat hij door het zenden dier schepen Isle-de-France hoopte te redden en het bezit van Java stellig meende te verzekeren. Doch zijne berekeningen faalden; want in Februari 1811 ontvingen de Engelschen het bericht, dat Isle-de-France zich had overgegeven, en wat Java betraf, in plaats van de beloofde gemeenschap voor anderen open te stellen, bleef de regeering zelve maanden lang van berichten verstoken en in de pijnlijkste onzekerheid aangaande het lot der kolonie.

Met den 1sten Januari 1811 werd het bestuur hier te lande, overeenkomstig de keizerlijke decreten, meer op Fransche leest geschoeid. De Hertog van Plaisance, tot dusverre slechts Luitenant-Generaal, kreeg den titel en het ambt van Gouverneur-Generaal, op denzelfden voet als bij decreet van 24 Februari 1808 voor de departementen aan gene zijde der Alpen was bepaald. Onder hem stonden prefecten en andere ambtenaren, van welke sommige met de grootste willekeur te werk gingen.

Hoe weinig omslag het gouvernement zelf maakte, blijkt uit het voorgevallene met de Kweekschool te Amsterdam, welke bestuurders verzocht hadden van de tierceering verschoond te blijven. Hun verzoeken, volgens het oordeel van Decrès rijkelijk lang, was overhandigd aan den Keizer, die er eenige dagen later op antwoordde met een besluit tot opheffing, zoowel van de Kweekschool te Amsterdam, als van het Instituut voor de Marine, hetwelk Koning Lodewijk den

1sten November 1809 had overgeplaatst van Fijenoord naar Enkhuizen. De uitvoering geschiedde evenwel niet met denzelfden spoed en de belangen van het aanwezige personeel werden behartigd, gelijk nader zal blijken.

Voorloopig bleef de heer van der Heim werkzaam als Zeeprefect in het maritieme arrondissement Holland, dat twee onderdeelen bevatte, namelijk Amsterdam en Rotterdam. Het viel hem echter alles behalve gemakkelijk aan de hooge eischen van den Keizer en diens Minister te voldoen. Half Januari lagen in het Nieuwediep de *Kroonprins* (80), de *Zoutman* (80), de *Ferreter* (16) en de *Génie* (13) met negen kanonneergaljooten. De *Rotterdamsche handel* (68), de *Venus* (20) en drie kanonneerbooten, insgelijks voor het eskader van de Winter bestemd, waren nog te Medemblik. Te Harlingen en op de Wadden tot de Eems bevonden zich vijftien Hollandsche vaartuigen onder Cantzlaar en twaalf Fransche onder Etienne. Twaalf Hollandsche, onder van der Nypoort, waren nog te Varelzyl bij de Fransche. De Schout-bij-nacht Ruysch had te Hellevoet de *Chattam* (90), de *Koninklijke Hollander* (90), de *Minerva* (26) en de *Lynx* (20) met twee Hollandsche flottieljevaartuigen en de zes Fransche onder Du Petit-Thouars. Zes andere lagen voor Brouwershaven en verscheidene Hollandsche waren gedetacheerd, zooals drie bij Den Briel, drie bij Maassluis, een te Geertruidenberg, een te Dordrecht en een te Arnhem. Missiessy had nog steeds onder zich de *Vriesland* (32), de *Ajax* (18), de *Iris* (22) en de zes Hollandsche kanonneerbooten, onder den Luitenant Sels bij Veere gestationneerd. Andere groote schepen, in het verslag door den Zeeprefect aan den Hertog van Plaisance uitgebracht niet vermeld, moesten ten spoedigste gerepareerd en uitgerust, de in aanbouw zijnde voltooid en weer nieuwe op stapel gezet worden. De *Piet Heyn* (80), voor slechts $\frac{6}{24}$ gereed, wenschte de Minister Decrès den 14^{den} Februari weer uiteengenomen en dan volgens Fransch model gebouwd te hebben. Hij ontdekte bovendien telkens werkelijk bestaande gebreken en wees nu op de verwarde bewapening, zoodat hij deze volstrekt niet uit den rang van het schip kon opmaken. De grootere moesten gebracht worden tot drie rangen, namelijk schepen van 80, van 74 en van 64 stukken, welker bewapening hij nauwkeurig vaststelde. Ter vereenvoudiging moesten de *Amsterdamsche* en de *Rotterdamsche handel* voortaan de *Amsterdam* en de *Rotterdam*, de *Koninklijke Hollander* en de *Kroonprins* alleen de *Hollander* en de *Prins* genoemd worden. De Keizer, die vermoedelijk de laatste veranderingen niet zonder oogmerk had gelast, verklaarde echter geen bezwaar te hebben tegen Hollandsche namen, indien zij slechts niet zoo barbaarsch klonken, dat een Franschman die niet kon uitspreken.

Van vijf genoemde lineschepen was de equipage als niet voltallig opgegeven; doch het was den Minister, zooals hij den 8sten Februari aan van der Heim schreef, niet recht duidelijk, waarom over die van de *Braband*, de *Joan de Witt*, de *Amsterdam* en de *Doggersbank*, die insgelijks klaar gemaakt moesten worden, het stilzwijgen werd bewaard. De Zeeprefect, die reeds gewezen had op het staken der werving, nu geene premiën meer uitbetaald konden worden, vernam dat het keizerlijk bestuur gereed was daarin op andere wijze te voorzien. Door middel van de Conscriptie en de niet minder gehate Inscriptie voor den zeedienst, zou men eerlang het benodigde personeel bekomen. Een keizerlijk decreet van 3 Februari 1811 stelde 1000 conscrits van de lichte van 1808 voor de zeemacht beschikbaar en een decreet van 10 Februari verklaarde de Inscriptie op de zeven Hollandsche departementen toepasselijk. Op grond hiervan moesten alle visschers en zeelieden van beroep tusschen den ouderdom van 24 tot 49 jaren, dus boven den leeftijd der Conscriptie en met slechts enkele uitzonderingen, worden ingeschreven, uit welk getal 3000 bij loting zouden worden aangewezen, waarvan de helft den 25sten April in dienst moest treden. Poyet, een Franschman, met de regeling der zaak belast, aanvaardde zijne taak onmiddellijk en leverde het volk op den bepaalden tijd, waartoe

de Prefect de Celles te Amsterdam den 24sten Maart allen, die tusschen den 11 den Februari 1762 en den 10^{den} Februari 1787 geboren waren en binnen zijn departement woonden, had opgeroepen.

Behalve de zeelieden van de Inscriptie, kregen de schepen gewone soldaten aan boord, bestempeld met den naam van garnizoenen, als ware er sprake van eene sterkte.

Natuurlijk hadden al de genomen maatregelen in de eerste plaats de beveiliging van de noordelijke kusten en zeegaten des rijks ten oogmerk. Deze strekten zich nu al uit tot aan gene zijde van Hamburg, waar de Keizer het bevel over zijne marine tegen den 1sten April aan Verhuell opdroeg. In de tweede plaats moest zich op de Schelde eene ontzagwekkende macht verzamelen, waarom Napoleon den Schout-bij-nacht Ruysch gelastte zoo mogelijk de *Chattam* en de *Hollander* buitenom derwaarts te brengen. Hij verlangde van deze en andere toebereidselen volstrekt geen geheim te maken en sprak veeleer den wensch uit daaraan zekere ruchtbaarheid te geven.

Om zelfs het personeel in den waan te brengen, dat eenige expeditie ophanden was, liet hij de schepen van het noodige en de commandanten van orders voorzien; doch zijn plan was hen dit jaar nog binnen te houden en te versterken, om dan later tegen Engeland des te krachtiger te kunnen optreden. Hij scheen bij het ontwerpen zijner plannen de kwade kansen hoe langer hoe minder in rekening te brengen.

Onderwijl zette van der Heim de uitrusting voort, thans op zijne beurt klagende over het omslachtige der ingevoerde administratie, waarnaar hij zich niet best kon voegen.

„Wij hebben, God dank,“ zoo luidde het in zijn schrijven van den 22sten Februari aan den Minister Decrès te Parijs, *„hier te lande zooveel kunnen doen, als in eenig land ter wereld, doch men was toen niet gebonden, men werkte en schreef weinig.“*

Deze en dergelijke opmerkingen berokkenden hem wel eens kleine onaangenaamheden, waaraan de Keizer een einde maakte door hem den 24sten Maart tot lid van den Staatsraad te benoemen, schoon hij de functie van Zeeprefect nog eenige weken moest blijven waarnemen; want hij gaf zijne taak eerst den 22sten Mei over aan zijn opvolger, den Vice-Admiraal Truguet, wien de Minister Decrès uitdrukkelijk herinnerde, dat de Keizer op eene goede behandeling zijner nieuwe onderdanen gesteld was. Maar dit behoefde nauwelijks, omdat Truguet bleek een inderdaad zeer welwillend man te zijn, die gaarne hielp, waar zijn plicht dit gedoogde.

Vóór het optreden van Truguet was een aanvang gemaakt met de pogingen om de schepen van de Maas, die niet buitenom konden, binnendoor naar de Schelde te brengen. Het begin was echter zeer ongelukkig. De *Koningin* (44), een nieuw fregat, sloeg bij de Willemstad om, en hoewel men zich een tijd lang vleide met de hoop het nog te redden, zoo werd het toch in het laatst van Mei als verloren beschouwd. De fregatten *Kenau Hasselaer* en *Euridice* daarentegen slaagden naar wensch; zelfs de *Hollander* en de *Chattam* bereikten, na eenige voorzorgen, in Juli de Schelde, waarover het gouvernement zoo tevreden was, dat het op voorstel van Truguet aan elk der vier loodsen boven hun salaris van 200 gld. nog 50 gld. schonk. Het was eene belangrijke schrede voorwaarts op den afgebakenden weg. Napoleon wilde te Texel minstens zeven, te Vlissingen een en twintig schepen bijeen hebben, die in verband met de uitrustingen te Boulogne en te Cherbourg, half September voor den vijand onrustbarend, over een jaar in nog verdubbelde mate onrustbarend en dan half September 1813 in gereedheid moesten zijn. Opmerkelijk, hoe weinig hij dacht aan de wisseling der fortuin.

Truguet moest terstond zijne zorg wijden aan het bewaken der kust, niet alleen tot afwering van vijandelijke aanslagen, maar ook vooral tot gestrenge handhaving van het Continentale stelsel.

De Keizer verlangde een beter toezicht op den verboden handel en gelastte, dat alle eilanden tusschen Texel en de Wezer twee of drie maal per week bezocht moesten worden.

Nauwelijks was bij Decrès het vermoeden gerezen, dat visschers zich tot het overbrengen van personen en goederen leenden, of hij beval nadere beperkingen. Truguet, die het onderwerp met anderen besproken had, gaf den 2^{den} Juni in overweging om de groote visscherij, zoo belangrijk voor het land en toch een zoo verleidelijk middel tot gemeenschap met den vijand, onder zekere voorwaarden te vergunnen. Drie dagen later onderwierp hij aan het oordeel van den Minister een reglement voor hen, die met schuiten op versche visch uitgingen. Den 24sten Juni beval Decrès, op last van den Keizer, dat men te Texel en te Hellevoet onder geenerlei voorwendsel meer parlementairen moest ontvangen. Het gouvernement vreesde blijkbaar eenigen aanslag der Engelschen, die soms met geringe macht onze kusten blokkeerden. Zij vergenoegden zich echter voorloopig met alles te bespieden en de kleine vaartuigen in de noordelijke zeegaten te verontrusten. Zoo veroverden zij den 3^{den} Augustus vier Hollandsche kanonneerbooten, waarmede Kapitein Wouters van de Eems naar de Jahde stevende. Op de hoogte van Norderney door een tiental Britsche sloepen aangetast, moest hij na een kloeken weerstand, waarbij 24 der zijnen sneuvelden en ruim 50 gekwetst werden, den strijd opgeven.

Inmiddels was het reglement op de visscherij met kleine wijzigingen goedgekeurd en gedrukt, zoodat de Zeeprefect, op den 3^{den} Augustus den Hertog van Plaisance eenige exemplaren kon aanbieden, dus op denzelfden dag, waarop deze bericht kreeg van de volledige organisatie der Inscriptie voor den zeedienst, die wat verzwaard was door het beperken der uitzonderingen. Men had namelijk bevonden, dat er van de aanvankelijk vrijgestelde schippers, die vaartuigen van minstens vijftien ton bezaten, een zoo aanzienlijk getal in Holland was, dat het raadzaam geoordeeld werd de uitzonderingen niet verder uit te strekken, dan tot hen, die vaartuigen van minstens dertig ton in eigendom hadden.

Behalve de reeds aanwezige zeelieden, waren in het voorjaar van 1811 de beloofde conscrits en de 1500 man der eerste lichtung van de Inscriptie beschikbaar gesteld. Zij moesten gezamenlijk gevormd worden tot zoogenaamde „*équipages de haut bord,*” elk bestaande uit nagenoeg 500 man, verdeeld in vier compagniën, benevens een état-major.

Poyet had onverpoosd aan de regeling der Inscriptie gearbeid en gaf den Hertog van Plaisance kennis van den uitslag, met zinspeling op de vaderlijke bedoelingen van het gouvernement. Hij had de zeven departementen van Holland en dat van de Lippe, hetwelk volgens decreet van 11 Juli zijn contingent moest leveren, verdeeld in 28 arrondissementen, 201 cantons en alles verder zoo ingericht, dat het nu, zooals hij den 3^{den} Augustus aan den Hertog van Plaisance schreef, vermoedelijk wel geregeld zou werken. Tegen het einde des jaars werd de reserve opgeroepen, die met de Hollandsche en Fransche conscrits versterkt, weder het benodigde personeel voor de nieuwe schepen opleverde.

Deze gedwongen lichtingen van zee- en krijgsvolk baarden zekeren wrevel, waarvan het bestuur elke uiting zorgvuldig onderdrukte. Noode torschte de menigte, die bij hare tallooze grieven nog zoo velen uit haar midden zag wegvoeren, het opgelegde juk, dat zelfs op schijnbaar bevoorrechten, in een financieel opzicht, zwaar drukte. Van de pensioenen aan officiers-weduwen toegekend, moest Truguet in een schrijven van 28 Augustus aan den Minister erkennen, dat sedert 1 Juli 1809 niets was uitbetaald. Hij wilde thans daarvan ten minste een kwartaal voldoen. Over de geldverlegenheid, waarin de Vice-Admiraal Kikkert, de commandant der zeemacht te Rotterdam, zich bevond, is hierboven gesproken. De Schout-bij-nacht Verdooren, te Amsterdam met dezelfde waardigheid bekleed, leverde eene nadere bijdrage met betrekking tot het rampzalig lot der zeeofficieren in het algemeen. Hij wees er in een uitvoerig

schrijven van 2 Augustus aan den Hertog van Plaisance op, hoe velen, geen traktement ontvangende, met hunne gezinnen tot de grootste ellende gebracht waren en vaak hunne distinctieven moesten verkoopen om op eene revue te kunnen verschijnen. Enkele waren slechts ten deele betaald, en de Schout-bij-nacht wenschte, gelijk hij met zinspeling op een vroeger schrijven van de Winter tamelijk scherp er bijvoegde, niet alleen voor zich zelve te zorgen, ofschoon zijn eigen toestand wegens het verlies zijner vrouw, de tierceering der effecten, de vermindering zijner inkomsten na 's Konings vertrek, even zeer voorziening eischte, als die van anderen, wien het verschuldigde op last van den Gouverneur-Generaal was uitbetaald.

Te midden der sombere stemming, die in de Hollandsche departementen veld won, naarmate de gevolgen der inlijving zich meer lieten gevoelen, ontbrak het niet aan vreugdeblijken, wanneer den Keizer eenig geluk ten deel viel. De geboorte van den Koning van Rome en zijn doop waren met saluutschoten, illuminatiën en andere uiterlijke teekenen begroet. Waar dit niet van harte ging, zorgden de Fransche autoriteiten voor den schijn, zoodat onze destijds onbeduidende nieuwspapieren van allerlei openbare feestelijkheden konden gewagen. De Keizer, die vroeger den Hertog van Plaisance had geschreven, dat men de Hollanders vooral niet op noodelooze kosten moest jagen en dat men volstrekt niets moest eischen, dan hetgeen vrijwillig werd gedaan, liet zich echter niet verblinden en gelastte zijn Minister van Marine wat meer Franschen naar Delfzijl te zenden en voorzichtigheidshalve de Hollanders uit de voornaamste havens van Frankrijk en Italië te verwijderen.

Daags na dit schrijven, vierde men in Holland den Napoleonsdag. Onmiddellijk daarop verspreidde zich het gerucht van 's Keizers aanstaande komst in deze streken en begon men allerwege toebereidselen te maken tot eene luisterrijke ontvangst. Hierbij kwam de „*garde-d'honneur*” weder ter sprake, indertijd georganiseerd door de Winter, waarover nu een ander het bevel moest voeren, omdat de genoemde admiraal zich op zijn eskader bevond. Truguet, die er het rechte niet van begreep, wendde zich den 1sten September tot den Hertog van Plaisance, later als zijne meening opgevend, dat hij den Oud-Kapitein Gobius, thans belast met de Kweekschool, in elk geval een beter chef achtte, dan den heer Roepel, dien men als zoodanig verlangde. De Hertog schreef tot opheldering, dat het Departement van Marine niets te maken had met die „*garde-d'honneur*,” welke slechts tot een „*simulacre*” moest strekken bij 's Keizers bezoek; doch hij keurde de benoeming van Gobius goed, die eerlang volgde.

Den 24sten September 1811 verscheen de Keizer te Breskens, waar hij zich naar de *Charlemagne*, het vlaggenschip van den Vice-Admiraal Missiessy, liet brengen, op welken bodem hij drie dagen lang onder stormweder vertoefde, eene wijle zelfs verstoken van alle gemeenschap met den wal. Zeer tevreden over den toestand van het eskader, begaf hij zich vervolgens naar Antwerpen om er de werf te bezichtigen, waar nog dertien schepen in aanbouw waren. Na onderscheiden andere plaatsen bezocht te hebben, kwam hij den 9^{den} October te Amsterdam, waar hij zich met vele maritieme aangelegenheden bezighield. Zes weken tevoren had hij den Schout-bij-nacht Willaumez herwaarts gezonden, die onder de orders van de Winter personeel moest oefenen op een aanzienlijk getal kanonneerbooten, hetwelk zich op de Zuiderzee moest verzamelen. Tijdens zijn verblijf te Amsterdam, maakte de Keizer een uitstapje naar het Nieuwediep, waar het gezicht der reede van Texel hem blijkbaar trof. De versterking van Den Helder was reeds vroeger gelast en de bevolen opneming der kust van Ostende tot Delfzijl had tot bevredigende uitkomsten geleid. Maar dit bezoek aan Den Helder, vooral het gezicht der reede, werkte dermate op Napoleon, die altijd met de Schelde als verzamelplaats

zijner schepen had gedweept, dat hij nu, tegen 1814, op deze reede veel schepen wenschte bijeen te krijgen. Zelden verklaarde hij een punt gezien te hebben, waar eene kleine macht en de reede, en de magazijnen, en de haven, van de landzijde zoo goed tegen een gansch leger zou kunnen verdedigen. In December moest het eskader en tegen het voorjaar de haven met de aangrenzende werken veilig zijn. Onder de forten, welker aanleg hij daartoe beval, was er een aan den ingang der haven. De geheele inrichting, die hij aan het Nieuwediep wilde tot stand brengen en waartoe hij terstond de noodige opnemingen liet doen, zou millioenen kosten, evenwel zonder bezwaar van het budget der marine, aangezien een decreet van 22 October de goederen van de Duitsche orde hiertoe bestemde.

's Anderen daags vertrok de Keizer uit Amsterdam, zeer voldaan over hetgeen hij in Holland en bepaald verrukt over hetgeen hij aan Den Helder gezien had. Volgens zijn decreet van 31 October, zouden het Nieuwediep, Medemblik en Hellevoetsluis voortaan uitsluitend oorlogshavens zijn.

Nieuwe lichten van zeevolk en eenige duizenden Fransche conscrits zouden eerlang personeel genoeg verschaffen voor het oefeningseskader op de Zuiderzee. Met wijziging van een vroeger besluit, verlangde Napoleon thans twaalf „*equipages de haut bord,*” elk van duizend man en verdeeld in acht compagniën, onder de Winter bijeen te brengen. Om al dat volk spoedig voor den dienst te bekwamen, moest Willaumez met het eskader, dat zich op de Zuiderzee verzamelde, gedurende acht maanden van het volgende jaar onverpoosd dag en nacht onder zeil wezen, tenzij volstreckte noodzakelijkheid dit verbood. De aanwezige vaartuigen werden van garnizoenen ontbloot, om ruimte te krijgen voor zeelieden. Van elders, ook van de Schelde, kwamen nog voor den winter vele flottieljevaartuigen te Amsterdam, tot versterking van dat eskader onder Willaumez. Daarbij werd, gelijk terloops is gezegd, de reserve van 1500 man zeelieden opgeroepen, om met een gelijk aantal conscrits te worden ingedeeld, terwijl later de beloofde Franschen zouden komen. Hoe velen, die nog zoo laat in het jaar opgeroepen werden, hierbij te moede waren, laat zich begrijpen; te meer daar sommigen werkelijk niet in de termen van 's Keizers besluit vielen. De hooge autoriteiten gaven aan de hierover geuite klachten gehoor en leverden zoodoende tevens een onwraakbaar staaltje van de wijze, waarop ondergeschikte ambtenaren zich kweten.

De Minister Decrès gelastte toch den 31sten December 1811, dat men terstond, met schadeloosstelling van reis- en verblijfkosten, van het eskader te Texel naar hunne haardsteden moest terugzenden, niet alleen twaalf kapiteins van de groote vaart en zeventien schippers, voor zoo ver deze werkelijk bleken vaartuigen van minstens dertig ton te bezitten, maar ook zestien personen, die volstreckt geen zeelieden waren. Dergelijke vergissingen, ten opzichte van mannen tusschen 24 en 49 jaren, waren zeker nog al grof.

Betoonden zich de hoogere autoriteiten welgezind jegens de verongelijken, zij gaven omstreeks denzelfden tijd blijken van belangstelling in het lot der jongelieden, die hunne eerste opleiding aan de Kweekschool te Amsterdam en het Instituut te Enkhuizen hadden genoten. Na de opheffing dier inrichtingen, was den Zeeprefect reeds toegestaan alle kweekelingen hunne studiën, gedurende het gunstige jaargetijde, aan boord van de *Irene* te doen voortzetten. Nu dit voorbij was, verklaarde hij, dat achttien jongelingen van het Instituut te Enkhuizen een voldoende examen hadden afgelegd, waartoe zes andere te jong of te weinig gevorderd waren. Van de 58 kweekelingen van Amsterdam, achtte hij één geschikt voor enseigne, negen voor adspirant der tweede klasse, 46 voor stuurmansleerling, terwijl de twee overige liefst als zeilmakers wenschten geplaatst te worden. Hij gaf voorts den Minister in overweging om allen liever nog tot den 1sten April 1812 in het gebouw der Kweekschool te laten; dan behoefde hij de jongelieden

niet tegen den winter naar boord te zenden. De Minister Decrès hechtte zijne goedkeuring aan al de gedane voorstellen. Hij gelastte, dat de zes jongelingen van het Instituut, die nog te weinig gevorderd waren, zich tegen den 1sten Maart 1812 tot voltooiing hunner studiën naar Brest moesten begeven. Hij vergunde verder niet alleen het verblijf in het gebouw der Kweekschool tot den 1sten April, maar voegde er bij, dat de 48 bedoelde kweekelingen vervolgens nog wel tot den 1sten November 1812 op de *Irene* mochten vertoeven. Voorzeker wel een bewijs, dat niet alle Fransche beambten even hardvochtig waren.

Zij verloren intusschen de hun voorgeschreven taak, versterking der zeemacht en voorzichtige, doch stelselmatige uitdooving der nationaliteit, geenszins uit het oog. In den zomer van 1811 waren de Kapiteins Holland en Twent, met een gedeelte van hun état-major en hunne gansche Hollandsche equipage naar de Schelde gezonden, waar ook de Schout-bij-nacht Ruysch op de *Pacificateur*, een Fransch schip met gemengde equipage, was overgeplaatst.

Verhuell commandeerde te Hamburg, L'Hermite te Delfzijl, Willaumez op de Zuiderzee. De laatste stond onder de Winter, die eerlang ook Fransche kapiteins en Fransche equipages op zijn eskader kreeg. De Schout-bij-nacht Lemmers, bestemd voor Toulon, scheen zijn vaderland liever niet te verlaten en vroeg daarom zijn ontslag. Deze gehechtheid van sommigen aan den grond hunner geboorte verwekte niet dezelfde stoornis in het plan van den Keizer, als de ziekten, die zich vooral te Texel onder de Fransche conscrits openbaarden. Deze schenen minder sterk van gestel, dan de Hollanders, en konden zoo slecht in deze streken aarden, dat Truguet den 8sten Juli 1812 in overweging gaf, of het niet beter ware hen maar weder binnen de grenzen van het oude Frankrijk te zenden.

Hoogst onbeduidend waren de verrichtingen der vloot in het afgelopen jaar geweest. De Engelschen, die in het begin van Augustus de kanonneerbooten van Kapitein Wouters veroverd hadden, bleven alles nauwkeurig gadeslaan. Zoo hadden zij in September het Westgat van Texel eens bezet, omdat zij uit de manoeuvres, welke de Winter met oostenwind op de reede liet volbrengen, opmaakten, dat hij voornemens was uit te loopen. In den nacht van den 23sten December geraakten de *Hero* (74), de *Grashopper* (18), het transportschip *Archimedes* en mogelijk nog andere bodems, behoorende tot een Engelsch konvooi, dat uit de Oostzee kwam, op de Haaks. Met uitzondering van omstreeks 140 man, die gered werden, verloren alle opvarenden het leven. Van de schepen bleef alleen de *Grashopper* behouden, die later onder den naam van *Irene* werd in dienst gesteld, terwijl het schip van dezen naam onder dien van *Grashopper* werd verkocht. Ruim eene maand na de gemelde zeeramp, strandde terzelfder plaatse het Engelsche fregat *Manilla* (42), waarvan over de 200 man werden gered.

Voor Java, over welks toestand de Keizer bij het aanvaarden zijner reis naar Holland in volslagen onzekerheid verkeerde, hoopte het gouvernement nog iets te kunnen doen. Van de *Claudius Civilis*, die er gekomen was, wist het echter niet meer, dan dat genoemde brik Isle-de-France had aangedaan en vier dagen voor de overgave van dit eiland de reis had voortgezet. In December bestond het plan nog vier Hollandsche bodems naar Java te zenden, en wel de *Maria Reijgersbergen*, de *Aurora*, de *Venus* en de *Lynx*, dat evenwel geen voortgang had, omdat zich in dezelfde maand, eerst in Engeland en vervolgens ook hier de tijding verbreidde, dat Java door de Britten was veroverd. Deze hadden zich in de kolonie vertoond, te midden der voorbereidselen voor de viering van den Napoleonsdag, en den 8sten Augustus 1811, na eene gelukkig volbrachte landing, Batavia bezet. De verdedigingsmiddelen bevonden zich niet in voldoende staat, en de Generaal Jumel, commandant der troepen, scheen voor de hem opgelegde taak niet berekend. Onder deze omstandigheden moest de Gouverneur-Generaal Janssen, die bij herhaling weigerde te capituleeren, ten slotte voor de noodzakelijkheid bukken

en tot de overgaaf besluiten. De schepen, onlangs te Soerabaya gekomen, waren den 8sten September uitgezeild, eer deze stad den 22sten dier maand ten gevolge der gesloten overeenkomst zonder slag of stoot werd bezet. Van de brik *Claudius Civilis*, die nog te Batavia lag, wordt in de Engelsche berichten niet gerept en is in het generaal register van den heer W. M. Obreen slechts aangeteekend, dat zij in 1812 in Oost-Indië werd gesloopt.

Zoo was, kort na het verlies onzer nationale onafhankelijkheid, ook het overschot der overzeesche bezittingen verloren gegaan. Beroofd van zijn naam en van de kostbare vruchten zijner vroegere werkzaamheid, dreigde Nederland spoorloos opgelost te worden in het rijk van den nieuwen Cesar. De oude driekleur, die zich in alle oorden der wereld had ontplooid, woei nog slechts, als een overblijfsel van een roemrijk verleden, op de factory te Decima, op een der fortten aan de kust van Guinea en van het consulaat te Tunis. Wat Nederland zelf nog bezat moest het dienstbaar maken aan de ontwerpen zijns verdrukkens en dus aan het verzwaren zijner eigen ketens.

Overeenkomstig het verlangen des Keizers, waren in den loop van 1811 te Amsterdam de *de Ruyter* (74), de *Evertsen* (74), de *Meuse* (44) en de *IJssel* (44), te Rotterdam de *Tromp* (68) te water gelaten en verder afgewerkt. Tijdens zijn verblijf te Amsterdam had Napoleon, wien alles veel te langzaam ging, den bouw van nog drie linieschepen en eene korvet bevolen.

Ter gelegenheid van het feest der kroning, in het begin van December, legde Truguet de kiel van een der linieschepen en van de korvet, overtuigd, dat het der marine aangenaam zou wezen, zoodoende hare liefste herinneringen met hare vleidendste hoop voor de toekomst te verbinden. Als een weerklank hierop schreef de Hertog van Plaisance: „*C'est joindre l'espoir de l'avenir au souvenir heureux du passé.*” En de Minister Decrès, die meermalen het voeren van doorluchte namen door particuliere schepen had verboden, gelastte onmiddellijk, dat het nieuwe landsschip, tot eene herinnering aan de plechtigheid, *La Couronne* zou heeten.

Met den aanvang van 1812 werden de plannen tot verderen aanbouw eenigszins gewijzigd of liever verschoven, wegens het inmiddels genomen besluit tot den tocht naar Rusland.

Oostenrijk en Pruisen verbonden zich uit staatkunde met Frankrijk, doch Engeland sloeg om dezelfde reden alle thans gedane voorstellen van de hand. Napoleon dachtte uit dien hoofde, dat het hem bij zijne toebereidselen zou bemoeielijken, of wel later van zijne afwezigheid partij trekken. Een uitvloeisel hiervan waren het decreet van 15 Maart tot het krachtdadig voortzetten der werken aan het Nieuwediep en de buitengewone maatregelen vervolgens tot beveiliging van Amsterdam genomen. Tegelijkertijd moest er verandering komen in het bevel over het eskader te Texel, aangezien de Winter om redenen van gezondheid hiervan wenschte ontslagen te worden. Hij werd in April door Verhuell, en deze op zijne beurt te Hamburg door L'Hermite vervangen. De ongesteldheid van de Winter was thans geen voorwendsel, daar hij den 2^{den} Juni te Parijs overleed.

Verhuell kreeg ter reede van Texel weder enkele Fransche bevelhebbers onder zich en vernam, dat ook 28 adelborsten uit Boulogne, Havre, Cherbourg en Brest zouden komen om op zijn eskader te dienen. De Schout-bij-nacht Willaumez was niet tevreden met deze verwisseling van commandant, schoon uit de voorhanden stukken niet blijkt, dat hij maar één dag onder Verhuell diende, zoo als in het gedrukte levensbericht te lezen staat. Eerst den 9^{den} Juli 1812 schonk de Minister Decrès, en wel op grond van hetgeen Verhuell zelf met betrekking tot eene ongesteldheid van Willaumez had gemeld, den laatsten verlof om te gaan waar hij wilde. Intusschen had Verhuell zijn eskader in orde gebracht, zoodat hij tegen het einde van Mei zeven linieschepen, twee fregatten en drie korvetten tot verdediging der reede bezat, terwijl met ijver aan de versterking van den Helder werd gearbeid, welk punt, zoo als hij den 28sten Mei aan

den Hertog van Plaisance schreef, nu weldra in staat van defensie zou wezen. Het gemelde decreet van 15 Maart gelastte ook den bouw van vier magazijnen, elk 300 voet lang en 36 voet breed, en het graven van een afsluitingskanaal, waaraan den 24sten Mei, volgens een bericht van Truguet aan den Minister Decrès, 1300 boeren, timmerlieden enz. werkten met 2700 Spaansche gevangenen, wier aanwezigheid Verhuell echter zeer bedenkelijk achtte, zoo de vijand iets tegen Den Helder mocht ondernemen.

Den 9^{den} Mei was de Keizer van St. Cloud vertrokken en den 16^{den} bevond hij zich te Dresden, gereed om den beraamden tocht aan te vangen. Hij verloor onderwijl zijne marine, die hem bij latere ondernemingen te stade moest komen, niet geheel uit het oog; want in het hart van Rusland verheugde hij zich over het tijdelijk bezetten van streken, die eene verbazende hoeveelheid masten opleverden, waarvan hij er zou laten vellen, met het voornemen deze vervolgens bij den vrede voor zich te bedingen. Zonder meer van den opmarsch en het wedervaren van de groote armee te gewagen, dan in rechtstreeksch verband met het onderwerp noodig is, zullen wij thans in bijzonderheden nagaan, wat ten gevolge der gemaakte beschikkingen in de Hollandsche departementen, en wel bepaald met betrekking tot de zeemacht voorviel.

„*Equipages de haut bord*” werden gevormd, evenwel niet met denzelfden spoed, als vroeger was bevolen. Oogenblikkelijk liet de behoefte daaraan zich ook minder gevoelen, dewijl er tijdelijk weinig gedaan werd tot versterking van het materiëel. Uit dien hoofde gelastte de Minister Decrès den 23sten Maart, terwijl Truguet met verlof was, en diens functiën door den Schout-bij-nacht Verdooren werden waargenomen, zelfs het afdanken van werkvolk. Hij voegde er eigenhandig bij, dat het trapsgewijze moest geschieden, zonder veel opzien te baren en stoornis te verwekken. Dit was noodig, omdat de politie zich met reden bezorgd maakte over de heerschende stemming, toen het bij de loting voor de Inscriptie te 's Gravenhage tot eene bedenkelijke uitbarsting kwam, waaromtrent de berichten van den heer W. M. Obreen, die er bij tegenwoordig was, veel opheldering geven.

De lichter in de Monden van de Maas, vroeger op 350 man gesteld, moest, volgens een nader besluit van 8 Februari 1812, 678 man meer bedragen, omdat het getal personen, die in de termen vielen, zooveel grooter bleek te zijn, dan aanvankelijk berekend was. Zij zouden voor de helft terstond, voor de andere helft als reserve over de schepen te Texel verdeeld worden. Op den 27sten Maart, den dag voor de loting bestemd, liepen zij, die er deel aan moesten nemen, tierende en schreeuwende voorbij het hotel van den Prefect de Stassart, waar de Raad vergaderd zat. De visschers ontwapenden de schildwachten en wierpen eene hagelbui van steenen naar het hotel, welks deur in de eerste ontsteltenis goed gegrendeld werd, terwijl velen, die er in waren, door den tuin poogden te ontvluchten. De Prefect liet echter de deur openen, trad naar buiten, vergezeld door den heer Obreen, en verzocht dezen te vertolken wat hij in het Fransch zeide. Nagenoeg een uur bevonden zij zich, met den heer Ampt, onder de menigte in het Lange Voorhout, eer de gewapende macht oprukte. Het strekt de Stassart tot eer, dat hij den weerspannigen vergunde 's avonds te komen loten, alsof er niets gebeurd was, en dat hij, weer in den Raad gezeten, de leden vermaande het voorgevallene wat zacht aan het gouvernement te Parijs mede te deelen, onder bijvoeging dat allen weldra tot de orde waren teruggekeerd. Er werd niemand gestraft, hetgeen twee Franschen, die toevallig deze vergadering niet hadden bijgewoond, ten zeerste afkeurden.

Overeenkomstig de bedoeling van de Stassart, scheen men te Parijs het rechte niet gehoord te hebben en bleek alleen de Minister Decrès van ter zijde gewaarschuwd, dat het tijdstip voor het door hem bevolen ontslag van veel werkvolk zeer slecht gekozen was. Hij kwam hierdoor in den

waan, dat men zijn eigenhandig gegeven wenk of niet begrepen, of niet in acht genomen had. In dezelfde dagen van April, toen het gouvernement zich ongerust maakte over de veiligheid van Amsterdam, voerde hij over dat afdanken eene levendige correspondentie met den waarnemenden Zeeprefect, waaruit blijkt, dat van 2191 man, die te Amsterdam, Medemblik, Nieuwediep, Enkhuizen en Harlingen werkten, 430 waren ontslagen, zonder dat het eenige opschudding had veroorzaakt. Van de 1359 man te Rotterdam en Hellevoet waren insgelijks 277 bedankt. Toen de Minister iets later den inmiddels teruggekeerden Zeeprefect beval zich vooreerst tot het aftimmeren der fregatten te bepalen en nog meer werkvolk af te danken, vond Truguet dit om staatkundige redenen niet zonder bezwaar. Hij moest weldra echter op het onderwerp terugkomen, omdat er geen geld was tot betaling van allen. Beide autoriteiten zaten blijkbaar eenigszins verlegen met de zaak, die eene wijle hangende bleef en onder den invloed van andere gebeurtenissen eerlang nog zorgbarend werd.

Achtereenvolgend kwamen op de Schelde de *Tromp*, de *van der Werff* en de *Jahde*, terwijl de *Ems* met hetzelfde doel op de Maas werd gereed gemaakt. Meer versterking kreeg het eskader te Texel, dat in den loop van Juni vermeerderd werd met de pas voltooide lineschepen *de Ruyter* (74) en *Evertsen* (74), onmiddellijk gevolgd door de nieuwe fregatten *Meuse* en *IJssel*, terwijl twee andere de *Trave* en de *Wezer*, in Mei te water gelaten, tot hetzelfde einde afgetimmerd werden. Maar Verhuell behoefde zich slechts op verdediging voor te bereiden, daar van uitzeilen voorloopig geen sprake kon zijn. Telkens lieten zich voorgaats Engelsche schepen zien, die evenwel slechts blokkeerden. Onderwijl stelde Verhuell, die in Juli den Luitenant Rijk tot zijn adjudant kreeg, alles in het werk om het hem toe vertrouwd eskader, benevens de verdedigingsmiddelen der haven en der vesting, in voldoende staat van tegenweer te brengen.

De *Meuse*, een der nieuwe schepen, had bij het uitzeilen te Amsterdam, op Pampus gestooten, waaromtrent de Minister Decrès den 6^{den} Juni opheldering vroeg, dewijl hij dit voor een schip van Fransche constructie gevaarlijker achtte, dan voor een op de Hollandsche wijze gebouwd. Deze scheen dus eigenaardige voordeelen te bezitten, die bij de flottieljevaartuigen insgelijks aan het licht kwamen, schoon velen hiervan wegens de overhaasting, waarmede zij indertijd gebouwd waren, spoedig werden afgekeurd. De Minister begreep niet recht, hoe die Hollandsche vaartuigen ingedeeld waren en wenschte voortaan uit den naam te kunnen opmaken, of zij een, dan wel twee masten voerden. Hij liet echter op de Eems de Fransche, die onbruikbaar waren, door Hollandsche vervangen, en trok, ondanks de vele telkens geuite aanmerkingen, zoo goed mogelijk partij van alle hulpmiddelen, welke deze gewesten opleverden. Het bouwen, herstellen en uitrusten van schepen viel intusschen moeilijker, nu men zich bijna geheel verstoken zag van den toevoer der benoodigde materialen uit het noorden. Ten vorigen jare waren nog eenige masten aangevoerd en had men, zoowel hier te lande als in Frankrijk, verschillende proeven genomen om inlandschen hennep te verwerken. Er was ook inlandsch grenenhout gebruikt, dat evenwel spoediger bleek te vervuren.

Daarom gelastte de Minister voor sommige betimmeringen goed droog eikenhout te bezigen, doch wat dunner gezaagd, om het gewicht der schepen niet te vermeerderen. Waren nu deze ten deele met onvoldoende materialen en volgens een gewijzigd stelsel gebouwde schepen er te slechter om? Deskundigen smaalden er later op, en noemden die weinig zeewaardige en louter voor parade bestemde bodems „*koeien met schapenribben.*” Van de slechte hoedanigheden, welke zij voor den eigenlijken zeedienst mochten bezitten, ondervonden echter noch de bevelhebbers, noch de equipages veel nadeel, zoolang alles binnengaats bleef. En hier kon de talrijke bemanning genot hebben van hetgeen de autoriteiten onbetwistbaar in het

belang van het personeel hadden gedaan, door te zorgen voor licht, lucht en beter drinkwater, waartoe nog in den loop van het jaar alle schepen van filtreertoestellen werden voorzien.

Vele dier verbeteringen wezen nochtans den Nederlandschen zeeman op het verlies zijner nationaliteit, dat hem letterlijk iederen klokslag werd herinnerd, nadat op last van Decrès de gebruikelijke klok op den bak was afgeschaft, en de glazen alleen op het achterschip werden geslagen. Sombere gewaarwordingen moest dit opwekken bij elk vaderlander, gemengd met zelfverwijt voor de ouderen, die indertijd de hand geleend hadden tot slooping van het bestaande.

Hartstochtelijke omwentelingsgezinden snakten, na de opgedane ervaring, met duizenden andersdenkende landgenooten naar verlossing. Sommigen koesterden heimelijk de hoop, dat het wapengeluk hun verdrukker in de afgelegene oorden, waar hij zich thans bevond, ontrouw mocht worden; doch de berichten van het oorlogstooneel waren voor hen niet bemoedigend.

Tegen het einde van September ontving men de tijding van 's Keizers jongste zegepraal bij de Moskowa, die op het eskader onder Verhuell met parade en een herhaald saluut werd gevierd. Den 1sten October schreef de Hertog van Plaisance, dat het keizerlijke leger, acht dagen na de gemelde overwinning, Rusland 's oude hoofdstad was binnengerukt. Nieuwe vreugdebedrijven werden gelast, die een pijnlijken indruk moesten maken op allen, die zich heimelijk met een tegenovergestelden uitslag hadden geveid. Truguet mocht zich, als Franschman, over den loop der zaken verblijden. Hij vond het echter staatkundig om te midden van het feestgedruisch iets te doen, tot stilling van het billijk misnoegen der werklieden, die nadat in Augustus weer sommige hunner bedankt waren, wegens de uitputting der kas, drie volle maanden te vorderen hadden. Aangezien de ontvanger der marine weigerde, zonder nadere machtiging, hem de benooidige gelden uit te keeren, besloot de Zeeprefect eene som van 100.000 francs, tot een ander einde bestemd, voorloopig maar onder het werkvolk te verdeelen, waardoor ieder zoo wat de helft kreeg van het achterstallige loon. Bovendien legde hij, om het feest op de werf te gedenken, de kiel van twee lineschepen, de *Polyphème* en de *Audacieux*, welker bouw vroeger gelast, doch tot nader verschoven was. Verhuell zorgde er voor, dat men op het eskader van de laatst ingekomen tijdingen niet onkundig bleef en hierover op officiële wijze zijne vreugde aan den dag legde. Hij zelf was opgetogen over het bezetten van Moskou, waardoor 's Keizers legerbenden zich onsterfelijk hadden gemaakt, en waaruit der feestvierende menigte kon blijken, zooals hij den 2^{den} October aan den Hertog van Plaisance schreef, *„hoe God zelf al de ondernemingen van haren grootmoedigen soeverein zichtbaar zegende.”* Doch welk een ommekeer, toen zich bijna ohmiddellijk daarop de mare verbreidde, dat Moskou in brand stond en door het leger was ontruimd! Te Parijs liep zelfs, tot niet geringe ontsteltenis van sommige beambten, het gerucht van 's Keizers dood. Dit bleek spoedig maar een loos alarm geweest te zijn, doch andere slechte tijdingen werden langzamerhand bevestigd, schoon het gouvernement de werkelijk geleden nederlaag nog een tijdlang poogde te verbloemen.

Ten gevolge der onrustbarende berichten door hem ontvangen, gelastte de Minister Decrès den 19^{den} November aan Truguet, dat al de infanterie, die zich te Texel nog aan boord der schepen bevond, tegen het einde dier maand voor het Departement van Oorlog beschikbaar moest wezen. Omstreeks denzelfden tijd beval Truguet de schepen, die in October nog al door storm geleden hadden, ter verhoeding van meerkosten binnen de haven te brengen, welker voortreffelijkheid Verhuell den 28sten November in een schrijven aan den Hertog van Plaisance weder prees, onder bijvoeging, dat er thans bij de nieuwe stad aanhoudend druk werd gewerkt. De belangen des Keizers werden, tijdens zijne afwezigheid, door zijne ambtenaren behartigd; doch het hoofdbestuur te Parijs verlangde dienaangaande naar waarheid te worden ingelicht.

Zoo schreef de Minister Decrès den 11^{den} December 1812 onder een brief aan Truguet eigenhandig:

„Vous me parlés dans un autre mémoire de beaucoup de choses! mais notamment de 3 superbes équipages de haut bord, fournis par La Hollande à l'escadre de l'Escaut. Ces superbes équipages, les avés vous vu? Ils le deviendront sans doute, mais ils ne le sont pas encore. Ce n'est pas dans votre correspondance avec moi qu'il faut exagérer, il faut dire tout simplement les choses comme elles sont.”

Hoe bereid de Minister was de billijkheid te betrachten, blijkt uit hetgeen hij bepaalde met betrekking tot de leerlingen der Kweekschool. Evenals ten vorigen jare werd den jongelieden, die op de *Irene* gevaren hadden, toegestaan ook nog dezen winter in het gebouw der Kweekschool te Amsterdam door te brengen. Eerst in den volgenden zomer, na het verkoopen van de *Irene*, die vooraf met de *Grashopper* van naam had gewisseld, moesten de laatste kweekelingen der school zich naar Antwerpen en Texel begeven. De opgeheven Kweekschool was dus nog niet ontruimd, toen een flauw uitzicht op betere tijden begon te dagen.

Eindelijk toch moest de regeering, die nu al weken lang had bewimpeld wat in de vlakten van Rusland was gebeurd, voor de waarheid uitkomen. Men vernam haar uit de nieuwspapieren van den 22sten December, vier dagen nadat de Keizer, tot geruststelling der zijnen, in goeden welstand Parijs had bereikt. Hij was voornemens de geleden verliezen te herstellen en vond de gediensstige autoriteiten overbereid hem de benoodigde middelen te verschaffen. Zijne marine geraakte voorloopig op den achtergrond, hoewel hij zijne plannen voor de toekomst niet veranderde. Op dit tijdstip kon een gedeelte van het personeel elders van dienst zijn, waarom hij den last tot het debarqueeren van troepen, bij voorraad aan Verhuell gegeven, nog uitdrukkelijk herhaalde en uitbreidde.

Ter besparing van kosten moest, zooals de Minister Decrès den 21sten December aan Truguet schreef, van de vier linesschepen en de zes fregatten, die te Amsterdam en te Rotterdam op stapel stonden, in den loop van 1813 alleen de *Piet Hein* (74) worden afgewerkt. Alvorens zijne plannen tegen Engeland door te zetten, wilde Napoleon het geschokte vertrouwen in zijne persoonlijkheid herstellen en door middel van nieuwe lichten zijn wankelend gezag op het vasteland tegen een klimmend getal vijanden handhaven. Hiertoe moesten in Februari 1813 zelfs vier van de negen linesschepen onder Verhuell worden ontwapend. De equipages daardoor beschikbaar geworden moesten oprukken. Verhuell gaf in overweging de zeelieden van 35 jaren en daarboven uit te zonderen en wees er op, hoe zich bij eene equipage niet minder dan 152 personen bevonden, welke dien leeftijd bereikt hadden en hoe onder dit getal zelfs 77 huisvaders van meer dan 40 jaren waren. Hij grondde zijn voorstel, hetwelk terstond de goedkeuring van Truguet wegdroeg vooral hierop, dat men toch vermoedelijk voor den krijgsdienst aan dergelijke menschen weinig zou hebben, hetgeen de Keizer van de Hollandsche zeelieden in het algemeen vond, zeggende dat zij maar water in hun beenen hadden.

Na het vertrek van sommige equipages van Den Helder, moesten de overblijvenden gereorganiseerd worden tot kleinere „*equipages de haut bord*” van 699 man, verdeeld in vijf compagniën. Van de schepen behoefde Truguet slechts vier fregatten, en wel de naar Fransch model gebouwde, ten spoedigste gereed en ten volle zeilklaar te doen maken.

Op dit oogenblik was de Zeeprefect zeer verlegen om geld en beducht, dat het lang uitblijven der verdiende gelden de bestaande ontevredenheid zou verhoogen. Met den laatsten Januari hadden de werklieden te Amsterdam twee, die te Enkhuizen, Medemblik en Nieuwediep drie

maanden te vorderen. Nu zich naar aanleiding der pas bevolen lichten sporen van onwil vertoonden, betaalde hij om de rust ten minste onder het werkvolk te bewaren eene maand, met belofte van eerlang meer te zullen doen. Hij erkende het bestaan van vele grieven en zocht deze, waar dit kon, uit den weg te ruimen.

In plaats van aanhoudend te klagen over de stemming der Hollanders, was hij er veeleer op uit, den Minister te wijzen op hetgeen voor het tegendeel scheen te pleiten. Nog den 21sten Januari 1813 had hij met zekeren ophef vermeld, hoe de genomen visschersschuit *Vader Adam* door een man en een jongen heroverd en met vijf Engelschen in de Maas opgebracht was. Maar de Minister Decrès en andere Fransche autoriteiten maakten zich blijkbaar ongerust over de stemming, die in de Hollandsche departementen heerschte, en niet zonder reden, toen veler hoop door de eerste toerusting des Keizers merklijk verflauwd, in het voorjaar weer nieuw voedsel kreeg.

Eer Napoleon oprukte, drongen de Russen, gesteund door den in Duitschland ontwaakten volksgeest, dieper in Europa. Zij verdreven den 18^{den} Maart 1813 de Franschen uit Hamburg, die overhaast terugtrokken, na de meeste flottieljevaartuigen vernield te hebben. De Schout-bij-nacht L'Hermite week naar Delfzijl om er den loop der gebeurtenissen af te wachten, die in Holland, nu het uur der bevrijding scheen te naderen, met niet minder belangstelling werd tegemoet gezien.

Verhuell achtte den toestand zoo bedenkelijk, dat hij buitengewone maatregelen tot handhaving der rust in Holland en met name te Amsterdam noodig oordeelde, waarom hij de geruststellende verzekering ontving, dat het bestuur vooralsnog over toereikende middelen kon beschikken. De Keizer zelf poogde eene uitbarsting te verhoeden en de personen, die haar konden uitlokken of verhinderen, al naar dat zij hem wel of kwalijk gezind waren, door nieuwe gunstbewijzen aan zich te binden, of door vrees te beteugelen. Nadat hij bevolen had de Oranjegezinden, bij de organisatie der Nationale garde, ongemerkt wat te verwijderen, greep hij het denkbeeld tot de oprichting eener Garde d'honneur aan, om gegoede en invloedrijke familiën in toom te houden, waarvan de jongere leden meer als gijzelaars, dan als eerewacht werden weggevoerd. Daarentegen benoemde hij Verhuell tot Groot-officier van het rijk en tot Inspecteur-Generaal van de noordelijke kusten. Deze waakte als zoodanig voor het behoud der rust, en wel in het bijzonder op zijn eskader, toen de nieuwe lichten in April te Alphen, Leiden, Zaandam en elders volksbewegingen verwekten, die gewapenderhand beteugeld werden, doch tevens aanduidden, wat den Franschen te wachten stond, zoodra hunne middelen te kort schoten.

Verhuell, altijd ijverig in de weer, waar 's Keizers gezag werd bedreigd, verbood op zijn eskader zelfs een tijdlang elke gemeenschap met den wal, opdat het spreken over de elders plaats hebbende opschuddingen den geest der bemanning niet zou bederven. Voorzover zijne thans beperkte hulpmiddelen dit veroorloofden, was hij bereid tot het bewaren of herstellen der orde op andere plaatsen mede te werken en den Schout-bij-nacht L'Hermite versterking te verschaffen, zoodra de gelegenheid zich aanbood het verloren punt weder te bezetten.

Deze kon men weldra tegemoet zien, toen de nieuwspapieren weder begonnen te spreken van voordeelen door het inmiddels opgerukte Fransche leger behaald. Alle tijdingen moesten echter met de grootste omzichtigheid worden publiek gemaakt. Napoleon verweet den Hertog van Plaisance, diens onbetamelijk gedrag, toen hij in het dagblad van Amsterdam een uittreksel zijner brieven vond, er kort en goed bij voegende: *„dit zal mij tot regel strekken, u voortaan niet meer te schrijven.”*

Daags tevoren, den 2^{den} Mei, had de Keizer bij Lutzen gezegevierd, den 21sten derzelfde maand behaalde hij eene nieuwe overwinning bij Bautzen, waarvan de teleurgestelde menigte, die zich

met eene andere uitkomst gevleid had, de officiële aankondiging las, terwijl zij de vastgestelde vreugdeblijken zag en de saluutschoten hoorde. Zelfs was de Generaal Davoust weder noordwaarts getrokken en den 31sten Mei Hamburg binnengerukt, waar L'Hermite aanstonds terugkeerde, versterkt met Nederlandsche kanonneerbooten, die later door andere gevolgd werden.

Hamburg en Lubeck moesten zwaar boeten voor den afkeer van het Fransche gezag, dien zij aan den dag gelegd hadden. Tot de aan beide steden opgelegde straf behoorde, volgens decreet van 16 Juni, ook de uitlevering eener verbazende hoeveelheid materialen voor het bouwen en uitrusten van schepen. Den 3^{den} Augustus had L'Hermite daarvan zooveel bijeen, dat hij vooreerst om de tien of twaalf dagen wel omstreeks vijftien schepen van 25 tot 30 last zou noodig hebben om alles naar Holland en Antwerpen te brengen. Die verzendingen namen weldra een aanvang en duurden geruimen tijd; want in September schreef hij uitdrukkelijk van scheepsladingen teer, hennep, koper en ijzer, tegen het laatst van October weer van 378 masten, die onderweg waren. Eer men den buit in veiligheid had, was in den loop der krijgsgeschiedenissen een gewichtig keerpunt gekomen. Na de gemelde voordeelen had de Keizer een wapenstilstand gesloten en onderhandelingen te Praag aangeknoopt, die tot den 11^{den} Augustus duurden en vruchteloos afliepen. Sedert verklaarde ook Oostenrijk zich tegen hem, waarvan de gevolgen zich spoedig openbaarden. Een vluchtige blik op hetgeen inmiddels bij de marine was voorgevallen moet voorafgaan.

Twee zaken moesten in den zomer van 1813 behartigd worden, namelijk de voortzetting der werken aan het Nieuwediep en de uitrusting van vier fregatten. Aan de eerste werd onverpoosd gearbeid, hoewel Verhuell bij herhaling wees op de gevaren, die uit de voortdurende tegenwoordigheid der Spaansche krijgsgeschiedenissen konden voortspruiten, vooral nu er geene voldoende krijgsmacht was om hen streng te bewaken. De genomen voorzorgen schijnen echter ten volle aan het oogmerk beantwoord te hebben, daar het volk ten einde toe rustig bleef. Wat de werken zelve betrof, gelastte de Keizer nog het bomvrij maken der magazijnen, en berichtte Verhuell, die in alles wat onder zijn commandement voorviel een levendig belang stelde, voor het einde van Juli aan den Hertog van Plaisance, dat alle verdedigingsmiddelen bijna geheel voltooid waren. Intusschen had hij ook zijn oog laten gaan over de fregatten, die ter reede van Texel zeilklaar gemaakt werden.

Napoleon had bevolen, dat tegen het najaar een twintigtal fregatten, onder welke de vier ter reede van Texel uitgerust, moesten gaan kruisen. Hij zag wel in, dat binnen een jaar tijde de helft daarvan in 's vijands handen zou vallen, doch wilde zich hierdoor niet laten weerhouden. Dientengevolge was de gansche zomer besteed aan het uitrusten van de *Meuse* en de *IJssel*, die reeds in het Nieuwediep lagen, en van de *Wezer* en de *Trave*, die er tegen het einde van Mei waren gekomen. Zondag den 26sten September, terwijl de beide laatsten zeilklaar waren, alleen wachtende op goeden wind, klonken nogmaals de lofliederen en de saluutschoten ter eere van de overwinningen door den Keizer op zijn toenemend aantal vijanden behaald.

Onder den nagalm van dit feestgedruisch, het laatste dat zich door geheel Nederland ter eere van Napoleon liet hooren, vertrokken de Kapiteins Cantzlaar en van Maren met de genoemde fregatten, die beiden, na eerst door storm geleden te hebben, omstreeks drie weken later den Engelschen in handen vielen. Toen begon zich echter in de Hollandsche departementen te verwezenlijken, wat de Fransche ambtenaren sedert het vertrek dier fregatten meer en meer hadden geducht. Zij wisten dat de bevolking hun kwalijk gezind was, en velen hunner schenen het er nochtans op toe te leggen haar nog meer te verbitteren. Zelfs in deze dagen achtte Truguet, die menigmaal voor de visschers in de bres was gesprongen, het noodig er den

Minister Decrès uitdrukkelijk op te wijzen, hoe de Fransche douanen niets onbeproefd lieten om hen te kwellen. En dit terwijl het gouvernement zich op den gevreesden omkeer voorbereidde, waartoe het zich intijds ook van enkele zeeofficieren wilde verzekeren.

De Schout-bij-nacht Buyskes, die na zijne terugkomst uit Oost-Indië, tot herstel van gezondheid, te Enkhuizen bij zijne familie had gewoond, kreeg eensklaps bevel zich naar Toulon te begeven. Hij kwam evenwel niet verder dan Parijs, waar hij, zoowel als de Schout-bij-nacht Ruysch, die insgelijks ontboden was, maanden lang moest vertoeven. Onderwijl kwam bericht van de nederlaag, welke de Franschen van den 16^{den} tot den 18^{den} October 1813 bij Leipzig hadden geleden.

Drie dagen later schreef Napoleon, de gevolgen van zijn verlies niet bevroedende, ofwel om deze zoo lang doenlijk te ontveinzen, dat zijne fregatten moesten uitzeylen alsof er niets gebeurd ware, den Minister van Marine tevens vragende welke hulpmiddelen eene verdere ontwapening der schepen zou kunnen opleveren. Dit moest echter niet worden toegepast op de *Meuse* en de *IJssel*, welke ter reede van Texel zeilklaar lagen. Verhuell had er alles voorbereid en zelfs de *Irene*, vroeger de *Grashopper*, met de *Génie* naar buiten gezonden, om een paar kleine Engelsche schepen te verjagen, die blijkbaar de bewegingen der genoemde fregatten poogden te bespieden, toen hij in het laatst van October den geheimen last ontving de fregatten tot nader order binnen te houden.

Het wankelend gezag des Keizers was niet door het uitzenden van een paar bodems te schragen, welker personeel op betere wijze kon worden aangewend, nadat de loopende geruchten van het oorlogstooneel, in de eerste dagen van November tot zekerheid geworden, de sedert lang heerschende stemming in de Hollandsche departementen tot eene bedenkelijke hoogte hadden aangewakkerd. Met onverholen blijdschap vernam de menigte niet alleen de nederlaag van haren verdrukker, maar ook de nadering van de verbondenen, die zijne kracht in Duitschland hadden gebroken. Zij maakte zich gereed de handen uit te steken tot eigen bevrijding, toen de Keizer het bevel uitvaardigde alle binnenwateren met kanonneerbooten te dekken, terwijl Verhuell in overleg met den Generaal Molitor moest handelen. De meeste Fransche autoriteiten, bevreesd voor den ontwakenden volksgeest, nu zij niet langer de middelen bezaten om dien met geweld te smoren, maakten zich gereed tot een overhaast vertrek. De Generaal Molitor kon nauwelijks de laatste bevelen van den Keizer hebben ontvangen, of hij week den 14^{den} November van Amsterdam naar Utrecht.

Geen wonder, dat zij, die niet geschroomd hadden bij wijlen hun misnoegen te uiten, terwijl de autoriteit dit met nadruk kon straffen, thans in beweging geraakten. Daags na het vertrek der Franschen werden te Amsterdam de keizerlijke wapenborden vernield, de wachthuizen der gehate douanen in brand gestoken. Hier en elders drong de voortvarende menigte, aangespoord door het bericht, dat zich in de noordelijke gewesten der oude republiek reeds troepen der zegevierende bondgenooten bevonden, op onverwijld handelen aan. Zij tooide zich met de van ouds geliefde oranjekleur en sprak zodoende ten duidelijkste uit, wat zij eigenlijk verlangde. Doch velen harer natuurlijke leiders, mannen van invloed en aanzien, scheen de schrik voor den Franschen adelaar dermate om het hart geslagen, dat zij niet dan schoorvoetend aan de volksstem gehoor gaven.

Gelukkig voor de eer en de toekomst van Nederland waren niet allen even schroomvallig. Aan het hoofd dergenen, die ten behoeve der volkszaak iets, ja veel durfden wagen, staan ongetwijfeld zij, die reeds den 17^{den} November te 's Gravenhage in den naam des Prinsen van Oranje optraden. Noch hunne bedrijven, noch die hunner latere medestanders, noch de voornaamste voorvallen der Novemberomwenteling in het algemeen kunnen hier echter

vermeld worden. Slechts enkele bijzonderheden, die op de houding van het personeel en de werkzaamheid der marine betrekking hebben, kunnen worden aangestipt.

Te Rotterdam onderscheidde zich de jeugdige Ampt, een jongere broeder van den Commissaris van politie te 's Gravenhage. Hij commandeerde, als Adspirant de marine, eene kanonneerbrik op de Maas en begaf zich den 18^{den} November naar 's Gravenhage, waar hij in last kreeg met hulp van eenige welgezinden de werf te Rotterdam te bezetten. Dit volbracht hij den 22sten onder medewerking der intusschen aangekomen vrijwilligers van den Generaal Sweers de Landas. Hij rustte vervolgens een paar kanonneerbooten uit, die op de Maas tegenover Dordrecht dienst deden, hetgeen hem evenwel zeer euvel werd geduid door den Vice-Admiraal Kikkert, die nog in verstandhouding was met de autoriteiten te Antwerpen en zich na eenige aarzeling eerst den 26sten November voor den Prins van Oranje verklaarde. Hij gaf hiervan kennis in eene proclamatie, die na de voorafgegane weifeling rijkelijk hoogdravend is. Zijne houding oefende echter onmiskenbaar een gunstigen invloed op vele plaatsen, die te water gemeenschap met Rotterdam hadden.

Tot een bewijs hoever dit ging moge strekken, dat de Vice-Admiraal op denzelfden dag, waarop hij zich onder de Hollandsche banier schaarde, den heer W. M. Obreen, die sedert het begin des jaars door het Fransche bestuur te Dordrecht geplaatst was, op doodstraf beval zijne betrekking bij de Hollandsche marine te blijven waarnemen.

Zoodra de regenten te Amsterdam, aangespoord door afgevaardigden van het Voorloopig Bestuur en niet minder door de verschijning der eerste kozakken, den 24sten November eene besliste keuze hadden gedaan, waren ook de Generaal Kraijenhoff en de Schout-bij-nacht Verdooren toegetreden. De eerste werd tot Gouverneur der stad aangesteld, de tweede met het bevel der zeemacht belast. Twee Commissarissen namen de werf in bezit en het personeel in den eed. Daar vele matrozen gedurende de laatste dagen waren verlopen, begon terstond eene nieuwe werving, die in de behoefte voorzag. Na het vertrek van alle hooge autoriteiten, was Truguet, die zich ten opzichte der bevolking niets te verwijten had, op zijn post gebleven. Hij werd na den intocht der kozakken wel eene wijle van zijne vrijheid beroofd, doch met versooning behandeld en kreeg den 28sten November de noodige paspoorten voor zich zelve, zijn secretaris en twee knechts. Zij behelsden een verzoek aan de Provisioneele Regeering van Rotterdam, den gewezen Zeeprefect ongehinderd te laten vertrekken, na alvorens middelen beraamd te hebben om de uitwisseling van genoemden heer met de zijnen tegen de medegevoerde gijzelaars van Utrecht te verzekeren. Hier schulde eenig voorbehoud onder, waarvan Truguet 's anderen daags de gevolgen ondervond; want toen hij, na een goed onthaal bij den Vice-Admiraal Kikkert genoten te hebben, gereed stond de Maas te passeeren, werd hij met rijtuig en bagage door een detachement kozakken gearresteerd en naar Den Haag gevoerd. Hij leefde er niet als gevangene, maar als gijzelaar, onder de hoede van den Prins van Oranje tot den tijd zijner uitwisseling, die eerst na den afstand van Napoleon plaats had.

Verhuell, tijdens de omwenteling in Holland nog steeds aan Den Helder, verklaarde op eene tot hem gerichte uitnoodiging van het nieuwe bestuur, in dit land geen ander bestuur te kennen, dan dat, hetwelk door Zijne Majesteit den Keizer en Koning gevestigd was. Weken, ja maanden lang hield hij dezelfde bewering vol, hetgeen zekere stoornis verwekte, doch de nationale beweging niet stuitte, die haar middelpunt vond in den Prins van Oranje.

Deze, met het Engelsche lineschip de *Warrior* de kusten genaderd, betrad den 30sten November te Scheveningen den voorouderlijken grond. Zoowel te 's Gravenhage, als een dag later te Amsterdam, werd hij met geestdrift verwelkomd. De band tusschen Nederland en Oranje, voor achttien jaren onder vreemden invloed vaneengereten, werd van weerszijden met de grootste

hartelijkheid vernieuwd. De staatsorkaan, die over beider hoofden was losgebroken, had den staatkundigen dampkring gezuiverd. Ter vermindering van al wat de vroegere partijschap kon oprakelen, werd de stadhoudelijke waardigheid niet hersteld, maar de Prins van Oranje te Amsterdam, onder het gejubel des volks, als Souverein Vorst van Nederland uitgeroepen. Zonder eenig voorbehoud, stelde de natie hare toekomst in zijne handen. De Prins echter, in de school der ervaring gerijpt en door verstandige raadslieden voorgelicht, nam de hem opgedragen macht slechts aan onder voorwaarde, dat eene grondwet de betrekking tusschen hem en zijn volk zou regelen. Zodoende opende hij voor Nederland een nieuw uitzicht. Het zou onder de onafhankelijke staten van Europa zijn rang hernemen, als eene constitutioneele monarchie.

HOOFDSTUK XVI.

Ontruiming van het grondgebied. — Nederland met België tot een koninkrijk vereenigd. — Eerste maatregelen betreffende het personeel en het materieel der zeemacht. — Schepen en eskaders naar de Middellandsche Zee en de koloniën. — Bombardement van Algiers.

Dankbaar ziet de Nederlander terug op den uitslag der gedenkwaardige Novemberdagen van 1813, waarin zijn voorgeslacht de nationale onafhankelijkheid herwon. Sommigen hadden gearzeld; velen, die maar noode het gehate juk torschten, hadden gehandeld; nagenoeg allen, bemoedigd door den loop der gebeurtenissen, hadden zich ten slotte als een eenig man om den Prins van Oranje geschaard. De slagen, den tot hertoe zoo machtigen beheerscher van het westen toegebracht, schenen de verdrukke natiën eene duurzame verlossing te voorspellen. Nederland juichte hierover; doch het smaakte geene onvermengde blijdschap, zoolang niet het grondgebied ten volle ontruimd en de kracht des geweldenaars voorgoed gebroken was.

Napoleon achtte zijn toestand in het begin van December 1813 geenszins hopeloos en vleide zich, met behulp der hier aanwezige vaartuigen, nog iets tot behoud van Zeeland te kunnen doen. Daarom gaf hij, zoowel aan den Minister Decrès, als aan den Hertog van Plaisance, dien hij tot Gouverneur van Antwerpen had benoemd, zijne ontevredenheid te kennen over het verlaten van Hellevoetsluis door eene aldaar liggende flottielje. Doch met de geringe middelen, welke de Franschen nog in deze streken bezaten, was de volksbeweging niet te stuiten, die waar dit noodig bleek te zijn steun ontving aan de landzijde van de troepen der bondgenooten en langs de geheele uitgestrektheid der kust van de Engelsche schepen, die in de Noordzee kruisten.

Zoo kregen de bewoners van Zierikzee den 7^{den} December op hun verzoek eenige hulp van de *Horatio* en de *Amphion*, waarna geheel Schouwen zonder bloedstorting voor de gemeene zaak werd gewonnen. Toen de Engelschen tien dagen later op Zuid-Beveland aan wal stapten, klonk het „*Oranje boven!*” hun tegemoet. Andere plaatsen volgden, zoodat de Franschen weldra alleen sommige vestingen overhielden, die zij in den winter en het voorjaar van 1814 goed- of kwaadschiks ontruimden. Verhuell nog altijd aan Den Helder was de eenige, die volstandig weigerde zich over te geven of de nationale regeering te erkennen, schoon de meeste Hollandsche officieren en matrozen hem verlieten.

Na een brief van den Schout-bij-nacht Verdooren, den 28sten November 1813 met een jacht onder prinsenvlag bezorgd, te hebben geweigerd, sloeg de Admiraal ook een aanzoek van den Prins zelve af, den 2^{den} December rechtstreeks tot hem gericht. Hij trok zich met de Fransche bezetting terug in het fort La Salie, waar hij maatregelen nam, zoowel tot verdediging als tot vernieling der weinig of niet bemande schepen in het Nieuwediep. De Spaansche gevangenen, die hem geen vertrouwen inboezemden, liet hij weggaan. Alle nadere voorstellen van het bestuur en eene herhaalde opeiseling van den Prins van Oranje wees hij van de hand.

Deze getrouwheid aan 's Keizers zaak ware den Admiraal stellig minder euvel geduid, indien hij tevoren, niet gebonden door een eed, minder bereid ware geweest den vreemdeling te believen. Nu volhardde hij tot het uiterste, zonder te weten of het den Keizer zou baten; want hij bleef geruimen tijd verstoken van alle berichten, nopens de gebeurtenissen in Frankrijk. Uit dien hoofde ondernam zijn adjudant Rijk, destijds een jong Luitenant, later Minister van Marine, door slechts twee man vergezeld een zeer gevaarvollen tocht. Den 13^{den} Februari 1814 ging hij met eene vischschuit onderzeil naar de Fransche kust, van waar hij eerst den 25sten Maart terugkeerde, medebrennende een last voor den Admiraal om het nog zes weken vol te houden. Dientengevolge sloeg deze alle nadere voorstellen af en liet hij zelfs de witte vlag der Bourbons hijschen, nadat hem den 20sten April een officieel bericht van den afstand des Keizers was geworden.

Den 22sten April bezocht de Generaal de Jonge den Admiraal in het fort; drie dagen later verscheen hier ook de Brigadier Wolterbeek, wien de overneming van het eskader reeds maanden geleden was opgedragen. Zelfs de nu aangeknoopte onderhandelingen gingen alles behalve vlot van de hand. Verhuell eischte namelijk, zooals Wolterbeek den 26sten April aan den Secretaris van Staat schreef, om de Franschen buitenom te kunnen vervoeren, een paar fregatten, die hem niet werden toegestaan, terwijl hem bij de hierop gevolgde onderhandelingen met Wolterbeek en Kolonel Mac Leod zoo ter loops onder het oog werd gebracht, hoe de commandant van Vlissingen, een geboren Franschman, na de erkenning van Lodewijk XVIII in geheel Walcheren het dragen van oranje had toegelaten en hoe daarentegen hij, een geboren Nederlander, zoowel het dragen van oranje als het planten der Nederlandsche vlag had verhinderd.

Weldra maakte een formeele last van het Fransche bewind, door een hoofdofficier uit Parijs gebracht, aan de onderhandeling een einde, waarop Verhuell den 4^{den} Mei alle door hem aan den Helder bezette punten overgaf.

Wolterbeek vond op de gezamenlijke schepen, met inbegrip van alle commandanten en officieren, slechts nagenoeg 150 man, onder welke vijftig afkomstig van de Inscriptie. Hij liet terstond de Nederlandsche vlag hijschen en met 21 schoten salueeren. Het Fransche garnizoen vertrok over land. Verhuell stak den 9^{den} Mei met de hem toegestane brik *Le Génie* in zee, vergezeld door zijne adjudanten Francke en van Son. De Luitenant Rijk bleef achter en ging naar Amsterdam, om zich bij den Directeur en commandant Verdooren aan te melden.

Aan het Nieuwediep heerschte eene schromelijke verwarring, eer de goederen aan boord der schepen behoorlijk overgenomen en geborgen waren. Wolterbeek, bitter klagende over den schadelijken invloed van allerlei vreemdelingen, die zich in hutten bij de slechts ten deele voltooiden werken ophielden, lokte eene publicatie van het gemeentebestuur aan den Helder uit, waarbij alle schuldigen opgewekt werden tot vrijwillige teruggave van het ontvreemde, dat evenwel ten slotte minder bedroeg dan aanvankelijk was begroot.

Ongerekend een aantal kleine vaartuigen, bestond het eskader in het Nieuwediep op het tijdstip der overgave uit de *Prins* (80) onder Kapitein Musquetier, die niet aan boord was, de *Zoutman*

(80) onder Kapitein Rysterborch, de *de Ruyter* (80) onder Kapitein Hora Siccama, de *Evertsen* (80) onder Kapitein Ziervogel, de *Doggersbank* (64) onder Kapitein Frederiks, de *Amsterdam* (80), de *Braband* (76), de *Joan de Witt* (64) en de *Rotterdam* (64), welke vier, evenals de fregatten *Aurora* (44) en *Maria Reijgersbergen* ongewapend waren. Bovendien lagen er de fregatten *La Meuse* (44) en *L' Yssel* (44), welke Fransche bevelhebbers Croquet des Hauteurs en Rejout zich in het fort La Salie bevonden, de *Venus* (20), waarover de Luitenant Bronovo wegens de ziekte van den Kapitein-Luitenant Cambier het bevel voerde, en de *Irene* (20), onder den Kapitein-Luitenant Coertzen. Deze negen lineschepen en vier fregatten vormden met andere den grondslag voor de marine van den pas herboren staat. Tot recht verstand van het daarmede verrichte, is een vluchtige blik op de staatkundige voorvallen der eerste maanden onmisbaar.

Den 29sten Maart 1814, dus nog voor de overgaaf van den Helder, was te Amsterdam de beloofde grondwet door eene vergadering van notabelen met groote meerderheid, doch in de eerste opwelling der blijdschap tamelijk lichtvaardig aangenomen. Twee dagen later hielden de bondgenooten hun intocht te Parijs, waar de Bourbons hersteld werden. Napoleon, die afstand gedaan had van zijn gezag, ging den 24sten April te Frejus onder zeil, met het Engelsche fregat *Undaunted*, en bereikte Elba, dat hem met behoud van den Keizerstitel tot verblijfplaats was aangewezen. Lodewijk XVIII besteeg, als Koning, den Franschen troon en sloot den 30sten Mei met den Keizer van Oostenrijk en diens bondgenooten den vrede te Parijs. Overeenkomstig eene vroeger gedane belofte, werd den Prins van Oranje, bij art. 6, eene vergrooting van grondgebied toegezegd, met aanduiding der hiertoe bestemde streken in het 3de geheime artikel. Bij een protocol van 21 Juni spraken de verbonden mogendheden haar voornemen uit, om volgens het recht des oorlogs over België te beschikken, tevens eenige voorwaarden stellende, waarop de Prins van Oranje voorloopig iemand van zijnentwege met het bestuur der Belgische provinciën zou kunnen belasten, welke de genoemde vorst den 21sten Juli aannam.

Doch terwijl een Congres, te Weenen bijeengeroepen om de kaart van Europa definitief te regelen, nog beraadslaagde, weerklonk eensklaps de mare, dat Napoleon den 1sten Maart 1815 te Cannes geland was en in Frankrijk steun vond. Onder den indruk hiervan nam de Souvereine Vorst, wiens voorafgegane onderhandelingen met de mogendheden een geheim bleven, den 16^{den} Maart den koningstitel aan, bij dezelfde proclamatie kenbaar makende, dat de vereeniging met België eene wijziging der grondwet ten gevolge zou hebben. Hij verbond zich met de andere mogendheden tot verijdeling der plannen van Napoleon, wiens gesternte den 18^{den} Juli 1815 op de vlakte van Waterloo voor goed onderging. Vruchteloos trachtte de andermaal vernederde Keizer naar Amerika te ontwijken. Met de *Bellerophon* werd hij naar Plymouth, en in Augustus van daar met de *Northumberland* naar St. Helena gevoerd, waar de Engelschen hem tot zijn dood in 1821 zorgvuldig bewaakten.

Koning Willem I, van wiens gebied de grenzen te Weenen nauwkeurig waren afgebakend, had tot den verkregen uitslag krachtig medegewerkt, evenals zijn oudste zoon, wien hij na het aanvaarden der koninklijke waardigheid den titel van Prins van Oranje had opgedragen, om een naam te behouden, waaraan zoowel voor zijn geslacht, als voor Nederland in het algemeen zulke dierbare herinneringen verbonden waren. Quatrebras en Waterloo bezegelden 's Konings besluit. Minder gelukkig was dat met betrekking tot de wijziging der grondwet. De Staten-Generaal der noordelijke gewesten, in dubbelen getale bijeengeroepen, keurden het aangeboden ontwerp nagenoeg eenparig goed; maar de meerderheid der Belgische notabelen was er tegen. Verrast en teleurgesteld door dezen uitslag, besloot de Koning, meer vernuftig dan staatkundig, de stemmen van het noorden en het zuiden bijeen te voegen en op grond eene

aldus verkregen meerderheid, de grondwet den 24sten Augustus 1815 als aangenomen te proclameeren.

Dit was een misslag, vooral dewijl er groote voorzichtigheid werd vereischt om de klove, door langdurige scheiding tusschen de noordelijke en de zuidelijke gewesten ontstaan, langzamerhand te dempen. Maar juist deze misslag, geheel ter goeder trouw begaan, verleent ons een blik in het karakter van den man, die als Souverein Vorst reeds veel oppermachtig had geregeld en daarna, volgens de grondwetten van 1814 en 1815, ten minste over het krijgswezen, eene nagenoeg onbeperkte macht behield.

Koning Willem I, wiens persoonlijkheid bij eene geschiedkundige beschouwing van zijn tijd volstrekt niet buiten rekening mag blijven, was een vrijzinnig man, doch van den ouden stempel. Doordrongen van de plichten, die als landsvader op hem rustten, beoogde hij stellig het welzijn van het algemeen en van elk onderdeel, op zijn verheven standpunt echter tevens aanwijzende, wat ieder zich ten doel moest stellen en door welke middelen dit moest worden bereikt. In deze miskenning van anderer gevoelen, die zich bij de proclamatie van de aanneming der grondwet van 1815 en bij menige latere gelegenheid uitte, lag de kiem der onaangenaamheden, welke den levensavond van den aanvankelijk schier aangebeden vorst zouden verdonkeren.

Bij de organisatie der zeemacht, had de Souvereine Vorst geraadpleegd met Mr. J. C. van der Hoop, den gewezen Fiskaal der Admiraliteit van Amsterdam, die sedert 1795 ambteloos had geleefd en nu eerst als Secretaris van Staat, daarna als Minister van Marine optrad. Zijne gehechtheid aan het oude, welke de Koning met betrekking tot de zeemacht eenigermate deelde, schemerde overal door, en wel voornamelijk in den kostbaren voet, waarop alles werd ingericht. Dit geldt echter minder het personeel, waarover nu in de eerste plaats.

Reeds voor de komst van den Prins van Oranje in November 1813, hadden vele zeeofficieren hunne diensten aangeboden. Het Voorloopig Bestuur had die aanvaard en den Kapitein ter zee May, zelfs nog voor diens vertrek naar de Engelsche vloot, tot Schout-bij-nacht bevorderd. Sedert had de Souvereine Vorst zeeofficieren benoemd en velen de bevoegdheid om den lande te dienen teruggegeven. Nadat een onderzoek naar het gedrag der Kapiteins ter zee Cantzlaar en van Maren, op zijn verlangen gestaakt en als afgedaan beschouwd was, vernietigde hij bij diverse besluiten een aantal vonnissen in de laatste jaren bij verschillende gelegenheden tegen zeeofficieren geveld, eer hij de onderlinge verhouding den 5^{den} Juli 1814 nader regelde.

Over de zonderlinge samenstelling van dit eerste corps was men het vrijwel eens. Het bestond toch uit keizerlijke officieren, die zich aangemeld hadden, uit vele gewezen officieren, die in 1795 den dienst verlaten hadden, en uit andere, die op verschillende tijden uitgeweken, ontslagen of in 's vijands handen geraakt waren. Op eene gedrukte naamlijst van het vaste corps zeeofficieren, zooals dit zich bevond op den 1sten September 1815 staat Kinsbergen eershalve bovenaan, als Luitenant-Admiraal. Voorts worden genoemd 8 Vice-Admiraals, 8 Schout- bij-nachts, 4 Commandeurs van den breeden wimpel, een rang die weinig jaren later verviel, 41 Kapiteins ter zee, 43 Kapitein-Luitenants, 103 Luitenants der 1ste klasse, 108 Luitenants der 2de klasse, 84 Adelborsten der 1ste klasse en 97 Adelborsten der 2de klasse. Den 6^{den} Februari 1814 was de Kapitein ter zee Cantzlaar gemachtigd tot het oprichten van een bataljon Mariniers, hetwelk de oorsprong werd van het ruim drie jaren later gevormde corps.

Ter opleiding van personeel had de Souvereine Vorst, bij besluit van 22 December 1813, de Kweekschool voor de zeevaart te Amsterdam hersteld, welke inrichting dus, na hetgeen elders dienaangaande is opgemerkt, slechts zeer kort ten volle had stilgestaan. Eerst bij een later besluit van 20 Augustus 1815 werden aan de Genieschool te Delft, die bij besluit van 24 Februari 1814 in het leven was geroepen, de Kapitein-Luitenant ter zee Kreekel, de

hoogbootsman Pietersen en een Lector in de stuurmanskunst geplaatst, opdat ook aan die instelling jongelieden zich voor den zeedienst zouden kunnen bekwamen. Op grond eener kabinetsorde van 31 Mei 1815, bepaalde de Minister van der Hoop, dat Adelborsten voortaan van hun 14de tot hun 16de jaar als 2de klasse aan boord moesten zijn, en dat zij beneden dien leeftijd alleen als buitengewoon adelborst mochten voorkomen. Na twee jaren dienst, kon een Adelborst van de 2de klasse tot de 1ste klasse, en na andermaal twee jaren dienst, tot Luitenant ter zee bevorderd worden, doch altijd eerst na afgelegd examen.

Men staat verlegen bij de menigte besluiten door den Souvereinen Vorst, die in alle takken van bestuur zooveel te regelen vond, alleen met betrekking tot de zeemacht genomen. Hij bepaalde de uniformen, de traktementen en de pensioenen der zeeofficieren, waarop later een uitdrukkelijk verbod van den Minister volgde tot het dragen der uniform aan die officieren, welke verlof hadden gekregen om reizen ter koopvaardij te doen. Volgens een reglement en eene instructie van 15 Mei 1814, mochten de commandanten van 's rijks oorlogsschepen nog een hunner zoons op de rol brengen, zonder meer; moesten zij, bij hunne tehuiskomst, vooral nopens de geschiktheid der adelborsten zeer uitvoerig rapport doen, en wat de handhaving der krijgstucht betrof, zich stiptelijk houden aan den Artikelbrief. Dit was echter maar zeer tijdelijk; want bij besluit van 20 Juli 1814 werd een Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te water vastgesteld, met een reglement van discipline en rechtspleging, welk een en ander den 17^{den} October van kracht zou worden op denzelfden dag, waarop het Hoog Militair Gerechtshof te Utrecht werd geïnstalleerd. De uitgebreidheid der macht, den Souvereinen Vorst verleend, werd inderdaad geëvenaard door de verbazende werkzaamheid, welke hij bij de uitoefening daarvan aan den dag legde.

Tijdens zijn verblijf te Brussel, bepaalde hij den 3^{den} Augustus 1814 de monsterrollen van alle schepen, die hij in tien soorten verdeelde, waarvan de kleinste eene kanonneerboot met 3 stukken en 26 man, en de grootste een schip van 80 stukken en 650 koppen. Vier dagen later verscheen een reglement op de aanwerving en betaling van het zeevolk, vervolgens een besluit van 9 Augustus tot het victualiëeren der schepen van landswege en eene instructie van 13 Augustus voor de Victualiemeesters. Deze ontvingen 600 gld. vast traktement en tot behartiging van 's lands belangen 4 stuivers per dag van den 10^{den} man eener complete equipage, d. i. van elke honderd man 10 maal 4 stuivers, gelijk er uitdrukkelijk bijstond. Zij moesten betalen, wat er aan victualie te kort kwam, en genoten de helft van het bezuinigde. Bovendien kregen zij een halven stuiver daags voor ieder man, tot bekostiging van vuur, licht en kommaliewant. Den 15^{den} Augustus volgde eene instructie voor de Schrijvers, die naar de grootte van het schip van 70 tot 130 gld. per maand zouden ontvangen, terwijl de commandanten, die geen Schrijvers aan boord hadden, 30 gld. per maand voor schrijfloos in rekening mochten brengen. De Schrijvers genoten boven hun traktement 10 pCt. van alle verkochte goederen, 5 pCt. van de boeten voor den provoost, eenige vergoeding voor het opmaken van testamenten enz., doch mochten volstrekt geen handel drijven, behalve in thee, tabak en sommige benodigdheden voor kleine reparatiën. Tweede Schrijvers kregen slechts 24 gld. per maand. Geen wonder dat zooveel verordeningen, binnen een klein tijdsbestek gemaakt, eerlang vele wijzigingen vorderden, waaromtrent hier geene volledige opgave te doen is. Tot de onderwerpen, die het langst in beraad gehouden werden, behoort de Geneeskundige dienst, waarvan de regeling eerst plaats had bij Kon. besluit van 21 December 1815, omstreeks vier weken later gevolgd door een uitvoerig reglement van den Minister.

Ontzaglijk veel moeite baarde het bemannen der schepen, zoodra het tot uitrustingen op grooter schaal kwam. Aanvankelijk hadden zich voor de kleine vaartuigen op de binnenwateren matrozen genoeg aangeboden; doch hun aantal bleek weldra geheel onvoldoende ter

bemannings van groote schepen. Ten behoeve van het leger was de loting voor de landmilitie, tot veler misnoegen, onder het nieuwe bewind in stand gebleven. Zelfs hadden de opschuddingen hierdoor op Texel teweeg gebracht, weinige dagen na de overgaaf van Den Helder, het zenden van een paar kanonneerbooten en de tegenwoordigheid van den Generaal de Jonge met een detachement krijgsvolk vereischt. Zeevolk daarentegen werd, ouder gewoonte, uitsluitend geworven. Aangezien de voorwaarden echter niet zeer uitlokkend waren, vooral nu de koopvaart en de visscherij begonnen te herleven, kreeg men niet het benodigde getal en moesten andere middelen uitgedacht worden om het ontbrekende aan te vullen.

Het gouvernement beloofde daarom hun, die wegens desertie bij het leger en later wegens andere vergrijpen tot correctioneële straffen veroordeeld waren, herstel van eer en kwijtschelding van straf, op voorwaarde van gedurende zes jaren aan boord van 's lands schepen te dienen. Dit zijn de zoogenaamde „geaboleerden,” van welke de toenmalige journalen telkens gewagen.

De Kapitein-Luitenant ter zee Bakker, met de *Ajax* uit Noord-Amerika teruggekeerd en in het voorjaar van 1815 tot eene andere taak geroepen, kreeg last de benodigde manschappen in de provoosthuizen te 's Gravenhage, 's Hertogenbosch of Breda te zoeken, waarom hij een Luitenant ter zee naar laatstgenoemde plaats zond, ten einde er 30 te halen. Dergelijke personen, die soms vrij haveloos aan boord kwamen, werden dan gekeurd, met zekere plechtigheid door brieven van den Koning in hunne eer hersteld en dus op den goeden weg geholpen.

Dat er schuim van volk onder was, dat velen hunner de eerste gelegenheid de beste aangrepen om zich weer uit de voeten te maken, dat zelfs de bruikbaarste niet terstond goede zeelieden waren, zal wel geen betoog vereischen. Doch er hing veel af van de commandanten en de verdere officieren, van welke sommige bijna volstrekt niet klaagden. De Kapitein ter zee Dietz, commandant van de *Maas*, teekende den 9^{den} April 1815 in zijn journaal uitdrukkelijk aan, dat zijne equipage, schoon niet bevaren, boven verwachting was uitgevallen en wel goed zou worden. Eindelijk vergete men niet, dat met die equipages der eerste jaren, waarover zooveel te klagen viel, toch de expeditiën werden volbracht, die op de marine van het koninkrijk weer spranken van den ouden zeeroem wierpen.

Alvorens een blik op de schepen te slaan, moeten wij ons hier de opmerking veroorlooven, dat zich in de eerste jaren na het herstel van 's lands onafhankelijkheid bij het gouvernement eene neiging openbaarde om vooral het vaste materiëel der zeemacht op groote schaal in te richten. De beide landswerven te Amsterdam en te Rotterdam, met de etablissementen aan het Nieuwediep en te Hellevoet, die er toe behoorden, werden behouden en uitgebreid. Reeds in 1814 werd besloten tot voltooiing der werken aan Den Helder, waarvan het nut onmiskenbaar was. Doch nadat de nog bestaande etablissementen te Enkhuizen en te Harlingen in 1815 waren opgeheven, besloot de regeering niet alleen tot vergrooting der oude werf te Vlissingen, maar tot den aanleg eener nieuwe aldaar, waartoe zij eenige perceelen aankocht. Zodoende legde zij den grond tot de uitgestrekte en kostbare werven, die weldra gezamenlijk ver overtroffen, wat de Republiek in hare beste dagen ooit had bezeten. Met betrekking tot den aard der hulpmiddelen, was dit natuurlijk doelmatig en gewenscht, met betrekking tot hare talrijkheid eene noodelooze geldverspilling, tenzij ook eene daaraan geëvenredigde vloot gevormd en onderhouden kon worden.

Hoogst waarschijnlijk heeft het nieuwe bestuur zich aanvankelijk hiermede te zeer geveleid, met het oog op een vrij aanzienlijk materiëel, waarover het te beschikken kreeg. Volgens art. 15 van het vredetractaat, den 30sten Mei 1814 te Parijs gesloten, ontving Nederland, behalve de

schepen en arsenalen van Holland, waarbij die van Texel uitdrukkelijk genoemd werden, nog een derde van de schepen, het geschut en de scheepsbehoefden, die in de afgestane plaatsen, dus ook te Antwerpen voorhanden waren. Op die wijze kreeg Nederland, boven de genoemde schepen in het Nieuwediep, nog de volgende, die allen in 1807 gebouwd waren, doch later herdoopt onder andere namen voorkomen, die er hier korthedshalve achtergevoegd zijn. De lineschepen *Charlemagne* of *Nassau*, *Cesar* of *Prins Frederik*, *Pultusk* of *Waterloo*, *Albanois* of *Batavier*, *Friedland* of *Vlaming*, *Tilsit* of *Neptunus*, *August* of *Prins van Oranje* en de brik *Sappeur* of *Spion*. Daarenboven werden eenige schepen, als de *Hollander* en de *Tromp*, en fregatten als de *van der Werff* en de *Euridice* stilzwijgend aan Nederland gelaten. Daarbij kwamen de op stapel zijnde bodems, waarvan eerlang te water gelaten werden de korvet *Najade* of *Eendragt*, de fregatten *Amstel*, *Ambitieuze* of *Wilhelmina* en *Immortelle* of *Frederica Sophia Wilhelmina*, alsmede het vroeger gemelde lineschip *La Couronne*, waarvan Truguet zoo plechtig de kiel had gelegd en dat nu als *Willem de Eerste* afliep. Eenige schepen, te Antwerpen op stapel en aan Nederland toegewezen of door het gouvernement aangekocht, werden afgebroken, waartoe de publieke aanbesteding, bij afslag en kaarslicht, tegen den 10^{den} October 1814 werd aangekondigd.

Oogenschijnlijk beloofde het verkregen materiëel iets voor de naaste toekomst; doch het gehalte daarvan moest bij ervaring blijken, omdat sommige schepen oud, andere nooit in zee geweest waren. En de ervaring stelde veler hoop bitter teleur, gelijk de verrichtingen der eerste jaren overvloedig zullen aantoonen. Dat ook elders, met name in Engeland, omstreeks denzelfden tijd over den slechten toestand van een zeer kostbaar materieel schromelijk werd geklaagd, doet hier weinig af en had trouwens andere oorzaken. Bij den oorlog van Engeland met Noord-Amerika, die eerst den 24sten December 1814 met den vrede te Gent eindigde, was de meerderheid der Amerikaansche fregatten gebleken, hetgeen aan die soort van schepen eene toenemende belangrijkheid schonk.

Engeland was nog in den gemelden oorlog gewikkeld, toen de heer Changuion den 22sten Mei 1814 als Nederlandsch Ambassadeur naar Noord-Amerika onder zeil ging met het koopvaardijschip *Prins van Oranje*, doch begeleid door de korvet *Ajax*, onder het bevel van den Kapitein-Luitenant ter zee Bakker. Deze ontdekte bijna onmiddellijk na zijn vertrek eene dwarse scheur in den fokkemast, die in zee niet te repareeren was, en gaf daarom te eer gehoor aan het verzoek van den Ambassadeur, die met zijne gansche familie ongesteld was, tot het aandoen van eene Engelsche haven.

De *Ajax* toefde met den koopvaarder van den 26sten Mei tot den 5^{den} Juni ter reede van Spithead, waar de fokkemast hersteld en eenige victualie als onbruikbaar afgekeurd werd. Voorts leverde de reis weinig bijzonders op.

Na den 28sten Juli de *Leander*, een der Engelsche schepen, waarmede Boston geblokkeerd werd, ontmoet te hebben, liep de commandant op verlangen van den Ambassadeur de eerste plaats de beste maar binnen, zijnde een visschersdorpje met een fort in de baai van Marblehead. Langs de kust zeilende, bereikte hij den 31sten Juli de reede van Boston, waar de Ambassadeur 's anderen daags aan boord van de *Ajax* ging en zich van dezen bodem in staatsie naar de stad begaf. De menigte, welke de straten vulde, begroette hem met een luid „*Oranje boven!*” en hij zette weldra de reis over land voort naar Nieuw-York.

Wachtende op dépêches, die hij met de *Ajax* moest overbrengen, liet de commandant eenige reparatiën doen. Hij vond zich verplicht weder eene hoeveelheid erwten, als oneetbaar, over boord te werpen, welk punt nader zal worden aangeroerd, en hier dus onbesproken blijft. Liever zij hier eene kleine bijzonderheid van anderen aard gemeld, waardoor het verblijf te Boston

werd gekenmerkt. De Kapitein-Luitenant kwam er namelijk in aanraking met den gewezen Adelborst Zwart van Esch, die indertijd te Batavia met de *Maria Reijgersbergen* was genomen en nu sedert zes jaren in Noord-Amerika het beroep van leerlooier uitoefende. Hij was slechts een der velen, die op verschillende wijzen hun onderhoud in den vreemde hadden gezocht. Thans bestond er behoefte aan personeel, waarom de Kapitein-Luitenant Bakker hem in het belang der marine vrijen overtocht verleende met de *Ajax*. Deze stak den 18^{den} October, drie dagen na de ontvangst der verwachte dépêches, in zee en bereikte den 21sten November, na eene voorspoedige reis, de reede van Texel, waar op dit tijdstip een eskader werd in gereedheid gebracht, bestemd om onder den Schout-bij-nacht Tulleken naar de Middellandsche Zee te gaan.

Den 13^{den} October had de Souvereine Vorst de schepen ter reede van Texel bezocht, waar de *Kenau Hasselaer*, een der schepen van het eskader, den laatsten October met vier koopvaarders zeilde. De Kapitein ter zee Dibbetz, die er het bevel over voerde, met een gebroken ra te Cadix gekomen, waar hij achttien dagen werd opgehouden, veroorloofde zich de opmerking, toen hij daarop het leder van den eenen zuiger der brandspuit geheel verteerd vond, dat alles wel beter mocht worden nagezien voor men het medekreeg. Hij stevende met de nieuwe ra naar Malaga, waar hij den 14^{den} December op de reede kwam en vervolgens achter de moelje ging liggen, om er te overwinteren, in afwachting van de andere schepen onder den Schout-bij-nacht Tulleken.

Eerst den 22sten December 1814 ging deze onder zeil met de *Zeeland* (68), vroeger de *Doggersbank*, die bij besluit van 30 Juli dezen naam had gekregen, de *Rotterdam* (68), de *IJssel* (44), de *Aurora*, thans de *Dageraad* (36), de *Eendragt* (24), indertijd te Amsterdam als *Najade* op stapel gezet, en de *Havik* (8). De Kapitein-Luitenant Bakker, terzelfder tijd in zee gestoken met de *Ajax* om zich met dezen bodem naar Vlissingen te begeven, werd door storm beloopt en viel den 31sten December met schade te Goeree binnen. Veertien dagen later ging hij met zijne equipage over op de schoeners *Brakel* en *Triton*, waarmede hij eenige der groote schepen, aan Nederland toegewezen, van Antwerpen naar Vlissingen moest brengen. Voor het eskader van den Schout-bij-nacht Tulleken, dat slechts drie dagen tamelijk voorspoedig zeilde, ofschoon men op de *Zeeland* wegens een lek aanhoudend moest pompen, was dezelfde storm noodlottig. Binnen twee etmalen nam de wind met vliegende orkaanbuien dermate toe, dat alle schepen deerlijk gehavend en verstrooid werden. De nog voorhanden journalen behelzen daarvan vele bijzonderheden. Op het vlaggenschip woeien het groot marszeil en het stormstagzeil uit de lijken, geraakten de kruis- en de grietjessteng over boord en werden de galerijen stuk geslagen. Niet minder erg zag het er van binnen uit, waar „*victualie, plunjes, in één woord alles in het gansche schip dreef, komende het water door alle naden van buiten boord binnenloopen.*” 's Anderen daags brak nog de groote ra, die in 't zicht van Ouessant door eene waarflooze voormarsera werd vervangen. Maar de Schout-bij-nacht, die met een zoo ontramponneerd schip de reis niet kon voortzetten, stelde met de *Zeeland* koers naar Plymouth, waar hij den 31sten December de *Havik* terugvond en nog denzelfden dag de *IJssel*, doch zonder masten bij zich kreeg.

De *Havik* had de stukken over boord geworpen en van tijd tot tijd olie in zee gestort, om de kracht der golven te breken. De Kapitein ter zee van Nes, die zich met de *IJssel* eene goede reis had voorspeld, was er veel slechter aan toe. Binnen drie kwartier was zijn schip masteloos en de boegspriet op drie plaatsen gekraakt. Eerst had zich de fokkenmast op een derde onder de zwichting, daarna de bezaansmast op gelijke hoogte begeven, en eindelijk was de reeds gekraakte groote mast bij het dek afgebroken. Het had moeite genoeg gekost de vleet te

kappen, waartoe zijne vier bijlen niet voldoende geweest en de enterbijlen te zwak bevonden waren, zoodat hij zich van zijne tafelmessen had moeten bedienen. „*En wat is een mes,*” vroeg hij te recht, „*om een groot hoofdtouw door te krijgen!*” Met de andere schepen van het eskader zag het er weinig beter uit. De *Dageraad* kwam den 3^{den} Januari 1815 met een gebroken bezaansmast te Plymouth. De *Eendragt*, die met schade te Brest, en de *Rotterdam*, die met schade te Falmouth was binnengevallen, daagden eerst later op. Het Nederlandsche gouvernement, van al die zeerampen hoorende, zond aanstonds den Constructeur Glavimans naar Engeland, die over Londen reisde en zich den 24sten Januari te Plymouth bevond. Uit een herhaald onderzoek bleek, dat noch de *Zeeland*, noch de *Rotterdam* de reis konden voortzetten, dewijl zich nog andere gebreken openbaarden, niet door storm veroorzaakt. Beide schepen moesten achterblijven en het meerendeel van de officieren en equipages ging over op de *Melampus* en de *Diana*, twee fregatten, door het Nederlandsche gouvernement den 7^{den} Maart van het Engelsche gekocht en met den 10^{den} April in dienst gesteld. Den 28sten heesch de Schout-bij-nacht zijne vlag op het eerste.

Inmiddels was de proclamatie van den 16^{den} Maart, betrekkelijk het aannemen der koninklijke waardigheid door den Souvereinen Vorst, op de schepen voorgelezen en met een zeventvoudig „*Lere de Koning!*” begroet. Het bezorgde aan de equipages, die hard moesten werken, een vroolijken dag, die hunne makkers binnengaats nagenoeg vier weken tevoren insgelijks hadden genoten, waarbij behalve een extra oorlam, 's avonds weer het van ouds gebruikelijke rantsoen wijn, tabak en pijpen was uitgedeeld.

Hoeveel moet echter dat repareeren in Engeland niet gekost hebben, indien men nagaat, dat alleen voor de *Dageraad*, een der minst beschadigde bodems, meer dan 50.000 gld. werd betaald! Nochtans geraakt het geldelijk verlies, hoe belangrijk ook, geheel op den achtergrond bij den nadeeligen indruk, dien het eerste optreden van het pas herboren Nederland als zeemogendheid, op landgenoot en vreemdeling moest te weeg brengen. En dat juist terwijl Napoleon's landing in Frankrijk alles op losse schroeven stelde en de verdere uitrustingen, zoo hoog noodig voor de koloniën, vertraagde. Groot-Brittanje had toch bij een tractaat van 13 Augustus 1814 alle bezittingen teruggegeven, met uitzondering van de Kaap de Goede Hoop, Berbice, Demerary en Essequibo. De vereischte benoemingen waren gedaan tot het overnemen der koloniën en tot vestiging van een Nederlandsch bestuur aldaar, schepen werden uitgerust om de nieuw benoemden naar hunne bestemming te voeren en zoowel in Oost- als in West-Indië de Oud-Hollandsche vlag te vertoonen, toen eerst de ramp van Tulleken het vertrouwen der natie schokte en vervolgens de nadering van den in Frankrijk teruggekeerden Keizer de nationaliteit zelve bedreigde.

Om deze te beschermen werden alle krachten aangewend en volgens eene ministeriële resolutie van 27 Maart ook twee flottieljes uitgerust: de eene op de Schelde onder den Vice-Admiraal van Braam, de andere op de Maas onder den Commandeur Wolterbeek. De bemanning der vaartuigen moest met die van de grootere schepen worden aangevuld. Zoo moest b. v. de Kapitein ter zee Hofmeijer zich tijdelijk begeven met de equipage van de *Amsterdam*, een der schepen van het Oost-Indisch eskader, op de flottielje van Wolterbeek, waar zij tot den 26sten Juli bleef. Ook de Indische brigade onder den Generaal Anting, sterk 3738 man, moest eerst den veldtocht tegen Napoleon bijwonen, waaruit ten duidelijkste blijkt, welk eene stoornis diens plotseling verschijnen in de eerste uitrusting naar de koloniën verwekte.

Intusschen was voor de schepen van Tulleken, die onze hervatte koopvaart in de Middellandsche Zee moest beveiligen, ten volle gezorgd. Reeds den 7^{den} Mei was de Kapitein-Luitenant ter zee 't Hooft met de *de Ruyter* van Texel gezeild om victualie te brengen naar 's lands eskader te

Plymouth, waar hij den 23sten aankwam. De *Rotterdam*, afgekeurd voor allen verderen dienst, werd te Falmouth verkocht en gesloopt; de *Zeeland* vertrok den 6^{den} Juni van Plymouth, liep acht dagen later te Vlissingen binnen en zeilde vervolgens naar Texel om er als wachtschip te dienen. Het eskader van den Schout-bij-nacht Tulleken, thans bestaande uit de *Melampus* (44), de *Diana* (44), de *IJssel* (44), de *Dageraad* (36), de *Eendragt* (24) en de *Havik* (8), stak, na het overnemen van de proviand, den 16^{den} Juni te Plymouth in zee. Vier dagen later vertrok de Kapitein-Luitenant ter zee 't Hooft, die onderweg van een Britsch konvooi de nederlaag van Napoleon hoorde en den 25sten ter reede van Texel kwam, waar voortdurend aan de schepen voor de koloniën werd gearbeid.

De *Maria Reijgersbergen*, een daarvan, was in het voorjaar naar Vlissingen gezeild, doch keerde later terug. De *Maas*, die met een konvooi naar Cadix moest, was insgelijks naar Vlissingen gezonden. De Kapitein ter zee Dietz, die er het bevel over voerde en zijne onbevaren bemanning roemde, was minder tevreden over den staat van het schip. Naar aanleiding van het breken eener lijzeilspier van de groote ra, wees hij, die reeds over de onbezeildheid van het schip had geklaagd, op de slechtheid van het ijzerwerk. Mocht hij dit tot op zekere hoogte kunnen verschoonen, voor de onachtzaamheid, waarmede sommige breuken en lasschen gesmeed waren, kon hij geene verschooning uitdenken. Na deel genomen te hebben aan de feestelijkheden, toen de „*beroerder der wereld*” was verslagen, ging hij den 28sten Juni onder zeil. Buitengaats kreeg hij eenige koopvaarders met de *Irene* bij zich, die hij naar Bilbao detacheerde, terwijl hij zelf met de *Maas* en eene kof naar Cadix ging, waar hij vijf dagen later de terugreis aanvaardde met eene onbezeilde brik, die hij spoedig uit het zicht verloor.

Er bleek aan de *Maas* nogal wat te haperen; want de boegspriet, waarvan de hieling niet behoorlijk met eene pen in den oven was ingelaten, had door ruim anderhalven duim naar binnen te schuiven een lek in de kruitkamer veroorzaakt. Gelukkig was dit tijdig ontdekt en verholpen, daar men door zwaar stampen het tuig had kunnen verliezen, zonder er de reden van te weten. Wel jammer, dat men niet alles even tijdig ontdekte; want de *Maas*, voor de Taag weer vereenigd met de *Irene*, geraakte hiermede den 23sten Augustus door eene misrekening in het Verkeerde kanaal, waar beide schepen, deels wegens de onbekendheid met het vaarwater, deels wegens de onbekwaamheid der loodsen, veel gevaar uitstonden en nog veel moesten betalen, eer zij weer goed op streek waren. Den 3^{den} September bereikte de *Maas* de reede van Texel, waar de schepen voor Oost-Indië nog lagen.

De Kapitein ter zee Spengler, die twee dagen tevoren afscheid had genomen om met de *Irene* naar Vlissingen te zeilen, vond er een klein eskader, onder den Vice-Admiraal van Braam voor West-Indië uitgerust, waarbij hij zich met zijne brik moest voegen. Bij het in orde brengen daarvan, in het voorjaar, was nogal goed toegezien. Spengler teekende ten minste in zijn journaal aan, dat hij de koperen sloten der kruitkamer in tegenwoordigheid van een officier er aan had laten maken, opdat men niet andermaal, uit zuinigheid, ijzeren in plaats van koperen spijkers zou gebruiken, zooals nog onlangs tot zijne verwondering was geschied. Zijne houding, tijdens het verzeilen in het Verkeerde kanaal, pleit zeer voor hem en hij was in November op de *Irene* met alles gereed eer de vastgestelde zeildag aanbrak.

Voor het einde van 1815 staken alle schepen, die zich naar de koloniën moesten begeven, in zee. Den 9^{den} October was de Kapitein-Luitenant ter zee van Schuier onder zeil gegaan met de *Venus*, om hiermede den Generaal Daendels, die tot Gouverneur der bezittingen op de kust van Guinea was benoemd, naar de plaats zijner bestemming te brengen. Van de twee eskaders vertrok het eerst dat van Texel, naar Oost-Indië gedestineerd, bestaande uit de *Evertsen* (80),

de *Amsterdam* (80) de *Braband* (76), de *de Ruyter* (80), de *Maria Reijgersbergen* (32), de *Iris* (18) en de *Spion* (18), onder den Schout-bij-nacht Buyskes, die met den heer Elout en den toekomstigen Gouverneur-Generaal Baron van der Capellen — beiden bevonden zich aan boord — de commissie vormde, belast met het overnemen der kolonie.

Van den beginne af ondervond ook dit eskader allerlei tegenspoed. Reeds bij het uitzeilen op den 29sten October, geraakten de *Braband* en de *Maria Reijgersbergen* op den Drempel. Hoewel beiden spoedig weder vlot werden, bereikten zij echter het eskader niet meer; want de *Braband* liep te Portsmouth en de *Maria Reijgersbergen* te Falmouth binnen, waar zij een droevigen tegenhanger opleverden van hetgeen nog zoo kort geleden met de schepen van Tulleken was voorgevallen. De *Braband* moest de reis geheel staken en er verliep nagenoeg een vol jaar, eer de Kapitein ter zee van Senden met de *Prins Frederik* de aan boord zijnde troepen overnam. Zoo erg was het met de *Maria Reijgersbergen* niet gesteld, maar toch erg genoeg, daar het fregat na eene kostbare en zeer omslachtige reparatie, omdat het ook troepen aan boord had, eerst den 19^{den} April 1816 te Portsmouth gereed lag, waar het den 16^{den} Mei onder zeil ging. In de Simonsbaai bleek het wel tien of twaalf voet van de looze kiel verloren te hebben en was het nog onlangs grootendeels vernieuwde koper zeer beschadigd, ongetwijfeld door het stooten bij een doorgestane storm. Eerst den 29sten October 1816, dus juist een jaar na het verlaten der reede van Texel, bereikte de *Maria Reijgersbergen* Batavia.

Buyskes was er den 26sten April gekomen met de *Evertsen* en de *Spion*, later gevolgd door de *Iris*, de *Amsterdam* en de *de Ruyter*. Het verhaal van het wedervaren dier schepen moet tot nader worden verschoven. Hier vergenoegde men zich met de opmerking, dat het journaal van den Kapitein ter zee Hofmeijer op de *Amsterdam* een donker tafereel ophangt van den staat, waarin zich dit schip bevond, hetwelk den Baron van der Capellen nog al overvoerde. Wegens bekomen schade en de wrakheid van het tuig was de genoemde bevelhebber, na de andere schepen uit het oog verloren te hebben, met de *Amsterdam* niet te Rio Janeiro, het bepaalde rendez-vous, maar in de Allerheiligenbaai binnengevallen, waar het Portugeesche bestuur hem in alle opzichten steunde, schoon het niet kon vergunnen op heilige dagen te werken, aangezien dit „tot de religie behoorde.” Hier vernam Hofmeijer de ramp van de *Braband* en de *Maria Reijgersbergen*, eer hij den 10^{den} Januari 1816 weder onder zeil ging. Uithoofde van het wrakke tuig, deed hij nu weder de Tafelbaai in plaats van de Falsbaai aan, en toen hij na eenig oponthoud aldaar de reis vervolgde, ontdekte hij telkens nieuwe gebreken. Het schip werkte en slingerde vreeselijk; het roer stootte hevig; op sommige plaatsen was het huidkoper los. Aangezien de bouten van de scheg, in stede van veertien duim, wel drie voet van elkander zaten, bestond er gevaar niet alleen de scheg, maar dientengevolge ook den boegspriet en het gansche tuig te verliezen. Zelfs kleinigheden waren niet in orde. Bij het gebruik der pompen, bleek het leder van de zuigers zoo slecht te zijn, dat het moest worden vernieuwd. Om dit te kunnen doen, was men echter genoodzaakt voor 10 gld. goed zoollader van den commandant der troepen over te nemen. Zeker al genoeg om te doen zien, dat ook de schepen, die hunne bestemming het eerst bereikten, daarom nog niet als ten volle voor hunne taak berekend geacht moesten worden.

Ruim drie weken na den Schout-bij-nacht Buyskes, was de Vice-Admiraal van Braam den 21sten November 1815 uit Vlissingen gezeild met de *van der Werff* (44), de *Euridice* (32), de *Irene* (16) en de *Haai*, tegelijk met de *Prins van Oranje* (80), die evenwel slechts tijdelijk denzelfden koers stuurde, omdat deze de Gouverneurs van St. Eustatius, St. Martin en Curaçao aan boord had, welke betrekking op het laatstgenoemde eiland aan den Vice-Admiraal Kikkert was opgedragen, die er vroeger als zeeofficier zooveel jaren had doorgebracht. De *Haai* moest wegens een lek te

Falmouth binnenloopen; doch de andere schepen, die elkander spoedig uit het zicht verloren, bereikten zonder noemenswaardige voorvallen hunne bestemming.

De *Euridice*, waarop zich de Gouverneur van Panhuys bevond, werd den 15^{den} Januari 1816, voor de rivier van Suriname, terstond gepraaid door de *Irene*, die tevens berichtte, dat ook de *van der Werff* bij het fort Amsterdam ten anker lag. Vele Engelsche stafofficieren kwamen den Nederlandschen Gouverneur verwelkomen, hetgeen ook de Vice-Admiraal van Braam deed, zoodra de *Euridice* 's anderen daags tot het fort genaderd was. Vervolgens begaf zich de Gouverneur van Panhuys, met de commandanten der schepen en der medegebrachte troepen naar Paramaribo, waar den 26sten Februari 1816 de Engelsche vlag op het fort gesalueerd en tegen de Nederlandsche verwisseld werd. Twee dagen later vertrok de Engelsche brik *Espiègle*, met een zestal transportvaartuigen, waarop zich de gewezen Engelsche gouverneur met zijne troepen had ingescheept.

Onmiddellijk daarna ging de Vice-Admiraal van Braam onder zeil met de *van der Werff* en de *Euridice*. Zijne aanvankelijk voorspoedige tehuisreis, waarop hij nog Barbados aandeed om hulp te bieden zoo dit noodig was, werd echter weldra door bezwaren van onderscheiden aard gekenmerkt. Eerst gevoelde de Kapitein ter zee Guinoseau van de *Euridice* op den 3^{den} April zich ongesteld, hetgeen dermate verergerde, dat hij twee dagen later overleed.

Daarna ging de Vice-Admiraal van Braam met een adelborst van denzelfden naam en zijn secretaris den 7^{den} April op de *Euridice* over, omdat de *van der Werff* zoo lek was geworden. Gelukkig naderde men het Kanaal, waar de Kapitein ter zee Kolff den 20sten April met de *van der Werff* naar Falmouth stevende. De Vice-Admiraal deed met de *Euridice* in het voorbijgaan Portsmouth aan, waar op dit oogenblik de *Braband* en de *Maria Reijgersbergen* nog lagen. Hij toefde er echter niet lang en viel den 1sten Mei 1816 te Vlissingen binnen. Na de terugkomst van de *van der Werff*, schreef de Constructeur P. Glavimans in zijn rapport van 30 Augustus 1816 over den toestand van dezen bodem o. a.:

„Het is ongetwijfeld dat dit schip eene mindere sterkte heeft, dan schepen vóór dien tijd gebouwd, dewijl hetzelfde na de toenmalige voorschriften voor een gedeelte op de Fransche en voor een gedeelte op de Hollandsche wijze is zamengesteld.”

Uit een vroeger rapport blijkt, dat de *van der Werff* onder de regeering van Koning Lodewijk naar het model van *La Venus*, een Fransch fregat, dat zich als een uitstekend zeiler had doen kennen, was gebouwd, doch met eenige wijzigingen, waardoor het niet dezelfde hoedanigheid bezat. Thans achtte de genoemde Constructeur het evenwel zoo te kunnen voorzien, dat het nog een aantal jaren kon worden gebruikt.

Andere schepen keerden insgelijks terug. De *Prins van Oranje*, onder den Kapitein ter zee Lewe van Aduard naar St. Eustatius, St. Martin en Curaçao geweest, waar de Vice-Admiraal Kikkert den 4^{den} Maart het bestuur had overgenomen, was den 3^{den} Mei weder te Vlissingen. Tijdens het gereedmaken van dit schip voor een tocht naar de Middellandsche Zee, had den 16^{den} Juli, bij het inzetten der masten, door het achteroverslaan van den bok een ongeluk plaats, waarbij één man het leven verloor en zes of zeven gekwetst werden. Den 4^{den} Juli viel de *Irene*, tot het verrichten van kleine diensten eene wijle in West-Indië opgehouden, te Hellevoetsluis binnen, waar ook deze brik zich voor een tocht naar de Middellandsche Zee moest voorbereiden. Iets vroeger was de Kapitein-Luitenant ter zee van Schuier met de *Venus* teruggekeerd van zijne reis met den Generaal Daendels naar de kust van Guinea.

Voor alle koloniën was dus in den zomer van 1816 iets gedaan en er kruiste een eskader in de Middellandsche Zee. De Koning, zoo al niet rechtens, dan toch zedelijk aansprakelijk voor al wat gebeurde, daar zijne Ministers, volgens de toenmalige grondwet, slechts aan hem verantwoordelijk waren, had met leedwezen de vele rampen vernomen, welke de eerste zeetochten kenmerkten. Hij benoemde den 24sten Januari 1815 eene commissie, bestaande uit den Vice-Admiraal Graaf van Bylandt Halt, den heer Steengracht van Oosterland, lid van de Staten-Generaal, en den Schout-bij-nacht Lemmers, om een onderzoek in te stellen naar hetgeen met de schepen van den Schout-bij-nacht Tulleken sedert den tijd hunner indienststelling tot hun vertrek uit Texel was voorgevallen, welke commissie den 5^{den} Augustus haar rapport uitbracht.

Bij Kon. besluit van 30 Augustus werden de Constructeur-Generaal Glavimans en twee Onder-Constructeurs uithoofde hunner nalatigheid in de bezorging der hun opgedragen werkzaamheden uit 's lands dienst ontslagen. Later uit een rapport van den Kapitein ter zee Hofmeijer vernemende, dat de groote steng van de *Amsterdam* zonder harden wind gebroken en daarna van zeer slecht hout bevonden was, gelastte de Koning weder een onderzoek, ten einde een nieuw blijk te geven van zijn ernstig voornemen „om in de beambten der constructie en uitrusting geene achteloosheid ongestraft te laten.”

Hij besloot tevens den Vice-Admiraal van Capellen naar de Middellandsche Zee te zenden, ter vervanging van den Schout-bij-nacht Tulleken. Oorspronkelijk was diens eskader bestemd geweest, den herleefden handel te beschermen en de tractaten met de Barbarijsche vorsten te vernieuwen, waartoe het presenten aan boord had. Na het gemelde vertrek van Plymouth, den 25sten Juni 1815 voor de Taag gekomen, had de Schout-bij-nacht Tulleken de *Havik* naar Lissabon gezonden om berichten in te winnen nopens de Algerijnen en tevens te vernemen, of er ook schepen lagen, die konvooi verlangden.

Drie dagen later kwam het uitgezonden vaartuig weder bij het eskader, dat nu de reis ongestoord voortzette tot Malaga, waar het de *Kenau Hasselaer* vond. Den 11^{den} Juli ging de Schout-bij-nacht met al de schepen onder zeil en vertoonde zich, na inmiddels den tot Consul benoemden heer Frasinet aan boord gekregen te hebben, den 24sten Juli voor de baai van Algiers. Hij zond de *Diana* naar binnen, met eene parlementaire vlag aan den grooten top en eene Engelsche aan den voortop, welke laatste tot een sein voor den Engelschen Consul moest dienen. De Schout-bij-nacht liep de beide volgende dagen met de *Melampus* in de baai, ontving zoowel den havenmeester der stad, als den Engelschen Consul met een „*God save the king*”; doch zijne poging om te onderhandelen scheen volstrekt niet te vlotten.

Intusschen daagt uit zee eene Algerijnsche korvet op, die naar de haven stuurt. De Schout-bij-nacht achtte het niet voegzaam, onder de gegeven omstandigheden, zelf iets tegen haar te ondernemen, doch schijnt er, volgens het journaal van den Kapitein-Luitenant ter zee Blom op de *Melampus*, geen bezwaar in gevonden te hebben, dat andere schepen van het eskader dit wel deden. De *Kenau Hasselaer*, de *IJssel* en de *Diana* vuurden ten minste lustig op het binnenkomende vaartuig. De baas zeilmaker van de *Kenau* kreeg zelfs een dukaat voor een schot, dat blijkbaar goed had geraakt. De *IJssel* had 139 schoten gedaan, en de Kapitein ter zee van Nes meende, dat de Schout-bij-nacht 's anderen daags eenig misnoegen liet blijken, omdat men de korvet niet had genomen. Een Engelschman, die ons eskader prijst en aan boord van de *Wizard* getuige was van den strijd, zegt dat de Algerijnen onze witte vlag niet eerbiedigden. Den 27sten Juli werden alle onderhandelingen afgebroken „wegens de affaire van gisteren en de onbetamelijke eischen van den Dey.” Ten overvloede liep de Schout-

bij-nacht den 29sten nogmaals de baai in, behalve de vroeger genoemde vlaggen ook eene Nederlandsche voerende.

De schepen van het eskader gingen nu met verschillende bestemming uiteen. De *IJssel*, de *Dageraad* en de *Kenau Hasselaer* moesten zich naar Cagliari begeven, om quarantaine te houden en vervolgens de vlag te Napels vertoonen. De *Eendragt* stevende met brieven voor den Ambassadeur te Madrid naar Alicante, de *Havik* met den Consul Frasinet en brieven voor Nederland naar Livorno. De Schout-bij-nacht zelf begaf zich met de *Melampus* en de *Diana* naar Tunis, waar hem eene betere ontvangst ten deel viel. Hij legde er met zijne officieren een statelijk bezoek af bij den Dey en liet de zeven kisten en drie pakken met geschenken voor dezen lossen, waarna hij den 15^{den} Augustus, als tegengeschenk van den Dey, 10 ossen, 30 schapen, 100 hoenders, 3000 kleine tarwebrooden, alsmede eene hoeveelheid boter, rijst, waskaarsen, koffie, houtskool, brandhout, vruchten en soepgroenten aan boord kreeg. Na ook te Tripoli een vriendschappelijk bezoek te hebben afgelegd, zette de Schout-bij-nacht koers naar Livorno, waar hij den 21sten September de *Eendragt* en de *Havik* vond. De laatste was den 12^{den} Augustus met stormweder binnengekomen en had toen, wegens het verlies zijner beide ankers, een noodanker gemaakt van een werpanker en twee carronnades. Thans was alles vrij goed in orde en werd het eskader te Livorno den 9^{den} October voltallig, door het binnenkomen van de drie bodems, die te Napels geweest waren. Op dit oogenblik spoedde echter de taak van den Schout-bij-nacht Tulleken ten einde.

Denzelfden dag kwam namelijk ook de Vice-Admiraal van Capellen te Livorno, wien de Schout-bij-nacht den 17^{den} October 1815 „*met den gepasten eerbied en onderwerping aan de bevelen van Z. M., evenwel niet zonder de levendigste aandoening het commandement van het esquadre overgaf.*” Acht dagen later stak de Vice-Admiraal hiermede in zee.

Hij was tevreden over hetgeen de bevelhebbers der schepen hem nopens hun dienstijver hadden betuigd en mocht het beste verwachten van equipages, wier geestdrift door het bekend maken van de instelling der Militaire Willemsorde was aangevuurd. Den 8sten November, toen hij de baai van Algiers met de *Melampus* binnenstevende, gaven de Algerijnen geenerlei teekenen, noch van vriendschap, noch van vijandschap. Het duurde nog vele maanden, eer de overmoedige Dey tot rede werd gebracht.

In plaats van de schepen op hun verderen kruistocht of in de Spaansche havens te volgen, zullen wij hier een en ander inlasschen, om te doen zien met welke bezwaren het personeel van dien tijd te kampen had. Behalve de gebreken der schepen, waarop reeds vroeger is geweest, liet ook de victualieering veel te wenschen over. Elders is terloops gesproken van afgekeurde victualie; hier mogen enkele voorbeelden, aan schepen in andere oorden ontleend, ten bewijze strekken, hoe ver dit ging. Den 2^{den} Januari 1816 werd op de *Euridice* eene hoeveelheid stokvisch en beschuit als bedorven afgekeurd; den 10^{den} Januari wierp men op de *Amsterdam* 138 zak groene erwten over boord en den 16^{den} Juli, na de aankomst te Batavia, 29 vaten vleesch en 67 vaten spek, die pas uit een transportschip waren overgenomen. De *Maria Reijgersbergen* ontdeed zich den 4^{den} Augustus, in de Simonsbaai, van 250 pond kaas en nagenoeg 7000 pond stokvisch.

Ter opheldering diene, dat een groot gedeelte dier victualie uit de Fransche magazijnen en van het leger afkomstig was. Ieder zal echter beseffen, dat het verbruiken daarvan op 's lands schepen, waar niet lichtvaardig werd afgekeurd, een nadeeligen invloed moest hebben op de stemming van equipages, waaronder velen toch al niet bij voorkeur ter zee dienden. Op de schepen in de Middellandsche Zee was het niet beter gesteld, hoewel de gevolgen zich eerst later deden gevoelen. Door den eersten storm op de uitreis was bovendien veel

beschadigd en bedorven. De *Kenau Hasselaer* had, bij vergissing, krijt en azijn in plaats van loodwit en wijn aan boord gekregen. Dit beteekende echter minder, dan het telkens over boord werpen van zekere hoeveelheid victualie.

Over de schepen zelve van het eskader in de Middellandsche Zee, waaronder nu evenwel twee van Engelsche constructie, was niet te klagen, met uitzondering van de *IJssel*. Dit fregat, naar Fransch model gebouwd en uiterlijk voldoende, was bij een storm van den 3^{den} November 1815 geheel uit elkander gewerkt en weinig dagen later, als ongeschikt voor den dienst, naar Gibraltar gezonden. Opmerkelijk zijn de rapporten door den Kapitein ter zee van Nes hierover uitgebracht. Volgens hem, hadden de Franschen dit en andere fregatten opzettelijk zoo licht gebouwd, om er weinige jaren tot oefening van zeelieden en het nemen van prijzen gebruik van te maken, en den vijand geene goede schepen in handen te spelen, zoo hij die vermeesterde. Nu openbaarde zich plotseling het ondoelmatige der zeker te lichte constructie.

„Men moet 't zien,” schreef de commandant, „om zich een idee te kunnen formeeren, hoedanig alle balken, knieën en steunders los en werkende waren, en hoe dezelve ontzet zijn gebleven; alle de naden liggen open, en daardoor is er geene drooge plaats in 't schip te vinden.”

Van gebrek aan ijver bij den bevelhebber kan geen sprake zijn, daar hij nog in dezelfde maand, tegen den raad van den Vice-Admiraal, eene poging deed om het eskader met zijn fregat, dat reeds zooveel duizenden had gekost, op een kruistocht te volgen. Nauwelijks was hij echter buiten de baai, of hij moest zijn plan opgeven. Het hooge woord moest er uit: *„alles ontzette zich.”* De *IJssel* was zelfs, wegens de hooge dagloonen te Gibraltar, geene volledige reparatie waard. Het schip moest liever wat opgelapt en huiswaarts gezonden worden, hetgeen ook eene Engelsche commissie raadzaam keurde.

Met het oog op de vele rampen der eerste jaren, is het niet onverschillig, dat juist een der onder het Fransche bestuur gebouwde fregatten zoo ten eenen male ongeschikt bleek voor den dienst. Andere schepen van het eskader in de Middellandsche Zee waren beter voor hunne taak berekend, en de wijze, waarop bevelhebbers en equipages zich in 1816 kweten, strekte der Nederlandsche marine tot eer.

Toen de Vice-Admiraal van Capellen zich in Januari van het genoemde jaar met de *Melampus*, de *Diana* en de *Eendragt* voor Algiers liet zien, vond hij er alles onveranderd. Hij zeilde vervolgens naar Port-Mahon, waar eerst de *Kenau Hasselaer* en later de *Dageraad*, die een koopvaarder had gekonvooeerd, bij de vlag kwam. Den 26sten Februari ging het gansche eskader onder zeil en liep den 20sten Maart, na even Alicante en Malaga te hebben aangedaan, te Gibraltar binnen. Hier vernam men den 5^{den} Mei van de *Eendragt*, die voor de baai had gekruist, dat Lord Exmouth, de bevelhebber van een Britsch eskader, met Tunis en Algiers een verdrag had gesloten.

Sedert twee jaren had men in Engeland, welks gouvernement zoo voor de afschaffing der slavernij in de koloniën ijverde en andere natiën tot medewerking aanspoorde of noopte, vele stemmen gehoord in het belang der blanken, die te Algiers en elders op de kust van Barbarije als slaven behandeld werden. Het ging trouwens niet aan, zich overal het deerniswaardig lot der verongelijkte negers aan te trekken, en inmiddels te gedoogen, dat blanken, wier getal niet zonder overdrijving op wel 40.000 werd geraamd, in slavernij bleven en steeds nieuwe lotgenooten kregen. Met verontwaardiging bespeurde het Engelsche volk, dat Noord-Amerika in een tractaat, den 30sten Juni 1815 met Algiers gesloten, louter voor zich zelf had gezorgd. Er behoorde meer gedaan te worden, waartoe Sidney Smith bij het Weener congres aandrong. Op

aansporing van hem en anderen, die gouvernementen en invloedrijke personen voor hun doel poogden te winnen, werd eene maatschappij ten behoeve van blanke slaven opgericht, die hare leden zoowel in als buiten Engeland telde.

Overeenkomstig veler wensch had de Britsche regeering een eskader naar de Middellandsche Zee gezonden, hetwelk de Nederlandsche Vice-Admiraal ging opzoeken, zoodra hij er de eerste tamelijk onzekere tijding van gekregen had. De zaak met Algiers bleek toch nog lang niet in orde te zijn, toen hij den 17^{den} Mei met de *Melampus*, de *Diana* en de *Kenau Hasselaer* voor de baai kwam, waar op dit oogenblik een Engelsch eskader van vijf linesschepen, drie fregatten en vier brikken onder Lord Exmouth lag. Deze, wel verre van eene overeenkomst getroffen te hebben, verklaarde voornemens te zijn de stad Algiers te beschieten en noodigde den Nederlandschen bevelhebber uit, dit gezamenlijk te doen. Het voorstel werd aangenomen en de orders om zich tot een gevecht voor te bereiden werden, volgens den Kapitein ter zee Dibbetz van de *Kenau Hasselaer*, met de grootste blijdschap ontvangen. Doch het kwam er niet toe, zonder dat de Nederlandsche Vice-Admiraal er het rechte van hoorde. Hij kon uit de hem gedane opening alleen opmaken, dat de Dey geweigerd had de gevangenen voortaan niet als slaven te behandelen. Lord Exmouth was zelf aan wal geweest, liet tegen den avond van den 18^{den} aan boord zijner schepen de stukken weder vastmaken en scheen toen de Vice-Admiraal van Capellen hem bezocht, „over het resultaat zijner onderhandeling voldaan te zijn.” — Op de schriftelijke vraag van den Nederlandschen bevelhebber naar de grondslagen, waarop hij nu voor zijn gouvernement zou kunnen handelen, en of zijne Lordschap daarbij als bemiddelaar wilde optreden, antwoordde Exmouth, insgelijks per missive, dat hij de gedane voordracht aan den Engelschen Consul zou achterlaten, om zich daarvan „bij eene gunstiger gelegenheid” te bedienen, aangezien de Dey thans te veel geïrriteerd was om dit onderwerp aan te roeren. De Britsche opperbevelhebber beloofde zich echter vollediger te verklaren in eene missive, die hij te Gibraltar voor den Nederlandschen Vice-Admiraal zou achterlaten. Deze meende, om in eene voor het menschedom zoo belangrijke zaak geene hindernissen te verwekken, niet beter te kunnen doen, dan het uitblijvende fregat *Dageraad* op te zoeken en vervolgens te zeilen naar Palmas, het bepaalde rendez-vous.

Bevreemdend was die afloop voor de equipages, die zich reeds tot een gevecht hadden klaar gemaakt. Niet minder voor de *Dageraad*, die na het vertrek der Nederlandsche schepen voor de baai van Algiers gekomen, hier alleen Engelsche schepen zag liggen. De Kapitein ter zee Polders stevende onmiddellijk naar Palmas, waar de schepen elkander den 23sten Mei aantroffen. In de eerste dagen van Juni vertoonde het Nederlandsche eskader zich nog even voor Algiers, waar alles in alarm geraakte door het wisselen van eenige schoten ter verovering eener Algerijnsche brik, welke toch ontsnapte.

Den 15^{den} Juni liep de Nederlandsche bevelhebber met zijn eskader te Gibraltar binnen, waar hij de *Amstel* vond, welk fregat den 30sten Mei uit het vaderland was aangekomen. Drie dagen later gaf de Kapitein-Luitenant Blom het bevel van de *Melampus* over aan den Kapitein ter zee de Man, die tot zijn opvolger benoemd was. Tot de verdere wijzigingen, die het eskader onderging, behoorde het vertrek van de *IJssel*, de *Kenau Hasselaer* en de *Havik*, die huiswaarts keerden, terwijl daarentegen het fregat *Frederica Sophia Wilhelmina* zich den 7^{den} Juli te Gibraltar bij 's lands eskader voegde.

Lord Exmouth legde weinig eer in met de gevoerde onderhandeling; want hij was nauwelijks van Algiers vertrokken, of eenige koraalvisschers werden mishandeld, waarbij de Algerijnen zich niet ontzagen eene Engelsche vlag te verscheuren en te vertrappen. Het versterkte de Engelsche natie in de meening, dat haar Admiraal bitter weinig had gedaan en was een

spoorslag voor het Britsche gouvernement om nadrukkelijker tegen de roovers op te treden. Alle beschaafde natiën, die bij de zeevaart belang hadden, koesterden denzelfden wensch. Rusland predikte een kruistocht; Spanje, Napels, de Paus en Sardinië maakten toebereidselen tot beteugeling der Algerijnen, die alleen de Franschen schenen te sparen en eenig ontzag betoonden voor een Noord-Amerikaansch eskader, hetwelk onder den Commodore Shaw in de Middellandsche Zee kruiste. Onder zulke omstandigheden, besloot het Britsche gouvernement door te tasten. Het zond Lord Exmouth andermaal naar de Middellandsche Zee. Den 11^{den} Juli ging hij te Portsmouth onder zeil en den 9^{den} Augustus kwam hij met twee driedekkers, drie tweedekkers, vijf fregatten, vier bombarden en eenige kleine vaartuigen te Gibraltar, waar op dit tijdstip het Nederlandsche eskader lag.

's Anderen daags sloten Nederland en Spanje te Alcala de Henares een louter defensief tractaat tot beteugeling van den zeeroof. Doch eer beide gouvernementen het bekrachtigd hadden, deed zich voor de onzen eene schoone gelegenheid op om in vereeniging met de Engelschen offensief te handelen. Den 14^{den} Augustus gingen de beide eskaders te Gibraltar onder zeil. Twee dagen later ontmoetten zij de *Prometheus*, door Exmouth naar Algiers gezonden ter afhaling van den Engelschen Consul met zijne familie. Dit was niet gelukt en de verschijning van dien bodem was nog eene laatste waarschuwing voor de Algerijnen geweest, om zich op de naderende gebeurtenissen voor te bereiden. De wind schonk hun daarenboven nog eenig uitstel; want beide eskaders verschenen eerst den 26sten Augustus voor de baai van Algiers, waar zich een Fransch schip bevond, hetwelk in den voormiddag van den 27sten gelegenheid kreeg zich te verwijderen, terwijl Exmouth door het zenden eener sloep onder parlementaire vlag en gedekt door de *Severn*, nog eene laatste poging aanwendde om den Dey tot inkeer te brengen.

Eerst te één uur na den middag, deed Exmouth het sein van aanval „*immediately if the wind does not fail.*” De onzen waren de baai aan den oostkant binnengezeild en hadden alles tot het gevecht klaar gemaakt. Zoodra nu de *Severn* onverrichter zake terugkeerde, werd de linie van batailje te twee uren geformeerd, waarbij van Capellen zich maar aan het hoofd der zijnen stelde, omdat allen de gedane seinen niet goed schenen te begrijpen. Eerst toen de schepen dicht genoeg bij de stad waren gekomen, om dit met kans op voordeel te kunnen doen, beantwoordden zij het vijandelijk vuur.

Voor drieën lag de *Queen Charlotte* (110), het vlaggenschip van Lord Exmouth, ongeveer 50 yards van de moelje en openden alle schepen, ter wederzijde op anderhalve kabellengte van den wal geschaard, een goed onderhouden vuur tegen de vijandelijke bodems achter de moelje, tegen de stad en hare batterijen. Wegens gebrek aan ruimte konden niet alle schepen recht voor de moelje liggen, waarom de Vice-Admiraal van Capellen, volgens afspraak de zijne tegenover de batterijen der eene zijde zou scharen om de flank der hoofdmacht te dekken. Kwart voor drieën ankerde hij met de *Melampus*, den boegspriet even vrij van het achterschip van de *Glasgow*, aan bakboord van de *Queen Charlotte* recht voor de batterij aan de zuidzijde, onder een kruisvuur van meer dan honderd stukken. De *Dageraad* had met een fort en een gedeelte eener batterij te doen. Het aantal doden en gekwetsten bewees later, dat de onzen, schoon niet in het front liggende, eene alles behalve onbeduidende rol hadden vervuld.

Op alle punten voor en in den omtrek der stad richtte men een vernielend vuur, terwijl voorts alles in het werk werd gesteld, wat den vijand kon schaden. Een fregat der Algerijnen, vooraan de moelje, werd door het volk eener Engelsche sloep geënterd en in brand gestoken. Te vier uren merkten de onzen eene ontploffing en zagen zij de vlammen uit de vijandelijke schepen achter de moelje opstijgen. De bombardeerschepen en rocket-vaartuigen der Engelschen

hadden de beoogde uitwerking. Tegen vijf uren stonden niet alleen de schepen, maar ook sommige gebouwen der stad in brand. Omstreeks halfzeven, bij het vallen van den avond, zagen de vlotelingen op verschillende plaatsen het vuur opflikkeren, tot een bewijs dat zij hun geschut niet vruchteloos uren lang onder het bereik van 's vijands batterijen hadden bediend. Hunne taak was echter niet afgelopen; want te acht uren staakte men op de *Dageraad* het vuren slechts eene wijle met sommige stukken, omdat de *Amstel* wegens het stuk schieten der achtertrossen gezwaaid en in de vuurlijn geraakt was. Het werd spoedig hervat en verflauwde eerst te negen uren langs de geheele linie, zonder daarom op te houden.

Tegen tien uren begonnen de zware Engelsche schepen zich te verwijderen en zond Lord Exmouth den onzen bevel dit insgelijks te doen, omdat hij de zaak voor afgelopen hield. Doch het duurde nog meer dan een uur, eer allen het vuren staakten. Op de *Dageraad* vulde men te elf uren nog kardoezen voor de achttienponders, dewijl met elk stuk van dit kaliber nagenoeg honderd schoten waren gedaan. Dit getal bleek later 1320 geweest te zijn, zoodat met de 204 uit de 8 p. en de 296 uit de 24 p. carronnades in het geheel 1820 schoten waren gelost. De vijand had zich niet onbetuigd gelaten, zooals uit de voorloopige opneming der schade bleek, nadat alle schepen des nachts te twee uren buiten het bereik der vijandelijke batterijen lagen.

De *Melampus*, waarop bijna al het voorhanden kruit was verbruikt, telde 3 dooden en 15 gekwetsten. De *Dageraad*, die aan tuig en rondhout nog al geleden en vijftien schoten in den romp, waaronder twee grondschoten gekregen had, telde nochtans slechts 5 gewonden. Met inbegrip van een paar, die vermoedelijk spoedig overleden, beliep het verlies aan boord der gezamenlijke schepen voor de Nederlanders 13 dooden en 52 gekwetsten; voor de Engelschen 128 dooden en 690 gekwetsten.

Had nu al dit bloed te vergeefs gestroomd? Zeker niet; want nadat den volgenden morgen eene sloep met voorstellen aan den Dey was afgezonden en terwijl de commandanten onzer schepen, met hun Admiraal aan het hoofd, zich op de *Queen Charlotte* bevonden om Lord Exmouth met den aanvankelijk verkregen uitslag geluk te wenschen, vielen drie schoten aan den wal tot een teeken, dat de Dey alle gestelde voorwaarden aannam. Onzerzijds was dit echter meer eervol dan voordeelig, daar alle tractaten sedert 1757 gesloten en dus ook de hierin gedane beloften van presenten vernieuwd werden, waarvan men het stuitende in het onlangs gesloten tractaat met Spanje slechts eenigermate had weggenomen door alles eene vrijwillige daad te noemen. Nog denzelfden avond salueerde Algiers de Engelsche vlag en den volgenden morgen ook de Nederlandsche met 21 schoten. Het leverde alle Christenslaven uit, zijnde 1083, onder welke 28 Nederlanders, namelijk 4 schippers, 3 stuurlieden en 21 matrozen.

Den 1sten September zond de Nederlandsche Vice-Admiraal den Luitenant ter zee Arriëns met eene brik naar Genua, om verder overland naar 's Gravenhage te reizen en er de blijde mare van het gebeurde te brengen. Arriëns stapte, wegens tegenwind, te Barcelona aan wal en hing later in zijne „*Bijdrage tot de kennis onzer marine*” een potsierlijk tafereel op van de wederwaardigheden hem overkomen, eer hij zijne bestemming bereikte. De Haarlemsche Courant van Donderdag 19 September 1816 behelsde in haar vervolg een uitvoerig rapport door hem aan den Minister uitgebracht, en de Rotterdamsche Courant van 21 September een verslag van hetgeen de Britsche Admiraliteit, volgens een Engelsch blad, van Kapitein Brisbane had vernomen.

Twee dagen na het vertrek van Arriëns, verlieten beide eskaders de baai van Algiers en gingen de schepen van het Nederlandsche met zeer verschillende bestemming uiteen: de *Melampus* naar Tripoli, de *Eendragt* naar Marseille om den Consul Frasinet te halen en naar Algiers te brengen, de *Frederica* en de *Dageraad* naar Texel, de *Diana* en de *Amstel* naar Goeree. Met de

Dageraad keerden vele der verlostes Nederlanders terug, onder welke schipper Gerrit Metzon, die ruim twee jaren in slavernij had doorgebracht en een dagverhaal zijner lotgevallen schreef, dat vele wetenswaardige bijzonderheden behelst.

Onzeker van de toekomst, had men den ganschen zomer in de Nederlandsche havens gearbeid om het eskader in de Middellandsche Zee te versterken of de schepen daarvan zoo noodig door andere te vervangen. Den 14^{den} Augustus was de Kapitein ter zee J. J. Melvill van Carnbée met de *Willem de Eerste* (80) van Texel gezeild, waarmede hij den 3^{den} September te Gibraltar het anker liet vallen, waar nog geene tijding van den verkregen uitslag was ontvangen. De Kapitein ter zee Spengler, den 18^{den} September te Hellevoet met de *Irene* in zee gestoken, wist er bij zijn vertrek ook niets van, doch las het onderweg in de nieuwspapieren, hem volgens zijn journaal door eene voorbijvarende Engelsche brik ter hand gesteld. Den 20sten September, juist toen men te Vlissingen hoorde, wat Arriëns vier dagen geleden in den Haag had gerapporteerd, ging de *Prins van Oranje* onder zeil naar de Middellandsche Zee, met welke bestemming ook de *Euridice* den 16^{den} October vertrok.

Welk een indruk het bericht van de gevoelige tuchting, den roofzuchtigen Dey toegediend, in de residentie, ja in het gansche land maakte, laat zich begrijpen. Na jaren van gedwongen werkeloosheid, na allerlei doorgestane rampen, had de zeemacht zich weder doen gelden. Is het te verwonderen, dat men in den eersten zwijmel der vreugde den werkelijk goeden uitslag nog overdreef? A. Loosjes Pz. vlocht een „*Lauwerkroon voor de Nederlandsche zeehelden in den zeeslag voor Algiers*”; Stuart gewaagde van een strijd „*zelfs door eenen de Ruyter ontzien.*”

Doch ook nu de tijd alles meer tot de ware afmetingen heeft teruggebracht, zal ieder moeten erkennen, dat Nederland zijn ouden zeeroem had gehandhaafd en dat de uitbundige vreugde over het eerste lofwaardige feit der zeemacht alleszins gerechtvaardigd was.

Koning Willem I, die in de algemeene blijdschap deelde, machtigde bij besluit van 20 September den Minister van Marine den Vice-Admiraal van Capellen en allen, die in de Middellandsche Zee onder hem dienden, 's Konings hoogste tevredenheid te betuigen, met last het reeds overgelegde rapport van den Kapitein ter zee de Man nader over te leggen tegelijk met de rapporten der andere commandanten, ten einde dan belooningen toe te kennen aan degenen, die zich boven anderen hadden onderscheiden. Bij hetzelfde besluit werd aan alle dek- en onderofficieren en verdere schepelingen als bewijs van goedkeuring eene maand soldij toegelegd. Bij een ander besluit van denzelfden dag werden Lord Exmouth en de Vice-Admiraal van Capellen tot Ridders Grootkruis, de Kapiteins ter zee van der Straten, Polders, de Man, Ziervogel en van der Hart tot Ridders der 3e kl., de Kapitein-Luitenant ter zee Wardenburg en de Luitenant ter zee Arriëns tot Ridders der 4e klasse van de Militaire Willemsorde benoemd. Tevens werd bepaald, dat aan Lord Exmouth een commandeurskruis, twee decoratiën voor de 3^e en vier voor de 4^e klasse zouden worden toegezonden, met uitnoodiging om die van 's Koningswege aan de verdienstelijkste Engelsche officieren te overhandigen. Bovendien moesten alle Nederlandsche schepelingen, volgens Ministeriële resolutie, ouder gewoonte een vroolijken dag hebben, waarbij de gebruikelijke hoeveelheid tabak en pijpen, doch een extra rantsoen jenever in plaats van wijn werd uitgereikt, zooals ook uit het journaal van de *Euridice* te zien is. Zij, die onderweg waren zouden later hetzelfde genieten, waarmede natuurlijk in de eerste plaats de equipages der vier schepen bedoeld werden, die uit de Middellandsche Zee terugkeerden.

De vier bodems, die waren uitgezonden om hen te vervangen, bereikten achtereenvolgens hunne bestemming. Toen de Vice-Admiraal van Capellen den 12^{den} October met de *Melampus*

te Gibraltar kwam, vond hij er de *Willem de Eerste* en de *Irene*, Acht dagen later verscheen de *Prins van Oranje*, waarop de Vice-Admiraal den 23sten overging, en den 9^{den} November voegde zich bij het eskader de *Euridice*, waarmede Arriëns terugkeerde, medebrennende de Nederlandsche decoratie voor den bevelhebber, alsmede het commandeurskruis der Bath-orde, van wege het Britsche gouvernement voor dezen gezonden.

Vreemd genoeg scheen de Vice-Admiraal op één punt niet voldaan. Hij had gaarne zijn adjudant, den Luitenant ter zee Arriëns, niet alleen gedecoreerd maar bovendien, zoo als dit in Engeland wel gebruikelijk was, in den dienst bevorderd gezien. Om dit te verkrijgen, benoemde hij zelf den vijf-en-twintigjarigen Luitenant tot Kapitein-Luitenant ter zee, hetgeen de goedkeuring des Konings echter niet wegdroeg.

Over de verdere bewegingen van het grootendeels vernieuwde eskader valt weinig te zeggen. Alleen zij terloops opgemerkt, dat de *Irene*, den 16^{den} November naar Smyrna gezonden, in het voorbijgaan de presenten te Algiers moest afgeven. De klachten over slechte victualie bleven aanhouden. Groote hoeveelheden werden bij onderscheiden gelegenheden over boord geworpen, en wat nog eenigszins bruikbaar scheen, poogde men door inwrijving met houtskool te verbeteren. De equipage van de *Melampus*, die zich onlangs goed had gekweten, weigerde het aldus toebereide vleesch te eten, ofschoon de Kapitein-Luitenant ter zee Willinck, die het voor de hand met de bakmeesters proefde, van oordeel was, dat niemand er iets op kon aanmerken. Er viel toch nogal straf, eer dat het maal genuttigd werd. Deze grief trok zeer de aandacht van het gouvernement en hield eerlang op. Daarentegen scheen het gehalte der equipages te verminderen, als men later een officier van de *Prins van Oranje* den toenmaligen Kapitein-Luitenant Lucas tegen eene beschuldiging van alles met „*een eindje touw*” te regeeren, hoort verdedigen met de bewering, dat zich onder de bemanning van genoemden bodem „*ruim 200 nacht-industriëlen, alias tuchthuisboeren*” bevonden. Bedoelde hij in zijn alleszins overdreven stuk alleen de zoogenaamd geaboleerden, ook dan nog is het aantal op één schip aanzienlijker dan vroeger, en zal het wel eenigermate tot rechtvaardiging der telkens voorkomende zware straffen mogen strekken.

Alles te zamen genomen was de toestand der marine vooruitgaande. Het gouvernement had den 31sten Maart 1816 den Kapitein ter zee Sloterdijk met de *Nassau* (74) „*en flûtte*” gewapend en aan boord hebbende 300 passagiers, zoowel mannen als vrouwen en kinderen, naar Oost-Indië gezonden, en den 31sten Augustus den Kapitein ter zee van Senden met de *Prins Frederik*, om eindelijk de troepen over te nemen van de *Braband*, die nog altijd te Portsmouth lag. Beide schepen zal men later in Oost-Indië aantreffen. De Nederlandsche vlag, te Algiers behoorlijk gesalueerd, had zich in bijna alle hemelstreken weer ontplooid. Handel en visscherij begonnen onder bescherming der geliefde driekleur te herleven, gesteund door de vrijzinnige bepalingen der gouvernementen, die bij verschillende tractaten de vrije vaart op de rivieren verzekerd, den slavenhandel in beginsel afgeschaft en inderdaad met nadruk beteugeld hadden.

HOOFDSTUK XVII.

Regeling van personeel en materieel. — Aanbouw van schepen. — Voortzetting der bedrijven van het eskader in de Middellandsche Zee. — Overneming der Oost-Indische bezittingen in 1816 e. v. — Koloniale marine. — Opstand in de Molukken. — Schipbreuk van de Amsterdam en de Evertsen. — Het wedervaren van de Prins Frederik. — Expeditiën naar Palembang. — Schepen in Oost- en West-Indië tot 1822.

Aanvankelijk sproten uit de vereeniging van Nederland met België geene noemenswaardige moeielijkheden voort. Mocht de bevolking van het laatste bezwaren hebben tegen de haar opgedrongen grondwet en tegen sommige maatregelen der regeering, zij stelde daarentegen hoogen prijs op hetgeen werd gedaan tot opbeuring der nationale welvaart en scheen zich langzamerhand in haren nieuwen toestand te schikken. Botsingen van staatkundigen of kerkelijken aard deden zich weinig voor en bleven tot in 1822 tot de uitzonderingen behooren.

Aangezien de verrichtingen der zeemacht, gedurende hetzelfde tijdsbestek, in afgelegen oorden ten deele zeer belangrijk waren, zullen die eerst in de Middellandsche Zee, dan in Oost-Indië en elders tot in het genoemde jaar hier geregeld volgen. Vooraf moeten enkele bijzonderheden betreffende het personeel en vooral betreffende het materiëel worden vermeld. Op de lijst der zeeofficieren van 1815 kwamen velen voor, die in sedentaire betrekkingen geplaatst waren of wel bij de Koloniale marine waren overgegaan, van welker oprichting later sprake zal zijn. Dit bewoog den Koning de nadere regeling van het corps ter hand te nemen. Bij een besluit van 25 Maart 1817 werden sommigen, wier rang voortaan als titulair zou worden beschouwd, uit het corps afgevoerd, anderen gepensionneerd of bevorderd. Hoe de samenstelling van het corps dientengevolge werd, is te zien uit de gedrukte Naamlijst en rangschikking van het vaste corps zeeofficieren op den 1sten April 1817.

Wat het materieel betrof, hadden de treurige ervaringen der eerste jaren, eerlang door andere gevolgd, den Koning niet teruggebracht van het denkbeeld, dat Nederland onder zijne regeering als van ouds, ofschoon op meer beperkte schaal, als zeemogendheid zou kunnen optreden. Uit eene aantekening van den Vice-Admiraal Graaf van Bylandt Halt blijkt, dat bij een Koninklijk besluit van 28 Maart 1818 de sterkte der Nederlandsche Marine was bepaald op 18 schepen van linie, 30 fregatten en 28 korvetten, waartegen de Vice-Admiraal van Capellen bezwaren had geopperd, bewerende dat het zelfs veel tijd zou vereischen om 6 linesschepen, 12 fregatten en 18 korvetten te bemannen. Bij een confidentiëel schrijven van 5 Januari 1819 uit Brussel werd hierover het gevoelen van den Vice-Admiraal Graaf van Bylandt Halt gevraagd, die na eene uitweiding over het verledene, waarbij ook gewezen werd op de meer dan verdubbelde bevolking des rijks, ten slotte als zijne meening opgaf, dat 12 schepen van linie, 20 à 24 zware fregatten en 18 zoo korvetten als brikken alles was, dat men redelijker wijs kon hopen na eenigen tijd bemand te krijgen. Hij achtte het tevens voorzichtig eenige schepen meer gereed te hebben ter voorkoming van het overhaast bouwen in oorlogstijd. Met den Vice-Admiraal van Capellen, was hij het volkomen eens, dat men aan den bouw en de uitrusting der schepen niet te veel zorg kon besteden en dat zonder een goed corps officieren niets van eenige marine te wachten is.

Sommige bodems, die op stapel stonden, werden voltooid, andere gebouwd, waarvan hier slechts de voornaamste genoemd worden, eer zij in den loop des verhaals voorkomen. Nog voor het einde van 1816 was de *Wassenaer* (76), eerst *Audacieux*, daarna *Coalitie*, onder den tegenwoordigen naam te Amsterdam en het fregat de *Rijn* (44), vroeger *La Vestale*, te Rotterdam te water gelaten. Hierop volgden de *Holland* (76), voorheen de *Polyphème*, de *Schelde* (44), weleer *La Fidèle*, de *Zwaluw* (20), de *Kozak*, de brik *Koerier*, in 1818 de eersteling van de werf te Vlissingen, de korvetten *Lynx*, *Dolphijn*, *Komeet*, *Zeepaard* en *Arend*, de brik *Sirene*, de fregatten *Java* (44) en *Algiers* (48), de bombardeerkorvetten *Hekla* en *Proserpina* en ten laatste in 1822 de fregatten *Rupel* (48) en *Maas* (48).

Inmiddels waren de helling te Vlissingen en zoowel het droge als het natte dok te Nieuwediep in gereedheid gekomen. Het vaste materiëel werd dus verbeterd, en wat de inrichting van het drijvende aangaat, ontbrak het destijds niet aan pogingen in dezelfde richting. Zoo had de Minister van der Hoop den 2^{den} September 1815 de opinie van den Vice-Admiraal van Bylandt Halt gevraagd over de dubbeling der schepen met zink, waarop de genoemde Vice-Admiraal den 6^{den} antwoordde, dat hiervan al vijf-en-twintig jaar geleden sprake was geweest, doch dat hij dit onderwerp wegens de tijdsomstandigheden uit het oog had verloren. Bij wijze van proefneming werd nu de *Ajax* in 1816 aan de eene zijde met zink, aan de andere met koper gedubbeld. Het zink voldeed echter niet, daar het veel spoediger vernieuwd moest worden dan koper, en als oud verkocht zooveel meer in waarde was verminderd, dan het laatste. De proeven, omstreeks denzelfden tijd te Amsterdam, te Rotterdam en te Middelburg genomen, om koopvaardij-schepen met zink in plaats van met koper te dubbelen, hadden nergens voldaan en werden ondoeltreffend geoordeeld, zoo lang er ten minste geen zink van beter gehalte werd gefabriceerd.

De Vice-Admiraal van Capellen, die in November 1816 de *Irene* naar Smyrna en de *Eendragt* naar huis had gezonden, was vervolgens met de *Prins van Oranje* naar Cadix gezeild, waar de *Melampus* lag, welk fregat hij den 4^{den} Januari 1817 naar Lissabon zond met het bericht, dat de geschillen met den Keizer van Marokko vereffend waren.

Na de *Willem de Eerste* en de *Euridice* te Cadix bij zich gekregen te hebben, zeilde de bevelhebber weer naar Gibraltar, waar hij de *Melampus* vond, zoodat hij den 28sten Maart met alle vier de bodems in zee kon steken om den stand van zaken te Algiers en Tunis eens op te nemen. Den 22sten Mei van dien tocht wedergekeerd, vond hij te Gibraltar niet alleen den Kapitein ter zee Spengler met de *Irene*, maar ook de onlangs uit het vaderland gekomen fregatten *Amstel* en *Frederica Sophia Wilhelmina*. Van het laatste woei de vlag van den Vice-Admiraal van Braam, die het bevel over het eskader moest op zich nemen. Na de overgaaf, welke den 4^{den} Juni geschiedde, stak van Capellen den 5^{den} in zee met de *Prins van Oranje*, waarmede hij den 27sten derzelfde maand te Vlissingen binnenviel.

Merkwaardig was de laatste tocht van den Kapitein ter zee Spengler geweest. Deze had, volgens den hem gegeven last, eerst Algiers aangedaan tot het lossen van zeven kisten en een vat met presenten. Hij was er goed ontvangen en had, als wederkeurig blijk van vriendschap, drie koeien, zeven schapen, eenig brood en wat groenten aan boord gekregen. Vervolgens was hij nog voor het einde van 1816 te Smyrna gekomen, waar hem en zijnen officieren vele beleefdheden werden aangedaan, nadat aldaar zoo lang geen Nederlandsch oorlogsschip was gezien. Intusschen vernam hij, wien ook de bescherming der scheepvaart in die wateren was opgedragen, dat er op het oogenblik geene zeeroovers in den Archipel waren, omdat de Sultan

de zonen van al de gouverneurs der eilanden als gijzelaars te Konstantinopel hield onder bedreiging van terstond dengenen te laten onthoofden, wiens vader het oponthoud of de wapening van een zeeroover gedoogde. Spengler scheen de uitwerking van dezen oogenschijnlijk zeer afdoenden maatregel niet volkomen te vertrouwen; want na eene partij aan boord gegeven te hebben, uit erkentelijkheid voor de genoten beleefdheden, stelde hij zijn kruistocht slechts uit ter wille van eene huiswaarts bestemde brik, die hij tot op zekere hoogte zou geleiden.

Den 9^{den} Maart 1817 te Smyrna teruggekeerd, vertrok hij vijf dagen later naar Gibraltar, doch moest na het doorstaan van een storm te Milo binnenloopen, om zijn tuig wat na te zien. Hier vond hij den 19^{den} den schipper van de vroeger gekonvooierde brik terug, die schipbreuk geleden en zich met tien man en eenige goederen geborgen had. De geredde personen en goederen werden met de *Irene* naar Gibraltar gevoerd en aldaar ontscheept.

Hier kreeg Spengler, kort na de aankomst van den Vice-Admiraal van Braam eene andere bestemming. De Kapitein ter zee Melvill was namelijk, om redenen van gezondheid, in Maart als bevelhebber van de *Willem de Eerste* vervangen door den Kapitein-Luitenant ter zee van de Sande, die insgelijks wegens ziekte van dit bevel wenschte ontslagen te worden, twee dagen nadat de Vice-Admiraal van Braam zijne vlag aan boord van laatstgenoemden bodem had geheschen. Voor twee andere commandanten scheen de overplaatsing weinig aanlokkelijks te hebben; want zij verzochten daarvan verschoond te blijven, omdat zij aan hunne eigen bodems te zeer gehecht waren. Dientengevolge werd nu de Kapitein ter zee Spengler benoemd, die het bevel van de *Irene*, waarop hij zoo lang had gediend, aan den Kapitein-Luitenant ter zee N. A. de Vries overgaf en den 1sten Juli als vlaggenkapitein van den Vice-Admiraal van Braam optrad. Deze bevelhebber, die vervolgens Algiers, Port-Mahon, Livorno en Napels bezocht, lag in December 1817 met de *Willem de Eerste*, de *Amstel* en de *Irene* weer te Port-Mahon, terwijl de *Frederica*, het vierde schip van zijn eskader, nog een kruistocht deed, toen een zeer geheimzinnig voorval aan boord van het vlaggenschip plaats greep, waarvan de volgende bijzonderheden aan zijn journaal ontleend zijn.

Den 30sten December rapporteerde de Kapitein ter zee Spengler niets meer of minder, dan dat een marinier op diens eigen verzoek met drie officieren aan wal gezonden, mondeling had medegedeeld, dat op het vlaggenschip een plan tot opstand werd gesmeed, tevens den bottelier, den opperstuurman, een konstabel-majoor en een marinier als vermoedelijke aanstokers daarvan noemende. Volgens hem waren zij voornemens zich van het vlaggenschip en zoo mogelijk ook van andere bodems meester te maken en daarmede naar Algiers te zeilen. Nadat de marinier dezelfde verklaring voor den Vice-Admiraal had afgelegd, nam deze terstond maatregelen. In overleg met de commandanten der andere schepen, liet hij al de genoemde personen arresteeren en over de drie aanwezige bodems verdeelen, hetgeen blijkbaar onder de equipage zekere verwondering baarde, waaruit hij afleidde, dat de aanslag noch algemeen bekend, noch tot rijpheid gekomen was. 's Anderen daags, terwijl alles rustig bleef, liet hij de beschuldigten ondervragen en tevens iets van de werkelijke vermoedens mededeelen om een einde te maken aan de gissingen, waarin de equipage zich verdiepte. Hij poogde door het uitloven eener belooning bewijzen van schuld of onschuld in handen te krijgen en besloot zijne aanspraak op den Nieuwejaarsdag naar de omstandigheden in te richten.

Den 1sten Januari 1818 ging de Vice-Admiraal, na de gelukwensen van de officieren der andere schepen ontvangen te hebben, met al die heeren naar het halfdek, waar de equipage stond aangetreden. Een driewerf hoezee! bij zijne verschijning geuit, scheen voor de welgezindheid der meesten te pleiten. De bevelhebber gewaagde hierop, bij de gebruikelijke

toespraak, van een goddeloozen en ondeugenden aanslag door eenigen der zijnen gesmeed, met uitnoodiging aan ieder, die er iets van wist, zulks mede te deelen. Wie er zelf in betrokken was, zou hierdoor vrijwaring van straf, wie er niet in betrokken was, zou voor de noodige aanwijzing belooning erlangen. Hij drukte ten slotte zijn vertrouwen uit op de braafheid en de getrouwheid zijner equipage, hetgeen algemeene geestdrift verwekte en met een herhaald hoezee! werd beantwoord, waarop de schepelingen den dag verder in gepaste vroolijkheid doorbrachten. Alles duidde aan, dat het misdadig plan ten minste in de geboorte was gestuit. Tijdens het hierop gevolgde voorloopig onderzoek, meldden slechts een paar personen zich aan tot het geven van inlichtingen. De later benoemde krijgsraad vond den bottelier werkelijk schuldig en veroordeelde hem tot de straf des doods met den strop. Aangezien van dit vonnis buitenslands geen appel vergund was, doch wel revisie door den bevelhebber en vier officieren, die niet tot den krijgsraad hadden behoord, koos de Vice-Admiraal vier zijner officieren, die met hem de sententie onderzochten en haar rechtvaardig oordeelden. Zij werd daarop bekrachtigd, evenwel met bepaling, dat de executie aan boord van de *Amstel* zou geschieden, op welk fregat de veroordeelde den 31sten Januari, te twaalf uren, zijne straf onderging. Zijn lijk bleef er gedurende twee uren aan de groote ra hangen, waarna het in eene hangmat genaaid en in zee begraven werd. Een marinier werd met het vallen van dezelfde ra en laarzen gestraft; acht dagen later nog iemand. Deze en andere personen, die in de zaak betrokken waren, werden overgebracht op de *Irene*, waarmede de Kapitein-Luitenant ter zee de Vries den 9^{den} Februari naar het vaderland onder zeil ging.

Daarentegen kwam de brik *Kozak* den 18^{den} April bij het eskader. De Kapitein ter zee de Man, hiermede teruggekeerd, nam het bevel weer over van Spengler, die naar eene Fransche haven werd gevoerd en overland naar huis reisde. Met de *Willem de Eerste*, de *Frederica* en de *Amstel* vertoonde de Vice-Admiraal van Braam nu onze vlag voor Algiers en Tunis, welks Bey zich ontevreden had betoond over het uitblijven van eenig hem beloofd Hollandsch rundvee. Het eskader deed vervolgens Tripoli en Cagliari aan en kwam den 29sten Mei te Toulon, waar de Vice-Admiraal Missiessy, voor sommigen een oude kennis uit den Franschen tijd, commandeerde.

Na vele over en weer afgelegde bezoeken, hervatte de Nederlandsche bevelhebber den 12^{den} Juli zijn kruistocht, die verder weinig bijzonders opleverde. Den 6^{den} Augustus vond hij te Port-Mahon de *Lynx*, ter vervanging van de *Frederica* uit het vaderland gekomen. Onder de bestemmingen, waartoe de kleinere bodems in de eerstvolgende maanden werden gedetacheerd, is die, waarmede de *Lynx*, op last van den Minister, in Januari 1819 tot een kruistocht naar den Archipel en Smyrna vertrok, het belangrijkste.

Zou het eskader in de Middellandsche Zee eenig ontzag inboezemen, dan was versterking noodig, die eerlang ook opdaagde. Terwijl de Vice-Admiraal zich weer te Port-Mahon bevond, met de *Willem de Eerste*, de *Amstel* en de *Lynx*, die na eene afwezigheid van drie maanden was teruggekeerd, kwam aldaar den 21sten Mei het fregat *Diana*, een dag later gevolgd door het fregat *de Rijn*. De Kapitein ter zee de Man verving, op last van den Minister den Kapitein ter zee van der Hart, den bevelhebber van de *Amstel*, die thans als vlaggenkapitein optrad. De *Kozak* moest naar huis. Het eskader, dat na de aankomst der beide fregatten een goed figuur maakte, ging onder zeil en vertoonde zich in vereeniging met Spaansche schepen voor Algiers, waar deze verschijning sensatie verwekte. Schoon alle onderhandelingen, wegens de aldaar heerschende pest, door tusschenkomst van den Consul gevoerd werden, zoo was de bevolking toch niet zonder vrees en ging de Vice-Admiraal, op verzoek van den Consul, tot hare geruststelling met zijne schepen iets verder uit den wal. Alleen met de Nederlandsche schepen,

waarvan de *Diana* inmiddels het bewuste vee had aan boord gekregen, zette de Vice-Admiraal van Braam koers naar Tunis, waar hij den 18^{den} Juni den Bey liet weten, dat onze schepen eenig vee aan boord hadden om dit als een blijk van genegenheid aan te bieden, doch met last aan den Consul dien potentaat tevens te beduiden, dat het Nederlandsche gouvernement niet voornemens was verdere pretentiën in te willigen, dewijl de tractaten het niet tot verdere presenten of opofferingen verbonden.

Bij het vertrek van Tunis, zonderde de Kapitein ter zee de *Man* met de *Amstel* zich af, voor de terugreis naar Nederland. De overige schepen, die achtereenvolgend Malta, Syracuse, Messina en Toulon aandeden, overwinterden te Port-Mahon, na de *Gier* bij zich gekregen te hebben, die beter zeilde dan de *Kozak*, In het voorjaar van 1820 ging de *Lynx* weder naar Smyrna.

Den 1sten Mei, met de *Willem de Eerste*, de *Diana*, de *Rijn* en de *Gier* te Toulon komende, vond de Vice-Admiraal van Braam eene order om naar Gibraltar te stevenen en daar zijn commandement aan den Schout-bij-nacht Ruysch over te geven. Hij zond de *Gier* naar Port-Mahon, om de *Lynx* te waarschuwen, en ging den 13^{den} Mei met de drie andere schepen onder zeil. Acht dagen later bereikte hij Gibraltar, waar de *Gier* en de *Lynx* zich bij hem voegden, voordat de Schout- bij-nacht Ruysch er den 8sten Juni verscheen met de *Wassenaer*, onder hem gevoerd door den Kapitein ter zee Spengler.

Na de overgaaf van het commandement, welke den 12^{den} plaats had, betuigde de Vice-Admiraal zijne hooge tevredenheid aan allen, die onder hem gediend hadden. „*Onze schepen hebben,*” zoo luidde het in de dagorder van den 13^{den}, „*de bewondering in vreemde hartens opgewekt, tot eer der vlag en tot roem der bevelhebbers.*” Uitdrukkelijk bedankte hij allen „*voor hun ijver en voor den luister, dien zij aan de vlag van Z. M. Vice-Admiraal hadden bijgezet.*” Hij zelf, die acht dagen later met de *Willem de Eerste* onder zeil ging en hiermede den 18^{den} Juli ter reede van Texel binnenviel, had ongetwijfeld veel bijgedragen tot de activiteit van het door hem gecommandeerde eskader.

Zijn opvolger stevende naar Port-Mahon, waar hij, behoudens vier weken te Livorno doorgebracht, bleef overwinteren. De verrichtingen van het eskader, waarbij zich den 25sten Juli 1821 het fregat de *Schelde* voegde, ter vervanging van de *Rijn*, die onlangs naar het vaderland was teruggekeerd, zijn verder onbeduidend.

Voor het einde van November was de Schout-bij- nacht met een gedeelte daarvan te Port-Mahon, waar hij gedurende den winter bleef, nu en dan sommige bodems tot bijzondere einden detacheerende. Den 27sten Mei 1822, terwijl de *Diana* en de *Gier* naar Smyrna waren, stak hij in zee met de *Wassenaer* en de *Schelde*, gevolgd door de *Lynx*, om met een Spaansch eskader voor Algiers te gaan kruisen. Zijn kruistocht duurde echter niet lang; want den 9^{den} Juni liep hij weer te Port-Mahon binnen, waar de Kapitein-Luitenant ter zee G. A. Pool twee dagen later met de *Hekla* opdaagde. De schepen van het eskader deden nog onderscheiden tochten, op een van welke de Schout-bij-nacht, volgens het journaal door den Kapitein ter zee Spengler aan boord van de *Wassenaer* gehouden, waaraan ook de laatste bijzonderheden ontleend zijn, den 28sten Juli te Livorno het fregat *Algiers* aantrof. Het zou nergens toe dienen de bewegingen van dit eskader, dat na het vertrek van sommige bodems tegen het einde van 1822 weer te Port-Mahon lag, op den voet te volgen. Van meer belang is hetgeen inmiddels, vooral met betrekking tot de Marine, in de koloniën was voorgevallen.

Vroeger is gezegd, dat de *Evertsen*, de *Amsterdam*, de *de Ruyter*, de *Iris* en de *Spion*, met de Commissarissen-Generaal in April en Mei 1816 te Batavia waren aangekomen. Kort tevoren

was de Britsche Luitenant-Gouverneur Thomas Stamford Raffles, die met leedwezen de belofte tot teruggaaf der schoone bezittingen had vernomen, door John Fendall vervangen. Dit bespaarde hem het pijnlijke der overdracht, waarmede wegens allerlei uitvluchten der Engelsche autoriteiten eerst den 19^{den} Augustus, wat Java en de onderhoorigheden betrof, een aanvang werd gemaakt. De tallooze moeilijkheden, grootendeels van financiëelen aard, door Engelsche ambtenaren verwekt en eerst later door de gouvernementen in Europa opgeheven, waren echter niet de eenige beletselen, welke de Commissarissen-Generaal bij de vervulling hunner taak ondervonden. Behalve de genoemde schepen, waarvan de *Spion* voor de overgaaf van Java met dépêches naar het vaderland was gezonden, kregen zij in October 1816 de *Nassau* en de *Maria Reijgersbergen* ter hunner beschikking.

Voor hun vertrek uit Nederland had de Koning, bij een besluit van 18 Augustus 1815, de oprichting eener Koloniale marine gelast, waarbij geen hogere rang zou worden verleend, dan van Kapitein ter zee. Op voorstel van den Minister van Marine, waren bij Koninklijk besluit van 23 September 1815 vele zeeofficieren van verschillenden rang op hun verlangen daarbij overgeplaatst, onder welke de Kapiteins ter zee J. D. Schutter, J. H. Waldeck en F. Stout. De verdere organisatie werd echter aan de Commissarissen overgelaten. Zij voldeden spoedig aan dat verlangen, daar in het journaal van de *Amsterdam* den 9^{den} November 1816 melding wordt gemaakt van den Kapitein ter zee Schutter, als Chef der Koloniale marine. Deze moest, zooals de Schout-bij-nacht Wolterbeek later in een brief van den 1sten Februari 1819 schreef, voornamelijk dienen om de kusten en wateren der Nederlandsche bezittingen tegen zeeroovers te beveiligen, alsmede tot het overbrengen van gouvernementen-ambtenaren en goederen van het eene etablissement naar het andere. Haar materieel bestond uit korvetten, brikken, schoeners en kleinere vaartuigen.

Met den aanvang van 1817 werd de *Iris* aan de Koloniale marine overgegeven, evenals later ook grootere bodems, die men voor de terugreis naar het moederland niet meer in staat achtte. Aanvankelijk gingen telkens zeeofficieren en cadets, met opoffering van hunne plaats in het vaste corps, bij den kolonialen dienst over; later ook onderofficieren en zeelieden, doch, gelijk de ondervinding leerde, niet in voldoende aantal om de inlandsche bemanning in bedwang te houden. De overplaatsing geschiedde door den Gouverneur-Generaal, op voordracht van den Commandant der zeemacht, die op de geschiktheid van den persoon moest letten, hetgeen evenwel in den beginne niet genoegzaam werd gedaan, zoodat al spoedig sommigen wegens ongeschiktheid moesten worden verwijderd. Wat hunne verhouding tot de zeeofficieren van Z. M. zeemacht betrof, stelde men personen van denzelfden rang gelijk, daar beiden in dienst van den Koning der Nederlanden waren. De Chef der Koloniale marine, met den rang van Kapitein ter zee, liet zijn standaard te Soerabaya waaien en zorgde, zoowel daar als te Batavia, voor de politie op de reede.

Het Nederlandsche eskader, als auxiliair beschouwd, had nochtans in de eerste jaren verreweg de zwaarste taak en genoot hierbij, waar dit noodig bleek te zijn, de hulp der Koloniale marine, welker bodems men in het vervolg meermalen zal aan treffen.

Voor het einde van 1816 was de Kapitein ter zee Dietz met de *Evertsen* naar Makassar, de Kapitein ter zee Sloterdijk met de *Nassau* naar Banjermasing en de Kapitein-Luitenant ter zee van Everdingen van der Nypoort met de *Maria Reijgersbergen* naar Banka en de rivier van Palembang geweest, zoodat behalve Java ook sommige buitenposten bezet waren. Doch weldra openbaarden zich bijna overal sporen van misnoegen. Het ontzag van den inlander voor eene vlag, die eerst gewijzigd, daarna verdwenen was, scheen verminderd. Op Banka, welk eiland pas door de Engelschen in ruil tegen onze bezitting te Cochin was afgestaan, had die

vroeger niet gewaaid. Vreemd klinkt het derhalve, dat op de *Maria Reijgersbergen*, behalve zes ambtenaren en 33 militairen, ook 16 „bandieten” met vrouwen en kinderen werden ingescheept, die volgens het journaal van den genoemden bevelhebber op Banka aan wal gezet werden, nadat aldaar de Nederlandsche vlag was geheschen. Rechtstreeksch verband tusschen deze gedwongen immigratie en de stemming, die zich weldra op dit eiland openbaarde, blijkt echter niet.

In Februari 1817 gingen de *Evertsen*, de *Nassau* en de *Maria Reijgersbergen*, waarop intusschen de overleden Kapitein-Luitenant van Everdingen van der Nypoort, als bevelhebber, door den Kapitein ter zee Groot was vervangen, onder zeil naar de Molukken met de Commissarissen Engelhard en Middelkoop. Den 8sten Maart te Amboina gekomen, ging de *Evertsen* den 24sten onder den Kapitein ter zee Dietz, en na diens overlijden onder den Kapitein-Luitenant Verhuell naar Banda, den 9^{den} April de *Maria Reijgersbergen* met den heer de Neys naar Ternate, om die bezittingen van de Engelschen over te nemen.

Van deze zending teruggekeerd, lag de *Evertsen* met de *Nassau* en de *Iris* weer te Amboina, toen men den 17^{den} Mei bericht kreeg, dat op het naburige eiland Saparoea de Resident van den Berg en de gansche bezetting van het fort Duurstede vermoord waren. Deze opstand breidde zich nog uit, nadat de eerste troepen onder den Majoor Beetjens derwaarts gezonden, waren afgeslagen. De Nederlandsche zeeofficieren, die zich met hunne equipages uitstekend kweten, gelijk in bijzonderheden te lezen is in het onopgesmukte verhaal, hetwelk de Kapitein-Luitenant Verhuell in zijne „*Herinneringen van eene reis naar Oost-Indië*” daarvan geeft, moesten zich tot eene afwachtende houding bepalen. De *Iris* werd naar Saparoea gezonden, waarbij zich den 9^{den} Juli de *Maria Reijgersbergen* voegde, welks bevelhebber weinige dagen tevoren van Ternate en Kema was teruggekeerd en nu geruimen tijd de eer der Nederlandsche vlag ophield. Na eene vruchteloos afgeloopen onderhandeling, liet hij een gedeelte zijner equipage landen en het fort Duurstede bezetten, waar een klein getal onder den Luitenant Ellinghuyze, gesteund door de batterij van het fregat, zich staande hield tot men, volgens het journaal van den Kapitein ter zee Groot, den 9^{den} October de heuglijke tijding kreeg, dat de Schout-bij-nacht Buyskes met versterking te Amboina was gekomen.

Zoodra de Commissarissen-Generaal kennis droegen van den opstand in de Molukken, hadden zij den 25sten Juni den Schout-bij-nacht Buyskes, hun ambtgenoot, gelast zich in persoon derwaarts te begeven met de *Prins Frederik*, die sedert den 1sten Mei ter reede van Batavia lag. Dit „*en flûte*” gewapende lineschip had ten vorigen jare te Portsmouth den Generaal-Majoor de Koek met de koloniale troepen, benevens eenige kisten en vaten met geld van de *Braband* overgenomen en vervolgens niet zonder tegenspoed zijne bestemming bereikt. De Kapitein ter zee van Senden, die er het bevel over voerde, kreeg op denzelfden dag als de Schout-bij-nacht, order zich klaar te maken en ging volgens zijn journaal twee dagen later met 254 man troepen onder zeil naar Soerabaya, waar Buyskes overland was heengereisd. Voor het einde van Juli vertrok deze met de *Prins Frederik*, in de eerste plaats naar Ternate, om zich van de getrouwheid der Sultans te vergewissen.

Wegens stilte en tegenwind niet voor den 1sten September daar gekomen, vond hij de beide Sultans van Ternate en Tidore welgezind. Den troonopvolger van den laatste legde hij de verplichting op, zich voorloopig op Ternate te vestigen. Den 12^{den} September zette hij de reis voort en den 30sten kwam hij te Amboina, waar de *Evertsen* en de *Nassau* lagen. Binnen weinige dagen voegden zich hierbij de koloniale vaartuigen de *Zwaluw* en de *Wilhelmina*. Half November werd de aanwezige macht nog versterkt met de korvet *Venus*, onder den Kapitein

Luitenant van Schuier en het fregat de *Wilhelmina* (44) onder den Kapitein ter zee Dibbetz, waarvan de eerste den 27sten Januari, de tweede den 1sten Mei van dit jaar met troepen voor Oost-Indië van Texel was gezeild.

Buyskes vond den laatsten September al de negerijen op Saparoea in opstand, welk voorbeeld op andere eilanden en zelfs op de westkust van Amboina werd gevolgd. Hij was echter niet voldaan over de houding der gezonden Commissarissen, die hij beiden wegens hunne voortdurende oneenigheid ontsloeg. Doortastende maatregelen tegen de opstandelingen verschoof hij evenwel tot de aankomst der inlandsche vaartuigen, hem door de Sultans van Ternate en Tidore toegezegd. Zoodra de eerste daarvan den 11^{den} October Amboina bereikt hadden, begon hij met nadruk te handelen en liet hij eerst de kust van het eiland zelf tot onderwerping brengen.

Nadat vervolgens de *Evertsen* en de *Nassau* voor Saparoea, de *Iris*, de *Venus*, de *Zwaluw* en de *Maria Reijgersbergen* op verschillende punten tusschen de eilanden geposteerd waren, begonnen de inlanders te zien, dat het ernst werd en dat het nieuwe koninkrijk dezelfde macht kon ontwikkelen, als de oude Compagnie. Velen onderwierpen zich en niet weinigen moesten zwaar boeten voor den opstand en de hierbij gepleegde wreedheden. Van meer dan 300 gevangenen door de onzen op Haroekoe gemaakt, werden 24 terstond gefusilleerd en kregen de overigen vergiffenis. Ook Saparoea bukte, nadat vele hoofdaanleggers den onzen in handen gevallen en naar Amboina gevoerd waren, waar vier hunner den 16^{den} December opgehangen werden, met bepaling dat het lijk van een der voornaamste, tot afschrik van anderen, ten eeuwigen dage in eene ijzeren kooi aan de galg zou blijven. Nogmaals had eene dergelijke strafoefening plaats, en ten derden male op den 20sten Februari 1818, toen de beruchte Oeloepata, een der hoofdaanleggers, die op Ceram in onze handen was geraakt, met zekere overhaasting werd gehangen, opdat hij, die thans zeer ongesteld was, de straf van den wereldlijken rechter niet mocht ontgaan.

Zijn verzet scheen niet uitsluitend tegen het Nederlandsche bestuur gericht, daar zijn vader en zijne broeders onder het Engelsche om dezelfde reden, op dezelfde wijze waren ter dood gebracht. Als oorzaken van den opstand noemde de Schout-bij-nacht in een geheim schrijven van 10 October 1818 aan de Commissarissen-Generaal, de herinnering aan vroegere knevelarijen, de vermindering van het aloude ontzag sedert 1796, den staat van afzondering der Molukken onder Daendels en den weldadigen invloed van het tweede bestuur der Engelschen. Werd uit dien hoofde het terugkeeren der Nederlanders niet gewenscht, zoo had bovendien de geringe macht, die er aanvankelijk verscheen, te weinig indruk gemaakt en hadden verder de aanhitsingen van ondergeschikte Engelsche ambtenaren en vooral de maatregelen van den Commissaris Middelkoop het smeulend vuur op onvergeeflijke wijze aangeblazen. Dank zij de krachtige maatregelen van de autoriteiten was het thans gebluscht, doch niet zonder dat velen gesneuveld of aan hunne wonden overleden waren, gelijk bij de laatste expeditie ook met den Majoor Meyer het geval was.

Ongerekend de zware verliezen door de opstandelingen in den strijd geleden, waren volgens den Schout-bij-nacht in het geheel 27 hunner gefusilleerd, 14 gehangen, 16 door de Alfoeren en 23 door onze bondgenooten op Ceram omgebracht, terwijl meer dan 100 gevangenen naar Java werden gezonden. De Schout- bij-nacht kon zijne taak als afgedaan beschouwen.

Nadat de *Tromp* den 11^{den} Februari 1818 ter reede van Amboina was gekomen, aan boord hebbende den Generaal-Majoor de Koek, den nieuw benoemden Gouverneur der Molukken, ging Buyskes den 25sten daaraanvolgende met het fregat de *Wilhelmina* onder zeil. Andere bodems, zooals de *Evertsen* en de *Maria Reijgersbergen*, waren reeds vertrokken of konden nu

gemist worden, waarvan enkele tevens tot het overbrengen eener lading specerijen werden gebezigd.

Van al de genoemde schepen, waarmede het Nederlandsche eskader in den loop van 1817 was versterkt, onder welke ook de tot dusver niet genoemde *Eendragt*, verdient de *Tromp* eene nadere vermelding. Dit schip was den 16^{den} Maart uit Vlissingen gezeild, aan boord hebbende den Commandeur Wolterbeek, die het bevel over de zeemacht in Oost-Indië op zich moest nemen. Tijdens zijn oponthoud te Rio-Janeiro, was aldaar het fregat *Wilhelmina* binnengevallen met brieven en de aanstelling van Wolterbeek tot Schout-bij-nacht. Deze kwam den 13^{den} September zonder tegenspoed te Anjer, waar hij bericht kreeg van den opstand in de Molukken en het vertrek van den Schout-bij-nacht Buyskes derwaarts. Te Batavia vond hij orders, om de *Tromp* en de *Wilhelmina* naar Soerabaya te zenden, van waar beiden, zoo als vroeger is gebleken, naar Amboina stevenden; de *Tromp* echter veel later, dewijl deze volgens het verbaal van den Schout-bij-nacht Wolterbeek eerst nog te Batavia was terugontboden, op het gerucht, dat een groot roofschip in straat Sunda was gezien.

Sommige bodems bevonden zich in slechten staat en deden weinig nut. De *de Ruyter* was nagenoeg terstond als onbruikbaar te Soerabaya opgelegd en werd eenigen tijd later gesloopt. De *Amsterdam*, die weinig of niets had verricht en naar het vaderland moest vertrekken, vorderde eene langdurige reparatie, alvorens de reis te kunnen ondernemen. Den 29sten October 1817 stak de Kapitein ter zee Hofmeijer er mede in zee, aan boord hebbende 134 last koffie, 100 last rijst, 168 leggers arak, vijf kisten met naturaliën en andere goederen.

Den 11^{den} December werd hij op de kust van Afrika door een storm belopen, waarin de groote mast over boord geraakte en alles dermate beschadigd werd, dat hij zich verplicht achtte in de Algoabaai binnen te vallen. Het lekke schip werd er op strand gezet en ganschelijk verlaten, waarbij drie man het leven verloren. En het was hoog tijd; want de equipage had den 18^{den} en 19^{den} nauwelijks de benoodigde victualie van boord gehaald, of het schip sloeg in den nacht tusschen den 19^{den} en den 20sten December geheel uiteen. Hofmeijer, die zoowel van den Landdrost als van de inwoners van het dorp Uittenhagen menschlievende hulp ondervond, sleet nochtans met de zijnen op deze onherbergzame kust eenige dagen van groote ontbering, eer allen door een paar Engelsche vaartuigen werden afgehaald.

Bij het vertrek van de *Tromp* naar de Molukken was de Schout-bij-nacht Wolterbeek te Batavia achtergebleven, om den Gouverneur-Generaal met zijn raad te dienen en zich tot den hem opgedragen last voor te bereiden. Hij had den 2^{den} Januari 1818 de *Eendragt* naar Banka en de rivier van Palembang gezonden en vervolgens den 14^{den} de beide particuliere schepen uit Japan zien komen, waarvan het eene den heer Doeff overvoerde, die gedurende al de staatsomwentelingen der laatste jaren de Oud-Hollandsche vlag op het kleine Decima onafgebroken had doen waaien.

Langzamerhand kwamen de groote schepen, ten deele met specerijen geladen, uit de Molukken terug. Sommige daarvan hadden weer reparatie noodig, alvorens andere diensten te kunnen verrichten. Gelukkig scheen de *Tromp*, waarmede de Schout-bij-nacht Wolterbeek moest vertrekken, voor de gestelde taak berekend. Voor de Schout-bij-nacht den 18^{den} Juli 1818 met genoemden bodem en het fregat *Wilhelmina* onder zeil ging, waren onrustbarende tijdingen ontvangen nopens de houding van Raffles, die kort geleden uit Europa teruggekeerd en thans met het bestuur in Bencoelen belast was. Hij weigerde Padang over te geven en stookte onrust te Palembang, nadat met de beide Sultans, twee broeders, verdragen waren gesloten. Hoe ver dit ging vernam de Schout-bij-nacht den 1sten Augustus voor de rivier van Palembang, waar een klein vaartuig op post lag, terwijl de *Eendragt* zich voor de stad zelve bevond. Omstreeks vier

weken geleden had er zich een Engelsch gezantschap met een gewapend geleide vertoond, om eene Engelsche vlag te planten. Het was terstond door de onzen opgelicht en naar Batavia gezonden. De jonge Sultan, die aan de lokstem gehoor gegeven had, moest er voor boeten; doch de oude was volgens de verklaring van den Nederlandschen Commissaris evenmin te vertrouwen. De waarheid hiervan bleek later niet dan al te zeer.

Dewijl er geen dadelijk gevaar bestond, zette de Schout-bij-nacht den tocht voort, tot hij den 19^{den} Augustus Malakka bereikte, waar de Majoor Farquhar, die de kolonie moest overgeven, juist afwezig was. Wolterbeek, vermoedende dat het voorgevallene te Padang en te Palembang oponthoud mocht veroorzaken, zond den laatsten Augustus een klein vaartuig naar Poeloe-Penang, om van den stand der zaken kennis te geven en zag daarop terstond zijn vermoeden bevestigd; want de Majoor, den 1sten September op zijn post teruggekeerd, verlangde opheldering van het gebeurde en zocht uitstel. Hij bracht in den trant van Raffles, waarschijnlijk omdat Malakka, evenals Padang, tijdens den kortstondigen vrede van 1802 en 1803 niet was overgenomen, eene rekening te berde wegens gemaakte onkosten, tot welker vereffening de Schout-bij-nacht zich niet gemachtigd verklaarde. Op zijne pertinente vraag naar dag en uur, waarop de overgave volgens het tractaat zou kunnen geschieden, kreeg de Schout-bij-nacht, na eenig over en weer praten, ten antwoord: „den 21sten September, des morgens te zeven uren.” De schuldvordering was tot een tiende gedeelte der oorspronkelijk geëischte som verminderd, en de overgave had op den gestelden tijd met de gebruikelijke plechtigheid plaats.

Hiermede was echter de zending van den Schout-bij-nacht niet afgelopen, die zelfs neteliger scheen te worden, toen hij terwijl de Majoor Farquhar en de zijnen nog eene wijle te Malakka vertoefden, de oude betrekkingen met sommige inlandsche vorsten weder moest aanknoopen. Om bij de Engelschen weinig opzien te baren, liet hij drie expressen met officiële brieven naar Riouw, Siak en Rombow, des nachts vertrekken. Van drie koloniale vaartuigen, zond hij vervolgens de *Eclips* met besloten orders en eenig krijgsvolk naar Palembang, de beide andere naar Riouw en Linga. Eindelijk ging hij zelf onder zeil met de *Tromp*, die hem den 12^{den} November ter reede van Riouw bracht, waar hij zeer omzichtig moest te werk gaan met een vorst, die onafhankelijk beweerde te zijn.

Omstreeks acht dagen later zocht de Schout-bij-nacht, die bij het opnemen van het vaarwater door eene regenbui werd overvallen, eene schuilplaats aan wal, waar de Sultan en vele rijksgrouten hem terstond kwamen begroeten. Inmiddels had hij, bij dat opnemen en rondkijken, de overtuiging gekregen, „dat buiten de koninklijke woningen, Maleische en Chinesche kampongs, en moskeen, alhier nog al wat te verbranden en te vernielen zou zijn.”

Geen wonder, dat de inlanders al die bewegingen en opnemingen der onzen wantrouwden. Nochtans werd het verlangde tractaat gesloten, hetwelk de onderkoning den 28sten November in de kajuit van de *Tromp* plechtig bezwoer. Hij vertrok, na goed onthaald te zijn, op eigen verzoek met de sloep van het vlaggenschip. Twee dagen later ging de Schout-bij-nacht in staatsie aan wal, waar hij insgelijks plechtig ontvangen en onthaald werd. Hij liet er tevens de Nederlandsche vlag hijschen op de plaats, voor den bouw van een fort bestemd. Alles was dus oogenschijnlijk naar wensch geschikt en men scheidde in de beste verstandhouding. De Schout-bij-nacht kreeg eene gouden kris ten geschenke en een achtjarigen Balinees, dien hij slechts noode aannam en onmiddellijk vrij verklaarde. Hij zond daarentegen den vorst een porceleinen kop en schotel, waarop de woorden „*Durable amitié*,” met verzoek om daaruit, bij de jaarlijksche herdenking van de herstelde vriendschap, thee te willen drinken.

Met achterlating van twee koloniale vaartuigen, stak de Schout-bij-nacht den 3^{den} December in zee, met de *Tromp*, de *Wilhelmina* en eene kanonneerboot. In het voorbijgaan hoorde hij te

Muntok, dat te Palembang alles rustig was en dat de koloniale korvet *Eclips*, die hij van Malakka derwaarts gezonden had, gereed lag om met den jongen Sultan, die indertijd de Engelschen ingeroepen en ontvangen had, naar Batavia te zeilen.

Den 17^{den} December met de *Tromp* en de *Wilhelmina* te Batavia teruggekeerd, vond hij er, behalve een drietal koloniale vaartuigen, de *Nassau*, die tijdens zijne afwezigheid was afgekeurd en eenige dagen later aan de Koloniale marine werd overgedaan, benevens de *Evertsen*, de *Prins Frederik* en de *Maria Reijgersbergen*, die voor de terugreis naar het vaderland in gereedheid werden gebracht. Twee dagen daarna verscheen ook de *Eclips* met de gevangenen van Palembang.

Commissarissen-Generaal konden hunne taak met den aanvang van 1819 als geëindigd beschouwen. Den 16^{den} Januari installeerden zij de Hooge Regeering van Nederlandsch Indië, waar de Baron van der Capellen, een hunner, als Gouverneur-Generaal moest achterblijven. De heeren Elout en Buyskes, van welke de laatste het bevel over de zeemacht aan den Schout-bij-nacht Wolterbeek had overgegeven, gingen aan boord van de *Evertsen*, waarmede ook de heer Doeff de reis naar het vaderland zou doen.

Er waren meer passagiers, onder welke de Luitenant-Generaal Anting met vrouw en familie op de *Prins Frederik*. Wachtende op goeden wind, konden zij den 13^{den} Februari nog de eenigszins bedenkelijke tijding hooren, dat de Engelschen Singapoera hadden bezet, waarbij Raffles al weder eene werkzame rol vervulde. Vier dagen later gingen de genoemde schepen onder zeil, die wegens de ongunstige gelegenheid eerst den 26sten uit zicht geraakten. Tegenwind en oponthoud in straat Sunda en te Anjer waren slechts een voorspel van ernstiger rampen.

Den 16^{den} Maart lichtte de *Prins Frederik*, op last van den Schout-bij-nacht Buyskes te Anjer het anker, omdat beide ankers van de *Evertsen* onklaar waren. Eerst drie dagen later kon dit schip volgen met de *Maria Reijgersbergen*. Zij troffen de *Prins Frederik* niet meer aan en verloren spoedig elkander uit zicht, hetgeen ons noodzaakt elk dier schepen afzonderlijk na te gaan en hun wedervaren achtereenvolgend te melden.

Nauwelijks was de *Maria Reijgersbergen* te kwader ure uit zicht geraakt, of men ontdekte den 30sten Maart op de *Evertsen* een lek, waardoor het water bij het slingeren van het schip letterlijk naar binnen stroomde. Het wies tegen de pompen aan, die nochtans zooveel opvoerden, dat de spijgaten het niet konden verzwelgen. Vele bladen koper, van de scheg tot onder de groote rust, ontbraken en de naden waren open. Het groot bramzeil, voor de scheg gehaald om den toevoer van water eenigszins te stuiten, scheurde aan een beschadigd blad koper en moest gekapt worden, omdat men het niet weer binnen kon krijgen. Alle verdere pogingen om het lek te stoppen bleven vruchteloos. Officieren en passagiers moesten de handen uitsteken, om alle pompen, het eenig middel van behoud, voortdurend aan den gang te kunnen houden. Tachtig personen waren tegelijk bezig, tachtig andere moesten hen telkens vervangen. Wat te doen? Terugkeeren was onmogelijk en de afstand van Mauritius was te groot om dit te bereiken. Men besloot daarom koers te stellen naar Diego Garcia, onzeker of het lekke schip en het wrakke tuig het zoo lang zouden volhouden. Duizenden ponden scherp en ballast, geschut en andere voorwerpen werden over boord gemand, zelfs zoet water door middel van de brandspuit, om het zinkende schip te lichten. Onder gestadige vrees, dat de pompen, die nu en dan onklaar werden, geheel of ten deele zouden weigeren of dat het veege schip ten laatste geheel uiteen zou slaan, kreeg de equipage den 8sten April Diego Garcia in 't zicht.

Op de seinschoten van de *Evertsen* kwam eene aldaar liggende brik naar buiten, die echter geen loods aan boord had. Het was de *Pickering*, een Noord-Amerikaansch vaartuig met

kokosnoten geladen, waaraan de 340 personen van de *Evertsen* hun behoud te danken hadden. In overleg met den heer Elout, den Kapitein-Luitenant Verhuell en andere zeeofficieren, besloot de Schout- bij-nacht Buyskes, aan wiens rapporten en journalen dit alles voornamelijk ontleend is, zijn schip te verlaten. Terwijl hij den gezagvoerder der brik aan boord hield, zond hij een Adelborst met eene sloep derwaarts om de lading over boord te werpen. Met zekere hoeveelheid beschuit, doch met achterlating van alles, wat eene noemenswaardige ruimte besloeg, ging de gansche equipage op de brik over.

Tot hunne verwondering, zagen de schipbreukelingen uit den pas verlaten bodem een zwaren rook opgaan. Vermoedelijk hadden de laatste achtergeblevenen eenige onvoorzichtigheid begaan, hetgeen met het oog op de schildering door den Kapitein-Luitenant Verhuell in zijne „*Herinneringen van eene reis naar Oost-Indie*” van zijne pogingen tot redding van het schip opgehangen, wel te begrijpen is. De matrozen bedronken zich dermate, dat hij naar de brik terugroeide om andere te halen. De Schout-bij-nacht verlangde verdere pogingen gestaakt te zien en liet allen van de *Evertsen* afbrengen. De heer Doeff voegt er in zijne „*Herinneringen uit Japan*” de bijzonderheid bij, dat een dronken konstabel vergeten was en nog een schot loste, waaruit zich het ontstaan van den brand gereedelijk liet verklaren. De konstabel werd nog in tijds gered.

Met de *Pickering* kwamen allen den 11^{den} April behouden op het eiland Diego Garcia, waar zij 9 Europeanen van Mauritius en 150 negers vonden, die hun alleen wat versche visch en kokosnoten konden verstrekken. Later kreeg men ook jonge varkens, terwijl de ketels eener zeepziederij gebruikt werden om voor de equipage te koken. Den 22sten April zeilde de brik met de eene helft naar Mauritius, van waar de heer Elout en sommige passagiers zoo spoedig mogelijk met scheepsgelegenheid vertrokken. De equipage van de *Evertsen*, waarvan de andere helft inmiddels door dezelfde brik was gehaald, ging eerst den 30sten Juli van Mauritius onder zeil met de *Cadmus*, een Engelsch transportschip, dat allen in November te Duins bracht.

Omstreeks drie maanden geleden, was de Kapitein ter zee Groot met de *Maria Reijgersbergen* aangekomen. Deze had in de eerste dagen der reis moeite gehad de *Evertsen* bij te houden, waarvan het licht des nachts, volgens de rapporten der officieren, niet duidelijk te zien was. Den 29sten Maart, dus juist een dag voor de ontdekking van het lek op het vlaggenschip, had de commandant van de *Maria Reijgersbergen* dit uit het zicht verloren. Eerst trachtte hij, volgens zijn journaal, het in te halen door kracht van zeilen; daarna bleef hij het inwachten. Dewijl noch het eene, noch het andere baatte, zette hij de reis voort, die behoudens kleine gebreken aan schip en tuig, welke telkens voorziening eischten, tamelijk voorspoedig was. Er bestond geene reden tot het aandoen eener haven vóór de *Maria Reijgersbergen* het Kanaal bereikte, waar de bevelhebber van den 15^{den} tot den 18^{den} Juli ter reede van Spithead vertoefde om eenige victualie in te nemen en der equipage, die in den laatsten tijd veel aan scheurbuik had geleden, wat verversching te bezorgen. Hij kwam met zijn fregat den 29sten Juli ter reede van Texel, waar hij door middel van kleine vaartuigen moest lichten, alvorens ingevolge den hem verstrekten last naar Medemblik te kunnen verzeilen. Hier geraakte de *Maria Reijgersbergen* den 8sten Augustus nog in den mond der haven vast en kwam eerst 's anderen daags binnen.

De *Prins Frederik*, het derde schip, was na een tocht vol wederwaardigheden niet verder dan Plymouth gekomen, waar de meeste opvarenden een langen en verdrietigen tijd doorbrachten. De Kapitein ter zee van Senden, die in de Simonsbaai een oponthoud van acht weken had gehad, bereikte met zijn lek schip, een tuig, waarop niet te vertrouwen viel, en veel zieken onder de equipage, de Gronden. Telkens woei de vlag in sjouw en werd het uitzicht op spoedige hulp verijdeld. De fokkemast brak en het lek nam bedenkelijk toe. Schoon ook hier officieren en

passagiers medewerkten in het gemeenschappelijk belang, ontstond toch de vrees, dat de afgematte equipage het pompen niet zou kunnen volhouden.

Den 29sten September kreeg men ten laatste hulp van de Engelse brik Howe, thuis behorende te Penzance en gevoerd door Kapitein Askew. Deze zond een man aan boord, die als loods diende en het schip 's anderen daags in de Mountsbaai bracht, waar aanstonds de nodige bijstand werd verleend. Het water, nu met kracht uitgepompt, bevatte kruitdeelen en rook sterk naar specerijen.

Zeerampen als de gemelde, waarmede het verlies of de beschadiging eener kostbare lading gepaard ging, behoorden in dien tijd niet tot de zeldzaamheden.

Het rechte verdriet voor den bevelhebber van de Prins Frederik, wiens journaal nog voorhanden is, evenals dat van den Adelborst D. G. Muller, kbegeon eerst, nadat zijn schip den 14^{den} Oktober met Engelse hulp naar Plymouth was vervoerd.

Hier kreeg hij tien dagen later een procureursklerk aan boord, met eene kennisgeving, dat de Admiraliteit, ten verzoeken van den kapitein der Engelsche brik, die assistentie had verleend, beslag op zijn bodem had gelegd. De Nederlandsche bevelhebber, die er niets van wilde hooren, omdat hij meende alles voldaan te hebben, joeg den klerk van boord, rukte het bevel, dat in haast aan den mast gespijkerd was, er af en wierp dit in het water. Voortdurend liet hij daarna vlag en wimpel hijschen om niet overvallen te worden door iemand, die zijn schip in bezit mocht willen nemen. Er volgde nochtans eene procedure, welke de tegenwoordigheid van den bevelhebber te Londen vereischte. Uitgenoodigd door den Ambassadeur en den Consul-Generaal, ging de Kapitein ter zee van Senden tegen het einde van November naar de hoofdstad. Nopens den afloop dezer „*ingewikkelde zaak*,” om de woorden van den Schout-bij-nacht Musquetier te bezigen, die in December 1819, op weg naar Oost-Indië, eene wijle te Plymouth vertoefde, kunnen hier enkele bijzonderheden worden medegedeeld.

Onafhankelijk van de vordering van Kapitein Askew, die aan de uitspraak van het Admiraliteits-hof onderworpen was, had men buitensporige sommen geëischt voor bewezen diensten en leverantiën in de Mountsbaai. Dit leidde, nadat in de eerste weken van 1820 de waarde van de lading en het schip met toebehooren was getaxeerd, tot het besluit een ambtenaar tot het doen van onderzoek naar Plymouth te zenden. De heer L. Serrurier, destijds Eerste Commies bij het Departement van Marine, hiertoe gekozen, had den 21sten April aan boord van de *Prins Frederik* een onderhoud met de Consuls van Plymouth en Mountsbaai, alsmede met den heer Pearce, een agent van den laatste. Na zijne terugkomst te 's Gravenhage bracht hij den 19^{den} Mei een rapport uit aan den Minister van Marine, waaruit blijkt, dat in het geheel niet minder dan 59 pretentiën te vereffenen waren tot een gezamenlijk bedrag van £366 p. St. Hierbij waren die van Kapitein Askew en vijf anderen slechts voor memorie uitgetrokken.

Bij het mondeling onderzoek was aan het licht gekomen, dat in de eerste confusie aan boord van de *Prins Frederik* niet behoorlijk aantekening was gehouden en dat de Consul te Mountsbaai vaartuigen gezonden en leverantiën bevolen had, zonder vooraf contract te maken, waardoor het Nederlandsche gouvernement nu was blootgesteld aan de willekeur van allen, die iets te vorderen hadden. De heer Serrurier was met den Kapitein ter zee van Senden overeengekomen, dat deze een wissel zou trekken op het Nederlandsche gouvernement ter afbetaling van 32 posten, waaromtrent men het met de betrokken personen was eens geworden. Andere posten waren, in overleg met den Consul te Mountsbaai belangrijk verminderd, zoodat het geheele bedrag, met inbegrip der vijf thans ingevulde memorieposten 1515 p. St. beliep, waarvan echter de spoedige afdoening wenschelijk was.

Kort na de samenspreking op den 21sten April scheen men over schip en lading vrijelijk te kunnen beschikken; want van den 1sten tot den 7^{den} Mei werden 924 kisten en 13 vaten specerijen overgescheept op de *Flora*, een victualieschip onlangs uit de Middellandsche Zee teruggekeerd. Na de lossing der specerijen en eene zorgvuldige inspectie van het schip, begon men dit inwendig te sloopen. En nadat de *Flora*, de specerijen weggebracht hebbende, in Juli terug was, werden schuitjes ballast, zeilen, touwwerk, ankers, schippers- en konstabelsbehoeften, blokken, geschut, kogels, in één woord al wat de *Flora* slechts bergen kon hierop overgescheept, terwijl de Kapitein ter zee van Senden den 23sten Juli 1819 met de equipage insgelijks overging, het schip verder latende aan den Onder-equipagemeester Courier dit Dubecart, die met een detachement moest achterblijven. Later werd de romp van de *Prins Frederik*, volgens een bericht van den Consul J. Hawker te Plymouth, in het openbaar verkocht voor 2340 p. St.

Den 17^{den} November 1820 velde Sir William Scott, rechter in het Hooge Admiraliteitshof van Groot-Brittanje, een gemotiveerd vonnis in zake Kapitein Askew, welk stuk nog een en ander behelst dat niet onbelangrijk is. Zoo vindt men er in, dat de waarde der lading van het „*en flûte*” gewapende oorlogsschip, na aftrek van een vierde voor bekomen zeeschade, op 27.750 p. St. was geschat, en dat de onzen beweerden zes maanden te zijn opgehouden en in dien tijd aan traktementen, soldijen en onderhoud der equipage 5400 p. St. te hebben uitgegeven. Wat de hoofdzaak betreft, waren aan beide zijden misslagen begaan. Kapitein Askew had zich tot den Nederlandschen Ambassadeur moeten wenden omdat het een oorlogsschip gold, hetwelk trouwens door zijne kostbare lading wel eenigszins dat karakter had verloren. Daarentegen had de Nederlandsche bevelhebber beter gedaan door naar den Ambassadeur te verwijzen, in plaats van een stuk der Admiraliteit met onverdiende minachting te behandelen, dewijl hij toch voor de redding van het schip wel iets verschuldigd was. Zelfs vond de rechter, die voornamelijk op de verklaring der Nederlandsche officieren afgang, na al wat de Kapitein ter zee van Senden had gezegd over het weder en den staat van het schip en de equipage, het vreemd dat de Nederlandsche bevelhebber in zijn certificaat deze woorden had doorgehaald „*that but for the essential services rendered by these asserted salvors his ship would have been foundered.*”

Ten slotte werd aan Kapitein Askew 800 p. St. toegewezen en moest het Nederlandsche gouvernement zich al de kosten van het proces getroosten.

Diepen indruk hadden de eerste berichten van de rampen der uit Oost-Indië terugkeerende schepen gemaakt. Er moest een onderzoek ingesteld worden naar het gedrag dergenen, die in de zaak betrokken waren. Met dat van den Schout-bij-nacht Buyskes was, bij Koninklijk besluit van 27 December 1819, het Hoog Militair Gerechtshof belast, hetwelk den 2^{den} Februari 1820 een gunstig oordeel uitsprak over de handelingen van den genoemden vlagofficier bij het verlaten van de *Evertsen*. Maar de vraag was, of de schepen voor hun vertrek uit Oost-Indië wel behoorlijk waren nagezien. Ook dit wenschte de Koning onderzocht te hebben, waartoe hij den 5^{den} Januari 1820 eene Commissie benoemde, bestaande uit den Vice-Admiraal van Bylandt Halt, als president, en de Schout-bij-nachts N. Lemmers en J. S. May, als leden, waaraan de Constructeurs P. Glavimans Jr. en P. Schuyt, als consulenten, en de Eerste Commies L. Serrurier als amamuensis werden toegevoegd. Het oordeel der Commissie kwam hoofdzakelijk hierop neder, zooals ook in de Nederlandsche Staatscourant van 4 April 1820 met enkele woorden werd bericht, dat het gebeurde, behalve aan de stormen, voornamelijk was te wijten aan den invloed van het kopergif der dubbeling op de ijzeren bouten, waarmede de schepen volgens oud gebruik nog gebouwd waren, hetgeen thans niet meer plaats had. Dit betrof echter de *Amsterdam* en de *Evertsen*; over de *Prins Frederik*, die te Antwerpen met koperen bouten

was samengesteld, kon de Commissie vooralsnog niet oordeelen. Zij wees ten slotte op de behoefte aan een droog dok te Soerabaya. Naar aanleiding van dit rapport, stelde de Minister van Marine den Koning voor „den Gouverneur-Generaal in bedenking te geven om te doen onderzoeken, in hoeverre bij eene der constructie-werven op Java gelegenheid zou zijn te doen bouwen één (desnoods meer) droog dok om in hetzelfde schepen van het grootste kaliber te doen repareren.”

Uit een brief den 12^{den} Juli 1819 aan den Schout-bij-nacht Wolterbeek geschreven blijkt, dat de Gouverneur-Generaal in strijd met het officiële rapport het er voor hield, dat de *Evertsen* niet voldoende was nagezien, hetgeen volgens zijn gevoelen behoorde gestraft te worden. Voor het einde van 1819 verging nog de brik *Kozak* en waren een aantal schepen, waaronder de *Prins*, de *Batavier*, de *Maas*, de *Piet Heijn* en de *Joan de Witt*, afgekeurd en gesloopt of verkocht. Doch laat ons nu de verrichtingen der zeemacht in Oost-Indië vervolgen.

Den 16^{den} Juli 1819 met de *Tromp* te Samarang gekomen en voornemens de reis naar Soerabaya voort te zetten, kreeg de Schout-bij-nacht Wolterbeek bericht van de schipbreuk van de *Evertsen*, en vijf dagen later van gepleegde vijandelijkheden op Palembang. Behalve de *Eendragt* (20), lag aldaar sedert den 21sten Mei ook de *Ajax* (18) op de rivier, welke laatste onmiddellijk na de aankomst uit Europa er heengezonden was. Onlangs hadden 253 man troepen in het Palembangsche nog eene versterking van 200 man ontvangen. Nu vernam de Schout-bij-nacht uit een rapport van den Kapitein-Luitenant ter zee Bakker van de *Eendragt*, dat ook de oude Sultan den 12^{den} Juni plotseling eene vijandige houding had aangenomen. De equipages van beide schepen, evenals de troepen, hadden zich van den 12^{den} tot den 15^{den} behoorlijk gekwet, doch waren tegen de menigte der vijanden niet opgewassen. Voortdurend bedreigd door branders en beschoten van den wal, moesten de twee schepen de rivier afzakken, na het krijgsvolk aan boord genomen te hebben.

Af en toe kruisten zij voor de rivier om de vele inlandsche vaartuigen, die op dit oogenblik om zout en lijnwaden uit waren, te onderscheppen en nadere orders af te wachten. Terwijl de *Ajax* er lag, passeerde den 9^{den} Juli de Engelsche korvet *Indiana*, waarop Raffles zich bevond, komende van Singapoera en gaande naar Bencoelen. De tegenwoordigheid aldaar van den man, die ons steeds kwaad brouwde, strookte niet zeer met de welwillendheid, welke het Engelsche gouvernement te dien tijde in andere opzichten jegens het Nederlandsche aan den dag legde.

Op de tijding van het gebeurde te Palembang, begaf de Gouverneur-Generaal zich naar Samarang om er met den Schout-bij-nacht te overleggen, wat in deze te doen stond. Hij gelastte daarop eene expeditie onder het opperbevel van Wolterbeek, die met de *Tromp* naar Batavia terugkeerde en op eene spoedige gereedmaking van al het benodigde aandrong. Dit kostte nog al moeite, vooral omdat de Schout-bij-nacht ten gevolge eener zware koorts zich uiterst zwak gevoelde. Nochtans vertrok den 20sten Augustus een detachement troepen onder Kapitein Hulsteyn, bestemd naar de Lampongs, om eene afleiding te geven, terwijl de aanval tegen Palembang zelf plaats greep. Twee dagen later ging de Schout-bij-nacht onder zeil met de *Tromp* en vier gehuurde schepen, waarop 1250 man onder den Luitenant-Kolonel Bisschop. Ook de brik *Irene* (16), in het voorjaar uit Europa gekomen, werd tot versterking der expeditie bestemd. Aan boord van het vlaggenschip bevond zich de Commissaris Muntingh, die in last had den ouden Sultan, onder waarborging van diens leven, voor zich te dagen. Gaf deze aan de oproeping gehoor, dan moest hij naar Batavia gezonden worden en vervangen door een zoon van den jongen Sultan, dien men voor dit geval medenam. Weigerde de oude Sultan, dan moesten de vijandelijkheden aanvangen.

Wel verre van tot onderwerping geneigd te zijn, had de oude Sultan zich ook een sterken aanhang op Banka gevormd, welk eiland bij de komst van Wolterbeek in een zoo bedenkelijken toestand verkeerde, dat hier in de eerste plaats moest worden gehandeld. Behalve de genoemde schepen, was de Kapitein ter zee Dibbetz er met het fregat *Wilhelmina* (44). Deze had in Mei Padang van de Engelschen overgenomen, vervolgens Atjeh en Malakka aangedaan en was den 12^{den} Augustus te Muntok gekomen. Drie dagen later naar Jebus gegaan om water te halen, voegde hij zich eerst den 2^{den} September weer bij de hoofdmacht te Muntok. Sommige bodems hielden zich met een aantal prauwen voor de rivier van Palembang op; andere werden op verschillende punten gebezigd.

Te Muntok liet de Schout- bij-nacht een klein inlandsch vaartuij, eene zoogenaamde tjunia, waarvan hij er vijf bezat, tot het voeren van werpgeschut inrichten. Een daarvan kreeg hij den 11^{den} September gereed voor een houwitsen van zes duim. Dit vaartuij moest tot model strekken voor drie andere, terwijl de vijfde tjunia een veldstuk aan boord zou krijgen. Intusschen naderde het tijdstip, bestemd voor de expeditie. Het springtij, dat men noodig had om de bank in de Soensang of de rivier van Palembang te kunnen passeeren, zou den 18^{den} September invallen. Daar echter Banka niet tot onderwerping was gebracht, moest de Schout- bij-nacht er schepen en volk achterlaten. Zoodoende kon de kleine macht niet eenmaal tegelijk op hetzelfde punt worden aangewend. Maar dit was voor het oogenblik onverschillig, aangezien de schepen, die naar de rivier werden gezonden, toch niet allen op den bepaalden tijd over de bank geraakten. Het springtij was gemist en de Schout- bij-nacht moest eene nadere gelegenheid verbeiden. Onderwijl kwam het bemoedigende bericht, dat de laatste benting der opstandelingen op Banka zich had overgegeven, terstond gevolgd door eenig achtergebleven personeel en materiëel. Volgens een staat van den 3^{den} October, bevonden zich toen 1400 man infanterie en artillerie aan boord der schepen. Enkele bodems geraakten nu over de bank, onder welke de *Wilhelmina*, waarop Wolterbeek overging, omdat de *Tromp* wegens te grooten diepgang voor den mond der rivier moest blijven.

Sedert den 9^{den} October begonnen de schepen onder eene drukkende warmte, afgewisseld met stortregens, de rivier hooger op te werken. De inlanders weken, doch vonden nu en dan gelegenheid, verscholen achter het houtgewas langs den oever, eenige schoten op de onzen te lossen. Deze hadden om dezelfde reden geen uitzicht en drongen zeer omzichtig door op een terrein, dat zij slechts oppervlakkig kenden. In den nacht van den 14^{den} ontdekten zij het eerste spoor van het plan des vijands om de naderende schepen door vuur te vernielen. Eenige fel brandende voorwerpen zakten toen de rivier af, die gelukkig met den stroom voorbijdreven, zonder schade te doen. Een daarvan bleef aan den kant zitten, waaruit bleek, dat het vloten van zware boomstammen of balken waren, waarop van zes tot twaalf huizen van bamboes, gedekt met adap en ten deele gevuld met droge bladeren, zelfs met mastiek of eene soort van harpuij, hetgeen eene verschrikkelijke vlam veroorzaakte. De Schout- bij-nacht achtte het een geluk, dat de inlanders niet op het denkbeeld kwamen, sommige dier branders in de nabijheid der schepen te brengen en te ontsteken, terwijl de equipages door het felle licht der eerste verblind waren. Zoo leerde men den aard van één dreigend gevaar kennen, zonder te weten welke verdere middelen de vijand had uitgedacht.

De weinige inlanders toch, die men in handen kreeg, waren tot geen prijs als spionnen te winnen. En bij de onderhandelingen ook thans nog met den Sultan gevoerd, stelde deze het verlaten der rivier als eerste voorwaarde, hetgeen de onzen natuurlijk niet konden doen. Zij waren den 17^{den} October genaderd tot eene plaats, waar het vaarwater zoo nauw was, dat zij alleen dicht onder den oostwal konden houden. Hier, waar de nokken der raas met de takken der boomen in aanraking kwamen, kreeg de *Irene* door twee schoten van den oever vier

dooden en zes gekwetsten. Op dit gevaarlijke punt bleven twee schepen nog eene wijle aan den grond zitten, bedreigd door brandende vlotten, die met sloepen werden afgewend. De schepelingen kwamen al deze hinderpalen te boven en kregen twee dagen later de verdedigingswerken bij het eiland Gombora in 't zicht, die hun blijkbaar niet medevielen. Met ingeheide palen, gedekt door batterijen van den wal en eene daarachter gelegen drijvende batterij, was de rivier geheel versperd, volgens den Schout-bij-nacht op zeer verstandige wijze, volgens den bevelhebber van de *Ajax*, met „*genie en krijgskunde.*”

Den 21sten October ging de Schout-bij-nacht des namiddags te halféén, met de ebbe en een Noord-Oostenwind onder zeil. Hij naderde met de *Wilhelmina* het paalwerk, zonder terstond het vijandelijk vuur te beantwoorden. Onmiddellijk achter hem langs de batterijen aan de linkerzijde op den wal, schaarden zich de *Irene*, de *Arinus Marinus*, een der gehuurde schepen, en de *Ajax*. Rechts van den Schout-bij-nacht lag eene kanonneerboot en vervolgens de *Eendragt*, in het midden der rivier voor het paalwerk, waar het laatste door eene drijvende batterij werd gesteund. Aan de andere zijde van de *Eendragt*, naar den kant van het eiland Gombora, bevonden zich nog eene kanonneerboot, de koloniale schoener *Emma* en zes prauwen. De vijf tjunias lagen op eenigen afstand, rechts van de *Ajax*. Dit was de gansche macht tegen de inderdaad geduchte werken des vijands aangevoerd; want de *Prins Blucher*, de *Admiraal Buyskes*, de *Henriette en Betsy*, drie gehuurde schepen, zes andere prauwen, eene waterbrik en een provisie-schoener bleven tijdens het gevecht op een grooten afstand.

Persoonlijke moed baatte weinig. De Schout-bij-nacht zelf stond, om alles beter te kunnen overzien, op een kippenhok van de *Wilhelmina*, terwijl alles om hem heen kort en klein geschoten werd. De Luitenant ter zee Bruyne, die bij hem stond, verloor een been en bezweek later aan de gevolgen. Andere officieren en de Europeesche equipages vochten uitstekend, doch blijkbaar zoo vruchteloos, dat te halfvier nog geenerlei schade aan de werken des vijands te bespeuren was. Daarentegen onderhielden de vijandelijke batterijen een onverpoosd vuur tegen de zeer kwetsbare schepen. De dubbele rij palen was noch te passeeren, noch te verwijderen. Wegens het moerassige van den oever, meende men noch de versperring, noch de haar bestrijkende batterijen te kunnen omtrekken. Ten einde onder zulke omstandigheden het personeel niet noodeloos op te offeren, deed de Schout-bij-nacht, in overleg met den Kapitein ter zee Dibbetz en den Luitenant-Kolonel Bisschop, sein om het vuren te staken en de schepen te laten afdrijven.

's Avonds te zes uren lagen de meeste bodems weer op de plaats, van waar zij te halféén waren gezeild. De *Eendragt* en de *Arinus Marinus* geraakten bij de laatste manoeuvre aan den grond, nog onder het bereik der vijandelijke batterijen, doch voegden zich toch 's anderen daags weer bij het eskader. Dit had niets uitgewerkt en verbazend geleden. Volgens de woorden van den Schout-bij-nacht, geleek de kajuit van de *Wilhelmina* wel eene slachterij. Men telde 37 dooden, onder welke 2 officieren, en 59 zwaar gekwetsten, van welke velen aan hunne wonden stierven. De ontelbare lichte kwetsuren waren niet in rekening gebracht. De schade aan de schepen was belangrijk.

Eigenlijk was alles slechts op een *coup de main* berekend, die voor den aanvang van den Noordwest-moesson behoorde af te loopen. Onbekend met de hulpmiddelen der inlanders, had men het er op gewaagd en was bitter teleurgesteld. Nogmaals werd de mogelijkheid van het omtrekken der batterijen besproken, doch ontkend, nopens welk punt de Gouverneur-Generaal nadere opheldering vroeg, en met reden, aangezien de onmogelijkheid, blijkens de later opgedane ervaring, misschien wat lichtvaardig was beweerd. Hoe dit zij, nadat men haar als

zeker had aangenomen, moesten alle verdere ondernemingen voorloopig worden gestaakt. De schepen zakten onder de noodige voorzorgen tegen branders langzamerhand de rivier af. Den 5^{den} November kwam de Schout-bij-nacht weder aan boord van de *Tromp*, voornemens zich tot eene gestrengte blokkade te bepalen. Hij zond den Luitenant-Kolonel Bisschop naar Batavia met de *Admiraal Buyskes*, die tevens eenige troepen en dépêches overbracht. Na de *Irene* met een koloniaal vaartuig naar Malakka gezonden te hebben, liet de Schout-bij-nacht de zorg voor de blokkade aan den Kapitein ter zee Dibbetz over en ging den 26sten November met de *Tromp* naar Muntok, op het bericht dat de Resident Smissaert er vermoord was. Den 7^{den} December ontving hij brieven van den Gouverneur-Generaal met de *Galathé*, eene pas uit Nederland gekomen korvet, die voor het einde des jaars naar de rivier van Palembang werd gezonden om de *Wilhelmina* af te lossen, die naar Batavia werd ontboden.

Nederlagen, als die te Palembang, voor eene koloniale mogendheid altijd bedenkelijk, konden hoogst noodlottig worden, nu het Nederlandsche gezag in den Archipel slechts kort geleden was hersteld. Niet zonder reden maakte de Schout-bij-nacht zich bezorgd, toen hij onmiddellijk daarop iets hoorde van gewelddadigheden der Boegineezen. Met een paar zijner schepen bezocht hij Riouw, waar hij zijn vroeger tractaat eenigszins wijzigde en eene conferentie hield met den Gouverneur van Malakka. Dientengevolge kwam hij niet voor den 1sten Mei 1820 weer met de *Tromp* te Batavia, waar reeds toebereidselen gemaakt werden voor een herhaalden tocht naar Palembang, die evenwel door een ander zou worden aangevoerd; want den 15^{den} Juni liet de Kapitein ter zee Lewe van Aduard met de *van der Werff* (44) ter reede van Batavia het anker vallen, aan boord hebbende den Schout-bij-nacht Musquetier, die twee dagen later het commandement van Wolterbeek overnam. Maar ook de nieuwe bevelhebber der zeemacht zou niet met het beleid over de tweede expeditie belast worden, hetwelk de Gouverneur-Generaal, zooals hij den 5^{den} Mei 1820 in een particulier schrijven aan den Schout-bij-nacht Wolterbeek had medegedeeld, aan den Generaal-Majoor de Koek wenschte op te dragen. Deze had den 15^{den} Januari 1820 met den Kapitein ter zee Dibbetz een geheim rapport uitgebracht over de benodigde hulpmiddelen, waarmede Wolterbeek geheel instemde. Dientengevolge werd de *Nassau* geraseerd en op het voormalige tusschendecks bewapend met 20 vier-en-twintigponders op zware rolpaarden van jati-hout. Nog twee kiellichters werden ingericht, elk voor een mortier van tien duim en twee lange twaalfponders. Om verschillende redenen werd de voorgenomen expeditie, in den loop van Juli, tot het volgende jaar uitgesteld en kregen de gereed zijnde schepen eene andere bestemming.

Met betrekking tot de vaartuigen der Koloniale marine, had de ondervinding geleerd, dat zij te weinig Europeanen aan boord hadden. De brikken *Marianne* en *Wilhelmina*, de kotter *Nautilus* en de schoener *Zephyr* waren, volgens het verbaal van den Schout-bij-nacht Wolterbeek, door de inlandsche equipages afgeloopen. En hoewel sommigen, die zich aan het vermoorden der officieren schuldig gemaakt hadden, werden gegrepen en gestraft, zoo vereischte toch dit punt nadere voorziening, waartoe Wolterbeek, zooals hij den 4^{den} October 1820 aan den Gouverneur-Generaal schreef, alle vaartuigen minstens voor een derde met Europeanen wilde bemand hebben. Den 15^{den} November 1820 werd de Kapitein ter zee Schutter, als commandant van de Koloniale marine, vervangen door den Kapitein-Luitenant ter zee van Schuier, wien volgens het verbaal van den Schout-bij-nacht Musquetier tegelijk de rang van Kapitein ter zee werd toegekend.

Het eskader van de Koninklijke marine versmolt langzamerhand. Na de *van der Werff* kwam nog de korvet *Zeepaard* (28). Daarentegen was de *Galathé* (28) in den nacht tusschen den

29sten en den 30sten Mei in straat Banka verongelukt, evenwel met behoud der equipage; het fregat *Wilhelmina*, voor de tehuisreis afgekeurd, kon wat opgelapt en nog eene wijle gebruikt worden; de *Tromp* en de *Venus*, insgelijks afgekeurd, werden tegen het einde van 1820 aan de Koloniale marine overgedaan, die nochtans dit materieel volstrekt niet te geef kreeg, daar vroeger voor de *Nassau* met staand en loopend wand en verdere goederen 659.929 gld. was in rekening gebracht, terwijl nu de *Tromp* met tuig en toebehooren voor 588.478 gld. werd overgenomen en toch beide schepen reeds in 1823 werden gesloopt.

De *Arinus Marinus*, een der gehuurde schepen voor Palembang, den 29sten Januari 1821 onder zeil gegaan naar Europa, met vele passagiers en ontslagen militairen, verging den 8sten Februari bij Christmas-eiland. Allen verloren er het leven bij, met uitzondering van vier man, die op balken rondrijvende door eene Deensche brik werden opgenomen. Geen wonder, dat Wolterbeek onder den indruk van deze en andere zeerampen de *Eendragt* goed liet nazien, eer hij er den 26sten Maart mede in zee stak. Na onderweg van een Engelsch schip den dood van Napoleon vernomen te hebben, bereikte hij den 8sten Augustus de reede van Texel. Juist drie maanden later vernam hij, tegelijk met de bevolking van Nederland, wat sedert zijn vertrek in Oost-Indië was voorgevallen.

Bij een besluit van 21 April 1821 had de Gouverneur-Generaal van der Capellen, volgens zijn plan, den Generaal-Majoor de Kock met het bevel over de nieuwe expeditie belast, waarbij hij volhardde, na alle bedenkingen door den Schout-bij-nacht Musquetier daartegen geopperd.

Deze gelastte den Kapitein ter zee Lewe van Aduard de bevelen van den Generaal-Majoor op te volgen en noodigde alle commandeerende officieren nog bij looporder uit dit vooral stiptelijk te doen. Hij zelf bleef te Batavia achter, van waar de *Dageraad* (32), den 4^{den} Mei pas aangekomen, eerst later kon vertrekken. De *van der Werff* (44) en andere bodems gingen den 9^{den} onder zeil naar de rivier van Palembang, waar met inbegrip der reeds aanwezige schepen weldra vereenigd lagen het genoemde fregat, de geraseerde *Nassau*, de korvetten *Ajax*, *Zeepaard*, *Zwaluw* en *Venus*, de brik *Sirene* en eenige koloniale vaartuigen.

Op een daarvan bevond zich weder de zoon van den jongen Sultan, die tot opvolger van zijn oom was bestemd. Voorts kon de opperbevelhebber beschikken over twee kiellichters met werktuigen om palen uit den grond te trekken, over een aantal kanonneerbooten, prauwen en transportvaartuigen. De levende strijdkrachten bestonden uit 2600 zeelieden, onder welke 1200 Europeanen, en 1700 man troepen, onder welke slechts 100 inlanders.

Onmiddellijk na het vertrek was op sommige bodems de cholera uitgebroken, die aanhoudend enkele slachtoffers maakte.

Alles scheen thans meer op eene landing en het omtrekken der batterijen berekend. Den 17^{den} en 18^{den} Mei geraakten de *van der Werff* en de *Nassau* over de bank, gevolgd door andere bodems, die allen langzamerhand de rivier op werkten. Nadat men de batterijen in 't zicht gekregen had, werden herhaalde verkenningen aan wal gedaan, die evenwel den 16^{den} Juni, toen zich de *Dageraad* bij de andere schepen voegde, nog tot niets geleid hadden. Dank zij de kloekmoedigheid der matrozen, waren de branders afgewend en bereikten de schepen nagenoeg ongedeed de versterkingen bij het eiland Gombora, waarop de aanval nu tegen den 20sten Juni werd bepaald.

's Nachts tevoren brachten de onzen werpen uit tot dicht bij de palen in de rivier, waarbij zij de reddingboot met eene lantaren als boei legden. 's Morgens vroeg brachten zij andermaal werpen uit, tot zij het einde van den kabel bereikt hadden. Aangezien de *Nassau* wat langzaam vooruitging, kon het schieten van den vijand, dat te zeven uren aanving, niet terstond

beantwoord worden. Eerst na acht uren begonnen de *van der Werff* en de *Nassau*, volgens het journaal van den Kapitein ter zee Lewe van Aduard, onder een driewerf „*leve de Koning!*” te vuren. De Generaal-Majoor bevond zich aan boord van den kolonialen schoener *Johanna*, omringd door een tiental sloepen tot het overbrengen van orders. In zijne onmiddellijke nabijheid lag de *Jacoba Elisabeth*, met den Palembangschen vorst en diens gevolg. Omstreeks negen uren, toen de meeste schepen op hun post lagen, beproefde Lewe van Aduard zijne knepelkogels tegen de vijandelijke batterijen, doch met weinig vrucht; want een kleine brand, hierdoor veroorzaakt, scheen spoedig gebluscht. En nagenoeg terzelfder tijd dreigde een onverhoopte tegenspoed alles te doen mislukken.

Lewe van Aduard ziet de *Dageraad* en *Het Zeepaard* de hun aangewezen positie verlaten, vervolgens ook de *Nassau*, die hem dwars voor den boeg komt en aan bakboord voorbijdrijft. Hij zegt uitdrukkelijk in zijn journaal, dat de ankertouwen van de *Nassau* waren stuk geschoten, hetgeen elders ook van de beide andere schepen wordt gemeld. Ten gevolge van het afvallen dier bodems had de *van der Werff* het zwaar te verantwoorden. Omstreeks tien uren zag Lewe van Aduard zich verplicht de reserve en de scherpschutters uit de marsen bij de stukken te verdeelen, om de vele dooden en gekwetsten te vervangen.

Hij wanhoopte aan den goeden uitslag, nu de anderen waren geweken, besloot in overleg met zijne officieren den strijd tegen de batterijen niet alleen voort te zetten en week insgelijks met 14 dooden en 48 gekwetsten.

Tegen den middag deed de opperbevelhebber het sein tot afhouden, waaraan alle schepen gehoor gaven. Zij hadden veel schade aan tuig en rondhout bekomen en eene kanonneerboot achtergelaten, die, door het paalwerk heengeraakt, den terugweg niet kon vinden. Eene andere was in den grond geboord. Het verlies aan personeel bedroeg in het geheel 46 dooden, 55 zwaar en 42 licht gekwetsten. De opperbevelhebber dachtte zelfs eene nadeelige terugwerking op Banka en zond uit dien hoofde 's anderen daags den Luitenant-Kolonel Keer met de *Emma* en een gedeelte zijner troepen derwaarts. Schoon hierdoor verzwakt, besloot hij den 24sten den aanval te hervatten, nadat de schepen zich eenigermate van de geleden schade hadden hersteld.

Hij begaf zich toen weder aan boord van de *Johanna* en liet de schepen, waarop ter gereedmaking van alles 's morgens te twee uren overal was, met den vloed naderen, hetgeen thans dermate gelukte, dat de *Nassau* reeds te vier uren op de aangewezen plaats lag te vuren, onmiddellijk gevolgd door de *van der Werff* en de *Dageraad*, Onder een aanhoudend gejoel kweten de equipages zich van hare taak, waarmede die van de *Nassau* te zes uren eene poos moest vertragen, omdat het schip zwaaide. Kwart over zevenen, terwijl alle bodems weer goed aan het vuren waren, meende Lewe van Aduard te bespeuren, dat het vijandelijk vuur eenigszins verflauwde, hetgeen hij terstond aan den opperbevelhebber liet weten, die hem tot opheldering het heuglijk bericht deed geworden van de vermeestering der batterij op het eilandje Gombora. Hierop werd de Nederlandsche vlag geheschen en kleine bodems voeren er om heen, ten einde de batterijen van den oever aan de tegenovergestelde zijde aan te tasten. Het gezicht der eigen vlag op het eilandje was een spoorslag te meer voor de equipages. Die van de *Venus* en de *Ajax* brachten nu ook de batterij in de rivier tot zwijgen. Kwart voor negenen geraakte de *Ajax* aan den grond en verhaalde de *Venus* tot voor de groote batterij op den oever. Hier was deze korvet van groot nut, omdat de *van der Werff*, die er lag, te halftien gebrek aan amunitie kreeg. Inmiddels waren de kleine vaartuigen het eilandje omgezeild en drie hoogerop liggende batterijen aan den oever deels verlaten, deels veroverd. Weinig minuten over elfen, ziet Lewe van Aduard de landingsbooten op den rechtervleugel der groote batterij

afgaan, die hij tot dusverre heeft bevochten. En daar nu toch zijne kardoezen verbruikt zijn, laat hij 200 man der equipage débarqueeren, om den linkervleugel der batterij aan te tasten, waarvan omstreeks het middaguur op beide zijden de Nederlandsche vlag woei.

Met luide geestdrift werd zij begroet door de equipages der schepen, die heden weder 33 dooden, 80 zwaar en 53 licht gewonden te betreuren hadden.

Allen hebben een zwaren dag gehad, doch in weerwil der vermoeienis, begonnen de schepelingen nog denzelfden nacht de palen in de rivier op te ruimen, waartoe de kiellichters van bokken voorzien waren. Zoodra er eene opening was, zeilde de *Venus* er door, gevolgd door andere bodems, die nu gezamenlijk den kraton van den Sultan naderen. Deze moet zijne laatste wijkplaats ontwapenen, de 70 stukken aldaar in batterij overgeven, welke met de vroeger vermeersterde een getal van 200 vuurmonden uitmaken. Vruchteloos poogt de Sultan voor zich nog een duurzaam verblijf te Palembang te bedingen. Hij moest zich den 3^{den} Juli geheel onderwerpen en werd met de *Dageraad* naar Batavia gevoerd. Zijne plaats werd door den oudsten zoon van zijn jongeren broeder ingenomen.

Intusschen waren de Luitenant-Kolonel Taets van Amerongen en de Luitenant ter zee Koopman met de *Calypso* naar Batavia gezeild, waar zij den 10^{den} Juli in den laten avond aankwamen, overbrengende eene dépêche van den 28sten Juli, die 's anderen daags, te midden van de vreugdebedrijven over het gebeurde, door eene buitengewone Bataviasche courant werd publiek gemaakt. Den 22sten Juli vertrokken de genoemde officieren met de *Jonge Jacobus* naar het vaderland, waar zij den 7^{den} November het bericht aan den Koning brachten, dat een dag later, dus juist drie maanden na de aankomst van Wolterbeek, in eene buitengewone Staatscourant werd opgenomen.

Tegen het einde van Juli verlieten de *van der Werff* en andere bodems de rivier van Palembang, waar *Het Zeepaard* en de *Nassau* bleven liggen. De Kapitein ter zee van Daalen, in Juni met de *Arend* (20) uit Nederland gekomen, was naar Malakka en de noordkust van Sumatra gezonden, om daarna *Het Zeepaard* af te lossen. Den 28sten Juli kwam de *Dageraad* te Batavia met den gevangen Sultan en diens gevolg. Deze kreeg vergunning, tot herstel zijner gezondheid, eenigen tijd op het landgoed Tjilingting te vertoeven, van waar de *Dageraad* hem in Augustus naar het fort Oranje bij Soerabaya vervoerde.

Op dit tijdstip was de Kapitein ter zee de Man met de *Melampus* uit Nederland gekomen. Bij besluit van 22 Februari 1822, droeg de Gouverneur-Generaal hem op, den gevangen Sultan met diens gevolg, toen nog 75 personen sterk, van het fort Oranje naar Ternate over te brengen, hetgeen in Maart daaraanvolgende geschiedde.

Voor het einde van 1821 was de *van der Werff*, die eene langdurige en kostbare reparatie moest ondergaan, aan de Koloniale marine overgegeven, evenals de *Wilhelmina* en de *Ajax*, welke laatste, als geheel onbruikbaar, voor slooping werd verkocht.

De *Irene* had de reis naar het vaderland aanvaard, met welke bestemming de Kapitein ter zee Lewe van Aduard ook den laten Januari 1822 vertrok met de *Dageraad*, waarop hij was overgeplaatst, aan boord hebbende Mevrouw de wed. Schutter, wier echtgenoot in November was overleden. Zonder buitengewone voorvallen bereikte hij den 30sten Mei de reede van Texel.

In den loop van 1822 werd het eskader, dat zich in Oost-Indië bevond, nog versterkt met de *Dolphijn* en de *Komeet*. Met een slechts klein getal bodems bleef de Schout- bij-nacht Musquetier, gemeenschappelijk met de Koloniale marine, voor de veiligheid der thans bezette

en onderworpen streken van den Archipel waken, in afwachting van den Kapitein ter zee J. J. Melvill van Carnbee, die hem eerlang moest komen vervangen.

Onderwijl had de Nederlandsche marine, die terstond na de omwenteling de bezittingen in West-Indië had overgenomen, ook daar voortdurend moeten zorgen, dat de opstand in de Spaansche koloniën van Zuid-Amerika geene ongelegenheid baarde.

Naarmate de opstandelingen in het voordeel geraakten, begon men er, vooral sedert 1817, van zeerooverijen te hooren. De Kapitein ter zee van Zuylen van Nyeveld was er met de *Ajax*, de Kapitein ter zee Coertzen met de *Daphne* heen geweest, de Kapitein ter zee Polders bevond zich nog in de wateren van Curaçao met de *Euridice*, toen de Kapitein-Luitenant ter zee Bolken in Januari 1818 met de brik *Zwaluw* derwaarts zeilde. Hij deed in Mei de kust van Guinea aan, waar de Gouverneur Daendels in de volgende maand overleed, en stevende naar Suriname. Later vertrokken de *Dolphijn* en de *Merkuur* naar Curaçao, vanwaar in 1819 de *Euridice* en de *Zwaluw* terugkeerden. Van de *Komeet* en de *Kozak*, vervolgens naar West-Indië gezonden, leed de laatste den 29sten December 1819 schipbreuk bij Margate, op de kust van Engeland. De equipage werd gered, doch van de goederen kon men weinig of niets bergen.

De *Dolphijn* verliet den 4^{den} April 1820 Curaçao, waar nu de Kapitein-Luitenant de Quartel, die half Maart het bevel over de *Merkuur* van den Kapitein-Luitenant Pool had overgenomen, bijna zonder hulp, in een hachelijk tijdsgewricht, de eer der vlag moest ophouden. Van 19 Juni tot half Juli tijdelijk gesteund door de *Komeet*, hiertoe van Suriname gekomen, verleende hij konvooi, en in September bewerkte hij, alleen door het vertoonen zijner brik, de uitlevering van een Hollandsch schip.

Te dien tijde vleiden eenigen zich met het spoedig bijleggen der geschillen tusschen Spanje en zijne koloniën, nadat Koning Ferdinand VII in Maart 1820 de constitutie hersteld had. Maar de kolonisten sloegen de hun aangeboden vrijheden af.

Hun aanvoerder Bolivar sloot den 25sten November slechts een wapenstilstand met den Spaanschen generaal Morillo, die weldra teruggeroepen werd en den 17^{den} December vertrok. De onderhandelingen te Madrid aangeknoopt, om een vergelijk te treffen, leidden niet tot het beoogde doel en in Maart 1821 werd de kwalijk onderhouden wapenstilstand door Bolivar opgezegd. De Spaansche bevelhebber van Caraccas hervatte nu de vijandelijkheden den 20sten April, eigenlijk acht dagen te vroeg; doch zij namen spoedig een gunstigen keer voor de opstandelingen, die in Mei 1821 Caraccas en La Guyara tijdelijk, en weldra voorgoed in bezit kregen.

Den 12^{den} Juli van hetzelfde jaar werd het tweede Congres der republiek Columbia geopend, hetwelk eene nieuwe constitutie aannam en vervolgens afkondigde. In September was de noordkust van Zuid-Amerika door de Spanjaarden ontruimd, met uitzondering van Porto-Cabello, waar de Spaansche generaal Morales zich nog ruim twee jaren staande hield, voortdurend de naburige zeeplaatsen verontrustende.

Na van 17 November des vorigen jaars tot 13 Januari 1821 weer de *Komeet*, vervolgens eene wijle de *Zwaluw* bij zich gehad te hebben, ging de Kapitein-Luitenant de Quartel in den zomer van 1821 met de *Merkuur* op dezelfde wijze voort, soms kruisende en wanneer dit noodig was koopvaarders geleidende. Den 25sten Juni nam hij te Porto-Cabello eenige schepen en vluchtelingen onder zijne hoede. Het is wel eenigszins bevreemdend, dat hier slechts eene enkele brik tegenwoordig was, terwijl een binnenlandsche krijg, welke door andere natiën werd gevoed, zoo in de onmiddellijke nabijheid woedde. Hoe licht kon toch die eene brik door bijkomende omstandigheden voor den dienst onbruikbaar gemaakt worden, gelijk eerlang gebeurde; want den 12^{den} September te Curaçao weer in zee gestoken, tot den gewonen

kruistocht, trof haar een bliksemstraal, die het groot tuig over boord wierp. Nadat men de vleet kwijt was, werd op anderhalve kabellengte van den wal eene sloep uitgezet, om een touw door de branding te brengen tot redding van menschen en goederen. Onderwijl openbaarde zich brand in het voorschip, die weder uitbarstte, nadat men hem meester dacht te zijn, zoodat het kruit uit voorzorg over boord werd geworpen.

Verbazend had men te sukkelen, eer de bijna geheel ledige brik den 25sten October weer vlot werd en naar de haven kon zeilen.

Op het bericht van dit ongeval, kwam de *Zwaluw* den 21sten December van Suriname, om in den dienst te voorzien, terwijl aanhoudend werd gewerkt aan de *Merkuur*, die eerst den 6^{den} Maart 1822 weder zeilklaar lag. De Kapitein-Luitenant de Quartel kruiste een tijd lang voor Maracaibo en vond te Curaçao teruggekeerd de brik *Kemphaan*, insgelijks tot het konvooieeren van schepen bestemd. Hij liet, om redenen van gezondheid, de *Merkuur* een paar tochten doen onder den Luitenant ter zee Kikkert, eer hij den 31sten Juli naar het vaderland onder zeil ging, waar hij den 11^{den} September met de *Merkuur* te Hellevoet binnenviel. Kleine vaartuigen bleven den nationalen en onzijdigen eigendom in de wateren van de Nederlandsche eilanden in West-Indië beschermen, hetgeen weinig moeielijkheden opleverde, omdat de vrijheidsoorlog der Spaansche kolonisten na 1822 meer landwaarts in werd gevoerd.

Den 16^{den} November 1820 was de Schout-bij-nacht Cantzlaar als Gouverneur van Curaçao geïnstalleerd, waar de vroeger genoemde Vice-Admiraal Kikkert in 1819 was overleden. Kikkert en Daendels, twee mannen, wier namen tijdens de staatkundige beroeringen vaak gemeld zijn, eindigden hunne loopbaan in afgelegen oorden. De Schout-bij-nacht Lemmers daarentegen overleed in Januari 1822 als Directeur en Commandant te Amsterdam, de Vice-Admiraal A. van Braam, vier maanden later te Delft. Velen, die het tijdperk der omwenteling doorleefd hadden, traden langzamerhand van het tooneel en werden door jongeren vervangen; anderen konden hun arbeid nog eene wijle voortzetten, gelijk de Minister van der Hoop, die tot zijn dood in 1825 aan het hoofd van het Departement van Marine bleef.

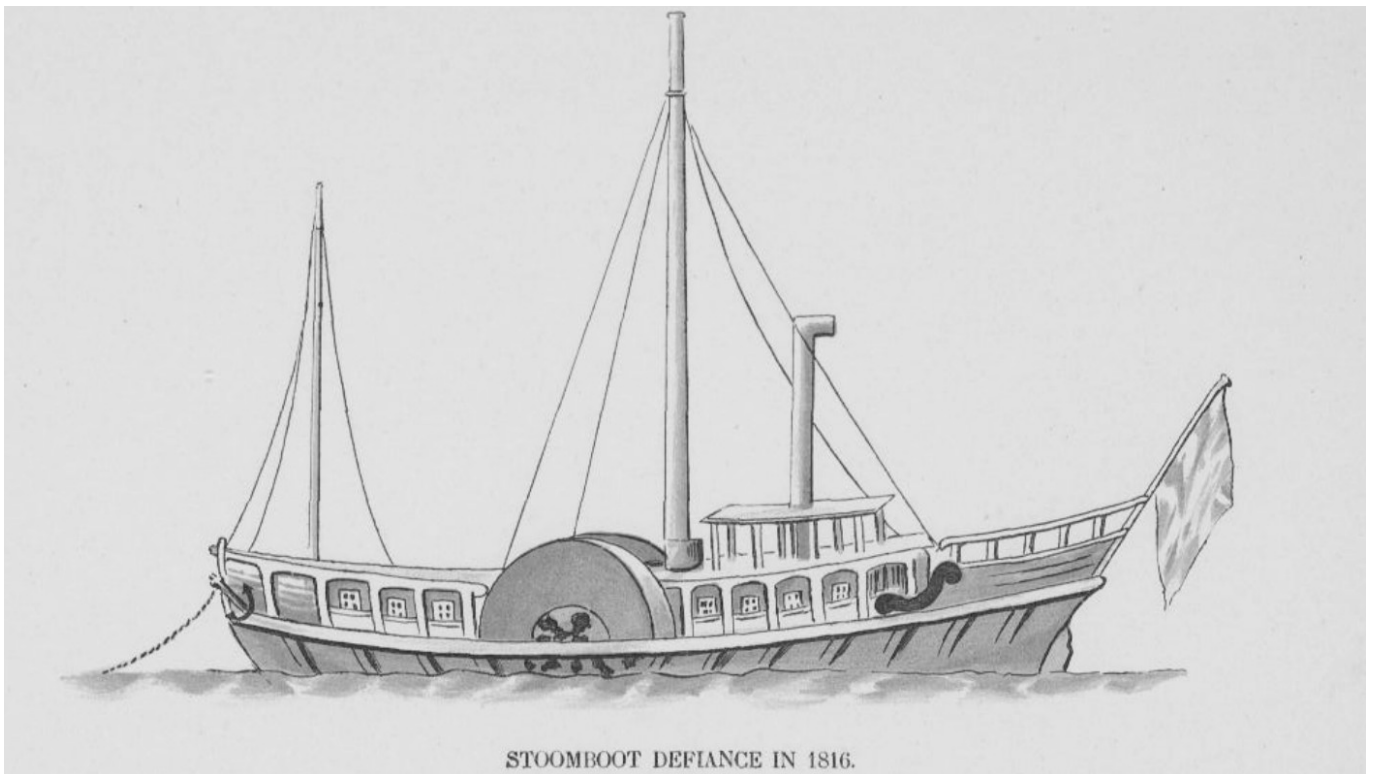
HOOFDSTUK XVIII.

Eerste stoomvaart in Nederland en Oost-Indië — Bijzondere tochten en maatregelen onder de Ministers van der Hoop en Elout. — Het Nederlandsche eskader in de Middellandsche Zee en dat in Oost-Indië tot 1830. — Tractaat van 1824. — Opstand van Diepo Negoro. — De Wassenaer en de Waterloo. — Rapport over de zeemacht. — Nieuw bestuur in 1830. — Aanvang der Belgische onlusten.

Geene verbetering, op het gebied der nijverheid door het menschelijk vernuft uitgedacht, had na de invoering van het kompas voor de zeevaart belangrijker gevolgen, dan het toepassen van den stoom tot voortstuwing van schepen. Zodoende verwezenlijkte men het sedert lang gekoesterde droombeeld, om een vaartuig, evenals de oude galei, doch zonder roeiers, onafhankelijk van den wind te doen voortgaan. Verschillende proefnemingen, nadat het stoomvermogen in de achttiende eeuw reeds bij velerlei werktuigen was aangewend, hadden denzelfden Fulton, die indertijd zulke kostbare middelen tot vernieling van vijandelijke schepen

had voorgeslagen, tot de samenstelling van een vaartuig geleid, door stoom voortbewogen. Tot niet geringe verbazing der oeverbevolking, had dit in Augustus 1807 voor het eerst op de Hudson in Noord-Amerika gevaren. Hiermede was de grondslag gelegd tot eene omwenteling in de scheepvaart, welke in hare gevolgen, na verloop eener halve eeuw, de stoutste verwachtingen heeft overtroffen.

Engeland bezat in Januari 1812 eene stoomboot op de Clyde, en weldra drie of vier andere, waarvan er in 1815 eene van Glasgow naar Dublin en vervolgens om kaap Landsend, door het Kanaal, naar Londen voer. Zij liep den 6^{den} Juni te Plymouth binnen, waar destijds de schepen van den Schout-bij-nacht Tulleken lagen, welker bemanning dientengevolge voor het eerst eene stoomboot te zien kreeg. De Kapitein-Luitenant Blom noemde haar in zijn op de *Melampus* gehouden journaal een vaartuig, ter grootte eener brik, met schepraderen door eene

stoommachine gedreven, loopende naar hem toescheen groote vier mijlen. Weldra geraakten zijne landgenooten in de gelegenheid zich van den aard der nieuwe uitvinding te overtuigen, toen de *Defiance*, van Margate naar Veere en langs Dordrecht naar Rotterdam gestoomd, hier den 10^{den} Mei 1816 bij het Oude hoofd op stroom kwam liggen. De Koning en vele belangstellenden snelden er heen, om het wonderbare vaartuig te bezichtigen, dat vervolgens een tochtje naar Dordrecht en terug deed, waarna het zich in September te Amsterdam vertoonde en daar, bij wijze van proefneming, een koninklijk jacht op sleeptouw nam. Behalve het nut, dat een snel en geregeld vervoer van personen en goederen opleverde, hechtte men zoowel hier te lande als in Groot-Brittanje aan dat vermogen tot sleepen groote waarde. Er werd evenwel in Nederland, noch tot het eene, noch tot het andere einde, met den aanbouw van stoomboten veel haast gemaakt. Te Antwerpen werd er in 1817, als veerschip op Rotterdam, eene in de vaart gebracht; de firma Cocquerill te Luik bouwde er eene, welke de Maas afvoer en binnendoor Amsterdam bereikte; de stoomboot tusschen Willemsdorp en den Moerdijk, in Engeland gebouwd, onderhield sedert 1822 de geregelde gemeenschap tusschen de noordelijke en de zuidelijke provinciën des rijks.

Drie jaren tevoren had eene Engelsche firma in Oost-Indië vergunning gevraagd tot inrichting van een dienst langs de kust van Java, tusschen Batavia, Samarang en Soerabaya, met stoombooten, die van 4 tot 6 carronnades van 12 p. zouden voeren. De Schout-bij-nacht Wolterbeek, nog bevelhebber der zeemacht in Oost-Indië, bracht den 29sten Mei 1819 over dat voorstel een gunstig advies uit, schoon hij vreesde, dat zulke vaartuigen de gestadige rolling der zee niet zouden kunnen doorstaan en hij zich tevens geen denkbeeld kon maken, hoe die stoombooten in hooge deining haren koers moesten volgen, als het eene of het andere scheprad door het slingeren uit het water raakte. Later werd een octrooi verleend, doch niet op denzelfden naam, en de Gouverneur-Generaal van der Capellen, die bij het nederleggen van zijn ambt den 1sten Januari 1826 van de eerste stoomboot gewaagde, die weldra de afstanden tusschen de verschillende gedeelten van Nederlandsch Indië zou verkorten en tot vermindering der kostbare Koloniale marine kon leiden, smaakte de voldoening van nog even met de eerste naar hem genoemde stoomboot te kunnen varen, eer hij den 2^{den} Februari naar Nederland vertrok.

Langzamerhand kreeg de stoomvaart, omtrent welker beteekenis voor de marine de Minister van der Hoop zich in 1824 door eene commissie van deskundigen liet voorlichten, zekere uitbreiding. De *Savannah*, eene Noord-Amerikaansche stoomboot, was in 1819 voor het eerst den Oceaan overgestoken. In Engeland was de *Enterprise* in 1825 naar Calcutta gestoomd. Geen stoomvaartuig was echter nog uit Engeland naar Amerika vertrokken, toen de Luitenant ter zee der 1ste kl. Moll in 1827 met de *Curaçao* eene reis naar West-Indië deed, waarover de Almanak ten dienste der zeelieden voor 1829, uit zijn gehouden journaal, vele bijzonderheden behelst. Dezelfde commandant deed in 1828 met de *Curaçao* nog eene tweede reis, eer de Luitenant ter zee Le Jeune eene derde volbracht, waarvan in het Tijdschrift van Tromp en Verveer een uitvoerig rapport gedrukt is.

Voor de marine waren die raderbooten als sleepers en als adviesjachten van belang. Hare raderkasten waren evenwel te kwetsbaar en namen te veel ruimte in, bestemd voor de batterij, om er in den strijd op zee veel nut van te verwachten. En de eerste proeven slaagden niet allen terstond naar wensch. Uit dien hoofde ried de Minister Elout den Koning nog in een rapport van 30 September 1829, om bij de sterkte der zeemacht op die stoombooten niet te rekenen, daar men er noch als packetten, noch als aviso's, noch als oorlogsvaartuigen op vertrouwen kon. Hij schreef dit onder den indruk van hetgeen pas met de *Suriname* en de *Atlas* was voorgevallen, waarover later eenige bijzonderheden zullen worden medegedeeld.

Eerst moet een blik worden geslagen op de laatste verordeningen van den Minister van der Hoop, op sommige van zijn opvolger Elout en op de verrichtingen der zeemacht in hetzelfde tijdsbestek.

Nadat de Minister van der Hoop den 29sten Augustus 1820 had bepaald, dat de Onderconstructeurs van 's rijks werven tweemaal per week onderricht zouden geven aan luitenants ter zee der 2^e kl. en adelborsten, die non-actief waren, omdat later ook examen in den scheepsbouw zou worden afgenomen, regelde hij den 15^{den} Maart 1821 het vaste corps dek- en onderofficieren, twee jaren geleden bij Koninklijk besluit opgericht, en bepaalde hij nog den 12^{den} Februari 1825, kort voor zijn overlijden, dat de vroeger gemelde zoons van commandanten voortaan slechts als matrozen 3e kl. op de rol mochten voorkomen. Het gehalte der bemanning werd beter, schoon die van de *Holland* in 1824 nog met 70 à 80 personen uit de werkhuisen werd aangevuld.

Op grond van een rapport van de Constructeurs Soetermeer en Glavimans waren verbeteringen bij den scheepsbouw ingevoerd, o. a. het eenigszins gewijzigde Seppings-

verband en werd de reeds aangevangen proef met den ronden spiegel voor linieschepen en fregatten voortgezet.

Ter instructie van jonge officieren en adelborsten, gelastte de Minister van der Hoop eene reis van de *Pallas*, welker aanvang hij echter niet meer beleefde. Den 26sten April 1825 stak de genoemde korvet te Hellevoet in zee, onder den Kapitein- Luitenant ter zee Rijk, wien tijdens het aandoen van voornamelijk havens in Engeland en Noord-Amerika, alleen met betrekking tot de stoomvaart, waarover deskundigen een rapport hadden uitgebracht, niet minder dan 32 punten van onderzoek waren voorgeschreven. Hij keerde den 6^{den} December van zijne hoogst merkwaardige reis terug.

Was deze meer ten behoeve van het personeel en de marine zelve ondernomen, andere tochten, door denzelfden Minister gelast, beoogden tegelijk het aanknoopen van handelsbetrekkingen.

Nadat in September 1823 de *Lynx*, onder den Kapitein-Luitenant ter zee J. P. M. Willinck, uit Hellevoet was gezeild tot eene reis naar Oost-Indië om kaap Hoorn, waarvan de bevelhebber later een omstandig verhaal in het licht gaf, vertrokken den 23sten Augustus 1824 het fregat *Maria Reijgersbergen* onder den Kapitein ter zee Coertzen en de korvet *Pollux* onder den Kapitein-Luitenant ter zee Eeg met dezelfde bestemming van Texel. Ook van dezen tocht bestaat een gedrukt verhaal, dat in 1833 te Amsterdam het licht zag, onder den titel:

„Aanteekeningen gehouden op eene reis om de wereld door P. Troost Gz., 1sten Luitenant bij het corps Mariniers.”

Aan de hoogst belangrijke journalen op de genoemde schepen gehouden zijn de volgende bijzonderheden ontleend.

De commandanten moesten de vlag in de havens van Zuid-Amerika vertoonen, waar de staatkundige toestand nog zoo onzeker was, en nieuwe wegen voor den handel zoeken te openen. Tot dit einde kregen zij stalen van goederen uit Nederlandsche fabrieken mede. Vóór hun vertrek ontvingen zij nog den last, eerst de kust van Guinea aan te doen, omdat de Commandeur aldaar, volgens de laatste berichten, door negers werd bemoeielijkt.

Er zou van deze reis nog al iets te vertellen zijn, indien de hier beschikbare ruimte dit gedoogde. Beide schepen kwamen, na een kort oponthoud te Santa-Cruz ter inneming van drinkwater, den 13^{den} October voor St. George d' Elmina. Er bleek slechts een klein geschil aanhangig te zijn met den Gouverneur van Cape-Coast over het vermoorden van twee negers op Engelsch gebied, door een negerhoofd onder Nederlandsch gezag. Het werd voorloopig geschikt, en de Commandeur verklaarde overigens in den toestand der kolonie geene reden te vinden om de reis der schepen te vertragen. Zij gingen derhalve den 24sten October weder onder zeil en bereikten den 6^{den} December Montevideo, waar de *Pollux* tot Buenos-Ayres doorvoer om er den staat van zaken eens op te nemen, waarover het journaal vele opmerkingen bevat. Eene maand later in zee gestoken, passeerden de schepen den 3^{den} Februari 1825 den meridiaan van kaap Hoorn, waarna zij elkander eene wijle uit zicht verloren totdat de *Pollux* den 28sten Februari te Valparaiso kwam, waar de *Maria Reijgersbergen* daags tevoren was binnengelopen.

Gedurende het verblijf der Nederlandsche schepen te Valparaiso, deed het Engelsche fregat *Blunt* dezelfde haven aan, met de lijken van den Koning en de Koningin der Sandwich-eilanden, die in Engeland overleden waren en naar hun vaderland overgevoerd werden. Den 21sten Maart weer vertrokken om de haven van Lima te bezoeken, waren de Nederlandsche bevelhebbers verplicht hun plan te wijzigen, dewijl Callao te land door Bolivar en te water door

schepen van Peru en Chili werd geblokkeerd. Engelsche en andere vreemde schepen, die er gelegen hadden, waren uit dien hoofde naar de baai van Cherillos geweken, waarheen ook de *Maria Reijgersbergen* en de *Pollux* den steven wendden. Hun saluut kon er niet beantwoord worden, omdat alle geschut naar Lima gezonden was.

De Nederlandsche officieren verloren intusschen den hun opgedragen last niet uit het oog. De Luitenant ter zee Tengbergen van de *Pollux* begaf zich naar Lima, waar hij echter Bolivar niet aantrof. De Kapitein-Luitenant ter zee Geesteranus, wegens de ongesteldheid van den Kapitein ter zee Coertzen insgelijks derwaarts gezonden, slaagde beter. Hij onderhield zich met den Generaal, die hem zeer beleefd ontving, met de verzekering, dat hij gaarne schepen onder Nederlandsche vlag op deze kust zou zien.

Toen de *Maria Reijgersbergen* en de *Pollux*, tot voortzetting der reis den 10^{den} April de baai van Cherillos verlieten, hoorde men te Callao hevig vuren, waarvan de uitslag den onzen voorloopig onbekend bleef. Zij toefden vijf weken later eenige dagen in de baai Anna Maria op Nokahiwa, een der Washington's eilanden, waar de bevolking op zeer lagen trap van beschaving stond. De Kapitein ter zee Coertzen ruilde er nog varkens en kippen tegen bijlen en messen, schoon de Kapitein-Luitenant Eeg aantekende, dat hij voor die ijzeren werktuigen minder kreeg, dan voor brandewijn en kruit. Het onbekende der taal leverde grooter bezwaren op voor de bevelhebbers bij hunne pogingen om berichten in te winnen, dan voor het verkeer der matrozen met de inlandsche schoonen, die zelfs in menigte naar boord zwommen.

Weder in zee gestoken, heesch de *Maria Reijgersbergen* den 13^{den} Juni, op het voorbeeld van de *Pollux*, vlag en wimpel bij het passeeren van den meridiaan, omdat nu de helft van den aardbol zonder eenigen tegenspoed was omgezeild. 's Anderen daags ontdekte men een tot dus verre onbekend eiland, dat met den naam van Neerlandsch eiland werd bestempeld. Op omstreeks 7° N. Br. en 177° O. L. is het nog te vinden op de Engelsche zeekaarten onder den naam „*Nui, Egg or Netherland Island*” en in Stieler's Hand-Atlas als „*Nui (Nederlandsch eiland)*.” Doch nu begonnen er zieken te komen, welker getal op het fregat tot 35, op de korvet tot 14 geklommen was, toen zij den 2^{den} Augustus Amboina bereikten. Van hier vervolgden zij de reis naar Soerabaya, waar men hen tegen het einde derzelfde maand aantreft.

Op het voetspoor van den Minister van der Hoop, gaf de Minister Elout, die in 1825 zoowel met het Departement van Marine, als met dat van Koloniën belast werd, eenige verordeningen, onder welke eene, die betrekking had op de inrichting van het journaal, waarop den 1sten Augustus 1826 de bepaling volgde, dat voortaan de Lengte naar den meridiaan van Greenwich moest worden berekend. Sommigen hadden dit echter, gelijk uit het gemelde journaal van den Kapitein ter zee Coertzen blijkt, bij het gebruik van Engelsche kaarten, reeds voor dien tijd gedaan. Een der meest doortastende maatregelen van den Minister Elout was de oprichting van het Koninklijk Instituut te Medemblik, ter opleiding van zeeofficieren. Voor hij daartoe in 1828 overging, waren de adelborsten zoowel aan de Artillerie- en Genieschool te Delft, als aan de Kweekschool te Amsterdam gevormd, of wel nog ouder gewoonte als buitengewoon adelborst aan boord gekomen.

Hoe weinig de Minister van den stoom verwachtte, is vroeger aangetoond. Met uitzondering van een paar stoombooten, werden onder zijn bestuur slechts zeilschepen, meest fregatten, korvetten en kleinere vaartuigen aangebouwd. Op een daarvan, namelijk het fregat *Javaan* (44) moet bepaald worden gewezen, omdat het ter proefneming te Rembang op Java van jati- hout gebouwd was. De Kapitein ter zee Pietersen, die er den 15^{den} October 1824 het bevel over had aanvaard, teekende in zijn journaal aan, dat het op eene expeditie naar Malakka, in het zeilen,

zoo bij als voor den wind, goed voldaan had, doch wat hoog was van tuig en masten. Daarna in Nederland gekomen en naar de Middellandsche Zee gezonden, was het afwezig, toen de Minister zijn rapport van 30 September 1829 indiende. Hij was over de proef, vooral wegens de kostbaarheid, niet voldaan en zou het schip na de terugkomst doen onderzoeken.

Bij een overzicht van de bedrijven der Nederlandsche marine in dezelfde jaren, waarin de verwijdering tusschen de noordelijke en de zuidelijke provinciën des rijks grooter werd, moet de aandacht het eerst gevestigd worden op het eskader in de Middellandsche Zee, dat tegen het einde van 1822 te Port-Mahon lag. Noch de volksbewegingen in Italië door Oostenrijk onderdrukt, noch die in Spanje, welke in 1823 door een Fransch leger werden gestuit, hadden op de bewegingen der Nederlandsche schepen een merkbaaren invloed. Des te meer daarentegen de nationale opstand der Grieken, die in 1821 was aangevangen.

Evenals toch de Nederlanders weleer in hun strijd tegen het machtige Spanje, bedienden zich de Grieken tegen hunne Turksche overheerschers van de talrijke kleine vaartuigen, die meest op de eilanden te huis behoorden en nu als kruisers of branders uitgerust den Turken niet weinig schade berokkenden. Maar de stoutheid der kloeke bemanning verlokte, evenals indertijd bij de Watergeuzen, niet zelden tot buitensporigheden, zelfs tot het plegen van zeeroof. Daarom onderhielden vele mogendheden sedert 1821 in en bij den Archipel een grooter aantal schepen dan gewoonlijk, waarvan het cijfer in 1826 niet minder dan 22 Oostenrijksche, 17 Fransche, 9 Engelsche, 5 Noord-Amerikaansche, 4 Sardinische, alles te zamen nagenoeg 60 vreemde oorlogsschepen bedroeg.

Telkens zond ook de Schout-bij-nacht Ruysch, wiens eskader den 1sten Juli 1823 bestond uit de *Wassenaer* (74), de *Algiers* (44), de *Schelde* (44), de *Hekla* (24), met de brikken *Gier* (8) en *Pellikaan* (8), enkele bodems daarvan naar de Levant. Met andere bezocht hij eenige havens van Italië en hij lag sedert den 9^{den} Maart 1824 weer met zijn vlaggenschip te Port-Mahon, toen de Schout-bij-nacht Wolterbeek er den 4^{den} Juni met de *Holland* (74) kwam om hem af te lossen. Hij ging acht dagen later onder zeil en liep den 9^{den} Augustus met de *Wassenaer* ter reede van Texel binnen, waar de *Maria Reijgersbergen* en de *Pollux* zich tot de reeds gemelde reis om de wereld gereedmaakten.

Bij de overgaaf van het bevel lagen de *Holland*, de *Schelde*, de *Pellikaan* en de onlangs teruggekeerde *Gier* te Port-Mahon; de *Algiers* was naar de Levant, de *Hekla* naar Tanger. De *Algiers* en de *Hekla* werden eerlang vervangen: de laatste door de *Proserpina* (20), die vooraf een tocht naar de kust van Guinea had gedaan; de eerste door de *Rupel* (44), die den 12^{den} Juni 1825 te Port-Mahon kwam en bestemd was den Baron van Zuylen van Nyevelt, den Nederlandschen Ambassadeur bij de Porte, naar het Oosten te voeren. De *Rupel* begaf zich hiertoe met het transportschip de *Zeemeeuw* naar Marseille, waar de Ambassadeur zich inscheepte. Na een kort oponthoud te Smyrna, in welks nabijheid zij de *Diana* aan troffen, onlangs in plaats van de *Schelde* bij het eskader gekomen, zeilden de *Rupel* en de *Zeemeeuw* naar Tenedos voor den ingang der Dardanellen, waar de Ambassadeur met zijn gevolg op de *Zeemeeuw* overging tot voortzetting der reis naar Konstantinopel, dewijl geen oorlogsschip de genoemde straat mocht passeeren.

Voortdurend moest het Nederlandsche eskader in de Middellandsche Zee voor de nationale belangen in het Oosten waken en de roofstaten in het oog houden, die het hoofd weer begonnen op te steken. De Dey van Algiers had in 1824 weer over de thans afgeschafte geschenken gesproken en eerst in November van zijne eischen afgezien, toen de *Pellikaan* hem een ultimatum bracht. Daarna moesten weer schikkingen met Tripoli en Tunis gemaakt

worden, doch scheen de houding van Algiers trapsgewijze te verbeteren. De *Pellikaan*, in October 1825 niet zonder moeite en eerst na opgave van averij, achter de moelje toegelaten, kreeg er toch verversching ten geschenke en nam drie Hanoveranen mede, door den Engelschen Consul van eene brik uit Tripoli opgevorderd en afkomstig van een Hamburger schip. Algiers liet zelfs in Maart 1826 de *Pellikaan* zonder eenig bezwaar achter de moelje en leverde hieraan, op verzoek van den Nederlandschen Schout-bij-nacht, negen bewoners van Majorka uit, die met een Spaansch schip waren genomen. Daarop stak de Schout-bij-nacht zelf den 7^{den} Juni te Port-Mahon in zee met de *Holland*, de *Rupel*, de *Hekla*, de *Gier*, die beiden teruggekeerd waren, en de *Pellikaan*, waarbij zich later nog de *Koerier* voegde. Hij ging naar Tunis, waar de ontvangst beleefd was, schoon tijdens zijn verblijf in het consulaat aan den wal, toevallig of voorbedachtelijk een schot op hem werd gelost, waarvan hij in zijn officiëel rapport maar geen melding maakte. De eisch van den Bey werd geweigerd, doch het geschil, dat eerlang door andere gebeurtenissen in het vergeetboek geraakte, werd niet ten volle bijgelegd. Dat geharrewar met de roofstaten baarde den bevelhebber van het eskader meer zorg, dan de Turken en Grieken in den Archipel, die beiden de Nederlandsche vlag ontzagen.

In vele opzichten waren de herhaalde tochten, destijds door Nederlandsche schepen naar de Levant gedaan, hoogst belangrijk. Een reisverhaal van de *Proserpina*, die 19 November 1826 met konvooi derwaarts zeilde, is gedrukt in de „*Zestien zeereizen*” van den Kapitein ter zee Jhr. de Vaynes van Brakell. Het strookt met de officiëele berichten, behoudens eenige onnauwkeurigheden in de tijdsbepaling, die tot de hoofdzaak niets afdoen en zich uit het verlies van de aantekeningen des schrijvers gereedelijk laten verklaren. Ook van de *Pellikaan*, die den 16^{den} Juni 1826 van het genoemde eskader voor Tunis werd gedetacheerd om den heer Boreel van Smyrna naar Alexandrië over te voeren, is een en ander gedrukt in de „*Verhandelingen en berigten van 1846.*” Aan het journaal van den Luitenant ter zee D. G. Muller, die zich aan boord bevond, zijn nog de volgende bijzonderheden ontleend.

Na even Malta te hebben aangedaan, kwam de *Pellikaan* den 24sten Juni op de hoogte van Morea, waar zich het vuren bij Coron en Modon liet hooren. Op alles voorbereid, met geladen batterij en brandende lonten, zette de Nederlandsche brik, een Engelschen koopvaarder onder haar geleide hebbende, den tocht voort. Zij loste een schot om een vaartuig te verjagen, dat op den koopvaarder aanhield, en kwam, na vele schepen gezien en den Griekschen schoener *Eufrosina*, die op eene Turksche vloot kruiste, gepraaid te hebben, den 1sten Juli te Smyrna, waar oorlogsschepen van onderscheiden natiën lagen en ook de *Diana*, die acht dagen later met konvooi vertrok. Toen daagde weer de *Hekla* op, terwijl de *Pellikaan* zich gereedmaakte tot de reis naar Alexandrië.

Volgens het plan, scheepte de heer Boreel zich met een bediende in, waarna de *Pellikaan* den 31sten Juli in zee stak en den 3^{den} Augustus straat Scio passeerde, waar men de stad van denzelfden naam bezocht, die zoo vreeselijk van de Turken had geleden. Zij toonde nog sporen van vroegere welvaart, doch was geheel uitgebrand en in een puinhoop veranderd. De nog aanwezige huizen waren genoegzaam verlaten en in sommige lagen nog de geraamten der voormalige bewoners, 's Anderen daags ontwaarden de onzen eene Grieksche vloot van 24 zeilen, meest brikken van Hydra en Spezzia, benevens 8 branders.

Den 7^{den} Augustus te Alexandrië gekomen, vonden zij er eene Engelsche korvet, eene Oostenrijksche en eene Fransche brik, alsmede eene Egyptische vloot van omstreeks 40 bodems ten behoeve van den Sultan uitgerust, over welker samenstelling de Kapitein-Luitenant E. B. van den Bosch, commandant van de *Pellikaan*, eenige bijzonderheden mededeelde in zijn

rapport aan den Schout-bij-nacht Wolterbeek, opgenomen in de „*Almanak ten dienste der zeelieden voor 1829.*”

Vergezeld door sommige officieren van de *Pellikaan*, begaf de heer Boreel zich naar Cairo, van waar hij den 28sten wederkeerde om de terugreis te aanvaarden. Even buiten de haven zag de equipage den 2^{den} September een Grieksch vaartuig, hetwelk de voorbereidselen der Egyptische zeemacht scheen te bespieden, en daags voor de aankomst te Smyrna op den 22sten kreeg men bij Samos weder een gedeelte der Grieksche vloot in 't zicht, die volgens een praairapport te dien tijde in het geheel wel 50 bodems onder Miaulis telde. Er waren toch gewichtige voorvallen ophanden, welke de Nederlanders zagen naderen, zonder er in betrokken te worden. Voor het einde van September verschenen de *Hekla* en de *Rupel* te Smyrna, waar de *Proserpina* het laatstgenoemde fregat aantrof. De *Gier* was er insgelijks geweest, doch den 2^{den} October weer vertrokken, gelijk drie dagen later ook de *Pellikaan*, die vele schepen passeerde, telkens klaar was voor het gevecht, eenmaal slechts eene brik van Napoli di Romania tot eerbiediging der Nederlandsche vlag moest aanmanen, doch overigens zonder eenige merkwaardige ontmoeting den 20sten October 1826 te Port-Mahon binnenviel.

Eerlang werd de toestand in de Middellandsche Zee, wat de beide hoofdzaken voor de marine betreft, aanmerkelijk gewijzigd. De wreedheden door de Egyptische hulpbenden in Griekenland gepleegd, maakten andere mogendheden op tusschenkomst bedacht. Engeland, Rusland en Frankrijk sloten den 6^{den} Juli 1827 een verbond om aan het bloedvergieten een einde te maken. Zij wilden den Sultan tot een wapenstilstand bewegen en desgevorderd noodzaken.

De vernieling der Turksche en Egyptische vloot op den 20sten October, in de baai van Navarino, door de vereenigde eskaders der genoemde mogendheden, zooal niet uitdrukkelijk bedoeld, strookte nochtans ten volle met het gevormde plan en noopte de Porte den heftigen strijd tegen de Grieken te matigen.

In hetzelfde jaar geraakte Frankrijk in ernstig geschil met den Dey van Algiers over eene oude schuldvordering. De Fransche Consul, door eenig ongepast en stellig onvoorzichtig woord de drift van den Dey opgewekt hebbende, had van dezen met een waaier een slag in het gezicht gekregen en den 11^{den} Juni Algiers verlaten. Sommigen in Frankrijk wilden terstond den Dey straffen en tevens door zulk een buitenlandsch wapenfeit het wankel ministerie in Frankrijk schragen. Dit trok in 1827 geen partij van het aangeboden redmiddel en besloot tot eene blokkade der Algerijnsche kust, die geen doel trof, maar toch het verkeer met Algiers belemmerde.

Omstreeks denzelfden tijd riep het Nederlandsche gouvernement de *Holland*, het eenige linesschip, dat zich in de Middellandsche Zee bevond, terug, hetgeen spoedig door deskundigen werd afgekeurd. De Schout-bij-nacht Wolterbeek bracht zijne vlag over op de *Rupel*, waarna de Kapitein ter zee de Lange den 6^{den} Juni 1827 met de *Holland* onder zeil ging en zestien dagen later te Texel binnenviel, weldra gevolgd door de *Pellikaan*. Daarentegen had zich het fregat *Kenau Hasselaer* (32) reeds in Januari bij het eskader van Wolterbeek gevoegd en werd het elders genoemde fregat *Javaan*, dat een jaar tevoren uit Oost-Indië was gekomen, nu met dezelfde bestemming in het Nieuwediep klaargemaakt.

De Kapitein ter zee G. A. Pool, hiermede den 1sten September te Texel in zee gestoken, bereikte den 26sten Port-Mahon, waar op dit tijdstip de *Rupel*, de *Proserpina*, de *Echo* en de *Gier* lagen. Terwijl deze bodems gingen kruisen, moest hij met de *Javaan* naar Smyrna, waar hij den Kapitein ter zee van der Loeff met de *Kenau Hasselaer* zou vinden. Na eerst den Nederlandschen Consul-Generaal voor de Levant te Toulon afgehaald te hebben, vernam de

commandant van de *Javaan* onderweg van een Engelsch schip wat te Navarino was voorgevallen en verscheen hij den 21sten November ter reede van Smyrna, waar niet alleen de *Kenau Hasselaer* lag, maar ook de *Echo*, die weldra met een konvooi vertrok.

Maanden lang daagde nu het eene, dan het andere oorlogsvaartuig op, tot het geleiden van koopvaarders, met welk oogmerk de Kapitein ter zee Pool in het voorjaar van 1828 ook met de *Javaan* een tocht deed naar Malta en terug. Den 11^{den} Juli overleed de Kapitein ter zee van der Loeff, die tot dus ver als oudste in rang had gecommandeerd, weshalve de Kapitein ter zee Pool het bevel op zich nam, waarin hij eerlang met grooter volmacht werd bevestigd. Hij zond de *Kenau Hasselaer* met een konvooi, welk fregat in Augustus te Port-Mahon kwam en zooveel reparatie noodig bleek te hebben, dat het tot verderen dienst ongeschikt verklaard werd. Voor dien tijd had de Nederlandsche regeering den Schout- bij-nacht Wolterbeek terugontboden en diens eskader in tweeën gescheiden.

Den 13^{den} Februari was de *Medusa* te Port-Mahon binnengelopen, aan boord hebbende den Luitenant ter zee D. G. Muller, die als Adjutant bij den Schout-bij-nacht en later bij diens opvolger over de eene divisie moest optreden. Alles wachtte op de komst van den Kapitein ter zee van de Sande met de *Sambre*, eigenlijk de *Algiers*, daar volgens eene resolutie van 5 April deszelfden jaars de namen dier beide fregatten verwisseld waren. De genoemde bevelhebber met de *Sambre*, zooals het schip thans heette, den 20sten Juli 1828 te Port- Mahon gekomen, moest het bevel over de Westelijke divisie van den Schout-bij-nacht Wolterbeek overnemen. Eer deze met de *Rupel* vertrok liet hij, vergezeld door de *Sambre* en de *Medusa*, zijne vlag nog eenmaal voor Algiers waaien. Op het bericht, dat men aldaar een spoedigen vrede met Frankrijk tegemoet zag, deed hij sein van scheiden en aanvaardde de reis naar het vaderland. Nu bleven in de Middellandsche Zee twee Nederlandsche eskaders achter, waarvan het Westelijke, na de *Medusa* in plaats van de *Kenau Hasselaer* afgestaan en de *Dolphijn*, die evenwel terstond 12.000 gld. aan reparatie kostte, ter versterking ontvangen te hebben, in 1829 de voornaamste havens aan de zuidkust van Frankrijk, de westkust van Italië en Sicilië bezocht. Met een fregat, twee korvetten en eene brik, stevende de Kapitein ter zee van de Sande door de straat van Messina, en zeilde hij langs de kust van Barbarije, waar volgens het rapport eener Fransche brik de zaken te Algiers zich nog in denzelfden staat bevonden.

Anders was het gelegen in het Oosten, waar de Gezanten van Engeland, Rusland en Frankrijk, wegens het gebeurde te Navarino, tegen het einde van 1827 Konstantinopel verlaten hadden, na de onderdanen hunner vorsten onder de hoede van den Nederlandschen Ambassadeur gesteld te hebben, hetgeen de Porte overbodig achtte, verklarende dat zij sommigen zou uitwijzen en de anderen zelve zou beschermen. Een hierop gevolgde oorlog met Rusland, waaraan de vrede van Adrianopel den 14^{den} September 1829 een einde maakte, bracht de Porte op beteren voet met de Westersche mogendheden en noopte haar zich ten opzichte van Griekenland wat rekkelijker te betoonen.

De Kapitein ter zee Pool, nog altijd met de *Javaan* te Smyrna, had den 29sten November 1828, als commandant der Oostelijke divisie, den standaard geheschen, terwijl de *Medusa*, de *Kemphaan*, de *Echo* en de *Brak* konvooi bleven verleenen. Zoo verliep de grootste helft van 1829, zonder dat iets bijzonders voorviel. De bevelhebber had in Maart met het transportschip *Dordrecht* eenigen voorraad uit het vaderland en ook een monument voor het graf van den Kapitein ter zee van der Loeff ontvangen.

Naarmate de verstandhouding der Porte met de Westersche mogendheden verbeterde, daagden weer telkens vreemde gezanten en vlagofficieren op, wier verblijf te Smyrna meer drukte gaf. In het begin van September, tijdens de vredesonderhandelingen tusschen de Porte

en Rusland, verliet de Kapitein ter zee Pool de haven en zeilde met de *Javaan* tot bij Tenedos, voor den mond der Dardanellen, waar op dit tijdstip vele Engelsche, Russische en Fransche schepen lagen. Hij moest er den Nederlandschen Ambassadeur opnemen, die met zijne familie en den heer Boreel door de *Echo* afgehaald en den 25sten September op de *Javaan* gebracht werd. Hiermede onder zeil gegaan, stevenden zij over Malta naar Toulon, waar de Ambassadeur, na afloop der quarantaine, den 8sten November met zijn gevolg aan wal stapte. Voor het einde van 1829 lag de bevelhebber van de *Javaan* met dezen bodem weer te Smyrna, waar de *Medusa* en de *Echo* in het begin des volgenden jaars naar de Westelijke divisie vertrokken. Van de Oostelijke is weinig meer te zeggen, dan dat de Kapitein ter zee Pool in Mei 1830, volgens zijn journaal, op een tochtje naar Aegina den Russischen admiraal Graaf van Heyden en Capo d' Istria, den toenmaligen President van Griekenland, ontmoet en vervolgens allerlei tijdingen van het elders gebeurde ontvangen had, eer hij in het laatst van September met de *Javaan* naar het vaderland onder zeil ging.

Na de aankomst van de *Medusa* bij de Westelijke divisie onder den Kapitein ter zee van de Sande, was deze korvet in April 1830 naar Algiers gezonden, maar door de Franschen, wien het nu ernst scheen te worden, niet meer toegelaten, waarvan de bevelhebber ter zijner verantwoording een schriftelijk bewijs kreeg.

Den 31sten Mei bracht de *Windhond* het bericht uit Toulon, dat eene aanzienlijke scheepsmacht naar Algiers was gezeild, waaraan men sedert Februari in Frankrijk had gearbeid, hopende door eenig luisterrijk wapenfeit de natie gunstiger voor het regeeringsbeleid van Karel X en zijne ministers te stemmen. Eene groote vloot met honderden transportschepen en 40.000 man landingstroepen was den 27sten Mei, onder het opperbevel van den Minister Bourmont, werkelijk vertrokken. Zij werd echter door storm verstrooid, daarna te Palma verzameld en bereikte eerst den 14^{den} Juni hare bestemming.

De Adjutant van den inmiddels tot Schout-bij-nacht bevorderden Kapitein ter zee van de Sande was van een en ander, op zijn verzoek, met de *Windhond* getuige. Hij zag de schepen den 11^{den} te Palma onder zeil gaan, bezocht even Port-Mahon en lag onmiddellijk na de landing weer voor Algiers, waar hij wegens den afstand, waarop hij blijven moest, slechts weinig zien kon. Uit dien hoofde keerde hij terug naar Port-Mahon, waar men eerlang gewichtige tijdingen kreeg, evenals te Malta, waar de Kapitein ter zee Pool zich in Juli met de schepen der Oostelijke divisie bevond. De capitulatie van Algiers en de omwenteling te Parijs wekten verbazing; niet minder wat men daarna hoorde van de onlusten in België, die eerlang de terugroeping van alle schepen uit de Middellandsche Zee ten gevolge hadden.

Hier moet de draad van het verhaal een oogenblik worden afgebroken, om na te gaan wat sedert 1822 in Oost-Indië was voorgevallen.

De Kapitein ter zee de Man, die in Maart den Sultan van Palembang naar Ternate gebracht en vervolgens aan eene expeditie tegen de zeeroovers van Tontoli deelgenomen had, was met de *Melampus* nauwelijks te Soerabaya om eenige noodzakelijke herstellingen te doen, of hij moest zich overhaast gereedmaken tot een tocht naar Padang, waar de Padries, eene Mahomedaansche secte, de Nederlandsche autoriteiten bemoeielijkten.

Tijdens zijn oponthoud ter westkust van Sumatra, kwam de *Euridice* den 28sten Maart 1823 te Batavia, aanboord hebbende den Kapitein ter zee J. J. Melvill van Carnbee, die op den 1sten April het bevel der zeemacht in Oost-Indië van den Schout-bij-nacht Musquetier overnam. Deze vertrok met particuliere gelegenheid, evenals de Kapitein ter zee de Man, nadat de *Melampus*,

waarmede hij de expeditie naar Padang had volbracht, afgekeurd en tot wachtschip bestemd was.

Kort tevoren was de korvet *Zeepaard* onder zeil gegaan naar het vaderland, dat zij evenwel niet bereikte, daar zij voor de Algoabaai schipbreuk leed, waarbij enkele personen der equipage het leven verloren.

Het Nederlandsche eskader in Oost-Indië bestond in den zomer van 1823 slechts uit de fregatten *Euride* en *Melampus*, de korvetten *Komeet*, *Dolphijn* en *Arend*, waarvan de laatste nog voor het einde des jaars naar Europa stevende, en de brik *Sirène*. Hierbij kwamen in 1824 het fregat *Dageraad*, dat echter spoedig voor den dienst ongeschikt bleek te zijn, en het op Java gebouwde fregat *Javaan*.

De Koloniale marine, die sedert eenigen tijd meer inlandsche vaartuigen met geheel inlandsche bemanning telde, werd, nadat de Kapitein ter zee van Schuier den 27sten Februari 1824 was overleden, insgelijks onder het bevel van den Kapitein ter zee Melvill gesteld, die voortaan als Commandant en Directeur optrad.

Hetzelfde jaar 1824 kenmerkte zich door eene reis van den Gouverneur-Generaal naar de Molukken, waar sedert Anthonie van Diemen in 1637 en 1638 geen zijner voorgangers was geweest. Hij ondernam haar den 17^{den} Februari, begeleid door de *Zwaluw*, de *Sirène* en eenige andere vaartuigen, met de *Euridice*, voor welks equipage het echter geen pleiziertocht was, daar zij gedurende het verblijf te Makassar aan eene expeditie tegen Tanette en Soepa moest deelnemen, waarvan de laatste niet eenmaal ten volle gelukte.

Den 2^{den} October, na eene afwezigheid van negen maanden te Batavia teruggekeerd, maakte de Gouverneur-Generaal zich bezorgd over den loop der zaken op Celebes en zond de *Euridice* terstond weder derwaarts. Vervolgens kreeg hij bericht van een verraderlijken aanslag tegen de onzen te Palembang, die in den nacht tusschen 21 en 22 November in de geboorte gesmoord was, doch nu gestraft moest worden. De Soesoehoenan werd naar Java gevoerd, waar hij den 22sten Februari 1825 overleed. De Sultan, die zich eerst den 9^{den} Augustus van dat jaar op lijfsgenade overgaf, kreeg Banda tot verblijf, waarmede het vorstelijk gezag te Palembang een einde nam. Volgens den commandant van de *Lynx*, die intusschen te Batavia gekomen en naar Palembang gezonden was, werden eenige aanstokers onthoofd, andere, onder welke zelfs prinsessen, gegeeseld en gebrandmerkt.

Bij de verschillende vijandelijkheden op Sumatra hadden de Engelschen in Benkoelen den opstandelingen, zoo al geen rechtstreekschen bijstand, dan toch vaak eene wijkplaats verleend. Het gevaar, dat hieruit voor de goede verstandhouding der gouvernementen kon voortspruiten, die het bovendien niet eens waren over sommige in 1814 gemaakte bepalingen, leidde tot een nader tractaat, den 17^{den} Maart 1824 te Londen gesloten, waarbij Nederland zijne nog overige bezittingen in Voor-Indië en Malakka met aanhoorigheden ruilde, tegen hetgeen de Engelschen in Benkoelen en Padang nog op Sumatra bezaten. Nederland zag bovendien af van alle geopperde bezwaren tegen het bezetten van Singapoera, Engeland van die tegen onze vestiging op Billiton. Hetzelfde tractaat strekte tot regeling van den wederzijdschen handel, terwijl beide contracteerende partijen zich bij art. 5 verbonden tot het krachtdadig beteugelen van den zeeroof in den Indischen archipel.

Van Atjeh, waarmede Raffles in 1819 eene overeenkomst gesloten had, om voor de Britten een uitsluitenden handel op dit rijk te bedingen, wordt in het tractaat zelf niet gerept; wel in de hieraan toegevoegde nota's. De overeenkomst der Engelschen met Atjeh moest vervallen en de

Nederlandsche gemachtigden hebben op eene vraag, hun door de Britsche gedaan, ten antwoord gegeven:

„Zij meenen te kunnen verzekeren, dat hun gouvernement zich onverwijld zal toeleggen op het regelen zijner betrekkingen met Atjeh, zoodat deze staat, zonder iets van zijne onafhankelijkheid te verliezen, den zeeraarder en den handelaar die voortdurende zekerheid (cette constante sécurité) aanbiedt, welke men er niet schijnt te kunnen erlangen, dan door het gematigd aanwenden van een Europeeschen invloed.”

Den 6^{den} Maart 1825 ging de *Dolphijn* onder zeil naar de westkust van Sumatra, waar de overgave van Benkoelen den 6^{den} April geschiedde, evenals drie dagen later die van Malakka. Aan de beteugeling van den zeeroof, het tweede punt, dat voor rekening der zeemacht kwam, kon deze zich wegens allerlei beletselen, ten minste in de eerste jaren niet onverdeeld wijden. Op dit oogenblik werden vele beschikbare hulpmiddelen gebezigd tot handhaving van het Nederlandsche gezag op Celebes, waar de Koningin van Boni zich onverschillig betoond, de Koning van Soepa zich verzet had. De *Euridice* was er, zooals boven gezegd is, reeds in 1824 heengezonden tot steun der autoriteit te Makassar, in afwachting der voorgenomen expeditie onder den Generaal van Geen. Deze bevond zich met vele koloniale vaartuigen te Makassar, toen de Kapitein ter zee Pietersen den 25sten Januari 1825, met het thans in dienst gestelde fregat *Javaan* (44), als bevelhebber der scheepsmacht verscheen.

Hij ging den 28sten Februari met drie transportschepen, twee barkassen en wel 60 inlandsche vaartuigen onder zeil en ankerde den 1sten Maart voor Bonthain, waar reeds drie koloniale vaartuigen en twee transportschepen lagen. De Generaal, die zich op de *Javaan* bevond, ging terstond aan wal en liet de troepen débarqueeren. Hierbij sloeg in den nacht van den 3^{den} een vaartuig om, met drie officieren en 89 flankeurs, van welke er 35 verdronken. Overigens ging alles voorspoedig. De *Komeet* voegde zich bij het eskader, aan boord hebbende den vorst van Sumanap, die hulp in volk en vaartuigen verleende.

Den 8sten Maart keerde de Generaal terug van Boeloe Comba, hetwelk ontzet was door het vernielen der vijandelijke bittings en kampongs in den omtrek. Den volgenden dag ging hij met de *Javaan* en andere vaartuigen onder zeil naar de golf van Boni, waar hij den 11^{den} de Majoor Le Bron de Vexela vond, die overland den tocht had gedaan, en den Koning van Goa met hulpstroepen. Alles ging hier insgelijks naar wensch. Bij de zegepralende nadering der onzen vluchtte de Koningin van Boni uit hare hoofdplaats, die zonder slag of stoot werd bezet.

Sommige koloniale vaartuigen konden uit dien hoofde met andere bestemming vertrekken, en half April stevende ook de *Javaan* naar Makassar, van waar de *Euridice* die er nog lag, den 4^{den} Mei naar Soerabaya vertrok. De *Javaan* en andere bodems bleven; want de expeditie was nog niet afgelopen. Vaartuigen en troepen werden vervolgens naar Soepa gezonden, waar den 23sten Juni ook de *Javaan* opdaagde. Eene landing, drie dagen later bewerkstelligd, noopte den Koning van Soepa zich te onderwerpen, waarna de Kapitein ter zee Pietersen met de *Javaan* in Juli naar Makassar en in Augustus naar Soerabaya terugkeerde. De expeditie was ten volle geslaagd, hoewel de troepen en de equipages veel door ziekten geleden hadden. En zij kregen niet terstond de noodige verademing; want zoodra de bevelhebber van de *Javaan* den 16^{den} Augustus tot Oedjong-Panka genaderd was, ontving hij den last er met genoemden bodem te blijven en alle verwachte oorlogs- en transportschepen terstond naar Samarang te zenden, wegens den opstand, die in Juli onder Diepo Negro op Java zelf was uitgebroken.

Deze vereischte alle krachten van zee- en landmacht op een tijdstip, waarop een tekort in de Indische kas de regeering tot bezuiniging had aangespoord, tot welker invoering de Koning den Burggraaf Dubus de Gisygnies als Commissaris-Generaal benoemde. Eer deze op zijn post was, had de gemelde opstand door godsdienstige beweegredenen aangevuurd, zich verbreid en den langdurigen oorlog op Java noodzakelijk gemaakt. Hoewel de marine hierbij slechts eene ondergeschikte rol te vervullen kreeg, zoo waren toch hare diensten, vooral in den beginne, niet zoo onbeduidend, als men uit het stilzwijgen der meeste gedrukte verhalen zou opmaken.

Den 22sten Augustus lag de *Javaan*, die te Soerabaya de medegebrachte gevangenen had ontscheept, voor het bedreigde Samarang, waar de Kapitein ter zee Pietersen den 26sten den Luitenant van de Velde van de Mariniers met eenig volk aan wal zond. Op verzoek der hooge autoriteit liet hij den 1sten September den Luitenant ter zee der 1ste klasse Enslie, den Luitenant ter zee 2de klasse van der Hart, den Chirurgijn Marinkelle, een Schiemansmaat, een Kwartiermeester en 49 matrozen debarqueeren. Twee dagen later ontving hij echter de noodlottige tijding, dat van de gedebarqueerde onderofficieren en matrozen niet minder dan 34, evenals 12 vrijwilligers van Samarang, bij Demak gevangen genomen en waarschijnlijk vermoord waren. De autoriteiten bezaten slechts eene onvoldoende macht en waren niet zeker op welke inlandsche hoofden zij al dan niet konden rekenen, eer sommige doorslaande bewijzen van trouw gaven, gelijk de vorst van Sumanap, die in persoon hulp beloofde. Terwijl men hem den 8sten September ter reede van Samarang plechtig begroette, verschenen er de *Maria Reijgersbergen* en de *Pollux*, welker aankomst te Amboina vroeger gemeld is. Zij hadden den 30sten Augustus ter rechter tijd Soerabaya bereikt, waar behalve het wachtschip *Dageraad*, de *Euridice* en de *Dolphijn* in timmering lagen, en zeilden op verzoek van den Generaal-Majoor de Koek, na de ontscheping der zieken, terstond naar Samarang, waar de *Maria Reijgersbergen* 108 en de *Pollux* 64 matrozen en mariniers aan wal zond. Deze detachementen, ofschoon spoedig door ziekten geminderd, bleven geruimen tijd te lande werkzaam. De laatste schepelingen van de *Pollux*, die wel veertig uren ver waren geweest, kwamen eerst weer aan boord, nadat de genoemde korvet den 26sten December te Soerabaya was binnengelopen, juist terwijl de *Euridice* en de *Dolphijn* er uitzielden, met bestemming naar Batavia en vervolgens naar Nederland.

Beiden bereikten in den zomer van 1826 de havens, eerlang gevolgd door de *Komeet* en de *Javaan*, die na het overlijden van den Kapitein ter zee Pietersen, onder den Kapitein-Luitenant Anemaet vertrok en in Augustus te Texel binnenliep. De *Maria Reijgersbergen*, tot Februari 1826 te Samarang gebleven, had insgelijks de terugreis aanvaard. Den 25sten September ter reede van Texel gekomen, teekende de Kapitein ter zee Coertzen als eene bijzonderheid aan, dat hij na aftrek van den tijd, waarop het schip ten anker gelegen had, van kaap Lezard tot weder aan den ingang van het Kanaal, de reis om den aardbol in 375 dagen had volbracht, waarvan hem tot heden geen voorbeeld bekend was.

Met den 1sten Januari 1826 had de Gouverneur-Generaal van der Capellen het bestuur der kolonie overgedragen aan den Generaal-Majoor de Koek, om dit tijdelijk waar te nemen. Bij zijn vertrek naar het vaderland in Februari, sprak hij, in het voorbijvaren, nog even den Commissaris-Generaal Dubus, die met de *Bellona* zijne bestemming naderde. Gedurende hetzelfde jaar verlieten, gelijk hierboven te zien is, in weerwil van den oorlog op Java, vele bruikbare schepen de kolonie, waar inmiddels de *Arend* kwam, die in 1825 eerst den heer Bangeman Huygens naar Noord-Amerika gebracht en de Nederlandsche vlag te New-York

vertoond had, hetgeen sedert de overgave aan de Engelschen, dus sedert anderhalve eeuw niet gebeurd was.

Behalve de *Bellona*, de *Lynx* en de *Arend*, later versterkt met de *Triton*, bevond zich destijds in Oost-Indië nog de *Pollux*, die er was achtergebleven.

Na in den zomer bij de kust van Madura gekruist te hebben, stevende deze korvet in September 1826 nog met 60 man troepen naar Patjitan, waar de rust echter reeds hersteld was, zoodat zij met achterlating van het krijgsvolk naar Soerabaya kon terugkeeren.

In de eerste maanden van 1827 werd de *Lynx* afgekeurd en de *Pollux* voor de reis naar het vaderland klaargemaakt. Den 1sten April ging de Kapitein-Luitenant Eeg met de *Pollux* onder zeil, waarmede hij echter, wegens tegenwind en stormschade, eerst den 30sten November de reede van Texel bereikte. De tocht was niet alleen langdurig, maar ook kostbaar geweest; want op Mauritius was, volgens het journaal van den bevelhebber, 31.575 gld. voor reparatie en meer dan 15.000 gld. voor levensmiddelen betaald.

Eene maand na het vertrek van de *Pollux*, was de Schout-bij-nacht Melvill van Carnbee, als Commandant en Directeur der zeemacht in Oost-Indië vervangen door den Kapitein ter zee de Man, hiertoe met de *Atalante* (28) uit Nederland gekomen. Deze vond alles door zijn voorganger uitstekend geregeld, doch eene geringe macht met het oog op de diensten, welke daarvan gevorderd werden. Niet alleen de oorlog op Java, maar ook de zeeroof en de toestand der andere eilanden vereischten eene voortdurende waakzaamheid. Nauwelijks had de nieuwe commandant zijne betrekking aanvaard, of hij las in de Bataviasche courant van den 22sten Mei, dat een koopvaarder, zeilende van Samarang naar Soerabaya, dus in de nabijheid der kust van Java, door zeeroovers was aangerand. Wel een bewijs van de heerschende onveiligheid, terwijl zich slechts een klein eskader in Oost-Indië bevond, dat wegens vele andere diensten slechts weinig tegen de zeeroovers kon ondernemen.

Behalve hetgeen de schepen nu en dan verrichtten tot ondersteuning der krijgsoperatiën te lande, deed de *Bellona* (44) in 1828 eene reis naar *Borneo*, volbracht de *Triton* (28) in hetzelfde jaar een tocht naar Nieuw-Guinea, waar het fort Dubus werd gesticht, en lag de *Atalante* meest voor Palembang, evenals de later gekomen *Leyden* (28). Deze bodems, waarvan de *Triton* in 1829 vervangen werd door de *Komeet* (28), vormden met de *Nehalennia* (28) het Nederlandsche eskader in Oost-Indië, terwijl de oorlog op Java woedde.

De Koloniale marine telde omstreeks denzelfden tijd vijf brikken, acht schoeners, twee korvetten voor transport, twee driemast korra-korra's en vijftien kanonneerbooten. Het aantal prauwen met inlandsche bemanning was, evenals de geheele Koloniale marine, door den Commissaris-Generaal dermate verminderd, dat de Kapitein ter zee de Man haar niet langer berekend achtte voor de haar gestelde taak, hetgeen vermoedelijk wel de reden zal geweest zijn, dat hij zich aan het bestuur der Koloniale marine onttrok.

Maar toen de Minister Elout hiervan in zijn rapport aan den Koning gewaagde, waren zoowel in Oost-Indië als in Nederland zelf gewichtige veranderingen in het bestuur ophanden.

Dubus de Gisygnies beleefde het einde van den vijfjarigen strijd niet op Java, daar hij in Februari 1830 met de *Bellona* (44) vertrok, nadat de nieuwe Gouverneur-Generaal van den Bosch den 2^{den} Januari tevoren met de *Rupel* (44) was aangekomen.

Den 23sten Maart verscheen de Kapitein ter zee Wardenburg met de *Pollux* (28) om het bevel over de zeemacht van den Kapitein ter zee de Man over te nemen. Alvorens den loop der verdere gebeurtenissen in de kolonie en in het vaderland zelf na te gaan, moeten hier eenige bijzonderheden worden ingelascht met betrekking tot de tochten van sommige bodems, bestemd tot overvoering van krijgsvolk naar Java. Hiertoe werden in 1827, behalve gewone transportvaartuigen, drie „en flûte” gewapende linieschepen gebezigd, namelijk de *Zeeuw*, de

Waterloo en de *Kortenaer*, allen in 1824 en 1825 te water gelaten, die uiterlijk binnen zes weken na hunne aankomst de terugreis moesten aanvangen.

Eigenlijk waren de *Zeeuw*, de *Waterloo* en de *Wassenaer*, zijnde het laatste nog een schip uit den Franschen tijd afkomstig, voor den tocht bestemd geweest, die alleen door den Kapitein ter zee Lucas met de *Zeeuw* zonder buitengewonen tegenspoed werd volbracht. Den 5^{den} Januari 1827 te Vlissingen in zee gestoken, moest hij wegens tegenwind te Duins binnenvallen, waar hij evenwel de reis negen dagen later hervatte. Na de troepen op Java ontscheept te hebben, kon hij den 8sten Juli te Batavia weder onder zeil gaan, waarna hij den 10^{den} October te Vlissingen binnenliep.

Minder gelukkig waren de Kapitein ter zee Spengler met de *Wassenaer* en de Kapitein ter zee van Daalen met de *Waterloo*, die tot hetzelfde einde den 12^{den} Januari 1827 van de reede van Texel waren gezeild. Eerstgenoemde, die vóór zijn vertrek over den staat van schip en tuig geen bezwaren had geopperd, ontwaarde daags na het uitzeilen, toen de wind naar het westen liep en opstak, dat het tuig niet te vertrouwen was. Dit rekte en werkte zoodanig, dat het schip zich weldra in reddeloozen staat bevond. De groote mast viel over boord en nam zoowel de kruissteng als de voormarsra mede. Vervolgens ging de fokkemast, in zijn val den boegspriet medeslepende. Eindelijk brak ook de bezaansmast, waarna slechts aan de stomp van den grooten mast nog eenig zeil kon gevoerd worden. Het ontramponeerde schip, dat afgrijselijk slingerde en volstrekt niet meer te besturen was, geraakte in de hondenwacht van den 16^{den} bij Egmond op strand. Het sloeg den 13^{den} Februari geheel uiteen, zonder dat men van de aan boord zijnde goederen iets van beteekenis had kunnen bergen. Het aantal personen, die er het leven bij verloren, schoon niet zoo groot als eerst was opgegeven, beliep volgens de Staatscourant van 16 Februari toch nog 23. Het ontscheepte krijgsvolk ging later over op de *Kortenaer*, gevoerd door den Kapitein-Luitenant ter zee Blommendal, die 21 Augustus de reede van Texel verliet, in Januari 1828 ter bestemder plaatse kwam en den 30sten Juni in het vaderland terugkeerde.

De Kapitein ter zee van Daalen, tegelijk met de *Wassenaer* vertrokken, had volgens zijn later ingediend rapport en het aan boord gehouden journaal, zijne reis door denzelfden westenwind niet weinig vertraagd gezien. Den 14^{den} Januari kraakte de groote mast van de *Waterloo* en geraakte een deel van het tuig los. De gekapte groote steng nam de kruissteng mede en de gansche vleet op de groote ra vallende, deed ook deze breken en naar omlaag komen. Nu kraakte de fokkemast en viel de voorsteng over boord, die nog de zesriemssloep verbrijzelde. Bij het opredderen sloeg een man over boord, die verdronk. 's Anderen daags braken tegelijker tijd van het fokkewant alle rustijzers of de talreepen, en brak dientengevolge de fokkemast zelf bij het dek af. De schok, dien het veroorzaakte, deed ook den boegspriet bij den oven afbreken. Nadat den 16^{den} de groote mast en nog eene sloep waren over boord geraakt, kregen de schepelingen door den storm om de oost gedreven, den vuurtoren van Borkum in 't zicht. Hier werd hun eenige hulp geboden, waarna zij den 25sten onder noodtuig in de nabijheid van Helgoland het anker lieten vallen.

Nauwelijks bekomen van de eerste ontsteltenis over het stranden van de *Wassenaer*, las men in de Staatscourant van den 22sten Januari, hoe droevig het met de *Waterloo* gesteld was, waaraan de bevolking van Delfzijl wegens vorst en slecht weder geen voldoende bijstand had kunnen verleenen. Andere pogingen, hiertoe in het werk gesteld, slaagden maar ten deele; want noch de pinken van Scheveningen, noch de vaartuigen uit het Nieuwediep gezonden, bereikten het gestelde doel, met uitzondering eener Zierikzeesche sloep, waarop zich de

Luitenant ter zee Molenaar van het wachtschip had begeven. De bevelhebber van de *Waterloo* zond hem naar Cuxhaven en kreeg inmiddels andere Nederlandsche vaartuigen tot assistentie. Molenaar keerde in den nacht van den 21ten Februari terug met het heuglijke bericht, dat de *Waterloo*, die goed dicht bleek te zijn, van Helgoland vertrokken en tot bij Terschelling genaderd was.

Toch bereikte de genoemde bodem, thans door zeven vischhoekers uit de Maas en nog twee sloepen geholpen, niet de gewenschte haven, maar kwam door een oostenwind voortgestuwd denzelfden dag op de Theems bij Sheerness ten anker. Hier werd hij gerepareerd en uit het vaderland van de benoodigde victualie, alsmede van eenig ander volk, ter vervanging van zieken en dooden voorzien. Door eene stoomboot naar Duins gesleept, waar het laatste volk aan boord kwam, ging de *Waterloo* den 9^{den} Mei onder zeil en bereikte, na een kort oponthoud te Santa-Cruz, den 2^{den} September Samarang, waar de troepen terstond debarqueerden. Met eene kostbare lading van meer dan 7000 balen koffij, verzeilde de Kapitein ter zee van Daalen den 18^{den} naar Onrust, waar eenige reparatiën aangebracht, 46 metalen stukken van diverse kaliber, sommige andere goederen en vele passagiers aan boord genomen werden, waarna de terugreis den 8sten October aanvaard en ondanks menige stormbui in de Indische Zee, binnen 88 dagen volbracht werd. Den 4^{den} Januari 1828 lag de *Waterloo*, volgens het journaal van den bevelhebber, weder ter reede van Texel en twee dagen later in het Nieuwediep, waar het medegebrachte geschut in de magazijnen geborgen en de lading koffij gelost werd.

Onmiddellijk na de ramp, welke de *Wassenaer* en de *Waterloo* had getroffen, was het gebeurde in de nieuwspapieren bericht en besproken, o. a. in de Arnhemsche courant van 25 Januari 1827 op eene wijze, waardoor de Kapitein ter zee Spengler zich geraakt achtte. Hij verklaarde, dat het verhaal niet in alle opzichten met de waarheid strookte, doch weigerde tegelijkertijd nadere opheldering te geven. Er was tevens een officiëel onderzoek ingesteld, waartoe de Koning bij besluit van 31 Januari 1827, no. 31, den Vice-Admiraal Graaf van Bylandt Halt en de Schout-bij-nachts Buyskes en Ruysch benoemd had, die een rapport moesten uitbrengen. Deze Commissie weet het onheil voornamelijk aan de overhaaste uitrusting en aan te versch touwwerk, dat niet voldoende gerekte was en bij de heerschende koude niet behoorlijk aangezet had kunnen worden. Hiervoor scheen te Vlissingen beter gezorgd, aangezien de *Zeeuw* bij den storm zwaar zeil gevoerd en nochtans zonder schade aan het tuig de reis voortgezet had. Bovendien wees de Commissie in het rapport, dat zij den 22sten Mei 1827 uitbracht, op eenig ijzerwerk, dat blijkbaar slecht en te licht was, op het onklaar raken der pompen en op den gebrekkigen afvoer van het opgepompte water. Zij veroorloofde zich ten slotte de opmerking, dat het etablissement te Willemsoord, hetwelk eerlang het belangrijkste voor uitrusting stond te worden, verbeteringen moest ondergaan. Het personeel was er niet geëvenredigd aan de opgelegde taak.

Terwijl de laatste voorvallen de aandacht in hooge mate op de marine gevestigd hadden, benoemde de Koning, bij besluit van den 15^{den} Mei 1828, no. 150, eene andere Commissie, om over den algemeenen toestand daarvan verslag uit te brengen. Zij bestond uit de Schout-bij-nachts Buyskes, Wolterbeek en Melvill van Carnbee, de Kapiteins ter zee Lantsheer en Ziervogel, met den Referendaris J. C. Tengbergen. Haar weinig bekend rapport van 2 Juni 1829, slechts ten deele openbaar gemaakt en eerlang door staatkundige gebeurtenissen geheel op den achtergrond gedrongen, is hoogst merkwaardig.

Naar aanleiding daarvan richtte de Minister Elout een uitvoerig stuk aan den Koning, waarin hij zijne eigen denkbeelden over sommige gedane voorstellen uitsprak. De Commissie wenschte

het materieel te brengen op twee linesschepen van 84 en tien van 74 stukken, op zes fregatten van 60 en vier en twintig van 44 stukken, op dertig korvetten, tien brikken en vele kleinere vaartuigen, waaronder twee stoompaketten. Met inbegrip van alle officieren, moest de bemanning in oorlogstijd 26.233, in vreedetijd 8.523 koppen bedragen. De Commissie wilde het corps zeeofficieren doen bestaan uit 3 Vice-Admiraals, 6 Schout-bij-nachts, 25 Kapiteins ter zee, 40 Kapitein-Luitenants ter zee, 75 Luitenants ter zee der 1^e kl., 150 Luitenants ter zee der 2^e kl. en 150 adelborsten der 1^e kl. Het betrof dus voornamelijk eene benoeming van nog drie vlagofficieren, terwijl de Commissie beter vond personen van dien rang met het bevel in Oost- en West-Indië, alsmede met dat over het eskader in de Middellandsche Zee te belasten. Van meer ingrijpenden aard was het voorstel tot afschaffing der buitengewone Luitenants ter zee der 2^e kl., van welke er op de lijst van 1 Maart 1829 nog 71 voorkomen. Voortaan zouden alle adelborsten uit het Koninklijk Instituut te Medemblik genomen worden, eene inrichting, die volgens den Minister „op zulk eene ruime wetenschappelijke schaal en op zulk eenen goeden voet was geregeld, dat er aan alle behoeften van opvoeding voor officieren kon worden voldaan.” De plannen tot bekoming van minder personeel, door anderen geopperd, waren niet uitvoerbaar, doch men zou het dienstnemen van militiens voordeeliger kunnen maken en den diensttijd der matrozen op vier jaren stellen.

Liet de Minister zich, gelijk vroeger is gezegd, in ditzelfde stuk weinig hoopvol over de stoomvaartuigen uit, met betrekking tot de noodige sterkte van het materieel, merkte hij volkomen juist aan, dat „de wezenlijke stand der zaken in de toekomst van oneindig vele, niet te voorspellen omstandigheden afhing.”

Menig voorstel der Commissie moest hij om financiëele, of zooals dat van den Schout-bij-nacht Melvill tot het doen van alle bevorderingen voor een derde bij keuze, om andere redenen ontraden. Nopens hetgeen hij ten volle toejuichte, b. v. om de Nederlandsche schepen niet langer dan twee jaren in Indië te laten en de dienstjaren in tijd van oorlog of buiten Europa dubbel te tellen, deed hij geene voorstellen, dewijl hij dit, nu het oogenblik van zijn aftreden was aangebroken, liever aan zijn opvolger wilde overlaten.

Meer dan drie weken geleden was hij, bij Koninklijk besluit van 6 September 1829 no. 30, op zijn verzoek eervol ontslagen als Minister voor de Marine en de Koloniën, waarop eene belangrijke wijziging in het bestuur van zee- en landmacht volgde. Te beginnen met 1 Januari 1830, droeg de Koning het opperbestuur over beiden op aan Prins Frederik, die tot Admiraal en Kolonel-Generaal werd benoemd. Onder den Prins moesten twee Directeurs-Generaal werkzaam zijn, waartoe bij hetzelfde besluit werden verheven voor Marine de Schout-bij-nacht Wolterbeek en voor Oorlog de Luitenant-Generaal D. J. de Eerens.

Wegens de vele en velerlei diensten, die eerlang van de marine gevorderd werden, is het niet onbelangrijk, dat met autorisatie van den Directeur-Generaal bij A. H. Krap te Rotterdam een boekje verscheen, onder den titel van „Nederlandsche marine op 1 April 1830,” hetwelk niet alleen de gebruikelijke naamlijst en rangschikking van het vaste corps zeeofficieren, maar ook eene opgave van de namen en charters van alle schepen der vloot bevatte. Hieruit bleek, dat er waren twee linesschepen van 84, zes van 74 en een van 64 stukken, twee fregatten van 60, vijftien van 44 en vijf van 32 stukken, eene korvet van 32, dertien van 28 en vijf van 20 stukken, onder welke sommige, met gestreken dekken, als bombardeervaartuigen gebruikt konden worden; voorts zeventien brikken van 8 tot 18 stukken, twee stoomvaartuigen, een exercitie-vaartuig en twee transportschepen. De opgave is volledig, doch eenzijdig, daar zoowel sommige onbruikbare bodems, gelijk de *Zeeland* (64), als vele in aanbouw zijnde worden medegerekend. Ook geeft die lijst geen juist denkbeeld van de elders aanwezige eskaders,

omdat de ter aflossing gezonden bodems daarbij genoemd worden. Behalve de schepen in Oost-Indië en de Middellandsche Zee, waren er volgens het rapport van den Minister Elout vier in de West.

Dienaangaande zij hier alleen gezegd, dat de Luitenant ter zee Godsen, in April 1823 met de *Kemphaan* van Curaçao naar Paramaribo zeilende, onderweg den Columbiaanschen schoener *Snow* had aangehouden, die met 50 slaven bemand was en door het gemengde gerechtshof in de kolonie tot wering van den slavenhandel prijs verklaard werd.

De *Eendragt*, die er bleef, werd in 1826 door de *Pallas* vervangen. De *Amstel* was in den zomer van 1825 slechts tijdelijk naar West-Indië geweest, met den Baron Krayenhoff en andere deskundigen tot opneming der fortificatiën. Sedert deed hetzelfde fregat tot October 1827 twee kruistochten naar de kusten van Amerika en Afrika, evenals vervolgens het fregat *Jara*, bij resolutie van 20 Maart 1828 hernoemd *Sumatra*, dat 15 Mei uit Hellevoet zeilde en van 20 October 1829 tot 11 Juni 1830 nog een tweeden kruistocht deed tusschen Europa, Afrika en Amerika.

De regeering was voornemens sommige bodems in de koloniën te vervangen of andere tot versterking derwaarts te zenden; doch in de laatste helft van 1830 kregen alle beschikbare vaartuigen eene andere bestemming.

Overeenkomstig het gevoelen der gemelde Commissie, waren bij diverse besluiten van 12 Maart 1830 eenige vlagofficieren benoemd, alle buitengewone luitenants der 2^e kl. tot gewone bevorderd en vele zeeofficieren, die sedentaire betrekkingen hadden, uit het corps afgevoerd. Op verschillende tijden waren in dienst gesteld de *Euridice* (32) onder den Kapitein ter zee Lewe van Aduard, om den Kapitein ter zee Pool met de *Javaan* (32) als bevelhebber der Oostelijke divisie in de Middellandsche Zee te vervangen, de *Heldin* (28) voor Oost-Indië, de *Hippomenes* (28), om de *Palias* (20) in West-Indië af te lossen, de *Amphitrite* (32) en de *Meermin* (18) voor de Middellandsche Zee, toen de staatkundige toestand eensklaps alle gemaakte plannen omverwierp. Terwijl in de zeeplaatsen, waar de *Minerva* te Vlissingen, de *Amstel* te Hellevoet en de *Kenau Hasselaer* te Nieuwediep, als wachtschepen lagen, aan de uitrusting der genoemde bodems werd gearbeid, kwam bijna het geheele personeel der zeemacht in dienst en geschieden hierbij zoovele plaatsingen en veranderingen, dat zelfs het bestek van een uitsluitend daaraan gewijd tijdschrift niet toeliet die op te nemen.

Tegen het einde van Augustus 1830 was de regeering verrast door een oproer te Brussel, dat zich weldra tot eene staatkundige beweging in de zuidelijke gewesten uitbreidde. De bestaande kloof tusschen de twee deelen des rijks was langzamerhand breeder, de toon in dagbladen en vlugschriften scherper, de oppositie feller geworden, vooral nadat clericalen en liberalen in België sedert 1828 gemeenschappelijk als bestrijders van het gouvernement waren opgetreden. Dit had maatregelen tot beteugeling der drukpers genomen, doch scheen zich over den loop der zaken niet ernstig bezorgd te maken. Zelfs waren in den zomer van 1830 sommige bezwaren uit den weg geruimd. Den 2^{den} Juli verkondigde het orgaan der regeering de blijmare, dat Diepo Negoro in Februari de eerste stappen tot onderwerping had gedaan; acht dagen later, dat de Generaal de Koek zich met de *Rupel* naar Samarang had begeven om den opstand tot een gewenscht einde te brengen. De hierop gevolgde gevangenneming van den gevreesden opstandeling en diens overvoering met de *Pollux* naar Menado werden eerst eenige weken later bekend. Intusschen was ook de heuglijke tijding ontvangen, dat Algiers zich den 5^{den} Juli aan de Franschen had overgegeven, waardoor zich het uitzicht opende tot eene volledige fnuiking van de macht der roofstaten.

Op dit tijdstip vermoedde het bestuur nog zoo weinig eene uitbarsting der kwalijk verborgen ontevredenheid in het zuiden, dat eene tentoonstelling van inlandsche nijverheid, den 15den Juli te Brussel geopend, door velen, in de eerste helft van Augustus ook door den Koning bezocht werd; dat zelfs na het bekend worden der Juli-omwenteling te Parijs, die zoo licht het in België smeulend vuur kon doen ontbranden, geenerlei buitengewone maatregelen werden genomen. Te midden dier bijna onverklaarbare gerustheid, vernam men nu eensklaps, dat op den 25sten Augustus, daags na 's Konings verjaardag, te Brussel een oproer was uitgebroken, tot welks onmiddellijke beteugeling geene voldoende middelen voorhanden waren. Dientengevolge konden andere steden zich bij de hoofdstad aansluiten en kreeg een plaatselijk oproer het karakter eener algemeene volksbeweging. De regeering, die er niet in slaagde haar te bedwingen, poogde haar vervolgens ten minste in haren voortgang te stuiten, waartoe in het najaar van 1830 vele officieren opgeroepen, vele naar elders bestemde schepen voorloopig bij de hand gehouden, andere terugontboden en nog andere in dienst gesteld werden. Zonder van den algemeenen loop der gebeurtenissen meer te melden, dan noodig is voor het verband, zullen de volgende bladzijden hoofdzakelijk gewijd zijn aan de beantwoording der vraag: wat heeft de marine, tijdens den opstand van België, tot handhaving van het gezag en tot beveiliging van den Oud-Nederlandschen grond gedaan?

HOOFDSTUK XIX.

Bombardement van Antwerpen. — Volkswapening. — Zelfopoffering van J. C. J. van Speijk. — Verrichtingen der scheepsmacht op de Schelde, tijdens den Tiendaagschen veldtocht en later. — Embargo. — Tractaat van 21 Mei 1833. — Begin der ontwapening. — Klachten over het regeeringsbeleid. — De zeemacht in de koloniën. — Reizen van Prins Hendrik. — Eindschikking met België en andere gebeurtenissen van 1839.

Bij het uitbreken der Belgische onlusten waren de *Gier* (8) en de *Panter* (18) met drie kanonneerbooten naar Antwerpen gezonden, waar de Luitenant-Generaal Chassé het bevel voerde. Eerlang volgden de fregatten *Euridice* (32) en *Sumatra* (44), waarvan echter het laatste, na slechts even gestooten te hebben, onmiddellijk zonk. De korvet *Proserpina* (20), den 13^{den} September van Texel gezeild en drie dagen later te Vlissingen gekomen, moest de *Panter* gaan vervangen.

Voor het einde van September lagen op de Schelde voor Antwerpen, onder het bevel van den Kapitein ter zee Lewe van Aduard, de *Euridice*, de *Proserpina*, de *Gier* en drie kanonneerbooten, waarbij zich den 3^{den} October de Kapitein-Luitenant ter zee Koopman voegde met de *Komeet* (28), die veertien dagen geleden uit Oost-Indië was teruggekeerd.

Tot stuiting der beweging en beveiliging van de noordelijke provinciën, werden drie liniën van defensie te water georganiseerd. De eerste, op de Schelde, zou bestaan uit drie divisiën, en wel van den mond der rivier tot het Sloe, van het Sloe tot Bath en van Bath tot Antwerpen. De tweede linie, op de Ooster-Schelde, moest zich van Bergen-op-Zoom langs Tholen tot Zierikzee, van Keeten tot Zijpe, en lang de Krammer tot het Haringvliet uitstrekken. De derde linie ging van de Willemstad, langs de Kil, den Kop van 't Land en Geertruidenberg tot

Gorinchem en vervolgens langs de rivier tot Nijmegen. Te Vlissingen werden de *Amphitrite* (32) en de *Heldin* (28) in dienst gesteld en beschikte men ten behoeve der verschillende stations op de Wester-Schelde over de *Vliegende Visch* (14), pas van Curaçao gekomen, over de *Javaan* (32), zoodra deze den 22sten October binnenviel, over de *Nehalennia* (28), waarmede de Generaal de Koek daags tevoren uit Oost-Indië was teruggekeerd, over de *Echo* (18) en de *Pellikaan* (8).

Alle tot dusverre aangewende pogingen om den opstand te breidelen waren mislukt. Noch de tegenwoordigheid van den Prins van Oranje te Brussel, noch de in der haast samengetrokken en onder Prins Frederik opgerukte krijgsmacht hadden tot de beoogde uitkomst geleid. Inmiddels had de opstand veld gewonnen en was in de noordelijke gewesten de verontwaardiging toegenomen over den ondank der Belgen, die men veeleer bevoorrecht dan verongelijkt achtte.

Vruchteloos had de Koning in de eerste week van October den Prins van Oranje naar Antwerpen gezonden, waar deze, omringd door Belgische raadslieden, eenige grieven wegnam en de hand der verzoening reikte. Dit was minder naar den zin der bevolking van het trouw gebleven noorden, dan de wapenkreet, dien de Koning terzelfder tijd tot bescherming van den vaderlandschen grond aanhief. Bij een besluit van den 15^{den} October werden ook vrijwilligers voor den dienst te water gevraagd, voor zoo lang de Koning dit in de gegeven omstandigheden zou noodig oordeelen.

Terwijl men in het noorden des rijks toebereidselen maakte, om aan 's Konings roepstem gehoor te geven, liep de zending van den Prins van Oranje ten einde. Zijne bemoeiingen, die hem door velen in het meer en meer verbitterde noorden zelfs kwalijk genomen werden, omdat zij eene te groote mate van welwillendheid jegens muitelingen verrieden, hadden in de zuidelijke gewesten niet de bedoelde uitwerking. Hij verliet den 17^{den} October Antwerpen, waar men 's anderen daags eenige goederen van 's rijks werf begon te bergen. Den 20sten stopten de schepen op de rivier, volgens het journaal van de *Proserpina*, de vaart boven de stad. Den 24sten verklaarde de Generaal Chassé, wegens den heerschenden geest van weerspanningheid, haar in staat van beleg en betrok hij de citadel om haar in bedwang te houden.

Denzelfden dag, waarop hij het Vlaamsche hoofd tegenover Antwerpen door inundatiën tegen overrompeling liet beveiligen, naderden Belgische troepen, die in den nacht tusschen den 26sten en den 27sten October binnen de stad geraakten. Voor dien tijd had de bevolking een vaartuig met wapens grootendeels geplunderd, eer eene gewapende barkas van de *Euridice* het op stroom bracht. Nu werden ook de laatste posten binnen de stad ontruimd. Chassé weigerde de citadel over te geven, doch beloofde zich den 27sten October tot 's namiddags vier uren van vijandelijkheden te onthouden. Hij liet ruim 4000 man, voor welke in de citadel geen plaats was, zich op de nabijgelegen rijkswerf verzamelen. Zoowel deze troepen als de schepen op de rivier hadden van de baldadigheid der volksmenigte te lijden, die zelfs met geweld binnen de poort van 's rijks werf drong, hetgeen den Luitenant ter zee Schröder, op wiens kanonneerboot No. 4 zich reeds twee dooden bevonden, een schot deed lossen. Dit schot, volgens den Kapitein-Luitenant ter zee Koopman, ten onrechte aan den Luitenant ter zee van Speijk op kanonneerboot No. 2 toegeschreven, werd omstreeks half vier op de *Proserpina* gehoord.

Vervolgens openden ook de *Gier* en de *Komeet* hunne batterij tot het schoonvegen der kaai. Eene witte vlag, door den bevelhebber der scheepsmacht geheschen om het vuren te doen ophouden, werd te halfvijf weer gestreken, nadat het verwachte sein van de citadel was gedaan. Thans openden de schepen hun vuur, dat een half uur later langs de gansche linie

algemeen was en, vereenigd met dat uit de citadel, in sommige gedeelten der stad eene geduchte verwoesting aan richtte.

Op last van den Generaal moet het arsenaal in brand gestoken zijn. Tijdens het daarna aangevangen bombardement vatte ook het entrepôt vuur en braken op verschillende punten der stad de vlammen uit. Men begrootte de schade op 450.000 gulden aan huizen enz., ongerekend de waarde van het entrepôt, die volgens een bericht in het Dagblad van 's Gravenhage van 13 Mei 1831 nagenoeg twee millioen gld. beliep. Niet alleen de aanvang, maar vooral ook de langdurigheid van het bombardement was den Antwerpenaren zelve te wijten, die bleven doorvuren, nadat te halftien sein van ophouden was gedaan. Dit noopte de onzen hunne batterijen insgelijks weder te openen, waarna het beschietsen der stad eerst te elf uren voor goed werd gestaakt.

Door een der schoten van den wal, na het eerste sein van ophouden, viel de Luitenant ter zee Klinkhamer op de *Komeet* doodelijk getroffen. Op de *Proserpina* waren de Luitenant ter zee Maas en een matroos gesneuveld. Volgens het rapport van den Kapitein ter zee Lewe van Aduard, telde men in het geheel aan boord der schepen 7 dooden, benevens 36 gekwetsten. Wegens de in de stad geleden schade, knoopten hare autoriteiten, beducht voor een herhaald bombardement, onderhandelingen aan met den Generaal Chassé, waarop den 5^{den} November een wapenstilstand volgde, die voor beide partijen verbindend was, tenzij drie dagen tevoren opgezegd.

Eene Conferentie van afgevaardigden der vijf groote mogendheden, op verzoek van Willem I ter bemiddeling bijeengekomen, hield den 4^{den} November te Londen hare eerste zitting en drong terstond op het staken der vijandelijkheden aan, waarin de Koning den 17^{den} November bij de tweede zitting toestemde. Dientengevolge wijzigde hij zijn besluit met betrekking tot de blokkade der kust van West-Vlaanderen en Gent. Voorloopig bleven de maatregelen ten opzichte van Antwerpen gehandhaafd, totdat ook hierin door tusschenkomst der Conferentie verandering kwam.

Wegens het staken der vijandelijkheden konden vele schepen de Schelde afzakken en sommige tot andere einden gebruikt worden. Was de *Vliegende visch* reeds in November naar het Kanaal gezonden om koopvaarders te waarschuwen tegen mogelijke kaperijen der Belgen, den 8sten December stak de *Heldin* in zee tot een kruistocht bij de Wester-eilanden.

Naarmate het jaargetijde verliep, keerden meer schepen van Antwerpen terug, waar de onzen geheel meester waren van de rivier, zoodat zij volgens het journaal van de *Proserpina*, zoowel door Z. M. stoomvaartuigen *Curaçao* en *Suriname*, als door vele gehuurde eene geregelde gemeenschap met de citadel konden onderhouden.

Nadat den 26sten December ook de *Komeet* en de *Gier* zich verwijderd hadden, bleven op de rivier slechts eenige kanonneerbooten onder den Kapitein-Luitenant ter zee Koopman, wiens standaard op N°. 6 woei. Hij, die voor de aangelegenheden der zeemacht tot Chef van den generalen staf des opperbevelhebbers was benoemd, liet zijne kanonneerbooten, overeenkomstig het weder, of op stroom, of bij het nog bezette Vlaamsche hoofd post vatten.

Evenals de krijgsmacht op de grenzen van Noord-Brabant, in Zeeuwsch-Vlaanderen en Limburg, moesten de schepelingen voortdurend op hunne hoede zijn tegen allerlei aanslagen. Slechts noode verkropten zij enkele beledigingen, die zij niet naar wensch mochten straffen. Daarentegen ontvingen zij tastbare bewijzen van de goedkeuring des Konings en van de belangstelling hunner landgenooten. Den 6^{den} November schreef de Kapitein ter zee Lewe van Aduard aan den Directeur-Generaal van de Marine te 's Gravenhage, dat de Generaal Chassé

hem verzocht had een achttal zeeofficieren op te geven, die zich den 27sten October door moed, beleid en trouw hadden onderscheiden. Hij had zich van die taak gekweten, hetgeen hem echter eenigszins moeielijk was gevallen, omdat zoo velen zich verdienstelijk hadden gedragen, en den Luitenant ter zee der 2de kl. J. C. J. van Speijk onder het opgegeven aantal begrepen. In de hierop gevolgde dagorder van den Generaal verklaarde deze, dat hij hiertoe door den Koning geauthoriseerd de acht aangewezen zeeofficieren provisioneel en onder nadere goedkeuring tot Ridders der Militaire Willemsorde benoemde, hetgeen bij Kon. besluit van 16 November n°. 59 werd bekrachtigd. Reeds den 8sten November was Lewe van Aduard bij van Speijk aan boord geweest om hem in zijne nieuwe waardigheid plechtig aan de equipage voor te stellen. In den loop van December ontvingen hij, de bevelhebber van de *Proserpina* en de commandanten van andere schepen zekere hoeveelheden tabak en rooden wijn, meest uit Amsterdam en Rotterdam, door particulieren tot eene versnapering voor de equipages gezonden.

Belangstelling, neen geestdrift bezielde alle Noord-Nederlanders sedert den wapenkreet van den 6^{den} October. Vrijwilligers uit alle standen hadden zich aangeboden. Kooplieden verlieten hun kantoor, studenten onder aanvoering hunner Professoren de hoogeschoolen om den lande te dienen. Aan de oproeping tot dienstneming op de kanonneerbooten, pinken en in het algemeen op de schepen, in allerijl tot 's lands verdediging uitgerust, gaven velen gehoor. Alleen uit het dorp Petten verlieten den 5^{den} December 1830 niet minder dan achttien personen tot dit einde hunne haardsteden, wier gezinnen ten deele werden onderhouden door Mr. C. Sandenbergh Matthiessen, Heer van Petten en Nolmerban, die zelf als vrijwilliger uittrok met de Noord-Hollandsche jagers.

Schepelingen en troepen verbeidden met den aanvang van 1831 slechts een bevel tot handelen, hetwelk de Conferentie te Londen door hare besluiten poogde te verhoeden. Zij, die tegen de bedoeling des Konings het scheidsrechterschap aanvaard en sedert December de Nederlandsche gemachtigden niet meer bij hare vergaderingen toegelaten had, stelde den 20sten en den 27sten Januari 1831 de voorwaarden eener scheiding, waartoe beide gedeelten des rijks wenschten te geraken, onherroepelijk vast. Deze werden door Koning Willem I aangenomen, doch niet door de Belgen en daarom gevolgd door nadere beraadslagingen, welke der Europeesche diplomatie van dien tijd stellig niet tot eer verstrekken.

Haar streven om de Nederlandsche aangelegenheden spoedig in der minne te regelen laat zich begrijpen. Met uitzondering van den opstand der Grieken, waren de volksbewegingen in de laatste jaren onderdrukt; doch het scheen, dat de bezwangerde staatkundige dampkring, na de Juli-omwenteling te Parijs, zich overal poogde te ontlasten. Nauwelijks had de Conferentie te Londen in November hare taak met betrekking tot het koninkrijk der Nederlanden aanvaard, of tegen het einde der zelfde maand brak een opstand in Polen uit, waarvan de gevolgen kwalijk te berekenen waren. Onder zulke omstandigheden duchtte de Conferentie te Londen van den ontwaakten volksgeest in Noord-Nederland slechts nieuwe verwickelingen.

En het doorgaans zoo kalme Nederland blaakte werkelijk van strijdlust. Van koele berekening geen spoor, hoewel de kosten verbazend moesten oploopen, nu alleen het Departement van Oorlog, volgens eene verklaring des Ministers, vier millioen gulden per maand noodig had.

Talrijke vrijwilligers uit alle standen der maatschappij hadden zich bij de geregelde krijgsmacht aangesloten, die thans, van Belgische bestanddeelen ontdaan, de grenzen bewaakte. Anderen hadden zich met de handhaving der openbare orde in de van garnizoen ontbloote steden belast. Wie niet de wapenen had aangegord, grijsaards, vrouwen, in één woord allen richtten

den blik naar de grenzen en schenen slechts ooren te hebben om te vernemen wat daar voorviel.

Hadden zij in den laatsten tijd, met klimmende verontwaardiging, veel gehoord van de meestal ongestraft gebleven strooptochten der Belgen, welk een indruk moest het niet maken, toen eensklaps de mare weergalmde van de zelfopoffering van den Luitenant ter zee van Speijk, een feit, welks gelijke slechts in de schoonste dagen van een roemrijk verleden te vinden was! Uit zijn journaal blijkt, dat hij den 21sten Januari 1831 den loods van de Velde aan boord had gekregen en drie dagen later, op bekomen order, tot dwars voor de haven van Kallo was gezeild om er de vaart te surveilleeren. Den 31sten Januari keerde hij, evenals andere commandanten, op een schriftelijken last naar het Vlaamsche hoofd terug. Hij verhaalde dwars daarvoor, meerde zich naast kanonneerboot No. 10 en zond den 3^{den} Februari op ontvangen last den onder hem dienenden Adelborst der 1ste kl. W. A. de Gelder in commissie naar het fort Bath. Weinig zal hij, die zich vaak even sterk als andere commandanten over de Belgen had uitgelaten; die uitdrukkelijk verklaard had liever een Claessens dan een Daine te worden, bij het nederschrijven der laatste woorden hebben vermoed, dat hij zoo spoedig het sedert lang gevormde plan zou moeten volvoeren. Hij schreef in het grootendeels door hem zelf bijgehouden journaal, dat met 29 October 1830 en dus na het bombardement van Antwerpen aanvangt, nog „den 4^{den} Februarij” om er later het op dien dag gebeurde achter te voegen, hetgeen hem evenwel niet werd vergund.

Aangezien de rivier nagenoeg vrij was van drijfijfs, kregen de bevelhebbers der kanonneerbooten den 5^{den} Februari last, weder op stroom te halen, en de Luitenant ter zee van Speijk, zich met de zijne voor Astruweel te posteeren. Toen hij echter met kanonneerboot No. 2 op de hem aangewezen plaats het anker liet vallen, bleek dit niet te houden en dreef de boot met den sterken noordwestenwind naar den wal. Vergeefs poogde hij hare vaart te stuiten en op nieuw onder zeil te gaan. Op de hoogte van het ongewapende fort St. Laurens, in welks nabijheid vele Belgen werkten, geraakte zij tegen den oever. Belgische soldaten en werklieden snellen er heen, dringen tot op de boot door en rukken de Nederlandsche vlag naar beneden. In dit hachelijk oogenblik moet van Speijk tot een der vijandelijke aanvoerders hebben gezegd: „ik zal ze gaan halen,” waarschijnlijk doelende op zijne papieren.

Doch het was met een gansch ander voornemen, dat hij zich naar de kajuit begaf. Zijn jongen ontwaart dit terstond met schrik, en krijgt juist den tijd zich te bergen en in der ijl een paar anderen te waarschuwen. Dit alles geschiedt binnen weinige seconden, waarna de boot met vriend en vijand in de lucht sprong. Of van Speijk zich hierbij van eene sigaar dan wel van een vuurwapen bediend heeft, is tamelijk onverschillig. Genoeg, dat hij zijn woord gestand deed, door liever zich op te offeren, dan zich over te geven. Behalve de genoemde Adelborst der 1ste kl., die afwezig was, bleven van de equipage behouden: de tweede zeilmaker J. Poolman, de matroos 2de kl. J. C. Pieper, die echter zwaar gekwetst was en wien in het hospitaal te Antwerpen een been werd afgezet, de matroos 3de kl. W. F. van der Heiden, de marinier of scheepsjongen H. F. Wijler en de loods M. J. van de Velde. De overigen (25 man) deelden met vele Belgen in het lot des bevelhebbers, aangaande wiens bedrijf de Kapitein-Luitenant ter zee Koopman in zijn eerste rapport van denzelfden dag schreef:

„Het altoos bedaarde gedrag, de menigruldige met beleid uitgeroerde bevelen, zijne mij bekende onverschrokkenheid waarborgen mij, dat deze brave officier alleen in de hoogste noodzakelijkheid heeft kunnen overgaan tot het doen van

dien gewichtigen stap, als het eenige redmiddel, om de aan hem toevertrouwde kanonneerboot met eere uit des vijands handen te houden.”

In een nader rapport van den 6^{den} Februari meldde Koopman, dat alle wimpels der gansche flottielje tot eene openlijke hulde aan de gesneuvelden halfstok woeien, welk voorbeeld door eenige neutrale schepen in het bassin werd gevolgd.

Onbeschrijfelijk was de indruk van zoo iets, onder zulke omstandigheden. Van den Koning tot den geringsten onderdaan juichte ieder over de heldhaftige daad, waaruit bleek, dat de zonen van Oud-Nederland van den aard hunner vaders niet verbasterd waren. Dichters, redenaars en andere beoefenaars der schoone kunsten poogden om strijd haar te verheerlijken en te vereeuwigen. Noch over de omvangrijke litteratuur, die zodoende ontstond, noch over de plechtige begrafenis der later gevonden overblijfselen kunnen hier bijzonderheden worden gemeld. Gedenkteekenen tot van Speijk's eer werden te Amsterdam opgericht in het burgerweeshuis, waar hij zijne opvoeding had genoten, en in de Nieuwe kerk, waar zijn overschot rust.

Volgens een besluit des Konings werd de te Amsterdam in aanbouw zijnde korvet *Argo* (28) herdoopt in *van Speijk*, en zou voortaan steeds een bodem van de Nederlandsche marine dezen naam voeren. Men schonk dien ook aan den vuurtoren te Egmond, die met vrijwillige bijdragen werd verbeterd, doch eerst veel later (1841) ten volle gereed was.

Het collegie Zeemanshoop te Amsterdam, dat zich hiertoe veel moeite had gegeven, vereerde daarop ook een zilveren beker aan den matroos Hobeyn, die den 19^{den} Maart eene Nederlandsche vlag had gered. Deze was vergeten bij het verlaten eener aan den grond geraakte sloep. Hobeyn zwom er heen en bracht haar, onder het vuur der Belgen, te Philippine, waar een luid gejubel hem ontving. De zeemacht was op dit tijdstip zoo populair als ooit tevoren, van welke stemming Mr. S. P. Lipman partij trok, door in zijne brochure „*Hollands marine*” op hare uitbreiding aan te dringen. „*Zij, de beste waarborg onzer onafhankelijkheid, was tijdens de vereeniging met België te zeer uit het oog verloren en behoorde thans met vrijwillige medewerking der natie weder op eene gewenschte hoogte gebracht te worden.*”

Het personeel had geene aanmoediging noodig. Zee- en landmacht haakten slechts naar het oogenblik, waarop de diplomatie haar laatste woord zou hebben gesproken. Koning Willem I had in Februari de gestelde voorwaarden aangenomen. De Belgen, die haar bezwend vonden, mochten zich tot den 1sten Juni bedenken. Dit gaf den onzen nog ruim drie maanden van gedwongen werkeloosheid in het verschiet, terwijl de troepen zoo goed als strijdvaardig waren en in het voorjaar eene aanzienlijke scheepsmacht op de Schelde zich vereenigde. Behalve de flottielje voor Antwerpen, waartoe ook de *Komeet* (28) weder eene wijle behoorde, en eene menigte kanonneerbooten hier en daar gestationneerd, lagen den 1sten April 1831 op de Wester-Schelde: de *Euridice* (32), waarop de Kapitein ter zee Lewe van Aduard, dienzelfden dag tot Schout-bij-nacht bevorderd, zijne vlag heesch, de *Amphitrite* (32), de *Nehalennia* (28), de *Hippomenes* (28), de *Heldin* (28), de *Proserpina* (20), de *Echo* (18), de *Meermin* (18), de *Vliegende visch* (14) en de *Gier* (8), met de stoomschepen *Suriname* en *Curaçao*.

Van de *Dolphijn* (28), de *Medusa* (20), de *Windhond* (12) en de *Kemphaan* (18), den 18^{den} Februari uit de Middellandsche Zee teruggekeerd, waren de drie eersten terstond bij het eskader op de Schelde gevoegd en werd alleen de *Kemphaan* naar Hellevoet gezonden, die met den 31sten Maart buiten dienst werd gesteld. Hetzelfde was veertien dagen vroeger gebeurd

met het vlaggenschip de *Sambre* (44), dat na de overige schepen verlaten te hebben, ter reede van Texel was binnengeloopen.

De *Pellikaan* (8), tijdelijk naar Texel geweest, kwam den 14^{den} Mei weer op de Schelde, waar daags tevoren op de *Proserpina* de eerste proefschoten gedaan waren met de beide mortieren van 11 ½ duim (29 c.M.), die men in het begin der maand aan boord had gekregen. Van de genoemde schepen werden de *Vliegende visch* en de *Gier* in den zomer naar het Vlie en Terschelling gezonden, om er bij het naderen der cholera de quarantaine te handhaven. De overige onderhielden de gemeenschap met de citadel, zonden nu en dan kleine detachementen naar den Vlaamschen wal om de Belgen wat in ontzag te houden, en verbeidden, evenals de troepen in Noord-Brabant, het oogenblik waarop zee- en landmacht zouden mogen doortasten.

Onderwijl lieten de Belgen, die reeds pogingen hadden aangewend tot het erlangen van een eigen Koning, den hun gestelden termijn eenvoudig verstrijken. Nadat hunne kroon door den Hertog van Nemours was geweigerd, vestigden zij hunne keuze op Leopold van Saxen-Coburg, hetgeen den Engelschen zoo welgevallig was, dat hun Minister ter Conferentie eene wijziging van de onherroepelijke en door Koning Willem aangenomen protocollen van Januari bewerkte. In plaats hiervan kwam eene reeks van „*Achttien artikelen*,” welke door de Belgen, aangenomen maar door den Koning der Nederlanden verworpen werden. Deze verklaarde zelfs bij herhaling, dat hij den persoon, die de kroon van België aannam, zonder de Januari-protocollen, even daardoor als zijn vijand zou moeten beschouwen. Leopold liet zich de keuze welgevallen en werd den 21sten Juli te Brussel gehuldigd. De Tiendaagsche veldtocht was er het gevolg van.

Zoodra Leopold te Brussel was, reisde Willem I naar Noord-Brabant om er de troepen in oogenschouw te nemen. Den laatsten Juli benoemde hij den Prins van Oranje tot opperbevelhebber, waarna het „*voorwaarts*” den 1sten Augustus langs de grenzen klonk en het gansche leger zich een dag later op alle punten in beweging stelde. 's Avonds van den 1sten Augustus werd de tijding ook op de citadel en 's lands eskader ontvangen. Chassé schonk Antwerpen, overeenkomstig het afzonderlijke verdrag, drie dagen tijd, van welk uitstel de Fransche Generaal Belliard zich bediende om de plannen tegen de stad te verijdelen. Op andere punten der Schelde waren noch de troepen, noch de schepen aan denzelfden termijn gebonden, waarom de Schout-bij-nacht Lewe van Aduard terstond alles tot het gevecht in gereedheid liet brengen. Tegen de stad Antwerpen mochten echter de schepen op last van Chassé hun vuur niet richten, eer men duidelijk bespeurde, dat de Generaal van de citadel vooringing, of wel het sein daartoe werd gedaan.

Vele bewoners der omliggende dorpen, op tegenweer bedacht, snelden onder het luiden der alarmklokken naar den dijk, waar de schepelingen hen den 2^{den} Augustus in verschillende richtingen zagen optrekken, gewapend met zeisen en stokken. De zeelieden bleven echter geene werkelooze toeschouwers; want het fort St. Marie werd 's anderen daags onder bedekking van de *Euridice* en de *Dolphijn* bezet, terwijl de *Medusa*, de *Proserpina*, de *Komeet* en de booten eenige schoten deden ter verdrijving van de vijandelijke tirailleurs uit het struikgewas. Den 4^{den} Augustus wierpen de *Medusa* en de *Proserpina* eenige bommen en ontstak men 's nachts blikvuren op de schepen, om den vijand van de citadel te lokken, in welke nabijheid men duidelijk hoorde vuren. Twee dagen later kwam de stoomboot de *Zeeuw* van boven, onder eene witte vlag, die ook van het fort du Nord woei. Dit was een gevolg der bemoeingen van Belliard, die Chassé had bewogen nadere orders te vragen, ten einde voor het bedreigde Antwerpen tijd te winnen.

Den 5^{den} Augustus had de Kapitein-Luitenant ter zee Koopman met de stoomschepen *Suriname* en *Zeeuw* alsmede drie kanonneerbooten een verkenningstocht ondernomen. Eene roeikanonneerboot nam daarbij zooveel water over, dat zij zonk. Met achterlating der beide andere te Burcht, was hij doorgestoomd tot Rupelmonde, waar hij zich van vier Belgische koopvaarders meester maakte, die echter later als particulier eigendom werden teruggegeven.

Dienzelfden dag, waarop men aan boord van 's lands schepen herdacht, hoe Zoutman vijftig jaar geleden de eer der vlag ophield, hadden twee jeugdige zeeofficieren met hunne kleine vaartuigen en weinig talrijke equipages zich uitstekend gekweten, ofschoon niet ten volle met den gewenschten uitslag. Het waren de Luitenants ter zee Bouricius en van Maldeghem, die in last gekregen hadden met hunne kanonneerbooten No. 41 en No. 42, gestationneerd in het Zwin, eene afleiding te geven. Zij begaven zich naar de kil van het Hazengras, waar zij een overmachten vijand te bevechten kregen, waarschijnlijk omdat hunne taak in verband stond met een ander plan, dat opgegeven was, zonder dat zij hiervan bericht gekregen hadden. Bouricius kon omstreeks acht uren in den voormiddag, van Maldeghem twee uren later het vuur openen tegen de Belgen, die achter dijken verdekt waren en blijkbaar versterking ontvingen. Tegen halftwaalf moesten zij wegens het vallen van het water zich laten afdrijven, om in diep water te ankeren. Hierbij geraakte No. 42 met het achterschip aan den grond, waarna beide, elk slechts 23 man aan boord hebbende, het gevecht bleven voortzetten tegen eene toenemende vijandelijke macht, die ten laatste op 700 man werd begroot en over een zesponder kon beschikken, waarvan echter weinig partij werd getrokken. Ook werd niet de minste poging gedaan om de booten te enteren, hoewel bij laag water de overblijvende geul zeer goed doorwaadbaar was.

Omstreeks te één uur na den middag kon een matroos over de plaat naar Retranchement gezonden worden, om den Commandant aldaar en ook den Commandant van Sluis kennis te geven van den benarden toestand der booten. Te halfzes hoorde men aan boord daarvan eenige geweerschoten in de richting der grenslijn; doch een detachement van 35 man onder Kapitein van Hopbergen, tot ontzet der schepelingen gezonden, was niet toereikend. Eerst tegen den avond maakte de aankomst van Zeeuwsche schutters en na zonsondergang nog meer hulp aan den onhoudbaren toestand van hen, die zich nog steeds kloekmoedig verweerden, een einde. Kanonneerboot No. 41 bleek toen dermate ontredderd te zijn, dat er niets overschoot dan haar te vernielen, nadat de equipage op de andere was overgegaan. Het gevecht op het Hazengras in het Zwin, hoewel tot de ondergeschikte punten van den gevoerden strijd behoorende, was voor het personeel zeer eervol geweest. Meer dan tien uren, had een handvol matrozen de verdediging voortgezet. Zij hadden volgens het uitvoerig rapport, in de tweede helft van September door Bouricius daarover ingezonden, 107 kanonschoten en van 2900 tot 3000 geweerschoten gedaan. Na het verbranden van een der vaartuigen, verlieten zij met 20 doden en gekwetsten het tooneel van den strijd, waar 46 gesneuvelde Belgen lagen, met een aantal ransels en geweren tot een blijk, dat de vijand met overhaasting op de vlucht was gegaan.

Noch deze en andere bedrijven te water, noch de overwinningen van het Nederlandsche leger, dat onder aanvoering van den Prins van Oranje tot Leuven doordrong, leidden tot het beoogde doel. Gelijk bekend is, noopte de inmenging der Franschen het Nederlandsche leger, na eene kortstondige zegepraal, tot een eervollen terugtocht. Het staken der vijandelikheden bracht het geschil weder op het gebied der diplomatie, die al vrij zonderling met Nederland omsprong.

In afwachting harer uitspraak moesten onze doorgravingen in den Scheldedijk gedicht, de Belgische batterijen aan den oever ontwapend, en het fort St. Marie, waar de Kapitein-Luitenant ter zee van Maren, de commandant van de *Proserpina*, het bevel voerde, door ons ontruimd worden. Dit geschiedde den 28sten Augustus. Even voor het staken der vijandelikheden was het sterker bewapenen van de forten Lillo en Liefkenshoek bevolen, ten einde met het daartoe in dienst gestelde linesschip de *Zeeuw* het doorvaren van groote schepen op de Schelde te kunnen beletten. Den 10^{den} September berichtte de Schout-bij-nacht Lewe van Aduard, dat de bewapening der genoemde forten was geschied. Dewijl beide partijen echter vooreerst louter defensief zouden handelen, vergunde Koning Willem bij een besluit van den 13^{den} September den studenten van hoogeschoolen en athenaea, die vrijwillig de wapenen hadden aangegord, tot hunne studiën terug te keeren. Overigens bleef alles voorloopig op voet van oorlog.

Weinig merkwaardigs viel meer voor op de Schelde, waar de schepen op onderscheiden plaatsen gestationneerd lagen. Den 29sten September kwamen de Prins van Oranje, Prins Frederik, Prins Hendrik en Prins Albert van Pruisen, met het stoomjacht de *Leeuw*, die gezamenlijk de citadel bezochten, de schepen in oogenschouw namen en weer vertrokken, met uitzondering van Prins Hendrik. Deze, voor de marine bestemd en den 13^{den} Juni 1830 op tienjarigen leeftijd tot Adelborst der 1ste klasse benoemd, bleef op het pas in dienst gestelde linesschip de *Zeeuw* (84), met den Kapitein-Luitenant ter zee Arriëns, wien de opvoeding der koninklijke kleinzonen was opgedragen.

Enkele bodems waren voor dien tijd met bepaalde bestemming uitgezonden, met andere geschiedde dit eerst later. Inmiddels scheen men van Engelsche zijde eenigen toeleg te duchten, waarom uitdrukkelijk last gegeven werd in alle zeegaten tegen het doordringen van vreemde oorlogsschepen en het doen van opnemingen te waken, terwijl de bevelhebbers op de Schelde bovendien moesten zorgen, dat de Belgen zich binnen de hun gestelde grenzen hielden. Uit dien hoofde zond de Kapitein-Luitenant ter zee van Maren, toen hij den 8sten November in het door hem ontruimde fort St. Marie een Belgisch hoofdofficier met gevolg bespeurde, terstond een officier met witte vlag derwaarts. Het fort, zoo als later bleek door Generaal Niellon op eene inspectiereis bezocht, werd onmiddellijk verlaten. Tegen het einde des jaars zakten de meeste schepen de rivier af tot Vlissingen, waar vele zelfs binnen de haven liepen om er de gebeurtenissen van het volgende jaar te verbeiden. De *Amphitrite* en de *Heldin* waren onder zeil gegaan naar Oost-Indië.

Met den aanvang van 1832 werden voorbereidselen gemaakt, die niet uitsluitend de beveiliging der grenzen tegen de Belgen ten doel hadden. Behalve de scheepsmacht op de Schelde, werden toch met den 20sten Februari in dienst gesteld: de *Algiers* (44) om den Gouverneur-Generaal van den Bosch uit Oost-Indië te gaan halen, de *Javaan* (32) en de *Triton* (28) om zich voorloopig naar Texel te begeven, waar de *Nehalennia* (28) zich reeds bevond, de *Waterloo* (74), als blokschip te Nieuwediep, en de *Rupel* (44), ten vorigen jare uit Oost-Indië teruggekeerd, om onder den Kapitein ter zee J. H. Bolken als blokschip bij Durgerdam voor het IJ post te vatten. Blijkbaar zag dit op andere mogelijkheden; want er werd tevens last gegeven kettingen gereed te houden tot sluiting der havens van Hellevoet en het Nieuwediep. Volgens eene nadere aanschrijving moesten de *Javaan*, de *Nehalennia*, de *Triton* en een drietal brikken altijd gereed zijn tot een kruistocht. De vrees voor nieuwe vijandelikheden van Frankrijk, misschien wel in gemeenschap met Engeland, was niet ongegrond, daar Leopold in dezelfde dagen hierop aandrang; maar er gebeurde vooreerst niets van dien aard en de zomer van 1832 werd voornamelijk gekenmerkt door het uitbreken der cholera, die ook aan boord der schepen talrijke offers eischte.

Om de opgeruimdheid der zijnen bij de algemeen heerschende verslagenheid wat te bevorderen, liet de commandant van de *Proserpina* zijne gansche equipage bij gedeelten naar een koorddansersspel gaan, dat zich voor eene wijle te Lillo ophield. Andere maatregelen werden genomen ten behoeve van den gezondheidstoestand der schepelingen, die in hun beperkt verblijf nog meer dan anderen het vreeselijke der ziekte ondervonden. De Kapitein ter zee Koopman berekende, dat van de 800 man, die hij onder zijne bevelen had, binnen twaalf dagen 70 à 80 bezweken. Ter reede van Texel, waarheen de *Javaan* in het begin van September zich begaf, bleven de schepelingen niet verschoond. Opmerkelijk is het zeker, dat te gelijkertijd de *Pollux* (28), die onder het bevel van den Kapitein ter zee Eeg uit Oost-Indië terugkeerde, eene zoo hoogst noodlottige reis had, door langdurigheid en een buitengewoon aantal sterfgevallen gekenmerkt. De bevelhebber, twee zijner officieren en niet minder dan 40 man van de equipage waren overleden eer men de vaderlandsche kust in 't zicht kreeg, waar nog eene andere ramp trof. De *Pollux* geraakte namelijk op de Banjaart en moest een gedeelte der batterij over boord werpen, om weer vlot te worden en Vlissingen te kunnen bereiken. Tijdens het binnenvallen aldaar op den 20sten October waren belangrijke gebeurtenissen ophanden, die uit de gewijzigde inzichten der diplomatie voortsproten.

Na den Tiendaagschen veldtocht had de Conferentie te Londen, in plaats van de „*Achtien artikelen*,” de zoogenaamde „*Vier en twintig artikelen*” ontworpen, die vervolgens, schoon zij voor Nederland een weinig gunstiger klonken, door het geredde België in November 1831 waren geteekend. Willem I daarentegen, zich vleierende met den steun van Pruisen, Oostenrijk en Rusland, hield zich aan de eenmaal onherroepelijk vastgestelde voorwaarden van de Januari-protocollen, ook nadat hij in de eerste helft van 1832 niet meer op den steun der drie genoemde mogendheden kon rekenen. Hij stond echter niet alleen; want zijne onderdanen keurden nagenoeg eenstemmig de later gestelde voorwaarden af, welke der thans bovendrijvende partijen in Frankrijk en Engeland om verschillende redenen behaagden.

Nog voor dat eenig officiëel verbond gesloten was, meldde het „*Journal des débats*” den 22sten September, dat de hoop op eene minnelijke schikking der Belgische quaestie vervlogen was; dat der Conferentie niets anders overbleef, dan het voorgestelde tractaat ten uitvoer te leggen; dat de vereenigde vloten onze kusten zouden blokkeeren en weder een Fransch leger België zou te hulp komen. De Nederlandsche regeering, die hare bevreesing over zulk een bericht uitdrukte, zag weldra het raadsel opgelost. Den 22sten October sloten Frankrijk en Groot-Brittanje werkelijk eene overeenkomst in den bedoelden zin. Onmiddellijk zonden zij twee gelijkkluidende nota's naar 's Gravenhage, waarin tegen den 12^{den} November de ontruiming van de citadel van Antwerpen en de hiertoe behoorende forten en plaatsen werd geëischt.

Hieraan werd niet voldaan, waarop een Engelsch eskader van dertien en een Fransch van zeven bodems te Portsmouth in zee stak, om de Nederlandsche kusten te blokkeeren. Het oogmerk daarvan was niet twijfelachtig. Men wilde door stremming van den handel misnoegen onder de bevolking verwekken en de regeering zoodoende tot inwilliging van den gestelden eisch noodzaken. Eene dergelijke blokkade in vreedestijd, als dwangmaatregel, was niet zonder voorbeeld. Maar zonder voorbeeld was het misbruik, dat Frankrijk en Groot-Brittanje terzelfder tijd, tot hetzelfde einde, van een ander recht maakten door den 6^{den} November embargo te leggen op alle Nederlandsche schepen, die zich in de havens van beide rijken bevonden. Het recht tot het aanhouden van de schepen eener bevriende mogendheid, in oorlogstijd, om den staat van verdediging eener haven verborgen te houden of eene beraamde onderneming niet ontijdig te doen uitlekken, is onbetwistbaar. Men weet tot welk een zonderling misverstand dit indertijd op de Taag aanleiding had gegeven. Zelfs als voorspel van oorlog had Groot-Brittanje

het meermalen gebezigd; doch als dwangmiddel was het iets geheel nieuws. In zeker opzicht strookte dit met den buitengewonen toestand door de Conferentie in het leven geroepen, die zonder den oorlog te willen, alle middelen van den oorlog aangreep, om hare besluiten als zooveel bevelen door den Koning der Nederlanden te doen opvolgen. Tot dit einde sloeg ook een Fransch leger, andermaal België binnengerukt, zich tusschen den 18^{den} en den 21sten November voor de citadel en in haren omtrek neder. Chassé was gereed de hem toevertrouwde sterkte te verdedigen. Nieuwe strijdkrachten werden in Nederland gevormd, en de zeemacht kreeg versterking. Zij moest niet alleen verdedigender wijze handelen op de Schelde, maar ook elders waken voor het nakomen van het Koninklijk besluit van 16 November. Dit gelastte dat alle Fransche en Engelsche schepen binnen drie dagen de Nederlandsche havens moesten verlaten en bepaalde, dat zij deze niet meer mochten aandoen voor de vaart op de verbonden rijken weer voor de Nederlanders was opengesteld.

Inmiddels verschafte zich het gouvernement, zoowel tot vervoer van troepen, als tot andere diensten, een grooter aantal stoombooten. Het bezat de *Suriname* en de *Curaçao*, waarbij in 1831 en 1832 de *Stad Antwerpen* en de *Zeeuw* gehuurd waren tegen honderd gulden daags en betaling der verbruikte steenkolen. Op bezwarender voorwaarden nam het in November 1832 de *Batavier*, de *Herkules*, de *Beurs van Amsterdam* en de *Willem I* in huur. De *Noord-Holland* werd door Gedeputeerde Staten van dit gewest, de *Moerdijk*, eene der stoombooten van het veer tusschen Willemsdorp en de Moerdijk, door het bestuur der domeinen kosteloos afgestaan.

Koopman, die bij de citadel en het Vlaamsche hoofd twaalf kanonneerbooten en de veerboot *Chassé* onder zijne orders had, bemoeielijkte den aanleg der werken, waarmede de Franschen zich in de eerste dagen bezig hielden, en posteerde zijne vaartuigen zoo voordeelig mogelijk. De *Komeet*, die voor Pijp Tabak lag en insgelijks tot zijne divisie behoorde, werd door den Schout-bij-nacht Lewe van Aduard teruggeroepen om zich voor het fort St. Marie bij de *Proserpina* te voegen, welks commandant tot dus verre de bewegingen der Franschen had gadeslagen en den 2^{den} December verlof kreeg tegen het fort en andere werken te ageeren, zoodra de *Komeet* was aangekomen. Deze lag nog bij Pijp Tabak, toen de Franschen den 4^{den} December hun vuur tegen de citadel openden en kreeg denzelfden dag aan boord den Kolonel de Gumoëns en den Kapitein van Rappard, beiden voor de citadel bestemd, die 's nachts door den Adelborst van de Velde en twee flinke matrozen met een sloepje afgehaald werden. Onder het gedruisch van het thans aangevangen bombardement, werd de *Komeet* 's anderen daags tot bij het fort St. Marie afgesleept, waar de bevelhebbers der schepen zich door de Franschen van het volvoeren hunner plannen lieten weerhouden. Te halféén vertoonde zich de Generaal Sebastiani op den oever en verlangde een mondgesprek.

Een officier van de *Proserpina*, hiertoe aan wal gezonden, keerde terug met de kennisgeving, dat de Generaal op de schepen zou vuren, indien zij de rivier weer opkwamen. Nog denzelfden dag zakten eerst de booten, vervolgens de schepen de rivier af, tot bij de *Euridice* en de *Medusa*. Den 7^{den} December schreef de Schout-bij-nacht aan den Directeur-Generaal voor de Marine, dat Prins Frederik, als Admiraal en Kolonel-Generaal, bij aanschrijving van den 5^{den} het rapport van den 4^{den} had goedgekeurd, met last om te zorgen, dat beneden Lillo en Liefkenshoek geene werken werden aangelegd. In overleg met den opperbevelhebber der genoemde forten, posteerde hij de *Komeet* met drie kanonneerbooten bij de Kruisschans, de stoomboot *Curaçao* met acht kanonneerbooten bij Lillo en Liefkenshoek, de *Proserpina* bij het dorp den Doel, de *Euridice* tusschen den Ouden Doel en het fort Frederik Hendrik en de *Medusa* met vier kanonneerbooten voor dit fort. Drie dagen later schreef de Schout-bij-nacht,

dat de *Curaçao* bij het vlaggenschip lag en de acht kanonneerboten naar de Kruisschans gezonden waren, om met de *Komeet* en de drie, die er reeds lagen, als avant-garde te dienen. Volgens een bericht in de Staatscourant, had hij den Generaal Sebastiani doen aanzeggen, dat hij geene werken onder het bereik van zijn geschut kon dulden.

Nog den 11^{den} December meldde de Schout-bij-nacht, dat de *Komeet* en de kanonneerbooten bij de Kruisschans den vijand belet hadden aldaar eene batterij op te werpen en dat de *Curaçao* met eenige dier kanonneerbooten eene verkenning gedaan had tot onder het bereik der batterij van de Parel. De vijand schijnt toch zijn doel bereikt te hebben; want de Schout-bij-nacht verhaalde met de *Euridice* tot bij de Kruisschans, op welk punt den 12^{den} December ook de *Proserpina* werd ontboden om eene aldaar opgestelde Fransche batterij te bombardeeren. Te halfdrie was een vijandelijke mortier gedemonteerd en kwart voor vier was de batterij geheel tot zwijgen gebracht. Behalve de gedane schoten had de *Proserpina* 59 bommen geworpen. Doch ook de schepen, vooral de *Euridice*, hadden nogal geleden en door eene der laatste bommen van den vijand werd de Schout- bij-nacht Lewe van Aduard doodelijk aan het hoofd getroffen.

's Namiddags te vijf uren begaf de Kapitein ter zee Courier dit Dubekart, van het gebeurde onderricht, zich onmiddellijk naar de *Euridice* om als oudst aanwezende het bevel over te nemen. Hij vond dezen bodem bij Lillo en Liefkenshoek, buiten het bereik van het vijandelijk vuur, volgens een last nog door den Schout-bij-nacht gegeven. Hij was voornemens alleen de bombardeerkorvetten *Medusa* en *Proserpina* weer naar de Kruisschans te zenden, als zijnde voor den dienst aldaar meer geschikt dan de *Euridice*. Het lijk van den Schout-bij-nacht Lewe van Aduard werd met eene kanonneerboot naar Vlissingen gevoerd, om op verlangen der weduwe aldaar begraven te worden. Een verzoek der marine-autoriteiten om dit in de Grootte kerk te mogen doen werd geweigerd, ten einde geen voedsel te geven aan het bestaande vooroordeel tegen de kerkhoven. In al de hierover gewisselde stukken wordt steeds gewaagd van den roemvol gesneuvelden vlagofficier. Het stoffelijk overschot van hem, die zich omtrent later tegen zijn beleid geopperde bedenkingen niet kon verantwoorden, rust op het kerkhof te Vlissingen, onder een eenvoudig gedenkteekeken.

Drie dagen na zijn overlijden kwam zijn opvolger, de Kapitein ter zee Lucas, met de *Stad Antwerpen*. De verrichtingen van dit gedeelte der zeemacht waren echter van weinig belang meer tot den 23sten December, toen de *Medusa* de Kruisschans weer bombardeerde en zoowel sloepen als detachementen van andere bodems gebezigd werden tot eene landing bij den Doel, waartoe vier stoombooten met troepen van het fort Bath opdaagden. Het oogmerk, den Franschen voor de citadel eene afleiding te geven, werd evenwel niet bereikt; want de troepen, die 's morgens te tien uren, onder bedekking van het vuur der schepen en met detachementen hiervan versterkt, geland waren, keerden onverrichter zake met een tiental dooden en zestig gekwetsten terug. Te halfvier passeerden zij de *Proserpina* met de stoombooten, welke hen 's morgens overgevoerd hadden.

Meer rechtstreeks was de Kapitein ter zee Koopman met de zijnen betrokken geweest in het pleit, dat intusschen bij Antwerpen onverpoosd was voortgezet. Het materieel, dat er lag, had weinig te beteekenen en bepaalde zich, na het zinken der stoomboot *Chassé*, tot de twaalf kanonneerbooten. Het personeel daarvan nam echter niet alleen een werkzaam deel aan de verdediging der citadel, maar tartte ook de grootste gevaren bij het telkens vervoeren der gekwetsten naar het Vlaamsche hoofd. Over de heldhaftigheid, waarmede *Chassé* en de zijnen de hun toevertrouwde sterkte verdedigden, zijn vriend en vijand het eens; doch niet minder over den te verwachten uitslag, met het oog op de verpletterende overmacht, welke haar belegerde.

Aanhoudend hadden de vlotelingen, die op de Schelde onder de orders van Lucas lagen, het vuren bij de citadel gehoord, dat op den 24sten December, daags na de mislukte landing, eensklaps scheen op te houden.

Het onvermijdelijke was geschied: Chassé had gecapituleerd. Den 26sten sleepten de *Stad Antwerpen* en de *Beurs van Amsterdam* zes vaartuigen met gekwetsten naar Bath en Bergen-op-Zoom. Vier dagen later woeien vlag, geus en wimpel op het gansche eskader ter halver stok, toen de *Moerdijk* voorbijvoer met het lijk van den gesneuvelden Kolonel de Gumoëns. Denzelfden dag vingen de bezetting der citadel en de bemanning der flottielje, als krijgsgevangenen, den tocht naar Frankrijk aan.

Koopman had al het mogelijke gedaan om zijne kanonneerbooten te redden of ten minste uit 's vijands handen te houden. Hij had geweigerd die in de capitulatie op te nemen, ten einde hare verwijdering te kunnen beproeven en zoo deze niet gelukte tot hare vernieling bevoegd te zijn. Zoodra eene poging tot het afzeilen der rivier de vermeestering eener kanonneerboot ten gevolge had, liet hij de andere onbruikbaar maken en in brand steken, waarna de equipages op het Vlaamsche hoofd alle medegebrachte vlaggen en wimpels plechtig verbrandden. Hun bedrijf verwierf de goedkeuring des Konings, die niet toestemde in den afstand van Lillo en Liefkenshoek, tot welken prijs de Maarschalk Gérard der flottielje een vrijen aftocht had aangeboden.

Opgetogen over de kloekheid hunner landgenooten, zonden velen uit Nederland weder allerlei noodwendigheden en versnaperingen aan de krijgsgevangenen en aan hen, die op de Schelde de ongemakken van het klimaat trotseerden. Met de houding van den Schout-bij-nacht Lewe van Aduard waren sommigen niet tevreden. De Rotterdamsche courant van 20 December behelsde ten minste eene wederlegging van de loopende geruchten betreffende dien gesneuvelden vlagofficier, waarvan de Amsterdamsche courant had gewaagd. Ook het gedrag van den commandant van de *Proserpina* leidde tot een onderzoek door het Hoog Militair Gerechtshof, dat hem evenwel vrijsprak, waarop hij terstond werd bevorderd.

Te midden der geestdrift, die zich in den gedenkwaardigen winter van 1832 over het gedrag van zee- en landmacht in woorden en daden uitte, ondervonden handel en scheepvaart de schadelijke gevolgen der aangewende dwangmaatregelen. Minstens 31 bodems waren in verschillende Fransche havens, minstens 29 in de Engelsche opgehouden, waarbij vervolgens nog 57 andere werden opgebracht. Sommige daarvan, welker lading aan bederf onderhevig was, werden vrijgegeven, een twaalfstal andere te Portsmouth, maanden lang door de Britsche Admiraliteit in de hooggaande kosten tegemoet gekomen. Dit alles belette niet, dat men op gevoelige wijze den stilstand van handel en scheepvaart ondervond. Franschen en Engelschen verkeerden eenigermate in hetzelfde geval; want meermalen vertrok van de *Javaan*, welk fregat thans met andere bodems in het Nieuwediep lag, eene gewapende sloep naar de reede om haar te doen ontruimen door de Fransche visschers, die er naar gewoonte binnenvielen. Eene zeldzame hoeveelheid haring in de Zuiderzee lokte hen derwaarts. Vroeger had men zich daarvan op de gewone wijze voorzien, zoo als op te maken is uit de woorden van den Kapitein ter zee de Vaynes van Brakell, een tijdgenoot, die in de „*Zestien zeereizen*” zegt:

„en de Franschen bleven haring koopen, ondanks de belegering der citadel van Antwerpen.”

Het gemeenschappelijk belang eischte evenwel eene spoedige opheffing der verbodsbepalingen, vooral nu met de overgaaf der citadel eene voorname reden voor haar bestaan was vervallen. Werkelijk onderhandelden Frankrijk en Engeland, terwijl de maatregelen tot

verdediging van havens en rivieren in de eerste maanden van 1833 werden vernieuwd of voortgezet, met den Koning der Nederlanden over een voorloopig tractaat. Dit stuk, den 21sten Mei tot stand gekomen en binnen weinig dagen door alle partijen bekrachtigd, bracht alles weer op denzelfden voet als in November des vorigen jaars. Alle aangehouden schepen konden vertrekken en de havens werden van weerszijde opengesteld. De krijgsgevangenen zouden terugkeeren en de vijandelikheden gestaakt worden, in afwachting der eindschikking met België. De vaart op de Schelde bleef vrij, gelijk zij, volgens een bijgevoegd artikel, tot 1 November 1832 was geweest.

Een groot gedeelte der zeemacht, die weldra Koopman en de zijnen terugzag, bleef voorloopig op de Schelde gestationneerd. Het gouvernement, thans minder beducht voor de grenzen, kon aan meer schepen eene andere bestemming geven en zich ten deele ontwapenen. Beide punten, evenals hetgeen er in de koloniën voorviel, kunnen hier slechts in breede trekken behandeld worden.

Den 2^{den} Juni 1833 kwam Prins Hendrik ter reede van Texel aan boord van de *Nehalennia* (28), waarmede hij zijn eersten zeetocht deed naar Ferrol en Corunna. Toen de jeugdige vorst den 19^{den} Juli met de *Nehalennia* weder ter reede van Texel binnenviel, lagen er het Russische fregat *Castor* en sommige Nederlandsche bodems. De *Algiers* (44) was den 26sten Juni in zee gestoken naar Oost-Indië, met welke bestemming ook de *Javaan* moest vertrekken. Dit fregat werd voor die reis niet meer in staat geoordeeld en daarna afgekeurd. Men moet echter tot het besluit komen, dat hierbij tamelijk lichtvaardig is te werk gegaan, daar het schip voor 16.000 gld. als koopvaarder ingericht, nog 22 reizen naar Oost-Indië heeft gedaan, in 1861 voor 28.000 gld. verkocht werd en zelfs na dien tijd in Oost-Indië nog eenige jaren voor de kustvaart is gebruikt.

De equipage van de *Javaan* werkte druk aan het in orde brengen van de *Palembang* (44), waarop zij den 27sten Juli overging. Nadat de Kapitein ter zee Blommendal den 11^{den} Augustus door den Kapitein-Luitenant ter zee F. C. Zwaanshals als bevelhebber was vervangen, kwam de Schout-bij-nacht J. H. Bolken, de nieuwe Directeur en Commandant van het Nederlandsch eskader in Oost-Indië, aan boord. Den 4^{den} September stak deze vlagofficier, dien men later op de plaats zijner bestemming zal aantreffen, met de *Palembang* in zee. Den 18^{den} Mei 1834 kwam de *Algiers* met den Generaal van den Bosch uit Oost-Indië; den 10^{den} November ging de *Diana* (44) met den Luitenant-Generaal de Eerens derwaarts onder zeil, den 11^{den} December gevolgd door de *van Speijk* (28). Onder de overige scheepsbewegingen van hetzelfde jaar behoort een tocht van het linieschip de *Zeeuw* (84), waarmede Prins Hendrik, begeleid door de *Snelheid* (14), zijne tweede zeereis deed. Den 21sten Mei 1834 van Texel gezeild, bezochten de schepen achtereenvolgens Elseneur, Kopenhagen, Kroonstadt en Petersburg. Zoowel hier als elders werd hun oponthoud door vele feestelijkheden gekenmerkt. Na de kust van Zweden en andermaal Kopenhagen te hebben aangedaan, stevenden zij de vaderlandsche kust voorbij en het Engelsche kanaal binnen, waar de schepen tien dagen te Portsmouth vertoefden, eer zij den 27sten September de reede van Texel weder bereikten.

Hier te lande was een aanvang gemaakt met de ontwapening, waartoe de Koning, die zich nog met eene plotselinge wending der zaak scheen te vleien, slechts schoorvoetend overging. Zijn verzet tegen de aangeboden voorwaarden van scheiding werd nog door verreweg de meesten zijner onderdanen toegejuicht, en bezadigde liberalen als de heeren C. van Marle en Verweij Mejan, die niet blind waren voor de gebreken der regeering, keurden eene te spoedige ontwapening af, vooral omdat hierdoor alles nog meer op het gebied der diplomatie zou worden overgebracht.

Sedert Juni 1833, dus onmiddellijk na de gesloten overeenkomst, had de regeering vele gehuurde of geleende stoombooten teruggegeven en een aantal vrijwilligers ontslagen. Den 26sten October zond de Kapitein ter zee G. A. Pool, die den Schout-bij-nacht Bolken in het bevel over de *Rupel* was opgevolgd en nog met dezen bodem bij Durgerdam lag, volgens het daar aan boord gehouden journaal 22 militiens met groot verlof naar huis. Billijkerwijs vroeg de Heer van Petten, dat nu ook de personen, wier gezinnen hij nog altijd onderhield, mochten worden ontslagen. Het Koninklijk besluit van 7 Augustus 1834, hetwelk vergunde maandelijks 50 à 60 vrijwilligers van de schepen huiswaarts te zenden, moest daarom in de eerste plaats op die uit het dorp Petten worden toegepast.

Bij Koninklijk besluit van 16 Augustus 1834, werd de tweede linie van defensie te water met den laatsten der genoemde maand opgeheven. Dagelijks las men in de nieuwsbladen van allerlei feestbetoon, ter verwelkoming van hen, die na eene afwezigheid van bijna vier jaren in hunne woonsteden terugkeerden. Den 24sten Augustus begroette een driewerf hoera! op de *Proserpina* eene voorbijvarende boot met vrijwilligers, eenige weken later door andere gevolgd. De *Rupel* vlagde den 5^{den} September ter eere van de Amsterdamsche schutterij, die onder luide vreugdekreten werd ingehaald. De vrijwilligers van 1832, die op de *Rupel* dienden, werden eerst den 28sten Februari 1835 met onbepaald verlof naar huis gezonden, toen het schip zelf buiten dienst werd gesteld. Een Koninklijk besluit van 8 Mei 1835 vergunde allen leden der mobile schutterij en militiens, buitenslands zeevarende, die aan den tijdelijken dienst bij de zeemacht de voorkeur gegeven hadden, alsmede den vrijwilligers, die zich voor onbepaalden tijd verbonden hadden en met onbepaald verlof waren of dit zouden ontvangen, de hervatting van hun beroep, doch slechts als groot verlof, zooals het besluit van 7 Augustus 1834 dit voorschreef. In 1835 lagen nog vele schepen en kanonneerbooten onder den Kapitein ter zee Lucas op de Schelde en de *Proserpina* werd eerst den laatsten Januari 1836 buiten dienst gesteld.

Naarmate de financiële gevolgen van de buitengewone krachtsinspanning der laatste jaren zich meer openbaarden, deden zich nu ook luider stemmen hooren tegen het beleid der regeering. Reeds voor het einde van 1830 had deze in de Staten-Generaal het wenschelijke der ministeriële verantwoordelijkheid en eener wijziging der Grondwet hooren bespreken, en bij de hierop gevolgde indiening eener begrooting, waarop 45 millioen aan buitengewone uitgaven voorkwam, was bij de goedkeuring op bezuiniging aangedrongen, hetgeen sedert telkens was herhaald. Dit gold ook de marine en bepaald hare werven, welker getal men in 1834, nadat de begrooting van dit Departement tot 6 1/2 millioen was teruggebracht, van vijf tot drie verminderd wilde hebben.

Aan den wenk tot bezuiniging gaf de regeering gehoor, doch volstrekt niet in den geest der sprekers; want de som van 1.750.000 gld., die voor 1835 minder werd uitgetrokken, was tegen hunne bedoeling op de kosten van aanbouw en onderhoud gevonden. Het bestuur, dat eerlang nog sommige bodems als onbruikbaar liet opruimen, achtte het materieel sterk genoeg en beriep zich voorts op de ondersteuning, die het desgevorderd uit de koloniale fondsen zou kunnen ontvangen. Maar het geheimzinnig beheer der laatstgenoemde middelen, waardoor het mogelijk werd de posten der begrooting willekeurig te overschrijden, was eene andere grief tegen het regeeringsbeleid. Zonder dienaangaande in nadere beschouwingen te treden, zij het genoeg hier op te merken, dat de koloniën in 1836 een steun voor den staat werden. De verrichtingen der zeemacht aldaar, die sedert het uitbreken der Belgische onlusten uit het oog zijn verloren, moeten nu in hoofdtrekken worden nagegaan.

Van het eskader, dat zich in West-Indië bevond, bestaande uit de *Sirène* (18), de *Koerier* (18) en de *Valk* (18), was de eerste den 24sten Juni 1831 op de kust van Bonaire verongelukt, doch

met behoud der bemanning, op één matroos na. In November was de *Hippomenes* (28) er heengezonden, waarna de *Pegasus* (18) en de *Palias* (20) de beide andere hadden vervangen. Schoon het getal wel eens tijdelijk met een of twee werd vermeerderd, zoo waren toch doorgaans slechts drie kleine bodems voor den gewonen dienst aanwezig.

Eene der belangrijkste gebeurtenissen in West-Indië was het bezoek van Prins Hendrik, op zijn oefeningstocht als Adelborst. Den 16^{den} Mei 1835 onder het bevel van den Kapitein ter zee Arriëns uit Texel gezeild met de *Maas* (44), waarop voor deze gelegenheid acht Adelborsten van het Instituut te Medemblik gedetacheerd waren, bereikte de Prins den 23sten Juni het fort Amsterdam. Hij bezocht Paramaribo en zette na vele uitstapjes en officiële plechtigheden, vergezeld door de *Snelheid* (14) de reis voort naar Curaçao en New-York, van waar hij den 19^{den} October in het vaderland terugkeerde, om weldra ook met andere overzeesche bezittingen kennis te gaan maken.

Sedert de onderwerping van Diepo Negoro en het einde van den oorlog op Java, waren in Oost-Indië slechts nu en dan kleine expeditiën noodig geweest, o. a. tegen de Padries in de Padangsche bovenlanden. Hierop hadden onze verwickelingen met België in zooverre een schadelijken invloed, dat er uit dien hoofde te weinig schepen voorhanden waren. De Kapitein ter zee Wardenburg, in Maart 1830 met de *Pollux* (28) te Batavia gekomen, om het bevel over de zeemacht van den Kapitein ter zee de Man over te nemen, zag in den loop van 1831 de *Rupel* (44) en de *Leyden* (28), vervolgens ook de *Pollux* vertrekken. Zij werden vervangen door de *Amphitrite* (32), de *Heldin* (28) en de *Meermin* (18), welke het Nederlandsche eskader in Oost-Indië vormden, toen de Kapitein ter zee Wardenburg op zijn verzoek, met den 1sten Juni 1833 van het bevel daarover werd ontheven. Zijn opvolger, de Schout-bij-nacht J. H. Bolken, wiens vertrek uit Nederland met de *Palembang* (44) vroeger gemeld is, kwam den 2^{den} Januari 1834 ter reede van Padang, van waar hij de reis naar Batavia met een particulier vaartuig deed. De *Palembang* woonde eerst eene expeditie op de westkust van Sumatra bij en volgde drie maanden later. Intusschen was ook de taak van den Gouverneur-Generaal van den Bosch, die sedert eenigen tijd als Commissaris-Generaal had gefungeerd, ten einde gespoed. In Februari had de *Algiers* (44) hem afgehaald. Op het beheer der kolonie, waar hij de gouvernements-cultures had ingevoerd, was zijn bestuur van duurzamen invloed; tot beteugeling van den zeeroof had hij echter, vooral wegens de onbeduidende sterkte van het Nederlandsche eskader en het onvoldoende van de steeds achteruitgaande Koloniale marine, weinig kunnen doen.

Onder den Gouverneur-Generaal J. C. Baud, die behalve de vier genoemde schepen ook de *Ajax* (28) te zijner beschikking kreeg, had in de tweede helft van 1834 eene expeditie plaats naar de Lampongs, aangevoerd door Kolonel Elout. Zij slaagde beter, dan hetgeen in de beide vorige jaren tot demping der mouterijen aldaar was gedaan. De *Palembang*, de *Amphitrite* en de *Meermin*, die er met eenige koloniale vaartuigen bij geweest waren, lagen in de eerste helft van November weer te Batavia. Den 14^{den} Februari 1835 ging de *Amphitrite* onder zeil naar het vaderland; acht dagen later kwam de *Diana*, aan boord hebbende den Luitenant-Generaal D. J. de Eerens bestemd om, na een jaar verblijf in de kolonie, het opperbestuur over te nemen. In April 1835 werd het Nederlandsche eskader in Oost-Indië nog versterkt met de *van Speijk* (28) en de *Heldin* (28). Op dezen bodem werd ter reede van Batavia een krijgsraad gehouden over twee matrozen, die een zeeofficier hadden vermoord en den 12^{den} Juni, tot straf voor hunne euveldaad, aan de nokken der groote ra van de *Heldin* werden opgehangen.

Noch het kruisen van enkele Nederlandsche bodems, noch dat van de koloniale vaartuigen hield de zeeroovers in bedwang, waarom de Kapitein ter zee Koopman den last ontving het weer langs een anderen weg te beproeven. Hij stevende met de *Diana* naar Linga en Riouw,

waar hij in Juli 1835 nieuwe overeenkomsten met den Sultan sloot. Den 7^{den} Augustus te Batavia teruggekeerd, droeg hij het bevel van zijn schip eenige dagen later over aan den Luitenant ter zee der 1ste kl. J. A. Johr, om zelf, op grond van een Koninklijk besluit, dat over het gansche eskader met den 1sten September tijdelijk van den Schout-bij-nacht Bolken te kunnen overnemen.

Terwijl hij sedert het genoemde tijdstip aan wal bleef, waren de schepen voortdurend in beweging, doch wat de hoofdzaak betreft met weinig vrucht. De *Palembang* ging naar Makassar, de *van Speijk* naar Padang, de *Diana* naar Benkoelen; de *Boreas* (28), den 30sten September uit Nederland gekomen, deed nog voor het einde van 1835 een tocht naar Palembang.

Den 22sten December was de *Diana*, nog geen drie weken geleden van Benkoelen teruggekeerd, al weer onder zeil met troepen voor Amboina en Banda en verder naar de kust van Nieuw-Guinea, waar het fort Dubus, op last der regeering, in Februari 1836 met hulp der equipages van de *Diana* en den kolonialen schoener *Pylades* werd geslecht. Zij haalden met de barkas en de sloepen eerst alle victualie, amunitie en de vier stukken aan boord, vervolgens ook de bezetting, bestaande uit 3 officieren, 23 Europeesche en 38 inlandsche soldaten, 17 vrouwen, 7 kinderen, 1 banneling en 3 bedienden, waarna de palissaden en de gebouwen in brand gestoken werden. Zoowel het personeel als het materiëel, dat zich in het fort had bevonden, zette men den 4^{den} Maart te Amboina aan wal. Eene maand later ging de *Diana* weer onder zeil tot een kruistocht in het zuidoosten van den Archipel, bij de Keij-eilanden, waar men het geluk had eenige overblijfselen op te sporen van de bark *Alexander*, die hier voor eenigen tijd geplunderd was. Geholpen door den schoener *Cameleon* van de Koloniale marine, geraakte men in het bezit van de sloepen, vier draaibassen en vier ijzeren stukken, die tot de genoemde bark hadden behoord. Wat meer zegt, bij eene landing op het eiland Vordato, vonden de onzen twee inlandsche matrozen en een jongen, die nog van de bemanning der beroofde bark waren overgebleven. Deze werden met een twintigtal verdachte bewoners van het eiland medegenomen en den 10^{den} Mei, te gelijk met de verdachten, aan het gerecht te Amboina overgeleverd.

Voorzeker wel een bewijs, dat de Nederlandsche schepen, waar zij kruisten, zich niet onbetuigd lieten; doch zij waren niet talrijk genoeg om zich overal even zeer te doen gelden. Groot-Brittanje verweet, zoowel in dit opzicht, als met betrekking tot den handel, aan Nederland de slechte nakoming van het in 1824 gesloten tractaat. Juist toen de Gouverneur-Generaal de Eerens, overeenkomstig 's Konings besluit in Februari 1836 als zoodanig opgetreden, weer onderhandelingen had aangeknoopt met den Sultan van Riouw, zonden de Engelsche autoriteiten eerst de *Andromache*, vervolgens de *Raleigh* derwaarts.

Inmiddels had een stuk in het Handelsblad van 5 December 1835, overgenomen uit de Times, waarin tot het bedingen van betere handelsvoorwaarden op het zenden van Britsche oorlogsschepen naar Batavia werd gezinspeeld, in Europa zelf een waren oorlog op het papier doen ontstaan. Meer dan een jaar lang werd die strijd over den geest en de strekking van het tractaat voortgezet, waarna de Nederlandsche regeering door eene heffing van nationale artikelen de ongelijkheid verminderde en eene nadere handelsovereenkomst van den 27sten October 1837 de vriendschap herstelde.

In den loop van hetzelfde jaar was eene nieuwe schikking getroffen met den Sultan van Linga door eene Commissie, die behalve de koloniale schoeners *Doris* en *Alcinoë* ook de *Castor* (28) ter harer beschikking kreeg, welke nog een tijd lang in den omtrek bleef kruisen. Bij de thans gevoerde onderhandeling, waren de onzen in overleg met de Engelsche autoriteiten van Singapoera te werk gegaan. Men waakte sedert nog strenger tegen den zeeroof, zoo met

Nederlandsche als met koloniale schepen, zonder die plaag van den Indischen archipel te kunnen uitroeien.

Omstreeks denzelfden tijd was bij de zeemacht in het moederland meer activiteit. Toen de *Palembang*, uit de kolonie terugkeerende, den 9^{den} April 1836 ter reede van Texel binnenviel, was reeds een aanvang gemaakt met de uitrusting van een eskader onder den Schout-bij-nacht Ziervogel. Achtereenvolgens kwamen uit het Nieuwediep de *Castor* (28), de *Bellona* (44), de *Hippomenes* (28), de *Pellikaan* (8), de *Snelheid* (14) en de *Maas* (44), waarop de Schout-bij-nacht den 24sten April zijne vlag heesch. Dit eskader, vermeerderd met de brikken *Valk* (18) en *Windhond* (12), het transportschip *Frederik Hendrik* en het stoomschip *Curaçao*, oefende zich eene wijle binnengaats en stak den 29sten Mei in zee. Sommige bodems verlieten het om verschillende redenen, o. a. de *Castor* wegens bekomen schade; doch eerst den 25sten Juli viel de Schout-bij-nacht met het gros binnen, waarna het eskader den 1sten Augustus werd ontbonden en vele schepen daarvan eene andere bestemming kregen.

De *Hippomenes* en de *Pellikaan* gingen naar de Middellandsche Zee, waar de komst van het eerste te Smyrna niet weinig vreugde baarde, omdat men er zoo lang geen Nederlandsch oorlogsschip had gezien. De *Valk* en de *Windhond* moesten naar West-Indië, de *Castor* naar Oost-Indië. De *Bellona* en de *Snelheid* werden insgelijks derwaarts bestemd, doch niet tot versterking van het eskader. Prins Hendrik, inmiddels tot Luitenant ter zee der 2^e klasse bevorderd, zou er de kolonie mede bezoeken. Door zijn vader ter reede van Texel gebracht, scheepde hij zich in op de *Bellona*, waarmede hij den 21sten October 1836 in zee stak en den 9^{den} Februari 1837 ter reede van Batavia het anker liet vallen, eenige dagen later gevolgd door de *Snelheid*.

Na eene schitterende ontvangst in de hoofdstad, vertrok de Prins met de *Bellona* naar de buitenbezittingen. Hij bezocht Makassar, Kema, Ternate, Tidore, Amboina, Banda en kwam den 4^{den} Juni te Soerabaya, van waar de reis over land naar Batavia werd voortgezet. Hier staken de *Bellona* en de *Snelheid* den 29sten September in zee met den Prins, die na Riouw, Singapoera, Calcutta, de Kaapstad en St. Helena te hebben aangedaan, den 19^{den} Juli 1838 in het vaderland terugkeerde, waar intusschen de ontevredenheid der natie over het verschuiven der eindschikking met België merkkelijk was toegenomen.

Beide partijen gaven in het gemeenschappelijk belang een weinig toe, of gebruikten wat zeemanschap tot bevordering van het onderling verkeer. Zoo werd de aanvang eener stoomvaart tusschen Antwerpen en Rotterdam, onder de van ouds bekende Kniphouser vlag, oogluikend gedoogd. Overeenkomstig veler wensch had in den zomer van 1837, evenals ten vorigen jare, een eskader in de Noordzee gekruist. De Kapitein ter zee Machielsen was den 2^{den} Juli uit Texel gezeild met de *Algiers* (28), de *Amphitrite* (20), beiden in het voorjaar geraseerd, de *Triton* (28), de *Hippomenes* (28), de *Pegasus* (18) en de *Curaçao*, waarbij zich eenige dagen later ook de *Pellikaan* voegde. Zijn kruistocht duurde tot den 19^{den} Augustus en voldeed slechts ten halve. Doch het misnoegen zweeg eene wijle uit eerbied voor de huiselijke aangelegenheden des Konings.

Dezelfde Staatscourant van den 14^{den} October, die eenige bijzonderheden behelsde nopens de reis van Prins Hendrik in den Oost-Indischen archipel, was omgeven door een rouwrand wegens het overlijden der Koningin. Twee dagen tevoren was zij bezweken. Het afsterven der geliefde vorstin werd innig betreurd en de natie was eenstemmig in het betuigen van haar leedwezen. Het waren echter de laatste algemeene blijken, die Koning Willem I van de gehechtheid zijner onderdanen ontving. Eerlang hernieuwden zich de klachten over zijn bestuur, die in dag- en weekbladen hoe langer hoe luider werden geuit. Welk een ommekeer in betrekkelijk weinig jaren tijde!

In het Handelsblad van 10 Januari 1838 werd aangedrongen op het examineeren van kapiteins en stuurlieden ter koopvaardij, hetgeen bij voorkeur door zeeofficieren zou moeten geschieden:

„wanneer niet de bijzondere toestand onzer marine van dien aard was, dat door het opleggen van de meeste landsschepen, en doordat, ten gevolge daarvan, zoo veel jonge zeeofficieren op non-activiteit gesteld worden, zij de gelegenheid missen tot het opzamelen van de zoo noodige ondervinding, die alleen op zee te verkrijgen is.”

Deze woorden gaven natuurlijk aanstoot, waarop dezelfde schrijver in het Handelsblad van den 2^{den} Februari eene ware strafpredikatie hield over het gebrek aan activiteit en aan zorg voor een voldoende en geoefend personeel. *„Is het genoeg,” vroeg hij, „dat wij periodiek eene officiële opgave vernemen van de sterkte onzer marine, wanneer het grootste of aanzienlijkste gedeelte daarvan of nog in aanbouw is, of opgelegd is, om in de havens of dokken te liggen bederven.”*

Een goed corps matrozen ware het beste magazijn. Tot oefening van officieren en zeevolk was echter een zomertochtje niet voldoende. Blijkbaar wat dit eene zinspeling op de beide laatste eskaders in de Noordzee. Het gansche stuk ademde zekere ontevredenheid over de bezuiniging, die voornamelijk de actieve zeemacht had getroffen.

Maar het scheen nog erger te worden, toen in 1838 zelfs dat zomertochtje met een klein eskader achterwege bleef, en alles zich bepaalde tot het hoog noodige voor de koloniën. Daartoe behoorde het zenden van de *Amphitrite* (20) met het transportschip de *Merwede* en het koopvaardijship *Rhoon en Pendrecht*, ter overvoering van troepen en materiëel naar de kust van Guinea, waar een opstand onder de negers was uitgebroken.

De Kapitein-Luitenant ter zee Tengbergen, die later zijn tocht beschreef, vertrok in April 1838 met de genoemde korvet en nam in Juli met zijne equipage een werkzaam deel aan de expeditie onder den Generaal-Majoor Verveer.

Opgehouden door tegenwind en voortdurend geteisterd door ziekten, verscheen de *Amphitrite* den 10^{den} Juli voor Sacondé, waar 's anderen daags de landing volbracht werd en de nieuw gekomene met de aanwezige troepen terstond naar Tacorary oprukten. Hier en elders namen de oproerlingen terstond de vlucht, van welke echter sommige in onze handen vielen. Een der belhamels moest zijn bedrijf aan eene hooge galg boeten, welke straf vervolgens ook aan andere werd voltrokken, waarmede alles afliep. De *Merwede*, een der transportschepen, ging den 6^{den} Augustus met het bericht van den gunstigen uitslag der expeditie naar het vaderland onder zeil. De *Rhoon en Pendrecht* begaf zich vervolgens met de thans overbodige troepen naar Oost-Indië. De Generaal-Majoor Verveer, ziek aan boord van de *Amphitrite* gekomen, waarmede hij den 20sten Augustus in zee stak, overleed twee dagen later. De korvet liep den 17^{den} October te Texel binnen, denzelfden dag, waarop de *Merwede* met het eerste bericht Hellevoetsluis bereikte.

Behalve deze expeditie was er weinig gedaan, tenzij de gewone aflossing van schepen in Oost-Indië, waar het drijvend materiëel, ten vorigen jare door twee gebeurtenissen verzwakt was.

Den 5^{den} Mei 1837, dus gedurende het verblijf van Prins Hendrik in den Archipel, was de stoomboot *Willem I* op eene reis van Soerabaya naar de Molukken, bij de Luciparische eilanden verongelukt. Kolonel de Steurs, met vrouw, vier kinderen en 70 man aan boord, alles te zamen 140 personen, bleven behouden, doch moesten vijf en dertig dagen onder de grootste

ontberingen op een koraalrif doorbrengen, eer de gevraagde hulp van elders opdaagde. Eene andere ramp was, dat de *van Speijk*, na gestooten te hebben, moest worden afgekeurd en aan de Koloniale marine overgedaan om verder slechts als wachtschip te dienen.

Met den aanvang van 1838 bevonden zich in Oost-Indië de *Diana* (44), de *Zaan* (44), de *Castor* (28), de *Boreas* (28), de *Ajax* (28), waarbij eerlang de *Triton* (28) en de *Hippomenes* (28), die in October en November uit het vaderland gezeild waren. Daarentegen moest de *Ajax* terugkeeren en kwam den 12^{den} Juli de Schout-bij-nacht Lucas met de *Maas* (44) te Batavia, om het bevel der zeemacht over te nemen en tevens de *Diana* af te lossen. De Kapitein ter zee Koopman, die reeds eenige maanden geleden ingevolge een Koninklijk besluit het bevel over dezen bodem weder had aanvaard, ging den 5^{den} Augustus te Batavia onder zeil, en liet, na eene zeldzaam voorspoedige reis, den 27sten October ter reede van Texel het anker vallen. Toen waren de *Nehalennia* (28), de *Rupel* (28) en het stoom- en zeilschip de *Phoenix*, waarover later, al weder op weg naar Oost-Indië, met welke bestemming in November ook de *Panther* (18) en de *Vliegende visch* (14) vertrokken. Het ontoereikende van de Koloniale marine, waarop sinds lang was gewezen, deed tot het versterken van het Nederlandsche eskader besluiten.

Alles scheen echter samen te loopen, om de marine in opspraak te brengen. Geen eskader meer in de Middellandsche Zee, waar slechts kleine bodems de Nederlandsche vlag even lieten zien, gelijk de brik *Merkuur* in den zomer van 1838 had gedaan. En nu vernam men, dat eene Nederlandsche koopvaardijbrik van Triest naar Smyrna zeilende, den 1sten September op de hoogte van Scio door Grieksche roovers overmand en geplunderd was. Zij hadden den kapitein gekneveld en in de kajuit opgesloten, evenals de equipage in het ruim, de luiken dichtgespijkerd en gaten in het schip geboord om dit te doen zinken. Met groote inspanning had de equipage zich van hare boeien ontdaan en door middel van de sloep Smyrna bereikt, waar terstond eene Fransche en eene Oostenrijksche brik, gevolgd door een Turksch fregat, waren uitgezonden om de schuldigen op te sporen.

Dergelijke gebeurtenissen — de beste jaren der Republiek hadden dit overvloedig geleerd — waren niet altijd te verhoeden en dan op zijn hoogst slechts te straffen. Doch hiertoe moest dan eene scheepsmacht voorhanden zijn, die thans, gelijk de algemeene klacht luidde, zuinigheids-halve te weinig overeenkomstig hare bestemming werd gebruikt.

Eenigen tijd later trok weder een ander voorval de aandacht. De *Diana*, na de terugkomst uit Oost-Indië buiten dienst gesteld en den 16^{den} Januari 1839 in het droge dok te Willemsoord tot zonsondergang met kaarslicht geïnspecteerd, geraakte dienzelfden avond in brand, zonder dat men wist hoe. Sedert halfvijf waren de gewone rondes gedaan, die echter geen voldoende waarborg gaven, omdat men sommige lokalen had afgesloten. Zij werden nog voortgezet, toen een der wakers bij het dok tegen halftien onraad bespeurde en zijn kameraad zich naar het wachthuis bij de groote poort en het directiegebouw spoedde om daarvan kennis te geven. Voor hij zijn doel bereikte, sloeg de vlam reeds door het grootluik naar buiten en begon de klok te luiden. Van alle kanten daagde nu hulp op; maar de brand nam zoo verbazend snel toe, dat men weldra aan het behoud van den bodem moest wanhopen. Eerst den volgenden morgen omstreeks tien uren werd men het vuur meester. Gelukkig was men er in geslaagd de andere nabijgelegen schepen te behoeden. Deze bleven gespaard; doch van de *Diana* restte niets dan een wrak, dat later bij den verkoop nog 15.750 gld. opbracht.

Bij de vele zeerampen tijdens de vereeniging met België ondervonden, had de menigte doorgaans ten volle berust in de zorg der regeering, die onderzocht en waar dit noodig bleek te zijn strafte. Langzamerhand was echter, sedert de Belgische onlusten, in Nederland zelf meer politiek leven gekomen, dat bij wijze van reactie tot eene luide afkeuring van de daden der

regeering oversloeg. Sommigen grepen alles te baat, om hunne ongunstige meening daarover te staven. Toch was de Koning, toen het gebeurde met de *Diana* weder stof tot aanmerking leverde, druk bezig om eene der voornaamste grieven tegen zijn bestuur uit den weg te ruimen. Bij een tractaat van den 19^{den} April 1839 met de vijf mogendheden, op de Conferentie te Londen vertegenwoordigd, verklaarde hij zich bereid, de gestelde voorwaarden tot scheiding aan te nemen. Denzelfden dag kwam het tractaat met België tot stand, waarbij het aandeel hiervan in de openbare schuld met 3.400.000 gld. was verminderd, doch Nederland o. a. gerechtigd tot heffing van een tol op de Schelde. Deze mocht 1.50 gld. per ton bedragen, namelijk 1.12 gld. voor een schip uit zee en 0.38 gld. wanneer het de rivier afzakte om naar zee te gaan.

Uit hoofde van de gesloten en weldra bekrachtigde tractaten, kon eerlang alles op voet van vrede gebracht worden. De Koning ontbond bij besluit van 11 Juni de korpsen vrijwilligers, ingevolge de proclamatie van 5 October 1830 opgericht, en bij een nader besluit van 4 Augustus ook de korpsen der mobiele en reserve schutterij. De scheepsmacht op de binnenwateren, gaandeweg zeer verminderd, werd beperkt tot drie wachtschepen en 25 kanonneerbooten. Voor den gewonen dienst in de koloniën werd gezorgd. In den loop van 1839 gingen de *Postillon* (14), de *Meermin* (18) en de *Bellona* (44) naar Oost-Indië, terwijl de *Boreas*, de *Castor* en de *Zaan* achtereenvolgens terugkeerden. Een vijftal kleine bodems hield zich in de West-Indische wateren op. Den 26sten Mei stak de *Amphitrite* van de reede van Texel in zee, aan boord hebbende den Schout-bij-nacht J. C. Rijk, die tot Gouverneur-Generaal der West-Indische bezittingen was benoemd, waarover hij het bestuur den 16^{den} Juli aanvaardde. Het eenige schip, behalve de genoemde, in actieven dienst, was de *Rijn* (54), welk fregat den 28sten September te Vlissingen uitzeilde, gecommandeerd door den Kapitein ter zee Arriëns, onder wien Prins Hendrik, met den 13^{den} Juni tot Kapitein-Luitenant ter zee bevorderd, als eerste officier diende. Het was bestemd naar de Middellandsche Zee.

Na deze korte opgave van de volledige ontwapening op de rivieren en in de zeegaten, alsmede van de bewegingen der schepen in 1839, moet worden gewezen op sommige omstandigheden, welke de regeering in de laatste jaren bemoeielijkten, en op vele punten, die voor hare goede bedoeling pleiten, alvorens de staatkundige gevolgen van het met België gesloten tractaat na te gaan en de woordvoerders der ontevredenen te hooren. Dit zal niet tot een beslissend oordeel leiden, maar toch gegevens aan de hand kunnen doen, om tot eene billijker waardeering van personen en handelingen te geraken, dan onder den eersten indruk der gebeurtenissen mogelijk was.

HOOFDSTUK XX.

Terugblik. — Materieel. — Stoomschepen. — Herziening der Grondwet. — Afstand van Willem I. — Opheffing der Koloniale marine. — Koning Willem II. — Het bestuur van den Minister J. C. Rijk. — Toenemende invloed der drukpers. — Verrichtingen der zeemacht. — Expeditiën naar Bali in 1846 en 1848. — Grondwet van 1848. — Dood van Willem II.

Ondanks de klachten over het regeeringsbeleid in den aanvang van 1840 geuit, moet erkend worden, dat in het belang der scheepvaart gedurende een tijdsbestek van vijf en twintig jaren veel goeds was tot stand gekomen. Er waren kanalen gegraven, vaarwaters opgenomen, nieuwe kaarten vervaardigd, havenwerken en kustverlichtingen aangelegd of verbeterd. Tegen

den 25sten Maart 1840 kondigde het officiële orgaan weer het ontsteken van een nieuw draaivuur op den hoek van Schouwen aan.

Had zich in het algemeen een streven naar uitbreiding van kennis geopenbaard, de Nederlandsche regeering had dit erkend en bevorderd door het gelasten van ontdekkingsreizen en verschillende waarnemingen. Om de wetenschap en de ervaring door sommigen opgedaan in ruimen kring vruchtbaar te maken, ondersteunde zij het plan van den Hoogleeraar Schröder, die sedert 1837 afzonderlijk uitgaf wat vroeger bij den Zeemans-almanak werd gevoegd. Hieraan ontleenden de „*Verhandelingen en berigten*,” die eene reeks van jaren voor de zeevaart in het algemeen en voor de marine in het bijzonder veel wetenswaardigs behelsden, hun oorsprong. Eerlang (1841) volgde het „*Tijdschrift toegewijd aan het Zeewezen, onder redactie van J. C. Pilaar en J. M. Obreen*,” waarin gedurende een tiental jaren belangrijke stukken werden opgenomen.

Vele zeeofficieren schreven in de beide genoemde werken over theoretische en praktische onderwerpen betreffende de zeevaart, waardoor zij zich als wetenschappelijk gevormde mannen deden kennen. Voor de jongere was de gelegenheid om zich te bekwamen beter geworden, nu alle adelborsten sedert 1828 hunne opleiding uitsluitend aan het Instituut voor de Marine te Medemblik genoten. Over het personeel, dat bij Algiers, op de Schelde en elders de eer der vlag had gehandhaafd, werd ook niet geklaagd, tenzij in verband met de mindere activiteit der laatste jaren, die natuurlijk op rekening van het regeeringsbeleid werd gesteld. De Vice-Admiraal Wolterbeek, die sedert 1830 als Directeur-Generaal vele verordeningen had uitgevaardigd over den inwendigen dienst, de uniformen, de conduiterapporten enz. en in 1834 de verloven met behoud van traktement tot veertien dagen had beperkt, behartigde het welzijn van officieren en mindere schepelingen.

Hij verbood den 14^{den} December 1836 het opleggen van willekeurige straffen, nadat bij een Kon. besluit van 29 December 1835 het vaste corps dek- en onderofficieren bij de zeemacht nader was geregeld. Op zijn advies werden de pensioenen voor de zeemacht, met wijziging van vroegere bepalingen, bij Kon. besluit van 21 Februari 1837 vastgesteld. Noch wat tot 1840 voor het personeel was gedaan, noch het eindcijfer der begrooting voor de marine leverden stof tot ernstige bedenkingen. Men verweet der regeering echter, dat zij, in strijd met 's lands belang, te veel van de beschikbare middelen aan de werven en hare administratie besteedde.

Zoo als vroeger is gebleken, had de Minister van der Hoop terstond dien weg ingeslagen door ook te Vlissingen weder eene werf in het leven te roepen. Deze was sedert meer in staat gebracht om aan hare bestemming te voldoen, zoodat de *Ajax* in Juli 1838 weder in het geruimen tijd onbruikbare droge dok kon worden nagezien. Hetzelfde jaar deed het gouvernement stappen tot verbetering van het etablissement Willemsoord aan het Nieuwediep, welks nut voor de zeemacht niet te betwijfelen viel. Het besteedde den bouw van een hospitaal en eene kazerne aan, ter vervanging van het ziekenschap en het kazerneschip in het Nieuwediep, waarvoor destijds de *Maria Reijgersbergen* en de *Zeeland* gebezigd werden. Om kort te gaan, Nederland bezat in 1840 vijf etablissementen tot het bouwen en uitrusten van schepen, die, behalve de kosten voor het omslachtig beheer en de arbeidsloonen voor omstreeks 3000 werklieden, telkens nieuwe uitgaven vereischten.

Daarentegen was het oogenschijnlijk sterke drijvende materiële, deels nog uit den Franschen tijd afkomstig, in of buiten dienst spoedig geslonken, en slechts ten deele aangevuld. De geheele sterkte der zeemacht bedroeg op den 1sten Juli 1839, met inbegrip der op stapel zijnde bodems, 9 linesschepen, waarvan de *Waterloo* en de *Zeeland* onbruikbaar, 16 zware, 3 lichte en 2 geraseerde fregatten, 14 korvetten, 24 brikken en andere zeilvaartuigen. Overeenkomstig de heerschende zienswijze, ook bij andere mogendheden, waren meer fregatten dan linesschepen

gebouwd. Onder de hierbij aangebrachte verbeteringen, behoort de vroeger gemelde invoering van den ronden spiegel en het Seppings-verband in 1822. De heer C. Soetermeer, die in 1842 als Constructeur-Inspecteur overleed, had dit laatste in 1817 bij het bouwen eener brik van 18 stukken te Vlissingen in toepassing mogen brengen en wijzigde het eenigszins. De proef in 1816 met de *Ajax* genomen om koper door zink te vervangen had noch bij de marine, noch bij de koopvaardij voldaan. De sedert verlopen jaren waren, om zoo te zeggen, slechts eene doorgaande proefneming geweest tot bestrijding van het vervuren der houten schepen. Bij alle pogingen tot verbetering van den bouw en de uitrusting, werd echter op de verschillende werven niet met eenparigheid te werk gegaan, zoodat men b. v. beweerde, dat eene brik van 18 stukken te Vlissingen gebouwd, met averij te Texel binnenvallende, niets vond, hetwelk terstond bruikbaar was.

Niets was der regeering duurder te staan gekomen, dan de eerste stoomvaartuigen. In April 1826 was de *Atlas*, een stoomschip van 70.70 M. lang over stevens, wijd op het dek 9.80 M. en hol onder het dek 7.60 M., bij de firma Hoogendijk en Zoon aan den IJssel gebouwd, te water gelaten. Het zou vier masten en drie werktuigen elk van 100 p. kr. krijgen en werd bestemd voor Oost-Indië. Twee jaren later voldeed het gereed zijnde vaartuig niet aan de verwachting, hetgeen den Minister Elout in de meening versterkte, dat er voor de marine van den stoom weinig verwacht kon worden.

Nadat weder pogingen gedaan waren om de *Atlas* bruikbaar te maken, werd dit stoomschip den 26sten Maart 1830 te Hellevoetsluis uit de haven en op de reede gebracht om het opnieuw te beproeven. Bij schoon weder bleek het op de rivier eene vaart van 7¹/₂ mijl te hebben; doch bij eene beproeving in zee baarde het slechts teleurstelling. Daarom gelastte de Koning, bij besluit van den 5^{den} October het naar het Nieuwediep over te brengen, waar het den 13^{den} der genoemde maand in de haven kwam, om er voorloopig bewaard te worden. De voor eene reis naar Oost-Indië aan boord zijnde manschappen werden ontslagen en de overblijvende equipage moest het schip slechts onderhouden tot nadere beschikking.

Niet onaardig deed een ongenoemde het voorstel er eene soort van drijvende batterij van te maken. De regeering, die intusschen handen vol werks gekregen had met de Belgische onlusten en in 1831 ontwaarde hoeveel de *Atlas* reeds had gekost, beval zich tot het volstrekt noodige onderhoud van dien bodem te bepalen en wenschte dien van de hand te doen. Zij besloot er noode toe; want zij bezat slechts de *Curaçao*, die in 1826 voor 11.500 p. St. in Engeland gekocht was, en de *Suriname*. Andere stoombooten moest zij huren of leenen. Overwegende dat de *Atlas* noch voor de defensie geschikt, noch voor hospitaalschip noodig was, bepaalde de Koning bij besluit van 2 Januari 1832, dat het stoomschip tot slooping verkocht zou worden. Dit geschiedde den 26sten Juli aan het Nieuwediep. Bij den verkoop, die in het geheel f35.113,78 opbracht, werden de werktuigen opgehouden. De romp, voor 20.200 gld. toegewezen, werd later te Middelburg gesloopt.

Met de stoomschepen *Orestes* en *Pylades*, te Rotterdam in aanbouw, ging het niet beter. Zij waren in December 1831 aan de stoombootmaatschappij overgedaan, die vervolgens de werktuigen van de *Atlas* en een voorschot in geld kreeg om de *Pylades* in orde te brengen. Het gouvernement, dat zich uitdrukkelijk voorbehouden had dit stoomschip al dan niet over te nemen, wachtte de voltooiing en den uitslag van den proeftocht af, die op den 16^{den} December 1834 naar den Briel en terug bevredigend uitviel. Het Departement van Koloniën meende nu met het stoomschip, dat 56 el lang was, machines van 200 p. kr. bezat, drie masten en een schoenertuig voerde, eene goede aanwinst te doen. Nauwelijks was het echter den 2^{den} Januari 1835 met kalm weer en stil water te Hellevoet in zee gestoken, of het bleek zoo lek te zijn, dat het niet eenmaal kon terugkeeren. Pompen hielp niet en het binnenstroomende water bluschte

de vuren uit. Denzelfden avond te elf uren moest de equipage den zinkenden bodem verlaten. Op één man na, bereikte zij den wal met eene vischschip. Binnen weinige dagen sloeg de *Pylades* geheel uiteen. Het was eene bijdrage tot het gesukkel met de eerste stoomschepen, schoon het geldelijk verlies zelfs voor het Departement van Koloniën, niet belangrijk kan geweest zijn, daar het schip verzekerd was en de assuradeurs te Londen, die er de nieuwhed en de zeewaardigheid van betwistten, veroordeeld werden te betalen.

Voor- en tegenstanders van den stoom bleven den strijd voortzetten, die evenwel een nieuw tijdperk intrad, nadat Amerika de mogelijkheid had aangetoond om zeil- en stoomvermogen te vereenigen. Nederland trok daarvan partij door in 1834 niet alleen het stoomschip *Cerberus*, maar ook de *Phoenix*, die twee werktuigen te zamen van 100 à 120 p. kr. moest krijgen, als zeil- en stoomschip op stapel te zetten. Beiden liepen in 1836 te water, waarna de *Cerberus* de afgekeurde *Suriname* verving en de *Phoenix* voorloopig tot kleine diensten bestemd werd. Inmiddels had de regeering naar het voorbeeld der Engelschen, die sedert eenigen tijd ijzeren stoombooten op de Ganges bezigden, te Fijenoord twee dergelijke besteld, die in stukken naar Indië gevoerd en te Soerabaya in elkander gezet moesten worden. Dit geschiedde in Februari 1838; doch beiden, met de namen van *Hekla* en *Etna* bestempeld, voldeden slechts ten deele aan de verwachting.

Tot dusverre bezat het gouvernement in Nederlandsch Indië, waar men zich in 1825 van de stoomschepen zoo veel had voorgesteld, nog altijd slechts de *van der Capellen*, die eerst in 1840 door de insgelijks in het Rembangsche gebouwde *Koningin der Nederlanden* vervangen en daarna aan den vorst van Siam verkocht werd. Het verongelukken van de *Willem I* bewoog de regeering er de *Phoenix* heen te zenden, die op den 3^{den} October 1838 vertrok en overeenkomstig het besluit van den Minister de gansche reis als zeilschip volbracht. Aangezien de machines, de eerste in Nederland voor oorlogsschepen vervaardigd, bij verschillende proefnemingen goed voldaan hadden, bestelde het gouvernement, zoowel te Fijenoord als te Amsterdam, andere voor de *Etna*, die in 1838 te Vlissingen, en de *Hekla*, die in hetzelfde jaar te Rotterdam werd op stapel gezet. Eerlang verreezen op de beide genoemde rijkswerpen ook de *Bromo*, de *Merapi*, de *Vesuvius* en de *Cycloop*, tot een bewijs dat men voornemens was het aantal stoomschepen aanzienlijk te vermeerderen. Zouden er werkelijk dagen aanbreken, dat eenige mogendheid, „als Sisera, de krijgsoverste van Jabin, Koning van Syrië, 900 wagens van ijzer in gerecht kon brengen?” Zelfs de minst bevooroordeelden twijfelden, zoolang alle stoomvaartuigen de licht kwetsbare raderkasten hadden, die tevens de batterij beperkten. Wat moesten zij echter gevoelen, toen zich het gerucht verbreidde, dat men in Engeland eene stoomboot had verkregen zonder schepraderen, die zich weldra in Nederland zou vertoonen? Dit was de *Archimedes*, het eerste schroefstoomschip in Engeland gebouwd, dat in den zomer van 1840 Antwerpen bezocht, buitenom naar Texel, door het Noord-Hollandsch kanaal naar Amsterdam stoomde en er den 4^{den} September, met vele autoriteiten aan boord, een proeftocht op het IJ deed.

Denzelfden dag verscheen de publicatie, waarbij Koning Willem I bekend maakte, dat hij aan de voorgestelde en thans door eene dubbele Kamer goedgekeurde verandering der Grondwet haar volle beslag gaf. Voor dien tijd had hij bij een besluit van 13 Maart 1838 de opheffing der Koloniale marine gelast, welker taak door die uit het moederland moest worden overgenomen. Maar dit zou, als zeevarende en koloniale mogendheid, meer behooren te doen, om ten minste zijne eer tegenover vreemden op te houden. Veelbetekenend zijn de woorden van den Kapitein ter zee Dumont d'Urville, die op zijne reis om de wereld met de *Astrolabe* en de *Zélée*, in Juni 1839, ook de reede van Batavia had aangedaan en zich verwonderde er bij 47 koopvaarders slechts één stoomschip en één koloniaal vaartuig als wachtschip te vinden.

De Koning had echter reeds verandering bevolen en tevens in den zomer van 1840 het kruisen van een eskader in de Noordzee gelast. Het verzamelde zich op de reede van Texel, bestond uit de *Sambre*, de *Argo* als vlaggenschip, de *Venus*, de *Koerier* en de *Windhond*, en kruiste van den 11^{den} Juli tot den 30sten Augustus onder het bevel van den Schout-bij-nacht Machielsens. Onderwijl had de Koning het bestuur der marine in overeenstemming gebracht met de nieuwe orde van zaken, die eerlang zou aanvangen. Bij Kon. besluit van 21 Juli was de Vice-Admiraal Wolterbeek, die sedert tien jaren als Directeur-Generaal onder Prins Frederik de marine had beheerd, met den 10^{den} Augustus eervol ontslagen, en het bestuur van de Marine en de Koloniën vereenigd aan den Minister J. C. Baud opgedragen. Prins Frederik werd eerst bij een besluit van 1 October van zijne taak ontheven, doch met behoud van den titel van Admiraal. De ministeriële verantwoordelijkheid, waartegen de Koning zich in zijne boodschap van December 1829 zoo sterk had uitgelaten, behoorde tot de wijzigingen der Grondwet. Die wijzigingen, in de publicatie van den 4^{den} September bedoeld, brachten den grijzen vorst tot het besluit, de gansche regeeringszorg aan jeugdiger handen over te dragen. Den 7^{den} October 1840 deed Willem I op Het Loo plechtig afstand van de kroon, ten behoeve van den Prins van Oranje, die nu als Willem II de regeering aanvaardde.

Op dit tijdstip bevonden zich, behalve de nog dienst doende bodems der Koloniale marine, in Oost- en West-Indië eskaders, waarvan de schepen telkens werden afgelost. Tot dit einde was ook de Kapitein ter zee J. Boelen den 9^{den} Januari 1840 met de *Boreas* uit Vlissingen gezeild, wiens overtocht naar Batavia door een bijzonder voorval te Rio Janeiro werd gekenmerkt. Hij viel er den 5^{den} April binnen, te gelijk met de *Pieter Florisz.*, een Nederlandschen koopvaarder, waarop zich een detachement militairen voor Nederlandsch Indië bevond, hetwelk drie dagen later in volslagen opstand geraakte. De Kapitein ter zee Boelen, met den Consul aan boord gegaan, werd door de muitelingen omsingeld, die zelfs eene tot assistentie geheschen seinvlag naar beneden haalden. Doch er daagde hulp op, waarmede de orde hersteld werd. Den 14^{den} April kon de *Pieter Florisz.* de reis voortzetten met achterlating van 9 belhamels, die met de *Boreas* volgden.

Sommige bodems van het eskader in Oost-Indië, onder het bevel van den Schout-bij-nacht Lucas, namen in April en Mei deel aan eene expeditie op de kust van Sumatra, waar de Atjehers in October des vorigen jaars onzen post te Baros hadden aangevallen. De *Phoenix*, die er bij was geweest, bracht te Batavia de heuglijke tijding, dat Sinkel den 25sten Mei 1840 was veroverd en de geheele onderneming ons slechts drie man had gekost.

Met betrekking tot West-Indië, zij hier alleen de opmerking gemaakt, dat de slaven-emancipatie in naburige koloniën groote waakzaamheid vereischte en soms moeielijkheden dreigde te baren.

Behalve de eskaders in Oost en West, was nog het fregat de *Rijn* in actieven dienst, welks vertrek den 28sten September des vorigen jaars uit Vlissingen onder het bevel van den Kapitein ter zee Arriëns en met Prins Hendrik als eersten officier vroeger is gemeld. Het bezocht eenige havens van de Middellandsche Zee en kwam in Maart 1840 te Athene, op weg naar de Levant, waar Smyrna en Konstantinopel werden aangedaan. Nopens deze merkwaardige reis heeft de Kapitein ter zee de Vaynes van Brakell, die als officier op de *Rijn* diende, in de „*Zestien zeereizen*” vele bijzonderheden medegedeeld.

Den 26sten Mei was de *Rijn* te Alexandrië, waar de pest heerschte, terwijl het gansche Oosten door Mehemet-Ali in hevige beroering werd gebracht. Den 27sten Juni, dus voor het verbond der vier mogendheden den 15^{den} Juli te Londen gesloten, was de *Rijn* te Malta, van waar de reis naar verschillende Fransche en Spaansche havens werd voortgezet. Toen de *Rijn* den 26sten

October te Vlissingen binnenviel, waren de gemelde staatkundige gebeurtenissen reeds voorbij. De Prins kon echter van de hulding zijns vaders op den 28sten November getuige zijn en werd bij de promotie terzelfder gelegenheid tot Kapitein ter zee bevorderd.

Bij de behandeling der eerste begrooting door den Minister Baud ingediend, lieten zich in de Staten-Generaal afkeurende stemmen hooren over de geringe sterkte der actieve marine. Deze trok meer en meer de aandacht, nu andere zeemogendheden in moeielijkheden geraakten, waarbij hare schepen handelend moesten optreden. De Minister beriep zich op de bezwaren om het noodige zeevolk bijeen te krijgen, en gaf toe, dat onze maritieme inrichtingen te uitgebreid en zeer kostbaar waren. Zijne begrooting voor 1841 werd met algemeene stemmen aangenomen. Meermalen waren reeds plannen geopperd, ter bekoming van zeevolk. De heer W. M. Obreen had sedert 1828 op de invoering eener eenigszins gewijzigde Inscriptie aangedrongen en bleef onvermoeid iets dergelijks voorstellen. In 1839 had de heer Le Comte de oprichting van een matrozen-instituut aanbevolen. Noch het eene, noch het andere was verwezenlijkt, en de schaarschheid van zeevolk duurde voort.

Nederland kreeg in den zomer van 1841 twee bezoeken, die van de oude belangstelling getuigden in hetgeen onze maritieme inrichtingen te zien gaven. Den 21sten Mei viel de Prins van Joinville, destijds aan het hoofd der Fransche marine, ter reede van Texel binnen met het fregat *La Belle-Poule* en de brik *Le Caffard*. Hij bezichtigde alles aan den Helder, bezocht vervolgens Haarlem, Amsterdam, 's Gravenhage, Rotterdam, Vlissingen en Delft, waarna hij, den 30sten Mei aan den Helder teruggekeerd, met zijne twee bodems weer onder zeil ging naar Terre-Neuve.

Den 7^{den} Juli kwamen op dezelfde reede van Nederland drie Russische schepen: de *Aurora* (44), de *Prins van Warschau* (26) en de *Cazarsky* (20). Op het eerste daarvan bevond zich de Grootvorst Constantijn, als adelborst, die niet alleen de residentie, maar ook vooral de verschillende rijkswerven ging zien, waarna hij den 23sten Juli weder aan boord van de *Aurora* gekomen, met de beide andere in zee stak, tot buitengaats begeleid door de *Etna*, de *Hekla* en de stoomboot *Noord-Holland*. De *Hekla* lag pas twee dagen ter reede van Texel en had behoord tot een oefenings-eskader, den 17^{den} Juni onder het bevel van den Schout-bij-nacht Arriëns te Vlissingen in zee gestoken. De andere bodems, namelijk de *Pijl*, gecommandeerd door Prins Hendrik, de *Palembang*, de *Juno* en de *Zwaluw*, die na het vertrek van de *Hekla* nog Madera hadden aangedaan en nu benoorden Schotland om, tusschen de Oreaden en de Shetlands-eilanden door, terugkeerden, volgden eerst den 14^{den} Augustus ter reede van Texel, waar het eskader omstreeks vier weken later werd ontbonden. Ook van deze reis zijn nadere bijzonderheden te vinden in de „*Zestien zee-reizen*” van den Kapitein ter zee de Vaynes van Brakell, die evenwel de *Etna* in plaats van de *Hekla* noemt. Na de terugkomst van het eskader, was den 25sten Augustus het standbeeld van Michiel Adriaansz. de Ruyter te Vlissingen met groote plechtigheid onthuld. Koning Willem II, in wiens tegenwoordigheid dit geschiedde, kon door de hulde aan den grooten zeeheld gebracht en door al wat bij die gelegenheid werd gesproken over het roemrijk verleden der Nederlandsche zeemacht, slechts versterkt worden in zijn reeds geopenbaard voornemen om iets voor haar te doen. Weldra zouden hare belangen ter sprake komen; want de indiening der tweejarige begrooting voor 1842 en 1843 was ophanden.

Doch nu opende een „*Blik op Neerland's zeemacht*” de reeks van vlugschriften over de marine, die eerlang het licht zagen. De schrijver drong hoofdzakelijk aan op het afschaffen der werven te Vlissingen en te Rotterdam, op vereenvoudiging der administratie en op een afzonderlijken Minister voor het Departement van Marine. Zijn geschrift had blijkbaar invloed op de leden der Tweede Kamer, die bij hunne beraadslagingen over de begrooting dezelfde punten

aanroerden, eer zij haar den 8sten October met 33 tegen 19 stemmen aannamen. Deze uitslag, zoo ongunstig in vergelijking met dien van het vorige jaar, bewoog den Koning bij besluit van 23 October de scheiding van de Departementen van Marine en van Koloniën te bepalen en de zorg voor het eerste, met eene uitdrukkelijke aanbeveling, op te dragen aan den Schout-bij-nacht J. C. Rijk, thans Gouverneur-Generaal der West-Indische bezittingen. Uit dien hoofde kon de benoemde niet terstond optreden, hetgeen door bijkomende omstandigheden nog verscheidene maanden werd vertraagd.

Onderwijl stonden de zaken niet stil en werden zelfs eenige doortastende maatregelen genomen. Den 27sten October vertrok de *Palembang* van Texel, aan boord hebbende den Schout-bij-nacht Machielsen, die het bevel der zeemacht in Oost-Indië van den Schout-bij-nacht Lucas moest overnemen, waarna deze met denzelfden bodem moest terugkeeren. Den 30sten October bepaalde de Minister Baud, dat voortaan op 's lands schepen aan personen beneden de achttien jaren geen sterke drank meer zou worden uitgereikt, terwijl de Koning bij een besluit van den 1sten November de zoogenaamde kapiteinszoontjes afschafte. Was dit om een misbruik te weren, dat er blijkens nadere voorschriften somtijds van werd gemaakt, dan is de maatregel ten volle gerechtvaardigd. Ten onrechte werd hij echter voorgesteld als bezuiniging, dewijl er voor het kapiteinszoontje, dat alleen maandgeld ontving, een matroos in de plaats kwam, die bovendien gevoed moest worden. Velen hoopten op de komst van den Schout-bij-nacht Rijk, die echter nog eene wijle uitbleef, daar de *Juno*, bestemd om hem af te halen, eerst den 3^{den} December van Texel zeilde.

Ingevolge den last, in 1838 door Willem I gegeven, waren vele officieren der Koloniale marine gepensionneerd, afgevoerd of in het corps opgenomen. Het materieel in Oost-Indië aanwezig, hetwelk den naam behield, verloor dien nu insgelijks, met bepaling dat alle nog bruikbare vaartuigen bij het materieel der eigenlijke zeemacht zouden worden gevoegd. De sterkte van het eskader in Oost-Indië, thans bepaald op 2 fregatten, 4 korvetten, 4 brikken, 8 schoeners, 2 groote en 2 kleine stoomschepen, behalve 2 bodems als wachtschepen, werd later gewijzigd. Den 1sten Januari 1842 bevonden zich in Oost-Indië het fregat *Bellona* (44), het geraseerde fregat *Rotterdam* (28), de korvetten *Triton* (28), *Argo* (32) en *Boreas* (28), de brikken *Koerier* (18), *Panter* (18), *Meermin* (18), *Vliegende Visch* (14) en *Postillon* (14), met het stoomschip *Phoenix* (7).

Op hetzelfde tijdstip waren van de gewezen Koloniale marine voorhanden, behalve het wachtschip *van Speijk*, 2 brikken, een tiental schoeners, 5 roeikanonneerbooten en de 2 ijzeren stoombooten *Hekla* en *Etna*, die bij ministeriële resolutie van 31 December 1841 herdoopt werden als *Banda* en *Ternate*, zeker omdat de Nederlandsche marine schepen van denzelfden naam bezat, waarvan de *Hekla* zich reeds op weg bevond naar Oost-Indië, waar dit stoomschip den 27sten Februari 1842 aankwam. Nog eene andere naamsverwisseling zij hier aangestipt. De korvet *Medusa*, te Amsterdam op stapel, werd hernoemd *van Speijk*, terwijl het wachtschip van dezen naam te Soerabaya onder dien van *Medusa* werd verkocht.

Groote verwachtingen koesterde men in Nederland van het bestuur van den Schout-bij-nacht Rijk, die met de *Juno* den 28sten Mei 1842 te Texel binnenviel en vier dagen later zijne taak aanvaardde. Denzelfden dag stak Prins Hendrik te Vlissingen in zee met de *Rijn*, om vereenigd met de *Jason* uit Texel zich naar Petersburg te begeven, ter bijwoning van het zilveren huwelijksfeest van den Keizer van Rusland, dat op den 13^{den} Juli luisterrijk werd gevierd, waarna beide fregatten den 27sten Augustus binnen de havens terugkeerden. Inmiddels had de Schout-bij-nacht Rijk, als Directeur-Generaal der Marine, de reeks zijner verordeningen geopend, waaronder die tot afschaffing van den zoogenaamden tap, tot het voorlezen der krijgsartikelen

bij het begin der maand, tot assimilatie der Officiëren van Gezondheid, tot wijziging der uniformen, waarbij de roode kraag en de roode opslagen van de groote uniform vervielen, enz. Ter oefening van officieren en schepelingen, liet hij de *Rijn* en de *Jason*, die pas naar de Oostzee geweest waren, in het begin van November onder den Kapitein ter zee van der Plaat, wiens standaard van de *Jason* woei, naar de Middellandsche Zee stevenen. Terzelfder tijd vertrok de *Palembang*, waarmede de Schout-bij-nacht Lucas den 20sten Juli uit Oost-Indië was teruggekeerd, weder derwaarts.

Bij het adres van antwoord op de troonrede, had de Tweede Kamer zich gunstig uitgelaten over de marine, doch tevens de hoop uitgedrukt op een doelmatig gebruik der hiervoor toegestane middelen. Den 20sten December legde de Schout-bij-nacht Rijk eene begrooting over, waarbij hij de jaarlijksche uitgaven voor 1844 en 1845 op f5.756.362 raamde. Nauwelijks was dit bekend, of er verscheen in Januari 1843 „*Iets over de Nederlandsche marine*,” waarin de schrijver, die zich achter de letters F. C. O. verborg, den voortdurenden teruggang der marine besprak. Hij noemde onze schepen slecht, onze artillerie verouderd en de activiteit te gering, voornamelijk ten gevolge der kostbare werven. Hiervan konden een paar worden afgeschaft, het aantal vlag- en hoofdofficiëren moest beperkt, en de administratie verminderd worden. Volgens zijne meening had de Schout-bij-nacht Rijk, na aftrek van alle overdrijving in de op hem gebouwde hoop, „*ook aan redelijker verwachting niet voldaan.*” Dit stuk lokte eene „*Beantwoording*” uit, waarin X de oppervlakkigheid van het gesprokene betoogde en o. a. het nut der werf te Hellevoetsluis verdedigde. Hij wees er op, dat het aantal werklieden op de verschillende rijkswerven ter bezuiniging in de twee laatst verloopen jaren met 600 was verminderd, en gaf alleen toe, dat men door eene onverklaarbare lauwheid achterlijk was gebleven in de algemeene toepassing der percussie-toestellen, waarmede echter nu proeven in het groot genomen werden.

Hiermede doelt de schrijver op de vier soorten, die aan de *Rijn* en de *Jason* waren medegegeven, omdat men het wel over het nut dier toestellen, maar niet over de beste inrichting daarvan eens was. Terstond schreef F. C. O., wiens gevoelen in de Arnhemsche courant van 2 en 11 Februari tot op zekere hoogte gedeeld, doch ook bestreden was, „*Nog iets over de Nederlandsche marine.*” De Arnhemsche courant van 26 Maart behelsde een artikel over hetzelfde onderwerp, waarin den Schout-bij-nacht Rijk werd verweten, dat hij te zeer den ouden slender volgde en zijne roeping tot verbetering niet begreep. Hij scheen niet voornemens werven af te schaffen, terwijl overal in den dienst „*wanorde, slapheid, veronachtzaming van 's lands belangen*” heerschten. Dezelfde courant noemde het geschrevene in brochures „*waar of ohwaar*” en wenschte dit in het laatste geval als laster gebrandmerkt te zien. Doch genoeg over de uiting der pers, waarvan de invloed zich bij de behandeling der begrooting openbaarde.

Den 28sten Maart, dus slechts twee dagen na den laatsten uitval in de Arnhemsche courant, teekende Willem II, op een rapport van den Directeur-Generaal der Marine, de besluiten tot organisatie van het corps zeeofficiëren en nopens de wijze hunner benoeming en bevordering. Maar dit kon niet bevredigen, vooral nu de regeering verplicht was te erkennen, dat hare krachten in Oost-Indië te kort schoten. Niet alleen hadden de Balineezen, in strijd met de gemaakte overeenkomsten, nog in 1841 het gestrande koopvaardijship *Overijssel* geplunderd, waarover later; doch in de eerste maanden van 1843 kwamen berichten van de toenemende stoutheid der eigenlijke zeeroovers in den Oost-Indischen archipel. Omstreeks zeventig hunner vaartuigen waren in straat Bali gezien en 's lands schoener de *Krokodil* had er zeven bevochten. Hunne buitensporigheden verwekten in het moederland zekeren wrevel. In West-

Indië kon het kleine eskader, dat voltallig werd gehouden, beter aan zijne bestemming beantwoorden en was de *Venus* zelfs in November 1842 van Curaçao naar Santa Martha gestevend, om de plechtige overvoering van Bolivar's lijk bij te wonen.

Terwijl velen in den zomer van 1843 met belangstelling tegemoet zagen, welken invloed al de geuite meeningen op de verdere plannen van den Directeur-Generaal zouden hebben, heerschte in de havens zekere bedrijvigheid.

De *Rijn* en de *Jason*, die in de Middellandsche Zee overal een goed onthaal gevonden hadden, waren in Mei nauwelijks van daar teruggekeerd of zij werden bestemd om deel uit te maken van een eskader, dat zich ter reede van Vlissingen moest verzamelen. Het vertrok in de eerste dagen van Augustus, bestaande uit de *Rijn*, de *Sambre*, de *Jason*, de *Boreas*, de *Castor*, de *Lynx*, de *Haai*, de *Pijl* en het nieuwe stoomschip *Bromo*. De *Castor* viel 23 Augustus wegens een bekomen lek te Texel binnen en kon eerst later volgen. Prins Hendrik, die het bevel voerde en den standaard aan den grooten top, werd door tegenwind genoodzaakt zich eenige dagen onder den Vlaamschen wal op te houden, doch stevende weldra naar de Middellandsche Zee, van waar hij eerst den 14^{den} Oktober terugkeerde.

Heeft de Schout-bij-nacht Rijk, wien bij Kon. besluit van 18 Juni de rang en de titel van Minister was verleend, zich geleid door dit bewijs van activiteit, waarop hij zich later beriep, de leden der Wetgevende Macht voor zijne overige plannen gunstig te stemmen, dan bedroog hij zich. Even vruchteloos had hij, om een der opgesomde grieven weg te nemen, al de schepen van het eskader, op één na, van percussie-toestellen voorzien en om zich tegen mogelijke aanmerkingen over de sterkte van het Nederlandsche eskader in Oost-Indië te dekken, in overleg met de koloniale autoriteiten, een Kon. besluit uitgelokt, waarbij de sterkte van dat eskader iets minder werd vastgesteld dan vroeger. Den 13^{den} Augustus legde hij zijne begrooting over, waarop wegens de financiële moeielijkheden der regeering nog f300.000 bespaard was. Doch op bezuiniging, anders het wachtwoord dier dagen, was met betrekking tot de marine minder aangedrongen, dan op eene doelmatiger aanwending van de toegestane middelen. Uit dien hoofde maakte het verlaagde eindcijfer geenszins den beoogden indruk. De Minister slaagde er niet in de leden der Tweede Kamer door eene memorie, den 30sten Augustus in Comité Generaal overgelegd, tot zijne zienswijze over te halen. Den 3^{den} October, vóór de eindstemming, verdedigde hij zijne begrooting nogmaals met warmte; doch zij werd verworpen met 34 tegen 22 stemmen, nadat een der leden bij de zeer korte beraadslaging had gewezen op 's Ministers eigen gezegde „*dat indien de werven niet bestonden, hij die niet op eene zoo ruime schaal zou daar stellen.*”

Blijkbaar gold het de vijf etablissementen, waarvan die te Willemsoord en te Hellevoet, ter vermindering van omslag, van hunne oude betrekking tot die van Amsterdam en Rotterdam waren losgemaakt, terwijl een Kon. besluit van 22 September de reorganisatie van allen had voorgeschreven. Sedert jaren was er over het voor en tegen dier talrijke inrichtingen gesproken. Nog in Juni 1840 was het te Rotterdam gebouwde fregat de *Waal* (60), evenals kort daarna de *IJssel*, binnendoor naar Vlissingen gesleept om te doen zien, dat de Rotterdamsche werf, hoewel eene slechte gemeenschap met de zee hebbende, toch zelfs voor den bouw van grootere schepen niet geheel onbruikbaar was.

Omstreeks denzelfden tijd, waarop de begrooting van marine was verworpen, werd de zorgbarende toestand van 's lands financiën meer algemeen bekend. Bij de troonrede, ter opening van de nieuwe zitting der Staten-Generaal den 16^{den} October 1843 uitgesproken, zinspeelde de Koning er duidelijk op. In hetzelfde stuk werd de eindregeling met België als tot stand gekomen aangekondigd, de zeemacht voldoende genoemd en hiervoor tevens eene

nieuwe begroting toegezegd. De Minister Rijk, die op uitdrukkelijk verlangen des Konings was aangebleven, bracht haar den 23sten November ter tafel. Na de geleden nederlaag was dit eene zware taak, zoo als hij later zelf erkende; doch zij werd grootelijks verlicht door het vertrouwen, dat hij aan de eene zijde van den Koning, aan de andere zelfs van sommige politieke tegenstanders genoot. Bij de nieuwe begroting werd het etablissement te Hellevoet gedeeltelijk opgeheven en de lijnbaan van Rotterdam naar Amsterdam overgebracht. Door het pensionneeren van enkele vlagofficieren werd het eindcijfer nog verminderd tot f5.447.141 voor 1844 en f 5.436.732 voor 1845, eer zij in de avondzitting van den 22sten December 1843 behandeld werd. Op edelen toon wees de Minister, schoon ongaarne over zich zelven sprekende, op hetgeen hij reeds gedaan had: aanvulling der magazijnen, reorganisatie der werven, afschaffing der jachten, vermindering der werkvaartuigen, invoering van percussie-toestellen, zakboekjes en andere conduite-rapporten, organisatie van het corps Zeeofficieren, Officieren van Gezondheid en Constructeurs. Hij beriep zich op de meerdere activiteit en mocht de voldoening smaken, dat zijne begroting nu met 44 tegen 7 stemmen werd aangenomen.

Te dien tijde waren echter twee gebeurtenissen bekend geworden, die het koninklijk gezin en de gansche natie tot somberheid stemden. In de zitting der Staten-Generaal van den 11^{den} December was eene wet tot heffing eener belasting op de bezittingen aangekondigd, indien de regeering er niet in slaagde het evenwicht in 's rijks financiën door eene vrijwillige leening tegen 3 pCt. te herstellen. Willem I, thans Graaf van Nassau, vier weken geleden in den Haag zijnde en van die leeningsplannen hoorende, had zich bereid verklaard voor 10 miljoen deel te nemen en tevens afstand te doen van eene schuldvordering van ruim 4 miljoen ten laste van den staat. Velen, die nagenoeg alles aan zijn bestuur weten, kon deze onverplichte hulpverleening niet bevredigen. Zijn er onder den indruk van het plan tot de buitengewone heffing harde woorden gesproken of geschreven, deze konden den vorst zelven niet meer treffen; want eene buitengewone Staatscourant van 15 December 1843, evenals de eerstvolgende nummers met een rouwrand omgeven, behelsde het bericht dat Z. M. de Graaf van Nassau, den 12^{den} December te Berlijn plotseling was overleden. Zijn lijk werd naar Hamburg gevoerd en afgehaald door den Schout-bij-nacht Koopman met de stoomschepen *Cerberus* en *Curaçao*. Deze brachten den 29sten December het vorstelijk overschot te Rotterdam, van waar het den 2^{den} Januari 1844 met grote plechtigheid naar Delft gevoerd en aldaar begraven werd.

Ware het hier de plaats om in beschouwingen te treden over hetgeen de overledene, die in zoo sterke mate de wisseling der openbare meening had ondervonden, had gedaan en bedoeld, dan zouden ons nog veel gegevens ontbreken tot een onpartijdig oordeel. Hoeveel te meer echter den teleurgestelden tijdgenoot, die in dezelfde dagen het schrikbeeld dier buitengewone belasting voor den geest had, waarover den 28sten December nadere voorstellen waren ingediend. Toch kwam het er niet toe. De heffing werd bij eene wet van 6 Maart 1844 vastgesteld, doch overbodig gemaakt door het slagen der leening, hetgeen eene proclamatie van 2 April ter algemeene kennis bracht. Willem I had veel tot dien uitslag bijgedragen, door Willem II was er de laatste hand aan gelegd. Ook het personeel der marine, om van anderen niet te gewagen, had zich aanzienlijke offers getroost. Zelfs de adelborsten van het Instituut te Medemblik hadden eene vrijwillige gift van 1500 gld. bijgedragen, hetgeen den Koning dermate trof, dat hij uit zijne verzameling eene schilderij van den heer Wolfen te Vlissingen, voorstellende het wonden van den Luitenant-Admiraal de Ruyter, tot een blijvend aandenken aan het Koninklijk Instituut voor de Marine schonk.

Bezuiniging moest bij alle departementen worden ingevoerd, ook bij dat van marine, hetwelk nog onlangs door eene zware ramp was getroffen. Den 8sten Januari 1844 was het in brand

geraakt en ten deele vernield. Vele papieren van den Minister zelve en een schat van historische documenten waren daarbij verloren gegaan of zoodanig beschadigd, dat hunne waarde door het ontbreken van woorden en cijfers zeer is verminderd. Deze noodlottige gebeurtenis verzwaarde de taak des Ministers, die met een klein budget in het strikt noodige moest voorzien. En dit, terwijl Frankrijk en Engeland onverpoosd arbeidden aan de versterking hunner zeemacht en de uitbreiding hunner handelsbetrekkingen; terwijl Oostenrijk en andere mogendheden zich ter zee ontwikkelden en zelfs Pruisen in 1844 de *Amazone* uitzond, om voor het eerst de Pruisische vlag in afgelegene streken te vertoonen.

Nederland, dat zich vooral om financiële redenen wat op den achtergrond hield, was echter geen onverschillig toeschouwer gebleven. Zoodra Engeland en Frankrijk, na het sluiten van den vrede met China, nieuwe handelsbetrekkingen met dit rijk aanknoopten, was in September 1843 ook eene Nederlandsche commissie door de *Zwaluw* naar Macao overgevoerd, waar de *Arend* haar omstreeks een jaar later kwam afhalen tot een bezoek aan de voornaamste havens, thans door China voor den handel opengesteld.

Den 18^{den} Maart 1844 vertrok de *Bromo* uit Nederland met geschenken voor den Keizer van Japan. Na de aankomst van dit stoomschip te Batavia, werden zij met de *Palembang* verder gebracht. Op den invloed hiervan zal later worden gewezen, evenals op hetgeen inmiddels ter kust van Guinea was gedaan. Er werden tevens plannen gevormd tot kolonisatie van Suriname, die hoewel ten laatste mislukt, toch van werkzaamheid getuigen. Behalve de schepen in 1844 elders gebezigd, stak den 5^{den} Juni nog een eskader in zee, gecommandeerd door Prins Hendrik. Het bestond uit de *Rijn*, de *Jason*, de *Snelheid* en de *Dolphijn*, waarvan de laatste van Gibraltar huiswaarts gezonden werd en de drie overige Tunis, Malta en andere havens hadden aangedaan, eer de *Rijn* den 11^{den} November te Vlissingen binnenviel en de *Jason* met de *Snelheid* een dag later ter reede van Texel.

Tegen de indiening der begrooting had de Arnheemsche courant van 13 October, in een stuk over marine, weer een verwijt tot den Minister gericht, die naar het heette te verschoonend te werk ging door de werven te sparen en ongeschikte personen te plaatsen. Omstreeks denzelfden tijd werden, bij verschillende koninklijke besluiten, de traktementen der Zeeofficieren geregeld, de Schrijvers en Victualiemeesters tot een corps Officieren van Administratie georganiseerd en op verlangen des Konings eenige schepen herdoopt. De *Neptunus* werd *Koning der Nederlanden*, de *Kortenaar*, welks naam op de *Jupiter* overging, werd zelf *Koningin*; de *Waal*, de *IJssel* en de *Lek* ontvingen de namen van *Prins van Oranje*, *Prins Frederik* en *Prins Alexander*. Met betrekking tot het personeel stelde de Koning, bij twee besluiten van 19 November, voor officieren van zee- en landmacht de onderscheidingsteekenen vast voor vijftien en meer dienstjaren, gerekend van 6 December 1813. Eenige weken later, bij een besluit van 5 Januari 1845, volgde het instellen der bronzen medaille voor twaalfjarigen, en der zilveren voor vier-en-twintigjarigen dienst van onderofficieren en mindere schepelingen.

Onderwijl had de Minister den 28sten December zijne begrooting voor 1846 en 1847 overgelegd, waarop voor elk der genoemde jaren 5.296.782 gld. dus al weer een lager cijfer was uitgetrokken. Toen zij in behandeling kwam, na de verwerping van het voorstel door Thorbecke en acht andere kamerleden tot wijziging der Grondwet ingediend, bleken nagenoeg dezelfde bezwaren als vroeger bij onderscheiden leden der Kamer te bestaan. Sommige, die om staatkundige redenen tegen alle begrootingen zouden stemmen, verklaarden echter die voor Marine eer te laag, dan te hoog te vinden. Merkwaardig was de rede van Gevers van Endegeest in het belang der telkens verminderde zeemacht. Hij wees er op, hoe van de 90 bodems, waaruit deze bestond, 27 nog niet te water, en van de te water zijnde wel 21 meer of minder onbruikbaar waren. Na onder zulke omstandigheden de voordracht van een lager cijfer

te hebben afgekeurd, uitte hij de meening, dat de Minister in de raadzaal minder pal had gestaan voor zijne begrooting, dan weleer op het dek van een oorlogsschip voor de eer der vlag. De Minister verdedigde zich, somde eenige verbeteringen, eenige uitgaven op, die hij in weerwil der ingevoerde bezuiniging had kunnen bestrijden, en mocht er zich vervolgens in verheugen, dat zijne begrooting met vrij groote meerderheid werd aangenomen.

Betreurenswaardig vond ook de Minister het voorgevallene met de *Vesuvius*, welk stoomschip in December naar Oost-Indië vertrokken, wegens een gebrek aan de machine, had moeten terugkeeren en thans nog in reparatie lag. Hij wees daarentegen weder op de ingevoerde percussie-toestellen en andere nuttige zaken, waaronder ook de betere inrichting der pompen behoorde; maar de voorstanders eener actieve marine zagen te weinig, dat hen kon bevredigen. Den 18^{den} Februari 1845 was de Schout-bij-nacht van den Bosch gezeild met de *Ceres*, om den Schout-bij-nacht Machielsen als commandant der zeemacht in Oost-Indië te vervangen; den 2^{den} Juni vertrok de Gouverneur-Generaal Rochussen met de *Jason*.

Denzelfden dag stak Prins Hendrik te Vlissingen in zee met de *Rijn* om Schotland, IJsland, Halifax en New-foundland te bezoeken, van waar hij den 16^{den} September terugkeerde. Inmiddels had de Koning zelf van 23 Juli tot 9 Augustus, met de *Cycloop*, een bezoek afgelegd in Engeland, om de oude banden te versterken en door mondelinge opheldering de verstandhouding met dien machtigen nabuur, ten opzichte van koloniale aangelegenheden te verbeteren. Hetzelfde stoomschip, waarmede de Koning deze reis had gedaan, haalde in October van Havre-de-Grèce het ruitersstandbeeld van Willem I, hetwelk de kunstlievende vorst op eigen kosten had doen gieten. Weinig kon hij bij de vorming van zijn plan, om met de natie te wedijveren in het vereeren van dien doorluchten voorzaat, vermoeden, dat zooveel bekommerde harten van de volvoering getuigen zouden zijn. Toch was dit zoo; want in Augustus had zich de gevreesde aardappelziekte geopenbaard, eer het ruitersstandbeeld den 17^{den} November 1845 te 's Gravenhage werd onthuld.

Gedenkteekenen zijn eene wel verdiende hulde, door een dankbaar nageslacht aan groote mannen uit vroeger tijd bewezen. Zij mogen den nationalen geest streelen, doch moeten dien tevens levendig houden, als het koude marmer of metaal de ernstige vraag tot den nakomeling richt, of deze zich de verdienstelijke voorgangers waardig betoont. Nederland bezat vele gedenkteekenen van zeehelden, had daarbij nog een nieuw voor de Ruyter opgericht en wenschte dit op eenvoudiger schaal voor Zoutman te doen. Strookte de toestand der marine echter met haar verleden? Het was eene alleszins natuurlijke vraag aan den tijdgenoot, die bij zijn antwoord steeds geneigd is, hetzij ten goede, hetzij ten kwade te overdrijven, en thans blijkens den inhoud veler dagbladen en vlugschriften in het laatste uiterste verviel. Alvorens den invloed daarvan na te gaan, moge een en ander over hetgeen de marine omstreeks denzelfden tijd in de koloniën deed hier eene plaats vinden.

Belangrijke expeditiën waren onder het kortstondig bestuur der Gouverneurs-Generaal van Hogendorp en Reynst niet ondernomen. Men had getracht het Nederlandsche gezag te steunen door verdragen o. a. met de vorsten van Bali, die in 1841 de plundering van het gestrande koopvaardijship *Overijssel* straffeloos gedoogd hadden. Nieuwe overeenkomsten, tot afschaffing van hun voorgewend klip- of strandrecht, waren den 26sten November van hetzelfde jaar en nader op den 8sten Mei 1843 aangegaan, bij welke laatste de Nederlandsche regeering voor de hulp aan een schip harer onderdanen verleend zelfs van 15 tot 50 pCt., van de waarde toestond. Inmiddels hoorde men, ondanks alle tractaten met verschillende vorsten van den Archipel gesloten, voortdurend van zeeroovers, wier ongestrafte gruwelen het ontzag van den

inboorling voor het Nederlandsche bestuur konden ondermijnen. Het beteugelen van dien zeeroof was sedert eenige jaren de gewichtigste taak der Nederlandsche zeemacht in de Indische wateren geweest.

Haar materiëel was evenwel, na de opheffing der Koloniale marine, waarvan vele vaartuigen spoedig onbruikbaar bevonden werden, noch sterk, noch doelmatig genoeg om den Archipel in diens gansche uitgestrektheid te bekruisen en de roovers in hunne schuilhoeken op te sporen. Hiertoe waren kleine, goed bezeeilde vaartuigen, doch vooral stoomschepen onmisbaar. Dit was reeds vroeger erkend, waarom het overzicht der bedrijven in Oost-Indië tevens moet doen uitkomen, wat de Minister Rijk sedert 1842 in dit opzicht ten behoeve der kolonie had gedaan.

Vóór de aankomst van de *Bromo* in Juli 1844, bevonden zich in Oost-Indië de stoomschepen *Phoenix* en *Hekla*, die met sommige der aanwezige zeilvaartuigen in 1843 tegen de zeeroovers gebezigd waren. Den 28sten Maart vertrok de Kapitein-Luitenant ter zee Coertzen van Soerabaya met de *Hekla*, de *Postillon*, de *Zephyr* en de *Egmond*. Na eenige overblijfselen van de *Overijssel* gevonden te hebben en den 21sten Mei voor Makassar nog met de *Kameleon* en twee kruisprauwen versterkt te zijn, ging hij naar straat Saleijer, waar bij eene landing onder het bevel van den Luitenant ter zee der 2e klasse Jhr. C. F. Gevers vijf groote rooversprauwen genomen of vernield werden. 's Anderen daags weerde de *Helda* zich te midden van 17 rooversprauwen, waarvan er den 6^{den} Juni bij eene herhaalde landing weder zes met vele stukken veroverd werden. De meeste dier vaartuigen moesten echter aan de golven worden prijs gegeven, omdat zij bij onstuimig weder de schepen te zeer belemmerden. Eer de bevelhebber den 28sten Juli van zijn kruistocht terugkeerde, had de *Kameleon* de tijding aangebracht, dat in het geheel 40 stukken veroverd en 36 prauwen vernield waren. Meer dan twintig slaven waren bevrijd en zes roovers gevangen, van welke drie te Makassar werden opgehangen en één, namelijk zekere Sabanie, den onzen bij latere expeditiën dikwijls tot wegwijzer diende.

Drie maanden later ging de *Phoenix*, op het bericht dat weer zeeroovers bij Madura gezien waren derwaarts. Na tegelijk met de *Zephyr* van den 2^{den} tot den 12^{den} November vruchteloos gekruist te hebben, ontdekten zij het spoor der roovers. Zes prauwen werden veroverd of vernield en drie dagen later nog eene zevende. Van de bemanning waren ruim 70 gedood en kregen de onzen er 26 in handen, die van Borneo afkomstig bleken te zijn. Vele geroofde inlanders waren vermoord, andere werden nog in tijds verlost. Toen de Luitenant ter zee Stol den 29sten November met de *Phoenix* weer te Batavia kwam, mocht hij de voldoening smaken, dat hij en de zijnen zich uitmuntend hadden gekweten. Zelfs noopten de bedrijven van 1843 een Engelsch orgaan tot de erkenning, dat thans de Nederlanders blijkbaar niet achterlijk waren in het bestrijden der zeerooverij in de Indische zeeën.

Om dit met nadruk te kunnen doen waren echter betere hulpmiddelen noodig, dan vooralsnog beschikbaar waren. Aan goeden wil ontbrak het niet, gelijk uit vele kleine meer of min geslaagde expeditiën der beide volgende jaren blijkt. Hoezeer de autoriteiten waakten voor het nakomen der aangegane verbintenissen, waar zij dit slechts vermochten, ondervond een Portugeesch schipper naar Macao bestemd, die te Batavia werd aangehouden omdat hij slaven aan boord had. Hij werd tot vijfjarige gevangenschap veroordeeld en de 46 ongelukkigen herkregen de vrijheid. Het is een klein staaltje der medewerking van het Nederlandsche gouvernement tot bereiking van het groote doel, waarvan men echter nog ver af was, daar in 1844, ondanks alle waakzaamheid der Engelschen, nog duizenden slaven in Brazilië waren aangevoerd, hetgeen volkomen strookt met de bewering, dat het van 1840 tot 1847 van 60 tot 80.000 en in 1848 wel 100.000 bedroeg.

Trotseerden de slavenhalers alle genomen maatregelen, de zeeroovers in den Indischen

archipel deden het niet minder. Verdubbelde krachtsinspanning tegen beiden was plicht, uit het oogpunt der menschelijkheid, en voor Nederland, wat de laatsten betrof, bovendien eene zaak van welbegrepen eigenbelang.

Behalve de wenschelijkheid om den koopvaarders, die naar China stevenden, veiligheid in de Nederlandsche wateren te verschaffen, moesten de pogingen der Engelschen om zich in betrekking te stellen tot den Sultan van Broenai in het noorden van Borneo den Nederlanders bezorgdheid inboezemen. James Brooke, in 1839 op Borneo en Celebes gereisd hebbende, had zich een jaar later te Serawak in het gebied van den bedoelden Sultan gevestigd, die hem in 1842 uit erkentelijkheid voor bewezen diensten tot Radja dier streek benoemde.

Landgenooten van Brooke trachtten er nu handelsbetrekkingen aan te knopen, hetgeen de Engelsche autoriteiten bewoog tot veiligheidsmaatregelen in dit gedeelte van den Archipel, die Nederland niet kon gedoogen en dus moest voorkomen of overnemen.

Twee Britsche schepen, de *Young Queen* en de *Anna*, en de Belgische brik *Charles* waren er bemoeielijkt of beroofd, hetgeen in 1844 eene expeditie naar de rivier van Koetie op de oostkust van Borneo en een nieuw verdrag met den Sultan dier streek ten gevolge had. De Sultan van Broenai bood nu, volgens de journalen van Brooke, den Engelschen het eiland Laboan aan, dat een gewenscht station kon worden voor den ontluikenden handel op China. Het gerucht daarvan verwekte eenige zorg in Nederland, dat zijn gezag in den Archipel moest handhaven en de inlandsche vorsten zoo noodig met geweld tot eerbiediging der verdragen dwingen. Hiertoe behoorden echter meer en doelmatiger schepen voorhanden te zijn, dan in de laatste jaren. Dit besepte de Minister Rijk, die terstond na zijn optreden besloot de zeemacht in Oost-Indië niet alleen te versterken, maar ook te verbeteren.

Stoomschepen en snel bezeilde kleine vaartuigen waren in de eerste plaats noodig. Den 2^{den} Juli 1844 kwam de *Bromo*, nog hetzelfde jaar gevolgd door de *Merapi*, die evenwel voorloopig den mail-dienst tusschen Batavia en Singapore moest waarnemen, zoolang de hiertoe bestemde stoomboot niet gereed was. Had de *Vesuvius* den reeds gemelden tegenspoed niet ondervonden, dan ware ook dit stoomschip in het voorjaar van 1845 in Oost-Indië geweest. Intusschen had de Minister ten behoeve der koloniën de schoenerbrikken *Lansier*, *Huzaar*, *Dolphijn* en *Banka*, alsmede de schoeners *Vos*, *Wesp* en *Adder* doen bouwen. En dewijl de West-Indische schoeners als goede zeilers bekend stonden, was er zelfs een op Curaçao besteld, met het voornemen om dezen naar Oost-Indië te zenden. Onder den naam van *Aruba*, liep hij den 28sten Augustus 1845 te water, doch het duurde nog bijna twee jaren eer men er de gewenschte diensten van kon hebben. Twee der genoemde bodems kregen bovendien eene andere bestemming, alvorens de Indische wateren te bereiken.

Dit heeft betrekking op de pogingen, sedert 1837 door Hollandsche kooplieden aangewend om handel te drijven met de inlandsche bevolking ter kuste van Quinea. Zij wilden er palmolie koopen, doch waren hierbij op moeielijkheden gestuit, die eenige tusschenkomst van het gouvernement vorderden.

Uit dien hoofde was de *Echo* in het najaar van 1842 derwaarts gezonden en kreeg de Luitenant ter zee 1^e klasse J. H. van Boudijck Bastiaanse in last er heen te gaan met de *Lansier*. Hij vertrok den 9^{den} Januari 1844 van Texel, doch bekwam al spoedig zoo veel stormschaad, dat hij te Plymouth moest binnenloopen en eerst den 6^{den} Maart de reis kon voortzetten. Zijne middelen waren echter te gering om den bedoelden indruk te maken en schoon hij zich naar vermogen deed gelden, was het oogmerk niet bereikt, toen hij den 15^{den} September in het vaderland terugkeerde. Een verhaal van dien tocht, in 1853 te 's Gravenhage door hem uitgegeven onder den titel van „*Voyage à la côte de Guinée, dans la golfe de Biafra, à L'île de*

Fernando del Po, de St. Hélène et autres îles dans le passage,” behelst nog heel wat meer, dan men reeds uit den vrij omslachtigen titel opmaakt. De min goede uitslag der reis leidde tot het besluit de *Lansier* andermaal naar de kust te zenden, doch nu onder den Luitenant ter zee der 1e kl. P. Bruining en te gelijk met de *Huzaar*. Zij steunden het Nederlandsche gezag te St. George d' Elmina, maakten de inlanders wat handelbaarder en vervolgden daarna, overeenkomstig de instructie van den genoemden commandant, de reis naar Oost-Indië.

Meer bodems werden derwaarts gezonden; andere waren teruggekeerd, onder welke de *Phoenix*, die zich al sedert 1839 in de kolonie bevond. Bij eene kostbare en langdurige reparatie van dit stoomschip op Onrust was de wenschelijkheid gebleken, om eene betere gelegenheid tot herstelling van dergelijke vaartuigen in de kolonie te hebben. Dit maakte terstond een punt van overweging uit voor den Schout-bij-nacht van den Bosch, die den 20sten Juni 1845 met de *Ceres* te Batavia kwam en den 1sten Juli het bevel der zeemacht van den Vice-Admiraal J. P. Machielsen overnam. Tegen het einde van September deszelfden jaars bereikte ook de nieuwe Gouverneur-Generaal J. J. Rochussen zijne bestemming met de *Jason*. Dit fregat, hetwelk spoedig moest terugkeeren, ging wegens verschillende omstandigheden eerst den 10^{den} Januari 1846 naar het vaderland onder zeil. De *Hekla*, insgelijks vertrokken, werd den 3^{den} Februari vervangen door de *Vesuvius*, eer het gouvernement in April toebereidselen maakte, om de vorsten van Bleling en Karang-Assam op het eiland Bali voor de herhaalde schending der gesloten verdragen te straffen.

Te dien tijde bestond de zeemacht in Oost-Indië uit het fregat *Ceres*, de korvet *Boreas*, de brikken *Koerier* en *Haai*, de schoenerbrikken *Lansier*, *Huzaar*, *Banka*, *Dolphijn* en *Windhond*, zes schoeners en de stoomschepen *Merapi*, *Bromo* en *Vesuvius*, dus in het geheel, met uitzondering van twee wachtschepen, uit achttien bodems, die evenwel niet gezamenlijk te gebruiken waren zonder andere punten van den Archipel op bedenkelijke wijze te ontblooten. Daarom werden slechts negen bodems voor de expeditie naar Bali aangewezen, die zich met inlandsche vaartuigen, transportschepen en troepen te Bezoeki moesten verzamelen. Den 20sten Juni vertrok de expeditie, onder het opperbevel van den Schout-bij-nacht van den Bosch. Behalve de *Ceres*, de *Bromo*, de *Vesuvius*, de *Huzaar*, de *Windhond* en vier schoeners, telde zij een drietal oude vaartuigen van de gewezen Koloniale marine, twaalf kruisbooten, zes prauwen, eenige flottielje vaartuigen, alles te zamen veertig bodems met 1250 zeelieden en 1750 soldaten.

Vier dagen later werd den vorst van Bleling een ultimatum gesteld, waarop hij binnen drie etmalen moest antwoorden. Hij vroeg uitstel en liet, toen dit hem geweigerd was, den gestelden termijn eenvoudig verstrijken. Den 28sten Juni landden nu de troepen en rukten onder het bevel van den Luitenant-Kolonel Bakker tegen de eerste versterkingen der Balineezen op. De schepen, welke door hun vuur de landing gedekt hadden, bleven de krijgsmacht ondersteunen en zonden vervolgens eene landingsdivisie aan wal, onder den Kapitein-Luitenant ter zee de Smit van den Broecke. Nog denzelfden dag werd de hardnekkig verdedigde kampong veroverd, hetgeen zoodanigen invloed had, dat de onzen 's anderen daags den kraton verlaten en schier geen vijand meer te bestrijden vonden. Twee vlaggen en meer dan 60 stukken, waaronder 40 metalen, vielen hun in handen. De Balineezen, die zware verliezen hadden geleden, gaven het op en verklaarden zich bereid om te onderhandelen. Op de schepen waren 4 gesneuvelden en 23 gekwetsten, van welke de Luitenant ter zee van Hoogenhuyze, die het bevel over den schoener *Kameleon* had gevoerd, en nog twee andere aan hunne wonden overleden. De landmacht telde 9 dooden en 29 gekwetsten.

Onverwijd begaf zich de Schout-bij-nacht met de *Vesuvius* naar Soerabaya, waar hij den 1sten Juli den Gouverneur-Generaal Rochussen vond, wien hij onder aanbieding der veroverde vlaggen den gelukkigen uitslag der onderneming mededeelde. Zoodra de Gouverneur-Generaal tot Probolingo doorgereisd, de nieuwe overeenkomst, den 9^{den} Juli met de Balineesche vorsten getroffen, had ontvangen, stoomde hij met de *Merapi* naar de reede van Bleling om alles in oogenschouw te nemen, alvorens met hetzelfde vaartuig weder naar Batavia te gaan. De onzen hadden zich den aanleg eener sterkte met 200 man bedongen, die met een Nederlandschen kruiser voor de getrouwe naleving van het verdrag zou waken. Dit bewoog den Schout-bij-nacht van den Bosch, in zijn rapport aan den Minister van Marine, de expeditie volkomen geslaagd te noemen en er verwachtingen op te bouwen, die spoedig werden gelogenstraft. Bali werd ten laatste wel volledig onderworpen; doch eer dit geschiedde, was in Nederland zelf veel gebeurd, dat in de eerste plaats onze aandacht vordert.

Sedert twee jaren had zich het verlangen naar eene nieuwe herziening der Grondwet geuit, waartoe de Koning, ofschoon bereid toe te geven als hij dit noodig vond, het geschikte tijdstip nog niet gekomen achtte. Inmiddels bleef de staatsmachine aan den gang en poogde ook de Minister van Marine, die zich de versterking van 's lands eskader in Oost-Indië ten doel gesteld had en telkens tot vermeerdering der actieve zeemacht werd aangespoord, zooveel mogelijk te doen met zijn andermaal besnoeid budget. Terwijl druk werd gearbeid aan de uitrusting van eenige bodems, behelsde het Handelsblad van 2 Mei 1846 weder eene ernstige klacht over de onbeduidendheid, waartoe de zeemacht verviel, ofschoon Nederland nog genoeg hulpbronnen en genoeg kloeke mannen bezat om haar te herstellen. De *Prins van Oranje*, de *Sambre*, de *Juno*, de *Nehalennia*, de *Jason*, de *Echo* en de *Adder* lagen eerlang gereed. Met de drie eersten zou Prins Hendrik Alexandrië en andere havens van de Middellandsche Zee bezoeken; de *Nehalennia* was bestemd naar Oost-Indië; de drie laatsten, onder den Kapitein ter zee Willinck, moesten de Nederlandsche vlag vertoonen te New-York en desgevorderd op de kust van Mexico, indien een aldaar uitgebroken oorlog aanleiding gaf tot kaperijen. De zeven schepen staken den 4^{den} Juli te Vlissingen gezamenlijk in zee.

Nauwelijks waren zij vertrokken, of de „*Bijdrage tot de kennis onzer marine door den gepensionneerden Schout-bij-nacht Arriëns*” verscheen, waarin deze op scherpen toon alles afkeurde, om tot de slotsom te geraken, dat de zeemacht in slechter toestand verkeerde, dan ooit tevoren. Zijne brochure lokte een levendig debat uit in vlugschriften, couranten en maandwerken. Onder de bestrijders van den Schout-bij-nacht behoorde zekere X. Y. Z., die reeds vroeger ter bespreking van marine-aangelegenheden de pen had opgevat, en nu in eene „*Wederlegging van de bijdrage*” het betoog van den genoemden vlagofficier poogde te ontzenuwen. Onder de voorstanders van den Schout-bij-nacht trad de heer L. van Vliet op den voorgrond, die een uittreksel van de bijdrage leverde en den vervallen staat der marine in de eerste plaats weet „*aan onze gebrekkige instellingen, aan onze gelapte Grondwet, aan ons ellendig kiesstelsel en aan hen, die derzelve herziening en verbetering tegengingen.*” Zonder van latere stukken te gewagen, vooral door hem tegen de Arnheemsche courant gericht, zij hier alleen opgemerkt, dat zijn heftige toon weerklank vond bij velen, die met de bestaande Grondwet niet tevreden waren. Onder hen, die zich uitsluitend in het debat over den staat der zeemacht mengden, behoorde ook de heer W. M. Obreen, die zich bekend maakte als de schrijver eener ten vorigen jare uitgegeven brochure, geteekend „*een vriend der marine.*” Voortdurend gaf hij zich ontzaglijk veel moeite, om zoo al niet eene gedwongen opschrijving voor den zeedienst, dan toch iets dergelijks door vrijwillige toetreding te erlangen. Hij wendde zich den 28sten September met een uitvoerig plan tot den Koning.

Terzelfder tijd waren de eerste berichten van den uitslag der expeditie naar Bali ontvangen. Half October keerde de *Jason* met de beide andere vaartuigen uit Noord-Amerika terug, waar den officieren te New-York eene uiterst gastvrije ontvangst was te beurt gevallen. Bij de opening van de Staten-Generaal op den 19^{den} October 1846, verklaarde de Koning, na eerst zijne tevredenheid over het gebeurde in Oost-Indië betuigd te hebben, dat de versterking van het zeewezen door aanbouw van stoomoorlogsschepen een onderwerp van overweging uitmaakte, welk plan de Tweede Kamer toejuichte. Zij wenschte uitbreiding, doch gelijk telkens werd herinnerd „naar vaste beginselen.” Veel geld werd echter niet gevraagd, daar op de thans ingediende begrooting voor 1848 de som van f5.545.632 en voor 1849 slechts f5.353.632 voor marine was uitgetrokken.

Tegen het einde van Januari 1847 keerde Prins Hendrik met de drie schepen uit de Middellandsche Zee terug. Zij hadden, tijdens hun oponthoud te Genua, een bezoek gehad van de Koningin der Nederlanden met Prins Alexander en waren den 26sten December, wegens eenige zeeschade door de *Prins van Oranje* en de *Sambre* belopen, te Cadix binnengevallen, waar de equipage van de *Juno* met groote moeite negen man redde van eene Spaansche brik, die in zinkenden staat verkeerde. Eerlang werd de marine geroepen het vaderland zelf een buitengewonen dienst te bewijzen, evenwel zonder het gebruik van wapenen.

Duurte en gebrek, ten gevolge van den mislukten aardappeloogst van het vorige jaar, deden verlangend uitzien naar toevoer van graan uit de Oostzee. De meeste schepen met die kostbare vracht beladen werden echter door tegenwind in de Sond opgehouden. Uit dien hoofde zond de regeering den 21sten Mei 1847 de stoomschepen *Cerberus*, *Suriname* en het pas voltooide schroefstoomschip *Samarang* naar Elseneur, waar zij afdoende hulp verleenden. De *Cerberus*, eigenlijk voor de haringvloot bestemd, sleepte maar 4 graanschepen door de Sond; doch van 27 Mei tot 15 Juli bewees de *Suriname* denzelfden dienst aan 34, de *Samarang* aan 25 bodems. De toevoer van graan lenigde den nood, schoon alles vooreerst duur en schaarsch bleef, hetgeen in sommige plaatsen aanleiding gaf tot rustverstoringen, die nochtans geene politieke beteekenis hadden.

Ondertusschen waren in het einde van Juni de *Sambre*, de *Rijn*, de *Juno* en de *Saparoëa* in zee gestoken om buitengaats te manoeuvreeren, en naderde het tijdstip, waarop de begrooting in behandeling zou komen. Tot inleiding verweet de Nieuwe Rotterdamsche courant in hare nummers van 2, 7 en 9 Juli den Minister, dat hij, in vergelijking met den Minister van Oorlog, voor de Marine te weinig vroeg en dit weinige niet doelmatig genoeg besteedde. Er waren toch vele slechts gedeeltelijk voltooide schepen, die in tijd van nood niet zouden baten. Het ware dwaasheid nieuwe op stapel te zetten, zoolang de oude niet waren afgetimmerd. Van de 5500 man, thans in dienst, bevonden zich slechts 1500 in Oost-Indië, waar de behoefte het grootst was. Zulk een oefeningeskader in de Noordzee werd louter weelde genoemd. Er moest geen cent meer voor marine worden toegestaan, om door het verwerpen der begrooting de geldverspilling onmogelijk te maken. Hiertoe bestond echter volgens den schrijver van het bedoelde artikel weinig kans, aangezien de Staten-Generaal gewoon waren vele aanmerkingen te maken, veel te praten en eindelijk toe te geven.

Zonderling in strijd met de klachten over verval, sprak de Minister den 4^{den} Augustus, bij de verdediging zijner begrooting, over het brengen van de Nederlandsche marine zoo na mogelijk aan den gewenschten staat van volkomenheid. In weerwil der vermindering van zijn budget, eerst met drie, vervolgens nog met anderhalve ton, behoefde het materiëel geene ongerustheid te baren. Hij wees op de voorhanden kleine bodems en stoomschepen, die echter zeer kostbaar waren van bouw en onderhoud, op de schepen in Oost-Indië en op eenige ingevoerde

verbeteringen. Hoewel niet rijk genoeg om kostbare proeven te nemen, bezat Nederland toch ook reeds een schroefstoomschip, de *Samarang*, dat onlangs naar Elseneur was geweest. De begroting werd met 45 tegen 13 stemmen aangenomen.

Prins Hendrik voegde zich den 10^{den} Augustus met de *Prins van Oranje* bij het eskader in de Noordzee, dat nu Edinburgh bezocht en vier weken later te Texel binnenviel. Mocht over het nut dier exercitie-eskaders verschil van gevoelen bestaan, over de noodzakelijkheid om de zeemacht in Oost-Indië te versterken waren allen het eens. Hierom moet in de eerste plaats worden nagegaan, wat de Minister, die zoo geruststellend had gesproken, daartoe in den loop van 1847 had gedaan of nog deed.

Den 19^{den} Februari was de stoomboot *Batavia*, vroeger door het Departement van Koloniën te Feyenoord aangekocht voor den maildienst op Singapore, die voorloopig door de *Merapi* werd vervuld, te Batavia aangekomen. Drie maanden later aanvaardde zij hare taak. Vóór dien tijd had hetzelfde departement de ijzeren stoombooten *Onrust* en *Borneo* in gereedheid doen brengen, die te Soerabaya moesten worden ineengezet. De eerste liep er den 7^{den} September te water, de tweede den 30sten Juli van het volgende jaar. Het Departement van Marine had naar Oost-Indië gezonden den reeds genoemden schoener *Aruba*, die er den 25sten Maart aankwam, en vervolgens het stoomschip *Etna*, dat 19 Juli zijne bestemming bereikte. Later volgden andere bodems. Den 18^{den} November zeilden van Texel het fregat de *Rijn* met den Vice-admiraal J. P. Machielsen, wien andermaal het bevel der zeemacht in Oost-Indië was opgedragen, en de schoener *Saparoea*. Omstreeks half December vertrok ook het schroefstoomschip *Samarang*, dat in het begin van Mei 1848 te Batavia kwam, na in de Tafelbaai de *Bromo* ontmoet te hebben, waarmede de Kapitein-Luitenant ter zee de Smit van den Broecke naar het vaderland terugkeerde. Vóór de aankomst van de *Rijn*, de *Saparoea* en de *Samaremg*, die onderweg waren, bestond de zeemacht in Oost-Indië uit het fregat *Ceres*, twee korvetten, drie brikken, zeven schoenerbrikken, vijf schoeners, de stoomschepen *Merapi*, *Vesuvius* en *Etna*, alsmede de stoombooten *Batavia* en *Onrust*, insgelijks door zeeofficieren gecommandeerd. Het cijfer der schepen, waarover de Vice-Admiraal in April 1848 het bevel aanvaardde, is dus hooger dan twee jaar geleden. Met het oog op de aanhoudende berichten van zeerooverijen en op de onrustbarende geruchten, sedert eenigen tijd nopens de houding der Balineesche vorsten in omloop, is het verschil echter niet aanzienlijk genoeg om het vertrouwen van den Minister Rijk ten volle te wettigen.

Tot veler blijdschap verklaarde Koning Willem II den 18^{den} October 1847 in de troonrede, dat er thans naar zijne meening „eene onbetwistbare noodzakelijkheid bestond om de bepalingen der Grondwet, welke tot het stem- en kiesrecht betrekking hadden, te verduidelijken,” en dat tevens de doelmatige wijziging van eenige andere artikels zou worden voorgesteld. Gaf hij zoodoende toe aan den wensch der natie, deze toonde wederkeerig eene hartelijke belangstelling in de bezorgdheid van het vorstelijk huis over den gezondheidstoestand van Prins Alexander, 's Konings tweeden zoon.

Een verblijf in het zuiden van Europa, waar hij met de Koningin op 's lands eskader het gemelde bezoek had afgelegd, had niet gebaat, waarom het klimaat van Madera was aanbevolen. Den 1sten November stak Prins Hendrik te Vlissingen met de *Prins van Oranje* in zee om zijn broeder over te voeren, die op het genoemde eiland achterbleef. Toen Prins Hendrik den 15^{den} December 1847 met het fregat in de havens terugkeerde, waren staatkundige gebeurtenissen ophanden, die als ware het een nieuw tijdperk voor de historie zouden openen.

Vooraf zij herinnerd, dat andere mogendheden in de vroeger aangeduide richting waren voortgegaan met de versterking harer zeemacht en de uitbreiding harer handelsbetrekkingen.

Frankrijk en Groot-Brittanje sloegen elkanders pogingen met steeds klimmenden naijver gade. Nederland, hetwelk de algemeene richting volgde, moest echter zijne beperkte middelen voornamelijk in Oost-Indië aanwenden. Het beveiligen van den Archipel tegen zeeroof was dubbel noodzakelijk, na de openstelling van Chineesche havens en nadat de onveiligheid van den weg derwaarts Groot-Brittanje een voorwendsel had aan de hand gedaan tot het bezetten van Laboean. Den 24sten December 1846 had Kapitein Mundy, die later de journalen van J. Brooke te gelijk met zijn eigen verhaal uitgaf, het genoemde eilandje, in de onmiddellijke nabijheid der kust van Borneo, plechtig in bezit genomen. Moest Nederland dit gedoogen, het trad terzelfder tijd in een ander opzicht zeer op den voorgrond. Koning Willem II had in 1844 bij de geschenken voor Japan een brief gevoegd, waarin hij de regeering van Japan tot eenige toegeeflijkheid aanspoorde, nu ook de Keizer van China sommige havens had opengesteld. De verstandige raad van den Koning werd evenwel in den wind geslagen. Het gouvernement van Japan zond een beleefden brief terug met de geschenken, welke de *Zwaluw* en de *Jason* hier in April 1846 medebrachten, doch weigerde in hetzelfde jaar nog uitdrukkelijk Fransche en Noord-Amerikaansche schepen in de havens van het rijk te ontvangen. Moest het den Nederlander, die zijne oude betrekkingen met het verafgelegen Japan onderhield, niet streelen, dat ook in het naburige Pruissen een zijner landgenooten was uitgenoodigd om bij de vorming eener marine behulpzaam te zijn? De Nederlandsche Kapitein-Luitenant ter zee Schröder, die eerst een buitenlandsch verlof had gekregen en vervolgens tot het gemelde doel in Pruissischen dienst was overgegaan, viel den 12^{den} Juni 1847, als commandant van de *Amazon*e, met deze korvet te Texel binnen.

Schooner ervaring deed Nederland echter op, toen het den storm der omwenteling, die in 1848 over Europa losbarstte, nagenoeg ongeschokt doorstond. Frankrijk, dat een zijner oogmerken bereikt scheen te hebben, nu Ab-del-kader den 29sten December 1847 den Franschen grond had betreden, gaf weder het sein. Tegen het einde van Februari verspreidde zich eensklaps de mare, dat de troon van Lodewijk Philips was omvergeworpen. Onder den indruk dier tijding, werd den 9^{den} Maart het beloofde plan tot grondwetsherziening ingediend, dat evenwel niet aan de verwachting beantwoordde, hetgeen den Koning bewoog zich rechtstreeks tot de vertegenwoordigers des volks te wenden.

Diezelfde dagen, waarin Koning Willem II den band tuschen de natie en zijn stamhuis versterkte, werd zijn vaderhart diep getroffen; want den 17^{den} Maart kwam het bericht, dat Prins Alexander den 20sten Februari op Madera was overleden. De *Phoenix* ging het lijk afhalen, dat den 17^{den} April te Rotterdam aangebracht en vier dagen later naar Delft vervoerd werd. En dit in een tijd van allerlei staatkundige bemoeiingen. De Ministers, die hun ontslag gevraagd hadden, omdat zij in 's Konings onderhandeling met de Staten-Generaal niet gekend waren, werden den 24sten Maart door andere vervangen, met uitzondering van den Vice-Admiraal Rijk, die aanbleef en in het nieuwe kabinet zoowel met het Departement van Koloniën als met dat van Marine werd belast. Drie dagen tevoren had hij eene kleine verhooging van zijn budget aangevraagd, om de equipages der schepen voltallig te houden en twintig kanonneerbooten te bemannen. De gevraagde som van 370.000 gld. werd den 30sten Maart toegestaan. Uitgebreide voorzorgsmaatregelen tegen den invloed van buitenlandsche woelingen werden niet vereischt, vooral omdat er eene goede verstandhouding was met België, waar de bevolking insgelijks rustig bleef.

Welk eene scherpe tegenstelling! Terwijl de dagbladen in den zomer van 1848 vele tijdingen behelsden van opstanden en omwentelingen in andere rijken, arbeidde in Nederland eene Commissie aan de herziening der Grondwet en werd den 5^{den} Juni op het Plein te 's Gravenhage

in 's Konings tegenwoordigheid, het nationale beeld van den grondlegger der Nederlandsche vrijheid plechtig onthuld. Zelfs achtte de regeering het niet noodig alle in dienst zijnde schepen bij de hand te houden; want de Kapitein ter zee Ferguson ging den 15^{den} Juli naar zee met de *Prins van Oranje*, de *Sambre* en de *Juno* tot het doen van een kruistocht, die evenwel slechts zes weken duurde. Bij de terugkomst waren ongunstige berichten ontvangen van den uitslag eener tweede expeditie naar Bali.

Niet dan na eene herhaalde schending van het gesloten verdrag, was het gouvernement er toe overgegaan. De marine, sedert den 18^{den} April 1848 weder onder den Vice-Admiraal Machielsen die ook het drie weken tevoren aangekomen stoomschip *Hekla* vond, had de vereischte hulpmiddelen geleverd, doch een minder rechtstreeksch deel aan de krijgsbedrijven genomen, dan twee jaar geleden. Zij bracht op last der regeering een ultimatum over, nog voor dat alles gereed was tot de expeditie, die wegens de tijdingen uit Europa nog werd vertraagd.

Eerst den 6^{den} Juni lagen ter reede van Boenkoelan vereenigd de stoomschepen *Hekla*, *Merapi*, *Vesuvius* en *Etna*, de schoenerbrikken *Dolphijn* en *Saparoea*, de schoeners *Argo* en *Circe*, met twaalf kruisprauwen, vier vloten, acht prauwen, een ziekenschap, een schip met levend vee en elf transportvaartuigen, waarop 2500 man onder den Generaal van der Wijck. Mocht deze genoodzaakt zijn zich tot op zekeren afstand van de kust te verwijderen, dan was het aantal van 500 koelies stellig te gering. Maar dit bleek niet het grootste bezwaar; want de troepen, die eene landing volbrachten en aanvankelijk eenig voordeel behaalden, stieten vervolgens op eene zoo sterke overmacht van Balineezen, die hunne stellingen met woede verdedigden, dat zij met veel dooden en gewonden moesten terugtrekken. Blijkbaar had de vijand den tijd, sedert het ultimatum verstreken, niet ongebruikt gelaten. Het ontijdig zenden daarvan was een misslag van het bestuur, dat nu den 19^{den} Juni met de *Onrust* bericht zond, dat er voorshands geene versterking te wachten was, hetgeen tot het besluit leidde niet andermaal te landen en zich tot eene blokkade te bepalen.

De marine ondervond van dezen mislukten tocht het nadeel, dat zij onderwijl elders geene kracht kon ontwikkelen. Wegens de benooidigheid der schepen voor Bali, was toch de Kapitein-Luitenant ter zee van Braam Houckgeest alleen met de brikken *Koerier* en *Haai* naar Solo gezonden, welks bevolking onlangs weer zeeroof had gepleegd. Doch wat kon eene zoo onbeduidende macht uitrichten? Een brief, door den commandant overgelegd, werd op onvoldoende wijze beantwoord, waarna de vaartuigen den 23sten April hun vuur openden en de equipages eene landing bewerkstelligden, die echter slechts op brandstichting uitliep. Eigenlijk gingen de brikken onverrichter zake weder onder zeil met 26 personen, die van den wal gevlucht en door haar opgenomen waren. Dit was natuurlijk niet aan den commandant te wijten, die met twee brikken tegen de destijds nog zoo geduchte zeeroovers van Solo was uitgezonden.

Beide expeditiën van 1848 werden hier te lande ten zeerste afgekeurd, voornamelijk die naar Bali, waarbij tijdens het gevecht zelfs gebrek aan amunitie scheen geweest te zijn. De Nederlandsche regeering, die zulks in haar officiëel verslag erkende, trachtte evenwel de beteekenis der nederlaag te verminderen en nam terstond maatregelen tot ondersteuning van het Nederlandsche gezag in Oost-Indië. Zij bestemde hiertoe bij voorraad sommige bodems, met de verzekering, dat het stoomschip *Phoenix* nog in September zou vertrekken. Den 12^{den} October zeilden vervolgens de *Prins van Oranje*, de *Sambre* en de *Boreas*, eenige troepen aan boord hebbende, van den Helder, terwijl de *Ambon* te Hellevoet in zee stak. Met uitzondering van de *Boreas*, die van Rio-Janeiro rechtdoor naar Oost-Indië stevende, kwamen de genoemde schepen den 8sten December e. v. in de Tafelbaai, waar het fregat *Ceres* lag en ook het

stoomschip *Merapi* binnenviel, beiden naar Nederland terugkeerende. Half December werd ook de *Bromo* in dienst gesteld, die zoo spoedig mogelijk naar Indië moest vertrekken.

Onderwijl was eene wijziging der Grondwet tot stand gekomen. De voorstellen der Commissie waren aan het oordeel eener dubbele Kamer onderworpen, die den 18^{den} September hare eerste zitting hield. Nagenoeg onveranderd werd alles aangenomen en door den Koning bekrachtigd, waarop den 3^{den} November 1848 de plechtige afkondiging der nieuwe Grondwet volgde. Nogmaals klonk het woord bezuiniging, waaromtrent alle Ministers, die eerst den 21sten November definitief benoemd werden, den Koning hunne gedachten moesten mededeelen. De Minister Rijk vond de opheffing van 's rijks werf te Rotterdam, het overbrengen van het magazijn van levensmiddelen te Delfshaven naar Amsterdam en de verplaatsing van het corps mariniers naar Vlissingen of Willemsoord doelmatig, doch achtte de onlangs voorgestelde vereeniging van het Instituut voor de Marine te Medemblik met de Militaire Academie te Breda vooralsnog niet wenschelijk.

Vele plannen werden nog gevormd, die zoowel bezuiniging, als het volledig in werking brengen der Grondwet ten doel hadden. Koning Willem II beleefde er echter den uitslag niet van. Vier weken nadat hij den 13^{den} Februari 1849 de vergadering der Staten-Generaal had geopend, reisde hij naar Tilburg, waar hem in den nacht tusschen den 13^{den} en den 14^{den} Maart eene plotselinge ongesteldheid overviel, die op den 17^{den} een einde aan zijn leven maakte. De algemeene droefheid, hierdoor te weeg gebracht, was een sprekend blijk van de gehechtheid der natie aan den overleden vorst.

HOOFDSTUK XXI.

Koning Willem III. — Derde expeditie naar Bali. — Het bestuur der Ministers van Marine Lucas en Enslie. — Advies eener Commissie in het belang der Zeemacht. — Krim-oorlog. — De Minister de Smit van den Broecke. — Zijn stelsel voor de Nederlandsche marine. — Nederland in betrekking tot Japan. — Het Congres van Parijs in 1856. — Mr. J. S. Lotsy treedt op als Minister van Marine. — Aanbouw van materieel voor Oost-Indië en binnenlandsche defensie. — Oefenings-eskaders. — Verrichtingen in Oost-Indië en Japan tot 1861.

Vier dagen na het overlijden van Willem II aanvaardde de Prins van Oranje, die zich bij deze onverwachte gebeurtenis in Engeland bevond, te 's Gravenhage de regeering als Willem III. Den 12^{den} Mei was de hoofdstad des rijks getuige, zoowel van den eed door den Koning op de Grondwet afgelegd, als van de plechtige huldiging.

Eer de binnenlandsche staatkunde tot eene geheele wijziging van het ministerie leidde, behelsden de Nederlandsche Staatscouranten van 26 Juni en 26 Juli 1849 gunstige berichten nopens den aanvankelijken uitslag eener derde expeditie tegen de weerspannige vorsten van Bali. Omstreeks half Maart was de Vice-Admiraal Machielsen van Batavia vertrokken met een eskader, dat zich den 1sten April ter reede van Bleling verzamelde. Er waren toen drie fregatten, twee korvetten, zes schoeners, zeven stoomschepen, twaalf kruisbooten, vele transportschepen, alles te zamen nagenoeg zestig bodems bijeen. Met inbegrip der hulptroepen van den

Sultan van Madura en andere bondgenooten, bestond de geregelde krijgsmacht uit 5000 man, onder den Generaal-Majoor A. V. Michiels, die thans 3000 koelies te zijner beschikking had. Na een onbevredigenden afloop der onderhandeling door de Balineezen aangeknoopt, rukten de troepen den 15^{den} April voorwaarts, en 's anderen daags woei de Nederlandsche vlag op eene sterkte van Djagaraga, dat vervolgens werd bezet. Met achterlating van eenig volk, scheepte men zich den 8sten Mei weer in en bereikte den 12^{den} de baai van Laboean Amok om den vijand in het hart des lands aan te tasten. Bij den opmarsch naar het binnenland kregen ook matrozen en mariniers een meer rechtstreeksch deel aan den strijd. Karang-Assam onderwierp zich. Nu lag Klonkong aan de beurt. Doch bij den tocht daarheen verloren de onzen den Generaal-Majoor Michiels, die den 25sten Mei eene doodelijke wonde bekwam. Zekere aarzeling, hierop gevolgd, is te begrijpen; doch na weinig dagen werden de vijandelikheden hervat en met den gewenschten uitslag be kroond.

Denzelfden dag (12 Juni), waarop de *Etna*, aan boord hebbende den Hertog van Saxen-Weimar, commandant van het Ned. Indische leger, die in April uit Nederland te Batavia was gekomen, zich met eenige versterking bij het eskader op de kust van Bali voegde, verschenen aldaar ook de gezanten, welke de thans vernederde vorsten beloofd hadden aan den Gouverneur-Generaal te zenden. Tegen het einde van Juni keerde de Vice-Admiraal Machielsen met vele zijner schepen te Batavia terug, waar andere volgden: den 4^{den} Juli de *Etna* met den Hertog van Saxen-Weimar, den 5^{den} Juli de *Hekla* met de gezanten, eindelijk den 26sten Juli de *Phoenix* met den Luitenant-Kolonel van Swieten, die als opvolger van den gesneuvelden Generaal-Majoor in het bevel over de troepen, op Bali was achtergebleven om dit volledig te onderwerpen.

Vóór de laatste tijdingen in Nederland werden ontvangen, was de Vice-Admiraal Rijk, nog altijd belast met de portefeuille van marine, met den 15^{den} September, op eigen verzoek, van deze taak ontheven. Schriftelijk antwoordde hij nog op eene interpellatie, onlangs in de Staten-Generaal tot hem gericht over de verplaatsing van het Instituut te Medemblik, die hij noch om redenen van gezondheid noodig, noch ter besparing van kosten geschikt vond.

Twee dagen na de opening der Staten-Generaal op den 17^{den} September, vroegen ook de overige Ministers hun ontslag, dat hun na eenig tijdsverloop werd verleend, waarop den 1sten November 1849 een ministerie Thorbecke optrad, waarin de Vice-Admiraal Lucas als Minister van Marine zitting kreeg.

Gedurende het bestuur van dezen Minister, die slechts anderhalf jaar aanbleef, hadden in Oost-Indië, waar in November 1849 nog schepen ter tuchtiging van de roovers van Kalatoea waren uitgezonden, geene merkwaardige tochten plaats. De Vice-Admiraal Machielsen overleed den 15^{den} November 1849 en de Schout-bij-nacht van den Bosch, die hem eenige maanden later in het bevel der zeemacht opvolgde, overleed insgelijks in Oost-Indië den 11^{den} Februari 1851. De gewone aflossing van schepen in de koloniën blijft voortaan onvermeld.

De Kapitein ter zee van Braam Houckgeest, den 5^{den} Augustus 1849 van Batavia gezeild met de *Koerier*, waarmede hij den 12^{den} Juni 1850 in het vaderland kwam, had de reis over China, Californië en om kaap Hoorn gedaan. Hij gaf van dien tocht een omstandig verhaal in de „*Verhandelingen en berigten van 1851 en 1852.*” Aan het slot daarvan bevinden zich eenige aantekeningen betreffende Californië, welks rijkdom aan goud eerst onlangs ontdekt was. Uit bijna alle oorden der wereld waren velen er heengestroomd om hun geluk te beproeven. Op dezelfde plaats, waar nu veertig jaar later eene stad van nagenoeg 300.000 inwoners is verrezen, heerschte destijds eene schromelijke verwarring. Onder den eersten indruk van hetgeen de commandant, die ter voorkoming van desertie met de *Koerier* op grooten

afstand van den wal gebleven was, in het gezelschap van den Amerikaanschen Commodore Jones aldaar had gezien, schreef hij in zijn officieel rapport aan den Minister o.a.:

„De beste vergelijking, die ik er van kan geven, is eene stad door eene aardbering verwoest, of liever eene kermis, waarvan men de verschillende kramen opricht, maar op eene schaal van ten minste twee uren in den omtrek. Koffers, kisten en koopmanswaren lagen onder den blooten hemel opeengehoopt, onder modder en slijk bedolven. — Men ziet van de toppen der heuvels tot aan het zeestrand het terrein overdekt met zeildoeksche tenten, afgewisseld door planken huizen, of meerendeels huisjes aan die van eene comedie gelijk. — De stad is getraceerd, het terrein wordt verkocht bij perceelen en is tot een ongelooflijken prijs gestegen. — Honderden schepen liggen, zoo hier op de reede van San Francisco, als aan de Sacramento-rivier, ontbloot van schepelingen, die of naar de mijnen gedeserteerd zijn, of voor hooge dagloonen aan den wal werken, alwaar hunne gezagvoerders hen dagelijks zien, zonder in de mogelijkheid te zijn hen terug te erlangen.” —

Gelukkig dat de commandant zich met de *Koerier* wat op een afstand gehouden had van die verleidelijke kust; want voor zijn vertrek was slechts ééne poging tot desertie gedaan door een Italiaan, die zich des nachts al zwemmende van boord verwijderde, maar door de equipage van een Amerikaansch transportschip opgevischt en teruggebracht werd.

Van 9 Maart tot 2 October volbracht de Kapitein ter zee Bouricius een kruistocht met de *Prins van Oranje*. Hij bezocht Santa-Cruz, de kust van Guinea, Fernando del Po, Rio Janeiro, Curaçao en Havana, hoofdzakelijk tot het vertoonen der vlag. Tegen het einde des jaars lag de *Sumatra* ter reede van Texel, om den Gouverneur-Generaal Bruce naar Oost-Indië over te brengen, die echter aan boord ziek werd en den 30sten December nog voor de afreis overleed.

Inmiddels had de Minister Lucas, door het opheffen der landswerf te Rotterdam en het overplaatsen der 72 adelborsten van Medemblik met September 1850 naar Breda om de vereeniging te beproeven, twee ingrijpende maatregelen genomen, waartegen zijn voorganger had opgezien. Het personeel, dat terzelfder tijd meer materiëel zag opruimen of sloopen dan aanbouwen, vond weinig reden om den Vice-Admiraal voor diens zorg te danken. Meer reden tot dankbaarheid hadden handel en zeevaart in het algemeen voor andere maatregelen, onder dit kabinet tot stand gekomen. Door het openstellen van havens in de koloniën, welker aantal telkens was vergroot, had Nederland reeds vroeger de begrippen van den nieuweren tijd gehuldigd. Engeland deed het insgelijks o. a. door uit welbegrepen eigenbelang de Acte van Navigatie af te schaffen. Dit bewoog het Nederlandsche gouvernement tot de drie wetten van 8 Augustus 1850: tot gelijkstelling van vreemde en nationale vlag, bevordering van den transitohandel en opheffing van het monopolie van den Nederlandschen scheepsbouw, zoodat voortaan ook vreemde schepen genaturaliseerd konden worden.

Tijdens het tusschenbestuur van den Generaal-Majoor van Spengler, die als Minister van Oorlog van 20 April tot 1 November 1851 ook het Departement van Marine waarnam, verscheen de wet van 28 Augustus tot regeling van de bevordering, het ontslag en het op pensioen stellen der militaire officieren bij de zeemacht, die in December slechts eene kleine

wijziging onderging, nadat de Vice-Admiraal Enslie den 1sten November als Minister van Marine was opgetreden, waarmede een in menig opzicht belangrijk tijdperk voor de zeemacht aanbrak. Den 22sten November 1851 staken te Vlissingen gelijktijdig, doch met verschillende bestemming in zee de *Prins van Oranje*, de *Prins Frederik* en de *Sumatra*. De laatste stevende naar de Middellandsche Zee. De *Prins Frederik*, onder den Kapitein ter zee Freudenberg, moest om kaap Hoorn zeilen tot het bezoeken van eenige havens van Zuid-Amerika, van welken tocht de genoemde bevelhebber eerst den 28sten September 1852 terugkeerde. Van zijne reis komen vele bijzonderheden voor in de „*Verhandelingen en berigten.*” Niet alleen werd in den jaargang van dat tijdschrift voor 1852 een uittreksel van zijne officiële rapporten geplaatst, maar ook een veel uitvoeriger verhaal door hem zelve uit zijne aantekeningen geput.

De Kapitein ter zee Bijl de Vroe had met de *Prins van Oranje* de vlag vertoond in West-Indië, op de kusten van Zuid-, Midden- en Noord-Amerika, waar de commandant en zijne officieren vooral te Norfolk en te New-York een luisterrijk onthaal genoten.

In Juni te Vlissingen binnengevallen, moest de *Prins van Oranje* naar Texel, om gereed gemaakt te worden tot een oefeningstocht. Den 18^{den} September ving deze aan, in vereeniging met de *Doggersbank*, de *Sumatra* en de *Gedeh*, onder het bevel van den Schout-bij-nacht Bouricius. Dit eskader, dat zes dagen later de *Prins Frederik* praaide, bezocht Tanger, Gibraltar en Cadix, waarna de *Gedeh* en de *Sumatra* de reis naar Australië en Oost-Indië aannamen. De twee andere bodems keerden den 18^{den} November ter reede van Texel terug.

Om een vroeger geopperd denkbeeld eenigermate te verwezenlijken, had de Minister Enslie den 14^{den} Februari 1852 eene Commissie van deskundigen benoemd, tot het uitbrengen van een advies in het belang der zeemacht. Deze Commissie, waarbij Prins Hendrik, thans Luitenant-Admiraal, het voorzitterschap had aanvaard, bracht den 5^{den} Augustus haar rapport uit, dat onder den titel van „*Algemeen verslag en beantwoording van vraagpunten, omtrent het zeezezen van den staat*” terstond gedrukt en verkrijgbaar gesteld werd. Het behelst de antwoorden op 23 vragen door den Minister gedaan, met opgaaf van sommige afwijkende of nader gestaafde meeningen in de bijlagen.

De Commissie, die op welsprekende wijze het nut der zeemacht voor eene koloniale en handeldrijvende mogendheid als Nederland betoogde, had zich verbaasd over den achteruitgang sedert 1828. Hare kostbare plannen tot herstel bleven onuitgevoerd; doch vele wenken door haar gegeven, met betrekking tot hetgeen van den wil des Ministers afhing, werden opgevolgd. Zij had bij den toenmaligen staat van het materiëel het zeilschip met hulpstoomvermogen doelmatig geoordeeld; zij had o. a. het benoemen van actieve zeeofficieren tot equipagemeeesters, verduidelijking en wettelijke toepassing van art. 186 der Grondwet, betrekkelijk de zeemilitie, en eene beperking der lijfstraffen aanbevolen; zij had de opleiding der adelborsten te Breda eenparig afgekeurd, hoewel de gevoelens over het verkieslijke van een instituutschap of een gebouw aan den wal uiteenliepen.

Den 25sten Januari 1853 stak de Kapitein ter zee de Smit van den Broecke met de *Doggersbank* in zee, die na eene zeer voorspoedige reis Malta en Smyrna bereikte, van 17 tot 28 Maart, met vergunning van den Sultan, Konstantinopel bezocht, nogmaals Smyrna en eenige havens van den Archipel aandeed, ook Alexandrië en Malta, waarna hij den 29sten Juni ter reede van Texel terugkwam.

Binnen die weinige maanden was in het vaderland veel veranderd. Half April 1853 was het ministerie Thorbecke ontslagen en vervangen door een ministerie van Hall-Donker Curtius, waarin de Vice-Admiraal Enslie en de Minister van Oorlog en van Koloniën hunne portefeuilles behielden. Noch de hierop gevolgde Kamerontbinding, noch de opening der nieuwe Kamers op

den 14^{den} Juni, hadden invloed op de marine, welker belangen aan dezelfde handen toevertrouwd bleven. Hoe bereid de Minister Enslie was den raad der Commissie te volgen, had hij getoond door te Amsterdam het zeilfregat de *Wassenaer* en den schoener de *Vuurpijl*, beiden met hulpstoomvermogen, op stapel te doen zetten. Ook de korvetten *Medusa* en *Prinses Amalia*, te Amsterdam en te Vlissingen in aanbouw, zouden daarvan worden voorzien. Nederland trok dus party van de kostbare proeven, vooral in Frankrijk en Engeland tot verbetering van het materieel genomen.

Tevens waren de belangen der zeevaart behartigd door nieuwe zeekaarten, vuren, instrumenten en andere hulpmiddelen. De Luitenant ter zee M. H. Jansen vertegenwoordigde Nederland bij de Conferentie, op aandrang van Maury in Augustus en September 1853 te Brussel gehouden, met het oogmerk om door gezette waarneming van meteorologische verschijnselen en door eene hiertoe geschikte inrichting der journalen tot eene juistere kennis van de wetten der stormen te geraken. Bij besluit van 31 Januari 1854 werd het Kon. Ned. Meteorologisch Instituut te Utrecht opgericht.

Vele schepen bevonden zich destijds in de Middellandsche Zee. Den 5^{den} Augustus was de Schout-bij-nacht Bouricius derwaarts gezeild met de *Prins van Oranje* en de *Palembang*, later vereenigd met de *Zeehond*, de *Makassar*, de *Doggersbank* en het stoomschip *Soembing*, dat te Konstantinopel lag. Wegens de heerschende spanning tusschen Rusland en Turkije en de dreigende houding door Frankrijk en Groot-Brittanje aangenomen, zond het Nederlandsche gouvernement bijna alle beschikbare oorlogsschepen naar den Griekschen archipel. Eene uitbarsting was zeer waarschijnlijk en vermoedelijk gewenscht door Napoleon III, ter bevestiging van zijn pas opgerichten keizerstroon.

De vernieling der Turksche vloot te Sinope door een Russisch eskader, op den 30sten November 1853, deed Fransche en Engelsche schepen de Zwarte Zee binnenstevenen en leidde tot den Krim-oorlog, die in April 1854 uitbrak.

Nederland besloot zich streng onzijdig te houden. Nadat Frankrijk en Engeland den 28sten en 29sten Maart hadden verklaard, dat hunne kruisers geen vijandelijk goed op neutrale schepen en geen neutraal goed op vijandelijke schepen zouden prijs maken, uitgezonderd oorlogscontra-bande, en dat zij voorloopig geene kaperbrieven zouden uitreiken, kondigde het Nederlandsche gouvernement aan, dat het geene kapers, onder welke vlag ook, hetzij met of zonder prijzen in de havens zou toelaten, dan in geval van zeerampen, met uitdrukkelijk verbod aan alle Nederlanders om kaperbrieven aan te nemen, op straf van als zeeroovers behandeld te worden. Een oorlogsschip op het tooneel van den strijd, tot opneming van Nederlandsche onderdanen, was gewenscht; doch het nut van een eskader, te zwak om ontzag in te boezemen en talrijk genoeg om staatkundige moeielijkheden te doen ontstaan, was zeer te betwijfelen. De regeering zag dit in en riep alle schepen uit de Middellandsche Zee terug, met uitzondering van de *Doggersbank*.

Ondoenlijk is het de wetten, besluiten en verordeningen op te sommen, tijdens het bestuur van den Minister Enslie uitgevaardigd tot regeling van den dienst of wel ter wille van het personeel. Bij diverse Koninklijke besluiten van 10 Februari 1854 werden eenige soldijen verhoogd en een vast corps van mindere schepelingen opgericht. Op voorstel van den Minister werden, bij eene wet van 28 Juni 1854, de straffen van kielhalen en ravallen voor het krijgsvolk te water afgeschaft en door andere vervangen. Dezelfde wet beperkte het aantal slagen voor veroordeelden boven de zestien jaren, met laarzen tot hoogstens honderd, met handdagen tot hoogstens vijftig. Nog een ander uitvloeisel van het Rapport der Commissie was het Koninklijk besluit van 26 Juli 1854, betrekkelijk de opleiding van adelborsten aan boord van Z. M. schepen

en vaartuigen van oorlog. Dientengevolge werden 25 jongelieden, met October, als adelborst der 3e klasse geplaatst op de *Rijn*, sedert Juli als wachtschip te Willemsoord gestationneerd. Het was eene proefneming, waarmede de Minister den Luitenant ter zee der 1ste kl. J. M. I. Brutel de la Rivière als Oudsten officier-instructeur belastte, zonder vooralsnog de opleiding aan de Militaire Academie te doen staken.

Belangrijke expeditiën waren in Oost-Indië sedert de laatste naar Bali niet gedaan. In 1854 werd de tweejarige oorlog met de Chineezzen ter Westkust van Borneo, waaraan de *Celebes*, de *Lansier*, de civiele schoeners *Doris* en *Haai* deel genomen hadden, door het veroveren van Montrado geëindigd. Hetzelfde jaar was de korvet *Sumatra*, tijdens een kruistocht in de Moluksche wateren onder het bevel van den Kapitein-Luitenant ter zee H. Wipff, in den nacht tusschen 15 en 16 Mei ter reede van Kema in brand geraakt en vernield.

De verrichtingen van de *Cycloop* en de *Amsterdam*, in November naar Elseneur gezonden, waren van zeer vreedzamen aard. Er was bitter geklaagd, dat vele graanschepen door tegenwind in de Oostzee werden opgehouden. En nu sleepte de *Amsterdam* 12 koopvaarders met 1107 last graan, de *Cycloop* 8 bodems, waarvan de lading niet is opgegeven, door de Sond, terwijl volgens bericht van den Consul te Elseneur van den 5^{den} tot den 19^{den} November nog 47 Nederlandsche schepen de Sond waren gepasseerd met eene gunstige gelegenheid, waarop men niet had kunnen rekenen. Bij de terugkomst strandde de *Cycloop* in den nacht tusschen den 1sten en den 2^{den} Januari 1855 op de hoogte van Zandvoort; met veel moeite en kosten werd het stoomschip afgebracht, waarna het den 16^{den} Mei Hellevoetsluis bereikte.

Inmiddels was het bestuur der zeemacht in andere handen overgegaan. Ernstige bezwaren waren tegen het beleid van den Minister Enslie gerezen, vooral na de indiening der begrooting voor 1855. Het materieel was in den laatsten tijd sterk achteruitgegaan, dewijl sedert October 1851 niet minder dan 15 bodems, waaronder 2 fregatten en 2 korvetten, onbruikbaar waren bevonden. In zijne Memorie van Toelichting wees de Minister zelf op de noodzakelijkheid om het verder „*verval der vloot*,” dat hij niet twijfelachtig noemde, door het aanwenden van alle beschikbare middelen tot een krachtigen aanbouw te voorkomen. Zijne woorden „*de vloot in verval*” maakten zoowel in, als buiten de Staten-Generaal een diepen indruk. Hij zou daarom bij de behandeling zijner begrooting in de Tweede Kamer de debatten gaarne geopend hebben met eene uiteenzetting van hetgeen hij tot dusverre gedaan had om dien toestand te verhoeden en nog deed om dien te verbeteren. Doch een der leden was hem voor en wees er o. a. op, dat men bij het bestuur der Marine het stelsel der gewezen Commissie om zoo te zeggen had omgekeerd; men was niet begonnen met het krachtig aanbouwen van schepen, noch met het aanschaffen of aanmaken van uitrustingsgoederen, zooals voor en boven alles had moeten geschieden; daarentegen had men de actieve zeemacht vermeerderd en bij het personeel veranderingen ingevoerd, die de Commissie wel had voorgesteld, maar voornamelijk in verband met een vermeerderd en verbeterd materieel.

De Minister verdedigde hierop zijn beheer in eene uitvoerige rede. Hij noemde het gebrek aan bevaren matrozen, die thans liever dienst namen bij de herleefde koopvaardij, een groot bezwaar. Dit had geleid tot de aanneming van jeugdig personeel, tot welks opleiding nu vele schepen in dienst waren, hetgeen aan de uitbreiding van het materiëel moest voorafgaan. Ook was hem nog niet recht bekend welke soort van schepen voor Nederland proefondervindelijk de beste zou wezen. De rapporten over het fregat *Prins Hendrik*, de korvet *Sumatra* en de brik *Zeehond* waren van dien aard, dat hij last had gegeven geen stuk hout meer te doen brengen in de op stapel staande bodems.

Noch het thans gesprokene, noch eene latere rede van den Minister, waarin alles met cijfers werd gestaafd, kon de meerderheid der Tweede Kamer bevredigen. Deze wilde een stelsel en velen drongen aan op den bouw bij particulieren. Eene toenemende scherpte van toon in het debat was niet te miskennen. De Minister gevoelde het en bleef het antwoord niet schuldig. Wat de aanbesteding van 's lands schepen bij particulieren betrof, zeide hij ten slotte, vooral met het oog op reparatie: „*Ik moet er aan blijven hechten om eigen landswerven te behouden.*” Op zijn met cijfers gestaafd betoog werd nog een en ander afgedongen, als te gunstig gekleurd. De uitslag was, dat de Tweede Kamer de begrooting van den Minister, die het verval der Marine erkend had en nochtans slechts f 5.900.000 aanvraag, met 36 tegen 25 stemmen verwierp. Terstond vroeg de Vice-Admiraal Enslie, die werkelijk vele verbeteringen had aangebracht en in hooge mate de sympathie van het corps genoot, zijn ontslag als Minister, dat hem met den 16^{den} December 1854 werd verleend. De Minister van Oorlog nam zijne taak „*ad interim*” over met eene credietwet voor een half jaar.

Eerst den 8sten Februari 1855 trad de Kapitein ter zee de Smit van den Broecke als Minister van Marine op, die zich terstond onledig hield met de samenstelling eener definitieve begrooting en het ontwerpen van een plan tot herstel der vloot. Intusschen gaf hij, die voor zijne benoeming, als commandant van de *Rijn*, ook het oppertoezicht had gehad over de opleiding der adelborsten op genoemden bodem, een blijk van ingenomenheid met deze inrichting door het uitlokken van een Koninklijk besluit van 7 April 1855, waarbij bepaald werd, dat de opleiding van jongelingen tot adelborsten der 1^e klasse voortaan uitsluitend aan boord van Z. M. schepen zou geschieden.

Den 6^{den} Mei 1855 bereikte zijne definitieve begrooting de Tweede Kamer met eene Memorie van Toelichting, waarbij zich eene bijlage bevond, behelzende „*een stelsel voor de Nederlandsche Marine.*” Hierin ontwikkelde de Minister zijne denkbeelden over de sterkte, welke de zeemacht moest bezitten om aan alle haar gestelde eischen te kunnen voldoen. Hij wenschte haar in twaalf jaren op te voeren tot 20 schroefstoomfregatten van 400 p. kr., 20 schroefstoomschepen van 250 p. kr., 20 schroefstoomschepen van 100 p. kr., 12 ijzeren stoomschepen, 2 blokschepen, 2 transportschepen, 5 wachtschepen en 100 kanonneerbooten, welke gezamenlijke bemanning 18.595 koppen zou bedragen. Het voorhanden materiëel, dat intusschen gebruikt moest worden, kon gelden voor 10 fregatten, 11 1/2 stoomschip van 250 p. kr., 4 ijzeren stoomschepen, 2 blokschepen, 2 transportschepen, 5 wachtschepen en 56 kanonneerbooten. De kosten in die twaalf jaren werden geraamd op 17.570.000 gld.

Uit de gewisselde stukken en de openbare discussiën den 18^{den} Juni aangevangen bleek, dat de leden der Tweede Kamer het onder elkander niet recht eens konden worden over hetgeen zij eigenlijk met een stelsel bedoeld hadden en dat zij om verschillende redenen niet voornemens waren het aangeboden plan te omhelzen. Hoewel men de poging van den Minister om tot eene oplossing van het vraagstuk te geraken waardeerde, verlangde men dat hij zijne begrooting geheel, losmaakte van het aangeboden stelsel. Nadat de Minister, die evenwel de hierop betrekking hebbende posten niet behoefde te schrappen, de gewenschte verzekering had gegeven, werd zijne begrooting ten bijdrage van 7.575.963 gld. zoowel in de Tweede als in de Eerste Kamer aangenomen. Op grond daarvan kon een stoomschip van 250 p. kr. op 's Rijks werf te Amsterdam op stapel gezet worden en werd een dergelijk met eenige kleinere bij particulieren aanbesteed. De regeering wilde zodoende voor Oost-Indië zorgen, doch verklaarde zich niet bereid weder eene Koloniale marine in het leven te roepen.

In den zomer van 1855 deed de *Doggersbank*, waarop zich de Prins van Oranje bevond, later een tijd lang vergezeld door de *Sindoro*, een tocht naar Cadix, Gibraltar, Malta en andere havens, die tot den 23sten October duurde. De *Montrado*, vroeger de *Vuurpijl*, thans een schroefstoomschip 4e klasse, deed in Augustus een proeftocht, ten gevolge waarvan zijn tuig werd veranderd. Later vertrokken de *de Ruyter* en de *Zeehond*, vervolgens ook de *Doggersbank* naar de Middellandsche Zee, waar die schepen maanden lang vertoefden.

Onder den Vice-Admiraal van der Plaat waren de zeeroovers in Oost-Indië zoo stelselmatig bestreden, dat men van geen belangrijk feit had gehoord. Hij had vele verbeteringen ingevoerd en een aanvang doen maken met den aanleg van een drijvend droog dok op Onrust, toen de Schout-bij-nacht Bouricius den 21sten Maart 1855 te Batavia kwam, om het bevel over te nemen. Het fregat *de Ruyter*, dat den nieuwen commandant overbracht, vertrok met diens voorganger naar het vaderland. Kruistochten tegen de zeeroovers en kleine expeditiën tot bewaring der rust in den Archipel hadden de Nederlandsche scheepsmacht voortdurend bezig gehouden. Onder de tochten met een ander oogmerk gedaan behoorde de reis van den Kapitein ter zee van Braam Houckgeest, die in 1854 met de *Prins Frederik Sidney*, Zuid-Amerika en de Sandwich-eilanden bezocht.

Omstreeks denzelfden tijd werd Nederland rechtstreeks betrokken in de aangelegenheden van Japan, dat vroeger den goeden raad van Koning Willem II had in den wind geslagen en nu aan meer klemmenden aandrang moest toegeven. In 1854 verscheen een Noord-Amerikaansch eskader, onder den Commodore Perry, die reeds ten vorigen jare pogingen tot onderhandeling had aangewend; daarna een Russisch eskader, onder den Admiraal Pontiatine. Nadat het Japansche gouvernement, steeds voorgelicht door Mr. Donker Curtius, het Nederlandsche opperhoofd op Decima, bij een tractaat van 31 Maart 1854 den Noord-Amerikanen het openstellen van twee havens en eenige vrijheden had beloofd, zond het Nederlandsche gouvernement den Kapitein-Luitenant ter zee Fabius met de *Soembing* naar Japan. Deze vertoefde er van den 21sten Augustus tot den 26sten October en deed met zijne officieren en verdere equipage al wat hij kon om den weetlust der Japanners, vooral betrekkelijk de stoomvaart te bevredigen.

Tijdens zijn verblijf te Nagasaki was er ook een Engelsch eskader geweest onder den Admiraal Stirling, die insgelijks eene overeenkomst scheen getroffen te hebben. De regeering van Japan gaf echter de verzekering, dat het in hare bedoeling lag om ieder voorrecht, hetwelk aan andere natiën werd toegekend, dus al dadelijk ook de vergunning tot het bezoeken der opengestelde havens, aan Nederland te verzekeren. Met dit bericht en verdere dépêches vertrok de *Soembing* naar Batavia, van waar de Kapitein-Luitenant ter zee Fabius per overland-mail naar 's Gravenhage reisde om rapport te doen. Japan had in menig opzicht de medewerking van Nederland gevraagd en dit voldeed hieraan o.a. door het in 1855 het raderstoomschip *Soembing* ten geschenke aan te bieden en den Luitenant ter zee Pels Rycken met eenig marine-personeel naar Decima te detacheren tot geregelde voortzetting van het onderwijs, waarvoor de grondslagen waren gelegd door den Kapitein-Luitenant Fabius, die in 1855 met de *Gedeh* nogmaals Japan bezocht. Tevens werd vergunning geschonken tot den aanbouw in Nederland van drie schroefstoomschepen voor het Japansche gouvernement. Dit sloot den 9^{den} November eene voorloopige overeenkomst met Nederland, doch opperde bezwaar tegen de voorgestelde additioneele artikelen, toen het den 30sten Januari 1856 tot een definitief tractaat zou komen. Dat Japan slechts noode inwilligde wat het niet bij machte was te weigeren, zou eerlang blijken.

Bij het behandelen der begrooting voor 1856 werd het schenken van de *Soembing* aan Japan afgekeurd. Doch er was meer. De Tweede Kamer beklagde zich in haar Voorloopig Verslag, dat de Minister van Marine in zijne Memorie van Toelichting het stilzwijgen over zijn stelsel had bewaard, hetgeen de Minister beweerde gedaan te hebben met het oog op het vroeger voorgevallene, ofschoon hij zich bewust was daarom niet stelselloos te handelen. Tegen de kleine stoomschepen, hoofdzakelijk voor Oost-Indië bestemd, had men geen bezwaar; des te meer echter tegen de 20 schroefstoomfregatten, als te zeer strookende met het ideaal van sommigen om Nederland weder als zeemogendheid te doen optreden. De begrooting werd den 4^{den} December door de Tweede, den 29sten December 1855 door de Eerste Kamer aangenomen. 's Anderen daags diende de regeering een wetsontwerp in tot regeling van het Lager onderwijs, dat in de gevolgen ook op het beleid der zeemacht invloed had.

Terwijl het genoemde wetsontwerp in de eerste maanden van 1856 eene groote beweging in het binnenland verwekte, herstelde een te Parijs bijeengekomen Congres door een tractaat van 30 Maart den vrede tusschen Rusland en de Westersche mogendheden. Het beijverde zich tevens om de tijdelijk gevolgde bepalingen, nopens den eigendom van neutralen en de afschaffing der kaapvaart te bestendigen. De op het Congres vertegenwoordigde mogendheden toekenden den 16^{den} April 1856 in dezen zin eene verklaring, welke aan alle andere belanghebbenden ter teekening zou worden aangeboden en dan alleen verbindend zou zijn voor die mogendheden, welke tot de vastgestelde beginselen wilden toetreden. Nederland deed het den 7^{den} Juni, hetgeen sommigen een misslag noemden, dien Noord-Amerika niet beging. Dit had verlangd, dat men in oorlogstijd alle koopvaarders, die geoorloofden handel dreven, als particulier eigendom zou sparen en weigerde zich aan te sluiten nu het nemen daarvan door oorlogsschepen was behouden gebleven. Het deed zulks uithoofde van het voordeel, dat eene zeemogendheid, die geene sterke marine bezit, bij het uitbreken van een oorlog van kaperschepen kan trekken. Het gouvernement der Vereenigde Staten van Noord-Amerika, dat in Japan den eersten stoot had gegeven en weigerde zich bij de bepalingen van het Congres te Parijs aan te sluiten, deed zich terzelfder tijd in het noorden van Europa gelden door den Koning van Denemarken het recht tot heffing van den Sondtol te betwisten, waarover het sedert lang had geklaagd. Het dreigde met oorlog, ter afwering van welk gevaar een Congres te Kopenhagen bijeenkwam, dat later (14 Maart 1857) een tractaat tot afkoop van den Sondtol bewerkte.

Wegens den tegenstand, dien het bedoelde wetsontwerp betreffende het Lager onderwijs ook buiten de Staten-Generaal ondervond, vroegen alle Ministers hun ontslag en trad den 1sten Juli 1856 een nieuw Kabinet op, waarin vier leden van het vorige hunne portefeuilles behielden en Mr. J. J. L. van der Brugghen met die van Justitie was belast. De Minister de Smit van den Broecke, wiens plan tot het maken van een nieuw droogdok te Willemsoord den 23sten April met 38 tegen 14 stemmen door de Tweede Kamer was verworpen, ofschoon bij herhaling uitgenoodigd om aan het hoofd van het Departement van Marine te blijven, volhardde bij zijn genomen besluit. Hij was echter bereid de zaken gaande te houden tot, in verband met andere wijzigingen van het Kabinet, een opvolger gevonden was. Den 1sten Augustus kon hij de portefeuille overreiken aan Mr. J. S. Lotsy, burgemeester van Dordrecht, iemand buiten het corps zeeofficieren, wien de Kapitein-Luitenant ter zee B. G. Escher, als Directeur-Generaal, eenige maanden later onder den gewijzigden titel van Inspecteur en Adviseur werd toegevoegd. 's Ministers eerste daad, eene circulaire aan de bevelvoerende en alle verdere zeeofficieren, waarin hij van zijne liefde voor de Nederlandsche marine en hare roemvolle geschiedenis getuigde, doch met zinspeling op in het oog loopende blijken van insubordinatie, die zich in den laatsten tijd hadden voorgedaan, en op sommiger poging om den dienst onder eenig

voorwendsel onverschillig en flauwhartig te ontduiken, maakte een hoogst ongunstigen indruk. Deze werd zelfs niet geheel uitgewischt door vele later genomen maatregelen. In het belang van het mindere personeel, nam de Koning, op zijne voordracht, nog voor het einde des jaars een nader besluit betrekkelijk de lijfstraffen. Hij stelde de maandelijksche, in plaats van de driemaandelijksche uitbetaling vast, liet zekere vergoeding in geld geven voor het geweigerde oorlam en trachtte het scheepsleven voor den minderen schepeling te veraangename. Hij legde den eersten grondslag tot verbetering van het pensioen der zeeofficieren, door de wet van 20 Augustus 1859, waarbij eene verhooging van 25 gld. werd toegestaan voor elk jaar werkelijk verblijf in militairen dienst in 's rijks overzeesche bezittingen en tusschen de keerkringen. Voorts trachtte hij, zoowel in het belang van meerderen als van minderen, de aflossing in de overzeesche gewesten zoo geregeld mogelijk te doen plaats hebben.

Het oogmerk van den Minister Lotsy was ongetwijfeld het verouderde en onvoldoende materieel der vloot te hervormen of door een ander te vervangen, dat aan de meest dringende eischen voldeed. Een bezwaar was, dat de houten schroefstoomschepen, welke de kracht der Engelsche en Fransche vloten uitmaakten en in het plan van zijn voorganger als de kern der Nederlandsche vloot waren aanbevolen, tijdens den Krim-oorlog niet hadden voldaan. Men had al vroeger bevonden, dat die bodems zelfs met vol vermogen niet de snelheid bezaten, die men zich had voorgesteld, doch nu was gebleken, dat zij in het gevecht te veel geleden hadden van het granaatvuur. Dit had geleid tot de inrichting van drijvende batterijen met ijzeren platen bekleed, waarvan de *Dévastation*, de *Lave* en de *Tonnante*, in Frankrijk uitgerust en naar de Zwarte Zee gesleept, den 18^{den} October 1855 bij den aanval tegen Kinburn vrij goed aan de verwachting hadden beantwoord. Engeland sloeg denzelfden weg in, maar kreeg de zijne niet meer intijds gereed. Die drijvende batterijen, nog minder zeewaardig dan de weleer beproefde bombardeergaljooten, deden echter het denkbeeld opperen om de schepen zelve te pantseren, waardoor het schroeffregat nagenoeg uit den tijd geraakte, toen het bouwen daarvan in Nederland aanving. Deze omstandigheid, al naar men het neemt voor- of nadeelig, moest stellig tot behoedzaamheid aansporen.

Hoogst voorzichtig liet de Minister, terwijl alles bij de naburige zeemogendheden in een tijdperk van overgang verkeerde, zich bij de indiening zijner begrooting voor 1857 over zijne eigen plannen uit. Hij verklaarde het stelsel van zijn voorganger wel in hoofdzaak, doch niet in zijn geheel te kunnen overnemen. Weldra bleek, dat het in zijne bedoeling lag den bouw van groote stoomschepen slechts langzaam voort te zetten en daarentegen krachtig de hand te slaan aan de vorming van een materieel, dat hij doelmatig achtte voor den dienst in de koloniën en voor de binnenlandsche defensie.

Hiervoor kon weldra iets beproefd worden. De Minister de Smit van den Broecke had bij circulaire van 7 September 1855 eenige vragen gericht tot de zeeofficieren en de Ingenieurs der marine, hoofdzakelijk met betrekking tot de eigenschappen, de hiermede gepaard gaande afmetingen, bewapening enz. welke de voor ons land geschikte verdedigingsvaartuigen moesten hebben. Er werd aangenomen dat hun diepgang dien van gewone kanonneerbooten groot model niet mocht overtreffen, dat zij gemakkelijk verplaatsbaar, niet te kostbaar van samenstelling en onderhoud moesten zijn en dat de bemanning zoo goed mogelijk tegen geweervuur moest worden beschut. Ten gevolge dier circulaire was één plan ingediend, samengesteld door een Ingenieur der marine en een zeeofficier. De Minister wenschte het uitgevoerd te zien en liet daarom den 15^{den} April 1857 te Vlissingen een dergelijk vaartuig onder den naam van *Pro Patria* op stapel zetten. Een andere maatregel, omstreeks denzelfden tijd genomen, betrof het personeel. Nadat het fregat de *Rijn* eenige maanden geleden, als wachtschip te Willemsoord, door het lineschip de *Kortenaar* vervangen was, werd de hierop

bestaande inrichting tot opleiding van adelborsten, bij Kon. besluit van 25 April 1857 tot een Koninklijk Instituut voor de Marine verheven.

Behalve de schepen naar Oost- en West-Indië vertrokken, deels ter aflossing van andere, waren sedert 1856 eenige bodems met zeer uiteenlopende bestemming in dienst geweest of gehouden. Den 25sten Juni was de *Doggersbank*, den 7^{den} Juli de *de Ruyter* uit de Middellandsche Zee teruggekeerd. Beide schepen werden in gereedheid gebracht om andermaal derwaarts te vertrekken.

Onderwijl had de Kapitein-Luitenant ter zee J. D. Wolterbeek den 3^{den} Juli de reede van Hellevoetsluis verlaten met de *Merapi*, den Prins van Oranje aan boord hebbende, tot een bezoek aan sommige Noorsche havens. Achtereenvolgens werden Christiania, Christiaansand, Stavanger, Bergen en Drontheim aangedaan, welke laatstgenoemde plaats men den 29sten Juli verliet, koers zettende naar IJsland. Hier vond men in de eerste dagen van Augustus te Reikjavik het Fransche fregat *Artemise* en twee kleine bodems, die zich in het belang der visscherij in de Noordelijke IJszee ophielden. Gedurende het veertiendaagsche verblijf van de *Merapi*, kwam in den nacht van 11 op 12 Augustus ook het Fransche stoomschip *Reine Hortense* te Reikjavik, aan boord hebbende Prins Napoleon, die 15 Augustus weder vertrok, 's anderen daags gevolgd door de *Merapi*. Na een kort oponthoud te Thorshaven op de Faroër, te Lerwick, en op de Orkaden, kwam dit stoomschip den 29sten te Cromarty, waar de Prins van Oranje zich den volgenden dag naar Inverness begaf om over land naar Edinburgh te reizen. Hier scheepte hij zich weder in op de *Merapi*, die 2 September ter reede van Leith was gekomen en den 20sten September te Texel binnenviel.

Ook de *Prinses Amalia* was voor een lid van het Koninklijk huis beschikbaar gesteld. Den 3^{den} Augustus vertrok de Kapitein-Luitenant ter zee W. H. A. Wesselink met deze korvet van Vlissingen naar de Oostzee. Den 10^{den} kwam hij te Swinemunde, waar drie Russische oorlogsschepen lagen ter overvoering naar Kroonstadt van de Russische Keizerin-Weduwe, die zich den 12^{den} inscheepte, evenals de Grootvorst Constantijn. Acht dagen later kwam Prins Frederik der Nederlanden aan boord van de *Prinses Amalia*, die hem den 24sten ter reede van Kroonstadt bracht, waar de Prins door eene stoomboot werd afgehaald. Het doel zijner reis was Moskou, waar Czar Alexander II, die 2 Maart 1855 zijn vader was opgevolgd, den 7^{den} September op het Kremlin zou worden gekroond. In navolging der Russische schepen, vierde ook de *Prinses Amalia* het kroningsfeest en den naamdag van Grootvorst Constantijn door het vlaggen met alle vlaggen en het doen van 33 en 21 schoten, waarvoor het Russisch admiraalschip telkens bedankte.

Op den verjaardag van den Prins van Oranje hadden insgelijks de gebruikelijke vreugdebedrijven plaats gehad. Nadat Prins Frederik zich met zijn gevolg den 4^{den} October weder had ingescheept, werd het anker gelicht en koers gezet naar Swinemunde, waar de Prins den 9^{den} van boord ging. Het stoomschip vervolgde de terugreis en liep den 17^{den} te Vlissingen binnen. Het werd vervolgens bestemd voor Oost-Indië, evenals het stoomschip *Merapi*, dat van het Nieuwediep herwaarts gekomen en onder het bevel van den Kapitein-luitenant ter zee J. J. Westerouen van Meeteren gesteld was.

Intusschen waren de vroeger genoemde schepen in gereedheid gebracht. De *Doggersbank* was den 8sten September weder naar de Middellandsche Zee vertrokken, met welke bestemming ook de *de Ruyter*, die van 1 tot 30 Augustus een kruistocht in de Noordzee had gedaan, den 5^{den} November in zee stak. Was het hoofddoel dezer tochten oefening der bemanning en het vertoonen der vlag in de havens aan de Middellandsche Zee, met een geheel ander oogmerk verliet de Kapitein ter zee W. Stoffens in diezelfde dagen de reede van Vlissingen met het

onlangs onder het bevel van den Kapitein ter zee von Römer uit West-Indië teruggekeerde fregat *Prins Alexander*.

Tot recht begrip van het volgende moet hier worden opgemerkt, dat ook de reederijen in deze jaren doorgaans moeite hadden om zich het benoodigde zeevolk voor hare koopvaarders te verschaffen, en dat zij in Oost-Indië vaak inlanders, zoogenaamde Maleiers aannamen om het ontbrekende aan te vullen, die dan hier weer als matrozen werden aangemonsterd.

Zoo was half Juni van Rotterdam gezeild de *Twente*, die een twintigtal dier Maleiers als matrozen aan boord had. Men kan zich nu verbeelden, hoe groot de ontsteltenis was van de betrekkingen der Europeesche schepelingen van dien bodem, waarop zich ook de vrouw van den gezagvoerder bevond, toen zich in September het gerucht verbreidde, dat die Maleiers in opstand gekomen waren; dat zij den gezagvoerder en andere Europeanen opgesloten en het schip in brand gestoken hadden, alvorens het met de barkas te verlaten en zich naar Madera te begeven. Eerst half October vernam men, dat Kapitein Flaubert, voerende het Fransche schip *Talisman*, bestemd van Havre naar Bombay, den brandenden bodem ontdekt, daarop afgehouden en de dertien aan boord zijnde personen, onder welke de gezagvoerder en zijne jonge vrouw, uit hun benarden toestand gered en te Rio Janeiro aan wal gezet had.

Den 6^{den} November zeilde de Kapitein ter zee Steffens met de *Prins Alexander* van Vlissingen om de schuldigen af te halen. Na eene zeer voorspoedige reis van slechts zes dagen te Lissabon gekomen, bleek hem dat het Portugeesche gouvernement, tot eigen verantwoording, bezwaar maakte tegen hunne uitlevering zoo lang niet de bij het tractaat vastgestelde formaliteiten waren vervuld. Hierom kon de Nederlandsche bevelhebber eerst den 14^{den} Januari 1857, van de noodige volmacht voorzien, de reis vervolgen. Hij kwam den 17^{den} te Funchal, waar hij nog denzelfden nacht onder zeil ging met de 22 Maleiers en eene Javaansche vrouw, die zich daar bevonden. Den 16^{den} Februari met de *Prins Alexander* te Vlissingen binnengevallen, werden de bedoelde personen, onder behoorlijk geleide, met een werkvaartuig overgevoerd naar Rotterdam, waar zij maanden lang in hechtenis bleven en de voorloopige instructie plaats had, tot dat de openbare behandeling dier zaak door het Provinciaal Gerechtshof te 's Gravenhage den 1sten October een aanvang nam.

Daarbij hadden ten aanhooren van een talrijk publiek, dat blijkbaar in het lot der beschuldigen veel belang stelde, onthullingen plaats, die voor de meesten hunner als verzachtende omstandigheden konden gelden. Bij de uitspraak op den 16^{den} October werden 2 der beschuldigen tot vijf jaar tuchthuisstraf, 2 tot drie jaren correctioneele gevangenisstraf veroordeeld en de 18 overigen vrijgesproken. De inlandsche vrouw was terstond na de aankomst van alle rechtsvervolgung ontslagen.

Nadat de *Doggersbank* onder het bevel van den Kapitein ter zee Baron Collot d'Escury en de *de Ruyter* onder den Kapitein ter zee van Maldeghem in de Middellandsche Zee hadden overwinterd, was eerstgenoemde bodem den 16^{den} Mei 1857 teruggekeerd en vervolgens buiten dienst gesteld. De equipage ging over op de *Admiraal van Wassenaer*, die naar de Middellandsche Zee moest vertrekken, met welke bestemming ook het stoomschip *Groningen* werd in dienst gesteld. Dit vertrok den 1sten Augustus van Vlissingen onder bevel van den Kapitein-Luitenant ter zee J. D. Wolterbeek, aan boord hebbende den Prins van Oranje, tot het bezoeken van eenige Zuidelijke havens van Europa. Het bereikte, na een kort oponthoud te Corunna, Ferrol en Vigos, den 14^{den} Augustus Lissabon, waar de *Ruyter* zich bevond. Hier kwam den 16^{den} ook de *Wassenaer*, die twaalf dagen tevoren onder den Kapitein ter zee de Vaynes van Brakell de Nederlandsche haven had verlaten. Van de reis van de *Groningen*, die eerst den 6^{den} November te Vlissingen terugkeerde, zijn een tal van bijzonderheden te vinden in het Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage van 1857. De *de Ruyter* en de *Admiraal van*

Wassenaer bleven in de Middellandsche Zee overwinteren, waar laatstgenoemde bodem Nederland vertegenwoordigde bij de feesten te Athene, ter viering van het vijfentwintigjarig bestaan van het koninkrijk Griekenland.

Ongerekend de zeilschepen, bezat Nederland in het begin van September 1857 de navolgende bodems met stoomvermogen: het schroeffregat *Wassenaer*, de schroefkorvetten *Medusa* en *Prinses Amalia*, de schroefstoomschepen der 2^e klasse *Groningen* en *Citadel van Antwerpen*, de schroefstoomschepen der 4e klasse *Bali*, *Soembing* en *Montrado*, welke laatste uit een vorig tijdperk afkomstig daaronder werd gerangschikt, en 15 raderstoomschepen.

Den 21sten September liep op 's Rijkswerf te Vlissingen de *Evertsen*, het tweede schroefstoomfregat, te water, en omstreeks drie weken later werd aldaar het schroefstoomschip 4e klasse *Vesuvius* op stapel gezet. De Minister, die met het oog op de behoefte der overzeesche bezittingen vooral schroefstoomschepen der 2^e en der 4^e klasse wilde bouwen en, evenals zijn voorganger, bereid was dit ten deele bij aanbesteding te doen, wachtte eerst af, in hoeverre de door particulieren geleverde *Groningen* en *Bali* voldeden, alvorens in dezelfde richting voort te gaan. Hij zeide bij de discussiën over zijne begroting voor 1858, dat hij in de eerste maanden van dat jaar het eskader in Oost-Indië compleet hoopte te krijgen en hierdoor voor het eerst in vele jaren te kunnen voldoen aan hetgeen door bevoegde vlootvoogden voor den dienst aldaar werd verlangd. Hij maakte tevens zijn voornemen kenbaar om meer schroefstoomschepen der 2^e en der 4^e klasse op stapel te doen zetten, en twee van de laatste soort n.l. de *Cornelis Dirks* en de *Reinier Claessen* aan te besteden.

Bovendien werd in Mei 1858 op 's Rijks werf te Amsterdam de bouw aangevangen van de *Hector* en de *Vulkaan*, twee flottielje-vaartuigen van minder stoomvermogen dan de schroefstoomschepen der 4e klasse, met werktuigen van hoogen druk, welke bodems, volgens het plan, zoowel voor den dienst in Oost-Indië als voor de binnenlandsche defensie geschikt moesten zijn.

Het lineschip *Koning der Nederlanden* zou worden ingericht tot eene drijvende batterij en als zoodanig den ouden naam van *Neptunus* weer voeren. Gelukkiger dan zijn voorganger, werden den Minister de noodige gelden toegestaan voor het herstel van het oude en den aanleg van een nieuw droogdok te Willemsoord.

Met de *Cachelot*, de *Soembing* en de *Makassar*, den 1sten November 1857 uit Nederland naar Oost-Indië vertrokken, werden 17 van de onlangs vrijgesproken Maleiers overgevoerd.

Nog voor het einde des jaars ging de *Groningen*, den 6^{den} November uit de Middellandsche Zee teruggekeerd, insgelijks derwaarts. Nadat de *de Ruyter*, den 15^{den} April 1858 te Vlissingen was binnengevallen, werd ook deze bodem weder uitgerust tot eene reis heen en terug naar Oost-Indië. Hij vertrok met die bestemming, aan boord hebbende de eerste 12 Adelborsten, die hunne opleiding geheel te Willemsoord hadden genoten. In het najaar van 1858 werden de *Evertsen*, de *Citadel van Antwerpen*, de *Vice-Admiraal Koopman* en de *Vesuvius* uitgerust, om vereenigd met de *Wassenaer*, die zich nog in de Middellandsche Zee bevond, een oefeningseskader te vormen onder den Schout- bij-nacht 't Hooft, die in October met zijne schepen de haven verliet.

In dezelfde maand werd de *Pro Patria* te Willemsoord in dienst gesteld en bestemd tot opleiding van kanonniers, hetgeen tot dusver aan boord van kanonneerbooten was geschied. Tot oefening der Mariniers werd de *Castor* in het Nieuwediep gehaald en van eene nieuwe batterij voorzien. Er werd destijds al meer gedaan tot vorming van personeel. Te Vlissingen bestond eene opleiding van bootsmansleerlingen, waartoe de *Wesp* als instructie-vaartuig aan het wachtschip was toegevoegd. Op het wachtschip te Hellevoetsluis werden machinistleerlingen, op dat te Amsterdam stuurmansleerlingen opgeleid, terwijl de *Ternate* aan het wachtschip te

Willemsoord werd toegevoegd tot vorming van goede matrozen. Te Leiden was in 1856 door particulieren eene Kweekschool voor de Zeevaart in het leven geroepen met het philanthropisch doel om verwaarloosde knapen voor 's lands zeedienst op te leiden. Zij hadden steun gevonden bij den Minister van Marine, die ten behoeve dier inrichting eene kanonneerboot op het Galgenwater had gestationneerd.

Later werd een dergelijk plan te Groningen geopperd, waar in April 1858 insgelijks eene kanonneerboot kwam te liggen, en wel onder het bevel van den bekenden Hobein, thans opperstuurman.

Zeker had de Minister Lotsy door het uitzenden van schepen, gepaard met de versterking van het materiëel, een blijk van activiteit gegeven. Nochtans werd zijn bestuur in couranten en andere geschriften door velen gelaakt. Eene door hem gebezigde uitdrukking, dat namelijk de vroegere dagen van grootheid en glorie ter zee tot de geschiedenis behoorden, klonk sommigen „als raren gekras” in de ooren, en lokten o. a. een werkje uit, getiteld „*Blikken op de Ruyter's standbeeld, door E. R. Sypkens,*” in 1858 te Amsterdam verschenen. Het is een nagalm van den ouden wensch, om door het bezit eener sterke zeemacht weer denzelfden staatkundigen invloed te erlangen als weleer, hetgeen zelfs in vroeger dagen slechts tijdelijk kon geschieden. Er waren voorzeker gegronde aanmerkingen te maken op het beleid der regeering sedert 1813; doch het ging niet aan, haar van plichtverzuim te beschuldigen, omdat zij niet had gedaan, wat andere mogendheden met ruimer hulpmiddelen vermochten. Zelfs heerschte thans, bij de veldwinnende plannen tot pantsering der schepen en eene hieraan geëvenredigde ontwikkeling der artillerie, de grootste onzekerheid nopens hetgeen voor Nederland en zijne koloniën doelmatig geacht moest worden.

In den geest der commissie van 1852, wees de heer Sieburgh, in zijn Gids-artikel van 1858 „*Een ieder op zijn werk! Klaar om te wenden*” op de nadeelige gevolgen van de opheffing der Koloniale marine, dewijl nu de beste krachten der marine ter bestrijding van inlandsche vijanden binnen de koloniën gevorderd werden. Tot landsverdediging, waartoe intusschen weinig gedaan was, achtte de schrijver flottielje-vaartuigen wenschelijk, met eenige groote bodems voor de zeegaten. Volgens den Kapitein-Luitenant ter zee M. H. Jansen was een eskader in Oost-Indië noodig, om ontzag in te boezemen en om bij het uitbreken van een oorlog niet onvoorbereid te zijn. Tot verlichting van den gewonen dienst der zeemacht in de kolonie, kon de Gouvernements-marine worden uitgebreid, zonder deze echter op militairen voet in te richten.

Tot het zenden van groote schepen naar Oost-Indië ging de Minister niet over. Hij achtte de schroefstoomschepen der 2^e klasse met hunne batterij van 12 stukken zwaar geschut noodzakelijk en voldoende om op de inlandsche bevolking indruk te maken en de kleinere stoomschepen geschikt om tegen zeeroovers te waken. Bij de behandeling zijner begrooting voor 1859 herinnerde hij, dat tien jaren geleden in Oost-Indië 19 zeilschepen en 6 stoomschepen waren, terwijl zich daar thans 19 stoomschepen en 11 zeilschepen bevonden; hij wees op het flinke eskader van stoomschepen, dat zich gedurende den winter in de Middellandsche Zee zou vertoonen. Tevens gaf hij zijn voornemen te kennen om het stoomvermogen der groote schepen iets te vermeerderen en het zelfregat *de Ruyter* in een stoomschip te doen veranderen. Andere zeilschepen waren daartoe minder geschikt of de kosten niet waard. Met betrekking tot den bouw van meer vaartuigen als de *Hector* en de *Vulkaan*, die nog niet gereed waren, en de *Pro Patria*, die pas in dienst was, zou eerst later een besluit worden genomen. Met een verhoogd budget voor 1859 toegestaan en bij de wet van 15 Mei in den loop van dat jaar tot f10.249.025 opgevoerd, kon de Minister vele zijner plannen ten uitvoer brengen.

Vermoedelijk zullen de gebeurtenissen in Italië wel de reden geweest zijn, dat het eskader zich niet in de Middellandsche Zee vertoonde, zooals de Minister had aangekondigd. Het kruiste onder het bevel van den Schout-bij-nacht 't Hooft in den Atlantischen Oceaan, en viel, na Porto-Santo, Madera, Cadix en Lissabon te hebben bezocht, den 7^{den} April 1859 te Texel binnen. In den hevigen, doch kortstondigen oorlog door Sardinië, in verbond met Frankrijk, tegen Oostenrijk gevoerd, welke dit laatste op het verlies van Lombardije te staan kwam, hadden zelfs de schepen der oorlogvoerende mogendheden eene zeer ondergeschikte rol gespeeld. Op de Nederlandsche marine had die krijg geenerlei invloed. Hetzelfde eskader, dat in April was binnengevallen, deed in Juli, terwijl het in Italië tot eene ontkenning kwam, een kruistocht in de Noordzee en naar de kusten van Schotland, die tot het begin van Augustus duurde.

In diezelfde maand werd het lineschip de *Zeeuw* van Texel naar Vlissingen gesleept om aldaar in eene drijvende batterij veranderd te worden. Doch er was in den loop van dien zomer meer voorgevallen, dat met een enkel woord moet worden aangestipt. Het zeilfregat *de Ruyter*, den 20sten Mei uit Oost-Indië teruggekeerd, was van Vlissingen naar Hellevoetsluis overgevoerd, om er volgens het plan tot een stoomschip te worden ingericht. Den 28sten Juni was met groote plechtigheid de eerste steen van het nieuwe droge dok te Willemsoord gelegd. Omstreeks eene maand later dompelde eene onverwachte ramp velen in rouw. Op Maandag den 25sten Juli, terwijl de *Pro Patria* aan de Hors lag te vuren, sprong tegen zonsondergang een der stukken, waardoor de Luitenant ter zee der 1^e klasse G. F. G. Gobius met vijf der zijnen het leven verloor. Kort tevoren had de Minister, met de in Mei toegestane middelen, den bouw van acht vaartuigen als de *Pro Patria* aan particulieren gegund. Wat de flottielje-vaartuigen betrof, deed hij zijn voordeel met de ervaring door de Engelschen in de Chineesche Zee opgedaan. Het was hun namelijk gebleken, dat vaartuigen met werktuigen van hoogen druk minder geschikt waren voor de Indische wateren. De Minister bepaalde daarom dat de *Hector* en de *Vulkaan* speciaal voor de binnenlandsche defensie en mogelijk voor West-Indië bestemd zouden blijven. Hij liet den 9^{den} Juli te Vlissingen de *Haarlemmermeer* op stapel zetten, die werktuigen van lagen druk zou krijgen en tot model moest dienen voor acht andere, die hij in dezelfde maand bij particulieren aanbesteedde.

Blijkbaar bezat de Minister Lotsy, die vroeger eerst lid van de Tweede, daarna van de Eerste Kamer was geweest, het vertrouwen van de Staten-Generaal. Hij was bovendien een goed redenaar en wist vaak zelfs oogenschijnlijk zeer gegronde bedenkingen tegen zijn beleid met veel tact te wederleggen of te ontzenuwen. Zoo had — om een enkel staaltje daarvan te noemen — in de zitting der Tweede Kamer van 7 December 1859 een deskundig lid gezegd: *„Ik wil niet gaarne met den Minister, rechtsgeleerde en gewezen lid der balie, twisten over de interpretatie van het woord „grootendeels,” want daarover loopt de quaestie. Maar ik vraag alleen: als er twee derden van het geheel ontbreekt, kan men dan zeggen, dat het „grootendeels” aanwezig is?”*

In de lange rede tot verschillende sprekers gericht, zeide de Minister naar aanleiding dezer vraag:

„De geachte afgevaardigde heeft gesproken van parlementaire taktiek. Hij heeft in het woord „grootendeels,” dat ik gebruikt heb, eene soort van slimheid gevonden: dat is die parlementaire taktiek.”

En met een vloed van woorden over 's lands defensie, verklaarde hij niet met juistheid te durven opgeven wat onder „grootendeels” moest worden verstaan. Een aanzienlijk gedeelte zou echter

in 1860 gereed zijn. De begroting voor dat jaar werd in de Tweede Kamer met 48 tegen 12 stemmen, in de Eerste Kamer met algemeene stemmen aangenomen. De Minister kon haar ook ten uitvoer leggen, daar hij in het Kabinet, in Februari 1860 door den Oud-Minister van Hall gevormd, zijne portefeuille behield.

Merkwaardig was de tocht door den Kapitein ter zee Wipff ondernomen. Deze vertrok den 20sten Mei 1860 met de onlangs voor het eerst in dienst gestelde *Zeeland* naar Lissabon, waar hij zich met de *Wassenaer* en de *Evertsen* vereenigde. Hij stevende naar de Middellandsche Zee, waar het optreden van Garibaldi het Zuiden van Italië in rep en roer bracht en een moord op de Christenen in Syrië gepleegd ook de tegenwoordigheid der Nederlandsche schepen vereischte. Met Engelschen en Franschen bezocht de Nederlandsche bevelhebber het Oostelijk gedeelte der Middellandsche Zee, om er de moordzucht der bevolking te beteugelen, waarvan zooveel Christenen het slachtoffer geweest waren. Jammer dat de *Evertsen* wegens een ongemak aan de schroef naar Toulon moest en later, door oogziekte geteisterd, evenals de andere bodems door verschillende tegenspoeden in de thuisreis belemmerd werd.

Nopens twee andere stoomschepen, de *Vice-Admiraal Koopman* en de *Citadel van Antwerpen*, naar Oost-Indië gezonden, kon de Minister verklaren, dat zij de reis naar Java rechtstreeks gedaan en volkomen aan de verwachting beantwoord hadden. De bemanning had gedurende de gansche reis water gedronken, dat van zeewater was overgehaald. Het vertrouwen op de distilleer toestellen nam toe, hetgeen voor stoomschepen zoo van belang was, omdat men de hierdoor gewonnen ruimte tot het bergen van steenkolen kon gebruiken.

Mr Lotsy, die deze en andere mededeelingen deed, bij de verdediging zijner begroting voor 1861, naderde echter het einde zijner ministeriële loopbaan. Het aftreden van den Minister van Hall in Februari 1861 en eene hierop gevolgde interpellatie in de Tweede Kamer veroorzaakten eene ministeriële crisis, ten gevolge waarvan sommige leden van het Kabinet, onder welke de Minister van Marine, hun ontslag vroegen, hetwelk hun den 14^{den} Maart werd verleend.

Bij zijn aftreden waren de *Evertsen* en de *Zeeland*, twee fregatten met stoomvermogen, reeds in dienst geweest; de *Adolf*, *Hertog van Nassau*, stond nog op stapel. Het materiëel was volgens de thans aangenomen indeeling vermeerderd met tien stoomschepen der 1^e, 2^e en 3de klasse, waarvan de *Groningen*, de *Reinier Claessen* en de *Cornelis Dirks* door particulieren geleverd. Zes andere waren op de rijkswerken in aanbouw. Van twaalf stoomschepen der 4^e klasse, waaronder men ook de flottielje-vaartuigen type *Haarlemmermeer* gerangschikt had, waren negen bij aanbesteding door particulieren en drie op de rijkswerken gebouwd, waar nog acht dergelijke op stapel stonden. Vijf onbruikbare zeilschepen waren tot drijvende batterijen ingericht of onderhanden. Twaalf verdedigingsvaartuigen, naar het model van de *Pro Patria* bij particulieren aanbesteed, waren geleverd. Het oude droge dok te Willemsoord was weder bruikbaar gemaakt, het nieuwe bijna gereed.

Onderwijl hadden enkele kleine bodems — in 1860 een viertal — den gewonen dienst in West-Indië waargenomen, die weinig belangrijks had opgeleverd. Des te rijker aan gebeurtenissen waren dezelfde jaren in Oost-Indië geweest, toen de Vice-Admiraal Bouricius den 17^{den} November 1859 het bevel der zeemacht aldaar overgaf aan den Schout-bij-nacht Vogeloot, die tot het aanvaarden daarvan met de *Prins Maurits* van Curaçao was gekomen.

Gedurende het bevelhebberschap van Bouricius, die op de thuisreis met de *de Ruyter* overleed, waren sedert 1855 de kruistochten in den Archipel voortgezet tegen de zeeroovers, wier buitensporigheden echter verminderden. Voorts waren onderscheiden tochten gedaan tot bewaring der rust en het vertoonen der vlag, o. a. te Atjeh, welks Sultan het tractaat van 1857 half onwillig had geteekend. De weigering van dien van Djambi, om een vroeger te vernieuwen,

gaf in Augustus en September 1858 aanleiding tot eene expeditie, waaraan de *Celebes*, de *Onrust* en de *Kinsbergen* onder den Kapitein-Luitenant ter zee Courier dit Dubekart deel namen. De *Groningen*, die insgelijks tot het eskader behoorde, moest wegens te grooten diepgang voor de rivier achterblijven.

Nog in October van hetzelfde jaar vertrok de Luitenant ter zee Kroeff met de *Soembing*, drie kruisbooten en eenige prauwen van Riouw, ter bestraffing der bevolking van Reteh, wegens haar heulen met de zeeroovers. Deze expeditie, tot welker versterking de *Padang* en de *Haai* gezonden waren, liep in November, evenals die tegen Djambi, naar wensch af.

Dit was niet het geval met eene andere in het begin van 1859 tegen Boni ondernomen, die uithoofde van ziekten onder de troepen moest worden gestaakt. Uitstel was echter geen afstel; want reeds in November ving de tweede expeditie aan, onder den Luitenant-Generaal van Swieten. Zij werd bijgewoond door de *Medusa*, de *Gedeh*, de *Bali*, de *Soembing*, de *Phoenix*, de *Kinsbergen*, de *Madura*, de *Lansier* en de *Rembang*. Onder krachtige medewerking der marine, verkreeg men de beoogde uitkomst in de eerste dagen van 1860, zoodat de Generaal met het laatste gedeelte zijner macht het gebied van Boni kon verlaten.

Minder voorspoedig gingen de zaken te Banjarmasing op Borneo, waar de bevolking in 1859 tegen een door Nederland erkenden Sultan, en dus tegen het Nederlandsche gezag in opstand was gekomen. De *Montrado* en andere bodems van de zeemacht ondersteunden de krijgsverrichtingen te lande, waar de bevaarbaarheid der rivieren dit toeliet. Welk een vijand hier te bestrijden was, leerde hetgeen den Luitenant ter zee der 1^e kl. J. C. H. van de Velde wedervoer, die half December met de *Onrust* van Banjarmasing naar de Teweë stoomde, waar men nog eenig vertrouwen in de bevolking stelde. Dit bleek even onverdiend, als onvoorzichtig te zijn; want het inlandsche hoofd Soerapati, den 28sten December met zijn gevolg aan boord van de *Onrust* ontvangen, overrompelde het vaartuig en vermoordde de gansche equipage, ruim 50 man sterk, uitgezonderd een paar inlanders van welke een het ontzettend bericht te Banjarmasing bracht. Later werd dit verraad gestraft en het wrak van de geplunderde *Onrust* opgespoord en vernield. Nadere bijzonderheden betrekkelijk dezen oorlog op Borneo, die eerst in 1863 onder den Majoor Verspyck werd geëindigd, zijn te vinden in het geschiedverhaal van den Majoor W. A. van Rees en de vele bedenkingen in tijdschriften en brochures hierdoor uitgelokt. Hieronder behoort een werkje van den Kapitein-Luitenant ter zee R. L. de Haes, getiteld: „*Eenige opmerkingen*” waarin de eerste verrichtingen der marine in dezen oorlog nader worden besproken. In de Gids van 1866 verscheen later een zeer lezenswaardig stuk over die expeditie van den Majoor A. J. A. Gerlach.

Den 1sten Januari 1861, terwijl de oorlog op Borneo nog buitengewone inspanning vorderde, bestond de zeemacht in Oost-Indië uit het fregat *Palembang*, twee korvetten, twee brikken, twee schoenerbrikken, twee korvetten met stoomvermogen, acht schroefstoomschepen en negen raderstoomschepen. De Kapitein ter zee van der Meersch was met de *Groningen*, een der acht schroefstoomschepen, naar Japan, waar men wegens den voortdurenden onwil tegen vreemdelingen, gevoed door de krijgsbedrijven van Franschen en Engelschen in het naburige China, nieuwe verwickelingen tegemoet zag. Zelfs de verhouding tot Nederland, dat het gouvernement bleef steunen, scheen omstreeks dezen tijd te verkoelen.

Nadat de Kapitein-Luitenant ter zee Fabius in 1856 ten derden male in Japan was geweest om er de toen opengestelde havens met de *Medusa* te bezoeken, was den 26sten Maart 1857 de *Japan*, het eerste schroefstoomschip voor rekening van het Japansche gouvernement aan den Kinderdijk gebouwd, van Hellevoet vertrokken. De Kapitein-Luitenant ter zee Huysen van

Kattendijke, die het moest overbrengen en tevens het marine-detachement op Decima aflossen, bereikte den 21sten September Nagasaki. Ruim een jaar later kwamen er de *Jedo* en de *Nagasaki*, insgelijks in Nederland gebouwd, zoodat Japan tegen het einde van 1858, toen het zich over den voortgang der Europeesche wapenen in China bezorgd maakte, behalve de raderstoomboot *Soembing*, drie schroefstoomschepen, twee zeilschoeners en twee kotters bezat. Al de stoomschepen had het te danken aan Nederland, welks opperhoofd te Decima in 1858 de Japansche regeering nog met zijn raad had gediend, toen zij eenige wijziging in hare tractaten met andere mogendheden wenschelijk achtte.

In den zomer van 1859 bezocht de Luitenant ter zee Jhr. J. H. van Capellen met de *Bali* eenige havens van Japan en de Lieu-Kieu eilanden, terwijl Huyssen van Kattendijke met de zijnen het onderwijs aan jeugdige Japanners voortzette, dat echter volgens zijn eigen woorden meest algemeene kennis aanbracht, zoodat het te betwijfelen was, of het niet meer strekte tot vorming van onderwijzers, dan van zeeofficieren. Zij, die tot machinisten werden opgeleid, hadden er bij uitnemendheid partij van getrokken. Doch nu werden plotseling de meeste leerlingen, waarschijnlijk om staatkundige redenen, teruggeroepen. De Keizer was overleden en er waren moeielijkheden gerezen met Rusland, wegens den moord aan eenige onderdanen van dit rijk te Jokohama gepleegd. Na het staken der lessen, ging Huyssen van Kattendijke, die vele bijzonderheden over zijn verblijf in Japan in het door hem uitgegeven uittreksel van zijn dagboek vermeldt, den 4^{den} November 1859 met een koopvaarder onder zeil naar Batavia. Van hier vertrok hij den 9^{den} December per mail naar het vaderland, waar hem den 14^{den} Maart 1861, bij het ontslag van den Minister Lotsy, de portefeuille van Marine werd opgedragen.

HOOFDSTUK XXII.

De Minister Huyssen van Kattendijke. — Binnenlandsche strijd in Noord-Amerika. — Wet op de Zeemilitie. — Nieuwe plannen. — Enquête van 1862. — Pantser rapport. — Verrichtingen der zeemacht in de koloniën en in Japan. — De Prins Hendrik. — Indische Militaire Marine. — Gepantserd materieel onder de Ministers Pels Rijcken en Brocx. — Gebeurtenissen ter kuste van Guinea. — Aanvang van den oorlog met Atjeh.

Vrij algemeen werd het optreden van den Kapitein-Luitenant ter zee Ridder Huyssen van Kattendijke als Minister van Marine toegejuicht. Niet alleen de meeste zeeofficieren, maar ook velen buiten het corps, wier vertrouwen in het beleid van zijn voorganger door al het geschrijf daarover min of meer geschokt was, zagen met genoegen weder een zeeofficier aan het hoofd van het departement. Hij was iemand van middelbaren leeftijd, die zich door zijne persoonlijke hoedanigheden vele vrienden verworven en steeds groote liefde voor zijn vak aan den dag gelegd had. Zijne taak zou echter eigenaardige moeielijkheden opleveren.

Deze sproten hoofdzakelijk voort uit hetgeen omstreeks dezen tijd op maritiem gebied voorviel. Ongetwijfeld hadden in den loop der eeuwen vele uitvindingen en ontdekkingen plaats gehad, die op de maatschappij in haar leven en bedrijf een gewichtigen invloed uitoefenden. Doch er is geen tijdperk in de geschiedenis der wereld te vinden, waarin de uitvindingen of de wijzigingen in de toepassing daarvan elkander zoo snel opvolgden, als in de 19de eeuw, vooral omstreeks

hare tweede helft. Dit geschiedde onder den invloed van den stoom en van de electriciteit op bijna elk gebied; ook op dat der krijgswetenschap. Men vergelijke slechts, om zich van de waarheid hiervan te overtuigen, de ontwikkelingsgeschiedenis van het vestingstelsel, het oorlogsschip, het geschut en het schietgeweer van de 16^e tot de 19^e eeuw met de reuzenschreden, die later in betrekkelijk weinig jaren zijn gedaan. Het spoedig verouderen van hetgeen nog onlangs tot de nieuwste vindingen behoorde was er het gevolg van. Dit verzwaarde de taak der meeste bewindlieden, die met beperkte middelen in het noodige moesten voorzien, en dan, zoo als in Nederland met de marine het geval was, nog de eer van een roemrijk verleden moesten ophouden.

's Ministers voorganger had eene afwachtende houding aangenomen en inmiddels voor de koloniën gezorgd. Kleine stoomschepen waren gebouwd, geschikt tot opsporing en bestrijding van zeeroovers, waarvan men in oorlogstijd echter weinig nut zou hebben, en grootere, die naar veler oordeel op den inlander niet denzelfden indruk maakten, vroeger door een flink bewapend oorlogsschip teweeggebracht.

Voor 's lands defensie was in de laatste jaren weinig, voor de uitbreiding der eigenlijke vloot nog minder gedaan. Tot op zekere hoogte liet dit zich verklaren uit de belangrijke wijzigingen, die andere mogendheden omstreeks dezen tijd in hare schepen brachten. Van zeilschepen met hulpstoomvermogen was geen sprake meer, en de schroefstoomschepen, nog onlangs de kracht der vloten van Engeland en Frankrijk, trachtte men nu, op grond der ervaring in den Krim-oorlog opgedaan, door gepantserd materieel te vervangen.

Frankrijk had in 1858 de *Gloire*, de *Invincible* en de *Normandie* op stapel doen zetten, die van hout gebouwd en met ijzeren platen bekleed moesten worden. Engeland, dat eerst sommige houten bodems liet pantseren, zette in 1859 de *Warrior* op stapel, die van ijzer gebouwd en den 5^{den} Januari 1861 te water gelaten werd. Bij die gepantserde stoomschepen, welke evenals de roeischepen der oudheid onafhankelijk van den wind konden manoeuvreeren, bracht men tevens een ram aan, in den trant van de snebbe der oude galeien. Andere mogendheden sloegen de eerste proefnemingen der beide genoemde rijken gade en maakten aanstalten die te volgen. Terwijl zich weldra een algemeen streven openbaarde om het scheepsboord tegen de uitwerking der bestaande artillerie te beveiligen, poogde men omgekeerd door verbetering van het geschut het doel der pantsering te verijdelen. Zoodoende werd een wedstrijd in het leven geroepen, die in onze dagen nog voortduurt, hoewel deskundigen erkennen, dat de overwinning ten slotte aan de artillerie zal verblijven.

Mocht Nederland zonder gevaar voor zichzelf en zijne koloniën den aangevangen wedloop onverschillig aanzien? Stellig niet dan tijdelijk, ter besparing van kostbare proeven, hetgeen de Minister Lotsy blijkbaar had bedoeld. Zijn opvolger, die nu dezelfde vraag ter beantwoording kreeg, had nauwelijks de portefeuille aanvaard, of de eerste tijding werd ontvangen van den binnenlandschen krijg, die in Noord-Amerika was uitgebroken wegens de poging door eenige Zuidelijke Staten aangewend om zich van de Unie af te scheiden. Nederland, terzelfder tijd in moeielijkheden geraakt met Venezuela, dat een schoener onder Nederlandsche vlag had aangehouden, vaardigde den 15^{den} Juni 1861 een verbod tot kaapvaart uit, met bepaling dat vreemde kapers, onder welke vlag ook, slechts in geval van zeeramp binnen de havens zouden worden toegelaten; het herinnerde bovendien, dat Nederlandsche onderdanen noch oorlogscontrabande, noch *dépêches* mochten vervoeren en de blokkade moesten eerbiedigen. Hetzelfde stuk maakte bekend, dat de Koning machtiging had verleend tot eene tijdelijke versterking van het eskader in West-Indië met de *Zeeland*, de *Djambi* en de *Vesuvius*, om den handel en de scheepvaart van Nederland in die wateren te beschermen.

De Kapitein ter zee Fabius, die den 21sten Juni met de *Zeeland* uit Vlissingen vertrok om het bevel over 's lands eskader in West-Indië op zich te nemen, kreeg uit dien hoofde last zich eerst met zijn bodem naar Noord-Amerika te begeven, ten einde zich met betrekking tot sommige punten behoorlijk op de hoogte te stellen. Later vertrokken de *Vesuvius* van Hellevoet, onder het bevel van den Luitenant ter zee der 1^e klasse A. Schotborgh, en de *Djambi* van het Nieuwediep, onder het bevel van den Kapitein-Luitenant ter zee M. H. Jansen, beiden naar Curaçao, in welk station zich destijds bevond de Kapitein-Luitenant ter zee J. F. Koopman met de *Cornelis Dirks* en de schoeners *Schorpioen* en *Atalante*.

Den 19^{den} Augustus bereikte de Kapitein ter zee Fabius de Chesapeake-baai, waar de Commodore der Noordelijken, die de baai blokkeerden, hem vergunde door te stoomen tot Hamptonroads, en twee dagen later tot Annapolis, in welks nabijheid zich de Zuidelijken bevonden. De bevolking verkeerde in groote opgewondenheid wegens de oorlogstoebereidselen in den omtrek, waar belangrijke gebeurtenissen ophanden schenen te zijn. De Nederlandsche bevelhebber, die van de autoriteiten eene goede ontvangst genoot en zich ongestoord naar Washington kon begeven, had nochtans met eigenaardige moeielijkheden te kampen. Eerst was de telegraaf tijdelijk defect, voortdurend was het postverkeer zeer ongeregeld en de benoodigde aanvulling van victualie en steenkolen, die te Annapolis niet te bekomen was, moest van Baltimore worden ontboden. Hij vroeg den Nederlandschen Gezant de vereischte inlichtingen en tevens hoe het gouvernement te Washington het gebeurde met de *Sumter* had opgevat, dat hij uit de dagbladen had vernomen. Den 7^{den} September ontving hij een uitvoerig antwoord, gedagteekend van den 4^{den}, waaruit bleek, dat het gouvernement te Washington geene kaperbrieven had uitgereikt en voorsnog niet voornemens scheen dit te doen; dat het geene verklaring had afgelegd betreffende de oorlogscontrabande en als zoodanig beschouwde wat algemeen daarvoor gehouden werd; dat het zich tot dusverre vergenoegde met de zuidelijke kust in staat van blokkade te stellen en de neutrale schepen af te wijzen; dat eindelijk de Nederlandsche gezant officieel niets had vernomen van hetgeen met de *Sumter* was voorgevallen.

Nog denzelfden dag, waarop dit schrijven werd ontvangen, liet de commandant van de *Zeeland* alles gereed maken om des nachts te kunnen vertrekken. Hij verliet de Chesapeake-baai en bevond zich weldra te Curaçao, waar hij het bevel over 's lands eskader op zich nam. Ter opheldering van het gebeurde met de *Sumter* moeten hier eenige bijzonderheden worden ingelascht.

Evenals bij den opstand der Noord Amerikanen in het laatst der achttiende, en bij dien der Nederlanders zelve in de zestiende eeuw, was natuurlijk de vraag gerezen, hoe derden zich tegenover de Zuidelijken of Geconfedereerden te gedragen hadden. Hierbij mag niet uit het oog verloren worden, dat velen zich eene geheel andere uitkomst van den onderlingen strijd voorstelden, dan later verkregen werd. Bij de heerschende onzekerheid hadden Groot-Brittanje en Frankrijk, zonder het gouvernement der Geconfedereerden te erkennen, besloten de beide partijen als oorlogvoerende mogendheden te beschouwen. Kapers en prijzen zouden echter niet in de havens worden toegelaten.

Aanvankelijk was de zeemacht der Noordelijken, die geene kapers uitzonden, niet toereikend voor eene werkelijke blokkade der zuidelijke kust, waarom het effectieve daarvan eene wijle werd betwist. De Zuidelijken, die slechts enkele kleine kapers in de nabijheid der kust bezaten, vormden eerst in den zomer van 1861 het plan tot uitrusting van oorlogsschepen, die als kruisers den handel der Noordelijken afbreuk zouden kunnen doen. Zij verwezenlijkten het door een klein, oorspronkelijk niet voor het doel bestemd stoomschip uit te rusten, hetwelk thans den naam van *Sumter* ontving. Het liep onder stoom 9 mijlen, voerde een barkstuig, werd bewapend

met vier 32 ponders en een 60 ponder à pivot en bemand met ruim honderd koppen. Kapitein Semmes, die tot commandant werd benoemd en als zoodanig eene aanstelling ontving van Jefferson Davis, den President der Geconfedereerden, heeft in 1887 een werk uitgegeven over zijne verrichtingen met genoemden bodem en later met de *Alabama*, dat wel wat sterk gekleurd, doch de lezing alleszins waardig is.

Hij wist uit de Mississippi in zee te komen, ondanks de pogingen van een Noord-Amerikaanschen kruiser om dit te beletten, verbrandde een koopvaarder omdat schip en lading beiden den vijand toebehoorden, en kwam met zes prijzen, die neutralen eigendom overvoerden, in eene haven op Cuba. De Spaansche autoriteiten, gewezen op het besluit van Groot-Brittanje en Frankrijk, vergunden hem ververschingen en omstreeks honderd ton steenkolen in te nemen, doch ontkenden zijn recht op de gemaakte prijzen en lieten deze vrij. Later vertoonde hij zich voor Curaçao, waar de autoriteiten hem eerst als kaper afwezen, doch 's anderen daags toelieten, nadat gebleken was, dat hij eene behoorlijke commissie bezat. Zij gedoogden nu, dat hij een gebroken mast repareerde en evenals op Cuba steenkolen en ververschingen innam.

De Kapitein-Luitenant ter zee Koopman, die in een schrijven van 22 Juli het binnenvallen van de *Sumter* meldde, voegt er bij, dat geene plichtplegingen met dien bodem waren gewisseld. Te Port-of-Spain op Trinidad gingen de Engelsche autoriteiten geheel op dezelfde wijze te werk. Alleen beweert Kapitein Semmes, dat met de officieren van de *Cadmus*, die kort voor zijn vertrek binnenkwam, eenige officiële beleefdheden plaats hadden. Vervolgens bezocht de *Sumter* Maranhao in Brazilië, Cayenne en Paramaribo, van waar de Luitenant ter zee der 1^e klasse J. A. H. Hugenholtz, als stationscommandant, in zijn rapport van den 20sten Augustus berichtte, dat genoemd vaartuig daagstevoren was binnengekomen om zijn volk te ververschen en steenkolen in te nemen. Uit een rapport van den 3^{den} September blijkt, dat de *Sumter* tot den 30sten Augustus ter reede van Paramaribo had vertoefd en na eenig oponthoud aan den mond der rivier weer zee gekozen had. Volgens het verhaal van Kapitein Semmes werd hij op het Fransche eiland Martinique uiterst hartelijk ontvangen, doch kwam daar een Noord-Amerikaansche kruiser hem op het spoor. Hij verschalkte zijn tegenstander, doch besloot, nu de vijand hem eenmaal ontdekt had, den Atlantischen Oceaan over te steken.

Dit kwam de Nederlandsche regeering niet ongelegen, omdat de Gezant der Vereenigde Staten reeds ernstige vertoogen had ingediend over de hulp in de Nederlandsche koloniën bewezen aan een „zeeroover,” die het op den Noord-Amerikaanschen eigendom gemunt had.

De rol van de *Sumter*, die in de eerste dagen van Januari 1862 te Cadix en later te Gibraltar kwam, bleek geheel afgespeeld. Kapitein Semmes, die zich door invloed van Noord-Amerikanen in het erlangen van steenkolen bemoeielijkt en eindelijk zoo goed als geblokkeerd zag, besloot in April zijn bodem te Gibraltar op te leggen, waar die een paar maanden later verkocht werd. Hijzelf begaf zich naar Engeland tot het aanvaarden eener andere taak.

Mocht het verblijf van Kapitein Semmes met de *Sumter* te Curaçao hier te lande niet denzelfden staatkundigen hartstocht hebben opgewekt, als weleer dat van Paul Jones met zijne kaperschepen ter reede van Texel, het bleef daarom niet onbesproken. Zoo werd het ook na een lezing van Mr. J. Heemskerk Az. in Felix Meritis te Amsterdam over oorlogscontrabande, bij een daarop gevolgd gemeenzaam onderhoud nog aangeroerd. Volgens het korte verslag daarvan, voorkomende in het Handelsblad van den 9^{den} Februari 1862, gaf de spreker op eene hem gedane vraag ten antwoord, dat de zaak van de *Sumter* z. i. eigenlijk geen geval van oorlogscontrabande was, waardoor men een toevoer door particulieren verstaat. De steenkolen waren door het openbaar bestuur verstrekt, doch onder zeer verschoonende omstandigheden.

In de voordracht zelf was aangetoond, dat het nog lang niet in alle opzichten was uitgemaakt wat men onder oorlogscontrabande moest verstaan.

Terwijl in den zomer van 1861 de Kapitein ter zee Fabius met de *Zeeland* naar Noord-Amerika stevende en Kapitein Semmes door zijne verrichtingen met de *Sumter* in West-Indië aanstoot gaf, kwam eene wet op de Zeemilitie in behandeling. Dit was iets geheel nieuws, hetwelk door velen met belangstelling werd tegemoet gezien. Het gebrek aan bevaren matrozen, ja aan zeevolk in het algemeen was voor de marine grooter geworden, na de hooge vlucht, welke de koopvaardij sedert de eindregeling met België had genomen. Elders is er op gewezen, dat de reederijen het ontbrekende aanvulden door het aannemen van zoogenaamde Maleiers; hier moet er vooral de aandacht op gevestigd worden, dat zij door hooge maandgelden met beperkten diensttijd de beste krachten tot zich trokken.

Onder den indruk hiervan was in artikel 186 der Grondwet van 1848 de bepaling opgenomen, dat een gedeelte der militie voor den dienst ter zee kon worden bestemd. Blijkbaar was de regeering voornemens van deze bevoegdheid gebruik te maken; want zij had bij een wetsontwerp op de Nationale Militie, dat alle bepalingen dienaangaande meer in overeenstemming moest brengen met de nieuwe Grondwet, ook een hoofdstuk over Zeemilitie opgenomen. Doch het scheen met dit gansche wetsontwerp niet recht te willen vloten. Het was reeds in April 1856 bij de Tweede Kamer ingediend, doch niet behandeld, hetgeen zich nog een paar malen had herhaald. En toen het den 29sten November 1860 eenigszins gewijzigd weder bij de Tweede Kamer was ingekomen, werd de behandeling daarvan, wegens de Ministeriële crisis verschoven, zoodat het eerst in Juli 1861, dus na het optreden van den Minister Huysen van Kattendijke ter tafel kwam.

Bij de openbare discussiën werd in het wetsontwerp eene wijziging gebracht, die in de toepassing minder schadelijk bleek te zijn, doch in beginsel alles op losse schroeven stelde. Het regeeringsvoorstel luidde, dat van elke lichte voortaan 600 man ter zee zouden dienen, die zich vrijwillig moesten aanbieden, waaraan echter oorspronkelijk was toegevoegd:

„Is hun getal niet voldoende, dan wordt het ontbrekende aangeruld uit de overige lotelingen der lichte, die geacht worden de meeste geschiktheid voor den zeedienst te bezitten.”

Maar deze bepaling vond tegenstand. Zij herinnerde volgens sommigen te zeer aan den Franschen tijd. Vruchteloos wees de regeering er op, dat men toch bij voorkeur hen zou nemen, die langs de kusten waren geboren en opgevoed. Deze verklaring had niet de bedoelde, ja veeleer eene tegenovergestelde uitwerking; want de heer ten Bruggen Hugenholtz, een gewezen zeeofficier, die twintig jaar geleden om redenen van gezondheid eervol was ontslagen, thans lid der Tweede Kamer zeide letterlijk:

„Uit ervaring ben ik overtuigd, dat er van een Gelderschen boerenzoon beter matroos te maken is dan van de meeste visschersjongens van de kusten. Ik beschouw het in ieder geval als eene onbillijkheid, eene ongelijkheid in de wet, wanneer er eene willekeurige designatie zal plaats hebben voor een of ander gedeelte van ons land.”

Zijn voorstel om die woorden weg te laten werd met 47 tegen 14 stemmen aangenomen. Dientengevolge werd door het woordje „kan,” evenals in de Grondwet, de inlijving bij de

zeemilitie voor elke lichte facultatief gemaakt, dewijl het geval denkbaar was, dat zich geene vrijwilligers aanboden.

Volgens het oordeel van den Minister van Marine zou dit geval zich echter wel niet voordoen. Zij, die zich voor de zeemilitie aanboden, zouden slechts 4 in plaats van 5 jaren behoeven te dienen. Behalve de ruimere betaling, die zij aan boord genoten, zouden zij alleen binnenslands en langs de kusten gebruikt, en zonder nadere wet niet naar de koloniën gezonden worden; na het geheele eerste jaar in dienst te zijn geweest, zouden zij in gewone tijden vergunning krijgen tot uitoefening van de groote vaart en de visscherij; na afloop van hun dienstdienst bleven zij in vrede vrijgesteld van schuttersdienst.

De Minister had blijkbaar juist gezien. Nadat toch de wet op de Nationale Militie, waarvan die op de Zeemilitie een onderdeel uitmaakte, aangenomen en met 1862 in werking getreden was, boden zich 72 vrijwilligers aan, welk getal gaandeweg klom tot het eindelijk meer dan 600 bedroeg. In veler oog was het evenwel een duurzaam nadeel, dat juist om de hieraan verbonden voordeelen van elke provincie, naar evenredigheid van haar aandeel in de lichte, ook een bepaald cijfer bij de Zeemilitie werd ingelijfd. Het was toch dientengevolge, dat later, vaak met voorbijgang van werkelijke zeevarenden, personen van allerlei beroep voor den zeedienst werden aangewezen.

Moeielijker was de taak voor den Minister, toen hij bij de behandeling der begroting voor 1862 zijne plannen met betrekking tot het materieel moest uiteenzetten. Toegevend, dat eene uitbreiding der vloot tot 20 stoomfregatten en 20 korvetten niet meer doenlijk was en dat zelfs bij de uitbreiding, welke andere natiën aan hare vloeden hadden gegeven, door de kleinere niet langer aan een handelend optreden ter zee gedacht kon worden, vond hij het materieel sedert 1856 niet genoeg vooruitgegaan.

Hoewel hij later bij de mondelinge verdediging uitdrukkelijk verklaarde, dat het hem ontzettend leed zou doen, indien men hem de bedoeling toeschreef een blaam te willen werpen op zijn ambtsvoorganger, dien hij hoogachtte en aan wien vooral het personeel der marine groote verplichting had, zoo was het toch onmiskenbaar, dat hij veel afkeurde en in menig opzicht een anderen weg op wilde. Zijn voornemen was minder schepen in actieven dienst te houden, de op stapel staande bodems te doen voltooien en dan de werf te Vlissingen op te heffen. Weliswaar zou men op 's rijks werf te Amsterdam, de eenige die dan voor den bouw van groote schepen overbleef, zoo lang niet het Noordzee-kanaal tot stand gekomen of het Noord-Hollandsche kanaal verbeterd was, geene schepen van de grootste soort op stapel kunnen zetten; doch hieraan bestond vooreerst geene behoefte. De Minister achtte kuilkorvetten met een stoomvermogen van 350 p. kr. en 22 stukken voor Oost-Indië gewenscht en de bestaande verdedigingsvaartuigen ondoelmatig. Hij was van plan eene gedeeltelijk gepantserde kanonneerboot in Engeland te bestellen, getrokken geschut voor de drijvende batterijen en verdedigingsvaartuigen aan te schaffen en de kleine vaartuigen voor Oost-Indië, die bij de uit- en thuisreis telkens groote kosten veroorzaakten, op Java zelf te doen bouwen en hen dan in de kolonie te laten.

Dit vond bijval in 's lands vertegenwoordiging; doch het afkeurend oordeel over de verdedigingsvaartuigen en de kleine stoomschepen, waaraan in de laatste jaren zooveel geld was besteed, maakte een pijnlijken indruk en deed menig bezwaar opperen tegen de nu voorgestelde kuilkorvetten met grooter stoomvermogen. De Minister lokte hierop eene parlementaire enquête naar den staat der zeemacht uit, waartoe de Tweede Kamer den 16^{den} December 1861 met 34 tegen 32 stemmen besloot. 's Anderen daags werd de begroting, die nu in afwachting van den uitslag der enquête eenigermate als credietwet werd beschouwd, met

50 tegen 18, en later door de Eerste Kamer met algemeene stemmen aangenomen. De Minister Huyens van Kattendijke, die blijkbaar het vertrouwen der meerderheid in de Staten-Generaal genoot, bleef met het Departement van Marine belast bij het tweede ministerie Thorbecke, dat in Februari 1862 optrad.

Nog onzeker ten opzichte van de noodzakelijkheid der pantsering, die hij voorloopig tot stoomkanonneerbooten wilde bepalen, had hij eene Commissie benoemd om een daartoe beraamd plan te onderzoeken, toen zich in April 1862 de mare verbreidde van hetgeen onlangs in Noord-Amerika met gepantserde schepen was voorgevallen. De *Merrimac*, een oud fregat, door de Zuidelijken met ijzer bekleed, van een ijzeren dak en een ram voorzien, had den 8sten Maart ter reede van Hampton, ongedeerd door het zware geschut van de houten schepen der Noordelijken, de *Cumberland* met een paar stooten in den grond geboord en de *Congress* vernield. Denzelfden avond was echter de *Monitor*, een ijzeren torenschip, van New-York opgedaagd, hetwelk den 9^{den}, na een gevecht van vier uren met de *Merrimac (Virginia)* het strijdperk had behouden, doch zonder zijn tegenstander geheel overwonnen te hebben.

Dit voorval, door geheel Europa als de eerste ontmoeting tusschen gepantserde schepen met groote belangstelling vernomen, bewoog den Minister de bovengemelde Commissie bij aanschrijving van 9 April uit te noodigen tot mededeeling van haar gevoelen over de pantsering in het algemeen. Zij bracht den 23sten Mei haar rapport uit, waarin zij het noodzakelijke der pantsering erkende, ter verdediging van het rijk en de koloniën, doch het aanschaffen van nieuw materieel ontried, zoolang men zich in de kostbare overgangperiode bevond. Inmiddels konden sommige voorhanden schepen gepantserd, andere in gepantserde stoombatterijen hervormd worden, waartoe de *de Ruyter* in de eerste plaats werd aanbevolen.

Onder overlegging van dit rapport, verraste de Minister de Commissie van Enquête, die haren arbeid nog voortzette, met een nieuw plan, waarbij hij van de kuilkorvetten afzag en daarentegen pantsering voorstelde. Het vond noch in, noch buiten de Commissie veel bijval. Nadat de enquête, waarbij nagenoeg veertig deskundigen gehoord en meer dan tweeduizend vragen gedaan waren, den 13^{den} September was afgelopen, werd de uitslag gedrukt. Met de bijgevoegde vragen en antwoorden vormde het rapport een foliant van 394 bladzijden. De slotsom was, dat het materieel wel verouderd, maar niet bepaald slecht genoemd kon worden, behalve de stoomschepen der 4^e klasse, de vijf slechts ten deele gepantserde drijvende batterijen en de verdedigingsvaartuigen als de *Pro Patria*.

Over het geheel vond de Commissie den toestand niet zoo erg als sommigen dezen hadden voorgesteld. Tot verdediging der zeegaten achtte zij noodig: 1° drijvende batterijen, doch beter gepantserd en met stoomvermogen; 2° gepantserde kanonneerbooten; en 3° een zeker aantal krachtige oorlogsschepen. Zij vond de wederinstelling eener Koloniale marine niet wenschelijk, wel het behoud der gouvernements- of civiele marine. Zij keurde het aanbesteden op particuliere werven af en kon zich met het plan tot opheffing der werf te Vlissingen wel vereenigen.

Velen betwijfelden, of het practisch nut der enquête wel geëvenredigd was aan den verbazenden arbeid, dien zij had gekost; vooral omdat haar uitslag de natie niet terstond uit de heerschende onverschilligheid opwekte. Er bestond destijds zeker wantrouwen nopens het slagen van kostbare plannen, waaraan het barsten van het nieuwe droge dok te Willemsoord, toen het den 19^{den} September 1862 in gebruik was gesteld, weder voedsel gegeven had. Eene reeds ingediende wet tot aanschaffing van pantserplaten werd ingetrokken. Bij de behandeling der begrooting voor 1863 erkende de Minister, dat de kosten om het zeilfregat *de Ruyter* in een

stoomfregat te veranderen niet medevielen, en dat hij nu voornemens was er eene geheel gepantserde stoombatterij van te maken, waartoe ook de *Tromp* in aanmerking kwam. Zijne begrooting werd echter den 27sten November door de Tweede Kamer eerst aangenomen, nadat ook alle kosten van de voorbereidende werkzaamheden tot pantsering der beide genoemde schepen er uitgelicht waren.

Bij eene afzonderlijke wet van 27 Juni 1863 werd eene som van 870.000 gld. voor aanschaffing van pantserplaten, en 230.000 gld. tot bekostiging der tot pantsering benoodigde inrichting toegestaan. Het klonk zeker eenigszins vreemd, dat men deze juist te Vlissingen aanbracht, op eene werf, die bestemd was om eerlang opgeheven te worden; doch dit kon wel niet anders, omdat men op 's rijks werf te Amsterdam, zoolang het Noordzee-kanaal niet bestond, aan een diepgang van 50 palm gebonden was. En de *de Ruyter*, die gepantserd moest worden en als zeilfregat een diepgang van 67 palm had, zou er als stoombatterij nog een van 62 palm behouden. Eene latere overbrenging der pantserinrichting zou bovendien geene groote kosten veroorzaken.

Gelukkig bleef Nederland ongemoeid, tijdens de woelingen in de Oude en den hardnekkig voortgezette strijd in de Nieuwe wereld. De Kapitein ter zee Fabius, den 27sten October 1862 met de *Zeeland* uit West-Indië teruggekeerd, vertrok in 1863 met denzelfden bodem naar Tunis en andere havens van de Middellandsche Zee. Den 27sten Juli weer te Vlissingen, ging de *Zeeland* naar de reede van Texel, waar de Kapitein ter zee G. C. C. Pels Rijcken den 21sten Augustus het bevel overnam en zich met den genoemden bodem weer naar Vlissingen begaf. Hij stak er den 9^{den} November met bestemming naar Zuid-Amerika in zee. De *Prins Maurits*, onder den Kapitein-Luitenant ter zee Kemper, den 24sten September van een oefeningstocht met 16 adelborsten naar Oost-Indië teruggekomen, vertrok den laatsten December naar de Middellandsche Zee.

Nederland, dat in November 1863 het vijftigjarig genot van zijne herkregen onafhankelijkheid luisterrijk had gevierd, hoorde slechts van krijgsumroer in afgelegen oorden. Het vond geene reden tot ernstige bekommring in de eerste berichten van vijandelikheden uit Japan. Eenigszins onrustbarend waren de tijdingen van de kust van Guinea, die van verwickelingen tusschen de Nederlandsche en de Engelsche autoriteiten gewaagden, en met zekere spanning ontwaarde men de maatregelen in Duitschland tegen Denemarken.

Sedert lang was dit reeds bedreigd, toen het in December 1863 werd aangetast, eerst door Duitsche bondstroepen van Hannover en Saksen, later gevolgd door Oostenrijkers en Pruisen, welke de gansche taak verder op zich namen en den 1sten Februari 1864 de Eider passeerden. Nederland, evenals meer kleine mogendheden begaan met het lot, dat Denemarken boven het hoofd hing, kreeg meer te zien van de hiertoe gebezigde middelen dan andere. Den 14^{den} Maart verschenen ter reede van Texel, waar af en toe ook eenige Deensche oorlogsschepen binnenvielen, de *Adler*, de *Blitz* en de *Basilisk*, drie gewapende oorlogsstoombooten van Pruisen, komende uit de Middellandsche Zee.

Deze weinig beteekenende vaartuigen bleven rustig wachten tot de Oostenrijksche stoomschepen *Radetsky* en *Schwarzenberg* den 1sten Mei opdaagden. Hiermede vereenigd staken zij twee dagen later in zee, waarop den 9^{den} Mei bij Helgoland een hevig gevecht van deze vijf schepen tegen drie Deensche volgde. Acht dagen later liet een Oostenrijksch eskader, bestaande uit de *Elisabeth*, de *Kaiser*, de *Don Juan d' Austria*, de *Friedrich*, de *Wall* en de *Seehund*, onder het bevel van den Baron Wüllerstorff, ter reede van Texel het anker vallen. Het bleef er toeven tot de *Schwarzenberg* en de *Radetsky*, van de geleden schade hersteld, tegen het einde van Juni zich daarbij voegden, waarna allen den 29sten gezamenlijk vertrokken.

Van die Oostenrijksche bodems werd, tijdens den wapenstilstand tot den hierop gevolgden vrede, niets meer bespeurd, dan een tweetal, die op de terugreis nog voor enkele dagen de reede van Texel aandeden. Den 1sten Juni, terwijl het Oostenrijksche eskader er lag, was de Kapitein ter zee Pels Rijcken met de *Zeeland* van zijn tocht naar Zuid-Amerika, de kaap de Goede Hoop en andere plaatsen teruggekeerd.

Wat indruk moest het maken, nu het eenmaal ter zee geduchte Nederland oogenschijnlijk zelfs door Oostenrijk werd overtroffen? Gedurende het gelijktijdig oponthoud van schepen der beide oorlogvoerende partijen, hadden zelfs de middelen ontbroken om de onzijdigheid der plaats des noods met geweld te doen eerbiedigen.

Volkomen waar was ook in dit opzicht de bewering, dat er uit den oorlog van Denemarken voor Nederland veel te leeren viel. Niet minder echter uit dien in Noord-Amerika, waar de vroeger beproefde torpedo's, door toepassing der electriciteit, ter verdediging van zeegaten en rivieren uitstekend voldaan hadden. Beschouwt men Nederland, met het oog op zijne middelen tot defensie, dan zag het er donker uit. Doch er waren lichtzijden. Er was namelijk veel gedaan in het belang der algemeene zeevaart, door tijdseinen, stormsignalen als anderszins en tot opheffing van onderscheiden belemmeringen van den handel, door in 1861 bij te dragen tot afschaffing van den Stader-tol en door in 1863 genoeg te nemen met den afkoop van dien op de Schelde. Wil men dit alles ter zijde stellen en het oog uitsluitend op 's lands marine vestigen, dan is voorzeker wel de sterkst uitkomende lichtzijde, dat het beschikbare materiëel, ofschoon niet voldoende ter verdediging van eigen kusten en zeegaten, in handen van het personeel ten volle berekend scheen te zijn voor hetgeen er elders van werd geëischt.

In West-Indië was het geschil met Venezuela op eervolle wijze vereffend en de afschaffing der slavernij voorbereid. Men had de wet ook bekend doen maken aan de weggelopen slaven in Suriname, die echter vijandelijkheden pleegden tegen hen, die met de kennisgeving belast waren. Om de schuldigen te straffen was de bemanning van de *Amstel*, versterkt met eenig volk van de *Zoutman*, in November 1862 opgerukt, die haar oogmerk niet zonder verlies bereikte. In de moerassige en boschrijke streek, welke zij doortrok, vielen eenige schoten van achter de boomen, waardoor een kwartiermeester het leven verloor en sommigen gekwetst werden. Onder de laatsten bevond zich de adelborst F. de Smit van den Broecke, die aan de bekomen wonden overleed. Dit was een treurig voorspel van de toepassing der wet, die nochtans den 1sten Juli 1863 zonder stoornis der orde in werking kwam, terwijl de Kapitein ter zee Andreae zich met de stoomschepen *Zoutman*, *Amstel*, *Stavoren*, *Dommel*, *Delfzyl* en den schoener *Schorpioen* op de rivier bevond.

Onder het driejarig bevel van den Schout-bij-nacht Vogelpoot, die kort voor zijne terugkomst tot Vice-Admiraal was bevorderd, en dat van zijn opvolger, den Schout-bij-nacht May, had de zeemacht hare gewone taak in Oost-Indië voortgezet. Dankzij hare kruistochten en de toegenomen stoomvaart in den Archipel, begon men er minder te hooren van zeeroovers, ten minste van de vroeger zoo geduchte Soloksche vloten. In April 1861 ontdekte de Luitenant ter zee Jhr. M. W. Bowier, met de *Rete* gestationneerd in de wateren van Menado, sporen eener dergelijke vloot. Eenige rooversprauwen werden in de baai van Lobo vernield, de bemanning ten deele gedood of op de vlucht gejaagd en meer dan honderd geroofde menschen verlost. De Luitenant ter zee Jolly sneuvelde bij het begin van den aanval, die niet zonder verlies tot den gewenschten uitslag leidde.

Dit is slechts een der vele bedrijven in den Archipel, waar de strijd te Banjermasing door andere rustverstoringen op Borneo gevolgd werd. Daarenboven was het gouvernement weer in zekere spanning geraakt met den Sultan van Atjeh over de grenzen van Batoe Baroe, waarop zelfs

geschoten was, ofschoon er de Nederlandsche vlag woei, nadat de vorsten van Deli en Langkat de bescherming van Nederland, sedert 1858 weer gevestigd te Siak, tegen den Sultan van Atjeh hadden ingeroepen.

Er was overvloedig stof tot verwickelingen in Oost-Indië, toen de Schout-bij-nacht Fabius tegen het einde van 1864 het bevel der zeemacht overnam. In nog hoogere mate was de aandacht gevestigd op de gebeurtenissen in Japan.

Sedert het vertrek van den Kapitein-Luitenant ter zee Huysen van Kattendijke in November 1859, had de bevolking de aanwezige vreemdelingen, die slechts noode waren toegelaten, op verschillende wijzen bemoeielijkt. Het gezag van den Taikoen, die hen begunstigde, ging achteruit, ook door toedoen van inlandsche vorsten, die nog eenigszins onafhankelijk waren. De Nederlanders werden op Decima niet verontrust, doch wel op andere plaatsen. Weinig dagen nadat de *Groningen* onder den Kapitein-Luitenant ter zee van der Meersch in Februari 1860 met den nieuwen Consul-Generaal de Wit te Nagasaki was gekomen, vielen aldaar twee Nederlandsche gezagvoerders, als slachtoffers van den volkshaat, waaraan men echter geene staatkundige beteekenis hechtte. De *Groningen* bezocht nog Jokohama en Jedo, alvorens in September de terugreis naar Batavia over Hongkong en Siam te aanvaarden. Den 1sten November 1860 kwam de *Cachelot* te Nagasaki, die een jaar later door de *Koopman* werd afgelost, zonder dat veel opmerkelijks was voorgevallen. Dit stoomschip bezocht in 1862 Jokohama en Jedo met den Consul-Generaal. Toen deze den 28sten November met de *Koopman* weer op Decima terugkeerde, had de opgewondenheid der Japanners hen in Septembertevoren tot het vermoorden van den Engelschman Richardson vervoerd.

Terwijl in April 1863 een Engelsch eskader onder den Admiraal Kuper te Jokohama lag om voldoening te eischen, met een paar Fransche schepen onder den Schout-bij-nacht Juarez, verscheen ook de Kapitein-Luitenant ter zee Jhr. F. de Casembroot met de *Medusa*, die den 15^{den} Maart te Nagasaki gekomen was om de *Koopman* te vervangen. Deze bleef voorloopig, wegens den gespannen toestand, in de Japansche wateren, begaf zich bij herhaling van Nagasaki naar Jokohama en terug, doch vertrok daarop volgens ontvangen last naar Hongkong.

Onder de vreemde bewoners van Jokohama heerschte telkens schrik, wegens de kwalijkgezindheid der Japansche bevolking, en de autoriteiten gaven slechts schoorvoetend een weinig toe aan de eischen, haar reeds den 6^{den} April door den Engelschen admiraal gesteld. Onderwijl begon de Prins van Negato, wiens gebied aan de straat van Simoneseiki, een der toegangen tot de Japansche binnensee, grensde, vijandelijkheden te plegen tegen vreemde schepen. Ongehinderd liet hij de *Medusa* in Juni nog doorvaren, toen de Kapitein-Luitenant ter zee de Casembroot zich hiermede naar Nagasaki begaf, om den waarnemenden Consul-Generaal de Graeff van Polsbroek af te halen. Doch toen de genoemde bevelhebber vier weken later met de *Medusa* langs denzelfden weg terugkeerde, werd van den wal gevuld en zag hij zich genoodzaakt den doortocht te forceeren. De Kapitein-Luitenant ter zee de Casembroot, wiens verhaal van deze en volgende gebeurtenissen in het licht verscheen, onder den titel van „*de Medusa in de wateren van Japan,*” bereikte met vier doden en zeven gekwetsten de reede van Jokohama, waar de Engelsche en Fransche schepen altijd nog lagen.

Tegen het einde des jaars was de Kapitein-Luitenant ter zee P. A. van Rees met de *Djambi* aangekomen. De onderhandelingen der Engelschen, telkens afgewisseld door vijandelijkheden, hadden tot niets geleid en de Prins van Negato bleef in zijn verzet volharden, zoodat het verkeer tusschen Jokohama en Nagasaki langs een anderen weg moest plaats hebben. Den 15^{den} Mei 1864 bevonden zich de *Djambi* en de *Medusa* weer bij de vereenigde eskaders ter reede van Jokohama, versterking afwachtende, eer het tot afdoende maatregelen zou komen.

Den 28sten Juni verscheen de Kapitein ter zee J. E. de Man met *Het Metalen Kruis*; weinige dagen later de Kapitein-Luitenant ter zee J. P. G. Muller met de *Amsterdam*. Na eenig overleg tusschen de hoofden der eskaders, werd het plan gevormd de straat van Simoneseki te openen.

De vier Nederlandsche bodems gezamenlijk onder het bevel van den Kapitein ter zee de Man, met negen Engelsche schepen onder den Admiraal Kuper, drie Fransche onder den Schout-bij-nacht Juarez, en eene gehuurde stoomboot, onder Noord-Amerikaansche vlag, verlieten den 28sten Augustus de reede van Jokohama om den Prins van Negato te straffen en tot andere gedachten te brengen, hetgeen den 5^{den} en den 6^{den} September door een betrekkelijk kort gevecht, waarbij op de gezamenlijke schepen 12 personen gedood en 33 gekwetst werden, gelukte. Met het verdrag van 16 September was de tegenstand van den beheerscher der straat gebroken, maar de zaak met het Japansche gouvernement niet geëindigd. De Nederlandsche schepen behoefden hierop echter niet te wachten. Achtereenvolgens vertrokken de *Medusa*, de *Amsterdam* en de *Djambi*; in het begin van 1865 ook *Het Metalen Kruis*, nadat de Kapitein ter zee J. van der Meersch, in September met de *Zoutman* uit Nederland naar Japan vertrokken, zijne bestemming had bereikt. Na onstuimige tooneelen in het land zelf, bekrachtigde de Mikado, de eigenlijke Keizer van Japan, de tractaten van 1858, doch werd tevens eene onderhandeling tot het wijzigen daarvan aangeknoopt, die tot de nieuwe overeenkomst van den 25sten Juni 1866 leidde.

Ongetwijfeld had de Nederlandsche Marine zich in Oost-Indië en Japan behoorlijk doen gelden met een materieel, dat thans in Europa als verouderd werd afgekeurd. Was het te verwonderen, dat men de berichten dier krijgsbedrijven met opgetogenheid las, vooral daar hetgeen in de havens voorviel zoo weinig bevredigde.

Den 20sten Maart 1865 vertrok de Kapitein-Luitenant ter zee F. L. Geerling met de *Watergeus* tot een tocht naar West-Indië en Noord-Amerika; den 1sten April keerde de Luitenant ter zee der 1^e kl. W. K. van Gennep met de *Prinses Marie* terug van de kust van Guinea, waar hij slechts ruim eene maand had vertoefd. Later volbracht de Kapitein-Luitenant ter zee W. C. Klis een kruistocht in de Noordzee met de *Heldin* en de *Pallas*.

Onderwijl bezochten, evenals ten vorigen jare, Noord-Amerikaansche schepen de havens; meer in het bijzonder Vlissingen, waar den 26sten Juli ook de *Kearsage* binnenviel, die een jaar geleden de *Alabama*, den befaamden kruiser der Zuidelijken, in het Engelsche kanaal had vernield. Nederland, dat voor het einde van 1865 nog verscheiden bodems naar Oost-Indië zag vertrekken; waar de Kapitein ter zee Jansen met de *van Speyk*, de *Pallas* en de *Maurits* tot een kruistocht in zee stak, mocht zich gelukkig rekenen, dat het zich geene opofferingen behoefde te getroosten, ter verdediging van den nationalen eigendom. Of het echter tot handhaving van de politie op eigen terrein volstaan kon met het onderhouden van wachtschepen in de zeehavens, reeds vroeger betwijfeld, was andermaal de vraag, toen in de eerste dagen van Februari 1866 een voor Peru bestemd ramschip te Vlissingen binnenviel. Naar de loopende geruchten, zouden een paar andere volgen. De batterijen aan wal werden gewapend en den 4^{den} Februari kwam er de *Adolf van Nassau* van Texel, ofschoon dit houten schip niet berekend was tot handhaving der orde, indien ramschepen haar mochten verstoren. Intusschen overleed de Minister Huysen van Kattendijke den 6^{den} Februari, kort voor het uitbreken eener ministeriële crisis.

Zijn bestuur, ofschoon minder streng beoordeeld dan dat van zijn voorganger, had toch in den laatsten tijd nog al bedenkingen uitgelokt, vooral bij de behandeling der begrooting. Noch de enquête, noch het pantserrapport had tot verbetering der defensie geleid. De gepantserde

kanonneerboot, te Feyenoord gebouwd, had niet voldaan; de stalen *Handig en vlug* (later *Nimrod* en No. 3), uit Londen ontboden, evenmin. De *de Ruyter* was in eene stoombatterij veranderd.

De Minister, die de stoomschepen, onder zijn voorganger begonnen, had doen afwerken en in 1863 den bouw van de *Valk*, de nieuwe *Urania* en de *Java*, drie schepen met speciale bestemming had gelast, was door hetgeen de *Medusa* in Japan had verricht, weder op de houten kuilschepen gekomen. Hij liet in 1864 de *van Galen* (*Het Zilveren Kruis*) op stapel zetten, een jaar later de *Anna Paulowna* en de *Marnix*. Bij eene wet van 19 December 1864 was hem eene som van 135.000 gld. toegestaan tot herstelling van het nieuwe droge dok te Willemsoord, dat sinds 1862 in een onbruikbaren toestand verkeerde.

Tot verwezenlijking van zijn aanvankelijk toegejuicht plan om de kleine, voor Oost-Indië bestemde schepen op Java te doen bouwen en die vervolgens in de kolonie te laten, waren maatregelen genomen, die nog niet tot de beoogde uitkomst hadden geleid. Alleen had het Departement van Koloniën zich eenige kleine bodems aangeschaft, onder welke de *Celebes* en de *Onrust*, die door het Departement van Marine bemand werden. De definitieve regeling dier aangelegenheid met het Departement van Koloniën heeft de Minister Huysen van Kattendijke niet beleefd.

Tijdens zijn bestuur had zich het pantservraagstuk meer en meer op den voorgrond gedrongen. De Kapitein ter zee M. H. Jansen had in de „*Omwenteling in het zeewezen,*” in 1864 te Dordrecht verschenen, met aandrang gewezen op de noodzakelijkheid van gepantserd materieel. Onder den indruk van den aanval op Denemarken, was bij Koninklijk besluit van 3 Juni 1864 eene Commissie benoemd, die den 22sten October een rapport uitbracht over de kustverdediging, waarin zij, onder verwijzing naar het voordeel, dat men in Noord-Amerika van versperringen en torpedo's had getrokken, behalve de werken aan wal, tot verdediging noodig oordeelde: veertien monitors, zeven ramschepen van 33 palm en drie stoombatterijen van 58 palm diepgang.

Nog voordat haar rapport aan de Staten-Generaal was medegedeeld, had de Minister bij de begroting voor 1865 gelden aangevraagd voor eene stoomrambatterij of een stoomramschip, dat vermoedelijk een millioen gld. zou kosten. Zij waren tot dit bedrag toegestaan en het schip was in 1865 te Birkenhead besteld. Maar de wijzigingen, later in den bouw gebracht om er een zeewaardig ramtorenschip van te maken en de hiermede gepaard gaande kosten, die wel 600.000 gld. boven de toegestane som bedroegen, haalden den Minister bij zijne laatste begroting (voor 1866) onaangename bedenkingen op den hals. De Tweede Kamer nam haar ten slotte aan met 40 tegen 24 stemmen, de Eerste Kamer niet eenparig, zooals vroeger, maar met 24 tegen 11 stemmen en onder voorwaarde, dat de Minister voortaan, buiten de Wetgevende Macht om, geene ramtorenschepen meer zou doen bouwen. Het bedoelde schip, de *Prins Hendrik*, was bij het overlijden des Ministers nog onderhanden.

Nauwelijks had de Minister van Oorlog de portefeuille van den overledene ad interim aanvaard, of de Minister Thorbecke trad den 12^{den} Februari uit het Kabinet, dat nu in vier maanden tijds vele veranderingen onderging, zonder dat een definitief Minister van Marine te vinden was. Men schreef dit toe, zoowel aan staatkundige beweegredenen, als aan den verachterden staat van het materieel, waarop de heer de Roo van Alderwerelt omstreeks denzelfden tijd de aandacht vestigde, door zijne brochure „*Onze zeemacht. Proeve eener populaire beschouwing over de inrichting van het Nederlandsche zeewezen.*”

Eigenlijk was ter defensie weinig gedaan. Van de vijf drijvende batterijen waren de *Jupiter* en de *Draak* nu geheel, de drie overige slechts ten deele gepantserd. Van hetgeen verder noodig gebleken was bezat men nog slechts eene stoombatterij en een half voltooid ramtorenschip, dat

nu evenwel niet voor landsverdediging, maar voor Oost-Indië scheen bestemd te zijn. Verontrustend was dit voorzeker, toen men eene botsing tusschen Oostenrijk en Pruisen tegemoet zag. Nadat het laatste zich met Italië had verbonden, brak in Juni 1866 de oorlog uit onder omstandigheden, die voor een algemeenen oorlog deden vreezen.

Voor het uitbarsten van den krijg in Duitschland, was de Kapitein ter zee M. H. Jansen met de divisie teruggekeerd, de Kapitein ter zee O. A. Uhlenbeck met de *Adolf* uit de Middellandsche Zee terugontboden en met den 1sten Juni een nieuw ministerie opgetreden, waarin de Schout-bij-nacht Pels Rijcken, als Minister van Marine. Zijn voornemen om de plannen der Commissie van Defensie te verwezenlijken werd zeer toegejuicht, doch in de uitvoering belemmerd, wegens de oneenigheden tusschen het Ministerie en de Wetgevende Macht. De onverwachte benoeming van den Minister Myer tot Gouverneur-Generaal en de hierop gevolgde motie Keuchenius leidden den 1sten October tot Kamerontbinding, hetgeen de gemoederen in beweging bracht, terwijl de overwinningen door Pruisen behaald en de annexatie van Hannover en andere kleine Staten, waartoe het thans overging, voor eenig gevaar van dien kant beducht maakten.

Eer de nieuwe Kamers den 19^{den} November geopend werden, waren de *van Speyk* en de *Adolf* in October naar de Middellandsche Zee vertrokken, en was bij Koninklijk besluit van 16 November 1866 eene Indische Militaire Marine in het leven geroepen. Deze zou bestaan uit materieel, toebehoorende aan het Departement van Koloniën, dat zich gelijk hierboven is gezegd reeds eenige bodems had aangeschaft en nu andere van het Departement van Marine overnam, welke onder den gemelden naam in Oost-Indië zouden blijven, doch bemand met het personeel der Nederlandsche zeemacht. Met een auxiliair eskader uit Nederland en de gouvernements- of civiele marine, die in het volgende jaar opnieuw georganiseerd werd, moest de Indische Militaire Marine voortaan in den dienst der kolonie voorzien. Een der oogmerken was het auxiliaire eskader meer bijeen te kunnen houden, zoodat het op een gegeven tijdstip beschikbaar was en terstond handelend kon optreden, waar dit gevorderd werd.

Bij den aanvang van 1867 was de staatkundige horizon niet opgehelderd en vertoonde zich eerlang de voor Nederland bedenkelijke Luxemburgsche quaestie, welker oplossing, den 11^{den} Mei door eene Conferentie te Londen bewerkt, niet allen bevredigde. Onder zulke omstandigheden was den Minister Pels Rijcken in April, bij de definitieve begrooting weer meer toegestaan, dan hij aanvankelijk had gevraagd.

De Staten-Generaal bewilligden in den bouw van drie ramschepen en drie monitors, ofschoon vele leden ook na de bij herhaling gekregen inlichtingen verklaarden niet recht te begrijpen, wat de Minister met het door hem voorgestelde ramschip eigenlijk bedoelde. Over het nut van den ram zelf bestond geen twijfel, nadat ten vorigen jare in den slag bij Lissa was gebleken, welk eene geduchte uitwerking zoodanig wapen kon hebben. Men vreesde blijkbaar, dat de Minister, ingenomen met het denkbeeld eener actieve marine, het defensief vermogen der ramschepen eenigermate zou opofferen om hun meer zeewaardigheid te geven.

Eene divisie bestaande uit de *Adolf*, de *Zoutman*, *Het Metalen Kruis* en de *Curaçao*, onder den Kapitein ter zee de Man, deed een oefeningstocht van eene maand in de Noordzee. Den 19^{den} Juli, twee dagen voor dat de genoemde schepen de reede van Texel verlieten, kwam aldaar de *Prins Hendrik*, welk ramtorenschip in het gansche land veel belangstelling wekte. Vorstelijke personen, ministers, leden van de Staten-Generaal gingen het bezichtigen en deden er korte tochten mede, om zich van de juistheid der manoeuvres te overtuigen. Den 13^{den} November stevende de Kapitein ter zee de Man met de *Adolf* naar de Middellandsche Zee en ondernam de Kapitein ter zee Jansen met de *Prins Hendrik* een proeftocht, die tot den 10^{den} December duurde.

Op dit tijdstip verkeerde het land weder in eene staatkundige crisis, daar velen, na het verwerpen der begrooting van Buitenlandsche Zaken op den 26sten November, eene herhaalde Kamerontbinding tegemoet zagen.

Onder al die verwickelingen hier slechts ter loops aangeroord, werd in het buitenland aan het door Nederland verlangde gepantserd materieel gearbeid. Met uitzondering van de *Schorpioen*, die in Frankrijk bij Toulon werd gebouwd, had de Minister alles besteld bij twee Engelsche firma's te Birkenhead en te Glasgow. Doch in het land zelf was veel gedaan. De werf te Vlissingen was verder ontruimd en die te Amsterdam tot het bouwen van gepantserd materiëel ingericht. De *Matador* (later *Guinea*), een gepantserd ramschip, en de monitors *Cerberus* en *Bloedhond* waren er in aanbouw.

Te midden van den heftigen strijd in woord en geschrift over de houding der Nederlandsche regeering in het Luxemburgsche vraagstuk gevoerd, was betrekkelijk weinig gelet op een tractaat, den 5^{den} Maart 1867 met Engeland gesloten, dat nochtans ernstiger gevolgen had, dan een der hangende geschilpunten, waarover het publiek zich te dien tijde verontrustte. Het gold eene door beide partijen gewenschte ruiling van grondgebied, opdat de wederzijdsche bezittingen op de kust van Guinea, die zonderling dooreen lagen, voortaan door eene bepaalde grenslijn van elkander gescheiden zouden worden. Den 6^{den} November was de Kapitein ter zee J. Vos met *Het Metalen Kruis* naar de kust vertrokken, waar in het begin des volgenden jaars de plechtige overgaaf zou geschieden.

Nadat de vergadering der Staten-Generaal den 25sten Februari 1868 weder geopend was, vroeg Mr. Thorbecke den 2^{den} Maart in de Tweede Kamer inlichtingen nopens de jongste ontbinding. Tijdens de hierdoor teweeg gebrachte spanning ontving de Minister Pels Rijcken bericht van den onwil der bevolking van Commenda, om zich onder Nederlandsch gezag te begeven. Hij vond dit echter zoo weinig zorgbarend, dat alleen de *Amstel*, reeds vroeger hiertoe aangewezen, den 10^{den} April van Hellevoet vertrok om *Het Metalen Kruis* te vervangen. Dit zenden van een kleiner schip vond het publiek, door loopende geruchten verschrikt, een vrij geruststellend teeken. Velen wijdden bovendien de meeste aandacht aan de nieuwe politieke crisis, die ophanden was, toen de stukken, door den Minister van Buitenlandsche Zaken in het zoogenaamde Oranje-boek tot verdediging van zijn beleid opgenomen, niet aan het oogmerk voldeden. Den 28sten April verwierp de Tweede Kamer andermaal zijne begrooting, doch met kleine meerderheid, waarop de gezamenlijke Ministers hun ontslag vroegen en den 30sten Mei een geheel nieuw Kabinet optrad, waarin de Kapitein-Luitenant ter zee Brocx als Minister van Marine.

Erkennende dat zijn voorganger den goeden weg tot kustverdediging had ingeslagen, verklaarde hij dien insgelijks te zullen volgen. Voor hij dit nader ontwikkelde bij de behandeling der begrooting voor 1869, kwamen de beide ramschepen *Buffel* en *Stier* uit Engeland en werd het derde, de *Schorpioen*, uit Frankrijk verwacht. Reeds vroeger in den zomer hadden de monitors *Panter* (*Heiligerlee*), *Krokodil* en *Tijger* de Nederlandsche havens bereikt. Bij de verdediging zijner begrooting kon de Minister Brocx er dus op wijzen, dat met inbegrip van de *Prins Hendrik*, die volgens eene vroeger geuite meening echter niet in het stelsel paste, thans vier ramschepen en drie monitors zoo goed als gereed waren, ongerekend het ramschip en de twee monitors, te Amsterdam in aanbouw. Voorloopig wenschte hij daarbij aan te schaffen nog twee monitors en een gepantserd riviervaartuig, volgens een nieuw model, dat in Brazilië goed voldeed. De bouw van houten schepen zou zich bepalen tot dien van twee op stapel zijnde stoomschepen (type *Djambi*) namelijk *Het Zilveren Kruis* en de *van Galen*, welke strijdmiddelen men zou trachten te versterken.

De bewapening met getrokken geschut werd bij den vooruitgang op het gebied der artillerie niet

meer voldoende geacht. De werf te Vlissingen was met den 15^{den} September 1868 voor goed opgeheven.

Duidelijker dan zijn voorganger, sprak de Minister zijne denkbeelden over de actieve marine uit. Nederland had, volgens zijn gevoelen, behoefte aan gepantserd materiëel tot kust- en riviervedediging, alsmede aan een eskader in Oost-Indië. Voor onze bezittingen in West-Indië werd slechts een gering aantal stoomschepen van klein charter vereischt. Alle overige diensten, zooals het vertoonen der vlag, de bescherming van groote handelsbelangen en de oefening der bemanning konden met behulp van datzelfde materiëel geschieden.

Onder de aangevraagde sommen, behoorde ook de eerste termijn voor een gebouw tot huisvesting en opleiding der adelborsten van het Koninklijk Instituut voor de Marine, die zich tot dus ver nog op het wachtschip de *Kortenaer* bevonden. Hiertegen werden nog al bezwaren geopperd, die de Minister op grond zijner ervaring kon weerleggen, daar hij zelf, als eerste Officier-Instructeur, eene reeks van jaren aan het Instituut verbonden was geweest. Zijne begroting werd den 16^{den} December 1868 in de Tweede Kamer met 61 tegen 3 en den 13^{den} Januari 1869 in de Eerste Kamer met algemeene stemmen aangenomen.

Twee artikelen over ons gepantserd materiëel in „*de Gids*” van October en November waren noch tegen den Minister, noch tegen diens voorganger gericht, maar tegen den Directeur van Scheepsbouw, die echter terstond alle verantwoordelijkheid van zich afwierp en zich alleen aansprakelijk stelde voor de wijziging, op zijn raad, door den Minister Huyssen van Kattendijke in den bouw van de *Prins Hendrik* gebracht. Vele ontdekte gebreken werden verbeterd, en het bestaande vond eerlang een verdediger in den Luitenant ter zee C. A. Jeekel, wiens „*Marine-Zoölogie*” in „*Onze tijd*” werd opgenomen. Wegens de herhaalde wijzigingen in het ministerie en de weinige zekerheid van overeenstemming tusschen de Ministers van Marine en van Oorlog, lieten zich nog voor het einde van 1868 krachtige stemmen hooren tot eene wettelijke regeling der defensie. Nederland was vooralsnog ongemoeid gebleven, doch bekommerde zich niet weinig over hetgeen in Duitschland voorviel.

Weldra kreeg het reden tot dadelijke bezorgdheid, toen zich geruchten begonnen te verspreiden nopens den toestand der bezittingen op de kust van Guinea. Zonder eigenlijke rustverstoring, had de bevolking van sommige door Engeland afgestane streken blijken van onwil gegeven. Zelfs was het wenschelijke om de kust maar liever geheel te verlaten, in sommige dagbladen besproken. Onderwijl moest de *Amstel*, in December onder den Luitenant ter zee Everwijn pas teruggekeerd, er nogmaals heen. Den 7^{den} Januari 1869 vertrok de genoemde bodem, thans onder het bevel van den Luitenant ter zee K. C. Bunnik.

De Minister van Koloniën, bij herhaling geïnterpelleerd over het nogmaals zenden van zulk een klein schip, gaf te kennen dat de regeering niet voornemens was eene militaire expeditie te doen. Eerlang werd zij toch genoodzaakt het Nederlandsche gezag te doen gelden, nadat zij in de laatste dagen van Juni bericht had gekregen van hetgeen bij Commenda met een gedeelte der equipage van de *Amstel* was gebeurd.

Den 26sten Mei was eene sloep met twee zeeofficieren en eenig volk omgeslagen, waarbij velen hun dood in de golven vonden. Een dier officieren en vier matrozen, die zich aan wal gered hadden, waren door de bevolking van Commenda overrompeld en gevankelijk weggevoerd. Hun leven bleef gespaard, met uitzondering van een matroos, die eene poging had gedaan om te ontvluchten. Door tusschenkomst der Britsche autoriteiten werden zij, na gruwelijk bedreigd en mishandeld te zijn, tegen betaling van losgeld uitgeleverd. Nu moest echter straf worden toegediend en mocht van het verlaten der kust geen sprake meer zijn, zoolang de eer der vlag

niet ten volle was gehandhaafd. Om dit te volbrengen, stak de Kapitein-Luitenant ter zee van Trojen den 14^{den} Augustus met de *Koopman* in zee.

Voor men den uitslag vernam, verlieten de *Wassenaer* en de *Valk*, respectievelijk gecommandeerd door den Kapitein ter zee Toe Water en den Kapitein-Luitenant ter zee N. M. J. Kroeff het vaderland met een vreedzamer oogmerk. Een droombeeld der Ouden was door de volharding van den Franschman Ferdinand de Lesseps verwezenlijkt. Het doorgraven der landengte van Suez, in 1859 begonnen, was thans voltooid en de plechtige opening van het kanaal, waardoor een nieuwe en kortere zeeweg naar Oost-Indië was gebaad, zou den 20sten November plaats grijpen. Onder de vorstelijke personen, die haar bijwoonden, behoorde Prins Hendrik, die zich met zijne gemalin naar Brindisi had begeven, waar de *Valk* het doorluchtig paar opwachtte. Van zeventien oorlogsschepen, door onderscheiden natiën tot opluistering van het feest gezonden, voerden drie eene Nederlandsche vlag; want behalve de *Valk* en de *Wassenaer*, uit Nederland derwaarts vertrokken, was de Kapitein-Luitenant ter zee Jhr. M. W. Bowier van de andere zijde met de *Curaçao* opgedaagd. Na den afloop der plechtigheid, keerde deze over Perzië naar Oost-Indië terug.

De *Wassenaer* deed een kruistocht in de Middellandsche Zee, waar de *Valk* eerst Prins Hendrik overvoerde en vervolgens te Nizza Prins Alexander opnam, die met dezen bodem eenige voorname havens bezocht. Beide schepen waren nog afwezig, toen de gewenschte berichten van de kust van Guinea ontvangen werden.

Bij de behandeling zijner begrooting in December 1869 kon de Minister Brocx verzekeren, dat Commenda getuchtigd was. Den 10^{den} November waren detachementen van de *Koopman* en de *Amstel*, onder aanvoering van den Luitenant ter zee der 1^e klasse P. ten Bosch opgerukt tegen het genoemde krom, dat geheel verwoest werd. Nadat beide schepen tot Commany waren genaderd, waar een bivouac werd opgeslagen en de omtrek verkend, hadden onze troepen, bestaande uit 9 officieren met 118 Europeesche en 70 Afrikaansche soldaten onder denzelfden aanvoerder een nieuwen tocht gedaan. Ondanks tallooze moeielijkheden, welke het terrein en een hierop verborgen vijand opleverden, hadden zij den 9^{den} December met zeven gekwetsten een ander krom bereikt, welks bevolking met achterlating van vele dooden en tilbare have op de vlucht sloeg. Later werd het besluit gevormd, het dieper landwaarts gelegen Kwassiekrom aan te tasten. Onder aanhoudend vechten, bereikten de onzen het den 11^{den} Januari 1870. Zij veroverden het stormenderhand, doch ten koste van drie dooden en een dertigtal gekwetsten. Deze moesten worden medegevoerd, omdat het plan hen eerst in het bemachtigde krom te verplegen, vrijdeld werd door de haastigheid, waarmede onze eigen negers het in brand staken. Den 18^{den} Januari waren zoowel de troepen als de beide schepen te Elmina.

Betreurenswaardig moge de noodzakelijkheid tot dergelijke tochten tegen een half wilden vijand zijn, zij is niet altijd te ontwijken door eene koloniale mogendheid, die als zoodanig haar gezag wil handhaven. En dit was ten volle gedaan, toen de Kapitein-Luitenant ter zee Jhr. D. Bowier den 3^{den} Februari, nog onbekend met het gebeurde, te Hellevoetsluis met *Het Loo* in zee stak. Bij zijne komst te Elmina, was de *Amstel* reeds vertrokken en kon de *Koopman* eerlang volgen. Eene schitterende ontvangst viel aan de officieren en hunne equipages te Nieuwediep en elders te beurt, toen beide schepen den 12^{den} en den 19^{den} Mei achtereenvolgens de Nederlandsche havens bereikten.

Gebonden aan de ruimte, moet veel met stilzwijgen worden voorbijgegaan, omdat volledige opgave niet doenlijk is. Een ding staat vast, namelijk dat het personeel, bij alle verschil van meening over de doelmatigheid van het voorhanden materieel, met het beschikbare, de

ationale waardigheid met eere had opgehouden. Niet alleen Japan en de kust van Guinea konden het getuigen, maar ook vele plaatsen in den Oost-Indischen archipel. Onder de talrijke expeditiën, waaraan de zeemacht deelnam, is die naar Bali in September 1868 eene der merkwaardigste. Onder het opperbevel van Kolonel de Brabant, voerde de Kapitein-Luitenant ter zee Boneval Faure het commando over de *Bromo*, de *Amsterdam*, de *Cycloop*, de *Coehoorn*, negen kruisbooten en het gehuurde schip *Maria*. Na volledig geslaagd te zijn in het straffen der schuldigen, keerden de uitgezonden den 29sten November te Soerabaya terug, waar zij met vreugdeblijken werden verwelkomd.

In September 1869 verleende de Kapitein-Luitenant ter zee A. W. Keuchenius met de *Bete* eenige hulp aan de kustbevolking van Celebes tegen den beruchten Kraeng-Bonto-Bonto. Doch hier moet de opsomming van bedrijven worden gestaakt. Om der bijzonderheid wille zij het genoeg er nog bij te voegen, dat de Kapitein-Luitenant ter zee P. Toutenhoofd zich in de eerste helft van 1869 met de *Marnix* in Japan bevond, toen de binnenlandsche krijg, sedert 1864 aldaar ontbrand, ten voordeele van den Mikado eindigde. Voortaan zou deze alleenheerscher zijn en geen Taikoen meer het wereldlijke gezag voeren.

Met betrekking tot het materieel der zeemacht was, na het overleggen der begroting voor 1870, zoowel uit de gewisselde stukken als bij de mondelinge verdediging daarvan gebleken, dat de Minister op grond van de uitbreiding der gouvernementsmarine en van het verbeterd verkeer in den archipel door het vermeerderd aantal stoomschepen der Nederlandsch-Indische stoomvaartmaatschappij, het auxiliair eskader allengs tot 3 schroefstoomschepen der 1^e klasse wenschte te beperken, waarbij echter voorloopig een vierde stoomschip der 2^e klasse gelaten zou worden, ten einde dit zoo noodig naar Japan te kunnen zenden. In verband hiermede zou de *van Galen* voltooid en de verdere bouw van houten schepen tot gelegener tijd uitgesteld worden. Vooreerst wilde de Minister zich bepalen tot het aanschaffen van monitors, die hij in het belang der defensie nuttiger vond dan de ramschepen. Dat hij thans, nu het gebeurde in Denemarken, Duitschland en Italië nog zoo versch in het geheugen lag, een lager cijfer aanvroeg en dus op de marine wilde bezuinigen, achtten velen bedenkelijk; doch zijne begroting werd den 20sten December 1869 door de Tweede Kamer met 54 tegen 23 stemmen aangenomen.

Twee dagtevorens had hij zich bereid verklaard de vervaardiging van een gedeelte van het benoodigde aan de particuliere nijverheid toe te vertrouwen, daarbij evenwel als zijn gevoelen uitsprekende:

“Het gaat niet aan te zeggen, of alles bij particulieren, of alles op de werf. Eene werf moeten wij hebben, dus ook er op laten werken. Wij kunnen ons niet uitsluitend op particulieren verlaten, en controle en heft geheel uit de handen geven.”

Men vergete hierbij niet, dat na de opheffing der werven te Rotterdam en te Vlissingen de werf te Amsterdam de eenige was, waar groote schepen gebouwd konden worden en dat men ook daar vooralsnog aan de afmetingen der sluizen van het Noord-Hollandsche kanaal gebonden was. Omstreeks vier jaren geleden was een aanvang gemaakt met het Noordzee-kanaal; doch 29 April 1870 kon door den Koning ten aanschouwen eener belangstellende schare eerst de grondslag gelegd worden voor de Oranjesluizen.

Ter vereffening van nieuwe geschillen met Venezuela, waartoe de geringe macht in West-Indië aanwezig niet voldoende was, zond de Nederlandsche regeering de *Wassenaer*, die in Maart uit

de Middellandsche Zee was teruggekeerd, onder den Kapitein ter zee Geerling derwaarts. Weinig vermoedde zij echter, bij het vertrek van den genoemden bodem op den 15^{den} Juni 1870, dat het materieel, waarop de Minister van Marine nog onlangs in de Memorie van Toelichting bij een wetsontwerp tot regeling van het vestingstelsel had gewezen, reeds zoo spoedig noodig kon zijn. Er bestond toch in Mei wel zekere spanning, doch geen dadelijk oorlogsgevaar, hetwelk zich eenige weken later, even overwacht als schrikbarend, in de onmiddellijke nabijheid opdeed.

Pruissen was sedert den vrede van Praag druk aan het annexeeren en aan het regelen van den binnenlandschen toestand. Frankrijk steunde, ten deele wegens den loop der zaken in Duitschland, niet meer zoo onvoorwaardelijk op zijn Keizer, als weleer; maar ook dit scheen hoogstens eene nieuwe omwenteling te voorspellen. Spanje, sedert 1868 in staat van verwarring na het verdrijven der Koningin, trachtte hieruit te geraken door het kiezen van een anderen vorst. Men weet, hoe de tijding, dat het de kroon had aangeboden aan den Prins van Hohenzollern, een bloedverwant van den Koning van Pruisen, een oorlog deed uitbreken, welks gelijke nauwelijks te vinden is. Napoleon III, hetzij om den bestaanden naijver jegens Pruisen lucht te geven, hetzij om zich uit zijne binnenlandsche ongelegenheden te redden, vermoedelijk wel om beide redenen te gader, achtte zich beleedigd, vroeg opheldering en besloot tot eene formeele oorlogsverklaring aan Pruisen, welke den 19^{den} Juli te Berlijn werd overhandigd.

Niemand kon te dien tijde de gevolgen van dezen stap berekenen.

Nederland, evenals België, door overdreven geruchten ontsteld en voor een algemeen oorlog beducht, besloot tot stipte onzijdigheid en nam terstond eenige maatregelen van voorzorg. Gelukkig bleek dit weldra overbodig, daar de oorlog tot Frankrijk beperkt en dus van de grenzen verwijderd bleef. Na de capitulatie van Sedan en den val des Keizers van Frankrijk, scheen alle gevaar dermate geweken, dat men half September in Nederland begon te ontwapenen.

Waren de Fransche legers bijna allerwege op voorbeeldelooze wijze geslagen, een Fransch eskader in de Oostzee had zoo goed als niets uitgericht. De *Reine Hortense*, een daartoe behoorend stoomschip, den 5^{den} September te Texel binnengevallen, vernam er wat een paar dagen geleden te Sedan was geschied en ging met deze tijding terstond het eskader weer opzoeken, dat eerlang naar de Fransche havens terugkeerde.

Toen de Kapitein ter zee Geerling, de reis naar Venezuela volbracht hebbende, half October met de *Wassenaer* ter reede van Texel kwam, waren reeds vele schepen buiten dienst gesteld en begon de bevolking van Nederland een kalmer blik te slaan op de ontzettende gebeurtenissen, die zich in Frankrijk verder ontwikkelden.

Zij had de ervaring opgedaan, dat aan het defensiewezen veel ontbrak, hoewel in de Staten-Generaal met lof werd gewaagd van de snelle uitrusting op 's Rijks werven. Om verschillende redenen vroegen nu sommige Ministers hun ontslag en stelden andere hunne portefeuilles ter beschikking van den Koning, waardoor in November weer eene crisis aanving, die eerst den 3^{den} Januari 1871 werd opgelost door het optreden van een derde ministerie Thorbecke, waarin de Minister Brocx zijne portefeuille behield.

Weinig dagentevoren had deze, ad interim met het Departement van Koloniën belast, hoogst voorzichtig geantwoord op eene interpellatie in de Tweede Kamer over de ontruiming der kust van Guinea. Vooralsnog kon hij alleen verzekeren, dat er nog geen tractaat bestond, dat echter over koloniale aangelegenheden werd onderhandeld, en dat een tractaat, zoo het er toe komen mocht, volgens de wet, ter goedkeuring aan de Staten-Generaal zou worden voorgelegd. En dit geschiedde nu werkelijk in April 1871, onder het nieuwe ministerie. Het waren twee tractaten, van welke het eene den afstand der kust van Guinea, het andere de uitbreiding van het

Nederlandsche gezag op Sumatra betref. Wat tot het laatste noopte, is niet algemeen bekend; want de ophelderende stukken, die er betrekking op hadden, werden niet gedrukt en alleen den leden der Staten-Generaal ter inzage gegeven. Met eene kleine meerderheid schonk de Tweede Kamer den 7^{den} Juli hare goedkeuring aan het eerste tractaat, doch zij verwierp het andere. Eerst den 15^{den} December keurde zij ook het tweede goed, nadat het eenigszins was gewijzigd.

De nadeelige vrede, in het voorjaar van 1871 met Pruisen gesloten, had aan het zwaar geteisterde Frankrijk geen rust geschonken. De onmiddellijk hierop gevolgde binnenlandsche tweespalt, die in April en Mei tot de gruwelen der Commune leidde, maakte het tot een tooneel van onbeschrijfelijke verwarring.

In scherpe tegenstelling hiermede was de toenemende verbroedering tusschen Nederland en België, tijdens het door beiden geduchte oorlogsgevaar. Wil men eenig bewijs? Men lette slechts op het doel, waarmede zich in den zomer van 1871 een smaldeel op de Schelde vereenigde. Het bestond uit de *Valk*, de *Heiligerlee*, de *Tijger*, de *Buffel*, de *Schorpioen* en de *Krokodil*, die zich onder den Schout-bij-nacht J. J. Wichers naar Antwerpen begaven en den 21sten Augustus van daar vertrokken met de overblijfselen der Nederlanders, die in 1832 bij de verdediging der citadel waren gesneuveld. Met groote plechtigheid werden zij naar het Ginneken gevoerd en aldaar begraven.

Inmiddels bleef de Minister van Marine, wiens begroting in Mei 1871 was aangenomen, op den ingeslagen weg voortgaan met de aanschaffing van gepantserd materieel, tot welks bewapening ook Armstrong-kanonnen uit Engeland werden ontboden. Teruggekomen van zijn vroeger plan, bleek hij nu voornemens Oost-Indië van een drietal krachtige zeeschepen te voorzien en vroeg gelden aan tot den bouw van een zwaar gepantserd ramtorenschip van groote snelheid, alleen voortgestuwd door stoom, met een voldoende kolenruim om Oost-Indië te bereiken, een voor Soerabaya berekenden diepgang en een voor het tropisch klimaat geschikt logies. Proeven met touwversperringen en torpedo's waren voortgezet.

In November werden in Engeland nog twee stoomkanonneerbooten van nieuw model (type *Staunch*) aanbesteed. Hoewel vele leden der Tweede Kamer vonden, dat alles rijkelijk langzaam in zijn werk ging, schonk toch eene groote meerderheid, den 4^{den} December, hare goedkeuring aan de begroting voor 1872. Nog in dezelfde maand werd de *Koning der Nederlanden*, het voor Oost-Indië bestemde ramtorenschip, waarvoor reeds eenige voorbereidende werkzaamheden waren verricht, op 's Rijks werf te Amsterdam op stapel gezet. Had de Minister in het voorjaar eene zeemacht voor Nederland onontbeerlijk genoemd, zoolang dit eene koloniale mogendheid blijft en zijne onafhankelijkheid op prijs stelt, met betrekking tot de voldoendeheid van het beschikbare materiëel, zeide hij later:

„Indien noch enig voortteeken, noch enige waarschuwing ons tot voorbereiding aanspoort, m. a. w. indien het mogelijk wordt geacht, dat wij door roovers worden aangerallen, dan is het zeer te betwijfelen, of zulks wel van de zeezijde zal geschieden. Maar komen in een oorlog, die ons direct aangaat, de gewone onweerswolken vooraf en is men waakzaam aan onze zijde, dan kunnen zij niet zoo spoedig losbarsten, of de voor de binnenlandsche verdediging bestemde vloot kan gereed zijn, voordat de vijand tot een aanval zal overgaan.”

Toen de Minister deze woorden uitte, begonnen zich ernstige gebeurtenissen in de koloniën te ontwikkelen, die eerlang groote krachtsinspanning van de marine vorderden.

Bij den aanvang van 1872 bevond zich ter kust van Guinea de *Citadel van Antwerpen*, waarop de Kapitein-Luitenant ter zee Hugenholtz in Octobertevoren als bevelhebber was vervangen door den Kapitein-Luitenant ter zee Boelen. Zoodra de Eerste Kamer, den 17^{den} en 18^{den} Januari de beide tractaten met Engeland had goedgekeurd, vertrok ook de Kapitein-Luitenant ter zee Rijk met *Het Loo* derwaarts en zou de Kapitein ter zee de Haes met de *Wassenaer* volgen. De afstand onzer bezittingen op de kust, waarmede de inlandsche bevolking niet ingenomen scheen te zijn, werd uitvoerig besproken, terwijl Nederland zich gereed maakte, om het driehonderdjarige feest zijner onafhankelijkheid te vieren. Nog onder den indruk hiervan, antwoordde de Nederlandsche regeering, den 9^{den} April, op eene tot haar gerichte vraag, dat zij eene geleidelijke uitvoering van het tractaat wenschte, en hiertoe evenmin als de Engelschen hare toevlucht tot geweld zou nemen.

Oogenschijnlijk behoefde dit ook niet; want de waarnemende Gouverneur Ferguson wachtte niet eenmaal de komst van de *Wassenaer* met den Commissaris af. Zonder ernstigen tegenstand der bevolking, droeg hij den 6^{den} April, in het kasteel St. George d'Elmina, de Nederlandsche bezittingen op de kust van Guinea aan een Britschen gemachtigde over. Elf dagen later kwam de *Wassenaer*, die evenals de beide andere bodems spoedig weer vertrok. Den 16^{den} Juni viel de *Citadel van Antwerpen*, den 24sten de *Wassenaer* ter reede van Texel binnen. *Het Loo* deed Banana, Liberia en andere plaatsen der kust aan en bereikte dien ten gevolge eerst den 24sten Augustus het vaderland.

Onder het oog der zeemacht, die twee jaren geleden eene beleediging, der Nederlandsche vlag aangedaan, had gewroken, was nu een der tractaten met Engeland ten uitvoer gelegd. Wat zou de werking van het andere zijn, dat blijkbaar de Nederlandsche regeering onthief van de verplichtingen, die zij in 1824 met betrekking tot Atjeh had op zich genomen? Hierop is tot dus verre geen volledig antwoord te geven, doch het is van algemeene bekendheid, dat een oorlog met dit rijk in het noorden van Sumatra er bijna onmiddellijk op volgde.

Te midden eener ministeriële crisis, ten gevolge der verwerping eener inkomstenbelasting, overleed de Minister Thorbecke den 4^{den} Juni 1872. Onder het nieuwe ministerie, in de Staatscourant van den 7^{den} Juli vermeld, bleef de heer Brocx belast met de portefeuille van marine.

Behalve een kruistocht van den Kapitein ter zee de Haes met de *Wassenaer*, die half Augustus aanving, viel er bij de marine weinig meldenswaardigs voor, eer de begroting voor 1873 werd ingediend. Weinigen vermoedden toen, dat de *Citadel van Antwerpen*, waarmede de Kapitein-Luitenant ter zee J. W. Binkes den 17^{den} October in zee stak, met bestemming naar Oost-Indië, er aanstonds een zoo merkwaardigen tocht zou bijwonen. Enkelen schenen nochtans in te zien, dat iets gewichtigs ophanden was. Hoe anders kon de bekende Multatuli in zijn open brief aan den Koning, onmiddellijk na de opening der Staten-Generaal verschenen, zeggen, dat de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië (sedert 1^e Januari 1872 Mr. Loudon) op het punt stond „*onder gezochte voorwendzels, hoogstens op grond van kunstig geprovoceerde redenen, den oorlog te verklaren aan den Sultan van Atjeh?*”

Mocht de Minister bij het verdedigen zijner begroting op den voortgang van het gepantserd materiëel wijzen, nopens den uitslag der proeven met touwersperringen en torpedo's klonken zijne woorden minder bevredigend. In weerwil van sommige bedenkingen, nam de Tweede Kamer de ingediende begroting den 6^{den} December met 48 tegen 14 stemmen aan.

Omstreeks denzelfden tijd ontving het gouvernement gunstige berichten over den uitslag eener expeditie op Sumatra, waar de Batakkers zich verzet hadden tegen den Sultan van Deli, die als bondgenoot van Nederland hulp gevraagd en bekomen had. De Kapitein-Luitenant ter zee Rietveld, met de *Marnix*, den *Briel* en de *Banka* naar de wateren van Linga en Riouw gezonden, had door landingsdivisiën der genoemde schepen veel tot de verkregen uitkomst bijgedragen. Den 9^{den} September had de *Marnix* te Deli een gewapenden schoener opgebracht, die zeeroof bedreef en op een tocht naar Edie en Kertie was prijs gemaakt. Dit vaartuig, aan Atjehers toebehoorende, vermeerderde slechts de punten van geschil, die met het rijk van Atjeh bestonden.

De Minister van Koloniën, den 27sten Februari 1873 in de Staten-Generaal over den toestand op Sumatra geïnterpelleerd, verzekerde dat het gouvernement geene uitbreiding van grondgebied bedoelde, maar dat de houding door den Sultan van Atjeh aangenomen onzerzijds stappen noodig maakte, die gewichtig in de gevolgen konden zijn. De Vice-President van den Raad van Indië was met vier oorlogsschepen en troepen derwaarts gezonden om opheldering te vragen en zoo noodig doortastende maatregelen te nemen. Even voor de nadere interpellatie, die tegen den 4^{den} April was vastgesteld, bracht de telegraaf het bericht dat gemelde Vice-President, als regeeringscommissaris, den 26sten Maart tot eene formeele oorlogsverklaring aan den Sultan van Atjeh was overgegaan. Vele betwijfelden of de beschikbare macht, vooral met het oog op de weinige bekendheid met de hulpmiddelen van den vijand, wel geëvenredigd was aan de haar opgelegde taak.

Bij den aanvang der vijandelijkheden in de eerste dagen van April, bestond de zeemacht op de kust van Atjeh onder den Kapitein ter zee Koopman uit de *Djambi*, de *Citadel van Antwerpen*, de *Marnix*, zijnde nagenoeg het gansche auxiliaire eskader, de *Coehoorn*, de *Soerabaya*, de *Sumatra*, behorende tot de Indische Militaire Marine, de gouvernementen-stoomers *Siak* en *Bronbeek*, vijf stoombarkassen en negen kruisbooten. De Generaal-Majoor Köhler had ruim 3000 man onder zijne orders en zou aan wal ondersteund worden door eene landingsdivisie van 300 schepelingen onder den Kapitein-Luitenant ter zee J. W. Binkes.

Evenals vroeger zoo menigmaal, bleek ook nu de inlandsche vijand meer strijdkrachten te bezitten, dan het gouvernement had berekend. Een coup de main behoort natuurlijk altijd tot de mogelijkheden, doch heeft weinig kans van slagen, indien het voorafgaan van langdurige verwickelingen den vijand overvloedig gelegenheid tot voorzorgsmaatregelen heeft geschonken. De gelande troepen ondervonden zulks. Noch hunne dapperheid, noch hunne Europeesche taktiek kon opwegen tegen de voordeelen, welk het terrein den Atjehers bij een hardnekkigen weerstand opleverde.

Den 18^{den} April berichtte een regeeringstelegram het sneuvelen van den opperbevelhebber en den ongunstigen loop der zaken, waarna de expeditie gestaakt en de kust van Atjeh voorloopig slechts geblokkeerd werd.

Onberekenbaar voordeel trok Nederland daarbij van het Suez-kanaal. Langs dien weg kwam *Het Metalen Kruis*, den 6^{den} April uit het Nieuwediep vertrokken, den 9^{den} Juni voor Atjeh, den 28sten derzelfde maand gevolgd door de *Zeeland*. De *Watergeus* ging om de Kaap; maar de *Schouwen*, de *Bommelerwaard*, de *Riouw*, de *Banda* en de *Amboina* stevenden achtereenvolgens door het kanaal van Suez, zoodat in Augustus het blokkade-eskader dertien bodems telde onder den Kapitein ter zee J. van Gogh. Bovendien schonken de stoombootmaatschappijen, voor de vaart door het Suez-kanaal opgericht, gelegenheid tot eene spoedige zending van personeel en materieel naar Oost-Indië.

Atjeh was een wanklank bij de plaatselijke feestvieringen van 1873, ter herdenking van gebeurtenissen, drie honderd jaar geleden; ook bij de opening der nieuwe havenwerken te

Vlissingen op den 8sten September. De Ministers, die onderwijl om andere redenen hun ontslag hadden gevraagd, verklaarden acht dagen later, bij de opening der Staten-Generaal, dat zij op verlangen des Konings waren aangebleven, met uitzondering van den Minister van Oorlog. Zij hadden den Luitenant-Generaal van Swieten naar Oost-Indië gezonden, die na eenig oponthoud te Batavia, als bevelhebber der tweede expeditie, den 28sten November voor Atjeh kwam.

Hier te lande was de aanschaffing van defensie-materiëel voortgezet. Van de twee stoomkanonneerbooten (type *Staunch*) verscheen de *Ever* in Juli, de *Hydra* in September te Nieuwediep. Het aantal gepantserde vaartuigen was tot vijf ramschepen en tien monitors aangegroeid. Vele houten schepen bevonden zich voor Atjeh, vanwaar de *Djambi* en de *Marnix* zouden terugkeeren. De eerste bracht het slechts tot de Kaap, waar het schip afgekeurd en de equipage later met de *Java* afgehaald werd. Dit ongeval, in vroeger dagen volstrekt geene zeldzaamheid, leverde eene grief te meer tegen den Minister Brocx, wiens beleid thans werd veroordeeld. Dat hij langzaam vooruitging, was meer opgemerkt; doch het klonk vreemd, dat men hem nu aansprakelijk stelde, niet alleen voor de gevolgen van het bij herhaling door de meerderheid der Staten-Generaal toegejuichte stelsel, maar ook voor den minder goeden staat van het materiëel der Indische Militaire Marine, bij het uitbreken van den oorlog met Atjeh. De Tweede Kamer verwierp in December zijne begrooting met 37 tegen 30 stemmen. Hij vroeg zijn ontslag en werd ad interim vervangen door den Minister van Koloniën Franssen van de Putte.

Deze kreeg nu alle verantwoordelijkheid voor de beide departementen, die in den oorlog betrokken waren, doch zag de op hem rustende taak eenigermate verlicht, toen vóór het einde van Januari 1874 de blijmare klonk, dat de Kraton van den Sultan door de Atjehers ontruimd en door de onzen bezet was.

Na de aankomst van den Generaal van Swieten te Atjeh, had de aldaar verzamelde macht aan boord der schepen slechts het geschikte tijdstip tot landing verbeid. Men had deze moeten verschuiven wegens de ongunstige weersgesteldheid en met het oog op de vele offers, welke de cholera al sedert het begin der expeditie had geëischt. Den 9^{den} December werden omstreeks 7000 man aan wal gezet, gesteund door het vuur van de *Citadel van Antwerpen*, de *Watergeus*, de *Amboina* en de *Banda*. Onder het bevel van den Kapitein-Luitenant ter zee J. W. Binkes, stoomden zij verder langs de kust en beschoten de kleine versterkingen, die hier en daar waren opgeworpen.

De Kapitein ter zee J. van Gogh ging met de *Zeeland*, *Het Metalen Kruis*, de *Koopman*, de *Borneo* en de *Riouw* westwaarts tot het beschietsel der versterkingen tusschen Kwalla Gighen en de Atjeh-rivier.

Aanvankelijk bood de vijand weinig tegenstand. Eerst den 14^{den} December moest een hardnekkig gevecht geleverd worden. Onder vrij gunstig weder, doch bemoeielijkt door het terrein en overal bestookt door een achter boomen en dicht struikgewas verscholen vijand, drongen de troepen voorwaarts tot zij den 26sten December de Missigit ontwaarden, in welke nabijheid de Kraton zich moest bevinden. Sloepen-divisiën voeren bij herhaling, zoowel tot ondersteuning der krijgsmacht als tot verkenning, de rivier op. Vele oorlogsschepen bewaakten onderscheiden punten der kust.

Gedurende het opwerpen en bewapenen van batterijen tot een aanval op de Missigit, gaf de opperbevelhebber den Kapitein ter zee van Gogh last tot het straffen van Pedir, omdat de Radja van dat gewest volgens geruchten eene versterking van 1000 tot 1500 man naar den Kraton had gezonden. Den 29sten December 's morgens te acht uren liet de Nederlandsche bevelhebber daartoe voor de Pedir-rivier het anker vallen met de *Zeeland*, *Het Metalen Kruis*,

de *Citadel van Antwerpen*, de *Borneo* en de *Banda*, die onmiddellijk een hevig vuur tegen de nabij gelegen kampongs openden, dat tot den avond voortgezet en 's anderen daags herhaald werd. Eene hierop gevolgde landing kostte ons één doode en tien gekwetsten, onder welke de Adelborst der 1e klasse F. W. Schuylenburg, die eenige weken later aan de bekomen wonden overleed.

Den 6^{den} Januari 1874 kon men het vuur tegen de Missigit openen, die nog denzelfden dag stormenderhand veroverd en daarna in zoodanigen staat van tegenweer gebracht werd, dat een aanval des vijands in den nacht van den 9^{den} kon worden afgeslagen. Van den achter boomen en struiken verborgen Kraton was niets te bespeuren. Het gelukte echter den 12^{den} de Taman, een ten zuidwesten daarvan gelegen lustoord, te bezetten en vervolgens, ondanks de moerassigheid van den bodem, het beoogde doel van verschillende kanten te naderen. Eindelijk kwam het den 24sten Januari tot een aanval, waarbij de vijand week en weldra een luid hoera verkondigde, dat de onzen tot binnen de sterkte waren doorgedrongen. De Kraton, de zetel van den Sultan van Atjeh, was veroverd.

Geen wonder, dat het bericht daarvan hier te lande, een diepen indruk maakte. Men wist toch, dat in het Oosten, evenals bij de meeste staten der Oudheid, de val van den hoofdzetel des bewinds doorgaans door de onderwerping van het gansche gebied werd gevolgd en vleide zich ook in dit geval met denzelfden uitslag. Maar de ervaring leerde, dat men zich had misrekend; want de Atjehers bleven in hun verzet volharden, dat nog tot den huidigen dag de grootste krachtsinspanning van de zeemacht en het Nederlandsch-Indische leger vordert.

HOOFDSTUK XXIII.

Het bestuur van den Minister van Erp Taalman Kip, afgewisseld met dat van de Ministers Wichers en Geerling. — Programma van 1874. — Opleiding van Personeel. — De zeilschoener Willem Barendsz gebouwd. — Jaarboeken van de Zeemacht. — Torpedo's. — Afschaffing der lijfstraffen. Het vergaan van de Adder. — Brand op 's Rijks werf te Amsterdam. — Rapport over 's Rijks werven. — Bescherming der visscherij in de Noordzee. — Het bestuur der Ministers Gericke en Tramp. — Grondwetsherziening. — Optreden van den Minister Dyserinck.

Meermalen was aangedrongen op eene regeling der defensie bij de wet, waartegen de elkander opvolgende Ministers van Marine bezwaren hadden geopperd, ofschoon zij wel beproefden, wat hun aandeel in de verdediging van het land en de koloniën betrof, eenig stelsel ingang te doen vinden. Na het aftreden van den Minister Brocx, terwijl de Minister van Koloniën Franssen van de Putte ad interim de zaken der marine bestuurd, was de vestingwet van 18 April 1874 tot stand gekomen, waarbij overeenkomstig de voorstellen in 1864 door eene Commissie van Defensie gedaan beslist werd, dat de verdediging van havens, reeden en vaarwaters door vaste sterkten zou geschieden, gesteund door drijvend gepantserd materieel. De zeemacht, die zich hierbij eene zeer bescheiden taak zag aangewezen, moest voorts versperringen bewaken en helpen verdedigen, het doordringen van vijandelijke vaartuigen, het overtrekken van rivieren en stroomen beletten, en in het algemeen die punten verdedigen, welke niet door forten aan den wal beschermd werden. Het plan om evenals in 1672 de

beveiliging der geheele kust aan eene vloot in de Noordzee toe te vertrouwen, was dus officieel opgegeven, hoewel in sommige gevallen een meer actief optreden, waarmede velen zich bleven vleien, niet bepaald was uitgesloten.

Hoe bedenkelijk het was om, bij het streven der meeste zeemogendheden tot verbetering van haar drijvend materieel, op maritiem gebied te zeer over de toekomst te beschikken bewees, om slechts een voorbeeld te noemen, de ondervinding nog in de laatste jaren met de *Prins Hendrik* opgedaan. Dit ramtorenschip, indertijd zoowel in Nederland als in den vreemde bewonderd en oorspronkelijk voor het gevecht in vol zee bestemd, werd niet meer bestand geacht tegen de schepen van nieuwere constructie. Voor de binnenlandsche defensie bezat het te veel diepgang en een te licht pantser. Eerlang werd het tot versterking van het auxiliair eskader naar Oost-Indië gezonden, waarvoor ook de nog niet voltooide *Koning der Nederlanden* bestemd was; doch later rees weder de vraag, of beider diensten aldaar wel geëvenredigd waren aan de groote kosten, die zij veroorzaakten.

De Minister van Erp Taalman Kip, den 16^{den} Mei 1874 met de portefeuille van Marine belast, nam het destijds bestaande materieel als grondslag van een programma, dat hij in de Memorie van Toelichting bij de indiening der definitieve begroting voor het loopende jaar ontwikkelde. Denzelfden dag (22 Juni), waarop zij door de Tweede Kamer werd aangenomen, berichtte de Minister van Binnenlandsche Zaken Geertsema, dat alle Ministers, wegens de afstemming eener kieswet, den Koning hun ontslag hadden gevraagd.

In het Ministerie Heemskerk, dat 27 Augustus optrad, behield echter de Minister Kip zijne portefeuille, zoodat hij bij de begroting voor 1875 op het reeds overgelegde, doch eenigszins gewijzigde plan kon terugkomen.

Volgens zijne meening waren, met het oog op de onlangs aangenomen vestingwet, voor de binnenlandsche verdediging benoodigd 5 ramschepen, ofwel nadat de *Prins Hendrik* voor den dienst in Oost-Indië was aangewezen, 4 ramschepen, die voorhanden waren, met 2 rammonitors van zwaarder bewapening en zwaarder pantsering dan de bestaande; 14 monitors, waarvan er 10 voorhanden waren; 24 stoomkanonneerbooten, waarvan 2 gereed en 8 in aanbouw; 24 gepantserde riviervaartuigen en torpedobooten, van welke eerstgenoemde er één bestond, terwijl het getal der laatsten aanvankelijk op 12 geraamd werd.

Volgens het overgelegde plan, moesten de ontbrekende bodems in vijf jaren tijds worden aangebouwd.

Wat het materieel voor buitenlandschen dienst betref, was het te voorzien, dat eenige van de bestaande houten schroefstoomschepen gaandeweg aan den dienst zouden ontvallen. Ten einde in de hierdoor ontstane behoefte te voorzien, was de Minister voornemens in den loop van tien jaren te doen bouwen 7 schroefstoomschepen 1^e klasse, volgens een nieuw ontwerp van ijzer met teakhout bekleed en met zink gedubbeld, alsmede binnen een korter tijdsbestek 4 kleinere schroefstoomschepen. Mocht dit plan verwezenlijkt worden, dan zou men, na verloop van het bedoelde tiental jaren, een aanvang kunnen maken met de vernieuwing van het gepantserde materieel. Voorloopig werd het plan goedgekeurd, hoewel de Tweede Kamer aarzelde zich voor zoo lang te verbinden. De Minister verklaarde, dat hij zulks ook niet bedoelde, en alleen wenschte kenbaar te maken in welke richting hij voornemens was de zaken te leiden. Nagenoeg eenparig was men van gevoelen, dat er iets gedaan moest worden, daar de oorlog met Atjeh groote krachtsinspanning vereischte en het voorhanden materiëel ter verdediging van kusten en zeegaten niet toereikend werd geacht.

Met betrekking tot het personeel waren insgelijks nieuwe maatregelen ophanden. In de laatste jaren werd gedurende de zomermaanden een gedeelte van het gepantserd materiëel in dienst gesteld, om de 600 zeemiliciens, die elke lichting opleverde, binnenslands te oefenen. De manoeuvres daartoe gemaakt kwamen, vooral met het oog op 's lands defensie, ook het overige personeel der vloot ten goede. Voorts had tot oefening van jeugdige officieren en de door werving verkregen manschappen de *Cornelis Dirks* in den zomer van 1874 in de Noordzee gekruist. Met hetzelfde doel kreeg de Kapitein ter zee J. A. Vandevelde, die het auxiliair eskader in Oost-Indië met de *Curaçao* moest gaan versterken, in last de reis derwaarts om Zuid-Amerika te doen. Den 12^{den} October 1874 met genoemden bodem van Texel vertrokken, bezocht hij Falmouth, Lissabon, Rio Janeiro, Montevideo, en na straat Magellaan gepasseerd te zijn, Valparaiso, Callao, San Francisco, Yokohama, Shanghai en Manilla, eer hij 3 October 1875 te Batavia aankwam.

Ter oefening van het personeel deed de Kapitein ter zee J. van Gogh van 20 Juni tot 15 September 1875 met de *Leeuwarden*, de *Cornelis Dirks* en de *Prinses Maria* een kruistocht in den Atlantischen Oceaan, en vertrok de Kapitein ter zee W. C. Klis den 1sten November daaraanvolgende weder met *Het Zilveren Kruis*, de *Leeuwarden* en de *Cornelis Dirks* naar West-Indië, bij welke divisie zich aldaar de *Prinses Maria* en later ook tijdelijk de *van Galen* voegde.

Deze tochten waren alleszins geschikt om het jeugdig personeel zeemanschap te doen verkrijgen en zoogenaamd equipages te vormen; doch niet in alle opzichten voldoende. Reeds bij de indiening zijner eerste begrooting had de Minister Kip gewaagd van de toenemende bezwaren om door werving het benodigde aantal bevaren schepelingen te krijgen, en gewezen op het doelmatige om hoofdzakelijk jong volk aan te werven, hetwelk men door opleiding en gunstiger vooruitzichten dan de thans bestaande blijvend aan 's lands zeemacht hoopte te verbinden.

Men had al vroeger ingezien, dat de opleiding niet langer, evenals van oudsher, hoofdzakelijk aan boord van actieve schepen kon geschieden. Op de eerste plannen tot opleiding van zeeofficieren en de hierop gevolgde inrichting van een bepaald daartoe bestemd Instituut is elders gewezen. Ook de behoefte om iets meer te doen tot opzettelijke vorming van personeel beneden den rang van officier was al sinds jaren gevoeld.

Dientengevolge was men in 1830 begonnen aan boord meer werk te maken van de opleiding van bootsmansleerlingen, waartoe later bepaald de wachtschepen te Vlissingen en te Willemsoord waren aangewezen. Van 1857 tot 1866 geschiedde het uitsluitend te Vlissingen, en sedert laatstgenoemd jaar aan boord van het wachtschip te Willemsoord, waaraan de brik *Ternate* als instructie-vaartuig was toegevoegd. Sedert 1859 bestond eene geregelde opleiding van machinistleerlingen aan boord van het wachtschip te Hellevoetsluis en eene van stuurmansleerlingen aan boord van dat te Amsterdam. Naar het laatste werden alle aangeworven scheepsjongens gezonden, van welke de hiertoe geschikte bij de opleiding van bootsmansleerlingen mochten overgaan. Behalve uit de werving, kwamen sedert 1856 ook jongens van de vroeger gemelde Kweekschool voor Zeevaart te Leiden en van de gelijksoortige inrichting te Groningen, welke laatste evenwel minder aan het oogmerk beantwoordde en daarom in 1870 was opgeheven. Zoo vond de Minister Kip den stand van zaken, toen hij zijn plan begon te volvoeren.

Naar het voorbeeld der „*trainingships*” in Engeland, werd met den 11^{den} April 1876 de *Admiraal van Wassenaer* te Amsterdam in dienst gesteld, waarop alle jongens, zoowel die van de werving als die van de Kweekschool te Leiden afkomstig, onderwijs zouden ontvangen. Deze bepaling werd later, nadat den 6^{den} December 1877 de *Anna Paulowna* te Rotterdam als tweede

opleidingsschip was in dienst gesteld, slechts in zoo ver gewijzigd, dat voortaan de Kweekschool te Leiden, tegen eene jaarlijksche subsidie, allen zou opnemen en de eerste grondslagen leggen. Was de cursus aan boord der opleidingsschepen afgelopen, dan werden de hiertoe geschikte jongens ter opleiding tot stuurmansleerling of bootsmansleerling voorgedragen en de overige op 's lands schepen geplaatst. De eersten gingen daartoe, evenals vroeger, aan boord van het wachtschip te Amsterdam.

Ten behoeve der aanstaande bootsmansleerlingen, werd 16 November 1876 de brik *Zeehond* in dienst gesteld, welks bevelhebber met hunne opleiding was belast. Die van machinist-leerlingen aan boord van het wachtschip te Hellevoetsluis bleef zelfstandig voortbestaan en onderging alleen zekere wijziging. Ter vervanging van het verdedigingsvaartuig *Pro Patria*, werd het schroefstoomschip 3^e klasse *Het Loo*, onlangs van Curaçao teruggekeerd en voor den actieven dienst afgekeurd, met 16 September 1876 als artillerie-instructieschip aangewezen, zoowel tot opleiding van kanonniërs, als tot het nemen van proeven op het gebied der artillerie. Gedurende de zomermaanden van 1876 was naar gewoonte eenig materieel in dienst geweest tot oefening der zeemiliciens binnengaats. Te beginnen met 1877, zou dit meer stelselmatig geschieden, door het fregat *Evertsen* tot voorloopige oefening der geheele lichte te bestemmen. Eindelijk trachtte de Minister het personeel, voor welks opleiding meer zorg gedragen werd dan vroeger, duurzamer aan 's lands dienst te verbinden door verhooging van traktementen en soldijen, door eene uitbreiding van het vaste korps schepelingen beneden den rang van sergeant en in verband hiermede door vermindering van lijfstraffen, op welke geheele afschaffing uitzicht gegeven werd.

Bij eene wet van 1 April 1875 was het pensioen der zeeofficieren verbeterd, de verhooging daarvan voor elk jaar verblijf in militairen dienst in de overzeesche bezittingen en tusschen de keerkringen van 25 op 75 gld. gebracht en voor dit geval ook aan schepelingen beneden den rang van officier een verhoogd pensioen toegekend.

Omstreeks denzelfden tijd begonnen sommigen hier te lande meer opmerkzaamheid te wijden aan de tochten door personen van andere natiën met verschillende oogmerken naar het verre noorden gedaan. En geen wonder! Want de herinnering aan hetgeen Nederlanders eenmaal in die oorden hadden verricht en geleden was verlevendigd, nadat Kapitein Carlsen met de *Solid* van Hammerfest in September 1871 op Nova-Zembla een aantal voorwerpen gevonden had, die van Barendsz en zijne lotgenooten afkomstig waren. Die overblijfselen, in het bezit van Nederland gekomen en daarna, te 's Gravenhage tentoongesteld, maakten op velen een diepen indruk. Zij deden het vooral op het licht ontvlambare gemoed van den jongen Luitenant ter zee L. R. Koolemans Beynen, die zich boven allen onderscheidde door zijn ijver om van dat geheimzinnige noorden iets meer te zien en te weten.

In den zomer van 1875 kreeg hij vergunning om deel te nemen aan de reis van de *Pandora*, die onder het bevel van Sir Allen Young uit Engeland vertrok tot het opsporen van eene N. W. doorvaart. Een jaar later kreeg hij nogmaals dezelfde vergunning en kwam hij voor zijn vertrek met de *Pandora* in aanraking met den heer Gardiner, die met zijn stoomvaartuig de *Glowworm* in het noorden op jachtavontuur wilde uitgaan, doch op Beynen's aansporing Nova-Zembla bezocht.

Toen Beynen den 3^{den} November 1876 met de *Pandora* te Portsmouth terugkeerde, was Gardiner aldaar drie weken geleden aangekomen met een nieuwen schat van voorwerpen, die aan Barendsz en de zijnen hadden toebehoord en door den gelukkigen vinder aan het Nederlandsche gouvernement ten geschenke werden aangeboden. Dewijl echter de regeering

niet voornemens was van landswege tochten naar het noorden te laten doen, trachtte Beynen door woord en geschrift particulieren te bezielen. Het gevolg daarvan was, dat eerlang op de werf van de heeren Meursing en Huygens te Amsterdam de *Willem Barendsz*, een zeilschoener voor dergelijke tochten bestemd, op stapel kon worden gezet.

Volgens eene bepaling van den Minister Kip, zouden voortaan door de zorg van zijn departement „*Jaarboeken voor de Zeemacht*” worden uitgegeven, waarvan het eerste in 1877 verscheen. Aangezien daarin de bijzonderheden van alle reistochten van oefeningsdivisiën en afzonderlijk varende schepen uit officieele bronnen zeer uitvoerig worden vermeld, zoo behoeven de verrichtingen der zeemacht in deze schets slechts ter loops te worden aangeroerd. Welk een verbazend verschil ontstaat hierdoor tusschen de eerste en de laatste bladzijden. Aanvankelijk, toen de vaartuigen hoogst eenvoudig waren, werd hoofdzakelijk gewaagd van hetgeen daarmede werd gedaan. Nadat die kleine vaartuigen zich hadden ontwikkeld tot flinke zeilschepen, leverden hunne bedrijven ruime stof op. En nadat die zeilschepen op hunne beurt trapsgewijze door andere zijn vervangen, moet hier ten slotte gewezen worden op de samengestelde en kostbare bodems van den tegenwoordigen tijd, vooral ter defensie ingericht, en op de pogingen der elkander opvolgende bewindslieden om onder verschillende politieke omstandigheden het vaderland en de koloniën in voldoende mate van geschikt materieel te voorzien.

Den 19^{den} Maart 1876 was de Kapitein ter zee A. N. L. Koops met het ramtorenschip *Prins Hendrik* van het Nieuwediep vertrokken. Door het Suez-kanaal bereikte het den 24sten Mei Singapore en den 13^{den} Juni Batavia, ter vervanging van de *Vice-Admiraal Koopman*, die afgekeurd en verkocht werd. Overigens bestond het auxiliaire eskader uit *Het Metalen Kruis*, de *Curaçao* en de *Citadel van Antwerpen*. De *Watergeus* lag in reparatie te Soerabaya en verving, na afloop daarvan, de *Citadel van Antwerpen*, die insgelijks voor den actieven dienst werd afgekeurd.

In October 1876 keerden *Het Zilveren Kruis*, de *Leeuwarden* en de *Prinses Maria* uit West-Indië terug, waar de *van Galen* en de *Cornelis Dirks* waren achtergebleven, het laatste stoomschip om *Het Loo* in het station Curaçao te vervangen.

Den 4^{den} November vertrok de Kapitein-Luitenant ter zee C. J. Smith met de *Prinses Maria* naar de Levant, ter bescherming van Nederlandsche onderdanen en handelsbelangen aan de Syrische kusten, nu tusschen Rusland en Turkije een oorlog was uitgebroken. Den 16^{den} December verliet de Kapitein ter zee W. K. van Gennep de reede van Texel met *Het Zilveren Kruis* en de *Leeuwarden* tot een oefeningstocht in den Atlantischen Oceaan, bij welke divisie zich den 16^{den} April 1877, op de hoogte van het eiland St. Vincent, ook de *van Galen* voegde, daartoe onder den Kapitein ter zee H. P. van Boneval Faure uit West-Indië ontboden.

Vóór deze schepen in October de havens weder bereikten, was eene ministeriële crisis uitgelokt. De Tweede Kamer toch had, door in haar Adres van Antwoord op de troonrede uitdrukkelijk te verklaren, dat er, wat de verbetering der wet op het lager onderwijs betrof, gemis van overeenstemming bestond tusschen de regeering en de vertegenwoordiging, den ministers aanleiding gegeven gezamenlijk hun ontslag te vragen. Nu daarbij ook de Minister Kip zou aftreden, rijst als vanzelf de vraag wat er van zijn programma, dat gaandeweg eenige wijzigingen had ondergaan, was ten uitvoer gebracht, m. a. w. wat tijdens zijn beheer voor het materieel was gedaan.

In het belang der defensie, was minder haast gemaakt met de monitors, dan met de stoomkanonneerbooten. Van de eersten was de *Luipaard* gereed gekomen, de *Draak*, een der beide zware rammonitors, bestemd de *Prins Hendrik* bij de binnenlandsche verdediging te vervangen,

den 22sten Augustus 1877 te water gelaten, en de *Matador* in aanbouw. Van de stoomkanon-
neerbooten, welker aantal nu tot 30 zou worden opgevoerd, waren 17 gereed en nog 3
onderhanden.

Teneinde het offensief vermogen der schepen te vermeerderen, was in 1876 besloten de nieuw
gebouwde monitors met stalen achterlaadkanonnen van 28 cM. te bewapenen, waarvan ook de
nog aan te bouwen stoomkanonneerbooten en langzamerhand andere daartoe geschikte
bodems zouden worden voorzien. Het stalen achterlaadgeschut werd door de firma Krupp te
Essen geleverd. Tot den aanmaak van bronzen achterladers van kleiner kaliber was op 's Rijks
werf te Amsterdam eene kleine gieterij ingericht. Van de gepantserde riviervaartuigen, met
welker bouw in 1876 een aanvang was gemaakt en die bestemd waren om in oorlogstijd den
vijand het leggen van bruggen en het overtrekken van rivieren te beletten, kon de *Isala* den 8sten
September 1877 in dienst gesteld worden, terwijl de *Rhenus* nagenoeg geheel en de *Mosa* voor
de helft gereed was.

Sedert jaren had men ook hier te lande reeds proeven genomen met torpedo's. De overtuiging,
dat zij een uitstekend middel waren tot verdediging van havens en zeegaten won meer en meer
veld. Een deskundige in de Tweede Kamer zeide, dat geen admiraal zich daaraan zou wagen
en dat zij bij de havens hetzelfde uitwerkten als voetangels en klemmen bij de buitenplaatsen.
Doch het aandeel, dat de marine in hare toepassing zou hebben, was tot dusverre enigszins
onzeker geweest. Eerst nadat in 1875 bij Kon. besluit was bepaald, dat de defensieve torpedo-
dienst onder het departement van Oorlog, de offensieve onder dat van Marine zou ressorteeren,
werd dit anders. Een onmiddellijk gevolg daarvan was de oprichting van een korps Marine-
torpedisten, dat aanvankelijk de proeven met stoombarkassen voortzette, tot dat den 22sten
Februari 1876 de eerste, in Engeland gebouwde torpedoboot te Willemsoord werd opgeleverd.
Voor het aftreden van den Minister werden er nog twee gebouwd, en werd het aantal
benodigde op 24 geraamd. Zelfs was destijds reeds sprake van de invoering der onlangs in
het buitenland uitgevonden vischtorpedo's.

Na 1874 waren, zoo als de Minister dit had voorspeld, eenige houten schepen voor den
actieven dienst afgekeurd. Met den bouw der nieuw ontworpen bodems was inmiddels een
aanvang gemaakt. Het schroefstoomschip 1^e klasse *Atjeh*, den 3^{den} Maart 1875 op stapel gezet,
was den 6^{den} November 1876 te water gelaten; de *Tromp*, omstreeks een half jaar na de *Atjeh*
op stapel gezet, zou eerstdaags volgen. Van het derde, aanvankelijk *de Ruyter* genoemd, doch
later herdoopt in *Koningin Emma der Nederlanden*, was in November 1876 de kiel gelegd. Van
de nieuwe schroefstoomschepen 4^e klasse, was de *Bonaire*, in November 1877 gereed, en
waren de *Suriname* en de *St. Eustatius* in aanbouw. De *Suriname* zou echter het eerst klaar
geweest zijn, indien het oorspronkelijk zoo genoemde schip, bijna voltooid, in het belang van
den dienst, niet aan de Indische Militaire Marine ware afgestaan en een minder gevorderd
daarvoor in de plaats gesteld.

Inmiddels was veler hoop verwezenlijkt door de opening van het Noordzee-kanaal op den 1sten
November 1876. Koning Willem III had aan de plechtigheid deelgenomen door met de
stoomboot *Stad Breda*, toebehoorende aan de maatschappij „*Zeeland*” door de Noordzee-
sluizen te varen en na eene wijle terug te keeren in de haven, die bij dezelfde gelegenheid den
naam IJmuiden ontving. Voor de marine was het gebeurde in meer dan een opzicht van belang;
want men was nu bij den aanbouw van schepen op 's Rijkswerf te Amsterdam niet langer aan
de afmetingen van het Noord-Hollandsch kanaal gebonden.

Reeds den 3^{den} October, dus vier weken voor de officiële opening, was het nieuw gebouwde
ramtorenschip *Koning der Nederlanden* onder het bevel van den Kapitein ter zee van Genneep

door het kanaal in zee gebracht en buitenom naar het etablissement te Willemsoord overgevoerd.

Uit al het voorafgaande kan men zich eenigermate een denkbeeld vormen van hetgeen met betrekking tot de zeemacht was voorgevallen, toen den 3^{den} November 1877 een nieuw ministerie optrad, waarin Mr. Kappeyne van de Coppello met de portefeuille van Binnenlandsche Zaken, de Kapitein ter zee Jhr. H. O. Wichers met die van Marine belast was. Als gewezen Chef van het Materieel bij het departement, was deze geheel op de hoogte van de reeds ingediende begrooting, tot welker samenstelling hij had medegewerkt. Met eenige wijziging, nam hij die over, tevens verklarende, dat hij voornemens was in hoofdzaak dezelfde gedragslijn te volgen als zijn voorganger. De voornaamste afwijkingen waren, dat geen schroefstoomschip 1^e klasse meer op stapel gezet zou worden, eer de *Atjeh* in de praktijk goed bevonden was; dat er van den bouw van een derde ramtorenschip geheel werd afgezien, met het plan om het auxiliair eskader in Oost-Indië later zoo noodig liever met een schroefstoomschip 1^e klasse te versterken; en dat er, in afwachting van de betere gemeenschap te water tusschen het noorder- en zuiderfrontier, geen reserve-monitor werd noodig geacht. Later werd ook de bouw van het vierde schroefstoomschip 4^e klasse uitgesteld, omdat de drie voltooide met het nog bruikbare houten materieel voorloopig in de behoeften van den dienst konden voorzien.

Dit alles geschiedde ten deele onder den aandrang tot bezuiniging, nu 's lands geldmiddelen, vooral ten gevolge van den oorlog met Atjeh, in de laatste jaren zeer verachterd bleken te zijn. Onder zulke omstandigheden kostte het den Minister moeite, bij zijne begrooting voor 1879, de traktementen en de pensioenen der zeeofficieren eenigszins te verbeteren.

Met de maatregelen tot opleiding van personeel werd op den ingeslagen weg voortgegaan. Den 2^{den} Februari 1878 verliet de Kapitein ter zee W. K. van Gennep de reede van Texel met de *van Galen*, *Het Zilveren Kruis* en de *Leeuwarden*, tot het doen van een oefeningstocht. Eene maand later vertrok de Kapitein ter zee W. Enslie met de *Koning der Nederlanden* naar Oost-Indië, waar dit ramtorenschip den 6^{den} Mei te Oleh-leh en den 15^{den} Juni te Batavia aankwam, om *Het Metalen Kruis* te vervangen, welk schip in September voor den dienst werd afgekeurd. Hetzelfde lot trof hier te lande de *Prinses Maria*, nadat deze bodem den 12^{den} Augustus uit de Levant was teruggekeerd.

Als bijzonderheid zij hier ingelascht, dat de zeilschoener *Willem Barendsz* in Mei 1878 zijn eersten tocht naar het noorden had aangevangen onder het bevel van den Luitenant ter zee der 1^e klasse A. de Bruyne, aan boord hebbende de Luitenants ter zee der 2e klasse L. R. Koolemans Beynen en Jhr. H. M. Speelman.

De tocht, welke den 13^{den} October eindigde, werd door zes andere gevolgd, waarna die ondernemingen, grootendeels wegens verminderde belangstelling werden gestaakt. Koolemans Beynen beleefde echter dien afloop niet, daar hij in Maart 1879 naar Oost-Indië werd gezonden, waar hij den 11^{den} November deszelfden jaars overleed.

Na den afloop der gewone zomeroefeningen in 1878, hadden de ramschepen *Guinea* en *Stier*, de monitor *Krokodil*, de stoomkanonneerbooten *Dog*, *Gier* en *Hydra* en het stoomvaartuig de *Schelde* van 2 tot 7 September deel genomen aan de gecombineerde manoeuvres met de landmacht. Voorts was de in Juli teruggekeerde divisie tot een nieuwen tocht uitgerust, waarbij evenwel de *Marnix* de plaats van de *Leeuwarden* zou vervullen. Den 2^{den} October vertrok de Kapitein ter zee W. B. F. Escher met de *van Galen*, *Het Zilveren Kruis* en de *Marnix*, via Rio Janeiro naar Batavia, waar de divisie, na anderhalve maand op de kust van Atjeh te hebben doorgebracht, den 2^{den} April 1879 aankwam.

De eerste dagen van dit jaar hadden zich in Nederland door twee hoogst belangrijke gebeurtenissen gekenmerkt, 's Konings voornemen tot het aangaan van een tweede huwelijk, algemeen toegejuicht, was verwezenlijkt. Nadat het den 7^{den} Januari te Arolsen was voltrokken, werden overal in den lande aanstalten gemaakt om openbare blijken van vreugde te geven. Doch te midden dier toebereidselen kwam den 13^{den} Januari de treurmare van het overlijden van Prins Hendrik, 's Konings eenig overgebleven broeder, wiens loopbaan bij de zeemacht ook in deze bladen geschetst is. Niet alleen de Marine verloor in hem haren Luitenant-Admiraal, maar vele instellingen op verschillend gebied moesten den krachtigen steun derven, dien hij steeds zoo welwillend had verleend. Weinige maanden later, den 11^{den} Juni van hetzelfde jaar, trof het Koninklijk huis en de natie een nieuwe slag bij het overlijden van den Prins van Oranje, 's Konings oudsten zoon, den vermoedelijken troonopvolger, wiens titel en aanspraken hierdoor overgingen op zijn jongeren broeder, Prins Alexander.

Terwijl in den zomer de schepen der divisie uit Oost-Indië huiswaarts keerden, de Kapitein-Luitenant ter zee G. Doorman met de *Alkmaar* de republiek Liberia alsmede de zuidkust van Afrika bezocht en de gewone oefeningen binnengaats in vollen gang waren, kwam het bestuur der zeemacht ten gevolge eener staatkundige crisis weer in andere handen.

Het ministerie, dat er in geslaagd was, het lager onderwijs naar den zin der meerderheid te regelen, verkreeg niet denzelfden uitslag bij zijne pogingen tot verbetering van den waterweg tusschen Amsterdam en Rotterdam. Nadat den 20sten Mei 1879 het 1^e artikel der hiertoe voorgestelde wet door de Tweede Kamer was afgestemd, werd het geheele wetsontwerp ingetrokken. Dit, gepaard met de verdeeldheid onder de leden van het Kabinet naar aanleiding van een plan tot grondwetsherziening, was de reden, dat eerlang alle ministers hun ontslag vroegen en den 20sten Augustus een nieuw ministerie aan het bewind kwam, waarin de portefeuille van Buitenlandsche Zaken aan den Baron van Lijnden van Sandenburg, en die van Marine andermaal aan den Oud-Minister van Erp Taalman Kip werd opgedragen.

Terecht mocht deze in de Memorie van Toelichting zeggen, dat zijne begroting voor 1880, evenals de zes voorgaande, behoudens enkele wijzigingen, slechts de verdere uitvoering was van het in 1874 door hem ontwikkeld programma. Zijn voorganger had dit steeds in het oog gehouden, hoewel sommige eischen iets lager stellende, dewijl de kosten niet medevielen en de uitgaven voor torpedo-materiëel en betere bewapening der schepen hem noodzakelijker voorkwamen. Tegen het einde van 1879 waren er 4 ramschepen en, met inbegrip van de *Draak* en de *Matador*, 13 monitors, hetgeen men voldoende achtte; van de 5 gepantserde riviervaartuigen, werd het laatste in October geleverd; het getal der stoomkanonneerbooten was op 25 gebracht, en de 5 nog ontbrekende waren in aanbouw. Van de nieuwe schroefstoomschepen 1^e klasse, waren de *Atjeh* en de *Tromp* gereed voor den dienst; de *Koningin Emma der Nederlanden* was in Januari te water gelaten en in dezelfde maand de kiel gelegd van de *de Ruyter*. De 4 nieuwe schroefstoomschepen 4e klasse waren gereed; evenzoo 12 torpedo-
booten.

Volgens het vroeger opgegeven plan, werden de *Draak* en de *Matador* elk met 2, de *Luipaard* en de 11 laatst aangebouwde kanonneerbooten elk met één achterlaadkanon van 28 c.M. bewapend, hetgeen ook met de 5 nog ontbrekende zou geschieden. Alle opleidings- en wachtschepen, alsmede vele andere bodems waren voorzien met op 's Rijks werf te Amsterdam gegoten achterlaadkanonnen van 12 c.M. Men was druk bezig met het gieten van achterlaadkanonnen van 7.5 c.M., die na uitstekend geslaagde proeven als zwaarste sloepsbeschut zouden worden ingevoerd. Eindelijk was besloten aan de meeste schepen en vaartuigen Hotchkiss revolver-kanonnen te verstrekken, die bij uitnemendheid geschikt geacht werden, om aanvallen met torpedoboten af te weren.

Onmiskienbaar aanvaardde de Minister Kip het bestuur thans onder zeer gunstige omstandigheden. Zijne eigen plannen waren in hoofdzaak voortgezet en konden dus weder opgevat worden. De bedenkingen, vooral in de Tweede Kamer geopperd tegen het optreden en de samenstelling van het Kabinet, golden niet hem; hij werd veeleer met groote welwillendheid ontvangen en kon duidelijk ontwaren, dat velen hem met genoegen weder aan het bewind zagen. Ofschoon enige leden in de beide Kamers der Staten-Generaal er op wezen, dat de kosten van zijn programma de oorspronkelijke raming overtroffen, dat de voorgespiegelde vermindering van uitgaven tot nog toe niet verkregen was en de uitkomst dus niet aan de verwachting beantwoordde, werd de begroting voor 1880 toch in beide Kamers met overgrote meerderheid aangenomen. Vóór dien tijd was de Minister reeds met vrucht werkzaam geweest.

Den 1sten November 1879 was de *Atjeh*, het eerste der nieuwe schroefstoomschepen 1^e klasse, tot eene reis om de kaap de Goede Hoop naar Oost-Indië vertrokken. Het bevel over dien bodem was opgedragen aan den Kapitein ter zee Jhr. H. O. Wichers, den gewezen Minister, die in het actieve corps gebleven was en zodoende gelegenheid kreeg bij eigen ervaring over de doelmatigheid van het schip te oordeelen. Na een kort oponthoud, eerst te Cowes in Engeland tot het aan boord nemen der eerste stoomsloep, die aldaar voor de Nederlandsche marine gemaakt was, vervolgens te Kaapstad, kwam de *Atjeh* den 27sten Maart 1880 te Batavia, ter vervanging van de *Curaçao*, die tot wachtschip te Oleh-leh was ingericht. Het gunstig en zeer uitvoerig rapport van den commandant over het schip komt in het Jaarboek van de zeemacht 1879—1880 in zijn geheel voor.

Onder vele met betrekking tot de zeemacht genomen maatregelen, waren de twee wetten van 14 November 1879 zeker wel de meest ingrijpende. Zij strekten tot verandering van het strafstelsel bij de marine, met geheele afschaffing van alle lijfstraffen. Alleen de doodstraf bleef voor bepaalde gevallen behouden, doch zou dan in elk geval door den kogel worden ten uitvoer gebracht.

Den 10^{den} December 1879, twee dagen voor de behandeling der begroting, hadden de *van Galen*, *Het Zilveren Kruis*, de *Marnix* en de *Alkmaar*, die allen in Augustus en September waren teruggekeerd, de reede van Texel verlaten onder het bevel van den Kapitein ter zee J. W. Binkes. Zij waren vereenigd tot eene oefeningsdivisie, waarvan later de *Marnix* zich afscheidde tot een bezoek aan Liberia en de *Alkmaar*, met bestemming naar Curaçao.

Nog voor het einde des jaars werd een aanvang gemaakt met de proefnemingen om door middel van het gepantserd materieel der zeemacht het ijs in rivieren en kanalen op te ruimen. In het laatst van December baande de *Guinea* zich een weg door het Noordzee-kanaal tot voor Amsterdam met den weinig bevredigenden uitslag, dat het ijs wel gebroken, doch niet verwijderd was. In de eerste weken van 1880 werden de rammonitors *Haai* en *Panter* tot opruiming van het ijs in de Zuidelijke rivieren gebezigd. Noch deze, noch de een jaar later met de *Hyena* en de *Panter* herhaalde proeven beantwoordden echter aan het oogmerk. De uitkomsten waren niet geëvenredigd aan het gevaar, waaraan het personeel en het materieel daarbij werden blootgesteld.

Overigens ging alles gedurende 1880, 1881 en de eerste helft van 1882 naar wensch. De oefeningen binnengaats werden geregeld voortgezet. Ook die met de *Zeehond* tot opleiding van bootsmansleerlingen en matrozen; alleen met dit verschil, dat genoemde brik, wegens herhaalde klachten over molest door visschers geuit, telken jare een paar malen de visschersvloot in de Noordzee bezocht, waartoe indien het pas gaf tijdelijk wel een andere bodem werd aangewezen. Het nut daarvan bewoog den Minister tot het bouwen van den zeilschoener

Argus, waaraan die taak geregeld kon worden opgedragen en die met 21 Mei 1882 voor het eerst in dienst kwam.

Nadat de Kapitein-Luitenant ter zee H. Dyserinck met de *Marnix* in April, en de Kapitein ter zee J. W. Binkes in Juni 1880 met de *van Galen* en *Het Zilveren Kruis* was teruggekeerd, stak laatstgenoemde commandant den 2^{den} October weder in zee met de *van Galen*, de *Leeuwarden* en de *Marnix*. Hij deed een kruistocht in den Atlantischen Oceaan, bezocht Paramaribo, bereikte Lissabon en stevende den 1sten Maart 1881 van daar naar de Middellandsche Zee om er de vlag te vertoonen op plaatsen, waar dit sedert jaren niet gebeurd was. Hier kreeg hij eene wijle de *Suriname* bij de vlag, die zich later weder afscheidde tot een afzonderlijken kruistocht. Den 1sten Augustus viel de *Suriname* te Hellevoetsluis binnen, terwijl de schepen der divisie eene maandtevorens de reede van Texel hadden bereikt.

Eer de volgende oefeningsdivisie, bestaande uit *Het Zilveren Kruis*, de *Leeuwarden* en de *Marnix*, den 15^{den} October 1881 onder bevel van den Kapitein ter zee F. H. P. van Alphen de haven verliet, begonnen zich in het oostelijk gedeelte der Middellandsche Zee belangrijke gebeurtenissen te ontwikkelen.

Een militaire opstand in Egypte, onder Arabi uitgebarsten, gaf aanleiding tot eene demonstratie van een Engelsch en een Fransch eskader voor de haven van Alexandrië. Toen de Nederlandsche divisie, evenals het vorige jaar, een kruistocht in den Atlantischen Oceaan gedaan en vele steden aan de Middellandsche Zee, nu zelfs Konstantinopel, Smyrna en Bayreuth bezocht had, vond de commandant den 22sten Juni 1882 te Malta den last om den Kapitein-Luitenant ter zee Jhr. C. C. Six met de *Marnix* naar Alexandrië te zenden, waaraan twee dagen later werd voldaan. De toestand werd er echter meer en meer gespannen, zoodat de Nederlandsche commandant, evenals het Fransche eskader, den 9^{den} Juli het bedreigde punt met de *Marnix* verliet.

De Engelschen, die voornemens waren krachtadig op te treden, bombardeerden de stad den 11^{den} Juli en mengden zich vervolgens gewapenderhand in de binnenlandsche aangelegenheden van Egypte.

De *Marnix*, alleen geroepen om zoo noodig Nederlandschen onderdanen bescherming te verleenen, ging den 20sten naar Port-Said, om in de nabijheid te zijn, en bleef aldaar tot dit stoomschip den 20sten Augustus werd afgelost door de *Bonaire*. *Het Zilveren Kruis* en de *Leeuwarden* waren in Augustus teruggekeerd, de *Marnix* volgde in September, terwijl ook de *Bonaire* half December 1882 ter rede van Texel binnenviel.

Sommige bodems in Oost- en West-Indië waren afgelost of vervangen. Het schroefstoomschip 1^e klasse *Koningin Emma der Nederlanden* had den 15^{den} Januari 1881 de reis naar Batavia aanvaard, waar het den 20sten Mei kwam. Vervolgens bezocht het Nagasaki en eenige Chineesche havens, alvorens in December bij het auxiliair eskader de plaats van de *Watergeus* in te nemen. Ook de *Atjeh*, die zich nog in Oost-Indië bevond, deed een paar belangrijke tochten. Den 5^{den} September 1880 verliet dit stoomschip onder het bevel van den Kapitein ter zee J. A. Greve Soerabaya, met bestemming naar Australië, tot het vertoonen der vlag, het bezoeken eener tentoonstelling te Melbourne en het aandoen van eenige andere plaatsen. In de laatste dagen van 1881 begaf het zich naar de Indische Zee ter opsporing van de nog vermiste sloepen van het verongelukte stoomschip *Koning der Nederlanden* van de maatschappij „*Nederland*.” Na vruchteloos eenige weinig bekende eilandgroepen doorzocht te hebben, keerde het den 25sten Februari 1882 te Batavia terug. Van de verwisseling der schepen in West-Indië valt weinig te zeggen, dan dat de *Cornelis Dirks* na de terugkomst in 1880 was

afgekeurd, en dat in 1882 de *Alkmaar* naar Curaçao was gezonden, omdat het noodig gebleken was in dat station een grooter schip dan een stoomschip 4^e klasse beschikbaar te hebben.

Alvorens deze laatste ervaring werd opgedaan, had de afkeuring van de *Cornelis Dirks* geleid tot het op stapel zetten van de *Sommelsdijk*, het vijfde schroefstoomschip 4^e klasse, waarvan de bouw indertijd slechts was verschoven omdat er voorloopig geen behoefte aan bestond.

Het aantal schroefstoomschepen 1^e klasse naderde zijne voltooiing. Den 22sten September 1880 was de *de Ruyter*, den 7^{den} Juni 1882 de *van Speyk* te water gelaten. Van het zesde, de *Doggersbank*, was den 5^{den} Augustus 1881, op den honderdsten gedenkdag van den vermaarden zeeslag, de kiel feestelijk gelegd. Het aantal torpedobooten, op 20 gebracht, werd in 1882 vermeerderd met 2 in Engeland gebouwde, van eene grootere soort, die geen nummer, maar de namen *Etna* en *Hekla* ontvingen. Tevens had men het gehalte en de bruikbaarheid van het bestaande materieel verbeterd of vermeerderd door het voortzetten der verwapening, door het aanbrenge van stoomstuurinrichtingen, door een gedeelte van het gepantserd materieel van houten centraalkielen te voorzien, door het aanschaffen en verstrekken van stoomsloepen en door een aanvang te maken met de invoering van compound-machines, die eene besparing van steenkolen ten doel hadden. Proeven waren genomen met electrisch licht, als middel om bij nacht een naderend gevaar, vooral van torpedobooten te verkennen. Ondanks al hetgeen voor de zeemacht gedaan was, kon niet geloofend worden, dat het gepantserd materieel begon te verouderen. Het pantser zelf was te licht tegenover het thans door sommige mogendheden ingevoerde geschut, hetgeen de schepen zou dwingen tot eene al te lijdelijke rol bij 's lands defensie. En de groote kosten der vernieuwing of verzwaring van het pantser hielden voorloopig daarvan terug.

Vele maatregelen waren in het belang der zeemacht genomen of in wording, waarvan o. a. de wet van 11 Juli 1882 ter voorkoming van aanvaringen op zee de vrucht was, toen het vergaan van de *Adder* in het tot dusver vrij algemeen gunstig oordeel over de leiding der zaken eene omkeering te weeg bracht.

Over hetgeen met dien rammonitor was voorgevallen, is slechts weinig met volkomen zekerheid te zeggen. Hij lag te Amsterdam en moest, daar de gemeenschap binnendoor tusschen het noorder- en zuiderfrontier nog niet was tot stand gekomen, buitenom van IJmuiden naar Hellevoetsluis gaan. Deze oogenschijnlijk weinig gevaarlijke reis, die herhaalde malen gedaan was, werd den 5^{den} Juli 1882 onder het bevel van den Luitenant ter zee der 1^e klasse E. Simon van der Aa met vrij gunstig weder aanvaard. De *Adder* werd te Katwijk-aan-Zee, te Scheveningen en elders in de verte gezien tot 's avonds acht uren, toen de monitor, waaraan men in den namiddag niets buitengewoons had bespeurd, dan dat hij weinig vooruitkwam, worstelde tegen den wind, die van eene flinke bramzeilskoelte tot stijve bries was toegenomen en eene moeilijke zee. De noodseinen werden niet opgemerkt of kwalijk begrepen, totdat het vaartuig, na de worsteling nog ruim een uur te hebben voortgezet, door eenig noodlottig toeval, op nagenoeg eene geographische mijl ten W. N. W. van den vuurtoren te Scheveningen, kantelde en zonk. Niemand van de 65 opvarenden bleef behouden.

Dit was ongetwijfeld eene der redenen, waarom de autoriteiten zoo lang met het gebeurde onbekend bleven. Terwijl die te Amsterdam het er voor hielden, dat de monitor goed en wel te Hellevoetsluis lag, die te Hellevoetsluis meenden dat de reis om de eene of andere reden was uitgesteld en het departement van het verlaten van IJmuiden geen kennis droeg, schrikten allen den 8sten Juli plotseling op door het bericht, dat het lijk van den loods Duinker, die aan boord van de *Adder* had gediend, was aangespoeld. Dit onheilspellend voortteeken werd gevolgd door het aanspoelen en vinden van andere lijken, waardoor de geheele ontzettende waarheid aan het

licht kwam. Den 21sten Juli benoemde de Koning eene Commissie van onderzoek, die den 26sten October haar rapport uitbracht.

Onmiddellijk na het ruchtbaar worden der ramp, was deze in openbare geschriften uitvoerig besproken. Het feit, dat een oorlogsvaartuig op een zomeravond, zoo dicht bij den wal, met de gansche bemanning kon vergaan, zonder dat eenige poging tot het verleenen van hulp was aangewend, maakte een diepen indruk. Nog voor het rapport der Commissie verschenen was, werden in den aanhef van het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer over de begroting voor 1883 verschillende ophelderingen gevraagd. En toen deze gegeven waren, en het rapport der Commissie het licht had gezien, droegen de discussiën in de Tweede Kamer de duidelijkste blijken van onvoldaanheid en geschokt vertrouwen.

Voor den Minister, die zich persoonlijk verantwoordelijk had gesteld en nu vele bezwaren tegen zijn beleid moest hooren, was de toestand allernaangenaamst. Zijne begroting werd echter aangenomen, hoewel niet met dezelfde meerderheid als vroeger. Hij, die nog in October de *Leeuwarden* en de *Tromp* naar Oost-Indië had gezonden voor eene reis heen en terug, alleen tot verwisseling van personeel, bleef zijne taak voortzetten, totdat eene weigering der Tweede Kamer om een wetsontwerp tot verlaging van den census aan de orde te stellen, den Ministers aanleiding gaf allen hun ontslag te vragen. Dientengevolge trad den 23sten April 1883 een nieuw Kabinet op, waarin Mr. J. Heemskerk Az. met de portefeuille van Binnenlandsche Zaken en de gepensioneerde Vice-Admiraal F. L. Geerling met die van Marine belast werd. Het stelde zich ten doel eene herziening der Grondwet, waartoe bij Kon. besluit van 11 Mei 1883 eene Commissie werd benoemd.

Nauwelijks waren de zomeroefeningen, waarbij de afgekeurde *Zeehond* voorloopig door de *Marnix* was vervangen, onder den nieuwen bewindsman eene wijle aan den gang, of de zeemacht werd andermaal door eene ramp getroffen, waarbij echter thans geene menschenlevens te betreuren waren. In den vroegen morgen van den 20sten Juni ontdekte men op 's Rijks werf te Amsterdam de eerste sporen van een brand, die zoo snel toenam en zoo hevig woedde, dat ondanks alle spoedig aangebrachte hulp de *Doggersbank*, die nagenoeg gereed was om te water gelaten te worden, en de *Kortenaer*, waarvan eerst onlangs de kiel was gelegd, met kappen en vele materialen eene prooi der vlammen werden. De oorzaak bleef in het duister; doch het verlies aan materiëel was belangrijk, en dat juist terwijl de aandacht in hooge mate op het beheer van 's Rijks werven gevestigd was, over welker kostbare inrichting meermalen en nog onlangs in de Eerste Kamer was geklaagd. Dit had zelfs den vorigen Minister bewogen tot eene belofte, waaraan de tegenwoordige bereid was gevolg te geven. Hij lokte den 19^{den} Juli 1883 een Koninklijk besluit uit, waarbij eene Commissie werd benoemd om rapport uit te brengen over den toestand en eene reorganisatie van 's Rijks werven. In October deed zij dit voorloopig, waarop ruim een jaar later een meer uitgebreid rapport volgde.

Te Amsterdam werd de kiel gelegd van het zesde schroefstoomschip der 1^e klasse, hetwelk den naam van *Johan Willem Friso* kreeg, in hoofdzaak naar het type *Atjeh* zou worden gebouwd, alsmede de ketels en werktuigen van de *Doggersbank* zou ontvangen. Overigens valt er van de schepen weinig te zeggen.

De *Bonaire* en de *Argus* waren in de Noordzee kruisende geweest tot bescherming van de visscherij, welke taak een meer politiek karakter aannam, nadat den 6^{den} Mei 1882 tusschen Nederland, Duitschland, België, Denemarken, Frankrijk en Groot-Brittannië en Ierland eene overeenkomst was gesloten tot regeling van de politie der visscherij in de Noordzee, buiten de territoriale wateren, waaraan hier te lande den 5^{den} Juni 1883 kracht van wet was gegeven. De *Leeuwarden* onder den Kapitein ter zee C. F. T. van Woelderens en de *Tromp* onder den

Kapitein ter zee H. D. Guyot in Mei en Juni uit Oost- Indië teruggekeerd, waren tegen het najaar voor eene nieuwe reis in gereedheid gebracht.

Den 22sten October vertrok de Kapitein ter zee H. Dyserinck met de *Leeuwarden* weder naar Oost-Indië, doch nu om er de *Atjeh* af te lossen. Acht dagen later stak de Kapitein ter zee P. ten Bosch met de *Tromp* in zee tot een oefeningstocht in den Atlantischen Oceaan en West-Indië.

Op dat tijdstip was de commissie uit de Tweede Kamer bereids aan het opmaken van haar Voorloopig Verslag over de begrooting en de hierbij ontwikkelde plannen van den Minister.

Deze had eenige jaren geleden eene brochure geschreven, waarin hij een vrij gunstig oordeel velde over het materieel, ofschoon de lijdelijke verdediging, waarop alles berekend scheen te zijn, hem niet kon bevredigen. Niet om zeeslagen te leveren, maar om de gemeenschap met de koloniën open te houden en onze handelsbelangen te beschermen, zouden er krachtige kruisers moeten zijn. Ongunstiger was zijn oordeel over het gehalte en de getalsterkte van het mindere personeel, dat in oorlogstijd moest dienen. De samenstelling der zeemilitie en hare oefening alleen binnengaats achtte hij onvoldoende; hij wenschte daarvoor uitsluitend visschers en varensgezellen aan te wijzen en deze dan ook op de Noordzee te oefenen. En ten einde het benodigde personeel voor alle bodems beschikbaar te hebben en na een eerste treffen het ontbrekende terstond te kunnen aanvullen, wilde hij, vooral door uitzicht op pensioen, eene vrijwillige reserve in het leven roepen, bestaande uit oud-gedienden en uit visschers, schippers, de bemanning van zeil- en stoomschepen, in één woord uit allen, wier ambacht of bedrijf eenige betrekking op de praktische zeevaart had.

Tegen dit laatste plan was, reeds voor dat het nu weder ter sprake kwam, het bezwaar geopperd, dat het niet langer aanging, evenals vroeger en zelfs nog tijdens de Belgische onlusten, in der haast bruikbare equipages te vormen uit zeelieden van allerlei slag, die uit vaderlandsliefde of bekoord door hooge handgelden zich tijdelijk aan 's lands dienst verbonden. Voor den dienst aan boord van ramschepen, monitors en stoomkanonneerbooten waren de eischen veel hooger, dan in den tijd der houten zeil- en stoomschepen.

Hoe dit zij, nu ook de *Adder* aan de sterkte der zeemacht ontvallen was, moest er iets voor het materiëel gedaan worden. Hierover waren de meesten het vrijwel eens. Moeielijker was het een bevredigend antwoord te vinden op de toch zeer natuurlijke vraag, waarin dat „iets” zou moeten bestaan. De Kapitein ter zee Binkes had in een stuk in de *Nieuwe Rotterdamse courant*, gevolgd door eene brochure, zijn gevoelen daarover geuit. Hij achtte kruisers minder noodig, daar het nemen van 's vijands goed in oorlogstijd hoe langer hoe meer in onbruik geraakte en de behaalde voordeelen, bij het sluiten des vredes, meestal moesten worden geboet; daarentegen drong hij aan op den bouw van een zestal zwaar gepantserde, goed bewapende en snelvarende oorlogsschepen voor buitengaats. Twee daarvan moesten voor Oost-Indië bestemd worden en de vier andere om in tijd van oorlog de blokkade van eigen havens te verbreken en in volle zee tegen eene naderende, vijandelijke transportvloot te kunnen ageeren. De Minister, die bij zijne meening betreffende het materiëel voor de defensie volhardde, dat sedert de verwapening met achterlaadgeschut nog verbeterd was, ging met de andere plannen niet mede. Alleen moest het aantal torpedobooten, volgens zijn gevoelen het plechtanker onzer verdediging, worden vermeerderd. Hij meende dit met weinig bezwaar voor de schatkist te kunnen doen, als de *Adder* niet werd vervangen, en de vergoeding bedongen voor de *St. Eustatius*, die aan het departement van Koloniën was afgestaan, aan torpedobooten groot model, uitgerust met de noodige middelen tot het voeren en voortschieten van vischtorpedo's, werd besteed.

Nu er te Curaçao een grooter stoomschip gestationneerd moest worden, had de Minister geoordeeld, dat er wel een schroefstoomschip 4^e klasse gemist kon worden. Ook zou, na de voltooiing van de *Johan Willem Friso*, het dan aanwezige zestal dier bodems voor het daarmee beoogde doel wel toereikend zijn. Naar 's Ministers overtuiging behoorden verder te worden aangeschaft eenige kruisers, die vooral wat de snelheid betref, geheel op de hoogte van den tijd moesten zijn. Hij was daarom voornemens in plaats van het zevende schroefstoomschip 1^e klasse, dat nog gebouwd moest worden, een schip op stapel te doen zetten, dat later krachtiger werktuigen zou krijgen.

In de Memorie van Toelichting bij de begroting voor 1884 zette hij al zijne plannen nog eens duidelijk uiteen, waaronder behalve de reeds genoemde, sommige van zeer wijde strekking, zooals de afschaffing van het auxiliair eskader en daarentegen versterking van de Indische Militaire Marine, ten einde deze in staat te stellen voor de verdediging der kolonie te zorgen, wijziging der opleiding van jongens enz. Vóór de openbare behandeling zijner begroting, liet hij zich echter bewegen om den bouw van dat zevende schroefstoomschip 1^e klasse uit hoofde van den ongunstigen staat van 's lands financiën voorloopig uit te stellen. Bij de discussiën in de beide Kamers der Staten-Generaal, bleken zoowel het plan tot het bouwen dier zoogenaamde kruisers, als andere plannen, voor zoo ver deze ter sprake kwamen, grooten tegenstand te ontmoeten. De begroting werd aangenomen, zonder dat een der geopperde vraagstukken was opgelost.

Terwijl de Minister zich onledig hield met het uitwerken van sommige plannen, die hij toch wel aannemelijk hoopte te maken, noopte eene langdurige ongesteldheid hem eerst tot tijdelijke werkeloosheid en eindelijk tot het nemen van zijn ontslag. Dientengevolge trad de Minister van Erp Taalman Kip den 20sten April 1884 ten derden male als hoofd van het departement van Marine op, waarmede terstond weder het oude programma met eenige wijziging tot leidraad werd genomen. Doch de omstandigheden waren veranderd en hem verbeidde menige teleurstelling.

Met het oog op de gesloten overeenkomst belastte hij de *Bonaire* en de *Argus* met het politietoezicht in de Noordzee. Voorts werd den 16^{den} Augustus 1884 het nieuwe schroefstoomschip 4^e klasse *Sommelsdijk* voor het eerst in dienst gesteld, met bestemming naar Curaçao, ter vervanging van de *Alkmaar*, en den 27sten Augustus de kiel gelegd van de ijzeren zeilkorvet *Nautilus*, bestemd ter opleiding van bootsmansleerlingen en matrozen, terwijl de *Atjeh*, onder den Kapitein ter zee H. Dyserinck in Juni uit Oost-Indië teruggekeerd, en de *Tromp*, in Juli weer binnengevallen, voor nieuwe reizen in gereedheid werden gebracht.

De Kapitein ter zee J. A. Greve verliet den 16^{den} November de reede van Texel met de *Atjeh* tot een kruistocht in den Atlantischen Oceaan en het bezoeken der westkust van Afrika. De Kapitein ter zee P. ten Bosch vertrok een dag later met de *Tromp* tot een oefeningstocht naar en in West- Indië. Doch nu rezen wat de verdere plannen betref onverhoopte bezwaren. Het bleek namelijk, dat de *Sommelsdijk* de noodige stabiliteit miste om eene zeereis te kunnen ondernemen, terwijl de vraag werd geopperd, of de pas in aanbouw gebrachte *Nautilus* wel aan de eischen eener goede constructie zou voldoen. Aangezien de deskundigen het niet eens konden worden, besloot de Minister een bekwamen vreemdeling te raadplegen, namelijk Sir Edward Reed, die aan de ontvangen uitnoodiging gehoor gaf en alles in oogenschouw kwam nemen.

Geen wonder dat zulks nog al opzien baarde en aanmerkingen uitlokte in dagbladen en andere openbare geschriften, juist op een tijd, waarin de geregelde staatsdienst door buitengewone omstandigheden zekere stremming ondervond. Het overlijden ook van den jongsten zoon des

Konings op den 21sten Juni 1884, waardoor het jeugdige Prinsesje, den 31sten Augustus 1880 uit 's Konings tweede huwelijk geboren, de naaste erfgenaam van den troon werd, had de noodzakelijkheid doen inzien Art. 198 der Grondwet afzonderlijk te wijzigen.

Het gevolg daarvan was eene ontbinding van de Staten-Generaal op 5 October 1884 en de opening der nieuwe Kamers op 17 November voor de tweede lezing. Eerst nadat deze geëindigd en de herziening van het genoemde artikel volledig tot stand gekomen was, kwam de definitieve vaststelling der staatsbegroting aan de orde. Den 26sten Januari 1885, nog voor de behandeling van het zesde hoofdstuk, had de Commissie haar eindrapport over de reorganisatie van 's Rijks werven uitgebracht, waaraan vele leden der Tweede Kamer, evenals aan het gebeurde met de *Sommelsdijk* en de *Nautilus*, bij de openbare discussiën de stof ontleenden voor heftige uitvallen tegen het beleid van den Minister.

Deze wenschte den bouw van de *Johan Willem Friso* langzaam voort te zetten en dien van het zevende schroefstoomschip 1^e klasse voorloopig uit te stellen, nu het bleek, dat *Het Zilveren Kruis* en de *van Galen*, tegen verwachting, na tien jaren nog bruikbaar waren. Hij wilde de versterking van het gepantserde materieel verschuiven, nu de waarde van het bestaande zou verhoogd worden door de invoering van vischtorpedo's. Hij vroeg de gelden aan voor nog eene torpedoboot, groot model, en 12 vischtorpedo's.

Naar aanleiding van het werfrapport, was het personeel op 's Rijks werven eenigszins ingekrompen en waren andere plannen in overweging.

Harde woorden moest de Minister hooren zelfs over zijne poging tot bezuiniging, die in eenige onderdeelen der begroting sterk uitkwam. „*Maar welken waarborg geeft hij (de Minister) ons,*” vroeg een lid van de Tweede Kamer, „*dat de vijand zijn aanval ook zal uitstellen tot dat het ons gelegen komt, en onze financiëele omstandigheden het lijden kunnen?*”

Het was niet te ontkennen, dat het gepantserd materiëel verouderd was; dat de schroefstoomschepen 1e klasse in oorlogstijd weinig zouden baten; dat nog te weinig gedaan was voor het torpedowezen; en dat bij onverwachte mobilisatie het benodigde personeel zou ontbreken. En nochtans vergenoegde de Minister zich met de aanschaffing van ééne torpedoboot, groot model, en 12 vischtorpedo's.

Nadat de begroting den 18^{den} Maart 1885 in de Tweede Kamer met 47 tegen 25, en den 17^{den} April in de Eerste Kamer met 23 tegen 6 stemmen was aangenomen, kon in den zomer alles weder zijn geregelden gang gaan. De torpedoboot werd in Engeland besteld en zou den naam van *Ardjoeno* dragen. De *Atjeh* en de *Tromp* in Juni teruggekeerd werden op nieuw uitgerust. De grondslagen eener kustwacht, in verband met de bestaande kust verlichting, werden gelegd. Den 26sten Juli verscheen een Kon. besluit tot wijziging der bepalingen ter voorkoming van aanvaringen op zee.

En terwijl de Minister zich bezig hield met het samenstellen der begroting voor een volgend jaar, liep zijne taak eensklaps ten einde, zonder dat er iets was voorgevallen, waaruit oningewijden zich dit konden verklaren. Men giste dat hij nu werkelijk plannen tot versterking der zeemacht wilde voorstellen, die in den Ministerraad tegenkanting vonden. Hoe dit zij, de Minister van Erp Taalman Kip vroeg zijn ontslag, en werd den 2^{den} Augustus 1885 vervangen door den Kapitein ter zee W. L. A. Gericke, die sedert jaren als Inspecteur over de Artillerie der Marine aan het departement werkzaam was geweest.

Denzelfden dag, waarop de Minister Gericke zijne portefeuille aanvaardde, stak de Kapitein ter zee K. A. Stakman Bosse met de *Tromp* in zee, om zich langs de kaap de Goede Hoop naar Oost-Indië te begeven. Eene maand later vertrok de Kapitein ter zee Jhr. T. E. de Brauw met het nieuwe schroefstoomschip *de Ruyter* om dezelfde bestemming door het kanaal van Suez te

bereiken. Zij moesten dienen tot aflossing van de *Koningin Emma der Nederlanden* en tot vervanging van de *Leeuwarden*, die in Maart bij Agum-Agum aan den grond geraakt en sedert voor den dienst onbruikbaar bevonden was. Den 18^{den} November verliet ook de Kapitein ter zee C. H. Bogaert met de *Atjeh* de reede van Texel, om zich naar Curaçao te begeven en aldaar de plaats van de *Bonaire* in te nemen.

Intusschen was de begroting voor 1886 ingediend. De Minister had het nagenoeg voltooide ontwerp van zijn ambtsvoorganger met eenige wijzigingen overgenomen, zich daarbij van ingrijpende maatregelen onthoudende. De verdediging daarvan was echter niet zoo gemakkelijk als dit oppervlakkig scheen; want het eindcijfer was anderhalf millioen hooger dan dat van het vorige jaar, en bovendien kwamen terstond 's Rijks werven ter sprake, aan welke reorganisatie nog weinig was gedaan. Toch behelsde het rapport der commissie curieuse zaken, wel geschikt om de aandacht te trekken, zoo als het wijzen op eene stoomzagerij, die duurder werkte, dan wanneer alles uit de hand gezaagd werd. Onlangs had de hennep voor 's Rijks lijnbaan weder meer gekost, dan het afgewerkte touw bij particulieren. De Minister, die ten minste eene werf van aanbouw wilde behouden, noemde het eerste „*eene aardige phrase en niets meer,*” en vermoedde, wat het tweede punt betrof, dat particulieren zeker eene minder goede grondstof bezigden, aangezien men kwalijk kon aannemen, dat zij uit welwillendheid de kosten van aanmaak niet in rekening brachten. Hij was bereid met het touwwerk van particulieren eene proef te nemen; doch wenschte zich verder tot niets te binden.

Volgens de Memorie van Toelichting was hij voornemens zich voorloopig alleen te bepalen tot datgene, waaromtrent hij geen nader onderzoek meer noodig achtte, zoo als het voortzetten van aangevangen werkzaamheden, de uitbreiding van het aantal torpedobooten, het maken van inrichtingen ten behoeve der vischtorpedo's en een krachtigen gang bij de verwapening van het materieel voor de kustverdediging.

De stoomkanonneerbooten klein model zouden achterlaadkanonnen van 21 cM. ontvangen, de torpedobooten snelvurende kanonnen van 3.7 cM., welke de Minister zelf in zijne vorige betrekking had uitgedacht. Met betrekking tot latere plannen gewaagde de Memorie van Toelichting van de noodzakelijkheid om het materieel te versterken met schepen van voldoende zeewaardigheid, die off- en defensief zoo krachtig moesten zijn, als met de onvermijdelijke eischen van diepgang enz. was overeen te brengen. Dit punt bleef bij de openbare behandeling onbesproken. Nadat eenige posten afgestemd of verminderd waren, zooals het getal aangevraagde torpedobooten, dat van zes op drie was gebracht, werd de begroting aangenomen. Eene der gewichtigste veranderingen was, dat het personeel van het departement in 1886 werd versterkt met een Kapitein ter zee en een Luitenant ter zee voor speciale diensten, die volgens de woorden des Ministers inderdaad als de kern van eene meermalen besproken marinestaf te beschouwen waren.

Ongestoord kon nu in den gewonen dienst worden voorzien. De nieuwe, ijzeren zeilkorvet *Nautilus* werd in het voorjaar van 1886 gereed gemaakt en daarop, overeenkomstig hare bestemming gebezigd ter opleiding van kwartiermeesters en matrozen. Den 1sten April kwam de vroeger besproken kustwacht voor een gedeelte in werking. Op 's Rijks werf te Amsterdam werd den 10^{den} Juni de *Johan Willem Friso* te water gelaten en een aanvang gemaakt met den bouw van de *Batok*, eene der drie torpedobooten groot model. De beide andere, later *Cycloop* en *Dempo* genoemd, zouden door de particuliere industrie worden geleverd.

Den 16^{den} April van het genoemde jaar was de Kapitein-Luitenant ter zee H. Quispel met de *Koningin Emma der Nederlanden* uit Oost-Indië teruggekeerd, die gedurende den zomer weder gereed werd gemaakt en in November onder het bevel van den Kapitein ter zee J. H. Commijs

naar Curaçao vertrok om er de taak van de *Atjeh* over te nemen. Den 14^{den} October was de Kapitein ter zee D. J. Weys met *Het Zilveren Kruis* in zee gestoken tot een oefeningstocht in den Atlantischen Oceaan. Denzelfden dag kon de thans doelmatige ingerichte *Sommelsdijk* onder het bevel van den Kapitein-Luitenant ter zee J. F. M. Lange de reede van Texel verlaten, tot een bezoek aan de republiek Liberia en de Congo, alvorens zich naar West-Indië te begeven om de *Suriname* te Paramaribo af te lossen.

Minder gemakkelijk was de algemeene taak der regeering geweest, in verband met het plan tot herziening der Grondwet. Na vergeefsche pogingen te hebben aangewend om de partijen in de Tweede Kamer betreffende het openbaar onderwijs tot overeenstemming te brengen, trok de Ministerraad het daarop betrekking hebbende wetsvoorstel in. Alle Ministers vroegen hun ontslag, welk verzoek echter op verlangen des Konings werd teruggenomen. Nu volgde in Mei de ontbinding der Tweede Kamer, welke werkzaamheden eerst half Juli konden worden hervat. Eer de nieuwe ontwerpen tot herziening werden ingediend, waarbij de kiesbevoegdheid op den voorgrond trad, kwam de staatsbegroting voor 1887 ter tafel.

Op die van den Minister Gericke kwamen gelden voor, bestemd voor den bouw op 's Rijks werf te Amsterdam van een ramtorenschip en den aanmaak van een deel der stoomwerktuigen en ketels bij particulieren, alsmede voor de aanbesteding van 3 torpedobooten groot model. De kosten van dat ramtorenschip, die volgens de raming, als het geheel voor zee was uitgerust, 3 1/2 millioen zouden bedragen, werden zoowel bij de schriftelijke als bij de mondelinge behandeling hoofdzaak. In het Voorloopig Verslag werd de twijfel geopperd, of de eischen, waaraan dat schip moest voldoen, wel juist gesteld en de kosten wel goed berekend waren. Het plan was niet gereed en de commissie van Rapporteurs uitte de meening, dat

wanneer in de toekomst de gelden voor een dergelijken belangrijken aanbouw moesten worden toegestaan, dit dan waarschijnlijk niet zou gebeuren dan nadat aan de Kamer eene teekening met beknopte beschrijving van het te bouwen schip was overgelegd."

De Minister, die de gerezen bedenkingen poogde te ontzenuwen, zeide in zijne Memorie van Beantwoording o. a. naar aanleiding van de aangehaalde woorden, dat de beslissing dus, indien de bedoeling goed werd begrepen, afhankelijk zou zijn van eene beoordeeling van het schip door de Kamer. Hoe aangenaam zulk eene verlichting zijner taak ook voor den Minister van Marine zou kunnen zijn, meende hij toch te moeten betwijfelen, of zij op den weg der Kamer kon liggen en deze daartoe de voldoende gegevens bezat. Onder de redenen, die hem weerhielden den bouw van dat schip uit te stellen, noemde hij tevens de noodzakelijkheid, die er uit zou voortvloeien om ongeveer 300 werklieden van 's Rijks werf te ontslaan. Hierin zagen eenige kamerleden geen bezwaar, die op grond van het vroeger gemelde werfrapport en van hetgeen de Luit.-Kolonel Gijsberti Hodenpijl in zijne pas verschenen brochure over de ondoelmatigheid der rijkswerven had gezegd, juist dien weg op wilden. Maar de Minister verklaarde onverholven, dat hij het behoud van eene rijkswerf voor aanbouw in 's lands belang noodig vond.

Bij de openbare discussiën in de Tweede Kamer toonden enige leden zich minder ingenomen met 's Ministers beleid en werden enkele posten der begroting afgestemd. De commissie van Rapporteurs wenschte de beslissing over het ramtorenschip uit te stellen en liever nog 3 torpedobooten groot model op 's Rijks werf te doen bouwen. Voor de stemming verklaarde de

Minister zich hiertoe bereid. Hij zou den bouw van alle 6 booten dan op 's Rijks werf doen plaats hebben. Maar een nader voorstel, van andere zijde gedaan, om de 3 torpedobooten, die oorspronkelijk niet aangevraagd waren, ook niet toe te staan, achtte hij bepaald onaannemelijk. En toen dit nochtans met kleine meerderheid werd aangenomen, verzocht hij de beraadslagingen te schorsen, omdat hij de aldus gewijzigde begrooting niet ten uitvoer zou kunnen leggen.

De Minister Gericke, die veel had willen toegeven om bij de plannen tot grondwetsherziening geene stoornis te veroorzaken, vroeg zijn eervol ontslag en werd met ingang van 26 Januari 1887 vervangen door den heer F. C. Tromp.

Men stelde nu eene credietwet vast voor een half jaar en in Mei eene definitieve begrooting, die eigenlijk weinig meer dan eene credietwet was, omdat de nieuwe Minister zich aanvankelijk van doortastende maatregelen onthield. Hij vroeg slechts 2 torpedobooten boven de toegestane en gaf aan het verlangen van hen, die tegen het behoud van de landswerven op den bestaanden voet gestemd waren, eenigszins toe door de arbeidsloonen ten behoeve van 's Rijks lijnbaan slechts voor een halfjaar uit te trekken, met belofte die inrichting den 1sten Juli te sluiten. De opheffing of reorganisatie van eene of meer der Rijkswerven oordeelde hij echter zoo gewichtig en van zoo ver strekkende gevolgen, dat er niet dan na rijp beraad toe kon worden overgegaan. Wel konden zij, in afwachting van latere besluiten wat ingekrompen en vereenvoudigd worden. Tevens had men aangedrongen op de afschaffing van een der opleidingsschepen, die jaarlijks de begrooting met meer dan twee ton bezwaarden; doch dit kon, wegens de talrijkheid der jongens, voorloopig niet geschieden. Den 17^{den} Mei 1887 werd de begrooting door de Tweede, en den 27sten door de Eerste Kamer met algemeene stemmen aangenomen.

Inmiddels was de Kapitein ter zee C. H. Bogaert met de *Atjeh* den 27sten Maart van Curaçao, de Kapitein-Luitenant ter zee L. M. E. de Haan met de *Suriname* drie dagen later van Paramaribo teruggekomen, en de Kapitein ter zee Jhr. J. A. Roëll met de *van Speyk* den 15^{den} April van Vlissingen vertrokken om de *Tromp* in Oost-Indië te gaan vervangen.

De gewone zomeroefeningen hadden een aanvang genomen; de *Aruba* en de *Argus* kruisten in de Noordzee tot bescherming der visscherij; *Het Zilveren Kruis*, den 5^{den} Mei van den oefeningstocht onder het bevel van den Kapitein ter zee D. J. Weys teruggekeerd, werd onmiddellijk uitgerust tot een nieuwen, die van 20 Juni tot 1 Augustus duurde. Met 1 September werd, overeenkomstig veler verlangens, de *Alkmaar* in dienst gesteld om de taak van de *Aruba* over te nemen, en den 1sten October kwam de kustwacht volledig in werking, die voortaan alle bewegingen van Nederlandsche en vreemde schepen in de kustzee moest waarnemen en daarvan rapporteeren, vooral wanneer eenig schip in nood mocht verkeerden, ten einde spoedig hulp te kunnen aanbrengen. Het was eene heilzame vrucht van de treurige ervaring met de *Adder*. Den 15^{den} October verliet de Kapitein-Luitenant ter zee H. Schotborgh met de *Bonaire* de reede van Texel, bestemd naar Paramaribo, en denzelfden dag vertrok de Kapitein ter zee J. C. Joekes met *Het Zilveren Kruis* om zich door straat Magellaan en over Japan en China naar Oost-Indië te begeven.

Eer de Minister Tromp, op wiens last deze reizen ondernomen werden, zijne verdere plannen kon ontwikkelen, had de staatkundige toestand des vaderlands in het algemeen eene wijziging ondergaan, die op de Marine terug werkte. Den 13^{den} Augustus waren de beide Kamers der Staten-Generaal ontbonden, en den derden Dinsdag in September bij de opening der Staten-Generaal waren zij vernieuwd voor de tweede lezing der voorstellen tot grondwetsherziening. Die tweede lezing was den 5^{den} November afgelopen, waarna de gewijzigde Grondwet 's anderen daags door den Koning goedgekeurd en bij publicatie van 15 November afgekondigd werd.

Aangezien de Staten-Generaal volgens de thans van kracht zijnde bepalingen in de eerste maanden van 1888 vernieuwd moesten worden, en wel wat de Tweede Kamer betrof door een ander kiezerspersoneel, waarvan de uitslag onzeker was, zoo aarzelden vele leden der nog aanwezige Tweede Kamer doortastende maatregelen goed te keuren. Dit ondervond de Minister Tromp, die in zijne begrooting de gelden voor den bouw van een pantserdektorenschip had opgenomen, zoo als hij er vier voor het land en de koloniën wenschelijk achtte. Hij bedoelde vooral Oost-Indië, waar de beide ramtorenschepen wegens veelvuldige reparatiën en een groot kolenverbruik zeer kostbaar waren. De bouw van dat nieuwe schip en het aantal bodems, dat hij behalve *Het Zilveren Kruis* wilde uitzenden, waren de voorname bezwaren tegen zijne begrooting. Het eerste ruimde hij uit den weg, door het plan van aanbouw tot later te verschuiven; doch het gevaar dat er gelegen was in het van de hand sturen van zooveel personeel kon hij niet toegeven. Zijne begrooting werd aangenomen. Hij zou haar echter niet meer ten volle uitvoeren; want de nieuwe verkiezingen in het voorjaar verplaatsten de meerderheid in de Tweede Kamer, hetgeen de Ministers bewoog gezamenlijk hun ontslag te vragen, dat hun bij Koninklijk besluit van 20 April 1888 werd verleend.

In het geheel vernieuwde Kabinet, dat 's anderen daags zijne functiën aanvaardde, was Mr. Ae. Baron Mackay met de portefeuille van Binnenlandsche Zaken en de Kapitein ter zee H. Dyserinek met die van Marine belast. Nopens de taak, die hem wachtte, zeide het Handelsblad van den 28sten April terecht, dat zij in de laatste jaren voor elken optredenden Minister van Marine moeilijker geworden was. Er was weinig of niets bijgebouwd, eene reorganisatie was achterwege gebleven, het verouderde materieel was nog meer verouderd, het vraagstuk der werven was slechts tot eene halve oplossing gekomen, het auxiliair eskader werd voortdurend minder bruikbaar en met beperkte stationneering in Oost-Indië werd eene proef genomen. Men kan niet zeggen, dat het tafereel uitlokkend gekleurd was.

Wat het uitzenden van schepen betreft, had de afgetreden Minister zijn plan gevolgd. Het vertrek van den Kapitein ter zee J. C. Joekes met *Het Zilveren Kruis* uit Texel is reeds gemeld. Alvorens zich naar Batavia te begeven, moest hij eenige havens van Amerika, Japan en China, de Sandwich-eilanden en Manilla aandoen. Den 5^{den} Januari 1888 had de Kapitein ter zee J. Loots de reede van Texel verlaten met de *van Galen* tot eene reis naar Oost-Indië ter aflossing van schepelingen, vanwaar de genoemde bodem den 18^{den} September in het Nieuwediep terugkeerde onder het bevel van den Kapitein ter zee E. L. Baron van Heeckeren van Waliën. Hoogst belangrijk was eene opdracht aan den Kapitein-Luitenant ter zee J. F. M. Lange, die na de aankomst van den Kapitein-Luitenant ter zee H. Schotborgh met de *Bonaire* te Paramaribo, den 3^{den} December 1887 aldaar was in zee gestoken met de *Sommelsdijk* tot het bezoeken van de Zuid-Oostkust van Afrika, de Congo en andere plaatsen op de Zuid- en Westkust van hetzelfde werelddeel. Den 31sten Maart 1888 stevende de Kapitein ter zee G. Doorman met de *Johan Willem Friso* van Vlissingen naar de kust van Spanje, waar o. a. de tentoonstelling te Barcelona moest worden bezocht.

Al de genoemde bodems waren onderweg, toen de opening der nieuwe Kamers op den 1sten Mei 1888 der regeering de gelegenheid schonk met betrekking tot verschillende vraagstukken van hare zienswijze te doen blijken. Voor den Minister van Marine was dit niet zoo eenvoudig, omdat veel wat onlangs in brochures, dagbladen en tijdschriften was geschreven weer overvloedig had aangetoond, hoe uiteenlopend de verwachtingen bleven en hoe tegenstrijdig de denkbeelden omtrent hare verwezenlijking. In „*de Organisatie onzer marine,*” waarvan in het najaar twee stukken verschenen waren en het derde in September 1888 het licht zag, drong de Kapitein ter zee H. D. Guyot er op aan, dat vooral met de bestemming der marine in Oost-

Indië rekening gehouden zou worden. Anderen wenschten de kustdefensie meer op den voorgrond gesteld te zien en hierbij lieten zich weer enkele stemmen hooren in het belang van een meer actief optreden. Daarentegen hield de heer W. A. Coblijn, gepensionneerd Kolonel van het N. I. leger vol, dat ten minste Java wel zonder marine verdedigd kon worden.

Onder dit alles verschoof de Minister Dyserinck het uiteenzetten zijner plannen tot bij de behandeling der begrooting. Zijn eenige doortastende maatregel was, dat bij Kon. besluit van 15 Augustus 1888 de *Anna Paulowna*, het tweede opleidingsschip voor jongens te Rotterdam, met 1 October buiten dienst werd gesteld.

Nadat de Kapitein ter zee Doorman den 16^{den} Juni met de *Johan Willem Friso* uit de Middellandsche Zee was teruggekeerd, werd zijn bodem opnieuw in gereedheid gebracht. Den 25sten Augustus verliet hij daarmede de reede van Texel met bestemming naar Curaçao, ter aflossing van de *Koningin Emma der Nederlanden*, die onder het bevel van den Kapitein ter zee J. H. Commijs den 17^{den} October de terugreis aanvaardde en den 21sten November te IJmuiden binnenkwam.

Volgens berichten uit Oost-Indië had de Kapitein ter zee Joekes den 27sten September met *Het Zilveren Kruis* de reede van Batavia bereikt. De toestand van dezen bodem was echter van dien aard, dat eerlang tot afkeuring moest worden besloten. Dit was eene reden te meer om onverwijld tot de versterking van het materieel over te gaan.

In de Memorie van Toelichting bij de begrooting voor 1889 sprak de Minister Dyserinck zijn gevoelen daarover uit. Ten einde de handhaving onzer neutraliteit en de verdediging des vaderlands wat de marine betrof voldoende te waarborgen, achtte hij, eene verdediging van de stelling Helder à outrance geheel buiten beschouwing latende, noodig 5 ramschepen, 13 monitors, 30 stoomkanonneerbooten, 20 vischtorpedobooten, 28 spartorpedobooten, 9 riviervaartuigen en 3 aviso's. Alleen de stoomkanonneerbooten waren voltallig.

Behalve de torpedobooten, waarvan de bouw werd voortgezet en een drietal riviervaartuigen, ontbraken aan de opgegeven sterkte één ramschip en één monitor. Voor het toezicht op de visscherij in de Noordzee en den dienst in West-Indië kon met het voorhanden materiëel wel gezorgd worden. Anders was het gesteld met Oost-Indië. Daar moest in gewone tijden de Indische Militaire Marine voor de rust en de veiligheid in den Archipel waken, doch in buitengewone gevallen, vooral tegen een buitenlandschen vijand het auxiliair eskader op den voorgrond treden. En dit bestond voor het oogenblik uit 2 ramtorenschepen, die verouderd, en 2 schroefstoomschepen der 1^e klasse, die tegen materiëel van den nieuweren tijd niet bestand geacht konden worden. De Minister wenschte om gemelde redenen, ongerekend de nog benoodigde torpedobooten, een ramschip voor het zuiderfrontier en een pantserdek-torenschip voor Oost-Indië te doen bouwen. In dit opzicht gelukkiger dan zijne voorgangers, werden hem de daartoe vereischte middelen door de Wetgevende Macht toegestaan.

Voor dien tijd was de Kapitein ter zee G. J. Buyskes den 29sten November 1888 met de *van Galen* in zee gestoken tot eene reis naar Batavia ter aflossing van schepelingen. Na in Oost-Indië het bevel te hebben overgenomen, keerde de Kapitein ter zee C. ten Bosch den 23sten Juli 1889 met den genoemden bodem in het vaderland terug.

Van den 15^{den} Februari tot den 14^{den} juni had de Kapitein ter zee J. P. Mercier een oefeningstocht gedaan met de *Atjeh* in den Noord-Atlantischen Oceaan en de Middellandsche Zee. Den 2^{den} Juli verliet hij de reede van Texel weder, om zich voorgaats te vereenigen met de *Tromp*, die onder het bevel van den Kapitein ter zee K. A. Stakman Bosse in het Kanaal en de Noordzee had gekruist. Beide schepen kruisten nu gezamenlijk, bezochten Christiania en vielen

den 20sten Augustus ter reede van Texel binnen. Nog voor het einde des jaars vertrokken de *Atjeh* en de *van Galen* naar Oost-Indië, alsmede de *Tromp* tot een nieuwen kruistocht naar Zuid-Amerika. Gedurende den zomer van 1889 was de pas voltooide stoomschoener *Dolfijn*, met den 8sten Mei daartoe in dienst gesteld, evenals de zeilschoener *Argus* belast geweest met het politietoezicht op de visscherij in de Noordzee en de territoriale wateren.

Uitvoerige rapporten over al die reizen worden gevonden in de Jaarboeken voor de Nederlandsche zeemacht, die telken jare ook een verslag behelzen van de voornaamste verrichtingen der zeemacht in Oost- en West-Indië. Hieruit blijkt welke krachtsinspanning onze verhouding tot Atjeh nog voortdurend eischt.

Datzelfde Atjeh roept ons voor den geest, hoe de republiek der Vereenigde Nederlanden, te midden van haren vrijheidsoorlog tegen Spanje, in het begin der zeventiende eeuw de eerste betrekking met den Sultan van dat rijk aanknoopte, terwijl zij de grondslagen legde van Nederland's koloniaal gebied. Aanvankelijk door handel en scheepvaart tot aanzien gestegen, was de Republiek later verzwakt en eindelijk voor den stroom der omwenteling bezweken. Wat de gevolgen waren van de pogingen om den gevallen staat weer op te richten en te vernieuwen is gebleken. Eerst verdween de vlag van het schip, vervolgens het schip van den Oceaan en ten laatste de staat zelf uit de rij der mogendheden. Maar de natie, die elken staatsvorm overleefde, herwon hare onafhankelijkheid in 1813. Welk aandeel de zeemacht in de lotgevallen des vaderlands had, hoe deze op haar terugwerkten, wat zij onder de herstelde driekleur deed en welke belangrijke wijzigingen haar materiëel onderging, hebben wij getracht in hoofdtrekken te schetsen, zonder daarbij op technisch gebied te treden.

Bij de snelle ontwikkeling van alle takken van wetenschap, ook van het krijgswezen, is men geneigd te vragen: zullen die ramschepen en monitors, nu ter defensie bestemd, niet eerlang door andere strijdmiddelen worden vervangen? Zullen ..... Doch waartoe ons verdiept in gissingen betrekkelijk eene onzekere toekomst, terwijl alleen het tegenwoordige ons behoort? En dit mag op grond van de gebeurtenissen der laatste jaren ten minste in één opzicht bevredigend genoemd worden. Men heeft toch zoowel bij al het lief en leed, dat 's Konings huis wedervoer, als bij de vele nationale feesten, die gevierd werden, kunnen ontwaren, dat de Nederlanders, bij alle verschil van meening over kerkelijke en staatkundige onderwerpen, in aller gehechtheid aan het regeerend stamhuis een onderlingen band hebben, waarop de vreemdeling met eerbied staart. „*Je maintiendrai,*” die schoone en bemoedigende leuze van Oranje-Nassau, is toch vooral aan deze voorwaarde gebonden, dat ook de natie getrouw zij aan der vaderen spreuk: „*Eendracht maakt macht.*”

INHOUD.

HOOFDSTUK I.

Algemeen overzicht. — Eskaders naar de Oostzee. — Onverantwoordelijke zwakheid tegenover de Barbarijsche staten. — Verwickelingen met den Keizer over eene handels-compagnie te Ostende. — Nieuw oorlogsgevaar in 1740.

— Schromelijk verval van 's lands zeemacht. — Een eskader onder den Luitenant-Admiraal Grave in 1744.

HOOFDSTUK II.

De Republiek in 1747 door Lodewijk XV wakker geschud. — Maatregelen tot bescherming van Zeeland. — Engelsche hulp. — Verheffing van Willem IV tot Erfstadhouder. — 's Lands zeemacht op de Schelde. — Wat den Vice-Admiraal Schrijver te Lissabon wedervoer. — Vrede te Aken in 1748. — 's Prinsen veelomvattende plannen. — Zijn dood in 1751.

HOOFDSTUK III.

Minderjarigheid van Willem V. — Zevenjarige zeeoorlog tusschen Frankrijk en Groot-Brittanje. — Kapitein Evertsen met een konrooi aangehouden. — Dood van de Prinses-Gouvernante. — Voogdijschap van den Hertog van Brunswijk-Wolfenbuttel. — Vruchteloze dapperheid van Kapitein Dedel. — Vrede te Parijs in 1763. — Aanhoudend gekibbel met de Barbarijsche staten.

HOOFDSTUK IV.

Pogingen van Willem V om het aanzien der Republiek te vermeerderen. — Opstand der Noord-Amerikanen. — Invloed hiervan. — Nieuwe geschillen met Engeland. — Paul Jones. — Een eskader onder den Schout-bij-nacht van Bylandt aangehouden. — Gewapende neutraliteit. — Onderschepte papieren. — Engeland verklaart in December 1780 den oorlog.

HOOFDSTUK V.

Kortstondige blijdschap over de vredebreuk. — St. Eustatius en andere bezittingen verloren. — Medewerking der Franschen. — Onbeduidende verrichtingen van 's lands vloot. — Gerecht van de Kapiteins Melvill en Oorthuys. — Zeeslag op de Doggersbank. — Teleurgestelde verwachtingen.

HOOFDSTUK VI.

Merkbaar overwicht der Franschgezinden. — Aanhoudend gemor over het oorlogsbeleid. — Mislukte expeditie naar Brest. — Zeerampen. — Verquizing van het personeel. — Geschillen met Keizer Jozef II. — Vrede met Engeland in 1784. — Volkomen zegepraal der Patriotten in Holland. — De zeemacht gedurende de troebelen. — Tusschenkomst der Pruiszen.

HOOFDSTUK VII

Herstelling van het stadhouderlijk gezag in 1787. — Toestand van 's lands marine en pogingen om het bestuur hierover op beteren voet te brengen. — Verrichtingen in de Middellandsche Zee en elders. — Terugwerking der Fransche staatsomwenteling. — Mislukte inval van Dumouriez. — Kinsbergen opperbevelhebber. — Pichegru rukt het grondgebied der Republiek binnen. — Willem V wijkt in het begin van 1795 naar Engeland.

HOOFDSTUK VIII.

Omwenteling in Januari 1795. — Gevolgen hiervan voor het personeel der vloot. — Plannen tot uitbreiding der zeemacht. — Verbond met Frankrijk. — Eskaders naar Oost- en West-Indië. — Nationale Vergadering. — Nationale vlag. — Machteloosheid ter zee in Europa en noodlottige tijdingen uit andere werelddeelen.

HOOFDSTUK IX.

Reis van het eskader onder Lucas. — Overgare daarvan in de Saldanha-baai. — Stemming onder het scheepsvolk. — Werkzaamheid der volksvertegenwoordigers. — Mislukte plannen in den zomer van 1797. — Einde van de eerste Nationale Vergadering. — Vruchten van haren constitueerenden arbeid.

HOOFDSTUK X.

Zeeslag bij Kamperduin. — Staatkundige gevolgen hiervan. — Constitueerende Vergadering. — Het Comité van Marine door een Agent vervangen. — Constitutie van 1798. — Organisatie van het personeel der

zeemacht. — Voortdurende blokkade. — Geruchten van de landingsplannen des vijand.

HOOFDSTUK XI.

Maatregelen tot verdediging van kusten en zeegaten in 1799. — Eerste vijandelikheden. — Landing der Engelschen. — Overgave van 's lands eskader in de Vlieter. — Engelschen en Russen in Noord-Holland. — Hun afstocht. — Rampzalige gevolgen hunner onderneming voor het personeel en het materiëel der Bataafsche vloot.

HOOFDSTUK XII.

Algemeen verval. — De zeemacht in 1800 en 1801. — Merkwaardige voorvallen te lande. — Staatsregeling van 1801. — Wapenschorsing. — Hartsinck met een eskader naar St. Domingo. — Vrede te Amiens. — Eskaders naar de koloniën en de Middellandsche Zee. — Handelsbeweging in 1802 en 1803. — Nieuwe vredebreuk.

HOOFDSTUK XIII

Maatregelen tot zelfverdediging en eerste voorbereidselen zoowel hier te lande als in Frankrijk tot eene landing in Groot-Brittannië. — Tijdingen uit Oost en West. — Napoleon Bonaparte's verheffing tot Keizer. -- Constitutie van 1805. — Het kortstondig bestuur van R. J. Schimmelpenninck als Raadpensionaris. — Nieuwe uitzichten op wijziging van den staatsvorm.

HOOFDSTUK XIV.

Lodewijk Napoleon, Koning van Holland. — Zijne maatregelen betrekkelijk de zeemacht. — Continentaal stelsel. — Weerlooze toestand der overzeesche bezittingen. — Landing der Engelschen in Zeeland. — Vernederingen den Koning aangedaan. — Hij doet afstand. — Zijn gebied bij Frankrijk ingelijfd.

HOOFDSTUK XV.

Nederland een deel van het Fransche keizerrijk. — Personeel en materieel in 1811. — De Vice-Admiraal Truguet als Zeeprefect te Amsterdam. — Napoleon aan den Helder. — Verlies van Java. — 's Keizers plannen met de zeemacht. — Wijziging hierin sedert den tocht naar Rusland. — Afwisselende kansen. — Ontwaakte volksgeest. — Nederland's onafhankelijkheid hersteld onder den Prins van Oranje.

HOOFDSTUK XVI.

Ontruiming van het grondgebied. — Nederland met België tot een koninkrijk vereenigd. — Eerste maatregelen betreffende het personeel en het materieel der zeemacht. — Schepen en eskaders naar de Middellandsche Zee en de koloniën. — Bombardement van Algiers.

HOOFDSTUK XVII.

Regeling van personeel en materieel. — Aanbouw van schepen. — Voortzetting der bedrijven van het eskader in de Middellandsche Zee. — Overneming der Oost-Indische bezittingen in 1816 e. v. — Koloniale marine. — Opstand in de Molukken. — Schipbreuk van de Amsterdam en de Evertsen. — Het wedervaren van de Prins Frederik. — Expeditiën naar Palembang. — Schepen in Oost- en West-Indië tot 1822.

HOOFDSTUK XVIII.

Eerste stoomvaart in Nederland en Oost-Indië. — Bijzondere tochten en maatregelen onder de Ministers van der Hoop en Elout. — Het Nederlandsche eskader in de Middellandsche Zee en dat in Oost-Indië tot 1830. — Tractaat van 1824. — Opstand van Diepo Negoro. — De Wassenaer en de Waterloo. — Rapport over de zeemacht. — Nieuw bestuur in 1830. — Aan rang der Belgische onlusten.

HOOFDSTUK XIX.

Bombardement van Antwerpen. — Volkswapening. — Zelfopoffering van J. C. J. van Speyk. — Verrichtingen der scheepsmacht op de Schelde, tijdens den Tiendaagschen veldtocht en later. — Embargo. — Tractaat van 21 Mei

1833. — *Begin der ontwapening.* — *Klachten over het regeeringsbeleid.* — *De zeemacht in de koloniën.* — *Reizen van Prins Hendrik.* — *Eindschikking met België en andere gebeurtenissen van 1839.*

HOOFDSTUK XX.

Terugblik. — *Materieel.* — *Stoomschepen.* — *Herziening der Grondwet.* — *Afstand van Willem I.* — *Ophëffing der Koloniale marine.* *Koning Willem II.* — *Het bestuur van den Minister J. C. Rijk.* — *Toenemende invloed der drukpers.* — *Verrichtingen der zeemacht.* — *Expeditiën naar Bali in 1846 en 1848.* — *Grondwet van 1848.* — *Dood van Willem II.*

HOOFDSTUK XXI.

Koning Willem III. — *Derde expeditie naar Bali.* — *Het bestuur der Ministers van Marine Lucas en Enslie.* — *Adries eener Commissie in het belang der zeemacht.* — *Krim-oorlog.* — *De Minister de Smit van den Broecke.* — *Zijn stelsel voor de Nederlandsche marine.* — *Nederland in betrekking tot Japan.* — *Het Congres van Parijs in 1856.* — *Mr. J. S. Lotsy treedt op als Minister van Marine.* — *Aanbouw van materieel voor Oost-Indië en binnenlandsche defensie.* — *Oefeningseskaders.* — *Verrichtingen in Oost-Indië en Japan tot 1861.*

HOOFDSTUK XXII.

De Minister Huyssen van Kattendijke. — *Binnenlandsche strijd in Noord-Amerika.* — *Wet op de Zeemilitie.* — *Nieuwe plannen.* — *Enquête van 1862.* — *Pantserrapport.* — *Verrichtingen der zeemacht in de koloniën en in Japan.* — *De Prins Hendrik.* — *Indische Militaire Marine.* — *Gepantserd materieel onder de Ministers Pels Rijcken en Brocx.* — *Gebeurtenissen ter kust van Guinea.* — *Aanvang van den oorlog met Atjeh.*

HOOFDSTUK XXIII.

Het bestuur van den Minister van Ery Taalman Kip, afgewisseld met dat van de Ministers Wichers en Geerling. — *Programma van 1874.* — *Opleiding van personeel.* — *De zeilschoener Willem Barendsz gebouwd.* —

Jaarboeken van de Zeemacht. — Torpedo's. — Afschaffing der lijfstraffen.
— Het vergaan van de Adder. — Brand op 's Rijks werf te Amsterdam. —
Rapport over 's Rijks werven. — Bescherming der visscherij in de Noordzee.
— Het bestuur der Ministers Gericke en Tromp. — Grondwetsherziening.
— Optreden van den Minister Dyserinck.